ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ Θ΄

1933 - 1935

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1996

ΙΙ-5
210 Θ'

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Αρ. εισ. 1733 1997

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ Θ΄

1933 - 1935

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1996

Ἐξώφυλλο: Οἱ συλληφθέντες στὰ Γιάννινα, μέλη κυρίως τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης*, κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου (1935).

Ὅλα τὰ σκίτσα ἀνήκουν στὸν Ἀπόστολο Βερτόδουλο.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
Ὁπλαρχηγοῦ Πουτέτση 23
Ἰωάννινα 453 32
Τηλ. 28.315

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Καὶ ἡ τριετία 1933-1935 εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γεγονότα, ποὺ βάρυναν ἀποφασιστικὰ στὴ μοίρα τῆς Ἑλλάδας. Οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ἀνέβαιναν στὴν ἐξουσία, πολλὰ χρόνια μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922, μὲ ἀνοχὴ τοῦ Βενιζέλου, τὸ 1932, μὲ τὴν κατάκτηση, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἐκλογὲς τοῦ 1933, αὐτοδύναμης πλειοψηφίας. Ἡ κατάσταση ποὺ βρῆκαν, μετὰ ἀπὸ μιὰ τριετία διακυβέρνησης Βενιζέλου, ἦταν δύσκολη. Ὁ μεγάλος Ἕλληνας πολιτικὸς εἶχε ὑποσχεθεῖ, ὅτι θὰ ἔκανε τὴν Ἑλλάδα ἀγνώριστη. Δὲν πραγματοποίησε τὶς προεκλογικὲς ὑποσχέσεις, ὄχι γιατὶ δὲν τὸ ἤθελε, ἀλλὰ γιατὶ ἡ παγκόσμια οἰκονομικὴ κρίση ποὺ ἐνέσκηψε, καθὼς ἡ κακοδιοίκηση, οἱ καταχρήσεις κι ἄλλα αἴτια, ἀνέτρεψαν τὰ σχέδιά του. Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς διακυβέρνησής του -σημειώθηκε καὶ στὸν προηγούμενο τόμο- στὸ σύνολό του ἦταν θετικός. Οἱ ἀρνητικὲς πλευρὲς ὅμως, καὶ κυρίως τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς οἰκονομίας, κληρονομήθηκαν στὴ νέα κυβέρνηση καὶ τὴν ὑποχρέωσαν νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει. Προσπάθησε, στὴν ἀρχή, ν' ἀλλάξει τὴν εἰκόνα ποὺ παρέλαβε, οἱ ἐπιπτώσεις ὅμως ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κρίση, ἡ ἔλλειψη ἤρεμου πολιτικοῦ βίου, ἐξαιτίας τῶν ἔντονων ἀντιδράσεων μεταξὺ τῶν δυὸ παρατάξεων, ἡ ἀπόπειρα τῆς δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου, ἡ ἀπροθυμία τοῦ κράτους νὰ διαλευκάνει τὸ ἔγκλημα, στὴν ὀργάνωση τοῦ ὁποίου εἶχαν ἀναμιχθεῖ κυβερνητικὰ στελέχη, οἱ συνεχῶς διαδιδόμενες φῆμες γιὰ κινήματα καὶ ἐπαναστάσεις, οἱ φιλοδοξίες τῶν κυβερνητικῶν παραγόντων, κυρίως τοῦ Κονδύλη -κατέληξε νὰ συναγωνίζεται σὲ φιλοβασιλισμὸ καὶ τοὺς πιὸ φανατικοὺς βασιλόφρονες, δείχνοντας τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ τὴν παλινόρθωση, ὅμοιο μὲ ἐκεῖνο τῶν ἀγώνων του γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς Δημοκρατίας-, ἀποσυντόνιζαν τὸ κυβερνητικὸ ἔργο καὶ ὑποχρέωναν τὴν κυβέρνηση νὰ συνεχίζει τὴν πολιτικὴ τῆς λιτότητας, τὴν ὁποία παρέλαβε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τῶν Φιλελευθέρων. Ἀποτέλεσμα: Μεγάλα τμήματα λαοῦ ἀντιμετώπιζαν σοβαρότατα προβλήματα διαβίωσης, γνώριζαν τὴν πείνα κι ἀντιδροῦσαν μέ, αἱματηρὲς συχνά, ἀπεργιακὲς κινητοποιήσεις καὶ ἐξεγέρσεις, τόσο στὴν ὕπαιθρο, ὅσο καὶ στὶς πόλεις. Τρανὴ ἀπόδειξη τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸν οἰκονομικὸ τομέα ἦταν πὼς τὸ κ α λ α μ π ό κ ι (φαρμάκι τὸ ὀνόμαζαν σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς χώρας καὶ στὴν Ἤπειρο) κι ὁ τρόπος διανομῆς του ἀποτελοῦσαν τὸ κύριο θέμα τῆς κριτικῆς τῶν ἐφημερίδων, καθ' ὅλη τὴν περίοδο τοῦ 1933-1935. Ὑπῆρχαν καὶ θετικὰ σημεῖα στὸ κυβερνητικὸ ἔργο, σὲ τομεῖς καίριους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας, καθὼς καὶ στὴν ἐξωτερικὴ πολιτική, ὅπως π.χ. τὸ Βαλκανικὸ σύμφωνο, ἂν καὶ ἡ ἀντιπολίτευση ἔκανε λυσσώδη ἀγώνα γιὰ νὰ πείσει τὸ λαὸ ὅτι ἔκρυβε κινδύνους γιὰ τὴ χώρα μας.

Ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς κυβέρνησης κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἦταν ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Βενιζέλου νὰ ἐπανέλθει στὴν ἐξουσία, δὲ μποροῦσε νὰ φανταστεῖ τὸν

ἑαυτό του ἔξω ἀπ' αὐτή. Ἀκόμα, παρότι ἔμεινε, μετὰ τὸ 1924 γιὰ κάποια χρόνια ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Βενιζέλος δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ κυβερνάει, μέσω τῶν προσωρινῶν διαδόχων του. Μὲ ἀναπεπταμένο τὸ λάβαρο τῆς προάσπισης τῆς Δημοκρατίας, ὀργάνωσε σκληρὴ ἀντιπολίτευση μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Βουλή, ἐκφωνοῦσε ἐμπρηστικοὺς λόγους, ἐπαναστατικοὺς συχνά, τοὺς ὁποίους ἀνακύκλωναν μὲ σκληρὴ ἀρθρογραφία οἱ προσκείμενες στὴν ἀντιπολίτευση ἐφημερίδες, ἀγωνιζόταν μὲ κάθε μέσο ν' ἀνατρέψει τὴν κυβέρνηση ἀκόμα καὶ μὲ ἐπανάσταση. Κατεχόταν ἀπὸ τὴν ἔμμονη ἰδέα ὅτι ἡ κυβέρνηση σχεδίαζε τὴ δολοφονία του, κάτι ποὺ ἦρθε νὰ ἐπιβεβαιώσει ἡ ἀπόπειρα ἐναντίον του. Ἀπὸ τότε οἱ σχεδιασμοὶ γιὰ ἐπαναστατικὴ δράση πῆραν συγκεκριμένες μορφές, μὲ ὀργάνωση στρατιωτικὴ καὶ πολιτική. Ἡ ἐπανάσταση, ποὺ ἔγινε τελικὰ τὴν 1-3-1935, ἄλλαξε ριζικὰ τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας μὲ κύριο γνώρισμα τὴν ἀνατροπὴ τῆς Δημοκρατίας καὶ τὴν ἐπαναφορὰ τῆς Βασιλείας. Τὰ δραματικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα σημειώθηκαν κατὰ τὴν τριετία αὐτή, ὁδήγησαν τὴ χώρα σὲ νέο Διχασμό. Οἱ νικητὲς συμπεριφέρθηκαν σκληρὰ στοὺς ἀντιπάλους τους. Οἱ ἐκτελέσεις, μὲ βάση τὶς ἀποφάσεις τῶν στρατοδικείων, μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν πολλές, καταδικάστηκαν ὅμως νὰ ζήσουν στὸ περιθώριο χιλιάδες στελεχῶν τῆς Δημοκρατικῆς παράταξης, προπαντὸς τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν, μὲ συνέπειες γιὰ τὸ ἄμεσο κι ἀπώτερο μέλλον. Τὸ «οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις» ποὺ κήρυξε στὴν πλατεία τῶν Γιαννίνων ὁ Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Κων. Καλκάνης, μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης, ἔγινε τὸ κυρίαρχο σύνθημα σ' ὅλη τὴ χώρα. Ὁ ρεβανσισμὸς ἐκδηλώθηκε στὴν πιὸ ἀποτρόπαιη μορφή του, γέννησε ὅμως ταυτόχρονα στοὺς ἡττημένους τὸ πάθος τῆς ἀντεκδίκησης, σίγουρα θὰ ἐκδηλωνόταν, ἂν ἄλλα γεγονότα δὲν ἀπέτρεπαν τὴν κύηση καὶ κυοφορία του (δικτατορία, πόλεμος). Ἐνδείξεις ὕπαρξης τῆς τάσης γιὰ ἀντεκδίκηση σημειώθηκαν κατὰ τὴν κατοχὴ μὲ τὶς διαφοροποιήσεις προσχώρησης τῶν ἀξιωματικῶν, ἀπότακτων καὶ μή, στὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἀπελευθερωτικὴ ὀργάνωση. Περισσότερο ρεαλιστὴς καὶ προσγειωμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους δημοκρατικοὺς ἀρχηγούς -ὅλοι πολιτικὰ τέκνα του ἦταν, δὲ διέθεταν ὅμως τὴν εὐστροφία του- ὁ Βενιζέλος ἀναγνώρισε τὴν παλινόρθωση, θέτοντας κάποιες προϋποθέσεις. Ἔχουν εἰπωθεῖ καὶ γράφτηκαν πολλὰ γιὰ τὸ διήμερο τῆς παραμονῆς τοῦ Γεωργίου στὸ Παρίσι, ὅταν ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Λονδίνο γιὰ νὰ γυρίσει στὴν Ἀθήνα. Οἱ ἱστορικοὶ λένε ὅτι δὲν ὑπῆρξε συνάντηση Γεωργίου-Βενιζέλου, ἄλλοι ψιθυρίζουν ὅτι ἔγινε καὶ κατ' αὐτὴ ὁ Γεώργιος βεβαίωσε τὸ Βενιζέλο ὅτι λησμονεῖ τὸ παρελθὸν καὶ ἐπιστρέφει ὡς ἡγέτης ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Κάποιοι προχωροῦν περισσότερο γιὰ ν' ἀποκαλύψουν ὅτι ὁ Βενιζέλος στήριξε τὸ Γεώργιο, ἐπειδὴ πίστευε ὅτι θὰ τὸν καλοῦσε ν' ἀναλάβει καὶ πάλι πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδας. Τίποτα δὲν φαίνεται ἀπίθανο, ὅταν ἔχει ἀποκαλυφθεῖ πὼς τυχὸν ἐπικράτηση τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου, θὰ ὁδηγοῦσε σὲ μεταβατικὴ δικτατορία του δεκαοχτὼ μηνῶν μὲ σκοπὸ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ συντάγματος τοῦ 1927, τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ γενικὰ τὴ δημιουργία συστήματος πολιτεύματος, παρόμοιου μ' ἐκεῖνο ποὺ ἰσχύει σήμερα στὴ Γαλλία. (Ὁ καθηγητὴς Κ. Δ. Πολυχρονιάδης στὸ βιβλίο του: «Αἱ γνῶμαι τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Πολι-

τεύματος» Ἀθῆναι 1943, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Βενιζέλος ἦταν ἀποφασισμένος νὰ προχωρήσει καὶ σὲ πολιτικὴ ἐκτροπὴ (ἐπανάσταση 1935), γιὰ νὰ πετύχει τὴν ἀναθεώρηση τοῦ συντάγματος τοῦ 1927. Ἀποκαλυπτικὸ εἶναι καὶ τὸ βιβλίο τοῦ Ν. Τωμαδάκη: Ἐλευθερίου Κ. Βενιζέλου, Ἀνέκδοται σκέψεις περὶ συντάξεως τῆς Πολιτείας, Ἀθῆναι 1948. Σὲ ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυση τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ὁραμάτων του, μὲ ὑπογράμμιση τῶν θετικῶν σημείων, προβαίνει ὁ Νικ. Ἀθ. Ἀντωνόπουλος στὴ μελέτη του «Αἱ ἰδέαι τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος τοῦ 1927», Ἀθῆναι 1995. Τὴν ἐπιβολὴ δικτατορικοῦ καθεστῶτος, μὲ κλείσιμο τῆς Βουλῆς, γιὰ 18 μῆνες, τὴν ὁμολογεῖ ὁ Βενιζέλος. Ὅσο ὅμως κι ἂν οἱ ἰδέες του ἦταν πρωτοποριακές, ἡ δικτατορία δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι δικτατορία, μὲ ὅλες της τὶς συνέπειες. Εἶναι ἀκόμα πολλὰ τὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς νεότερης ἱστορίας μας...). Μικρογραφία τῶν ὅσων συνέβαιναν στὴν Ἀθήνα καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, ἀποτελοῦν καὶ τὰ γεγονότα ποὺ ἐκτυλίχτηκαν στὴν Ἤπειρο. Ἀπὸ τὴν εἰδησεογραφία κι ἀρθρογραφία τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων περνοῦν ὅλες οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις καὶ ἡ στάση τῆς γιαννιώτικης κοινωνίας στὴν τόσο γοργὰ ἐξελισσόμενη κατάσταση. Ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ κίνηση τοῦ 1935, ἦταν τὰ δυὸ σημαντικότερα γεγονότα ποὺ σχολιάζονταν γιὰ μῆνες, ποὺ ὕψωναν τοὺς τόνους τῶν διαπληκτισμῶν καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἀντιπολιτευόμενων, μὲ ἐπαναστατικὰ κηρύγματα ἔμοιαζαν κάποτε οἱ ἐπιθέσεις αὐτὲς καὶ ὑποχρέωναν τὶς κυβερνητικὲς ἐφημερίδες νὰ χρησιμοποιοῦν ἀνάλογη γλώσσα, ἄγγιζε συχνὰ τὴν ἀπειλή. Ἡ κατάσταση ἔγινε δυσχερέστερη γιὰ τοὺς Δημοκρατικούς, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου, ἐξαιτίας τῶν διωγμῶν ποὺ ὑπέστησαν, τῶν συλλήψεων, τῶν παραπομπῶν των σὲ στρατοδικεῖο, ἰδίως ὅσων μετεῖχαν στὴ «Δημοκρατικὴ ἄμυνα». Στὰ Γιάννινα εἶχαν συγκροτηθεῖ τρία στρατοδικεῖα ποὺ δίκασαν τὶς σχετικὲς ὑποθέσεις ὅλων τῶν πόλεων τῆς Ἠπείρου.

Βασικὸ πολιτικὸ στοιχεῖο τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν τριετία 1933-1935 ἦταν καὶ οἱ ἐσωτερικὲς διαμάχες ποὺ σημειώθηκαν στὰ δυὸ μεγάλα κόμματα. Στὸ Λαϊκὸ κόμμα οἱ διαμάχες ἔγιναν ὀξύτερες, μετὰ τὴν ἄνοδο τῶν ἀντιβενιζελικῶν στὴν ἐξουσία· ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴν πρόθεση ἐξασφάλισης τοῦ μεγαλύτερου μεριδίου μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων, στὴ νομὴ τῆς ἐξουσίας. Ὄργανα τῶν δυὸ ἀντίπαλων παρατάξεων στὸ Λαϊκὸ κόμμα ἦταν ἡ «Ἐλευθερία» τῆς μιᾶς καὶ ἡ «Ἤπειρος» τῆς ἄλλης. Ἀλλὰ καὶ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τοπικά, ἀντιμετώπιζε προβλήματα, ἐξαιτίας τῶν ἐσωτερικῶν διαμαχῶν. Ἡγέτες τῶν δυὸ παρατάξεων ἦταν τῆς μιᾶς ὁ Δ. Μπότσαρης, ὁ παλιὸς «Ἠπειρωτάρχης», μὲ ὄργανο τὸν «Κήρυκα», καὶ οἱ βουλευτὲς Ἀλκ. Λούλης, Γ. Καγιᾶς κ.ἄ. οἱ ἀντιτιθέμενοι κι ἀμφισβητοῦντες τὸ προβάδισμά του· εἶχαν ὄργανο τὸν «Ἠπειρώτη» -δική τους ἔκδοση- ἀλλὰ καὶ τὸν «Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα», ποὺ εἶχε μὲν ταχθεῖ στὸ πλευρὸ τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, ὑποστήριζε ὅμως σθεναρὰ καὶ τὴν ἀντι-Μπότσαρικὴ μερίδα. Ἡ διάσπαση στὸ ἐσωτερικὸ τῶν κομμάτων εἶχε τὶς ἐπιπτώσεις της καὶ στὶς δημαρχιακὲς ἐκλογές, στὶς ὁποῖες ἡ ὑποστηρίζουσα τὸν Β. Πυρσινέλλα μερίδα τοῦ Μπότσαρη, ἡττήθηκε ἀπὸ τὴν ἀντίπαλή της, τὴν ἀγωνιζόμενη γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Δ. Βλαχλείδη. Διάσταση ἀπόψεων σημειώ-

θηκε καὶ στοὺς κύκλους τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, ὡς πρὸς τὸ πρόσωπο ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑποστηριχτεῖ γιὰ τὸ δημαρχιακὸ ἀξίωμα. Πάντως ὁ Μπότσαρης θ' ἀπομακρύνεται σιγὰ-σιγά, ἰδίως μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου, ἐξαιτίας τοῦ πολέμου ποὺ τοῦ εἶχαν κηρύξει οἱ ἀντίπαλοι, ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ θὰ τείνει πρὸς τὴν ἀνεξαρτοποίηση. Τὸ φανερώνει ἡ στάση του κατὰ τὶς ἐκλογὲς τοῦ Ἰανουαρίου 1936, στὶς ὁποῖες κατέβηκε μὲ δικό του ψηφοδέλτιο.

Μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ μαχητικὴ ἀρθρογραφία παρακολούθησαν οἱ Γιαννιῶτες καὶ οἱ ἐφημερίδες τῆς πόλης τὸν ἀγώνα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ, ἀγώνα μεγάλης διάρκειας, πολλῶν διωγμῶν καὶ στερήσεων, γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν δικαίων τους (ἐλευθερία γλώσσας καὶ θρησκείας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων), ποὺ τελικὰ δικαιώθηκε ἀπὸ τὸ Διεθνὲς δικαστήριο τῆς Χάγης καὶ τὸ Συμβούλιο τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Συγκίνηση προκάλεσε στοὺς Γιαννιῶτες καὶ Ἠπειρῶτες καὶ ἡ βαρειὰ ἀρρώστεια τοῦ μητροπολίτη Σπυρίδωνος, τῆς μεγάλης αὐτῆς Ἠπειρωτικῆς φυσιογνωμίας, μὲ τοὺς πολλοὺς φίλους κι ἄλλους τόσους ἐχθρούς. Ὁ Χρηστοβασίλης τοῦ δημοσίευσε τὸν ἐπικήδειό του «ἐν ζωῇ», πῆγε πράγματι στὸν ἄλλο κόσμο ὁ Σπυρίδων καὶ ξαναγύρισε. Δὲ θὰ τὸν κρατοῦσε τὸ χῶμα ἂν δὲν ὁλοκλήρωνε τὰ μεγάλα ἔργα ποὺ εἶχε ἀρχίσει. ...Κι ἄλλα γεγονότα κράτησαν σὲ ἐγρήγορση τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Γιαννιωτῶν καὶ τῶν ἐφημερίδων. Ἡ ἐμφάνιση στὸ προσκήνιο τῶν Ε.Ε.Ε. (Ἐθνικὴ Ἕνωσις Ἑλλάς), οἱ συμπλοκές τους μὲ τοὺς ἀριστεροὺς καὶ τοὺς ἑβραίους, ὁ ἰδιότυπος ἀντισιμητισμός, ποὺ ὑποκινήθηκε, ὄχι μόνο ἀπὸ τῆς φασιστικῆς ἀπόκλισης ἰδεολογίες (Ε.Ε.Ε.), ἀλλὰ κι ἀπὸ μερίδα τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου τῆς πόλης κι ἀπὸ ἔντυπα, ἡ σκανδαλολογία -δὲν ἔλειψε ποτὲ ἀπὸ τὰ Γιάννινα-, ἡ ροὴ τῶν γεγονότων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἀφίξεις, ἀναχωρήσεις, ἀρραβῶνες, γάμοι, θάνατοι κλπ., προπαντὸς ὅμως οἱ δύσκολες οἰκονομικὲς συνθῆκες καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ θὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης ν' ἀναπτύσσονται στὶς σελίδες τοῦ τόμου αὐτοῦ, ἀποτύπωσαν τὴ σφραγίδα τους στὴν ἱστορούμενη τριετία.

Μὲ βάση τὰ γεγονότα αὐτά, τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρά, τὰ οὐσιώδη καὶ τὰ ἐπουσιώδη, πλέκεται καὶ ἡ ἀνέλιξη τοῦ μύθου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν κορμὸ τῆς ἀφήγησης, μὲ πρωταγωνιστές, ὅπως πάντα, τὶς οἰκογένειες τοῦ Πέτρου Κωστίδη καὶ τοῦ Γιάγκου Κεϊβανίδη. Νέα πρόσωπα καὶ νέες καταστάσεις, εὐχάριστες καὶ δυσάρεστες, πλουτίζουν τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ μύθου καὶ συμβάλλουν στὴ δημιουργία προεκτάσεων, σύστοιχων μὲ τὰ διαδραματιζόμενα γεγονότα.

Εὐχαριστῶ καὶ πάλι τὸ Ριζάρειο Ἐκκλησιαστικὸ Ἵδρυμα, τὸ μόνο ποὺ μετρίασε κάπως, μὲ τὴ συμβολή του, τὴν οἰκονομικὴ αἱμορραγία ποὺ ἀπαιτοῦν τέτοιες ἐκδόσεις, καὶ παραχωρῶ καὶ τὰ ἀντίτυπα τῆς ἔκδοσης αὐτῆς, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τοὺς προηγούμενους τόμους, στὸ πνευματικὸ ἵδρυμα «Κώστας Λαζαρίδης», πρὸς ἐνίσχυση τῶν σκοπῶν του.

Ἰωάννινα, Ἰούνιος 1996

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΑΝΤΙΒΕΝΙΖΕΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ

Ἡ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόταν ἡ χώρα στὶς ἀρχὲς τοῦ 1933 δὲν ἦταν καλή. Παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλε ἡ κυβέρνηση Βενιζέλου τοὺς τελευταίους μῆνες καὶ παρὰ τὴν ὕφεση τῆς παγκόσμιας οἰκονομικῆς κρίσης, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1932 καὶ συνέβαλε στὴν κάποια καλλιτέρευση τῶν οἰκονομικῶν, χρειάζονταν μεγάλες προσπάθειες, σοβαροὶ καὶ ὑπεύθυνοι χειρισμοί, γιὰ νὰ βγεῖ ἡ χώρα ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο. Οἱ συνθῆκες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶχε σχηματιστεῖ ἡ κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη, δημιουργοῦσαν τὴν αἴσθηση ὅτι πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι της αἰωροῦνταν ἡ δαμόκλεια σπάθη τῆς ἀνατροπῆς. Ὁ Βενιζέλος, εἶχε τὴν πλειοψηφία στὴ Βουλή, ὅποτε ἤθελε τὴν ἀνέτρεπε, πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ προγραμματίσει ἔργο μακρᾶς πνοῆς καὶ νὰ πάρει ἀποφάσεις καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας; Τέτοιες ἀποφάσεις, ἐξάλλου, χρειάζονται ἠρεμία καὶ σταθερότητα, τόσο στὸ σχεδιασμό, ὅσο καὶ στὴν ἐφαρμογή τους, στὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ 1933, οἱ δυὸ αὐτοὶ βασικοὶ παράγοντες ἔλειπαν. Ὁ ἀντικυβερνητικὸς τύπος, ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβέρνησης Τσαλδάρη, ἄρχισε λυσσώδη ἀγώνα ἐναντίον της, μὲ στόχο τὴν ἀνατροπή της, κοινὸς πόθος ἄλλωστε τῶν κοινοβουλευτικῶν στελεχῶν τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Βενιζέλου. Δὲν θεωρήθηκε συνεπῶς ἀπρόσμενο γεγονὸς ἡ καταψήφιση τῆς κυβέρνησης στὴ Βουλή, μετὰ τὴν ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν της (11-1-33) καὶ ἡ παραίτησή της. Οἱ δικαιολογίες τὶς ὁποῖες πρόβαλε ὁ Βενιζέλος γιὰ τὴν ἀνατροπή, δὲν φάνηκαν πολὺ πειστικές. Τὰ μέτρα ποὺ πῆρε ὁ Τσαλδάρης γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς οἰκονομίας, ἦταν σχεδὸν τὰ ἴδια μὲ τὰ μέτρα τῆς δικῆς του κυβέρνησης. Στήριξε, λοιπόν, τὶς κατηγορίες του στὶς περιορισμένες μεταβολὲς ποὺ εἶχαν γίνει στὰ πολεμικὰ ὑπουργεῖα, συνηθισμένο καὶ σήμερα φαινόμενο, ὅταν μιὰ παράταξη διαδέχεται τὴν ἄλλη στὴν ἐξουσία, καὶ γιὰ νὰ ἔχει κάποιο ἐπιχείρημα ἀρεστὸ στοὺς ἡγήτορες τοῦ *Στρατιωτικοῦ συνδέσμου*, ἔδωσε διαστάσεις στὸ γεγονὸς καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸ συνύφανε καὶ τὶς ἄλλες, οἰκονομικοῦ χαρακτῆρα, αἰτιάσεις του καὶ καταψήφισε τὴν κυβέρνηση. Καὶ τίποτε νὰ μὴν ἔλεγε, ἡ τύχη της εἶχε προαποφασιστεῖ.

Ἀλλ' οὔτε τὸ *Λαϊκὸ κόμμα* ποὺ κυβερνοῦσε, οὔτε καὶ τὰ δημοσιογραφικά του ὄργανα, τῆς πρωτεύουσας καὶ τῆς ἐπαρχίας, κρίνοντας τὶς προθέσεις τῆς ἀντιπολίτευσης, ὅπως διατυπώνονταν σὲ δηλώσεις καὶ ἄρθρα,

δὲν ἔδειχναν αἰσιοδοξία γιὰ τὴν παραμονὴ τῆς κυβέρνησης στὴν ἐξουσία. Ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὁ Χρηστοβασίλης, ποὺ ἀποφάσισε τὴν ἐπανέκδοση τῆς *Ἐλευθερίας*, ὕστερα ἀπὸ τετράμηνη διακοπὴ (μὲ συνδιευθυντὴ τώρα τὸ Χρ. Δ. Ζωημίχο), ἀφοῦ διέγραφε τοὺς σκοποὺς τῆς νέας κυβέρνησης (κάθαρση τῆς κόπρου τοῦ Αὐγείου, ἐξυγίανση τοῦ κράτους, μὲ τὸν τερματισμὸ τῆς σπατάλης καὶ τῶν καταχρήσεων καὶ ἀποκατάσταση τῶν θεσμῶν), ἐξέφραζε τὶς ἀμφιβολίες του ἂν θὰ ἄφηνε νὰ ἐφαρμόσει τὸ πρόγραμμά της ὁ *μέγας ἀταξίας* (Βενιζέλος). *Θὰ τὴν ἀφήσῃ ἄραγε ἥσυχον καὶ ἀπερίσπαστον; Ἰδοὺ τὸ ζήτημα!* ἔλεγε. *Ἰδοὺ ὑπὸ ποίους οἰωνοὺς καὶ ἀπὸ ὑπὸ ποίας ἀμφιβολίας καὶ δισταγμοὺς ἀνατέλλει τὸ νέον ἔτος* (2-1-33). Ἡ ἄλλη κυβερνητικὴ ἐφημερίδα, ἡ *Ἤπειρος*, τὶς ἴδιες ἀνησυχίες εἶχε γιὰ τὴν τύχη τῆς κυβέρνησης. Τὴν ἴδια μέρα τῆς καταψήφισής της (13-1-33), χωρὶς νὰ γνωρίζει τὸ ἀποτέλεσμα, ἀνησυχώντας καὶ γιὰ τὶς φῆμες ποὺ εἶχαν κυκλοφορήσει τὴν προηγούμενη γιὰ ἐγκαθίδρυση δικτατορίας, ἐκτιμοῦσε ὅτι συμφέρον γιὰ τὴ χώρα θὰ ἦταν ἡ παραμονὴ τῆς κυβέρνησης Τσαλδάρη στὴν ἀρχή, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ καὶ ἡ διενέργεια ἐκλογῶν σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα. Δὲν εἶχαν ὅμως τὴν ἴδια γνώμη ὁ *Κῆρυξ* τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, περισσότερο ὁ πρῶτος· ἐπέκρινε δριμύτατα τὴν κυβέρνηση καὶ ζητοῦσαν τὴν παραίτησή της. Ἐξάλλου, ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ σχηματισμοῦ της εἶχαν προεξοφλήσει τὴν τύχη της! *...Πολλὰ ὑποσχόμενη καὶ πολλὰ ἐξαγγέλουσα, διὰ προφανεῖς λόγους, ἡ κυβέρνησις τοῦ κ. Τσαλδάρη, τίποτε εἰς τὸ τέλος δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ. Διότι αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπαιτοῦν μελέτην μεγάλην καὶ χρόνον πολύν, πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν διαθέτει*, ἔγραφε ὁ *Κῆρυξ* στὶς 16-12-33. Κοινὸ μυστικό, λοιπόν, ἡ μέλλουσα ἀνατροπή της, ὁ χρόνος μάλιστα εἶχε προσδιοριστεῖ.

Μὲ τὴν παραίτηση τῆς κυβέρνησης, ἄρχισαν οἱ διαβουλεύσεις, τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας Ζαΐμη, γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς νέας. Προτάθηκαν τρία κυβερνητικὰ σχήματα (Οἰκουμενικὴ κυβέρνηση ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Τσαλδάρη, ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβέρνησης Τσαλδάρη, κυβέρνηση ὑπὸ τὸν Καφαντάρη), κανένα δὲν καρποφόρησε. Αὐτὴ τὴ φορὰ μεγαλύτερη εὐελιξία κινήσεων εἶχε ὁ Τσαλδάρης, ὁ ὁποῖος διαισθανόταν ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ βρισκόταν μὲ τὸ μέρος του —αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ γνώμη τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας— καὶ γιαυτὸ πρότεινε (τὸ ἴδιο εἶχε κάνει ὁ Βενιζέλος, γιὰ τοὺς δικούς του σκοπούς, νὰ συστήσει, δηλαδή, κυβέρνηση ὑπὸ τὸν Τσαλδάρη τὸ Νοέμβριο τοὺ 1932) νὰ δοθεῖ ἡ ἐντολὴ σχηματισμοῦ κυβέρνησης στὸ Βενιζέλο. Μετὰ τὶς ἀποτυχίες τῶν προταθέντων ἄλλων σχημάτων, ὁ Βενιέλος σχημάτισε τὴν τελευταία κυβέρνηση τῆς πολιτικῆς του ζωῆς, προεκλογικοῦ χαρακτῆρα, μὲ εὐρύτερη σύνθεση, ἀφοῦ ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν της δὲν ἀνῆκαν στοὺς *Φιλελευθέρους*. Μετεῖχαν σ' αὐτὴ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μικροτέρων κομμάτων -καὶ φίλοι τους- ὅπως ὁ Γ. Καφαντάρης, ὁ Ἀλ. Παπαναστασίου, ὁ Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλος, ὁ Ἀλ. Μυλωνᾶς

(ἀρχηγὸς τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τοῦ διασπασθέντος *Ἀγροτικοῦ κόμματος*), μὲ τὴ συσπείρωση ὅλων τῶν βενιζελογενῶν κομμάτων, πίστευε ὁ Βενιζέλος, ἐφαρμόζοντας καὶ τὸ πλειοψηφικό, ὅτι θὰ κέρδιζε μιὰ μεγάλη ἐκλογικὴ νίκη, ὅπως τὸ 1928. Διαψεύστηκε στὶς ἐλπίδες του, γιατὶ ξεκίνησε ἀπὸ λανθασμένες ἐκτιμήσεις τῆς κατάστασης. Τὸ 1933 δὲν ἦταν 1928, αὐτὸ δὲν τὸ κατάλαβε ὁ Βενιζέλος.

Ἡ νέα κυβέρνηση, κατὰ τὶς διακηρύξεις της, ἦταν προεκλογική. Τὸ πρόβλημα ποὺ προέκυψε ἦταν ἂν θὰ ἐμφανιζόταν στὴ Βουλή, νὰ πάρει ψῆφο ἐμπιστοσύνης καὶ ὕστερα ν' ἀποφασίσει τὴ διάλυσή της, διαδικασία ποὺ ὅριζε καὶ τὸ σύνταγμα τοῦ 1927, ἢ θὰ γινόταν δεκτὴ ἡ εἰσήγηση τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, γιὰ ἄμεση διάλυση τῆς Βουλῆς, μὲ τὸ σχηματισμὸ τῆς κυβέρνησης. Ἡ εἰσήγηση ἔγινε δεκτή, οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, δικαιολογημένα τὴν χαρακτήρισαν ἀντισυνταγματικὴ καὶ διαμαρτυρήθηκαν. Οἱ ἐκλογὲς ὁρίστηκαν γιὰ τὶς 5 Μαρτίου, μὲ τὸ πλειοψηφικό. Τὸ ἀποτέλεσμά τους, μαζὶ μὲ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα, θὰ ἦταν καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν τύχη τοῦ τόπου.

Στὰ Γιάννινα ὁ *Κῆρυξ*, κατὰ κύριο λόγο, καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, λόγω καὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Μυλωνᾶ, χαιρέτησαν τὴν ἐπάνοδο τοῦ Βενιζέλου στὴν ἐξουσία. Ὁ *Κῆρυξ*, εὐθυγραμμιζόμενος μὲ τὶς ἐκτιμήσεις τῆς ἡγεσίας τῶν *Φιλελευθέρων*, πρόβλεπε νέα λαμπρὴ νίκη γιὰ τὸ κόμμα του. Οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες ἀποδοκίμασαν ἔντονα τὴν ἐπάνοδο τοῦ Βενιζέλου, ὑποστήριζαν ὅτι ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνηση, γιατὶ εἶχε προχωρήσει στὸ νοικοκύρευμα τῆς Ἑλλάδας, κάτι ποὺ ὁ λαὸς εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐκτιμᾶ. Ἡ *Ἐλευθερία* (19-1-33) ἦταν ἐπικριτικὴ καὶ γιὰ τὴν ἡγεσία καὶ γιὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῶν *Φιλελευθέρων*· τοὺς χαρακτήριζε *μία ὠργανωμένη μεγάλη συμμορία λυμαινομένη τὰ κοινά*. Ἐξίσου ἐπικριτικὴ ἦταν καὶ γιὰ τοὺς ἀντιπολιτευόμενους ὡς τότε τὸ Βενιζέλο ἀρχηγοὺς Καφαντάρη καὶ Παπαναστασίου, ποὺ λησμόνησαν ὅσα τοῦ καταμαρτυροῦσαν καὶ τώρα συνεργάζονταν μαζί του: *Τότε τοὺς βρωμοῦσε ὁ Βενιζέλος, ὁ πρώην αὐθέντης των, τώρα τοὺς μοσκοβολάει!* καὶ πρόσθετε: *Δεδομένου ὅτι ὁ σημερινὸς ἐπιβήτωρ τῆς πρωθυπουργίας δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε οἰκονομικὸν πρόγραμμα νὰ ἐφαρμόσῃ, οὔτε νὰ κυβερνήσῃ ἀνοχῇ τῶν ξένων αὐτῷ κομμάτων, μοιραίως θὰ ὠθήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, μὲ τὸ πλειοψηφικὸν σύστημα, διότι αὐταπατώμενος νομίζει ὅτι ἐκέρδισε πολιτικῶς ἐκ τῆς τριμήνου ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. Ἤτοι λογαριάζει, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, χωρὶς τὸν ξενοδόχον*. Φυσικὰ καὶ τὴ διάλυση τῆς Βουλῆς θεώρησε παράνομη (ἀντισυνταγματικὴ) (26-1-33) καὶ ἐπέκρινε τὸν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας γιὰ τὴ συνεργία του (οἱ βουλευτὲς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, μάλιστα, κατέθεσαν στὸ προεδρεῖο τῆς Βουλῆς, μήνυση κατὰ τοῦ Ἀλ. Ζαΐμη καὶ ζήτησαν τὴν παραπομπή του σὲ εἰδικὸ δικαστήριο). Ἡ ἀντίδραση *τῶν Λαϊκῶν* κατὰ τῆς διάλυσης τῆς Βουλῆς ὀφειλόταν σὲ κάποιο φόβο

τοῦ Τσαλδάρη, παρὰ τὸ ὅτι ὅλες οἱ ἐκτιμήσεις ἔδειχναν ὅτι τὸ κόμμα του σημείωνε ἄνοδο, γιὰ ἐπικράτηση τῆς βενιζελικῆς παράταξης στὶς ἐκλογές, λόγω τῆς συσπείρωσής της. Τὰ ἐπικριτικὰ σχόλια τῆς *Ἐλευθερίας* περιλάμβαναν καὶ τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ, πολέμιο ὡς τότε τῆς πολιτικῆς τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*, ποὺ δέχτηκε ν' ἀναλάβει ὑπουργεῖο.

Ζοφερὴ ἔβλεπε τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς κατάστασης καὶ ἡ *Ἤπειρος* (14-1-33) μετὰ τὴν πτώση τοῦ Τσαλδάρη καὶ τὸ σχηματισμὸ κυβέρνησης ὑπὸ τὸ Βενιζέλο, γιὰ τὸν ὁποῖο πίστευε ὅτι ἔφθασε ἡ ὥρα νὰ πληρώσει τὰ ὅσα ἔπραξε ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. *Τὰ ἐγκλήματα καὶ τὰ ἀνομήματα εἶναι ἡ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων νὰ πληρώνωνται μίαν φοράν, ὅσον δήποτε ἀργά, καὶ πάντοτε ἐκεῖ ποὺ διεπράχθησαν. Καὶ τὸ ἔγκλημα τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν τόπον αὐτὸν θὰ πληρωθῇ τώρα συντόμως...* «Ἐγκληματίας», λοιπὸν ὁ Βενιζέλος; Ἦταν βαρύτατοι οἱ χαρακτηρισμοί, δὲν ταίριαζαν σ' ἕνα μεγάλο πολιτικὸ ποὺ πολλὰ πρόσφερε στὴν Ἑλλάδα. Σφοδρότατα ἐπικριτικὴ ἦταν ἡ *Ἤπειρος* γιὰ τούς πρώην ἀντιβενιζελικούς, καὶ τώρα ὑπουργοὺς τῆς νέας κυβέρνησης, ἀρχηγοὺς τῶν μικρῶν κομμάτων. *Ὅλοι οἱ συμπράξαντες* (μὲ τὸ Βενιζέλο) *ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως* -ἔγραφε- *δὲν ἔχουν κανὲν ἀπολύτως πρόγραμμα, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὁποίου νὰ δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἓν οἱονδήποτε καλὸν διὰ τὴν χώραν καὶ τὸν δυστυχοῦντα λαόν. Ἡ μόνη δύναμις ἡ κινοῦσα αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτικὴν των ἐκδήλωσιν τῶν τελευταίων ἡμερῶν δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ κομματικὸν συμφέρον καὶ ἀπὸ τὴν φιλαρχίαν...* Ἐπικριτική, τὸν πρῶτο μήνα τοῦ 1933, ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου ἦταν καὶ ἡ *Κραυγή: Καὶ πάλιν ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἀπεδοκίμασεν* (ὁ Βενιζέλος δηλαδή), *καὶ πάλιν ὁ ἄνθρωπος τῶν κλεπτῶν, ὁ προστάτης τῶν καταχραστῶν τῆς χθές, ἐνεθυμήθη ὅτι εἰς τὰ ταμεῖα τῆς Ἑλλάδος κάτι εἰσεκομίσθησαν ἐκ τῆς ὀλιγομήνου δράσεως τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἐντίμου πρωθυπουργοῦ Π. Τσαλδάρη, ἐτόλμησε μὲ μέσα αἰσχρὰ καὶ πολιτικὴν ἀνήθικον νὰ καταφερθῇ ἐναντίον τῶν Λαϊκῶν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ αὐτοὺς τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας...* Οἱ ἐπικρίσεις δὲν ἐμπόδισαν τὴν *Κραυγὴ* τοῦ Γ. Σακκᾶ, νὰ ὑποστηρίξει στὶς ἐκλογὲς πολιτικοὺς κάθε ἀπόχρωσης καὶ νὰ «προβλέψει» τὴν βέβαιη ἀποτυχία τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὸ νομὸ Ἰωαννίνων (κάτι ποὺ δὲν χρειάζονταν μαντικὲς ἱκανότητες), ἀφήνοντας νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ἡ μὴ συμμετοχή του στὸ ψηφοδέλτιο τῶν *Λαϊκῶν* θὰ ὁδηγοῦσε σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση. Ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, τέλος, θερμὴ ὑποστηρίκτρια τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, ἐπικροτώντας τὴν κυβερνητικὴ μεταβολὴ καὶ τὴ διεξαγωγὴ νέων ἐκλογῶν, παραχωροῦσε τὶς στῆλες της, στὸν ὑπουργὸ τώρα Μυλωνᾶ, γιὰ νὰ ἑρμηνεύσει τὴ στάση του. Σὲ σχετικὲς δηλώσεις του πρὸς τὴν ἐφημερίδα (18-2-33), ὁ Μυλωνᾶς ὑπογράμμιζε πὼς ἡ σύμπραξη τῶν μικροτέρων κομμάτων ἐπιβαλλόταν, μετὰ τὴν ἀποτυχία σχηματισμοῦ *Οἰκουμενικῆς κυβέρνησης*, γιὰ ἐθνικοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ λόγους ἐκλογικῆς ἀνάγκης, ἐξαιτίας τοῦ πλειο-

ψηφικοῦ συστήματος. Πρόσθετε πὼς ἡ σύμπραξη αὐτὴ εἶχε συζητηθεῖ κατὰ τὶς τελευταῖες ἐκλογὲς σὲ σύσκεψη τῶν ἀγροτικῶν στελεχῶν Ἰωαννίνων, γιὰ τὴν περίπτωση νέων ἐκλογῶν μὲ πλειοψηφικό, καὶ ἀποφασίστηκε πὼς *σκόπιμος καὶ συμφέρουσα θὰ ἦτο ἡ συνεργασία μὲ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων*. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνήκοντες στὸ ὑπὸ τὸν Σοφιανόπουλο *Ἀγροτικὸ κόμμα*, ἀμφισβήτησαν τὴ σκοπιμότητα αὐτῆς τῆς σύμπραξης. Ἡ σύμπλευση τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς* μὲ τὴ νέα κυβέρνηση, δὲν τὴν ἐμπόδισε νὰ ἐπικρίνει ἔντονα στελέχη καὶ ὑποψήφιους βουλευτὲς τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ πρῶτο ἀπ' ὅλους τὸ στρατηγὸ καὶ νέο Γενικὸ διοικητὴ Ἠπείρου Δημ. Μπότσαρη.

Η *Λέσχη τῶν ἐπιστημόνων*, μ' ἕνα σοβαρὸ πνευματικὸ ἔργο στὸ ἐνεργητικό της κατὰ τὸ 1932, κυρίως στὸν τομέα τῶν διαλέξεων, μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου ἔτους ἄρχισε νὰ ἐμφανίζει συμπτώματα ὁμαδοποίησης τῶν μελῶν της, ποὺ κατέτειναν ὄχι σὲ διαφωνία σκοπῶν καὶ κατευθύνσεων, ἀλλὰ «στὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας», δηλαδὴ τῆς διοίκησης τοῦ Ἱδρύματος. Οἱ τάσεις αὐτές, ἐνισχύονταν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τοῦ τύπου, πίσω ἀπὸ τὴν ὁποία κρύβονταν ἐπιδιώξεις κομμάτων γιὰ ἄλωση τῆς πνευματικῆς ἔπαλξης. Πρῶτος ἄρχισε νὰ βάλλει ἐναντίον τῆς *Λέσχης*, μὲ τὴν ἐπιδείξη «ἐνδιαφέροντος» γιὰ τὴν προκοπή της, ὁ *Κῆρυξ*. Σὲ κύριο ἄρθρο ἀνωνυμογράφου (ὑπέγραφε ὡς μέλος τῆς Λέσχης) ὑπογραμμιζόταν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπρόσκοπτης συνέχισης τοῦ σοβαρότατου πνευματικοῦ ἔργου ποὺ εἶχε ἤδη προσφέρει ἡ *Λέσχη* στὴν πόλη, ἀλλὰ καταλογιζόταν καὶ εὐθύνες στὸ διοικητικό της συμβούλιο γιὰ τὰ διαλυτικὰ φαινόμενα ποὺ εἶχαν ἐμφανιστεῖ. *Τὸ ἐνδιαφέρον* -ἔλεγε- *τὸ ὁποῖον μᾶς συνέχει διὰ τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τῆς «Λέσχης», δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μείνωμεν ἀδιάφοροι πρὸ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως, ἥτις ἐδημιουργήθη ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὰς σχέσεις τῶν διοικούντων αὐτήν, οὐδὲ νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ φράξωμεν τὰ ὦτα εἰς τὰς παρασκηνιακὰς ἐνεργείας εὐαρίθμου καὶ ἐκλεκτῆς ὁμάδος μελῶν ζωηρῶς ἐπικρινούσης τὴν διοίκησιν καὶ δριμὺν ἀσκούσης κατ' αὐτῆς ἀντιπολιτευτικὸν ἀγῶνα, καρποφόρος συνέπεια τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ὁμαδικὴ πρόσφατος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου παραίτησις.* Ὁ ἀνωνυμογράφος συνέχιζε τὶς καταγγελίες, χωρὶς νὰ συγκεκριμενοποιεῖ τὶς αἰτιάσεις του κατὰ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ κατέληγε σὲ συστάσεις πρὸς τὰ μέλη τῆς *Λέσχης νὰ προσέλθουν προθύμως* -κατὰ τὶς ἀρχαιρεσίες- *καὶ διὰ τῆς ψήφου των νὰ δώσουν εἰς τὴν «Λέσχην» μας διοίκησιν ἰσχυράν, ἐκλεκτὴν καὶ ἱκανήν, ἵνα διέλθῃ νικηφόρως τὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν δι' αὐτὴν τὰ τελευταῖα γεγονότα.*

Κατὰ τὶς ἀρχαιρεσίες γιὰ τὴν ἐκλογὴ νέου διοικητικοῦ συμβουλίου πολλοὶ διεκδίκησαν μιὰ θέση σ' αὐτό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ λάβει ὀξύτητα ὁ προεκλογικὸς ἀγώνας. Τὴ σκληρὴ ἀντιπαράθεση σχολίασε ἡ *Ἤπειρος* (11-1-

33) ὡς ἑξῆς: *Ἡμεῖς σοβαρῶς λυπούμεθα δι' ὅσα βλέπομεν νὰ συμβαίνουν περὶ τὴν «Λέσχην» καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ προεδρείου. Διότι ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος μᾶς διδάσκει ὅτι, ὅταν τὰ πράγματα αὐτὰ καταλήγουν εἰς τὸν τύπον καὶ γίνονται ἄρθρα καὶ ἀντεγκλίσεις, μοιραῖον καὶ ἀναπόφευκτον ἔρχεται κατόπιν τὸ τέλος, ἡ διάλυσις. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ὅτι θὰ διαλυθῇ ἡ «Λέσχη», ἡ ὁποία πληροῖ ἕνα σοβαρὸν κενὸν διὰ τὴν πόλιν αὐτήν. Τὸ οἰκτρότερον εἶναι ὅτι ἡ «Λέσχη» αὐτὴ ὀνομάζεται «Λέσχη διανοουμένων». Φαντασθῆτε δὲ αὐτὴν διαλυομένην, ἐπειδὴ τὰ μέλη της θὰ εἶχον τὴν νοοτροπίαν χωρικῶν διαπληκτιζομένων εἰς τὸ μεσοχώριον, μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος... Εἶναι ἐντροπὴ νὰ γράφωνται τετράστηλα ἄρθρα διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς «Λέσχης»...*

Τὸ τετράστηλο ἄρθρο τὸ ἔγραψε καὶ πάλι ὁ *Κῆρυξ*, τοῦ ὁποίου ὁ διευθυντὴς ἦταν καὶ ὑποψήφιος σύμβουλος. Ἀναφερόταν στὶς ἀρχαιρεσίες τῆς 8-1-33. Οἱ καταγγελίες τοῦ Δ. Πανίδη συνοψίζονταν στὰ ἑξῆς: 1) Οἱ ψηφοφόροι *ἀσυνειδήτως καὶ χύδην ἐσύρθησαν εἰς τὴν κάλπην*, κι αὐτὸ ἐσήμαινε γιὰ τὴν ἐφημερίδα στροφὴ πρὸς τὰ πίσω. 2) Ὁ συνωστισμὸς μελῶν κατὰ τὴν ψηφοφορία, ὑπέκρυπτε ψηφοθηρία (ἡ ἴδια ἐφημερίδα ὅμως στὸ ἄρθρο τῆς 5-1-33 συνιστοῦσε αὐτὴ τὴν ἀθρόα προσέλευση ψηφοφόρων). 3) Ἔγινε νομικὴ παράβαση, γιατὶ δὲ δημοσιεύτηκε ἡ πρόσκληση πρὶν ἀπὸ 8 μέρες. 4) Ὁ ἀπολογισμὸς τῶν πεπραγμένων τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου παρουσίαζε κενά, δὲν ἦταν νόμιμος. Στὸν *Κήρυκα* ἔδωσε ἐκτενέστατη, ἐμπεριστατωμένη καὶ πειστικὴ ἀπάντηση ὁ πρόεδρος τῆς *Λέσχης* καὶ τοῦ παλαιοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ νέου, δικηγόρος Γ. Μουλαϊμίδης, ἀνατρέποντας ὅλες τὶς αἰτιάσεις του. Τὰ κύρια σημεῖα τῆς ἀπάντησης, ἀντιστοιχοῦν μὲ τὶς καταγγελίες: *1) Ἐνῶ ὁμολογεῖτε ὅτι ἡ «Λέσχη» ἀποτελεῖ σωματεῖον ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, ἀδικεῖτε μέχρις ὕβρεως τοὺς κυρίους τούτους, διακηρύσσοντες ὅτι κατόπιν ψηφοθηρίας καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀσυνειδήτως καὶ χύδην ἐσύρθησαν εἰς τὴν κάλπην, ὡσεὶ ἐπρόκειτο περὶ ἀνελευθέρων δουλοπαροίκων, ἀγεληδὸν ψηφιζόντων. 2) Ἀληθὲς εἶναι ὅτι παρετηρήθη συνωστισμὸς πάντων σπευδόντων νὰ ἐκπληρώσωσι φιλοτίμως τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν* (ὡς μελῶν) *καὶ νὰ ψηφίσωσι καὶ ἔχετε δίκαιον νὰ μᾶς κατηγορεῖτε ὅτι μεριμνῶντες ἐλάχιστον παντὸς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν μας, ἐφροντίσαμεν ν' ἀφήσωμεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς «Λέσχης» τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ποσὸν τῶν 6.500 δρχ. 3) Καμμία παράλειψις δὲν ἔλαβε χώραν διὰ τὴν ἔγκαιρον πρόσκλησιν τῶν μελῶν, διότι ἡ πρόσκλησις ἐδημοσιεύθη δὶς διὰ τῶν ἐνταῦθα ἐφημερίδων, πασῶν, καὶ διὰ συνεχῆ ἑβδομάδα τοιχοκολλήσεως ταύτης ἐν τῇ «Λέσχῃ». Δὲν ἀπαιτεῖται πρόσκλησις πρὸ 8 ἡμερῶν, διότι τὸ καταστατικὸν δὲν ὁρίζει τοιαύτην προθεσμίαν οὐδαμοῦ. 4) Ὡς πρὸς τὴν λογοδοσίαν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, πιστεύετε σοβαρῶς ὅτι τὸ συμβούλιον δὲν εὑρίσκεται ἐν τάξει: Παρορῶντες τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, παραμερίζοντες πρὸς στιγμὴν τὴν*

ὁμόθυμον ἐγκριτικὴν τῆς συνελεύσεως ἀπόφασιν, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ πάντα σύμμαχόν σας, διατὶ παρέβη τὸ καθῆκον του, μὴ καταγγείλας ἐν τῇ συνελεύσει πᾶσαν ἀταξίαν;... Ἀλλὰ καὶ σεῖς ἐν τῇ συνελεύσει ἐγκρίνατε ὅσα ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπαινίσεσθε ὡς ἁμαρτίας... Ἀφήνομεν τὴν στάσιν αὐτὴν ἀχαρακτήριστον. Καὶ κατέληγε ὁ Μουλαϊμίδης: *Ἐὰν θέλητε τὸ καλὸν τῆς «Λέσχης» νὰ ἐλαττώσητε τὰς πρὸς αὐτὴν περιπτύξεις ἐνθυμούμενος τὸ πάθημα τοῦ πιθήκου, πνίγοντος ἐξ ἀγάπης τὸ τέκνον αὐτοῦ...* Ἐπικριτικὸς γιὰ τὸν *Κήρυκα* ἦταν ὁ σχολιασμὸς τῆς *Ἐλευθερίας* (12-1-33) καὶ τῆς *Κραυγῆς* (13-1-33).

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀρχαιρεσιῶν, γιὰ τὰ ὁποῖα τόση μελάνη ξοδεύτηκε ἦταν τὰ ἑξῆς, κατ' ἀλφαβητικὴ σειρὰ (ἐντυπωσιάζει ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ὑποψηφίων, γιὰ ἕνα 7/μελὲς διοικητικὸ συμβούλιο: Ἀντωνιάδης ψῆφοι 24, Γκωλέτσης 54, Γκορτζῆς 34, Κατσαούνης 54, Κούρεντας 55, Κυρκόπουλος 37, Κωτούλας 47, Λεύκοβιτς 51, Λοβέρδος 37, Μουλαϊμίδης 84, Οἰκονομίδης 15, Παπαδημητρίου 16, Δημ. Πανίδης 22, Παπαδόπουλος 7, Πουτέτσης 72, Σπέγγος 3, Σακελλίων 47, Σούλης Χρ. 99, Σούρλας 39, Φρόντζος 61, Χρηστοβασίλης 16. Ἀκολουθοῦσαν ὅσοι πῆραν ψήφους μονάδων: Ρώϊμπας 1, Χριστοδουλόπουλος 1, Μελᾶς 4, Μπότσιος 2, Νιαβῆς 3, Πολυζώης 2, Μαρτίνης 1, Γκαραλάνης 1, Ἁλιεὺς 2, Γ. Καππᾶς 1. Τὸ συμβούλιο συγκρότησαν οἱ 7 πρῶτοι ἐπιτυχόντες. Ἡ κατανομὴ τῶν ἀξιωμάτων ποὺ ἔγινε ἕνα δεκαπενθήμερο, περίπου, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀρχαιρεσίες, *κατόπιν διαφόρων συνεννοήσεων καὶ συμβιβασμῶν*, κατὰ τὸν Χρηστοβασίλη (23-1-33), ἔδωκε τὸ ἑξῆς συμβούλιο: 1) Γεώργιος Μουλαϊμίδης, δικηγόρος, πρόεδρος, 2) Χρ. Σούλης, γυμνασιάρχης, ἀντιπρόεδρος, 3) Κωνσταντῖνος Κατσαούνης, ὑπάλληλος τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, κοσμήτορας, 4) Κωνσταντῖνος Φρόντζος, δικηγόρος, γενικὸς γραμματέας, 5) Κωνσταντῖνος Γκωλέτσης, ταμίας, 6) Π. Πουτέτσης, γιατρὸς καὶ 7) Ἀθ. Κούρεντας, δικηγόρος, σύμβουλοι.

Ἡ ἐπανέκδοση τῆς *Ἐλευθερίας* (2-1-33), χαιρετίστηκε ἀπὸ ἐπιφανεῖς παράγοντες τῶν *Λαϊκῶν*, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ λόγιο καὶ ἱστοριοδίφη Ν. Νίτσο, ἀπὸ τὸν Τσαμαντά. Ἐπαινετικότατο σχόλιο ἔγραψε ἡ ἐφημερίδα γιὰ τὸ νέο Γενικὸ Διοικητὴ Ἠπείρου Σπ. Τρικούπη. Μὲ τὸ διορισμό του -ἔλεγε- *σφιχταγκαλιάζονται καὶ χαιρετῶνται τὸ ἡρωϊκὸ Μεσολόγγι μὲ τὰ θρυλικά μας Γιάννινα, ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ ἡ αὐταπάρνησις τῶν Μεσολογγιτῶν μὲ τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τῶν ἡμιθέων τῆς ἀνδρείας Σουλιωτῶν.* Ἀλλὰ εἶχε κι ἄλλους δεσμοὺς μὲ τὰ Γιάννινα ὁ Τρικούπης. *Εἶχε συνδεθῆ πρὸ πολλοῦ διὰ κηδεστίας μετὰ καλλιμόρφου κόρης τῶν Ἰωαννίνων, θυγατρὸς δύο ἱστορικῶν Ἰωαννιτικῶν οἴκων: τοῦ Μ. Μέκιου καὶ τοῦ ἱστοριογράφου τῆς Ἠπείρου Παν. Ἀραβαντινοῦ ἐκ μητρός.-* Περίεργο χαρακτήριζε ὁ Χρηστοβασίλης τὸν καυγὰ μεταξὺ τῶν βενιζελικῶν βουλευτῶν Ἰωαννίνων. Ἡ μιὰ μερίδα, *ἡ ὀρθοφρονοῦσα*, ὑπὸ τὸν Μπότσαρη, ἐξέφραζε τὶς ἰδέες της ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ ἐπισήμου ὀργά-

νου τῶν Φιλελευθέρων, τοῦ *Κήρυκος*, ἡ ἄλλη ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος, ἐπισήμου ὀργάνου τοῦ Ἀγροτισμοῦ* τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς δεύτερης μερίδας Σπ. Σίμος, μὲ τηλεγράφημά του πρὸς τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, ἀποκήρυττε Ipso Jure τὸν *Κήρυκα* καὶ τὸ διευθυντή του, δὲν τὸν ἀναγνώριζε ὡς ἐπίσημο ἐκπρόσωπο τοῦ κόμματος. Παρόλες τὶς ἀντιθέσεις τους ὁ Μπότσαρης καὶ ὁ Σίμος θὰ κατεβοῦν μὲ κοινὸ ψηφοδέλτιο στὶς ἐκλογές.- Συγκροτήθηκε στὰ Γιάννινα *Σύλλογος Ἀρταίων καὶ Τζουμερκιωτῶν*, μὲ πρόεδρο τὸν ἀπόστρατο συνταγματάρχη τοῦ πεζικοῦ Ἠλ. Λουτσάρη καὶ γραμματέα τὸ φιλόλογο καθηγητὴ τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Κων. Στεργιόπουλο. Ὁ *Σύλλογος* κυκλοφόρησε κι ἕνα καλὸ περιοδικό, *Τὰ Τζουμερκιώτικα καὶ Ἀρτινὰ νέα*, στὰ ὁποῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δημοσίευση τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος θεμάτων τῆς περιοχῆς, καταχωρίζονταν συλλογὲς καὶ μελέτες φιλολογικὲς ἀξιόλογες, καθὼς καὶ λογοτεχνικὰ κείμενα. Τὸ περιοδικὸ κυκλοφόρησε τοὺς πρώτους ἓξ μῆνες τοῦ 1933, ὕστερα ἔκλεισε, μᾶλλον ἐξαιτίας οἰκονομικῶν λόγων.- Μεγάλο κοσμικὸ γεγονὸς ἀποτέλεσε γιὰ τὰ Γιάννινα ὁ πρωτοχρονιάτικος χορὸς τῆς *Λέσχης ἐπιστημόνων* (οἱ περισσότερες ἐφημερίδες χρησιμοποιοῦν τὴν ὀνομασία *Λέσχη Ἰωαννίνων*).- Οἱ πρωτοχρονιάτικοι μπουναμάδες ποὺ δημοσίευσε ἡ *Κραυγὴ* δυσαρέστησαν πολλούς. Πρῶτο ἀπ' ὅλους τὸ Χρηστοβασίλη, ποὺ ἀντέδρασε ἐντονότατα καὶ ἦρθε σὲ πλήρη διάσταση μὲ τὸ διευθυντὴ τῆς *Κραυγῆς* Γρ. Σακκᾶ, τὸν ὁποῖο ὡς τότε θερμὰ ὑποστήριζε. Τὶ μπουναμὰ χάριζε στὸν Χρηστοβασίλη ποὺ τὸν πείραξε τόσο πολύ; *Στὸν ἀρχηγὸν τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» ἐν Ἠπείρῳ κ....* (ἐδῶ χρησιμοποιεῖ ἕνα ὀνοματεπώνυμο ποὺ ἀπέδιδαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ διευθυντῆ τῆς *Ἐλευθερίας*, ὅταν ἤθελαν νὰ τὸν πολεμήσουν) *ἢ Χρηστοβασίλην, τὴν ἀνάστασιν τῆς «Ἐλευθερίας»*. Ὁ Χρηστοβασίλης θύμωσε πολύ. Ὁ Σακκᾶς κατάλαβε τὸ λάθος του καὶ στὸ ἑπόμενο φύλλο τῆς *Κραυγῆς* (8-1-33) ἐξέφρασε τὴ λύπη του, δικαιολόγησε ὅμως τὴν ὀξύτητα τοῦ περιεχόμενου τοῦ «μπουναμᾶ», ἐξαιτίας τῆς ἀγανάκτησής του γιὰ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ Χρηστοβασίλη κατὰ τοῦ βουλευτῆ Γ. Κωνσταντινίδη, ποὺ ὁ Σακκᾶς ὑποστήριζε. Μὲ τὴν «ἐπανόρθωση» ὁ Χρηστοβασίλης ἐξαγριώθηκε περισσότερο. *Ἡμεῖς* -ἔγραφε (12-1-33) *ἔχοντες προγονικήν μας ἀρχὴν νὰ μὴ συγχωροῦμεν ποτὲ τοὺς ὑβριστάς μας, τὸν πληροφοροῦμεν ὅτι οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους του εἴχομεν ὑπερηφανευθεῖ ποτέ, οὔτε ἀπὸ τὶς χυδαῖες του ὕβρεις ἐπτοήθημεν, οὔτε καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς λύπης του καὶ τῆς συγγνώμης του ἐλάβομεν ὑπ' ὄψει. Αὐτὸς εἶναι αὐτὸς καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἡμεῖς.* Μὲ τὶς βουλευτικὲς ἐκλογὲς τοῦ Μαρτίου ἡ διένεξη θὰ πάρει μεγαλύτερες διαστάσεις, ἐξαιτίας καὶ τῆς πολιτικῆς διαφοροποίησης τοῦ Σακκᾶ (ἀντιβενιζελικὸς κατὰ βάση ὑποστήριζε ὑποψηφιότητες Φιλελευθέρων).- Γάμοι: *Τὴν 26ην τρέχοντος μηνὸς ἐτελέσθησαν οἱ ζηλευτοὶ γάμοι τοῦ φερέλπιδος ἐπιστήμονος καὶ λαμπροῦ νέου κ. Ἰωάν. Μέξη, τῆς γνωστῆς μεγάλης οἰκογενείας τοῦ Λαμπόβου τῆς Βορείου Ἠπείρου, μετὰ τῆς καλλιμόρφου καὶ ἀρτιώτατα μεμορφωμένης δίδος Χαρικλείτσας Ἰω. Λάππα, τοῦ διακεκριμένου δικηγόρου κ. Ἰω. Β. Λάππα τῆς μεγάλης ἐπίσης Βορειοηπειρωτικῆς οἰκογενείας τῶν Λαππαίων τῆς Δρόβιανης.* (*Ἐλευθερία*, 30-1-33). *Βασίλειος Κρυστάλλης* (ἀδελφός, ἀπὸ ἄλλη μητέρα, τοῦ ποιητῆ Κώστα Κρυστάλλη), *ἀντισυνταγματάρχης πυροβολικοῦ καὶ Κούλα Βογιατζοπούλου, ἐτέλεσαν τοὺς γά-*

μους των ἐν Ἀθήναις (15-1-33).- *Προήχθησαν, κατόπιν διαγωνισμοῦ, εἰς Ἐπιθεωρητὰς Δημοτικῶν σχολείων, οἱ δημοδιδάσκαλοι κ.κ. Δημήτριος Βάντζιος, Βελημπάσης καὶ Γ. Πριμυκήρης.* Μόνον ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς διορίστηκε, τὸν εἶχα προϊστάμενό μου στὴ Δράμα. Οἱ ἄλλοι, γιὰ πολιτικοὺς λόγους, ἀποκλείστηκαν.- Νέα ἑβδομαδιαία Ἠπειρωτικὴ ἐφημερίδα ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς λαός*, παράρτημα τῆς *Πατρίδος* τοῦ Σπ. Σίμου.- Μὲ τὴ διάλυση τῆς Βουλῆς ἄρχισε ὁ προεκλογικὸς ἀγώνας μεταξὺ τῶν κομμάτων πού, ὅπως πάντα, εἶχε τὰ σοβαρὰ καὶ τὰ εὐτράπελα. Λαβὴ σὲ ἀντιπαραθέσεις (γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ γίνει λόγος στὴ συνέχεια) ἔδωσε, στὴν *Ἐλευθερία* κυρίως, ἡ δήλωση τοῦ συνταξιούχου ἑλληνοδιδασκάλου καὶ ὑπαλλήλου τῆς Ἀγροτικῆς τράπεζας, -τὴν ἐποχὴ ἐκείνη- Ν. Σακελλαρίδη, ὅτι κατερχόταν στὸν ἐκλογικὸ ἀγώνα π ά - ν ο π λ ο ς (μὲ τὴ βενιζελικὴ παράταξη). *Πάνοπλος!* σχολίαζε ὁ Χρηστοβασίλης (6-2-33). *Τρέμετε οὐρανοὶ καὶ στέναξον γῆ! Ὁ κ. Νῖκος Σακελλαρίδης κατέρχεται πάνοπλος εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα μὲ προσόντα σπάνια: ἀνάστημα ἐπιβλητικόν, μάτια βλοσυρά, μύτην ρωμαϊκήν, πλὴν ὀλίγον στραβήν, ρητορικὴν δημοσθένειον, προπόσεις σπαραξικοιλίους καὶ μύστακα ὑπερκαϊζερικώτατον.* Οἱ παλιοὶ Γιαννιῶτες θὰ θυμοῦνται τὸν Σακελλαρίδη, ἔτσι ὅπως τὸν περιγράφει ὁ Χρηστοβασίλης, προπαντὸς γιὰ τὸ μουστάκι του. Ὁ Σακελλαρίδης δὲν ἄφησε ἀναπάντητους τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Χρηστοβασίλη πού συνεχίστηκαν καὶ σὲ ἑπόμενα φύλλα καὶ ἀντέδρασε ἐμμέτρως, δημοσιεύοντας στὸν *Κήρυκα*, τὸ στιχούργημα: *Μὲ ὅποιο μέτρο μὲ μετρᾶς, θὰ σὲ ἀντιμετρήσω / χωρὶς καμμιὰ διάθεση νὰ σὲ κακοκαρδίσω./Ὅπλα ποτὲ δὲ φόρεσες καὶ πρὶν οὐδὲ καὶ τώρα, / δὲν πᾶν σ' ἀδύνατα κορμιὰ τῆς λεβεντιᾶς τὰ δῶρα. / Τὸ μόνον ὅπλο πού κρατεῖς, ἡ ἄφραχτή σου γλῶσσα, / πού λέγει οὖρμα* (ὥριμα) *κι ἄγουρα κι ἀλέθει ἄλλα τόσα. / Κι ἂν κάποτε ἐπρόβαλες, κραδαίνοντας μιὰ πάλλα, / ἦταν κι αὐτὸ ἀπ' τὰ πολλὰ τὰ χωρατά σου τ' ἄλλα. / Ἐγὼ κι ἂν ὑπεχώρησα* (δὲν εἶχε προσληφθεῖ στὸ συνδυασμὸ τῶν Βενιζελικῶν, ὅπως ἐπιδίωκε), *πάλιν θὰ προχωρήσω,/εἶναι ἐξίσου ἀνδρικὸ τ ὸ μ π ρ ὸ ς κ α ὶ τ ὸ ὀ π ί σ ω, / ἐφ' ὅσον λόγοι ἰσχυροὶ καὶ τοῦτο ἐπιβάλλουν,/χωρὶς ποσῶς τὸ φρόνημα νὰ μοῦ τὸ μεταβάλουν. / Σὺ νιάγκρος πάντα ἤσουνα καὶ νιάγκρος παραμένεις / καὶ τὴ μαυρίλα ἄπλησταρουφᾶς καὶ δὲν χορταίνεις /* (ἐννοεῖ τὶς ἀποτυχίες του στὶς ἐκλογές). Πάντως, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Χρηστοβασίλη, ἰδιαίτερη ἐντύπωση ἔκανε στοὺς ἀναγνῶστες ἐκεῖνο *τὸ μπρὸς καὶ τὸ ὀπίσω* πού ρωτοῦσαν πῶς εἶναι δυνατὸ νάχει κανεὶς τὸ ἴδιο πράγμα *κι ὀμπρὸς κι ὀπίσω.* Ἡ ἀπάντηση τοῦ Χρηστοβασίλη,

Ὁ Νικόλαος Σακελλαρίδης, ἑλληνοδιδάσκαλος καὶ Πρόεδρος τῆς «Δημοκρατικῆς Ἀμύνης». Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου δικάστηκε, μὲ ἄλλους, ἀπὸ τὸ Στρατοδικεῖο καὶ ἀθωώθηκε.

ἔμμετρα πάντοτε, δόθηκε μετὰ τὶς ἐκλογὲς καὶ γιὰ νὰ γίνει κατανοητὴ ἀναδημοσίευσε καὶ τὸ στιχούργημα τοῦ Σακελλαρίδη. Ἀπαντοῦσε λοιπόν: (9-3-33): *Διὰ τὸν πάνοπλον κ. Ν. Σακελλαρίδην: Ἐδιάβασα τὸ πάνοπλο κι ἄοπλο ποίημά σου / κι ἐθαύμασα, μὰ τὸν Θεό, τὰ κατορθώματά σου. / Ἀλλ' ἕνα δὲν ἠμπόρεσα καθόλου νὰ ἐξηγήσω, / ἐκεῖνο πώχεις ἀπὸ μπρὸς νὰ τώχεις κι ἀπὸ πίσω. / Αὐτὸ παρακαλῶ πολὺ νὰ μοῦ τὸ ἐξηγήσῃς, / ἔτσι λευκὸς καὶ πάνοπλος, χρόνους πολλοὺς νὰ ζήσῃς.*- Ἡ *Ἤπειρος* δημοσίευσε τὸ πρωτοχρονιάτικο δελτίο τοῦ Μιχαὴλ Διανέζη, *τοῦ παρὰ πολλῶν μωρῶς καὶ ἀνοήτως Γαμβέτα ἐπιλεγομένου*, ὅπως ἔγραφε καὶ ὁ ἴδιος. Κάθε χρόνο ὁ Γαμβέτας τύπωνε ἕνα τέτοιο δελτίο, τὸ δημοσίευε στὶς ἐφημερίδες καὶ τὸ κυκλοφοροῦσε στὰ καταστήματα καὶ τὰ γραφεῖα, ἐκλιπαρώντας βοήθεια. Ἦταν τρελλός, ἐπικίνδυνος πολλὲς φορές, ὅμως πολλὲς πτυχὲς του μυαλοῦ του ἦταν καθαρές, ὅπως αὐτὴ π.χ. τῆς γλωσσικῆς ἔκφρασης, ποὺ δὲν εἶχε κανένα ψεγάδι. Αὐτὴ συνιστοῦσε νὰ προσέξουν πολὺ ἡ *Ἤπειρος* (συνεργάτες ἐφημερίδων, φιλολογοῦντες καὶ γράφοντες νεαροὶ κ.ἄ.) γιὰ νὰ δοῦν μὲ πόση τάξη συναρμολογοῦσε τὰ διανοήματά του ὁ Γαμβέτας καὶ μὲ πόση εὐχέρεια ἔλεγε, ὅσα ἤθελε νὰ πεῖ. Νὰ μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ *Πρωτοχρονιάτικον τοῦ ἐνιαυτοῦ δελτάριον*, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Γαμβέτας τὸ τιτλοφοροῦσε: *Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 1η Ἰανουαρίου 1933. Ἔντιμοι καὶ ἀγαπητοί, πλὴν τῶν ἐχθρῶν μου συνάνθρωποι* (ἐχθροὺς λογάριαζε ὁ Γαμβέτας, ὅσους τὸν πείραζαν, τὸν χτυποῦσαν συχνά, καθὼς καὶ ὅσους ἤθελαν νὰ φύγει ἀπὸ τὰ Γιάννινα ἢ νὰ κλειστεῖ σὲ φρενοκομεῖο). *Νέου ἔτους ἀπὸ σήμερον ἀρξαμένου, σκόπιμον καὶ ἐπίκαιρον θεωρῶ νὰ παραθέσω πρωτίστως ἐνταῦθα τὸν τὴν οἰκτρὰν καὶ παναθλίαν μου κατάστασιν ἀφορῶντα, λίαν ἐπαίσχυντον καὶ σφόδρα ἐπονείδιστον τοῦ λήξαντος ἔτους ἀπολογισμόν μου, ὅστις ἐκ παντὸς εἴδους ἐξυβρίσεων, ταπεινώσεων, κακώσεων καὶ δεινοπαθημάτων ἀποτελούμενος, εἰς τὰς κάτωθι γενικωτάτας γραμμὰς συνοψίζεται, ἔχων ἐν σκιαγραφίᾳ ὡς ἀκολούθως: 1) Αἰκίαι* (βιαιοπραγίες), *μώλωπες καὶ ξυλοδαρμοὶ 2) Ἐκχυμώσεις, αἱματοχυσίαι καὶ τραύματα. 3) Ἐμπτυσμοὶ καὶ πολυειδεῖς ἄλλαι, λόγοις τε καὶ ἔργοις, τῆς τιμῆς μου ἐξυβρίσεις καὶ προσβολαί. 4) Πάμπολλοι τοῦ χειρίστου εἴδους ὀνειδισμοὶ καὶ ἐξευτελισμοί, μετὰ βδελυρῶν συκοφαντιῶν, τὴν ἔκπληξιν καὶ τὴν φρίκην προκαλοῦντες. 5) Ταπεινώσεις, διαπομπεύσεις καὶ καταρρακώσεις τῆς τε τιμῆς καὶ φιλοτιμίας μου φρικιαστικαί.* Συνέχιζε τὴν ἀπαρρίθμηση τῶν δεινοπαθημάτων του, στὸ ἴδιος ὕφος, καὶ πρόσθετε ὅτι: *τὰ ἀσυγκρίτως φρικωδέστερα καὶ σοβαρώτερα τούτων* τὰ ὑπέφερε στὴν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε πάει, γιὰ νὰ καταλήξει: *Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ, μέγα δίκαιον ἔχω νομίζω, ὅπως καὶ πάλιν ἐξαπολύσω, μολονότι ματαιοπονῶ, τὰς δριμυτέρας τῶν ἀρῶν μου κατὰ τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἀθήναις ἀπαισίων ἐχθρῶν μου, εὐελπιστῶν ὅτι θὰ εὐδοκήσῃ ἐπὶ τέλους ὁ Κύριος νὰ ἀποδώσῃ αὐτοὺς κατὰ τὰ ἔργα των. Ὁ καὶ αὐτῶν τῶν τεθνεώτων πολλῷ δυστυχέστερος: Μιχάλης.* Εἶχε δίκιο γιὰ τὸ τελευταῖο. Ἡ ζωὴ ποὺ ἔκανε ἦταν χειρότερη ἀπὸ σκυλίσια.- Πλούσιος ὁ ἀπολογισμὸς τῶν ἔργων τῆς θρησκευτικῆς ἀδελφότητας *Ἅγιος Κοσμᾶς*. Κήρυγμα στὶς ἐκκλησίες καὶ στὰ κατηχητικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα αὐξήθηκαν σὲ ἓξ (φοιτοῦσαν 750 μαθητὲς καὶ μαθήτριες), φιλανθρωπικὲς δραστηριότητες (διανομὴ βοηθημάτων σὲ ἄπορες οἰκογένειες, ἀποφυλακίσεις κρατούμενων γιὰ

χρέη). Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο μετὰ τὶς ἀρχαιρεσίες τῆς 8-1-33, ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Σ. Συρμακέση, πρόεδρο, Α. Ἀθανασιάδη, ἀντιπρόεδρο, Νικ. Λέλο, γραμματέα, Ἀριστ. Τσαμπαλίκα, ταμία καὶ Ἀπ. Τσιόδουλο, Σπ. Τζώρτζη, Ἀλ. Ξυγκᾶ, Μιχ. Βακάλη, συμβούλους.- Ζωηρὴ αἴσθηση καὶ συγκίνηση προκάλεσε στὰ Γιάννινα ἡ αὐτοκτονία (13-1-33) τοῦ πρύτανη, ὅπως τὸν χαρακτήριζαν, τοῦ δικηγορικοῦ σώματος τῆς πόλης, Εὐαγγέλου Κ. Χατζῆ. *Τὸ θλιβερὸν γεγονός, ἀστραπιαίως διαδοθέν, συνεκίνησε βαθύτατα τὴν κοινωνίαν τῶν Ἰωαννίνων, ἧς ὑπῆρξεν οὗτος ἐν τῶν μᾶλλον ἐπιλέκτων μελῶν της, κατά τε τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν.* Στέλεχος τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἐκλέχτηκε βουλευτὴς κατὰ τὶς πρῶτες ἐκλογὲς ποὺ ἔγιναν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης, ἐγκατέλειψε ὅμως σύντομα τὴν πολιτικὴ γιὰ νὰ ἐξασκήσει τὸ δικηγορικὸ ἐπάγγελμα στὸ ὁποῖο διέπρεψε. Διαδιδόταν ὅτι αἰτία τῆς αὐτοκτονίας του στάθηκαν οἱ οἰκονομικὲς δυσχέρειες ποὺ ἀντιμετώπιζε (ἐξαιτίας τῆς πολιτικῆς τοῦ Βενιζέλου εἶχε χάσει τὰ 4/5 τῆς περιουσίας του), καθὼς καὶ ἡ σοβαρότατη ἀσθένεια τῆς συζύγου του Κατίγκως. Ἐκτενεῖς νεκρολογίες ἔγραψαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες.- Τὸ καλαμπόκι, ἡ τιμή, ἡ διανομή του, δέσποζαν στὰ καθημερινὰ σχόλια τῶν ἐφημερίδων γιὰ πολλοὺς μῆνες. Ἀποτελοῦσε τὴ βασικὴ τροφὴ τοῦ λαοῦ, ἰδίως τοῦ ἀγροτικοῦ. Συχνότερα σχολίαζε τὸ θέμα ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*.- Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐλέγχει τὸν Σπυρίδωνα καὶ νὰ διαμαρτύρεται γιὰ τὰ ταξίδια του στὴν Ἀθήνα, μὲ τὴν καθιέρωση μάλιστα τῆς ἀεροπορικῆς συγκοινωνίας ἔγιναν καὶ συχνότερα. Ἡ *Ἤπειρος* δὲν ἄφησε ἀσχολίαστη τὴν τακτικὴ τῆς συναδέλφου της: *Ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων* -ἔγραφε- *παρακαλεῖται, διὰ τελευταίαν φοράν, ὅταν πρόκειται ν' ἀναχωρῇ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, νὰ εἰδοποιῇ προηγουμένως τὸν «Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα». Νὰ λαμβάνῃ τὴν ἄδειαν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ διευθυντοῦ του καὶ κατόπιν νὰ φεύγῃ, ἐὰν θὰ τοῦ ἐπιτρέπεται τοῦτο. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ γράφεται διαρκῶς ἕνα τρίστηλον εἰς τὴν τελευταίαν σελίδα τοῦ «Ἀγῶνος» καὶ θ' ἀποστέλλεται καὶ τηλεγράφημα διαμαρτυρίας πρὸς τὸν κ. Τσιμπιδάρον. Ὁ δεσπότης ἂς διαλέξῃ...*- Τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτη ἀναμίχτηκε καὶ πάλι στὸ θέμα τοῦ καθηγητῆ Κοντοπάνου, εἶχε ξαναγυρίσει στὴ θέση του στὸ *Διδασκαλεῖο Ἰωαννίνων*, μετὰ τὴν ἀθωωτικὴ καὶ τελεσίδικη ἀπόφαση τοῦ *Συμβουλίου Ἐπικρατείας*. Ἡ *ἐπιτροπὴ συλλαλητηρίου*, ἀγρυπνοῦσε καὶ μέσω τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, μὲ τὴν κυβερνητικὴ ἀλλαγή, ἔφερε καὶ πάλι τὸ θέμα στὸ προσκήνιο. Ὁ ὑπουργὸς Παιδείας τῆς νέας κυβέρνησης Ἀλ. Μυλωνᾶς εἶχε δηλώσει, τέλη Ἰανουαρίου, ὅτι μετὰ καὶ τὴν ἀπόφαση τοῦ *Ἀνωτέρου Ἐποπτικοῦ συμβουλίου* Ἰωαννίνων, δὲν ὑπῆρχε θέμα μετάθεσης τοῦ Κοντοπάνου. Παρόλα αὐτὰ ὁ ὑπουργός, κάτω ἀπὸ τὴν ἀσφυκτικὴ πίεση τῶν παραγόντων τῆς *ἐπιτροπῆς συλλαλητηρίου* διέταξε ὕστερα ἀπὸ ἕνα μήνα, τὴν ἀπόσπαση τοῦ Κοντοπάνου πάλι στὸ Κεφαλόβρυσο Ἀγρινίου. *Αὐτό, ἐν παραμοναῖς ἐκλογῶν* -σημείωνε ὁ Χρηστοβασίλης (27-2-33)- *εἶναι τολμηροτάτη καὶ ἀναιδεστάτη παρανομία.* Ὁ Κοντοπάνος δὲν ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ὅπως καὶ παλαιότερα. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ζήτησε τὴν τιμωρία του γιατὶ δὲ συμμορφώθηκε μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου Παιδείας. Ζητοῦσε ἐπίσης ἀπὸ τὸ Γενικὸ ἐπιθεωρητὴ Μέσης

Ἐκπαίδευσης νὰ ἐκτελέσει ἀμέσως τὴ διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου Παιδείας καὶ προειδοποιοῦσε: *Δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ γίνωμεν μάντεις κακῶν, ἀλλ' ἂν ἡ παρέλκυσις τοῦ ζητήματος ἐξακολουθήσῃ, ὁ Ἠπειρωτικὸς λαός, ὁ ἐμμένων εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς θὰ προσπαθήσῃ νὰ δώσῃ τὴν ἁρμόζουσαν λύσιν, παρὰ τὰς ἐπεμβάσεις τῶν ἰσχυρῶν προστατῶν τοῦ κ. Κοντοπάνου.* Συνιστοῦσε ἀκόμα στοὺς γιατροὺς νὰ μὴ δώσουν ἀναρρωτικὴ ἄδεια στὸν Κοντοπάνο, γιατὶ ἦταν γνωστὸ σ' ὅλους ὅτι *ἔπασχε ἐκ κακοηθεστάτης ὑγείας!* Στὸν ἔλεγχο αὐτὸ ἡ Ἤπειρος ἀπαντοῦσε: Ἂν ἡ διαταγὴ ἦταν νόμιμη ἔπρεπε, ἀφοῦ ὁ καθηγητὴς ἀρνήθηκε νὰ τὴν ἐκτελέσει, νὰ τὸν διώξει πειθαρχικὰ ὁ προϊστάμενος του ἐπιθεωρητὴς καὶ νὰ τὸν τιμωρήσει, κάτι ποὺ δὲν ἔγινε. Ἂν ἡ διαταγὴ ἦταν παράνομη, καμμιὰ ὑποχρέωση δὲν εἶχε ὁ Κοντοπάνος νὰ τὴν ἐκτελέσει. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* συνέχισε τὴν πολεμική του καὶ μετὰ τὴ μεταπολίτευση ἐναντίον τοῦ μητροπολίτη καὶ τοῦ Κοντοπάνου: Ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ νέο ὑπουργείο Παιδείας Τουρκοβασίλη (17-3-33) ἔγραφε ὅτι ἡ ἐφημερίδα, συμφωνώντας μὲ τὴν διακήρυξη τοῦ ὑπουργοῦ γιὰ ἀναδιοργάνωση τῆς ἐκπαίδευσης, θὰ ἀγωνιστεῖ καὶ πάλι γιὰ τὴν *ἀποκάθαρσιν τῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν Ἰωαννίνων σάτυροι καὶ προαγωγοὶ καθηγηταὶ καὶ ἥτις συντηρεῖται χάρις εἰς τὸ πεῖσμα ἑνὸς μητροπολίτου... Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ κράτος, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ νοηθῇ σεσαθρωμένη ἡ ἐκπαίδευσις, ὅταν καθηγητὴς* (ὁ Κοντοπάνος) *εὑρίσκη σύμμαχον καὶ ὑποστηρικτὴν τῶν ἀνταρτικῶν του διαθέσεων, ἕναν διευθυντὴ Διδασκαλείου -τὸν κ. Σούρλαν-, ἀσεβεῖ πρὸς τὴν διαταγήν του προϊσταμένου του Ἐπιθεωρητοῦ, ῥίπτει τὴν διαταγὴν ταύτην κατὰ πρόσωπον τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ; Ἀλλὰ καὶ χρησιμοποιεῖ -εἰς τὴν ἔφεσίν του- γλῶσσαν κατὰ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ κ. Μυλωνᾶ, τὴν ὁποίαν μόνον οἱ ἀνάγωγοι χρησιμοποιοῦν;* Σὲ σχόλιό της (19-3-33) ἀπαντητικὸ τῆς *Ἠπείρου* στὸ ἄρθρο της, παρατηροῦσε ὅτι *ἡ ποινικὴ εὐθύνη τοῦ ὑπαλλήλου δὲν συγχωρεῖ τὴν ἄρνησιν ὑπηρεσίας ὑφ' οἱανδήποτε πρόφασιν. Συνεπῶς ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ὁ κ. Κοντοπάνος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν περὶ ἀποσπάσεώς του... Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐκηρύχθη ἡ ἀσυδοσία εἰδικῶς διὰ τὸν κ. Κοντοπάνον, ἡμεῖς διαμαρτυρόμεθα καὶ θὰ διαμαρτυρώμεθα εἰς πεῖσμα τῆς συναδέλφου καὶ τῶν κανοναρχῶν της...* Καὶ ἡ Ἤπειρος: (121-3-33) *Εἰς πεῖσμα ὅμως τῆς στοιχειωδεστάτης λογικῆς νὰ φωνάξῃ διαρκῶς, δὲν νομίζει ὅτι τοῦτο τὴν βλάπτει;* Ἡ ἀπόφαση τοῦ *Ἀνωτέρου Ἐποπτικοῦ συμβουλίου* τῆς 30-3-33, ποὺ ἐκδίκασε τὴν ἐναντίον τοῦ Κοντοπάνου μήνυση *ἐπὶ παρακοῇ καὶ ἀρνήσει ὑπηρεσίας* καὶ τὸν ἀπήλλαξε, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἡ ἀπόσπαση ἦταν παράνομη, ἔθεσε ὁριστικὸ τέρμα στὴν ὑπόθεση Κοντοπάνου καὶ τῶν καθηγητικῶν σκανδάλων, τὰ ὁποῖα γιὰ δυόμισυ χρόνια εἶχαν ἀπασχολήσει τὸ λαὸ τῆς πόλης καὶ τὸν ὁδήγησαν σὲ ἐκδηλώσεις ἀνεπίτρεπτες. Κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐκδίκασης τῆς ἀπόφασης ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* σὲ πεντάστηλο ρεπορτὰζ μὲ τίτλους: *Σήμερον ὁ καθηγητὴς κ. Κοντοπάνος δίδει λόγον τῶν πράξεών του- Ὁ ἐπιθεωρητὴς προτείνει τὴν ἀπόλυσίν του,* ἀνέλυε τὸ ἱστορικὸ τῆς ὑπόθεσης καὶ πρόβλεπε τὴν καταδίκη του σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις τοῦ νόμου. Τὸ *Ἀν. Ἐποπτικὸ συμβούλιο* (τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ: Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Χαρδαβέλλας, πρόεδρος, Ι. Βασιλείου, πρόεδρος Πρωτοδικῶν, Εὐρ.

Σούρλας, διευθυντὴς τοῦ *Διδασκαλείου* καὶ Χρ. Σούλης, γυμνασιάρχης τῆς *Ζωσιμαίας Σχολῆς*) τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν κατηγορία (μὲ μειοψηφία τοῦ Χαρδαβέλλα). *Ἡ ἀπόφασις αὕτη γνωσθεῖσα ἀστραπιαίως εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία ἐναγωνίως ἀνέμενεν αὐτήν, προὐξένησε κατάπληξιν σχολιασθεῖσα ποικιλοτρόπως* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 30-3-33). Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδίκαση τῆς ὑπόθεσης, τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, μὲ ὁποῖο καλωσόριζε τὸ νέο Γενικὸ διοικητὴ Ἐμπειρῖκο-Κουμουνδοῦρο, θέμα εἶχε τὸν Κοντοπάνο καὶ τὸν μητροπολίτη: *Δὲν θὰ ἐπανήρχετο* -ἔγραφε (24-3-33)- *ὁ Κοντοπάνος εἰς Ἰωάννινα, ἂν μὴ ὁ ἰσχυρὸς αὐτοῦ προστάτης μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων, ἐπιλήσμων γενόμενος τῶν ὑποχρεώσεών του πρὸς τὸ ποίμνιον, δὲν ἐμεσολάβει διὰ τῶν πολλῶν γνωριμιῶν του ἐν Ἀθήναις, ὑπὲρ τῆς ἀθωώσεώς του καὶ τῆς ἐπαναφορᾶς του ἐνταῦθα.* Σχολιάζοντας τὴν τελευταία ἐξέλιξη ὁ Χρηστοβασίλης (3-4-33) βρῆκε εὐκαιρία νὰ ἐπιτεθεῖ λαῦρος ἐναντίον τοῦ τέως ὑπουργοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, ποὺ διέταξε τὴν ἀπόσπαση τοῦ Κοντοπάνου, καὶ τῶν συμβούλων καὶ εἰσηγητῶν ποὺ τοῦ ὑπέδειξαν αὐτὸ τὸν τρόπο δίωξης τοῦ καθηγητῆ.- Στὶς 24-1-33 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς *Ἰσραηλιτικῆς Λέσχης Ἰωαννίνων*, στὸ οἴκημα τοῦ Νισὴμ Μπατῆ, (ὁδὸς Καλλάρη). Στὴ Λέσχη ἐγγράφονταν νέοι ἡλικίας μέχρι 35 ἐτῶν καὶ οἱ σκοποί της κατέτειναν στὴν πνευματική, καλλιτεχνική, κλπ. καλλιέργεια τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου. Ἱδρύθηκε ἐπίσης μουσικὸ τμῆμα καὶ λειτουργοῦσε καὶ βιβλιοθήκη. Πρόεδρος τῆς Λέσχης ἦταν ὁ Μωϋσῆς Νεγρίν, καὶ ἐκ τῶν ἐξεχόντων μελῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου οἱ: Ἀβρὰμ Λεβῆ (κοσμήτωρ) καὶ Ἔλιος Νεγρίν. Στὶς 12-2-33 ἔγιναν ἀρχαιρεσίες καὶ τὸ νέο συμβούλιο ἀπαρτίστηκε ἀπὸ τούς: Ἰωσὴφ Νεγρίν, Ἀβραὰμ Λεβῆ, Ἔλιο Νεγρίν, Ἠλία Ἰακώβ, Μπέσσο Μάτσα, Ἰσαὰκ Γιακοὲλ καὶ Ἰωσὴφ Κοέν.- Ἀναμνήσεις τοῦ γιατροῦ Πέτρου Ἰωαννίδη γιὰ *τὴν Πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων*, δημοσίευσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἀπὸ 15 ἕως 18-2-33. Ἄλλες ἀναμνήσεις δημοσιευμένες στὴν ἴδια ἐφημερίδα (ἀπὸ 19-2-33) σὲ πολλὲς συνέχειες ἦταν τοῦ Ἠλία Κατσαντώνη, μὲ τίτλο: *Ἡ ἐκπόρθησις τοῦ Μπιζανίου*, πρέπει νὰ εἶναι ἀναδημοσίευση ἀπὸ βιβλίο του.- *Ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν, μέσα εἰς τὴν ἐφετεινὴν χορομανίαν*, σημείωσε ὁ χορὸς τοῦ *Λυκείου Ἑλληνίδων* (28-1-33) στὴν αἴθουσα τοῦ *Ἀβέ-*

ΔΩΡΑ!! ΔΩΡΑ!!

Ο ΜΠΟΥΦΟΣ

ΑΝΗΛΙΚΟΣ, ΑΔΕΣΠΟΤΟΣ ΚΑΙ ΑΚΥΒΕΡΝΗΤΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΛΕΣΧΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (ΑΝΕΥ ΦΙΜΩΤΡΟΥ)

Διοικητὴς ἐχρεωκόπησε | Συνδρομὴ κατὰ βαθμὸν | Ξβ δι' ἀσπιτεῖς τὸν μελὸν | Ἀχρεῖος φάλλαι περιττὸν

ΠΡΟ ΤΗΣ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΣ

ΡΕΜΒΑΣΜΟΙ

ΛΕΣΧΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η πρώτη σελίδα τῆς σατιρικῆς ἐφημερίδας τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων* τοῦ 1933.

ρωφ. Στοὺς εὐρωπαϊκοὺς χοροὺς διακρίθηκαν ὁ ἀναπληρωτὴς Γενικὸς διοικητὴς Γ. Θεοδωράκης καὶ ἡ γυναίκα του, ὁ στρατηγὸς Κ. Βλάχος, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας Ἰω. Λάππας, ὁ Ἀλβανὸς πρόξενος Κωστούρη καὶ *δεκάδες ἐπιστημόνων, διοικητῶν τραπεζῶν, ἀνωτέρων δημοσίων ὑπαλλήλων, πολιτευτῶν καὶ ἐξεχόντων ἀνθρώπων τῆς γιαννιώτικης κοινωνίας. Ὁ χορὸς μὲ ἀδιάπτωτο κέφι διήρκεσε μέχρι τῆς πρωΐας, ἐνῶ ὁ οἶνος καὶ ὁ ζῦθος ἔρρεον ἀφθόνως.*- Μὲ ἀνάλογη ἐπιτυχία δόθηκε, στὶς 26-2-33, ὁ χορὸς τῆς *Λέσχης τῶν Ἰωαννίνων.* Κατὰ τὰ μεσάνυχτα, 26 πρὸς 27 Φεβρουαρίου,κυκλοφόρησε, γιὰ πρώτη φορά, ἡ σατιρικὴ ἐφημερίδα τῆς *Λέσχης, Ὁ Μποῦφος,* στὸν ὑπότιτλο τοῦ ὁποίου σημειωνόταν: *Ἀνήλικος, ἀδέσποτος καὶ ἀκυβέρνητος ἐφημερὶς τῆς «Λέσχης Ἰωαννίνων» (ἄνευ φιμώτρου), λαθροβίως καὶ παρανόμως κυκλοφοροῦσα τὸ μεσονύκτιον τῆς τελευταίας Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω.* Ἀρκετὰ κείμενα διακρίνονταν γιὰ τὴν ἔξυπνη σάτιρά τους, ὅλα ὅμως σχετίζονταν μὲ τὰ συμβαίνοντα στὴ *Λέσχη* καὶ ἦταν ἐναρμονισμένα καὶ μὲ τὴν προεκλογικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἔτσι δὲν εἶναι πολὺ εὔκολο σ' ἕνα ἀναγνώστη τοῦ σήμερα νὰ κατανοήσει τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς καὶ τὰ ὑπονοούμενα τῆς σάτιρας, δείγματα τῆς ὁποίας παραθέτω: *Αἱ ἐκλογαὶ ἐγγίζουσι καὶ ἡ «Λέσχη» θὰ κατέλθῃ εἰς αὐτὰς διὰ τῆς κλίμακός της, μετὰ τῆς προσηκούσης σοβαρότητος, ὑποστηρίζουσα ὅλους τοὺς συνδυασμούς, εἰς οὓς μετέχουσι μέλη αὐτῆς μέχρις ἑνός. Ἡ νίκη μας θεωρεῖται ἀσφαλής, δεδομένου ὅτι εἷς ἐκ τῶν πολλῶν συνδυασμῶν θὰ ἐπιτύχῃ, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὅλοι θὰ ἑορτάσωσι τὰ κούλουμα. Τὸ πρόγραμμά μας εἶναι ἕν: Οἰκονομίαι, ἀλλὰ ὄχι αἱματηραί, διότι οὐδεὶς ἀνέχεται σήμερον τὰς αἱματοχυσίας...* (ἀπὸ τὸ κύριο ἄρθρο). Νὰ καὶ μερικὰ ἔμμετρα, ἀναφερόμενα σὲ γνωστὰ γιὰ τοὺς ἀναγνῶστες πρόσωπα: *Εἰς τὸν κ. Γ. Μουλαϊμίδην* (πρόεδρο τῆς *Λέσχης*): *Ἔξοχοι ποῦν' οἱ λόγοι σου / δίνουν τὴ θεραπεία / σ' ὅλους ποὺ βασανίζονται / ἀπὸ τὴν ἀϋπνία.* Στὸν Χρ. Χρηστοβασίλη: *Παραπονιάρικο μου, τί ἔχεις κι ὅλο κλαῖς / καὶ τὰ παράπονά σου τὰ γράφεις καὶ τὰ λές.* Στὸν Ν. Σακελλαρίδη ποὺ δήλωνε κάθε τόσο ὅτι κατέβαινε στὴν πολιτικὴ π ά ν ο π λ ο ς. *Σήκω βρὲ γέρο, στρίψ' τὸ μουστάκι / πάρ' τὰ κουμπούρια, ζῶσ' τὰ σπαθιὰ / Ρίξε τὴν κάπα, βάλ' τὰ τσαρούχια / μπὲς στὴ Βου-*

ΣΦΗΚΑ

ΠΕΜΠΤΗ 4 Αὐγούστου 1932

Μεγάλη ἑβδομαδιαία Σατυροπολιτικὴ ἐφημερὶς συμφεροντολογικῶν ἀρχῶν

ΕΝ ΙΩΑΝΝΟΙΣ

Διαχειριστὴς Δ. ΚΟΓΓΕΙΚΟΣ | Τακτόθυνος: - Διευθυτὴς Γ.Ι. ΚΟΛΒΑΤΣΟΣ | Ἔτος Α. Περίοδος 10—Ἀρ. φύλλου 1

Τὸ πρόγραμμά μας σὰν διαβάσῃς, θ' ἀπορήσῃς, θὰ θαυμάσῃς

Κύττα Λαὲ...

Μὴν τοὺς πιστεύῃς ἄλλο πιά

Πῶς χάλασε ἡ πλάτις...

Τὸ πρῶτο φύλλο τῆς σατιρικῆς ἐφημερίδας *Σφήκα* (1932).

λή μας κι ἀρχίνα κλεψιά...- Ἡ ἔκδοση καὶ ἄλλων σατιρικῶν ἐφημερίδων τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὅπως τῆς Σφήκας, ποὺ ἐξέδιδε ὁ Γ. Κολβάτσος, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ σάτιρα ἔβρισκε ἀνταπόκριση στὸν κόσμο.- Δυὸ ἐνδιαφέρουσες περιγραφὲς τοῦ Σωτήρη Ζούμπου, ποὺ γύρισε ἀπὸ τὴν Πάργα στὰ Γιάννινα, δημοσιεύτηκαν στὴν *Κραυγὴ* (13 καὶ 20-2-33). Σὲ σχόλιό της ἡ ἐφημερίδα ἀνακοίνωνε ὅτι ὁ Ζοῦμπος εἶχε προσληφθεῖ στὸ συντακτικὸ προσωπικό της. Ἡ πρώτη εἶχε τὸν τίτλο: *Ἡ πόλις μέσα στὸ χειμωνιάτικο διάβα* καὶ ἡ δεύτερη: *Πῶς εἶδα μετὰ διετίαν τὰ Γιάννινα.* Εἶναι ζωντανὲς καὶ ἄξιες λόγου λογοτεχνικὲς περιγραφές, μὲ πολλὲς ἀναφορὲς στὸ παρελθόν. Οἱ περιγραφές, ταυτόχρονα καὶ ἔρευνες γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τῆς πόλης, συνεχίστηκαν καὶ στὰ ἑπόμενα φύλλα.- Στὰ μέσα Φεβρουαρίου πέθανε ὁ πρωτοσύγγελος ἡγούμενος τοῦ Μετοχίου τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης στὰ Γιάννινα, Συνέσιος Γεωργιάδης, Κύπριος, μὲ ἀξιόλογη δράση, θρησκευτική, φιλανθρωπική, κοινωνική. Τὸν συνόδευσαν στὴν τελευταία του κατοικία οἱ ἀρχὲς καὶ πλῆθος Γιαννιωτῶν.

Ὁ προεκλογικὸς ἀγώνας μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων παρατάξεων, τῶν συνασπισμένων *Φιλελευθέρων* καὶ ὅλων, σχεδόν, τῶν Βενιζελογενῶν κομμάτων, μὲ τὴν ἐπωνυμία *Ἐθνικὸς συνασπισμὸς* καὶ τῶν *Ἀντιβενιζελικῶν* μὲ τοὺς ὁποίους ἐξακολουθοῦσαν νὰ συνεργάζονται τὰ πρωτοπαλλήκαρα τῆς Δημοκρατικῆς παράταξης Κονδύλης (ἵδρυσε καὶ δικό του κόμμα) καὶ Χατζηκυριάκος καὶ μερίδα ἀπὸ τοὺς διασπασμένους Ἀγροτικούς, -κατέβηκαν στὶς ἐκλογὲς μὲ τὴν ἐπωνυμία *Ἡνωμένη ἀντιπολίτευσις*- ἄρχισε ὀξύτατος ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ Βενιζέλος σχημάτισε τὴν τελευταία του (προεκλογικὴ) κυβέρνηση. Σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο (στὸ νομὸ Ἰωαννίνων) πέραν ἀπὸ τὴν ἔντονη κομματικὴ ἀντιπαράθεση, παρατηρήθηκε δυστοκία καὶ στὴν κατάρτιση τῶν συνδυασμῶν. Οἱ ὑποψήφιοι γιὰ τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* ἦταν πολλοὶ καὶ οἱ διαμάχες ἐντονότερες, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔγινε γνωστὸ ὅτι στὸ συνδυασμὸ θὰ μετεῖχαν οἱ ἐκπρόσωποι τῶν συνεργαζόμενων μὲ τοὺς *Φιλελευθέρους* κομμάτων Ἀλεξ. Μελᾶς τῶν *Προοδευτικῶν* καὶ Ἀλεξ. Μυλωνᾶς τῶν *Ἀγροτικῶν*. Ἔμειναν ἔτσι ἔξω ἀπὸ τὸ ψηφοδέλτιο ὀνόματα σημαντικῶν στελεχῶν τῶν *Φιλελευθέρων*, τὰ ὁποῖα καὶ συγκρότησαν δεύτερο συνδυασμό, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου φυλορρόησε, χωρὶς καὶ νὰ διαλυθεῖ ἐντελῶς. Δυσχέρειες ἀντιμετώπισαν καὶ οἱ *Λαϊκοὶ* ἀπὸ τὴν πλευρά τους, ἐξαιτίας τῆς ἀπόφασης μαχητικῶν στελεχῶν τῆς παράταξης, ὅπως τοῦ ὡς τότε βουλευτῆ Γεωργ. Κωνσταντινίδη, νὰ μὴν πάρει μέρος στὶς ἐκλογὲς (ὑποστήριζε ὅτι στελέχη τῶν *Λαϊκῶν* τοῦ εἶχαν κηρύξει ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς ἐκλογῆς του ἕναν βρώμικο πόλεμο). Ἔτσι στὸ χῶρο τῶν *Λαϊκῶν*, κατ' ἀντίθεση μ' ὅ,τι συνέβαινε στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ἐπικρατοῦσε ἀπροθυμία συμμετοχῆς καὶ ἀπογοήτευση, καταστάσεις ποὺ ὁδήγησαν σχεδὸν σὲ ἀδρανοποίηση τὸ συνδυασμὸ καὶ προετοίμασαν τὴν ἧττα του.

Ἦταν φυσικό, τόσο ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος, ὅσο καὶ ὁ ἐπαρχιακός,τὰ ἀντι-

πολιτευτικὰ βέλη νὰ τὰ στρέψουν, μὲ συνεχὴ ἀρθρογραφία καὶ πλῆθος χαρακτηρισμῶν, κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Βενιζελογενῶν κομμάτων Καφαντάρη, Παπαναστασίου, Μυλωνᾶ, ποὺ ὡς τότε κατηγοροῦσαν τὸ Βενιζέλο ὡς ὑπαίτιο παντὸς κακοῦ -μὲ ἐπιθέσεις δριμύτατες, ξεπερνοῦσαν ἀκόμα καὶ ἐκεῖνες τῶν ἐφημερίδων τῶν *Λαϊκῶν*- καὶ τώρα τὰ ξεχνοῦσαν ὅλα καὶ συνεργάζονταν μαζί του. *Ἀπεμπόλισαν κάθε ἀρχήν, κάθε πρόγραμμά των κάθε ἀντίληψίν των*, ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος* (20-1-33). Καὶ συνέχιζε σὲ ἄλλο ἄρθρο της (21-1-33): *Ὅλοι οἱ συμμαχήσαντες* -μὲ τοὺς *Φιλελευθέρους*- *εἶναι τῆς ἰδίας ποιότητος καὶ τῆς ἰδίας πάστας. Εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο πανί, ὅπως λέει ὁ λαὸς εἰς παρομοίας περιστάσεις. Καὶ οἱ Καφαντάρης καὶ Παπαναστασίου εἶναι ἄνθρωποι τῆς ἰδίας τοῦ Βενιζέλου σχολῆς. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ἐμαθήτευσαν ἐπὶ μίαν ζωὴν ὁλόκληρον. Ἐκεῖ μέσα ἔλαβον τὰ πρῶτα νάματα τῆς πολιτικῆς ἠθικῆς. Ἀπὸ τὸν δρόμον αὐτόν, τὸν ὁποῖον καθώριζεν ἡ σχολὴ παρεξέκλιναν ἐπί τι χρονικὸν διάστημα. Ἔγιναν ἀποστάται. Προσεποιήθησαν κάπως πρὸς τὸν λαόν. Ἔγιναν ἠθοποιοὶ ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ μὲ τὴν ἠθοποιίαν αὐτὴν κατώρθωσαν, ἀπατῶντες τὸν λαόν, κάτι νὰ κερδίσουν. Ἐνόμιζον ὅμως ὅτι θὰ ἐκέρδιζαν περισσότερα. Καὶ ἀφοῦ εἶδον τὸν ἀπολογισμὸν τῆς πολιτικῆς των πορείας, ἀφοῦ ἤλπισαν νὰ κατισχύσωσι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸν πάτρωνά των, ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σχολῆς των, καὶ συνετρίβησαν, ἐσκέφθησαν ὅτι καλὸν θὰ ἦτο νὰ γυρίσουν πίσω εἰς τὴν σχολὴν καὶ καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐπαναλάβουν τὰς σχέσεις των μὲ τὸν ἀρχηγόν των. Ἂν ἦτο ἄλλη ἐποχὴ ὁ Βενιζέλος δὲν θὰ τοὺς ἐδέχετο...* Ὁ Μυλωνᾶς -τὰ ἴδια βέλη χτυποῦσαν κι αὐτὸν- μὲ δηλώσεις του στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο (22-1-33) δικαιολόγησε καὶ τὴν ὑπουργοποίησή του καὶ τὴ συμμετοχή του σὲ κοινὸ ψηφοδέλτιο συνεργασίας κατὰ τὶς ἐκλογές. *Καὶ ἀλλαχοῦ συχνάκις συνέβη νὰ μετέχουν εἰς κυβερνήσεις συνασπισμοῦ τὰ πλέον ἀνομοιογενῆ πολιτικὰ στοιχεῖα πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος.* Βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του καὶ κυρίως τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ὅπου πολιτευόταν - καὶ ὅπου κατὰ τὶς ἐκλογὲς τοῦ 1932 εἶχε ἀναπτύξει μὲ τὶς ὁμιλίες καὶ τὴν ἀρθρογραφία του, μιὰ δραστηριότητα ποὺ ἀπέφερε καρπούς, προπαντὸς ἐδραίωσε στὴ συνείδηση τῶν ἀγροτῶν ὅτι τὸ *Ἀγροτικὸ κόμμα* θὰ ὑπεράσπιζε τὰ συμφέροντά τους περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, οἱ δηλώσεις του χαρακτηρίστηκαν ὡς προσπάθεια παραπλάνησης τῆς κοινῆς γνώμης. Τόσο ἡ *Ἤπειρος* ἀλλὰ περισσότερο ἡ *Ἐλευθερία* δὲν ἄφηναν εὐκαιρία νὰ μὴν τοῦ ἐπιτεθοῦν, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἐκλογικῆς περιόδου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὶς ἐκλογές. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιθέσεις ἀπαντοῦσαν, μὲ ἐκτενῆ σχόλια καὶ ἀρθρογραφία ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*.

Μὲ τὴν ἔλευσή του στὰ Γιάννινα, λίγο πρὶν τὶς ἐκλογὲς -ἡ ὑποδοχή του ἦταν πράγματι ἐντυπωσιακή-, ἀντιμετώπισε τὴν ἔντονη ἀντίδραση κάποιων στελεχῶν, πρώην συνεργατῶν του. Ἦταν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ δεύτερου τμήματος (τοῦ μικρότερου) τοῦ διεσπασμένου *Ἀγροτικοῦ κόμματος*. Ἔτσι

ὅταν ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* δημοσίευσε τὴν εἴδηση ὅτι τὸ *Ἀγροτικὸν κόμμα* θὰ παραθέσει γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Μυλωνᾶ ποὺ ἐρχόταν στὰ Γιάννινα, στὶς ἐφημερίδες δημοσιεύτηκε μιὰ ἀνακοίνωση (1-3-33), προερχόμενη *ἐκ τῆς γραμματείας τοῦ τμήματος τοῦ Ἀγροτικοῦ κόμματος Ἑλλάδος-Ἰωαννίνων* ἡ ὁποία ἔλεγε: *Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δηλώσωμεν ὅτι τὸ «Ἀγροτικὸν κόμμα» Ἰωαννίνων δὲν γνωρίζει μήτε ἂν ἔρχεται κἂν εἰς Ἰωάννινα ὁ κ. Ἀλ. Μυλωνᾶς πολλῷ δὲ μᾶλλον νὰ σκεφθῇ νὰ τῷ παραθέσῃ γεῦμα.*

Δὲν ἔμεινε -καὶ δὲν μποροῦσε νὰ μείνει- ἔξω ἀπὸ τὴν κριτική, ὁ στρατηγὸς Δημ. Μπότσαρης, νέος Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν *Κήρυκα*, ὅλες οἱ ἄλλες ἐφημερίδες ἦταν ἐναντίον του. Ἡ μόνη κυβερνητικὴ ἐφημερίδα ποὺ χαιρέτησε τὸ διορισμό του ἦταν ἡ *Ἐλευθερία*, λόγῳ τῆς κοινῆς -Σουλιώτικης- καταγωγῆς τῶν Μπότσαρη καὶ Χρηστοβασίλη. *Εἴμεθα μὲν πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ κ. Μπότσαρη ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὴν μεγάλην ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰ καλά, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ προσδοκᾷ ἡ Ἤπειρος παρ' αὐτοῦ*, ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία* (23-1-33). Σὲ δέκα μέρες (2-2-33), ἀποκαλύπτοντας τὰ πολιτικὰ παρασκήνια ποὺ ὁδήγησαν στὸ διορισμὸ τοῦ Μπότσαρη ὡς Γενικοῦ διοικητῆ, χαρακτήριζε τὴν ὑπουργοποίησή του ὡς *Καδμείαν νίκην: Τὴν νύκτα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς* -ἔγραφε- *ὁ ἄφθαστος εἰς πονηρίαν καὶ διπροσωπείαν Βενιζέλος, ἐπιθυμῶν καὶ πάλιν νὰ ἔχῃ εἰς τὴν μάνδραν του ὅλα τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, τὶ σοφίστηκε: Νὰ πετάξῃ εἰς τὸν κ. Μπότσαρην τὴν θέσιν τοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Ἠπείρου, μὲ τὸν πάσης ξηροκαμπίας τίτλον τοῦ ὑπουργοῦ, καὶ νὰ σχηματίσῃ Σιμικὸν* (τοῦ Σίμου, τῆς *«Πατρίδος»*) *συνδυασμὸν μὲ ποικιλίαν ὀνομάτων. Καὶ ὁ κ. Μπότσαρης ἠνέχθη νὰ μετάσχῃ τοιούτου συνδυασμοῦ ὡς ἕνας πρὸς ἕξ. Ἠνέχθη νὰ ποδοπατηθοῦν οἱ πιστοί του φίλοι καὶ θαυμασταί του κ.κ. Γ. Καλούδης καὶ Κων. Κατσαδήμας, καὶ νὰ ἐξαρτήσῃ τὴν πολιτικήν του ὕπαρξιν ἀπὸ τοὺς ὑβριστὰς καὶ τοὺς ἀσπόνδους ἐχθρούς του!* Τὸν ἐντονότερο ἀγώνα κατὰ τοῦ Μπότσαρη ἔκανε ἡ *Ἤπειρος*. Στὶς 14-2-33, σὲ πολύστηλο ἄρθρο της κατηγοροῦσε τὸ Δ. Μπότσαρη, ὅτι εἶχε μεταβάλει τὴ Γενικὴ διοίκηση σὲ ἐκλογικό του κέντρο, ὅπου οἱ κομματικοὶ φίλοι του μπαινόβγαιναν διαρκῶς, ἐνῶ τὶς λαϊκὲς ἐπιτροπὲς ποὺ πήγαιναν ἐκεῖ γιὰ ἐπίλυση φλεγόντων θεμάτων, κανεὶς δὲν τὶς πρόσεχε. Στὶς φιλικές του ἐφημερίδες ὁ Μπότσαρης δήλωνε ὅτι δὲν ἀνταποκρίνονταν στὴν ἀλήθεια τὰ δημοσιεύματα τῆς *Ἠπείρου* καὶ βεβαίωνε ὅτι αὐτὸς δὲν ἦρθε γιὰ νὰ κομματιστεῖ καὶ ὅτι οἱ περιοδεῖες του ἀποσκοποῦσαν στὴ μελέτη καὶ ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς Ἠπείρου. Ἡ ἐφημερίδα ὅμως ἐπέμεινε ὅτι τὸ ἀντίθετο συνέβαινε καὶ ἐπανελάμβανε τὶς κατηγορίες της γιὰ ἀπροκάλυπτο κομματισμό. *Κύριε Μπότσαρη* (ἄρθρο τῆς 16-2-33). *Ἤλθατε εἰς τὴν Ἤπειρον ὡς Γενικὸς διοικητής της μὲ τὸν μοναδικὸν σκοπὸν νὰ κομματι-*

σθῆτε εἰς βάρος τοῦ κρατικοῦ γοήτρου καὶ τῆς κρατικῆς ἀξιοπρεπείας. Ἐζητήσατε τὴν Γενικὴν διοίκησιν εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ ὅτι μίαν μόνον θέσιν διὰ τὸν ἑαυτόν σας ἐλάβατε εἰς τὸν Βενιζελικὸν συνδυασμόν, νομίζοντες ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μετριάζετε τὸν ἐξευτελισμὸν ποὺ ὑπέστητε μὲ τὴν κατάρτισιν αὐτοῦ τοῦ συνδυασμοῦ. Καὶ διὰ νὰ μετριάσητε τὸν ἐξευτελισμόν, ἐδημιουργήσατε καὶ τὸν δεύτερον αὐτόν, τοῦ νὰ ἔλθητε ὡς Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου. Ἀλλὰ ὅλα αὐτά, τὰ ἐνδοκομματικά σας δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν. Ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον διαμαρτυρόμεθα διὰ δευτέραν φορὰν εἶναι τὸ ὅτι ἡ Γενικὴ διοίκησις μετεβλήθη πραγματικῶς εἰς ἐκλογικόν σας κέντρον.

Ὁ Δ. Μπότσαρης ἀντέδρασε μὲ ἀνακοίνωσή του: *Ἡ Γενικὴ διοίκησις Ἠπείρου μετὰ λύπης παρακολουθεῖ ἀρθρογραφίαν μερίδος τοῦ τύπου τεινούσης νὰ παραστήσῃ αὐτὴ ὡς κομματιζομένην Ἀπροσωπόληπτος καὶ ἴση πρὸς ὅλους τοὺς πολίτας ἀνεξαρτήτως φρονημάτων, δικαιοῦται νὰ ἀναμείνῃ, ὅπως οἱ τὰ τοιαῦτα γράφοντες παράσχωσιν συγκεκριμμένα στοιχεῖα ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών των.* Ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος* (17-2-33). *Γιατὶ κ. Μπότσαρη ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἤρθατε ἡ Γενικὴ διοίκηση ἔκλεισε καὶ οἱ πολῖτες ποὺ ἀναμένουν γιὰ νὰ ὑποβάλλουν τὰ αἰτήματά τους σχηματίζουν ὁλόκληρη οὐρὰ ἔξω ἀπ' αὐτή; Πέρασαν ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση λογιῶν-λογιῶν ἄνθρωποι. Ποτὲ ὅμως αὐτὴ δὲν ἔκλεισε. Τώρα γιατὶ ἔκλεισε καὶ ὑποχρεώνεται ὁ κόσμος νὰ περιμένει ὁλόκληρες ὧρες γιὰ νὰ τελειώσει τὶς ὑποθέσεις του; Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ κόσμος ποὺ μαζεύεται ἐκεῖ; Ζητεῖ τὴ Γενικὴ διοίκηση ἢ τὸν πολιτευόμενο καὶ κομματάρχη Μπότσαρη;* Παρέθετε καὶ ἄλλα παραδείγματα κομματισμοῦ ἡ ἐφημερίδα γιὰ νὰ καταλήξει ὅτι: Βενιζελικοὶ παράγοντες τῶν Φιλιατῶν, μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Μπότσαρη ἀπὸ ἐκεῖ, ἔστειλαν τηλεγράφημα στὸ Βενιζέλο κατηγορώντας τον ὅτι ραδιουργοῦσε κατὰ τοῦ ἐπίσημου Βενιζελικοῦ σαυνδυασμοῦ. Ἔγραψε κι ἕνα ἀκόμα ἄρθρο κατὰ τοῦ Μπότσαρη ἡ *Ἤπειρος* (22-3-33), ἀξιώνοντας καὶ πάλι τὴν παραίτησή του, μὲ ἀφορμὴ τὶς δηλώσεις του, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅτι σ' αὐτὸν εἶχε ἀναθέσει ὁ Βενιζέλος τὴ διεύθυνση τοῦ προεκλογικοῦ ἀγῶνα στὴν Ἤπειρο. Ἕνας λόγος παραπάνω, πρόσθετε, γιὰ νὰ παραιτηθεῖ ἀμέσως καὶ νὰ μὴ συνεχίζει νὰ ἐξευτελίζεται...

Ὁ προεκλογικὸς χρόνος αὐτὴ τὴ φορὰ ἦταν περιορισμένης διάρκειας, μόλις 45 μέρες. Καταβλήθηκε, λοιπόν, σύντονη προσπάθεια ἀπὸ ὅλα τὰ κόμματα νὰ τὸν ἐκμεταλλευτοῦν κατὰ τὸν καλλίτερο δυνατὸ τρόπο. Ἀνασχετικὸ φραγμὸ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, ὅπως σημειώθηκε ἤδη, ἀποτέλεσαν, γιὰ τὸ νομὸ Ἰωαννίνων, οἱ δυσχέρειες ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἱ δυὸ κομματικὲς παρατάξεις γιὰ τὴν κατάρτιση τῶν συνδυασμῶν τους. Τὰ δυσκολότερα προβλήματα εἶχε ὁ *Ἐθνικὸς συνασπισμός*, ἐξαιτίας τῶν φιλοδοξιῶν πολλῶν, ποικίλης προέλευσης *(Φιλελευθέρων, Προοδευτικῶν, Ἀγροτικῶν)* νὰ συμπεριληφθοῦν στὸ ψηφοδέλτιο -πίστευαν ὅτι στὸ νομὸ

Ἰωαννίνων θὰ πλειοψηφοῦσε- ὅπως καὶ ἔγινε. Μοιραῖο ἦταν πολλοὶ νὰ μείνουν ἔξω ἀπὸ τὸ συνδυασμό, θυμωμένοι γιὰ τὸν παραγκωνισμό τους, γιαυτὸ καὶ κατάρτισαν δεύτερο ψηφοδέλτιο. Τελικά, οἱ δυὸ συνδυασμοί, στὴν πρώτη τους μορφή,' περιλάμβαναν τοὺς ἑξῆς: α) Στὸν ἐπίσημο συνδυασμὸ τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* μετεῖχαν οἱ: Δημ. Μπότσαρης, Σπ. Σῖμος, Ἀλκ. Λούλης, Ἀλεξ. Μυλωνᾶς, Ἀλέξ. Μελᾶς, Χρ. Παπασταύρου, (οἱ τελευταῖοι ὅλοι ἀντι-Μποτσαρικοὶ) καὶ ὁ Γεώργ. Καγιᾶς. β) Στὸ β΄ Βενιζελικὸ συνδυασμὸ (ἔτσι τὸν ὀνόμαζαν οἱ ἐφημερίδες), μετεῖχαν οἱ Ἀλ. Καραπάνος, τ. ὑπουργός, Κων. Κατσαδήμας, τ. βουλευτής, Δημ. Βέργος, τ. βουλευτής, Κων. Ρώϊμπας, δικηγόρος, Ἀθαν. Κῖτσος, δικηγόρος, Θεόδ. Μέρτζιος, δικηγόρος. Τὸ ψηφοδέλτιο αὐτὸ δὲν στάθηκε δυνατὸ νὰ κρατηθεῖ. Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου καὶ ἡ αὐστηρὴ προειδοποίησή του ὁδήγησε στὴ διάλυσή του. Μόνο δυὸ ἔμειναν ἐπιμένοντας νὰ κατεβοῦν στὶς ἐκλογὲς ὡς *ἀνεξάρτητοι Φιλελεύθεροι* -καὶ πῆραν τελικὰ μέρος σ' αὐτές: οἱ Δημ. Βέργος, (δημοσίευσε καὶ προκήρυξη, ἐξηγώντας τοὺς λόγους τῆς ἐπιμονῆς του νὰ πολιτευθεῖ καὶ συνιστώντας σὲ ὅλους *ὅπως δυσπιστῶσιν ἀπολύτως πρὸς πᾶσαν σκοπίμως ἐξαπολυομένην εἴδησιν περὶ δῆθεν παραιτήσεως ἐκ τῆς ὑποψηφιότητός του)* καὶ ὁ Κων. Κατσαδήμας, ὁ ὁποῖος διέψευσε εἰδήσεις τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (23-2-33) ὅτι εἶχε ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὸν ἐκλογικὸν ἀγώνα. Βεβαίωνε πὼς θὰ ὑποστήριζε τὴν ὑποψηφιότητά του *ὡς ἀνεξάρτητος Φιλελεύθερος*. Οἱ ἄλλοι, μὲ δηλώσεις τους, ἀνακοίνωναν ὅτι δὲν θὰ ὑποστήριζαν τὴν ὑποψηφιότητά τους. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἔγραψε τρία ἄρθρα ἐναντίον τῶν κατερχόμενων ὡς *ἀνεξαρτήτων Φιλελευθέρων* - ἀντάρτες τοὺς ἀποκαλοῦσε καὶ καυτηρίαζε τὴ στάση τους. Πιὸ σκληρὴ ἦταν ἡ ἐπίθεσή του ἐναντίον τοῦ Δημ. Βέργου ποὺ ἐπέμεινε νὰ ὑποστηρίζει τὴν ὑποψηφιότητά του. *Μετεβλήθη* -ἔλεγε- *εἰς ὄργανον τοῦ μητροπολίτου Σπυρίδωνος καὶ ἐξυπηρετεῖ τὰ σχέδιά του.* Σύμφωνα μὲ τὴν ἐφημερίδα ὁ Σπυρίδων σχεδίασε τὴν κάθοδο στὶς ἐκλογὲς τῶν *ἀνεξάρτητων Φιλελευθέρων.* Οἱ ψῆφοι ποὺ θὰ ἔπαιρνε ὁ Βέργος - σχέδιο καὶ πάλι τοῦ Σπυρίδωνος (δυὸ ἄλλα ἄρθρα γράφτηκαν γιαυτὸ)- θὰ ἦταν πρόκριμμα γιὰ τὶς μέλλουσες Δημοτικὲς ἐκλογὲς γιὰ νὰ ἐξοστρακιστεῖ ἀπὸ τὸ Δημαρχεῖο ὁ Δημ. Βλαχλείδης.

Στὸ χῶρο τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, τὰ πράγματα ἦταν διαφορετικά. Δὲν ὑπῆρχε μεγάλος συνωστισμὸς ὑποψηφιοτήτων, μᾶλλον ἀπροθυμία παρατηρήθηκε. Ὁ λόγος ἦταν οἱ διασπαστικὲς τάσεις ποὺ ὑπῆρχαν, οἱ ὁποῖες ἐκδηλώθηκαν ἔντονα προεκλογικά. Ἀπώλεια ἦταν γιὰ τὸ κόμμα καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ ὡς τότε βουλευτὴ Γ. Κωνσταντινίδη νὰ μὴ μετάσχει στὸ ψηφοδέλτιο, ἐξαιτίας τῶν ἐπιθέσεων ποὺ δεχόταν ἀπὸ στελέχη τοῦ κόμματος. Ἐναντίον του εἶχε κινηθεῖ καὶ ὁ μηχανισμὸς τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* γιὰ νὰ τὸν ἐκθέσει. Ὁ *Κῆρυξ* (13-2-33) ἐπέμεινε ὅτι ὁ Κωνσταντινίδης ἔστειλε ἐπιστολὴ στὸν Σπ. Σῖμο, ζητώντας του μιὰ θέση στὸ συνδυα-

σμὸ τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* καὶ ὅτι ἡ πρότασή του ἀπορρίφτηκε. *Πρόκειται περὶ ἐλεεινοτάτου καὶ εὐτελεστάτου ψεύδους περὶ προσχεδιασμένης συκοφαντικῆς ἐπιθέσεως ἐκ μέρους «Λαϊκῶν» τινῶν, δῆθεν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦντες τὸν «Κήρυκα» νομίζουν ὅτι μὲ τοιαῦτα εὐτελῆ καὶ ποταπὰ τεχνάσματα θὰ καταστήσουν δυσχερῆ τὴν θέσιν μου,* ἀπαντοῦσε ὁ Κωνσταντινίδης (*Ἤπειρος*, 15-2-33). Στὸ μεταξὺ ὁ *Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων* εἶχε καταδικάσει τὸν Γ. Κωνσταντινίδη ἀπὸ τὶς 11-2-33. Σὲ συνεδρίασή του, στὸ σπίτι τοῦ προέδρου του Κων. Σπέγγου, ὁ *Σύλλογος, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ὅλου ἐν Ἠπείρῳ «Λαϊκοῦ κόμματος», κρίνας τὴν διαγωγὴν τοῦ ὡς «Λαϊκοῦ» ἐκλεγέντος βουλευτοῦ κ. Γ. Κωνσταντινίδου ὡς ἀντιλαϊκὴν* (μὲ τὴν ἔννοια ὅτι στρεφόταν ὄχι ἐναντίον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος) καθ' ὅσον ἐβεβαιώθη ὅτι καὶ κατὰ τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» καὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἀρχηγοῦ ἀνευλαβῶς ἐξεφράσθη καὶ εἰργάσθη πρὸς σχηματισμὸν συνδυασμοῦ μετὰ βενιζελικῶν καὶ ἄλλων στοιχείων, διέκοψε πᾶσαν μετ' αὐτοῦ συνεργασίαν καὶ σύμπραξιν ἐν τῷ μέλλοντι, πληρωθείσης τῆς ἐν τῷ Λαϊκῷ συνδυασμῷ θέσεώς του δι' ἄλλου προσώπου.* Βέβαιο εἶναι ὅτι ὁ Κωνσταντινίδης χολωμένος ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις ποὺ δέχονταν καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ὁμοϊδεατῶν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τῶν ἀντιπάλων του (ἀνῆκε κι αὐτὸς στὴν ἀντιμητροπολιτικὴ μερίδα), ἀποσύρθηκε τότε ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ πολιτική. Κάποια στιγμὴ σκέφτηκε νὰ πολιτευθεῖ ὡς ἀνεξάρτητος καὶ ἀνακηρύχθηκε ὡς ὑποψήφιος ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο. Γρήγορα, ὅμως, δήλωσε ὅτι δὲν θὰ ὑποστήριζε τὴν ὑποψηφιότητά του. Ὁπωσδήποτε ἡ ἀπουσία του ἀπὸ τὸ ψηφοδέλτιο ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς ἀποτυχίας τῶν *Λαϊκῶν* στὰ Γιάννινα. Τὸ πλειοψηφικὸ δὲν ἐμπόδιζε τὴν ἐκλογὴ βουλευτῶν ἔξω ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν ψηφοδέλτιο. Στὴν Ἄρτα καὶ Πρέβεζα π.χ. οἱ *Λαϊκοὶ* ἐξέλεξαν βουλευτές.

Ἄλλη περιπλοκὴ δημιούργησε στὸ *Λαϊκὸ κόμμα* ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἐκδότη τῆς *Κραυγῆς* Γρ. Σακκᾶ νὰ συμπεριληφθεῖ στὸ ψηφοδέλτιο, ἐλπίζοντας νὰ ἐκλεγεῖ βουλευτής. Ὁ Σακκᾶς δὲν ἄφησε στέλεχος τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ἀλλὰ καὶ τὸ *Κέντρο τῶν Λαϊκῶν* στὴν Ἀθήνα ποὺ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλεῖ καὶ νὰ παρακαλεῖ νὰ τὸν συμπεριλάβουν στὸν συνδυασμό. Σὲ συνάντησή του μὲ τὸ Χρηστοβασίλη, ὄχι μόνο ἀναίρεσε καὶ προφορικὰ ὅσα εἶχε γράψει ἐναντίον του στοὺς πρωτοχρονιάτικους μπουναμάδες, ἀλλὰ κατηγοροῦσε μὲ τὰ χειρότερα λόγια τὸν τέως βουλευτὴ Γ. Κωνσταντινίδη -ποὺ μὲ τόση θέρμη ὑποστήριζε ὡς τότε- ὅτι ἀθέτησε τὶς ὑποσχέσεις του πρὸς αὐτὸν καὶ ὅτι στὸ μέλλον θὰ ἦταν αἰώνιος φίλος τοῦ Χρηστοβασίλη, κάτι ποὺ ὁ τελευταῖος ἀποποιήθηκε (ἐκτενὴ περιγραφὴ τοῦ διαλόγου μεταξὺ τῶν δύο δημοσίευσε ὁ Χρηστοβασίλης στὴν *Ἐλευθερία*, 16-2-33)· ἂν καὶ ἀπὸ κανέναν δὲν γινόταν ἀποδεκτός, ὁ Σακκᾶς, γιὰ νὰ ἐκβιάσει τὴν κατάσταση, ἔγραψε στὴν *Κραυγὴ* ὅτι ὁ Τσαλδάρης τοῦ εἶχε προτείνει θέση στὸ

ψηφοδέλτιο τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ Χρηστοβασίλης διέψευσε τὴν εἴδηση ὡς φανταστικὴ γιὰ νὰ ἀκούσει νέο ἐξάψαλμο ἀπὸ τὸ Σακκᾶ. *Ὁ γέρο Χρῆστος πάσχει ἐκ νόσου ἀνιάτου καὶ τὸν συγχωροῦμεν λόγῳ τῶν γηρατειῶν του.* Διέψευδε ἐπίσης τὸν Χρηστοβασίλη ὅτι κατηγόρησε τὸν Κωνσταντινίδη. *Αὐτὸ εἶναι αἰσχρὸν καὶ ἀνήθικον* -ἔγραφε- *διότι τὸ πρόσωπον τοῦ διαπρεποῦς τούτου ἐπιστήμονος, τὸ ἐκτιμᾷ μαζὶ μὲ μᾶς καὶ σύμπας ὁ Ἠπειρωτικὸς λαός.* (20-2-33). Ποιὸς ἔλεγε ψέμματα; Ἀσφαλῶς ὁ Σακκᾶς. Τὸν ζήσαμε ἀπὸ κοντὰ μεταπολεμικὰ καὶ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐκτιμήσουμε τὴ «φιλαλήθειά» του. Πάντως στὸ ἴδιο φύλλο τῆς *Κραυγῆς* πρόβλεψε σὲ ἄρθρο του ὡς σίγουρη τὴν ἀποτυχία τῶν *Λαϊκῶν* στὸ νομὸ Ἰωαννίνων. Βέβαια τὴν ἀποτυχία τὴ συνδύαζε μὲ τὴν ἄρνηση νὰ τὸν συμπεριλάβουν στὸ συνδυασμὸ καὶ στὴν πολιτικὴ τῶν *Λαϊκῶν* παραγόντων τοῦ νομοῦ ποὺ σχημάτισαν τὸ συνδυασμὸ ὅπως αὐτοὶ ἤθελαν καὶ ὄχι ὅπως ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ κόμματος. Ἀπόδειξη ἔφερε τὴν ἄρνηση ἐπιλέκτων μελῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ὅπως τῶν δικηγόρων Γ. Κωνσταντινίδη καὶ Γ. Μουλαϊμίδη νὰ συμμετάσχουν. Ἡ πολεμικὴ τοῦ Σακκᾶ ἐναντίον τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* ὑποχρέωσε τὸν Τσαλδάρη νὰ τοῦ στείλει τηλεγράφημα, παρακαλώντας τον *ὅπως χάριν τῆς ἑνότητος τοῦ ἀγῶνος καὶ πρὸ τῆς μάχης, ἀναθεωρήσητε τὴν ἀπόφασιν ὑμῶν καὶ ὑποστηρίξητε τὸν Λαϊκὸν συνδυασμόν.* Ὁ Σακκᾶς ὅμως ἦταν ἀνένδοτος. Διαισθανόταν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος (τοπικὰ) καὶ ἀγωνιζόταν νὰ καρπωθεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποτυχίας. *Ὄχι, θὰ συνεχίσωμεν τὴν κατ' αὐτῶν* (τῶν τοπικῶν *Λαϊκῶν* παραγόντων) *πολεμικήν μας, ἔστω καὶ ἂν πικράνωμεν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», τὸν ὁποῖον καὶ ἀναγνωρίζομεν ὡς ἀρχηγόν μας. Θὰ τοὺς πολεμήσωμεν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτομεν, διὰ νὰ τοὺς ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν εἶναι εὔκολον να κόβωνται ὡς μεγάλοι...* (24-2-33). Τὴν παραμονὴ τῶν ἐκλογῶν (4-3-33) συνιστοῦσε στοὺς ἐκλογεῖς νὰ ρίξουν στὴν κάλπη *λευκὸν ψηφοδέλτιον*, μὲ τὰ ὀνόματα τῆς δικῆς του προτίμησης (Τὸ ψηφοδέλτιό του περιλάμβανε κατὰ σειρά: Δημ. Μπότσαρη, Ἀλέξ. Μελᾶ, Δημ. Βέργο, Γ. Καγιᾶ, Σπ. Σούρλα, Χρ. Παπασταύρου καὶ Γ. Γάγαρη. Κανένας συνδυασμὸς δὲν ἔμεινε παραπονεμένος).

Ἡ *Ἤπειρος* ὑποστήριζε τοὺς *Λαϊκούς*, χωρὶς μεγάλες κραυγές, ἐξέφραζε ὅμως τὴ λύπη της γιὰ τὶς διασπαστικὲς τάσεις ποὺ παρατηρήθηκαν στοὺς κόλπους τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* (ἄφηνε γιὰ τὸ μέλλον τὴν κριτικὴ) ἂν καὶ διατύπωνε συγκρατημένη αἰσιοδοξία γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ συνδυασμοῦ, *ἐπειδὴ τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» κατήρχετο εἰς τὰς ἐκλογὰς αὐτὰς μὲ ἀμιγῆ συνδυασμὸν καὶ μὲ πραγματικὴν τὴν διάθεσιν ν' ἀγωνισθῇ διὰ τὴν νίκην.* Στὸ τελευταῖο ἔπεφτε ἔξω ἡ *Ἤπειρος*. Ὅπως καὶ οἱ ἴδιοι οἱ *Λαϊκοὶ* θὰ ὁμολογήσουν μετεκλογικά, αὐτὴ ἡ διάθεση γιὰ ἀγώνα ἦταν ὑποτονική.

Οἱ ἐφημερίδες ποὺ ὑποστήριζαν τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* (*Κῆρυξ, Ἠπειρωτικὸς ἀγών, Ἀγροτικὴ ἠχὼ* καὶ κάποιες ἑβδομα-

διαῖες) ἔδειχναν σίγουρες γιὰ τὴν ἐπικράτησή του. Ἦταν φυσικὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τους νὰ ἐκπέμπεται ἡ αἴσθηση τῆς σίγουρης νίκης, ἡ ὁποία, τὴ φορὰ αὐτή, φαινόταν περισσότερο βέβαιη ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὸ ἴδιο ψηφοδέλτιο ἐκπροσώπων πολλῶν κομμάτων. Βέβαια ἡ κάθε ἐφημερίδα πρόβαλε, κατὰ κύριο λόγο τοὺς ὑποψήφιους τῆς προτίμησής της, τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ* (Ὁ Μυλωνᾶς ὑποστηριζόταν καὶ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τοῦ Σπ. Σίμου, τὴν *Πατρίδα* τῶν Ἀθηνῶν), τὸν Δ. Μπότσαρη ὁ *Κῆρυξ*. Ἡ ὑποστήριξη τῶν ὑπόλοιπων γίνονταν κατὰ ἱεράρχηση προτιμήσεων, χωρὶς νὰ λείπουν καὶ «τὰ συντροφικὰ μαχαιρώματα», ὄχι τόσο πολλὰ στὶς ἐκλογὲς αὐτές, λόγω τοῦ πλειοψηφικοῦ. Κάποτε ἡ ἀρθρογραφία τους ἦταν προκλητικὴ γιὰ τοὺς ἀντιπάλους, γιαυτὸ καὶ προκαλοῦσε τὴν ἀντίδραση τῶν προσκείμενων στὸ *Λαϊκὸ κόμμα* ἐφημερίδων. Στὶς 23-2-33 π.χ. ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἔγραφε κάτω ἀπὸ τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ:* (τὸ ψηφοδέλτιο εἶχε ὡς σῆμα τὸ ἄστρο τῆς Βηθλεὲμ μὲ πέντε γωνίες ποὺ συμβόλιζαν τὰ συνεργαζόμενα στὸν *Ἐθνικὸ Συνασπισμὸ* κόμματα: *Τοὺς Φιλελευθέρους*, τοὺς *Συντηρητικοὺς Δημοκρατικοὺς* (Μιχαλακοπούλου), τοὺς *Προοδευτικοὺς* (Καφαντάρη), τοὺς *Ἀγροτικοὺς* (Μυλωνᾶς) καὶ τὴ *Δημοκρατικὴ Ἕνωση* (Παπαναστασίου)): *«Νὰ τὸ συλλογιστοῦν καλὰ ὅσοι τυχὸν θέλουν νὰ καταψηφίσουν, ὅτι θὰ εἶναι δακτυλοδεικτουμένη μικρὰ μειοψηφία, ὡς Λαϊκοί. Δὲν συμφέρει οὔτε εἰς αὐτούς, οὔτε εἰς τὸν τόπον. Δηλαδὴ ἀπειλοῦν,* σημείωνε τὴν ἄλλη μέρα (24-2-33) ἡ *Ἤπειρος* καὶ πρόσθετε: *Ἀπειλοῦν τὸν λαόν, ὅτι ἂν δὲν συμμαχήσῃ μαζύ των, ἐὰν δὲν συμφωνήσῃ καὶ αὐτὸς μαζύ των εἰς τὴν καταστροφήν του, ἐὰν δὲν τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ τὸν κλέψουν θὰ τὸν ἔχουν δακτυλοδεικτούμενον διὰ τὸν ἔφορον καὶ τὸν ταμίαν καὶ τὸν ὑπάλληλον καὶ τὸν χωροφύλακα καὶ τὸν δικαστήν... Ἀλλὰ τοῦ λαοῦ ἡ ἀφύπνισις εἶναι ὁριστικὴ πλέον. Δὲν δύναται νὰ θυσιάζῃ τὴν τύχην του μὲ μωρὰς ἀπειλάς, οὔτε φοβεῖται πλέον τοὺς ἐκβιασμούς σας...* Δὲν ἔλειπαν ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων καὶ οἱ προβλέψεις (τὰ γκάλοπ) τῆς ἐποχῆς. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* στηριζόμενος, ὅπως ἔγραφε καὶ πίστευε, σὲ πολὺ ἀξιόπιστα στοιχεῖα, προερχόμενα ἀπὸ ἔγκυρες πηγὲς τῆς πρωτεύουσας, ἔδινε (18-2-33) τὰ ἑξῆς προγνωστικά: *Ἐθνικὸς συνασπισμός*, 172 ἕδρες τὸ ἐλάχιστο, *Ἡνωμένη ἀντιπολίτευσις* 78 ἕδρες, τὸ περισσότερο. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν διέψευσαν μὲ παταγώδη τρόπο τὶς προβλέψεις.

Στὴν Ἀλβανία τὸ σχολικὸ ζήτημα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ ἔμπαινε στὴν πιὸ κρίσιμη φάση του. Ἡ ἀλβανικὴ βουλὴ μὲ τὴν τροποποίηση ποὺ εἶχε ἐπιφέρει στὸ ἄρθρο 206 τοῦ συντάγματος τῆς χώρας, οὐσιαστικὰ ψήφισε τὴν κατάργηση τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἡ τροποποίηση ὅριζε ὅτι: *Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν Ἀλβανῶν πολιτῶν εἶναι δικαίωμα τοῦ κράτους καὶ*

παρέχεται μόνον εἰς τὰ δημόσια (κρατικὰ) *σχολεῖα καὶ ἱδρύματα τῶν διαφόρων βαθμῶν, συμφώνως τῷ νόμῳ. Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ πάντα Ἀλβανὸν πολίτην καὶ παρέχεται δωρεάν. Τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα, οἱασδήποτε κατηγορίας καὶ ἂν ὦσιν, ἅτινα ἐλειτούργουν μέχρι σήμερον, κλείονται.* Μιὰ τέτοια ἀπόφαση ἦταν φανερὸ ποῦ κατέτεινε: Στὸ κλείσιμο ὅλων τῶν σχολείων τῶν Βορειοηπειρωτῶν, ἀφοῦ ἐθεωροῦντο ἰδιωτικὰ καὶ στὴν κατάργηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἡ κατάσταση χαρακτηρίστηκε ἀπελπιστικὴ ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντες τῆς μειονότητας. Ἔγινε ὅμως ἀμέσως κατανοητὴ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ὀργάνωσης ἀγῶνα καὶ προσφυγῆς στοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς *(Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν)* γιὰ νὰ φέρει κάποια ἀποτελέσματα ὁ ἀγώνας αὐτός. Ἡ ὀργάνωση ξεκίνησε ἀπὸ τὴ συμπαγέστερη σὲ ἑλληνικὸ πληθυσμὸ ἐπαρχία τῆς Δρόπολης, καὶ τὴν εὐθύνη της ἀνέλαβε ὁ ἕλληνας τραπεζίτης Βασίλειος Σαχίνης, ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο ποὺ ἀναδείχτηκε σὲ μεγάλη μορφὴ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνα. Πῶς ἔδρασε κατὰ τὸ 1933 καὶ 1934 αὐτὴ ἡ ὀργάνωση, ποὺ πῆρε καὶ τὸ ὄνομα *Νέα Φιλικὴ Ἑταιρεία*, θὰ ἐκτεθεῖ στὴ συνέχεια. Στὸ μεταξύ, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1933, οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες διατύπωναν τὶς ἀπόψεις τους γιὰ τὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις μὲ πνεῦμα κατανόησης καὶ ἀνάγκης γιὰ στενότερη συνεργασία μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, κάτι ποὺ φαινόταν ὅτι ἐπιζητοῦσε καὶ ἡ Ἀλβανία, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ προσφέρει δείγματα καλῆς θέλησης, ὅπως ἀποδείκνυε ἡ πολιτική της γιὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἡ *Ἤπειρος* (3-1-33), σχολιάζοντας τὶς εἰδήσεις γιὰ ἔναρξη διαπραγματεύσεων μεταξὺ ἑλλήνων καὶ ἀλβανῶν βιομηχάνων, μὲ σκοπὸ εὐρείας ἔκτασης ἐξαγωγὲς ἑλληνικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, σημείωνε πὼς ἔβλεπε τὶς συνομιλίες μὲ καλὴ διάθεση, ὅτι οἱ Ἠπειρῶτες θὰ αἰσθάνονταν ἱκανοποιημένοι μὲ ἕνα καλὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖο θὰ μποροῦσε νὰ ὁδηγήσει στὴν ἐπίλυση καὶ ἄλλων ζητημάτων ποὺ ὑπῆρχαν ἀνάμεσα στὶς δυὸ χῶρες. Ἀπὸ τὸ ἴδιο φιλικὸ πνεῦμα διαπνεόταν ἄλλο ἄρθρο τῆς ἴδας ἐφημερίδας (12-1-33), τιτλοφορούμενο *Ἑλλὰς καὶ Ἀλβανία*, τὸ ὁποῖο κατέληγε: *...Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν δίδεται ἡ εὐκαιρία εἰς τὴν Ἀλβανίαν νὰ σκεφθῇ ὅτι ἡ φυσική της σύμμαχος καὶ συνοδοιπόρος εἰς τὸν σημερινὸν τραχὺ καὶ ἐξαιρετικὰ δύσκολον δρόμον, μέσα εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομικὴν λαίλαπα εἶναι μόνον ἡ Ἑλλάς.* Πῶς ὅμως μποροῦσε νὰ γίνει αὐτό, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση ἀσκοῦσε σκιώδη μόνο ἐξωτερικὴ πολιτική, ἀφοῦ εἶχε ἤδη ἐνταχθεῖ στὸ ἅρμα τῆς Ρώμης; Τὸν κίνδυνο αὐτῆς τῆς ἐξάρτησης τόνιζε σὲ ἐπιστολή του, δημοσιευμένη σὲ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα, ὅπου ἀνέλυε τὶς ἀλβανοϊταλικὲς σχέσεις, ὁ πρώην ἀλβανὸς βουλευτής, ἀντιπολιτευόμενος τώρα τὸν Ζώγου, Α. Κλεισούρα. Ὑπογράμμιζε ὅτι: *Ἡ μεγάλη «σύμμαχος»* (ἡ Ἰταλία) *δὲν ἐπιδιώκει πλέον σήμερον συμφέροντα οἰκονομικὰ ἢ πολιτικὰ ἁπλῶς ἐν Ἀλβανίᾳ, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν προσάρτησίν της.* Διαπιστώσεις ποὺ δὲν ἄργησαν σὲ λίγα χρόνια νὰ γίνουν πραγματικότητα καὶ νὰ

τὸν δικαιώσουν. Ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες ἡ *Ἤπειρος* ἀντιμετώπιζε μὲ τὸ ἴδιο φιλικὸ πνεῦμα τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς δυὸ χῶρες, κάτι ποὺ ἀπὸ τὴν πλευρά της ἔκανε καὶ ἡ ἀλβανικὴ ἐφημερίδα *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου. Δημοσίευσε, στὰ μέσα Μαΐου, δυὸ ἄρθρα γιὰ τὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις, ἰδιαίτερα τὶς ἐμπορικές, τὶς ὁποῖες ἔβλεπε ἐπωφελεῖς γιὰ τὴν Ἀλβανία, ἀφοῦ οἱ ἀλβανικὲς ἐξαγωγὲς ἦταν σχεδὸν διπλάσιες, ἀπὸ τὶς ἐξαγωγὲς τῆς Ἑλλάδας πρὸς τὴν Ἀλβανία. Κατὰ στατιστικὸ πίνακα τῆς ἴδιας ἐφημερίδας, στὰ ἕξ τελευταῖα χρόνια (1927-1932) ἡ ἀξία τῶν εἰσαγωγῶν ἑλληνικῶν προϊόντων ἀνερχόταν σὲ 7.588.980 χρυσὰ φράγκα, ἐνῶ ἡ ἀξία τῶν ἀλβανικῶν ἐξαγωγῶν ἔφτανε τὰ 12.773.684 χρυσὰ φράγκα. *Ἡ πρωτοβουλία*, λοιπόν, *διὰ μίαν ἐμπορικὴν συνεννόησιν μὲ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἡ καλλιτέρα πρᾶξις, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ τὰ ἀποτελέσματά της θὰ εἶναι ἀναμφιβόλως πολὺ ὠφέλιμα*, συμπέρανε ἡ *Δημοκρατία*, ἀναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ὅτι οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις δὲν ἦταν οἱ μόνες ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὶς δυὸ χῶρες. *Ἐπιθυμία εἶναι* -πρόσθετε- *οἱ σχέσεις μας μετὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴν περιορισθοῦν ἕως ἐδῶ, ἀλλὰ νὰ εἶναι εὐρύτεραι, ὥστε νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ τέλος εἰς μίαν ἐγκαρδίως φιλικὴν συμβίωσιν, στηριγμένην εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν τῶν δύο λαῶν.* Σὲ τρίτο ἄρθρο της (20-5-33) ἡ *Δημοκρατία*, διατύπωνε ἀπόψεις γιὰ τὸ πῶς οἱ ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις θὰ γίνονταν στενὲς καὶ φιλικές. Ἦταν ἀντίθετη μὲ τὴ γνώμη Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων πολιτικῶν, ποὺ ὑποστήριζαν ὅτι ἢ ἔπρεπε νὰ λυθοῦν ὅλα τὰ ζητήματα μαζὶ ἢ κανένα. *Κατὰ τὴν γνώμην μας* -ἔγραφε- *ὅλα τὰ ζητήματα μὲ τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ τὰ συζητήσωμεν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν μὲ ψυχραιμίαν καὶ ἠρεμίαν πνεύματος καὶ ψυχῆς, καὶ δὲν παίζει ρόλον ἂν ἡ λύσις των θὰ ἐπέλθῃ κεχωρισμένως. Διότι ὅταν λύεται ἕνα ζήτημα αὐτομάτως ἔρχεται ἡ σειρὰ τοῦ ἄλλου. Ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ καλὴ θέλησις καὶ νὰ ἐπικρατῇ ἡ λογική.* Σωστὲς ἦταν οἱ ἀπόψεις τῆς ἐφημερίδας -τὶς ὁποῖες καὶ ἡ *Ἤπειρος* ὡς ἕνα σημεῖο ὑποστήριζε- μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ὅλα τὰ θέματα, ὅλες οἱ διαφορὲς ποὺ χώριζαν τὶς δυὸ χῶρες, ἀναφέρονταν γενικὰ καὶ ἀόριστα. Καὶ τὸ πρῶτο καὶ μεγαλύτερο πρόβλημα ποὺ ἔπρεπε ν' ἀναφερθεῖ μὲ τ' ὄνομά του ἦταν ἡ ζωὴ καὶ τύχη τῶν Βορειοηπειρωτικῶν πληθυσμῶν, οἱ ὁποῖοι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (καὶ ποιὰ ἐποχὴ δὲν δεινοπαθοῦσαν) ἀντιμετώπιζαν διωγμοὺς (μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῶν ἄρθρων τῆς *Δημοκρατίας* ἀλβανοὶ στρατιῶτες τῆς μεθορίου εἶχαν ἀπαγάγει ἀπὸ τὸ χωριό του καὶ δολοφόνησαν τὸ Βορειοηπειρώτη Β. Νούσια, ἐπειδὴ βρῆκαν στὸ σπίτι του μισὴ ὀκὰ ἀλεύρι (ἄχνη)! (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 18-3-33), ἀγωνίζονταν γιὰ νὰ μὴ κλείσουν τὰ σχολεῖα τους. Καὶ ἐπειδὴ εἶχαν προηγηθεῖ ἐκτενεῖς περιγραφές, μαζὶ μὲ σκέψεις καὶ κρίσεις γιὰ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἀλβανία καὶ τὶς ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις, σὲ μεγάλης κυκλοφορίας ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, ὕστερα ἀπὸ ἐπισκέψεις στὴ χώρα αὐτὴ ἔγκριτων δημοσιογράφων, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἐξαιτίας τῶν ἀντιτιθέμε-

νων ἀπόψεων τῶν δημοσιογράφων αὐτῶν, θεώρησε καθῆκον του νὰ ἐπέμβει γιὰ νὰ θέσει τὰ προβλήματα στὶς πραγματικὲς διαστάσεις τους. (Δημοσιεύτηκαν τρία ἄρθρα (11, 12 καὶ 13 Μαΐου) μὲ τίτλο: *Ἡ ἑλληνοαλβανικὴ συνεννόησις).* Παρόλο ποὺ τὰ ἄρθρα τῶν ἀθηναίων δημοσιογράφων στὶς ἐμπορικές, κυρίως, σχέσεις ἀναφέρονταν, ἔθιγαν ἄμεσα καὶ ἔμμεσα, τὰ θέματα ποὺ σχετίζονταν μὲ τὸν Βορειοηπειρωτικὸ ἑλληνισμό. Τρεῖς δημοσιογράφοι τοῦ *Ἐλευθέρου Βήματος* εἶχαν ἐπισκεφτεῖ τὴν Ἀλβανία. Ὁ Μιχ. Ροδᾶς, πρῶτα, ὁ Β. Ἡλιάδης, ὕστερα καὶ τελευταῖος ὁ Γιοκαρίνης. Οἱ κρίσεις τους γιὰ τὴν κατάσταση στὴν Ἀλβανία -παρατηροῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*- ἦταν ἀντιφατικές. Ὁ Ροδᾶς *εἶχεν ἐξαντληθεῖ εἰς ἕναν ὕμνον τῆς καταστάσεως ἐν Ἀλβανίᾳ,* ἐνῶ ὁ Β. Ἡλιάδης *ἐζωγράφισε μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τοὺς διωγμοὺς τοὺς ὁποίους ὑφίσταται πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν ἐν τῇ ὁμόρῳ ἐπικρατείᾳ.* Ὁ Γιοκαρίνης, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφτηκε τὰ Τίρανα, ἐπιστρέφοντας στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Ρώμη, ἔλεγε πὼς *ἔπρεπε νὰ διακανονισθοῦν τὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τοὺς δυὸ λαούς, νὰ ἐκλείψουν οἱ καχυποψίες, νὰ ἀρθοῦν οἱ παρεξηγήσεις γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ μεταξὺ τῶν δυὸ κυβερνήσεων μιὰ πλήρης συνεννόηση, ποὺ θὰ ὠφελοῦσε καὶ τὶς δυὸ χῶρες. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν τώρα, μὲ τὴν ὑπογραφὴ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς ἐμπορικῆς σύμβασης.* Καλὰ ὅλα αὐτά, σημείωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών: Ἀλλὰ πῶς θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐπιπόθητος αὐτὴ συνεννόησις; Ἐκεῖθεν τῆς Κακαβιᾶς ἀκούονται διὰ τοῦ ἀλβανικοῦ τύπου παράπονα καὶ μεμψιμοιρίαι καὶ ἐκδηλώνονται ἀδικαιολογήτως φόβοι περὶ τῆς ἀκεραιότητας τῆς γείτονος. Ἀντιθέτως δέ, ὁσάκις ὁμιλοῦν τὰ χείλη τῶν ἐπισήμων τῆς Ἀλβανίας, ἀκούονται ὡραῖαι ἐκφράσεις καὶ ρωμαντικαὶ ἐκδηλώσεις συνεργασίας καὶ συνεννοήσεως. Καὶ ἐνῶ ἡ φωνή, εἴτε τοῦ ἀλβανικοῦ τύπου, εἴτε τῶν ἐπισήμων Ἀλβανῶν εἶναι τοιαύτη, ἡ φωνὴ ὅμως τῶν πραγμάτων εἶναι ἀλλοία. Καὶ ἡ φωνὴ αὕτη πολλάκις ἠκούσθη ἀπὸ τῶν στηλῶν μας, ὡς φωνὴ διαμαρτυρίας, διὰ μίαν κατάστασιν δημιουργουμένην ἐκεῖθεν τῆς Κακαβιᾶς κατὰ τῶν ὁμοφύλων μας, τοιαύτην ὥστε νὰ ὑποχρεώνῃ τὴν ἀλβανικὴν κυβέρνησιν νὰ τηρῇ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου σιγὴν ἰχθύος.* Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* διατύπωνε τὴ γνώμη ὅτι γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἐμπορικὴ συμφωνία, ἔπρεπε προηγουμένως -γιατὶ στὴν ἱεράρχηση τῶν προβλημάτων αὐτὰ ἦταν πρῶτα- νὰ λυθοῦν ὅλα, ὅσα σχετίζονταν μὲ τὴν ἀνθρώπινη διαβίωση τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Παραθέτοντας στὸ τρίτο ἄρθρο λεπτομερῆ στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐμπορικὲς σχέσεις τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Ἀλβανία, κατέληγε στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀπὸ τὸ ἐμπόριο Ἑλλάδας καὶ Ἀλβανίας ὀφελειμένη ἦταν ἡ δεύτερη. Ἦταν ἀνάγκη λοιπὸν ἡ νέα σύμβαση νὰ μὴν εἶναι ἑτεροβαρὴς κι ἀκόμα νὰ δοθεῖ μεγαλύτερη προσοχὴ στὴν Ἤπειρο, ἡ ὁποία ἀπὸ τὶς ἐξαγωγὲς ἦταν ἡ περισσότερη ζημιωμένη ἀπ᾽ ὅλες τὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς χώρας.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου προαισθανόταν ὁ Πέτρος ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς κατάστασης δὲ θὰ ἦταν ὁμαλή. Δὲ διέθετε μαντικὲς ἱκανότητες, ἡ πεῖρα ὅμως ποὺ εἶχε ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου ὡς τότε, τὸν δίδαξε πολλά, λέπτυνε τὴ σκέψη του, ἔτσι ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ συλλαμβάνει τὴν πραγματικὴ σημασία τῶν γεγονότων, νὰ μὴ στέκεται στὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ νὰ εἰσχωρεῖ σὲ βάθος, νὰ κατατάσσει, νὰ κρίνει, νὰ συγκρίνει καὶ νὰ ἑρμηνεύει σωστά. Στὸ σπίτι, ὅπου τώρα τὸ χειμώνα ἔμεινε τὸν περισσότερο καιρὸ -σπάνια πήγαινε στὸ μαγαζί, μὲ ἀμάξι πάντοτε, κι ὅταν ὁ καιρὸς καλοσύνευε- διάβαζε ἀχόρταγα, ὄχι μόνο τὶς ντόπιες ἐφημερίδες ἀλλὰ καὶ πολλὲς ἀθηναϊκές, τὶς σοβαρότερες ἀπ' αὐτές. Τὸ συμπέρασμα στὸ ὁποῖο κατέληγε ἦταν ἕνα: Τὰ πράγματα δὲν πήγαιναν καλά, ὁ τόπος θὰ ἔμπαινε σὲ περιπέτειες. Ἐκεῖνο ποὺ τὸν φόβιζε περισσότερο ἦταν ἡ ἀναβίωση τοῦ Διχασμοῦ στὴν πιὸ χειρότερη μορφή του, ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων τὸ πιστοποιοῦσε. Δὲν ἄφηναν ὕβρη ἀχρησιμοποίητη, ἔπαιρναν ἀσήμαντα γεγονότα καὶ τὰ μεγαλοποιοῦσαν, οἱ λόγοι τῶν πολιτικῶν ἔρριχναν λάδι στὴ φωτιὰ ποὺ ὄξυναν τὴν κατάσταση, ξυπνοῦσαν μνῆμες ἀποτρόπαιων στιγμῶν, ὅλα αὐτὰ δὲν προοιώνιζαν τίποτα καλό. Ὅταν παραιτήθηκε ἡ κυβέρνηση Τσαλδάρη, *ἀρχὴ δεινῶν* εἶπε στὸ Δημήτρη καὶ τὸ Γιάννη, στὸ μεσημεριάτικο τραπέζι τῆς 13ης Γενάρη, τὴν ἐπόμενη τῶν ὅσων διαδραματίστηκαν στὴ Βουλή. Συμφώνησαν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὶς διαπιστώσεις του. —*Εἶναι καὶ τὸ παιδί*, εἶπε σὲ κάποια στιγμὴ ὁ Πέτρος. —*Ποιὸ παιδί*, ἀπόρεσαν οἱ ἄλλοι. —*Ὁ Πετράκης... —Καὶ τί μπορεῖ νὰ κάνει ὁ Πετράκης; —Ξέρω ἐγώ: Αὐτοὶ ποὺ κάνουν τὶς ἐπαναστάσεις, κι ὅπως ἀκούω εἶναι πολλοὶ οἱ μνηστῆρες αὐτὴ τὴ φορά, μπερδεύουν πάντα τὴ «Σχολὴ Εὐελπίδων» στὰ σχέδιά τους. Ὁ Θεὸς νὰ φυλάει... —Ὅλο στὸ κακὸ πάει ὁ νοῦς σου πατέρα*, ἀπάντησε ὁ Δημήτρης. *Δὲ λέω, δὲν εἶναι ὁμαλὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ νὰ φτάσουμε καὶ σὲ ἐπανάσταση, δὲν τὸ πιστεύω... —Ἄκουσέ με Δημήτρη, εἶδα, ἔπαθα κι ἔμαθα πολλά. Ἡ κατάσταση εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνη. Ἡ χώρα ἔχει μεταβληθεῖ σὲ μπαρουτάδικο, ἕνα σπίρτο νὰ πέσει, ἄθελα ἢ ὄχι, θὰ τιναχτεῖ στὸν ἀέρα, νὰ μὲ θυμηθεῖτε. Γιαυτὸ ἀνησυχῶ γιὰ τὸν Πετράκη... —Μὴ στενοχωριέσαι, ἄρχοντά μου*, μίλησε ἡ Εἰρήνη, ὑπηρέτρια τοῦ σπιτιοῦ, στὴν πραγματικότητα αὐτὴ ἦταν ἡ νοικοκυρά. Ὅλοι τὴν ἀγαποῦσαν, ὁ Πέτρος τὴ σεβόταν καὶ εἶχε ἐμπιστοσύνη στὴν κρίση της. —*Ξέρω γιατὶ πάει ὁ νοῦς σου στὸν Πετράκη. Στενοχωρέθηκες ποὺ ἔφυγε, ὅταν τελείωσαν οἱ γιορτές, γιαυτὸ ἔχεις τὴν ἔγνοια του. Τὸ Πάσχα θάναι πάλι ἐδῶ, ἡσύχασε τώρα.* Τὰ λόγια τῆς Εἰρήνης τὸν ἀνακούφισαν. Ἦταν ἀλήθεια, πὼς τοῦ κόστισε πολὺ ἡ ἀναχώρηση τοῦ Πετράκη. Τὸν εἶχε συντροφιά του τὶς γιορτές, περνοῦσε τὶς ὧρες μαζί του συζητώντας γιὰ χίλια δυὸ πράγματα. Ὧρες εὐχάριστες, τὸν ἀνακούφιζαν, τόνωναν τὸ ἠθικό του, τὸν ἔκαναν νὰ ξεχνάει τὴν ἀναπηρία του, τὸν γέμιζαν αἰσιοδοξία. Στὸν Πετράκη ἔβλεπε τὴν προέκταση τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀγωνι-

ζόταν νὰ φτάσει ψηλά, εἶχε φιλοδοξίες, οἱ ἴδιες φιλοδοξίες διάκρισης φλόγιζαν καὶ τὴ δική του καρδιά, ὅταν ἀναλάβαινε τὴν εὐθύνη τῆς διεύθυνσης τοῦ μεγάλου μαγαζιοῦ, ποὺ τοῦ ἄφησε κληρονομιὰ ὁ ἀλησμόνητος θεῖος του. Ἄλλες βέβαια ἦταν οἱ φιλοδοξίες τοῦ Πετράκη, ὅμως εἶχαν ἕνα κοινὸ παρονομαστὴ μὲ τὶς δικές του: ὅτι ξεκινοῦσαν ἀπὸ ἀγαθὴ προαίρεση, ὄχι ἀπὸ σκοτεινοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ προεκτείνονταν κάπου ψηλά, σ' ἕνα κομμάτι γαλανοῦ καὶ ἀνέφελου οὐρανοῦ... Ἂς εἶναι. Ἡ Εἰρήνη τὸν βεβαίωνε πὼς θὰ ξαναγύριζε τὸ Πάσχα. Τὴν πίστευε...

Καθὼς οἱ μέρες προχωροῦσαν καὶ ὅλα ἔδειχναν πὼς ὁ τόπος ὅδευε πρὸς ἐκλογές, οἱ συζητήσεις τοῦ Πέτρου, ἀνάμεσα στοὺς δικούς του καὶ τοὺς φίλους ποὺ μαζεύονταν στὸ σπίτι τῆς Καραβατιᾶς κάθε ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς -πολλὲς φορὲς ἔρχονταν γρηγορότερα κι ἔτρωγαν μαζὶ τὸ μεσημέρι, πρὸς μέγιστη χαρὰ τοῦ Πέτρου, ποὺ ἤθελε νὰ τοὺς βλέπει ὅλους γύρω του ἄντρες καὶ γυναῖκες- οἱ συζητήσεις, λοιπόν, περιστρέφονταν, κατὰ κύριο λόγο γύρω ἀπὸ τὶς ἐκλογές. Οἱ γνῶμες γιὰ τὰ ἀποτελέσματα διχάζονταν. Ὁ Γιάγκος καὶ ὁ Θεολόγος, πιστοὶ στὴν παράδοση τῆς προσφυγιᾶς, πὼς ὁ μόνος ποὺ νοιάζονταν γιαυτοὺς ἦταν ὁ Βενιζέλος, πίστευαν πὼς θὰ κέρδιζε τὶς ἐκλογές, θὰ ψήφιζαν τὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμό*. Τὴν ἴδια παράταξη θὰ ψήφιζε κι ὁ Πέτρος - μποροῦσε ν' ἀπαρνηθεῖ τὸ Μυλωνᾶ, τὸ γαμπρὸ τοῦ Δαγκλῆ; Ἀλλ' αὐτὴ τὴ φορά, ἀμφέβαλε γιὰ τὴ νίκη τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν κομμάτων ποὺ συνεργάζονταν μαζί του. Ὁ Δημήτρης ὑποστήριζε καὶ πάλι τοὺς *Λαϊκούς*, μαζί του κι ὁ Νίκος, ἔβλεπαν ἄνοδο τῶν *Λαϊκῶν*, ἔπρεπε νὰ τοὺς δοθεῖ μιὰ εὐκαιρία νὰ κυβερνήσουν, θὰ μείωναν ἔτσι καὶ τὴν ἐπικίνδυνη ἔνταση. Ὅμως σ' αὐτὴ τὴν παράταξη κρύβονταν καὶ φιλοδοξίες ποὺ δὲν εἶχαν ἠθικοὺς φραγμούς. Τὰ διάβαζαν αὐτὰ ὁ Δημήτρης καὶ ὁ Νίκος, ἀλλὰ δὲν τὰ πολυπίστευαν. Τὰ δυὸ πρώην πρωτοπαλλήκαρα τῆς Δημοκρατίας ὁ Κονδύλης κι ὁ Χατζηκυριάκος, χώρια ὁ Μεταξᾶς, τοὺς προβληματίζαν μὲ τὴ συμπεριφορά τους. Δὲν θ' ἀργοῦσαν νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὶς ἀνησυχίες πολλῶν μὲ τὶς κινήσεις τους. Ἐντύπωση ἔκανε στὸν Πέτρο κατὰ τὶς συγκεντρώσεις καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν στὶς πολιτικὲς συζητήσεις. Δὲν ἔπαιζαν πιὰ τὸ ρόλο παθητικοῦ ἀκροατῆ, ὅπως σὲ προηγούμενες ἐκλογές, ἔλεγαν θαρρετὰ τὴ γνώμη τους κι ἔκαναν τὶς δικές τους προβλέψεις. Αἰσθανόταν ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση ὁ Πέτρος ν' ἀκούει τὴ Φωτεινὴ νὰ μιλάει μὲ πίστη γιὰ ὅσα ὑποστήριζε. Μετὰ τὸ γάμο τῆς Θεώνης εἶχε γίνει ἄλλος ἄνθρωπος, χαιρόσουν νὰ τὴ βλέπεις καὶ νὰ τὴν ἀκοῦς, ἡ ὑγεία της εἶχε ἀποκατασταθεῖ ἐντελῶς. Ἔτσι ἔλεγαν οἱ γιατροί. *Ἦταν ὀρθὴ διαπίστωση, ἢ στὴν ἐμφάνιση νέων ἀντιξοοτήτων θὰ εἴχαμε πάλι ὑποτροπές:* συλλογιζόταν ὁ Πέτρος. Εὐχόταν νὰ μὴ γίνει ποτὲ κάτι τέτοιο.

Μὲ τὴν ἐπανέκδοση τῆς *Ἐλευθερίας* ὁ Πέτρος χάρηκε πολύ. *Τέτοιες ἐφημερίδες, ποὺ τὶς ἐκδίδουν ἀγωνιστὲς καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, δὲν*

πρέπει νὰ κλείνουν, ἔλεγε στὸ Νίκο, λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογές. Μπορεῖ νὰ κάνουν λάθη, νὰ λένε κάποτε ὑπερβολές, προσφέρουν ὅμως ὑπηρεσίες στὸν τόπο... Καὶ στὴν πατρίδα.., συμπλήρωσε ὕστερα ἀπὸ λίγο. Ὁ Νίκος συμφώνησε. —Ἔχει τὸ δικό του τρόπο ἔκφρασης ὁ Χρηστοβασίλης, εἶπε. Ἀκόμα καὶ τὰ ἄρθρα καὶ τὰ σχόλιά του, τὰ γραμμένα μὲ κομματικὸ πεῖσμα, διαβάζονται εὐχάριστα. Εἶναι λογοτέχνης, ξέρει νὰ ἐκφράζεται καὶ νὰ κερδίζει τὸν ἀναγνώστη... —Τέτοιος ἦταν καὶ ὁ μακαρίτης ὁ φίλος μου ὁ Χατζῆς, συμπλήρωσε ὁ Πέτρος. Πέρασαν κιόλας δυὸ χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιά μου, εἶναι σὰ νὰ τὸν ἔχω μπροστά μου, τὸν κυρ Γιώργη, νὰ τὸν ἀκούω νὰ κατηγορεῖ τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, νὰ φωνάζει, νὰ οὐρλιάζει κάποτε, κι ἂς πνιγόταν ἀπὸ τὸ βῆχα, κι ἂς ἔβλεπε αἷμα στὸ μαντήλι, καθὼς σκούπιζε τὰ φρυγμένα χείλη του, τίποτε δὲν τὸν φόβιζε, τίποτα δὲν τὸν σταματοῦσε. Πέρασε ἕνας χρόνος καὶ δὲν ἀξιώθηκα, δὲν μ' ἄφησε ἡ ἀρρώστεια νὰ ταξιδέψω στὴν Ἀθήνα, νὰ πάω στὸν τάφο του ν' ἀνάψω ἕνα κερί, νὰ τὰ ποῦμε, τὸ ξέρω πὼς θὰ μ' ἀκούσει καὶ θὰ μοῦ πεῖ τὰ δικά του. Τὸν πίκραναν κι αὐτὸν οἱ Γιαννιῶτες, ὅπως πικραίνουν τώρα τὸ Χρηστοβασίλη, νὰ δεῖς δὲν θὰ τὸν ψηφίσουν πάλι γιὰ βουλευτή, ὁ μπάρμπα Χρῆστος θὰ ἦταν χρήσιμος στὴ Βουλή, θὰ τοὺς τάλεγε ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια, σὲ φίλους καὶ ἐχθρούς, εἶναι Σουλιώτης καὶ δὲν ὑπολογίζει κανένα. Ἄλλους, καὶ κάποιους ἄχρηστους, θὰ ψηφίσουν οἱ Γιαννιῶτες, ὄχι αὐτόν... Ἂν ἡ πόλη τὸν τιμοῦσε θὰ τὸν ἀκολουθοῦσε καὶ ἡ ἐπαρχία. Ἀλλὰ δὲν θέλει... Ὅπως δὲν θέλει νὰ δεῖ καὶ κάποιους ἄλλους, ποὺ ἀγωνίζονται χρόνια τώρα γιὰ τὸ καλό της, ἀλλὰ δὲν βρίσκουν κατανόηση... —Γιὰ τὸ δεσπότη λὲς πατέρα; ρώτησε ὁ Νίκος. —Γιὰ τὸ δεσπότη βέβαια, ἀλλὰ καὶ μερικοὺς ἄλλους. Ἂς πάρουμε τὸ δεσπότη. Ἐξακολουθοῦν νὰ τὸν μπλέκουν σὲ μηχανορραφίες καὶ συνωμοσίες, ὄχι μόνο κατηγορώντας τον γιατὶ θέλει νὰ σώσει τὸν Κοντοπάνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἀνάμιξη στὶς πολιτικὲς διαμάχες. Τρώγονται αὐτοὶ μεταξύ τους, κάνουν οἱ ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὸ βενιζελικὸ κόμμα ὑποψήφιοι δεύτερο συνδυασμό, ὁ Σπυρίδων φταίει. Ταξιδεύει γιὰ τὴν Ἀθήνα, ἀμέσως τηλεγράφημα στὴν Ἱερὰ Σύνοδο, νὰ μάθουν ἂν πῆρε ἄδεια γιὰ νὰ φύγει ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Τὸν καιρὸ ποὺ ἔφευγε συχνότερα γιὰ νὰ σώσει τὰ κληροδοτήματα τῆς πόλης δὲν γράφονταν σχόλια μὲ τέτοια ἐπιθετικότητα, τώρα ποὺ ὑπάρχει σοβαρότερη ἀνάγκη νὰ βρίσκεται στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ περιμαζέψει τὰ ἐρείπια τῆς ὑγείας του, βάλθηκαν νὰ τὸν κυνηγοῦν χωρὶς οἶκτο... Καλά, ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα κεφάλια ποὺ εἶναι ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντι-Σπυριδωνικῆς μερίδας κανένας δὲν ἔμαθε σὲ τὶ κατάσταση βρίσκεται ἡ ὑγεία του γιὰ νὰ σταματήσει ὁ πόλεμος; Δὲν ἔμαθαν ὅτι ὁ Σπυρίδων βρίσκεται στὸ χεῖλος τοῦ τάφου, λίγο ἂν τὸν σπρώξεις θὰ πέσει μέσα; Μ' ὅσα λένε εἶναι σὰ νὰ τὸν ὁδηγοῦν στὸ χαμό. Κρίμα! Δὲν ἦταν τυχαῖος αὐτὸς ὁ δεσπότης γιὰ νὰ τοῦ συμπεριφέρονται ἔτσι... —Ἐσὺ τὶ μαθαίνεις γιὰ τὴν ὑγεία του πατέρα; ρώ-

τησε ὁ Νίκος. —*Ἔχω καιρὸ νὰ τὸν δῶ, κάποιοι μοῦ λένε πὼς δὲν εἶναι καλά, δύσκολο νὰ βγάλει τὸ χρόνο, ἄλλοι ἔμαθαν πὼς θὰ πάει σὲ σανατόριο στὴν Πελοπόννησο γιὰ θεραπεία, τίποτε δὲν εἶναι σίγουρο. Ὁ Θεὸς ἂς τὸν βοηθήσει. Οἱ Γιαννιῶτες, ὄχι βέβαια ὅλοι, δὲν τὸν βοηθοῦν...*

Ο φόβος τοῦ Βενιζέλου νὰ ἀποφύγει τὴν ἧττα στὶς ἐκλογὲς τῆς 5ης Μαρτίου 1933, τὸν ὁδήγησε στὴν ἐπιλογὴ τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος. Πίστευε ὅτι μ' αὐτὸ καὶ μὲ τὴ συσπείρωση ποὺ εἶχε γίνει ὅλων τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων, θὰ κέρδιζε τὶς ἐκλογές. Ἦταν αἰσιόδοξος, ὅπως κι ὅλοι οἱ συνεργάτες του καὶ ὁ φιλικός του τύπος, πού, μὲ τὰ προγνωστικά, τοῦ χάριζε μιὰ περίλαμπρη νίκη. Διαψεύστηκαν ὅλοι κι αὐτὸς κι οἱ φίλοι του. Χάρισαν τὴν ἐπιτυχία στὴν ἀντίπαλη παράταξη, τὴν ἀντιβενιζελική. Παρόλο ποὺ μειοψήφισε σὲ ψήφους (527.200, ποσοστό 46,19%) ἀπέναντι στὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμὸ* (528.656 ψῆφοι, ποσοστὸ 46,32%), πλειοψήφισε σὲ ἕδρες: *Ἐθνικὸς συνασπισμὸς* 118 ἕδρες (ἀπὸ τὶς 170 ποὺ ὀνειρευόταν), *Ἡνωμένη ἀντιπολίτευσις* 136. Τὶς ὑπόλοιπες δυὸ ἕδρες πῆρε ὁ Σοφιανόπουλος. Οἱ Κομμουνιστές, ἦταν φυσικό, νὰ μὴν πάρουν καμιὰ ἕδρα μὲ τὸ πλειοψηφικό. Ἂν στὶς ἐκλογὲς χρησιμοποιόταν ἡ ἀναλογική, μὲ τὴν ἰσοψηφία τῶν κομμάτων, ἡ κατανομὴ τῶν ἑδρῶν θὰ ἦταν διαφορετική.

Ἡ πεποίθηση ποὺ κυριαρχοῦσε στοὺς *Βενιζελικοὺς* γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους στὶς ἐκλογές, δημιούργησε καὶ τὴ σύγχυση, συνέπεια τῆς ἀπαγοήτευσης, ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε μόλις ἔγινε γνωστὸ ὅτι ἡ πλάστιγγα ἔγερνε πρὸς τὸ μέρος τῶν *Ἀντιβενιζελικῶν*. Πολλὰ ἀπὸ τὰ στελέχη τῶν *Βενιζελικῶν* τὰ κατέλαβε πανικός, ἰδίως ὅσα εἶχαν πρωταγωνιστήσει στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1922 καὶ φοβοῦνταν ἀντεκδικήσεις. Πρῶτος ἀπ' ὅλους ἀντέδρασε ὁ στρατηγὸς Ν. Πλαστήρας. Μὲ τὴ συναίνεση τοῦ Βενιζέλου, κατὰ τὴν κρίση ἀμερόληπτων ἱστορικῶν, κήρυξε δικτατορία, τὴ νύχτα τῆς 5ης πρὸς 6η Μαρτίου, γιὰ ν' ἀποτρέψει τὴν παράδοση τῆς ἐξουσίας στοὺς ἀντίπαλους. Ἡ ἀντίδραση τοῦ πολιτειακοῦ παράγοντα, προπαντὸς ὅμως τοῦ λαοῦ, τῶν Ἀθηνῶν, ἀντιβενιζελικοῦ στὴν πλειοψηφία του, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ στάση του καὶ τὶς διαδηλώσεις, (συμμετεῖχαν καὶ οἱ κομμουνιστὲς σ' αὐτές, γιὰ τοὺς δικούς τους σκοποὺς) αἱματηρές, μὲ νεκροὺς καὶ τραυματίες, ἡ ἀπροθυμία πολλῶν παραγόντων καὶ μάλιστα στρατηγῶν τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, ὑποχρέωσαν τὸν Πλαστήρα νὰ παραδώσει τὴν ἐξουσία σὲ ὁμάδα ἀντιστρατήγουν ποὺ ἐσχημάτισαν, μὲ πρωθυπουργὸ τὸν Ὀθωναῖο (καὶ μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Π. Τσαλδάρη, εἶχε συλληφθεῖ καὶ βρισκόταν ὑπὸ φρούρηση στὸ σπίτι, γιὰ νὰ ἀπελευθερωθεῖ σὲ λίγο μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Βενιζέλου) μεταβατικὴ κυβέρνηση, ἡ ὁποία καὶ παρέδωσε τὴν ἐξουσία στοὺς νικητὲς τῶν ἐκλογῶν. Στὶς 10 Μαρτίου, ἡμέρα ὁρκίστηκε ἡ δεύτερη κυβέρνηση Τσαλδάρη. Γιὰ νὰ ὁδηγηθεῖ σὲ ἐκτόνωση ἡ κατάσταση, ἡ δημιουργημένη μὲ τὴν 24ωρο δικτατορία τοῦ Πλαστήρα, ἔγινε σειρὰ διαβουλεύσεων

καὶ συσκέψεων μεταξὺ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, τοῦ Βενιζέλου, τοῦ Τσαλδάρη, τῶν ἀντιστρατήγων καὶ πολλῶν ἄλλων παραγόντων. Ἂν καὶ διευθετήθηκαν τὰ πράγματα, τὸ κρίσιμο αὐτὸ εἰκοσιτετράωρο ἔγινε ἡ ἀπαρχὴ νέων δεινῶν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ συνύπαρξη μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων, ἀντιβενιζελικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἦταν ἀδύνατη. Ὁ Διχασμὸς ποὺ εἶχε ἀναβιώσει κατὰ τὴν προεκλογικὴ περίοδο, θὰ ἔφτανε, σὲ λίγο καιρό, στὴν πιὸ ἀκραία του ἔξαρση, ὅπως θὰ φανεῖ ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ θ' ἀκολουθήσουν.

Μέσα στὸ γενικὸ αὐτὸ πλαίσιο, ἡ μετεκλογικὴ κατάσταση στὰ Γιάννινα καὶ τὴν περιοχή τους διαμορφώθηκε μὲ βάση τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν. Οἱ παράγοντες καὶ τῶν δυὸ κομμάτων εἶχαν λόγους νὰ χαίρονται καὶ νὰ λυποῦνται. Οἱ δημοκρατικοὶ χαίρονταν γιατὶ τοπικὰ κέρδισαν ὅλες τὶς ἕδρες στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, λυποῦνταν ὅμως γιὰ τὴν ἧττα τοῦ κόμματός τους καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς ἐξουσίας. Εἶχαν καὶ κάποιους φόβους γιὰ τὶς συνέπειες ποὺ θὰ εἶχε, πανελλήνια καὶ τοπικά, ἡ δικτατορία τοῦ Πλαστήρα. Οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ἔνοιωθαν τὰ ἴδια συναισθήματα γιὰ τοὺς ἀντίθετους λόγους: χαρὰ γιὰ τὴ νίκη τοῦ κόμματός τους καὶ λύπη γιατὶ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐκλέξουν στὰ Γιάννινα οὔτε ἕνα βουλευτή. Τελικὰ γιὰ τοὺς ἀντιβενιζελικοὺς ὑπερίσχυσε τὸ συναίσθημα τῆς γενικότερης ἐπιτυχίας. Θὰ εἶχαν πιὰ κυβέρνηση δική τους, θὰ ἐπέβαλλαν τὴ γνώμη τους στὴ λύση τῶν τοπικῶν προβλημάτων. Κρατοῦσαν ἀκόμα κι ἕνα καλὸ χαρτὶ στὰ χέρια τους, μὲ τὸ ὁποῖο μποροῦσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς κατηγορίες τῶν βενιζελικῶν, ποὺ καὶ προεκλογικῶς εἶχαν ἐκτοξευθεῖ, ὅτι στελέχη τους (Κονδύλης, Χατζηκυριάκος, Μεταξᾶς), ἑτοίμαζαν πραξικοπήματα. Βέβαια τὸν μύχιο πόθο τῶν περισσότερων νὰ ξαναδοῦν στὴν Ἑλλάδα τὸ Γεώργιο νὰ βασιλεύει, δὲν μποροῦσαν ἀκόμα νὰ τὸν ἐξωτερικεύσουν, ἂν καὶ δειλὰ-δειλὰ ἀκούονταν καὶ στὰ Γιάννινα κάποια συνθήματα ἀπὸ παράγοντες ἄγνωστους ὡς τώρα. (Μόνο ὁ Χρηστοβασίλης ἔλεγε ἀπὸ χρόνια, χωρὶς νὰ φοβᾶται: ἦταν ὑπὲρ τῆς Βασιλευομένης Δημοκρατίας, πίστευε ὅτι ὁ βασιλικὸς θεσμὸς ταίριαζε στὴν Ἑλλάδα).

Τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, κατὰ κόμματα καὶ ὑποψηφίους εἶχαν ὡς ἑξῆς: *Ἐθνικὸς συνασπισμός:* Ἐκλέχτηκαν καὶ οἱ 7 ὑποψήφιοι τοῦ συνδυασμοῦ μὲ πρῶτο ἐπιτυχόντα τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ. Οἱ ἐκλεγέντες πῆραν τοὺς παρακάτω ψήφους: Ἀλ. Μυλωνᾶς 11.503, Δημ. Μπότσαρης 11.438, Ἀλ. Μελᾶς 11.198, Ἀλκ. Λούλης 10.834, Γ. Καγιᾶς 9.434, Σπ. Σῖμος 8.510 καὶ Χρ. Παπασταύρου (γαμπρὸς τοῦ Σίμου ἀπὸ ἀνεψιὰ) 8.013.- Στὴν *Ἡνωμένη ἀντιπολίτευση* οἱ ἀποτυχόντες ὑποψήφιοι πῆραν: Β. Κούρεντας 6..577 ψήφους, Γ. Γάγαρης 6.157, Κ. Σπέγγος 5.591, Χρ. Χρηστοβασίλης 5.540, Σπ. Σούρλας 5.202, Κων. Ζαούσης 5.191 καὶ Ἡρ. Παπαχρηστίδης 4.204. *Ἀνεξάρτητοι Φιλελεύθεροι:* Βέργος 4.421, Κων. Κατσαδήμας 2.767. *Κομμουνιστές:* Μιχ. Τσάντης 2.717.

Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων ἀποτελοῦν τὸν καθρέπτη τῶν ἀντιδράσεων τῆς κοινῆς γνώμης ἀπέναντι στὰ ἀποτελέσματα.

Οἱ νικητές, πρῶτα, οἱ ἀντιβενιζελικοί, χαιρέτησαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴ νίκη τοῦ κόμματός τους καὶ καυτηρίασαν μὲ σκληρὰ λόγια τὴ δικτατορία τοῦ Πλαστήρα γιὰ τὴν ὁποία, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, θεώρησαν ὑπεύθυνο τὸ Βενιζέλο (τὸ ἴδιο ἔκαναν ὅλες οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς ἐπαρχίας). *Τὸ τέλος τῆς Βενιζελικῆς τυραννίας*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο της ἡ *Ἐλευθερία* (9-3-33). Ἀφοῦ ἀναφερόταν στὸ παρελθόν, καὶ τὰ ὅσα δεινά, κατὰ τὴ γνώμη της, εἶχε σωρεύσει ὁ Βενιζέλος στὴν Ἑλλάδα, κατέληγε: *Αὐτὴν τὴν ἀπαισίαν εἰκοσαετῆ τυραννίαν κατέλυσεν ἡ 5η Μαρτίου 1933, διὰ τῶν τελευταίων βουλευτικῶν ἐκλογῶν, ἡ ὁποία θὰ λάμπῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὁρίζοντα παραπλεύρως τῆς 25ης Μαρτίου 1821 καὶ τῆς 21ης Φεβρουαρίου 1913. Ζήτω ὁ καταλυτὴς τῆς Βενιζελικῆς τυραννίας κ. Π. Τσαλδάρης!* Στὸ ἑπόμενο φύλλο της ἡ ἐφημερίδα (13-3-33) ἀναφερόταν στὴ διδακτορία τοῦ Πλαστήρα καὶ θεωροῦσε ἀνοιχτὰ ὑπεύθυνο τὸ Βενιζέλο γι' αὐτή: *Ὁ Ἀρχιπλαστήρας Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἐδημιούργησε πρὸ τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1932, τὸν ἀπαίσιον ἐκεῖνον «Στρατιωτικὸν σύνδεσμον», ὡς ἀσπίδα τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἐκλογῶν ἐκείνων. Ὁ Ἀρχιπλαστήρας Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἰδὼν τὴν πανωλεθρίαν του τὴν νύκτα τῆς 5ης Μαρτίου, ἐδημιούργησεν καὶ τὴν ὀλιγόωρον κωμικὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ δυστυχοῦς Πλαστήρα! ...Εἶναι λοιπὸν ἄδικον νὰ καταδιώκεται ὁ ἀπαισιώτερος Ἀρχιπλαστήρας Ἐλευθέριος Βενιζέλος: Ἡ ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη ἔπρεπε νὰ θέσῃ βαρεῖαν τὴν χεῖραν της ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἀληθοῦς σκηνοθέτου τῆς προχθεσινῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀρχιπλαστήρα Βενιζέλου, ὅστις σήμερον ὑπούλως ἀναφωνεῖ «οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον!». Τὶ ἄλλο, περιμένει πλέον ἡ ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη; Τὰ πράγματα βοοῦν ἀφ' ἑαυτῶν.* Κάτι τέτοιες προτροπὲς ὅμως καὶ κάποιες ἄλλες ὀξύτερες, τῶν ἀθηναϊκῶν κυρίως ἐφημερίδων, ὁδήγησαν στὴν ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου, ποὺ φόρτισε περισσότερο τὴν τόσο βαρειὰ ἤδη ἀτμόσφαιρα. Στὸ ἴδιο φύλλο τῆς ἐφημερίδας ὁ Χρηστοβασίλης παρέθετε καὶ τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὶς τοπικὲς ἐκλογές, σωστὲς σὲ πολλὰ σημεῖα τους. *Θὰ μπορούσαμε* -ἔγραφε- *στὶς τελευταῖες ἐκλογὲς νὰ κερδίσουμε δυὸ τουλάχιστο βουλευτικὲς ἕδρες* -ἐξαιτίας τῆς πτώσης τοῦ Βενιζελισμοῦ καὶ στὴν Ἤπειρο- δυστυχῶς ὅμως οἱ περισσότεροι ὑποψήφιοι τοῦ *Λαϊκοῦ* συνδυασμοῦ ἔπασχαν ἀπὸ ἠττοπάθεια. Ὅλη τους ἡ ἐκλογικὴ προσπάθεια περιοριζόταν ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο ἢ τὸ σπίτι τους μέχρι τὸ καφενεῖο *Ἀβέρωφ*, ὅπου κουβέντιαζαν μὲ ἐκλογεῖς τους, σπέρνοντας καὶ σ' αὐτοὺς τὴν ἀπογοήτευση. Ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι ὄργωναν τὴν Ἤπειρο, οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ὑποψήφιοι μόνο μιὰ ἐκλογικὴ ἐκστρατεία ἔκαναν στὴν Κόνιτσα «κι αὐτὴ μὲ τὸ στανιό», σημείωνε ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ νὰ προσθέσει: *Ὁ Μπότσαρης μοῦ*

εἶπε: —Ἂν ξέρατε τὴ δύναμή σας θὰ μᾶς παίρνατε τοὺς περισσότερους βουλευτές. Καὶ βέβαια καὶ μὲ τὸ πλειοψηφικὸ -λόγω τοῦ δικαιώματος διαγραφῆς ὀνομάτων ἀπὸ τὰ ψηφοδέλτια- μποροῦσαν νὰ κερδίσουν καὶ στὰ Γιάννινα ἕδρες *οἱ Λαϊκοί*, ὅπως ἔγινε στὴν Ἄρτα καὶ στὴν Πρέβεζα.

Ἡ *Ἤπειρος*, ποὺ ἀναβίωσε τὸ σύνθημα *Κάτω οἱ κλέφτες!* (τοῦ τελευταίου προεκλογικοῦ ἄρθρου της) πανηγύρισε γιὰ τὴ νίκη τῶν ἀντιβενιζελικῶν: *Ἐπάνω ἀπὸ τὴν ρημαγμένην ἀπὸ δυστυχίαν καὶ σιωπηλὴν ἀποκαρδίωσιν καὶ ἀπογοήτευσιν Ἑλλάδα, ὡσὰν μία πνοὴ ζωογόνος ἐπέρασεν τῆς ἐλευθερίας τὸ κήρυγμα. Καὶ ἡ πνοὴ τῆς ἐλευθερίας κολπώνει σήμερον εἰς πτυχὰς ἐλπίδων καὶ ὑποσχέσεων, δι' ἕνα μέλλον καλλίτερον, τὰς τιμίας σημαίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὑπὸ τῆς ὁποίας ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὡδηγήθη εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προκοπῆς.* Πανηγυρικὰ μηνύματα, τὰ ὁποῖα στὴν οὐσία ἀπέπνεαν Διχασμό. Ἦταν φυσικό, ἀφοῦ ἡ μία πολιτικὴ μερίδα ἀντιμετώπιζε τὴν ἄλλη ὡς τύραννο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὶς ἐκλογές. Τὶς ἴδιες πανηγυρικὲς κραυγὲς ἄφηναν καὶ οἱ *Φιλελεύθεροι*, ὅταν αὐτοὶ κέρδιζαν τὶς ἐκλογές. Πῶς, λοιπόν, μποροῦσαν νὰ συνεννοηθοῦν οἱ δυὸ ἀλληλομισούμενοι αὐτοὶ κόσμοι; Ἡ *Ἤπειρος* στὸ ἴδιο ἄρθρο, κάκιζε καὶ τοὺς Ἠπειρῶτες, ποὺ δὲν ἔστειλαν στὴ Βουλὴ ἐκπροσώπους καὶ ἀπὸ τὴν ἀντιβενιζελικὴ παράταξη: *Δὲν ἠθέλησαν καὶ τὴν φορὰν ἀκόμα αὐτὴν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα καὶ νὰ βοηθήσουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀνορθώσεως καὶ πιστοὶ εἰς τὰ βενιζελικὰ ἰδεώδη, ἔστειλαν πάλιν εἰς τὴν Βουλὴν ἑπτὰ ἀνικάνους διὰ νὰ εἶναι ἀντιπολιτευόμενοι. Καὶ ἐνῶ ὡς Ἕλληνες πανηγυρίζομεν διὰ τὴν νίκην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς Ἠπειρῶται βλέπομεν φυλορροούσας ὅλας τὰς ἐλπίδας ποὺ ἐστηρίξαμεν ἐπάνω εἰς μίαν Ἠπειρωτικὴν ἀφύπνισιν τὴν ὁποίαν ἐπιστεύσαμεν καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἠγωνίσθημεν.* Δὲν ἄφησε, βέβαια, ἡ *Ἤπειρος* ἀσχολίαστη καὶ τὴν ἐφήμερη δικτατορία τοῦ Πλαστήρα: *Εὑρίσκων ὅτι τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐχρεωκόπησεν ὡς σύστημα, ὁ γνωστὸς γάτος* (ἔτσι ἀποκαλοῦσαν τὸν Πλαστήρα οἱ ἀντίπαλοί του), *ὁ κυνηγούμενος εἰς τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν κ. Πάγκαλον, ἐκήρυξε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν φασισμόν. Ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ, ἀνεξαρτήτως φρονήματος, νὰ παραμείνουν σεβασταὶ αἱ ἐλευθερίαι του καὶ τὸ σύνταγμά του, ἐξεδηλώθη ἀποφασιστική, μὲ σύμμαχον ὁλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ἡ ἐπανάστασις ἔπεσεν...* Ἡ ἐφημερίδα ἐξαίρει τὴ στάση, παρὰ τὴν πολιτικὴ διάσταση ποὺ ὑπῆρχε, τῶν βουλευτῶν Ἰωαννίνων Ἀλ. Λούλη καὶ Γ. Καγιᾶ, οἱ ὁποῖοι, μὲ τηλεγραφήματά τους, ἀμέσως ἀποδοκίμασαν τὸ πραξικόπημα τοῦ Πλαστήρα, *ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀξιοθρήνητον Μπότσαρην, ὄχι ἁπλῶς προσχωρήσαντα, ἀλλὰ καὶ εὑρόντα τὴν εὐκαιρίαν νὰ κορδακισθῇ ὀλίγον, ὅπως συνηθίζει.* Κατὰ τὶς πληροφορίες τῆς ἐφημερίδας, ὁ Μπότσαρης, ποὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι καὶ Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου, ἀφοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι ὁ Πλαστήρας ἐγκαθί-

δρυσε δικτατορίαν, ἑτοιμάστηκε νὰ φορέσει καὶ τὴν στρατιωτικήν του στολὴν γιὰ νὰ ἀναλάβει καθήκοντα στρατιωτικοῦ διοικητοῦ. Πιθανὸν ὅλα αὐτὰ νὰ μὴν ἀποτελοῦσαν ἐπαρκεῖς ἐνδείξεις γιὰ τὸ Μπότσαρη, στοιχεῖα ἐνοχῆς ὅμως φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν γιὰ τὸ διοικητὴ τῆς VIII μεραρχίας Κ. Κλάδο, καὶ κάποια γιὰ τὸ δήμαρχο Δ. Βλαχλείδη, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ γίνει λόγος στὴ συνέχεια. Πάντως, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ Μπότσαρη, οἱ δυὸ βουλευτὲς Λούλης καὶ Καγιᾶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τηλεγράφημα ἀποδοκιμασίας, ἀπηύθυναν ἐπιστολὴ καὶ πρὸς τὸ Μπότσαρη, μὲ τὴν ὁποία ζητοῦσαν νὰ πληροφορηθοῦν ἂν ἀλήθευαν οἱ φῆμες γιὰ κήρυξη δικτατορίας στὴν Ἀθήνα καί, σὲ καταφατικὴ περίπτωση, νὰ τοὺς ἐνημερώσει κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες καὶ γιὰ ποιοὺς λόγους ἔγινε, ποιὸς εἶναι ὁ πολιτικὸς ἐκπρόσωπος τῆς δικτατορίας στὴν Ἤπειρο καὶ τὶ θέση θὰ κρατοῦσε ὁ ἴδιος ἀπέναντι στὴ δικτατορία. Ὁ Μπότσαρης ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσει στὴν ἐπιστολή τους.

Ἡ *Κραυγή*, δὲν ἐκδήλωνε καὶ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴ νίκη τῶν ἀντιβενιζελικῶν. Αἰτία ἡ διένεξή της μὲ τοὺς ὑποψήφιους τοῦ συνδυασμοῦ τῶν *Λαϊκῶν* -καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸ Χρηστοβασίλη- καί, φυσικά, ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς ὑποψηφιότητας τοῦ διευθυντῆ της. Ἔτσι, τὸ πρῶτο μετεκλογικὸ ἄρθρο της, ἀντὶ νὰ σταθεῖ στὸ γενικότερο ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν καὶ νὰ πανηγυρίσει γιὰ τὴ νίκη τοῦ κόμματος στὸ ὁποῖο -ὑποτίθεται- ἀνῆκε, ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἀποτυχία τοῦ τοπικοῦ συνδυασμοῦ. *Διδάγματα διὰ τὸ μέλλον*, τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο της (13-3-33). Δὲν μπῆκαν στὸ ψηφοδέλτιο τῶν *Λαϊκῶν* τὰ κατάλληλα πρόσωπα, ἔλεγε. Ἀποκλείστηκαν ὁ *λαοφιλέστατος* Γ. Κωνσταντινίδης καὶ *ὁ δεινὸς χειριστὴς τοῦ λόγου* Γεώργιος Μουλαϊμίδης. Ἔλειπαν ἀκόμα καὶ ἄλλοι ἰσχυροὶ παράγοντες, ἐνῶ ὅσοι συγκρότησαν τὸ *Λαϊκὸ συνδυασμό*, δὲν περιόδευσαν πουθενά, δὲν κινήθηκαν καθόλου, δὲν ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ καφενεῖο ὡς τὴ μέρα τῶν ἐκλογῶν. (Σ' αὐτὰ εἶχε δίκιο, τὸ παραδέχτηκε κι ὁ Χρηστοβασίλης). *Ἐὰν εἰς τὸν «Λαϊκὸν συνδυασμὸν»* -κατέληγε- *ἦσαν τὰ ἀνωτέρω πρόσωπα* (καὶ βέβαια καὶ ὁ ἴδιος), *ὁ συνδυασμὸς θὰ κέρδιζε τρεῖς ἕδρες τουλάχιστον. Αὐτὴ εἶναι ἡ σκληρὴ καὶ πικρὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ὅλοι τώρα ἀναγνωρίζουν καὶ παραδέχονται.*

Ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, ἐξέφραζε τὰ συναισθήματα ἀπογοήτευσης τῶν ὀπαδῶν του γιὰ τὴν ἧττα -ἦταν τὸ κυρίαρχο συναίσθημα- καὶ κάποια χαρὰ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ τοπικοῦ συνδυασμοῦ. Στὸ πρῶτο φύλλο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, μετὰ τὶς ἐκλογὲς (7-3-33) δὲν ὑπῆρχε κύριο ἄρθρο, μόνο τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν, σὲ πανελλήνια κλίμακα, δημοσιεύονταν. Ὑπῆρχε ὅμως πλήρης περιγραφὴ τῶν γεγονότων τῆς 24ωρης δικτατορίας τοῦ Πλαστήρα καὶ τῶν ὅσων ἐπακολούθησαν. Καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (8-3-33) δημοσίευσε ἐκτενὴ περιγραφὴ τῶν αἰτίων τῆς κήρυξης τῆς δικτακτορίας καὶ τῆς πτώσης της,

ἔκανε ὅμως καὶ μιὰ ἐπισήμανση τοπικοῦ χαρακτῆρα. Οἱ κομμουνιστές, μπορεῖ νὰ μὴν ἐξέλεξαν βουλευτή, τριπλασίασαν ὅμως τὴ δύναμή τους. *Σὲ πολλὰ ἐκλογικὰ τμήματα τῆς ὑπαίθρου* -σημείωνε- *οἱ κομμουνισταὶ συγκέντρωσαν τὰς περισσοτέρας ψήφους... Ἡ Ἤπειρος δὲν εἶναι βιομηχανικὴ ἐπαρχία, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ἐν μέρει ἡ ἐξάπλωσις τοῦ κομμουνισμοῦ, εἶναι καθαρῶς γεωργική. Συνεπῶς ἀγρόται ἠσπάσθησαν τὸν κομμουνισμὸν καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο πρέπει νὰ προκαλέσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἰθυνόντων.*

Ὁ *Κῆρυξ*, πάντως, καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἀπὸ τὴν ἑπόμενη τῶν ἐκλογῶν ἄρχισαν νὰ μιλοῦν γιὰ ἔκτροπα, μὲ ἥρωες φανατισμένους ὀπαδοὺς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, κάτι ποὺ δὲν πρέπει νὰ εἶχε γενικότερο χαρακτῆρα, γιατὶ δὲν διαταράχτηκε ἡ τάξη στὰ Γιάννινα, παρὰ τὸ ὅτι κηρύχτηκε μιὰ δικτατορία ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους γιὰ νὰ μὴν παραδοθεῖ ἡ ἐξουσία στοὺς *Λαϊκούς*. Σημείωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (8-3-33): *Τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου καὶ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον ἀξιώνουν παρὰ τῶν ἐνταῦθα παραγόντων τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», εἰς τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς ἐνεπιστεύθη τὰς τύχας του, ὅπως οὗτοι ἐξαρθοῦν εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων καὶ ἀκολουθήσουν τὴν ὁδὸν τῆς σωφροσύνης. Καὶ χθὲς καὶ προχθὲς συνηντήσαμεν κινήσεις καὶ ἠκούσαμεν διαδόσεις, αἱ ὁποῖαι πᾶν ἄλλο ἢ τὸ γενικὸν συμφέρον ἐξυπηρετοῦν.* Ποιὲς ἦταν αὐτὲς οἱ κινήσεις; Ἀποδοκιμάστηκε ὁ δήμαρχος, γιατὶ οἱ πληροφορίες τὸν ἔφεραν ὡς συμπαθοῦντα πρὸς τὸν Πλαστήρα. Κάποιοι ἄλλοι, «θερμόαιμοι», μιλοῦσαν γιὰ βίαιη ἀπομάκρυνση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Μπότσαρη καὶ τοῦ Βλαχλείδη ἀπὸ τὸ Δημαρχεῖο. Ἄλλοι τὴν πρώτη μέρα τῶν πανηγυρισμῶν ἔψαλλαν καὶ τὸ βασιλικὸ θούριο: *Τοῦ ἀητοῦ ὀγυιός*. Ἀνάλογες καταγγελίες δημοσίευε καὶ ὁ *Κῆρυξ*. Ἔντονα ἀντέδρασε στὰ σχόλια αὐτὰ ἡ *Ἤπειρος* (9-3-33): *Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι, χάριν τῆς ἀληθείας νὰ δηλώσωμεν ὅτι οἱ πολιτευταὶ τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» ἐν Ἰωαννίνοις, δὲν εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναχαιτίσουν κ α μ μ ί α ν ἀπολύτως θερμόαιμον ἔξαψιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀναμφισβητήτως θὰ ἔπραττον, ἐὰν ἐξεδηλοῦτο μία τοιαύτη οἱαδήποτε κίνησις καὶ ἄνευ τῶν συστάσεων τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος». Δὲν εὑρέθησαν δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συγκρατήσουν τοιαύτας στάσεις, διότι οἱ Λαϊκοὶ πολῖται ἀποτελοῦν τάξιν κατ' ἐξοχὴν νομιμόφρονα καὶ συντηρητικήν, δὲν θὰ ἠδύναντο δὲ ποτὲ νὰ σκεφθοῦν περὶ ἐκνόμων ἐνεργειῶν, μὲ τὰς ὁποίας εἶναι συνηθισμένος ὁ Βενιζελισμὸς* (λησμόνησε ἡ *Ἤπειρος* τὶς ἔκνομες ἐνέργειες τῶν *Ἐπιστράτων* τοῦ Μεταξᾶ, κατὰ τὴν περίοδο τῆς διαίρεσης τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους...). *Ἄλλωστε οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχεν, ἀφοῦ ἡ μὲν ἐπανάστασις ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ λαοῦ κατελύθη, ὁ δὲ κ. Μπότσαρης ἀνεχώρησεν ἀμέσως. Ἑπομένως ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» δὲν ἐπιδιώκει ἄλλο παρὰ νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» ἔχει τὴν τάσιν νὰ προβῇ εἰς ἐκνόμους ἐνεργείας..., ἐν μιᾷ λέξει νὰ Βενιζελίσῃ. Ἀλλὰ δὲν εἶδεν ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» τὸ γεμάτο πατριωτισμὸν καὶ σωφροσύνην*

διάγγελμα τοῦ κ. Τσαλδάρη: Τί φωνάζει, λοιπόν, καὶ τί συμβουλεύει;

Ἀπὸ τὴν ἑπόμενη τῶν ἐκλογῶν ἕνα ἐρώτημα ἀπασχολοῦσε τὴν κοινὴ γνώμη: Εἶχαν προσχωρήσει στὴ δικτατορία τοῦ Πλαστήρα ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης, ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας ὑποστράτηγος Κ. Βλάχος καὶ ὁ Γενικὸς διοικητής, βουλευτὴς Δ. Μπότσαρης; Οἱ μαρτυρίες γιὰ τὴ συμμετοχή τους, ἀντικρούονται.

Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης κατηγορήθηκε ἀπὸ παράγοντες τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ὅτι κατὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ κινήματος, σὲ κύκλο συνομιλητῶν του, ἐκφράστηκε εὐνοϊκὰ ὑπὲρ τῆς δικτατορίας. Ὁ Βλαχλείδης ὑποχρεώθηκε σὲ διάψευση: *Κατόπιν τῶν ψευδῶν διαδόσεων καὶ τῆς ἐξυφανθείσης συκοφαντίας ἐναντίον μου, ὅτι δῆθεν ἀπηύθυνα τηλεγράφημα πρὸς τὸν κ. Πλαστήραν, τασσόμενος παρὰ τὸ πλευρόν του, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ γνωρίσω πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους κ.κ. συμπολίτας μου, ὅτι ὄχι μόνον τηλεγράφημα δὲν ἔστειλα πρὸς τὸν κ. Πλαστήραν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ διάγγελμά του δὲν ἔδωσα πρὸς δημοσίευσιν καὶ ἐκτύπωσιν εἰς φυλλάδια, ὡς εὐρέως διεδόθη* (9-3-33). Μπορεῖ νὰ ἦταν σωστὰ αὐτά, οἱ μαρτυρίες ὅμως πολλῶν πιστοποιοῦσαν ὅτι εἶχε ἐκφράσει τὴ συμπάθειά του πρὸς τὸν Πλαστήρα. Ὁ Κ. Σπέγγος, πολιτευτὴς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* μὲ ἐπιστολή του (*Ἤπειρος*, 10-3-33) βεβαίωνε ὅτι τὸ ἀπόγευμα τῆς ἑπόμενης τῶν ἐκλογῶν, στὴν πλατεία *καὶ ἐνώπιον τῶν κ.κ. Στ. Τσονίδου, Γ. Κραψίτη, Βασ. Λάππα καὶ Βλ. Λαζαρίδου, ἔλεγε* (κατ' ἀφήγηση τοῦ Β. Λάππα), *μεγαλοφώνως καὶ ἐν μεγάλῳ ἐρεθισμῷ τὰ ἑξῆς: Τί ἐφαντάσθητε, θὰ παρεδίδομεν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἀνίκανον Τσαλδάρην; Ἡ μόνη σωτηρία λύσις εἶναι ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ μόνος σωτὴρ ὁ Πλαστήρας.* Ὅταν, ἀκόμα, ὁ Ἠλίας Λουτσάρης, ἀγωνιώντας γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς κατάστασης, τοῦ πρότεινε νὰ ἀποδοκιμάσει τὴν ἐπανάσταση, ἀπάντησε (παρὼν ἦταν ὁ Ἐπ. Βέλλης) ὅτι δὲν θὰ τὸ ἔκανε γιατὶ *φρονεῖ ἀδιστάκτως ὅτι καλλίτερον θὰ κυβερνήσῃ ὁ Πλαστήρας καὶ ὄχι ὁ Τσαλδάρης.* Ἐπειδὴ οἱ Κραψίτης, Τσονίδης, Λαζαρίδης καὶ Βέλλης διέψευδαν τὰ ὅσα ἀνέφερε ὁ Σπέγγος γιὰ τὴ στάση τοῦ δημάρχου, οἱ Β. Λάππας καὶ Ἠλ. Λουτσάρης διέψευσαν τοὺς διαψεύδοντες καὶ ἐπιβεβαίωναν τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸ Σπέγγο. Ὁ πρῶτος (Β. Λάππας) ἔγραφε: *Δὲν παρεξηγῶ τοὺς γράψαντας διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν παραποίησιν καὶ διαστρέβλωσιν τῶν γεγονότων, διότι θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ἡ ἐνέργειά των αὕτη ὑπηγορεύθη ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν πρὸς τὸν κ. δήμαρχον φιλικῶν σχέσεων καὶ ἐκ τοῦ σκοποῦ τῆς συγκαλύψεως μιᾶς πράξεως, ἥτις, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πραξικοπήματος, ἀποτελεῖ πρᾶξιν ἐπίμεμπτον. Ὁσηδήποτε δὲ καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀξιοπιστία τῶν διαψευδόντων καὶ ὁσονδήποτε καὶ ἂν οὗτοι θέλουν νὰ ἀμβλύνουν τὴν μνήμην τῶν πάντων, γεγονὸς παραμένει, ὅτι ὁ κ. δήμαρχος εἰς μεταξύ μας συνομιλίαν, καθ' ἣν ἦσαν παρόντες καὶ οἱ ἐπιστολογράφοι, ἐπεκρότησε τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἀνταρσίαν, δι' οὓς λόγους τότε ἐπρόβαλε καὶ ἀπηρίθμησε.* Ἀλλὰ καὶ ὁ Λουτσάρης, (δημοκρα-

τικὸς ἀπόστρατος ἀξιωματικός), στὴ δική του ἐπιστολή, ἦταν κατηγορηματικός: Κατηγοροῦσε τὸν Ἐ. Βέλλη, γιατὶ ψαλλίδιζε καὶ διαστρέβλωνε τὰ γεγονότα μὲ τὴ διάψευσή του καὶ ἔδινε λεπτομέρειες τῶν ὅσων πραγματικὰ εἶχαν συμβεῖ: *Ὡς πρόεδρος τοῦ σωματείου «Ἀρταίων καὶ Τζουμερκιωτῶν», ἀλλὰ καὶ ὡς πολίτης Ἕλλην, μόλις ἐπληροφορήθην τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐθεώρησα καθῆκον μου νὰ μεταβῶ πρὸς τὸν δήμαρχον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνήκει σὲ κανένα κόμμα καὶ νὰ τὸν ἐρωτήσω τὶ θὰ ἐκάμαμεν, ὄχι ὡς ἀνήκοντες εἰς ἕνα κόμμα, ἀλλ' ὡς ἐλεύθεροι πολῖται, διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν ἐλευθεριῶν μας ἐκ μέρους τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ κ. δήμαρχος ἐπὶ λέξει μοῦ εἶπεν: —Ἔγινεν ἐπανάστασις. Τὶ θέλετε νὰ κάμωμεν; Ὅσον ἀφορᾶ ἐμὲ προσωπικῶς, ἔχω τὴν ἀντίληψιν ὅτι καλλίτερον θὰ διοικηθῶμεν ἀπὸ τὸν Πλαστήραν, παρὰ ἀπὸ τὸν Τσαλδάρην. Ἐρωτᾶται ὁ κ. Βέλλης, ὁ ὁποῖος ἦτο παρών, ἐὰν τὰ ἤκουσεν καὶ ὁ κ. δήμαρχος ἐὰν τὰ εἶπεν (Ἤπειρος, 14-3-33)*· οὔτε ὁ ἕνας, οὔτε ὁ ἄλλος ἀπάντησαν. Συνεχίστηκαν γιὰ μέρες ἀκόμα οἱ συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὴ στάση τοῦ δημάρχου, τελικὰ σταμάτησαν, χωρὶς συνέπειες. Πρέπει, μᾶλλον νὰ εἶχαν δίκιο οἱ κατήγοροί του, παρὰ οἱ διαψεύδοντες...

Ὁ ἀκτινολόγος γιατρὸς Βασίλειος Λάππας στὸ γραφεῖο του. Εἶχε ἐνεργότατη συμμετοχὴ καὶ στὴν πολιτικὴ καὶ στὰ δημοτικὰ πράγματα τῆςπόλης.

Ἂς σημειωθεῖ ὅτι συνήγοροι τοῦ Βλαχλείδη στάθηκαν ἡ *Κραυγὴ* (13-3-33), ἡ ὁποία χαρακτήριζε *ὡς ἀτυχεστάτας* τὶς διαδόσεις ποὺ κυκλοφόρησαν σὲ βάρος τοῦ δημάρχου καὶ κατάγγειλε ὅτι προέρχονταν ἀπὸ μελλοντικοὺς ὑποψήφιους δημάρχους, καθὼς καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ* (11-3-33), ἡ ὁποία χαρακτήρισε *ἄνανδρα καὶ ὕπουλα* τὰ ἐναντίον τοῦ Βλαχλείδη δημοσιεύματα. Ἀνάλογες διαμαρτυρίες, μὲ τηλεγράφημα πρὸς τὸν πρωθυπουργὸ Τσαλδάρη, ἔκαναν καὶ 10 σωματεῖα τῆς πόλης.

Ἡ περίπτωση τοῦ στρατηγοῦ Βλάχου ἦταν ἄλλης μορφῆς. Ἀπὸ τὶς ἀνα-

κρίσεις ποὺ ἔγιναν ἀποκαλύφτηκε ὅτι ὁ ἐπιτελάρχης τῆς μεραρχίας, ὕστερα βέβαια ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ στρατηγοῦ, εἶχε καλέσει τοὺς διευθυντὲς τῶν ἡμερήσιων ἐφημερίδων γιὰ νὰ τοὺς γνωστοποιήσει τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας. Ἡ λογοκρισία, ὄχι μόνο τῶν ἐφημερίδων ἀλλὰ καὶ τῶν τηλεγραφημάτων καὶ ἡ ἀπαγόρευση συγκεντρώσεων, ἦταν ἀπόρροια τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου τὸν ὁποῖον εἶχε κηρύξει ἡ VIII μεραρχία, βάσει τοῦ διαγγέλματος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως Πλαστήρα. Στὰ ἐρωτήματα τῆς Ἠπείρου (8-3-33), ἂν ἡ Φρουρὰ τῶν Ἰωαννίνων εἶχε προσχωρήσει στὸ κίνημα, ὑπολοχαγὸς τῆς μεραρχίας (μὲ τὰ ἀρχικὰ Δ.Φ.) ἀπαντοῦσε τὴν ἑπόμενη, μὲ τὰ ἑξῆς: *Ἀνεξαρτήτως τῶν προσωπικῶν διαθέσεων τοῦ κ. μεράρχου καὶ ἀνεξαρτήτως ἀκόμη καὶ τοῦ ἂν προσεχώρησεν ἢ ὄχι εἰς τὴν ἐπανάστασιν ὡς στρατιωτικὸς ὑπεύθυνος διοικητὴς τοῦ τόπου, εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν, εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη ἡ εἴδησις ὅτι ἐκηρύχθη ἐπανάστασις, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐντολῶν, ἃς θὰ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ κέντρου, νὰ κηρύξῃ, χάριν τῆς τάξεως, τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Τοῦτο λέγει ὁ κανονισμός. Τὸ ἂν προσεχώρησε ἢ ὄχι ὁ κ. μέραρχος εἶναι ζήτημα ἄλλο, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ κριθῇ ἐκ τοῦ ὅτι ἐκήρυξε τὸν στρατιωτικὸν νόμον.*

Ὑπερασπιστὴς τοῦ στρατηγοῦ Κ. Βλάχου, στάθηκε ὁ Χρηστοβασίλης (*Ἐλευθερία*, 13-3-33). *Ὁ στρατηγὸς Κων. Βλάχος δὲν εἶχε τ' ἀπαιτούμενα μέσα* (γιὰ νὰ κάνει ἀντεπανάσταση, ὅπως ὑποστήριζαν ὅτι ἔπρεπε νὰ κάνει οἱ ἀντιβενιζελικοί), *τὸ μὲν διότι εὑρίσκετο ἐν χώρᾳ βενιζελοπλήκτῳ, ἥτις εἶχε προσφέρει εἰς τὸν Βενιζέλον τὴν προηγουμένην ἡμέραν ὁλόκληρον τῶν ἐξ ἑπτὰ ὑποψηφίων βουλευτῶν βουλευτικὸν συνδυασμὸν τῶν Ἰωαννίνων, τὸ δὲ διότι τὰ τρία τέταρτα τῶν ἀξιωματικῶν τῆς VIII μεραρχίας, ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων, ἀπαρτίζονται ἐκ βενιζελομανῶν. Δὲν εὑρίσκετο, δηλαδή, ὁ γνωστοτάτων ἀντιβενιζελικῶν αἰσθημάτων στρατηγὸς κ. Βλάχος, εἰς τὴν πλεονεκτικὴν θέσιν, εἰς ἣν εὑρέθη ὁ διοικητὴς τοῦ ἐν Λαρίσσῃ 2ου Σώματος στρατοῦ, στρατηγὸς κ. Πετρίδης, ὅστις εἶχε ὁλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν ἀντιβενιζελικήν, σιδηροδρομικὴν γραμμὴν μὲ δεκάδα ἀτμομηχανῶν εἰς τὴν διάθεσίν του καί, τὸ σπουδαιότερον, ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Φρουρᾶς του ἀντιβενιζελικόν, τὸ ὁποῖον σῶμα ἠρνήθη κατηγορηματικῶς νὰ ὑπογράψῃ τὸ παρελθὸν θέρος τὸ κατάπτυστον ἐκεῖνο πρωτόκολον τοῦ «Στρατιωτικοῦ συνδέσμου», οὗτινος δημιουργὸς ὑπῆρξεν αὐτὸς οὗτος ὁ Βενιζέλος.*

Ἡ κατακραυγὴ κατὰ τοῦ Μπότσαρη κράτησε πολλὲς μέρες. Ἡ *Ἤπειρος* ὑποστήριζε μὲ πεῖσμα ὅτι εἶχε προσχωρήσει στὴ δικτατορία. Εἶχε ἀνακοινώσει -ἔγραφε- στὸ μέγαρο τῆς Γενικῆς διοίκησης τὴν ἐγκαθίδρυσή της, προσθέτοντας ὅτι *αὐτὸς ἦτο πλέον ὑπάλληλος τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως* καὶ ἑτοιμάστηκε νὰ ἀναλάβει τὰ καθήκοντα τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ. Δὲν ἦταν μόνο οἱ ἀντίπαλοι ποὺ κατηγοροῦσαν τὸ Μπότσαρη,

ἦταν καὶ οἱ ὁμοϊδεάτες του. Ἀναφέρθηκε ἤδη ἡ ἐπιστολὴ ποὺ τοῦ ἀπηύθυναν οἱ Ἀλ. Λούλης καὶ Γ. Καγιᾶς. Γύρω ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ἔγινε καὶ συζήτηση δημοσιογραφικὴ μεταξὺ *Κήρυκος* καὶ *Ἠπείρου*, γιὰ τὸ πῶς ἔφτασε στὰ χέρια τῶν ἀντιβενιζελικῶν. Ἡ *Ἤπειρος* ἀποκάλυψε ὅτι τὴν εἶχε στείλει ὁ Λούλης, τὸ βράδυ τῆς 7ης Μαΐου, τὴν εἶχε δεῖ ὅμως ἀπὸ τὸ μεσημέρι στὰ χέρια τοῦ βουλευτῆ -καὶ τὴ διάβασε- ὁ διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας. Ἀργότερα ὅμως, τὸ ἴδιο βράδυ, ὁ Λούλης μετανόησε γιὰ τὴν παραχώρηση τῆς ἐπιστολῆς καὶ παρακάλεσε γιὰ τὴ μὴ δημοσίευσή της, γιατὶ -ἔλεγε- *ἡ ἐπανάστασις ἦτο κατὰ βάθος ἀρεστὴ εἰς τὸν βενιζελικὸν κόσμον τῶν Ἰωαννίνων* (Ὅλες οἱ ἐπαναστάσεις εἶναι ἀρεστὲς στοὺς ὀπαδοὺς τῶν κομμάτων, ἀρκεῖ νὰ τὶς κάνουν ἄνθρωποι δικοί τους...). Παρὰ τὴν παράκληση τοῦ Λούλη ἡ *Ἤπειρος* δημοσίευσε τὴν ἐπιστολή. Ὁ *Κῆρυξ* ὑποστήριζε τὸ Μπότσαρη καὶ τόνιζε ὅτι δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα ἐνοχοποιητικὰ γιαυτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χρηστοβασίλης, δείχνοντας τὴν ἀλληλεγγύη τῆς Σουλιώτικης καταγωγῆς, στάθηκε στὸ πλευρό του: *Ὁ κ. Δημ. Μπότσαρης δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντεπαναστατήσῃ* -ἔγραφε (13-3-33)- *διότι δὲν εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον ὑλικὸν χρόνον νὰ σκεφθῇ* (ἐπειδὴ ἔμαθε γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὶς 5 τὸ ἀπόγευμα τῆς Δευτέρας- ἂν ἦταν ποτὲ αὐτὸ δυνατό!..) *καὶ διότι ἐπίστευσεν καὶ αὐτός, ὅπως ὅλοι μας, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τοῦ Βενιζέλου μὲ βαθείας ρίζας.* Στὴν ὄχι καὶ τόσο πειστικὴ ὑποστήριξη τῆς *Ἐλευθερίας*, ἡ *Ἤπειρος* (14-3-33) ἀντέτεινε: *1) Εἶχεν ὑποχρέωσιν ὡς Γενικὸς διοικητὴς μιᾶς κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως καταλυθείσης ἀνόμως ἀπὸ μίαν ἐπανάστασιν νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν παραιτημένον καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πλέον μὲ τὴν Διοίκησιν. 2) Κίνδυνος ὄχι ταραχῶν ἀλλὰ καὶ τῆς παραμικροτέρας διασαλεύσεως τῆς τάξεως δὲν ὑπῆρχε κανεὶς εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὴν πόλιν τῶν φιλησύχων καὶ καρτερικῶν ἀνθρώπων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ λέγῃ κανείς, ὅτι ὁ κ. Μπότσαρης, παρόλον ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὴν ἐπανάστασιν, ἔκαμε μίαν θυσίαν παραμείνας εἰς τὴν Γενικὴν διοίκησιν διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως. 3) Ὡς φιλοξενούμενος δὲν εἶχε ἀνάγκην νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Γενικὴν διοίκησιν, ἀρκετοὺς καὶ εὐπόρους φίλους ἔχων εἰς Ἰωάννινα, ὅπου εἰς τὸ τέλος-τέλος καὶ ξενοδοχεῖα πρώτης τάξεως ὑπάρχουν καὶ 4) ὑπάρχει ἡ ἐπίσημος δήλωσίς του ὅτι ἔγινεν ὑπάλληλος τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως.* Στὶς κατηγορίες αὐτές, ποὺ διατυπώθηκαν καὶ ἀπὸ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, ὁ Μπότσαρης ἀπάντησε μὲ ἐπιστολή του στὴν *Καθημερινή*, στὴν ὁποία ὑποστήριζε ὅτι παρέμεινε στὴ θέση του *μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἐφοβεῖτο μήπως διασαλευθῇ ἀπὸ τοὺς κομμουνιστάς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἔλαβον ἕνα σημαντικὸν ἀριθμὸν ψήφων.* Πρόσθετε, ἐπίσης, ὅτι κάλεσε στὴ Γενικὴ διοίκηση τοὺς πολιτικοὺς ὅλων τῶν κομμάτων καὶ τοὺς συνέστησε ψυχραιμία. Ἀπαντώντας ἡ *Ἤπειρος* (17-3-33) τόνιζε ὅτι, ὅσοι Γιαννιῶτες διάβασαν τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Μπότσαρη γέλασαν μὲ τὴν κενότητα τῶν ἐπιχειρημάτων του.

Οἱ κομμουνιστὲς στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, ἔλεγε, ἀποτελοῦν μικρὴ μειοψηφία ἀνάμεσα στὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ φιλήσυχου καὶ συντηρητικοῦ λαοῦ καὶ ποτὲ δὲν δημιούργησαν ταραχές. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν τελευταίων ἐκλογῶν ἦταν βέβαια εὐχάριστο γιαυτούς, αὐτὸ ὅμως δὲν σήμαινε πὼς ἡ ἄνοδος τοῦ κομμουνισμοῦ στὴν Ἤπειρο ἀποτελοῦσε φαινόμενο τόσο ἀνησυχητικό, ὥστε νὰ ὑπάρχει κίνδυνος ταραχῶν σὲ στιγμὲς ἀνωμαλιῶν. Στοὺς ἀστήρικτους αὐτοὺς ἰσχυρισμοὺς -κατέληγε- τὰ πράγματα ἄλλες ἐξηγήσεις δίνουν. Ὁ Μπότσαρης δήλωσε, ἐνώπιον τῶν Ἠπειρωτῶν πολιτευτῶν, ὅτι ἦταν ὑπάλληλος τῆς ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης, ἀλλὰ μόλις ἔγινε γνωστὸ πὼς ἡ δικτατορία κατέρρευσε, δίχως νὰ ἐνδιαφερθεῖ πιὰ γιὰ τὴν τάξη καὶ τὴν ἀσφάλεια τοῦ τόπου, ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ποὺ κορυφώθηκαν μὲ τὴν ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου, ἔγιναν αἰτία νὰ λησμονηθοῦν οἱ τυχὸν εὐθύνες τῶν τοπικῶν παραγόντων ὡς πρὸς τὴν ἀνάμιξή τους στὸ κίνημα τοῦ Πλαστήρα. Πάντως, ἀπὸ τὴν ἑπόμενη τῶν ἐκλογῶν, δειλὰ στὴν ἀρχή, μὲ σθένος κατόπιν, καὶ προκλητικὰ κάποτε ἄρχισε -μιλῶ πάντα γιὰ τὰ Γιάννινα- σκληρὴ ἀντιπολιτευτικὴ κριτικὴ ἐναντίον τῆς κυβέρνησης, γιὰ κάθε θέμα τοπικοῦ χαρακτήρα ἢ καὶ γενικότερης σημασίας. Ἡ ἀρθρογραφία, προπαντὸς τοῦ *Κήρυκος*, ὑποχρέωνε τὶς κυβερνητικὲς ἐφημερίδες σὲ συνεχῆ ἐγρήγορση. Ἀλλὰ καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* δὲν ἔμεινε πίσω. Στὶς 28-3-33 θυμήθηκε τοὺς *Ἐπιστράτους. Μὲ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» ἀνέζησεν εἰς τὴν πόλιν μας ὁ «ἐπιστρατισμός». Εἰς ὑπόμνημα σταλὲν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐκ μέρους τῆς «Πανηπειρωτικῆς ἑνώσεως ἐφέδρων», ὁ πρόεδρος ὑπογράφει ὡς πρόεδρος τῶν «ἐπιστράτων» Ἠπείρου.* Κάποιοι διορισμοί, ἐξάλλου, κρίνονταν ὡς κομματικοὶ καὶ θὰ δημιουργοῦσαν σύντομα ἀναταραχὴ στὶς τάξεις τῶν ἐφέδρων. Δὲν ἔμειναν φυσικὰ ἀναπάντητες οἱ αἰτιάσεις τῆς ἀντιπολίτευσης τόσο ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο*, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν *Ἐλευθερία*, ποὺ ἄρχισαν καὶ ἐπιθετικὴ ἀρθρογραφία γιὰ τὴν κατάργηση τῆς Γερουσίας, τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, ἐνῶ συνέχιζαν τὴν καθημερινὴ δημοσίευση ἄρθρων καὶ σχολίων γιὰ τὴ δικτατορία, τὶς συνεχιζόμενες ἀνακρίσεις, τὸν Πλαστήρα καὶ προπαντὸς τὸ Βενιζέλο, τὸν ὁποῖο καὶ θεωροῦσαν ὡς ὑποκινητὴ τοῦ κινήματος καὶ ζητοῦσαν τὴ δίκη καὶ τὴν καταδίκη του.

Στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* ἐξακολουθοῦσαν νὰ δίνονται διαλέξεις, νὰ διοργανώνονται χοροὶ καὶ ἄλλες πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις, δὲν ἔπαυσαν ὅμως οἱ διαμάχες καὶ οἱ γκρίνιες. Κάποιος παραπονέθηκε στὸν *Κήρυκα* ὅτι ὁ κοσμήτορας Κων. Φρόντζος κατὰ τὸν παιδικὸ χορὸ τῆς Λέσχης, περιποιήθηκε ὁρισμένες ὁμάδες παιδιῶν, ἐνῶ ἄλλες ὄχι. *Ὁ Κ. Φρόντζος* -ἀπαντοῦσε ἡ *Ἐλευθερία* (9-3-33)- *διεκρίθη καὶ διακρίνεται πάντοτε διὰ τὴν εὐπρεπῆ συμπεριφοράν του, τὴν εὐγένειαν τοῦ ἤθους του καὶ τὸν ἀμέριστον ζῆλον πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς «Λέσχης». Κατὰ τὴν γνώμην μας ὁ νέος κοσμήτωρ τῆς Λέσχης εἶναι ὁ ἰδανικὸς κοσμήτωρ, τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἡ ἀρτιπαγὴς*

Λέσχη μας.- Νέος Γενικὸς διοικητὴς διορίστηκε στὰ Γιάννινα -ἔφτασε στὶς 23 Μαρτίου- ὁ Ἀλέξανδρος Ἐμπειρῖκος-Κουμουνδοῦρος, δισέγγονος τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδας Ἀλεξ. Κουμουνδούρου. Ὁ νέος διοικητὴς καταγόταν ἀπὸ μεγάλη ἐφοπλιστικὴ οἰκογένεια τῆς Ἄνδρου, ἀλλὰ πολιτευόταν στὴ Μεσσηνία, ὅπου καὶ ὁ παππούς του, ὁ πρωθυπουργός. Κατὰ τὸν Χρηστοβασίλη (16-3-33) εἶχε μεγάλη ἐγκυκλοπαιδικὴ μόρφωση καὶ συγκαταλεγόταν *μεταξὺ τῶν καλλιτέρων Γάλλων ποιητῶν, συγγράψας λαμπρὰν συλλογὴν ποιημάτων εἰς τὴν γαλλικήν. Ἀπόφοιτος τῆς σχολῆς τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων, διακρίνεται διὰ τὰς μεγάλας διοικητικὰς γνώσεις του καὶ τὴν εὐρυτάτην αὐτοῦ ἀντίληψιν.*- Τὸ ποδόσφαιρο, διαμαρτυρόταν ἡ *Ἐλευθερία*, ἔγινε πληγὴ γιὰ τὴν πόλη. Δὲν ὑπάρχει ἀνοιχτὸ μέρος ποὺ νὰ μὴ βρίσκονται συγκεντρωμένα δέκα-δεκαπέντε παιδιὰ νὰ παίζουν ποδόσφαιρο καὶ νὰ ἐμποδίζουν τὴ διάβαση τοῦ κόσμου. *Ἡ ἀστυνομία τραβάει ναργκελέ, δὲ σκοτίζεται γιὰ τέτοια ζητήματα.* Εἶναι φονικὸ παιγνίδι -κατέληγε ὁ Χρηστοβασίλης (τὸ χαρακτήριζε ἔτσι, γιατὶ σ' ἕνα παιγνίδι ποδοσφαίρου στὸ ρουμανικὸ γυμνάσιο, ἡ μπάλα χτύπησε δυνατὰ στὸ στῆθος τὸ μαθητὴ Ἐλευθ. Γιώτη ἀπὸ τὸ Τσερνέσι, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πάθει ἐσωτερικὴ αἱμορραγία καὶ νὰ πεθάνει ἀμέσως) καὶ πρέπει νὰ καταργηθεῖ. Ὄχι μόνο δὲν καταργήθηκε ἀλλὰ γιγάντωσε καὶ ἔγινε πολλὲς φορὲς φονικό, ὄχι ἐξαιτίας τῆς μπάλας, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῶν αἱματηρῶν «ἀγώνων» τῶν «φιλάθλων», μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ γήπεδα.- Μεγάλη ἐπιτυχία σημείωσε ὁ χορὸς τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητας (στὸ θέατρο *Εὐστρατιάδη*, στὶς 18-3-33). Ὀργανώθηκε γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ νοσοκομείου καὶ ἐκτὸς τῶν Ἑβραίων, παραβρέθηκαν ἐκπρόσωποι τῶν ἀρχῶν -μὲ πρῶτο τὸ Γ. Θεοδωράκη- *καὶ πλεῖστα ἐκλεκτὰ μέλη τῆς παρ' ἡμῖν χριστιανικῆς κοινωνίας.*- *Ἀρραβῶνες:* Κων. Χόϊνας, λογιστὴς τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς *Λαϊκῆς τράπεζας* καὶ ἡ Βασιλικὴ Μόσχου, συνάδελφός του, ἀρραβωνιάστηκαν. Ἀρραβωνιάστηκε ἐπίσης ὁ Δημ. Κάτσης, διευθυντὴς τοῦ *Ἐθνικοῦ Κήρυκος* καὶ ἀργότερα συνδιευθυντὴς τῆς *Ἠπείρου* καὶ ἐκδότης τῶν *Ἠπειρωτικῶν νέων*, μὲ τὴν Εὐδοξία Γιαννοπούλου.- Νέο διοικητικὸ συμβούλιο ἐκλέχτηκε *εἰς τὴν ἀπὸ διετίας σχολάζουσαν «Φιλοδασικὴν ἕνωσιν» Ἰωαννίνων*, ἀποτελούμενο ἀπὸ τούς: Ν. Ζυγούρη, Πρόεδρο, Χρ. Σούλη, γυμνασιάρχη, ἀντιπρόεδρο, Ἰω. Ζῆκο, ταμία, Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη, γραμματέα καὶ Εὐδοξία Γκορτζῆ, Κούλα Γ. Μουλαϊμίδου, Περ. Μελίρρυτο καὶ Γ. Χρηστίδη, μέλη.- Τὰ εἰρωνικὰ σχόλια τῆς *Ἐλευθερίας* (30-3-33) προκάλεσε ἡ εἴδηση τοῦ *Κήρυκος*, ὅτι σχεδιαζόταν ἡ δολοφονία του. *Ὡς προϊστάμενος τοῦ ἐνταῦθα «Λαϊκοῦ κόμματος»*, ἀπαντοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης, *διαψεύδω κατηγορηματικῶς τοιαύτην τινὰ κακόβουλον πρόθεσιν καὶ ἀναλαμβάνω προσωπικῶς πᾶσαν περὶ τούτου εὐθύνην. Τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» δὲν διατηρεῖ δολοφόνους, καθ' ὅσον τοιαῦτα ἀπεχθῆ ὄργανα, ἐπίσημα καὶ ἀνεπίσημα, μόνον τὸ βενιζελικὸν κόμμα διατηρεῖ, ὅρα καὶ τὸ περίφημον κίνημα τῆς 6ης Μαρτίου.* Σὲ λίγους μῆνες ὅμως τὸ πανελλήνιο θὰ συνταρασσόταν ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου, ποὺ ὀργανώθηκε καὶ ἐκτελέστηκε ἀπὸ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*... Τοπικά, ἕνα εἶδος ἀπόπειρας ἐπιχειρήθηκε ἐναντίον τοῦ διευθυντῆ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* Εὐθ. Τζάλλα.- Ἀπὸ τὰ τέλη Μαρτίου καὶ γιὰ περισσότερες ἀπὸ 10 μέρες, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης, μονοπώλησε ἡ ἐπαναληφθεῖσα δίκη τοῦ ἐπιθεωρητῆ Παραμυθιᾶς Π. Παυλούρου, ἐναντίον τοῦ ὁποίου εἶχε ὑποβάλει μήνυση ἡ δασκάλα Βελανιδιᾶς Μ.Δ., ἀπὸ τὴν Κέρκυρα *ἐπὶ ἀποπλανήσει εις ἀσέλγειαν, ἀθετήσει ὑποσχέσεως γάμου, λόγῳ ἐγκυμοσύνης της κλπ.* Παρήλασαν δεκάδες μάρτυρες ἀπὸ τὸ δικαστήριο, κυρίως δάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὶς καταθέσεις τους, δημιούργησαν δυσμενεῖς ἐντυπώσεις γιὰ τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση μεγάλης μερίδας τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου. Οἱ ἡμερήσιες ἐφημερίδες δημοσίευαν πλήρη πρακτικὰ τῆς δίκης -σελίδες ὁλόκληρες- στὶς ὁποῖες, μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση, ἐντρυφοῦσαν οἱ Γιαννιῶτες (γιαυτὸ καὶ ἡ δημοσίευση τῶν πρακτικῶν μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες). Ἐξάλλου, τὸ ἔχω σημειώσει κατ' ἐπανάληψη, τὰ Γιάν-

νινα ἔρρεπαν πρὸς τὴν σκανδαλολογία. Μετὰ τὸ τέλος τῆς περιπέτειας Κοντοπάνου, νέο στάδιο λαμπρό, γιὰ κάθε εἴδους φῆμες καὶ σχόλια, ἀνοίχτηκε μὲ τὴ δίκη Παλούρου. Ἀμυδρὴ εἰκόνα τῶν ὅσων ἀποκαλύφθηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δίκης, ἔδινε ἡ *Ἐλευθερία* (3-4-33), σὲ κύριο ἄρθρο της: *Ἡ ἀπὸ ἑβδομάδος ὅλης ἀρχίσασα ἐν τῷ Πλημμελειοδικείῳ Ἰωαννίνων δίκη ἐξακολουθεῖ πλήρης ἀνηθίκων ἐπεισοδίων, ἐνώπιον πολυπληθεστάτου καὶ περιέργου ἀκροατηρίου. Ἡ ἀνακύπτουσα ἐκ τῆς συχαμερῆς ταύτης δίκης δυσοσμία, δὲν περιγράφεται. Κατηγορεῖται εἷς ἐπιθεωρητὴς τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀδιάφορον ἂν δικαίως καὶ ἀδικίως, παρὰ ὑφισταμένης του δημοδιδασκαλίσσης, ὡς ἀποπλανήσας αὐτὴν εἰς ἀσέλγειαν, κατόπιν ὑποσχέσεως γάμου, μὲ δεκάδας ὅλας μαρτύρων κατηγορίας καὶ μὲ ἄλλας τόσας τῆς ὑπερασπίσεως. Τὰ λεχθέντα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου ἐπιθεωρητοῦ παρὰ τῶν μαρτύρων τῆς κατηγορίας καὶ τὰ κατατεθέντα κατὰ τῆς περισσότερον ἐκείνου κατηγορουμένης δημοδιδασκαλίσσης, ἥτις ἔφερε πρὸ τοῦ δικαστηρίου καὶ τὸν παράνομον καρπὸν τῆς κοιλίας της, φιλομειδὴς καὶ ἀκκιζομένη, ἠδύναντο νὰ κάνουν νὰ ἐντραποῦν καὶ πιθήκους ἀκόμη, καὶ ὅμως ἀμφότεροι, κατηγορούμενος καὶ κατήγορος μηνύτρια, δὲν ἔδιδον πεντάρα. Κατετέθη ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἐπιθεωρητὴς συνεκοιμήθη πολλάκις μετὰ τῆς εὐειδοῦς καὶ προκλητικῆς μηνυτρίας του, καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐρωτικαὶ ἐπιστολαὶ τῆς δῆθεν παθούσης μετ᾽ ἄλλου διδασκάλου! Ἡ μηνύτρια, νομίζει κανεὶς ὅτι παρουσιάσθη εἰς τὸ δικαστήριον ὄχι διὰ νὰ πιστοποιήσῃ τὴν ἀθωότητά της καὶ νὰ διεκδικήσῃ τὸ καταπατηθὲν δίκαιόν της ὑπὸ τοῦ διαφθορέως της, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀνηθικότητά της! Ἔφερε δὲ μαζί της καὶ τὸν δυστυχῆ πατέρα της, διὰ νὰ καμαρώσῃ τὰ κατορθώματα τῆς πεπαιδευμένης θυγατρός του, ὁ ὁποῖος, ἂν εἶχε περισσοτέραν συνείδησιν τῶν πράξεων τῆς θυγατρός του, ἢ θὰ τὴν ἐφόνευεν, ἵνα ἀποπλύνῃ τὸ αἶσχος τοῦ οἴκου του, ἢ, τὸ ὀλιγώτερον, θὰ τὴν ἀπεκήρυττεν ὡς θυγατέρα του! Δὲν γνωρίζομεν τί θὰ πράξῃ σήμερον ἢ αὔριον τὸ δικάζον τὴν βρωμερὰν ταύτην ὑπόθεσιν δικαστήριον, ὅτε θὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀπόφασίν του. Ἡμεῖς τουλάχιστον φρονοῦμεν ὅτι ἀμφότεροι, ἐπιθεωρητὴς καὶ δημοδιδασκάλισσα, πρέπει ν᾽ ἀπομακρυνθοῦν τῆς Δημοσίας ὑπηρεσίας, διότι ἡ διατήρησίς των δὲν εἶναι ἁπλοῦν σκάνδαλον, ἀλλὰ τοῦτ᾽ αὐτὸ ὕβρις καὶ ἐμπαιγμὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἠθικήν!* Τὸ ἄρθρο τοῦ Χρηστοβασίλη ἀποτελοῦσε σύνοψη τῆς οὐσίας τῶν ἐπὶ ἡμέρες δημοσιευόμενων πρακτικῶν τῆς δίκης. Ἡ κοινὴ γνώμη εἶχε διχαστεῖ, οἱ περισσότεροι Γιαννιῶτες ἦταν ὑπὲρ τῆς δασκάλας καὶ κατὰ τοῦ ἐπιθεωρητῆ. Ἀπὸ τὶς ἀγορεύσεις δυὸ ξεχώρισαν: τοῦ εἰσαγγελέα, ποὺ ζήτησε τὴν ἐνοχὴ καὶ καταδίκη τοῦ κατηγορούμενου καὶ τοῦ συνήγορου τῆς δασκάλας, κορυφαίου δικηγόρου τῶν Γιαννίνων, Γεωργ. Μουλαϊμίδη, ὁ ὁποῖος συμπληρώνοντας τὸν εἰσαγγελέα, ζήτησε καὶ αὐτὸς τὴν παραδειγματικὴ τιμωρία τοῦ ἐπιθεωρητῆ (Καὶ οἱ δυὸ ἀγορεύσεις δημοσιεύτηκαν ὁλόκληρες στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (4-4-33). Ἡ ἀπόφαση ἐκδόθηκε στὶς 5-4-33. Ἀνέφερε: *Τὸ δικαστήριον μὴ πεισθὲν πλήρως ἐπὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἀπήλλαξεν αὐτὸν τῆς κατηγορίας, λόγῳ ἀμφιβολιῶν.* Δὲν ἱκανοποίησε τὴν κοινὴ γνώμη ἡ ἀπόφαση, παρόλο ποὺ δὲν ὑπῆρξαν δημοσιογραφικὲς ἐκρήξεις, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν καθηγητικῶν σκανδάλων. Ἂν καὶ ὑπῆρχε καὶ ἕνα παιδί, δὲν καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ διευκρινιστεῖ ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας. Δὲν ἀπολύθηκαν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία οὔτε ὁ ἐπιθεωρητής, οὔτε ἡ δασκάλα, μετατέθηκαν. (Ὕστερα ἀπὸ χρόνια, τὸ 1938 ἢ 1939, εἶχα προϊστάμενο τὸν Παυλοῦρο, ὡς Γενικὸ ἐπιθεωρητὴ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ καταρτισμένους ἐπιθεωρητές, ἡ φήμη ὅμως ὅτι ἔδειχνε ἰδιαίτερη συμπάθεια πρὸς τὶς δασκάλες, τὸν συνόδευε). Ὁ πατέρας τῆς δασκάλας, ἀναχωρώντας γιὰ τὴν Κέρκυρα, δημοσίευσε εὐχαριστήριο γιὰ τὸν εἰσαγγελέα ποὺ μὲ τὴν ἀγόρευσή του, ἀποκάλυψε τὴν ἐνοχὴ τοῦ κατηγορούμενου, γιὰ τὶς ἐφημερίδες *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, *Ἤπειρο* καὶ *Κραυγή*, ποὺ συμπαραστάθηκαν στὴν κόρη του καὶ γιὰ τὸ κοινὸ τῆς πόλης, ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα στάθηκε ἐχθρικὰ ἐναντίον τοῦ ἐπιθε-

ωρητῆ. Ἡ *Ἐλευθερία* (6-4-33) σχολίασε ὡς ἑξῆς τὴν ἀπόφαση: *Ἀλλ' ἂν δὲν κατεδικάσθη ὁ ἐκπαιδευτικὸς λειτουργὸς κ. Παυλοῦρος καὶ ἀπηλλάγη λόγῳ ἀμφιβολιῶν, ἐξῆλθεν ὅμως τῆς δικαστικῆς αἰθούσης ἐξίσου ζημιωμένος, ὅσον καὶ ἡ μηνύτριά του ἀτυχὴς διδασκάλισσα, διότι, ὡς ἐξετυλίχθησαν τὰ πράγματα κατὰ τὴν διαδικασίαν, δὲν ἔμεινεν εἰς κανένα ἀμφιβολία, ὅτι συνευωχήθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἐρωτικὴν πανδαισίαν τοῦ εὐκολοπίστου καὶ ζωηροῦ θηλυκοῦ, οὗτινος ἔδει αὐτὸς νὰ εἶναι φρουρός. ...Τὸ δικαστήριον, ἀπήλλαξε μέν, ἀλλὰ δὲν ἠθώωσε τὸν ἀνάξιον ἐπιθεωρητὴν κ. Παυλοῦρον καὶ ἀναμένομεν τὴ δικαίαν τιμωρίαν του παρὰ τοῦ ὑπουργείου.* Ἡ τιμωρία, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἦταν μετάθεση κι ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια προαγωγή.- Καθήκοντα φρουράρχου γιὰ τὰ Γιάννινα, ἀνέλαβε ὁ ἀντισυνταγματάρχης πεζικοῦ Γερ. Ραζῆς, μετὰ τὴ μετάθεση στὴν Ἀθήνα τοῦ πρώην φρουράρχου Χαρ. Γερολυμάτου, *ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῆς ἐνταῦθα Φρουρᾶς.*- Ὁ διευθυντὴς τοῦ Στρατιωτικοῦ νοσοκομείου ὀφθαλμίατρος Κ. Ἀγνάντης, προήχθη σὲ ἀρχίατρο.- Κατὰ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ἀπριλίου, 50 κομμουνιστές, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ὑποψήφιο βουλευτὴ κατὰ τὶς τελευταῖες ἐκλογὲς Μιχ. Τσάντη, δικηγόρο, πῆγαν στὶς φυλακὲς *Ἀκραίου*, ὅπου κρατοῦνταν κομμουνιστές, καὶ ζήτησαν νὰ ἐπικοινωνήσουν μ' αὐτούς. Σὲ ἄρνηση τῆς φρουρᾶς, κατὰ τὴν ἀνακοίνωσή της, οἱ κομμουνιστὲς ἐπιτέθηκαν ἐναντίον της μὲ ξύλα καὶ λιθάρια. Ἐπακολούθησε συμπλοκή, ἡ φρουρὰ ἔριξε 20 πυροβολισμοὺς γιὰ ἐκφοβισμό, καὶ ἔγιναν 7 συλλήψεις, ὅσων χαρακτηρίστηκαν ὡς πρωταίτιοι, καὶ βέβαια καὶ τοῦ Τσάντη· ὕστερα ἀπὸ 24ωρη κράτηση, ἀποφυλακίστηκαν. Κατὰ Χρηστοβασίλη, ὁ σκοπὸς τοῦ Τσάντη δὲν ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τῶν κρατούμενων, ἀλλὰ ὁ θόρυβος καὶ ἡ ρεκλάμα.- Στὴν *Ἐλευθερία* (16-4-33) τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα, δημοσιεύτηκε τὸ πασχαλινὸ παραμύθι τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη: *Οἱ τρεῖς συμβουλές.*- Πέθανε στὶς 6-4-33, στὸ Μίγερι Τζουμέρκων, ὁ Παπα-Κώστας Πρίντζος, πατέρας τοῦ στρατιωτικοῦ γιατροῦ Ἰωαν. Πρίντζου. Νεκρολογία δημοσίευσε ἡ *Ἐλευθερία* (20-4-33).- Ὁ ἐπιθεωρητὴς Φιλιατῶν Ἰωαν. Φωτόπουλος (μεταπολεμικὰ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν σχολείων, μὲ ἕδρα τὰ Γιάννινα), δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες ἀνακοινωθέν,μὲ τὸ ὁποῖο κατηγοροῦσε δάσκαλο τῆς περιφερείας του -*διότι ἠλέγχθη παρὰ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τούτου, ὡς ὀκνηρός, ὡς ἀναρχικὸς καὶ ὡς παλιάνθρωπος*- ὅτι εἶχε ξεκινήσει πόλεμο ἐναντίον του, χρησιμοποιώντας τὸ μουσουλμάνο κοινοτάρχη Βρυσέλλας, μὲ τὴν ὑποκίνηση καὶ ἄλλων παραγόντων (πίσω τους κρυβόταν καὶ ὁ βενιζελικὸς γερουσιαστὴς Π. Μπέμπης), μὲ σκοπὸ τὴν πρόκληση θορύβου γύρω ἀπὸ τὸ δημόσιο καὶ ἰδιωτικὸ βίο του. Ἡ *Ἐλευθερία*, ὑποστηρίζοντας τὸ Φωτόπουλο, ζητοῦσε τὴν ἐπέμβαση τοῦ Γενικοῦ ἐπιθεωρητῆ.- Ἐξαίρεται, ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, ἡ ὑπόσχεση ποὺ ἔδωσε ὁ Ἀλ. Καραπάνος νὰ καταβάλει φροντίδες γιὰ νὰ μεταφερθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τὰ πλουσιώτατα εὑρήματα τῆς Δωδώνης, τὰ ὁποῖα ἔφερε σὲ φῶς ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ πατέρα του. Ἡ *Ἤπειρος* (23-3-33)

Κωνσταντῖνος Ἀγνάντης, ὀφθαλμίατρος. Στέλεχος τῶν *Φιλελευθέρων* κατὰ τὴν προπολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ περίοδο, ἱστορικὸς συγγραφέας. Στὴ φωτογραφία μὲ τὴ γυναίκα του Μαρίκα.

πίστευε πώς, γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἕνα καλὸ ἀποτέλεσμα, χρειαζόταν ἡ ἀνάληψη Ἠπειρωτικῆς σταυροφορίας, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ μητροπολίτη, τὸ δήμαρχο, τοὺς βουλευτὲς καὶ τὸν Καραπάνο, κι αὐτὸ γιατὶ ἡ ἀντίδραση τοῦ κέντρου γιὰ τὴ μεταφορὰ θὰ ἦταν ἐντονότατη. Ὅπως καὶ ἦταν...- Ἀπὸ τὶς 25 Μαρτίου ἄνοιξε, στὶς αἴθουσες τῆς *Καπλανείου σχολῆς* ἡ ἔκθεση ἔργων ζωγραφικῆς τοῦ καθηγητῆ τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* καὶ ἱερωμένου Χρ. Ἀρώνη. Ὁ παπα-Ἀρώνης, Κερκυραῖος, ἦταν ἀξιόλογος ζωγράφος καὶ ἡ παρουσία του στὴν πόλη ἦταν πάντοτε αἰσθητή.- Στὶς ἐκλογὲς ποὺ ἔγιναν στὸν *Ἰατρικὸ σύλλογο Ἰωαννίνων* (2-4-33) ἐκλέχτηκαν οἱ ἑξῆς ὡς διοικητικὸ συμβούλιο: Δημ. Δάνος, πρόεδρος, Παῦλος Πουτέτσης, ἀντιπρόεδρος, Π. Ἀποστολίδης, γραμματέας, Γ. Σούλης, ταμίας καὶ μέλη οἱ: Πέτρος Λάππας, Κων. Βακόλας, Ἰω. Τζόγιας, Ἐπ. Λέκκας, Βασ. Λάππας, Κων. Ἀτζεμόπουλος, Βασ. Γαρούφης, Δημοσθ. Ἰωαννίδης, Γ. Γαρτζούνης, Κ. Σκούρτης, Μιχ. Σπανός. Πειθαρχικὸ συμβούλιο: Βασ. Μιχαηλίδης, Βασ. Κούρεντας, Γ. Φάντης.- Ἀναστάτωση προκάλεσε στὰ Γιάννινα ἡ εἴδηση ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, γιὰ ἄμεση κατάργηση τοῦ *Διδασκαλείου Ἰωαννίνων* καὶ μεταγραφὴ τῶν φοιτώντων μαθητῶν στὸ γυμνάσιο. Ἐπιτροπὴ γονέων καὶ κηδεμόνων ὑπέβαλαν τὴν παράκληση νὰ μὴν καταργηθεῖ τὸ *Διδασκαλεῖο*, ἀλλὰ νὰ λειτουργήσει ὡς τὴν ἀποπεράτωση τῶν σπουδῶν τῶν φοιτώντων μαθητῶν. Διαμαρτυρία καὶ αἴτηση γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ὑπέβαλαν πρὸς τὸν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ τὴν κυβέρνηση καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ Διδασκαλείου. Οἱ συντονισμένες ἐνέργειες ὅλων τῶν Διδασκαλείων τοῦ κράτους, ἔφεραν ἀποτέλεσμα. Τὰ σχολεῖα λειτούργησαν μέχρις ὅτου ἀπεφοίτησαν ὅλοι οἱ σπουδαστὲς (ὡς τὸ σχολ. ἔτος 1935-1936). Τὰ διαδέχτηκαν οἱ Παιδαγωγικὲς ἀκαδημίες.- Ἀρχὲς Ἀπριλίου ἡ Βουλὴ ψήφισε τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τοῦ *Πόθεν ἔσχες*. Ἡ *Ἤπειρος* (7-4-33) ζητοῦσε νὰ ἐφαρμοστεῖ ἀναδρομικὰ τὸ μέτρο, γιὰ νὰ πληροφορηθεῖ ὁ λαὸς πῶς ἔκαναν μεγάλες περιουσίες τόσοι ἄνθρωποι. Καὶ βέβαια θὰ τοὺς ρωτοῦσε: *Πόθεν ἔσχετε, κύριοι, μὲ τὰ μεγάλα ὀνόματα, τὰ μεγάλα σπίτια καὶ τὰ πολυτελῆ αὐτοκίνητα καὶ τὰ μεγάλα στόματα καὶ τὰ μεγάλα χέρια;*- «Θρασυτάτη» ληστεία ἔγινε στὶς 7-3-33 στὴ θέση *Γυφτόκαμπος*. Δυὸ ληστὲς συνέλαβαν καὶ λήστεψαν τοὺς Λαϊστινοὺς Γ. Μέρτζιο, πατέρα τοῦ δικηγόρου Δ. Μέρτζιου, καὶ τὸ Χρ. Καπέτση παντοπώλη. Δέκα χιλιάδες ἦταν τὰ λάφυρα κι ἕνα χρυσὸ ρολόγι μεγάλης ἀξίας. Ἕνα κροῦσμα ληστείας δὲν ἦταν καὶ τόσο τραγικό, ὅπως ἔγραφαν καὶ οἱ ἐφημερίδες. Ὡστόσο πῆρε μεγάλες διαστάσεις, γιατὶ οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν ἔδωσαν σ' αὐτὸ πολιτικὴ χροιά. Ἰδιαίτερα ἡ *Πατρὶς* τοῦ Σπ. Σίμου, ἐπιχείρησε νὰ δυσφημήσει τὴ νέα κυβέρνηση, κατηγορώντας την ὅτι δὲν φρόντιζε γιὰ τὴ δημόσια τάξη καὶ ἀσφάλεια, ξεχνώντας ὅτι, ὅπως σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἔγραφε ὁ παθὼν γιατρὸς Γ. Μέρτζιος, *ἐπὶ τῆς προκατόχου κυβερνήσεως τοιαῦται μικροληστεῖαι ἐλάμβανον χώραν συχνότατα, ἀφοῦ μόνον κατὰ τὸν παρελθόντα Αὔγουστον ἔγιναν εἰς διάστημα εἴκοσι ἡμερῶν τρεῖς.* Αὐτὸς ὁ τρόπος ἀντιπολίτευσης θὰ χρησιμοποιηθεῖ καὶ στὸ μέλλον ἀπὸ τὶς γιαννιώτικες καὶ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, γιὰ κάθε ληστεία ἢ ἔγκλημα...- *Ἐπληροφορήθημεν* (*Ἤπει-*

Γεώργιος Σούλης, χειρουργός, σὲ μεταπολεμικὴ φωτογραφία. Ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. Συνεχὴς ἦταν καὶ ἡ συμμετοχὴ στὰ δημοτικὰ πράγματα.

ρος 19-4-33) *ὅτι λίαν ἀτόπως ὁ διάκονος ἱεροκῆρυξ κ. Χρ. Καλύβας, συχνὰ εἰς τὰς ὁμιλίας του ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Ἑβραίων, τόσον ὥστε, εὔλογα παράπονα τῶν συμπολιτῶν Ἰσραηλιτῶν νὰ φθάσωσι μέχρι τῶν δημοσιογραφικῶν γραφείων, ἂν μὴ καὶ ἀλλαχοῦ ποῦ, ἁρμοδιότερον. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι τόσον συγγενὴς πρὸς τὴν ἰδικήν μας... νομίζομεν ὅτι κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διαταράττῃ τὴν ἁρμονικωτάτην συμβίωσιν, χρονολογουμένην ἀπὸ αἰώνων εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, μετὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, μὲ διδάγματα σωβινιστικὰ καὶ ὁμιλίας ἐμπαθοῦς θρησκοληψίας.* Μὲ τὶς ἀπόψεις τῆς *Ἠπείρου* συμφωνοῦσε καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (22-4-33).- Ὁ Δῆμος, ὅπως κάθε χρόνο, ψήφισε εἰδικὴ πίστωση γιὰ τὴν ἐξόντωση *τῶν ἀπαισίων ἐκείνων κορακοειδῶν πτηνῶν, τῶν γνωστῶν ἐνταῦθα ὑπὸ τὸ ὄνομα γκαΐλες* (κάργιες). Ἦταν ἕνα μέτρο πρόνοιας, ἔλεγε ἡ ἐφημερίδα (20-4-33). *Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μέχρι τοῦ νὰ ρίπτωνται πυροβολισμοὶ ἐν μέσῃ πλατείᾳ ἢ ἀγορᾷ, ὑπάρχει μεγάλη διαφορά. Τὸ πρᾶγμα καταντᾶ πρωτάκουστον καὶ ἐξωφρενικὸν καὶ καλὸν θὰ ἦτο νὰ περιορισθῇ ἡ τοσαύτη ἀσυδοσία.* Τὸ θέμα ὅμως εἶχε καὶ ἄλλη διάσταση. Οἱ κυνηγοὶ τῶν γκαΐλῶν, ὅταν τὶς σκότωναν, ἔκοβαν τὰ κεφάλια τους γιὰ νὰ τὰ πᾶνε στὸ Δημαρχεῖο καὶ νὰ εἰσπράξουν τὴν ἀποζημίωση, ἀφήνοντας ἄταφα τὰ πτώματά τους μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βρωμάει ἡ πόλη καὶ νὰ δημιουργοῦνται κίνδυνοι γιὰ τὴ δημόσια ὑγεία (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 20-4-33). Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Δημαρχείου καὶ ἡ ταφὴ τῶν πτωμάτων, ἀπέτρεψε τὸν κίνδυνο. Ἡ Γενικὴ διοίκηση μάλιστα, ἔκαμε σύσταση στὸ Δῆμο νὰ δίνει τὴν ἀποζημίωση στοὺς κυνηγοὺς μὲ τὴν προσαγωγὴ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τοῦ πτηνοῦ κι ὄχι μόνο τῆς κεφαλῆς, γιὰ νὰ μπορεῖ ἔτσι ὁ Δῆμος νὰ φροντίζει γιὰ τὴν ταφὴ τῶν πτωμάτων.- Ὁ πολὺ γνωστὸς στὴν κοινωνία τῶν Γιαννίνων θίασος τοῦ Γ. Ξύδη, μὲ πρωταγωνίστρια τὴν καλλιτέχνιδα τοῦ μουσικοῦ θεάτρου Ἔλλη Ἀφεντάκη, συνέχιζε μὲ ἐπιτυχία, ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, τὶς παραστάσεις του στὸ θέατρο *Εὐστρατιάδη*.- Ἄρχισε στὰ Γιάννινα τὶς ἐργασίες του κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα (κι ὄχι σὲ μέρες ἐργάσιμες, ὅπως συχνὰ γίνεται σήμερα), τὸ τρίτο παιδαγωγικὸ συνέδριο τῶν *Λειτουργῶν Μέσης ἐκπαιδεύσεως*, στὶς αἴθουσες τῆς Καπλανείου σχολῆς. Τὸ πρῶτο συνέδριο εἶχε γίνει τὸ 1924 (Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Παπαϊωάννου), τὸ δεύτερο τὸ 1928 (Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Κατσουρός), τὸ τρίτο τὸ 1933 (Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Χαρδαβέλλας). Κοινὸ σχεδὸν θέμα καὶ τῶν τριῶν συνεδρίων τὸ *Σχολεῖον ἐργασίας*. Εἰδικότερα ἔγιναν εἰσηγήσεις γιὰ τρία θέματα: α) *Ἡ χωρὶς σύστημα διδασκαλία τῶν παλαιότερων ἐποχῶν* β) *Τὸ Ἐρβαρτιανὸ σχολεῖο* καὶ γ) *Τὸ Σχολεῖο ἐργασίας*. Ἔγιναν ἐπίσης διδασκαλίες ἀρχαίων ἑλληνικῶν μὲ τὸ *Ἐρβαρτιανὸ* καὶ μὲ αὐτὸ τοῦ *Σχολείου ἐργασίας*, πρὸς σύγκριση καὶ ἐξαγωγὴ συμπερασμάτων, καὶ διδασκαλία γεωγραφίας. Δυὸ τάσεις ἐπικράτησαν στὸ συνέδριο: Ἡ μία (τῆς πλειοψηφίας) ποὺ ὑποστήριζαν τὶς ἀρχὲς τοῦ *Σχολείου ἐργασίας*, ἐκπροσωπούμενη ἀπὸ τοὺς Εὐρ. Σούρλα, διευθυντὴ τοῦ *Διδασκαλείου* καὶ Χρ. Σούλη, γυμνασιάρχη τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς καὶ ἄλλους, καὶ ἡ δεύτερη (τῆς μειοψηφίας) ἐκπροσωπούμενη κυρίως ἀπὸ τὸν Ν. Τζούφη, διευθυντὴ τοῦ *Ἀνωτέρου Παρθεναγωγείου* Ἰωαννίνων, (παλαιὸ ἀντίδικο τοῦ Σούρλα, ἀπὸ τὰ *Διδασκαλειακά*, βλ. προηγούμενους τόμους). Ἡ τάση αὐτὴ θεωρητικὰ ἦταν ὑπὲρ τοῦ *Σχολείου ἐργασίας*, ἀλλὰ πίστευε ὅτι στὴν πράξη ἦταν ἀνεφάρμοστο. Ὁ Σούρλας, ποὺ εἶχε κάνει ἤδη τὴν εἰσήγησή του, ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις τοῦ Τζούφη θεώρησε ὅτι θίχτηκε καὶ ἀποχώρησε. Στὴν εἰσήγησή του ὁ Τζούφης εἶχε ἐπιτεθεῖ κατὰ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τοῦ Σούρλα. *Μηδὲν ἔχων νὰ ἐπιδείξῃ*, εἶπε, *ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα, ἵνα ὑψώσῃ προπετάσματα καπνοῦ φιλοσοφικῶν θεωριῶν καὶ προσπαθήσῃ νὰ ἐξέλθῃ ἀβλαβὴς ἐκ τοῦ πεδίου βολῆς. Ἀλλ' ἔφυγεν, ὡς ἔφυγεν.* Ἐκτενὴ περιγραφὴ τοῦ συνεδρίου δημοσίευσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (ἀπὸ 3-5-33). Ὁ συντάκτης τῆς περιγραφῆς αὐτῆς ἦταν μᾶλλον ὁ Τζούφης, ὅπως ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὶς σφοδρὲς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τοῦ Σούρλα. Ἡ *Ἤπειρος*, ἀντίθετα (22-4-33), χαρακτήριζε τὴν εἰσήγηση τοῦ Σούρλα *ὡς*

ὑπέροχον φιλοσοφικοπαιδαγωγικὴν ἀγόρευσιν. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι καὶ οἱ καθηγητὲς τῆς πλειοψηφοῦσας μερίδας ποὺ ὑποστήριζαν τὸ *Σχολεῖο ἐργασίας*, εἶχαν ἀρκετὲς διαφορὲς μεταξύ τους σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο τῆς ἐφαρμογῆς του. Πάντως, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, οἱ ἀκραῖες μορφὲς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ *Σχολείου ἐργασίας* ἐγκαταλείφθηκαν καὶ ἐπικράτησαν περισσότερο προσγειωμένες πρὸς τὴν πραγματικότητα ἀπόψεις. Μετὰ τὸν πόλεμο, οἱ συζητήσεις στὰ παιδαγωγικὰ συνέδρια, κυρίως τῶν δασκάλων, περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ *Νέου σχολείου*, καθὼς καὶ τῆς μεθόδου Decroly, γιὰ τὴν πρώτη ἀνάγνωση. Σήμερα, 26 περίπου χρόνια μετὰ τὴ συνταξιοδότησή μου, δὲν ξέρω ποιὲς μέθοδοι διδασκαλίας ἐφαρμόζονται στὰ σχολεῖα μας.- Συγχαρητήρια φίλων του δημοσιεύουν οἱ ἐφημερίδες γιὰ τὸν *νέον θεράποντα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸν ἀριστεύσαντα κατὰ τὰς πανεπιστημιακὰς σπουδάς*, Νίκο Σκοπούλη. Ἡ ἐγκατάστασή του στὰ Γιάννινα πρόσθεσε ἕνα ἀκόμα καλὸ γιατρὸ στὸ ἐπιστημονικὸ δυναμικὸ τῆς πόλης. Εἶχε προηγηθεῖ πρὶν λίγο καιρὸ ἡ ἐγκατάσταση ἑνὸς ἄλλου ἄριστου ἐπιστήμονα, μὲ δεκαετεῖς σπουδὲς στὸ Βερολίνο καὶ θητεία σὲ διεθνοῦς φήμης νοσοκομεῖα, τοῦ Γεωργίου Μελανίδη.- Στὴ *Φιλολογικὴ στήλη* τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, δημοσιεύονταν ποιήματα πρωτοεμφανιζόμενων λογοτεχνῶν, ὅπως τοῦ Γ. Βασδέκη (πρέπει νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος ποὺ ἀπέκτησε ὄνομα, μεταπολεμικὰ ἀπὸ τὶς παιδαγωγικὲς μελέτες καὶ τὶς ἐκδόσεις τους) τοῦ Γιάννη Πανταζῆ (ἴσως ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι) καὶ συνεχῶς τοῦ Δ. Γολέμη, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἔχω στοιχεῖα.- Διοικητὴς τοῦ 15ου συντάγματος πεζικοῦ τῆς VIII μεραρχίας ἀνέλαβε ὁ συνταγματάρχης Χαρ. Κατσιμῆτρος, ὁ κατόπιν διοικητὴς τῆς μεραρχίας καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν ὀχυρῶν τοῦ Καλπακίου.- Ὁ Νῖκος Ἄνανθος (Ἀθανασίου), ταχτικὸς συνεργάτης τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* καὶ τῆς *Κραυγῆς* ἀπὸ τὴν Τσαμουριά, ζητοῦσε τὴν ἐκκαθάριση τοῦ διδασκαλικοῦ κλάδου, ἀπ' ὅσους εἶχαν ἐμπλακεῖ στὴν ὑπόθεση τοῦ ἐπιθεωρητῆ Παυλούρου. Ὁ Ἀθανασίου, ἔγινε, μετὰ τὸν πόλεμο, βουλευτὴς Θεσπρωτίας καὶ γιὰ ἕνα διάστημα ὑφυπουργός.- Φῆμες κυκλοφόρησαν στὰ Γιάννινα καὶ δημοσιεύθηκαν καὶ ὡς εἰδήσεις, γιὰ μελετώμενη κατάργηση τῆς ἀεροπορικῆς συγκοινωνίας. Τὰ σωματεῖα κι ὁ Δῆμος διαμαρτυρήθηκαν. Ἡ Γενικὴ διοίκηση διέψευσε κατηγορηματικὰ τὶς φῆμες ὡς ἀνυπόστατες.- Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (26-4-33) διαφωνοῦσε μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς ἀσφαλείας γιὰ ἐκτοπίσεις κομμουνιστῶν, καὶ συγκεκριμένα ὅσων εἶχαν συλληφθεῖ σὲ συμπλοκὲς ἔξω ἀπὸ τὶς φυλακὲς Ἀκραίου, πρὶν ἀποφανθεῖ ἡ Δικαιοσύνη. Τέτοιες ἀποφάσεις, ἔγραφε, ἐνισχύουν τὸν κομμουνισμὸ ἀντὶ νὰ τὸν πλήττουν.- Πέθανε στὴν Ἀθήνα, τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Μαρτίου, ὁ γιατρὸς Γεώργιος Βοΐλας, *γέννημα καὶ θρέμμα τῶν Ἰωαννίνων*, πατέρας τοῦ γιατροῦ Βασ. Βοΐλα, διευθυντῆ τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ».

Νικόλαος Σκοπούλης

Στὶς 23 Μαρτίου ἔφτασε στὰ Γιάννινα ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Ἀλ. Ἐμπειρῖκος Κουμουνδοῦρος. Τοῦ ἔγινε θερμότατη ὑποδοχὴ ἀπὸ τοὺς *Λαϊκούς*. Οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες, κυρίως ἡ *Ἐλευθερία*, δημοσίευσαν ἐκτενέστατες περιγραφές, γιὰ τὴν ὑποδοχή, τὰ ἐπίσημα δεῖπνα, τὶς

δηλώσεις του κ.ἄ. Ἀλλὰ καὶ οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες δὲν ἦταν ἐπιθετικές. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες -καὶ πρῶτος ὁ Γρ. Σακκᾶς (*Κραυγή*, 25-3-33), μὲ τὴν καθιερωμένη πιὰ *ἀνοικτὴ ἐπιστολή του*, ἀφοῦ περιέγραφαν τὴν *ἀπελπιστικὴν κατάστασιν*, στὴν ὁποία βρισκόταν ἡ Ἤπειρος, ζητοῦσαν ἀπὸ τὸ νέο ὑπουργό, τὴν καταβολὴ ὅλων τῶν προσπαθειῶν του, γιὰ τὴν βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσης τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ἐκτέλεση μεγάλων ἔργων γιὰ νὰ βγεῖ ἡ Ἤπειρος ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση. Τὰ ἴδια περίπου αἰτήματα ὑποβαλλόταν σὲ κάθε νέο Γενικὸ διοικητὴ καὶ οἱ ἴδιες ἀπαντήσεις δίνονταν ἐκ μέρους τους, χωρὶς καὶ οἱ ἴδιοι νὰ ξέρουν, ἂν αὐτὰ ποὺ ὑπόσχονταν θὰ τὰ πραγματοποιοῦσαν. Οἱ Γενικὲς διοικήσεις εἶχαν πάψει ἀπὸ καιρὸ νὰ ἀποτελοῦν ἀποκεντρωμένα ὄργανα ἄσκησης ἐξουσίας, ὅπως συνέβαινε τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Νέων χωρῶν· εἶχαν συρρικνωθεῖ οἱ ἁρμοδιότητές τους καὶ ὅλες οἱ ἀποφάσεις γιὰ ποιὰ ἔργα ἔπρεπε ἢ ὄχι νὰ γίνουν παίρνονταν στὴν Ἀθήνα. Ἂν ὁ κάθε Γενικὸς διοικητὴς ἦταν πειστικὸς στὶς εἰσηγήσεις του, πιθανὸν νὰ ἐξασφάλιζε κάτι γιὰ τὴν περιφέρειά του. Ἔτσι ἡ Παλαιὰ Ἑλλάδα, ὅπως σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ στὶς μέρες μας, ἔπαιρνε τὴ μερίδα τοῦ λέοντος ἀπὸ τὶς πιστώσεις. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο λειτουργίας τοῦ κράτους ἐντάσσονταν καὶ οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλ. Ἐμπειρίκου-Κουμουνδούρου. Εἶπε λοιπὸν πρὸς τὸ πλῆθος ποὺ συγκεντρώθηκε γιὰ τὴν ὑποδοχή του (καὶ ἦταν περισσότερο φαίνεται εἰλικρινὴς ἀπὸ τοὺς προκατόχους του): *Γνωρίζω ὅτι ἡ Ἤπειρος στερεῖται τῶν ἀπαραιτήτων ἔργων, τὰ ὁποῖα θὰ τῆς ἐπέτρεπον τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ φυσικοῦ της πλούτου. Καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ὑστερεῖ ἀπὸ ἀπόψεως συγκοινωνίας. Ἡ κυβέρνησις Τσαλδάρη, ἐμφορουμένη ἀπὸ τὰς καλλιτέρας τῶν διαθέσεων διὰ τὴν Ἤπειρον, θὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου αὐτοῦ, δίδουσα ἰδιαιτέραν προσοχὴν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς συγκοινωνίας. Ὅσον ἀφορᾷ διὰ τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, θὰ καταβάλλωμεν πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς σημερινῆς καταστάσεως, ἥτις ὁμολογουμένως δὲν εἶναι ἀνθηρά... Προέρχομαι καὶ ἐγὼ ἀπὸ περιφέρειαν μαστιζομένην ἀπὸ ἐλονοσίαν καὶ θὰ καταβάλλωμεν πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως δι' ἔργων ἀποξηραντικῶν*

Γεώργιος Μελανίδης, γιατρὸς παθολόγος, ἀπὸ τοὺς διαπρεπέστερους τῶν Γιαννίνων. Μεταπολεμικὰ ἀναμίχτηκε στὴν πολιτικὴ καὶ ἐκλέχτηκε βουλευτής. Ἡ ἐκλογή του ὡς δημάρχου Ἰωαννίνων (1964) εἶχε τραγικὴ κατάληξη. Πέθανε ἀπὸ καρδιακὴ προσβολή, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁρκωμοσίας.

καὶ ἀποστραγγιστικῶν εἰς τὰς βαλτώδους ἐκτάσεις τῆς Ἠπείρου, καταπολεμήσωμεν τὴν ἑλονοσίαν, ἐπιτυγχάνοντες συγχρόνως καὶ τὸν σκοπὸν ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν καλλιέργειαν τὰς βαλτώδεις ταύτας ἐκτάσεις. Μίλησε καὶ γιὰ ἄλλα, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ καὶ διαβεβαίωσε τὸν κόσμο πὼς γνώριζε τὶς ἀνάγκες καὶ θὰ ἐργαζόταν μὲ ζῆλο καὶ ἀποδοτικότητα γιὰ τὴ θεραπεία τους, γιὰ νὰ προσθέσει ἀμέσως: *Ἀλλὰ κύριοι, μὴν αὐταπατώμεθα. Πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας, ὅτι λόγῳ τῶν σημερινῶν δυσχερεστάτων οἰκονομικῶν περιστάσεων* (καὶ πότε δὲν ἦταν δυσχερέστατες οἱ οἰκονομικὲς συνθῆκες σ' αὐτὴ τὴ χώρα;), *δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν ἀπὸ τὸ κράτος, εἰ μὴ ἐλαχίστην οἰκονομικὴν ἀρωγήν. Πρέπει πρωτίστως νὰ κινηθῶμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ἀποβλέψωμεν διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ τῆς ἀναδημιουργίας τῆς χώρας, στηριζόμενοι κυρίως εἰς τὰς ἰδικάς μας δυνάμεις, γνωρίζοντες ὅμως ὅτι τὰ ὄμματα τοῦ κράτους δὲν παύουσι νὰ παρακολουθοῦν τὰς προσπαθείας μας καὶ ἅμα ὡς βελτιωθῇ ἡ κατάστασις* (νὰ καὶ τὰ «θά»...) *ἡ συνδρομή του θὰ καταστῇ ἔτι ἐντονωτέρα καὶ πλέον ἱκανοποιητική.* Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης, προσφωνώντας τὸ νέο Γενικὸ διοικητή, μετὰ τὸ τέλος τοῦ λόγου του, ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιό του -θέλοντας ἔτσι νὰ ἀπαλλαγεῖ καὶ ἀπὸ τὸ βάρος τῶν κατηγοριῶν ἐναντίον του ἐκ μέρους τῶν *Λαϊκῶν*, ὅτι εἶχε ἐκδηλώσει τὴ συμπάθειά του πρὸς τὸ κίνημα Πλαστήρα τῆς 6ης Μαρτίου-, ἀπαρίθμησε τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς πόλης καὶ ἐξέφρασε τὴν βεβαιότητά του ὅτι: *θέλετε ἐργασθῇ μὲ ὅλας σας τὰς δυνάμεις* (γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς Ἠπείρου) *καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ ἀειμνήστου ὑμῶν πάππου Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου θὰ σκιρτᾷ ἀπὸ χαράν, διότι οὕτως ἔδοξε τῇ μοίρᾳ νὰ συνεχίσῃ τὸ περικαλὲς ἔργον αὐτοῦ εὐγενὴς βλαστὸς τῆς οἰκογενείας του ὁ ἔγγονός του, Σεῖς κ. ὑπουργέ.* Ἦταν ὀνομαστὸς γιὰ τέτοιες κολακεῖες ὁ Βλαχλείδης, ἀποκαλούμενος ἀπὸ τοὺς Γιαννιῶτες καὶ «ἀπογάλιας». Μὲ τὶς ἱκανότητές του καὶ μὲ τὰ θυμιατήρια παρέμεινε δήμαρχος καὶ μετὰ τὴ λήξη ἀκόμα τοῦ πολέμου. (Ἀντικαταστάθηκε μόνον ἀπὸ τὶς Ἐαμικὲς ὀργανώσεις κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἐλασοκρατίας, ἀπὸ τὸ γιατρὸ Πέτρο Ἀποστολίδη).

Οἱ *Λαϊκοί*, στὸ μεταξύ, πικραμένοι ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐκλογικὴ ἀποτυχία τους, ἐνθουσιασμένοι ὅμως ἀπὸ τὴ νίκη τοῦ κόμματός τους καὶ τὴν ἄνοδο τῶν ἀντιβενιζελικῶν στὴν ἐξουσία, ἄρχισαν νὰ ἐκδηλώνουν, σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο, τὶς ἡγετικὲς φιλοδοξίες τους. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς προβολῆς φιλοδοξιῶν ἦταν καὶ ἡ διάσπαση τοῦ *Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου* Ἰωαννίνων καὶ ἡ ἵδρυση καὶ δεύτερου συλλόγου. Τὸ θέμα ἀπασχόλησε ὅλες τὶς ἐφημερίδες καὶ μὲ ἱκανοποίηση ἔγινε δεκτὸ ἀπὸ τοὺς πλειοψηφοῦντας *Βενιζελικοὺς* τῆς πόλης. Ἡ διάσπαση τῶν *Λαϊκῶν* ἐκδηλώθηκε κατὰ τὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Ἀπριλίου. Ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης, σὲ κύριο ἄρθρο του (*Ἐλευθερία* 4-5-33) ἐκθέτει μὲ λεπτομέρειες τὴν ἱστορία τῆς ἵδρυσης

τοῦ *Λαϊκοῦ Πολιτικοῦ συλλόγου* καθὼς καὶ τὰ αἴτια τῆς τελευταίας διάσπασής του. Ὁ *Σύλλογος* ἱδρύθηκε τὸ 1921, μὲ πρῶτο πρόεδρο τὸ γιατρὸ Ἀδαμ. Τσατσάνη. Ἔζησε ἕνα μόνο χρόνο καὶ διαλύθηκε τὸ 1922 μὲ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Πλαστήρα. Ὕστερα ἀπὸ 10 χρόνια, τὸ 1932, μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς διενέργειας βουλευτικῶν ἐκλογῶν, ἔγινε ἐπανασύστασή του καὶ ἐκλέχτηκε πρόεδρος ὁ Σπ. Σούρλας, μὲ γενικὸ γραμματέα τὸν Κων. Σπέγγο. Μετὰ ἀπὸ τρεῖς μῆνες ὁ Σπ. Σπέγγος, ἐποφθαλμιώντας τὴν προεδρία τοῦ Συλλόγου *διὰ θαυμασίας τρικλοποδιᾶς καὶ τῆς ἀπαραιτήτου συνεργασίας τοῦ ἰατροῦ Γεωργ. Σούλη καὶ τῶν γνωστῶν τῆς κατασκευῆς τῶν ψηφοδελτίων, κατόρθωσε νὰ ἁρπάσῃ τὴν προεδρίαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐνεγράφησαν περὶ τὰ 330 μέλη* (Οἱ ἀπόψεις τοῦ Χρηστοβασίλη εἶναι ὑποκειμενικὲς καὶ ἐκπροσωποῦν μόνο τὴν ὁμάδα τῶν *Λαϊκῶν* ποὺ ἵδρυσαν τὸ νέο Σύλλογο). Μετὰ παρέλευση τριμήνου ὁ *Σύλλογος* ἔπεσε σὲ ἀδράνεια, ἐξαιτίας οἰκονομικῶν δυσχερειῶν (τὰ μέλη δὲν πλήρωναν τὴ συνδρομή τους), ὁ Σπέγγος ὅμως διατηροῦσε τὸν τίτλο τοῦ προέδρου γιὰ ἱκανοποίηση τῶν δικῶν του φιλοδοξιῶν καὶ κατὰ τὶς βουλευτικὲς ἐκλογὲς τοῦ 1932 καὶ 1933 ὅλες οἱ πρωτοβουλίες προέρχονταν ἀπ' αὐτόν. Μετὰ τὶς ἐκλογὲς τοῦ 1933 ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ διεκδικήσει τὴ θέση τοῦ Γενικοῦ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης. Κατὰ τὴν ἀπουσία ὁ Σούρλας καὶ ἄλλα στελέχη τῶν *Λαϊκῶν*, διαπιστώνοντας τὴν ἀνυπαρξία τοῦ *Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου*, θεώρησαν καθῆκον τους νὰ προχωρήσουν στὴν ἵδρυση νέου συλλόγου ὑπὸ τὸν τίτλο: *Πανηπειρωτικὸς Λαϊκὸς Πολιτικὸς σύλλογος*. Ἔγινε συνέλευση μελῶν, ἀρχαιρεσίες καὶ ἐκλέχτηκε συμβούλιο ἀπὸ τούς: Δημοσθ. Δάνο, πρόεδρο, Σωτ. Συρμακέση, ἀντιπρόεδρο, Ἰω. Παπαδόπουλο, γενικὸ γραμματέα, Π. Παγώνη ταμία καὶ μέλη τούς: Σπ. Σούρλα, Κων. Λιούμα, Δ. Χαρίση, Χρ. Ζηκίδη, Φ. Σταμόπουλο, Γρ. Σακκᾶ καὶ Χρ. Χρηστοβασίλη. Οἱ ἀνήκοντες στὸν ἄλλο σύλλογο ἀντέδρασαν, καὶ παρὰ τὴ συνεχιζόμενη ἀπουσία τοῦ προέδρου Κων. Σπέγγου στὴν Ἀθήνα, συγκάλεσαν γενικὴ συνέλευση καὶ ἐξέλεξαν διοικητικὸ συμβούλιο ἀπὸ τούς: Ἀδ. Τσατσάνη, πρόεδρο, Γεώργ. Μουλαϊμίδη, ἀντιπρόεδρο, Γεώργ. Σούλη, Κων. Σπέγγο, Νικ. Καζαντζῆ, γενικὸ γραμματέα, Θ. Βούρη ταμία, Βασ. Λάππα, Μιχ. Δερδεμέζη καὶ Θ. Καρατζένη. Ἔτσι, κατέληγε ὁ Χρηστοβασίλης, ἔχομε δυὸ *Λαϊκοὺς πολιτικοὺς συλλόγους*, ἀλληλομαχομένους, *χάρις εἰς τὰ περίφημα σχέδια τοῦ ἰατροῦ Γ. Σούλη, ὁ ὁποῖος μὴ θέλων νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν λογικὴν τοῦ συμφέροντος τοῦ κόμματος, ἐννοεῖ νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν λογικὴν τῶν ἰδιοτροπιῶν του.* Ὡς λύση συνιστοῦσε νὰ συγκροτηθεῖ γενικὴ συνέλευση καὶ τῶν δυὸ συλλόγων καὶ νὰ σχηματιστεῖ κοινὸ ψηφοδέλτιο, γιὰ νὰ τερματιστεῖ ἡ διαίρεση. Πάντως καὶ οἱ δυὸ *Σύλλογοι* τίμησαν τὸ Χρηστοβασίλη, τὸν ἀρχαιότερο τῶν *ἐν ἐνεργείᾳ* πολιτικῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ὁ μὲν *Πανηπειρωτικός*, ὡς ἀρχηγὸ τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὰ Γιάννινα, ὁ δὲ ἄλλος ὡς ἐπίτιμο πρόεδρό του. Ἡ στάση τῆς *Ἠπεί-*

ρου στὸ θέμα ἦταν ἐπικριτικὴ γιὰ ὅσους ἀνέλαβαν πρωτοβουλία τῆς ἵδρυσης τοῦ δεύτερου συλλόγου. Δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη ἵδρυσής του, ὑποστήριζε. Καὶ στὴν περίπτωση ἀκόμα ποὺ κάποιοι διαπίστωσαν ἀδράνεια τοῦ ὑπάρχοντος συλλόγου, γιὰ νὰ προσχωρήσουν σὲ ἵδρυση ἄλλου ἔπρεπε νὰ καλέσουν στὴ γενική τους συνέλευση ὅλους τοὺς παλαιοὺς ὁμοϊδεάτες. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, καὶ δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ γενικὴ συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ παλαιοῦ συλλόγου, ἡ ἐφημερίδα ἔγραψε καὶ δεύτερο ἄρθρο (28-4-33) κατηγορώντας καὶ πάλι, ὅσους εἶχαν τὴν πρωτοβουλία τῆς ἵδρυσης τοῦ δεύτερου συλλόγου καὶ συνιστώντας συσπείρωση ὅλων γύρω ἀπὸ τὸν παλαιὸ σύλλογο. Ἦταν ἀπαίτηση, ἔλεγε καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* ποὺ δὲν ἀνέχονταν διασπάσεις καὶ παραγοντισμούς. Στὸ ἴδιο φύλλο δημοσιεύονταν καὶ ἐπιστολὲς *Λαϊκῶν* παραγόντων τοῦ Γ. Καππᾶ καὶ Γρ. Βαρζώκα ποὺ ἀποδοκίμαζαν τὴ διάσπαση. Ἡ *Ἤπειρος* συνέχισε ἔντονη τὴν ἀρθρογραφία της κατὰ τῶν *διασπαστῶν*. Ἡ διένεξη ἀνάμεσα στοὺς *Λαϊκοὺς* καὶ ἡ διαίρεσή τους σὲ δυὸ συλλόγους κράτησε μῆνες, παρὰ τὶς συστάσεις στελεχῶν τῆς πόλης καὶ τὶς παραινέσεις τοῦ κέντρου γιὰ ἑνοποίηση. Μάλιστα ὁ *Πανηπειρωτικὸς Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος* γιὰ νὰ δικαιώσει τὸ ὄνομά του, προχώρησε στὴν ἵδρυση παραρτημάτων στοὺς Φιλιάτες, Κόνιτσα, Παραμυθιὰ καὶ Δελβινάκι.

Τελικὰ ἡ ἐπιμονὴ στὴ διαίρεση, παρὰ τὶς συστάσεις τοῦ κέντρου, προκάλεσε τὴν ἔντονη δυσφορία τοῦ πρωθυπουργοῦ Τσαλδάρη, ὁ ὁποῖος, μέσω τοῦ Γενικοῦ Διοικητῆ, ἔστειλε μήνυμα στοὺς προέδρους τῶν δυὸ συλλόγων νὰ μεριμνήσουν γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸ ταχύτερη συνένωσή τους. Ὕστερα ἀπὸ τὴ σύσταση αὐτὴ -διαταγὴ στὴν οὐσία τοῦ κόμματος- τὰ δυὸ συμβούλια συνῆλθαν σὲ σύσκεψη καὶ ἀποφάσισαν: α) Τὴν διάλυση τῶν δυὸ συλλόγων καὶ τὴ συγχώνευσή τους σὲ ἕνα β) Τὴν ἐκλογή, ὡς προσωρινῆς διοικούσας ἐπιτροπῆς τοῦ ἑνιαίου συλλόγου, τῶν ἑξῆς στελεχῶν καὶ ἀπὸ τοὺς δυὸ συλλόγους: Δημ. Δάνου, Σπ. Σούρλα, Λ. Χαρίση, Ἰω. Παπαδοπούλου (ἀπὸ τὸν *Πανηπειρωτικὸ* καὶ Ἀδ. Τσατσάνη, Γ. Μουλαϊμίδη, Γ. Σούλη, Θ. Βούρη, Ν. Καζαντζῆ (ἀπὸ τὸν παλαιὸ *Σύλλογο*) καὶ Γ. Τζαβέλλα (ποὺ δὲν ἦταν μέλος σὲ κανένα ἀπὸ τὰ δυὸ συμβούλια. Ὁ βίος τῆς προσωρινῆς διοικούσας ἐπιτροπῆς ὁρίστηκε ἑξάμηνος καὶ ἔπρεπε στὸ διάστημα αὐτὸ νὰ συντάξει τὸ καταστατικὸ τοῦ ἑνιαίου συλλόγου καὶ νὰ προετοιμάσει τὴν ἵδρυση πυρήνων στὶς ἐπαρχίες τοῦ νομοῦ.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κόμματός τους, σὲ πανελλήνια κλίμακα, καὶ οἱ *Φιλελεύθεροι* τῶν Γιαννίνων σκέφτηκαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀργανωθοῦν σὲ σύλλογο, ὅπως εἶχε γίνει παλαιότερα, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου. Οὔτε καὶ δῶ, ἐξαιτίας τῶν πολλῶν φιλοδοξιῶν, ἀποφεύχτηκε ἡ διαίρεση. Τελικὰ ὕστερα ἀπὸ πολλὲς ἐσωκομματικὲς διαμάχες, στὶς 14 Μαΐου, ἔγινε ἡ συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ ἐπανιδρυθέντος *Συλλόγου Φιλελευθέρων* τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, στὴν ὁποία πῆραν μέρος, μὲ δικαίωμα ψήφου, 1086 μέ-

λη. Δυὸ ψηφοδέλτια διεκδίκησαν τὴν ψῆφο τῶν μελῶν. Ἐπικράτησε τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ γιατροῦ Β. Μιχαηλίδη καὶ ἐκλέχτηκαν οἱ ἑξῆς: Β. Μιχαηλίδης (μὲ ψήφους 657), Κ. Σκούρτης 589, Σ. Γκιζᾶς 551 (καὶ οἱ τρεῖς περιλαμβάνονταν καὶ στὰ δυὸ ψηφοδέλτια), Δ. Λιάσκος 437, Γ. Δευτεραῖος 424, Ἀρ. Λεύκοβιτς 407, Ν. Εὐθυμιάδης 401, Γ. Καλούδης 398, Τάκης Ἰωαννίδης 386, Κων. Φρόντζος 380, Εὐ. Φρίγκας 368, Δ. Τσινάβος 361. Οἱ τοῦ δευτέρου ψηφοδελτίου πῆραν τὶς ἑξῆς ψήφους: Ἀν Χρηστίδης 297, Κων. Ρώϊμπας 292, Στ. Κατσαδήμας 291, Δημ. Πανίδης 289, Νικ. Σακελλαρίδης 284, Στ. Μπότσιος 272, Ἀλ. Τσίπας 265, Ν. Τσοφόπουλος 255 καὶ Γ. Γκωλέτσης 246.

Οἱ ἀντιπαραθέσεις μεταξὺ κυβερνητικῶν καὶ ἀντικυβερνητικῶν ἐφημερίδων τῶν Γιαννίνων ἦταν ἔντονες γύρω ἀπὸ θέματα τοπικοῦ κυρίου ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ μὲ γενικότερες πολιτικὲς προεκτάσεις. Τοὺς πρώτους μῆνες οἱ ἀντικυβερνητικὲς ἐφημερίδες ἔδειχναν κάποια ἀνοχὴ στὴ νέα κυβέρνηση. Χαρακτηριστικὴ ἡ στάση τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, τοῦ ὁποίου ὁ μόνιμος συνεργάτης στὴν Ἀθήνα (ὑπὸ τὸ ψευδώνυμο *Κιγκινάτος*), σημείωνε (9-4-33): *Δὲν θὰ βιασθῶμεν, προκαταδικάζοντες, ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» θ' ἀποτύχῃ εἰς τὰς προσπαθείας του. Τὸ ὑπουργεῖον του εἶναι ἄρτιον σχεδὸν εἰς ἐμφάνισιν καὶ τοὺς ὑπουργοὺς θερμαίνει ἡ ἱερὰ φλόγα ὅπως καὶ αὐτοὶ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸ κράτος. Τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶναι εἰς θέσιν καὶ ν' ἀναδειχθοῦν εἰς τὸν πολιτικὸν στίβον καθ' ὅσον καὶ πείρας δὲν ἀμοιροῦν, ἀλλὰ καὶ εὐπαίδευτοι τυγχάνουν.* Ἡ μεγάλη ὄξυνση, νέα ἔκφραση τοῦ Διχασμοῦ, δὲν θ' ἀργοῦσε νὰ φανεῖ...

Προσφιλὲς θέμα τῆς ἀντιπολίτευσης -ὅπως τῆς ἀντιπολίτευσης κάθε ἐποχῆς- ἦταν ἡ ἀνακάλυψη σκανδάλων καὶ ζημιογόνων γιὰ τὴ χώρα κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν, ὑπογραφὴ συμβάσεων, διορισμοὶ «ἡμετέρων» κ.ἄ. Ὅλα αὐτὰ ἔρχονταν στὴν ἐπιφάνεια μέσω τοῦ τύπου καὶ τῶν ἐπερωτήσεων ποὺ κατέθεταν στὴ βουλὴ οἱ βουλευτὲς τῆς ἀντιπολίτευσης. Τὰ σκάνδαλα, ὑποτιθέμενα καὶ μή, καὶ οἱ χαριστικὲς συμβάσεις, σχολιάζονταν μὲ ἄρθρα ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸ τύπο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε κυβερνητικὸ ἔντυπο σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, καὶ δίνονταν, στοὺς ἴδιους ὑψηλοὺς τόνους, ἀνάλογες ἀπαντήσεις. Τὸ Μάϊο π.χ. κυρίαρχο θέμα τῶν ἐφημερίδων ἦταν ἡ σύμβαση γιὰ τὸν καφέ. Συζητήθηκε στὴ Βουλή, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἀντιπολίτευσης δὲν ἦταν τεκμηριωμένα καὶ ἡ κατηγορία κατέρρευσε. Οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες πανηγύρισαν. *Τὸ οἰκτρὸν τέλος μιᾶς συκοφαντικῆς ἐκστρατείας* τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο της ἡ *Ἤπειρος* (7-5-33). *Συνεταράχθη τὸ πανελλήνιον μὲ τὴν συκοφαντίαν*, ἔγραφε. *Αἱ ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολιτεύσεως καθημερινῶς ἐγέμιζαν στήλας ὁλοκλήρους μὲ τὰς περιγραφὰς καὶ μὲ τὰ σχόλιά των κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ δῆθεν σκανδάλου. Οἱ σκιτσογράφοι ἐπίσης εἰς κίνησιν διὰ νὰ σατιρίσουν τὰς*

σκανδαλώδεις ἐνεργείας τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς συμβάσεως τῶν καφέδων. Καπνὸς πολὺς παντοῦ, ἀλλὰ ψητὸ τίποτε. Ἦρθε προχθὲς ἡ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος ἐφάνη καὶ θὰ διελύετο τὸ σκότος τῆς συκοφαντίας καὶ τῆς ἀτίμου διαβολῆς. Καὶ τὸ σκότος διαλύθηκε μὲ τὴν ἀνάπτυξη ἐπερώτησης ἀντιπολιτευόμενου βουλευτῆ στὴ Βουλή, ὅπου ἀποδείχτηκε ὅτι δὲν γνώριζε κὰν τὴ σύμβαση. *Ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν*, κατέληγε ἡ ἐφημερίδα. *Ὁμολογουμένως ὅλαι αἱ συκοφαντίαι πάντοτε οἰκτρὰν τύχην ἔχουσι. Ἀλλ' ἡ περὶ τῆς συμβάσεως τῶν καφέδων συκοφαντία εἶχε τὴν οἰκτροτέραν πασῶν.*

Ἡ πιὸ σοβαρὴ κατηγορία ποὺ ἄρχισε νὰ ἐκτοξεύει ἡ ἀντιπολίτευση κατὰ τῆς κυβέρνησης -καὶ εἶχε καὶ τὴ βάση της- ἦταν οἱ φιλοβασιλικὲς τάσεις της. Ἡ κυβέρνηση, μὲ δηλώσεις τῶν ὑπουργῶν της, προσπαθοῦσε καθημερινὰ νὰ ἀποσείσει τὴν κατηγορία, χωρὶς ὅμως νὰ γίνεται πιστευτή. Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν φιλοβασιλικῶν ὀργανώσεων, οἱ δηλώσεις τοῦ ἐξόριστου βασιλιὰ Γεωργίου σὲ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα, κάποιες ἄλλες κινήσεις καὶ δηλώσεις φιλοβασιλικῶν παραγόντων, πολλαπλασίαζαν τὶς ἀνησυχίες τῶν Δημοκρατικῶν.

Αἰτίες γιὰ διεύρυνση τοῦ Διχασμοῦ πρόσφεραν καὶ οἱ ὀξύτατες συζητήσεις στὴ Βουλή, μὲ κύριο θέμα τοὺς πρώτους μῆνες τῆς διακυβέρνησης Τσαλδάρη, τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Πλαστήρα τῆς 6ης Μαρτίου, γιὰ τὸ ὁποῖο διεξάγονταν ἀνακρίσεις, γιὰ τὸν καταλογισμὸ εὐθυνῶν ὄχι μόνο στὸν Πλαστήρα καὶ σ' ὅσους τὸν ἀκολούθησαν, ἀλλὰ καὶ στὸ Βενιζέλο καὶ πολλῶν ὑπουργῶν του, μὲ τὴν κατηγορία ὅτι βοήθησαν τὸν Πλαστήρα στὸ κίνημα. Οἱ συζητήσεις τῆς Βουλῆς ἦταν θυελλώδεις, ἡ συνεδρίαση μάλιστα τῆς 15ης Μαΐου, ὅταν ὁ Μεταξᾶς ἀνέπτυξε τὸ κατηγορητήριό του ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν παραπομπή του σὲ *Εἰδικὸ Δικαστήριο*, ἡ Βουλὴ *μετετράπη εἰς ἀρένα συμπλεκομένων βουλευτῶν, τῶν κυβερνητικῶν προσπαθούντων νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν φίλων του νὰ τὸν προφυλάξουν.* Ἡ ἔκρηξη προῆλθε ἀπὸ μιὰ φράση τοῦ Βενιζέλου, κατὰ τὴν ἀγόρευσή του πρὸς ἀντίκρουση τοῦ κατηγορητηρίου τοῦ Μεταξᾶ. *Εἶχον* -εἶπε- *ἕνα στρατηγὸν ἐπαναστάτην* (τὸν Πλαστήρα), *ὅπως μὲ κατηγόρησαν, ὁ ὁποῖος προσέφερεν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν τόπον...* Ὅταν ἀκούστηκε αὐτὴ ἡ φράση, ἄρχισε τὸ πανδαιμόνιο. Οἱ κυβερνητικοὶ βουλευτὲς καὶ τὰ θεωρεῖα ὀρύονταν, ἀποκαλώντας τοὺς βενιζελικοὺς βουλευτὲς *δολοφόνους, ἀτίμους* καὶ ἀρκετοὶ βουλευτὲς ἔτρεξαν πρὸς τὸ βῆμα μὲ ἀπειλητικὲς προθέσεις ἐναντίον του. Οἱ βενιζελικοὶ συνάδελφοί τους πρόφτασαν καὶ σχημάτισαν προστατευτικὸ κλοιὸ γύρω του, ἐνῶ ὁ Βενιζέλος καλοῦσε τὸν πρόεδρο τῆς Βουλῆς νὰ ἀποκαταστήσει τὴν τάξη, κάτι ποὺ δὲν ἔγινε κατορθωτό. Ὁ Βενιζέλος διέκοψε τὴν ἀγόρευσή του καί, παρὰ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Τσαλδάρη -ποὺ δὲν ἦταν ἐν τούτοις κατευναστική, ἀφοῦ δικαιολογοῦσε τὶς ἀσχημοσύνες τῶν βουλευτῶν του- ἀποφάσισε

ἀποχὴ ἀπὸ τὶς ἐργασίες τῆς Βουλῆς *ἐὰν δὲν τοῦ παρείχοντο ὅλαι αἱ ἐγγυήσεις ὅτι θὰ εἶχε πλήρη ἐλευθερίαν λόγου.* Ἡ ἀγόρευση τοῦ Βενιζέλου τῆς 15ης Μαΐου, ἦταν ἡ τελευταία του στὴ Βουλή. Ἡ κατηγορία ἐναντίον του ἔκλεισε μὲ τὸ διάταγμα ἀμνηστείας τῆς κυβέρνησης Τσαλδάρη. Ὅμως ἀπὸ τὴν τελευταία μέρα τῆς ἀγόρευσης τοῦ Βενιζέλου, βαρειὰ νέφη συσσωρεύονταν στὸ χῶρο τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων. Σ' ἕνα μῆνα περίπου ἡ μπόρα θὰ ξεσποῦσε.

Τὰ γεγονότα ποὺ διαδραματίστηκαν στὴ Βουλὴ στὶς 15 Μαΐου, κάθε μιὰ παράταξη τὰ ἐκμεταλλεύτηκε *πρὸς ἴδιον ὄφελος.* Οἱ βενιζελικοὶ ἔρριχναν ὅλη τὴν εὐθύνη στοὺς ἀντιβενιζελικοὺς καὶ οἱ τελευταῖοι στοὺς πρώτους. Ἐκφραστὴς τῶν ἀντιθέσεων ὁ τύπος, ἀθηναϊκὸς καὶ ἐπαρχιακός. Δεῖγμα τῆς κριτικῆς ποὺ χρησιμοποιήθηκε, ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη (18-5-33). *Αἱ προκληθεῖσαι σκηναὶ ἐν τῇ Βουλῇ τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπερασπίσεως ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, ὄχι τοῦ κατηγορουμένου ἑαυτοῦ του ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, ὡς δικαίως κατηγορεῖται, ἀλλὰ τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ αἱμοβόρου στασιαστοῦ Πλαστήρα, ὁ ὁποῖος παρ' ὀλίγον ν' ἀνάψῃ πυρκαϊὰν εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς λογικῆς καὶ εἰσέρχεται ἐντὸς τῆς σφαίρας τοῦ ἀκαταλογίστου καὶ τῆς ἀναιδείας. Ἀλλὰ τοιοῦτος ὑπῆρξε πάντοτε ὁ Βενιζέλος, ἀφ' ἧς ἐποχῆς σχηματίσας ἕνα πολιτικὸν κόμμα, ἐπρόδωσε τὸν ὅρκον τοῦ πολίτου Ἕλληνος, πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸν βασιλέα του.* Καὶ ἀφοῦ ἐξιστορεῖ ὅσα *δεινά,* κατὰ τὴ γνώμη του, εἶχε σωρεύσει ὁ Βενιζέλος στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τῆς ἐμφάνισής του στὴν πολιτικὴ σκηνή, κατέληγε: *Εἰς τοιοῦτον θράσος ἔφθασεν ὁ περίφημος αὐτὸς Βενιζέλος, ὥστε ἐνόμισεν ὅτι δὲν παρέστη εἰς τὴν Βουλὴν ὡς ἀπολογούμενος κατηγορούμενος, ἀλλ' ὡς δικηγόρος τοῦ στασιαστοῦ Πλαστήρα. Δὲν ἠλπίζομεν ποτὲ νὰ ἴδωμεν τὸ κατάντημα αὐτὸ τοῦ Βενιζέλου.* Ἀλλὰ θὰ ἔβλεπαν σύντομα πολλὰ κι ὁ Χρηστοβασίλης κι ὅλοι οἱ Ἕλληνες...

Δὲν πρόφτασε νὰ κατατοπιστεῖ σ' ὅλα τὰ φλέγοντα θέματα τῆς Ἠπείρου ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς καὶ ἄρχισαν οἱ ἐπικρίσεις ἐναντίον του, μὲ ἀφορμὴ κάποιους διορισμοὺς ὑπαλλήλων. Διαμαρτυρίες εἶχαν δημιουργηθεῖ καὶ κατὰ τὶς παραμονὲς τοῦ Πάσχα, ὅταν ἡ Γενικὴ διοίκηση ἀποφάσισε τὴ δικαιότερη, κατὰ τὴν ἄποψή της, διανομὴ ἐπιδομάτων στοὺς ὁπλαρχηγούς, ποὺ ὡς τότε εἶχαν οἱ ἴδιοι τὴν εὐθύνη τῆς διανομῆς τῶν ἐπιδομάτων. Μὲ τοὺς διορισμοὺς οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες, ἀλλὰ καὶ ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Σακκᾶ περισσότερο ἀπ' αὐτές, βρῆκαν τὴν εὐκαιρία ὄχι μόνο νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἔγιναν οἱ διορισμοί, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποκινήσουν τὴ δημιουργία σκηνῶν στὴν κλειστή, λόγω τῶν ἑορτῶν, Γενικὴ διοίκηση, - ὁ Γενικὸς διοικητὴς ἀπουσίαζε στὴν Ἀθήνα. Αἰχμὴ τοῦ δόρατος τῆς ἀντικυβερνητικῆς ἐκστρατείας ἀποτέλεσε ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν ἐφε-

δροαναπηρικῶν ὀργανώσεων ὅτι εἶχαν ἀγνοηθεῖ κατὰ τοὺς διορισμούς, ἀφοῦ καταστρατηγήθηκε ὁ νόμος 4180 (περὶ προστασίας τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν). Κύριος στόχος ἦταν ὁ διορισμὸς ἑνὸς ἔφεδρου ἀξιωματικοῦ, ἀποφοίτου ἀνωτέρας σχολῆς, συμπατριώτη τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ, σὲ θέση ἐμπιστευτική. Ἡ *Κραυγή*, τῆς ὁποίας ὁ διευθυντὴς ἦταν καὶ πρόεδρος τῶν *Παλαιῶν πολεμιστῶν Ἠπείρου*, ἀπηύθυνε, ὅπως συνήθιζε, ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πρόεδρο τῆς κυβέρνησης Π. Τσαλδάρη, διαμαρτυρόμενη γιὰ τὴν ἀστοργία τῶν ἀρχῶν ἀπέναντι στοὺς ἐφέδρους καὶ τοὺς παλαιοὺς πολεμιστές οἱ ὁποῖοι κατέφευγαν στὸν πρωθυπουργὸ γιὰ νὰ ζητήσουν δικαιοσύνη καὶ νὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ ἐπέμβει γιὰ τὴν ἀπόδοσή της (19-6-33). Εἶχε προηγηθεῖ (5-6-33) ἡ δημοσίευση καὶ ἄλλης *ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς* πρὸς τὸν Τσαλδάρη, μὲ τὸ ἴδιο περίπου περιεχόμενο καὶ τίτλο: *Οἱ Ἠπειρῶται ἔφεδροι πολεμισταὶ ὑπὸ διωγμόν*. Οἱ διαμαρτυρίες δὲν περιορίστηκαν μόνο στὴν ἀρθρογραφία, ἀλλὰ καὶ σὲ παραστάσεις πρὸς τὴ Γενικὴ διοίκηση, στὴν ὁποία ἐπιτροπὴ τῶν ἐφεδροπολεμιστῶν, ποὺ τὴν προηγούμενη μέρα (Κυριακὴ) εἶχαν ὀργανώσει συγκέντρωση καὶ συλλαλητήριο, πῆγε γιὰ νὰ παραδώσει ψήφισμα διαμαρτυρίας. (Ἂς σημειωθεῖ ὅτι οἱ ὀργανώσεις ἦταν τρεῖς: *1) Ὁμοσπονδία ἀναπήρων καὶ θυμάτων πολέμου Ἠπείρου, 2) Ἕνωσις ἐφέδρων ὑπαξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν καὶ 3) Πανηπειρωτικὴ ἕνωσις ἐφέδρων πολεμιστῶν*). Στὴ Γενικὴ διοίκηση βρῆκαν τὶς πόρτες κλειστές, ἦταν Δευτέρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοὺς ἄνοιξε ἕνας χωροφύλακας μὲ πολιτικά, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπέτρεψε στὴν ἐπιτροπὴ νὰ μπεῖ μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανένας στὰ γραφεῖα. Βρισκόταν ὅμως ἕνας εἰσηγητής, ὁ Δαμαλᾶς, ποὺ διέταξε τὸ χωροφύλακα νὰ τοὺς ἀφήσει νὰ μποῦν. Τελικά, ὕστερα ἀπὸ σκηνή, στὴν ὁποία πῆραν μέρος καὶ ἄλλοι ἔνοπλοι μὲ πολιτικά, μπῆκαν ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἐπέδωσαν τὸ ψήφισμα, στὸ γραφεῖο τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ, παρὰ τὶς διαμαρτυρίες τοῦ χωροφύλακα ὅτι ὁ Δαμαλᾶς ἔπρεπε νὰ δεχτεῖ τὴν ἐπιτροπὴ στὸ δικό του γραφεῖο. Φῆμες κυκλοφόρησαν ὅτι ὁ Δαμαλᾶς, μετὰ τὴν ἔξοδό του ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση, δέχτηκε ἐπίθεση ἀπὸ ἔνοπλους. Πῶς ἐμφανίστηκαν οἱ σκηνὲς ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ ἀντιπολιτευόμενου τύπου; Ἀρκεῖ μόνο ὁ τίτλος τῆς περιγραφῆς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (6-6-33) γιὰ νὰ γίνει κατανοητὴ ἡ στάση τῶν ἀντικυβερνητικῶν: *Ὅταν ἐξεγείρωνται οἱ Λαοί...! Πειθαρχημένοι καὶ πρόθυμοι οἱ Ἠπειρῶτες ἀνάπηροι, τὰ θύματα πολέμου καὶ οἱ ἔφεδροι πολεμισταὶ ὑπαξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται, προχθὲς Κυριακὴν εἰς τὸ θέατρον Εὐστρατιάδη διεμαρτυρήθησαν ἐντονώτατα καὶ ἐξεδήλωσαν τὴν ἀγανάκτησίν των διὰ τὴν καταπάτησιν ὑπὸ τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ τῶν δικαιωμάτων των. Ὥμοσαν ὅτι, ἐὰν δὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἡ διαμαρτυρία των, θὰ καταφύγουν εἰς ἐντονώτερα καὶ δραστικώτερα μέτρα. Αἱ λυπηραὶ σκηναὶ εἰς τὴν Γενικὴν διοίκησιν, αἱ καταλύουσαι τὴν ἔνοιαν τοῦ κράτους.* Στὸ ἴδιο πνεῦμα εἶχαν συνταχθεῖ καὶ οἱ περιγραφὲς τῶν συγκεντρώσεων,

τῶν διαμαρτυριῶν καὶ τῶν σκηνῶν ἀπὸ μέρους τοῦ *Κήρυκος* καὶ τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς*. Στὶς 7-6-33 συνεχίστηκε ἡ ἐπιθετικὴ κατὰ τῆς Γενικῆς διοίκησης ἀρθρογραφία τῶν ἀντικυβερνητικῶν ἐφημερίδων καὶ θὰ συνεχιζόταν ἀκόμα γιὰ πολλὲς μέρες, ἂν δὲν συνέβαινε στὸ μεταξὺ ἡ ἐγκληματικὴ ἀπόπειρα τῆς δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου ποὺ συντάραξε τὸ πανελλήνιο.

Ἡ ἄλλη πλευρά, σ' ὅτι ἀφοροῦσε τοὺς διορισμοὺς καὶ τὶς σκηνές, παράθετε τὰ δικά της ἐπιχειρήματα. Ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία* (8-6-33): *Πρὸ πολλοῦ λυμαίνονται τὴν πόλιν μας μερικὰ σωματεῖα, στρατιωτικῆς δυστυχῶς φύσεως, τὰ ὁποῖα, ἐξ ἐλαχίστης ἀφορμῆς, δημιουργοῦν συλλαλητήρια, ἐκτοξεύουν ψηφίσματα, κατασπιλώνουν ὑπολήψεις, μὴ φεισθέντα οὔτε τοῦ ἱερωτάτου προσώπου τοῦ μητροπολίτου κ. Σπυρίδωνος. Τὰ σωματεῖα ταῦτα, χειραγωγούμενα τεχνηέντως παρὰ προσώπων ἐχόντων συμφέρον νὰ ὑποσκάπτουν τὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας μας, κατέστησαν κράτος ἐν κράτει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ τὴν τρομοκρατοῦν.* Πρὸς ἀπόδειξη ἀνέφερε πολλὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ κυριότερο ἦταν ἡ καταδίωξη τῶν καθηγητῶν. Καὶ ἐνῶ -πρόσθετε- γνώριζαν ὅτι ὁ Γενικὸς διοικητὴς ἀπουσίαζε στὴν Ἀθήνα καὶ ἦταν δυὸ μέρες ἀργίας, πῆγαν στὴ Γενικὴ διοίκηση, ὅπου μόνο ἕνας ὑπάλληλος βρισκόταν γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἐπεισόδια καὶ νὰ καταλύσουν τὴν ἔννοια τοῦ κράτους. *Ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν* -συνέχιζε- *ὅτι τόσον ἡ συγκρότησις τοῦ συλλαλητηρίου τῆς Κυριακῆς, ὅσον καὶ αἱ ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Γενικῆς διοικήσεως ἀπρεπεῖς σκηναί, ἦταν βαλταί. Ἀλλ' ἐρωτῶμεν τοὺς κοπτομένους καὶ ἐπαναστατήσαντας κατὰ τοῦ διορισμοῦ ἑνὸς λαμπροῦ νέου, διότι ἔτυχε νὰ μὴν εἶναι Ἠπειρώτης, ποῦ εὑρίσκοντο καὶ διατὶ δὲν ἐξηγέρθησαν ὅταν διωρίζοντο παρὰ τῆς κυβερνήσεως Βενιζέλου, κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον, συμβολαιογράφος ἐν Φιλιάταις ὄχι ἕνας ἀλλὰ δύο μὴ Ἠπειρῶται καὶ ἠγνοήθησαν οἱ Ἠπειρῶται δικηγόροι τῶν Ἰωαννίνων; Καὶ ἐρωτῶμεν τοὺς Ὑπερηπειρώτας τούτους... ποῖον ἀντίκτυπον δύνανται νὰ ἔχουν πάντα ταῦτα* (τὰ συλλαλητήρια καὶ αἱ σκηναὶ) *εἰς τὸν ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου ἑλληνισμόν;* (Εἰς τὰς πόλεις) *ὅπου κατὰ χιλιάδας ἀριθμοῦνται οἱ Ἠπειρῶται, διορισμένοι εἰς τόσας καὶ τόσας δημοσίας καὶ δημοτικὰς θέσεις, μὴ διακρινόμενοι ποσῶς ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους;... Ποῦ οἱ Ἠπειρῶται διώκονται ὡς ξένοι καὶ ἀπολύονται ἀπὸ δημοσίας καὶ δημοτικὰς θέσεις; Ἂν εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς πόλεις (καὶ βεβαίως καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ) σηκωθοῦν οἱ ἐντόπιοι καὶ εἴπουν: —Ἔξω οἱ Ἠπειρῶται, διότι εἶναι ξένοι! θὰ τοὺς ἀποζημιώσουν οἱ μωροὶ καὶ κακόβουλοι διοργανωταὶ τοῦ προχθεσινοῦ συλλαλητηρίου;*

Μὲ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὁ Γενικὸς διοικητὴς ἔδωσε γιὰ δημοσίευση τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωση: *Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν διορισμῶν ἐκτάκτων ἐπιστατῶν τῆς Κοινοτικῆς μηχανικῆς ὑπηρεσίας, ὁ θόρυβος εἶναι παντελῶς ἀδικαιολόγητος, διότι οἱ διορισμοὶ οὗτοι ἐγένοντο κατὰ τοὺς*

κειμένους νόμους καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν διαδικασίαν, ἣν ἡ Γενικὴ διοίκησις μέχρι τοῦδε ἀπαρεγκλίτως ἐφήρμοσε καὶ ἥτις ἄλλωστε ἐφαρμόζεται ἐν τῷ Κέντρῳ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, δεδομένου ὅτι ἡ σχετικὴ διάταξις τοῦ νόμου περὶ προσλήψεως ἐφέδρων ἀξιωματικῶν εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας δὲν ἐφηρμόσθη εἰσέτι, μὴ ἐκδοθέντος σχετικοῦ διατάγματος, ὅπερ προβλέπεται ὑπὸ ταύτης. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τέλος τὰ διατυπωθέντα παράπονα ἐκ μέρους τῆς ἐπιτροπῆς τῆς συνελεύσεως καὶ κατὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ ψηφίσματος ἐν τῇ Γενικῇ διοικήσει, ὁ κ. ὑπουργὸς ἐπελήφθη τῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος τούτου, ἅμα τῇ ἀφίξει του. Μὲ ἀνακοίνωσή του, τέλος, ὁ ἕνας *«Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος»* ἔδινε στὴ δημοσιότητα *τὰ ὀνόματα τῶν διορισθέντων Ἠπειρωτῶν, τῶν περισσοτέρων ἐφέδρων.* (7 στὴν κοινοτικὴ ὑπηρεσία, 1 κλητήρας στὸ Δασαρχεῖο Ἰωαννίνων, 3 στὴν ταχυδρομικὴ καὶ τηλεγραφικὴ ὑπηρεσία). Ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος *Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος* μὲ τηλεγράφημά του πρὸς τὸν Τσαλδάρη, διαβεβαίωνε ὅτι *ὁ ἐγερθεὶς θόρυβος ὑπεκινεῖτο ὑπὸ τῶν βενιζελικῶν.* Ἂς σημειωθεῖ ὅτι, τόσο τὸ ἡμιεπίσημο ὄργανο τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ὁ *Κῆρυξ*, ὅσο καὶ οἱ κύριοι παράγοντες τοῦ Βενιζελισμοῦ στὰ Γιάννινα, *ἐτήρησαν* -κατὰ τὴν *Ἐλευθερία- ἀμέτοχον καὶ ἀξιοπρεπεστάτην στάσιν, ἀπέναντι τοῦ θέματος, καὶ τοῦτο τιμᾷ μεγάλως αὐτούς.* Τέλος καὶ ἡ *Κραυγή*, ἡ πλέον θορυβώδης, ἀντιβενιζελικῶν τάσεων ὑποτίθεται, κατάλαβε ὅτι παρατράβηξε τὸ σχοινὶ καὶ ἀνέκρουσε πρύμνη, διαβεβαιώνοντας ὅτι τὸ συλλαλητήριο καὶ οἱ παραστάσεις στὴ Γενικὴ διοίκηση δὲν εἶχαν καμιὰ πολιτικὴ χροιά, ὅτι ὁ Γενικὸς διοικητὴς δὲν εἶχε εὐθύνη γιὰ τὴν ὅλη ἀναταραχή, οἱ μόνοι ὑπεύθυνοι -ἔλεγε- *ἦταν οἱ πολιτευτὲς τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, οἱ ὁποῖοι εἰσηγήθηκαν τοὺς διορισμούς.* Στὴν ἀπάντηση τοῦ Κουμουνδούρου ἀντέδρασε ἔντονα ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (13-6-33): *Δυστυχῶς ὁ κ. Κουμουνδοῦρος προέκρινεν, ἀντὶ τῆς εἰλικρινοῦς συζητήσεως, τὸν δικολαβισμὸν καὶ τὴν πρόκλησιν. Ἂς βεβαιωθῇ ὅμως ὅτι καὶ τὰ δύο δὲν ἀποκαθιστοῦν τὰ πράγματα.* Οἱ ἐφεδρικὲς καὶ οἱ ὀργανώσεις τῶν ἀναπηροθυμάτων ἔδωσαν τὴ δική τους ἀπάντηση: *Ὁ κ. Γενικὸς διοικητὴς ἐν τῇ ἐκδήλῳ προσπαθείᾳ του, ὅπως συγκαλύψῃ τὰς ἰδίας αὐτοῦ εὐθύνας διὰ τοὺς ἐκνόμους διορισμούς, ἐπικαλεῖται ἀορίστως τὴν ἐπὶ ἀναλόγων περιπτώσεων ὁμοίαν πολιτείαν τῶν προκατόχων του, ὡς καὶ τοῦ Κέντρου, ὡσεὶ οἱ τυχὸν παρανομίαι τῶν ἄλλων δημιουργοῦν ἀξιομίμητον παράδειγμα καὶ δι' αὐτόν. Ὁ ἐφεδρικὸς κόσμος πεισθεὶς ὅτι τὰ αἰτήματα αὐτοῦ δὲν εὗρον ἠχὼ παρὰ τῷ κ. Γενικῷ διοικητῇ θὰ συνέλθῃ διὰ νὰ σκεφθῇ καὶ ἀποφασίσῃ διὰ τὴν ἐφεξῆς στάσιν του.*

Ο Νίκος, ἀποφασισμένος πιὰ νὰ ἀγωνιστεῖ γιὰ νὰ ἐκλεγεῖ, μὲ τὴν ἀξία του, ὡς ὑφηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε ἀφιερωθεῖ στὴ σύνταξη τῆς «ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ» διατριβῆς του, θυσιάζοντας κάθε μικροαπό-

λαυση καὶ ἀπέχοντας ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ζωή. Μόνος του δρόμος πιὰ σπίτι-γυμνάσιο, γυμνάσιο-σπίτι. Ὕστερα κλεινόταν στὸ γραφεῖο του καὶ πάλευε μὲ τὶς ἰδέες γιὰ νὰ τὶς ὑποτάξει καὶ νὰ τὶς ἐντάξει σ' ἕνα πλαίσιο ἀρχῶν ποὺ εἶχε προκαθορίσει. Ἐλάχιστο καιρὸ διέθετε καὶ γιὰ τοὺς δικούς του, ποὺ κάθε μέρα παραπονοῦνταν ὅτι ἐρχόταν κι ἔφευγε σὰν ξένος ἀπὸ τὸ σπίτι. Ὅλοι τὸν ἀποζητοῦσαν, πιὸ ἔντονα ὅμως ἦταν τὰ παράπονα -καὶ καθένα διατυπωνόταν ἀνάλογα- τοῦ μικροῦ παιδιοῦ του καὶ τοῦ Πέτρου. Ὁ τελευταῖος, ἔτσι ὅπως οἱ κινήσεις του ἦταν περιορισμένες, δὲν εἶχε ἄλλο ἄντρα στὸ σπίτι νὰ μιλήσει, κι ἔνοιωθε τὸν τελευταῖο καιρὸ ἔντονη τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας... Μόνον ἡ Φιλίτσα, δὲν διαμαρτυρόταν γιὰ τίποτα, ἔπλεε σὲ πελάγη εὐτυχίας, μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ ἄνδρα της, τὸ ὄνειρό της γιὰ ἀνώτερες σπουδές, πλησίαζε νὰ πραγματοποιηθεῖ. Δὲν εἶχε πεῖ τίποτε ἀκόμα στὸ Νίκο, ἔπρεπε πρῶτα νὰ σιγουρευτεῖ γιὰ τὴν ἐπιτυχία του. Εἶχε τὶς δικές του ἔγνοιες, δὲν ἦταν σωστὸ νὰ προσθέσει καὶ τὶς δικές της. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπασχολοῦσε περισσότερο τὸ Νίκο -δεύτερο σὲ προτεραιότητα ἀπὸ τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν ἐπιτυχία του- ἦταν τὸ οἰκονομικό. Ὡς ὑφηγητής, ἀκόμα κι ἂν διοριζόταν μὲ ἐντολὴ διδασκαλίας, δὲν θὰ ἔπαιρνε πολλά, δύσκολα νὰ ἀνταποκριθεῖ μὲ τὸ μισθό του στὶς ἀνάγκες ποὺ θὰ ἀντιμετώπιζε στὴν Ἀθήνα, παρόλο ποὺ δὲν θὰ πλήρωνε ἐνοίκιο, ἀφοῦ ἡ Θεώνη καὶ ὁ Μάνος θὰ τοὺς φιλοξενοῦσαν, ἔνοιωθαν μάλιστα μεγάλη χαρὰ γιαυτό, ἡ συντροφιά τους θὰ τοὺς ἦταν πολύτιμη. Εἶχε, ἔπειτα, ν' ἀντιμετωπίσει καὶ τὰ ἔξοδα γιὰ μιὰ εὐπρεπῆ παρουσία στὸ Πανεπιστήμιο καὶ στὴν κοινωνία, ἡ νέα του θέση, ἡ ὑφηγεσία -ἦταν βέβαιο πὼς γρήγορα θὰ ὁδηγοῦσε στὴν κατάκτηση τῆς ἕδρας τοῦ καθηγητῆ- εἶχε τὶς δικές της ἀπαιτήσεις. Ὁ Πέτρος ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ποὺ ἔγινε λόγος γιὰ τὸ θέμα, εἶχε λύσει τὸ πρόβλημα μὲ τὸ δικό του τρόπο: κάθε μῆνα θὰ τοῦ ἔστελνε, μέσω τραπέζης, ἕνα ποσό, ἱκανὸ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ὅλων τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἴδιου καὶ τῆς οἰκογένειάς του. —*Ὄχι, πατέρα!* διαμαρτυρήθηκε ἔντονα ὁ Νίκος. *Δὲν θὰ γίνω ὑφηγητὴς γιὰ νὰ μὲ συντηρεῖς ἐσύ. Ἔκανες πολλὲς θυσίες γιὰ μένα, ὅταν ἤμουν φοιτητής, φτάνει πιά. Θὰ βρῶ τρόπο νὰ λύσω τὸ πρόβλημα.* Καὶ τὸν βρῆκε. Ἢ μᾶλλον τὸν βρῆκαν οἱ φίλοι του. Τοῦ ἐξασφάλισαν μιὰ θέση στὴν ἰδιωτικὴ σχολὴ Μεγαρέως, (σήμερα συνεχίζουν, μὲ τρόπο λαμπρὸ τὴν παράδοσή της, τὰ παιδιὰ τοῦ Δούκα), ἔτσι ὅλα εἶχαν τακτοποιηθεῖ. Ὅλα; Ὄχι. Κάπου τὸ ὄνειρο τῆς Φιλίτσας, θὰ συντριβόταν κάτω ἀπὸ συγκυρίες ἀπρόβλεπτες...

Τὸ Πάσχα γέμισε τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου ἀπὸ τοὺς δικούς του καὶ τοὺς φίλους του. Ἀπὸ τὸ πασχαλινὸ τραπέζι κανένας δὲν ἔλειψε. Τὸ μόνο ποὺ σκίασε κάπως τὴ χαρά τους ἦταν ἡ ξαφνικὴ ἀδιαθεσία τῆς Θεώνης, ἔγινε ἐμπόδιο γιὰ τὸν ἐρχομὸ τῆς ἴδιας καὶ τοῦ Μάνου στὰ Γιάννινα.

Τὰ ταξίδια τοῦ Σπυρίδωνος, τώρα ποὺ ὑπῆρχε καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία, ἔγιναν συχνότερα. Εἶχε καιρὸ νὰ τὸν δεῖ ὁ Πέτρος, ἦταν σίγουρος

ὅμως πὼς τὰ ταξίδια του εἶχαν μεγάλη σχέση καὶ μὲ τὴν κλονισμένη ὑγεία του. *Θὰ τὸν χάσουμε γρήγορα κι αὐτόν*, συλλογιζόταν, *μάστιγα γιὰ τὸν τόπο μας ἔγινε αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια. Πῆρε τὸ Χατζῆ, πῆρε τόσους νέους φοιτητὲς ἀπὸ τὴν πόλη μας, νέα βλαστάρια, κατάρα Θεοῦ, μὲ τί ἀσχολοῦνται αὐτοὶ οἱ χιλιάδες ἐπιστήμονες σ' ὅλο τὸν κόσμο; Δὲν κάνουν ἔρευνες γιὰ νὰ βρεθεῖ τὸ φάρμακο;* Τὰ εἶπε μιὰ μέρα, σὰν παράπονο, καὶ στὸ Δημήτρη. Ἐκεῖνος χαμογελοῦσε μὲ συγκατάβαση. —*Ἀγωνίζονται, πατέρα*, τοῦ ἀπαντοῦσε, *δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια ποὺ προσπαθοῦν νὰ καταπολεμήσουν εἶναι κι ἄλλες πολλὲς ποὺ θερίζουν, ξεχνᾶς τὸν καρκίνο:* —*Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάει*, εἶπε ὁ Πέτρος κι ἔκανε τὸ σταυρό του. Ὅμως ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχει τὶς ἀπορίες του. —*Καλά*, ρωτοῦσε, *μπορεῖ γιὰ τὶς δυὸ αὐτὲς ἀρρώστειες νὰ δυσκολεύονται νὰ βροῦν τὸ φάρμακο, γιὰ τὴ γρίππη ὅμως, ποὺ ξαπλώνει κάθε χρόνο στὸ κρεββάτι χιλιάδες κόσμο, δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ μιὰ θεραπεία;* —*Γιὰ ὅλα δουλεύουν πατέρα οἱ ἐπιστήμονες καὶ κάθε χρόνο κάτι ἀνακαλύπτουν... Τί σοῦ ἦρθε τώρα κι ἀσχολεῖσαι ὅλο μὲ τὶς ἀρρώστειες;* Ὁ Πέτρος ἄργησε νὰ μιλήσει. Ὕστερα στηλώθηκε ὄρθιος ἀπότομα. —*Βαρέθηκα, γυιέ μου*, τοῦ εἶπε, *νοιώθω νὰ πνίγομαι κλεισμένος στὸ σπίτι, δὲν ἤμουν μαθημένος σὲ τέτοια ζωή, δὲν τὸ ἀντέχω.* Σωριάστηκε ὕστερα στὴν πολυθρόνα, δὲν περίμενε νὰ πάρει ἀπάντηση, ἤξερε πὼς δὲν ὑπῆρχε. Ὁ Δημήτρης ἀνήσυχος πῆγε κοντά του, τοῦ ἐξέτασε τὸ σφυγμό, ἄνοιξε τὸ στῆθος καὶ τὸν ἀκροάστηκε, τοῦ μέτρησε τὴν πίεση, τίποτε ἀνησυχαστικό, ὅλα ἦταν φυσιολογικά. —*Εἶναι ἀπὸ τὴν κλεισούρα*, σκέφτηκε ὁ Δημήτρης, *μόλις καλοσυνέψει ὁ καιρὸς θὰ κάνει περιπάτους στὸν κῆπο, θὰ ἔρχεται καὶ στὸ μαγαζί, μπορεῖ τώρα καὶ κινεῖται μὲ ἄνεση, θ' ἀλλάξει παραστάσεις, θὰ σταματήσει ἡ ἐσωστρέφεια, θὰ ξεδώσει.* Γιὰ νὰ δημιουργήσει ἄλλη ἀτμόσφαιρα τὸν ρώτησε κάποια στιγμή: —*Τὴν πολιτικὴ κατάσταση πῶς τὶ βλέπεις πατέρα, ἐσὺ ποὺ διαβάζεις καθημερινὰ τόσες ἐφημερίδες, γιαννιώτικες καὶ ἀθηναϊκές;* Τὸν κοίταξε συλλογισμένος ὁ Πέτρος, ἄργησε ν' ἀπαντήσει. —*Δὲν πᾶμε καλά*, εἶπε, *ἐκεῖ στὴ Βουλὴ τρώγονται σὰν τὰ σκυλιά. Κάποιο κακὸ ἔρχεται...*

Τὴν ἄλλη μέρα ζήτησε τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸ Δημήτρη νὰ πάει στὸ μαγαζί. —*Νὰ πᾶς*, τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ γυιός του, *θὰ πάρουμε ἕνα ἀμάξι καὶ θὰ πᾶμε μαζί. Τόσοι πελάτες μπαινοβγαίνουν, κάποιον θὰ συναντήσεις.* Βρῆκε, καὶ μάλιστα τὸν καλλίτερο, τὸ Βάντζιο. Μόλις ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ μαγαζιοῦ καὶ εἶδε τὸν Πέτρο καθισμένο στὸ τραπέζι, ἔτρεξε καὶ τὸν ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά του, φιλήθηκαν, εἶχαν καιρὸ νὰ ἰδωθοῦν. Ὁ Πέτρος, παρὰ τὴν ἀρρώστεια του διατηρόταν καλά, στὸ πρόσωπο τοῦ Βάντζιου, ἦταν καὶ μεγαλύτερος, εἶχαν ἀποτυπωθεῖ τὰ σημάδια τῆς κόπωσης. Ἦταν τὰ γηρατειά, ἦταν καὶ τὸ πιοτὸ καὶ τὸ ξενύχτι ποὺ ἐπιβάρυναν τὴν κατάσταση. Ὁ Βάντζιος δὲν τὰ λογάριαζε αὐτά. Εἶχε διαλέξει τὴ ζωή του, ἔτσι θὰ πορευόταν ὡς τὸ τέλος. Εἶπαν, καὶ τί δὲν εἶπαν οἱ δυὸ φίλοι... Δὲν ἄφησαν κουτσο-

μπολιὸ νὰ μὴν τὸ σχολιάσουν, ὁ Βάντζιος, ποὺ περιδιάβαζε στὰ καφενεῖα, στὶς συγκεντρώσεις, στὶς Λέσχες, τὰ ἤξερε ὅλα, τίποτα δὲν τοῦ ξέφευγε. Ὁ ἄλλος ἀποροῦσε. *—Μὰ πῶς τὰ μαθαίνεις ὅλα Ἀχιλλέα, ἐσὺ εἶσαι ὁλόκληρη ἐφημερίδα. —Αὐτὴ εἶναι ἡ ζωή μου Πέτρο, καλή, κακή, δὲν μπορῶ νὰ τὴν ἀλλάξω.* Δὲν ἄφησαν ἀσχολίαστα καὶ τὰ πολιτικὰ γεγονότα, τὰ ντόπια καὶ τὰ ἀθηναϊκά. Οἱ *Λαϊκοὶ* ἐξακολουθοῦσαν νὰ γκρινιάζουν μεταξύ τους, ἀπόδειξη οἱ δυὸ *Σύλλογοι* ποὺ ἵδρυσαν. *—Ἂν συνεχίσουν ἔτσι, φοβᾶμαι πὼς θὰ ἔχουν τὴν τύχη τῶν μυρμηγκιῶν ποὺ βγάζουν φτερά,* παρατήρησε ὁ Βάντζιος. *—Κι ἄλλοι, οἱ Βενιζελικοί, δὲν πάνε καλλίτερα,* πρόσθεσε ὁ Πέτρος. *Τὸν Μπότσαρη, ὁ Λούλης, ὁ Σῖμος καὶ ἡ παρέα τους, δὲν θέλουν νὰ τὸν ἀκούσουν. Ἡ διαίρεση ποὺ σημειώθηκε στὶς ἐκλογὲς συνεχίζεται. Ἔκαναν κι αὐτοὶ «Σύλλογο», κι ἐκεῖ χωρισμένοι κατέβηκαν, μὲ δυὸ ψηφοδέλτια, ἀλληλοτρώγονται... —Ἔχεις γραφεῖ σὲ κανένα σύλλογο;* ρώτησε ὁ Βάντζιος. *—Ὄχι, ἐσύ; —Οὔτε ἐγώ, καὶ καλὰ κάναμε. Δὲν εἴμαστε ἐμεῖς γιὰ μαντρί. Πιστεύομε στὸ Μπάμπα καὶ τὸ λέμε φανερά, δὲ μᾶς νοιάζει τὶ λένε οἱ ἄλλοι, νὰ ὑποδουλώσουμε ὅμως τὴ σκέψη μας στὴ θέληση ὀργανωμένων κινήσεων, δὲν τὸ κάνουμε. Ἀλλὰ πολλὰ εἴπαμε γιὰ τοὺς ἄλλους. Τὶ κάνουν οἱ δικοί σου; Τὶ νέα ἔχετε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη; —Καλὰ εἶναι γι' αὐτοὺς τὰ νέα, γιὰ μᾶς δὲν θάναι καλὰ ἀπὸ τοῦ χρόνου. —Γιατί;* ρώτησε μὲ ἀπορία ὁ Βάντζιος *συμβαίνει τίποτα σοβαρό; —Ὄχι, καλὸ εἶναι, θὰ κοστίσει ὅμως στὴν οἰκογένειά μας. —Δὲν καταλαβαίνω. Ἐξήγησέ μου, μοῦ κέντρισες τὴν περιέργεια... —Νὰ ἀπὸ τοῦ χρόνου ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα, μὲ τὸ μικρὸ Γιάγκο φεύγουν γιὰ τὴν Ἀθήνα. Καταλαβαίνεις τὶ κενὸ θὰ δημιουργήσει στὸ σπίτι μας, γιὰ μένα περισσότερο, αὐτὴ ἡ ἀπουσία τους; —Πῆρε μετάθεση γιὰ τὴν Ἀθήνα ὁ Νίκος; —Κάτι καλλίτερο, πάει γιὰ ὑφηγητής, ἔχει κλειστεῖ στὸ δωμάτιό του ἐδῶ καὶ καιρὸ καὶ ἑτοιμάζει τὴν ἐργασία του, πῶς τὴ λέτε ἐσεῖς οἱ γραμματισμένοι... —Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσία. Μπράβο Νίκο, πάντα ἔλεγα πὼς αὐτὸ τὸ παιδὶ θ' ἀνέβει ψηλά. Ἀξίζει νὰ τὸ γιορτάσουμε, δὲν τὸ νομίζεις; —Καὶ βέβαια ἀξίζει,* συμφώνησε ὁ Πέτρος καὶ παράγγειλε νὰνοίξουν ἕνα κονιάκ, τριῶν ἀστέρων, Μεταξᾶ. *—Ὅπως σούλεγα,* συμπλήρωσε ὁ Πέτρος, *ἡ Θεώνη κι ὁ Μάνος χαίρονται, γιατὶ ἐκεῖ θὰ μείνουν ὁ Νίκος μὲ τὴν οἰκογένειά του, ἦταν ἀπαίτηση τῆς Θεώνης, ἐγὼ ὅμως θὰ λυπηθῶ πολὺ Ἀχιλλέα, θὰ τοὺς στερηθῶ, προπαντὸς τὸ ἐγγονάκι μου.*

Ἡ ἔξοδος καὶ ἡ παραμονὴ γι' ἀρκετὲς ὧρες τοῦ Πέτρου στὸ μαγαζί, ἡ συναναστροφή του μὲ φίλους, μὲ συνομιλήκους του, οἱ μικρὲς ἀναδρομές του στὰ περασμένα, οἱ κουβέντες γιὰ τὴν τρέχουσα ζωή, ὅλα αὐτὰ τοῦ ἔκαναν καλό, ἀνέστρεψαν τὴν ψυχολογική του διάθεση, δημιούργησαν τὸ κλίμα γιὰ μιὰ νέα ἔνταξη στὶς ἐπαγγελματικές του δραστηριότητες. Τὸ μεσημέρι ἄνοιξε τὴν καρδιά του στὸ Δημήτρη, τοῦ μίλησε γιὰ τὸ εὐχάριστο πρωινὸ ποὺ πέρασε, καὶ τοῦ ζήτησε νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ πάει κάθε μέρα

στὸ μαγαζί, νὰ τὸ διευθύνει πάλι, νὰ δίνει συμβουλὲς καὶ κατευθύνσεις, νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν ἀδράνεια, στὴν ὁποία εἶχε περιπέσει. Ν' ἀρχίσει νὰ αἰσθάνεται πὼς ζεῖ πάλι καὶ προσφέρει. Ἦταν ἐνθουσιασμένος μὲ τὶς ἀποφάσιες ποὺ πῆρε, ζητοῦσε τώρα τὴν ἔγκριση τοῦ Δημήτρη. Τὸ πρόσωπό του ἔλαμπε ἀπὸ εὐχαρίστηση, ὁ γυιὸς παρατήρησε καὶ κάποια ἔξαψη· βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση γιὰ τὴν ἀπάντηση ποὺ ὁ πατέρας περίμενε. Ἂν συμφωνοῦσε ἀπόλυτα μὲ τὶς ἀποφάσεις του, ὑπῆρχε κίνδυνος ἡ ἔντονη ἐπαγγελματική του ἐνασχόληση -σίγουρα κάτι τέτοιο θὰ γινόταν, δὲν θὰ περιοριζόταν μόνο σὲ συμβουλὲς καὶ νουθεσίες ὁ Πέτρος, θὰ μετεῖχε ἐνεργὰ στὴ ζωὴ τοῦ μαγαζιοῦ, ἀναλαβαίνοντας καὶ τὶς εὐθύνες του-, νὰ δημιουργήσει, μὲ τὴν ἀναπόφευκτη ἔνταση, νέους κινδύνους γιὰ τὴ ζωή του. Μιὰ ὑποτροπὴ τῆς ἐγκεφαλικῆς του πάθησης, ἔκρυβε θανάσιμο κίνδυνο. Ἂν, πάλι, ἦταν τελείως ἀρνητικός, θὰ χειροτέρευε τὴν ψυχολογική του κατάσταση, κάπου ἐκεῖ ἐνέδρευε ἡ μελαγχολία καὶ ἡ κατάθλιψη. Ἀποφάσισε νὰ δώσει μιὰ μέση λύση. —*Ἔχεις δίκιο πατέρα*, εἶπε, *εἶμαι σίγουρος πὼς ἡ σημερινὴ παρουσία σου στὸ μαγαζί, σοῦ ἔκανε καλό. Ὅμως αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γίνεται κάθε μέρα. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβεις, θὰ φορτωθεῖς μὲ ἔγνοιες, ποὺ σίγουρα θὰ σοῦ δημιουργήσουν προβλήματα. Ἡ διεύθυνση ἑνὸς μαγαζιοῦ μεγάλου, ὅπως τὸ δικό σου, δὲν εἶναι εὔκολη ὑπόθεση. Θὰ προκύψουν καταστάσεις ποὺ θὰ προκαλέσουν ἐντάσεις, θὰ σὲ φορτώσουν μὲ ἄγχος. Εἶναι σὰ νὰ προκαλεῖς τὴ μοίρα σου. Ἄσε τὸ Γιάγκο νὰ συνεχίσει νὰ διευθύνει τὸ μαγαζί, ἔχει μεγάλη πεῖρα, ψήθηκε στὴ δουλειὰ καὶ τὸ κυριότερο: στὶς δυσκολότερες ἀκόμα στιγμές, ἀντίθετα μ' ὅ,τι συμβαίνει μὲ σένα, οἱ ἀντιδράσεις του εἶναι ἤπιες. Νὰ πᾶς, λοιπόν, στὸ μαγαζί, δυὸ φορὲς τὴν ἑβδομάδα στὴν ἀρχή, τρεῖς ἔπειτα, περισσότερες ἀργότερα, κάθε μέρα ἂν θές, ἀλλὰ μακριὰ ἀπὸ εὐθύνες, αὐτὸ σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲ θὰ τὸ ἐπιτρέψω. Πιστεύω νὰ μὲ καταλαβαίνεις. Τὸ καλό σου θέλω, τὴν ὑγεία σου προστατεύω, κι αὐτὸ θὰ κάνω πάντοτε.* Ὁ Πέτρος δὲν ἀπάντησε ἀμέσως, συλλογιζόταν αὐτὰ ποὺ ἄκουσε ἀπὸ τὸ Δημήτρη. —*Σωστά*, εἶπε τέλος. *Ἄπλωσα πολὺ τὰ φτερά μου κι ἂν ἐπιχειροῦσα νὰ πετάξω θάπεφτα καὶ θὰ γινόμουν χίλια κομμάτια. Ἀλλὰ νά, ἄνοιξε τόσο ἡ καρδιά μου σήμερα, ἔνοιωσα τόση εὐφορία, ἔτσι δὲν τὸ λέτε ἐσεῖς οἱ γραμματιζούμενοι: πίστεψα πὼς μποροῦσα νὰ ξαναγίνω ὁ παλιὸς Πέτρος, χωρὶς νὰ λογαριάζω τὰ χρόνια καὶ τὴν κατάσταση τῆς ὑγείας μου. Μὲ προσγείωσες. Ἦταν μιὰ στιγμιαία ἔξαρση, νοιώθω κι ἐγὼ τώρα πὼς δὲ μπορῶ νὰ βαδίζω μὲ μεγάλα ἅλματα. Θὰ κάνω ὅ,τι μὲ συμβουλεύεις. Πιστεύω ὅτι καὶ μ' αὐτὰ θὰ νοιώσω τὴν εὐχαρίστηση ποὺ προσδοκῶ. Θέλω μόνο νὰ μοῦ κάνεις μιὰ χάρη. Νοίκιασε ἕνα αὐτοκίνητο γιὰ αὔριο. Νὰ τὸ ἔχω στὴ διάθεσή μου ὡς τὸ μεσημέρι. Θέλω νὰ πάω στὸ νεκροταφεῖο, νὰ κουβεντιάσω μὲ τὸ Βασίλη, κι ὅλους τοὺς ἀγαπημένους μου. Θὰ πάω καὶ στὰ ἑβραϊϊκα μνήματα, στὸν Ἀβραάμ, ἔχουμε πολὺ καιρὸ ποὺ δὲν τὰ εἴπαμε μὲ τὸ φίλο μου. —Θὰ γίνει ὅπως θέλεις*

πατέρα.., ἀποκρίθηκε ὁ Δημήτρης. Τὴν ὥρα ποὺ τέλειωναν τὴν κουβέντα μπῆκε στὸ σαλόνι ἡ ἐγγονή του ἡ Ἐλενίτσα, μαθήτρια τῆς Γ΄ γυμνασίου, εἶχε μετεγγραφεῖ ἀπὸ τὴ *Ζωσιμαία* στὸ γυμνάσιο θηλέων, ἐκεῖ εἶχαν πάει καὶ πολλὲς φίλες της. *—Τί λὲς στὸν παππού*, εἶπε στὸν πατέρα της σ' ἐπιτιμητικὸ τόνο. *Πάλι τὸν μαλλώνεις; Ἐσεῖς οἱ γιατροὶ δὲν ἔχετε ἄλλη δουλειὰ ἀπὸ τὸ νὰ λέτε μὴ καὶ μή... Μὴν τὸν ἀκοῦς παππού. Θὰ σοῦ πῶ κάτι δικό μου νὰ εὐχαριστηθεῖς. Ἀποφάσισαν οἱ δυὸ τελευταῖες τάξεις νὰ παίξουν τὴν «Ἠλέκτρα» τοῦ Σοφοκλέους, στοῦ Εὐστρατιάδη. Ἔδωσαν καὶ σὲ μένα ἕνα σημαντικὸ ρόλο. Θὰ βοηθήσω καὶ στὴν κατασκευὴ τῶν σκηνικῶν, θὰ κάνουμε μιὰ καλὴ παράσταση, θὰ τὸ δεῖτε. —Συγχαρητήρια κοριτσάκι μου*, εἶπε ὁ παπποὺς καὶ τὴ φίλησε, τὸ ἴδιο ἔκανε κι ὁ πατέρας της. *Γιὰ τοὺς νέους εἶναι ἡ ζωή*, μουρμούρισε ὁ Πέτρος καὶ σηκώθηκε. *Ἡ σειρά μας κι ἡ σειρά τους*, συμπλήρωσε.

Τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων*, ἐφαρμόζοντας τὸ καταστατικό, προχώρησε στὴν ἐκλογὴ πειθαρχικοῦ συμβουλίου (5-5-33). Ἐκλέχτηκαν οἱ: Β. Γκορτζῆς, Κ. Σπέγγος καὶ Β. Παπαδημητρίου. Σχολιάζοντας τὴν ἐκλογὴ ἡ *Ἐλευθερία*, (11-5-33) ἔγραφε: *Σκοτώνουμε τὸ νοῦ μας γιὰ νὰ ἐννοήσωμε τὴν μικρὰν ἢ μεγάλην χρησιμότητα τοῦ ἐν λόγω συμβουλίου καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὴν βροῦμε. Νομίζουμε ὅτι θάκανε καλλίτερα ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς «Λέσχης» ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὸ τόσον ἀνομοιογενὲς καὶ τόσον ἀδιάφορον πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς «Λέσχης» διοικητικὸν συμβούλιόν της, οὗτινος πλεῖστα μέλη διακρίνονται διὰ τὸ ἀκατάλληλόν των, ἐνῶ χρησιμότατα πρόσωπα καὶ καταλληλότατα διὰ τὴν ἐμφάνισίν της καὶ τὴν ἐσωτερικήν της λειτουργίαν, ἐμπαθῶς καὶ σκοπίμως κατεψηφίσθησαν, τῇ προσπαθείᾳ τῶν διαφόρων λοβιτουρατζήδων τῆς γνωστῆς φάρας* (ποιοὺς ἐννοεῖ;). *Ταῦτα πρὸς τὸ παρόν.* Ἐπίθεση ὅμως, πολιτικῆς ὑφῆς δέχτηκε ἡ *Λέσχη* κι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ *Κήρυκος*, μὲ ἐπιστολὴ ἀνωνυμογράφου, ὁ ὁποῖος τὴ χαρακτήρισε ὡς *Λαϊκὴν πολιτικὴν Λέσχην* καὶ ἐπέκρινε δριμύτατα τὸ γενικὸ γραμματέα της Κων. Φρόντζο, τὸν ὁποῖο τοποθετοῦσε πολιτικὰ στὸ *Προοδευτικὸν* ἢ *Ἀγροτικὸν κόμμα*, ἐνῶ ἦταν σ' ὅλους γνωστὸ ὅτι ὁ Φρόντζος ἀνῆκε στὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*, ἐκλέχτηκε μάλιστα στὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ ἀνασυσταθέντος *Συλλόγου τῶν Φιλελευθέρων*. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Φρόντζου ἦταν ὀξύτατη! *Μόνον ἄνθρωποι στερούμενοι αὐτοσεβασμοῦ καὶ ἀνατροφῆς, θὰ τολμοῦσαν νὰ χαρακτηρίσουν τὴν «Λέσχην», ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα»*, ἀπαντοῦσε. Ὡς πρὸς τὴ δική μου πολιτικὴ τοποθέτηση δὲ δίνω ἀπάντηση -πρόσθετε- *διότι οὐδένα θέτω τιμητὴν ἢ πνευματικὸν τῶν πολιτικῶν μου πεποιθήσεων.* Καταλήγο-

Παναγιώτης Φάντης, δικηγόρος, λογοτέχνης καὶ κριτικός. Ἀπὸ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῶν Γιαννίνων τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς (φοιτητὴς ἀκόμα, μαζὶ μὲ τὸν Τάκη Σιωμόπουλο, ἐξέδωκε τὸ ἀξιόλογο περιοδικὸ *Ἑλλοπία).* Μεταπολεμικὰ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς τῆς *Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας* καὶ τῆς Ἑταιρείας *Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν.*

ντας σημείωνε ὅτι ὁ ἀνωνυμογράφος ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῶν δέκα ἀνθρώπων, *οἵτινες ἀπεδοκιμάσθησαν κατὰ τρόπον ἄνευ προηγουμένου ἀπὸ τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῆς ὁποίας ἤθελαν νὰ ὑφαρπάσουν τὴν ψήφισιν ἄρθρου, ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι κυρίαρχοι παραποιοῦν τὴν γνώμην τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Φιλελευθέρου κόσμου.* Καταλόγιζε, τέλος, εὐθύνη καὶ στὴ διεύθυνση τοῦ *Κήρυκος*, γιατὶ ἐπέτρεψε τὴ δημοσίευση τῆς ἀνώνυμης ἐπιστολῆς, ἐνῶ πῆρε μέρος στὴ γενικὴ συνέλευση καὶ γνώριζε τὰ πράγματα. Οἱ ἀντιδικίες δὲν ἦταν καλὰ σημάδια γιὰ τὸ μέλλον τῆς *Λέσχης*. Ὡστόσο συνέχισε τὶς δραστηριότητες καὶ πρόσφερε πνευματικὸ ἔργο γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμα.- *Παρεπιδημεῖ εἰς τὴν πόλιν μας ὁ σκηνοθέτης καὶ ἠθοποιὸς τοῦ ἀμερικανικοῦ κινηματογράφου κ. Α. Μαδρᾶς, ὁ ὁποῖος ἦλθε μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἴδῃ τὰ διάφορα τοπία, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξελίχθη ὁ θρύλος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, δεδομένου ὅτι εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον πρόκειται νὰ κινηματογραφήσῃ ἔργον σχετικὸν μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ... Οἱ ἠθοποιοί, οἱ ὁποῖοι θὰ παίξουν, θὰ ἐκλεγοῦν μεταξὺ τῶν κορυφαίων τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου.* (*Ἤπειρος*, 13-5-33).- Καταχρήσεις ἀποκαλύφθηκαν στὸ *Ἐμπορικὸ ἐπιμελητήριο* καὶ πολλοὶ ἐπαγγελματίες, κατηγοροῦσαν, μὲ ἐπιστολές τους τὸν πρόεδρό του Ἐπ. Βέλλη, ὡς ὑπεύθυνο. Ὁ ἔλεγχος γιὰ τὴ διαπίστωση τῶν καταγγελιῶν συνεχιζόταν, ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (27-5-33) ὅμως ἐπέμενε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπέμβει ἀμέσως ἡ Γενικὴ διοίκηση.- Τὰ κέντρα ποὺ χαρακτηρίστηκαν ὡς ἐξοχικὰ στὰ Γιάννινα τοῦ 1933 ἦταν: 1) Ὁ *Γαριβάλδης*, τέρμα 21ης Φεβρουαρίου, 2) Ἡ *Χαραυγή*, τέρμα τοῦ ἴδιου δρόμου. 3) Ὁ *Κουραμπάς*, στὴν ὁδὸ Δωδώνης. 4) Τὸ *Μαλάμειο*, στὸν ἴδιο δρόμο. 5) Ἡ *Αὔρα*, τέρμα τῆς ὁδοῦ Μανωλιάσσης. 6) *Μελὲτ Μπαχτσέ*, Ἀμπελόκηποι. 7) *Ἀεροδρόμιον*, Ἀμπελόκηποι. 8) *Καλλιθέα*, Ἀμπελόκηποι. 9) *Δημοκρατία*, Ἀμπελόκηποι. 10) *Καλλιθέα*, πλατεία Μαβίλη. 11) *Κυρὰ Φροσύνη*, στὴν ἴδια πλατεῖα. 12) *Μαβίλης*, τὴν ἴδια πλατεῖα. 13) *Γλυφάδα*. 14) *Ἀκρόπολις* (στὴν ἴδια πλατεία). 15) *Ἀνατολικὸν Ζαγόριον*, πάροδος Γαριβάλδη. 16) *Ὁμόνοια*, πλατεία Ζαλόγγου. 17) *Βελισσάριος* τέρμα Δωδώνης. Ἐκτὸς ἀπὸ λίγα, ὅλα τ' ἄλλα ἔχουν ἐνσωματωθεῖ στὸν οἰκοδομικὸ ἱστὸ τῆς πόλης.- Στὶς 29 Μαΐου κυκλοφόρησε τὸ πρῶτο φύλλο τῆς ἑβδομαδιαίας ἐφημερίδας *Ἠπειρωτικὰ νέα* τοῦ Δημ. Κάτση.- Ἔντονες διαμαρτυρίες διατυπώθηκαν ἀπὸ τὸ Δῆμο, τὶς ὀργανώσεις καὶ τὸν τύπο γιὰ τὸ σχεδιαζόμενο ὑποβιβασμὸ τῆς *Ἐμπορικῆς σχολῆς* κι ἀργότερα γιὰ τὴ μελετώμενη κατάργησή της. Ὅλα διαψεύστηκαν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση. Ἴσως οἱ φῆμες νὰ ἦταν μέρος τῆς ἀντιπολιτευτικῆς τακτικῆς τῶν ἀντικυβερνητικῶν κομμάτων.- Οἱ ἐσωκομματικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Δ. Μπότσαρη (κυρίως οἱ Λούλης, Καγιᾶς καὶ Μπέμπης) διέδιδαν ὅτι ὁ Μπότσαρης ἑτοιμαζόταν ν' ἀποσκιρτήσει ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*. Ἡ εἴδηση,

Ἰωάννης Βερτόδουλος, καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας Σχολῆς*, πατέρας τοῦ Ἀπόστολου Βερτόδουλου.

ποὺ δημοσιεύτηκε καὶ στὶς ἐφημερίδες, διαψεύστηκε. Ἴσως λαβὴ σ' αὐτὴ νὰ ἔδωσε *ἡ ἀπείθαρχος πρᾶξις* τοῦ Μπότσαρη, ποὺ πῆγε στὴ Βουλὴ -ὡς παρατηρητὴς τῆς ἀντιπολιτεύσεως· ὑποστήριζε ὁ ἴδιος- παρὰ τὴν ἀποχὴ ποὺ εἶχε ἀποφασίσει ὁ Βενιζέλος. Κύκλοι ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ Βενιζέλου, διέδιδαν ὅτι ὁ Πρόεδρος εἶχε δυσαρεστηθεῖ πολύ, κι ἀκόμα ὅτι, ἂν ἤθελε νὰ στείλει παρατηρητὴ στὴ Βουλή, θὰ ἔστελνε ἄλλον κι ὄχι τὸ Μπότσαρη. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 20-5-33).- Ἡ δισεβδομαδιαία *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, ἐξαιτίας τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν ποὺ ἀντιμετώπιζε, ἀπὸ τὸ Μάιο κυκλοφοροῦσε ὡς ἑβδομαδιαία. Ἡ ἴδια ἐφημερίδα διαπίστωνε μεγάλη διαρροὴ στελεχῶν τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος* πρὸς τὸ *Ἐθνικοριζοσπαστικὸν κόμμα* τοῦ Γ. Κονδύλη. Ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* ἀποσκίρτησαν, πολλὰ στελέχη, ἀνάμεσά τους κι ὁ τέως Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Ἀχ. Καλεύρας.- Συγχαρητήρια δημοσίευσαν οἱ ἐφημερίδες γιὰ τὸν Πάνο Φάντη, *ἀναγορευθέντα εἰς διδάκτορα τοῦ Δικαίου*.- *Ἀπεβίωσεν* (τέλη Μαΐου) *καὶ ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς, ἐν μέσῳ θερμῶν ἐκδηλώσεων συμπαθείας καὶ στοργῆς, ὁ ἐκλεκτὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἰωαννίνων συνταξιοῦχος καθηγητὴς Ἰωάννης Βερτόδουλος, πατὴρ τοῦ μηχανικοῦ κ. Ἀποστόλου Βερτοδούλου.* Ἐκτενὴ νεκρολογία δημοσίευσε ἡ *Κραυγὴ* (5-6-33).- *Ἀρραβῶνες* (Μαΐου): Ὀρέστης Τάνης, νομοκτηνίατρος καὶ Ἐλευθερία (Λίτσα) Γ. Χατζῆ. Βασίλειος Κουτσαβέλης καὶ Οὐρανία Κυρούση. Ἀπόστολος Γκαράνης καὶ Δέσποινα Μπαλάφα. *Γάμοι:* Γεώργιος Ζαχαρτζῆς καὶ Γεωργία Γκόσιου.- Τὰ φαρμακεῖα τῶν Γιαννίνων τοῦ 1933: 1) Ἐμ. Γεωργάτη, Ἀνεξαρτησίας 131. 2) Κων. Ἰωαννίδου, Ἀνεξαρτησίας 277 (ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο *Δωδώνη*. Σ' αὐτὸ κυρίως σύχναζε ὁ χειρουργὸς Δημ. Δάνος). 3) Ἀλ. Λαμπρινοῦ, Ἀνεξαρτησίας 196. 4) Ἰω. Τζαβέλλα, Ἀνεξαρτησίας 185. 5) Δημ. Παπανικολάου, Ἀνεξαρτησίας 223 (Κέντρο τῶν Ἠπειρωτικῶν ἀπελευθερωτικῶν ὀργανώσεων κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας). 6) Ματ. Στεφάνου, πλατεία Γεωργ. Σταύρου. 7) Δημ. Γκαραλάνη, Ἀβέρωφ 9. 8) Γεωργίου Πουλῆ, Ἀβέρωφ 85. 9) Π. Γκέτσου, ΚΑ΄ Φεβρουαρίου 82. 10) Κ. Κανδηλᾶ, ΚΑ΄ Φεβρουαρίου 99. 11) Χρ. Μεγγλίδη, Γεωργίου Α΄ 5. 12) Ἱερ. Λεβῆ, Καλλάρη 35. 13) Γεωργ. Γιούνη ΚΑ΄ Φεβρουαρίου 20. 14) Ἀν. Μπαμπασίκα Μητροπόλεως 3. Ἐλάχιστα ἀπ' αὐτὰ βρίσκονται στοὺς δρόμους ποὺ ἦταν τότε.

Ἠπειρῶτες βιολιτζῆδες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΚΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ἰουνίου ἕνα συνταρακτικὸ γεγονὸς συνέβη στὴν Ἀθήνα, οἱ ἐπιπτώσεις τοῦ ὁποίου ἦταν καθοριστικὲς γιὰ τὴ μοίρα τῆς Ἑλλάδας. Στὶς 6 Ἰουνίου 1933, τὸ βράδυ, γύρω στὶς 11 μ.μ., ὅταν ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἔφευγε ἀπὸ τὸ σπίτι τῶν Δέλτα (τῆς Πηνελόπης καὶ τοῦ ἄντρα της) ἀπὸ τὴν Κηφισιά, ὕστερα ἀπὸ δεῖπνο, ἐπιστρέφοντας στὴν Ἀθήνα, ἔπεσε σὲ δολοφονικὴ ἐνέδρα κοντὰ στὸ κέντρο *Παράδεισος*, στὸ 9ο χιλιόμετρο τῆς ὁδοῦ Ἀθήνας-Κηφισιᾶς. Οἱ ἐνεδρεύοντες δολοφόνοι χτύπησαν πρῶτα τὸ αὐτοκίνητο ἀσφαλείας, σκότωσαν ἕναν ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς ἀστυφύλακες κι ἀμέσως ἔστρεψαν τὰ πυρά τους κατὰ τοῦ αὐτοκινήτου τοῦ Βενιζέλου· τραυμάτισαν τὸν ὁδηγό του Νικολάου στὸ ἀριστερό του χέρι καὶ μὲ καταιγιστικὲς ριπὲς ἀγωνίζονταν νὰ ἐξοντώσουν τὰ ὑποψήφια θύματά τους, τὸ Βενιζέλο καὶ τὴ γυναίκα του. Τὴν κατάσταση καὶ τὴ ζωὴ τοῦ ζεύγους ἔσωσε τότε ἡ ψυχραιμία καὶ ἡ λογικὴ τοῦ Βενιζέλου. Ἀφοῦ ὑποχρέωσε τὴ γυναίκα νὰ κουβαριαστεῖ στὸ πάτωμα τοῦ αὐτοκινήτου, ὅπως ἔκανε κι ὁ ἴδιος, διέταξε τὸ σωφὲρ νὰ μὴ σταματήσει, ὅπως εἶχε τὴν πρόθεση νὰ κάμει ὁ συνοδός του ὑπομοίραρχος Κουφογιαννάκης, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὴ συμμορία τόσων ἔνοπλων μ' ἕνα πιστόλι, ἀλλὰ ν' ἀναπτύξει τὴ μεγαλύτερη ταχύτητα γιὰ νὰ φτάσει στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας καὶ συγκεκριμένα στὸ νοσοκομεῖο *Εὐαγγελισμός*. Ὁ Νικολάου ἀναδείχτηκε σὲ πραγματικὸ ἥρωα. Μὲ τραυματισμένο τὸ χέρι, μὲ σπασμένο τὸ ἕνα λάστιχο τοῦ αὐτοκινήτου του, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τοὺς δολοφόνους ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ τοὺς πυροβολοῦν, κατόρθωσε τελικὰ νὰ τοὺς ξεφύγει καὶ νὰ φτάσει στὸν *Εὐαγγελισμό*.

Αὐτὴ ἡ συνοπτικὴ ἔκθεση τῶν γεγονότων, δὲν περιέχει βέβαια τὶς τραγικὲς λεπτομέρειες τῆς διαδρομῆς, ὅπου ἐνέδρευε ὁ θάνατος, ἀπὸ τὸ σημεῖο ποὺ ἄρχισε ἡ ἐπίθεση, ὡς τὸ λιμάνι τῆς σωτηρίας, τὸν *Εὐαγγελισμό*. Ἔχουν γραφεῖ τόσα πολλὰ γιὰ τὴν ἀπόπειρα ἀπὸ δόκιμους συγγραφεῖς ἱστορικούς, ὥστε ἡ ἐπανάληψη τῶν λεπτομερειῶν θὰ ἦταν περιττή, θὰ ξέφευγε ἀκόμα κι ἀπὸ τὶς προθέσεις τῆς μυθιστορίας αὐτῆς. Ἔχουν ὅμως διαλευκανθεῖ ὅλα τὰ σημεῖα ποὺ σχετίζονται μὲ τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργοὺς τῆς ἐγκληματικῆς αὐτῆς ἀπόπειρας; Ὄχι. Ἂν καὶ πέρασαν ἑξήντα τόσα χρόνια ἀπὸ τότε, κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ πεῖ μὲ βεβαιότητα ποιὰ κυβερνητικὰ στελέχη κρύβονταν πίσω της. Γιὰ τὸν πρωθυπουργὸ Π. Τσαλδάρη ποτὲ δὲν

ἐκφράστηκαν ὑπόνοιες, φῆμες ὅμως κυκλοφόρησαν γιὰ ἐνοχὴ ὁρισμένων ὑπουργῶν του, ἀκόμα καὶ τῆς γυναίκας του. Ὁ Π. Τσαλδάρης εὐθύνεται ὡς πρωθυπουργὸς γιὰ ἔλλειψη ἀποφασιστικότητας, μὲ συνέπεια τὴν ἐπέμβαση ὑψηλὰ ἱσταμένων στελεχῶν τῆς ἀστυνομίας καὶ πολιτικῶν ποὺ κρύβονταν πίσω τους, στὸ ἀνακριτικὸ ἔργο, στὶς προσπάθειες τῆς Δικαιοσύνης γενικότερα νὰ διαλευκάνει τὸ ἔγκλημα. Ἔτσι ὁ ἀμνηστευμένος λήσταρχος Καραθανάσης, ὁ ἐπικεφαλῆς τῶν φυσικῶν αὐτουργῶν τῆς ἀπόπειρας, ἀντὶ νὰ συλληφθεῖ ἀπὸ τὴν ἀστυνομία, ποὺ γνώριζε καὶ τὸ κρησφύγετό του, συνελήφθη στὶς 24-10-34, ὄχι ἀπὸ ἀστυνομικὰ ὄργανα ἀλλὰ ἀπὸ ὁμάδα ἀπόστρατων βενιζελικῶν ἀξιωματικῶν (ἀνῆκαν στὴ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα*), γεγονὸς ποὺ προξένησε κατάπληξη. (Πολλὰ σημεῖα τῆς πορείας τῶν ἀνακρίσεων καὶ τῶν δυσχερειῶν ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἱ ἀνακριτές, ἀποκαλύπτει στὴν ἀξιόλογη μελέτη του ὁ Γιάννης Ν. Κίννας, γυιὸς τοῦ ἀστυνομικοῦ Ν. Ι. Κίννα ποὺ τὶν μετέθεσαν στὴν Κέρκυρα, ἐπειδή, ὅπως ἰσχυρίζονταν οἱ κυβερνητικοί, ἀρνήθηκε ν' ἀναλάβει τὴ διεύθυνση, στὴν ὁποία τὸν τοποθέτησαν. *Κρίσιμα γεγονότα στὴν πορεία τῶν ἀνακρίσεων γιὰ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα τοῦ 1933*, τὴ δημοσιευμένη στὸν τόμο: *Ἐλευθέριος Βενιζέλος, Κοινωνία-Οἰκονομία-Πολιτική, στὴν ἐποχή του*, Ἀθήνα, 1989). Σὲ γενικότερη πάντως θεώρηση τῶν δυσχερειῶν ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ ἀνάκριση, πρὸς ἀποκάλυψη τῶν ἠθικῶν κυρίως αὐτουργῶν, πρέπει νὰ ἐπισημανθοῦν τὰ ἑξῆς: Ἐνῶ ἡ προσπάθεια τῆς ἀντιπολίτευσης ἀπέβλεπε στὴν ἀποκάλυψη, τὸ γρηγορότερο, τῶν ἠθικῶν αὐτουργῶν, γιὰ ἀποκόμιση πολιτικῶν ὀφελημάτων, ἡ κυβέρνηση ἀγωνιζόταν νὰ συγκαλύψει τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργούς, διαιωνίζοντας τὶς ἀνακρίσεις καὶ προβάλλοντας ἐμπόδια, γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ ἐλαχιστοποιήσει ἔτσι τὸ πολιτικὸ κόστος. Ἐπαναλαμβάνω πὼς καὶ σήμερα ἀκόμα πολλὰ σημεῖα τῆς ὑπόθεσης δὲν ἔχουν διαλευκανθεῖ. Ὁ Ι. Πολυχρονόπουλος π.χ. ὁ διοικητὴς τῆς Γενικῆς ἀσφάλειας, τὸ πολυσυζητημένο πρόσωπο τῆς ἐποχῆς, ποὺ συνελήφθη ἀπὸ τοὺς πρώτους, ὡς κύριος ἠθικὸς αὐτουργός, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας τοῦ Μεταξᾶ, ἐξορίστηκε στὴ Σκόπελο. Γιατί; Μήπως ὁ Μεταξᾶς φοβόταν ἀποκαλύψεις ἐκ μέρους του, ἀφοῦ τὸ ὄνομά του περιλαμβανόταν στὶς φῆμες ποὺ κυκλοφοροῦσαν γιὰ ἠθικὴ αὐτουργία στὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα;

Ὁ ἀντίκτυπος ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα τῆς δολοφονίας τόσο στὸ ἐσωτερικό, ὅσο καὶ τὸ ἐξωτερικὸ ἦταν τεράστιος. Ὅλος ὁ πολιτικὸς κόσμος τὴν ἀποδοκίμασε μὲ βαρύτατους χαρακτηρισμούς, οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀντιπολίτευσης περιεῖχαν σοβαρὲς καταγγελίες γιὰ εὐθύνη τῆς κυβέρνησης καὶ τοῦ φιλικοῦ της τύπου. Ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος, καταθέτοντας στὸν ἀνακριτή, διέγραφε τὶς κατευθυντήριες γραμμὲς πάνω στὶς ὁποῖες θὰ κινοῦνταν στελέχη καὶ τύπος γιὰ νὰ ἀξιοποιήσουν πολιτικὰ τὴν ἀπόπειρα: *Τὰ ἐλατήρια τοῦ ἐγκλήματος* -εἶπε- *εἶναι ἀναμφισβητήτως πο-*

λιτικά. Ἐπὶ ἔτη ἤδη, ἀφ' ὅτου ἐπανῆλθον εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνήν, αἱ ἐφημερίδες τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», ἢ ἀκριβέστερον τῶν συγκυβερνώντων σήμερον κομμάτων, ἐπαναλάμβανον συχνὰ εἰς κύρια ἄρθρα, ὅτι διὰ νὰ σωθῇ ἡ Ἑλλὰς ἔπρεπε νὰ φονευθῶ. Δυστυχῶς οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆκον αἱ ἐν λόγῳ ἐφημερίδες, δὲν ἐθεώρησαν καθῆκον των ν' ἀποκηρύξουν ποτὲ τὰς παροτρύνσεις αὐτὰς πρὸς τὸ ἔγκλημα. Κατέθεσε καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ πάρουν γραμμὴ οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες, τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς ἐπαρχίας, γιὰ νὰ προσαρμόσουν τὴν ἀρθρογραφία τους στὸ πνεῦμα τῆς κεντρικῆς πολιτικῆς κατεύθυνσης.

Ποιὰ ἦταν ἡ στάση τοῦ τύπου τῶν Γιαννίνων ἀπέναντι στὴν ἐγκληματικὴ ἀπόπειρα; Κατ' ἀρχὴν ὅλες οἱ ἐφημερίδες τὴν κατεδίκασαν μὲ σκληροὺς χαρακτηρισμούς. *Ἡ ἀπόπειρα τῆς δολοφονίας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων κ. Ἐλευθερίου Βενιζέλου* -ἔγραφε ἡ Ἤπειρος τῆς 8-6-33- *κατετάραξε καὶ κατεθορύβησε τὴν ἑλληνικὴν κοινὴν γνώμην, νομίζουσαν ὅτι ἅπαξ διὰ παντὸς ἐτέθη πλέον τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν ποὺ κατεσυνέτριψε τὴν Ἑλλάδα. Ἀνεξαρτήτως λοιπὸν πάσης κομματικῆς ἰδεολογίας, ἔχομεν πάντες τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διαμαρτυρηθῶμεν ἐντόνως καὶ νὰ ἐκφράσωμεν τὴν συμπάθειάν μας πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φιλελευθέρων. Καὶ νὰ ἀξιώσωμεν μίαν σύντονον καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀστυνομίας διὰ τὴν σύλληψιν τῶν ἀπαισίων δολοφόνων.* Στὴ συνέχεια ἐξέφραζε τοὺς φόβους του ὅτι θὰ γινόταν ἐκμετάλλευση τῆς ἀπόπειρας κατὰ τὴν ἐπικείμενη ἐπαναληπτικὴ ἐκλογὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπογραμμίζοντας πὼς τὸ *Λαϊκὸν κόμμα, τὸ κατεξοχὴν κόμμα τῆς τάξεως καὶ τῆς νομιμοφροσύνης,* δὲν εἶχε καμμιὰ σχέση μὲ τοὺς δολοφόνους. Ἔντονα καταδικαστικὸ ἦταν καὶ τὸ ἄρθρο τῆς *Ἐλευθερίας* (12-6-33): *Ἡ κακοῦργος ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου κρατεῖ ἀνάστατον ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, βενιζελικοὺς καὶ ἀντιβενιζελικούς. Τὴν ἀπόπειραν ἀπεδοκίμασαν καὶ ἀποδοκιμάζουν οἱ ἀντιβενιζελικοὶ μετὰ βδελυγμίας. Οἱ δράσται τοῦ κακουργήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο ν' αἱματοκυλίσῃ τὴν Ἑλλάδα... οἱοιδήποτε καὶ ἂν ὦσιν, εἶναι ἐχθροὶ τῆς πατρίδος καὶ μάλιστα ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἡ παροῦσα κυβέρνησις, ἡ ὑπὸ τὸν κ. Π. Τσαλδάρην, τοσαύτας καταβάλλει προσπαθείας ἐσωτερικῶς μὲν διὰ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας καὶ τὴν οἰκονομικὴν περισυλλογὴν τῆς χώρας, ἐξωτερικῶς δὲ πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ μεγάλου ζητήματος τῶν πρὸς τοὺς ξένους χρεῶν μας. Ἐὰν θὰ ἐπετύγχανε ἡ ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς ἑνὸς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πολιτικῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους, θὰ ἐκορυφοῦντο τὰ πολιτικὰ πάθη, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ φθάσουν μέχρις ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Εὐτυχῶς ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδος ηὐδόκησε ν' ἀποσοβήσῃ τὸ κακὸν τοῦτο, ἡ δὲ Δικαιοσύνη ἀναλαβοῦσα ἀνεπηρεάστως τὸ ἔργον της, θὰ συλλάβῃ τοὺς στυγεροὺς δράστας καὶ τοὺς ἐπιβάλῃ τὴν δέουσαν ποινήν, ὡς*

ἐγκληματίας ἐσχάτης προδοσίας. Δυστυχῶς οὔτε ἡ Δικαιοσύνη ἀφέθηκε ἀνεπηρέαστη γιὰ νὰ ἐπιτελέσει τὸ ἔργο της, οὔτε ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς ἀποφεύχτηκε. Ἡ ἀπόπειρα τῆς 6ης Ἰουνίου 1933 ὁδηγεῖ κατ' εὐθεῖαν στὴν 1η Μαρτίου τοῦ 1935, ὅταν ἐκδηλώθηκε ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου. *Μὲ ὅσην ψυχικὴν δύναμιν καὶ ὑπερτάτην ἀγανάκτησιν* -σημείωνε ἡ *Κραυγὴ* (12-6-33)- *ἀποδοκιμάζομεν τὴν γενομένην ἄτιμον καὶ στυγερὰν ἀπόπειραν δολοφονίας κατὰ τοῦ κ. Ἐλ. Βενιζέλου... Τοιαῦτα ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα στιγματίζουν τὰ πολιτικὰ ἤθη τῆς χώρας μας, ἀποδοκιμάζονται μετὰ βδελυγμίας παρ' ὅλων ἡμῶν τῶν «Λαϊκῶν», καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ κυβέρνησις θὰ πατάξῃ ἀμειλίκτως πᾶσαν τοιαύτην ἐγκληματικὴν κίνησιν, ἡ δὲ Δικαιοσύνη, ἱσταμένη εἰς τὸ ὕψος της, θὰ πράξῃ τὸ καθῆκον της τιμωροῦσα σκληρότατα τοὺς ἀχρείους δολοφόνους, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ρίψουν τὴν χώραν εἰς νέον σάλον καὶ ἐμφύλιον σπαραγμόν.*

Ὅπως ἦταν φυσικό, οἱ ἐπικρίσεις, στὰ σχόλια, τὰ ἄρθρα καὶ ἡ εἰδησεογραφία, τῶν ἀντιπολιτευόμενων τὴν κυβέρνηση ἐφημερίδων, κατ' ἀπομίμηση καὶ τῶν ἀθηναϊκῶν συναδέλφων τους, ἀπέπνεαν ἀγανάκτηση καὶ ὀργή, τόσο ἐναντίον τῶν ὀργανωτῶν τῆς δολοφονίας, ὅσο καὶ ἐναντίον τῆς κυβέρνησης, γιὰ τὴν ἐνοχὴ τῆς ὁποίας δὲν εἶχαν καμμιὰ ἀμφιβολία. Πέραν τῆς ἐκτεταμένης καὶ λεπτομερέστατης εἰδησεογραφίας, στηριζόμενης κυρίως στὰ τηλεγραφήματα τῶν ἀνταποκριτῶν τους, ἐπεστράτευσαν, ἰδιαίτερα ὁ *Κῆρυξ*, τοὺς καλλίτερους ἀρθρογράφους, βουλευτὲς καὶ πολιτευτὲς κυρίως, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ ὑπόθεση τῆς ἀπόπειρας, στάθηκε λαμπρὴ εὐκαιρία, γιὰ νὰ προβάλλουν τὴν ἰδεολογία τους, τὴν πίστη πρὸς τὸν ἡγέτη, καὶ τὴν ἀπόφασή τους νὰ συμβάλουν στὴ διαλεύκανση τῆς ἀπόπειρας καὶ νὰ ὁδηγήσουν τοὺς ὑπεύθυνους στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα. *Ἐθνικοὺς προδότες* τοὺς χαρακτήριζαν, τὸν ἴδιο χαρακτηρισμὸ εἶχε δώσει καὶ ὁ Χρηστοβασίλης. Ἀρκεῖ ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (9-6-33) γιὰ ν' ἀναπλαστεῖ ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν ἡμερῶν: Τίτλος τοῦ ἄρθρου: *Εἰς τοὺς προδότας θάνατος. Ὁ πέλεκυς τῆς Δικαιοσύνης* -ἔγραφε- *δὲν πρέπει νὰ ρίψῃ εἰς τὸ κάνιστρον τῶν ἐκτελέσεων τὰς κεφαλὰς τῶν 6-7 ἐκτελεστῶν τοῦ ἐγκλήματος. Εἰς τὴν λαιμητόμον ἢ τὴν ἀγχόνην ἢ εἰς τὸ πεδίον τῶν ἐκτελέσεων πρέπει νὰ ὁδηγηθοῦν ἀνακαλυπτόμενοι καὶ οἱ ἐπιτελεῖς καὶ τὰ μέλη τῆς ἀντεθνικῆς ταύτης καμόρας... Ἡ ἐκκαθάρισις πρέπει νὰ στραφῇ πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα καὶ πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἵνα σαρώσῃ καὶ ρίψῃ εἰς τὸ χωνευτήριον τῆς ἐθνικῆς ἐκδικήσεως καὶ τιμωρίας, ὅλα τὰ ἀπορρίμματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπιλήσμονα γενόμενα τῶν ὑποχρεώσεών των πρὸς τὸ Ἔθνος ἀντιγράφουν τὰς μεθόδους τοῦ Μεξικοῦ ἢ τοὺς τρόπους τῶν γκάγκστερς τοῦ Σικάγου... Εἰς τοὺς προδότας, λοιπόν, θάνατος!*

Μέσα σ' ἕνα τέτοιο κλίμα, ἔγινε (στὶς 7-6-33) καὶ ἡ δοξολογία στὴ Μητρόπολη γιὰ τὴ διάσωση τοῦ Βενιζέλου ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁμιλητές, ὅπως ὁ Γ. Καλούδης, μίλησαν συγκρατημένα, χωρὶς πρόθε-

ση νὰ ἀναρριπίσουν τὰ πάθη καὶ νὰ δημιουργήσουν καταστάσεις ἀνεξέλεγκτες, ὅπως συνήθως συμβαίνει σὲ παρόμοιες περιπτώσεις. Ὁ Γ. Καγιᾶς, ὅμως ἦταν ἐκρηκτικὸς καὶ προκλητικός, στάση ποὺ ἐξόργισε τοὺς κυβερνητικούς. Ἀναφερόμενος στὶς ἀπόψεις του ἡ *Ἤπειρος* σημείωνε (9-6-33): *Κατὰ τὴν προχθεσινὴν δοξολογίαν τῶν διακοσίων Φιλελευθέρων εἰς τὴν μητρόπολιν ἐπὶ τῇ διασώσει τοῦ κ. Βενιζέλου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν κ. Ρώϊμπαν (καὶ Καλούδην), ὁ βουλευτὴς Ἰωαννίνων κ. Γ. Καγιᾶς, ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως κατώτερος ἑαυτοῦ. Ἐσυνηθίσαμεν ἡμεῖς τὸν κ. Καγιᾶν νὰ νομίζωμεν ὡς ἔντιμον καὶ σώφρονα ἄνθρωπον καὶ τὸν εἴδομεν προχθὲς δημοκοποῦντα καὶ εὑρίσκοντα ὅτι ἡ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ κ. Βενιζέλου, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἔχῃ ὑποκινηθῇ ἀπὸ πολιτικοὺς ἀντιπάλους του, τὴν κυβέρνησιν τουτέστιν. Δὲν γνωρίζομεν ἀκόμα ποῖα ὑπῆρξαν τὰ ἐλατήρια τῆς ἀτίμου κατὰ τοῦ Βενιζέλου δολοφονικῆς ἀποπείρας. Κανεὶς ὅμως -ἐφ' ὅσον θέλει νὰ λέγηται ἔντιμος ἄνθρωπος- δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορῇ ἡμᾶς, τοὺς διωχθέντας, ἐξορισθέντας, τυφεκισθέντας καὶ τὰ πάντα ὑποστάντας καὶ σιωπήσαντας πάντοτε καρτερικῶς ἀντιπάλους του. Ὁ κ. Καγιᾶς, δημοκοπῶν, ὑπῆρξε προχθὲς κατώτερος ἑαυτοῦ.* Ἀνάλογο σχόλιο ἔγραψε καὶ ὁ Χρηστοβασίλης, ἐξαίροντας τὴ σωφροσύνη, τὴν πείρα καὶ τὴ σοφία τοῦ Γ. Καλούδη καὶ καυτηριάζοντας τὴ δημοκοπία τοῦ Γ. Καγιᾶ.

Ὅλα αὐτὰ -ἀναφορὰ στὶς πιὸ σκοτεινὲς πτυχὲς τοῦ παρελθόντος καὶ ὄξυνση μὲ τὰ φανατικὰ δημοσιεύματα καὶ τὶς ὁμιλίες τῶν ρητόρων- πιστοποιοῦν ὅτι ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας, ἐξαιτίας τῆς δολοφονικῆς ἀπόπειρας ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου, εἶχε ὁδηγηθεῖ σὲ κατάσταση ποὺ ἀναβίωνε τὸ Διχασμὸ στὴ χειρότερη μορφή του. Πιστοποιοῦν ἀκόμα, σὲ συνάρτηση μὲ ὅσα διαδραματίστηκαν στὰ Γιάννινα τὶς ἑπόμενες μέρες, ὅτι ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβανόταν, χωρὶς οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχουν διδαχθεῖ τίποτε ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ὅπως κατὰ τὴν περίοδο τῆς Βενιζελοκρατίας, τὴν αὐλὴ τῶν Γενικῶν διοικητῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματούχων τῆς ἀστυνομίας, ἀποτελοῦσαν φανατικοὶ ὀπαδοί, ἕτοιμοι νὰ προασπίσουν τὸ κόμμα καὶ τὴν κυβέρνηση, χωρὶς νὰ λογαριάζουν τὶς συνέπειες. Δὲν ἦταν ντόπιοι, ἀλλὰ ξένοι, Κρῆτες ἐπὶ Βενιζέλου, τώρα ἔμπιστα ὄργανα τῆς Γενικῆς διοίκησης, διορισμένοι καὶ καταγόμενοι ἀπὸ τὴν ἐκλογικὴ περιφέρεια Γενικοῦ διοικητῆ. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ πόλη εἶχε κατακλυστεῖ ἀπὸ Πελοποννήσιους, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπιτέθηκε, ἐναντίον τοῦ Εὐθυμίου Τζάλλα, διευθυντῆ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* καὶ δημιούργησε ἀναστάτωση στὴν πόλη, γιὰ ἑβδομάδες ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ὑπόθεση αὐτή. Μόνον ποὺ ὁ δράστης δὲν ἦταν ὑπάλληλος τῆς Γενικῆς διοίκησης, οὔτε εἶχε διοριστεῖ ἀπ' αὐτή...

Ὁ Τζάλλας ἐπέμενε ὅτι εἶχε ὀργανωθεῖ δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον του, μικρογραφία τῆς ἀπόπειρας κατὰ τοῦ Βενιζέλου. Τὸ ἴδιο ὑποστήριζαν κι ὁρισμένοι *Φιλελεύθεροι* παράγοντες, ἐνῶ οἱ κυβερνητικοὶ ἀπέκρουαν

αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ καὶ ἀπέδιδαν τὴν ἐπίθεση σὲ ἄλλα αἴτια. Ἀλλ' ἂς πάρουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά τους.

Στὶς 14-6-33, σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγηση τοῦ Εὐθ. Τζάλλα, 5.30 μ.μ., καθὼς ἀνέβαινε στὴν ὁδὸ Ἀβέρωφ, δέχτηκε ξαφνικὰ ἀπὸ πίσω, χτύπημα στὸ κεφάλι μὲ γκλόμπ. Κατὰ τὴ δήλωσή του, ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὸν χτύπησε τοῦ ἦταν τελείως ἄγνωστος. Ἐπιχείρησε νὰ τοῦ καταφέρει καὶ δεύτερο χτύπημα, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσε, γιατὶ ὁ Τζάλλας συνῆλθε καὶ ἀντεπιτέθηκε. Οἱ Γιαννιῶτες ποὺ πρόστρεξαν, συνέλαβαν τὸ δράστη, ἔφτασαν στὸ μεταξὺ ἕνας ἐνωμοτάρχης καὶ τρεῖς χωροφύλακες, τὸν παρέλαβαν καὶ τὸν ὁδήγησαν στὸ Β΄ ἀστυνομικὸ τμῆμα, ὁ διοικητὴς τοῦ ὁποίου ἄρχισε τὶς ἀνακρίσεις καὶ διέταξε *νὰ προσαχθῇ ὁ δράστης εἰς τὸ αὐτόφωρον ἐπὶ διαταράξει τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ συνέστησε εἰς τὸν κ. Τζάλλαν νὰ ὑποβάλῃ μήνυσιν*, ὅπως καὶ ἔγινε. Προηγουμένως ὁ Τζάλλας παρουσιάστηκε στὸν εἰσαγγελέα καὶ ἀνέφερε τὰ γεγονότα. Ὁ εἰσαγγελέας διέταξε τὸ τμῆμα νὰ στείλει σ' αὐτὸν τὴ δικογραφία, *ἵνα ἐπιληφθῇ αὐτοπροσώπως τῆς ὑποθέσεως*. Ὅπως ἀποκαλύφθηκε δράστης τῆς ἀπόπειρας ἦταν κάποιος Γεώργιος Κυριακόπουλος, ἀπὸ τὴ Μάνη. Κατὰ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (15-6-33) ἦταν *τρόφιμος τῶν χαμαιτυπίων, μὲ πολλὰς δοσοληψίας μὲ τὴν ἀστυνομίαν*. Ἡ ἐφημερίδα ἰσχυριζόταν ἀκόμα ὅτι ἡ «δολοφονικὴ» ἐπίθεση εἶχε προετοιμαστεῖ καὶ γίνονταν νύξεις ὅτι ἐμπνευστὴς αὐτῆς τῆς ἐπίθεσης ἦταν ἡ Γενικὴ διοίκηση. Ὁ Τζάλλας ἰσχυριζόταν πὼς εἶχε προειδοποιηθεῖ ὅτι ἑτοιμαζόταν ἐπίθεση ἐναντίον του. Ἐξάλλου, ὁ Γενικὸς διοικητὴς Κουμουνδοῦρος εἶχε πεῖ στὸν πρόεδρο τῆς *Ὁμοσπονδίας θυμάτων καὶ ἀναπήρων πολέμου, ἀπειλώντας θεοὺς καὶ δαίμονας ὅτι: Δὲν θὰ σᾶς ἀφήσω νὰ κατασπιλώσητε τὸ ὄνομα τοῦ Κουμουνδούρου. Θὰ σᾶς σβήσω, θὰ σᾶς ξεκάνω, θὰ σᾶς ἀφανίσω.*

Ὅπως ἐμφανίστηκαν τὰ γεγονότα, ἦταν φυσικὸ νὰ προκληθεῖ συγκίνηση καὶ ἀνησυχία στὴν κοινὴ γνώμη, ἡ ὁποία ἀντέδρασε μὲ πολλοὺς τρόπους. Ὅλες οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες πρῶτα, καταδίκασαν τὴν ἐπίθεση, κρατώντας ἀποστάσεις ἀπὸ τὸ χαρακτηρισμὸ τῆς ἐπίθεσης ὡς δολοφονικῆς ἀπόπειρας. Ἡ *Ἤπειρος* ἔγραψε: *Ὁμοῦ μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν πλέον φιλικῶν καὶ εἰλικρινῶν αἰσθημάτων μας πρὸς τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον κ. Εὐθ. Τζάλλαν, διευθυντὴν τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος», αἰσθανόμεθα τὴν ὑποχρέωσιν, ὑψοῦντες τὴν τιμίαν Ἠπειρωτικὴν φωνήν μας, νὰ διαμαρτυρηθῶμεν ἐντόνως διὰ τὴν χθεσινὴν κτηνώδη ἐπίθεσιν. Κτηνώδη ἀποβράσματα ἀνέλαβον αὐτόκλητα νὰ προστατεύσουν τὸ γόητρον τῆς Γενικῆς διοικήσεως, διὰ νὰ διασύρουν καὶ τὸ «Λαϊκὸν κόμμα», εἰς τὸ ὁποῖον νομίζουν ὅτι δύνανται νὰ ἀνήκουν καὶ τὸν κ. Γενικὸν διοικητὴν καὶ τὴν Διοίκησιν καὶ ἡμᾶς καὶ τὰ πάντα* (16-6-33). Ἡ *Ἐλευθερία* (15-6-33): *Χθές, ἄνθρωπός τις, μὴ Ἠπειρώτης, ἐχειροδίκησεν κατὰ τοῦ συναδέλφου κ. Εὐθ. Τζάλλα. Θεωροῦντες ὅλως ξένην τὴν Γενικὴν διοίκησιν τῆς ἀνάνδρου ταύ-*

της ἐπιθέσεως, ἣν ὁλοψύχως κατακρίνομεν, ἀπαιτοῦμεν παρὰ τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ, τὴν ἄμεσον ἀπομάκρυνσιν τοῦ μωροῦ καὶ αὐθάδους τούτου ἀτόμου, ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἠπείρου. Ἐὰν συνέβαινε ἡ πρᾶξις αὕτη εἰς ἄλλο τμῆμα τῆς Ἑλλάδος καὶ οὐχὶ εἰς τὴν Ἤπειρον, θὰ εὑρίσκοντο πολλοὶ νὰ σπάσουν τὰ μοῦτρα τοῦ καθάρματος αὐτοῦ, ὅστις ἦλθε ν' ἀσεβήσῃ ἐναντίον Ἠπειρώτου καὶ δὴ δημοσιογράφου. Ἡ Ἀγροτικὴ ἠχώ (17-6-33): Ἡ ἄνανδρος καὶ θρασυτάτη ἐπίθεσις ἐν μέσῃ ἀγορᾷ κατὰ τοῦ συναδέλφου κ. Εὐθ. Τζάλλα, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ προκαλέσῃ, ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν φρονημάτων, τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν καὶ διαμαρτυρίαν διὰ τὴν βδελυρὰν ἀπόπειραν καὶ τὰς πολιτικὰς καὶ ἀναχρονιστικὰς μεθόδους τῶν κρατούντων (ἄμεση αἰχμὴ κατὰ τῆς Γενικῆς διοίκησης), *ὅπως πνίξουν τὴν δικαίαν φωνὴν τῶν διαμαρτυρομένων καὶ τοῦ πάσχοντος λαοῦ καὶ τὰς συμπαθείας τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ θῦμα τῆς ἀνηκούστου καὶ ἀτίμου ταύτης πράξεως.* Ἀναλόγου περιεχομένου σχόλιο ἔγραψε καὶ ἡ *Κραυγὴ* (19-6-33), ἡ ὁποία χαρακτήρισε τὴν ἐπίθεση ὡς ἀπόπειρα δολοφονίας, συμφωνώντας μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Εὐθ. Τζάλλα, ἔδινε μάλιστα ἑρμηνεία καὶ στὰ αἴτιά της: Ἡ ἀπόπειρα ἔγινε γιατὶ ὁ Τζάλλας εἶχε ἐκλεγεῖ ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ διαμαρτυρήθηκε στὴ Γενικὴ διοίκηση γιὰ τὴν καταστρατήγηση τοῦ νόμου 4180 (νὰ προτιμοῦνται στὶς προσλήψεις ὑπαλλήλων οἱ ἔφεδροι πολεμιστές, οἱ ἀνάπηροι καὶ τὰ θύματα πολέμου). Οἱ ὀργανώσεις αὐτὲς διαμαρτυρήθηκαν στὴν κυβέρνηση γιὰ τὴν ἀπόπειρα καὶ χαρακτήρισαν τὸν Τζάλλα εὐεργέτην. Ἐπίσης ἀποφάσισαν νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸ Γενικὸ διοικητὴ ν' ἀπολύσει τοὺς μπράβους, ἀλλοιῶς θὰ προχωροῦσαν σὲ συλλαλητήριο. Διαμαρτυρίες διετύπωσαν καὶ οἱ ἄλλες ὀργανώσεις τῆς πόλης, ἀντιπροσωπεία τους μάλιστα κατήγγειλε στὸν εἰσαγγελέα ὅτι ἡ κατάσταση εἶναι ἔκρυθμη καὶ ἀνησυχαστικὴ καὶ διατύπωσε τὸ αἴτημα -τὴν ἀξίωση τῆς πόλης- νὰ ἐκτοπισθοῦν οἱ μπράβοι καὶ οἱ κακοποιοὶ ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ὁ εἰσαγγελέας ἀπάντησε ὅτι θὰ ληφθοῦν ὅλα τὰ μέτρα ποὺ προβλέπουν οἱ νόμοι.

Πρὸς τὸν εἰσαγγελέα εἶχε ἀπευθυνθεῖ μὲ ἄρθρο του κι ὁ Εὐθ. Τζάλλας (16-6-33) ἐπαναλαμβάνοντας, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, ὅτι ἡ δολοφονικὴ ἐπίθεση ἐναντίον του εἶχε ὀργανωθεῖ (ὑπονοώντας τοὺς ἀνθρώπους τῆς Γενικῆς διοίκησης) καὶ παραπονούμενος ὅτι ὁ δράστης παρέμεινε ἐλεύθερος. Κατέληγε: *Ὑψώσατε τὸν πέλεκυν τῆς δικαιοσύνης, ὑψώσατε τὸ μαστίγιον τῆς τάξεως καὶ εὐνομίας καὶ ἐντὸς τῆς σήμερον καλέσατε τὴν «Ἐπιτροπὴν ἀσφαλείας», ὑποδεικνύοντας τὸν ἐκτοπισμὸν ἐντεῦθεν, ὅλων τῶν ὑπόπτων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἐστρατολογήθησαν εἰς τὸν τόπον μας ἀπὸ τῆς 6ης Μαρτίου καὶ ἐντεῦθεν. Εἰς χεῖρας σας κατέχετε στοιχεῖα. Μὴ διστάζετε. Μὴν ἀμελεῖτε.* (Οἱ ἴδιες κατηγορίες ἀπευθύνονταν ἀπὸ τοὺς ἀντιβενιζελικοὺς πρὸς τοὺς πρὶν κυβερνῶντες Βενιζελικούς, κυρίως μετὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης καὶ στὴν Ἤπειρο). Ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι

τοῦ Τζάλλα ἀντικυβερνητικοὶ βουλευτὲς δὲν ἄφησαν ἀνεκμετάλλευτο τὸ ἐπεισόδιο. Συντάχθηκαν μὲ τὴν ἄποψή του, ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἀπόπειρα δολοφονίας καὶ κατηγόρησαν τὴν κυβέρνηση ὅτι ἦταν ὑπεύθυνη γιὰ τὴ δημιουργία κλίματος ποὺ ὁδηγοῦσε σὲ δολοφονίες. Ὁ βουλευτὴς Ἀλκ. Λούλης δημοσίευσε στὴν *Πατρίδα* τοῦ Σπ. Σίμου ἄρθρο, μὲ τὸ ὁποῖο κατήγγειλε τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα, ποὺ ὀργανώθηκε ἀπὸ συμπατριῶτες τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ καὶ ἀπειλοῦσε πὼς *ἂν δὲν δοθῇ πλήρης ἱκανοποίησις εἰς τὸ ἀνοσιούργημα, οἱ Ἠπειρῶται, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς βουλευτάς, θὰ ὑπερασπίσουν τὰ δικαιώματά των.*

Στὴ δίκη ποὺ ἔγινε ὁ δράστης, μικροπωλητὴς τὸ ἐπάγγελμα, καταδικάστηκε σὲ φυλάκιση 4 μηνῶν. Φυσικὰ ἂν τὸ δικαστήριο ἔκρινε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ δολοφονικὴ ἀπόπειρα, ἡ ποινὴ θὰ ἦταν μεγαλύτερη. Ὁ δράστης, στὴν ἀπολογία του, εἶπε πὼς ἐπιτέθηκε κατὰ τοῦ Εὐθ. Τζάλλα, γιατὶ διέδιδε γιαυτὸν ὅτι ἦταν σωματέμπορος, σὲ κάποιο μάλιστα δημοσίευμά του ἔκανε ἀναφορὰ γιαυτόν.

Μὲ τὴν πολιτικὴ ἐκμετάλλευση ποὺ ἔγινε ἐκ μέρους τῆς βενιζελικῆς πλευρᾶς ἦταν φυσικὸ νὰ ἀντιδράσει ἡ ἄλλη πλευρὰ καὶ νὰ ἀρχίσει ὀξύτατη διαμάχη μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων. Ἡ *Ἤπειρος*, πρῶτα, δημοσίευσε ἄρθρο (16-6-33), μὲ τίτλο: *Καιρὸς νὰ παύσῃ ἡ δημοκοπία. Κατάπληξιν προκαλεῖ* -ἔλεγε- *ἡ ἰταμὴ προκλητικότης μερικῶν ἐπιτηδείων, οἱ ὁποῖοι θέλοντες νὰ δημιουργήσουν θόρυβον περὶ τὸ ὄνομά των, παραλαμβάνουν πᾶν ζήτημα ἄσχετον πρὸς τὸν δημόσιον καὶ κοινωνικὸν βίον τοῦ τόπου καὶ προσπαθοῦν ν' ἀναγάγωσι τοῦτο εἰς ζήτημα μεγίστου δῆθεν δημοσίου ἐνδιαφέροντος. Οὕτω προχθὲς ἓν ἐπαγγελματικὸν ἀτύχημα τοῦ διευθυντοῦ τῆς συναδέλφου «Ἠπειρωτικὸς ἀγών», ὑποστάντος τὴν ἄδικον ἐπίθεσιν ἑνὸς ἀτόμου θεωροῦντος ἑαυτὸ προσβληθὲν ἐκ τινος δημοσιεύματος, δι' ἣν πρᾶξιν μάλιστα καὶ ἐτιμωρήθη ὁ ὑπαίτιος παρὰ τοῦ Πλημμελιοδικείου Ἰωαννίνων ἀμέσως, ἐγένετο αὐθημερὸν ἀντικείμενον τῆς πλέον ἰδιοτελοῦς κομματικῆς ἐκμεταλεύσεως καὶ σήμερον ἐξαπελύθη πρόσκλησις, φέρουσα τὴν σφραγίδα τῆς «Πανηπειρωτικῆς ἑνώσεως ἐφέδρων πολεμιστῶν»... πρὸς τὰ σωματεῖα καὶ τοὺς συλλόγους τῆς πόλεως, δι' ἧς ἐκαλοῦντο ταῦτα ὅπως συσκεφθῶσι ἐπὶ τῆς τελευταίως δημιουργηθείσης καταστάσεως, ἥτις ἀφορᾶ ὁλόκληρον τὸν Ἠπειρωτικὸν κόσμον, κατόπιν τῆς γενομένης ἀποπείρας ἐναντίον τοῦ διευθυντοῦ τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος». Ἡ σύσκεψη, κατὰ τὴν Ἤπειρο, ματαιώθηκε, ἐπειδὴ ἀρνήθηκαν πολλὰ σωματεῖα νὰ λάβουν μέρος. Ἡ ἐφημερίδα ἔθετε τὸ ἐρώτημα: *Εἶναι τιμητικὸν διὰ τὴν νοοτροπίαν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων δυὸ τρεῖς ἄνθρωποι νὰ νομίζουν ὅτι ἔχουν τὸ δικαίωμα, ὅταν τοὺς καπνίσῃ νὰ παρουσιάζωνται μόνο αὐτοὶ κηδεμόνες καὶ συναντιλήπτορες τῆς δῆθεν προσβαλλομένης Ἠπειρωτικῆς φιλοτιμίας, τὴν ὁποίαν ἐμονοπώλησαν; Εἶναι καιρὸς νὰ παύσῃ ἡ δημοκοπία αὕτη καὶ εἶναι πολύτιμον τὸ δοθὲν*

δίδαγμα τῶν σωματείων, ἀρνηθέντων νὰ μετάσχωσι ὀχλοκρατικῶν συσκέψεων.

Ἐντονότατη ἦταν καὶ ἡ ἀντίδραση τοῦ Χρηστοβασίλη: *Ἐνῶ* -ἔγραφε- *αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἐπιθέσεως αὐτῆς ἦτο ἀσήμαντον καὶ ἔδει νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ὑπὸ τοῦ ἀμεροληπτου δικαστηρίου δοθείσης ἱκανοποιήσεως, ὁ συνάδελφος κ. Τζάλλας ἀνεστάτωσε τὰς πόλεις τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν Ἀθηνῶν, δι' ἐμπαθεστάτης πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ γεγονότος, ἀχθέντος εἰς περιωπὴν στυγερᾶς ἀποπείρας δολοφονίας, προπαρασκευασθείσης ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Ἠπείρου κ. Ἀλεξ. Κουμουνδούρου διὰ τῶν μπράβων του! Τὴν ἐπαύριον τῆς κωμικῆς κατ' οὐσίαν αὐτῆς ἐπιθέσεως, ὅλος ὁ ἀντιπολιτευόμενος τύπος τῶν Ἀθηνῶν ἐγέμισεν ἀπὸ ψευδεστάτας πρὸς αὐτὸν διαβιβασθείσας τηλεγραφικῶς περιγραφάς, ὅτι ὁ διευθυντὴς τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος» ὑπέστη δῆθεν δολοφονικὴν ἐπίθεσιν ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ τῶν Ἰωαννίνων, ὅτι μετεκομίσθη αἱμόφυρτος καὶ ἀναίσθητος εἰς τὸ Δημοτικὸν νοσοκομεῖον, ἐνῶ ἡμεῖς τὸν εἴδομεν μὲ τὰ ἴδια μας τὰ μάτια, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπίθεσιν ὑγιᾶ καὶ καλῶς ἔχοντα, καὶ ὅτι ἡ ἐπίθεσις ὑπῆρξεν ἔργον τῶν μπράβων τοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ.* Στὴ συνέχεια ἔκανε λόγο γιὰ τὴν ἄγρια ἐκμετάλλευση τοῦ θέματος ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς καὶ γερουσιαστὲς τῆς Ἠπείρου -ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Ἀλ. Μελᾶ- καὶ ἐξαπέλυε δριμεῖα ἐπίθεση κατὰ τοῦ Εὐθ. Τζάλλα, τὸν ὁποῖον ἐμφανίζει ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν γεγονότων, *διότι εἶναι τῆς παθολογικῆς ἐκείνης ἰδιοσυγκρασίας τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν τὸν θόρυβον, τὰ σκάνδαλα, τὴν αὐτοδιαφήμησιν, τὴν δημιουργίαν θυμάτων καὶ μάλιστα ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἵστανται εἰς τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον τῆς κοινωνίας.* Ἐδῶ καὶ 7 χρόνια -συνέχιζε- ἔχει βάλει ὡς στόχο του τὸ μητροπολίτη Σπυρίδωνα, *ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει καμμία ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδος εἰς μεγαλουργίας καὶ εἰς μνημειώδη ἔργα, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι γεμάτα τὰ Γιάννινα καὶ ὅλη ἡ Ἤπειρος.* Θύματά του θεωροῦσε καὶ τοὺς δυὸ καθηγητὲς Ἀλκ. Κοντοπάνο καὶ Χαρ. Ἰωαννίδη. Κατέληγε μὲ τὴν προτροπὴ ὅτι τὸ *Λαϊκὸν κόμμα* ἔπρεπε ν' ἀντιδράσει στὴ συκοφαντία καὶ τὴν παραχάραξη τῆς ἀλήθειας.

Ἀντέδρασε μὲ ἀνακοινώσεις καὶ τῶν δυὸ *Λαϊκῶν πολιτικῶν συλλόγων.* Ὁ ἕνας (πρόεδρος ὁ Ἀδ. Τσατσάνης), ἀπαντώντας στὴν πρόσκληση τῆς *Πανηπειρωτικῆς ἑνώσεως ἐφέδρων πολεμιστῶν* νὰ λάβει μέρος στὴ σύσκεψη τῶν ὀργανώσεων, ὄχι μόνο ἀρνήθηκε τὴ συμμετοχή, ἀλλὰ ἐξέφρασε *τὴν κατάπληξιν καὶ τὴν λύπην του, διότι μετὰ τόσης περιφρονήσεως πρὸς τὴν στοιχειώδη λογικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν εὐπρέπειαν, μία ἀχαλίνωτος δημοκοπικὴ διάθεσις μερικῶν φροντίζει ἑκάστοτε νὰ ἀνάγῃ εἰς περιωπὴν δημοσίου ἐνδιαφέροντος, ἐπεισόδια καὶ περιστατικὰ τὰ ὁποῖα διακρίνει κατ' ἐξοχὴν ὁ προσωπικὸς χαρακτήρ, ὡς τὸ τῆς ἀδίκου ἐπιθέσε-*

ως κατὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος», ἀγνώστου τίνος ἡμῖν προσώπου, θεωρήσαντος, ὡς ἐπληροφορήθημεν, ἑαυτὸ προσβεβλημένον ἐκ δημοσιεύματός τινος. Ὁ δεύτερος *Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος* (πρόεδρος ὁ Δημ. Δάνος) ἔστειλε τηλεγράφημα πρὸς ὅλες τὶς κυβερνητικὲς ἐφημερίδες καὶ τὸν πρωθυπουργό, μὲ τὸ ὁποῖο διέψευδε τὴν εἴδηση ποὺ δημοσιευόταν σὲ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, ὅτι ὁ Κυριακόπουλος ποὺ χτύπησε τὸ Τζάλλα, ἦταν ὑπάλληλος τῆς Γενικῆς διοίκησης. Ἦταν, πρόσθετε, καφεπώλης καὶ ἐργαζόταν στὰ Γιάννινα, ἐξασκώντας αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα πρὸ τετραετίας. *Ἡ πρόσδοσις αὐτῷ ἰδιότητος ὑπαλλήλου Γενικῆς διοικήσεως, τὰ περὶ προστασίας αὐτοῦ ὑπὸ ταύτης καὶ τὰ περὶ δῆθεν ἐπικινδύνου καταστάσεως ὑγείας τοῦ παθόντος, εἶναι σκόπιμα καὶ κακόβουλα πρὸς δημιουργίαν ἐντυπώσεων εἰς βάρος τῆς Γενικῆς διοικήσεως. Παθὼν Τζάλλας ὑγιαίνων ἀπολύτως παρέστη ἐνώπιον δικαστηρίου (αὐτοφώρου) καὶ ὡς πολιτικὸς ἐνάγων.* Μὲ τὸ δεύτερο τηλεγράφημα πρὸς τὸν πρωθυπουργὸ ὁ σύλλογος ὑποστήριζε πὼς οἱ διαμαρτυρίες τῶν ἐφέδρων ἐναντίον τοῦ Κουμουνδούρου ὑποκινοῦνταν ἀπὸ τὸν *Σύλλογον Φιλελευθέρων Ἰωαννίνων*. Τὸ ἐπεισόδιο -πρόσθετε- τῆς ἐπίθεσης τοῦ Κυριακοπούλου κατὰ τοῦ δημοσιογράφου Τζάλλα, καθαρὰ ἀτομικό, παραποιήθηκε γιὰ νὰ ἐπιρριφθοῦν εὐθύνες καὶ συκοφαντηθεῖ ὁ Γενικὸς διοικητής.

Ὁ Εὐθ. Τζάλλας δὲν ἄφησε ἀναπάντητα τὰ τηλεγραφήματα τῶν *Λαϊκῶν πολιτικῶν συλλόγων*. Τοὺς κατηγόρησε ὅτι βρέθηκαν ἀντίθετοι μὲ τὸ κοινὸ αἴσθημα, ποὺ ταυτιζόταν μὲ τὶς καταγγελίες του ὅτι ἡ ἐπίθεση ἐναντίον του ἦταν δολοφονικὴ ἀπόπειρα καὶ κατέληγε: *Δὲν ἤρθητε εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων. Ἐφάνητε κατώτεροι τῶν προσδοκιῶν τῶν ὀπαδῶν σας καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐζημιώσατε μεγάλως καὶ τὸ Λαϊκὸν κόμμα τῆς Ἠπείρου.* Ἀπάντηση ἔδωσε μὲ ἀνακοινωθέν του καὶ ὁ *Πανηπειρωτικὸς σύλλογος Φιλελευθέρων Ἰωαννίνων* (πρόεδρος Γ. Καλούδης) ἀντικρούοντας τὰ ἐπιχειρήματα τῶν *Λαϊκῶν* καὶ ἐπιβεβαιώνοντας ὅτι, μαζὶ μὲ ἄλλες ὀργανώσεις, εἶχε ζητήσει τὴν ἀπομάκρυνση τῶν ἐπικίνδυνων στοιχείων ἀπὸ τὴν πόλη, *πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τῆς γαλήνης.*

Ἡ ἐμμονὴ τοῦ Τζάλλα στὴν ἄποψή του γιὰ δολοφονικὴ ἀπόπειρα, καὶ ἡ προσπάθεια δημιουργίας ἐντυπώσεων, μέσω τῶν ὀργανώσεων, ἔφεραν ἀντιμέτωπο πρὸς τὶς ἀπόψεις του καὶ τὸ ἡμιεπίσημο ὄργανο τῶν *Φιλελευθέρων* τὸν *Κήρυκα*. Κατηγόρησε τὸν Τζάλλα ὅτι, μὲ τὴν ἀρθρογραφία του, δημαγωγοῦσε καὶ δημοκοποῦσε, ὅτι ἀσκοῦσε ἀντιξενικὴ πολιτικὴ κι ὅτι διαστρέβλωσε ὅσα εἶπε ὁ Κουμουνδοῦρος στὸν πρόεδρο τῶν ἐφέδρων Βενέτη. Ἐπειδὴ τὰ ἴδια ὑποστήριζε καὶ ἡ *Ἤπειρος* ἡ ἀπάντηση (17-6-33) τοῦ Τζάλλα ἦταν κοινὴ καὶ γιὰ τὶς δυὸ ἐφημερίδες. *Ὁ ταπεινὸς ἰσχυρισμὸς τοῦ «Κήρυκος» καὶ τῆς «Ἠπείρου» ὅτι πρόκειται περὶ δημαγωγίας καὶ δημοκοπίας ἀποτελεῖ ὕβριν καὶ πρόκλησιν κατὰ τῆς ἱστορικῆς ταύτης πόλεως,*

...Ὅπως καὶ ἄλλοτε εἰς τὰ καθηγητικὰ σκάνδαλα, ὁ «Κῆρυξ» καὶ ἡ «Ἤπειρος» ἐθεώρησαν δικαίωμά των ν' ἀντιταχθοῦν εἰς τὸ δημόσιον αἴσθημα. Καὶ ἐνθυμούμεθα ὅτι καὶ τότε ὡμίλουν περὶ δημαγωγίας καὶ ὅτι καὶ τότε αὗται ἰσχυρίζοντο ὅτι δὲν ἐννοοῦν νὰ θωπεύσουν ἀδυναμίας τοῦ λαοῦ διὰ μίαν εὐτελῆ δραχμολόγον πολιτικήν. Καὶ οἱ δυὸ ἐφημερίδες, *Κῆρυξ* καὶ *Ἤπειρος* ἔδωσαν ἀπαντήσεις στὶς καταγγελίες τοῦ Τζάλλα. Παραθέτω ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία (18-6-33) τῆς *Ἠπείρου: Ἐρωτῶμεν τὸν κ. Τζάλλαν. Πότε ἄραγε αὐτὸς διερμήνευσε ἢ ἁπλῶς ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν κοινὴν γνώμην; Μήπως εἰς τὰ καθηγητικά, ὅταν νηφαλιώτεραι σκέψεις κατέδειξαν τὸ ἀβάσιμον τῶν συκοφαντιῶν ἡ δὲ δικαιοσύνη κατένειμε τὰς εὐθύνας; Μήπως εἰς τὰ ζητήματα τῶν ἐπαγγελματιῶν, ὅταν οὗτοι διὰ ψηφισμάτων ἀπεδοκίμαζαν τὴν ἀλλοπρόσαλλον στάσιν του, ἢ μήπως τελευταίως, ἐκμεταλλευόμενος ἕνα ἀτύχημά του τὸ ἀνάγει εἰς ζήτημα σοβαρώτατον, ἐκθέτων καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν μετριοφροσύνην του, παριστῶν τὸν ἑαυτόν του ὡς θῦμα ὀργανωμένης δολοφονικῆς ἀποπείρας, μικροπρεπῶς ἀντιπολιτευόμενος καὶ ὑποθάλπτων ἕνα παράλογον θόρυβον, δημιουργηθέντα ἐκ τοῦ μηδενός;*

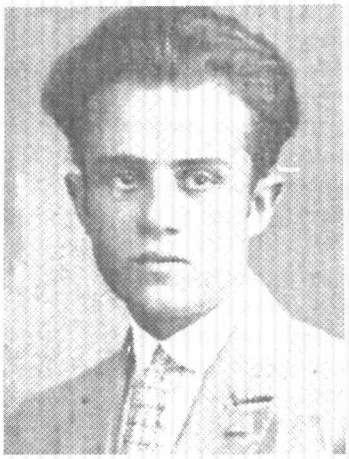
Σὲ λίγες μέρες τὸ θέμα ξεχάστηκε. Τὸ ἔντονο ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ γιὰ τὶς καθημερινὲς ἀποκαλύψεις γύρω ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου καὶ οἱ ἐπικείμενες ἀναπληρωματικὲς ἐκλογὲς στὴ Θεσσαλονίκη τὸ ἐπισκίασαν. Στὶς 27-6-33 γράφτηκε ὁ ἐπίλογος τῆς ὑπόθεσης, μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ τριμελοῦς Πλημμελειοδικείου, ποὺ καταδίκασε, κατ' ἔφεση, τὸ δράστη στὴν ἴδια ποινὴ τῶν 4 μηνῶν φυλάκισης. Ὁ κατηγορούμενος δὲν παρουσιάστηκε στὸ δικαστήριο.

Δυὸ ἄρθρα (τὸ πρῶτο ὡς ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ) γιὰ τοὺς φυγοδικοῦντες Χαράλαμπο καὶ Ἀλέξανδρο Τσουμάνη, ἔγραψε ὁ Χρηστοβασίλης (1 καὶ 5-6-33), προτρέποντάς τους νὰ παραδοθοῦν γιὰ νὰ μὴν ἐπιβαρύνουν περισσότερο τὴ θέση τους. Δὲν τοὺς θεωροῦσε ληστὲς καὶ κατὰ κάποιο τρόπο δικαιολογοῦσε τὸ φόνο ποὺ διέπραξαν, σκοτώνοντας τὸν Μιχ. Κουμπῆ, ἀδελφὸ τοῦ λήσταρχου Τάκη Κουμπῆ, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος εἶχε σκοτώσει τὸν ἀδελφό τους Θεόδ. Τσουμάνη. Μὲ τὸ φόνο -ἔλεγε ὁ Χρηστοβασίλης- ὑποβοήθησαν τὸ κράτος στὴν ἐξόντωση τῆς συμμορίας τῶν Κουμπαίων. Παρόλα αὐτὰ οἱ Τσουμαναῖοι, ἐπειδὴ εἶχαν πικρὴ πεῖρα ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ κράτους, φοβοῦνταν μήπως συλληφθοῦν καὶ κρύφτηκαν. Τὸ κράτος τοὺς θεώρησε ἔνοχους καὶ τοὺς καταδίωκε, μάλιστα τοὺς εἶχε ἐπικηρύξει. Δὲ διέτρεχαν ὅμως μόνο αὐτοὶ κίνδυνο ἀλλὰ καὶ οἱ οἰκογένειες τῶν συγγενῶν τους, τριάντα ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχαν ἐκτοπιστεῖ. Ἡ *Ἐλευθερία* τοὺς συνιστοῦσε νὰ παραδοθοῦν, γιατὶ θὰ πρόβαιναν σὲ ἐκβιασμοὺς γιὰ νὰ ζήσουν καὶ νὰ κρατήσουν μυστικὰ τὰ κρησφύγετά τους, ὁπότε θὰ τοὺς χαρακτήριζαν ὡς ληστὲς καὶ δὲ θὰ ὑπῆρχε τρόπος σωτηρίας τους.- *Ἕνα μεγάλο εὐχαριστῶ στέλλουν τὰ Γιάννινα, μὲ ὅλην τὴν Ἤπειρον, πρὸς τὸν ἀποσκιρτήσαντα ἐκ τῶν ἁμαρτωλῶν βενιζελικῶν τάξεων γερουσιαστὴν Ροδόπης καὶ τέως Γενικὸν διοικητὴν Ἠπείρου κ. Ἀχ. Καλεύραν,* ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης.- Προαγωγὲς «κατ' ἐκλογὴν» καθηγητῶν στὸ βαθμὸ τοῦ γυμνασιάρχη: Ἀλκ. Κοντοπάνος καὶ Κων. Παπαγεωργίου (Διδασκαλείου Ἰωαννίνων), Κων. Γκράτζιος (καθηγητὴς τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου Βελλᾶς), Γεώργ. Παπανικολάου καὶ Θεοχ. Παπαγεωργί-

ου (τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς). Ὅλοι ἀποδέχτηκαν τὸ διορισμό τους καὶ πέτυχαν ὡς γυμνασιάρχες. Ὁ Κοντοπάνος ἀρνήθηκε τὴν προαγωγή. Προτίμησε νὰ μείνει καθηγητὴς γιὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ἦταν τὸ δεξὶ χέρι τοῦ Σπυρίδωνος -αὐτὴ τὴν ἐποχὴ διέτρεχε μιὰ ἀπὸ τὶς δυσκολότερες περιόδους τῆς ζωῆς του, ἐξαιτίας τῆς ἐπιδείνωσης τῆς κατάστασης τῆς ὑγείας του- δὲν θὰ τὸν ἄφηνε...- Ὁλόκληρο ἄρθρο ἀφιέρωσε ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ τὴν παράσταση τῆς *Ἠλέκτρας* τοῦ Σοφοκλέους, ἀπὸ τὸ γυμνάσιο θηλέων στὸ θέατρο *Εὐστρατιάδη*, στὶς 19-6-33. Σκηνοθέτης ὁ γυμνασιάρχης Δ. Σακελλαρίδης. Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος ὑποδύθηκαν οἱ μαθήτριες: Μαρίκα Παρρησιάδη, Ἀντιγόνη Μήτσου, Μαριάνθη Στεργίου, Ἄρτεμις Τσαπάρη, Ἀθηνᾶ Κρανᾶ, Χρυσούλα Πήχα, Εἰρήνη Δερματά, Φερενίκη Παπλωματᾶ καὶ Ἀλεξάνδρα Κουμπλομμάτη. Κορυφαῖες τοῦ χοροῦ οἱ: Ἕλλη Γκιόλμαν καὶ Φωφὼ Παγκρατίου. Κατὰ τὸν Χρηστοβασίλη, ἡ ἐπιτυχία τῆς παράστασης ἦταν πλήρης. Καλὰ λόγια ἔγραψαν καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, ἡ *Ἤπειρος*, μὲ ἐπισήμανση κάποιων λαθῶν καὶ παραλείψεων, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, μὲ πολλοὺς ἐπαίνους. Δὲν ἔλειψαν ὅμως καὶ οἱ ἀντιδικίες γύρω ἀπὸ τὶς κριτικές. Στὸ κείμενο τοῦ *Κοσμικοῦ* ποὺ σχολίασε τὴν παράσταση στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, ἔκανε κάποιες αἰχμηρὲς παρατηρήσεις στὴν *Ἤπειρο* ὁ Φ.Π. Ἰδιαίτερα σχολίασε ἐπικριτικὰ τὴν ἄποψή του: *ἡ ἐν γένει ἐκτέλεσις τοῦ προγράμματος τῆς παραστάσεως προέδιδεν μίαν ἀνωτέραν ἀντίληψιν τῆς ἀρχαίας ἀθανάτου ἑλληνικῆς πνευματικῆς τέχνης... Φαίνεται* -ἔλεγε ὁ Φ.Π.- *ὅτι διὰ τοῦ ὅρου «πνευματικὴ» θὰ ἐννοῇ τὰς «ἐλευθερίας» τέχνας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βαναύσους, ὡς ἡ τέχνη τοῦ ἀρβυλοποιοῦ λ.χ., ἡ ὁποία ἔχει καὶ αὐτὴ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων τὴν προέλευσίν της καὶ εἰς τὴν ὁποίαν πολλὴν προκοπὴν θὰ εἶχεν ὁ ἀναξιοπαθῶν «Κοσμικός», ἂν δὲν ἀνεμιγνύετο εἰς τὸ ἄχαρι καὶ ἀκανθῶδες ἐπάγγελμα τῆς τέχνης τοῦ δημοσιογράφου.* Ἡ ἀπάντηση τοῦ «Κοσμικοῦ» (τὰ ἀρχικά του ἦταν Δ.Σ.) ἦταν ὀξύτατη καὶ περιεῖχε βαρεῖς χαρακτηρισμούς.- Ἡ *Ἤπειρος* (17-6-33) ἐπισήμανε τὴν ἀνάγκη (γιὰ πολλοστὴ φορὰ) τῆς συγκρότησης *Ἠπειρωτικῆς βιβλιοθήκης*. Θὰ ἔπρεπε νὰ γίνει -ἔγραφε- μιὰ συστηματικὴ περισυλλογὴ τῶν ἔργων τῶν διαπρεπῶν Ἠπειρωτῶν καθὼς καὶ ὅλων τῶν Ἠπειρωτικῶν βιβλίων, ὅπου κι ἂν βρίσκωνται καὶ τὰ ὁποῖα ἀνῆκαν σὲ κληροδοτηθεῖσες βιβλιοθῆκες, καθὼς καὶ συγκέντρωση, σὲ μία, ὅλων τῶν βιβλιοθηκῶν ποὺ κληροδοτήθηκαν σὲ διάφορα ἱδρύματα, ἀφοῦ ἔτσι ὅπως ἦταν, δὲν πρόσφεραν τίποτε. *Διότι* -κατέληγε- *εἶναι ὑποτιμητικὸν διὰ μίαν πόλιν, ἥτις παρήγαγε τόσους ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος, νὰ μὴν ἔχῃ τὰ ἔργα τούτων συγκεντρωμένα εἰς μίαν βιβλιοθήκην εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κοινοῦ.*- Νέα σφοδρὴ ἐπίθεση ἐφημερίδων ἐναντίον τοῦ ἱεροκήρυκα τῆς Μητρόπολης Χρ. Καλύβα. Τὸν κατηγοροῦσαν πάλι γιὰ ἀντιρατσιστικὰ κηρύγματα, ἀφοῦ ἐπιχειροῦσε *νὰ ἐξεγείρῃ τὸν χριστιανικὸν λαὸν τῆς πόλεως ἐναντίον τοῦ συμπολίτου Ἰσραηλιτικοῦ καὶ δημιουργήσῃ ζήτημα ἀντισημιτισμοῦ.* Ἔπρεπε νὰ ἐπέμβουν, ἔλεγαν, καὶ ἡ Μητρόπολη καὶ ἡ Γενικὴ διοίκηση. Ἡ *Ἤπειρος* (24-6-33) σημείωνε: *Μετέβαλε ὁ νεαρὸς ἱεροκῆρυξ τὸν ἱερὸν ἄμβωνα τῆς ἐκκλησίας εἰς βῆμα ἐξ οὗ ζητεῖ ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν ὅλων τῶν Ἰουδαίων, προσπαθῶν νὰ δημιουργήσῃ ἀντισημιτικὸν κίνημα εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἀνέκαθεν ὑπῆρχε κανονικὴ συμβίωσις χριστιανῶν καὶ ἰσραηλιτῶν.*- Σὲ σχόλιο ὑπογραφόμενο ἀπὸ τὸν Τάκη Χατζῆ (Τ.Γ.Χ.) καὶ τίτλο: *Κίμβροι καὶ Τεύτονες - ἀνάγκη ἀντιδράσεως*, γίνεται ἔκκληση, στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἰδίως, *νὰ παύσῃ τὴν φιλοξενίαν ἀνοήτων, ἀσυναρτήτων, βαρβαρικῶν φιλολογικῶν δημοσιευμάτων, χαρακτηριζόντων τὴν Ἠπειρωτικὴν διανόησιν καὶ πολὺ χαμηλὰ τοποθετούντων τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἠπειρωτικῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Ποιήματα ἢ λογοτεχνικὰ ἄλλα σκαλαρθήματα νεαρῶν ποικιλωνύμων, κακόγλωσσα, ἀσυνάρτητα, ἀνούσια καὶ τοῦ ἐλαχίστου περιεχομένου, δημοσιεύματα ἀνόητα, εὑρίσκουν φιλοξενίαν εἰς τὰς στήλας τοῦ Ἠπειρωτικοῦ τύπου, ἀπαξιούμενα μὲν τῆς προσοχῆς τῶν Ἠπειρωτῶν, προκαλοῦντα ὅμως τὴν θυμηδίαν τῶν ξένων. Ἕνας ὁλόκληρος κόσμος ψευδωνύμων ποετά-*

στρων, μία ὁλόκληρος ἐπιδρομὴ Κίμβρων καὶ Τευτόνων Βησιγότθων τῆς διανοήσεως ἀρκετὰ νομίζομεν πλέον ἠσέλγησαν ἐπὶ τῶν στηλῶν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ τύπου. Εἶναι καιρὸς νὰ τεθῇ φραγμὸς εἰς τὴν ἀκατάσχετον ὁρμητικότητα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν πρὸς πᾶσαν ἀνοησίαν καὶ διανοητικὴν ἀκολασίαν, ἐκ μέρους ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θέλουσιν νὰ λέγωσιν ὅτι μὲ νοῦν, μὲ ψυχὴν καὶ ψυχικὴν μόρφωσιν διευθύνουσι τὸν Ἠπειρωτικὸν τύπον. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πολιτικὴ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, ἀσχολήθηκε κι ὁ Πάνος Φάντης στὴν *Ἤπειρο* (4-7-33). *Ἡ ἐφημερὶς αὕτη* -ἔγραφε- *εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἐμφανίσεώς της, ἔρριψε τὴν ἰδέαν εἰς τοὺς ἀπροστατεύτους νέους, ὅτι ἦλθεν ὁ Μεσσίας, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἐκλέξῃ τὰ μωρὰ τοῦ λαοῦ, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ, οἵτινες ἐπὶ τόσον καιρὸν δὲν κατώρθωσαν ὥστε οἱ νεοσσοὶ νὰ τανύσουν τὰς πτέρυγάς των. Καὶ μὲ ὅλας τὰς φραστικὰς ὡραιότητας καὶ τὰς μεγαλειωδῶς ἐκπεμπομένας ἰδέας, ὁμοιαζούσας μὲ πτέρυγας παγωνιοῦ, δὲν κατώρθωσε νὰ κρύψῃ τὰ βρωμερὰ καὶ ἀκάθαρτα πόδια, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τοῦ ἀθώου δημοσιογραφικοῦ χάρτου καὶ ὑπὸ τὸ ἀπατηλὸν πολύχρωμον πτέρωμα τῶν «ἰδεῶν» καὶ τῶν ἀγαθῶν προθέσεων τοῦ κ. Εὐθ. Τζάλλα, ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑξαετίαν ἐσκάλισαν ποιητικὰ ἀνοσιουργήματα καὶ στιχουργικὰ ἐξαμβλώματα... Εἶναι δὲ οἱ δημοσιογραφοῦντες καὶ ψιττακίζοντες καὶ φιλολογοῦντες μελανορραντισταὶ οὗτοι ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης πολλοί...* Μπορεῖ νὰ μὴν εἶχε δίκιο σὲ ὁρισμένες ἀπόψεις ὁ Π.Φ., ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν ἄξιζε τῆς ἀπάντησης ποὺ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (8-7-33): *Πωλεῖται σοφία! Ἡ διεύθυνσις τοῦ Μπανταλοκομείου Ἰωαννίνων, μᾶς ἀπέστειλε πρὸς δημοσίευσιν τὴν κάτωθι ἀγγελίαν: Πωλεῖται εἰς τὰ γραφεῖα τῆς «Ἠπείρου» ποίησις, σοφία, φιλολογία. Πληροφορίαι παρὰ τῷ κ. Π. Γ. Φάντη, φοιτητῇ μὲν τῆς δικηγορικῆς, ἀλλὰ καὶ θωπευτῇ τοῦ κέρατος τῆς Ἀμάλθειας: Προσοχὴ εἰς τὰς ἀπομιμήσεις!-* Στὶς 22-6-33 τὸ Ἀλβανικὸ προξενεῖο τῶν Γιαννίνων (πρόξενος ὁ Δημ. Κωστούρης, ἑλληνορθόδοξος, ἀλλὰ φανατικότατος ἀλβανιστὴς) ὀργάνωσε γιορτή, μὲ ἀφορμὴ τὴν ὑπογραφὴ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς ἐμπορικῆς σύμβασης. Ἡ συμβολὴ τοῦ Κωστούρη γιὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς σύμβασης αὐτῆς ἦταν σημαντική. Στὴ γιορτὴ παρέστησαν ὅλες οἱ ἀρχές, πολιτικὲς καὶ στρατιωτικές, ὅλοι οἱ πρόξενοι καὶ δεκάδες ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ κοινωνία τῆς πόλης καθὼς καὶ ἐκπρόσωποι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραψε ὁλόκληρο ἄρθρο γιὰ τὴ γιορτὴ μὲ τίτλο: *Ἡ λαμπρὰ ἑσπερὶς τοῦ Ἀλβανικοῦ προξενείου* (25-6-33).- Νέος Γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης τοποθετήθηκε ὁ Κων. Σταυρόπουλος, δικηγόρος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἀριστοῦχος τῆς Σχολῆς τῶν Πολιτικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Παρισιοῦ κι ἀπόγονος μεγάλων Ἠπειρωτικῶν οἰκογενειῶν. Ἡ *Ἐλευθερία* πίστευε ὅτι ὁ Σταυρόπουλος θ' ἀνταποκρινόταν στὶς προσδοκίες τῶν Ἠπειρωτῶν, *καθόσον μάλιστα διαδέχεται τὸν κ. Γεώργ. Θεοδωράκην, ὅστις ἀπερχόμενος ἐξ Ἠπείρου, μετὰ τριετῆ εὐδοκιμωτάτην ὑπηρεσίαν ἀναπληρωτοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ καὶ οὐχὶ Γενικοῦ γραμματέως μόνον, ἄφησε θαυμαστὴν δρᾶσιν.* Στὶς 5-6-33 ὁ Γ. Θεοδωράκης ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα γιὰ τὴν Κεφαλληνία, ὅπου εἶχε τοποθετηθεῖ ὡς διευθυντὴς τῆς ἐκεῖ νομαρχίας. Καμμιὰ γιαννιώτικη ἐφημερίδα δὲν εἶπε κακὸ λόγο γιὰ τὴν πολιτεία καὶ τὴ δράση του. Ὅλες τὸν γέμισαν ἐπαίνους, τοὺς ὁποίους ἄλλωστε καὶ ἄξιζε. Ἰδιαίτερα τιμήθηκε ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς ὑπαίθρου, γιὰ τὴν καλλιτέρευση τῆς ζωῆς τοῦ ὁποίου -κυρίως μὲ τὴ διάνοιξη δρόμων- πολὺ εἶχε κοπιάσει. Κύρια ἄρθρα τοῦ ἀφιέρωσαν οἱ ἐφημερίδες. Μιὰ παράγραφος ἀπὸ τὴν *Ἐλευθερία* (29-6-33) δίνει τὸ μέτρο τῆς ἐκτίμησης μὲ τὴν ὁποία τὸν περιέβαλλαν οἱ Γιαννιῶτες: *Ὁ κ. Γ. Θεοδωράκης... ἐδιοίκησεν τὴν Ἤπειρον μὲ σπανίαν δραστηριότητα, μὲ ἀπαράμιλλον νοημοσύνην, μὲ ἀκατάβλητον, ἐπὶ καλῷ πάντοτε, θεληματικότητα, μὲ ἀξιοζήλευτον ἐνθουσιασμὸν καὶ πεποίθησιν ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν του, ἔχων δὲ εὐρύτητα πνεύματος καὶ ἄφθονον τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, κατώρθωνε νὰ ἐξυψώνῃ τὴν θέσιν του καὶ νὰ δημιουργῇ θιασώτας, καὶ ὧν ταχύς, τόσον εἰς τὰς ἀποφάσεις του, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἐκτελέσεις αὐτῶν, ἐπέσυρε τὸν σεβασμὸν*

τῶν ὑφισταμένων του καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ κ. Θεοδωράκης, ἀπερχόμενος τῆς Ἠπείρου, ἀφήνει ἐποχὴν καὶ τὰς καλλιτέρας τῶν ἀναμνήσεων ὄπισθέν του. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα ἦταν γραμμένα ὅλα τὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων. Ὁ γυιός του, ὁ Μίκης Θεοδωράκης, ποὺ αὐτὰ τὰ τρία χρόνια τῆς θητείας τοῦ πατέρα του θὰ βρισκόταν στὰ Γιάννινα, πρέπει νὰ κληρονόμησε πολλὲς ἀπὸ τὶς ἀρετές του.- Πέθανε στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τῆς ἐποχῆς (φυματίωση) ὁ πρωτότοκος γυιὸς τοῦ φαρμακοποιοῦ Ἀναστ. Μπαμπασίκα, Δημήτριος, φοιτητὴς τῆς Φαρμακευτικῆς.- *Ὁ ἐκ Τσερβαρίου τοῦ Ζαγορίου εὐέλπις νέος κ. Εὐάγγελος Ἐμμανουήλ, ἀνεδείχθη διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Βούρζμπουργκ τῆς Βαυαρίας, ἀκολουθήσας πιστῶς τὰ ἴχνη τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ του* (διάσημου χειρουργοῦ στὴ Βιέννη ποὺ πέθανε νεώτατος, ἐξαιτίας μόλυνσης ἀπὸ νεκροψία). Ὁ Εὐάγγελος ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου ἄσκησε τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα.- Μὲ ἐπισημότητα ἔγιναν στὶς 2-7-33 τὰ ἐγκαίνια τοῦ *Δημοτικοῦ Μουσείου* (Ἀρχαιολογικοῦ, Βυζαντινοῦ καὶ Λαογραφικοῦ) στὸ Κάστρο, στὸ τζαμὶ τοῦ Ἀσλὰν πασᾶ, ὅπου βρίσκεται καὶ σήμερα. Ὅλες οἱ ἀρχὲς καὶ πολὺς κόσμος, τὰ σωματεῖα καὶ οἱ ὀργανώσεις. Λόγο γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἵδρυσης τοῦ Μουσείου καὶ τὴν ἀποστολή του ἐκφώνησε ὁ δήμαρχος Δημ. Βλαχλείδης. Τὸν δημοσίευσαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες. Πολλὲς δωρεὲς εἶχαν γίνει στὸ Μουσεῖο ἀπὸ ἰδιῶτες καὶ συνεχίζονταν.

Παῦλος Ἐμμανουήλ, χειρουργός.

Γιαννιώτισσες στὸ πηγάδι (1929)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

Στὴν Ἀθήνα οἱ ἀνακρίσεις γιὰ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου δὲν προχωροῦσαν. Εἶχε γίνει συνείδηση πλέον στὸ *Φιλελεύθερο* κόσμο, ὅτι τὰ ἐμπόδια παρεμβάλλονταν ἀπὸ παράγοντες τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελαν ν' ἀποκαλυφθεῖ σὲ βάθος ἡ ἀλήθεια. Φῆμες κυκλοφοροῦσαν -οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες δημοσίευαν κι ὀνόματα- ὅτι τὴ δολοφονικὴ συμμορία εἶχαν ὁπλίσει χέρια ὑψηλὰ ἱσταμένων προσώπων, ὑπουργῶν τῆς κυβέρνησης. Ἐξάλλου, γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς δολοφονικῆς ἀπόπειρας εἶχαν ξοδευτεῖ μερικὰ ἑκατομμύρια, τὴν προέλευση τῶν ὁποίων δὲν κατόρθωσε ν' ἀποκαλύψει ἡ ἀνάκριση, ἡ ὁποία ἐπιτελοῦσε τὸ ἔργο της ἀντιμετωπίζοντας πολλὰ ἐμπόδια, ὅπως ἀποδείκνυε καὶ ἡ ἀντικατάσταση τοῦ ἀνακριτῆ Τζωρτζάκη, γι' αὐτὴν ἡ κυβέρνηση ἐπικρίθηκε σφοδρότατα στὴ Βουλή. Εἶχαν συλληφθεῖ βέβαια κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργούς, ὅπως ὁ διοικητὴς τῆς Γενικῆς ἀσφάλειας Πολυχρονόπουλος, ὁ διοικητὴς τῆς Εἰδικῆς ἀσφάλειας Δικαῖος, καθὼς καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς αὐτουργούς, ὁ ἐπικεφαλῆς τους ὅμως λήσταρχος Καραθανάσης ἔμεινε ἀσύλληπτος. Κρυβόταν στὴν Ἀθήνα, ὁπωσδήποτε μὲ τὴν ἀνοχὴ κάποιων ὑπεύθυνων, καὶ ἔδινε συνεντεύξεις ἀπὸ τὸ κρησφύγετό του στὴν ἐφημερίδα *Ἑλληνικὸν μέλλον*. Ἡ σύλληψή του ἔγινε δυνατὴ κατὰ τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου, ὄχι ἀπὸ τὴν ἀστυνομία ἀλλά, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀπὸ ὁμάδα ἀπόστρατων βενιζελικῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ κατόρθωσαν ν' ἀνακαλύψουν τὸ σπίτι ὅπου κρυβόταν.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1933, τὸν τύπο καὶ τὴν κοινὴ γνώμη ἀπασχολοῦσε, πέραν ἀπὸ τὴν πρόοδο τῶν ἀνακρίσεων γιὰ τὴν ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου, καὶ ἡ ἀναπληρωματικὴ ἐκλογὴ τῆς 2ας Ἰουλίου, στὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ Ἐκλογοδικεῖο εἶχε ἀκυρώσει τὶς ἐκλογὲς -τὶς εἶχαν κερδίσει οἱ Βενιζελικοὶ- ἐπειδὴ ἡ κυβέρνηση Βενιζέλου, μὲ τὸν ἐκλογικὸ νόμο της, εἶχε ὁρίσει νὰ ἀποτελοῦν οἱ Ἰσραηλίτες ἰδιαίτερο ἐκλογικὸ σῶμα καὶ νὰ ψηφίζουν ξεχωριστά. Ἡ ἀπόφαση ἦταν ἀντισυνταγματική. Οἱ Ἰσραηλίτες ἔπρεπε νὰ ψηφίζουν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Θεσσαλονικεῖς σὲ κοινὰ ἐκλογικὰ τμήματα. Γιὰ νὰ κερδίσουν τὶς ἀναπληρωματικὲς ἐκλογὲς κυβέρνηση καὶ ἀντιπολίτευση ἔριξαν ὅλες τὶς δυνάμεις τους. Γιὰ τὴν κυβέρνηση μιὰ ἐπιτυχία θὰ σήμαινε τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀπόλυτης πλειοψηφίας στὰ δυὸ νομοθετικὰ σώματα, τὴ Βουλὴ καὶ τὴ Γερουσία, ἔτσι θὰ προχωροῦσε ἀπερίσπαστη στὸ

ἔργο της. Γιὰ τὴν ἀντιπολίτευση μιὰ νίκη στὶς ἐκλογές, πέραν ἀπὸ τὴν ἀπήχηση ποὺ θὰ εἶχε σ' ὁλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ λαό, θὰ κατοχύρωνε τὴν πλειοψηφία της στὴ Γερουσία καὶ θὰ πρόβαλε φραγμοὺς στὴ νομοθετικὴ ἐργασία τῆς κυβέρνησης. Γιὰ τὶς ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως καὶ γιὰ τὶς πολιτικὲς παρατάξεις, ἡ ἐκλογὴ τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε γίνει τὸ μεῖζον θέμα τῆς ἐποχῆς. Τὸ ἴδιο ὅμως συνέβαινε καὶ μὲ τὶς ἐπαρχιακές. Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων ἀφιέρωσαν πολλὰ ἄρθρα καὶ σχόλια, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν, ἡ κάθε μιὰ μὲ τὰ δικά της ἐπιχειρήματα, τὴν παράταξη στὴν ὁποία ἀνῆκαν. Τὸ περιεχόμενο τῶν ἄρθρων ἀπέπνεε συχνὰ ἐξαλλοσύνη καὶ φανατισμό, ἀπόδειξη ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα εἶχε φορτιστεῖ ἐπικίνδυνα. Τὶς ἐκλογές, τελικά, κέρδισε ἡ ἀντιπολίτευση (*Ἐθνικὸς συνασπισμός)* μὲ σημαντικὴ διαφορὰ ψήφων. Οἱ ὀπαδοί τους πανηγύρισαν τὸ γεγονὸς σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τοὺς κυβερνητικούς, παρότι προσπαθοῦσαν νὰ κρατήσουν τὴν ψυχραιμία τους, ὁ κλονισμὸς ἦταν ἰσχυρός. Παρηγοροῦνταν μόνο μὲ τὸ ὅτι ἡ κοινοβουλευτικὴ ζημιὰ ποὺ ἔπαθαν ἦταν μικρή, γιατὶ ἀπὸ τὶς 20 ἕδρες ποὺ κέρδισε ἡ ἀντιπολίτευση, οἱ 18 ἦταν δικές της ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἐκλογή. Ὁ Χρηστοβασίλης στὴν *Ἐλευθερία* (6-7-33) ἔγραφε: *Πῆραν ἀέρα οἱ Βενιζελικοὶ συμπολῖται ἐκ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπιτυχίας τοῦ Βενιζελισμοῦ καὶ τὴν πρωΐαν τῆς παρελθούσης Δευτέρας Βενιζελικοὶ ὅμιλοι ἐπικεφαλῆς βιολιτζήδων, διέσχισαν τὴν πόλιν μας ὀρυόμενοι «ζήτω ὁ Μπάμπας!» «Ζήτω ὁ Πλαστήρας»* κλπ. ἐξωφρενικά, ὁ δὲ συνάδελφος, διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος, ὑπερβάλλων πάντας εἰς ἐνθουσιασμὸν καὶ ζητωκραυγάς, μετέβη συνοδευόμενος ὑπὸ βιολιῶν, κλαρίνων καὶ ντελφίων, νύκτωρ εἰς τὸν οἶκον τοῦ δημάρχου κ. Δ. Βλαχλείδη καὶ τὸν ἐξύπνησεν ἀναγγέλλων αὐτῷ τὸ «μέγα» γεγονός! Ἀλλ' εἶναι βενιζελικὸς ὁ κ. Δήμαρχος, διὰ νὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ ἐξυπνήσῃ, ὅπως μάθῃ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Βενιζέλου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην; Ἐὰν ὄντως εἶναι βενιζελικὸς ὁ κ. δήμαρχος, ὀφείλει νὰ τὸ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τοὺς συμπολίτας του Ἰωαννίτας, διὰ νὰ γνωρίζουν οὗτοι ὑπὸ ποίαν πολιτικὴν χροιὰν ἐκτίθεται* (στὶς προσεχεῖς δημοτικὲς ἐκλογές), *διότι πολλοί, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς, δὲν τὸν θεωροῦμεν βενιζελικὸν καὶ πρέπει νὰ τὸ μάθωμεν. Ἔπειτα, τί εἴδους νίκην ἐκέρδισαν οἱ Βενιζελικοὶ καὶ πῆραν τέτοιον ἀέρα; Ἡ ἐκλογικὴ νίκη τῆς 5ης Μαρτίου, ἥτις ἔδωκε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα», ὄχι μόνον δὲν ἐμειώθη διὰ τῆς προχθεσινῆς βενιζελικῆς νίκης τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τουναντίον ηὐξήθη διὰ τεσσάρων ἀκόμη βουλευτῶν, ἐκ τῶν τελευταίων ἐπαναληπτικῶν ἐκλογῶν, καὶ ἑνὸς γερουσιαστοῦ. Διατὶ λοιπόν, κορυβαντιοῦν ἐπὶ τῇ νίκῃ των οἱ βενιζελικοὶ συμπολῖται; Ὀνειρεύονται τυχὸν ἄνοδον τοῦ «Μπάμπα» εἰς τὴν ἀρχήν; Τότε εἶναι ἀνόητοι καὶ δὲν ἀξίζει νὰ συζητῇ κανεὶς μετ' αὐτῶν! Εὐτυχῶς τοιαύτας ἀνοησίας δὲν ἀκούομεν οὔτε ἀπὸ τὸν κ. Γ. Καλούδην, οὔτε ἀπὸ τὸν κ. Κ. Κατσαδήμαν, τοὺς ἡγουμένους τοῦ βενιζελικοῦ κόμματος τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων καὶ*

αὐτὸ ἀρκεῖ διὰ νὰ πεισθοῦν ὅτι ἡ Λαϊκὴ κυβέρνησις δὲν φεύγει ἀπὸ τὰ Γιάννινα, τὸ «κυαμὲτ» κι ἂν γίνῃ.

Τὶς βολές του ἔστρεφε ὁ Χρηστοβασίλης κατὰ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* κυρίως. Ἦταν φυσικὴ συνέπεια τῆς ἔντονης δραστηριότητας ποὺ ἀνέπτυξε ὁ διευθυντής του, κατὰ τὴ νύκτα τῆς ἔκδοσης τῶν ἀποτελεσμάτων, γιὰ νὰ πληροφορηθεῖ, μὲ πολλὲς δυσκολίες, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν, νὰ τὰ ἀνακοινώσει καὶ νὰ δώσει ἔτσι τὸ ἔναυσμα τῶν νυκτερινῶν πανηγυρικῶν ἐκδηλώσεων τῶν βενιζελικῶν. Τὴν ἑπόμενη (4-7-33) ἐκτενέστατες περιγραφὲς στὴν ἐφημερίδα μιλοῦσαν γιὰ ὅλα αὐτά, δημιουργώντας πανηγυρικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἐξάλλου οἱ τίτλοι τῶν περιγραφῶν προϊδεάζουν καὶ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἑρμηνεύουν τὶς ἐκδηλώσεις: *Ἡ προψεσινὴ ἀγωνιώδης νύξ - Ἡ πόλις ἄγρυπνος παρακολουθεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Θεσσαλονίκης.* Τέτοιες ἀγωνιώδεις στιγμὲς δὲν εἶχαν ζήσει οἱ Γιαννιῶτες, οὔτε κατὰ τὴ νύχτα τῶν γενικῶν ἐκλογῶν. Γιατί, λοιπόν ὅλα αὐτά; Πρῶτα γιὰ ν' ἀντισταθμίσουν τὴν πίκρα ποὺ εἶχαν νοιώσει κατὰ τὴ νύχτα τῆς ἐκλογικῆς ἥττας (5 Μαρτίου), κι ὕστερα γιατὶ ἤθελαν μ' ὅλη τους τὴν καρδιὰ νὰ κερδίσει τὶς ἐκλογὲς ὁ «Μπάμπας» τὸν ὁποῖο, μόλις ἕνα μήνα πρίν, εἶχαν ἐπιχειρήσει νὰ δολοφονήσουν. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι τὴ νίκη τῆς Θεσσαλονίκης ἔδωσε στοὺς βενιζελικοὺς κυρίως ἡ ἀπόπειρα ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου. Οἱ βενιζελικοὶ καὶ οἱ συνεργαζόμενοι δημοκρατικοί, διέβλεπαν στὴν ἀπόπειρα τὴν ἔναρξη μιᾶς προσπάθειας γιὰ τὴν κατάλυση τῆς Δημοκρατίας, κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ὁποίας αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀναδεικνυόταν ὁ Βενιζέλος. Τὸ κύριο ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (5-7-33) εἶναι ἀρκετὰ ἀποκαλυπτικό: *Ὁ λαὸς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, διὰ τῆς πλειοψηφίας του, δὲν ἔδωκε τὴν νίκην μόνον εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἡ νίκη της ἔχει εὐρυτέραν σημασίαν. Δὲν ἐνέχει αὕτη μόνον τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς νίκης, ἀλλὰ καὶ τῆς δημοκρατικῆς τοιαύτης. Ἡ δευτέρα μάλιστα, καθ' ἡμᾶς τουλάχιστον, εἶναι ἐπικρατεστέρα τῆς πρώτης. Καὶ τοῦτο διότι δὲν συνεκρούσθησαν προχθὲς μόνον ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ ἡ κυβέρνησις ὡς πολιτικὰ κόμματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρχαί, ὡς ἔννοιαι, ὡς κατευθύνσεις, ὡς ἐφέσεις, ὡς συστήματα, ὡς πολιτεύματα. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην οὐσιαστικῶς καὶ κυρίως συνεκρούσθη τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα πρὸς τὸν μοναρχισμόν, ἡ πρόοδος πρὸς τὴν ὀπισθοδρόμησιν καὶ τὴν καθυστέρησιν... Εἰς προσοχήν, λοιπόν, ὅλοι οἱ ἀγνοὶ δημοκράται πολῖται. Ὅλοι, ἐνθουσιώδεις καὶ ἀνδρεῖοι, πρέπει νὰ συσπειρωθοῦν περὶ τὴν δημοκρατικὴν σημαίαν καὶ νὰ παρασκευασθοῦν διὰ μίαν νέαν μάχην, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς θὰ δοθῇ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ταγμάτων ἐφόδου τοῦ βασιλισμοῦ. Οἱ βασιλόφρονες παρασκευάζονται, ἀνασυντάσσονται, ἐλλοχεύουν καὶ καραδοκοῦν... Εἰς τοὺς ὑπονομευτὰς τῆς Δημοκρατίας ἂς ἀπαντήσουν οἱ ὀπαδοί της, οἱ συνειδητοὶ δημοκράται, δι' ἔργων.* Προφητικὲς μερικὲς θέσεις τῆς ἐφημερίδας· τὶς ἐπιβεβαίωσαν τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν καὶ ἡ ἐμφύλια σύρραξη, τὴν

ὁποία ὅμως προκάλεσε ὁ Βενιζέλος. Ἄρθρα πανηγυρικά, παραπλήσιου περιεχομένου, γιὰ τὴ νίκη τῆς Θεσσαλονίκης δημοσίευσε ὁ *Κῆρυξ* καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*. Στὶς ὑπερβολὲς τῶν ἐκτιμήσεων τῆς ἀντιπολίτευσης ἀντιπαρατάσσονταν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ οἱ ὑπερβολὲς τῶν κυβερνητικῶν. *Τὶ πανηγυρίζετε;* τοὺς ἀπαντοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης. *Τὴ νίκη τῆς Θεσσαλονίκης σᾶς τὴν ἔδωσαν οἱ κομμουνιστὲς ποὺ σᾶς ψήφισαν* καὶ πρόσθετε: *Ὁ Βενιζέλος καὶ οἱ ὀπαδοί του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάγονται ἤδη καὶ οἱ κομμουνισταί, μεθυσθέντες ἐκ τῆς νίκης των τῆς Θεσσαλονίκης, ὁραματίσθησαν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας καὶ σχηματισμὸν βενιζελοκομμουνιστικῆς κυβερνήσεως, μὲ τὸν Πλαστήρα πρωθυπουργὸν-δικτάτορα καὶ τυφεκισμὸν τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Π. Τσαλδάρη καὶ τῶν συνυπουργῶν του, ἐν τῇ ὁδῷ Κηφισιᾶς, ὅπου ἐγένετο ἡ μωρὰ ἀπόπειρα τῆς 7ης Ἰουνίου, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ τυφεκισμοῦ τῶν πέντε πολιτικῶν καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου, τῆς 15-11-1922.*

Τὸν Ἰούλιο τὸ γεγονὸς ποὺ συντάραξε τοὺς Γιαννιῶτες, τὴν ὕπαιθρο καὶ τὸ πανελλήνιο, ἦταν τὸ ἄγριο ἔγκλημα τῆς μονῆς Ντουραχάνης, στὶς 15 πρὸς 16-7-33. Ἡ μονή, χτισμένη κοντὰ στὴ λίμνη, στὴν ἀπέναντι ἀπὸ τὰ Γιάννινα πλευρά, πῆρε ὑπόσταση καὶ ὄνομα, ἐξαιτίας ἑνὸς γεγονότος, ποὺ σώθηκε στὴν παράδοση τῆς πόλης. Κατὰ τὸν Χρηστοβασίλη (*Ἐλευθερία*, 20-7-33), πρὶν 320 περίπου χρόνια (ἀπὸ τὸ 1933), ὅταν ἡ Τουρκία βρισκόταν σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση μὲ τὴ Βενετία, λίγο μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου, ὁ σουλτάνος, θέλοντας νὰ περιφρουρήσει τὴν Ἤπειρο ἀπὸ τὶς εἰσβολὲς τῶν Ἐνετῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ καταστέλει στὴ γένεσή τους ἐκδηλούμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα, ἔστειλε τὸν χειμώνα τοῦ 1611-12, ἰσχυρὴ δύναμη τουρκικοῦ στρατοῦ στὰ Γιάννινα, μὲ ἀρχηγὸ τὸ γενίτσαρο Ἀμπτουραχμὰν πασά. Ἦταν καρδιὰ τοῦ χειμώνα καὶ τὸ κρύο δριμύτατο, ὅταν ἔφτασε νύχτα στὶς ὄχθες τῆς λίμνης, στὴ θέση, ὅπου ἡ μονὴ (τότε ὑπῆρχε ἕνα φτωχικὸ παρεκκλήσι τῆς Παναγίας). Ὅταν ξημέρωσε ἀντίκρυσε μιὰ χιονισμένη μεγάλη ἐπίπεδη ἔκταση, τὴν πέρασε, χωρὶς νὰ συμβεῖ τὸ παραμικρὸ κι ἔφτασε στὰ Γιάννινα. Ἡ πεδιάδα ποὺ πέρασε μὲ τόση ἄνεση ἦταν ἡ παγωμένη καὶ σκεπασμένη μὲ χιόνι λίμνη. Τόση ἀντοχὴ εἶχε ὁ πάγος της, ποὺ δὲ ράγισε πουθενά, παρότι διάβηκε μεγάλη δύναμη στρατοῦ καὶ ἱππικοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλης, τοῦρκοι χριστιανοὶ καὶ ἑβραῖοι, ποὺ εἶχαν πληροφορηθεῖ τὴν ἄφιξη τοῦ Ἀμπτουραχμὰν ἀπέναντι στὸ Δρίσκο, ἔστειλαν ἀντιπροσωπεῖες νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν στὸ *Χάνι τῆς Λεύκας*, ὅπου συνήθως ὑποδέχονταν τοὺς κατὰ καιροὺς ἐρχόμενους πασάδες. Ὅταν ἔμαθαν πὼς ὁ πασὰς εἶχε φτάσει στὰ Γιάννινα, γύρισαν καὶ δέχτηκαν τὶς ἐπιπλήξεις του γιατὶ δὲν τὸν προϋπάντησαν, ὅπως εἶχαν ὑποχρέωση. Τοῦ ἀπάντησαν ὅτι ποτὲ δὲν τὸν περίμεναν νὰ φτάσει στὰ Γιάννινα περνώντας ἀπὸ τὴ λίμνη! Τὴ σωτηρία του ὁ Ἀμπτουραχμάν, ὡς γενί-

τσαρος, τὴν ἀπέδωσε σὲ θαῦμα τῆς Παναγίας τοῦ μικροῦ παρεκκλησιοῦ, γιαυτὸ καὶ διέταξε τὴν ἀνέγερση στὴν τοποθεσία ἐκείνη μοναστηριοῦ, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά του. Μὲ τὴν παραφθορὰ τὸ μοναστήρι ὀνομάστηκε Ντουραχάν. (Πολλὰ γιὰ τὸ θέμα ἔχει γράψει ὁ ἱστοριογράφος καὶ λαογράφος τῶν Γιαννίνων Δημήτριος Σαλαμάγκας στο βιβλίο του *Ὁ μπεϋλὲρ μπέης τῆς Ρούμελης κι ὁ θρύλος τῆς Παναγίας Ντουραχάν*, 1952).

Τὴ νύχτα, λοιπόν, τῆς 15ης πρὸς 16η Ἰουλίου, ἄγνωστοι μπῆκαν στὸ μοναστήρι κι ἔσφαξαν τὸν γέροντα ἡγούμενο, 92 ἐτῶν, πρόσφυγα ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, Νικόδημο Ἀθανασιάδη, τὸ βοηθό του, μοναχὸ Θεοδόσιο Ὄκκα, ἀπὸ τὸ Μέτσοβο, 40 χρονῶν, τὴν ἑξηντάχρονη καλόγρια Ἑλένη Κουβαλιανίτη καὶ τὸν ἐνοικιαστὴ τοῦ λιβαδιοῦ τοῦ μοναστηριοῦ Ἰωάννη Μπάσκα, πρόσφυγα Μικρασιάτη, 55 χρονών, ποὺ τυχαῖα διανυκτέρευε ἐκεῖ. Τὸ ἔγκλημα ἀνακαλύφθηκε στὶς 17 τὸ πρωὶ ἀπὸ Γιαννιώτισσα ξενοδουλεύτρα, πῆγε γιὰ νὰ πλύνει τὰ ροῦχα τῶν ἐνοίκων. Εἰδοποίησε τὶς ἀρχές, οἱ ὁποῖες ἔφτασαν καὶ διαπίστωσαν τὴ σφαγὴ τῶν θυμάτων ἀλλὰ καὶ τὸν ἄγριο τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε γίνει τὸ ἔγκλημα. Σφαγὴ ὅλων μὲ *ἀμφίστομον μάχαιραν*, τοὺς κατακρεούργησαν. Ἡ ἀγριότητα τοῦ ἐγκλήματος, ἀλλὰ κι ὁ τρόπος τῆς ἐκτέλεσής του ἦταν παρόμοιος μὲ τὴ δολοφονία τοῦ ἡγούμενου τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Καστρίτσας Δωροθέου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του (Ἰούνιος 1932), ἀκόμα δὲν εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ οἱ δράστες. Ἐπειδὴ τὰ δυὸ ἐγκλήματα ἔμοιαζαν, ὡς ὕποπτοι συνελήφθησαν οἱ ἴδιοι (κάτοικοι διπλανῶν χωριῶν) οἱ ὁποῖοι εἶχαν θεωρηθεῖ ὡς ἔνοχοι καὶ γιὰ τὸ ἔγκλημα τῆς Καστρίτσας, ἀπολύθηκαν ὅμως γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν στοιχεῖα.

Ἡ διαλεύκανση τοῦ ἐγκλήματος ἀκολούθησε τὸ συνηθισμένο δρόμο τῶν ἀνακρίσεων, ἀπὸ τὶς ἀστυνομικὲς καὶ δικαστικὲς ἀρχές. Δὲ θὰ ἔπαιρνε τὶς τεράστιες πολιτικὲς διαστάσεις, ἂν δὲν ἐπέμβαινε ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος -προπαντὸς ἡ *Πατρὶς* τοῦ Σίμου- κι ἀργότερα κι ὁ τοπικὸς ποὺ μὲ τὰ δημοσιεύματά τους ἔγιναν αἰτία, νὰ διατηρεῖται ἡ ἀνησυχία τοῦ κοινοῦ γιὰ τὴ διατάραξη τῆς δημόσιας ἀσφάλειας, καὶ νὰ συκοφαντεῖται ἡ Ἤπειρος, σὲ πανελλήνια κλίμακα, ὡς τόπος ὅπου εἶχε ἀναβιώσει ἡ ληστεία καὶ ἡ τρομοκρατία.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες ποὺ ἄρχισαν τὰ δημοσιεύματα στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο γιὰ ἀναβίωση τῆς ληστείας, μὲ καταλογισμὸ εὐθυνῶν στὴν κυβέρνηση, ἐπισημάνθηκε ἀπὸ τὶς κυβερνητικὲς ἐφημερίδες ὁ κίνδυνος νὰ δυσφημιστεῖ καὶ πάλι ἡ Ἤπειρος ὡς χώρα ληστῶν καὶ κλεπτῶν, πρὸς ζημία τῶν ἠπειρωτικῶν συμφερόντων: *Πολὺ κακὴν ὑπηρεσίαν προσφέρουν εἰς τὴν Ἤπειρον* -ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης (20-7-33), *οἱ ἐξ Ἀθηνῶν ἐλθόντες δημοσιογράφοι, οἵτινες διὰ λόγους ἐντυπωσιακοὺς καὶ κυκλοφορίας, ἠθέλησαν νὰ παραστήσουν ὅτι τὸ ἔγκλημα τῆς μονῆς Ντουραχὰν ἦτο ἔργον ληστῶν, ἐνῶ ἦτο ἐκδίκησις ἀγριωτάτης μορφῆς... Μόλις ἡ Ἤπειρος ἀνάσαινε ἐκ τῶν με-*

γάλων ληστειῶν τοῦ παρελθόντος ἐπανέκτα καὶ πάλιν τὴν παλαιὰν φήμην ληστοχώρας, χάρις εἰς δημοσιογράφους τινὰς τῶν Ἀθηνῶν οἱ ὁποῖοι, ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἔργου των, ἐννοοῦν νὰ κάνουν καὶ βενιζελικὴν πολιτικήν.

Ἡ συνεχιζόμενη κατασυκοφάντηση τῆς Ἠπείρου ὑποχρέωσε τὴν *Ἤπειρο* σὲ ἄρθρο της (20-7-33) νὰ ζητήσει ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὶς ὀργανώσεις ν' ἀντιδράσουν: *Ὀφείλει ἡ πόλις αὐτή, ἐφ' ὅσον ἔχει τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ὑψηλῆς της ἀποστολῆς ἀπέναντι τῆς Ἠπείρου καὶ συναίσθησιν τῆς βαρείας της κληρονομίας, διὰ τῶν ὀργανώσεων καὶ σωματείων της νὰ πληροφορήσῃ τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν γνώμην τὴν ἀλήθειαν διὰ τὸ ἔγκλημα. Καὶ ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει εἰς τὸν κ. δήμαρχον.* Πράγματι πόλη καὶ ὀργανώσεις ἀντέδρασαν. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ δημάρχου Βλαχλείδη συγκεντρώθηκαν (21-7-33) στο δημαρχεῖο τὰ διοικητικὰ συμβούλια τῶν σωματείων καὶ ὀργανώσεων καὶ *κατόπιν μακρᾶς συζητήσεως, καθ' ἣν πανταχόθεν ἠκούσθη κατηγανακτισμένη ἡ Ἠπειρωτικὴ διαμαρτυρία, διὰ τὴν πρωτοφανῆ εἰς τὰ δημοσιογραφικὰ χρονικὰ τακτικὴν τῆς «Πατρίδος», ἀναλαβούσης ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ ἐγκλήματος ἐξακολουθητικῶς τὴν ἀναγραφὴν πάσης ψευδολογίας καὶ κακοπιστίας, διασυρούσης τὸ Ἠπειρωτικὸν ὄνομα, ἀπεφασίσθη ὅπως ἀποσταλῇ ψήφισμα διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς νὰ διαμαρτύρηται κατὰ τῶν ἀναγραφομένων καθημερινῶν ἀνακριβειῶν περὶ ἐπανόδου εἰς τὴν Ἤπειρον, ἐν πλήρει αὐτοῦ τῇ ἀγριότητι τοῦ καθεστῶτος τῆς ληστείας, φυγαδεύσεως παντὸς αἰσθήματος ἀσφαλείας ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ κλπ.* Τὸ ψήφισμα ὑπογράφτηκε ἀπὸ ὅλες σχεδὸν τὶς ὀργανώσεις καὶ στάλθηκε πρὸς τὴν κυβέρνηση. Ἡ 5η παράγραφος τοῦ ψηφίσματος περιεῖχε καὶ τὴν οὐσία τῆς διαμαρτυρίας: *Διακηρύσσουν* (τὰ σωματεῖα καὶ οἱ ὀργανώσεις) *ὅτι πλήρης ἀσφάλεια ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ συνιστῶσιν ὅπως μὴ δίδεται οὐδεμία προσοχὴ εἰς διαφόρους ἐπιπολαίας δημοσιεύσεις, θιγούσας τὴν φιλοτιμίαν τῆς Ἠπείρου καὶ προξενούσας σοβαρωτάτας οἰκονομικὰς ζημίας εἰς τὴν πατρίδα μας, ὄχι μόνον ἐκ τῆς μὴ ἐπισκέψεως τῆς Ἠπείρου παρὰ ξένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μὴ ἐπιστροφῆς τῶν ἀποδημησάντων πρὸ ἐτῶν Ἠπειρωτῶν, ὅταν δυσφημῆται ἡ Ἤπειρος ὡς χώρα τῶν ληστῶν, ἐνῶ ταυναντίον ἡ πατρίς μας ὑπῆρξεν ἀπὸ αἰώνων, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἡ χώρα τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.* Κατὰ τὴ συγκέντρωση παρευρίσκονταν καὶ οἱ ἀνταποκριτὲς τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, οἱ ὁποῖοι ἀποχώρησαν, ὅταν κάποιος διατύπωσε τὴν ἄποψη, ποὺ ἀπέκρουσε ἔντονα ὁ δήμαρχος, ὅτι ἔπρεπε νὰ συνεδριάσει ἡ *Ἐπιτροπὴ ἀσφαλείας* Ἰωαννίνων καὶ νὰ διατάξει τὴν ἀπέλαση τῶν ἀθηναίων δημοσιογράφων.

Ἀλλά, καὶ μετὰ τὴ διαμαρτυρία τῆς πόλης καὶ τῶν ὀργανώσεων, δὲ σταμάτησε ἡ πολιτικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ θέματος, ἀφοῦ καὶ βουλευτὲς ἀκόμα τῶν *Φιλελευθέρων* μιλοῦσαν γιὰ εὐθύνες τῆς κυβέρνησης γιὰ ἀναζωπύρη-

ση τῆς ληστείας. Ὁ βουλευτὴς Γ. Καγιᾶς, μὲ ἄρθρο του στὸν *Κήρυκα* ἔρριξε νέο λάδι στὴ φωτιά, ὑποστηρίζοντας πὼς γιὰ τὸ ἔγκλημα Ντουραχάνης κι ὅλα τὰ λωποδυτικὰ κρούσματα τῆς χρονιᾶς ἔφταιγε καὶ ἦταν ὑπεύθυνη ἡ κυβέρνηση τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. Στὸν Γ. Καγιᾶ ἀπάντησε μὲ ἐκτενέστατο ἄρθρο του ὁ δικηγόρος Γ. Μουλαϊμίδης (*Ἤπειρος*, 26-7-33. Τίτλος τοῦ ἄρθρου: *Ἔξεστι Κλαζομενίοις*). Εἶναι ἐνδιαφέροντα κάποια ἀποσπάσματα: *Τί πταίομεν ἡμεῖς* (γιὰ τὸ συκοφαντικὸ θόρυβο ποὺ δημιουργήθηκε), *οἵτινες ζήσαντες ἐν μέσῳ τῆς πολυπαθοῦς ταύτης περιφερείας κατὰ τήν, εὐτυχῶς, ἐκλιποῦσαν ζοφερὰν ληστρικὴν ἐποχὴν καὶ γνωρίσαντες τὸν τόπον καὶ τὰ πράγματα καὶ ἀντιληφθέντες τὰ αἴτια αὐτῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς περιεσώσαμεν, παρὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τετραετιῶν τῆς ἀγνωρίστου Ἑλλάδος* (αἰχμὲς κατὰ τοῦ Βενιζέλου) *τὴν μνήμην τούτων, ὥστε ν' ἀδυνατῶμεν, πρὸς κακὴν τύχην τοῦ συνομιλητοῦ μας* (τοῦ Γ. Καγιᾶ) *νὰ σιωπήσωμεν, ὁσάκις γίνεται τούτων χονδροειδὴς καὶ ἀνίερος διαστροφή;... Καὶ ἐρωτῶμεν: Ὅταν κατὰ τὰς ληστρικὰς περιόδους τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας, ἡ πολυπαθὴς αὕτη περιφέρεια ἀπετέλει ἡφαίστειον ἐνεργῶν ληστειῶν, φόνων μοναδικῶν καὶ ὁμαδικῶν καὶ τὸ ἐπίκεντρον παντοειδῶν φρικτῶν ἐγκλημάτων, τὶς ἐκυβέρνα τὴν Ἑλλάδα; Ὅταν ἡ ἀσφάλεια ὄχι ὡς πραγματικότης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔννοια, εἶχεν ἐξοστρακισθῇ ἐντεῦθεν, ὅταν λησταὶ κατήρχοντο εἰς τὰς πόλεις καὶ ἐλήστευον ἐν μέσαις ὁδοῖς τὸν Μαραμένον ἐν Ἰωαννίνοις, τὸν Καραγκούνην ἐν Ἄρτῃ, τὸν Παπαγιαννόπουλον ἐπὶ θύραις τῆς πόλεως, τίνος κυβερνήσεως ὁ ρυθμὸς διεῖπε τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους; Ὅταν ὁ δικηγόρος Καζαντζῆς ἐξ Ἄρτης ἠχμαλωτίζετο, ὡς καὶ ὁ δικηγόρος Γύρας παρὰ τὴν Πρωτόπαπα καὶ ὁ ἀτυχὴς Τσελίκης κατεκρεουργεῖτο καὶ αὐτοκίνητα καθ' ὁδὸν δι' ὁδοφραγμάτων ἢ καὶ ἁπλῶν προσταγῶν βιαίως τὸν δρόμον ἀνέκοπτον καὶ οἱ ἐπιβάται των ἀπεγυμνοῦντο.., τίνος ἡ μεγαλουργὸς πνοὴ εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἔπνεε; Καὶ ὅταν βουλευταὶ ἠχμαλωτίζοντο* (αἰχμαλωσία Μελᾶ καὶ Μυλωνᾶ) *εἰς τίνος τὰς στιβαρὰς χεῖρας ἦτο ἐμπεπιστευμένη ἡ ἀσφάλεια τῶν πολιτῶν;* Ἀκολουθοῦν πολλὰ «ὅταν», ἀκόμα καὶ πολλὰ ἐρωτηματικὰ καὶ μεταξὺ αὐτῶν: *Τίνος συγκροτήματος ἐκπρόσωποι συνεστιάζοντο μετὰ τῶν Ρετζαίων καί τινα κρατικὰ ὄργανα κατέθετον δημοσίᾳ*

Γεώργιος Μουλαϊμίδης, δικηγόρος, διαπρεπὴς νομομαθὴς καὶ θαυμάσιος ρήτορας. Ἀπὸ τὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὴν Ἤπειρο. Ἐκλέχτηκε καὶ πληρεξούσιος κατὰ τὶς ἐκλογὲς ποὺ ἔγιναν μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου (1935).

εἰς τοὺς πόδας τούτων, τελούντων ἐν αἱματηροῖς μεγάροις γάμους χλιδῆς Μηδοπρεποῦς τὴν κρατικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τιμήν; Καὶ λησμονεῖτε τὴν Πέτραν, ἐκεῖ ὅπου ἐσφαγιάσθη μετὰ τῆς πλειάδος τῶν ἀτυχῶν συμπολιτῶν μας ἡ τελευταία τότε ἐλπὶς τῆς ἀνορθώσεως τοῦ τόπου τούτου ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῶν τόσον διαφημισθέντων πηδαλιούχων, τὴν Πέτραν ὅπου ὁ διαβάτης ἀκούει μετὰ φρίκης τοὺς νυκτοκόρακας ἀντιλαλοῦντας τὴν μεγάλην αἱματηρὰν τραγωδίαν καὶ βιαστικῶς ἀντιπαρέρχεται θλιβεροὺς σταυρούς, λείψανα θλιβερωτέρων καιρῶν; Καὶ ἂν ὅλα ταῦτα σᾶς διαφεύγουσι κύριοι βουλευταί, ἀδύνατον νὰ μὴν ἐνθυμεῖσθε μίαν κατ' ἐξοχὴν ἐπικίνδυνον περιφέρειάν σας, ἥτις ἀποτελεῖ δι' ἡμᾶς τίτλον τιμῆς, διότι ἐξέθηκε καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν σας, ὅταν ἐπὶ κυβερνήσεώς σας, διατελοῦντες καὶ τότε βουλευτὴς ἐφέρεσθε ὑπὸ κύματος ἀλτρουϊσμοῦ (μᾶλλον εἰρωνεία) *πρὸς τὰ κρησφύγετα ληστῶν διὰ τὴν σωτηρίαν ἀτυχοῦς νέου, εἰς οὗ τὰ λύτρα καὶ ἐξ ἰδίων εἰσενέγκατε, χωρὶς ἀτυχῶς καὶ νὰ σωθῇ τελικῶς... Νὰ ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὴν Καστρίτσαν; Τὶς ἡ ἀνάγκη; Αὐτὰ καὶ πλεῖστα ἄλλα ἐλάμβανον χώραν ὅταν δὲν ἐκυβέρνα τὸ κόμμα τὸ «Λαϊκόν». Καὶ θὰ ἠρώτα τις ἐν κατακλεῖδι: Δὲν ἔχουσιν μνήμην ἐπὶ τέλους οἱ ἄνθρωποι αὐτοί; Ἀλλ' ὄχι. Μνήμην ἔχουσι, ἀλλὰ στεροῦνται πολυτιμωτέρου ἀγαθοῦ, τῆς αἰδοῦς...*

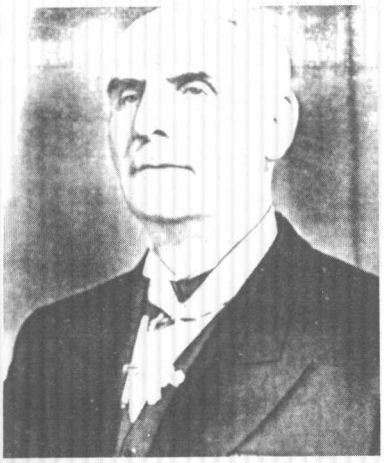
Ἀπὸ ἄλλη σκοπιὰ ἐξέταζε τὸ ἔγκλημα ὁ δεύτερος κορυφαῖος δικηγόρος τῆς πόλης, πρώην *Λαϊκὸς* βουλευτής, καὶ τώρα *αἱρετικὸς* τοῦ κόμματος, ὁ Γεώργιος Κωσταντινίδης (*Κραυγή*, 24-7-33). Διαπίστωνε πρῶτα ὅτι *ἡ ἐκδίκησις ὑπῆρξεν ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τοῦ φρικαλέου ἐγκλήματος* καὶ πρότρεπε τὶς δημόσιες ἀρχὲς καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλες τὴ Δικαιοσύνη νὰ λάβουν σκληρότατα μέτρα, πρὸς πρόληψη νέων ἐγκλημάτων: *Καὶ διατὶ αἱ δημόσιαι ἀρχαί, μὲ τὴν προληπτικὴν καὶ κατασταλτικὴν δικαιοδοσίαν των, θὰ εἶναι ὑποχρεωμέναι, ἀμβλυνοποῦσαι πρὸς τὴν καίουσαν ἀνάγκην καὶ πραγματικότητα, νὰ κατατρίβωνται καὶ ἐξαντλῶνται περὶ τὴν τήρησιν θεωρητικῶν, στείρων τύπων ἐξεζητημένων, ἀφελῶν γεννημάτων, ἀφελεστέρων δημιουργῶν, ξένων πρὸς τὰς ἐναλλασσομένας ἑκάστοτε ἀνάγκας καὶ συνθήκας; Καὶ εἶναι ἐπιτεταμένον νὰ θυσιάζωνται τὰ ὑπέρτατα συμφέροντα τῆς κοινωνικῆς ὁλότητος καὶ τὰ τιμαλφέστερα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς τὰ κονιορτοβριθῆ εἴδωλα τῶν ξηρῶν τύπων, τὰ ὁποῖ α ἀναδίδουν τὴν ἀποπνικτικὴν μοῦχλαν των;* Κατὰ τὴ γνώμη του ἔπρεπε ἀμέσως νὰ ληφθοῦν μέτρα, ὥστε *νὰ παταχθῇ καὶ ἐξαλειφθῇ ριζικῶς πᾶσα ἀφορμὴ δυσπιστίας καὶ ἀμφιβολίας τῶν καλουμένων νὰ διαφωτίσωσιν τὴν ἀνάκρισιν* (μαρτύρων κατοίκων τῆς ὑπαίθρου). Χαρακτήριζε τοὺς μάρτυρας χωρικούς, *ὡς ἐκ συστήματος κρυψιβούλους, καχυπόπτους, κρυψινόους, ψευδορκοῦντας καὶ ἀρνουμένους πεισμόνως νὰ συντρέξωσι τὴν Δικαιοσύνην*, ἀναγνωρίζοντας ταυτόχρονα πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ διαμορφώθηκαν ἐξαιτίας τοῦ φόβου τῶν χωρικῶν, ὅτι ἂν κατέθεταν τὴν ἀλή-

θεια διέτρεχε κίνδυνο ἡ ζωή τους. *Εἶναι* -κατέληγε- *ζήτημα τιμῆς δι' ὅλας τὰς ἁρμοδίας ἀρχάς, ἀνακριτικὰς καὶ ἀστυνομικάς, νὰ παρασχεθῇ εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς ὑπαίθρου ἡ παρήγορος ἐγγύησις, ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ διαπράττωνται ἀτιμωρητεὶ τοιαῦτα φρικαλέα ἐγκλήματα, ὅτι οὐδέποτε θὰ παραμένωσι κεκαλυμμένα καὶ ἐπὶ πλέον, ὅτι οὐδέποτε μάρτυρες προσερχόμενοι εἰς τὴν Δικαιοσύνην θὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν μῆνιν τῶν κακοποιῶν.*

Τὸ ἔγκλημα τῆς Ντουραχάνης εἶχε καὶ τὶς τοπικὲς δημοσιογραφικές του παρενέργειες. Ἡ *Κραυγή*, θέλοντας νὰ δείξει πόσο καλλίτερα ἐνημερωμένη ἦταν, περιγράφοντας τὸ ἔγκλημα, χρησιμοποίησε καὶ τὸν ὑπότιτλο: *Ἡ «Κραυγὴ» πρώτη εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος* (4-7-33). Σχολιάζοντας ὁ Τάκης Χατζῆς τὴν ἄλλη μέρα (25-7-33) ἔγραφε: *Τὸ ἔγκλημα ἀνεκαλύφθη τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν* (ἓξ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς *Κραυγῆς*). *Ἀπεκαλύφθησαν μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐφημερίδος νέα στοιχεῖα. Αὐτὰ θὰ ἔπρεπε ἡ ἐγχωρία νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀναγνώστας της, ἐὰν ἔχῃ, καὶ ὄχι νὰ πληροφορῇ τούτους ὅτι πρώτη ἔμαθε κάτι διὰ τὸ ὁποῖον τοὺς εἰδοποιεῖ τελευταῖα. Αὐτὸ ἐπιβάλλει στοιχειώδης δημοσιογραφικὴ ἱκανότης καὶ εὐφυΐα καὶ φιλικῶς τὸ λέγομεν εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς ἑβδομαδιαίας ἐφημερίδος, γνωρίζοντες ὅτι δὲν ἔχει καὶ πολλὴν σχέσιν μὲ τὴν δημοσιογραφίαν, εἰς τὸ πρῶτον καφενεῖον του ἐμβολιασθεὶς αὐτήν, πλὴν ἄνευ ἐπιτυχοῦς ἀποτελέσματος.* Τὶ ἦταν νὰ τὰ γράψει; Ὁ Γρ. Σακκᾶς, θρασὺς καθὼς ἦταν, ὅπως ὅλοι, ὅσοι θέλουν νὰ καλύψουν τὴν ἀνεπάρκειά τους -οὔτε καὶ γράμματα ἤξερε- προσπάθησε νὰ ὑποβαθμίσει τὴν ἐγκυρότητα τῆς γραφῆς τοῦ Δ. Χατζῆ, στηριζόμενος στὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας του. Ἀπαντοῦσε λοιπὸν (*Κραυγή*, 31-7-33): *Ἡ κατὰ πέντε δεκάδας φύλλων κυκλοφοροῦσα εἰς συνδρομητὰς καὶ μόνον καὶ τούτους λόγῳ συμπαθείας πρὸς τὸν ἀείμνηστον Πελλερέν, συνάδελφος, τὴν ὁποίαν διευθύνει ὁ νεαρὸς παῖς!! ἀνέγραψε προχθές, ἐκ ξηλοτυπίας καὶ μόνον, ...ἐναντίον τοῦ διευθυντοῦ μας, κατηγορῶν τοῦτον διὰ τὰ πρὸ δεκαετίας τίμια καὶ ἠθικὰ ἐπαγγέλματά του, καυτηριάζων συνάμα τὴν πρωτοφανῆ περιγραφὴν τοῦ πρώτου μεταβάντος εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος συνεργάτου μας... Ἀλλὰ συνεχίζων καὶ τὰς βλακώδεις σημειώσεις του ἐπιτίθεται καὶ ἐναντίον τοῦ τέως βουλευτοῦ καὶ γνωστοτάτου ρήτορος δικηγόρου Γ. Κωνσταντινίδου... Καὶ δὲν συμφωνεῖ τὸ παιδαρέλι τοῦτο μὲ τὸν συγγραφέα μας διὰ τὸν λόγον ποὺ δὲν ἔδωσε τὸ προχθεσινὸν πύρινον ἄρθρον του εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἀναγνωσθῇ παρὰ πέντε δέκα συνδρομητῶν, τοὺς ὁποίους ἀπαριθμεῖ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ μόνον, ὡς ἐκπροσωπῶν οὗτος, κατὰ τὴν γνώμην του, καὶ μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν 3-4 μπεμπέδες τὸ «Λαϊκὸν κόμμα».* Ἡ ἀντίδραση τοῦ Δ. Χατζῆ ἦταν ἐντονότατη: (*Ἤπειρος* 1-8-33): *Ἀπὸ τοῦ δυσώδους κοπρῶνος τῆς γνωστῆς ἑβδομαδιαίας λαχανοφυλλάδας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ στῖγμα διὰ τὴν πόλιν ἐκδιδομένη καὶ διευθυνομένη παρ' ἑνὸς ἀκαταλογίστου καὶ ἀγραμμάτου ἀνθρώπου, πρώην καφετζῆ, τοῦ γνωστοῦ τύπου Λεόρη* (Γρηγόρη) *εἶδον τὸ*

φῶς τῆς δημοσιότητος ἀκατονόμαστα καὶ ἀπεριγράπτου βλακείας δημοσιεύματα, ἀσυνάρτητα καὶ κακοήθη. Θὰ ἀντιπαρήρχετο κανεὶς μετ' ἀποστροφῆς καὶ τὸν συγγραφέα καὶ τὰ διανοητικά του ἀπορρίμματα, ἐὰν μή, κάπως ἠπειρωτικώτερον σκεπτόμενος, δὲν ἔκρινεν ὡς ἐπιβεβλημένην τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κ. εἰσαγγελέως, ὅστις θὰ ἐξήταζε δυνάμει τίνος, ἔστω καὶ στοιχειώδους μορφώσεως διπλώματος, ὁ ἀγράμματος οὗτος ἄνθρωπος δημοσιογραφεῖ ἀσχημονῶν δημοσίᾳ. Καὶ τότε ἀσφαλῶς θὰ ἔπειθε καὶ θὰ ἠνάγκαζε τὸν ἀκαταλόγιστον τοῦτον δημοσιογράφον, ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ πρώην πραγματικῶς «τίμιον καὶ ἠθικὸν ἐπάγγελμα» τοῦ καφετζῆ. Διότι ἡ δημοσιογραφία, ὅταν ἀσκεῖται ἀπὸ ἀγραμμάτους δημοσιογράφους ἀγγίζει τὴν ἀνηθικότητα. Στὴ νέα του ἀπάντηση ὁ Σακκᾶς (*Κραυγή*, 7-8-33) ὑπὸ τὸν τίτλο: *Τὰ δύο παγανά*, κατηγοροῦσε, μὲ τὸ γνωστὸ ὕφος του, καὶ τὰ δυὸ ἀδέλφια, τοὺς Δημήτρη καὶ Ἄγγελο Χατζῆ, φοιτητῆ φιλολογίας τότε. Τὸν πρῶτο, γιατὶ στὶς ἐκλογὲς τοῦ Σεπτεμβρίου 1932 ὑποστήριζε τὸ κόμμα τοῦ Καφαντάρη, ἐνῶ τώρα ἐμφανιζόταν ὡς ἀκραιφνὴς *Λαϊκὸς* κι ἀνεβοκατέβαινε τὶς σκάλες τῆς Γενικῆς διοίκησης, τὸν δὲ Ἄγγελο γιὰ τὴν ἐπιχορήγηση ποὺ ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ ταμεῖο *τῶν Ἑλεῶν* γιὰ νὰ σπουδάζει, σὲ βάρος ἄλλων πτωχῶν οἰκογενειαρχῶν συμπολιτῶν. Ὁ Χατζῆς δὲν ἔδωσε ἄλλη ἀπάντηση, ἔτσι ἡ ἀντιπαράθεση σταμάτησε γιὰ νὰ ξαναγυρίσει μὲ ἄλλες μορφὲς ἀργότερα. Θὰ ἀναρωτηθεῖ ὁ ἀναγνώστης: Γιατὶ δόθηκε τόση ἔκταση στὶς ἀντιδικίες τῶν διευθυντῶν δυὸ τοπικῶν ἐφημερίδων; Ἔγινε ἐπειδὴ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο στὴ μεταπολεμικὴ ἱστορία τῶν Γιαννίνων καὶ τῆς Ἑλλάδας. Τὰ δυὸ ἀδέλφια, Δημήτρης κι Ἄγγελος, κατὰ τὴν κατοχὴ κι ὕστερα ἐντάχθηκαν στὴν ἀριστερά, μ' ὅλες τὶς συνέπειες ποὺ εἶχε ἡ ἔνταξη αὐτή. Ὁ Δημήτρης, ἐξόριστος στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἀναδείχτηκε ὡς ἐπιστήμονας, δίδαξε στὰ πανεπιστήμια τῆς Βουδαπέστης, τοῦ Βερολίνου κ.ἄ. καὶ μὲ τὰ βιβλία του κατέκτησε πρώτη θέση στὸν κατάλογο τῶν συγγραφέων τῆς μεταπολεμικῆς Ἑλλάδας. Γιὰ τὰ Γιάννινα ἡ συλλογὴ τῶν διηγημάτων του (αὐτοβιογραφικῶν κατὰ μέγα μέρος) *Ἡ μικρή μας πόλη*, ἦταν μιὰ μεγάλη συμβολὴ στὴν ἀποτύπωση καὶ διερεύνηση τῆς ζωῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν καταστάσεων τῆς πόλης, κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου. Πρόσφερε πολλὰ καὶ στὸ διήγημα καὶ στὸ μυθιστόρημα, αὐτὸς ὁ *παῖς, ὁ μπεμπές, ὁ μείραξ*, κατὰ τὸ Γρηγόρη Σακκᾶ ποὺ τόλμησε καὶ τάβαλε μαζί του. Ὁ Ἄγγελος, δὲν πρόκανε νὰ δόσει δείγματα τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων του - καὶ εἶχε πολλές. Καταδικάστηκε σὲ θάνατο κατὰ τὴ δίκη τῆς Εὐτυχίας Πρίντζου καὶ ἐκτελέστηκε. Καὶ ὁ Γρηγόρης Σακκᾶς; Στὶς «Ἀναμνήσεις» μου (τομ. Β΄ 1994) ἀναφέρω πὼς μοῦ εἶπε κάποτε: *Νὰ πεῖς στὸ φίλο σου* (τὸ δικηγόρο καὶ πνευματικὸ ἄνθρωπο Πάνο Φάντη) *πὼς ὅ,τι κι ἂν κάνει* (τὸν ὑποψιαζόταν ὅτι ἔστελνε στὴν *Ἑστία* Ἀθηνῶν, στοιχεῖα τῆς ἀρθρογραφίας του γιὰ νὰ τὸν εἰρωνεύεται) *ὁ Γρηγόρης δὲ θὰ ξαναζώσει τὴν ποδιὰ τοῦ καφετζῆ.*

Καὶ δὲν τὴν ἔζωσε. Μὲ τὴν πρωτόγονη ἐξυπνάδα του, ὄντας καφετζῆς καὶ μοιράζοντας καφέδες στὰ δημοσιογραφικὰ γραφεῖα τῶν ἐφημερίδων, μυήθηκε στὰ μυστικὰ τῆς δημοσιογραφικῆς τέχνης κι ἀποτόλμησε, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῶν κομματικῶν διασυνδέσεων ποὺ εἶχε, ἐκμεταλλευόμενος καὶ τὴν ἰδιότητά του ὡς προέδρου τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν, τὴν ἔκδοση δυὸ σατιρικῶν-σκανδαλοθηρικῶν ἐφημερίδων πρῶτα, τοῦ *Δαίμονα* καὶ *Σατανᾶ* καὶ στὴ συνέχεια τῆς ἑβδομαδιαίας *Κραυγῆς*. Ἀντιβενιζελικὸς κατὰ βάση, δὲν ἄφηνε ἀνεκμετάλλευτους καὶ ἄλλους πολιτικοὺς χώρους. Κατὰ τὴν κατοχὴ πῆρε ἀπολυτήριο γυμνασίου ἀπὸ τὸ γυμνάσιο Παραμυθιᾶς, μὲ τὸν τρόπο ποὺ δίνονταν τότε τὰ ἀπολυτήρια. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, ἔχοντας γερὲς διασυνδέσεις μὲ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, ὅλοι οἱ δρόμοι, λόγω τῶν συγκυριῶν, ἦταν ἀνοιχτοὶ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὶς φιλοδοξίες του. Διορίστηκε νομάρχης Θεσπρωτίας, ἀργότερα Καρδίτσας, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρωθυπουργίας Πλαστήρα, τὸν ὁποῖο δὲν δυσκολεύτηκε καθόλου νὰ πείσει γιὰ τὴν ἀφοσίωση στὸ πρόσωπό του. Ἀργότερα ἐκλέχτηκε δυὸ φορὲς δήμαρχος Ἰωαννίνων, μὲ τὴν βοήθεια τῆς ἀριστερᾶς, τὴν ὁποία καθύβριζε ἀπὸ τὴν ἑπομένη τῆς ἀπελευθέρωσης μὲ βιβλία καὶ δημοσιεύματα. Ἡ ἀριστερὰ τὸν ὑποστήριξε γιατὶ δέχτηκε νὰ ὑπογράψει ἕνα ἀντι-Παπαγικὸ κείμενο, κάτι ποὺ ἀρνήθηκε ὁ ὡς τότε -καὶ πάλι ὑποψήφιος- δήμαρχος Θ. Θεοδωρίδης, ἀπὸ τοὺς ἐντιμότερους ἀνώτερους δημοσίους ὑπαλλήλους καὶ πολιτευόμενους, δημοκρατικὸς ἀπὸ τὰ γεννοφάσκια του· τὸ θεωροῦσε ὑποτιμητικὸ νὰ διαδηλώσει τὰ δημοκρατικά του φρονήματα μὲ τὴν ὑπογραφὴ ἀντι-Παπαγικοῦ κειμένου· πρόβλεπε πὼς ὁ Παπάγος θὰ κέρδιζε τὶς ἐκλογές, ὅπως καὶ ἔγινε, καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ συνεργαστεῖ μαζί του. Φυσικὰ ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἔσπευσαν νὰ ἐκδηλώσουν τὰ φιλο-Παπαγικά τους αἰσθήματα, ἦταν ὁ δήμαρχος πλέον Ἰωαννίνων Γρηγ. Σακκᾶς.

Θεόδωρος Θεοδωρίδης, ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου *Προνοίας*. Στὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ συνεχὴ φροντίδα του, ὀφείλεται ἡ ἵδρυση καὶ καλὴ λειτουργία πολλῶν ὀρφανοτροφείων καὶ ἄλλων εὐαγῶν ἱδρυμάτων στὴν Ἤπειρο. Μεταπολεμικὰ ἐκλέχτηκε Δήμαρχος Ἰωαννίνων (1950-1954).

Ἀλλὰ τὸ ἔγκλημα τῆς Ντουραχάνης εἶχε κι ἄλλες παρενέργειες. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, στὶς 26-7-33, δημοσίευσε μιὰ εἴδηση ποὺ ἀναστάτωσε πάλι τὴν πόλη. Τίτλος: *Τὰ τρομοκρατικὰ σχέδια τῶν Λαϊκῶν. Ἀπεπειράθησαν νὰ δολοφονήσουν τὸν δημοσιογράφον κ. Ι. Σῖμον*. Ὁ Ι. Σῖμος, δημοσιογραφῶν, ἀνεψιὸς τοῦ διευθυντῆ τῆς *Πατρίδος* καὶ βουλευτῆ Σπ. Σί-

μου, μὲ τὶς φανταστικὲς ἀνταποκρίσεις του, προσπάθησε νὰ ἐπιβάλει τὴν ἄποψη ὅτι τὸ ἔγκλημα ἦταν πολιτικὸ καὶ κατηγοροῦσε ὡς κυρίως ὑπεύθυνο τὸ Γενικὸ διοικητὴ Κουμουνδοῦρο καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ τὴν κυβέρνηση. Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, στηριζόμενο προφανῶς στὶς ἀφηγήσεις τοῦ Ι. Σίμου, ἀναφερόταν τὰ ἑξῆς: «*Νέα πάλιν* (ἡ πρώτη ἦταν ἡ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ διευθυντῆ τῆς ἐφημερίδας, ποὺ ὁ ἴδιος τὴ χαρακτήριζε ὡς ἀπόπειρα δολοφονίας) *δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἔλαβε χώραν τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς χθές, κατὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς ἐφημερίδος «Πατρὶς» κ. Ἰωάν. Σίμου, ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας. Οἱ Λαϊκοὶ μπράβοι... μένεα πνέοντες κατὰ τῆς ἐφημερίδος «Πατρίς», διὰ τὸ μαστίγωμα τὸ ὁποῖον ἐξασκεῖ αὕτη ἐναντίον τοῦ ὑπουργοῦ* (Κουμουνδούρου) *ἠθέλησαν κατὰ τὴν χθεσινὴν νύκτα νὰ δολοφονήσουν τὸν ἀπεσταλμένον της κ. Ι. Σῖμον. Οἱ δολοφόνοι, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τοῦ σκοποῦ των, περιεφέροντο ἀπὸ ἐνωρὶς ἔξωθι τοῦ ξενοδοχείου τῆς «Μεγάλης Βρεττανίας», ὅπου μένει ὁ κ. Σῖμος καὶ ἀνέμενον τὴν εἴσοδόν του διὰ νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν.* Στὴ συνέχεια ἀναφερόταν ὅτι ὁ Σῖμος δὲ γύρισε στὸ ξενοδοχεῖο, ἀλλὰ μὲ ἕνα φίλο του πῆγε καὶ κάθησε στὸ κέντρο *Αὔρα*, παρόλο ποὺ ἦταν κλειστό. *Οἱ μπράβοι, ὅταν τὸ ἀντελήφθησαν, ἔτρεξαν ἐκεῖ διὰ νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν. Ἦταν τρεῖς: Ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Ἰωάν. Θεοδωρίκας* (γνωστὸς ἐπαγγελματίας τῆς πόλης), *ὁ συμπατριώτης του Κουμουνδούρου Ταμπάκης καὶ ὁ ἑβραῖος Γκανῆς.* Μαζί τους ἦταν καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ πρώην βουλευτῆ Γ. Κωνσταντινίδη, γνωστὸς τοῦ Σίμου. Μετὰ τὴν προσφορὰ τσιγάρου ἐκ μέρους του πρὸς ὅλους, ὁ Σῖμος ἔφυγε, οἱ «μπράβοι» ὅμως τὸν ἀκολούθησαν καὶ ζητοῦσαν πληροφορίες γιὰ τὶς ἀσχολίες του καὶ τὸν τόπο διαμονῆς του. Πρὶν ἀπαντήσει ὁ Σῖμος δέχτηκε ἐπίθεση «δολοφονικὴ» ἐναντίον του μὲ καρέκλες κι ἄλλα ἀντικείμενα. Κάποια στιγμὴ ὁ Ι. Θεοδωρίκας ἐπεχείρησε νὰ βγάλει περίστροφο, ἀλλὰ ἐμποδίστηκε ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Κωνσταντινίδη. Ἡ ἐπίθεση συνοδευόταν κι ἀπὸ ἀπειλὲς ὅπως: *Γιὰ νὰ μάθεις νὰ μὴ τὰ βάζεις μὲ τὸν Κουμουνδοῦρο - Οἱ βενιζελικοὶ ὅλοι θὰ πεθάνουν - Ἐὰν συνεχίσῃς νὰ τὰ βάζῃς μὲ τὸν Κουμουνδοῦρο θὰ σὲ ξεκάνουμε!* Κατὰ τὴν ἐφημερίδα, ὁ *Σύλλογος τῶν Φιλελευθέρων Ἰωαννίνων*, ἔστειλε τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας πρὸς τὴν κυβέρνηση καὶ τὸν τύπο, διαμαρτυρόμενος γιὰ τὴ *δολοφονικὴ ἀπόπειρα.*

Στὶς φαντασιώσεις -μᾶλλον γιὰ κάτι τέτοιο ἐπρόκειτο- τοῦ Ι. Σίμου ποὺ τὶς ἀνακοίνωσε καὶ στὴν ἐφημερίδα *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἡ ὁποία τὶς δημοσίευσε, ἔδωσε ἐκτενέστατη καὶ μὲ ὀξύτατες φράσεις ἀπάντηση, ὁ κατηγορούμενος ὡς «μπράβος» τῶν *Λαϊκῶν* Ἰω. Θεοδωρίκας. Τόσο βαρειὲς ἐκφράσεις χρησιμοποίησε σὲ βάρος τῆς ἐφημερίδας, ποὺ ὁ Εὐ. Τζάλλας γιὰ νὰ τὶς δημοσιεύσει -βάσει τοῦ περὶ τύπου νόμου- ὑποχρεώθηκε νὰ στείλει τὴν ἀπάντηση στὸν εἰσαγγελέα γιὰ νὰ ἐπιφέρει ὁρισμένες τροποποιήσεις καὶ ν' ἀπαλύνει τὴν ἔκφραση. Στὴν ἐπιστολή του, τὴ λογοκριμένη κατὰ κά-

ποιο τρόπο - ὁ Ἰω. Θεοδωρίκας ἀπαντοῦσε: *Ἡ ὑπὸ τοὺς τρομοκρατικοὺς πράγματι τίτλους περιγραφὴ τοῦ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Ι. Σίμου ἐπεισοδίου, τυγχάνει ἀπολύτως ψευδής, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, καὶ διεστραμμένη. Ἐκπλήσσομαι καὶ φαντάζομαι ὅτι καὶ ὅλη ἡ κοινωνία τῶν Ἰωαννίνων ἐξεπλάγη μὲ τὰ γραφόμενά σας περὶ δολοφονικῆς ἀποπείρας, προμελετηθείσης παρ' ἐμοῦ, «μπράβου» τοῦ κ. Κουμουνδούρου, καὶ διαπραχθείσης τῇ συνεργασίᾳ τῶν κ.κ. Ταμβάκη καὶ Γκανῆ, «μπράβων» ἐπίσης τοῦ κ. Κουμουνδούρου. Πρέπει νὰ σᾶς ἀπέλιπε ἐντελῶς ἡ καλὴ πίστις διὰ νὰ προβῆτε εἰς δημοσιεύματα τοιούτου περιεχομένου καὶ μὲ τοιούτους ὑβριστικοὺς χαρακτηρισμοὺς κατ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἐκτὸς ἂν ἀνεξελέγκτως ἐξεχωρίσατε τὰς στήλας σας, ὡς ἀποδοχεῖον τῶν διανοητικῶν ἀπορριμμάτων τῆς ψευδολόγου φαντασίας τοῦ κ. Ι. Σίμου, συνεχίζοντες οὕτως ἐμμέσως καὶ τὸ τοσοῦτον βλαπτικὸν ἔργον διὰ τὴν Ἤπειρον τοῦ νεαροῦ κ. Σίμου, τὸν ὁποῖον κατέκριναν καὶ κατεδίκασαν τὰ σωματεῖα τῆς πόλεως καὶ πάντες οἱ τίμιοι ὀρθοφρονοῦντες Ἠπειρῶται. Γνωρίζει ἡ Ἠπειρωτικὴ κοινωνία τὸν ὑπάλληλον καὶ τὸν ἔμπορον καὶ ὄχι τὸν μπράβον καὶ ὅτι λόγῳ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς, χαρακτῆρος, ἀλλὰ καὶ λόγῳ οἰκογενειακῆς θέσεως καὶ οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας, δὲν δύναμαι νὰ ἀνήκω εἰς τὴν συνομοταξίαν τῶν μπράβων.* Στὴ συνέχεια ἐξιστορεῖ, μὲ λεπτομέρειες πῶς ἔγινε τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ Σῖμο, διαβεβαιώνοντας ταυτόχρονα ὅτι οὔτε ὁ Δ. Ταμβάκης, οὔτε οἱ Ἰωσὴφ Γκανῆς καὶ Κων. Κωνσταντινίδης, γνωστότατοι στὴν κοινωνία τῶν Γιαννίνων, ἦταν μπράβοι. Τὸ ἐπεισόδιο, κατὰ τὸν Θεοδωρίκα, ἔγινε κάτω ἀπὸ τὶς ἑξῆς συνθῆκες: Στὶς 3 μετὰ τὰ μεσάνυχτα, αὐτός, μαζὶ μὲ τὸν Διον. Ταμβάκη, γενικὸ ἐπιθεωρητὴ τῆς ἀνωνύμου ἑταιρείας Α.Τ.Ε. (ὁ Θεοδωρίκας ἦταν ἀντιπρόσωπός της στὰ Γιάννινα) καὶ τοὺς ἄλλους δυὸ πῆγαν στὸ ἀπέναντι ἀπὸ τὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* περίπτερο γιὰ ν' ἀγοράσουν τσιγάρα. Ἐκεῖ συνάντησαν στὸ παρακείμενο ζαχαροπλαστεῖο τὸν Ι. Σῖμο νὰ κάθεται μαζὶ μὲ τὸ φοιτητὴ τῆς ἰατρικῆς Ἀλ. Ζέρη. Σὲ πρόσκλησή τους κάθησαν κι αὐτοὶ κι ἄρχισαν νὰ συζητοῦν, ὁ Ταμβάκης μὲ τὸ Σῖμο κυρίως, τὸ ἐπίκαιρο θέμα τοῦ ἐγκλήματος τῆς Ντουραχάνης. *Ὁ Σῖμος μεγαλοφώνως ὑπεστήριζεν τὴν ἐντελῶς περίεργον καὶ καταπληκτικὴν ἄποψιν ὅτι οἱ δολοφόνοι τῆς Ντουραχάνης εἶναι πλήρως γνωστοὶ εἰς τὰς διοικητικὰς καὶ δικαστικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ δὲν συλλαμβάνο-*

Ἰωάννης Θεοδωρίκας ἢ Τέγος (ὄνομα καὶ τοῦ πατέρα του).

νται, διότι εἶναι ἰσχυροὶ Λαϊκοὶ παράγοντες ἐν τῇ ὑπαίθρῳ. Ἡ τερατώδης αὕτη καὶ ἐξωφρενικὴ σκέψις, ἀνάγκασε τὸ Θεοδωρίκα νὰ τοῦ κάμει δριμύτατες παρατηρήσεις καὶ νὰ τὸν διώξει μὲ βαρύτατες ἐκφράσεις ἀπὸ τὴν παρέα τους. Ὁ Σῖμος ἀπάντησε ὑβρίζοντας ὅλους κι ὁ Θεοδωρίκας, ἀγανακτισμένος πιά, σηκώθηκε νὰ τὸν χτυπήσει -στὴν πραγματικότητα τοῦ ἔδωσε 2-3 χαστούκια- ἀλλὰ συγκρατήθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Αὐτοῦ τελείωσε τὸ ἐπεισόδιο. Ὁ Θεοδωρίκας κατέληγε: *Ἦτο μοιραῖον βλέπετε ὁ κακοποιοῦ δράσεως θρασὺς αὐτὸς νέος, μὲ τὰ ψευδῆ του διὰ τὸν τόπο μας δημοσιεύματα νὰ μᾶς παρασύρῃ εἰς βιαιοπραγίας, τὰς ὁποίας ὡς ἄνθρωποι ἀποδοκιμάζομεν. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι. Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, διὰ τῶν λεγομένων του, ἐξήντλησε πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπομονήν. Ἔτσι ἐξελίχθη τὸ ἐπεισόδιον. Τώρα ἂς κρίνῃ πᾶς ἀμερόληπτος ἀναγνώστης ἂν ὑπῆρξαν μπράβοι, ἂν ἔλαβε χώραν τρομοκρατία, ἂν ἀπεπειράθη δολοφονία καὶ λοιπὰ καὶ λοιπά.* Βέβαια γράφει καὶ πολλὰ ἄλλα γιὰ τὴν ἐφημερίδα ὁ Θεοδωρίκας στὸ λογοκριμένο κείμενό του ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν *Ἤπειρο* (30-7-33) καὶ σ' ἄλλες ἐφημερίδες. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει περισσότερο δὲν εἶναι οἱ συγκρίσεις καὶ οἱ παραλληλισμοί, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια γύρω ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι αὐτὴ τὴν ὁποία ἐκθέτει στὴν ἐπιστολή του. Ἀπόδειξη ὅτι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* δὲν ἀσχολήθηκε ἄλλο μὲ τὸ θέμα, ἀλλὰ παραχώρησε τὶς στῆλες του, γιὰ ἀντιπαράθεση, μεταξὺ του *Συνδέσμου Φιλελευθέρων Ἰωαννίνων* καὶ τοῦ *Κήρυκος*, ὅλα αὐτά, τὰ περὶ δολοφονικῶν ἀποπειρῶν στὰ Γιάννινα, προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση καὶ τῶν ἄλλων ἐφημερίδων. Ὁ *Κῆρυξ*, μάλιστα, ἀφιέρωσε ὁλόκληρο ἄρθρο, στηλιτεύοντας τὴ στάση του *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*. Γιὰ τὴ θέση αὐτὴ ἐξασφάλισε τὸν ἔπαινο τῆς *Ἠπείρου* ἡ ὁποία σὲ σχόλιό της (28-7-33) *ἐξέφραζε τὴν εἰλικρινὴ χαρά της, διότι μία τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐγχωρίων ἐφημερίδων, ὁ «Κῆρυξ», δὲν κατῆλθεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς εὐτελοῦς κομματικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐγκλήματος τῆς Δουραχάνης... καὶ ἐτήρησε στάσιν τιμίαν καὶ ἀνδροπρεπῆ. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἐπιτίθεται μετὰ δριμύτητος ἐναντίον τῶν σπευσάντων νὰ διαμαρτυρηθοῦν Φιλελευθέρων διὰ τὸν ραπισμὸν ἑνὸς νεαροῦ αὐθάδους, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ὡς σύλλογος καὶ ὡς πολιτικὴ ὀργάνωσις οἱ ἐνταῦθα Φιλελεύθεροι διεμαρτυρήθησαν, ἐκθέσαντες τὴν σοβαρότητα τοῦ συλλόγου καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν διάκρισιν τοῦ σοβαροῦ ἀπὸ τοῦ ἀσήμαντου.*

Τελικὰ κι ὁ πρόεδρος τοῦ *Συλλόγου τῶν Φιλελευθέρων* Γ. Καλούδης διευκρίνισε ὅτι εἶχε σταλεῖ τηλεγράφημα μόνο γιὰ *ἄδικον ἐπίθεσιν* κατὰ τοῦ Σίμου καὶ ποτὲ δὲν ἔκανε λόγο γιὰ ἐπανειλημμένες δολοφονικὲς ἀπόπειρες. Ὁμολογοῦσε κι αὐτός, ὅτι ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς *«Πατρίδος» πολλὰ ἀναληθῆ καὶ πολλὰς ὑπερβολὰς ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἐφημερίδα του, ἀλλὰ δι' αὐτὰ διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως τὰ ἐνταῦθα σωματεῖα, ὥστε παρεῖλκε πᾶσα κατ' αὐτοῦ βιαιοπραγία.* Ὅμως κι ὁ Καλούδης, παραδέχεται τὴν

ἄποψη Σίμου κι ὄχι τοῦ συμπολίτη του Θεοδωρίκα. Καὶ ἐπειδὴ πίστεψε τὸν πρῶτο, ἄσχετα ἂν οἱ ἰσχυρισμοί του ἦταν ἢ ὄχι ἀληθινοί, θεώρησε ὑποχρέωση νὰ καταδικάσει τὴν «ἐπίθεση», *ἵνα μὴ καταλήξωμεν εἰς λυπηρώτερα.* (Ὁ σοφὸς ὅμως καὶ συνετὸς Καλούδης, μὴ ὄντας φαίνεται ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴ στάση ποὺ κράτησε, καὶ πρὶν ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ *Κήρυκος* καὶ τῆς *Ἠπείρου*, εἶχε χάσει τὴν ψυχραιμία του. Ἔτσι ἔγινε ἥρωας ἐπεισοδίου στὸ θέατρο «Μαλάμου», κατὰ τὴ διάρκεια θεατρικῆς παράστασης, ἐπιθεωρησιακοῦ χαρακτῆρα. Ὅταν κάποιος ἠθοποιός, σὲ νούμερό του, ἀνέφερε *κατὰ τρόπον ἀθωότατον*, τὸ ὄνομα τοῦ Βενιζέλου, *ἐδέχθη καταιωνισμὸν ὕβρεων ἀπὸ μέρους τοῦ κ. Καλούδη, ἐπακολουθήσαντος ἑνὸς πρωτοφανοῦς πανδαιμονίου...).* Πάντως ἡ κοινὴ γνώμη, ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ τοὺς σχολιασμοὺς ὅλων σχεδὸν τῶν ἐφημερίδων, δὲν εἶχε πειστεῖ γιὰ τὶς καταγγελίες τοῦ Σίμου, τὶς ὁποῖες ὁ Καλούδης θεώρησε ἐκ προοιμίου σωστὲς καὶ τάχτηκε μαζί του.

Ο Μάιος καὶ οἱ μῆνες τοῦ καλοκαιριοῦ ἔδωσαν στὸν Πέτρο μεγάλη ἄνεση κινήσεων, τοῦ χάρισαν ταυτόχρονα στιγμὲς ποὺ θύμιζαν παλιὲς καλὲς ἐποχές, τότε ποὺ ἡ δύναμη, ἡ ἀντοχὴ καὶ ἡ ὑγεία τοῦ περίσσευαν. Πήγαινε σχεδὸν κάθε μέρα στὸ μαγαζί, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ μπαστουνιοῦ του, καθόταν ὧρες ἐκεῖ καί, ὅπως τὸν εἶχε συμβουλέψει ὁ Δημήτρης, εἶχε ἀποτοξινωθεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὶς συγκινήσεις τῶν συναλλαγῶν, τῆς προσδοκίας τοῦ κέρδους ἢ τοῦ φόβου τῆς ζημίας. Καθόταν στὸ τεζάχι γιὰ νάχει πρόσβαση στὴν κίνηση τῶν πελατῶν, κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν ἕνας παρατηρητής, χωρὶς κανένα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Ἐκεῖ δεχόταν τοὺς φίλους του, κι ἦταν πολλοί, πρῶτος καὶ καλλίτερος ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος· περνοῦσε τακτικότατα ἀπὸ τὸ μαγαζί, ἤξερε ἄλλωστε ὅτι τὸν περίμενε ἐκεῖ τὸ καλλίτερο κονιὰκ ἢ τὸ εὐγεστότερο κρασί, πάντα φύλαγε γιὰ χάρη του δυὸ μπουκάλια ὁ Πέτρος. Ἔρχονταν οἱ φίλοι ἐκεῖ νὰ τὸν δοῦν, ἐπιθυμοῦσαν τὴ συντροφιά του, κουβέντιαζαν γιὰ τὰ πολιτικά, ἦταν τὸ φλέγον θέμα τοῦ καλοκαιριοῦ, τὴν ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ κάποτε ἀνησυχητικὰ γιὰ τὸν τόπο, ζητήματα, ὅπως τὸ ἔγκλημα τῆς Ντουραχάνης ποὺ ἀφορμὴ γιὰ ἀτέλειωτες συζητήσεις, κάποιες στηρίζονταν σὲ ἐπιβεβαιωμένες εἰδήσεις, οἱ περισσότερες ὅμως ξεκινοῦσαν ἀπὸ μύθους καὶ κουτσομπολιά. Ὅταν ὁ Πέτρος γύριζε σπίτι τὸ μεσημέρι ἔνοιωθε μιὰ πληρότητα ἐσωτερική, συνειδητοποιοῦσε ὅτι ἡ ἀρρώστεια δὲν τὸν εἶχε ἀποξενώσει ἀπὸ τὴ ζωή...

Τὸ καλοκαίρι τοῦ χάρισε κι ἄλλες χαρές. Ἦρθε πρῶτα κι ἔμεινε μαζί τους, ὅλους τοὺς μῆνες τῶν διακοπῶν, ὁ Πετράκης, ὁ ἀγαπημένος ἐγγονός του· τέλειωσε τὴν πρώτη τάξη τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων μὲ ἄριστα, ἀπὸ τὸ φθινόπωρο θάταν δευτεροετής. Τὸν καμάρωνε ὁ Πέτρος κρυφὰ καὶ φανερά, ἀτέλειωτες ἦταν οἱ συζητήσεις ποὺ ἔστηνε μαζί του, γιὰ χίλια δυὸ πράγ-

ματα, τὴν πολιτικὴ μόνον ἄφηναν ἀπ' ἔξω, ἂς ἐνδιαφέρονταν ἄλλοι γιατή. Ἐξάλλου κατὰ τὰ δεῖπνα τῆς οἰκογένειας, πολλὲς φορὲς συμμετεῖχαν καὶ οἱ οἰκογένειες τοῦ Γιάγκου καὶ τοῦ Θερειανοῦ, ὁ σχολιασμὸς γιὰ τὰ πολιτικὰ δρώμενα ἦταν ἐξονυχιστικὸς καὶ εὐρύτατος, δὲν ἦταν ἀνάγκη ν' ἀσχοληθοῦν μ' αὐτὰ ὁ Πέτρος κι ὁ ἐγγονός του. Στὶς συζητήσεις τους ὁ καθένας ἔδινε κι ἔπαιρνε πολλά. Ὁ Πέτρος μάθαινε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐκπαίδευση τῶν ὑποψήφιων ἀξιωματικῶν, ζωὴ σκληρή, ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς πρωτοετεῖς, μὲ τὰ «καψόνια» καὶ τὶς ἄλλες δοκιμασίες ποὺ ὑποβάλλονταν, ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς ἐκπαίδευσης, ἔλεγαν· ἄκουε καὶ θαύμαζε γιὰ τὶς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τῶν μεγαλουπόλεων τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Πειραιᾶ, ὅπως αὐτὴ ἀντικατοπτριζόταν στὰ μάτια ἑνὸς ἔφηβου καὶ ἐκφραζόταν στὰ συναισθήματά του· πολλοὶ ἐπαρχιῶτες ζήλευαν αὐτὴ τὴ ζωή, ἀγνοώντας τὶ πόνος, δάκρυ καὶ δυστυχία κρυβόταν σὲ χιλιάδες σπίτια, ἰδιαίτερα ἐκεῖνα τῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν... Ἀπὸ τὴν πλευρά του ὁ Πέτρος ἔπαιρνε τὸν ἐγγονό του ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν ταξίδευε στὸ παρελθόν, μὲ ζωντανὲς καὶ παραστατικὲς ἀφηγήσεις γιὰ τὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐλευθερία, τοὺς διωγμοὺς τοῦ δυνάστη, ἀπὸ μικρὸς τάκουγε ὁ Πετράκης αὐτά, ποτὲ δὲν τὰ χόρταινε, σὰν παραμύθι τοῦ φαινόταν, ἕνας κακὸς ἐφιάλτης ποὺ κάποτε πῆρε τέλος. Ὑποσυνείδητα ὁ Πετράκης συνειδητοποιοῦσε πὼς οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ παλιοῦ καιροῦ καὶ οἱ πολεμιστὲς τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἐξορμήσεων εἶχαν ψηλότερο ἠθικὸ ἀνάστημα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του, τὸ ἴδιο ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ καὶ ὁ παππούς, ὑπαινικτικὰ πολλὲς φορές, φανερὰ ἄλλες· τότε ἐρχόταν καὶ καθόταν ἀνάμεσά τους κι ὁ Βασίλης, κατέβαινε ἀπὸ τὴ φωτογραφία κι ἔπαιρνε μέρος στὴ συζήτηση μὲ τὸ δικό του τρόπο. Ὁ παππούς σταματοῦσε, ἔδειχνε σὰ ν' ἄκουε κάποιον ἄλλον ποὺ μιλοῦσε, ἕνας βαθὺς ἀναστεναγμὸς ἔδινε τέλος στὴ σιωπή. —*Ἦταν ὁ Βασίλης ἐδῶ, ὁ θεῖος σου*, ἔλεγε στὸν Πετράκη, κι αὐτὸς σὰ νὰ διαισθανόταν τὴν παρουσία του τὶς στιγμὲς τῆς σιωπῆς τοῦ παππού, δὲν ἀποροῦσε, τὸ θεωροῦσε σὰν κάτι ποὺ μποροῦσε νὰ γίνει...

Ἀλλὰ καὶ ἡ προετοιμασία τοῦ Νίκου, παρὰ τὶς ἔντονες συναισθηματικὲς φορτίσεις τοῦ ὑποψήφιου ὑφηγητῆ, κέντριζε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Πέτρου καὶ γέμιζε ἀρκετὲς ὧρες τῆς ἀπογευματινῆς σχόλης του. Εἶχε ἤδη ἐκτυπωθεῖ καὶ ἡ διατριβή του, χωρὶς ἀκόμα νὰ κυκλοφορήσει, ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸ ἐκλεκτορικὸ σῶμα τῶν καθηγητῶν, ποὺ θ' ἀνακήρυσσαν ὑφηγητὴ τὸ γυιό του. Ὅλα ἔδειχναν πὼς ἡ ἐκλογὴ του θάταν πανηγυρική, γέμιζε μὲ αἰσθήματα περηφάνειας ἡ πατρικὴ καρδιά, τὴν ἴδια περηφάνεια αἰσθανόταν καὶ γιὰ τὸν ἄλλο γυιό του, τὸ Δημήτρη, εἶχε ἐξελιχθεῖ σ' ἕναν ἐξαίρετο ἐπιστήμονα, ἀπὸ τοὺς καλλίτερους γιατροὺς τῆς πόλης.

Δὲν ἦταν μόνον ὁ Πέτρος ποὺ συμμετεῖχε μὲ τόσο ἐνδιαφέρον καὶ ἱκανοποίηση στὶς προετοιμασίες τοῦ Νίκου, ἦταν καὶ ἡ γυναίκα του ἡ Φιλί-

τσα. Μὲ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ ἄντρα της στὴν Ἀθήνα, ἔβλεπε νὰ πραγματοποιεῖται ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ὄνειρα τῆς ζωῆς της, ἡ φοίτησή της στὸ πανεπιστήμιο. Ὁ Νίκος δὲν εἶχε ἰδέα γιὰ τὰ σχέδια τῆς γυναίκας του, ὁ Πέτρος ὅμως κι ὁ Γιάγκος ἤξεραν, τοὺς εἶχε ἐξομολογηθεῖ ἀπὸ καιρὸ τοὺς καϋμούς της, τὴν καταλάβαιναν τώρα καὶ συμμετεῖχαν στὴν ψυχικὴ εὐφορία της... Θὰ πήγαινε στὴν Ἀθήνα ἡ Φιλίτσα, μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα της, μόνο ποὺ τὸ ὄνειρό της θ' ἀργοῦσε ἀκόμα νὰ πραγματοποιηθεῖ, ἴσως καὶ νὰ μὴ γινόταν ποτὲ δυνατό. Ἄλλοι οἱ σχεδιασμοὶ τῶν ἀνθρώπων κι ἄλλες οἱ βουλὲς τῆς μοίρας.

Πολὺ χάρηκε ὁ Πέτρος καὶ μὲ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐγγονῆς του τῆς Ἑλενίτσας, κατὰ τὴν παράσταση τοῦ ἀρχαίου δράματος τῆς Ἠλέκτρας ἀπὸ μαθήτριες τοῦ γυμνασίου θηλέων.* Οἱ προσκλήσεις ἦταν περιορισμένες, ὅμως ὁ Δημήτρης, γιατρὸς τοῦ γυμνασιάρχη Δ. Σακελλαρίδη, κατόρθωσε νὰ ἐξασφαλίσει θέση. Ἔτσι εἶδαν τὴν παράσταση ὁ Πέτρος καὶ ἡ Λευκή, ὁ Δημήτρης καὶ ἡ Κατερίνα, οἱ γονεῖς τῆς Ἑλενίτσας, κι ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα. Οἱ οἰκογένειες τοῦ Γιάγκου καὶ τοῦ Θερειανοῦ, δὲ μπόρεσαν νὰ δοῦν τὴν παράσταση, οἱ προσκλήσεις εἶχαν ἐξαντληθεῖ. Ἔμειναν μὲ τὸ παράπονο πὼς δὲν ἔγινε δυνατὸ νὰ βρεθοῦν κοντά της, νὰ τὴν καμαρώσουν μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς της, πολυαγαπημένη καὶ δική τους κόρη, ἔτσι τὴν ἔνοιωθαν... Γιὰ τὴν παράσταση ἔγραψαν πολλὰ ὅλες οἱ ἐφημερίδες, οἱ περισσότερες ἐπαινετικά. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου, κανένα λάθος δὲ μέτρησε, ὅλα ἦταν τέλεια. Ἦταν ἡ Ἑλενίτσα ποὺ τὰ ἔκανε ὅλα ὄμορφα γιαυτούς, τὰ ἀγαπημένα πρόσωπα ἔχουν τὴ δύναμη νὰ ἐξωραΐζουν, ὅπου πρωταγωνιστοῦν, ὅσα βρίσκονται γύρω τους, τὰ ἔμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα...

Τὰ πολιτικὰ πράγματα, ἰδίως μετὰ τὴν ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου, ἐξακολουθοῦσαν νὰ βρίσκονται στὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος ὅλων τῶν Γιαννιωτῶν, τῶν μόνων *Φιλελεύθερων* ποὺ δὲν πρόδωσαν ποτὲ τὸν Βενιζέλο, ὅμως τὸ ἄγριο ἔγκλημα τῆς Ντουραχάνης, ἦρθε καὶ τὰ ἐπισκίασε. Ἦταν τὸ δεύτερο ἔγκλημα τῶν δυὸ τελευταίων χρόνων, εὔλογη, λοιπόν, ἡ ἀνησυχία τῶν Γιαννιωτῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν, γιὰ ἀναβίωση τῆς ληστείας. Βέβαια οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες παρατράβηξαν τὸ σκοινί, ἔβλεπαν πολιτικὰ ἐλατήρια πίσω ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα, κάτι ποὺ δὲ γινόταν πιστευτό. —*Τὶ πολιτικὰ ἐλατήρια;* φώναζε ὀργισμένος ὁ Βάντζιος, ὄρθιος στὸ τεζάχι τοῦ μαγαζιοῦ τοῦ Πέτρου, πίνοντας τὸ κονιάκ του.

---

* Ἐδῶ πρέπει νὰ γίνει μιὰ διόρθωση στὴ σελίδα 178 τοῦ Ζ΄ τόμου τοῦ ἔργου, ὅπου ἡ Ἑλενίτσα ἐμφανίζεται ὡς κόρη τοῦ Νίκου, ἐνῶ ἦταν τοῦ Δημήτρη. Κάπου ἀλλοῦ ταξίδευε ὁ νοῦς μου ὅταν τὸ ἔγραφα· βέβαια στὸ δοκίμιο τὸ διόρθωσα, ὅμως ὁ δαίμονας τῶν κομπιοῦτερ θέλησε νὰ τ' ἀφήσει λανθασμένο, ὅπως ἦταν στὸ χειρόγραφο. Συνεπῶς καὶ ὅλα ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ Νίκου ὡς πατέρα τῆς Ἑλενίτσας, δὲν ἰσχύουν. Οἱ ἀναγνῶστες, ποὺ παρακολουθοῦν ἀπὸ τὸν Α΄ τόμο τὴ ροὴ τῆς μυθιστορίας, θὰ κατάλαβαν τὸ λάθος καὶ πιστεύω νὰ μὲ συγχώρησαν γιὰ τὴν ἀφηρημάδα μου...

Ὅταν ἔγινε τὸ ἔγκλημα τῆς Καστρίτσας κυβερνοῦσε ὁ Βενιζέλος, τώρα ὁ Τσαλδάρης. Ποιὰ κοινὰ συμφέροντα συνδέουν τοὺς δυὸ πολιτικοὺς ἢ τὰ κόμματά τους, γιὰ νὰ βρίσκονται, τὴ μιὰ ὁ ἕνας, τὴν ἄλλη ὁ ἄλλος, πίσω ἀπὸ ἐγκλήματα; Ἔπειτα οἱ φονιάδες τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ντουραχάνης δὲν ἔκλεψαν τίποτα. Ἔτσι ἀναβιώνει ἡ ληστεία; Σκοτώνουν οἱ ληστὲς χωρὶς κανένα ὄφελος; Ἀστεῖα πράγματα, συμπέρανε ὁ Βάντζιος, *τὰ ἐλατήρια εἶναι ἄλλα, ἡ ἐκδίκηση μυρίζει ἀπὸ μακρυά, πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση πρέπει νὰ στρέψουν τὴν προσοχή τους οἱ ἀρχὲς καὶ οἱ ἐφημερίδες, κι ἂς σταματήσουν τὰ παραμύθια ποὺ δημοσιεύουν καὶ παραπλανοῦν τὸν κόσμο. Δὲν συμφωνεῖς Πέτρο; —Μπορῶ νάχω ἀντίθετη γνώμη δάσκαλε; Ἐσὺ ἂν ἤσουν δικηγόρος θὰ διέπρεπες. Θάβαζες κάτω καὶ τὰ δυὸ καλλικέλαδα ἀηδόνια τῆς πόλης μας, τοὺς πρίγκηπες τῶν δικαστικῶν αἰθουσῶν, τοὺς δυὸ Γιωργάδες, τὸ Μουλαϊμίδη καὶ τὸν Κωνσταντινίδη, εἶσαι ἀνώτερός τους... —Βάλε ἕνα κονιάκ,* πρόσταξε κολακευμένος ὁ Βάντζιος κι ἔστριψε τὸ μουστάκι του. Ἡ συζήτηση σὲ λίγο μεταφέρθηκε στὴ Μητρόπολη. *—Ἀνησυχῶ γιὰ τὸ δεσπότη,* εἶπε ὁ Πέτρος. *Ρωτῶ τὴ Μητρόπολη, μοῦ δίνουν ἀόριστες ἀπαντήσεις, ἄλλες φορὲς ὅτι οἰκουρεῖ καὶ δὲν δέχεται κανένα, ἄλλες ὅτι ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα κι ἄγνωστο πότε θὰ γυρίσει, θέλω νὰ τὸν δῶ καὶ μοῦ φαίνεται πὼς μὲ ἐμποδίζουν καὶ μὲ παραπλανοῦν μὲ τὶς διαβεβαιώσεις τους, τὶς καθησυχαστικές. Διαισθάνομαι ὅτι κάτι δὲν πάει καλά...* Δὲν πῆρε ἀμέσως ἀπάντηση. Σὲ λίγο ὁ Βάντζιος ἔσκυψε τὸ κεφάλι του καὶ ψιθύρισε στ' αὐτὶ τοῦ Πέτρου, νὰ μὴν τὸν ἀκούσει κανένας ἄλλος. *—Τὸν χάνουμε Πέτρο, εἶναι βαρειὰ ἄρρωστος.. —Τί εἶπες;* πετάχτηκε ξαφνιασμένος ἀπὸ τὴν καρέκλα του ὁ Πέτρος. *—Αὐτὸ ποὺ ἄκουσες, τὸν ἔφαγε τὸ χτικιό. Σὲ κάποιο νοσοκομεῖο εἶναι καὶ τὸ κρατοῦν μυστικό. Ἔπρεπε κι ἐσὺ κι ὅλοι μας νὰ τὸ περιμένουμε. Τὴν τελευταία φορὰ ποὺ τὸν εἶδες, τί γνώμη σχημάτισες γιὰ τὴν ὑγεία του; —Ἦταν σὲ κακὰ χάλια, βηχοῦσε, τὸν ἔψηνε ὁ πυρετός... —Τί περίμενες λοιπόν; Αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια τὸν ἔχει χτυπήσει ἀπὸ νέο. Τὸ πὼς κρατήθηκε ὡς τώρα εἶναι θαῦμα... —Λὲς νὰ μὴν τὰ βγάλει πέρα;* ρώτησε ὁ Πέτρος, μὲ κάποια ὑποψία ἐλπίδας στὰ λόγια του... *—Δύσκολα, πολὺ δύσκολα. Ἂν καταφέρει καὶ τώρα νὰ παλαίψει μὲ τὸ χάρο στὰ μαρμαρένια ἁλώνια καὶ νὰ τὸν νικήσει ἀκόμα μιὰ φορά, θάναι ἕνα ἄλλο θαῦμα... —Ἄμποτες νὰ γίνει* εἶπε ὁ Πέτρος καὶ γέμισε γιὰ πολλοστὴ φορὰ τὸ ποτήρι τοῦ Βάντζιου...

Ἡ εὐφορία καὶ οἱ ἐλπίδες ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ὑπογραφὴ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς ἐμπορικῆς συμφωνίας, δὲν εἶχε τὸ ἀνάλογο ἀντίκρυσμα στὴ βελτίωση τῶν ὅρων τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου. Ἐκεῖ κυριαρχοῦσε ἡ μισαλλοδοξία καὶ ἐντείνονταν οἱ διωγμοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, μὲ βάση τὰ σχέδια γιὰ ἀφελληνισμὸ τῆς περιοχῆς. Τόσο πιεστικὴ εἶχε γίνει ἡ κατάσταση γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν ἑλληνοπαίδων,

ὥστε ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1933, ἀφοῦ ἐλάχιστα πιὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν, τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο ἄρχισε νὰ ἀντιδράει ἔντονα, μὲ ἀναφορὲς πρὸς τὸν Ζώγου καὶ τὴν κυβέρνηση καὶ μὲ κοινὸ αἴτημα τὴ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα τῆς Βορείου Ἠπείρου, ὅπως, μὲ δήλωσή της, εἶχε ὑποσχεθεῖ ἡ Ἀλβανία στὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*. Ἡ ἀπάντηση ἦταν ἡ σύλληψη, ὁ ἐκτοπισμὸς καὶ ἡ φυλάκιση, ὅσων ὑπέγραψαν τὶς ἀναφορές. Ὅμως αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ Βορειοηπειρῶτες ἦταν ἀποφασισμένοι ν' ἀντιδράσουν ἀποφασιστικὰ γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀποδοχὴ τῶν αἰτημάτων τους.

Λίγες ἦταν οἱ εἰδήσεις γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὸ Βορειοηπειρωτικὸ χῶρο αὐτὴ τὴν ἐποχή, στὶς ἐγχώριες κι ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, οἱ φῆμες ὅμως ποὺ κυκλοφοροῦσαν μιλοῦσαν γιὰ πολλά. Θὰ γίνονταν γνωστὰ σὲ λίγο καιρό. Τὸ 1934 ὅταν ὁ ἀγώνας τῶν Βορειοηπειρωτῶν, γιὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων, ἔφτασε στὴν ἀποκορύφωσή του, τότε θ' ἀποκαλύπτονταν καὶ ὅλες οἱ λεπτομέρειες τοῦ ἀγῶνα, ἀπὸ τὴν ἔναρξη ὡς τὴ δικαίωσή του. Ἐξάλλου ἡ Ἀθήνα εἶχε τόσους ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς αὐτὴ τὴν ἐποχή, ἐξαιτίας τῆς ὀξύτητας ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴ δολοφονικὴ ἐπίθεση κατὰ τοῦ Βενιζέλου, ὥστε δὲν ὑπῆρχαν πολλὰ περιθώρια ἐκδήλωσης ἀποτελεσματικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὴ Βόρειο Ἤπειρο. Στὴν Ἑλλάδα τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1933, οἱ δραστηριότητες κυβέρνησης καὶ ἀντιπολίτευσης ἐξαντλοῦνταν στὴν προσπάθεια τῆς μὲν πρώτης νὰ ἀποσείσει τὶς κατηγορίες τῆς εὐθύνης ποὺ τῆς ἀπέδιδαν γιὰ τὸ ἔγκλημα, προβάλλοντας προσκόμματα στὴ διεξαγωγὴ τῶν ἀνακρίσεων, τῆς δὲ δεύτερης νὰ ἐκμεταλλευτεῖ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο τὴ δυσαρέσκεια ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ σὲ βάρος τῶν *Λαϊκῶν* καὶ τῶν συνεργαζόμενων μ' αὐτούς. Ἡ παρεμβολὴ ἐμποδίων στὸ ἔργο τῆς ἀνάκρισης προερχόταν κυρίως ἀπὸ τὴν ἀπροθυμία τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν νὰ συμβάλλουν στὴν ἀνακάλυψη καὶ σύλληψη τῶν φυσικῶν αὐτουργῶν τῆς ἀπόπειρας, κατάσταση ποὺ ὑποχρέωσε τὴν ἀντιπολίτευση νὰ συγκροτήσει δικές της ὁμάδες γιὰ τὴ σύλληψη τῶν δραστῶν. Ἡ κυβέρνηση, γιὰ νὰ ἐκτονωθεῖ ἡ ἔνταση, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἀποστράτευε δεκάδες ἀξιωματικῶν, μὲ τὴν κατηγορία ἐνοχῆς τους στὸ κίνημα Πλαστήρα, κι ἄλλους παρέπεμπε σὲ δίκη γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, ἀπὸ τὸ ἄλλο χορηγοῦσε ἀμνηστεία στοὺς πολιτικούς, ποὺ ἐνέχονταν στὸ κίνημα Πλαστήρα, κατὰ κύριο λόγο στὸ Βενιζέλο. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς παραδέχονται ὅτι τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ κίνημα εἶχε ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος, χωρὶς τὴ συγκατάθεση τοῦ ὁποίου ὁ Πλαστήρας δὲ θὰ ἔκανε ποτὲ καμιὰ κίνηση. Κατὰ τὴν ἄποψη τῆς κυβέρνησης ἔπρεπε νὰ συνεχιστεῖ ἡ συζήτηση στὴ Βουλὴ (εἶχε διακοπεῖ στὶς 15 Μαΐου, ἐξαιτίας τῶν ἐπεισοδίων ποὺ δημιουργήθηκαν σὲ βάρος τοῦ Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος ἀποχώρησε χωρὶς νὰ ὁλοκληρώσει τὴν ἀπολογία του), ἡ ἀμνηστία ὅμως, καθὼς καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Βενιζέλου νὰ μὴν ἐμφανιστεῖ στὴ Βουλή, ἂν δὲν τοῦ ἐξασφαλιζόταν ἐλευθερία λόγου, ὅπως καὶ ἡ πρόταση Μεταξᾶ γιὰ παραπομπή του σὲ Εἰδικὸ

δικαστήριο, ματαίωσαν τὰ πάντα. Ἡ ἀμνηστία, στὴ χορήγηση τῆς ὁποίας στήριξε ἡ κυβέρνηση τὴν ἐκτόνωση τῆς κατάστασης δὲν ἱκανοποίησε τὸ Βενιζέλο, ταυτόχρονα δυσαρέστησε τοὺς ἀδιάλλακτους *Λαϊκούς*. Ἔτσι ἡ ὄξυνση διατηρήθηκε καὶ ἐπιτάθηκε ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς κυβέρνησης νὰ δώσει πειστικὲς ἐξηγήσεις στὴ Βουλὴ γιὰ τὴν καθυστέρηση τῶν ἀνακρίσεων ὡς πρὸς τὴν ἀπόπειρα... Ἡ ἀντιπολίτευση γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κήρυξε (στὶς 2-9-33) ἀποχὴ ἀπὸ τὶς ἐργασίες τῆς Βουλῆς ποὺ κράτησε τρεῖς μῆνες. Ἡ συνάντηση ποὺ εἶχε ὁ Βενιζέλος μὲ τὸν Τσαλδάρη στὶς 20 Σεπτεμβρίου, μὲ σκοπὸ τὸν τερματισμὸ τῆς ἀποχῆς, δὲν ἀπέδωσε καρπούς, κάθε μιὰ πλευρὰ ἐπέμενε στὶς δικές της ἀπόψεις γιὰ τὸν τρόπο διεξαγωγῆς τῆς ἀνάκρισης. Στὸ μεταξὺ ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ὁμάδας τῶν δολοφόνων Καραθανάσης ποὺ ἔδινε ἀπὸ τὸ κρησφύγετό του συνεντεύξεις σὲ κυβερνητικὰ φύλλα, ἰσχυριζόταν ὅτι ἦταν βενιζελικὸς κι ὅτι, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ἡ ἀπόπειρα εἶχε σκηνοθετηθεῖ ἀπὸ τοὺς *Φιλελευθέρους*...

Μεγάλη διάσταση ἀπόψεων παρατηρήθηκε μεταξὺ κυβέρνησης καὶ ἀντιπολίτευσης καὶ στὴ διαχείριση τῶν ἐθνικῶν θεμάτων. Ἡ ὑπογραφὴ π.χ. τοῦ Βαλκανικοῦ συμφώνου μεταξὺ Ἑλλάδας, Τουρκίας, Γιουγκοσλαβίας καὶ Ρουμανίας (9-2-34) -εἶχε προηγηθεῖ ἡ ὑπογραφὴ νέου ἑλληνοτουρκικοῦ συμφώνου, *περὶ ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῶν δύο χωρῶν*, τὸ εἶχε ἐγκρίνει καὶ ὁ Βενιζέλος- ἀποδοκιμάστηκε ἀπὸ τὴν ἀντιπολίτευση, μὲ τὴν κατηγορία ὅτι τὸ συνημμένο σ' αὐτὸ μυστικὸ πρωτόκολο ἐξέθετε τὴ χώρα σὲ ἐξωβαλκανικὲς περιπέτειες καί, κατὰ τὴν ἄποψή της, δὲν ἀπέκλειε καὶ σύγκρουση μὲ τὴν Ἰταλία. Ἡ ἀντιπολίτευση δὲν πείστηκε οὔτε καὶ ὕστερα ἀπὸ τὶς ἑρμηνευτικὲς δηλώσεις ποὺ ἔκανε ἡ κυβέρνηση γιὰ τὸ μυστικὸ πρωτόκολλο. Στοὺς λόγους τῆς ἔντασης ποὺ ἀναφέρθηκαν θὰ προστεθοῦν καὶ νέοι τὸ 1934, ποὺ θὰ ἐπιτείνουν ἀκόμα περισσότερο τὸ Διχασμό.

Ἡ ταραχώδης αὐτὴ περίοδος τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου ἀντικατοπτρίζεται καὶ στὶς σελίδες του γιαννιώτικου τύπου, σὲ τόνους πάντοτε χαμηλότερους ἀπὸ ἐκείνους τῶν ἀθηναϊκῶν συναδέλφων τους, οἱ ὁποῖες μὲ τὴν ἀρθρογραφία, τὴν εἰδησεογραφία καὶ τὸ σχολιασμό, δημιουργοῦσαν πρόσθετες ἀνησυχίες στὸν ἑλληνικὸ λαό, πέραν ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ὑπῆρχαν. Ταίριαζε ὁ χαρακτηρισμὸς ποὺ δόθηκε στὶς ἐφημερίδες αὐτές: *κίτρινος τύπος*· ἰσχύει ὡς τὶς μέρες μας, γιὰ κάποιες ἐφημερίδες ποὺ συμπεριφέρονται ἀνάλογα. Ἡ *Ἤπειρος*, λοιπόν, ἐξακολουθοῦσε νὰ βρίσκεται σταθερὰ στὸ πλευρὸ τῆς κυβέρνησης, ἀλλὰ μὲ τὸ δικό της τρόπο. Πρόβαλε τὸ κυβερνητικὸ ἔργο, κυρίως ὅμως προσπαθοῦσε νὰ ἐξουδετερώσει ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἀντιπολίτευσης, σὲ γενικότερη τοποθέτηση, ἀλλὰ καὶ σὲ τοπικὴ κλίμακα. Τάχθηκε σθεναρὰ μὲ τὴν κατάργηση τῆς Γερουσίας, γιατὶ παρεμπόδιζε τὸ ἔργο τῆς κυβέρνησης, ἀφοῦ βρισκόταν στὰ χέρια τοῦ Βενιζέλου. Ἐπέμενε μὲ πεῖσμα στὴν ἐνοχή του γιὰ τὸ κίνημα τοῦ Πλαστήρα τῆς

6ης Μαρτίου καὶ στὴν ἀνάγκη *νὰ καθίσῃ στὸ σκαμνὶ* γιὰ νὰ δώσει λόγο τῶν πράξεών του, ἀντιγράφοντας συχνὰ τὰ πρότυπα τῶν ἀθηναϊκῶν συναδέλφων της, πολλὰ ἀπὸ τὰ ἄρθρα τῶν ὁποίων ἀναδημοσίευε. Ἴσως, χωρὶς νὰ τὸ διαισθάνεται, πρόσθετε κι αὐτή, ὅπως κι ὅλες οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες, τὸ λιθαράκι γιὰ τὴν δημιουργία τῆς ἀτμόσφαιρας, μέσα στὴν ὁποία καλλιεργήθηκε καὶ ἡ σκέψη γιὰ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου: *Εἶναι ἀποδεδειγμένον καὶ καθημερινῶς ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι μιὰ μεγάλη ἀλήθεια ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶπεν εἰς τὴν Βουλὴν ἐσχάτως εἷς «Λαϊκὸς» βουλευτὴς διὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἀντιδράσεως Βενιζέλον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἡσυχάσῃ μόνον ὅταν ἐκλείψῃ αὐτός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ κακός της δαίμων.* Τὸ πρόβλημα ἦταν πὼς θὰ *ἐξέλιπε.* Ἀνέλαβε ὁ Καραθανάσης,μὲ ἐντολὴ ὑψηλὰ ἱσταμένων, νὰ ἱκανοποιήσει τὴν κοινὴ ἐπιθυμία τῶν φανατικότερων ἀντιβενιζελικῶν. Καταδίκασε, βέβαια ἡ *Ἤπειρος*, ὅπως κι ὅλος ὁ κυβερνητικὸς τύπος τὴν ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου, κατακεραύνωνε ὅμως ὅλους, ὅσοι τολμοῦσαν νὰ διακηρύττουν ὅτι, μετὰ τὴν ἀπόπειρα, ἡ Δημοκρατία κινδύνευε, ὅτι ἡ κυβέρνηση ἔπρεπε νὰ παραιτηθεῖ, ὡς ἐνεχόμενη σ' αὐτή. Φλογερὸς κήρυκας τῶν ἀπόψεων αὐτῶν, σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο, ἦταν ὁ βουλευτὴς Γ. Καγιᾶς, ἀρθρογράφος τοῦ *Κήρυκος. —Γιὰ ποιὰ Δημοκρατία μιλᾶτε;* τοὺς ἀπαντοῦσε ἡ *Ἤπειρος. Τὴν ὡραίαν Βενιζελικὴν Δημοκρατίαν τῶν σκανδάλων, τῶν καταχρήσεων, τῶν Γαλοπούλων, τῶν κλοπῶν, τῶν σκηνῶν τοῦ «Περοκέ», τῶν ὑπόπτων συμβάσεων, τῶν ἑκατομμυρίων τοῦ Καραπαναγιώτη, τῶν μεγάρων τῶν παραγόντων, τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Πλαστήρα;* (5-6-33). Μὲ τὴν ἀρθρογραφία της δὲν ζητοῦσε τὴν κατάργηση τῆς Δημοκρατίας καὶ τὴν ἐπαναφορὰ τῆς Βασιλείας, ἀντίθετα μὲ τὰ ὅσα φρονοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης, θεωροῦσε μάλιστα ἐπιζήμια γιὰ τὸν τόπο τὴν ἀνακίνηση τέτοιου ζητήματος.

Ὑποστήριζε τὴν ἀκολουθούμενη τακτικὴ τῆς κυβέρνησης στο θέμα τῶν ἀνακρίσεων γιὰ τὴν ἀπόπειρα κι ἀντέκρουε πεισματικὰ τὶς προσπάθειες τοῦ Βενιζελισμοῦ ν' ἀνατρέψει τὴν κυβέρνηση. *Μαίνεται ἡ Ἡρωδιὰς τοῦ Βενιζελισμοῦ; Ἐμπρὸς εἰς τὸν Ἡρώδην, τὸν λαὸν αὐτὸν τὸν κατάκοπον πλέον, ποὺ ἤρχισαν ἤδη νὰ τοῦ σκοτίζουν τὸν νοῦν καὶ τὴν σκέψιν οἱ καπνοί, ἔρριψε γυμνὴν τὴν Σαλώμην τῶν συκοφαντιῶν, καὶ τῶν ἐμπαθῶν κηρυγμάτων τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Καὶ ὅταν μετ' ὀλίγον ὁ Ἡρώδης αὐτὸς θὰ μεθύσῃ τελείως ἀπὸ τὰ κηρύγματα αὐτὰ καὶ ἀπὸ κομματικὴν λύσσαν καὶ τυφλωθῇ ἀπὸ μανίαν, θὰ τοῦ φέρουν ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλήν του Ἰοχανὰν* (Ἰωάννη): *τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τότε θὰ εἶναι πολὺ-πολὺ ἀργὰ δι' ὅλους μας!..*

Ἀπαντώντας στὶς φῆμες καὶ τοὺς ψιθύρους, ἀλλὰ καὶ σὲ φανερὲς διακηρύξεις κάποτε, γιὰ ἐπικείμενη ἐξέγερση τοῦ βενιζελικοῦ κόσμου, γιὰ ἐπανάσταση δηλαδή, κατὰ τῆς κυβέρνησης, ἀπαντοῦσε: *Ἂς ἐνεργήσουν ἀπὸ τοῦδε ὅ,τι νομίζουν ὅτι πρέπει νὰ ἐνεργήσουν. Καιρὸς εἶναι νὰ τελειώνω-*

μεν... Καὶ τὴν περιπέτειαν αὐτήν, τὴν τελευταίαν, μὰ τὴν ἀλήθειαν, τὴν δεχόμεθα. Διότι ἐφ' ὅσον ὁ Βενιζελισμὸς διακηρύσσει τοὺς σκοπούς του, ὅτι θ' ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον τῆς ἐπαναστάσεως... θὰ δοθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὸν νομοταγῆ καὶ φιλήσυχον πληθυσμὸν τῆς χώρας αὐτῆς ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκκαθαρίσῃ μιὰ γιὰ πάντα τοὺς λογαριασμούς του μὲ τὴν κακοποιὸν αὐτὴν ὀργάνωσιν, ἡ ὁποία δὲν ἐννοεῖ νὰ κινηθῇ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐντιμότητος. Ἂς κινηθῇ ἑπομένως ὁ Βενιζελισμός, ὅπως διακηρύσσει, διὰ νὰ τελειώνωμεν καὶ διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ὁριστικῶς ἡ γαλήνη εἰς τὸν τόπον (16-7-33). Ἔγιναν ὅλα ὅπως περίπου τὰ φαντάστηκε ἡ *Ἤπειρος*. Μόνον ποὺ μετὰ τὴν ἀναμέτρηση δὲν ἡσύχασε ὁ τόπος, μπῆκε σὲ νέες περιπέτειες.

Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Οἱ διακηρύξεις τῶν Βενιζελικῶν -εἶχαν προσδιορίσει μάλιστα καὶ τὸ χρόνο: ἀμέσως μετὰ τυχὸν ἀποτυχία τοῦ κόμματός τους στὶς ἐκλογὲς τῆς Θεσσαλονίκης- εἶχαν κάποιο ἀντίκρυσμα, ἢ τὶς ἔπλαθαν καὶ τὶς διέδιδαν οἱ ἀντιβενιζελικοὶ γιὰ ν' ἀντιπαρατεθοῦν στὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε ὁ Βενιζέλος; Δυστυχῶς εἶχαν. Ὁ Βενιζέλος, παρόλο ποὺ κέρδισε τὶς ἐκλογὲς τῆς Θεσσαλονίκης κι ἔφερε τὴν κυβέρνηση σὲ δύσκολη θέση, τὴν κλόνισε, ἀντὶ νὰ μείνει στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὴ νίκη του *ἐπροτίμησε τὴν 4ην Ἰουλίου, ν' ἀναχωρήσῃ πρὸς λουτροθεραπείαν εἰς Μπανιὸλ τῆς Γαλλίας, ἀφοῦ προηγουμένως ἔδωσεν ἐντολὰς διὰ τὴν προπαρασκευὴν πραξικοπήματος κατὰ τῆς κυβερνήσεως*. (Γρ. Δαφνῆ: *Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων* τόμ. Β΄ σελ. 229, Ἀθῆναι 1974). Δὲ θεωρήθηκε ἀναγκαία ἡ παρουσία τοῦ Βενιζέλου στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ γίνει ἀπὸ τὸν ἀντικυβερνητικὸ τύπο ἡ πολιτικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ θέματος. Ἡ καθυστέρηση τῶν ἀνακρίσεων, ἡ μὴ σύλληψη τῶν ἐνόχων, προπαντὸς τοῦ Καραθανάση δὲν ἦταν προσχήματα γιὰ τὴν ἀντικυβερνητικὴ ἐκστρατεία, ἀποτελοῦσαν πραγματικότητα, κάτι ποὺ δὲν ἤθελε νὰ παραδεχτεῖ ὁ κυβερνητικὸς τύπος, ἐπέρριπτε μάλιστα τὴν εὐθύνη στοὺς ἀντίπαλους: *Διατὶ ἐνεργεῖ ἔτσι ὁ βενιζελισμός; Ἁπλούστατα. Ὑπάρχει σκοπὸς εἰς τὰς ἐνεργείας του καὶ σχέδιον. Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ σχέδιον νὰ παραμένῃ πάντοτε ἐκκρεμὴς ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ τῆς ἀποπείρας, διὰ νὰ γίνεται ἡ δέουσα καὶ αἰσχρὴ ἐκμετάλλευσις ἀπὸ τὸν τὰ πάντα ἐκμεταλλευόμενον Βενιζελισμόν. Αὐτὸ εἶναι τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον κατενόησαν πάντες πλέον* (*Ἤπειρος*, 30-7-33).

Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Δαφνῆ, γιὰ ἐντολὴ τοῦ Βενιζέλου πρὸς προπαρασκευὴ πραξικοπήματος, δὲν εἶναι αὐθαίρετος. Οἱ προθέσεις τοῦ Βενιζέλου, μέσω τῶν ἐφημερίδων, εἶχαν γίνει ἤδη εὐρύτατα γνωστές, ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὲς ὅλες οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἐπαρχίας. Ἔγραφε π.χ. ἡ *Ἤπειρος* (22-8-33): *...Μεταξὺ τοῦ ἀντιπάλου πολιτικοῦ κόσμου ὑπάρχουν πολλοί, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀνεπιθύμητον βαρυθυμίαν παρακολουθοῦν τὰς στασιαστικὰς ἐκδηλώσεις καὶ ἐνεργείας τοῦ κόμματος τῶν*

«Φιλελευθέρων» καὶ τοὺς ἀνταρτικοὺς σκοπούς, τοὺς ὁποίους ἔταξεν εἰς ἑαυτό. Οὐδεὶς ὅμως τολμᾶ ν' ἀντιδράσῃ καὶ νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὰς συμμορικὰς ταύτας προσπαθείας. Διότι τὸ σύνθημα ἐδόθη ἤδη ἐκ Μπανιόλ, (δόθηκε πρὶν ἀναχωρήσει ὁ Βενιζέλος γιὰ τὴ Μπανιόλ). *Καὶ ὑπῆρξε τόσον κατηγορηματικὸν καὶ τόσον ἀδυσώπητον, ὥστε ν' ἀναγκασθοῦν πάντες ἀνεξαιρέτως, καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ λεγόμενοι «ἡγέται» εἰς ἀδιαμαρτύρητον ὑποταγήν. Ἀλλ' ἂν ἡ σημερινὴ κυβέρνησις εἶναι ἀποφασισμένη νὰ μετέλθῃ πᾶν μέσον διὰ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν χώραν εἰς τὴν ὁμαλότητα, εἶναι ἐπίσης ἀποφασισμένη νὰ συντρίψῃ ἀμειλίκτως καὶ πᾶσαν προσπάθειαν διαταράξεως τῆς τάξεως...* Ἀλλὰ τὶ πιθανότητες ἐπιτυχίας μποροῦσε νὰ ἔχει ἕνα κίνημα, ὅταν εἶχαν γίνει γνωστὲς οἱ προθέσεις τοῦ Βενιζέλου, ἐνάμιση χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκρηξή του;

Στὸ ἴδιο, περίπου, μῆκος κύματος μὲ τὴν *Ἤπειρο* ἐξέπεμπε καὶ ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη. Ὑπῆρχε ὅμως μιὰ οὐσιαστικὴ διαφορά. Ἡ πρώτη δὲν ἀνακινοῦσε πολιτειακὸ ζήτημα, ἡ δεύτερη τὸ ἔφερνε συχνά, ἰδιαίτερα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, στὸ προσκήνιο τοῦ ἐνδιαφέροντος, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει ἂν ἔτσι ἔδινε ὅπλα στοὺς ἀντιπάλους τῆς κυβέρνησης. Χαρακτηριστικὸ τὸ ἄρθρο τῆς 10-8-33, μὲ τίτλο: *Εἷς Κοίρανος, εἷς Βασιλεύς*. Χαρακτήριζε *ἄνανδρον ἢ σκόπιμον τὴν ὑποστολὴν τῆς βασιλικῆς σημαίας ἀπὸ ὅλας τὰς ἀντιβενιζελικὰς ἐφημερίδας* -κατακρίνοντας ἔμμεσα καὶ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ κόμματός του Π. Τσαλδάρη γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς Δημοκρατίας- καὶ χαιρέτιζε τὴν ἔκδοση τῆς ἑβδομαδιαίας βασιλικῆς ἐφημερίδας -τοῦ *Ἑλληνισμοῦ*- *μὲ ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τῆς Βασιλείας*, τὴν ἐπαναφορὰ τῆς ὁποίας θεωροῦσε ἀναγκαία γιὰ τὸν τόπο. *Ἕνας βασιλεὺς* -ἔγραφε- *ἀνατρεφόμενος ἐκ γενετῆς ἵνα ἀνέλθῃ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, εἶναι χιλιάκις προτιμότερος ὡς Ἀνώτατος ἄρχων ἀπὸ τὸν καλλίτερον Παῦλον Κουντουριώτην καὶ τὸν καλλίτερον Ἀλεξάνδρον Ζαΐμην ἢ οἱονδήποτε δικτάτορα... Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ὁ ἀδέκαστος ρυθμιστὴς τοῦ πολιτεύματος, ἐνῶ ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Ζαΐμης ὑπῆρξαν, ὁ μὲν εἷς ὁμόφρων συνεργάτης τοῦ Βενιζέλου, ὁ δέ, πιστὸς ἐκτελεστὴς τῶν διαταγῶν του... Τὰ ἔθνη διὰ τῶν Βασιλέων ἐσχηματίσθησαν καὶ διὰ τῶν Βασιλέων ἐμεγαλούργησαν.* Ξεχνοῦσε κάτι ὁ Χρηστοβασίλης, ἢ μᾶλλον τὸ ἤξερε ἀλλὰ δὲ μποροῦσε νὰ τὸ ὁμολογήσει. Ἔπρεπε ὁ βασιλιὰς νὰ στέκεται πάνω ἀπὸ τὰ κόμματα καὶ νὰ μὴ γίνεται κομματάρχης, ὅπως δυστυχῶς ἔγινε...

Ἡ *Κραυγή*, ἀντιβενιζελικὴ κατὰ βάση, ἐξακολουθοῦσε νὰ διαφοροποιεῖται στὶς περιπτώσεις ποὺ πίστευε ἢ προσπαθοῦσε νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ πιστεύει, πὼς ἡ κυβέρνηση, καὶ εἰδικότερα ὁ ἐκπρόσωπός της στὰ Γιάννινα Γενικὸς διοικητὴς Κουμουνδοῦρος, δὲ βοηθοῦσε στὴν ἀποκατάσταση τῶν Ἠπειρωτῶν παλαιῶν πολεμιστῶν καὶ ἐφέδρων, μὲ προσλήψεις τους στὶς δημόσιες θέσεις. Δὲν διατηροῦσε ἀκόμα καὶ καλὲς σχέσεις μὲ

πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη τῶν διοικητικῶν συμβουλίων τῶν δύο *Λαϊκῶν πολιτικῶν συλλόγων Ἰωαννίνων*, οὔτε μὲ τὶς ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες *Ἐλευθερία* καὶ *Ἤπειρο*. Ἀγωνιζόταν νὰ μὴ φανεῖ ὅτι θίγει τὸν Κουμουνδοῦρο, μὲ ἄρθρα του, τὰ ἄλλα ὅμως δημοσιεύματα τῆς ἐφημερίδας, δὲ διευκόλυναν τὴν προσπάθειά του.

Ὑποστηρικτὲς τῆς *Φιλελεύθερης* καὶ *Δημοκρατικῆς* παράταξης ἦταν ὁ *Κῆρυξ*, κατὰ κύριο λόγο, θεωρούμενος καὶ ὡς ἡμιεπίσημο ὄργανο τοῦ *Φιλελευθέρου* κόμματος, ὅπου ἀρθρογραφοῦσαν οἱ περισσότεροι βουλευτὲς τοῦ νομοῦ, κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, κατὰ βάση προσανατολισμένος στὴν ὑποστήριξη τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος*, ἀλλὰ καὶ τοῦ *Φιλελευθέρου*, μετὰ τὴν συνεργασία τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ μὲ τὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμό* καὶ τὴν ἐκλογή του ὡς βουλευτῆ μὲ τὸ συνδυασμό του στὰ Γιάννινα. Βασικὸ κορμὸ τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* ἀποτελοῦσε τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*, οἱ βουλευτὲς ὅμως, τῶν Γιαννίνων, κατατρίβονταν σὲ ἐσωκομματικὲς διαμάχες κι ἀντιπαραθέσεις -χειρότερες ἀπὸ τὶς ἐσωκομματικὲς διαμάχες τῶν Λαϊκῶν, εἶχαν καὶ κάποιο ἔρεισμα, ἀφοῦ τὸ κόμμα τους κυβερνοῦσε-, οἱ ὁποῖες κρίνονταν δυσμενῶς ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη. Οἱ δυὸ κύριοι παράγοντες τῶν Φιλελευθέρων Δ. Μπότσαρης καὶ Σπ. Σῖμος, καυγάδιζαν συνεχῶς μεταξύ τους, χρησιμοποιοῦντες ὡς δημοσιογραφικὰ ὄργανα, ὁ μὲν Μπότσαρης τὸν *Κήρυκα*, ὁ δὲ Σῖμος τὴν ἐφημερίδα του, τὴν *Πατρίδα*, καὶ στὰ Γιάννινα τὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα*. Ὁ *Κῆρυξ* διέβλεπε προσπάθεια τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, νὰ τὸν ὑποκαταστήσει στὸ ρόλο του ὡς ἡμιεπισήμου ὀργάνου τῶν *Φιλελευθέρων*, γιαυτὸ κι ἄρχισε αὐστηρὴ κριτικὴ ἐναντίον του, σὲ πολλὰ ἐπίπεδα. Εἰρωνευόταν τὴν προσπάθειά του νὰ ἐμφανίσει τὴν ἐπίθεση ποὺ ἔγινε ἐναντίον τοῦ διευθυντῆ του ὡς δολοφονικὴ ἀπόπειρα, ὀργανωμένη ἀπὸ μπράβους τῆς Γενικῆς διοίκησης -εὐθυγραμμιζόταν ἔτσι καὶ μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν ἀντιβενιζελικῶν- καθὼς καὶ τὴ διένεξη μεταξὺ τοῦ Ι. Θεοδωρίκα καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἐκδότη τῆς *Πατρίδος* Σίμου, κατὰ τὸ ἔγκλημα τῆς Ντουραχάνης. Ἡ στάση μάλιστα τοῦ *Κήρυκος* ἀπέναντι στὸ ἀνακοινωθὲν τοῦ *Συνδέσμου Φιλελευθέρων Ἰωαννίνων*, στάση ἐπικριτικὴ γιὰ τὸ περιεχόμενό του, καὶ θετικὴ ὑπὲρ τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κουμουνδούρου, τόσο στὸ θέμα τῶν προσλήψεων ὑπαλλήλων στὸ δημόσιο ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν ἐφέδρων, ὅσο καὶ στὶς κατηγορίες γιὰ ὀργάνωση δολοφονικῶν ἀποπειρῶν σὲ βάρος τῶν Τζάλλα καὶ Σίμου, διηύρυνε τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* καὶ τὸν Κήρυκα καὶ ἔδωσε τὴν δυνατότητα στὸν πρῶτο νὰ ζητήσει τὴν ἀποκήρυξη τοῦ δευτέρου ἀπὸ τὸ Κέντρο καὶ τὸ *Σύνδεσμο Φιλελευθέρων Ἰωαννίνων*, κάτι τὸ ὁποῖο ἔγινε. Ἦταν φυσικὸ ὁ ἀγώνας μεταξὺ τῶν δύο ἐφημερίδων νὰ λάβει μεγαλύτερες διαστάσεις καὶ νὰ ἐκτοξεύονται ἀπὸ τὴν κάθε πλευρὰ ὕβρεις καὶ κατηγορίες βαρύτατες. Γιὰ λίγο διάστημα φάνηκε νὰ ἐπικρατεῖ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἡ στάση ὅμως τοῦ *Συνδέσμου Φιλελευθέρων Ἰωαν-*

νίνων, ποὺ δὲν φαινόταν νὰ συμφωνεῖ μὲ τὴ διοίκηση τοῦ κόμματος στὴν ἀποκήρυξη τοῦ *Κήρυκος* καὶ ἔδειχνε ἕνα εἶδος μετάνοιας γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ κόμματος ἀπέναντι στὴν ἀρχαιότερη φιλελεύθερη ἐφημερίδα, συνέβαλε ὥστε νὰ μὴν δημιουργηθεῖ σοβαρὸς ἀντίκτυπος στὴ φιλελεύθερη κοινὴ γνώμη, ἡ ὁποία ἀπὸ χρόνια θεωροῦσε τὸν *Κήρυκα* ὡς ὄργανο τῶν *Φιλελευθέρων*. Ὅλα αὐτὰ κίνησαν τὶς ὑποψίες τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, ὅτι παιζόταν συμπαιγνία σὲ βάρος του. Ἀποκαλυπτικὸ εἶναι τὸ ἄρθρο του τῆς 23-8-33 (τίτλος: *Ἐν ἐπιφυλακῇ διότι προδιδόμεθα*): Ἔγραφε: *Ὅταν δὲν τακτοποιοῦνται καὶ δὲν ἐπιλύονται τὰ ἀναφυόμενα ἐσωκομματικὰ ζητήματα εἰς τὸν νομόν, τὰ ἐνδιαφέροντα τὴν ἀντιπολίτευσιν, δύνανται νὰ δημιουργήσουν μιὰν κατάστασιν λυπηρὰν ἂν ὄχι καὶ μελλοντικῶς ἐπιζημίαν διὰ τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐν τῷ νομῷ μας, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν τὰ κόμματα τῶν «Φιλελευθέρων», τὸ «Ἀγροτικὸν» καὶ τὸ «Προοδευτικόν». Ἴσως καὶ πιθανόν, οἱ ἐπιφανειακῶς κρίνοντες τὰ πράγματα, νὰ μὴ προσδίδουν καὶ τόσην σημασίαν εἰς τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων ἡμερῶν. Ἴσως καὶ πιθανόν, κυρίως οἱ «Φιλελεύθεροι» τοῦ νομοῦ μας, νὰ μὴν ἀνησυχοῦν διότι ἐγένετο ὑπὸ τῆς διοικήσεως τοῦ κόμματος τῶν «Φιλελευθέρων», δι' ἐπισήμου ἀνακοινωθέντος, ἡ ἀποκήρυξις τοῦ «Κήρυκος». Δὲν ἀποκλείομεν μάλιστα νὰ δικαιολογήσουν τὸ γεγονὸς κατὰ ἕνα τρόπον.* Ὅλα αὐτὰ θὰ μᾶς ἄφηναν καὶ μᾶς ἀδιάφορους -συνέχιζε- *ἂν δὲν ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι οἱ καταπροδώσαντες τὴν ἀποστολήν των* -ἐννοεῖ τὸν *Κήρυκα*- *δὲν ὡπλίζοντο μὲ κυνικὴν ἀναίδειαν καὶ κατερχόμενοι εἰς τὰ πεζοδρόμια νὰ διαλαλοῦν, νὰ διακηρύττουν, νὰ ὑποστηρίζουν καὶ νὰ πιστεύουν, ὅτι ἡ δυσαρμονία καὶ ἡ διαφωνία μεταξὺ ἑνὸς κόμματος καὶ μιᾶς ἐφημερίδος πρεσβευούσης τὰς ἀρχάς του, δὲν ἔχουν οὐδεμίαν σημασίαν καὶ ἀξίαν καὶ συνεπῶς δὲν παίζουν οὐδένα ρόλον εἰς τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τοῦ κόμματος τούτου ἢ τὴν πρὸς αὐτὸ πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν τῶν ὀπαδῶν του.* Κι ἀφοῦ κατέθετε τὰ ἐπιχειρήματά του γιὰ τὸ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ κρατηθεῖ ἀρραγὴς ἡ παράταξη τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, καλοῦσε τοὺς μετέχοντες, κυρίως τοὺς *Φιλελευθέρους* νὰ ἐνδιαφερθοῦν καὶ νὰ θεραπεύσουν τοπικὰ τὴν δυσμενὴ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε ἐξαιτίας τῆς στάσης τοῦ *Κήρυκος*. *Ἐμπρὸς ὅλοι εἰς ἐπιφυλακὴν* -κατέληγε- *διότι προδιδόμεθα*. Θὰ ἐπανέλθει καὶ σὲ ἑπόμενα ἄρθρα του ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ζητώντας τὴν ἵδρυση *Πανηπειρωτικοῦ συλλόγου Φιλελευθέρων*, καὶ συνεχίζοντας νὰ ἐπικρίνει τόσο τὸν *Κήρυκα*, ὅσο καὶ τὸ *Σύνδεσμο Φιλελευθέρων Ἰωαννίνων*, χωρὶς νὰ πετύχει ν' ἀποκόψει τὸν ἀντίδικό του ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῶν *Φιλελευθέρων* τοῦ νομοῦ.

Ὑποχρεώθηκε τελικὰ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ν' ἀναγνωρίσει ὅτι εἶχε κάνει λάθος νὰ κατηγορήσει τοὺς Ἰωάννη Θεοδωρίκα (Τέγο), Ἰωσὴφ Γκανῆ καὶ Διον. Ταμπάκη, ὡς μπράβους ποὺ ἀποπειράθηκαν νὰ δολοφονήσουν τὸν Ἰ. Σῖμο. *Ἀπουσιάζοντος τοῦ διευθυντοῦ μας, ὁ ἐνταῦθα τότε παρεπη-*

δημῶν ἀνταποκριτὴς τῆς «Πατρίδος» Ἰωάν. Σῖμος, καταχρώμενος τῆς φιλοξενίας καὶ τῆς φιλίας μας προέβη εἰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι, συμπολίτας μὲν ἔθιξαν, ἡμᾶς δὲ παρουσίασαν εἰς τὰ ὅμματα τοῦ ἀναγνωστικοῦ μας κοινοῦ ὡς τρέφοντας διάθεσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν νὰ πλαστογραφήσωμεν, ἀλλὰ καὶ συμπολίτας μας νὰ θίξωμεν, ὡς τοὺς Ἰωσὴφ Ἀβρ. Γκανῆ καὶ Ἰω. Τέγον (Θεοδωρίκαν). *Ἡ ἐφημερίδα μας θεωρεῖ ὑποχρέωσίν της νὰ ζητήσῃ συγγνώμην, διότι μία ἀπουσία τοῦ διευθυντοῦ μας ἐπέτρεψεν εἰς κακοὺς φίλους νὰ πολιτευθοῦν κατὰ τρόπον, ὅστις ἔθιξε τοὺς συμπολίτας μας καὶ ἐκφράζομεν τὴν λύπην μας.* Πλήρης καὶ εὐθαρσὴς ὁμολογία λάθους. Τὴν ἄλλη μέρα ζήτησε συγγνώμη κι ἀπὸ τὸ Διον. Ταμπάκη. Ἡ ὀξύτητα πάντως μεταξὺ τῶν δύο ἐφημερίδων ἔφτασε σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε ὁ Δ. Πανίδης νὰ ἀπειλήσει μὲ σχόλιό του, τὸν Εὐθ. Τζάλλα ὅτι θὰ τὸν ἔδερνε. *Δὲν θὰ εἶναι ἄνδρας ἂν δὲν πραγματοποιήσει τὰς ἀπειλάς του,* ἀπαντοῦσε ὁ δεύτερος (29-8-33). Γιὰ τὴν ψεύτικη εἴδηση *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἂν καὶ ζήτησε συγγνώμη καταδικάστηκε, ὕστερα ἀπὸ μήνυση τοῦ Ι. Θεοδωρίκα, ἀπὸ τὸ Πλημμελιοδικεῖο σὲ 3.000 δρχ.

Ἡ ἀντίθεση μεταξὺ τῶν τοπικῶν στελεχῶν τῶν *Φιλελευθέρων*, φάνηκε καθαρὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπερώτηση ποὺ κατέθεσαν στὴ Βουλὴ οἱ βουλευτὲς Ἰωαννίνων Σπ. Σῖμος καὶ Ἀλ. Λούλης, στὴν ὁποία ἀναπτύσσονταν οἱ κατηγορίες γιὰ παραγκωνισμὸ στοὺς διορισμοὺς Ἠπειρωτῶν ὑπαλλήλων καὶ γιὰ τὶς «δολοφονικὲς» ἀπόπειρες ἐναντίον τῶν Τζάλλα καὶ Σίμου, γιὰ τὶς ὁποῖες οἱ ἐπερωτῶντες θεωροῦσαν ὑπεύθυνο τὸν Γενικὸ διοικητὴ Κουμουνδοῦρο. Ἐνῶ οἱ δυὸ βουλευτὲς τὸν κατηγοροῦσαν ὡς ὑπεύθυνο γιὰ ὅλα, ὁ Δ. Μπότσαρης εἶπε: *Μετὰ πολλῆς στοργῆς παρακολουθῶ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ καὶ ὅτι οὐδεὶς διενοήθη νὰ τὸν κατηγορήσῃ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του συνέβησαν ἔκτροπα ἐν Ἠπείρῳ.* Πλήρης ἀντίθεση!..

Τὴ γενικότερη ἀντιπολιτευτικὴ θέση του, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* τὴ διατύπωνε καὶ μὲ ἄρθρα δικά του ἢ συνεργατῶν του, κυρίως ὅμως μὲ τὴν ἀναδημοσίευση ἄρθρων ἀπὸ τὶς βενιζελικὲς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν. Πάντως ἡ ἔντονα ἐπικριτικὴ στάση του ἀπέναντι στὸ Γενικὸ διοικητὴ Κουμουνδοῦρο, τὸν στέρησε ἀπὸ δημοσίευση διακηρύξεων κι ἀνακοινώσεων -οἱ ὁποῖες πληρώνονταν- ἀπὸ ἕνα σοβαρὸ δηλαδὴ οἰκονομικὸ ἔσοδο. Ἦταν τὸ μεγάλο του παράπονο. Μὲ θέρμη καὶ ἐνθουσιασμὸ χαιρέτησε τὴν ἵδρυση τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης, ἡ ὁποία περιέκλειε εἰς τοὺς κόλπους της ὅ,τι τὸ ἐκλεκτὸν τῶν δημοκρατικὰ φρονούντων.* Ἡ ὀργάνωση, μαζὶ μὲ τὸ ὁμώνυμο δημοσιογραφικό της ὄργανο, διαδραμάτισε σημαντικὸ ρόλο στὴν προετοιμασία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Βενιζέλου τὸ 1935.

Στὴ Βόρειο Ἤπειρο ἡ κατάσταση χειροτέρευε ἀπὸ μέρα σὲ μέρα σὲ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, στὰ ἑλληνόφωνα χω-

ριά, ὅπου οἱ διδάσκαλοι πληρώνονταν ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς κοινότητες, ἐξακολουθοῦσαν νὰ μένουν κλειστὰ δυὸ χρόνια καὶ περισσότερο. Ἦταν πιὰ ἐμφανὴς ὁ σκοπὸς τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης: τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἔπρεπε νὰ κλείσουν γιὰ νὰ σβήσει σιγὰ-σιγὰ κι ὁ ἑλληνισμὸς τῆς περιοχῆς. Γιὰ τὴ μὴ λειτουργία τῶν σχολείων οἱ ἀλβανικὲς ἀρχὲς χρησιμοποιοῦσαν τὰ πιὸ εὐτελῆ μέσα. Ἀρνοῦνταν τὴν ἔκδοση ἀδειῶν λειτουργίας, ἐπειδὴ συντηροῦνταν ἀπὸ τὶς κοινότητες, μὲ διάφορα προσχήματα, ἢ τὶς χορηγοῦσαν τὸν τελευταῖο μήνα ποὺ ἔκλειναν τὰ σχολεῖα. Δῶρο ἄδωρο δηλαδή... Ἡ στάση αὐτὴ προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν κατοίκων ποὺ διαμαρτυρήθηκαν, ὅπως σημειώθηκε, πρὸς τὶς ἀλβανικὲς ἀρχές καὶ εἶχαν τὴν πρόθεση ν' ἀπευθυνθοῦν καὶ πρὸς τὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*. Ἡ ἀναφορὰ τῆς *ἐν Ἀλβανία ἑλληνικῆς μειονότητος* ὑποβλήθηκε στὸ Γενικὸ γραμματέα τοῦ διεθνοῦς ὀργανισμοῦ στὶς 2-1-1934, οἱ Ἀλβανοὶ ὅμως ποὺ πληροφορήθηκαν τὶς προθέσεις τῶν Ἑλλήνων ἄρχισαν πιέσεις σὲ βάρος τους, κάθε εἴδους. Οἱ προύχοντες τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων συλλαμβάνονταν καὶ ὑποβάλλονταν, μὲ τρομοκρατικὲς μεθόδους, σὲ ἀνακρίσεις γιὰ ν' ἀποκαλύψουν τοὺς πρωταίτιους τῆς κίνησης, ἡ ὁποία ἀπέβλεπε στὴ συλλογὴ ὑπογραφῶν τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν. Ἡ κατάσταση φορτιζόταν καθημερινὰ ὅλο καὶ περισσότερο καὶ πολλοὶ φυλακίζονταν μὲ ἀστήρικτες κατηγορίες· συνεννοοῦνταν, ἔλεγαν, μὲ τὸ *Ἑλληνικὸν Κομιτάτον*. Στελέχη τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑποστήριζαν, ὅτι ἡ διαμαρτυρία πρὸς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν σχολείων ἀποτελοῦσε ἀναφαίρετο δικαίωμά τους, *τὸ ὁποῖον κέκτηνται ὅλοι ἐκεῖνοι, ὑπὲρ τῶν ὁποίων διεθνεῖς συνθῆκαι ἀνεγνώρισαν προνόμια* (ὅπως συνέβαινε μὲ τοὺς Ἕλληνες τῆς Βορείου Ἠπείρου). *Ἂν δὲ αἱ ἀλβανικαὶ ἀρχαὶ νομίζουν ὅτι διὰ τῶν τρομοκρατικῶν μεθόδων θὰ κατορθώσουν νὰ πνίξουν τὴν φωνὴν τῶν Βορειοηπειρωτῶν πλανῶνται.* Δὲν τὴν ἔπνιξαν. Ἡ φωνή τους ἔφτασε ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε. Θὰ χρειάζονταν ὅμως κι ἄλλοι ἀγῶνες γιὰ νὰ ἔρθει ἡ δικαίωση.

Τὰ Γιάννινά μας δὲν εἶχαν Ἄδωνιν καὶ ἀπέκτησαν ἕναν (τὴν 1η Μαρτίου 1929) *ἀλλὰ ἡ βάπτισίς του ἔγινε, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κακίστην συνήθειαν, ὕστερα ἀπὸ 4 χρόνια καὶ 4 μῆνες.* Τὸ ὄνομα Ἄδωνις δόθηκε στὸ γυιὸ τοῦ διευθυντῆ τοῦ Διδασκαλείου Ἰωαννίνων Εὐρ. Σούρλα. *Ὀνομασία εὐστοχωτάτη διότι ὁ βαπτισθεὶς εἶναι πραγματικῶς ἕνας μικρὸς Ἄδωνις στὴν ὀμορφιά* (*Ἐλευθερία* 27-7-33).- Ἀρραβῶνες: Γεώργιος Παπανικολάου, καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* καὶ Ἀντιγόνη Ἀριστ. Σάρρα, ἀρραβωνιάστηκαν. Ὁ Παπανικολάου ἔγινε καὶ γυμνασιάρχης τῆς Ζωσιμαίας μεταπολεμικά, ἐνῶ ὁ γυιός του Νίκος Παπανικολάου εἶναι ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους μαιευτῆρες τῶν Γιαννίνων.- *Εἷς ἐκ τῶν καλλιτέρων Ἰσραηλιτῶν ἐμπόρων τῆς πόλεώς μας ὁ κ. Μωυσῆς Μάτσας, ἀκολουθῶν τὸ εὐσεβὲς παράδειγμα τῶν ὁμοεθνῶν του, διέλυσε τὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐμπορικὴν ἑταιρείαν, ἐπώλησε τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτὸν ἐμπορεύματα καὶ πλήρης θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ζήλου, ἀποχαιρετᾶ διὰ παντὸς τὴν πόλιν μας, πόλιν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τε καὶ τῶν προπατόρων του, τοὺς συγγενεῖς του καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς του*

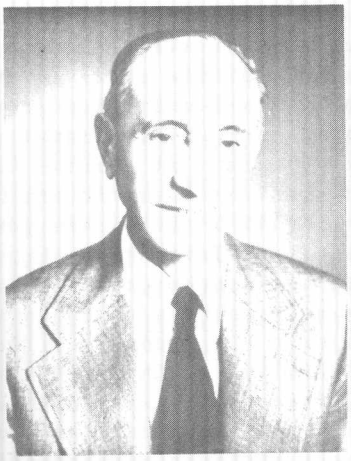
συμπολίτας καὶ ἀπεύχεται εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν τῶν Ἱεροσολύμων! Ὥρα του καλὴ τοῦ ἀγαθοῦ Ἰσραηλίτου Μωυσῆ Μάτσα! Ὥρα του καλή! ...Αὐτὸς ὁ ἀποχαιρετισμὸς δείχνει κάποια ἄλλη ποιότητα ζωῆς, διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς μέρες μας.- Ἄγριο ἔγκλημα ἔγινε στὴν Κόνιτσα ποὺ συντάραξε τὴν κοινωνία τῆς μικρῆς κωμόπολης, ἀλλὰ καὶ τῶν Γιαννίνων.

Γεώργιος Παπανικολαου

Ὁ κρεοπώλης Χαρίσης Σδράβος, *ἀγαπήσας ἐμμανῶς τὴν εὐειδεστάτην κόρην τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως Λευκάδος Μαρίκαν Δημητριάδου, μὴ ἀνταποκρινομένην εἰς τὸν ἔρωτά του, κατέφερε δυὸ μαχαιριὲς στὸ στῆθος της καὶ τὴν ἄφηκεν ἄπνουν.* Στὴν ἀνάκριση ὁ Σδράβος ὁμολόγησε τὸ ἔγκλημά του, θέλησε μάλιστα νὰ τὸ «δικαιολογήσει» καταθέτοντας ὅτι, *ἐνῶ αὐτὸς ἔτρεφε σφοδρὸν ἔρωτα πρὸς τὴν 18έτιδα νεάνιδα, αὐτὴ τὸν ἀπεστρέφετο καὶ τὸν περιφρονοῦσε, μὴ τρέφουσα οὐδεμίαν συμπάθειαν πρὸς αὐτόν. Μάλιστα κατὰ τὴν μοιραίαν συνάντησιν, καθ' ἣν οὗτος προσεπάθει νὰ μαλάξῃ τὴν σκληρὰν καρδίαν της, αὕτη τὸν ἀπέπεμψε ὑβρίζοντάς τον: «Φύγε παλιοτζομπάνη, δὲν θέλω νὰ σὲ δοῦν τὰ μάτια μου».* (*Ἐλευθερία*, 3-8-33). Δικάστηκε καὶ καταδικάστηκε σὲ πολυετὴ φυλάκιση. Μὲ τὴν κατάρρευση τῆς χώρας καὶ τὴν εἴσοδο τῶν Γερμανῶν δραπέτευσε ἀπὸ τὶς φυλακὲς καὶ στὴν κατοχὴ ἀναδείχτηκε ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς σκληρότερους καπετάνιους τοῦ ΕΛΑΣ...- Συνεχίζονταν οἱ διενέξεις, ἀκόμα καὶ ἡ δημιουργία ἐπεισοδίων, ἀνάμεσα στὸν πρόεδρο τοῦ *Ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου* Ἐπ. Βέλλη, ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς παράγοντες σὲ προηγούμενα χρόνια τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*, καὶ τὸν Πρόεδρο τοῦ *Ἐπαγγελματικοῦ ἐπιμελητηρίου*, στενὰ συνεργαζόμενο μὲ τὴν *Ὁμοσπονδία ἐπαγγελματιῶν Ἠπείρου*, τῆς ὁποίας διευθύνων σύμβουλος ἦταν ὁ Ἰ. Παπαζήσης, γιὰ τὸ θέμα τῆς χρήσης τοῦ κτιρίου, ὅπου στεγαζόταν, πρὶν τὸ διαχωρισμό, τὸ ἐνιαῖο *Ἐμπορικὸ καὶ ἐπαγγελματικὸ ἐπιμελητήριο*. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς θητείας τοῦ *Φιλελεύθερου* Γενικοῦ διοικητῆ Γ. Μόδη καὶ μὲ φροντίδα του, εἶχε γίνει ὁ διαχωρισμὸς τοῦ *Ἐπιμελητηρίου* σὲ δυὸ (*Ἐμπορικὸ* καὶ *Ἐπαγγελματικό*) ταυτόχρονα ἄρχισαν καὶ οἱ διενέξεις μεταξὺ τῶν δυὸ σωματείων. Ὁ Ἐπ. Βέλλης, πρόεδρος τοῦ *Ἐμπορικοῦ*, ἀγωνίστηκε νὰ μὴν γίνει ἡ διαίρεση· ἀπέβαινε σὲ βάρος τοῦ *Ἐπιμελητηρίου* ποὺ προήδρευε, γιατὶ ἀποδυναμωνόταν οἰκονομικά, ἀφοῦ οἱ πόροι τοῦ *Ἐπαγγελματικοῦ* ἦταν δεκαπλάσιοι τοῦ *Ἐμπορικοῦ*. Παρὰ τὴ διαίρεση τὸ θέμα ἐκκρεμοῦσε ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε νομοθετικὴ ρύθμιση. *Εἶναι ἀνάγκη πλέον* -ἔγραφε Ἡ *Ἤπειρος* 3-8-33- *διὰ νὰ μὴ διασύρεται ὁ θεσμὸς τῶν «Ἐπιμελητηρίων», ἡ Γενικὴ διοίκησις νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας διὰ τὴν ὁριστικὴν πλέον ἔκδοσιν τοῦ διατάγματος περὶ χωρισμοῦ τῶν «Ἐπιμελητηρίων» καὶ τερματισμὸν μιᾶς ὁμολογουμένως ἀθλίας καὶ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως οἰκτρᾶς ἐκκρεμότητος, ἀδίκως διαιωνισθείσης.* Ὁ Χρηστοβασίλης, ὑποστηρικτὴς τοῦ Βέλλη, παρὰ τὶς ἀντίθετες πολιτικές του πεποιθήσεις, συνιστοῦσε στὴν κυβέρνηση νὰ βρεῖ τρόπους γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ *Ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου*, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ λειτουργεῖ ἀπρόσκοπτα, ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ αὐτή, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει οἱ συζητήσεις οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς ἐμπορικῆς σύμβασης.- Ἄρχισαν πάλι νὰ γίνονται συζητήσεις ἀνάμεσα στὶς τοπικὲς ἐφημερίδες γιὰ τὸ χωρισμὸ τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων σὲ δυὸ νομούς: Ἰωαννίνων καὶ Θεσπρωτίας. Ἡ ἰδέα εἶχε διατυπωθεῖ ἀπὸ καιρό, ἐκ μέρους Ἠπειρωτῶν, στελεχῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* (Γεωργ. Γάγαρη, Κων. Σπέγγου καὶ Κων. Ζαούση) *πρὸς ἀπαλ-*

λαγὴν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν βενιζελικῶν μουσουλμάνων Τσάμηδων, οἵτινες ἐνόθευον πάντοτε μέχρι τοῦδε τ' ἀποτελέσματα ὑπὲρ τοῦ βενιζελικοῦ συνδυασμοῦ... Τὴν ἰδέα τὴν ἐγκολπώθηκε καὶ ἡ κυβέρνηση τῶν *Λαϊκῶν*, ἡ ὁποία μάλιστα διέταξε τὸ Γενικὸ διοικητὴ Κουμουνδοῦρο, νὰ συντάξει τὸ σχετικὸ νομοσχέδιο. Στὴν ἀπόφαση ἀντιτάχτηκε ἄλλη ὁμάδα *Λαϊκῶν*, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Χρηστοβασίλη, ὁ ὁποῖος διέβλεπε πὼς ἡ ἵδρυση νέου νομοῦ θὰ ζημίωνε τοὺς νομοὺς Ἰωαννίνων καὶ Πρέβεζας. Ἐξάλλου οἱ ἴδιοι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς, φιλονικώντας γιὰ τὸ ποιὰ πόλη θὰ ἦταν ἡ ἕδρα τοῦ νομοῦ -ἡ Ἠγουμενίτσα, ἡ Παραμυθιὰ ἢ οἱ Φιλιάταις- ἔδωσαν ἀφορμὲς στὴν κυβέρνηση *ν' ἀνακρούσῃ πρύμναν*. Ὁ *Κῆρυξ* παρότι *Φιλελεύθερος*, ἂν κι «ἀποκηρυγμένος», ἐπανέφερε τὸ θέμα στὴν ἐπικαιρότητα ζητώντας τὴν ἵδρυση νομοῦ Θεσπρωτίας, ἀλλὰ συνάντησε καὶ πάλι τὴν ἀντίδραση τῆς *Ἐλευθερίας* (10-8-33). Ὅμως ἦταν ἀνάγκη ἡ δημιουργία τοῦ νέου νομοῦ ποὺ ἔγινε λίγα χρόνια ἀργότερα.- Σχολιάστηκε καὶ στὰ Γιάννινα ἡ δολοφονία, τὸν Αὔγουστο στὴ Θεσσαλονίκη, τοῦ τέως πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀλβανίας Χασὰν βέη Πριστίνα, ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς ἀλβανικῆς ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ καὶ θανάσιμου ἐχθροῦ τοῦ Ἀχμὲτ Ζώγου. Οἱ ἀλβανικὲς ἀρχές, μέσω τῶν προξενείων τους, διέψευδαν κατηγορηματικὰ ὅτι ἐνέχονταν στὴ δολοφονία καὶ τὴν ἀπέδιδαν σὲ πράκτορες τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἀφοῦ κι ὁ δολοφόνος ἦταν Σέρβος ὑπήκοος. Ὑπῆρχαν τέσσερες ἐκδοχὲς γιὰ τὴ δολοφονία, οἱ δυὸ πρῶτες ἐπικρατέστερες: 1) Ὅτι ἡ δολοφονία ἔγινε ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ καθεστῶτος τοῦ Ἀχμὲτ Ζώγου. β) Ὅτι ἔγινε ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ προπαγάνδα. 3) Ἀπὸ τὴ σερβικὴ προπαγάνδα καὶ δ) Ἀπὸ προσωπικοὺς ἐχθρούς του.- Πέθανε καὶ κηδεύτηκε στὰ Γιάννινα (13-8-33), ὁ εἰρηνοδίκης Μπάγιας Ἀθανάσιος Ἀτέσης -γνωστὸς γιὰ τὶς ἱκανότητές του καὶ τὸν καλὸ χαρακτήρα του καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ Ζαγόρι. Ἡ καταγωγή του ἦταν ἀπὸ τὴ Μεσσηνία. Ἐγχειρίστηκε γιὰ ἀφαίρεση σκωληκοειδίτιδας, *ἡ ἐγχείρησις ἐπέτυχεν, ἀλλ' ὁ ἀσθενὴς ἀπεβίωσεν*.- Σὲ δυὸ μέρες (15 Αὐγούστου) ἄλλο δυστύχημα χτύπησε τὸ Ζαγόρι. Πνίγηκε, *μὴ γνωρίζων νὰ κολυμβᾷ*, στὶς καταβόθρες τοῦ παραπόταμου τοῦ Βοϊδομάτη, κάτω ἀπὸ τὴ Βίτσα, ὁ γυιὸς τοῦ δικολάβου Μιχ. Δεληγιάννη, μαθητὴς γυμνασίου, ἀπὸ τὰ Ἄνω Σουδενά. (Γιόρταζε ἡ Βίτσα τὸ Δεκαπενταύγουστο, καὶ θυμᾶμαι τὴ λύπη, τὸν πόνο, τὸν θρῆνο καὶ τὸν κοπετὸ τῆς οἰκογένειας, τῶν φίλων καὶ συγγενῶν, ἀλλὰ κι ὅλου τοῦ χωριοῦ, ὅταν ἔγινε ἡ μεταφορὰ τοῦ πνιγμένου παιδιοῦ στὴ Βίτσα καὶ νὰ διακομιστεῖ ἔπειτα στὸ χωριό του. Ἔχω ἀκόμα στὰ μάτια μου τὴν εἰκόνα τῆς ἔσχατης ἀπελπισίας τοῦ πατέρα, ποὺ ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη δὲν ξανάβγαλε ὡς τὸ θάνατό του, τὸ μαῦρο πουκάμισο ποὺ φόρεσε...).- Ἔγιναν στὶς 13-8-33 οἱ ἀρραβῶνες *τοῦ καλλιτέχνου καὶ χρυσοχόου Ἀλεξ. Δ. Τζομάκα, ἐκ τοῦ γνωστοῦ χρυσοχοϊκοῦ οἴκου τῶν Καλαρρυτῶν, μετὰ τῆς καλλιμόρφου, ἐναρέτου καὶ ἁβρᾶς νοικοκυροπούλας Δίδος Ἀθανασίας Ἀλεξίου*.- Ὁ δικηγόρος Ἰωαννίνων καὶ τραυματίας πολέμου Νικ. Γούσιας, *ὑπέστη ἐν Ἀθήναις ἀκρωτηριασμὸν τῆς δεξιᾶς χειρός του, ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ βραχίονος, οὐδενὸς μέσου θεραπείας ἰσχύσαντος*. Ὁ Γούσιας εἶχε πέσει ἀπὸ ἄλογο καὶ χτύπησε στὸ χέρι, ὅταν πρὶν ἕνα χρόνο ἔκανε ἐκλογικὴ περιοδεία, μαζὶ μὲ τὸν Ἀλεξ. Μυλωνᾶ, ὡς ὑποψήφιος τότε τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος*.- Ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἀθήνα (28-8-33) ὁ διευθυντὴς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τῆς VIII

Ἀλέξανδρος Δ. Τζομάκας

μεραρχίας ἀρχίατρος Ἰωαν. Σαρικάκης. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν ἐπαινετικὰ σχόλια γιὰ τὴ θητεία του στὰ Γιάννινα (περισσότερο ἀπὸ τρία χρόνια). *Ἦτο εἷς ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων ὁμοιοβάθμων του ἐπιστημόνων καὶ κοινωνικώτατος ὢν εἶχε συνδεθεῖ δι' ἀρίστων σχέσεων μετὰ τῆς παρ' ἡμῖν ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐγκαταλείπων τὴν πόλιν μας ἀφήνει τὰς καλλιτέρας ἀναμνήσεις, τόσον αὐτός, ὅσον καὶ ἡ ἐρίτιμος αὐτοῦ σύζυγος Κα Σαρικάκη, μετὰ τῆς ὁποίας ἀπετέλει στόλισμα τῶν φιλικῶν συναναστροφῶν.* (Μὲ τὴν οἰκογένεια Σαρικάκη εἶχα συνδεθεῖ στενότατα, κατὰ τὴ μαθητεία μου στὸ β΄ γυμνάσιο, ὄντας συμμαθητὴς τοῦ γυιοῦ τους Θεόδωρου. Μὲ πρόσεχαν σὰ νὰ ἤμουν παιδί τους. Περισσότερα γράφω στὶς *Ἀναμνήσεις*, «Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν», τόμ. Α΄ Ἰωάννινα 1992).- Πρωτοφανὴ ἐπιτυχία γιὰ τὰ θεατρικὰ χρονικὰ τῶν Γιαννίνων, σημείωσε ἡ παράσταση τοῦ *Ἐρνάνη* τοῦ Βέρντι, στὸ θέατρο *Εὐστρατιάδη*, ἀπὸ τὸ θίασο τοῦ *Ἐθνικοῦ μελοδράματος*.- Συνταξιοδοτήθηκε ὁ καθηγητὴς μαθηματικῶν τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς Φιλ. Σαγκούνης ἀπὸ τοὺς καλλίτερους καθηγητὲς ποὺ εἶχε ἡ σχολὴ στὴν ἱστορία της. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν ἐγκωμιαστικὰ σχόλια γιὰ τὴ μακρόχρονη καθηγητικὴ θητεία του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν μεγάλη προσφορά του στὴν ἀναδίφηση τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου, ἰδιαίτερα τῶν Γιαννίνων. Τὸ θερμότερο ἄρθρο ἔγραψε ὁ Χρηστοβασίλης (11-9-33). Τὸ τιτλοφοροῦσε: *Ὁ ἀρχαῖος καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς κ. Φίλ. Σαγκούνης. Ἕνας ἕνας* -ἔγραφε- *ἀπέρχονται οἱ μεγάλοι καθηγηταὶ τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς μας, καταλαμβανόμενοι ὑπὸ τοῦ ὁρίου τῆς ἡλικίας καὶ καταβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀπαισίου γήρατος. Μετὰ τοὺς ...ἦλθε καὶ ἡ σειρὰ τοῦ καθηγητοῦ τῶν μαθηματικῶν κ. Φιλ. Σαγκούνη, διδάξαντος ὁλόκληρον τεσσαρακονταετίαν εὐόρκως, εὐσυνειδήτως, ἀόκνως, αὐστηρῶς καὶ δικαίως. Ἦτο οὗτος ὁ μόνος καθηγητής, ὅστις, χωρὶς νὰ ἀδικῇ κανέναν μαθητήν του, ὑπῆρξεν ἀνένδοτος εἰς τὰς παρακλήσεις ὑπὲρ τῶν ἀνικάνων μαθητῶν καὶ δὴ ἀπροσπέλαστος. Ἡ μακρά του διδασκαλία ὑπῆρξε φωτεινή, καταληπτή, σαφὴς καὶ μεθοδική, καὶ μετὰ τὸν ἀείμνηστον γυμνασιάρχην Σπ. Μανάρην, μαθηματικὸν μεγάλης ἀξίας καὶ συγγραφέα μεθοδικωτάτων μαθηματικῶν συγγραμμάτων, ἔρχεται δεύτερος κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὁ κ. Σαγκούνης, ἀφήσας ἐποχὴν ἀξιομνημόνευτον τῆς μακρᾶς του διδασκαλίας· ἀπερχόμενος δὲ ἤδη ἐκ τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς, ἀφήνει ὄπισθέν του εὐδοκιμωτάτην ὑπηρεσίαν καὶ ἑκατοντάδας πολλὰς μαθητῶν, ὧν οὐκ ὀλίγοι εἶναι ἐπιστήμονες ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων... ἀκόμη καὶ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου. Ἀλλ' ὁ κ. Σαγκούνης ἐργατικὸς καὶ μελετηρὸς ὅπως πάντοτε... εἰργάσθη καὶ ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐπιστήμης του, κατατείνας εἰς τὴν ἐξονύχισιν τοῦ βίου τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους καὶ ἰδιαίτατα τῆς θρυλικῆς μας πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, ἀδελφῶν Ζωσιμάδων καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, διορθώσας πολλὰς ἱστορικὰς περὶ αὐτῶν πλάνας... Μετὰ τὸν Γ. Καλούδην, ὁ Φίλ. Σαγκούνης. Πάει καὶ αὐτὸς μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ παρελθόν...*- Πέθανε στὴν Ἀθήνα ὁ Ἀναστάσιος Λαμπρινὸς ἀπὸ τὸ Τσερβάρι, *γόνος μιᾶς ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων οἰκογενειῶν τῶν Ἰωαννίνων, ἀδελφὸς τῶν ἀξιοτίμων κυριῶν Χαριτίνης Γ. Τζαβέλλα καὶ Εὐφροσύνης Ἰω. Λάππα.*

Νικόλαος Γούσιας, δικηγόρος. Εἶχε μαχητικὴ συμμετοχὴ στὰ πολιτικὰ πράγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΕΘΑΙΝΕΙ Ο ΣΤΑΥΡΑΕΤΟΣ...

Ἡ τρομερὴ ἀρρώστεια ποὺ βασάνιζε τὸ μητροπολίτη Σπυρίδωνα, ἡ φυματίωση, τὸν εἶχε χτυπήσει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα ποὺ ἦταν μητροπολίτης στὴν Κόνιτσα, ἐπὶ τουρκοκρατίας· τότε ποὺ δρασκελοῦσε βουνὰ καὶ λόγγους, κάτω ἀπὸ ἀντίξοες καιρικὲς συνθῆκες, γιὰ νὰ ἐμψυχώσει τὸ ποίμνιό του, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἐφοδιάσει μὲ ὅπλα, γιὰ τὴν ἀντίστασή του, ἦταν παπὰς κι ἀντάρτης μαζί. Τὸ 1933 ἡ ὑγεία του ἐπιδεινώθηκε σὲ βαθμὸ ἐπικίνδυνο γιὰ τὴ ζωή του. Ἔμπαινε κι ἔβγαινε σὲ νοσοκομεῖα καὶ σανατόρια, συνεχίζοντας, χωρὶς ἀνάπαυση, τὸ κοπιαστικὸ ἔργο του, ἦταν φυσικὸ νὰ χειροτερεύσει ἡ κατάστασή του. Στὶς 17-7-33 ὁ Χρηστοβασίλης σκόρπιζε ἕνα τόνο αἰσιοδοξίας γράφοντας: *Μίαν λίαν εὐχάριστον πανελλήνιον καὶ εἰδικώτερον πανηπειρωτικὴν εἴδησιν ἔχομεν νὰ προσφέρωμεν σήμερον εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας: ὅτι ὁ μέχρι τοῦδε ἀσθενῶν σοβαρῶς, λατρευτός μας μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων, εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὸ στάδιον τῆς τελείας ἀναρρώσεως. Εἴθε ἡ θεία πρόνοια νὰ διαφυλάξῃ αὐτὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Γραμμάτων τῆς Ἠπείρου.* Στὶς 7-9-33 ἔγραφε πάλι: *Μετὰ χαρᾶς ἀναγγέλομεν εἰς τὸ Ἠπειρωτικὸν κοινόν, ὅτι ἀφίκετο ἐκ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ἀναρρωτηρίου του, ὁ λαοφίλητος σεβασμιώτατος κ.κ. Σπυρίδων, ὅπως παραστῇ εἰς τὴν ἐν τῇ προσφιλεῖ του Μονῇ Βελλᾶς τελουμένην αὔριον ἐτησίαν θρησκευτικὴν πανήγυριν πρὸς χαρὰν ὅλου τοῦ πνευματικοῦ του ποιμνίου.* Τὴ μιὰ πέθαινε, τὴν ἄλλη ἀνασταινόταν. Ἀπὸ σανατόριο ἔβγαινε κι ἀντὶ νὰ καθήσει νὰ ξεκουραστεῖ, αὐτὸς ἐκεῖ, στὴ Βελλά, στὸ πάθος του. Ὅμως ἡ φυματίωση δὲν ἀστειευόταν. Ὁ χάρος ἐνέδρευε γιὰ νὰ τοῦ δώσει ἀποφασιστικὸ χτύπημα. Μετὰ τὶς γιορτὲς στὴ Βελλὰ γύρισε στὰ Γιάννινα μὲ ἐπιδείνωση τῆς ὑγείας του σὲ σημεῖο ἀπελπι-

Ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων Βλάχος.

στικό. Κανένας δὲν πίστευε πιά, ἀκόμα καὶ οἱ γιατροί, πὼς θὰ μπορέσει νὰ συνέλθει. Ὅλοι μετροῦσαν τὶς τελευταῖες μέρες του. Καὶ τότε ὁ Χρηστοβασίλης, ἕνας ἀπὸ τοὺς στενότερους φίλους του, ξέσπασε σ' ἕνα κλάμα ἀσταμάτητο, ἕνα ποιητικὸ μοιρολόγι ἀπελπισίας, ποὺ τὸ ἀποτύπωσε στὴν ἐφημερίδα του (21-9-33). Ἀξίζει νὰ τὸ παραθέσω ὁλόκληρο. Τίτλος του: *Ὁ ἑτοιμοθάνατος σταυραετὸς τῆς Ἠπείρου. Δὲν ἀνέρχεται πλειὰ στοὺς ἀτέρμονες αἰθέρες καὶ δὲν ἐγγίζει πλειὰ μὲ τὶς φτεροῦγες του τὸν κεραυνό, ὅπως ἄλλοτε, ὁ ὑπερήφανος Σταυραετός, ἀλλὰ κοίτεται στὴ φωλιά του πληγωμένος, μὲ δυὸ βαρειὲς μολυβιὲς κατάστηθα. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ πετάξῃ πλειά... Κόπηκαν οἱ αἰθέριοι δρόμοι του. Ἡ φωλιά του εἶναι κλωβί του. Τὸ αἷμα τρέχει ἀπὸ τὶς δυὸ πληγὲς τοῦ στήθους του, τρέχει, τρέχει. Πεθαίνει ὁ Σταυραετός! Πεθαίνει!*

Ἡ λαμπρὴ ματιά του ποὺ ἄλλοτε διέσχιζε τὶς ἀπέραντες ἐκτάσεις καὶ πρόσβλεπε ἀσκαρδαμυκτὶ τὸν φωτοβόλον ἥλιον, εἶναι τώρα θολή, νυσταγμένη καὶ κλίνει νὰ σβήσῃ. Δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀτενίσῃ τὸ φῶς, τὸ φῶς ποὺ τὸν ἔτρεφε καὶ τὸν γιγάντωνε. Ὅλες οἱ λάμψεις τ' οὐρανοῦ τὴν κρατοῦν ἀναίσθητη. Ἕνα φοβερὸ σκοτάδι, σὰν μαῦρο σύννεφο, ἐρχόμενο ἀπὸ μακρυά, ζυγώνει τὸν πληγωμένο Σταυραετὸ καὶ θέλει νὰ τὸν σαβανώσῃ. Πεθαίνει ὁ Σταυραετός! Πεθαίνει!

Ὁ Σταυραετὸς πονεῖ. Ὁ Σταυραετὸς πάσχει. Βλέπω τὴν ὑπερήφανη ἡρωϊκὴ ψυχή του νὰ καταβάλλεται, καὶ τὴ ζωή του, ποὺ δὲν εἶχε γνωρίσει ποτὲ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀνάπαυση, νὰ ἐξατμίζεται, σὰν αἰθέριο ἄρωμα, καὶ τὰ μεγάλα του ὄνειρα ποὺ εἶχε μεταβάλει σὲ ὡραῖες πραγματικότητες, νὰ διακόπτωνται καὶ νὰ σταματοῦν γιὰ πάντα, χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ ἕνας συνεχιστής τους, ἕνας νέος ἐμπνευστής τους, ἕνας νέος δημιουργός τους, σὰν κι αὐτόν. Πεθαίνει ὁ Σταυρετός! Πεθαίνει!

Ἡ Λύρα τονίζει ἕνα μεγάλο μοιρολόγι γιὰ τὸν Σταυραετὸ ποὺ τὸν ἀγγελοκρούει ὁ Χάρος. Ἕνα μεγάλο μοιρολόγι ἑτοιμάζεται στὸν Ἠπειρωτικὸ ὁρίζοντα, γεμάτο πόνο καὶ θλίψη, γιὰ τὴ μεγάλη ψυχή, ποὺ μέλλει νὰ φτερουγίσῃ γιὰ τὸ αἰώνιο καὶ ἀγύρηγο ταξίδι. Κόσμος κλαίει γύρα του. Λαὸς ἀκέριος χύνει μαῦρα δάκρυα. Δὲν ὑπάρχει γιατριὰ γιὰ τὸν πληγωμένο θανάσιμα Σταυραετό. Πεθαίνει ὁ Σταυραετός! Πεθαίνει.

Ἔρχεται ὁ Χάρος ἀπὸ μακρυά, καβάλλα στὸ μαῦρο του ἄλογο. Βογγάει ἄγρια ὁ ἄνεμος, κιτρίνισαν καὶ πέφτουν τὰ φύλλα, δὲν λάμπει ὁ ἥλιος στὸν οὐρανό, σύννεφα μαῦρα σκεπάζουν τὸν αἰθέρα, κάποιο μεγάλο κακὸ πρόκειται νὰ γίνῃ. Κοράκια τριγυρίζουν τὴ σπηλιὰ τοῦ Σταυραετοῦ, κάνουν κύκλους καὶ κρώζουν πένθιμα. Κλαῖν οἱ κάμποι, κλαῖν καὶ τὰ βουνά. Πεθαίνει ὁ Σταυραετός. Πεθαίνει!

Μαυροφορέσου Ἤπειρο, μάννα του Ἤπειρο! Ὁ Σταυραετός σου ποὺ καμάρωνες πλειότερο ἀπ' ὅλα σου τα παιδιά, χαροπαλεύει. Κλάψε δυστυχισμένη Ἤπειρο, κλάψε. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὸν ἔχει νικήσει τίποτε στὸν Κό-

σμο, ποὺ πάλευε ἀδάμαστος κι ἀκατανίκητος, δὲν ἔχει χέρια νὰ πολεμήσῃ δὲν ἔχει πόδια νὰ περπατήσῃ, δὲν ἔχει στῆθος ν' ἀντισταθῇ. Ὁ Χάρος τεντώνει τὸ δρέπανό του νὰ πάρῃ τὴν αἱματόβρεχτη ψυχή του. Πεθαίνει ὁ Σταυραετός! Πεθαίνει!

Μὴν ἀφήσετε τὸν Ἠπειρώτη Σταυραετὸ νὰ ξεψυχήσῃ ἐδῶ, μέσα στοὺς κάμπους. Μὴν ἀφήσετε τὸ ἡρωϊκὸ κορμί του νὰ σαπίσῃ ἐδῶ κάτω... Σηκώσατέ τον, ὡς ποὺ εἶναι ἀκόμα καιρός, καὶ ἀνεβάσετέ τον στὴν πιὸ ψηλὴ κορφὴ τοῦ Πίνδου, κι ἐκεῖ ἀνοίξετε τὸν τάφον του, γιὰ ν' ἀγναντεύῃ ἀπ' ἐκεῖ τὸν λαόν του, τὴν Ἤπειρόν του, ὅλην τὴν Ἤπειρόν του, ἐλεύθερη καὶ σκλαβωμένη. Κλάψετε Ἠπειρῶτες, κλάψετε! Πεθαίνει ὁ Σταυραετός! Πεθαίνει!

Ἄγγελοι, ἑτοιμασθῆτε νὰ ὑποδεχθῆτε τὴν ὡραία του ψυχή!

Ὁ Χρηστοβασίλης βιάστηκε. Φαίνεται πὼς τὸ συνειδητοποίησε κι ὁ ἴδιος, γιατὶ δὲν ἔγραψε τίποτε τὶς ἑπόμενες μέρες γιὰ τὴν ἀνάρρωσή του. Τὴ μέρα ποὺ τὸν μοιρολογοῦσε, ὁ Σπυρίδων δὲν κατέβαινε τὰ σκαλιὰ τοῦ κάτω κόσμου, ἀλλὰ ἄρχισε νὰ πατάει δειλά, ἀλλὰ σταθερὰ στὴ γή, νὰ συνέρχεται. Σὲ δέκα μέρες ἦταν σὲ θέση νὰ ταξιδέψει γιὰ τὴν Ἀθήνα, ν' ἀσκήσει τὰ καθήκοντά του, ἦταν συνοδικός. Ἡ Ἤπειρος ἔγραφε γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀρρώστειας του, ἐπικρίνοντας, σὲ ἄλλο της σχόλιο, καὶ τὴ βιασύνη τοῦ Χρηστοβασίλη νὰ τὸν μοιρολογήσει πρὶν τὴν ὥρα του: *Ἡ Πανηπειρωτικὴ κοινὴ γνώμη, μὲ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ποὺ ἀξίζουν αἱ ἀνυπολόγιστοι ὑπηρεσίαι ποὺ προσέφερεν ὁ σεπτὸς ἱεράρχης εἰς τὸν τόπον αὐτόν, γιὰ τὸν ὁποῖον κατήντησε πλέον ν' ἀποτελῇ τὸ μοναδικὸν κεφάλαιον, παρακολουθεῖ τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ἀσθενοῦντος ἀπὸ ἡμερῶν. Καὶ εὑρισκόμεθα εἰς ἐξαιρετικῶς εὐχάριστον θέσιν, δυνάμενοι σήμερον νὰ πληροφορήσωμεν τὴν Ἠπειρωτικὴν κοινωνίαν, ὅτι ἡ ὑγεία τοῦ σεβασμιωτάτου σημαντικῶς ἐβελτιώθη, ὥστε ἐκτὸς παντὸς κινδύνου νὰ εὑρίσκεται οὗτος ἀπὸ τῆς χθὲς* (τὴν ἡμέρα ποὺ δημοσιευόταν τὸ ἄρθρο τοῦ Χρηστοβασίλη), *ὅτε ἐδέχθη πλείστους φίλους του ἐπισκεφθέντας αὐτὸν καὶ ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἀπησχολήθη μὲ διάφορα Ἠπειρωτικὰ ζητήματα. Ἡ τελεία ἀνάρρωσίς του ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ εἶναι ταχεῖα, ὅπως εὔχεται ὁλόκληρος ἡ Ἤπειρος.* Στὶς 27-9-33 ἡ ἴδια ἐφημερίδα σχολίαζε: *Ἀναρρώσας τελείως ἀναχωρεῖ δι' Ἀθήνας, ὅπου ἡ θέσις του ὡς συνοδικοῦ τὸν καλεῖ, ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης κ. Σπυρίδων, τοῦ ὁποίου τὴν τελευταίαν ἀσθένειαν μὲ ἐξαιρετικὴν ἀγωνίαν παρηκολούθησεν ἡ Ἠπειρωτικὴ κοινὴ γνώμη. Ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἀπέμεινε δυστυχῶς τὸ μοναδικὸν πλέον ὑγιὲς Ἠπειρωτικὸν κεφάλαιον. Ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὴν Ἤπειρον ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ τὸν θρηνήσῃ καὶ Αὐτὸν -ὅπως, λίαν ποιητικῶς ἴσως, ἀλλὰ πολὺ προτρέχων, ἔσπευσε νὰ κάμῃ ὁ κ. Χρηστοβασίλης. Εὐτυχῶς ὁ Δεσπότης εἶναι πολὺ καλὰ καὶ ἐγωϊστικὰ σκεπτόμενοι, ἠμποροῦμε νὰ λέγωμεν, ὅτι θὰ τὸν ἔχωμεν πολλὰ χρόνια ἀκόμα διὰ νὰ*

δουλεύῃ τὴν Ἤπειρον. Καὶ τὸν εἶχαν. Ἡ μοίρα τοῦ ἐπεφύλασσε δραστηριότητες ἀποφασιστικῆς σημασίας ὄχι μόνο γιὰ τὴν τύχη τῆς Ἠπείρου, ἀλλὰ κι ὁλόκληρης τῆς Ἑλλάδας. Ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γρ. Σακκᾶ σημείωνε (25-9-35): *Ἐκ βαρυτάτης νόσου προσβληθεὶς κατάκειται ἀπὸ ἡμερῶν ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Σπυρίδων Βλάχος. Ἤδη ἡ κατάστασίς του ἐβελτιώθη σημαντικῶς, ὥστε μετ' ὀλίγον καιρὸν νὰ δυνηθῇ ὁ Ἱεράρχης μας νὰ συνεχίσῃ τὴν τόσον ἐθνικὴν καὶ λαοφιλῆ δρᾶσιν του ὑπὲρ τῆς Ἠπείρου.* Ἀντίθετα ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (23-9-33), μὲ τὴ γνωστὴ στάση του ἀπέναντι στὴν πολιτεία τοῦ Σπυρίδωνος, πρόβλεπε μακρὰ ἀπουσία ἀπὸ τὰ καθήκοντά του: *Ἀπὸ ἡμερῶν κατάκειται κλινήρης ἐκ σοβαρᾶς ἀσθενείας, ὁ μητροπολίτης κ. Σπυρίδων Βλάχος.* Ἀπὸ *χθὲς* (22-9-33) *ἡ ἀσθένειά του, κατὰ πληροφορίας τῶν κύκλων τῆς Μητροπόλεως, ἐσημείωσεν αἰσθητήν τινὰ βελτίωσιν. Πάντως, καίτοι ὁ ἄμεσος κίνδυνος ἐξέλιπε, ἐν τούτοις δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ἡ ἀνάρρωσις τοῦ μητροπολίτου θὰ βραδύνῃ πολὺ καὶ συνεπῶς θὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν εἰς τὰ διάφορα ζητήματα τῆς ἁρμοδιότητός του.* Τὸ ἀντίθετο ἔγινε. Ὁ Σπυρίδων δὲν ἦταν ἄνθρωπος συνηθισμένης συμπεριφορᾶς, ὑγείας κι ἀντιδράσεων σ' ὁποιαδήποτε ἀρρώστεια. Διέθετε ἀπεριόριστα ὅρια ἀντοχῆς καὶ δυνάμεων καὶ μποροῦσε νὰ δίνει καὶ νὰ κερδίζει μάχες, ποὺ ἄλλοι τὶς ἔχαναν μὲ πολὺ μικρότερες δοκιμασίες. Μιὰ ζωὴ πάλευε μὲ τὴ φυματίωση, εἶχε φτύσει τὰ πλεμόνια στὰ ματωμένα του πτύελα, κι αὐτὸς ἐκεῖ, νὰ παλεύει μὲ νύχια καὶ μὲ δόντια νὰ κρατηθεῖ, νὰ ξορκίσει τὸ κακό, ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ δαίμονα ποὺ τοῦ κατάτρωγε τὰ σωθικά, νὰ πεθαίνει, νὰ ψυχορραγεῖ καὶ νὰ παραμιλάει γιὰ σχεδιασμοὺς μελλοντικῶν ἔργων κι ὁραμάτων. Ἴσως αὐτὸ τὸ ἀσίγαστο πάθος γιὰ δημιουργία, νὰ ἦταν τὸ φάρμακο τῆς σωτηρίας του. Κανένας δὲν εἶχε ἐλπίδες γιὰ τὴ σω-

Ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων Βλάχος στὴ Βελλά, τὸ δημιούργημά του καὶ τὸ ἀγαπημένο του καταφύγιο, μὲ τὸν καλογερικὸ σκοῦφο του. Δίπλα ὁ στενὸς συνεργάτης του ἀρχιτέκτονας Αριστ. Ζάχος.

τηρία του, εἶχε δίκιο ὁ Χρηστοβασίλης ποὺ τὸν μοιρολογοῦσε, στὸ θάνατο ὁδηγοῦσε ἡ κατάστασή του, ὅμως αὐτὸς πῆρε μιὰ βαθειὰ ἀνάσα, γέμισε μὲ ὀξυγόνο ὅσες κυψελίδες δὲν εἶχε καταφύγει ἡ ἀρρώστεια καὶ πετάχτηκε ὄρθιος.

Ἡ ὥρα ν' ἀναμετρηθεῖ ὁ Ἀκρίτας στὰ μαρμαρένια ἁλώνια μὲ τὸ Χάρο εἶχε φτάσει. *Ὅπως τὸ εἶχε προβλέψει ὁ Βάντζιος*, σκεφτόταν ὁ Πέτρος, ὅταν ἔμαθε πὼς ὁ Σπυρίδων εἶχε πέσει βαρειὰ ἄρρωστος, βαρύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἔτρεξε στὴ Μητρόπολη νὰ μάθει τὶ ἀκριβῶς συνέβαινε. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ δεσπότη, εἶχαν τὴν ἔκφραση τῆς ἀπελπισίας στὸ πρόσωπό τους, ἀκόμα καὶ ὁ τόσο ψύχραιμος ἀνεψιός του, ὁ Κοντοπάνος, ἔδειχνε πὼς εἶχε χάσει κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴ ζωὴ του. *—Τὸν χάνουμε κ. Κωστίδη*, τοῦ εἶπε, *ὁ γίγαντας γονάτισε... —Μὰ δὲν ὑπάρχει τίποτα γιὰ νὰ τὸν σώσει;* ψέλλισε ὁ Πέτρος, ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ὅλα εἶχαν τελειώσει καὶ τὸ μοιραῖο ἦταν ἀναπόφευκτο... *—Δὲν ὑπάρχει..*, ἀπάντησε ὁ ἄλλος, *μόνο ἂν γίνει κάποιο θαῦμα...* Γιὰ θαῦμα εἶχε μιλήσει κι ὁ Βάντζιος, θυμόταν καλὰ ὁ Πέτρος, μπορεῖ καὶ νὰ γινόταν, αὐτὸς πίστευε στὴν παντοδυναμία τοῦ θεοῦ, οἱ γιατροὶ ὅμως ποὺ μπαινόβγαιναν ἀπὸ τὸ δωμάτιο τοῦ ἄρρωστου ἦταν σκυθρωποί, ἡ ἔκφρασή τους ἔκανε τοὺς ἄλλους νὰ παγώνουν. Ζήτησε νὰ μπεῖ στὸ δωμάτιο, νὰ φιλήσει τὸ χέρι τοῦ δεσπότη, νὰ τοῦ δώσει κουράγιο κι ἐλπίδα, δὲν τὸν ἄφησαν, ὁ ἄρρωστος ἦταν σ' ἀπελπιστικὴ κατάσταση. Δὲν πῆγε στὸ μαγαζί, γύρισε μ' ἁμάξι στὸ σπίτι, ἔνοιωθε κούραση, ἀνησυχία κι ἀπογοήτευση. Στὸ βάθος ὅμως τῆς καρδιᾶς του λαμπύριζε μιὰ σπίθα ἐλπίδας, ἴσως γινόταν τὸ θαῦμα. Ἔσβησε κι αὐτή, ὅταν διάβασε τὸ ἄρθρο τῆς *Ἐλευθερίας, Πεθαίνει ὁ σταυραετός*, γιὰ νὰ τὸ γράφει ὁ Χρηστοβασίλης, ἀπὸ τοὺς πιὸ γκαρδιακοὺς φίλους τοῦ Σπυρίδωνος, ἔτσι θὰ ἦταν. Ἔκλεισε τὰ μάτια του καὶ βυθίστηκε στὸ παρελθόν. Σὰν κινηματογραφικὴ ταινία πέρασε ἀπὸ μπροστά του ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ δεσπότη, ἀπὸ τὴ ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας ἀκόμα, οἱ ἀγῶνες του, οἱ ταλαιπωρίες, οἱ κίνδυνοι, οἱ συνέπειες ποὺ εἶχαν γιὰ τὴ ζωή του οἱ πολιτικὲς διαμάχες, τὸ ἔργο του, αὐτὸ τὸ περίλαμπρο ἔργο ποὺ θὰ θύμιζε στὶς ἐπερχόμενες γενεὲς τὸ χρέος τους. *Ἀλήθεια*, ἀναλογίστηκε κάποια στιγμὴ κι ἄνοιξε τὰ μάτια του, *θὰ βρισκόταν διάδοχος ἀντάξιος νὰ τὸ συνεχίσει;* Δὲ μπορεῖ. Ἡ θεία πρόνοια θὰ μεριμνοῦσε, δὲ θ' ἄφηνε νὰ ρημάξει ἕνα ἔργο ποὺ εἶχε στηθεῖ μὲ θυσίες, ἀγῶνες, ἱδρώτα καὶ αἷμα πολύ, στὸ βασανισμένο κορμὶ τοῦ Σπυρίδωνος δὲν εἶχε μείνει σταγόνα, εἶχε ζυμωθεῖ μὲ τοὺς ὁραματισμούς του, εἶχε γίνει ἕνα μὲ τὶς πέτρες τῶν μεγαλόπρεπων οἰκοδομημάτων του, προπαντὸς μὲ τὰ σχολεῖα ποὺ ἦταν τὸ πάθος του. Τὸ ἤξερε καλὰ αὐτὸ ὁ Πέτρος, τὸ βίωνε χρόνια τώρα ποὺ βρισκόταν στὸ πλάι του καὶ τοῦ συμπαραστεκόταν. *—Γιατὶ θεέ μου*, εἶπε σὲ κάποια στιγμὴ φωναχτά, *γιατὶ τὸν*

παίρνεις κοντά σου, τώρα, στὴν ἀκμὴ τῆς δημιουργίας του, τώρα ποὺ τόσο τὸν χρειάζεται ὁ τόπος; Ἄκουσε τὴ φωνὴ ἑνὸς ταπεινοῦ δούλου σου, ξέρω, τοὺς ἀγαπημένους καλεῖ ὁ Κύριος γρήγορα κοντά του, δικός σου θὰ εἶναι, θάρθει ἡ ὥρα νὰ γονατίσει στὸ θρόνο σου γιὰ νὰ εὐλογεῖ τὴ δόξα σου, τώρα ὅμως τὸν θέλουμε ἐμεῖς, ἔχουμε ἀνάγκη τῆς παρουσίας του, δῶσε διαταγὴ στὸ ἀρχάγγελό σου νὰ βάλει στὸ θηκάρι τὸ ξίφος του... Ὁ Πέτρος ὅλα αὐτὰ τὰ ζοῦσε ἀνάμεσα στὸ ὄνειρο καὶ τὴν πραγματικότητα, τὰ μάτια ἦταν μισόκλειστα, εἶχε ὅμως τὴν αἴσθηση πὼς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς του εἶχε ἀναβλύσει μιὰ προσευχή, *ἄμποτες νὰ γίνει ἀκουστὴ ἀπὸ τὸ Πανάγαθο,* σκέφτηκε, ὅταν ξύπνησε ἐντελῶς.

Τὴν ἄλλη μέρα, πρὶν ἀκόμα βγεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι, τὰ καλὰ νέα τὸν πρόφτασαν. Ὁ Γιάγκος ἔτρεξε ἀπὸ τὸ μαγαζὶ γιὰ νὰ τὸν πληροφορήσει πὼς τὴ νύχτα ἡ κρίση τῆς ἀρρώστειας κορυφώθηκε κι ἄλλαξε πορεία. Ὁ πυρετὸς ἔπεσε, ὁ βήχας καταλάγιασε, οἱ αἱμοπτύσεις σταμάτησαν, ὁ Σπυρίδων ἄνοιξε τὰ μάτια του, εἶδε γύρω του μαζεμένους γιατρούς, ἱερωμένους, ἀνθρώπους τῆς Μητρόπολης, ἕνα ἐλαφρὸ χαμόγελο ἄνθισε στὰ χείλη του, *θὰ ζήσω,* τοὺς εἶπε μὲ φωνὴ ποὺ μόλις ἀκουγόταν, *δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ ὥρα μου.* Τὸ θαῦμα ἔγινε. Ὁ νεκρὸς ἀναστήθηκε. Ἡ ἀνάρρωση προχώρησε μὲ γρήγορους ρυθμούς. Σὲ δέκα μέρες ζήτησε νὰ τὸν πάνε στὴ Βελλά, ἤθελε νὰ διαπιστώσει μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τὴν πρόοδο τῶν ἐργασιῶν, ἂν καὶ εἶχε ἐμπιστοσύνη στοὺς συνεργάτες του... Ὅμως ἡ ὑγεία του ἦταν ἀκόμα ἐπισφαλής. Τὸν Ὀκτώβριο πῆγε στὴν Ἀθήνα καὶ νοσηλεύτηκε γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ στὸν *Εὐαγγελισμό.* Ἔγραφε τότε ἡ *Ἤπειρος* (7-11-1933): *Αἱ τελευταῖαι πληροφορίαι ἐξ Ἀθηνῶν φέρουν σοβαρῶς βελτιουμένην ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν ὑγείαν τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου κ. Σπυρίδωνος, θεραπευομένου εἰς τὸν «Εὐαγγελισμόν».*

Στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου οἱ δυὸ οἰκογένειες τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου εἶχαν τὴ χαρὰ νὰ φιλοξενήσουν δυὸ ἀγαπημένα πρόσωπα, τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη, ἦρθαν στὰ Γιάννινα γιὰ ἕνα δεκαήμερο διακοπῶν. Οἱ δυό τους ἤθελαν νὰ μείνουν σὲ ξενοδοχεῖο, οἱ ἄλλοι ὅμως ἐπαναστάτησαν, δὲ θὰ ἐπέτρεπαν ποτὲ κάτι τέτοιο. Δὲν ἄφησαν γωνιὰ τῆς πόλης νὰ μὴν τὴν ἐπισκεφτοῦν, ὁ Μάνος εἶχε καὶ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιαυτό· τὰ Γιάννινα ἦταν μιὰ ἀναπτυσσόμενη πόλη, παρουσίαζε πολλὰ ἐνδιαφέροντα, ἀρκετὰ σχετίζονταν καὶ μὲ τὴν ὑπηρεσία του στὸ ὑπουργεῖο Βιομηχανίας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς σπουδές του ὡς πολιτικοῦ μηχανικοῦ. Ἡ καλοσύνη τοῦ καιροῦ, ἦταν καλοκαίρι ἀκόμα, τοὺς ἐπέτρεψε νὰ κάνουν ἐκδρομὲς μεγάλων ἀποστάσεων, πῆγαν ἀκόμα καὶ στὸ χωριὸ τοῦ Μάνου, τὸ σπίτι ἦταν ἀνοιχτό, κάθονταν ἐκεῖ συγγενεῖς του, σκοτώθηκαν γιὰ νὰ τοὺς περιποιηθοῦν... Ἡ συγκίνηση τοῦ Μάνου ἦταν ἔκδηλη, ἦταν τὸ σπίτι τῶν προγόνων του, ἐδῶ εἶχαν μεγαλώσει οἱ γονεῖς του, ἀπὸ δῶ εἶχαν ξεκινήσει γιὰ τὴ Σμύρνη, ἐκεῖ ἀπόκτησαν ὄνομα καὶ πλοῦτος, δὲν κράτησαν πολὺ οἱ καλὲς μέρες, ἦρθε ὁ πόλεμος, ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ κα-

ταστροφὴ τῆς Σμύρνης, τὸ μεγάλο δράμα τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τ' ἄφησαν ὅλα καὶ ἦρθαν πρόσφυγες στὴν Ἑλλάδα...

Τὶς μέρες ποὺ ὁ Μάνος ἦταν κάπου ἀλλοῦ ἀπασχολημένος, οἱ δυὸ ἀδελφές, ἡ Θεώνη καὶ ἡ Φιλίτσα, ἔβρισκαν εὐκαιρία νὰ ξεμοναχιάζονται καὶ νὰ λένε τὰ δικά τους. Κι εἶχαν πολλὰ νὰ ποῦν. Ἡ Φιλίτσα ἄνοιγε τὴν καρδιά της στὴ Θεώνη, καὶ τῆς μιλοῦσε γιὰ τὸ μεγάλο της ὄνειρο, νὰ σπουδάσει στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας· τώρα ποὺ θὰ μετακόμιζαν στὴν Ἀθήνα, μὲ τὴν ἀνάδειξη τοῦ Νίκου σὲ ὑφηγητή, πίστευε πὼς ἦταν εὔκολο νὰ γίνει πραγματικότητα. Εἶχε προετοιμαστεῖ καλὰ γιὰ τὶς ἐξετάσεις, διάβαζε πολὺ καιρὸ τώρα, ἡ μελέτη ἐντάθηκε ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἔγινε γνωστὸ πὼς ὁ ἄντρας της θὰ ἔφευγε γιὰ τὴν Ἀθήνα. Γιὰ τὴ Θεώνη, ποὺ μαζὶ μὲ τὸ Μάνο εἶχαν θέσει στὴ διάθεση τοῦ ζευγαριοῦ καὶ τοῦ μικροῦ Γιαννάκη τὸ σπίτι τους, τὰ ὄνειρα τῆς Φιλίτσας ἔσμιγαν μὲ τὰ δικά της ὄνειρα, γίνονταν ἕνα· βίωνε μιὰ κατάσταση, πιστεύοντας πὼς ἦταν ἡ ἴδια τὸ πρωταγωνιστικὸ πρόσωπο, τέτοιες σπουδὲς ἤθελε νὰ κάνει κι αὐτή, πρὶν τὴν καταστροφὴ τῆς Σμύρνης, καὶ τὴ δική της τραγικὴ περιπέτεια. *—Σ' ἀγαπῶ δυὸ φορὲς περισσότερο τώρα,* τῆς ἔλεγε ἡ Θεώνη σφίγγοντάς την στὴν ἀγκαλιά της. *Μέσα ἀπὸ τὸ δικό σου δρόμο θὰ διαβῶ κι ἐγώ, θάναι σὰ ν' ἀγγίζω τὸν οὐρανό. Μόνο ποὺ ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τὰ πεῖς ὅλα καὶ στὸ Νίκο, τώρα, ὄχι τὴν τελευταία στιγμή, νὰ μὴν ἔχεις ἀπρόσμενες ἀντιδράσεις. —Δὲ μπορῶ τώρα, εἶναι ἐντελῶς ἀπορροφημένος μὲ τὶς προετοιμασίες γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς διατριβῆς του, στὶς δεκαπέντε τοῦ μήνα θὰ γίνει ἡ δοκιμασία, δὲ θέλει ν' ἀκούσει τίποτ' ἄλλο, πὼς νὰ τοῦ φορτώσω κι ἄλλες ἔγνοιες πάνω σ' ἐκεῖνες ποὺ ἔχει; Βέβαια, τὸν Ὀκτώβριο ἀρχίζουν καὶ οἱ δικές μου εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις, στὸ μεταξὺ ὅμως ὁ Νίκος θὰ ἔχει γίνει ὑφηγητής, αὐτὸ εἶναι σίγουρο, μέσα στὴ μέθη τῆς ἐπιτυχίας του, θὰ δείξει κατανόηση καὶ γιὰ τὶς δικές μου φιλοδοξίες, δὲ θὰ σταθεῖ ἐχθρικὸς ἀπέναντί μου, εἶμαι βέβαιη. Ἐλπίζω ὅλα νὰ πάνε καλά...* Ἡ Θεώνη τὴν ἄκουε κι ἐξακολουθοῦσε νὰ νοιώθει πὼς ζοῦσε ἡ ἴδια τὶς στιγμὲς τῆς μελλοντικῆς εὐτυχίας τῆς ἀδερφῆς της. Κάποιες στιγμὲς ὅμως ἡ χαρὰ ἐξαφανιζόταν ἀπὸ τὸ πρόσωπό της, σύννεφα τὸ σκέπαζαν, δὲν κρατοῦσε πολύ, ὅμως ἡ Φιλίτσα ἔβλεπε καθαρὰ τὶς ἀντιδράσεις καὶ μεταπτώσεις της· τὴν ἀγκάλιαζε τότε σφιχτὰ καὶ τὴν παρακαλοῦσε νὰ τῆς μιλήσει. *—Κάτι ἔχεις, ἀδελφούλα μου ποὺ σὲ βασανίζει, δὲ μπορεῖς νὰ κρυφτεῖς ἀπὸ μένα, ἔλα πές μου το νὰ ξαλαφρώσεις. Μήπως δὲν εἶναι εὐτυχισμένος ὁ γάμος σου; —Ὄχι, ὄχι, μὴν πάει σὲ τέτοια πράγματα ὁ νοῦς σου, ὁ Μάνος μὲ λατρεύει καὶ δὲν ἀφήνει εὐκαιρία νὰ ἐκδηλώσει τὰ αἰσθήματα, τὸν ἀγαπῶ μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς καρδιᾶς μου, ἀγωνίζομαι νὰ προλάβω καὶ νὰ ἱκανοποιήσω κάθε ἐπιθυμία του, ἴσως σ' αὐτὸ νὰ ὀφείλεται καὶ ἡ στενοχώρια μου. —Δὲν καταλαβαίνω Θεώνη, τί θέλεις νὰ μοῦ πεῖς; Σὲ στενοχωρεῖ κάτι ποὺ δὲ μπορεῖς νὰ κάνεις γιὰ τὸν ἄντρα σου καὶ ποὺ αὐτὸς τὸ ἐπιθυμεῖ; Τόσο δύσκολο εἶναι γιὰ σένα μὲ τὶς*

ἱκανότητες ποὺ διαθέτεις; Ἡ Θεώνη δὲ μίλησε. Εἶχε ἀποτραβηχτεῖ στὸν ἑαυτό της, ἔκλεισε τὰ μάτια της, ἔδειχνε σὰ νὰ εἶχε ξεκοπεῖ ἀπὸ τὸ περιβάλλον, ὀδυνηρὲς πρέπει νὰ ἦταν οἱ σκέψεις της, τὸ φανέρωνε τὸ πρόσωπό της. Ἡ σιωπὴ κράτησε πολύ, ἡ Φιλίτσα ἄρχισε ν' ἀνησυχεῖ. —*Θεώνη,* τῆς ψιθύρισε, *πές μου δυὸ λόγια, φοβάμαι τὴ σιωπή σου, τί σὲ βασανίζει ἀδελφούλα μου;* Ὅταν συνῆρθε ἡ Θεώνη ἔδειχνε σὰ νὰ γύριζε ἀπὸ μεγάλο κοπιαστικὸ ταξίδι. Τὸ χρῶμα ἀπὸ τὸ πρόσωπό της εἶχε χαθεῖ, ἕνας ἐλαφρὸς ἱδρώτας γυάλιζε στὸ μέτωπό της, ἡ Φιλίτσα ἔτρεξε ἀπὸ τὸν κῆπο ποὺ κάθονταν, νὰ εἰδοποιήσει γιὰ γιατρό. —*Στάσου* τὴν πρόφτασε ἡ Θεώνη, *μὴ δημιουργεῖς ἀνησυχία στὸ σπίτι, ἐφιάλτης ἦταν, μοῦ πέρασε.* —*Σὲ τυραννοῦν ἀκόμα ἐφιάλτες;* ρώτησε μὲ ἀγωνία ἡ Φιλίτσα. —*Σπάνια, γιὰ νὰ μοῦ θυμίζουν τὸ παρελθὸν καὶ τὴ μοίρα μου, εἶναι σὰ νὰ μὴ θέλουν νὰ τὴν ξεχάσω.* —*Μὰ κάποια αἰτία θὰ ὑπάρχει, δὲ μπορεῖ ἔτσι, στὰ καλὰ καθούμενα, νὰ περνᾶς τέτοια δοκιμασία. Μοῦ ἔλεγες γιὰ τὴν ἀδυναμία σου νὰ προσφέρεις κάτι στὸν ἄντρα σου, ποὺ τόσο ἐπιθυμεῖ. Αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία;* — *Αὐτό,* ἀπάντησε ξερὰ ἡ Θεώνη καὶ σφάλισε πάλι τὸ στόμα της. Σὲ λίγο ξέσπασε σ' ἕνα κλάμα ποὺ δὲν ἔλεγε νὰ σταματήσει. Ἡ ἀνησυχία τῆς Φιλίτσας ἔγινε τώρα ἀγωνία, σκούπιζε μὲ τὸ μαντήλι τὰ δάκρυα τῆς ἀδελφῆς της καὶ τὴν παρακαλοῦσε νὰ τῆς πεῖ γιὰ ὅ,τι τὴ βασάνιζε. Ἡ Θεώνη ξαναβρῆκε τὴν ψυχραιμία της κι ἄρχισε τώρα νὰ μιλάει. Ἦταν στὴν οὐσία ἐξομολόγηση ἐκ βαθέων, ἕνας ἀτέλειωτος λυγμὸς ποὺ διακόπτονταν ποῦ καὶ ποῦ μὲ ἀναφυλλητά. Ὅταν τέλειωσε, οἱ δυὸ ἀδελφὲς ρίχτηκαν ἡ μιὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἄλλης, χωρὶς νὰ μιλοῦν, ἔμειναν ἔτσι ὥρα πολλή. Τὰ συναισθήματα τῆς Θεώνης εἶχαν κενωθεῖ, στὴν καρδιὰ τῆς Φιλίτσας, τώρα ἦταν κοινὰ καὶ γιὰ τὶς δυό τους. —*Ξέρει ὁ Μάνος;* ρώτησε ψιθυριστὰ κάποια στιγμὴ ἡ Φιλίτσα. —*Τίποτα, κι οὔτε πρέπει νὰ μάθει. Πρὸς Θεοῦ μὴ σοῦ ξεφύγει λόγος, κανένας ἄλλος δὲν πρέπει νὰ τὸ μάθει,* ἀπάντησε τρομαγμένη ἡ Θεώνη. —*Μεῖνε ἥσυχη, τὸ μυστικό σου κανένας ἄλλος δὲν θὰ τ' ἀγγίξει, θὰ μείνει καλὰ φυλαγμένο στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου, ὡς τὴ θανή μου. Μόνο νά, οὔτε σὲ μένα ἔπρεπε νὰ τὸ πεῖς, δὲ θὰ τὸ ἀντέξω. Ἐσὺ εἶσαι δυνατή, εἶμαι σίγουρη πὼς θὰ δώσεις κάποια διέξοδο, θὰ διοχετεύσεις ἀλλοῦ τὰ ἀποθέματα τῆς μητρικῆς ἀγάπης, γιὰ μένα κάτι τέτοιο θάταν ἀδύνατο. Θὰ μοῦ μείνει γιὰ ὅλη μου τὴ ζωὴ τὸ βάρος τῆς σπαραχτικῆς σου ἐξομολόγησης, θὰ βασανίζομαι, θὰ βλέπω τὸ παιδί μου καὶ θὰ θυμάμαι ἐσένα, μεγάλο φορτίο ἔρριξες στοὺς ὤμους μου Θεώνη, θὰ τὸ κρατήσω, φτάνει νὰ νοιώθω πὼς ἀλάφρωσε κάπως ὁ πόνος σου.* Ἡ ἄλλη δὲ μίλησε, μόνο τράβηξε πάλι στὴν ἀγκαλιά της τὴ Φιλίτσα γιὰ νὰ τῆς ψιθυρίσει: —*Σᾶς περιμένω νάρθετε στὴν Ἀθήνα τὸ γρηγορότερο. Μαζί σας θὰ γίνεται πιὸ ὑποφερτὴ ἡ ζωή, ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ τὸ ἔμαθα ἔγινε ἀβάσταχτη. Ἀναγκάζομαι νὰ παίζω καθημερινὰ θέατρο, νὰ μὴν καταλάβει τίποτα ὁ Μάνος. Κάτι τέτοιο μὲ σκοτώνει.*

Τὶ φοβερὸ ἦταν αὐτὸ ποὺ ἄλλαξε μὲ τόσο δραματικὸ τρόπο τὴ ζωὴ τῆς Θεώνης, κι ἔπρεπε νὰ τὸ φυλάγουν οἱ δυὸ ἀδελφὲς σὰν ἐφτασφράγιστο μυστικό; Ἡ Θεώνη ἀγαποῦσε τὰ παιδιά, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη γυναίκα στὸν κόσμο. Ὅλα τὰ ἀποθέματα τῆς ἀγάπης της, ὅσα δὲν εἶχε σκοτώσει ἡ μεγάλη περιπέτεια τῆς ζωῆς της, εἶχαν συγκεντρωθεῖ σ' ἕνα μόνο σκοπό. Νὰ γεννήσει καὶ νὰ μεγαλώσει παιδιά, πολὺ τὸ ἤθελε κι ὁ Μάνος, λάτρης κι αὐτὸς τῶν παιδιῶν. Παρὰ τὴ λαχτάρα ποὺ εἶχαν καὶ οἱ δυό, πέρασαν δυὸ χρόνια ἀπὸ τὸ γάμο τους, τίποτα ὅμως δὲν ἔδειχνε πὼς κάποιος πελαργὸς θάφερνε καὶ στὸ δικό τους σπίτι τὴ χαρὰ ποὺ ὀνειρεύονταν. Βέβαια ἦταν νωρὶς ἀκόμα κι οὔτε σκέφτηκαν ποτὲ πὼς ὑπῆρχε κάποιο πρόβλημα. Νέοι ἦταν, εἶχαν ὅλη τὴ ζωὴ μπροστά τους. Τὸν περασμένο Ἰούλιο, μόλις εἶχαν γυρίσει ἀπὸ ἕνα ταξίδι στὸ ἐξωτερικό, ἡ Θεώνη ἔνοιωσε ἐνοχλήσεις στὴ μήτρα της. Τὴν πρώτη μέρα δὲν ἔδωσε σημασία σὰν εἶδε ὅμως πὼς ἐπέμειναν ἀποφάσισε νὰ πάει στὸ γυναικολόγο της. Ὁ γιατρὸς τῆς ἔκανε σχολαστικὴ ἐξέταση, δὲ διαπίστωσε ἐπικίνδυνη πάθηση, μιὰ μόλυνση εἶχε, εὔκολα καὶ τότε θεραπευόταν· ὅμως ἀποκάλυψε κάτι ἄλλο, πολὺ σοβαρό. Ἡ διάπλαση τῆς μήτρας τῆς Θεώνης ἦταν τέτοια ποὺ δὲ θὰ τῆς ἐπέτρεπε νὰ κάνει παιδιά. Ἡ Θεώνη ἔπεσε ξερὴ ὅταν τὸ ἄκουσε, τόσος δυνατὸς ἦταν ὁ κλονισμός, εἶδε κι ἔπαθε ὁ γιατρὸς νὰ τὴ συνεφέρει. Ὅταν συνῆλθε κάπως, προσπάθησε ν' ἀπαλύνει τὴν ὀδύνη της, μιλώντας της γιὰ προόδους τῆς ἐπιστήμης, κι ἄλλα τέτοια ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ γιατροὶ σὲ ἀπελπιστικὲς καταστάσεις. Ἡ γυναίκα καταλάβαινε ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦταν λόγια, χωρὶς ἀντίκρυσμα. Τὸ κακὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀντιμετωπίσει μόνη της, ἐντελῶς μόνη, κανένας ἄλλος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὴ βοηθήσει, οὔτε κι ὁ ἄντρας της. Ὅταν ἔφερε στὸ νοῦ της τὸ Μάνο, πέτρωσε. Ἔτρεξε κι ἔσκυψε πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ γιατροῦ, εἶχε καθήσει στὸ γραφεῖο του κι ἔγραφε τὴ συνταγὴ γιὰ τὰ φάρμακα. —*Σὲ παρακαλῶ γιατρέ, μὴν πεῖς τίποτα στὸ Μάνο, γιὰ τὴ διάγνωση ποὺ ἔκανες. Μὴν πεῖς τίποτε*, ἐπανέλαβε μὲ ἀναφυλλητά, *μὴν τὸν σκοτώσεις κι αὐτόν...*

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο οἱ δυὸ ἀδελφές. Σιωπηλὲς ἀνέβηκαν στὸ σπίτι, κάθησαν λίγο στὸ σαλόνι, ἡ Θεώνη εἶπε πὼς θὰ ξάπλωνε, εἶχε δυνατὸ πονοκέφαλο, δὲν ἤθελε νὰ τὴ βρεῖ ἔτσι ὁ Μάνος ὅταν θὰ γύριζε. Οἱ γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ δὲν πῆραν εἴδηση· εἶχαν δεῖ τὶς ἀδερφὲς νὰ κουβεντιάζουν στὸν κῆπο, *λένε τὰ δικά τους*, συλλογίστηκαν, δὲν τὶς ἐνόχλησαν. Ὅταν ἡ Φιλίτσα ἔμεινε μόνη ἔφερε στὸ νοῦ της τὶς ἐξομολογήσεις τῆς ἀδελφῆς της κι ἀνατρίχιασε. Ἡ σκέψη της πῆγε στὸ κακό. Ἂν ὑποτροπίαζαν, μὲ τὴν ἀπελπισία ποὺ ἔνοιωθε, ὅλα τὰ παλιά της ψυχολογικὰ προβλήματα; Πῶς θὰ τὰ ξεπερνοῦσε πάλι, πῶς θὰ ἔνοιωθε ὁ Μάνος, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ θὰ βρισκόταν ἀντιμέτωπος μὲ μιὰ τέτοια κατάσταση; Ἔπειτα εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει καὶ τὸ δικό της πρόβλημα. Ὁ Νίκος θάφευγε σὲ λίγες μέρες, θὰ τὸν ἀκολουθοῦσε κι αὐτὴ ἀργότερα μὲ τὸ παιδί, ἔπρεπε νὰ δώσει ἐξετάσεις στὸ

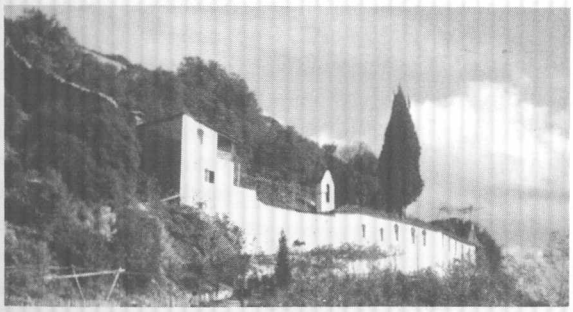
Πανεπιστήμιο. Τὴν προβλημάτιζε πὼς θὰ τόλεγε στὸν ἄντρα της. Δικαιολογημένα θ' ἀντιμετώπιζε τὴν ὀργή του, θὰ τῆς ἔλεγε πὼς ἔπαιρνε ἀποφάσεις πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες του, ἦταν ὅμως σίγουρη πὼς στὸ τέλος θὰ τὸν ἔπειθε. Τὶ θὰ γινόταν ὅμως ἔπειτα; Γιὰ τὴν ἐπιτυχία της δὲν εἶχε ἀμφιβολίες, εἶχε καλὰ προετοιμαστεῖ, ἔπρεπε ὅμως νὰ φοιτήσει στὸ Πανεπιστήμιο. Ἔτσι θάφηνε τὴ φροντίδα τοῦ μικροῦ Γιαννάκη στὴ Θεώνη. Ἀπὸ μιὰ ἄποψη ἡ ἐνασχόλησή της μὲ τὴ ζωὴ τοῦ μικροῦ, ἴσως συντελοῦσε στὴν ἀπάλυνση τοῦ πόνου της. Ἂν ὅμως συνέβαινε τὸ ἀντίθετο; Ἂν δηλαδή, ἡ διαρκὴς ἐνασχόλησή της μὲ τὴ ζωὴ τοῦ μικροῦ, φόρτιζε περισσότερο τὴ δική της κατάσταση, ἔκανε ἐντονότερα τὰ περιγράμματα τῆς ἀναπηρίας της, καὶ δημιουργοῦσε ἔντονες ψυχοπαθολογικὲς ἀντιδράσεις, ὑποχρεώνοντάς την πάλι σὲ θεραπεῖες ποὺ τόσο πολὺ ἀπεχθανόταν στὸ παρελθόν; *Θεέ μου*, ψιθύρισε, *ἐγὼ σκέφτομαι τὰ χειρότερα, βόηθα νὰ ξεπεράσουμε τὰ καινούρια ἐμπόδια ποὺ στήθηκαν μπροστά μας...* Ἔκλαψε λίγο, κάπως ἀνακουφίστηκε. Ὁ μικρὸς ἔπαιζε στὸν κῆπο, τὸν παρακολουθοῦσε ἡ Εἰρήνη, οἱ γυναῖκες ἦταν στὶς δουλειές τους, οἱ ἄλλοι ἔλειπαν· πῆγε στὸ δωμάτιό της, πῆρε ἀπὸ ἕνα συρτάρι ἕνα βιβλίο ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κι ἄρχισε νὰ διαβάζει. Ἦταν ἀδύνατο ν' ἀποσυνδέσει τὴ ζωή της, μὲ τὸ ὄνειρο ποὺ εἶχε πλάσει κι ἦταν ἕτοιμο νὰ γίνει πραγματικότητα.

Σὲ λίγες μέρες ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀθήνα ὁ Νίκος, ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη. Οἱ δυὸ ἀδελφὲς δὲν ξαναμίλησαν γιὰ τὸ πρόβλημα ποὺ ἀπασχολοῦσε τὴ μεγάλη ἀδελφή, τὸ ἀπέφευγαν, ἤξεραν πὼς κάθε νέα ἀναφορὰ θὰ δημιουργοῦσε καὶ νέες ἀνησυχίες, θὰ γέμιζε τὶς καρδιές τους μὲ πρόσθετη πίκρα. Ἀποχαιρετώντας τὴ Φιλίτσα, ἡ Θεώνη τῆς ψιθύρισε στ' αὐτὶ πὼς τὴν περίμενε νὰ πάει τὸ γρηγορότερο στὴν Ἀθήνα καὶ τῆς εὐχήθηκε καλὴ ἐπιτυχία στὶς ἐξετάσεις. *Εἶμαι σίγουρη πὼς θὰ τὰ καταφέρεις*, πρόσθεσε. — *Ἐλπίζω*, ἀπάντησε ἡ Φιλίτσα, *μόνο μὴν πεῖς τίποτα ἀκόμα στὸ Νίκο...* — *Ξέρω, ξέρω, μαζὶ θὰ τὸ ἀντιμετωπίσουμε*, τὴν καθησύχασε καὶ τὴν ἀποχαιρέτησε μ' ἕνα χαμόγελο ποὺ ἔσταζε πίκρα. —*Εἶναι ἀπελπισμένη*, ἀναλογίστηκε ἡ Φιλίτσα... Ποῦ νάξερε ὅτι σὲ λίγο θὰ βρισκόταν καὶ ἡ ἴδια σὲ ἀνάλογη κατάσταση...

Τὸ σπίτι ἄδειασε. Πρῶτα ἔφυγε ὁ Πετράκης, ὁ εὔελπις, τὸ καμάρι τοῦ παππού, ἄνοιγε ἡ καρδιὰ τοῦ Πέτρου, ὅταν εἶχε τὸν ἐγγονὸ μαζί του, δὲν ἦταν μόνο ποὺ ξαναζοῦσε τὶς καλὲς μέρες τῆς δικῆς του ζωῆς, ἦταν καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ ἐλπίδα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ παρουσία τοῦ νέου γιὰ τὸ μέλλον. Ἀναπολοῦσε τὶς στιγμὲς ποὺ ἔζησε μὲ τὸν ἐγγονό του τὶς μέρες τῶν διακοπῶν κι ἔνοιωθε εὐτυχισμένος. Οἱ ἐκδρομὲς στὶς γύρω ἐξοχὲς ἦταν συχνές, πάντοτε μὲ τὸν φίλο του τὸν ἀμαξά, χρόνια τώρα ἤξερε τὶς ἰδιοτροπίες του, δὲν ἤθελε νὰ ταξιδεύει μ' αὐτοκίνητο, τὸ φοβόταν, ἔπειτα τοῦ στεροῦσε τὴ δυνατότητα ν' ἀπολαμβάνει τὸ τοπίο κατὰ τὴ διαδρομή. Ἔφυγε κι ὁ Νίκος, μαζί τους κι ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη, ἔμειναν ὅμως οἱ

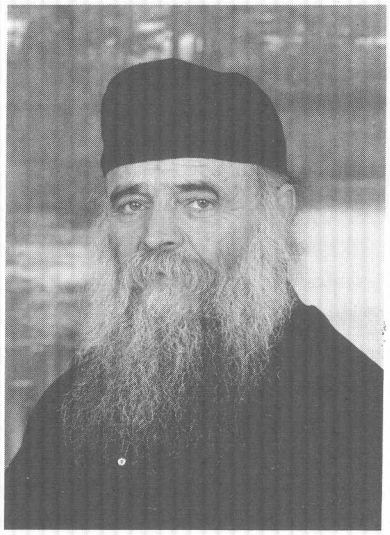
ἄλλοι, ποὺ τοῦ πρόσφερναν πολλά. Ἡ γυναίκα του ἡ Ἑλένη, ὁ Δημήτρης, κι ἂς τὸν ἔβλεπε σπανιότερα τώρα, ἡ πελατεία του εἶχε μεγαλώσει καὶ τὸν κρατοῦσε ὧρες στὸ ἰατρεῖο, ἡ νύφη του ἡ Κατερίνα, ἡ ἄλλη νύφη, ἡ Φιλίτσα μὲ τὸ Γιαννάκη, πολὺ λυπόταν ποὺ θὰ τοὺς ἔχανε κι αὐτοὺς γρήγορα, ἦταν σίγουρος γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς νύφης του στὶς ἐξετάσεις· ἦταν κι ἡ Ἑλενίτσα, ἡ ἄλλη ἀδυναμία του, ὕστερα ἀπὸ τὸν Πετράκη, δὲν μετριόταν μὲ τίποτε ἡ ἀγάπη ποὺ ἔνοιωθε γιαυτὸ τὸ κορίτσι, σὲ λίγα χρόνια θὰ τὴν ἔχανε· ἡ ὀμορφιά της εὐώδιαζε, σὰν τὸ ἄρωμα ἀπὸ ἀνοιγμένο μπουμπούκι τριαντάφυλλου. Ἦταν στ᾽ ἀλήθεια εὐτυχισμένος ὁ Πέτρος αὐτὴ τὴ χρονιά, παρόλα ὅσα εἶχε περάσει μὲ τὴν ἀρρώστεια του, τὰ κατάλοιπά της τοῦ τὴ θύμιζαν. Ἦταν καὶ ἡ Εἰρήνη, ἡ ἀνεκτίμητη γυναίκα ποὺ ἔφερε στὸ σπίτι ὁ Βάντζιος, δὲν τὴν ξεχώριζε ἀπὸ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειάς του, αὐτὴ κυρίως τὸν ἀνάστησε ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια· ἔνοιωθε ἕνα γλυκὸ αἴσθημα ὅταν τὴν ἄκουγε νὰ τὸν ὀνομάζει «ἄρχοντα», καταλάβαινε πὼς δὲν ἦταν μιὰ ἐπίπλαστη φιλοφρόνηση, ἔβγαινε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς της. *Ἄμποτες ἡ κακὴ μοίρα νὰ μὴ ζηλέψει τὴν εὐτυχία τοῦ σπιτιοῦ μας*, μονολογοῦσε ὁ Πέτρος, κάθε φορὰ ποὺ ἀνακύκλωνε τὶς ἀναμνήσεις του...

Οἱ ἀνακρίσεις γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῶν δραστῶν τοῦ ἐγκλήματος τῆς Ντουραχάνης, ἐξακολουθοῦσαν μὲ ἔντονους ρυθμούς, χωρὶς ὅμως κανένα ἀποτέλεσμα. Οἱ ὕποπτοι ποὺ εἶχαν συλλάβει κρατοῦσαν κλειστὸ τὸ στόμα τους, τὸ ἴδιο καὶ οἱ δεκάδες μάρτυρες ποὺ παρήλασαν· ἦταν φανερὸ ὅτι εἶχαν ἀπειληθεῖ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῶν ὑπόπτων καὶ τρομοκρατήθηκαν. Οἱ ἐφημερίδες, ποὺ παρακολουθοῦσαν τὴν ἀνάκριση, τὸ διεπίστωσαν κι ὅλες τώρα ζητοῦσαν τὸν ἄμεσο ἐκτοπισμὸ τῶν συγγενῶν τῶν ὑπόπτων. Οἱ ἀρχὲς ἐπικήρυξαν μὲ σημαντικὰ ποσὰ τοὺς δράστες καὶ παράλληλα ἄρχισαν τὶς ἐκτοπίσεις ἀρκετῶν συγγενῶν, ὅπως συνιστοῦσαν οἱ ἐφημερίδες. Στὸ μεταξὺ νέος ἡγούμενος τοποθετήθηκε στὴ Μονή, ὁ Νεόφυτος Σουλιώτης, Νεόφυτος λεγόταν καὶ ὁ ἡγούμενος ποὺ εἶχαν δολοφονήσει. Σήμερα ἡ Μονή, χάρη στὸ ζῆλο, τὸ μεράκι, τὴ θέληση καὶ τὴν ἄφθαστη ἐργατικότητα τοῦ ἡγουμένου της, τοῦ Βουβουσιώτη τοῦ Ἀθανασίου Χατζῆ ἔχει μεταβληθεῖ σὲ κέντρο μιᾶς μικρῆς πολιτείας, στὴν ὁποία ἀνθεῖ ἡ παιδεία καὶ ἡ φιλανθρωπία. Πλῆθος ἀπὸ οἰκήματα ἔχουν ἱδρυθεῖ -κι ὅλα, σχεδόν, μόνο μὲ προσφορὲς πιστῶν- στὰ ὁποῖα φοιτοῦν μαθητὲς τῆς πρωτοβάθμιας καὶ δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης, οἰκοτροφεῖα, γη-

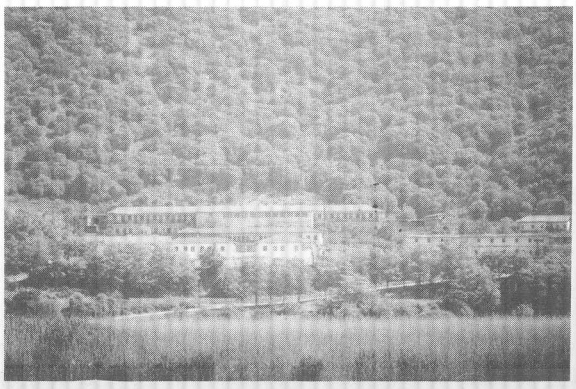

Ἡ Μονὴ Ντουραχάνης, ὅπως εἶναι σήμερα.

ροκομεῖα, κέντρα ἀθλοπαιδιῶν, βιβλιοθῆκες· αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ ξέρει πολλὰ γράμματα, ἐργάστηκε μὲ ἱεραποστολικὸ ζῆλο, κάτι ποὺ θυμίζει παλιὲς ἐποχὲς τῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ δημιούργησε ἕνα μικρὸ παράδεισο ἀνθρωπιᾶς καὶ καλοσύνης, λίγο ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, στὴν ἀπέναντι πλευρὰ τῆς λίμνης. Ἀμφιβάλλω ἂν βρέθηκε κανεὶς νὰ τὸν τιμήσει γιὰ τὴν προσφορά του.- Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἄρχισε ἀπὸ τὶς 2-9-33 νὰ δημοσιεύεται, σὲ πολλὲς συνέχειες, *ἕνας ἄφθαστος λυρικὸς ὕμνος πρὸς τὴν Ἠπειρωτικὴν Ἑλβετίαν, τὸ Ζαγόριον,* τοῦ Σωτ. Ζούμπου. Εἶχε προηγηθεῖ δημοσίευση ἑνὸς ὡραίου ὁδοιπορικοῦ, τοῦ ἀθηναίου δημοσιογράφου Χρ. Ἀγγελομάτη, μὲ τίτλο *Τὰ Ζαγόρια* στὴν *Ἤπειρο* (9-8-33).- Ὁ θρησκευτικὸς σύλλογος *Ἅγιος Κοσμᾶς* ἵδρυσε καὶ ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ -μὲ δωρεὲς πιστῶν- βιβλιοθήκη καὶ ἀναγνωστήριο. Τὰ βιβλία ἦταν κυρίως θρησκευτικοῦ περιεχομένου.- Ἱδρύθηκε καὶ στὰ Γιάννινα παράρτημα τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας.* Τὸ προσωρινὸ προεδρεῖο ἀποτελέστηκε ἀπὸ τοὺς Παν. Χωραΐτη, ἀπόστρατο ἀξιωματικό, πρόεδρο, Ν. Γούσια, δικηγόρο, γενικὸ γραμματέα καὶ Σ. Γκιόκα, δικηγόρο, ταμία. Τὸ προεδρεῖο ἀνακοίνωσε ὅτι ἄρχισε ἡ ἐγγραφὴ μελῶν. Συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ἔστειλαν οἱ Γ. Καφαντάρης, Ἀλ. Παπαναστασίου καὶ Ἀλ. Μυλωνᾶς.- Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου ἀποχώρησαν ἀπὸ τὴ Βουλὴ οἱ βουλευτὲς τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ,* καταγγέλλοντας ὅτι ὁδηγήθηκαν σ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση γιατὶ οὐσιαστικὰ εἶχε καταργηθεῖ τὸ πολίτευμα (ἀναφερόταν κυρίως στὶς κωλυσιεργίες τῆς κυβέρνησης ποὺ ἐμπόδιζαν τὴ σύλληψη τῶν ἐνόχων τοῦ ἐγκλήματος τῆς Κηφισιᾶς - τῆς ἀπόπειρας κατὰ τοῦ Βενιζέλου)· πίστευαν πὼς ἡ ἀποχὴ θὰ ἔκανε τὴν κυβέρνηση νὰ συνειδητοποιήσει σὲ ποιὸ βάραθρο ὁδηγοῦσε τὸν τόπο. *Ἀποτελεῖ ἀνωμαλίαν διὰ τὸ πολίτευμα ἡ*

Ὁ πατὴρ Ἀθανάσιος Χατζῆς.

Ὅσα ἔχει δημιουργήσει ὁ πατὴρ Ἀθανάσιος μὲ τὴ βοήθεια τῶν πιστῶν.

ἀποχή, δήλωνε ὁ Τσαλδάρης. Στὴν πραγματικότητα ὅλα αὐτά, ἵδρυση τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας*, ἀποχὴ κ.ἄ. ἀποτελοῦσαν προκαταρκτικὲς ἐνέργειες γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς ἀπόφασης ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ καιρὸ ὁ Βενιζέλος, ν' ἀνατρέψει μὲ ἐπανάσταση τὴν κυβέρνηση, πιστεύοντας ὅτι κινδύνευε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα.- Καθυστερημένα δημοσιευόταν στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (5-9-33) ἀνταπόκριση ἀπὸ τὶς Φραγκάδες, γιὰ τὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ (15 Αὐγούστου) γραμμένη ἀπὸ τὸ γυμνασιόπαιδα Φάνη Ματσόπουλο, ἀργότερα καθηγητὴ φιλόλογο, λυκειάρχη, λογοτέχνη καὶ συγγραφέα. Τὸ ἀναφέρω γιατὶ ὁ Φάνης, συνηλικιώτης (1917) καὶ φίλος, τὸ δεύτερο 15/θήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου (ἐποχὴ ποὺ γράφω γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1933), μᾶς ἄφησε, χτυπημένος ἀπὸ βαρειὰ ἀρρώστεια. Ἕνας-ἕνας οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας, συγγενεῖς, φίλοι, γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι, φεύγουν γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι τῆς αἰωνιότητας...- Ἀρραβῶνες: Ὁ δάσκαλος Δημήτριος Οἰκονόμου, ἀπὸ τὸ Τόσκεσι Σουλίου καὶ ἡ δασκάλα Αἰκατερίνη Κίτσου, ἀπὸ τὸ Θεσπρωτικὸ (Λέλοβα) ἀρραβωνιάστηκαν. Ὁ Δ. Οἰκονόμου (Μίμης) -ἔχει φύγει κι αὐτὸς ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια- ἦταν ἀπὸ τοὺς καλοὺς δασκάλους τῶν Γιαννίνων κι ἀνέπτυξε πολύπλευρες δραστηριότητες, κυρίως συνδικαλιστικές.- Στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ τρίτου δεκαημέρου τοῦ Σεπτεμβρίου, ἄνοιξε ἔκθεση ζωγραφικῆς τοῦ σπουδαστῆ τῆς *Σχολῆς Καλῶν τεχνῶν* Κώστα Μαλάμου. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἐξαίρετου αὐτοῦ Ζιτσαίου καλλιτέχνη, - Τιμὲς διατίμησης - τὴν ἴδια ἐποχὴ - ὁρισμένων τροφίμων: Καφὲς ἀκαβούρτιστος, λιανικῶς δρχ. 95, βούτυρο α΄ ποιότητος 85, τυρὶ φέτα 30, κασέρι 46, κεφαλοτύρι 40, λάδι α΄ ποιότητας 32, ρύζι ντόπιο 13, γλασὲ 14, ζάχαρη 24, ἀρνὶ ζυγούρι 30, μοσχάρι, 28, ἀγελάδα 30, γίδα 22, προβατίνα 24, κατσίκι, 28, κριάρι 28, τράγος 24, σαπούνι α΄ ποιότητας 25, β΄ 24, πράσινο α΄ 24, β΄ 20, ἄρτος λευκὸς μὲ ζυθοζύμη 9,60 δρχ., χωρὶς ζυθοζύμη 9, 40, ἄρτος πυτιριοῦχος 7,60. Σήμερα τὰ πράγματα ἔχουν ἀνατραπεῖ: τὸ μαῦρο ψωμί, ὁ πιτυριοῦχος ἄρτος, εἶναι ἀκριβότερος ἀπὸ τὸν ἄσπρο.- Διοικητὴς τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων τοποθετήθηκε ὁ ὑπομοίραρχος Ν. Σιαπέρας.- Καὶ μιὰ εἴδηση ποὺ τότε πέρασε στὰ «ψιλά», τῶν τοπικῶν τουλάχιστον ἐφημερίδων: *Κατὰ τὴν σημερινὴν συνεδρίασίν της* -τέλη Σεπτεμβρίου- *ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀπεφάσισεν ὅτι δύνανται οἱ κληρικοὶ νὰ εἶναι καὶ Τέκτονες.* Δὲν εἶναι λοιπόν, παράδοξο τὸ πῶς ἀνώτατοι κληρικοί, ἀρχιεπίσκοποι καὶ πατριάρχες ἦταν τέκτονες, «μασσόνοι», ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦσε ὁ λαός. Μὲ τὴν εὐκαιρία σημειώνω ἐδῶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ θείου μου Δημ. Σάρρου μὲ τὸ γκαρδιακὸ φίλο του Χρ. Χρηστοβασίλη, τέκτονα ἀνωτάτου βαθμοῦ, ἀποδεικνύεται πῶς κι ὁ Σάρρος ἦταν τέκτων. Εἶχε μυηθεῖ στὸν Τεκτονισμό, ὅταν

Φάνης Ματσόπουλος.

ὑπηρετοῦσε ὡς καθηγητὴς στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ *Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή*. Πάντοτε ἀποκαλεῖ τὸ Χρηστοβασίλη «ἀδελφό». Κατὰ τὶς πληροφορίες μου, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σάρρου τὸ 1938, τοῦ ἔγινε μνημόσυνο στὴν τεκτονικὴ στοὰ «Ἁρμονία». Τὰ γράμματα μοῦ τὰ παραχώρησε ἡ κόρη τοῦ Χρηστοβασίλη, κυρία Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη-Κατσίλα, εἶναι δέκα, χρονολογίας ἀπὸ τὸ 1932-1937. Δημοσιεύω δυὸ ἀπ' αὐτά, ἐνδεικτικὰ τῆς φιλίας τῶν δυὸ ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνδιαφερόντων ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσαν: Τὸ πρῶτο: 6-7-1933. *Ἀδελφὲ Χρηστάκη, Σ' εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὰ καλὰ λόγια σου ποὺ γιὰ πολλοστὴ φορὰ ἔγραψες στὴν ἀγαπημένη μας «Ἐλευθερία» σου γιὰ τὴ μεταφραστική μου ἐργασία τῶν ἀρχαίων τραγικῶν, μὲ τὴν εἰλικρίνεια ποὺ σὲ χαρακτηρίζει καὶ μὲ τὴν ἀδελφικὴ ἀγάπη κι ἀμοιβαία ἐκτίμηση, ποὺ ἐπὶ σαράντα τόσα χρόνια μᾶς ἑνώνει ἀχώριστα. Σ' ἐπόθησα, ἀγαπημένε μου, καὶ ἤθελα νἄρθω ἐφέτος νὰ δῶ καὶ τὴν Ἤπειρό μας κι ἐσένα ξεχωριστά. Ἀτυχῶς μᾶς σωρεύτηκε πολλὴ δουλειὰ μὲ τὰ διδαχτικὰ βιβλία πρὸ πάντων, καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ξεμυτίσουμε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἔξω ἀπ' αὐτὸ τυπώνω καὶ τὸν Α΄ τόμο τοῦ Εὐριπίδη μὲ 3-4 δράματα, εἰσαγωγές, σημειώματα κ.λ.π. Ἡ «Ἠλέκτρα» ποὺ παρέστησαν τὰ κορίτσια τοῦ Γυμνασίου δὲν εἶναι κατάλληλο δρᾶμα γιὰ παράσταση μὲ τὴν τραγικώτατη ὑπόθεσή του καὶ τὴ μητροκτονία. Οἱ δυὸ «Ἰφιγένειες» εἶναι πολὺ καταλληλότερες. Ἀπορῶ πὼς ὁ ἀγαπητὸς καὶ δραστήριος φίλος γυμνασιάρχης κ. Σακελλαρίδης δὲν ἐπρόσεξε σ' αὐτό. Μένω μ' ἀδερφικὴ ἀγάπη, πάντα δικός σου καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ δεχτεῖς καὶ τῆς γυναίκας μου τοὺς ἀδελφικοὺς χαιρετισμοὺς καὶ νὰ προσφέρεις ἀπὸ μέρους καὶ τῶν δυό μας στὴν κυρία Ἀλεξάνδρα καὶ στὰ κορίτσια σας τὴν ἀγάπη μας. Δ. Μ. Σάρρος.* Τὸ δεύτερο γράμμα: *Ἀθήνα 3 Θεριστὴ 1935. Ἀδερφὲ Χρηστάκη, Μὲ μεγάλη μου συγκίνηση διάβασα σήμερα τὰ καλὰ καὶ ἀδερφικά σου λόγια ποὺ ἔγραψες γιὰ μένα και πάλι στὴν «Ἐλευθερία» σου, τῆς 30 Μαγιοῦ μὲ τὴν ἀποχώρησή μου ἀπὸ τὴ δημόσια ὑπηρεσία. Σ' εὐχαριστῶ ἐγκάρδια ἀδελφέ μου κι εὔχομαι νὰ μπορέσω νὰ φέρω στὸ φῶς ὅλη τὴ μακροχρόνια πνευματική μου ἐργασία, λογοτεχνικὴ καὶ λαογραφικὴ τῆς Ἠπείρου μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο μου ὄνειρο καὶ σ' αὐτὸ τείνουν ὅλες μου οἱ προσπάθειες. Εὐτυχῶς αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτό μου νέον ἀκόμα, ἂν καὶ τὰ χρόνια μου τείνουν στὸ γῆρας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μοῦ φαίνεται πὼς εἶμαι πολὺ μακρυά! Εὔχομαι νὰ ζήσουμε κι οἱ δυό μας πολλὰ χρόνια καὶ νὰ ἰδοῦμε ὁλοκληρωμένη τὴν πραγματοποίηση τῶν εὐγενικῶν μας ἰδανικῶν, ἐθνικῶν, Ἠπειρωτικῶν, ξεχωριστὰ καὶ λογοτεχνικῶν. Ἡ βουλευτική σου ἐπιτυχία εἶναι πλέον βέβαιη καὶ ἐξασφαλισμένη καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σοῦ εὐχηθῶ γι' αὐτήν. Ἔτσι θὰ ἔχουμε τὸ εὐτύχημα νὰ σὲ βλέπουμε συχνότερα στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ συνερ-*

Κώστας Μαλάμος.

γαζόμαστε στὴν πνευματική μας ἐνασχόληση. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐλπίζω, Θεοῦ θέλοντος, νὰ ἔρχομαι συχνὰ στὴν ἀγαπημένη μας Ἤπειρο... Εἰς τὸν φίλτατόν μας κ. Δ. Ζῶτον ἔγραψα νὰ συναντηθοῦμε γιὰ νὰ ἐξακολουθήσουμε ἐμπράκτως πλέον συνεργασία μας γιὰ τὴν «Πεντηκονταετηρίδα» σου, μετὰ τὶς ἐκλογές, ὥστε γρήγορα νὰ βγεῖ ἕνας τόμος καλὸς τῶν ἔργων σου. Ἐγὼ ἐξακολουθῶ νὰ τυπώνω τὸ β΄ τόμο τοῦ Εὐριπίδη, μὲ τέσσερα δράματα. Μ' ἐγκάρδιες εὐχὲς καὶ ἀδερφικοὺς ἀσπασμοὺς οἱ δυό μας στοὺς τρεῖς σας καὶ καλὴν ἀντάμωσιν. Πάντα δικός σας, Δ. Μ. Σάρρος. Ἔνοιωθε νέος ὁ Σάρρος καὶ ἤλπιζε σὲ πολλὰ χρόνια ζωῆς. Δὲν εἶχε ὅμως τὴν ἴδια γνώμη κι ὁ «προστάτης» του ποὺ ἔγινε αἰτία τοῦ θανάτου του 3 χρόνια ἀργότερα (1938). Ὁ Χρηστοβασίλης εἶχε πεθάνει νωρίτερα τὸ 1937, σὲ ἡλικία 70 ἐτῶν, ὁ Σάρρος στὰ 68 του.- Γάμοι: Ἐτελέσθησαν ἐν Ἀθήναις τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου οἱ αἰσθηματικοὶ γάμοι τοῦ ἀνοιχτόκαρδου καὶ ἀγαπητοῦ φίλου κ. Γεωργίου Γκαστῆ μετὰ τῆς πανώριας κυρίας Τούλας Σέρβη Μίνδλερ. Εἰς τοὺς εὐτυχεῖς νεονύμφους εὐχόμεθα πᾶν τὸ καταθύμιον (Ἐλευθερία, 25-9-33).- Πέθανε στὴν Ἀθήνα ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς σχολῆς Ζῆκος Δ. Ρώσης, ἀπὸ τὰ Δερβίζιανα, ἡγέτης τῆς πολυσχιδοῦς οἰκογενείας Ρώση, ἄγων τὸ 100ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.- Νέα ἐπίθεση τῆς Ἠπείρου (23-9-33) κατὰ τῶν λογοτεχνιζόντων: Ἐγέμισεν ἀπὸ φρενοβλαβεῖς ὁ τόπος αὐτός... Τὶ νὰ τοὺς κάμωμεν; Νὰ τοὺς βρίζωμεν ἐκουράσθημεν ἡμεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀθεόφοβοι δὲν ἐννοοῦν νὰ ἡσυχάσουν εἰς τὸν αἰῶνα. Αἰσθάνονται δὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν ὅλοι τους αὐτοὶ οἱ νεαροὶ μελανορραντισταὶ νὰ μᾶς ὑβρίζουν ἐμᾶς, οἱ ὁποῖοι οὔτε τὸν πατέρα τους ἐσκοτώσαμεν, οὔτε ἄλλο κακὸ τοὺς ἐκάμαμεν κανένα, ἐκτὸς τοῦ νὰ τοὺς λέγομεν, ὅτι καλλίτερα θὰ κάμουν ἀντὶ νὰ ρεζιλεύουν τοὺς ἑαυτούς των καὶ τὶς ἐφημερίδες ποὺ τοὺς φιλοξενοῦν τὰ δημοσιεύματά των, νὰ κάθωνται στὰ αὐγά των. Αὐτοὶ ὅμως δὲν ἀκοῦν καὶ μᾶς ὑβρίζουν διαρκῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀσχολούμεθα μαζί των, θ' ἀρχίσωμεν νὰ στέλλωμεν ὅ,τι γράφουν εἰς τὴν «Ἑστίαν», ἡ ὁποία τρέφει ἰδιαιτέραν ἀδυναμίαν διὰ τὰ μαργαριτάρια τῆς ἐπαρχίας. Καὶ αὐτὴ θὰ τοὺς κανονίζῃ καταλλήλως... Πραγματικὰ ἡ Ἑστία εἶχε γίνει προπολεμικά, ἀλλὰ καὶ μεταπολεμικά, ὁ «ἅλιεὺς μαργαριταριῶν», ὅλων δηλαδὴ τῶν σολοικισμῶν καὶ βαρβαρισμῶν ποὺ διαπράττονταν ἀπὸ λογοτεχνίζοντες κυρίως τόσο στὰ ἀθηναϊκὰ φύλλα ὅσο καὶ στὰ ἐπαρχιακά. Οἱ ἀναγνῶστες της στὴν ἐπαρχία τὶς ἔστελναν ἀποκόμματα μὲ λάθη κειμένων ἢ μὲ διατύπωση ἀκατανόητων συλλογισμῶν ἐκ μέρους τῶν συγγραφέων. Ὁ Τάκης Χατζῆς ἔστειλε, φαίνεται, στὴν Ἑστία, ἀριθμὸ τέτοιων μαργαριταριῶν, ἡ ὁποία τὰ δημοσίευσε μὲ τοὺς σχολιασμούς της, ἀπ' ὅπου τὰ ἀναδημοσίευσε καὶ ἡ Ἤπειρος (3-10-33). Ὅλα ἦταν παρμένα ἀπὸ φύλλα τῆς Κραυγῆς. Τὰ παραθέτω: Ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ συμπαθοῦς συναδέλφου τῶν Ἰωαννίνων. Προκειμένου περὶ προσεχοῦς ὑποψηφιότητος λαϊκοῦ βουλευτοῦ ἐνθουσιωδῶς ἀγγελομένης: «Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι ἐσχολίαζαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὡς ἀπαρχὴν μιᾶς νέας πολιτικῆς περιόδου, ἡ ὁποία θὰ σημάνῃ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος καὶ ἐν Ἠπείρῳ. Ἐπειδὴ ἡ ἐφημερὶς ἀνήκει εἰς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» ἡ «ἀποπεράτωσις» προφανῶς σημαίνει κάτι καλόν. Ἀλλὰ ποῖον; Προκειμένου περὶ τῆς ἐπισκέψεως ἑνὸς βουλευτοῦ τῆς ἐπαρχίας, ἡ συνάδελφος ἀναφέρει ὅτι ὁ ἐκλεκτός της «ἐγένετο ἀντικείμενον ἀκραδάντου ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ

ὅμως, τὸ πρῶτον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἶναι ὁ κραδασμός... Προκειμένου περὶ κάποιου κληροδοτήματος εἰς κοινότητα, παρέχεται ἡ πληροφορία ὅτι ὁ «πολυδάπανος» πρόεδρος τῆς κοινότητος μετέβη εἰς Ἰταλίαν πρὸς παραλαβὴν τοῦ ποσοῦ. Κι ἀμέσως παρακάτω. *Ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων γνῶσις τῆς ἀποφάσεως ταύτης, σχολιασθεῖσα δυσμενῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων, εὗρεν εὐμενῆ ἀπήχησιν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην.* Καὶ τέλος: *Εἰς τὸ πανελλήνιον συνέδριον τῶν δικηγόρων Ἠπείρου κτλ. Ὅλα δὲ αὐτὰ εἰς ἕνα μόνον φύλλον. Ἂν εἶναι ὀλίγα νὰ μᾶς συγχωρῆτε».* (Καὶ μεταπολεμικὰ ὁ Σακκᾶς, ὅταν εἶχε ἐκλεγεῖ δήμαρχος Ἰωαννίνων, εἶχε ἀκόμα τὸ φόβο καὶ τὴν ὑποψία, ὅτι ὁ Πάνος Φάντης, δικηγόρος κι ἀξιόλογος δοκιμιογράφος, ἀλλὰ καὶ συνεχιστὴς τοῦ καλοῦ χρονογραφήματος τοῦ Γ. Χατζῆ-Πελλερέν, ἔστελνε ἀποκόμματα τῶν λόγων καὶ δημοσιευμάτων του στὴν *Ἑστία*. Σχετικὸ περιστατικὸ ἀναφέρω στὸ β΄ τόμο τῶν ἀναμνήσεών μου, *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν*, 1994, σελ. 178).

Ἀποκριὰ 1934. Ἀπόφοιτοι τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς ντυμένοι γιὰ τὶς γιορτές. Διακρίνονται: Σπ. Παλάσχας, Κων. Παλάσχας, Γεώργ. Τρεμπέλης, Κλ. Πελένης, Σπυρ. Βαδαλούκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΕΣΩΚΟΜΜΑΤΙΚΕΣ

Στὴν Ἀθήνα ἡ πολιτικὴ κρίση συνεχιζόταν καὶ τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δυὸ παρατάξεων γινόταν εὐρύτερο. Παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλλε ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Ἀλ. Ζαΐμης, γιὰ κάποια συνεννόηση μεταξὺ τῶν κομμάτων καὶ κατευνασμὸ τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἐξαιτίας τῆς ἀδιαλλαξίας πολλῶν στελεχῶν καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων, ἡ ἀτμόσφαιρα φορτιζόταν ἐπικίνδυνα. Ἡ ἀντιπολίτευση -καὶ εἶχε δίκιο στὴν περίπτωση αὐτὴ- ζητοῦσε τὴ γρήγορη διαλεύκανση τοῦ ἐγκλήματος τῆς Κηφισιᾶς (ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου) καὶ κατηγοροῦσε τὴν κυβέρνηση γιὰ παρεμπόδιση τῶν ἀνακρίσεων· ἡ κυβέρνηση πρόβαλε ὡς «ἀντίπαλον δέος» τὴ διαλεύκανση τῆς συμμετοχῆς τοῦ Βενιζέλου στὸ πραξικόπημα τῆς 6ης Μαρτίου (Πλαστήρα), κατηγορώντας τον ὅτι ὁ ἴδιος τὸ ὑποκίνησε καὶ ἦταν ὁ ἐμπνευστής του (καὶ ἦταν). Ὁ Τσαλδάρης, διαλλακτικὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ πολιτικοῦ του βίου, προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ ἕνα τρόπο ἐκκαθάρισης τῶν δυὸ μεγάλων θεμάτων· χωρὶς ἀποτέλεσμα πραγματοποιήθηκε καὶ ἡ συνάντησή του μὲ τὸ Βενιζέλο, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴ Γαλλία· ὁ τελευταῖος ὑποψιαζόταν ἀπόπειρα συμψηφισμοῦ τῶν δυὸ θεμάτων, πρόβαλε νέες ἀξιώσεις, ποὺ ἀπορρίφτηκαν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση. Ὁ Μεταξᾶς στὸ μεταξὺ ζητοῦσε ἀπὸ τὴ βουλὴ τὴν παραπομπὴ τοῦ Βενιζέλου γιὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 6ης Μαρτίου, οἱ ἀντιπολιτευόμενοι σὲ ἀπάντηση συνέχιζαν τὴν ἀποχή τους ἀπὸ τὴ βουλὴ καὶ σὲ καθημερινοὺς λόγους ἐπέσειαν τὸν κίνδυνο τῆς κατάλυσης τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς παλινόρθωσης τῆς Βασιλείας. Χάος. Οὔτε ἡ ἀμνηστία ποὺ ἔδωκε ἡ κυβέρνηση γιὰ τοὺς πολιτικοὺς γιὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 6ης Μαρτίου ἱκανοποίησε κανένα. Ὁ Βενιζέλος ἤθελε τὴν ἀμνηστεία γενική, νὰ ὑπάγονται δηλαδὴ σ' αὐτὴ καὶ οἱ στρατιωτικοί, γιὰ τοὺς ὁποίους ὅμως ἡ ἀνάκριση συνεχιζόταν.

Οὔτε, καὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης συμφωνοῦσε ὁ Βενιζέλος, παρ' ὅτι οἱ χειρισμοὶ τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Μαξίμου καὶ Λοβέρδου καὶ οἱ συζητήσεις ποὺ εἶχαν μὲ τοὺς ἡγήτορες τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἦταν εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Καρπὸς τῶν συζητήσεων αὐτῶν ἦταν καὶ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ νέου ἑλληνικοῦ συμφώνου στὴν Ἄγκυρα, ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ Π. Τσαλδάρη καὶ ἡ ἀνάληψη πρωτοβουλιῶν ἀπὸ τὸν τελευταῖο γιὰ τὴν ὑπογραφὴ βαλκανικοῦ συμφώνου, ποὺ ὑπογράφτηκε τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1934 στὴν Ἀθή-

να. Γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ σύμφωνα ὁ Βενιζέλος, ὅπως ἀναφέρθηκε ἤδη, εἶχε βασικὲς ἀντιρρήσεις· κατὰ τὶς ἐκτιμήσεις του, ἄρθρα τῶν συμφώνων θὰ μποροῦσαν νὰ δημιουργήσουν ἐμπλοκὴ τῆς Ἑλλάδας σὲ ἐξωβαλκανικὲς περιπέτειες, κυρίως μὲ τὴν Ἰταλία καὶ ἔμμεσα, μὲ ἄλλες χῶρες, ἐξαιτίας τῆς μὴ συμμετοχῆς τῆς Βουλγαρίας στὸ σύμφωνο. Στὸ μεταξὺ συνεχιζόταν, σὲ ὅλο καὶ πιὸ ὑψηλοὺς τόνους, ἡ διαμάχη ἀνάμεσα στὶς δυὸ παρατάξεις, μέσω τῶν ἐφημερίδων ἀθηναϊκῶν καὶ ἐπαρχιακῶν, ὄχι τόσο γιὰ τὰ φλέγοντα θέματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὸν τόπο, ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ συντηροῦσαν τὴν ἀδιαλλαξία (κίνημα 6ης Μαρτίου - ἀπόπειρα τοῦ Βενιζέλου). *Κινδυνεύει ἡ Δημοκρατία ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ αἵματος*, φώναζαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, *Νὰ δικαστεῖ ὁ ἀρχικινηματίας καὶ νὰ καταργηθεῖ ἀμέσως ἡ Γερουσία*, ἀπαντοῦσαν οἱ ἄλλοι, ἄκρη δὲν ἔβρισκες...

Ἡ ἀντιπαράθεση, ἦταν γενικὴ καὶ ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐπαρχιακῶν ἐφημερίδων, συναγωνιζόμενων στὴν ἀδιαλλαξία, δὲν εἶχε νὰ ζηλέψει τίποτα ἀπὸ ἐκείνη τῶν ἀθηναϊκῶν. Μικρὸ δεῖγμα γιὰ τὰ Γιάννινα ἀποτέλεσε ἡ ἀρθρογραφία τοῦ τ. νομάρχη Πύρρου Γιαννοπούλου στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (14 ἕως 17-10-1933). Τίτλος: *Ὅταν δὲν ὑπάρχει κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀγωγή*. Τὸ δεύτερο, κυρίως, ἄρθρο του ἦταν τόσο ὀξύτατο, ἐξαιτίας τῆς χρησιμοποίησης ἐκφράσεων ποὺ ἄγγιζαν τὰ ὅρια τοῦ ἀπαράδεκτου, δημιούργησε σφοδρότατες πολιτικὲς ἀντιδράσεις, σὲ πανηπειρωτικὴ κλίμακα, καὶ εἶχε καὶ συνέπειες. Μία παράγραφός του ἀναφέρεται στὶς ἐπιδιώξεις τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ χώρου. Ἔγραφε: *Ἀλλ' ἐπῆλθεν ἡ μοιραία 6η Ἰουνίου. Τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» διέπραξε ἕνα πρωτοφανὲς σκληρότατον καὶ ἀπάνθρωπον ἔγκλημα. Ἐπέδειξεν ἄμετρον κτηνωδίαν. Διατὶ δέ; Διότι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτό, τὰ στελέχη του, ἐστεροῦντο κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς. Οὐδεμία διαπαιδαγώγησις ἤμβλυνε τὰς ψυχικάς των γωνίας, οὐδ' ἀπέβαλε τὰ ζωώδη ἔνστικτά των. Ἔφθασαν δέ, βουλευταὶ αὐτοί, εἰς τὸ ἔγκλημα μετὰ κυνισμοῦ καὶ πωρώσεως ἀναξίων ἀνθρώπων πολιτισμένων. Ἤδη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀξιοῖ τὴν σύλληψιν καὶ τὴν ἀμείλικτον τιμωρίαν ὅλων τῶν ἐνόχων, τῶν ἠθικῶν αὐτουργῶν, τῶν χρηματοδοτῶν καὶ τῶν ἐκτελεστῶν, πρὸ παντὸς τῶν πρώτων. Διότι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ ὑπουργοί. Δηλαδὴ αὐτὴ αὕτη ἡ κυβέρνησις εἶναι συνεργὸς εἰς τὸ ἔγκλημα. Ἂν δὲν ἀποκαταστήσῃ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν συγκάλυψιν τῶν ἐνόχων, ἡμεῖς, ὁ ἑλληνικὸς λαός, θὰ εὕρωμεν τὸν τρόπον διὰ νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὸ δίκαιον.* Ποιὸς ἦταν ὁ τρόπος αὐτός, τὸν ἀποκαλύπτει ἔμμεσα σ' ἄλλα σημεῖα τῶν ἄρθρων του: *ἐπανάσταση*.

Ἡ ἀπάντηση στὸν ἀρθρογράφο δόθηκε ἀπὸ τὶς ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες. Ἡ *Ἤπειρος* (25-10-33) σημείωνε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπέμβει ἀμέσως ὁ εἰσαγγελέας. *Ἐὰν τὸ ἐδιάβασε ὁ κ. εἰσαγγελεύς, χωρὶς τὰς ἰδικάς μας ἀποδείξεις, θὰ ἔχῃ ἀσφαλῶς ἤδη προβῆ εἰς ποινικὴν δίωξιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ τῆς δημοσιευσάσης τὸ καταπληκτικὸν ἄρθρον ἐφημερίδος. Διότι εἰς*

στιγμὰς κατὰ τὰς ὁποίας ἡ κυβέρνησις τείνει ὅλας τὰς προσπαθείας της, ὅπως ἀποκαταστήση τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἠρεμίαν, τῆς ὁποίας τόσην ἀνάγκην ἔχει ὁ τόπος, νὰ δημοσιεύωνται ἄρθρα τοιαῦτα μὲ καταφανεστάτην ὑποκίνησιν εἰς στάσιν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀνεκτὸν - ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἡ μωρία καὶ ἡ ἀναξιότης τῶν συγγραφέων των ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρὸν ἐλαφρυντικόν. Δὲν ἔγινε «αὐτεπάγγελτος δίωξις» ἐκ μέρους τῆς εἰσαγγελείας, ὁ Γενικὸς διοικητὴς ὅμως μήνυσε τὸν συγγραφέα τοῦ ἄρθρου καὶ τὸν Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα ποὺ τὸ φιλοξένησε. Εὑρίσκομεν ἱκανοποιητικὴν καὶ σύμφωνον μὲ τὴν λογικὴν καὶ τὸ δίκαιον τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν -σημείωνε ἡ Ἤπειρος, 26-10-33- διότι, εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς, ἄλλος τρόπος διὰ νὰ περιφρουρηθῇ ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἡσυχία τοῦ τόπου, ἀπὸ καννιβαλικὰς ἐξάψεις μερικῶν θερμοαίμων κυρίων, νομιζόντων ὅτι ἐλευθερία γνώμης σημαίνει νὰ σηκώνεσαι ἀπὸ τὸ πρωὶ καὶ νὰ φωνάζῃς, ὅτι πρέπει νὰ καταλύσωμεν τὰ πάντα, δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς στέλλῃ ἡ Διοίκησις κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν εἰσαγγελέα διὰ νὰ πληρώνουν τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας ἢ ἀνοησίας των.

Ἐξαγριωμένος κι ὁ Χρηστοβασίλης ἔδωκε τὴ δική του ἀπάντηση, μὲ τρόπο ποὺ τίναξε κι αὐτὸς στὸν ἀέρα τὶς προσπάθειες γιὰ γαλήνη καὶ κατάπαυση τῶν παθῶν. Ζητοῦσε οὔτε λίγο, οὔτε πολύ, τὸ κρέμασμα τοῦ Βενιζέλου σὲ ἀγχόνη ἢ τὸν ἐγκλεισμό του σὲ φρενοκομεῖο. Μιὰ παράγραφος, ἡ τελευταία, κι ἀπὸ τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἑρμηνεύσει τὸ περιεχόμενό του: (Ἐλευθερία 26-10-33): Ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «Παιδεύετε τοὺς ἀτάκτους ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται...» καὶ ἡ Λαϊκὴ κυβέρνησις ὀφείλει νὰ παιδεύσῃ τὸ ταχύτερον τὸν διαταράκτην τῆς ἡσυχίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ τοῦ πέσῃ μιὰ γιὰ πάντα ἡ μύτη ὅτι δὲν εἶναι ἀνώτερος τῆς κυβερνήσεως, οὔτε τῶν νόμων τοῦ κράτους. Ὀφείλει ἡ κυβέρνησις νὰ πατάξῃ τὸν ἐγκληματίαν αὐτὸν πολιτικόν, νὰ τὸν πιάσῃ ἀπὸ τὸ αὐτὶ καὶ νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὰς φυλακάς, παραπέμπουσα αὐτὸν εἰς δίκην ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ ἢ εἰς τὸ φρενοκομεῖον, διότι δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ πάσχῃ τὰς φρένας! Δὲν ὑπάρχῃ ἄλλος τρόπος διὰ νὰ σωθῇ τὸ δύσμοιρον ἑλληνικὸν κράτος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, -ἂν εἶναι ὄντως ἄνθρωπος καὶ ὄχι ἀνθρωπόμορφον θηρίον! Ἐὰν εἶναι πράγματι κυβέρνησις ἡ κυβέρνησις τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», αὐτὸ πρέπει νὰ πράξῃ, ἐγκαταλείπουσα τὸν Σταυρὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον! Ἢ ἀγχόνην ἢ φρενοκομεῖον! Μέσος ὅρος δὲν χωρεῖ. Ἄλλως θὰ φέρῃ μεγάλην εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ ἔθνους.

Δικαιολογημένα ὁ Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν (28-10-33) διαμαρτυρήθηκε γράφοντας: Καὶ ἐρωτῶντες τοὺς κυρίους αὐτούς, τοὺς ...κερβέρους τῆς ὁμαλότητος καὶ τῆς κοινωνικῆς γαλήνης, ἐφιστῶμεν καὶ ἡμεῖς σήμερον -μὲ τὴν σειράν μας- τὴν προσοχὴν τοῦ κ. εἰσαγγελέως καὶ τῆς Γενικῆς διοικήσεως εἰς τὸ χθεσινὸν ἄρθρον τῆς «Ἐλευθερίας». Ἢ ἀγχόνην ἢ φρενοκομεῖον. Αὐτὰ εἶναι λόγια τῆς ὁμαλότητος καὶ τῆς ἡσυχίας; Ἂς μᾶς ἀπαντήσουν.

Ὁ Χρηστοβασίλης ἔδωσε ἔμμεση ἀπάντηση (30-10-33) ἐπιμένοντας στὶς ἀπόψεις τοῦ ἄρθρου του: *Ὁ περίφημος ἐφιάλτης τῆς ἡσυχίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ Ἐλ. Βενιζέλος, ἀπεκάλεσε τὸν πρωθυπουργὸν κ. Παν. Τσαλδάρην Ἰησουΐτην!!! καὶ ἐμπρηστὴν τῆς ἡσυχίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἤγουν, εἶπε ὁ γάϊδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλα! Ἔπειτα δὲν θέλει ἀγχόνην ἢ φρενοκομεῖον; Τὶ τὸν φυλάει ἐλεύθερον ἡ Λαϊκὴ κυβέρνησις καὶ δὲν τὸν συλλαμβάνει;* Ἀπάντηση στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* ἔδωκε καὶ ἡ *Ἤπειρος* (29-10-33) ποὺ βρῆκε ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπιτεθεῖ κατὰ τοῦ Χρηστοβασίλη, μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὴ τὴν ἐποχὴ βρισκόταν σὲ νέα διάσταση, ἐξαιτίας τῶν διαφορετικῶν θέσεων στὸ θέμα τῆς συγκρότησης τοῦ ἐνιαίου *Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου* καὶ τῆς στάσης ἀπέναντι στὸ Γενικὸ διοικητὴ Κουμουνδοῦρο (Ἡ *Ἤπειρος* ζητοῦσε τὴν ἀπομάκρυνσή του καὶ ἡ *Ἐλευθερία* τὸν ὑπερασπιζόταν): *Ἐχολώθη ὁ φίλτατος Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* -ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος*- *ἐξ ἀφορμῆς τῶν δύο σημειωμάτων μας διὰ τὸ καταπληκτικὸν ἄρθρον τοῦ κυρίου ἐκείνου Πύρρου Γιαννοπούλου. Καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ὅσων ἐναντίον μας ἀπρεπῶν καὶ ἀνοήτων λέγει, μᾶς παραπέμπει εἰς ἕνα ἄρθρον τῆς προχθεσινῆς «Ἐλευθερίας», ὡς ἐὰν εἴμεθα ἡμεῖς ἢ τὸ Λαϊκὸν κόμμα ὑπεύθυνοι διὰ τὰ τόσα, κακὰ ἴσως* -διότι δὲν ἐδιαβάσαμεν τὸ ἄρθρο- *ὁ κ. Χρηστοβασίλης κάμνει. Ἡμεῖς εἴπομεν τὰ ἑξῆς ἁπλούστατα πράγματα: Ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦ «Ἀγῶνος» ἦτο ἐξωφρενικὸν καὶ ὅτι ἡ Διοίκησις ἔκαμε πολὺ καλὰ νὰ τὸ στείλη εἰς τὸν κ. εἰσαγγελέα. Ἐὰν τώρα καὶ τῆς «Ἐλευθερίας» τὸ ἄρθρον εἶναι τοιοῦτον, εἴμεθα σύμφωνοι νὰ διωχθῇ καὶ ὁ κ. Χρηστοβασίλης.*

Δὲν ἦταν μόνο ἡ ἰδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ἀντιπαράθεση ποὺ χώριζε τὸν κόσμο τῶν δυὸ μεγάλων παρατάξεων στὰ Γιάννινα, ἦταν καὶ οἱ ἐσωκομματικὲς διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ μέλη τῶν πολιτικῶν συλλόγων, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦσαν ὀξύτητες καὶ ἐπέτειναν τὴ σύγχιση. Μετὰ τὴν ἧττα τους, οἱ *Φιλελεύθεροι*, ἂν καὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι διαιρημένοι, μὲ ἐπικεφαλῆς τῶν διάφορων τάσεων, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, τοὺς βουλευτὲς Δ. Μπότσαρη, Σπ. Σίμο καὶ Ἀλκ. Λούλη (ὑπῆρχε καὶ ἡ ἀπόχρωση τῶν βουλευτῶν Ἀλ. Μυλωνᾶ καὶ Ἀλ. Μελᾶ, ποὺ ἐξακολουθοῦσαν, παρὰ τὴν ἐκλογή τους ὑπὸ τὴν κόινὴ σημαία τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, νὰ στηρίζονται στὴ βάση τῶν κομμάτων τὰ ὁποῖα ἀνῆκαν, *Ἀγροτικοῦ* καὶ *Προοδευτικοῦ*), εἶχαν χαμηλώσει τοὺς τόνους ὅπως ἀποδεικνύόταν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων ποὺ τοὺς ἐκπροσωποῦσαν. Τὸ ἀντίθετο συνέβαινε στὸ χῶρο τῶν *Λαϊκῶν*, τοὺς συλλόγους καὶ τὶς ἐφημερίδες τους. Ἀντὶ ἡ νίκη νὰ τοὺς ἑνώσει, μεγάλωσε τὸ ρῆγμα ποὺ ὑπῆρχε. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὶς ἐφημερίδες τους. Πιστεύω πὼς οἱ διενέξεις ποὺ ξέσπασαν ὀφείλονταν ὄχι τόσο σὲ προσωπικὰ αἴτια, ὅσο στὸν τρόπο νομῆς τῆς ἐξουσίας. Οἱ ἀντιθέσεις γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κουμουνδούρου τὸ ἐπιβεβαιώνει.

Ὕστερα κι ἀπὸ τὶς κυβερνητικὲς πιέσεις οἱ δυὸ *Λαϊκοὶ πολιτικοὶ σύλλογοι* ἀποφάσισαν τὴ συγχώνευσή τους σὲ ἕνα. Κατὰ τὶς κυβερνητικὲς ἐφημερίδες ἡ συγκέντρωση τῶν *Λαϊκῶν* στὸ θέατρο *Εὐστρατιάδη* ἦταν ἐπιβλητική. *Οὐδέποτε μέχρι σήμερον συγκέντρωσις «Λαϊκῶν» εἰς Ἰωάννινα παρουσίασε τόσον ὄγκον. Διεφαίνετο σαφῶς ἡ πρόθεσις τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐνδοκομματικὴν κατάστασιν τῆς διαστάσεως καὶ διχονοίας καὶ νὰ ἐκλέξῃ ἕνα συμβούλιον ἐκλεκτῶν καὶ λευκῶν ὁμοϊδεατῶν, διὰ νὰ ἐκπροσωπῇ μὲ κύρος τὰς ἀποφάσεις του.* Μετὰ τὶς τοποθετήσεις διαφόρων στελεχῶν ἄρχισε ἡ ψηφοφορία. Ψήφισαν 398 καὶ ἐκλέχτηκαν, κατὰ σειρὰ ἐπιτυχίας οἱ: Κων. Σπέγγος 354 ψήφοι, Γεώργ. Σούλης 288, Γ. Κωνσταντινίδης 259, Γ. Μουλαϊμίδης 227, Ἀδ. Τσατσάνης 225, Β. Κούρεντας 210, Ἰω. Θεοδωρίκας 200, Κ. Γκωλέτσης 175 καὶ Μιχ. Δερδεμέζης 160. Ἐπιλαχόντες: Ν. Καζαντζῆς 160, Σ. Συρμακέσης 154, Β. Λάππας 143, Θ. Βούρης 127, καὶ Ἰω. Λύτρας 67. Ὅμως ἡ ἐκλογὴ αὐτή, παρὰ τὸν ἑνωτικὸ χαρακτῆρα ποὺ εἶχε, ἔφερε ἀντίθετο ἀποτέλεσμα. Ἡ διάσταση ἔγινε μεγαλύτερη. Ὁ Χρηστοβασίλης, ἐκπροσωπώντας ὅσους διαφωνοῦσαν μὲ τὸν τρόπο τῆς ἐκλογῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἀποτελέσματά της (εἶχε καὶ προσωπικὴ πικρία, γιατὶ πῆρε λίγους σταυρούς, δὲν εἶχε ὅμως ἐκθέσει ὑποψηφιότητα), ἐξαπέλυσε δριμύτατο κατηγορητήριο, κατὰ τῶν ἐκλεγέντων, ἰδιαίτερα ἐναντίον τοῦ πρώτου πλειοψηφήσαντος καὶ στὴ συνέχεια προέδρου τοῦ συλλόγου Κων. Σπέγγου, μὲ ὑβριστικοὺς πολλὲς φορὲς χαρακτηρισμοὺς (ἄρθρα του: *Ὁ κύριος πρόεδρος* (28-9-33) καὶ *Ὁ κύριος πρόεδρος, τὸ πολιὸν παιδάριον*). Κατηγοροῦσε τοὺς ἐκλεγέντες ὅτι παραβίασαν τὴ συμφωνία ποὺ εἶχε ἐπιτευχθεῖ μεταξὺ τῶν διοικητικῶν συμβουλίων τῶν δυὸ συλλόγων, γιὰ ἐκλογὴ προσωρινῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία θὰ προετοίμαζε, μέσα σ' ἕνα ἑξάμηνο, τὴ συνέλευση καὶ τὶς ἀρχαιρεσίες -ὑπῆρχε καὶ ἔγγραφο συμφωνητικό-, ἐνῶ αὐτοὶ σ' ἕνα μῆνα συγκρότησαν γενικὴ συνέλευση, μάζεψαν ἀπὸ τὴν ἐμποροπανήγυρη ψηφοφόρους, χωρὶς νὰ εἶναι μέλη τῶν συλλόγων, ἀκόμα καὶ βενιζελικοὺς καὶ κομμουνιστές, καὶ πέτυχαν τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἤθελαν. Τὸ μένος τοῦ Χρηστοβασίλη κατὰ τοῦ Σπέγγου δὲν εἶχε ὅρια. Τὸν κατηγόρησε γιὰ πολλὰ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν προσφορά του στὸ κόμμα: *Ποῖος ἦτο ὁ κύριος αὐτός, ὁ στεγαζόμενος σήμερον ὑπὸ τὸν πομφολυγώδη τίτλον τοῦ Προέδρου τοῦ «Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων» καθὼς καὶ οἱ τρεῖς τέσσαρες προστάται του, ὅταν ἡμεῖς οἱ ἄλλοι καταδιωκόμεθα, ἐξημιωνόμεθα, ἐφυλακιζόμεθα, ἐξωριζόμεθα καὶ ἐκινδυνεύομεν νὰ τυφεκισθῶμεν ἐπὶ Στεργιάδη; Εἶναι ὑπηρεσία αὐτὴ πρὸς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα», τὴν ὁποίαν προσφέρει σήμερον διὰ τῆς φυλαρχίας του ὁ κύριος πρόεδρος, σπείρων τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν διχόνοιαν πρὸς αὐτό; Ἡμεῖς -ὄχι ἐγὼ μόνον, ἀλλ' ὅλοι μας, οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀτάσθαλον διαγωγὴν τοῦ μιξοπολίου αὐτοῦ παιδαρίου- θὰ ἐξακολουθῶμεν, ὡς καὶ πρότερον, ἐργαζόμενοι τὸν καλὸν*

Λαϊκὸν ἀγῶνα, ὅπως πρέπει νὰ ἐργάζωνται οἱ τίμιοι πολιτευόμενοι καὶ ἀφήνομεν εἰς τὸ μιξοπόλιον αὐτὸ παιδάριον τὸν κακὸν ἀγῶνα τῆς ἀπομακρύνσεως ἐντεῦθεν τοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ Ἠπείρου Ἀλ. Ἐμπειρίκου-Κουμουνδούρου. Ὀξύτατη -ἂν καὶ λιγόλογη- ἦταν καὶ ἡ ἀπάντηση, μὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν *Ἤπειρο* (3-10-33), τοῦ Κων. Σπέγγου: *Μὲ τὸν κ. Χρηστοβασίλη δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν, διότι ὕβρεις προερχόμενοι ἀπὸ αὐτὸν κοινὸν ὑβριστὴν καὶ ἀνεγνωρισμένως κακὸν καὶ βδελυρᾶς φαντασίας, εἶναι τίτλοι τιμῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῇ γεροντικῇ ἀκατασχέτῳ φλυαρίᾳ του καὶ ἀνοήτῳ ἐγωπαθείᾳ, νομίζει ὅτι ἔχει δικαίωμα ν' ἀναλαμβάνῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ κηδεμονίαν του καὶ ὑπουργούς, δῆθεν παρ' ἡμῶν κινδυνεύοντας νὰ χάσωσι τὸ ὑπούργημά των, δηλοῦμεν ὅτι ἡμεῖς ἀνήκομεν ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀδύνατον καὶ νὰ διανοηθῶμεν νὰ στραφῶμεν κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ, ὅστις ἀπολαμβάνει τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ, ἀρχηγοῦ τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος».* Παρόλα αὐτὰ εἶχε δημιουργηθεῖ θέμα καὶ γίνονταν ἐνέργειες γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Κουμουνδούρου. Τὴν ἀντίθεση κατὰ τοῦ Κουμουνδούρου -ἡ κρίση ὑπέβοσκε ἀπὸ καιρό- ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια ἡ *Ἤπειρος* καὶ ἡ προσκείμενη στοὺς Λαϊκοὺς ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα τοῦ Δ. Κάτση *Ἠπειρωτικὰ νέα.* Μὲ κοινὸ ἄρθρο τους, δημοσιευμένο στὴν *Ἤπειρο* (4-11-33) καὶ τίτλο: *Ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια - Διὰ τὸν Ἠπειρωτικὸν λαὸν καὶ τὸν πρωθυπουργὸν κ. Π. Τσαλδάρην,* οἱ δυὸ διευθυντὲς τῶν ἐφημερίδων Τ. Γ. Χατζῆς καὶ Δ. Θ. Κάτσης, ἐξαπέλυσαν δριμὺ κατηγορητήριο κατὰ τοῦ Κουμουνδούρου καὶ ζητοῦσαν τὴν ἄμεση ἀντικατάστασή του (ἀντίθετα ἐξυμνοῦσαν τὸν Γενικὸ γραμματέα Κ. Σταυρόπουλο, *διότι ὑπῆρξεν ἀντάξιος τῆς ἀποστολῆς του*). Τὸν κατηγοροῦσαν γιὰ πολλά. Προπαντὸς γιὰ ἀνικανότητα, γιὰ διχαστικὲς ἐνέργειες μεταξὺ τῶν στελεχῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, γιὰ χρησιμοποίηση μπράβων, γιὰ πρόσληψη *Φιλελευθέρων* ὡς συμβούλων του κ.ἄ. Ἂς ἀναφερθοῦμε στὸ ἴδιο τὸ ἄρθρο τους: *Ἔχοντες πιστεύσει εἰς τὰ ἰδανικὰ τοῦ κόμματος ποὺ διευθύνει σήμερον τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀγωνισθέντες διὰ τὴν ἐπικράτησίν του, ἠσθάνθημεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σιωπήσωμεν καὶ φράξωμεν τὰ ὦτα εἰς τὰς πανταχόθεν ἀκουομένας διαμαρτυρίας διὰ τὴν κακὴν πολιτικήν, τὴν κακὴν νοοτροπίαν καὶ τὴν κακὴν κομματικὴν γραμμὴν τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ... Ἐσιωπήσαμεν ἀκόμη, διότι πανταχόθεν παρεσχέθησαν διαβεβαιώσεις ὅτι ὁ κ. Κουμουνδοῦρος θὰ ἀντικαθίστατο. Ἐσιωπήσαμεν διότι ἐσεβάσθημεν τὸν ποιητὴν καὶ διανοούμενον κ. Ἐμπειρῖκον-Κουμουνδοῦρον. Καὶ διότι ἐσεβάσθημεν τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν κόπον ποὺ καταβάλλει σήμερον ἡ κυβέρνησις νὰ δημιουργήσῃ κάτι καλὸν - ἐπιδείξασα καὶ διὰ τὸν τόπον αὐτὸν ἕνα θερμὸν ἐνδιαφέρον. Ἐσιωπήσαμεν καὶ ὅταν πανταχόθεν ὑβριζώμεθα ὡς τυφλὰ κομματικὰ ὄργανα, μὴ θέλοντα, πέραν ἑνὸς στενῶς ἐννοουμένου κομματικοῦ συμφέροντος -ἴσως καὶ προσωπικοῦ- τίποτε ἄλλο νὰ ἴδουν. Ἐσιωπήσαμεν*

καὶ μὲ τοὺς μπράβους... καὶ μὲ τοὺς Μεσσηνίους. Ἐσιωπήσαμεν καὶ μὲ τοὺς Βενιζελικοὺς ἀνεβοκατεβαίνοντας τὴν σκάλαν τῆς Διοικήσεως καὶ συμβουλάτορας ἐξ ἀπορρήτων γενομένους τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ. Ἐσιωπήσαμεν καὶ ὅταν μᾶς ἐφώναζαν ὅτι τίποτε δὲν γίνεται εἰς τὴν Ἤπειρον. Καὶ πάλιν ἐσιωπήσαμεν ὅτε σκοπίμως ὁ Γενικὸς διοικητὴς ἤνοιγε χάσμα μεταξὺ τῶν Λαϊκῶν πολιτευομένων, ἵδρυε δύο συλλόγους, διὰ νὰ ἔχῃ ἐξησφαλισμένα τὰ νῶτα καὶ ἐχρησιμοποίει τὸν δεύτερον σύλλογον, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἀκούῃ μικροκολακείας, εἰς τὰς ὁποίας ἐκ χαρακτῆρος ἀρέσκεται, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δικαιολογῇ, ὡς ὑποδείξεις δῆθεν τοῦ δευτέρου συλλόγου, ὅσα ὡς ἐπιζήμια καὶ κακὰ τοῦ ὑπεδείκνυον. Ἐσιωπήσαμεν καὶ ὅταν οἱ Βενιζελικοὶ μᾶς περιέπαιζαν διὰ τὰ σφάλματα καὶ τὰ τερατουργήματα τῆς Διοικήσεως... Καὶ ἐσιωπήσαμεν διότι μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐπιστεύσαμεν ὅτι ὁ «Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος» θὰ ἠδύνατο καὶ θὰ ἤθελε νὰ στήσῃ ἕνα φραγμὸν εἰς τὰς ἀνοησίας, τὰς σφάλματα καὶ τὰς προκλήσεις τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ... Ἀλλ' ἀτυχῶς, παρὰ τὴν δοθεῖσαν διαβεβαίωσιν περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ κ. Κουμουνδούρου, ἐξακολουθεῖ οὗτος νὰ παραμένῃ ἐδῶ. Παρὰ τὰς ἰδικάς του ὑποσχέσεις, ὅτι θὰ φροντίσῃ νὰ μεταβάλῃ τακτικήν, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος: δειλός, πονηρός, ἀδέξιος, ὑποκριτής, ἄπειρος καὶ ἀποπροσανατόλιστος εἰς στοιχειώδη ζητήματα. Ἔλεγαν καὶ πολλὰ ἄλλα, οἱ κατήγοροι καὶ κατέληγαν: Ἡμεῖς διαμαρτυρόμενοι αὐτὴν τὴν στιγμὴν καὶ καταγγέλοντες τὸν κ. Γενικὸν διοικητήν, τὸν «Λαϊκὸν πολιτικὸν σύλλογον» καὶ τοὺς πολιτευομένους τοῦ τόπου, εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀντιβενιζελικῶν τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς τὸν πρωθυπουργὸν κ. Π. Τσαλδάρην, πράττομεν τὸ καθῆκον μας ἀπέναντι ὅλων αὐτῶν. Παρέχομεν δὲ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ ἀγνοήσωμεν τελείως τὴν Γενικὴν διοίκησιν, μέχρις οὗ ἀντικατασταθῇ ὁ κ. Κουμουνδοῦρος, ἐξακολουθοῦντες νὰ παραμένωμεν πιστοὶ εἰς τὸ κόμμα, τὸν ἀρχηγόν του καὶ τὸ καθῆκον μας ὡς Ἠπειρωτῶν δημοσιογράφων.

Πρόκληση γιὰ τοὺς πολιτευτὲς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο Γενικὸ Διοικητὴ Κουμουνδοῦρο, ὁ ὁποῖος ὡς τότε δὲν ἦταν φαίνεται γνώστης τῶν τεκταινόμενων στὰ παρασκήνια -ἀπόδειξη ὅτι στὶς δυὸ αὐτὲς ἐφημερίδες ἔδωσε γιὰ δημοσίευση τὸν ἀπολογισμὸ τῶν ἔργων τῆς Γενικῆς διοίκησης- ἀποτέλεσε τὸ ἄρθρο αὐτό. Ἡ ἀντίδραση ἦταν ἔντονη. Οἱ πολιτευτὲς τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος Χρ. Χρηστοβασίλης, Σπ. Σούρλας, Γ. Μουλαϊμίδης, Γ. Κωνσταντινίδης, Σ. Συρμακέσης καὶ Κ. Λιούμας (ἔλειπαν ὅμως οἱ ὑπογραφὲς ἄλλων), ἀπέστειλαν στὸν πρωθυπουργὸ τηλεγράφημα, διαμαρτυρόμενοι γιὰ τὸ δημοσίευμα: *Τὸ ἐξυβριστικόν, ἀπρεπὲς καὶ ὑποβολιμαῖον ἄρθρον, δημοσιευθὲν εἰς δύο Λαϊκὰς ἐφημερίδας «Ἤπειρον» καὶ «Ἠπειρωτικὰ νέα» κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ ὑπουργοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ Ἠπείρου κ. Ἀλεξ. Ἐμπειρίκου-Κουμουνδούρου καὶ*

τῶν πολιτευτῶν Ἰωαννίνων, προυξένησεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀντιπάλοις ἡμῶν. Τοιαῦτα δημοσιεύματα κλονίζουσι ἐκ βάθρων τὴν πειθαρχίαν τοῦ κόμματος καὶ ὑποσκάπτουσι τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ἐνταῦθα. Διαμαρτυρόμενοι ἐντόνως κατὰ τῆς τοιαύτης κομματικῆς ἐξαρθρώσεως, παρακαλοῦμεν ὅπως ἐγκαίρως ρίψητε βλέμμα καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τοῦ νομοῦ μας, ἀποδοκιμάζοντες τοιαύτας διαλυτικὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις ἀνευθύνων παραγόντων.

Τὸ κύριο βάρος τῆς ἀπάντησης ἐπωμίστηκε ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης, (*Ἐλευθερία*, 9-11-33). Ὡς ὑποκινητὲς τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τοῦ Κουμουνδούρου ὁ ἀρθρογράφος ὑποδείκνυε: 1) Τὸν πρόεδρο τοῦ *Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου* Ἰωαννίνων Κων. Σπέγγο, καθὼς καὶ τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου. *Οἱ κύριοι αὐτοὶ* -ἔγραφε- *ἐπιδιώκουν νὰ ἐπιβάλλουν μέσῳ ψευδοσυλλόγων... τὰς ἀπόψεις των εἰς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, διὰ νὰ διευθύνουν αὐτοὶ τὴν ὅλην Ἤπειρον καὶ τὰ ἔργα τῆς Γενικῆς διοικήσεως Ἠπείρου. Οὕτω δὲ ἐστράφη ὅλη ἡ μῆνις τῆς ὁμάδος τοῦ κ. Σπέγγου ἐναντίον τοῦ κ. Κουμουνδούρου, διότι δὲν ἔγινεν οὗτος τυφλὸν αὐτῆς ὄργανον.* 2) Τὸ γενικὸ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Κων. Σταυρόπουλο, ὁ ὁποῖος εἶχε μάλιστα ὑποβάλλει τὴν παραίτησή του. Δεύτερο ἄρθρο ἐναντίον τοῦ *Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου* ἔγραψε ὁ Χρηστοβασίλης στὶς 15-11-33, ἐπαναλαμβάνοντας τὶς κατηγορίες του γιὰ τὸν τρόπο συγκρότησης τοῦ ἐνιαίου συλλόγου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶχαν ὑποβάλλει τὶς παραιτήσεις τους τρία ἐκλεγέντα μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, οἱ Γ. Κωνσταντινίδης, Γ. Μουλαϊμίδης καὶ Σ. Συρμακέσης. Τόνιζε: *Ἀλλαχοῦ ἕνας σύλλογος χρησιμεύει ὡς ἕνωσις, ὁ ἐν Ἰωαννίνοις σύλλογος τοῦ κ. Σπέγγου ἐχρησίμευσε καὶ χρησιμεύει ὡς διαλυτικὸν μέσον τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» ἐν τῷ νομῷ.* Διαμαρτυρίες, σὲ σύντομα ὅμως σχόλια της γιὰ τὴν πολεμικὴ ἐναντίον τοῦ Κουμουνδούρου, ἐξέφρασε καὶ ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γ. Σακκᾶ.

Οἱ κατήγοροι τοῦ Κουμουνδούρου εἶχαν τὶς δικές τους ἀπαντήσεις σ' ὅσα τοὺς καταλόγιζαν. Ἔγραψαν (7-11-33) ὅτι *ὁ ἔντιμος γενικὸς γραμματεὺς τῆς Γενικῆς διοικήσεως κ. Κων. Σταυρόπουλος - ἐθεώρησε ὑποχρέωσίν του ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως, τῆς ἀποστολῆς του καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ νὰ ὑποβάλῃ ἐγγράφως τὴν παραίτησίν του εἰς τὸν Γενικὸν διοικητὴν ἐξαιτίας διαφωνιῶν μὲ τὸν Κουμουνδοῦρον.* Ὁ Σταυρόπουλος, καὶ λίγες μέρες ἀργότερα ὁ Κουμουνδοῦρος, ὅπως καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ *Λαϊκοῦ συλλόγου* Κ. Σπέγγος, ἀναχώρησαν ὅλοι γιὰ τὴν Ἀθήνα, προφανῶς γιὰ νὰ ἐκθέσουν ὁ καθένας τὶς ἀπόψεις του στὴν κυβέρνηση. Προηγουμένως ὁ *Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος* ἐξέδωσε ἀνακοινωθὲν σ' ἀπάντηση τοῦ κοινοῦ ἄρθρου Χατζῆ-Κάτση, τὸ περιεχόμενό του ὅμως δὲν ἱκανοποίησε καμμιὰ ἀπὸ τὶς ἀντιμαχόμενες πλευρές. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσα παράδοση, ὀργανώσεις, σωματεῖα, κοινότητες κλπ. ἄρχισαν νὰ ἐκδίδουν ψηφίσματα

ὑπὲρ τῆς παραμονῆς τοῦ Κουμουνδούρου. Ἡ δημοσίευση καὶ ἄλλων κοινῶν ἄρθρων τοῦ Τ. Γ. Χατζῆ καὶ Δ. Κάτση στὴν *Ἤπειρο* (9 καὶ 19-11-33), καθὼς καὶ ἄρθρων καὶ σχολίων τοῦ Τ. Γ. Χατζῆ, διηύρυναν τὸ χάσμα καὶ τὴν πολιτικὴ ἀντίθεση καθὼς καὶ τίς, σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο, ἀλληλοκατηγορίες ἀνάμεσα στὸ Χρηστοβασίλη καὶ τὸ Χατζῆ.

Τέρμα στὴ διένεξη ἔδωσε ὁ ὑφυπουργὸς παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ Β. Σαγιᾶς, ὁ ὁποῖος ἦρθε στὰ Γιάννινα (18-11-33), γιὰ νὰ συμβιβάσει τὰ διεστῶτα. Τὸ πέτυχε. Σὲ σύσκεψη ποὺ ἔγινε καὶ στὴν ὁποία πῆραν μέρος ἐκπρόσωποι τῶν ἀντίπαλων ὁμάδων τῶν *Λαϊκῶν* ἀποφασίστηκε νὰ σταματήσει ἡ διένεξη γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ κόμματος. Ὁ Κουμουνδοῦρος παρέμεινε στὴ θέση του, ἐνῶ ἡ παραίτηση τοῦ Κ. Σταυροπούλου δὲν ἔγινε δεκτή. Ἀποσύρθηκε τέλος καὶ ἡ μήνυση γιὰ ἐξύβριση ποὺ εἶχε ὑποβάλει ὁ Κουμουνδοῦρος ἐναντίον τῶν Τ. Γ. Χατζῆ καὶ Δ. Κάτση.

Στὴ Βόρειο Ἤπειρο ἡ ἀντίσταση τοῦ πληθυσμοῦ ἐναντίον τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης ποὺ ἐπεδίωκε μὲ κάθε τρόπο νὰ κλείσει τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα (ἀπαγόρευσε πρῶτα ἀπ' ὅλα τὴν πρόσληψη κοινοτικῶν δασκάλων ἀπὸ τὰ ἑλληνόφωνα χωριὰ) καὶ νὰ ὁδηγήσει τὰ ἑλληνόπουλα στὰ ἀλβανικά, γινόταν ὅλο καὶ περισσότερο ἔντονη. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀνταποκρίσεις ποὺ ἔφταναν στὰ Γιάννινα, μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους 1933-34, ἐνῶ τὰ ἀλβανικὰ σχολεῖα ἄρχισαν τακτικὰ μαθήματα, τὰ ἑλληνικὰ ἔμειναν κλειστὰ γιατὶ οἱ ἀρχὲς δὲν ἐνέκριναν τὸν διορισμὸ δασκάλων. Ὅταν ὁ πρόεδρος τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς κωμόπολης τῆς Δερβιτσιάνης τόλμησε νὰ στείλει τηλεγράφημα διαμαρτυρίας στὸν Ἀχμὲτ Ζώγου, κλείστηκε στὶς φυλακὲς καὶ κακοποιήθηκε ἄγρια, χωρὶς τὸ τηλεγράφημα νὰ σταλεῖ στὸν προορισμό του. Τὴν ἴδια τύχη εἶχαν καὶ οἱ πρόεδροι καὶ προεστοὶ ἄλλων ἑλληνικῶν χωριῶν ποὺ ἀποτόλμησαν κάτι παρόμοιο. *Αἱ πιέσεις καὶ τὰ βασανιστήρια* -ἔλεγε ἀνταπόκριση- *ἐτέθησαν εἰς ἡμερησίαν διάταξιν... Ἡ ἀλβανικὴ βαρβαρότης καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἐξεδηλώθη ἐν ὅλῃ του τῇ ἐκτάσει.* Ὑπάρχει ὅμως καὶ κάποια ἀξιοσημείωτη ἐξαίρεση σ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἔκταση τῆς τρομοκρατίας. Στὴν ἀπόφαση τῶν Ἑλλήνων νὰ διαμαρτυρηθοῦν πρὸς τὸν βασιλιὰ Ζώγου καὶ τὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν* γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν σχολείων, εἶχαν τὴ συμπαράσταση καὶ τῶν Ἀλβανῶν προυχόντων τοῦ Ἀργυροκάστρου, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ ζήσουν ἀδελφικὰ μὲ τοὺς ἑλληνόφωνους κατοίκους (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 24-10-33). Ἡ στάση αὐτὴ τῶν Ἀλβανῶν προκρίτων δὲν ἀνέστειλε τὴν τρομοκρατικὴ δραστηριότητα τῶν ἀρχῶν. Ἄρχισαν πλέον νὰ συλλαμβάνουν καὶ νὰ κακοποιοῦν ἐκτὸς τῶν προέδρων καὶ προκρίτων καὶ τοὺς ἕλληνες δασκάλους. Κατὰ τὸν ἀνταποκριτή, *ἡ τρομοκρατία ἡ ὁποία ἐξασκεῖται εἰς βάρος τοῦ ἑλληνοφώνου πληθυσμοῦ ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ἀστυνομίας ὑπερβαίνει πᾶν ὅριον... Οὐδεμία συγκέντρωσις ἐπιτρέπεται, οὐδὲ αὐτῶν τῶν κοινο-*

τικῶν συμβουλίων, ἐὰν δὲν παρίσταται ἀλβανὸς χωροφύλαξ καὶ εἰς τὰς ὁποίας αἱ σχετικαὶ συζητήσεις δέον νὰ γίνωνται ἀλβανιστί, πρᾶγμα ἀδύνατον διὰ τὸν ἑλληνόφωνα πληθυσμόν, ὅστις δὲν σκαμπαρίζει γρὶ ἀπὸ τὴν ἀλβανικήν. Πάντες οἱ συγκροῦντες συγκέντρωσιν πλέον τῶν 2 συλλαμβάνονται καὶ ὑποβάλλονται εἰς μαρτύρια (Ἠπειρωτικὸς ἀγών, 5-11-33). Ἡ ἀφόρητη κατάσταση ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ στὴ Β. Ἤπειρο σὲ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἀπεικονίζεται καὶ στὰ ἔντονα ἐπικριτικὰ ἄρθρα, τόσο τῶν ἀθηναϊκῶν, ὅσο καὶ τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων. Δὲν εἶχε σβήσει ἀκόμα ἡ μελάνη τῶν ἐπαινετικῶν σχολίων καὶ γιὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς ἐμπορικῆς συμφωνίας καὶ τὶς εὐμενεῖς ἐντυπώσεις καὶ προϋποθέσεις εὐρύτερης συνεργασίας ἀνάμεσα στὶς δυὸ χῶρες, κι ἄρχισαν πάλι οἱ ἐπικρίσεις γιὰ τὴ στάση τῆς Ἀλβανίας στὸ ἐκπαιδευτικὸ ζήτημα, πολλὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες στρεφόταν καὶ ἐναντίον τῆς κυβέρνησης, ἀπὸ φιλικά της ἔντυπα. *Δυστυχῶς* -ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης (*Ἐλευθερία,* 6-11-33, ἄρθρο: *Ὁ ἀνθελληνικὸς διωγμὸς ἐν Ἀλβανίᾳ)- αὐτὸ τὸ ἀνθελληνικὸν τροπάριον ἐξακολουθεῖ καὶ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», τὸ ὁποῖον δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ δίκαια τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος ἐν τῇ ἀλβανικῇ ἐπικρατείᾳ. Ὁ δουλεύων ἐκεῖ, σχολικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς, Ἑλληνισμός, ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ἐλευθέρας ἑλληνικῆς Ἠπείρου καὶ ἡμεῖς οἱ ἐλεύθεροι Ἠπειρῶται ὀφείλομεν καὶ ἔχομεν καθῆκον νὰ ἐνδιαφερώμεθα περὶ τῶν ἐν τῇ Βορείῳ Ἠπείρῳ ἀδελφῶν μας καὶ νὰ ἐπιβάλλωμεν διὰ παντὸς μέσου εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ στρέψῃ τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Β. Ἤπειρον καὶ νὰ μὴν τὴν ἀφήνῃ εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς τουρκαλβανικῆς τυραννίας.* Σὲ ἄλλο ἄρθρο του (20-11-33) ὁ Χρηστοβασίλης προχωροῦσε σὲ τολμηρὲς προτάσεις: *Ἐπὶ τέλους ἔφτασε τὸ μαχαίρι στὸ κόκκαλο, ἀνεξαρτήτως δὲ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἥτις καὶ θέλουσα, δὲν δύναται νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῶν πιεζομένων τυραννικώτατα Βορειοηπειρωτῶν, τὸ ζήτημα τῆς ἀμύνης τῆς ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ ἑλληνικῆς μειονότητος περιέρχεται ἤδη εἰς χεῖρας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ὅ,τι δὲν ἔγινε πρὸ εἰκοσαετίας περίπου, ἂς γίνῃ τώρα. ...Ἂς ἀφήσωμεν τὴν ὑπεύθυνον ἑλληνικὴν κυβέρνησιν κατὰ μέρος... καὶ ἂς τὸ ἀναλάβῃ* (τὸ ζήτημα) *ὁ ἀνεύθυνος ἑλληνικὸς λαός, ὅπως ἀκριβῶς πράττει τὸ Βουλγαρικὸν κομιτάτον, τὸ ὁποῖον ἔχει τριμέτωπον πῦρ κατὰ τῶν Σέρβων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρουμάνων ἀκόμη, ὅλως ἀδίκως ἀγωνιζόμενον. Ἂν δὲν βάλουν νερὸ στὸ κρασί των οἱ ὑπερφίαλοι Τουρκαλβανοί, θὰ ἀναγκάσουν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ ἰδία ἡμᾶς τοὺς ἐλευθέρους Ἠπειρώτας νὰ λάβωμεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοὺς ἀδελφούς μας. Ἔχομεν καθῆκον ν' ἀγωνισθῶμεν οἱ ἐλεύθεροι Ἠπειρῶται ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μας Βορειοηπειρωτῶν καὶ θ' ἀγωνισθῶμεν.* Δηλαδὴ ἀντάρτικο. Καὶ σίγουρα θὰ γινόταν κάτι τέτοιο, ἂν πίσω ἀπὸ τὴν Ἀλβανία δὲν κρυβόταν ἡ ἄλλη μεγάλη ἐχθρικὴ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, δύναμη, ἡ Ἰταλία, παλαιότερα ἦταν καὶ ἡ Αὐστροουγγαρία μαζί, κάτι ποὺ δημιουργοῦσε ἀνα-

σχετικοὺς φραγμοὺς γιὰ ὁποιαδήποτε δράση. Καὶ βέβαια, ἂν ἡ Ἀλβανία δὲν ἔνοιωθε τὴν Ἰταλία πίσω της -αὐτὴ θὰ τῆς ὑπέβαλλε καὶ τὰ σχέδια τοῦ ἀφελληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἠπείρου- ἴσως δὲ θὰ συμπεριφερόταν μὲ τόση σκληρότητα πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμούς.

Μὲ διαλλακτικότερο τρόπο ἀντιμετώπιζε τὴν κατάσταση ἡ *Ἤπειρος* (ἄρθρο τοῦ Τ. Γ. Χατζῆ, 18-11-33): *Ἡμεῖς περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ἐτονίσαμεν ἐντεῦθεν τὴν ἀνάγκην καὶ ἐκαλλιεργήσαμεν τὴν ἰδέαν τῆς ἐμπορικῆς προσεγγίσεως μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας. Ἡ τελευταία ὅμως τροπὴ τῶν ἑλληνοαλβανικῶν πραγμάτων μᾶς ἀπογοητεύει. Ἐκεῖθεν ἀπαγόρευσις τῆς λειτουργίας τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ἐντεῦθεν διαμαρτυρίαι καὶ συλλαλητήρια, εἰς τρόπον ὥστε νὰ θεωρεῖται πλέον ὁριστικῶς ἴσως φυγαδευθεῖσα ἡ παγιωθεῖσα τελευταίως ἑκατέρωθεν ἐμπιστοσύνη. Δὲν εἴμεθα βεβαίως ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι θὰ ἀποδοκιμάσωμεν τὸ αὐριανὸν συλλαλητήριον. Ἀπεναντίας, ὑψοῦμεν καὶ ἡμεῖς τὴν φωνήν μας διαμαρτυρόμενοι. Ἔχομεν ὅμως νὰ τονίσωμεν ὅτι ἐξακολουθοῦμεν νὰ νομίζωμεν καὶ ἀναγκαίαν ἀλλὰ καὶ δυνατὴν τὴν ἑλληνοαλβανικὴν φιλίαν. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἂς κάμῃ μίαν τελευταίαν προσπάθειαν καὶ ἐκ καθήκοντος πρὸς τοὺς Βορειοηπειρώτας ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ χαθῇ ὁριστικῶς ἡ ὑπόθεσις τῆς ἑλληνοαλβανικῆς φιλίας. Ἴσως μὲ τὴν ὑστάτην αὐτὴν ἰδικήν μας προσπάθειαν ἀντιληφθοῦν καὶ οἱ Ἀλβανοὶ τὸ συμφέρον των, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον βεβαίως τοὺς τὸ ἐπιτρέπει ἡ Ἰταλία...* Σὲ ἀνάλογο κλίμα κινήθηκε καὶ ἡ ἀρθρογραφία τοῦ *Κήρυκος*.

Ἡ ἀπαγόρευση τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων καὶ ἡ συνεχιζόμενη τρομοκρατία, δημιούργησαν ἀγανάκτηση στὸ λαὸ τῶν Γιαννίνων καὶ προπαντὸς στοὺς ἐγκαταστημένους στὴν πόλη Βορειοηπειρῶτες, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸ σύλλογό τους, ἀνέλαβαν πρωτοβουλία συγκρότησης συλλαλητηρίου (Μὲ πρωτοβουλία τῶν Βορειοηπειρωτικῶν ὀργανώσεων συγκροτήθηκαν συλλαλητήρια στὴν Ἀθήνα καὶ σὲ πολλὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας). Ὀργανώθηκε στὸ Δημαρχεῖο σύσκεψη τῶν σωματείων καὶ ὀργανώσεων, στὴν ὁποία ἀποφασίστηκε νὰ συγκροτηθεῖ, τὸ πρωὶ τῆς 20ῆς Νοεμβρίου, συλλαλητήριο στὸ κέντρο *Εὐστρατιάδη* καὶ στοὺς γύρω ἀπ' αὐτὸ χώρους, γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ ἡ διαμαρτυρία τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν κυβέρνηση, στὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν* καὶ πρὸς *ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον* γιὰ τὰ διαδραματιζόμενα στὴν Ἀλβανία σὲ βάρος τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Τὸ συλλαλητήριο σημείωσε ἐπιτυχία, τόσο ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ὄγκου τῆς συγκέντρωσης, ὅσο κι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἔντονης ἔκφρασης τῶν συναισθημάτων τῶν συγκεντρωθέντων. Μίλησαν ὁ πρόεδρος τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπόστρατος μοίραρχος Χαρ. Βάρφης, *διεκτραγωδήσας τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πέραν τῆς Κακαβιᾶς διαβιούντων χριστιανῶν* καὶ στὴ συνέχεια ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης κι ὁ πολιτευτὴς τῶν *Φιλελευθέρων* Ν. Σακελλαρίδης. Τὸ ψήφισμα ποὺ ἐγκρίθηκε -ἐπιδόθηκε στὴ Γενικὴ διοίκηση καὶ τὸ ἀλβανικὸ προ-

ξενεῖο καὶ στάλθηκε στὴν ἑλληνική, τὴν ἀλβανικὴ καὶ στὶς ξένες κυβερνήσεις, ὅπως καὶ στὴν Κ.Τ.Ε.- περιλάμβανε τὰ ἑξῆς: *Ὁ λαὸς τῆς Ἠπειρωτικῆς πρωτευούσης ...ψηφίζει: 1) Ν' ἀποσταλῇ τὸ παρὸν ψήφισμα πρὸς* (ἀναφέρθηκαν οἱ ἀποδέκτες) *...διὰ τὰς παρὰ τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, ἐφαρμοζομένας τυραννικὰς καταπιέσεις κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Βορείου Ἠπείρου, τοῦ ἡρωϊκῶς ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς του γλώσσης, τὴν ὁποίαν ἡ κυβέρνησις τῶν Τιράνων προσπαθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ, διὰ τῆς ὁλοσχεροῦς καταργήσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. 2) Νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ψυχικὴ θλίψις, ἡ πανηπειρωτικὴ συμμετοχὴ καὶ ἡ ἠθικὴ ἐνίσχυσις καὶ ἀλληλεγγύη πρὸς τοὺς καρτερικῶς ὑπομένοντας καὶ πάσχοντας ἀδελφούς μας ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ, ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς των ὑποστάσεως. 3) Νὰ διαβιβασθῇ ἔκκλησις πρὸς τὸν ἑλληνικὸν καὶ παγκόσμιον τύπον καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς φιλελευθέρους λαούς, ὅπως ἔλθωσιν ἀρωγοὶ καὶ παράσχουσι τὴν εὐγενῆ των ἐπέμβασιν ὑπὲρ τῶν δεινῶς δοκιμαζομένων ἀδελφῶν μας ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ καὶ ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς των συνειδήσεως καὶ διατηρήσεως τῆς ἀπ' αἰώνων γλώσσης τῶν πατέρων των.* Δυὸ μέρες ἀργότερα ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, σὲ κύριο ἄρθρο του (22-11-33) συνιστοῦσε καὶ στοὺς δυὸ λαούς, Ἕλληνες κι Ἀλβανούς, νὰ συνεργαστοῦν γιὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς εἰρηνικῆς συμβίωσης ὄχι μόνο τῶν δυὸ λαῶν, ἀλλὰ ὅλων τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς: *Οἱ Ἀλβανοὶ ἂς βεβαιωθοῦν* -ἔλεγε- *ὅτι ἐντεῦθεν πράττεται τὸ πᾶν καὶ μὲ ἱκανὰς θυσίας ὅπως ἀποφευχθῇ ἡ διαταραχὴ τῶν σχέσεών μας. Ἀλλὰ συγχρόνως ἂς μὴ πιστεύουν ὅτι ἡ ὑποχωρητικότης καὶ ἡ ἐπιείκειά μας δὲν θὰ γνωρίσουν ὅρια. Ἡμεῖς τείνοντες τὴν χεῖρα τῆς ἀδελφώσεως ἐννοοῦμεν νὰ συναντῶμεν τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας. Ἂν οἱ Ἀλβανοὶ κρύπτουν ὑπὸ τὴν πολύγχρωμον ἀνθοδέσμην τῆς φιλίας ἐγχειρίδιον, ἂς βεβαιωθοῦν ὅτι τὴν κρατοῦσαν τοῦτο χεῖρα των θὰ παραλύσῃ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἐξέγερσις τοῦ Ἕλληνος. Εἴθε νὰ μὴ τὰς δοκιμάσουν συνερχόμενοι ταχέως ἐκ τοῦ ὁπίου τῆς ἀδιαλλαξίας, τὸ ὁποῖον ἄφθονον τοὺς προμηθεύουν κακοὶ σύμβουλοι καὶ ἐπικίνδυνοι φίλοι.* Ποτὲ δὲν συνῆλθαν οἱ Ἀλβανοί. Καὶ σήμερα ἀκόμα ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἔχουν δημοκρατία κι ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τοὺς προστάτες παλαιοῦ τύπου (Αὐστροουγγαρία-Ἰταλία), ἐπιμένουν στὸν ἀφελληνισμὸ τῆς Βορείου Ἠπείρου, μὲ κύριο μέσο τὸ κλείσιμο τῶν σχολείων. (Γράφω στὶς 7-11-95. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ σήμερα δὲν λειτουργοῦν).

Μετατεθεὶς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀναχωρεῖ σήμερον διὰ τὴν νέαν του θέσιν ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐνταῦθα Διδασκαλείου κ. Εὐρ. Σούρλας. Τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ὑποχρέωσε τὸ Σούρλα, ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους παιδαγωγοὺς τῆς ἐποχῆς του, ποὺ μὲ τὴ μόρφωση, τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐργασία του, εἶχε ἀναδείξει τὸ Πεντατάξιο Διδασκαλεῖο Ἰωαννίνων, -ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογότερα παιδαγωγικὰ ἱδρύματα τῆς χώρας μας; Ἡ ἐμμονὴ στὶς πεποιθήσεις του, ὅτι

ὁ θεσμὸς τῶν *Διδασκαλείων* ἦταν ἀπαραίτητος στὴν Ἑλλάδα, κατάρτιζε καλλίτερους δασκάλους ἀπὸ ἐκείνους τῶν *Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν*, τὴν ἵδρυση τῶν ὁποίων ἐπέβαλαν οἱ σύμβουλοι τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, κατὰ τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας ἀπὸ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, καὶ κατὰ κύριο λόγο ὁ παιδαγωγὸς Γ. Παλαιολόγος, Γενικὸς διευθυντὴς τότε τῆς *Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*. Ὁ Σούρλας, σίγουρος διευθυντὴς τῆς ὑπὸ ἵδρυση στὰ Γιάννινα *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*, δὲν πίστευε στὸ νέο θεσμό, δὲ θέλησε νὰ ὑπηρετήσει κάτι ἀντίθετο μὲ τὶς ἰδέες του, παραιτήθηκε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ *Διδασκαλείου* καὶ πῆγε στὴν Ἀθήνα νὰ ἐργαστεῖ ὡς καθηγητὴς φιλόλογος σ' ἕνα γυμνάσιο θηλέων... Ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς -πέρασε τὰ 90 χρόνια- δὲν ἔπαυε νὰ ὑποστηρίζει τὶς ἰδέες του μὲ ἑκατοντάδες δημοσιεύματα σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες. Σὲ μιὰ συνοπτικὴ ἀποτίμηση τοῦ ἔργου του ἔγραφα τὰ ἑξῆς γιὰ τὴν τότε ἀπόφασή του (βλ. Κ. Ι. Κίτσου, *Ἡ ἱστορία τοῦ Διδασκαλείου Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*, 1988, σελ. 136-141): *Μὲ τὴ στάση του ὁ Εὐρ. Σούρλας ἔδωσε στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο τῆς χώρας μας ἕνα μάθημα ἠθους, ἀποτέλεσε ἕνα ζωντανὸ παράδειγμα καὶ δίδαξε τὸ πόσο εἶναι ἀναγκαῖο οἱ ἄξιοι τοῦ ὀνόματός τους ἐπιστήμονες νὰ θυσιάζουν τιμές, δόξες καὶ οἰκονομικὲς ἀπολαυὲς γιὰ νὰ μένουν πιστοὶ στὶς ἰδέες τους. Ὁ Σούρλας ἀκολούθησε τὸ δρόμο τῆς συνέπειας καὶ τῆς ἐμμονῆς στὶς ἀπόψεις του, ὄχι ἀπὸ ἐγωισμὸ καὶ στεῖρο πεῖσμα, ποὺ δὲν συμβιβάζονται μὲ τὴν ἀληθινὴ ἰδιότητα τοῦ ἐπιστήμονα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκλόνητη πίστη γιὰ τὴν ὀρθότητά τους. Αὐτὸ λέγεται Ἀρετή*. Γιὰ τὴν παραίτηση τοῦ Σούρλα ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ *Διδασκαλείου* καὶ τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Ἀθήνα, οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἐξέφρασαν τὴ θλίψη τους καὶ ἔγραψαν ἐγκώμια γιὰ τὸ ἔργο του: *Ἀθορύβως, μὲ τὴ σεμνότητα τὴν διακρίνουσαν τοὺς ἀνωτέρους ἀνθρώπους, ἀνεχώρησε διὰ τὴν νέαν του θέσιν ὁ κ. Σούρλας. Ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον πενταετίαν διευθύνων τὸ «Διδασκαλεῖον» μας ἠγωνίσθη μὲ θαυμαστὴν ἐπιμονὴν καὶ δημιουργικότητα νὰ ἀνυψώσῃ τοὺς τροφίμους του εἰς σφαῖραν ἀνωτερότητος ἄγνωστον εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα ὄχι μόνον τῆς πόλεώς μας καὶ ἐπέτυχεν, παρὰ τὴν πολλαχόθεν λυσσαλέαν ἀντίδρασιν* (γιαυτὴ ἔχουν γραφεῖ πολλὰ σὲ προηγούμενους τόμους) *νὰ δημιουργήσῃ ἐκπαιδευτικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ ἐπικειμένη κατάργησις τοῦ «Διδασκαλείου» μας θὰ δυνηθῇ νὰ διαλύσῃ. Πόσον αἰσθητὴ καθίσταται ἡ ἀπομάκρυνσίς του ἐντεῦθεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς πνευματικῆς μας νάρκης εἶναι περιττὸν νὰ τονίσωμεν.* (Ἤπειρος, 4-10-33). Πιὸ ἐκδηλωτικὸς ὁ Χρηστοβασίλης παρατηροῦσε (2-10-33). *Ἀνεχώρησε χθὲς οἰκογενειακῶς εἰς Ἀθήνας, ὁ μετατεθεὶς ἐκεῖ τῇ αἰτήσει του, ὁ μέγας Ἠπειρώτης παιδαγωγὸς κ. Εὐριπίδης Σούρλας, πρὸς κατάπληξιν ὅλου τοῦ δημοδιδασκαλικοῦ κόσμου τῆς Ἠπείρου καὶ ὅλων τῶν διανοουμένων Ἠπειρωτῶν. Εἶναι ἄραγε ἀλήθεια αὐτὸ ἢ τὸ εἴδαμε στὸν ὕπνο μας;* Ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ἔγραψε ἄλλο, ἐκτενέστερο, ἐγκωμιαστικὸ σχόλιο (9-10-33): *Τὴν*

πρωΐαν τῆς παρελθούσης Δευτέρας ἦγεν ἡμέραν πένθους ἀφάτου τὸ ἐνταῦθα «Πεντατάξιον Διδασκαλεῖον» Ἰωαννίνων. Διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι, περὶ τοὺς τετρακοσίους περίπου, μεταβάντες τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης εἰς τὸ «Διδασκαλεῖον» δὲν εὗρον τὴν Ψυχήν, τὸν Νοῦν, τὸ Πνεῦμα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Διδασκαλείου, τὸν τετιμημένον διευθυντὴν αὐτοῦ κ. Εὐριπίδην Σούρλαν, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστήσει αὐτὸ λαξευτήριον ψυχῆς καὶ πνεύματος. Ὁ κ. Σούρλας ἐγκατέλειψε τὸ μέγα ἔργον του καὶ ζητήσας οἰκειοθελῶς, μετετέθη ὡς ἕνας ἁπλοῦς καὶ κοινὸς καθηγητὴς ἐν τῷ 7ῳ γυμνασίῳ τῶν Ἀθηνῶν!.. Καὶ εὑρέθη ὑπουργὸς τῆς Παιδείας νὰ δεχθῇ τὴν αἴτησιν τοῦ μεγαλυτέρου παιδαγωγοῦ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ τὸν κλείσῃ ἐντὸς τῶν τοίχων ἑνὸς κοινοῦ γυμνασίου, ἀγνοῶν βέβαια ποῖος εἶναι ὁ τέως πλέον διευθυντὴς τοῦ «Διδασκαλείου» κ. Εὐρ. Σούρλας καὶ ποῖον τὸ ἐν Ἠπείρῳ ἔργον του... Μὲ ἐπαίνους συνόδευσε τὴν ἀναγγελία τῆς ἀναχώρησης τοῦ Σούρλα γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (7-10-33): *Ὁ κ. Σούρλας, εἷς τῶν ἀρίστων παιδαγωγῶν μας, φεύγων ἀφήνει κενὸν δυσαναπλήρωτον. Αἱ ὑπηρεσίαι καὶ αἱ προσπάθειαί του πρὸς ἀρτιωτέραν κατάρτισιν τῶν ἐξερχομένων τοῦ «Διδασκαλείου» του ὑποψηφίων διδασκάλων εἶναι γνωσταὶ εἰς πάντας. Πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τοὺς ἀποφοιτήσαντας καὶ φοιτῶντες ἀκόμη μαθητάς του, οἵτινες μετὰ δακρύων ἀπεχωρίσθησαν αὐτοῦ.* Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ τὰ ὅσα ἔγραφε ἡ ἐφημερίδα. Μὲ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Σούρλα κλάψαμε πραγματικὰ (ἤμουν τότε τριτοετὴς) ὅλοι οἱ σπουδαστὲς τοῦ *Διδασκαλείου*, Ἐγκωμιστικὰ σχόλια ἔγραψε κι ὁ *Κῆρυξ*. Ἡ *Κραυγὴ* ἀγνόησε τὴν ὕπαρξή του (Ἦταν ἀπασχολημένη τότε μὲ «σοβαρότερα» ζητήματα. Εἶχε στήσει πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν Τάκη καὶ Ἄγγελου Χατζῆ, διευθυντῶν τῆς *Ἠπείρου*, τοὺς ὁποίους ἀποκαλοῦσε «παγανά», νομίζοντας πὼς τοὺς ὑποβιβάζει. Δὲν τοὺς συγχωροῦσε τὸ ὅτι ἐπισήμαναν τὰ ἐκφραστικὰ λάθη τοῦ διευθυντῆ της Γρ. Σακκᾶ, τὰ ὁποῖα ἔστελναν καὶ στὴν «Ἑστία» Ἀθηνῶν καὶ ἔγραφε τὰ δηκτικά της σχόλια). Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἔγραψε μόνο τὴν εἴδηση τῆς ἀναχώρησης τοῦ Σούρλα γιὰ τὴν Ἀθήνα, στὰ «κοινωνικά», χωρὶς σχόλια. Δὲ διατηροῦσε καλὲς σχέσεις μαζί του ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀντιδικίας γύρω ἀπὸ τὰ καθηγητικὰ σκάνδαλα. Μὲ τὴν εὐκαιρία ὅμως ἔθεσε ἕνα ἄλλο θέμα, πολὺ σημαντικὸ γιὰ τὴν πόλη. Τὴν ἀπειλούμενη ἵδρυση *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* στὴν Κέρκυρα, ἀντὶ στὰ Γιάννινα.

Ὁ Εὐρ. Σούρλας στὸ γραφεῖο, ὅταν ἦταν διευθυντὴς στὸ *Διδασκαλεῖο*.

Τηλεγράφημα τῆς ἐφημερίδας (30-9-33) ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μιλοῦσε γιὰ με-

γάλες πιέσεις τῶν *Λαϊκῶν* βουλευτῶν τῆς Κέρκυρας πρὸς τὴν κυβέρνηση μὲ σκοπὸ νὰ ὁριστεῖ ἡ Κέρκυρα ὡς ἕδρα τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας*, ποὺ θὰ λειτουργοῦσε, μετὰ τὴν κατάργηση τῶν *Διδασκαλείων*, ἀπὸ τὸ σχολ. ἔτος 1934-35. Πρέπει νὰ θεωρεῖται βέβαιο, πὼς ἂν δὲν ὑπῆρχε ἀντίδραση ἐκ μέρους τῶν Γιαννίνων, ἡ *Ἀκαδημία* θὰ ἱδρυόταν στὴν Κέρκυρα, γιατὶ τὸ Νησὶ ἐξέλεγε ἀρκετοὺς *Λαϊκοὺς* βουλευτές, ἐνῶ τὰ Γιάννινα ψήφιζαν κορδόνι Βενιζέλο. Τὴν ἄλλη μέρα (9-10-33) ἡ ἐφημερίδα δημοσίευσε ἄρθρο γιὰ τὸ ἴδιο θέμα: Ὑπογράμμιζε τὸ πόσο ἀναγκαία ἦταν ἡ *Ἀκαδημία*, ὅπως καὶ τὸ καταργούμενο *Διδασκαλεῖο*, γιὰ τὴν Ἤπειρο, τυχὸν δὲ ἀπομάκρυνσή της ἀπὸ τὰ Γιάννινα θὰ σήμαινε νέο παραγκωνισμὸ τῆς περιοχῆς. Οἱ φόβοι -ἔλεγε- ἦταν ὑπαρκτοὶ καὶ ἐπιτείνονταν ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι *οἱ Λαϊκοὶ παράγοντες τῆς Ἠπείρου κατακαιόμενοι ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ τῆς διχονοίας των δὲν θὰ θελήσουν νὰ προσέξουν τὸ τόσον σοβαρὸν διὰ τὴν Ἤπειρον τοῦτο ζήτημα. Ἂς κινητοποιηθοῦν λοιπὸν καὶ ἂς εἶναι βέβαιοι ὅτι παραστάτας θὰ ἔχουν ὄχι μόνον ἡμᾶς ἀλλ' ὁλόκληρον τὴν πόλιν.*

Ὁ Χρηστοβασίλης ἀντέδρασε ἐντονότερα, πιστεύοντας ὅτι ἡ κυβέρνηση εἶχε κιόλας ἀποφασίσει τὴ μεταφορὰ τῆς ἕδρας στὴν Κέρκυρα, ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἔπρεπε ν' ἀνατραπεῖ. Τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἀπόφαση καταλόγιζε στοὺς βενιζελικοὺς βουλευτὲς Ἰωαννίνων ποὺ δὲν κινήθηκαν ἔγκαιρα γιὰ νὰ τὴν ἐμποδίσουν (Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* κατηγοροῦσε τοὺς *Λαϊκοὺς* παράγοντες γιὰ ἀδράνεια, οἱ *Λαϊκοὶ* ἔρριχναν τὴν εὐθύνη στοὺς βενιζελικοὺς βουλευτές. Ὅλα δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ ἐντάσσονται στὸν κύκλο τῶν πολιτικῶν συμφερόντων καὶ τίποτε νὰ μὴ γίνεται -μὲ ἀντικειμενικὴ κρίση κι ἀξιολόγηση- ἔξω ἀπ' αὐτόν). Πάντως ὁ Χρηστοβασίλης εἶχε ν' ἀντιτάξει ἕνα σοβαρὸ ἐπιχείρημα σὲ βάρος τῶν *Βενιζελικῶν: Ἐνῶ τὰ Γιάννινά μας* -ἔγραφε (*Ἐλευθερία*, 9-10-33) *ὡς πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου δὲν ἠξιώθησαν Ἐφετείου, ἐπὶ εἴκοσιν ἀκέραια ἔτη, καθ' ἃ συνεχῶς σχεδὸν κυβερνᾶ τὴν Ἑλλάδα ὁ προσφιλὴς τῶν Ἠπειρωτῶν Βενιζελισμός, καὶ ἔτι προσφιλέστερος τῶν Ἰωαννιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν κηρύξει τὸν Βενιζέλον «μπάμπαν» των, ἤγουν μπάρμπα της, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ 1915 βουλευταὶ καὶ γερουσιασταὶ τῆς Ἠπείρου ἐτέλουν φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Βενιζέλου, ὅταν ἐκυβέρνα αὐτός, ἀπευθείας ἢ πλαγίως διὰ τῶν ὑπερεξουσιῶν του... ὅτε δι' ἑνὸς λόγου ἢ νεύματός των ἠδύναντο νὰ ἱδρύσουν τὸ πολυπόθητον Ἐφετεῖον ἐνταῦθα, ὄχι μόνον δὲν ἐκινήθησαν πρὸς ἕνα τοιοῦτον σκοπόν, ἀλλὰ καὶ χάνομεν σήμερον, μὲ 7 βουλευτὰς καὶ 3 γερουσιαστάς, ὅλους Βενιζελικούς, τὸ Πεντατάξιον Διδασκαλεῖον Ἰωαννίνων, τὸ ὁποῖον, ὑπὸ τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν πνοὴν τοῦ κορυφαίου Ἕλληνος παιδαγωγοῦ κ. Εὐρ. Σούρλα, διέσπειρε τὰ φῶτα τῆς παιδαγωγίας, ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἤπειρον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον... Τὸ Πεντατάξιον αὐτὸ Διδασκαλεῖον, τὸ τόσην παιδαγωγικὴν ἱστορίαν ἀποκτῆσαν ἤδη μεταφέρεται εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπὸ τὸ νέον ὄνομα «Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία»: ...Διατὶ*

ἄραγε αὐτὴ ἡ ἀδικία; Διότι ἡ Κέρκυρα ἔχει βουλευτὰς πονοῦντας διὰ τὴν Κέρκυραν καὶ ἐργαζομένους δι' αὐτὴν καὶ δὲν δανείζεται βουλευτὰς ἀπὸ ἄλλας περιοχάς. Στὴ συνέχεια ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀδικία γιὰ τὴν Ἤπειρο ἔπρεπε νὰ ἐξουδετερωθεῖ, μὲ ἀγωνιστικὲς κινητοποιήσεις γιὰ νὰ καταλήξει στὸ παράλογο συμπέρασμα ὅτι οἱ Βενιζελικοὶ βουλευτὲς καὶ γερουσιαστὲς Ἰωαννίνων *χαίρουν καὶ ἀγάλλονται καὶ τρίβουν τὰς χεῖρας ἐξ εὐχαριστήσεως, διότι ἐπὶ ἡμερῶν τῆς Λαϊκῆς κυβερνήσεως ποδοπατεῖται τὸ δίκαιον τῆς Ἠπείρου.* Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλες γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἔγραψαν ἄρθρα ἢ σχόλια γιὰ τὸ θέμα, καταδικάζοντας τὴ μελετώμενη ἀπόφαση γιὰ ἵδρυση τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* στὴν Κέρκυρα, ἀποδίδοντάς την -οἱ ἀντιπολιτευόμενες- σὲ κομματικοὺς λόγους. *Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι αἱ Ἀκαδημίαι αὗται-* σχολίαζε ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (7-10-33) *δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπληρώσουν τὸν σκοπὸν τῶν καταργουμένων «Διδασκαλείων», πρᾶγμα ὅπερ ἐτονίσθη παρ' ὅλων τῶν παιδαγωγῶν μας, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὴν σοβαρωτάτην ἀδικίαν, ἡ ὁποία γίνεται εἰς βάρος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἱδρύσεως ἐν Κερκύρα τῆς «Ἀκαδημίας» ταύτης καὶ οὐχὶ ἐνταῦθα ὅπου εἶναι ἡ φυσική της ἕδρα. Οἱ λόγοι εἶναι προφανῶς κομματικοί. Ἡ κυβέρνησις τοῦ κ. Τσαλδάρη ἔχουσα περισσοτέρους λόγους νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ λαοῦ τῆς Κερκύρας, ἀπεφάσισε τὴν ἐκεῖ ἵδρυσίν της. Διότι ἔτσι ἐξυπηρετεῖται καὶ τὸ κομματικὸν συμφέρον. Εἴμεθα ὅμως περίεργοι νὰ μάθωμεν διατὶ ἐσιώπησαν ὄχι μόνον οἱ βουλευταὶ τοῦ νομοῦ μας, οἱ ὁποῖοι εἰς ὅλα γενικῶς τὰ Ἠπειρωτικὰ ζητήματα τηροῦν σιγὴν ἰχθύος, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς Πρεβέζης καὶ Ἄρτης, διότι συμφέρον καὶ τῶν νομῶν τούτων εἶναι ἡ ἕδρα τῆς ἐν λόγῳ «Ἀκαδημίας» νὰ βρίσκεται εἰς τὴν πόλιν μας.*

Ἀλλ' ἂν οἱ βουλευτὲς σιωποῦσαν, ἡ πόλη ὕψωσε τὴ φωνή της. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ δήμαρχου Δ. Βλαχλείδη συγκροτήθηκε, στὶς 5-11-33 σύσκεψη στὸ Δημαρχεῖο, στὴν ὁποία πῆραν μέρος οἱ πρόεδροι συλλόγων τῶν ὀργανώσεων, καθὼς καὶ τῶν δυὸ πολιτικῶν συλλόγων, *Φιλελευθέρων* Γ. Καλούδης καὶ *Λαϊκῶν* Κ. Σπέγγος. Τὸ θέμα ἀνέπτυξε ἐμπεριστατωμένα κι ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές του ὁ πρώην βουλευτὴς καὶ γυμνασιάρχης Γ. Καλούδης, ἐνῶ ὁ Κ. Σπέγγος πρότεινε τὴ σύσταση ἐπιτροπῆς γιὰ παρακολούθηση τοῦ θέματος. Ἡ συγκροτηθεῖσα, ὑπὸ τὴν προεδρεία τοῦ δημάρχου ἐπιτροπή, ἀποφάσισε τελικὰ ν' ἀναθέσει τὴ διεξαγωγὴ τοῦ ἀγῶνα στὴν ἐπιτροπὴ ποὺ συγκροτήθηκε στὴν Ἀθήνα -πρόεδρός της ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων καὶ μέλη οἱ Δ. Μπότσαρης, Ἀλ. Μυλωνᾶς (βουλευτές), Γ. Γάγαρης καὶ Γ. Δούμας. Οἱ παραστάσεις της πρὸς τὸν ὑπουργὸ Παιδείας ἀπέδωσαν. Κατόρθωσαν νὰ τὸν πείσουν νὰ ἱδρύσει τὴν *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία* στὰ Γιάννινα.

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1933 χάρισε μεγάλες χαρὲς στὶς οἰκογένειες τοῦ Πέτρου Κωστίδη καὶ τοῦ Γιάγκου Κεϊβανίδη, τραυμάτισε ὅμως ὀδυνηρὰ κάποιες καρδιές, ποὺ ἄλλα ὀνειρεύονταν κι ἄλλα ἔβλεπαν νὰ γίνονται. Ὁ Νίκος Κωστίδης, τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀρίστευσε στὴν ὑπεράσπιση τῆς

ἐπὶ ὑφηγεσία διατριβῆς του κι ἀπέσπασε τὰ συγχαρητήρια τῶν καθηγητῶν κατὰ τὴν παράδοση τοῦ πρώτου μαθήματος. Ἀνακηρύχτηκε ὑφηγητὴς μὲ ἐντολὴ διδασκαλίας, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐξασφάλισε τὴν πρόσληψή του στὴ *Σχολὴ Μεγαρέως*, εἶχε τώρα τὶς οἰκονομικὲς δυνατότητες, γιὰ μιὰ ἄνετη ζωὴ στὴν Ἀθήνα, μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένειά του. Θὰ ἔμεινε, ὅπως εἶχαν συμφωνήσει, στὸ σπίτι τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης, ἐκεῖνοι τοὺς περίμεναν πῶς καὶ πῶς, περισσότερο ἡ Θεώνη, ἤξερε τὶ ὀνειρευόταν ἡ Φιλίτσα, ἦταν σίγουρη γιὰ τὴν ἐπιτυχία της, ἔπρεπε ὅμως νὰ πείσουν καὶ τὸ Νίκο γιὰ τὰ σχέδιά τους, ἐξακολουθοῦσε νὰ τὰ ἀγνοεῖ ὅλα. Οἱ ἐξετάσεις θὰ γίνονταν τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἡ Φιλίτσα ἑτοιμαζόταν νὰ κατεβεῖ στὴν Ἀθήνα τέλη Σεπτεμβρίου, θὰ ἐρχόταν ὁ Νίκος νὰ τὴν πάρει μαζὶ μὲ τὸν Πετράκη. Ἡ Φιλίτσα ἔπλεκε ἀκόμα ὄνειρα, μόνη της ἔγνοια ἦταν τὸ πῶς θὰ τὸ ἔλεγαν στὸ Νίκο. Λίγες ὅμως μέρες πρὶν, τὰ ὄνειρά της ἔγιναν συντρίμμια... Συνέβη κάτι ποὺ ποτὲ δὲν τὸ περίμενε, ἔπρεπε ὅμως νὰ τὸ ὑπολογίζει, εἶναι μέσα στὴ ροὴ τῆς ζωῆς ἑνὸς ζευγαριοῦ. Διαπίστωσε, λοιπόν, πὼς ἦταν ἔγκυος... Ἂν δὲν εἶχε προσανατολίσει ἀπὸ καιρὸ τὴ ζωή της πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, θὰ αἰσθανόταν μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες χαρές, θὰ γινόταν μητέρα γιὰ δεύτερη φορά. Πολὺ τὸ ἐπιθυμοῦσε, ἀλλὰ τὸ ἀπωθοῦσε, γιατὶ ἄμεση προτεραιότητά της ἦταν ἡ εἰσαγωγὴ στὸ Πανεπιστήμιο. Ὅμως εἶναι παρατηρημένο, πὼς τὶς περισσότερες φορὲς ἐκεῖνο ποὺ προσπαθοῦμε ν' ἀποφύγουμε, αὐτὸ συναντοῦμε στὸ δρόμο μας, ὑψώνεται ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο καὶ μᾶς ὑποχρεώνει σὲ ἀλλαγὴ πορείας. Ἔντρομη ἡ Φιλίτσα ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη ἔτρεξε τὴν ἄλλη μέρα στὸ γυναικολόγο της γιὰ τὴν ἀλήθεια· ὁ γιατρὸς πιστοποίησε τὴν ἐγκυμοσύνη της, σίγουρος ὅτι ἡ γνωμάτευσή του θὰ τῆς προξενοῦσε μεγάλη χαρά. Μέχρι νὰ φύγει ἀπὸ τὸ ἰατρεῖο του τὸ κορίτσι ἀγωνιζόταν νὰ κρύψει τὴν τρικυμία ποὺ εἶχε ξεσπάσει στὴν καρδιά της, κάτω ἀπὸ ἐπίπλαστα χαμόγελα ἀναμενόμενης εὐτυχίας. Ὅταν ἔφτασε σπίτι, ρίχτηκε στὸ κρεββάτι κι ἄρχισε νὰ ποτίζει τὸ μαξιλάρι της μὲ δάκρυα ἀσταμάτητα. Δυὸ δυνάμεις πάλευαν μέσα της: ἡ ἀπελπισία ἀπὸ τὴ συντριβὴ τῶν ὀνείρων της καὶ τὸ γλυκὸ συναίσθημα τῆς ἀναμενόμενης μητρότητας. Πρὸς τὸ παρὸν κυριαρχοῦσε ἡ πίκρα, τὰ δάκρυα καὶ τὰ ἀναφυλλητὰ τὸ ἐπιβεβαίωναν. Ἤξερε πὼς τὴν ἀνέμενε μεγάλη δοκιμασία, θὰ ἔδινε σκληρὴ μάχη γιὰ νὰ ἀποκαταστήσει τὴν ἐσωτερική της ἰσορροπία.

Δὲ μίλησε σὲ κανένα γιὰ τὴν ἐγκυμοσύνη, οὔτε γιὰ τὴν ἀναταραχὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ της κόσμου, ἦταν ἔκδηλη στὴν ὅλη συμπεριφορά της καὶ ἀποτυπωμένη στὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου της. Οἱ ἄλλοι καταλάβαιναν πὼς ἡ Φιλίτσα περνοῦσε στιγμὲς δύσκολες, ἤθελαν νὰ μάθουν τὴν αἰτία, τὴν ρωτοῦσαν, ἐπίμονα πολλὲς φορές, ὄχι ἀπὸ ἁπλῆ περιέργεια ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπό τους ποὺ ὑπόφερε. Αὐτὴ κρατοῦσε τὸ στόμα της κλειστό, ἦταν ἀποφασισμένη νὰ μὴ μιλήσει, θὰ περίμενε νὰ γυρίσει ὁ Νίκος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, σ' αὐτὸν θ' ἄνοιγε τὴν καρδιά της, χωρὶς νὰ ἀποκαλύψει τὸ ἄλλο μυστικό της, τὴν πρόθεσή της νὰ σπουδάσει. Καὶ νὰ τόλεγε ὁ Νίκος δὲν θὰ τὴν καταλάβαινε. Θὰ γύριζε μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐκλογῆς του ὡς ὑφηγητῆ, θὰ συμπλήρωνε τὴν εὐτυχία του ἡ ἐξομολόγηση τῆς Φιλίτσας, θὰ γινόταν γιὰ δεύ-

τερη φορὰ πατέρας, ποῦ νὰ χωρέσουν τὰ ὄνειρα τῆς γυναίκας του, μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῶν πανηγυρισμῶν τῆς οἰκογένειας, γιὰ τὰ χαρμόσυνα γεγονότα ποὺ θὰ ζοῦσαν; Θὰ ἦταν μιὰ παραφωνία στὴν ὅλη σύνθεση τοῦ τοπίου, ἀκατανόητη ἀπὸ τοὺς ἄλλους...

Ὁ Νίκος γύρισε στὰ τέλη τοῦ μήνα κι ὅλα ἔγιναν ὅπως τὰ εἶχε προβλέψει ἡ Φιλίτσα. Ὅταν τοῦ εἶπε πὼς θὰ γινόταν πάλι πατέρας, ἀποτρελλάθηκε. Τὸ ἴδιο κι ἡ οἰκογένεια. Ἤθελαν νὰ κάνουν κοινωνοὺς τῆς χαρᾶς τους κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους. Διάλεξαν τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης τῆς μεγαλομάρτυρος Χαριτίνης (5 Ὀκτωβρίου), ὁ Πέτρος θυμήθηκε τὴ μικρὴ ἀδελφή του Χαριτίνη ποὺ πέθανε νωρίς, πρὶν ἀκόμα ὁ ἴδιος κατέβει στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ σπίτι τοῦ θείου του, νὰ γίνει γυιὸς καὶ κληρονόμος του. Ἡ Χαριτίνη ἦταν μιὰ θεσπέσια ὕπαρξη, ἡ περηφάνεια τῆς οἰκογένειας, βιάστηκε ὁ θεὸς νὰ τὴν καλέσει κοντά του, τὴν ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ τοὺς δικούς της. Δεκαετίες ὁλόκληρες εἶχαν περάσει ἀπὸ τότε, ἦταν παιδὶ κι ἔγινε γέρος, ἡ ἀνάμνηση τῆς μικρῆς του ἀδελφῆς δὲν τοῦ προξενοῦσε πιὰ ὀδύνη, εἶχε γίνει μιὰ γλυκειὰ θύμηση, ἀναπολοῦσε συχνὰ τὴν μορφή της καὶ στὶς θλιβερὲς καὶ στὶς χαρούμενες στιγμὲς τῆς ζωῆς του... Στὴ σύναξη ἦταν ὅλοι παρόντες, συγγενεῖς καὶ φίλοι. Ὁ καιρὸς ἦταν ἀκόμα ζεστός, τραπέζια στήθηκαν μέσα καὶ ἔξω στὸν κῆπο· ὁ Νίκος ἀπὸ τὴ χαρά του, δὲ μποροῦσε νὰ σταθεῖ σ' ἕνα μέρος, πήγαινε ἀπὸ τραπέζι σὲ τραπέζι, ἔπαιρνε συγχαρητήρια καὶ εὐχὲς καὶ μοίραζε εὐχαριστίες. Ἡ Φιλίτσα καθόταν στὴν ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ, δὲ θέλησε νὰ κατεβεῖ στὸν κῆπο, ὅλοι τὴ ζητοῦσαν νὰ τὴ δοῦν καὶ νὰ τὴ χαροῦν, ἐπιφανειακὰ μόνο συμμετεῖχε στὴ γιορτὴ τῆς οἰκογένειας, εἶχε ἀποτραβηχτεῖ στὸν ἑαυτό της, κι ἀγωνιζόταν νὰ στήσει γέφυρες ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στὸ ὄνειρο καὶ τὴν πραγματικότητα· οἱ ἄλλοι συνεπαρμένοι ἀπὸ τὶς χαρὲς καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς τὴν εἶχαν ξεχάσει, μόνο ἡ μάνα της ἡ Ἑλένη, τὴν παρακολουθοῦσε μὲ ἀνησυχία, καταλάβαινε πὼς ζοῦσε ἕνα ἐσωτερικὸ δράμα, μάταια ἀγωνιζόταν νὰ ἐπισημάνει τὴν αἰτία του...

Σὲ λίγες μέρες ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα καὶ τὸ μικρὸ Γιάγκο ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀθήνα. Δὲν πῆραν τίποτε μαζί τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ φρόντιζε ἡ Θεώνη, τοὺς εἶχε προειδοποιήσει ἀπὸ καιρό. Ἡ μεγάλη ἀδελφή, ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ τὸ δικό της δράμα, πῶς νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὴν ἰδέα ὅτι δὲ θὰ κατόρθωνε ποτὲ νὰ γίνει μητέρα, ὅπως τὴ διαβεβαίωναν οἱ γιατροί; Μόνη, ἀμυδρὴ ἐλπίδα τῆς ἔμεινε μιὰ ἀκόμα ἐξέταση στὰ φημισμένα γυναικολογικὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ, δὲ θὰ πήγαινε σύντομα ἐκεῖ, φοβόταν μήπως σβήσει τὸ τρεμάμενο φωτάκι τῆς τελευταίας ἐλπίδας κι ἔπεφτε σὲ βαθὺ σκοτάδι. Δὲν εἶχε ἰδέα τί συνέβαινε μὲ τὴ Φιλίτσα, δὲν τὴν εἶχε εἰδοποιήσει, παραξενεύτηκε ὅμως ποὺ δὲν ἐρχόταν. Οἱ ἐξετάσεις εἶχαν ἀρχίσει, ἀποροῦσε γιὰ ποιὸ λόγο ἡ ἀδερφή της ἔχασε αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, ἤξερε πόσο ποθοῦσε τὴ φοίτησή της στὸ Πανεπιστήμιο.

Τὸ σπίτι τοῦ Μάνου Βεζάνη ἄνοιξε τὴν ἀγκαλιά του γιὰ νὰ δεχτεῖ μὲ ἀδελφικὴ ἀγάπη στὴν οἰκογένεια τοῦ Νίκου Κωστίδη. Καλωσορίσματα καὶ χαρὲς ποὺ πήγαζαν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς· ὅμως ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ ἡ Θε-

ώνη ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά της τὴ Φιλίτσα, ἔνοιωσε πὼς κάτι δὲν πήγαινε καλά. Ὅταν ὕστερα ἀπὸ ὥρα οἱ γυναῖκες ἔμειναν μόνες, ὅ,τι ἄκουσε ἡ Θεώνη ἀπὸ τὴ Φιλίτσα, τὴν ἔκανε νὰ νοιώσει πὼς τὶς μέρες ἐκεῖνες, ἡ μοίρα εἶχε χτυπήσει τὴ Φιλίτσα βαρύτερη ἀπ' αὐτή. Ἦταν, βέβαια, ἡ πρώτη αἴσθηση, γιατὶ γρήγορα θὰ συνειδητοποιοῦσε πὼς τὸ δικό της πρόβλημα ἦταν πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Φιλίτσας, δὲν συγκρίνονταν οἱ δυὸ καταστάσεις. Αὐτὴ θὰ θρηνοῦσε ἐπὶ ζωῆς τὴ χαμένη της μητρότητα, τὰ ψαλιδισμένα ὅμως φτερὰ τῆς Φιλίτσας, μὲ τὸ χρόνο θὰ μεγάλωσαν, ἕτοιμη θάταν πάλι γιὰ καινούρια φτερουγίσματα. Τοῦ χρόνου, ὅταν πιὰ θὰ εἶχε γεννηθεῖ τὸ παιδί της, θὰ μποροῦσε νὰ δώσει ἐξετάσεις, αὐτὴ ὅμως; Ἐκτὸς ἂν ...δὲν ἤθελε τίποτα νὰ σκέφτεται τώρα, ἴσως κάποτε ἡ κακή της μοῖρα νὰ τὴν ξεχνοῦσε...

Γιὰ τὴ Φιλίτσα, στὴν ψυχολογικὴ κατάσταση ποὺ βρισκόταν, οἱ πρῶτες μέρες προσαρμογῆς στὸ νέο περιβάλλον ἦταν πολὺ δύσκολες. Ἡ Θεώνη στάθηκε δίπλα της, ἀδελφή, μητέρα καὶ φίλη, τὴν κράτησε σφιχτὰ ἀπὸ τὸ χέρι, ἄρχισε νὰ συνέρχεται καὶ νὰ ξεπερνάει τὶς δυσκολίες. Οἱ δυὸ ἄντρες δὲν κατάλαβαν τίποτε γιὰ τὴν τρικυμία ποὺ ἔδερνε τὶς καρδιὲς τῶν γυναικῶν, προπαντὸς τῆς Φιλίτσας. Ὁ Γιάγκος ἔβλεπε μὲ ἀπορία κάποιες ἐκδηλώσεις τῆς γυναίκας του, ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς συνηθισμένης συμπεριφορᾶς της. Ὅταν τὴ ρωτοῦσε ἂν κάτι τὴ βασάνιζε, ἡ Φιλίτσα τὸν καθησύχαζε μὲ περίσσια στοργὴ καὶ τρυφερότητα, ἔτρεμε στὴν ἰδέα πὼς θὰ μποροῦσε ὁ Νίκος νὰ μάθει τὸ μυστικό της. Ὁ ἄντρας ἡσύχαζε, ἡ Φιλίτσα ἦταν ἔγκυος, ἀπὸ ἐκεῖ πρέπει νὰ προέρχονταν καὶ οἱ ἀσυνήθιστες ἀντιδράσεις της.

Γέμισε κόσμο τὸ σπίτι τοῦ Μάνου στὴν Ἀθήνα, ἄδειασε ὅμως τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου στὰ Γιάννινα. Αὐτοὶ ποὺ ἔφυγαν πῆραν μαζί τους κι ἕνα κομμάτι ζωῆς, στὴ θέση του δύσκολα θὰ ἔβρισκε κάτι ὁ Πέτρος γιὰ νὰ τὸ ἀναπληρώσει. Ὁ Νίκος, ἡ Φιλίτσα, ὁ μικρὸς Γιάγκος, κρατοῦσαν μιὰ ξεχωριστὴ θέση στὴν καρδιά του, ἡ ἀναχώρησή τους ἀπορρύθμιζε τὴ λειτουργία της, πῶς θὰ μποροῦσε νὰ ζήσει τώρα χωρὶς τὴν αἴσθηση τῆς παρουσίας τους; Ἔμειναν βέβαια οἱ ἄλλοι, ὁ καθένας ὅμως εἶχε τὸ δικό του ἀντίκρυσμα στὸν συναισθηματικό του κόσμο, ὑποκατάσταση καὶ ἀναπλήρωση δὲν χωροῦσαν. Κάπως ἔτσι εἶχε νιώσει κι ὅταν εἶχε φύγει ὁ Πετράκης γιὰ τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, ὅμως οἱ συχνὲς παρουσίες του στὰ Γιάννινα κατὰ τὶς διακοπὲς τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Πάσχα καὶ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ δημιουργοῦσαν τὴν αἴσθηση ὅτι ὁ Πετράκης ποτὲ δὲν εἶχε φύγει ἀπὸ κοντά του, ἔκανε μακρυνὰ ταξίδια καὶ πάλι γύριζε. Δύσκολα νὰ γινόταν τὸ ἴδιο μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ Νίκου, μᾶλλον ἀπὸ καλοκαίρι σὲ καλοκαίρι θὰ τοὺς ἔβλεπε, ἔπρεπε νὰ προσαρμοστεῖ στὰ νέα δεδομένα. Οἱ συναισθηματικές του διαταραχὲς εἶχαν ἀντίκτυπο καὶ στὴν ὑγεία του. Ὁ Δημήτρης τὸ κατάλαβε, τὸν ὑποχρέωσε νὰ περάσει ἀπὸ τὸ ἰατρεῖο, τὸν ἐξέτασε μὲ προσοχή, κάποιες ἀρρυθμίες ποὺ βασάνιζαν τὸν πατέρα του ἔγιναν τώρα ἐντονότερες καὶ συχνότερες, τοῦ ἔδωσε φάρμακα, *πατέρα* -τοῦ εἶπε μ' ἕνα τόνο παράκλησης- *εἶναι ἀνάγκη νὰ ἠρεμήσεις. Καταλαβαίνω πὼς σοῦ κόστισε ἡ ἀπουσία τῆς οἰκογένειας τοῦ Νίκου, ὅμως πρέπει νὰ ἡσυχάσεις νὰ μὴν ἔχουμε ἀνεπιθύμητες ἐξελίξεις στὴν ὑγεία σου. Ὁ Νίκος ἔφυγε γιὰ ν' ἀνέβει*

ψηλότερα, ἔπρεπε νὰ χαίρεσαι, ὄχι νὰ στενοχωριέσαι. Αὐτὸ πρέπει νὰ σκέφτεσαι πάντα καὶ νὰ μὴν βασανίζεσαι ἀπὸ συναισθηματικὲς διαταραχές... —Ἔτσι πρέπει νὰ κάνω γυιέ μου, ἀποκρίθηκε ὁ πατέρας, *ὅμως κάτι ἔσπασε μέσα μου, βρίσκεται τρόπος νὰ ξαναβρῶ τὴν πληρότητα τῆς εὐτυχίας, ποὺ ὡς τώρα μοῦ πρόσφερε ἡ ζωή; Αὐτὸ νὰ μοῦ πεῖς...*

Εὐτυχῶς ὁ καιρὸς ἦταν καλός, ἔμοιαζε μὲ καλοκαίρι κι ὄχι μὲ φθινόπωρο. (Ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραφε στὴν *Ἐλευθερία* του (27-11-33) πὼς *ἀπὸ ἑβδομάδος* (ἀρχὲς δηλαδὴ τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ Νοεμβρίου) *ἐμπήκαμεν πλέον πλησίστιοι εἰς τὸν χειμώνα, ραγδαῖαι βροχαί, ἀστραπαί, ἀνεμοσούρια καὶ καταιγίδες. Ἦταν καιρὸς πλέον διότι τὰ δύο τρίτα τοῦ φθινοπώρου ὡμοίαζαν μὲ καλοκαίρι).* Ἡ καλοκαιρία ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὸν Πέτρο γιὰ συχνοὺς περίπατους μὲ ἀμάξι στὶς ἐξοχὲς γύρω ἀπὸ τὴν πόλη, ἀποφορτιζόταν ἔτσι συναισθηματικὰ καὶ προσαρμοζόταν μὲ τὴν κατάσταση ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ. Συχνὰ πήγαινε κι ἄναβε κερὶ στοὺς τάφους τῶν ἀγαπημένων του νεκρῶν, στὸν ἅγιο Νικόλαο τῶν Κοπάνων, κάποτε ἔνοιωθε πὼς βρισκόταν πιὸ κοντὰ μ' αὐτούς, παρὰ μὲ τοὺς ζωντανούς. Οὔτε τὸ φίλο του τὸν Ἀβραὰμ ξεχνοῦσε, πήγαινε στὸ ἑβραϊϊκο νεκροταφεῖο καὶ συνομιλοῦσε μαζί του. Στὶς ἐνασχολήσεις του τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦταν καὶ οἱ τακτικὲς ἐπισκέψεις στὴ Μητρόπολη, ζητοῦσε πληροφορίες γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ Σπυρίδωνος, ἔπαιρνε καθησυχαστικὲς διαβεβαιώσεις, ἡ ἀνάρρωσή του προχωροῦσε γρήγορα, παρὰ τὸ βαρὺ πλῆγμα ποὺ εἶχε δεχτεῖ· τὰ Γιάννινα τὸν περίμεναν νὰ γυρίσει. Τὴν αἰσιοδοξία ποὺ ἐπικρατοῦσε ἦρθαν νὰ διαταράξουν τὰ ἐπεισόδια ποὺ ἔγιναν στὸ *Ἱεροδιδασκαλεῖο Βελλᾶς*, τὸ βράδυ τῆς 31ης Ὀκτωβρίου. Ὁ Πέτρος τὰ πληροφορήθηκε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες. Οἱ πρῶτες δημοσιογραφικὲς πληροφορίες, μιλοῦσαν γιὰ σοβαρὸ ἐπεισόδιο, ἐξέγερση ἔλεγαν ἄλλοι, ἀνάμεσα στὸ νέο διευθυντὴ τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου Πολύκαρπο Θεοδώρου καὶ στὸ σύνολο τῶν σπουδαστῶν. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (2-11-33) ἔγραφε πὼς *ὁ διευθυντὴς εἶχε καταστήσει τὸν βίον τῶν μαθητῶν ἀβίωτον. Πρὶν* ἀπὸ καιρὸ *μάλιστα ἔδειρεν ἀνηλεῶς ἕνα μαθητήν, πρὸς τρομοκράτησιν τῶν ἄλλων.* Ποτὲ δὲν εἶχε λάβει ὑπόψη του -συνέχιζε ἡ ἐφημερίδα- τὰ παράπονα τῶν μαθητῶν γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ φαγητό τους. Τοὺς ὑποχρέωνε, πέραν ἀπὸ τὴν παρακολούθηση μαθημάτων 8 ὡρῶν, καὶ σὲ ἀγροτικὲς ἀσχολίες. Ἀποτέλεσμα τῆς στάσης τοῦ διευθυντῆ ἦταν νὰ τὸν ἀποδοκιμάσουν ἔντονα οἱ μαθητὲς τὸ βράδυ τῆς 31ης Ὀκτωβρίου, ὅταν κατέβηκε κι αὐτὸς στὴν αὐλὴ ὅπου ἦταν συγκεντρωμένοι, φωνάζοντας *νὰ φύγει* καὶ μοιράζοντας χειρόγραφες προκηρύξεις μὲ τὴν ὑπογραφή: *ὅλοι.* Οἱ καθηγητὲς τῆς σχολῆς ποὺ ἄκουσαν τὸν θόρυβο κατέβηκαν ἀπὸ τὰ δωμάτιά τους, κατόρθωσαν νὰ κατευνάσουν τὰ πνεύματα καὶ νὰ πείσουν τοὺς μαθητὲς νὰ πᾶνε στοὺς θαλάμους τους. Ἐπισημάνθηκαν οἱ πρωταίτιοι τῶν ἐπεισοδίων γιὰ τοὺς ὁποίους τὴν ἄλλη μέρα ὁ καθηγητικὸς σύλλογος πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ τοὺς ἀποβάλει.

Ὅταν διάβασε τὴν εἴδηση ὁ Πέτρος, ἀμέσως πῆγε ὁ νοῦς του στὸ Σπυρίδωνα. *Τώρα ποὺ ὁ δεσπότης δοκιμάζεται σκληρὰ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια του, πῆγε στὸν ἄλλο κόσμο καὶ γύρισε, τώρα βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπαναστατήσουν;* σκέφτηκε. *Σίγουρα θὰ προσθέσουν μιὰν ἀκόμα πληγὴ στὶς πολλὲς ποὺ ἔχει.*

Τὴν ἄλλη μέρα κιόλας πῆγε στὴ Μητρόπολη καὶ ζήτησε πληροφορίες ἀπὸ τὸν πρωτοσύγγελο Εὐστ. Σκάρπα. Τὸν καθησύχασε. *Ἔγιναν κάποια ἐπεισόδια*, τοῦ εἶπε, *ἀλλὰ ἦταν περιορισμένης ἔκτασης. Μὴν ἀνησυχεῖς κ. Κωστίδη, ἡ σχολὴ θὰ πάρει μέτρα ἐναντίον τῶν ταραξιῶν, θὰ ἠρεμήσει ἡ κατάσταση. —Κι ὁ δεσπότης; Ἔμαθε γιὰ τὰ ἐπεισόδια; —Δυστυχῶς ἔμαθε, ἦταν ἀδύνατο νὰ τὰ ἀποκρύψουν, ἔγραψαν γιαυτὰ καὶ οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες.* Στενοχωρήθηκε πολύ. *Ἔφεραν τὴν ἀρρώστεια του πίσω.* Σὲ λίγες μέρες ὁ Πέτρος διάβαζε πὼς ὁ καθηγητικὸς σύλλογος μὲ ἀνακοίνωσή του προσπάθησε νὰ δώσει ἄλλη διάσταση στὰ ἐπεισόδια, διαψεύδοντας ὅσα -ἀναληθῆ κατὰ τὴ γνώμη του- εἶχαν δημοσιευτεῖ γιαυτά: *Μαθηταί τινες* -ἀνέφερε τὸ ἀνακοινωθὲν- *ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἔχουν παράπονα διὰ τὴν οἰκοτροφιακὴν αὐτῶν ζωὴν διεμαρτυρήθησαν κατὰ τρόπον ἀνοίκειον. Συγκεντρωθέντες τὴν 8.30 μ.μ. τῆς 31ης Ὀκτωβρίου πρὸ τοῦ ἑστιατορίου προέβησαν εἰς ἀποδοκιμασίας τοῦ κ. διευθυντοῦ διὰ κραυγῶν, διακοπῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἑστιατορίου, διανομῆς φύλλων χάρτου μὲ τὰς λέξεις «νὰ φύγῃ ὁ διευθυντής, ὅλοι». Ἡ ἄμεσος ἐπέμβασις τῶν καθηγητῶν καὶ ἡ διὰ ὁμοφώνου ἀποφάσεως ἀποβολὴ ἐκ τῆς σχολῆς τῶν πρωταιτίων πέντε ἐπανέφερε τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς σχολῆς, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἑπομένης τοῦ ἐπεισοδίου. Συνεπῶς τὰ γραφέντα ὅτι διεκόπησαν τὰ μαθήματ ἢ ἀπέσχον αὐτῶν οἱ μαθηταί, ὅτι ἐκακοποιήθησαν τρόφιμοι τῆς σχολῆς ἢ ἠπειλήθησαν καθηγηταὶ παρὰ μαθητῶν, στεροῦνται ἀληθείας.* Στὴν οὐσία τὸ ἀνακοινωθὲν μόνο τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐξεγερθέντων μαθητῶν ἀμφισβητεῖ, τὰ ἐπεισόδια ἦταν σοβαρὰ καὶ ὁ Σπυρίδων εἶχε δίκιο νὰ ἀνησυχεῖ. Ἡ τόσο στενὰ προσκείμενη σ' αὐτὸν *Ἐλευθερία* ἔγραψε (9-11-33) πὼς μόλις ἔμαθε τὰ ἐπεισόδια τῆς Βελλᾶς *ἀπέστειλεν ἀεροπορικῶς ἀντιπρόσωπόν του τὸν ἔμπιστον φίλον του κ. Θεοχάρην Καρβούνην, ἰατρόν, ἵνα ἐξετάσῃ ἀκριβοδικαίως τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ τοῦ ὑποβάλῃ τὴν γνώμην του περὶ τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ. Φαίνεται* -πρόσθετε- *ὅτι ὁ νέος διευθυντὴς τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου δὲν ὑπῆρξε οἷος ἔπρεπε νὰ εἶναι, διότι δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ τὰς ἀπαιτουμένας ἐπιστημονικὰς γνώσεις μόνον ἕνας διευθυντὴς θρησκευτικοῦ ἱδρύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαιτουμένην διοικητικὴν ἱκανότητα, τῆς ὁποίας ὁμολογουμένως στερεῖται ὁ νέος διευθυντής.* Στὴν πραγματικότητα ὁ Χρηστοβασίλης καταλόγιζε τὴν εὐθύνη τῶν ἐπεισοδίων στὸ διευθυντή, οἱ κυρώσεις ὅμως, βαρύτατες, ἐπεβλήθηκαν στοὺς μαθητές, γιὰ ἀποφυγὴ μελλοντικῶν ἐξεγέρσεων. Τὸν Καρβούνη σίγουρα τὸν ἔστειλε ὁ Σπυρίδων, παρὰ τὸ ὅτι αὐτός, μὲ ἐπιστολή του στὴν *Ἐλευθερία* (16-11-1933) τὸ διέψευδε. *Ὑποστήριζε μάλιστα πὼς ἐὰν ὁ Σπυρίδων ἐλάμβανε γνῶσιν τοῦ ζητήματος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἤρχετο αὐτοπροσώπως καὶ δὲν θὰ ἀνέθετεν εἰς τρίτον τὴν λεπτὴν αὐτὴν ἀποστολήν.* Πῶς νάρθει ὅμως ὁ Σπυρίδων στὰ Γιάννινα, ἀφοῦ οἱ γιατροὶ τὸν κρατοῦσαν καθηλωμένο στὸ κρεβάτι, αὐτὴ τὴν περίοδο μάλιστα τὴν εἶχαν ὑποβάλει σὲ ἐγχείρηση πνευμονοθώρακος; Ὁ Καρβούνης ὑποστήριζε ὅτι δὲν τὸν ἔστελνε ὁ Σπυρίδων, πῆγε ὅμως στὴ Βελλά, γιὰ νὰ δεῖ ἀπὸ κοντὰ τὰ πράγματα. *Ἐπέβαλαν*, ἔλεγε, *τὴν ἐκεῖ μετάβασίν του ὄχι μόνον οἱ δεσμοί του μὲ τὸν σεβασμιώτατον ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τοὺς συμπατριώτας του,* (Βορειοηπειρῶτες) *τροφίμους τῆς*

σχολῆς. Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του σχημάτισε τὴ γνώμη ὅτι *τὰ πράγματα παρεστάθησαν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον καὶ ὅτι ἀμέσως ἀπεκατεστάθη ἡ πρὸς στιγμὴν διασαλευθεῖσα τάξις ἐκ τῆς ἐπιπολαιότητος ὀλίγων θερμοαίμων.* Πρόσθετε, τέλος, ὅτι ἦταν ἄδικα ὅσα ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραψε ἐναντίον τοῦ διευθυντῆ, *ὁ ὁποῖος εἶναι κατὰ πάντα ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἧς ἀπολαμβάνει παρὰ τοῦ σεβασμιωτάτου.* Τὴν ἴδια γνώμη γιὰ περιορισμένη ἔκταση τῶν ἐπεισοδίων, μὲ συμμετοχὴ ἐλάχιστων μαθητῶν εἶχε καὶ ἡ *Ἤπειρος* (10-11-33). Πῶς ὅμως νὰ γίνει πιστευτὴ ἡ ἐφημερίδα ὅταν μιλοῦσε γιὰ 3-4 ταραχοποιοὺς μαθητὲς ποὺ δημιούργησαν τὰ ἐπεισόδια, ὅταν συνελήφθησαν 7 πρωταίτιοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀποβλήθηκαν οἱ 5; Οἱ πρωταίτιοι πρέπει νὰ εἶχαν καὶ ὀπαδοὺς ποὺ τοὺς ἀκολούθησαν. Εἶχε ἐνημερωθεῖ ὁ Σπυρίδων γιὰ τὴν ἔκταση τῶν ἐπεισοδίων γιαυτὸ καὶ ἀνησυχοῦσε. Ἡ ἀποβολὴ τῶν πέντε εἶχε τραγικὴ κατάληξη γιὰ τοὺς τρεῖς. Στοὺς δυὸ ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν ἐπέτρεψε νὰ ξαναφοιτήσουν στὴ σχολή, τοὺς τρεῖς ὅμως Βορειοηπειρῶτες τοὺς παρέδωσε στὴν ἀστυνομία γιὰ ἀπέλαση. Ὅμως οἱ τρεῖς, γιὰ νὰ φοιτήσουν στὴ σχολή, εἶχαν φύγει κρυφὰ ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἤπειρο. Ἦταν φυσικὸ νὰ δεινοπαθήσουν στὰ χέρια τῶν Ἀλβανῶν, ὅταν τοὺς παρέλαβαν. Τοὺς ξυλοκόπησαν ἄγρια καὶ τοὺς φυλάκισαν. Κι ὅλα αὐτὰ γίνονταν σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ Βόρειος Ἤπειρος ἀγωνιζόταν σκληρὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἐπαναλειτουργία τῶν κλειστῶν σχολείων της...

Ὅπως καὶ νάταν, μὲ ἢ χωρὶς τὴν ἐντολὴ τοῦ δεσπότη, ὁ Καρβούνης ἦρθε στὰ Γιάννινα κι ὅπως πάντα ἐγκαταστάθηεκ στὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ Μουσταφὰ Καμπέραγα. *—Σίγουρα ὁ Σπυρίδων τὸν ἔστειλε, τὶ γύρευε στὴ Βελλά, ἦταν ἄλλοι στὴ Μητρόπολη γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάσταση. Ἔπρεπε νὰ διαπιστώσει ἐπὶ τόπου τὶ εἶχε γίνει, νὰ βρεῖ τὰ αἴτια τῆς ἐξέγερσης γιὰ νὰ πεῖ τὴν ἀλήθεια στὸ Μεγάλο.* Αὐτὰ ἔλεγε ὁ Πέτρος μὲ τὸ Γιάγκο στὸ μαγαζί, ὅταν εἶδε δημοσιευμένα στὴν *Ἐλευθερία* ὅσα ἔγραφε γιὰ τὸν Καρβούνη. *—Πρέπει νὰ πᾶμε νὰ τὸν δοῦμε σήμερα κιόλας, ἂν γύρισε ἀπὸ τὴ Βελλά, εἶναι ὁ φίλος ποὺ μᾶς ἔφερε τὴ Θεώνη. Ἂν δὲν ἦταν αὐτὸς ἀκόμα θὰ κλαίγαμε τὸ χαμό της,* ἀπάντησε ὁ Γιάγκος.

Πῆγαν τὴν ἄλλη μέρα τὸ ἀπόγευμα. Ὁ μουφτὴς καὶ ἡ οἰκογένειά του τοὺς καλοδέχτηκαν. *—Καλά,* εἶπε μὲ παράπονο ὁ μουφτῆς, *ἔπρεπε νάρθει ὁ Θεοχάρης γιὰ νὰ σᾶς ξαναδοῦμε;* Εἶχε δίκιο. Μὲ τὸ ἕνα καὶ μὲ τὸ ἄλλο, πολλὰ εἶχαν γίνει ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ Καρβούνης ἔφερε τὴ Θεώνη στὰ Γιάννινα, τὸ ἐνδιαφέρον τους στράφηκε ἀλλοῦ, ξέχασαν τὸ μουφτῆ, ξέχασαν καὶ τὴ μεγάλη βοήθεια ποὺ τοὺς εἶχε προσφέρει, τὶ ν' ἀπαντήσουν; *—Ἔχετε δίκιο, εἴμαστε ἀσυγχώρητοι σοφολογιότατε, καμμιὰ δικαιολογία δὲν χωρεῖ, ἡ καλοσύνη σας ἂς δείξει συγκατάβαση.* Ἐκείνη τὴ στιγμὴ κατέβαινε κι ὁ Καρβούνης ἀπὸ τὸ δεύτερο πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ. Χωρὶς νὰ ποῦν τίποτα κι οἱ τρεῖς τους ἀγκαλιάστηκαν, ἔμειναν ἔτσι γιὰ ἀρκετὴ ὥρα. Ὕστερα κάθησαν στὶς ἀναπαυτικὲς πολυθρόνες τοῦ γραφείου τοῦ μουφτῆ, ἡ μουφτέσια ἔφερε τοὺς καφέδες κι ἄρχισε ἕνας διάλογος ποὺ δὲν εἶχε τελειωμό. Ὁ Καρβούνης διηγήθηκε τὴ δική του ζωή, τὴ γεμάτη ἔνταση, ποὺ ξοδεύονταν ἀνάμεσα στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὅπου

ἡ μόνιμη ἐγκατάστασή του, στὴν Ἀθήνα, τὴν Κωνσταντινούπολη, στὰ Γιάννινα, κι ὅπου ἀλλοῦ τὸν ἔφερναν οἱ ἐμπιστευτικὲς ἀποστολὲς ποὺ ἀναλάμβανε, ἀπὸ ἀνθρώπους, ὀργανώσεις, ἀκόμα καὶ κυβερνήσεις, ἦταν κάτοχος πολλῶν ἀπόρρητων, εἶχε μεγάλη δύναμη, τόση, ποὺ κατόρθωσε νὰ ἐπιβάλει πρὶν ἀπὸ χρόνια στὴν Ἀλεξάνδρεια τὸν Πατριάρχη τῆς προτίμησής του καὶ νὰ ματαιώσει τὴ σίγουρη ἐκλογὴ τοῦ Εὐαγγελίδη, γιὰ τὸν ὁποῖο περηφανεύονταν τὰ Γιάννινα. Εἶχε γίνει ἐχθρὸς μὲ πολλοὺς γιαυτὴ τὴ στάση του, πρῶτα μὲ τὸ Χρηστοβασίλη· πέρασε ὁ καιρὸς κι ὅπως πάντα γίνεται, ὅλα ξεχάστηκαν. Γιαυτὲς τὶς ἀπόρρητες ἀποστολές του δὲν μίλησε βέβαια στὸν Πέτρο καὶ τὸν Γιάγκο, μόνο γιὰ τὶς ἐπιχειρηματικές του δραστηριότητες ἔκανε λόγο, γιατρὸς σπούδασε, μεγαλοεπιχειρηματίας ἔγινε. Γιὰ τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη δὲν χρειαζόταν νὰ τοῦ ποῦν τίποτα. Τοὺς ἔβλεπε πάντοτε ὅταν βρισκόταν στὴν Ἀθήνα, γιὰ τὴ ζωή τους στὰ Γιάννινα τὰ τελευταῖα χρόνια ἐνδιαφερόταν. Τοῦ ἄνοιξαν τὴν καρδιά τους καὶ τοῦ μίλησαν γιὰ ὅλα. Γιὰ τὴ φοίτηση τοῦ Πετράκη στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Νίκου ὡς ὑφηγητῆ, τὴν ἐγκατάστασή του, οἰκογενειακῶς στὴν Ἀθήνα, γιὰ τὴ σοβαρὴ ἀρρώστεια τοῦ Πέτρου καὶ τὴν ἐξέλιξή της, τὶς δουλειὲς τοῦ μαγαζιοῦ, τὰ γενικότερα θέματα τῆς πόλης καὶ γιὰ τὴν ἀναταραχὴ στὴ Βόρειο Ἤπειρο. Συγκινήθηκε ὁ Καρβούνης ὅταν ἄκουσε καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους του τοὺς ἀγῶνες καὶ τὰ μαρτύρια τῶν Βορειοηπειρωτῶν, τὰ γνώριζε ὅλα, ἤξερε καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμα, ἡ συγκίνησή του ἦταν εὔλογη. Βρισκόταν στὴν ἐλεύθερη Ἤπειρο, λίγα μόνο χιλιόμετρα μακρυὰ ἀπὸ τοὺς σκλάβους ἀδερφούς του, ἤθελε νὰ πάει ἐκεῖ, νὰ προσκυνήσει τὴ γῆ τῶν πατέρων του, νὰ συμπαρασταθεῖ στοὺς ἀγωνιζόμενους, δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπαν, ἦταν τὸ κόκκινο πανὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ἀχμὲτ Ζώγου. —*Πιστεύω πὼς οἱ συμπατριῶτες μου μὲ τὴν ἀποφασιστικότητα ποὺ δείχνουν τούτη τὴ φορά, κάτι θὰ πετύχουν* εἶπε ὁ Καρβούνης. *Θὰ δικαιωθοῦν.* Ἡ νύχτα ἔπεσε γρήγορα, Νοέμβριος ἦταν, οἱ βροχὲς εἶχαν ἀρχίσει, ἔφτασαν τὰ μεσάνυχτα, ὅταν ἀποφάσισαν νὰ φύγουν. —*Νὰ ξανάρθετε,* εἶπαν ὁ Καρβούνης κι ὁ μουφτῆς μ' ἕνα στόμα, *ἔχουμε σειρὰ νὰ σᾶς φιλοξενήσουμε ἐμεῖς τώρα* ἀπάντησαν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Γιάγκος, *θὰ σᾶς περιμένουμε.* Δὲ συναντήθηκαν. Ὁ Καρβούνης ἔφυγε τὴν ἄλλη μέρα γιὰ τὴν Ἀθήνα, πῆρε τηλεγράφημα, τὸν καλοῦσαν ἀπόρρητες ὑποθέσεις. Ἴσως νὰ ἦταν κι ὁ Σπυρίδων ποὺ τὸν ἤθελε, γιὰ νὰ μάθει ἀπὸ δικό του ἔμπιστο ἄνθρωπο ὅσα ἔγιναν στὴ Βελλά...

Ὁ σοφολογιότατος μουφτὴς Ἰωαννίνων Μουσταφὰ Καμπέραγας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΜΝΗΜΗ ΜΑΒΙΛΗ - ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ

Τὶς μέρες ποὺ ἄρχισε νὰ ἐντείνεται ὁ ἀγώνας τῶν Βορειοηπειρωτῶν, οἱ Γιαννιῶτες καὶ Κερκυραῖοι, τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου, ζοῦσαν στιγμὲς ἐθνικῆς ἀνάτασης. Σαράντα μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου τοῦ Λορέντσου Μαβίλη στὸ Δρίσκο, ἔγινε ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του -εἶχε ταφεῖ στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Νικολάου Τζόρας- καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ὀστῶν του -ἀπέναντι ἀπὸ τὸ μοναστήρι- σὲ κρύπτη τοῦ μνημείου ποὺ εἶχε ἀνεγερθεῖ σὲ βραχώδη λοφίσκο, μὲ φροντίδα τῶν Κερκυραίων καὶ προπαντὸς τοῦ Κερκυραίου στρατηγοῦ διοικητῆ τῆς VIII μεραρχίας Κων. Βλάχου. (Ὁ στρατηγὸς εἶχε προσωρινὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὶς κατηγορίες ποὺ ἐκτόξευσε ἐναντίον του μερίδα τῶν *Λαϊκῶν* τῆς πόλης, γιὰ συμμετοχή του στὸ κίνημα τοῦ Πλαστήρα). Ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν Κερκυραίων ἦταν ἐντυπωσιακή. Συμμετεῖχαν ὁ δήμαρχος Σπ. Κόλλας, ὁ Πέτρος Βεντούρας, πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Μαβίλη, μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ μουσικοῦ συλλόγου *Μάντζαρος*, ἀντιπροσωπεία τῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν τῆς Κέρκυρας, ἡ λογία ποιήτρια, πεζογράφος, κριτικὸς καὶ δοκιμιογράφος Εἰρήνη Δενδρινοῦ, γνωστὴ πανελλήνια γιὰ τὸ ἔργο της, καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ τῆς Κέρκυρας *Μάντζαρος* (περισσότερα ἀπὸ 50 ὄργανα).

Διάλεξη τοῦ γράφοντος γιὰ τὸ Λορέντσο Μαβίλη στὴ Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία (28-11-1959).

Στὸ μνημόσυνο ποὺ ἔγινε στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Νικολάου, γιὰ νὰ ἐπακολουθήσει ἡ ἐναπόθεση τῶν ἀστῶν στὴν κρύπτη τοῦ Μνημείου, ἐκπροσωπήθηκαν ὅλες οἱ ἀρχὲς τῆς πόλης, πολιτικές, θρησκευτικές, στρατιωτικές, παραβρέθηκαν οἱ πρόξενοι (Ἰταλίας, Ἀλβανίας, Γαλλίας), οἱ διευθυντὲς τῶν τραπεζῶν, τῶν σωματείων καὶ ὀργανώσεων καὶ οἱ μαθητὲς τῶν γυμνασίων, τῶν ἐθνικῶν ὀρφανοτροφείων, δέκα δημοτικῶν σχολείων καὶ πολλοὶ ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ τὰ γύρω χωριά. Ὁ ἀριθμός τους ὑπολογιζόταν σὲ περισσότερο ἀπὸ χίλιους. Ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ ὑπουργείου ἦρθαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὁ στρατηγὸς Ἀ. Χασαπίδης, πρώην διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας μὲ τὸν ὑπασπιστή του ταγματάρχη Θρ. Τσακαλῶτο κι ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Β. Κρυστάλλης.

Ἡ τελετὴ ἄρχισε στὶς 12 τὸ μεσημέρι, μὲ ἐπιμνημόσυνη δέηση στὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅπου ὑπῆρχε ἡ λάρνακα μὲ τὰ ὀστὰ τοῦ ἥρωα. Μετὰ τὸ τέλος της 4 στρατιῶτες ντυμένοι στολὲς ἐρυθροχιτώνων, σήκωσαν τὴ λάρνακα καὶ μὲ τὴν ἀκολουθία ὅλων, ἐπίσημων καὶ ἀνεπίσημων, τὴ μετέφεραν στὸ Μνημεῖο, στὴν κρύπτη τοῦ ὁποίου θὰ τὴν τοποθετοῦσαν. Οἱ καμπάνες τοῦ μοναστηριοῦ χτυποῦσαν, ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ ἔπαιζε ἐμβατήρια, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν συγκινητική. Μίλησε ὁ στρατηγὸς Κ. Βλάχος γιὰ τὴ μάχη τοῦ Δρίσκου καὶ τὶς συνθῆκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες τραυματίστηκε θανάσιμα ὁ Μαβίλης. Κύριος ὁμιλητὴς ἦταν ὁ γυμνασιάρχης τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Χρ. Σούλης. Ὁ λόγος του ἦταν ἱστορία, μέσα ἀπὸ λογοτεχνικὴ ἔκφραση, ὕμνος γιὰ τὸν ἡρωϊσμὸ τοῦ Μαβίλη καὶ τὸ ποιητικὸ ἔργο του, ὕμνος γιὰ τὴ γενέτειρά του τὴν Κέρκυρα: *Ἡ Κέρκυρα, ἡ «Ἀφροδίτη» τῶν νησιῶν, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τὴν θέλει σ' ἕνα ἀπὸ τὰ γλυκόηχα σονέττα του, εἶναι ἐκείνη ποὺ μᾶς ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ στείλει στὴν ἀδερφὴ τὴν Ἤπειρο ἕνα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερά της παιδιά, τὸ Λορέντζο Μαβίλη, νὰ ποτίσῃ μὲ τὸ αἷμα του τὸ Ἠπειρωτικὸ χῶμα τοῦ Δρίσκου. Ἡ Κέρκυρα, ποὺ πάντα μᾶς στάθηκε στὶς συμφορές μας καὶ στὶς δυστυχίες συμπονετικὸς συμπαραστάτης, ἀπὸ τοῦ Σουλίου τὴν βιβλικὴ ἔξοδο καὶ τῆς Πάργας τὴ θλιβερὴ μετοικεσία καὶ τοῦ Λυκουρσίου τὸν σκληρὸ ἐκπατρισμό. Ἡ Κέρκυρα ποὺ πάντα ὑπῆρξε τὸ καταφύγιο τῶν σκλαβωμένων Ἠπειρωτῶν, οἱ ὁποῖοι εὗρισκαν τὴν παρηγοριάν των στὴν «Παναγία τῶν Ξένων»... Ἀλλὰ καὶ σὲ ποιὰ ἄλλη ἑλληνικὴ χώρα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μαγευτικὴ Κέρκυρα, μποροῦσε νὰ φυτρώσῃ τὸ λεπτὸ καὶ αἰσθαντικὸ αὐτὸ λουλούδι, ὁ Λορέντζος Μαβίλης, ὁ ὑπέροχος σμιλευτὴς τοῦ στίχου καὶ ὁ μεγάλος ὁραματιστὴς τῆς πατρίδας; Γιαυτὸ καὶ ἡ Ἤπειρος σήμερα μὲ βαθειὰ εὐγνωμοσύνη καὶ συγκίνηση ἐναποθέτει τὰ ἅγια κόκκαλά του σ' αὐτὸ ἀπέριττο καὶ λιτὸ Μνημεῖο, ποὺ θὰ εἶναι γιὰ τὴν Ἤπειρο, σύμφωνα μὲ τοὺς στίχους του: «Λαμπρὸς ναὸς τεχνίτη Κερκυραίου», ...τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς Ἠπειρωτικῆς εὐγνωμοσύνης...* Μετὰ τὸν Χρ. Σούλη ἐλεγεῖον ἀπάγγειλε ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης, ἀποτελούμενο ἀπὸ 50 στίχους. Μιὰ στροφή του:

Κι ἐκεῖ ὅπου σὰν ἥρωας γενναῖα πολεμοῦσες
Μὲ τόνα χέρι στὸ σπαθὶ κρατώντας, καὶ μὲ τ' ἄλλο
Τὴ λύρα τὴ γλυκόφθογγη, τοῦ ποιητῆ τὴ λύρα,
Ἕνα μολύβι τούρκικο ἁρπάζει τὴν ψυχή σου
Καὶ στέλλει αἱματοστάλαχτη στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ὁμήρου,
Δῶρο τῆς Κέρκυρας σεμνὸ καὶ χιλιοτιμημένο
Στὴν ξακουσμένην Ἤπειρο, τοῦ Πύρρου τὴν πατρίδα,
Ποὺ ἦταν τὸν παλιὸ καιρὸ ἡ Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδας.
Ὅποιος γιὰ τὴν Ἑλλάδα μας στὸν κόσμο αὐτὸν πεθαίνει,
Ἀθάνατος λογίζεται, ποτέ του δὲν πεθαίνει!

Ἀκολούθησε ἡ κατάθεση 40 στεφανιῶν στὸ Μνημεῖο, ἦταν ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. (Ὕστερα ἀπὸ 35 περίπου χρόνια, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1967, κεραυνὸς ἔπεσε στὸ μνημεῖο τοῦ Μαβίλη καὶ τὸ κατέστρεψε. Τὰ ὀστὰ τοῦ ἥρωα διασκορπίστηκαν. Μόλις πληροφορήθηκε τὸ γεγονὸς ὁ πρόεδρος τῆς *Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν* Κωνσταντῖνος Φρόντζος -ἐγὼ ἤμουν τότε γενικὸς γραμματέας της- ἔτρεξε καὶ μάζεψε τὰ σκορπισμένα ὀστὰ καὶ τὰ ἐναπέθεσε στὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου. Λίγο ἀργότερα, τὰ τοποθέτησε σὲ εὐπρεπὴ κασέλα, ποὺ κατασκεύασε ἡ Ε.Η.Μ. γιαυτὸ τὸ σκοπό. Μὲ τὶς φροντίδες της καὶ τὶς παραστάσεις της πρὸς τὴν VIII μεραρχία, βρέθηκαν οἱ πόροι γιὰ τὴν ἀνέγερση νέου Μνημείου, ἀλλὰ καὶ διάνοιξης δρόμου πρὸς αὐτό. Οἱ Κερκυραῖοι, μὴ ἔχοντας ἀκριβὴ γνώση τῶν γεγονότων, διαμαρτυρήθηκαν, μέσω τοῦ ἀρχαιότερου πνευματικοῦ ἱδρύματός τους, τῆς *Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας*, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν, μὲ κοινοποίηση καὶ πρὸς τὴν *Ε.Η.Μ.*, -παρ' ὅλο ποὺ ἀναγνώριζε τὶς φροντίδες της, ἰσχυριζόμενοι πως *...ἡ ἐκρεμότης θίγει βαθειὰ τὴν Κερκυραϊκὴν ψυχήν... ὁ τάφος χαίνει καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ ποιητοῦ βρίσκονται ἄνευ στέγης καὶ ἔπρεπε νὰ ἐκλείψῃ ἕνα ἄτοπον, τὸ ὁποῖον δὲν τιμᾶ τὸ ἄλλως πηγαῖον εἰς τοὺς Ἕλληνας αἴσθημα τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἥρωας τῆς πατρίδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων θέσιν ἐξέχουσαν κατέχει ὁ ἥρως τοῦ Δρίσκου Μαβίλης.* Ἡ *Ε.Η.Μ.* ἀπάντησε στὴν *Ἀναγνωστικὴ Ἑταιρεία* ἀποκαθιστώντας τὴν ἀλήθεια, ποὺ ἀπὸ ἄγνοια μᾶλλον συσκοτιζόταν).

Οἱ γιορτὲς γιὰ τὸ Μαβίλη δὲν τέλειωσαν μόνο μὲ τὶς τελετὲς στὸ Μνημεῖο τοῦ Δρίσκου. Συνεχίστηκαν τὴν ἴδια καὶ τὴν ἄλλη μέρα στὰ Γιάννινα. Ἡ Φιλαρμονικὴ τῆς Κέρκυρας *Μάντζαρος* ἐπαιάνισεν τὸ ἀπόγευμα στὴ νέα πλατεία (ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σημερινὸ διοικητήριο). Τὴν παρακολούθησαν χιλιάδες ἀκροατές, ποὺ ἔμειναν ἔκπληκτοι ἀπὸ τὴν ἀπόδοσή της. Πρώτη φορὰ ἔβλεπαν οἱ Γιαννιῶτες φιλαρμονικὴ μὲ τόσα ὄργανα καὶ ἐκτελέσεις μουσικῶν κομματιῶν ἀπὸ γνωστὲς μόνο κατ' ὄνομα ὄπερες. Τοὺς ψυχαγωγοῦσε, βέβαια, κατὰ διαστήματα ἡ Στρατιωτικὴ μουσική, δὲ μποροῦσαν ὅμως νὰ συγκριθοῦν οἱ μουσικὲς ἐκτελέσεις της μ' ἐκεῖνες τῶν Φι-

λαρμονικῶν τῆς Κέρκυρας, μὲ τὴ μεγάλη ἱστορία καὶ τὴ μουσικὴ παράδοση. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ ὁ δήμαρχος Κέρκυρας Σπ. Κόλλας μὲ τὴ συνοδεία πάντα τῆς φιλαρμονικῆς *Μάντζαρος* κατέθεσε στεφάνι στὴν προτομὴ τοῦ Μαβίλη στὴν ὁμώνυμη πλατεῖα, στὴ λίμνη, καὶ τὸ ἀπόγευμα ἡ Εἰρήνη Δενδρινοῦ μίλησε στὴν αἴθουσα *Εὐστρατιάδη* μπροστὰ σ' ἕνα πυκνότατο ἀκροατήριο, μὲ θέμα *Τὸ φιλὶ εἰς τὴν Δημοτικὴν ποίησιν.* Στὶς 17 Ὀκτωβρίου, τὸ βράδυ, ὁ *Μάντζαρος*, ἔδωσε νέα συναυλία στὴν ἴδια αἴθουσα.

Κατάθεση στεφάνου ἀπὸ τὸν γράφοντα, μαθητές καὶ σπουδαστὲς στὴν προτομὴ του Λορ. Μαβίλη.

Οἱ δημοτικὲς ἀρχὲς τῶν Γιαννίνων κατέβαλλαν κάθε φροντίδα γιὰ νὰ περιποιηθοῦν τοὺς φιλοξενουμένους τους Κερκυραίους, μὲ κύρια ἐκδήλωση τὸ δεῖπνο ποὺ παρέθεσε ὁ δήμαρχος Δ. Βλάχλείδης στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ (παλιοῦ) δημαρχείου. Στὴν ὡραία πρόποση τοῦ Βλαχλείδη ἀπάντησε ὁ δήμαρχος Κέρκυρας Κόλλας, *πλέξας τὸ ἐγκώμιον τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν, μὲ τὴν διακρίνουσαν τοὺς Κερκυραίους εὐγένειαν καὶ λεπτότητα.* Ὁ Χρηστοβασίλης, γιὰ τὶς περιποιήσεις τοῦ δημάρχου πρὸς τοὺς Κερκυραίους ἀφιέρωσε ὁλόκληρο ἄρθρο γιὰ νὰ τὸν ὑμνήσει (Πλησιάζαν καὶ οἱ δημοτικὲς ἐκλογὲς καὶ ὁ Χρηστοβασίλης εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἀρχίσει ἐκστρατεία ὑπὲρ τοῦ Βλαχλείδη). *Καίτοι ἀνήκων εἰς ἀντίπαλον πολιτικὸν στρατόπεδον τοῦ δημάρχου Ἰωαννιτῶν κ. Δ. Βλαχλείδη* -ἔγραφε- *οὐχ ἧττον, σεβόμενος τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι οὗτος, εἰς τὴν πρόσφατον ταύτην περίστασιν ἀνεδείχθη ὑπέρτερος τῶν προσδοκιῶν τοῦ διανοουμένου κοινοῦ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἔδωσεν εἰς τοὺς Κερκυραίους ἐπισκέπτας τῆς πόλεώς μας, οἵτινες προηγήθησαν ἡμῶν κατὰ αἰῶνας ὅλους εἰς τὸν πολιτισμόν, νὰ ἐννοήσουν ὅτι, καίτοι τὰ Ἰωάννινα δὲν ἀριθμοῦν πλειότερον τῆς μιᾶς εἰκοσαετίας ἐλεύθερον βίον, ἐν τούτοις δὲν ὑστεροῦν ποσῶς ἀπὸ ἀπόψεως δημοτικοῦ ἄρχοντος, τῆς ἀπὸ αἰώνων ὅλων προαπελευθερωμένης Κερκύρας.*

Παρὰ τοὺς ἐπαίνους της πρὸς τὸν Βλαχλείδη, ἡ ἴδια ἐφημερίδα, δὲ δίστασε νὰ κάνει σύγκριση ἀνάμεσα στὶς δυὸ πόλεις (Γιάννινα-Κέρκυρα) καὶ νὰ ἐπισημάνει τὶς ἐλλείψεις καὶ παραλείψεις τῆς πρώτης. Στὸ ἄρθρο της *Διδάγματα ἐκ Κερκύρας* (*Ἐλευθερία*, 30-10-33) ἔγραφε: *Οἱ ἐλθόντες ἐνταῦθα διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μνημοσύνου τοῦ Μαβίλη Κερκυραῖοι... δὲν*

εὗρον οὐδὲν μνημεῖον, διερμηνεῦον τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ τόπου πρὸς τὰ ἔνδοξα τέκνα αὐτοῦ... Καὶ τὸ μόνον δεῖγμα τῆς φιλομουσίας μας τὰ ἐγχώρια ὄργανα!.. Ἡ πόλις μας, ἀπὸ ἀπόψεως εὐγνωμοσύνης πρὸς τόσα καὶ τόσα ἔνδοξα τέκνα της, εἴτε εἰς τὰ γράμματα διαπρέψαντα, εἴτε εἰς τοὺς ἱεροὺς ἀπελευθερωτικοὺς πολέμους, εἴτε εἰς τὰς μεγάλας ἐθνικὰς εὐεργεσίας, παρέστη γυμνὴ καὶ τετραχηλισμένη! Ποῦ εἶναι τὸ μνημεῖον τῶν Μπαλάνων; Ποῦ τὸ τοῦ Μελετίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ Γεωγράφου; Ποῦ τὸ τοῦ Ψαλλίδα; Ποῦ τὸ τοῦ Βηλαρᾶ; Ποῦ τὸ τοῦ Μάνθου Οἰκονόμου; Ποῦ τὸ τοῦ Ἀλέξη Νούτσου; Ποῦ τὸ τῆς κυρα-Φροσύνης; Ποῦ τὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἀθανασίου Τσακάλωφ;... Ἔτσι, λοιπόν, ἐρχόμενος ἕνας ξένος εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ μὴ βλέπων ἕνα κἂν μνημεῖον, προτομὴν ἢ ἀνδριάντα, πρὸς τιμὴν ἑνὸς Ἰωαννίτου, θὰ νομίσῃ ὅτι ἡ πόλις αὕτη οὐδένα ἄνδρα ἀνέδειξε ποτέ! Καὶ ὅμως, ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξε πρὸ ἑνὸς μόλις αἰῶνος, ἡ πρωτεύουσα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἡ πρωτεύουσα τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας, ἡ πρωτεύουσα τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως! Τὸ ἀντίθετο, συνέχιζε, συνέβαινε στὴν Κέρκυρα καὶ κατέληγε: *Ἡμεῖς οἱ ἄλλοτε διδάσκαλοι τῆς φιλοπατρίας, ἂς λάβωμεν διδάγματα ἀπὸ τοὺς πρὸ δύο ἑβδομάδων ἐπισκέπτας μας Κερκυραίους.*

Ἡ *Ἐλευθερία* μίλησε γιὰ ἔλλειψη μνημείων, ἐνῶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ζήλεψε τοὺς Κερκυραίους γιὰ τὶς Φιλαρμονικές τους. Ὁ Κων. Τέκτων (πρόσφατα πέθανε) ἀφιέρωσε ἕνα ἄρθρο του γιὰ τὴ μνήμη τοῦ Μαβίλη, (17-10-33) κι ἔγραψε ἕνα δεύτερο (19-10-33) καυτηριάζοντας τὴν ἀδράνεια τῶν Γιαννιωτῶν γιὰ τὴ Φιλαρμονικὴ ἢ μᾶλλον γιὰ ἀδιαφορία πρὸς ἀνασυγκρότησή της, γιατὶ ὑπῆρχε ἕνα παλιὸ σωματεῖο ποὺ εἶχε περιπέσει σὲ ἀδράνεια: *Αἱ προχθεσιναὶ ἑορταὶ τοῦ Μαβίλη* -ἔγραφε- *ἔγιναν αἰτία ἡ μὲν ἡ Ἤπειρος νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς, πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ ἐργάτην τῆς ἐλευθερίας της Λορέντζον Μαβίλην, ἡ δὲ πατρίς του Κέρκυρα νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρὸς τὸ μουσοτραφὲς τέκνον της ἀγάπην αὐτῆς. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου αἱ ἑορταί, μὲ τὴν ἐνταῦθα ἄφιξιν τῆς Φιλαρμονικῆς ἑταιρείας «Μάντζαρος» τῆς Κερκύρας καὶ μὲ τὴν ὅλην αὐτῆς ὀργάνωσιν καὶ ἐμφάνισιν, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ διατυπώσωμεν ὡρισμένας παρατηρήσεις...* (Οἱ γιορτὲς) *ἀπέδειξαν* (στοὺς Κερκυραίους) *ὅτι τὰ Ἰωάννινα... δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς Μουσικῆς... Ἀλλὰ δὲν δικαιολογεῖται εἰς μίαν πόλιν ὡς τὰ Ἰωάννινα, μία τοιαύτη ἔλλειψις. Διατὶ νὰ μὴν ὑπάρχῃ ἐνταῦθα Φιλαρμονική; Μήπως δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπινον ὑλικόν; Ὑπάρχει καὶ ἀρκετὰ κατάλληλον μάλιστα. Μήπως ἐλλείπουν οἱ πρὸς τοῦτο πόροι; Ὄχι! Διότι ὁ Δῆμος εὑρίσκεται εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν, ὥστε ἡ κατὰ τὸ ἥμισυ συμβολή του εἰς τὴν ὀργάνωσιν μιᾶς «Μαντζαρείου» Φιλαρμονικῆς, νὰ μὴ ἀποτελῇ ἔργον δύσκολον νὰ πραγματοποιηθῇ.* Ὁ ἀρθρογράφος κατέληγε μὲ τὴν ὑπόδειξη ν' ἀναλάβει τὴν πρωτοβουλία ὁ Δῆμος κι ὅλοι θὰ τὸν βοηθοῦσαν. Καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες κάτι βρῆκαν νὰ

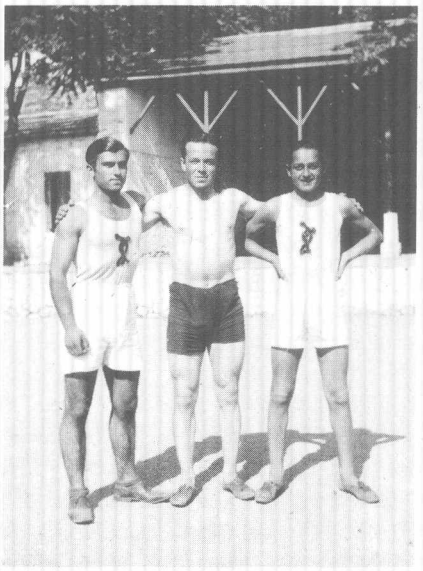
παινέσουν ἀπὸ τὸν Κερκυραϊκὸ πολιτισμό. Ἂς σημειωθεῖ τέλος, πὼς οἱ εἰσπράξεις ἀπὸ τὴ συναυλία τοῦ *Μάντζαρου*, στοῦ *Εὐστρατιάδη*, διατέθηκαν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων.

Στὶς 6 Ὀκτωβρίου *ἐξετελέσθησαν μεταξὺ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων, ἀπὸ τῶν Στρατώνων τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν Ζευγαρίων καὶ τῆς Σαδοβίτσας* (Μάρμαρα) *στρατιωτικὰ γυμνάσια μεγάλης κλίμακος, ὧν μετέσχον τὸ 15ον σύνταγμα πεζικοῦ καὶ τὸ 8ον σύνταγμα τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ, ἐν συνδυασμῷ μετὰ δύο στρατιωτικῶν ἀεροπλάνων. Τῶν γυμνασίων ἡγοῦντο ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας, στρατηγὸς Κ. Βλάχος, μετὰ τῶν συνταγματαρχῶν Χαρ. Κατσιμήτρου τοῦ πεζικοῦ καὶ Μ. Μπακοπούλου τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν γενομένην κριτικὴν τὰ γυμνάσια ἐπέτυχον πλήρως. Διήρκησαν ἀπὸ τῆς 8 π.μ. μέχρι τῆς 1ης μ.μ. καὶ παρηκολουθοῦντο ὑπὸ πλήθους πολιτῶν* (*Ἐλευθερία*, 2-10-33). Μὲ τὰ γυμνάσια αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἀκολούθησαν προετοιμάστηκε πλήρως ἡ VIII μεραρχία γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς Ἰταλούς, ὕστερα ἀπὸ 7 χρόνια.- *Γάμοι:* Στὶς 8-10-33 *ἐτελέσθησαν οἱ αἰσθηματικοὶ γάμοι τοῦ ἐπιστήμονος φαρμακοποιοῦ καὶ λαμπροῦ καθ' ὅλα νέου Χριστ. Μεγγλίδου, ἐκ Φραγκάδων, μετὰ τῆς ἐκ Λιασκοβετσίου καλλιμόρφου, σεμνοτάτης καὶ συμπαθεστάτης Ἕλλης Πανταζοπούλου, τῶν ὁποίων τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἀντήλλαξε ὁ διακεκριμένος ἰατρὸς τῆς πόλεώς μας κ. Κων. Βακόλας* (*Ἐλευθερία*, 12-10-33).- Στὶς 22-10-33 ἔγιναν στὸ Γυμναστήριο Ἰωαννίνων *Πανηπειρωτικοὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες*, μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀθλητικῶν συλλόγων Ἰωαννίνων, Ἄρτας, Πρέβεζας καὶ Λευκάδας. Στὰ 15 ἀγωνίσματα (δρόμοι 80, 80 μετ' ἐμποδίων, 400, 800, 1500 καὶ 10.000 μ., σφαιροβολία, ἅλμα ἐπὶ κοντῷ, ἅλμα τριπλοῦν, ἅλμα ἁπλοῦν, ἀκόντιο, λιθοβολία, σκυταλοδρομία 4Χ100, δισκοβολία, ποδηλατοδρομία 25.000 μ.) τὰ Γιάννινα ἤρθαν πρῶτα μὲ 43 βαθμούς, ἡ Πρέβεζα δεύτερη μὲ 29 β., ἡ Ἄρτα τρίτη μὲ 20 β. καὶ ἡ Λευκάδα τελευταία μὲ 5β.- Οὔτε γραμμὴ γιὰ τὶς γιορτὲς πρὸς τιμὴ τοῦ Μαβίλη δὲν ἀφιέρωσαν οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, παραπονοῦνταν οἱ γιαννιώτικες. *Φαίνεται ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν Ἤπειρόν μας μόνον ὅταν πρόκειται γιὰ καμιὰ ληστεία ἢ γιὰ κανένα ἔγκλημα, ὡς τὸ τῆς Ντουραχὰν ἢ τὸ τῆς Πέτρας* ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης (30-10-33). Εἶχε δίκιο.- *Ἐκλεκτοὶ γάμοι: Χθὲς* (29-10-33) *ὁ ἔγκριτος ἰατρὸς τῆς πόλεώς μας κ. Βασ. Ἰω. Λάππας καὶ ἡ ἁβρὰ καὶ πανώρια δεσποινὶς Ἐλευθερία Λεων. Ἁλιέως, τῶν δύο διακεκριμένων τῶν Ἰωαννίνων οἰκογενειῶν, ἐτέλεσαν τοὺς γάμους των. Παρέστησαν δὲ εἰς αὐτοὺς ἐκτὸς τῶν νεονύμφων ὁ Γ. Δ. Ἠπείρου κ. Κουμουνδοῦρος, μετὰ τοῦ γενικοῦ*

Κωνσταντῖνος Βακόλας, *διακεκριμένος*, πράγματι, ἐπιστήμονας.

γραμματέως κ. Σταυροπούλου, ὁ στρατηγὸς κ. Κ. Βλάχος, οἱ πρόξενοι τῆς Ρουμανίας κ. Κων. Μπουρελιάνο, τῆς Ἀλβανίας κ. Δ. Κωστούρη, τῆς Ἰταλίας κ. Ἀνδρ. Λιβεράνι κ.ἄ. (*Ἐλευθερία*, 30-10-33).- Ἐγκωμιαστικὰ σχόλια δημοσίευσαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες γιὰ τὸν Γιαννιώτη τμηματάρχη τοῦ ὑπουργείου *ἐθνικῆς προνοίας* Θεοδωρίδη ποὺ εἶχε ἔρθει στὴν Ἤπειρο (τέλη Σεπτεμβρίου-ἀρχὲς Ὀκτωβρίου) γιὰ νὰ ἐπιθεωρήσει τὰ ἀγαθοεργὰ ἱδρύματα τῆς Ἠπείρου, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἵδρυσε καὶ γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία τῶν ὁποίων συνεχῶς φρόντιζε. *Ἐμψυχωτὴν τῆς ἀγαθοεργίας* τὸν ἀποκαλοῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Στὴν ἴδια ἐφημερίδα δημοσιευόταν ἄρθρο τοῦ Ἀχιλ. Βάντζιου (8-10-33) γιὰ τὸ συγκοινωνιακὸ πρόβλημα τοῦ Ζαγοριοῦ.- *Ἀρραβῶνες:* Γαβριὴλ Ζούπας, ὀδοντίατρος καὶ Μαρίκα Τσάβαλου. Νικόλαος Βολονάσης, καθηγητής, τότε στὴν Παραμυθιά, καὶ Φρόσω Σπανοῦ, Κωνσταντῖνος Πανταζῆς, ὑπολοχαγὸς πεζικοῦ καὶ Ἑλένη Γ. Λάμπρου. Στὸν πόλεμο τοῦ '40 ὁ Πανταζῆς θὰ ἀναδεικνυόταν σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς ἄμυνας τοῦ Καλπακιοῦ.- Μεγάλη συγκέντρωση ἀδιόριστων δασκάλων ἔγινε στὶς 19-10-33 στὸ καφενεῖο *Ὀλύμπια*, μὲ αἴτημα τὸν διορισμό τους, ποὺ ἔμειναν ἄνεργοι 6 καὶ περισσότερα χρόνια. Ἡ διαμαρτυρία εἶχε καὶ συνέχεια. Μιὰ ἑβδομάδα ἀργότερα (στὶς 26-11-33) οἱ ἀδιόριστοι κατόρθωσαν νὰ κινητοποιήσουν πολλοὺς Γιαννιῶτες ποὺ συγκεντρώθηκαν στὸ κέντρο *Εὐστρατιάδου*, συλλαλητήριο τὸ χαρακτήρισαν οἱ ἐφημερίδες -γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ αἰτήματά τους. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν ἐκδηλώσεων καὶ αἰτημάτων γινόταν φανερὸ πὼς οἱ ἀποτελοῦντες τὴν *Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἀδιορίστων δασκάλων Ἠπείρου* ἦταν ἀριστερῶν φρονημάτων.- Ὁ Βασ. Μάκης, ἀδιόριστος τότε δάσκαλος, δημοσίευσε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (ἀπὸ 23-11-33), σειρὰ ἄρθρων γιὰ τὶς ἐργασίες τοῦ *Παιδαγωγικοῦ συνεδρίου* τῆς ἐκπαιδευτικῆς περιφέρειας Ἰωαννίνων. Σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν ἄρθρων του ἔκανε οὐσιαστικὲς παρατηρήσεις ποὺ ἔρχονταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ὅσα ἀνέπτυξαν οἱ ὁμιλητές. Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ συνεδρίου, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Ἀν. Φατοῦρο, Ἰωαν. Ἀρχιμανδρίτη (μετὰ τὸν πόλεμο ἔγινε ἐπιθεωρητὴς καὶ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς) καὶ Γ. Οἰκονόμου, διαμαρτυρήθηκε στὴν ἐφημερίδα, ὑποστηρίζοντας ὅτι *τὰ δημοσιεύματα τοῦ Β. Μάκη δὲν ἀνταπεκρίνοντο οὐδαμῶς πρὸς τὰ ἐν συνεδρίῳ ἐκτεθέντα.* Ἀπαντώντας ὁ Μάκης (29-11-33) ἔλεγε πὼς δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ θίξει κανένα, ἀλλὰ ν' ἀποκαταστήσει μὲ ἀντικειμενικότητα μερικὲς παρανοήσεις.- Ὁμάδα κομμουνιστῶν Γιαννιωτῶν,

Φωτογραφία ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες. Οἱ ἀθλητὲς στίβου Γρηγοριάδης, Κασσίδης, Τσακελίδης.

κροβιολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας Κων. Μελανίδης, καὶ ἡ Βαρβάρα Ἀπέργη ἀρραβωνιάστηκαν στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ τὴν ἑβραϊκὴ κοινότητα: Ὁ Ἔσδρα Χ. Δαυΐδ ἀρραβωνιάστηκε τὴν Σάντρα Μ. Μάτσα κι ὁ Σαμουὴλ Λαζαρῆς παντρεύτηκε τὴ Ραχὴλ Ἔζδρα Μπακόλα.- Στὴν Ἄρτα ἔγινε ἡ δίκη τοῦ Χ. Σδράβου ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ποὺ εἶχε σκοτώσει μὲ μαχαίρι τὴν κόρη τοῦ ἐπιθεωρητῆ Δημητριάδη, ἐπειδὴ ἀπέκρουε τὸν ἔρωτά του. Καταδικάστηκε σὲ 16 χρόνια εἱρκτή.- Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἄθλια κατάσταση τῶν φυλακῶν Ἀβέρωφ. Οἱ φυλακὲς εἶχαν κηρυχθεῖ ἑτοιμόρροπες καὶ γινόταν λόγος γιὰ χρησιμοποίηση ἄλλου κτιρίου. Πάντως οἱ ὑπάρχουσες, *ὑγραὶ ἀνήλιοι, ἑτοιμόρροποι*, ἀποτελοῦσαν *ἀληθινὸν στῖγμα διὰ τὴν νοοτροπίαν ἑνὸς κράτους, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ λέγεται πολιτισμένον.* Ἡ ἐγκατάλειψή τους *θὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ αἶσχος ποὺ ὀνομάζεται φυλακαὶ Ἀβέρωφ*, ὑπογράμμιζε ἡ *Ἤπειρος* (1-12-33). Πέρασαν ἀπὸ τότε 62 χρόνια, ἄλλα κτίρια χρησιμοποιήθηκαν ὡς φυλακές, καινούριες χτίστηκαν, κι ὅμως τὸ πρόβλημα τῶν φυλακῶν παραμένει ὀξὺ ὄχι μόνο γιὰ τὰ Γιάννινα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.- Μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν προσφύγων, εἶχε ἐπιτραπεῖ ἡ κατασκευὴ παραγκῶν κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀβέρωφ. Μετὰ τὴν παρέλευση δεκαετίας, ἡ ὕπαρξη τῶν προσφυγικῶν παραγκῶν χαρακτηριζόταν ὡς ἀσχημία γιὰ τὴν πόλη. Ἡ κατεδάφιση τῶν παραγκῶν εἶχε ἀποφασιστεῖ ἀπὸ τὴ Δημοτικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία ὅμως καθυστεροῦσε τὴν καταβολὴ ἀποζημιώσεων, γιαυτὸ καὶ δεχόταν τὶς ἐπικρίσεις τῶν ἐφημερίδων.- Στὸ προσκήνιο καὶ πάλι τὰ πετρέλαια τῆς Δραγοψᾶς. Ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων ὑποχρέωσε τὴ Γενικὴ διοίκηση νὰ ἐκδόσει μακροσκελέστατη ἀνακοίνωση, στὴν ὁποία ἀναφέρονταν ὅλες οἱ ἐνέργειες ποὺ εἶχαν γίνει ἀπὸ διάφορες ἑταιρεῖες, μὲ γεωτρήσεις, ὅλες ἀποτυχοῦσες, γιὰ τὴν ἀνακάλυψη κοιτασμάτων πετρελαίου. *Τὸ ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς οἰκονομίας* -κατέληγε ἡ ἀνακοίνωση- *μὴ δυνάμενον αὐτὸ τοῦτο διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου τὴν ἔρευναν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν ὑδατογαιανθράκων Ἠπείρου, ἀναμένει σχετικὰς σοβαρὰς προσφορὰς ἐκ μέρους οἱουδήποτε ὁμίλου, ἵνα τοῦ παραχωρήσῃ τὸ προνόμιον ἐκμεταλλεύσεως.*- Τὸ θέμα τῆς ἐξωσχολικῆς ἐνασχόλησης τῶν μαθητῶν, ἀπασχολοῦσε καὶ πάλι τὶς ἐφημερίδες: Ἡ *Ἤπειρος* σημείωνε (16-12-33): *Βλέπομεν εἰς τοὺς δρόμους μαθητὰς ν' ἀσχημονοῦν, ἄλλους εἰς τὰ ἀπόκεντρα καφενεῖα νὰ χαρτοπαίζουν καὶ εὐλόγως διερωτώμεθα: Μαθηταὶ ἢ χαρτο-*

Κωνσταντῖνος Μελανίδης.

ἀνάμεσά τους οἱ: Θωμᾶς Σούλης, Χ. Γερογιάννης, Ε. Βάντζιος, Μιχ. Τσάντης, ποὺ δικάζονταν στὸ κακουργιοδικεῖο Ἄρτας γιὰ ἀντίσταση κατὰ τῆς ἀρχῆς, ἀθωώθηκαν. *(Συνιστῶμεν εἰς τὴν κυβέρνησιν* -ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία*, ποὺ εἶχε ἀντίθετη γνώμη γιὰ τὴν ἀθώωσή τους- *νὰ διατάξῃ ὅπως πᾶσαι αἱ κατὰ τῶν κομμουνιστῶν κατηγορίαι παραπέμπονται εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον Ἄρτης, ἐπὶ ἀσφαλεῖ βεβαιότητι ὅτι θὰ ἀθωωθοῦν! Καὶ ἔπειτα ἀποροῦμεν διατὶ προοδεύει ὁ κομμουνισμὸς ἐν Ἠπείρῳ).* Στὸ μεταξύ, στὶς 21-11-33 ἄρχιζε στὸ Στρατοδικεῖο Ἰωαννίνων ἡ δίκη 13 στρατιωτῶν τοῦ *Πειθαρχικοῦ οὐλαμοῦ Καλπακίου, κατηγορουμένων ἐπὶ ἐξυβρίσει ἀνωτέρων, στάσει καὶ ἀντιστάσει.* Ἀπὸ τοὺς κατηγορούμενους Ἠπειρῶτες ἦταν οἱ: Θ. Νικολάου, Χαρ. Χαλντούπης, Ἀνδροκλῆς Σούρλας, Παντελῆς Βαβαρέτος. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου, δυὸ ἀπὸ τοὺς κατηγορούμενους καταδικάστηκαν ὡς πρωταίτιοι, σὲ φυλάκιση 2 ἐτῶν, 8 ὡς συνένοχοι σὲ φυλάκιση ἑνὸς ἔτους καὶ τρεῖς ἀθωώθηκαν. Μὲ ἀφορμὴ τὴ δίκη τῶν στρατιωτῶν τοῦ Καλπακιοῦ, οἱ ἀριστερὲς ἐφημερίδες ἔγραψαν πύρινα ἄρθρα γιὰ τὸ «κολαστήριο», ὅπως χαρακτήριζαν τὸν *Πειθαρχικὸ οὐλαμὸ* καὶ ζητοῦσαν τὴν κατάργησή του. Ἕνα ἀπὸ τὰ ἄρθρα αὐτὰ (τοῦ *Ἀνεξαρτήτου*, πρόσφατα εἶχε ἐκδοθεῖ) ἀναδημοσίευσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (29-11-33). Κατέληγε: *Ἂς διδαχθοῦν* (ὅσοι ἐπέμειναν στὴ διατήρηση τοῦ *Πειθαρχικοῦ οὐλαμοῦ) ἀπὸ τὴν δίκην τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἂς πιστεύσουν ὅτι καμμία ποτὲ βία δὲν θὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀληθινὴν πρόοδον καὶ κανεὶς τύραννος δὲν θὰ καταπνίξῃ τὰς λαϊκὰς ἐλευθερίας. Κυρίως δὲ ἂς μὴ ζηλεύουν τὸν φασισμὸν διότι εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀκούονται τριγμοί. Εἶναι τὸ τέλος τῆς βίας. Καὶ αὐτῶν θὰ ἀκολουθήσουν πτώσεις ἄλλαι, περισσότερον τραγικαί.*- *Ἀρχαιρεσίες:* Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ *Συλλόγου Ζαγορισίων* (ἐκλογὲς 3-12-33) ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τούς: Γεωργ. Κωνσταντινίδη, πρόεδρο, Βασ. Μιχαηλίδη, ἀντιπρόεδρο, Ἀχιλ. Βάντζιο, γενικὸ γραμματέα, Ἠλ. Τσιώνη, ταμία καὶ μέλη τους: Κων. Κατσαδήμα, Δ. Μέρτζιο, Γεωργ. Μιχαηλίδη, Κων. Λιούμα καὶ Α. Βλαχόπουλο.- Ὁ Γιαννιώτης ἑβραῖος Χαΐμ Μάτσας, ἐγκαταστημένος στὸ Λονδίνο, ἄφησε μὲ διαθήκη του 8.000 δρχ., *ὅπως διατεθοῦν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκεύματος.* Ὁ δήμαρχος, ἀποδέκτης τῆς κληρονομιᾶς, διέθεσε τὰ μισὰ χρήματα στὴν ἰσραηλιτικὴ κοινότητα καὶ τὰ ἄλλα μισὰ μοίρασε στοὺς φτωχοὺς τῆς πόλης.- *Θάνατοι:* Πέθανε στὶς 25-11-33 ὁ φαρμακέμπορος Ἀπόστολος Ἔξαρχος.- Πέθανε στὶς 11-12-33 (σὲ ἡλικία 58 ἐτῶν ἀπὸ δηλητηρίαση αἵματος) *μέλος ἐκλεκτὸν τῆς γιαννιώτικης κοινωνίας, ὁ ἀλτρουϊστὴς ἰατρὸς καὶ δημοφιλέστατος πολιτευόμενος Βασίλειος Κούρεντας.* Νεκρολογίες ἔγραψαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες.- *Ἀρραβῶνες:* Ὁ διευθυντὴς τοῦ μι-

Κωνσταντῖνος Πανταζῆς, ταξίαρχος.

παῖκται εἶναι αὐτοί: Νομίζομεν ὅτι οἱ καθηγηταί, ἐκ περιτροπῆς, πρέπει νὰ παρακολουθοῦν τὴν ἐξωσχολικὴν ζωὴν τῶν μαθητῶν, διότι δὲν εἶναι ὀρθὸν ν' ἀφήνωνται οἱ μαθηταὶ ἐλεύθεροι εἰς τὴν συνήθειαν διαφόρων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα πολὺ θὰ τοὺς βλάψουν, μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἀπὸ τὸ σχολεῖον. Θὰ μποροῦσε νὰ διανοηθεῖ κανένας σήμερα, σχολιασμοὺς ἐφημερίδων νὰ μιλοῦν γιὰ παιδονόμους καὶ ἐπιτηρήσεις τῶν μαθητῶν ἀπὸ καθηγητές, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὰ σχολεῖα;- Στὶς 17-12-33 ἀποφασίστηκε ἀπὸ τοὺς τυπογράφους τῶν Γιαννίνων ἡ ἵδρυση σωματείου.- Τὸ νέο συμβούλιο τῆς *Ἰσραηλιτικῆς λέσχης* ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Ἰωσὴφ Νεγρίν, Ἀβραὰμ Λεβῆ, Βέσο Μάτσα, Χαΐμ Μάτσα, Ἠλία Λαγαρῆ, Μωϋσῆ Ι. Νεγρὶν καὶ Σολομῶντα Μάτσα.- *Ἡ Ἑταιρεία καλλιτεχνῶν* συνέχιζε τὶς παραστάσεις της (Δεκέμβριο-Ἰανουάριο 1934) στὸ θέατρο *Εὐστρατιάδου*, μὲ ἑλληνικὸ καὶ ξένο ρεπερτόριο.- Ἀπὸ τὸ Νοέμβριο ἄρχισαν οἱ χοροὶ τῶν σωματείων, στὰ κέντρα κυρίως *Εὐστρατιάδη* καὶ *Ἀβέρωφ*. Ὅπως κάθε χρόνο ξεχώριζαν οἱ χοροὶ τοῦ *Λυκείου Ἑλληνίδων* καὶ τοῦ *Μεκείου*. Στὴ *Στρατιωτικὴ Λέσχη* καὶ τὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνακοινώσεις τους, διοργανώνονταν συνεχῶς χοροί, σὲ καθορισμένες ἡμερομηνίες. Ἡ μεγαλύτερη κίνηση σημειωνόταν κατὰ τὴν περίοδο τῶν Ἀπόκρεω.- Στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Δεκεμβρίου ἄρχισαν καὶ οἱ διαλέξεις, μὲ πρώτη ὁμιλήτρια τὴ Μαρία Δαβαρούκα, σύζυγο πρωτοδίκη, μὲ θέμα: *Ἡ γυναίκα ὡς σύζυγος καὶ μητέρα.* Γιὰ τὴν ὁμιλήτρια ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραψε ὁλόκληρο ἄρθρο (11-12-33).- Στὸ χορὸ τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων*, τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς, κυκλοφόρησε καὶ τὸ δακτυλογραφημένο ἔντυπο *Καζαμίας*, παράρτημα τοῦ *Μπούφου*. Καζαμία τοῦ 1934 δημοσίευσε κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (στὶς 31-12-34), καθὼς καὶ ἡ πρωτοχρονιάτικη *Κραυγή*.- Μεγάλη συζήτηση ἄρχισε ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων γύρω ἀπὸ τὸ ἂν θὰ ἔπρεπε ἢ ὄχι νὰ ἀγοράσει ὁ Δῆμος Ἰωαννιτῶν τὸ Ἀρχεῖο Χότζη, τὸ ὁποῖο πουλιόταν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς κληρονόμους του. Ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης μὲ ἐπιστολή του στὸν *Κήρυκα* (7-12-33) συνιστοῦσε τὴν ἀγορὰ τοῦ ἀρχείου γιατὶ περιεῖχε τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, πολύτιμα δηλαδὴ στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου. Τὴν ἰδέα πρώτη διατύπωσε ἡ *Ἤπειρος*. Ἀντίθετη γνώμη εἶχε ἀναγνώστης τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (Καστρινὸς συμπολίτης ὑπέγραφε), ποὺ ὑποστήριζε ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρχείου καθόλου δὲ θὰ συνέβαλε στὴν ἱστορικὴ ἀνάπλαση τῆς περιόδου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, οὔτε στὴν ἀποκατάσταση τῆς προσωπικότητας τοῦ *αἱμοσταγοῦς τυράννου. Καθ' ἡμᾶς* -πρόσθετε- *εἰς τὴν συνείδησιν παντὸς Ἕλληνος καὶ Ἠπειρώτου, οὐδεμία χωρεῖ ἀναμόρφωσις εἰς τὰ ὅσα ἡ παράδοσις ἐπιμελῶς διέσωσε καὶ αἱ χρονογραφίαι καὶ σημειώσεις διαφόρων ἐπιφανῶν προσώπων καὶ λογίων ἀνδρῶν ἀνέγραψαν, ἐν σχέσει μὲ τὸν βίον, τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.* Ὁ Σούλης ἐπέμενε βέβαια στὶς ἀπόψεις του, γιατὶ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ποὺ περιεῖχε τὸ ἀρχεῖο, θὰ διαφώτιζε πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς περιόδου αὐτῆς.- Ἀπὸ τὰ ἀπίστευτα: *Εὐχαρίστως ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ Ἀνωτέρου διοικητοῦ Χωροφυλακῆς Ἠπείρου κ. Ν. Σκιαδᾶ, ἀντισυνταγματάρχου, διωρίσθη εἰς τὴν θέσιν του ὁ συνταγματάρχης τῆς Χωροφυλακῆς κ. Δ. Σκουλούδης, βενιζελικὸς καὶ Κρητικός, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν ἐκ προηγουμένης του ἐνταῦθα ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν καὶ τὸν ἐξετιμήσαμεν ὡς τίμιον καὶ αὐστηρὸν*

ὑπηρέτην τοῦ καθήκοντος καὶ τὸν ὁποῖον ἔτρεμον οἱ ὑφιστάμενοί του ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλῖται, καὶ ἐγνώριζε τὸ σκυλὶ τὸν ἀφέντη του. Τὸ νὰ ἐπιχαίρει ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ Σκιαδᾶ ἀπὸ τὸ βενιζελικὸ Σκουλούδη, ἦταν μιὰ χειρονομία ποὺ δύσκολα γινόταν κατανοητὴ σ' ἐκείνους τοὺς καιρούς...- Πέθανε, στὶς 8 Δεκεμβρίου, ἡ γυναίκα τοῦ προέδρου Πρωτοδικῶν Ἰωάν. Βασιλείου, Πιπίτσα. Στὸ μεταξὺ ὁ ἴδιος προήχθη σὲ ἐφέτη καὶ τοποθετήθηκε στὴν Κομοτηνή.- Μετατέθηκε ἐπίσης ὁ εἰσαγγελέας Γεώργιος Ἐλευθεριάδης (ἄλλο ἄρθρο τοῦ Χρηστοβασίλη γιαυτὸν) κι ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Π. Καράμπελη.- Τέλη Νοεμβρίου ἐπανεκδόθηκε ἡ *Ἠειρωτικὴ φωνὴ* τοῦ Παν. Πέτσκου. Εἶχε διακόψει τὴν ἔκδοσή της, ἐξαιτίας τῆς στράτευσης τοῦ διευθυντῆ της.- Ἀπὸ τὰ ἀμίμητα τοῦ Γρηγόρη Σακκᾶ ποὺ δημοσίευε στὴν ἐφημερίδα του *Κραυγή:* Ἀνάγγειλε τὴν ἔκδοση τοῦ *Δημοκρατικοῦ ἀγῶνος,* μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κάνει γνωστὸ στοὺς ἀναγνῶστες του ὅτι ὁ πρόεδρος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας, ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ στὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, κατὰ τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς ἀντιβενιζελικούς, Ἀναστ. Παπούλας, ἦταν συμπολεμιστής του. Πλάϊ-πλάϊ πολεμοῦσαν οἱ δυό τους! Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Παπούλας τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦταν ἀπὸ τὰ κύρια στελέχη τῆς *Δημοκρατικῆς ἅμυνας,* μαχητικῆς ὀργάνωσης τῶν *Βενιζελικῶν,* ποὺ προετοίμασαν τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου τὸ 1935. Ἀντίθετα ὁ Χρηστοβασίλης, χαρακτήριζε τὴν ἴδια ἐποχὴ ὡς *κατάπτυστον τὸ ἄρθρον τοῦ πρώην βασιλολάτρου Ἀν. Παπούλα,* στὸ *Δημοκρατικὸ ἀγῶνα.*- Διορίστηκε ἐπιμελητὴς τοῦ Δημοτικοῦ Μουσείου ὁ Σωτήριος Ζοῦμπος. Στὸ διορισμό του ἀντέδρασε, ἄγνωστο γιατί, ὁ Τάκης Χατζῆς. Ἡ διένεξη μεταξύ τους πῆρε μεγάλες διαστάσεις.- Συνεχίζονταν οἱ ἐκτοπίσεις πολλῶν κατηγορούμενων ὡς «ὑποθαλπτῶν» τῶν φυγόδικων ἀδελφῶν Τσουμάνη. Μεταξὺ τῶν ἐκτοπισθέντων ἦταν κι ὁ πρώην βουλευτὴς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* Γεώργιος Δημάκης ἀπὸ τὸ Μέτσοβο. Γιὰ τὶς ἐκτοπίσεις διαμαρτυρήθηκαν πάλι ἡ *Ἐλευθερία, Κραυγὴ* κ.ἄ. Τελικὰ τὰ ἀποσπάσματα πέτυχαν νὰ συλλάβουν, ἀρχὲς Ἰανουαρίου 1934, τοὺς Τσουμαναίους καὶ σταμάτησε καὶ ὁ χορὸς τῶν ἐκτοπίσεων.- *Ὅλως ἀπροσδοκήτως καὶ ἐν πλήρει ἠρεμίᾳ πνευμάτων, ἐξερράγη κυβερνητικὴ κρίσις ἐν τῇ «Λέσχῃ Ἰωαννίνων»* (στὶς 24-12-33), *καθ' ἣν κρίσιν ἔπεσε τὸ Καταφιανικὸν* (*Καταφιανοὺς* οἱ Γιαννιῶτες ἀποκαλοῦσαν σκωπτικὰ τοὺς Ζαγορίσιους) *ὑπουργεῖον Γ. Μουλαϊμίδη καὶ ἀνῆλθε τὸ Χουλιαρικὸν Χρήστου Σούλη, γυμνασιάρχου. Τὴν πτῶσιν τοῦ κ. Μουλαϊμίδου ἐπηκολούθησε καὶ τοῦ κ. Κων. Φρόντζου* (γενικοῦ γραμματέα) *ἀντικατασταθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Νίκου Σακελλίωνος. Ἄριστοι οἱ πεσόντες καὶ ἀπορροῦμεν διὰ ποῖον λόγον ἔπεσαν καὶ ἄριστοι οἱ ἀνελθόντες εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Λέσχης.* Ὅμως ὁ *Καταφιανὸς* Γ. Μουλαϊμίδης δὲν ἄφησε ἀναπάντητη τὴν εἰρωνία τοῦ Χρηστοβασίλη. Σὲ ἐπιστολή του (1-1-34) ἔγραφε: *Ἐπειδὴ ἡ «Ἐλευθερία» δὲν μᾶς ἐσυνήθισεν εἰς ἀνακριβείας, παρακαλῶ νὰ διορθώσητε τὴν εἰς τὸ προχθεσινόν σας δημοσίευμα περὶ «Λέσχης» τὴν λέξιν «ἔπεσεν», διὰ τῆς τοιαύτης «παρητήθη», διότι μόνον τὸ τελευταῖον ἀληθεύει δι' ἐμέ, ὑποβαλόντα ἁπλῶς παραίτησιν, διότι σοβαροὶ λόγοι καὶ σοβαρώτατοι ἀσχολίαι μοῦ τὴν ἐπέβαλαν. Κατὰ τὰ λοιπά, ἀφοῦ σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τὰς κολακευτικὰς περὶ τοῦ προσώπου μου κρίσεις σας, ὑποχρεοῦμαι νὰ σᾶς ὑπομνήσω, ἐν σχέσει μὲ τὸν περὶ Χουλιαράδων καὶ Καταφιανῶν ὑπαινιγμόν σας ὅτι, ἂν εἶναι ἀληθὲς*

ὅτι ὑπὸ Καταφιανικὸν καθεστὼς ἐκλάπη κανδήλα ἐξ ἐκκλησίας (οἱ τῶν ἄλλων περιοχῶν τοὺς *Καταφιανοὺς* κατηγοροῦσαν γιὰ καντηλοκλέφτες) *δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ὁ κλέπτης δὲν ὑπῆρξε Χουλιαρᾶς ἢ Καραμπέρης* (ὁ Χρηστοβασίλης ἦταν Καραμπέρης), *ἐνῶ ὁπωσδήποτε εἶναι βέβαιον ὅτι κάποιος πρὶν Καταφιανὸς τὴν ἀφιέρωσεν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει συνήθως εἰς Χουλιαρίαν καὶ Καραμπερίαν.*-Ὕστερα ἀπὸ μακρὰ περίοδο ἀνάρρωσης, γύρισε στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, παραμονὲς Χριστουγέννων ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων. Εἶχε πάει στὸν ἄλλο κόσμο καὶ ξαναγύρισε. Παρόλο ποὺ ἡ κατάσταση τῆς ὑγείας του ἦταν ἀκόμα ἐπισφαλής, χοροστάτησε στὸ μητροπολιτικὸ ναό, σ' ὅλες τὶς γιορτές.

Στὴ Βόρειο Ἤπειρο ἡ κατάσταση χειροτέρευε. Τὰ σχολεῖα παρέμειναν κλειστά, οἱ διαμαρτυρίες τῶν Ἠπειρωτῶν πλήθαιναν, μὲ σοβαρὲς συνέπειες γιὰ δασκάλους, κοινοτικοὺς ἄρχοντες καὶ προύχοντες, οἱ συλλήψεις, οἱ φυλακίσεις καὶ τὰ βασανιστήρια πολλαπλασιάζονταν, ὅλες οἱ περιοχές, ὅπου κατοικοῦσαν ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ βρίσκονταν σὲ ἀναστάτωση καὶ συναγερμό. Παρὰ τὴν τρομοκρατία, ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεση τῶν κατοίκων ἦταν ἀκμαία. Τὸ φρόνημα αὐτὸ φρόντισαν οἱ ἐπικεφαλῆς τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ διοχετεύσουν σὲ κοῖτες ποὺ θὰ ὁδηγοῦσαν σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα. Πρώτη φροντίδα των ἦταν ἡ ἵδρυση μυστικῆς ὀργάνωσης ποὺ θὰ συντόνιζε τὸν ἀγώνα, θὰ ἐμψύχωνε τοὺς πληθυσμοὺς μὲ τὴ δράση τῶν στελεχῶν της, καὶ θὰ κατέφευγε σὲ διεθνεῖς ὀργανισμούς, προπαντὸς στὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*, γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὴν καταπάτηση τῶν δικαίων τῶν Βορειοηπειρωτῶν καὶ νὰ ἀπαιτήσει τὴ λήψη διεθνῶν ἀποφάσεων γιὰ τὴ διασφάλισή τους. Ἔτσι ἀποφασίστηκε στοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1933 ἡ ἵδρυση στὸ Ἀργυρόκαστρο μυστικῆς ὀργάνωσης, μὲ τὸ ὄνομα *Νέα Φιλικὴ Ἑταιρεία* ἡ ὁποία γρήγορα ἐπεκτάθηκε παντοῦ καὶ ἀπέκτησε ὀργανωτικὴ δομή. (Περισσότερα γιὰ τὸ ἔργο τῆς *Νέας Φιλικῆς Ἑταιρείας*, στὸ βιβλίο τοῦ Γεωργίου Χ. Παπαδοπούλου: *Ἡ ἐθνικὴ ἑλληνικὴ μειονότης εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὸ σχολικὸν αὐτῆς ζήτημα*, Ἰωάννινα 1981). Τὰ ἀποτελέσματα θὰ φανοῦν τὸ 1934, μὲ τὴν ἔνταση τοῦ ἀγῶνα καὶ τελικὰ τὴ δικαίωσή του.

Τὰ ὅσα συνέβαιναν στὴ Βόρειο Ἤπειρο δημιούργησαν ἀναταραχὴ καὶ σ' ὁλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἐκφραστὴς τῆς ἀναταραχῆς καὶ τῆς ἀγανάκτησης τῶν Ἑλλήνων ἦταν ὁ τύπος τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς ἐπαρχίας. Περισσότερο μαχητικὸς ἦταν ὁ τύπος τῶν Γιαννίνων, κάθε πολιτικῆς ἀπόχρωσης, ποὺ ἐνημέρωνε συνεχῶς τοὺς Ἠπειρῶτες γιὰ τὰ διαδραματιζόμενα στὴ Βόρειο Ἤπειρο, ἔκρινε καὶ ἐπέκρινε τὴν κυβέρνηση, καὶ κάποτε ζητοῦσε καὶ τὴν ἄμεση λύση τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ μὲ ἐπέμβαση τῆς Ἑλλάδας.

Τὸ Ἀλβανικὸ πρακτορεῖο εἰδήσεων, στὴν προσπάθειά του ν' ἀποδείξει ὅτι τὰ αἴτια ποὺ προκάλεσαν τὰ συλλαλητήρια διαμαρτυρίας σ' ὅλες τὶς

μεγάλες πόλεις τῆς Ἑλλάδας γιὰ τὶς καταπιέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ Β. Ἤπειρο ἦταν ψευδῆ, ἀνακοίνωσε, τέλη Νοεμβρίου, ὅτι *αἱ δῆθεν τυραννικαὶ πιέσεις τῶν ἀλβανικῶν ἀρχῶν καὶ τὸ κλείσιμον τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ἀπετέλουν κακοβούλους διαδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου καὶ ὅτι ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις ἐνέκρινε τὰς μεγαλυτέρας πιστώσεις διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἀπεδοκίμασεν πᾶσαν τάσιν καταπιέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου.* Δηλαδή, ἀπαντοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης (*Ἐλευθερία*, 30-11-33), *ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις παριστάνει τὴν ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ κατάστασιν, οὔτε περισσότερον, οὔτε ὀλιγώτερον ὡς παραδεισιακήν. Μεγαλυτέρα ψευδολογικὴ ἀναίδεια δὲν μποροῦσε νὰ ὑπάρχῃ. Πρωτοφανὲς δι' ἐπίσημον γραφεῖον νὰ ψεύδεται οὕτω ἀναισχύντως!* Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ Ἀλβανικοῦ πρακτορείου, ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, γιὰ ν' ἀποκλείσει τοὺς Βορειοηπειρῶτες ἀπὸ τὴν ἐνημέρωση, ἀπαγόρευσε τὴν κυκλοφορία τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ποὺ ἀναφέρονταν στὰ συλλαλητήρια.

Ἡ κατάσταση στὴ Βόρειο Ἤπειρο ἀπασχόλησε τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση, ἡ ὁποία καὶ ἔδωσε ἐντολὴ στὸν πρεσβευτή της στὰ Τίρανα νὰ θέσει τὸ θέμα στὴν ἀλβανική. Τέλη Νοεμβρίου ἔκανε δηλώσεις κι ὁ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Μάξιμος, ὁ ὁποῖος τόνιζε, ὅτι ὅλες οἱ πληροφορίες ποὺ εἶχε ἡ κυβέρνηση, ἐπιβεβαίωναν τὴν κατάργηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τὴν ἄρνηση διορισμοῦ ἑλλήνων δασκάλων στὰ κοινοτικὰ σχολεῖα τῆς μειονότητας. Ὁ Μάξιμος εἶπε ἀκόμα, ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὰ φιλικὰ διαβήματα τῆς Ἑλλάδας, ἡ Ἀλβανία *ὑπεσχέθη νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα μὲ πᾶσαν εὐγένειαν,* καὶ ὅτι θὰ ἔπαιρνε σύντομα μέτρα γιὰ νὰ μὴ παρατείνεται ἡ κατάσταση. *Ἔχω κάθε λόγο νὰ πιστεύω* -συμπλήρωσε ὁ Μάξιμος- *ὅτι ἡ Ἀλβανία θὰ κρατήσει τὴν ὑπόσχεσίν της.* Αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ πεποίθηση τῆς *Ἠπείρου* (2-10-33) ποὺ σχολίαζε τὶς δηλώσεις Μαξίμου. Ἀντίθετα μὲ τὴν *Ἤπειρο* καὶ τὸν *Κήρυκα* ποὺ κρατοῦσαν διαλλακτικὴ στάση, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (9-12-33) καλοῦσε τοὺς Ἕλληνες καὶ πρὸ παντὸς τοὺς Ἠπειρῶτες σὲ συναγερμό. Σὲ ἄρθρο του μὲ τίτλο *Ἐμπρὸς πανέλληνες εἰς τὸ καθῆκον,* ἀφοῦ διεκτραγωδοῦσε τὴν διαμορφωμένη στὴ Βόρειο Ἤπειρο, κατάσταση κατέληγε: *Καὶ ὑψῶνον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πυγμήν του, καλεῖται συγχρόνως νὰ βροντοφωνήσῃ πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις καὶ πρὸς τοὺς πέραν τῆς Κακαβιᾶς καὶ πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ἀδρία* (ὅτι): *Ἡ Βόρειος Ἤπειρος εἶναι ἑλληνικὴ καὶ τοὺς Ἕλληνάς της δὲν θὰ ἀφήσῃ ἕρμαιον τῶν σωβινιστικῶν διαθέσεών σας. Ὄχι, δὲν θὰ ἐξαλβανίσητε τὴν Β. Ἤπειρον. Ὄχι, δὲν θὰ ἐξαφανίσητε τὴν γλῶσσαν τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Περικλέους, τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐξεπολίτισεν ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὅλον τὸν κόσμον. Ὄχι, δὲν θὰ καταλύσητε τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων μας. Ἔτσι διαγράφεται τὸ καθῆκον ὅλων μας. Οἱ Βορειοηπειρῶται Ἕλληνες ζητοῦν βοήθειαν καὶ Ἡμεῖς οἱ ἐλεύθεροι δὲν δικαιούμεθα νὰ τοὺς τὴν ἀρνηθῶμεν.*

Ἀπὸ τὴν πλευρά του ὁ Μάξιμος ἐπέμενε στὴν φιλικὴ διευθέτηση τῶν διαφορῶν καὶ κάκιζε κάποιες ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν γιὰ τὰ δημοσιεύματά τους, στὰ ὁποῖα περιέχονταν ἀνευλαβεῖς ἐκφράσεις καὶ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Ἀλβανοῦ βασιλιᾶ Ἀχμὲτ Ζώγου. *Τὰ δημοσιεύματα ταῦτα* -τόνιζε- *οὐδόλως ἐξυπηρετοῦν τὰς σχέσεις μας πρὸς τὰς ξένας χώρας καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.* Ἦταν ὀπαδὸς τοῦ πνεύματος τῆς συνεργασίας μὲ τὴν Ἀλβανία, τοῦ διέφευγε ὅμως πὼς ἡ συνεργασία αὐτὴ μπορεῖ νὰ οἰκοδομηθεῖ ὅταν καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς ὑπάρχει εἰλικρίνεια. Καὶ ὅπως ἀπέδειξαν τὰ γεγονότα, ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ πλευρὰ δὲν ὑπῆρχε.

Παρὰ τὴν αἰσιοδοξία τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Μαξίμου, οἱ Ἀλβανοὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἦταν ἀποφασισμένοι νὰ ἐπιμείνουν στὸ κλείσιμο τῶν σχολείων καὶ τὰ πιεστικὰ μέτρα. Τὸ θέμα ἔφτασε καὶ στὴ Βουλή, ὕστερα ἀπὸ ἐπερώτηση τοῦ βουλευτῆ Ἀλ. Μελᾶ. Ἀπαντώντας ὁ Μάξιμος ἀναφέρθηκε στὶς διεθνεῖς ὑποχρεώσεις τῆς Ἀλβανίας, τὶς ἀπορρέουσες ἀπὸ τὴ δήλωσή της στὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν* (1921), τὴν ὁποία ἡ Ἀλβανία δὲ σεβάστηκε. Ἔτσι κατάργησε τὸ θεσμὸ τῶν κοινοτικῶν δασκάλων, τοὺς ὁποίους προσλάμβαναν καὶ πλήρωναν οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες, γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Οἱ διαμαρτυρίες τῶν Ἑλλήνων ἔδωκαν ἀφορμὲς στὶς ἀλβανικὲς ἀρχὲς -ἰδιαίτερα τῆς περιοχῆς Ἀργυροκάστρου- νὰ προβοῦν σὲ πιεστικὰ μέτρα κατὰ τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση -συνέχισε ὁ Μάξιμος- μὲ φιλικά της διαβήματα πρὸς τὴν ἀλβανικὴ προσπάθησε νὰ διευθετήσει τὸ θέμα καὶ ἐλπίζει ὅτι ἡ Ἀλβανία θὰ δώσει τὴν ἀναγκαία λύση. Μάταιες ἐλπίδες... Καὶ δὲν ἦταν ὀρθὴ ἡ διαπίστωση τοῦ Μαξίμου ὅτι οἱ καταπιέσεις τῶν Ἑλλήνων ὀφειλόταν σὲ ἀποφάσεις καὶ πρωτοβουλίες τῶν τοπικῶν πολιτικῶν ἀρχῶν. Ὁ *Βορειοηπειρωτικὸς σύλλογος* Ἀθηνῶν τὸ κατάγγειλε μὲ ἀνακοινωθὲν στὶς ἐφημερίδες: *Ἓν μόνον εἶναι γεγονὸς ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως: Ὅτι τὸ ἀνθελληνικὸν πρόγραμμα τῆς Ἀλβανίας ἔχει τὰς ρίζας του εἰς κύκλους πολὺ πέραν τῆς νομαρχίας Ἀργυροκάστρου καὶ ὅτι μέχρι σήμερον οὐδὲν περιοριστικὸν κατὰ τῶν σχολείων καὶ τῶν κατοίκων τῆς Βορείου Ἠπείρου μέτρον ἤρθη, ἐνῶ ἁπλούστατα εἶναι ζήτημα μιᾶς ὑπουργικῆς ἀποφάσεως καὶ τὰ σχολεῖα μας ν' ἀνοίξουν καὶ οἱ συμπατριῶται μας νὰ ἡσυχάσουν ἀπὸ τὶς αὐθαιρεσίας τῶν τοπικῶν ἀρχῶν.*

Ἀλλὰ οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἦταν μόνο ἀρνητὲς τῶν διεθνῶν ὑποχρεώσεών τους, ἀλλὰ καὶ κουτοπόνηροι διαστρεβλωτὲς τῆς πραγματικότητας. Τὸ τελευταῖο ἐπισήμανε σὲ δυὸ ἄρθρα του στὴν *Ἐλευθερία* (21 καὶ 23-12-33) ὁ Χρηστοβασίλης, σχολιάζοντας ἄρθρα τῆς ἀλβανικῆς ἐφημερίδας τοῦ Ἀργυροκάστρου *Δημοκρατία* ποὺ ἐξέδιδε ὁ Τζεβὰτ ἀγάς, ἔνθερμος, δῆθεν, ὑποστηρικτὴς τῆς ἑλληνοαλβανικῆς φιλίας. Τὴ φιλία αὐτή, ἔγραφε, ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίζει θερμὰ ὁ τύπος καὶ τῶν δυὸ χωρῶν. *Ἡμεῖς φρονοῦμεν* -κατέληγε- *ὅτι ὁ Ἀλβανικὸς τύπος δὲν παρέλειψε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν*

διὰ τὴν ἐδραίωσιν μιᾶς εἰλικρινοῦς φιλίας μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος. Χάριν, λοιπόν, τῆς φιλίας τοῦ μέλλοντος, λαμβάνομεν τὴν τόλμην νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν τύπον, ὅπως θελήσῃ νὰ τηρήσῃ καὶ οὗτος φιλικὴν στάσιν ἔναντι ἡμῶν, ἀρνούμενος τὴν φιλοξενίαν εἰς τὰς στήλας του δημοσιευμάτων ἀστόχων καὶ ἐπιβλαβῶν ἐπὶ ὡρισμένων ζητημάτων τὰ ὁποῖα πιθανὸν δημιουργοῦνται ἐκ λόγων σκοπιμότητος. Καὶ ὅταν μάλιστα δὲν ὑφίστανται παρόμοια ζητήματα... καίτοι ἡμεῖς οὔτε βλέπομεν, οὔτε γνωρίζομεν νὰ ὑπάρχουν τοιαῦτα ζητήματα, θίγοντα τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα. Ξέρετε τὶ σημαίνει -ἀπαντοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης- *ν' ἀρνῆται ὁ ἑλληνικὸς τύπος τὴν φιλοξενίαν εἰς τὰς στήλας του δημοσιευμάτων «ἀστόχων καὶ ἐπιβλαβῶν» καὶ ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ ἄστοχα καὶ ἐπιβλαβῆ δημοσιεύματα ποὺ πειράζουν τὰ νεῦρα τοῦ ἀλβανοῦ δημοσιογράφου; Εἶναι ἡ ὁμόθυμος ἐξέγερσις τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου Ἀθηνῶν, Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης ἐναντίον τοῦ κλεισίματος τῶν ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ κοινοτικῶν ἑλληνικῶν σχολείων! Πρέπει ὁ ἑλληνικὸς τύπος, κατὰ τὴν γνώμην τῆς «Δημοκρατίας» τοῦ Ἀργυροκάστρου, νὰ ἀγνοήσῃ τὰ δίκαια τῶν Βορειοηπειρωτῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ θεᾶται ἀπαθῶς τὴν ἀλβανικὴν κυβέρνησιν, κλείνουσαν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ὑφίστανται ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων συνθηκῶν, ἀνεγνωρισμένων ὑπὸ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν»!* Ἀναφέρεται, στὴ συνέχεια στὶς πιέσεις καὶ τὶς βαρβαρότητες τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὁποῖες, κατὰ τὴν *Δημοκρατία*, ἔπρεπε νὰ ἀποσιωποῦνται, γιὰ νὰ καταλήξει: *Ἔ, κ. διευθυντὰ τῆς «Δημοκρατίας» καὶ κύριοι διευθυνταὶ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ὅταν ὁ ἑλληνικὸς τύπος φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, τότε δὲν θὰ εἶναι πλέον ἑλληνικὸς τύπος καὶ μάλιστα Ἠπειρωτικός...*

Στὸν ἀγώνα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ ἦταν φυσικὸ νὰ ἐμφανιστοῦν καὶ οἱ «μηδίζοντες». Τοὺς ἐπισημαίνει ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (28-12-33), ἀναφέροντας τὶς ἐνέργειές τους στὸ ἄρθρο του *Ἡ φωνὴ τῆς προδοσίας*. Ἐπρόκειτο γιὰ τοὺς (ὑπέγραφαν μὲ ἀλβανοποιημένα ὀνόματα): Θῦμο Γκίνη, Μίχο Ζόγκο, Μ. Γκίνη, Σπ. Μαραγκό, Μιχ. Λάμπρο, Βασ. Γκάτι, Μῖχο Τσοῦγκο, Νάσο Μαρτόπουλι, Νάσο Μέρο, Χαράλαμπ. Παπᾶ, Γεώργ. Ζέρη, Σπῦρο Νόμο, Κώτσο Χαρίτο, Ἠλία Μουζίνα, Ἀντώνι Μουζίνα, ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Σαράντα. Σὲ διαμαρτυρία, ποὺ ἔστειλαν στὸν Ἀλβανὸ πρωθυπουργὸ ὑποστήριζαν: *Μετ' ἐκπλήξεως μεγάλης καὶ λύπης ἐπληροφορήθημεν κατ' αὐτὰς ἐξ ἐπιβατῶν ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες δημοσιεύουν εἰδήσεις ψευδεῖς διὰ δῆθεν πιέσεις ἐκ μέρους τῶν ἀλβανικῶν ἀρχῶν πρὸς τὰς μειονότητας. Ἡ ζωή, ἡ τιμή, ἡ περιουσία, μετὰ πλήρους ἐλευθερίας, εἶναι ἐξησφαλισμένη ὑπὸ τῆς Α.Μ. τοῦ φιλολάου βασιλέως τῶν Ἀλβανῶν. Διὰ τοῦτο διαμαρτυρόμεθα ἐξ ὅλης ψυχῆς, διὰ τὰ ἐκτοξευόμενα ψεύδη, διαψεύδοντες ἀπολύτως ὅλας τὰς διαδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου ὅτι εἶναι ὁλοτελῶς ψεύματα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ θολώσωσι καὶ διαταράξωσι τὴν καλὴν καὶ ἀδελφικὴν συμβίωσιν, ἥτις βασιλεύει μεταξὺ ὅλων τῶν Ἀλβα-*

νῶν, ἀνεξαρτήτως θρησκείας. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* σχολιάζοντας ἔγραφε: *Καὶ ὅπως πάντοτε, ἔτσι καὶ σήμερον, ἐνεφανίσθησαν οἱ προδόται καὶ οἱ τρέσσαι καὶ οἱ ριψάσπιδες καὶ οἱ δειλοί, διὰ νὰ ἀποτελέσουν, μὲ μίαν ἐλεεινὴν καὶ κατάπτυστον ἐκδήλωσιν ἀφοσιώσεως, ἐκδήλωσιν ὑποτελοῦς δούλου πρὸς ἀφέντην, τὴν μόνην ἐξαίρεσιν τοῦ ἀκοουμένου Θουρίου ἄσματος ὑπὲρ τῶν ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου. Τοὺς παραδίδομεν εἰς τὴν περιφρόνησιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.* Ὁ *Κῆρυξ* εἶχε διαφορετικὴ γνώμη γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τῶν ὅσων ὑπέγραψαν τὴ διαμαρτυρία Ἑλλήνων τῶν Ἁγίων Σαράντα ὡς προδοτῶν· ἔλεγε πὼς πιθανὸν νὰ ἀσκήθηκε σὲ βάρος τους πίεση καὶ βία. Πιθανόν, ἀπαντοῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἀλλὰ ἔπρεπε οἱ ὑπογράψαντες νὰ παραδειγματιστοῦν ἀπὸ τὸ φρόνημα καὶ τὶς θυσίες τῶν ὑποδούλων ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ν' ἀρνηθοῦν νὰ ὑπογράψουν τέτοια κατάπτυστα κείμενα. Ἔτσι ἢ ἀλλοιῶς, οἱ Βορειοηπειρῶτες θὰ συνέχιζαν, μὲ μεγαλύτερη ἀγωνιστικότητα τὴν ἀντίστασή τους καὶ κατὰ τὸ 1934.

Κεντρικὴ πλατεία στὰ Γιάννινα - Πασχαλιάτικα χιόνια στο Μιτσικέλι (1934).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Μὲ τὴν ἔλευση τοῦ 1934, ὅλο καὶ περισσότερο πύκνωναν τὰ σύννεφα ποὺ θὰ ἔφερναν τὴν καταιγίδα. Κάθε μέρα κάποιο νέο στοιχεῖο θὰ ἐρχόταν στὸ φῶς γιὰ νὰ δημιουργήσει νέες ἐκρήξεις καὶ νὰ ἐπιτείνει τὸ Διχασμό. Οἱ δυὸ βασικὲς αἰτίες ποὺ ἔδιναν ἀφορμὲς γιὰ νὰ μεγαλώνει ἡ διάσταση ἀνάμεσα στὶς δυὸ μεγάλες παρατάξεις, τοὺς *Βενιζελικοὺς* κι *Ἀντιβενιζελικούς*, ἦταν τὸ πραξικόπημα τοῦ Πλαστήρα καὶ ἡ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου. Γιὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Πλαστήρα εἶχε δοθεῖ ἀμνηστεία, ἡ ὁποία δὲν ἱκανοποίησε τοὺς *Βενιζελικούς*, ἐπειδὴ συνοδευόταν μὲ κυρώσεις κι ἀποτάξεις ἀξιωματικῶν ὅλων τῶν βαθμίδων, ὅσων εἶχαν πάρει μέρος στὸ κίνημα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ ἀδιάλλακτοι τῆς ἀντιβενιζελικῆς παράταξης καὶ κυρίως ὁ Μεταξᾶς, ἦταν δυσαρεστημένοι μὲ τὸν Π. Τσαλδάρη, γιατὶ μὲ τὴν ἀμνηστεία καὶ τὴν ὅλη πολιτική του, ἐμπόδισε τὴν παραπομπὴ τοῦ Βενιζέλου στὸ *Εἰδικὸ δικαστήριο*, ὅπως ἦταν ὁ διακαὴς πόθος τους. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἀδιάλλακτων ἔγινε ἐντονότερη -κι ὁδήγησε μάλιστα σὲ ἀποσχιστικὴ κίνηση- ὅταν ὁ ἀνακριτὴς γιὰ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου Τζωρτζάκης, ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, ἐπειδὴ κατὰ τὰ τέλη Δεκεμβρίου ζήτησε ν' ἀρθεῖ ἡ βουλευτικὴ ἀσυλία τοῦ βουλευτῆ Π. Μαυρομιχάλη· ὑποστήριζε ὅτι εἶχαν προκύψει στοιχεῖα ἠθικῆς αὐτουργίας σὲ βάρος του γιὰ τὴν ἀπόπειρα. Γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Τζωρτζάκη, μὲ τὸν πρωτοδίκη Ζάννο, ἡ ἀντιπολίτευση -εἶχε διακόψει τὴν ἀποχή της ἀπὸ τὴ Βουλὴ- κατέθεσε ἐπερώτηση ποὺ συζητήθηκε στὶς 15 Ἰανουαρίου. Ἀποτελοῦσε βαρὺ κατηγορητήριο γιὰ τὸν ὅλο χειρισμὸ τῆς ὑπόθεσης τῆς ἀπόπειρας ἐκ μέρους τῆς κυβέρνησης, ἡ ὁποία ἀπάντησε μὲ τὰ δικά της ἐπιχειρήματα. Ἀλλὰ καὶ ὁ νέος ἀνακριτής, γρήγορα ὑποχρεώθηκε ν' ἀποσυρθεῖ, γιατὶ προέκυψαν νέα στοιχεῖα ἠθικῆς αὐτουργίας καὶ σὲ βάρος τοῦ Ἰ. Ράλλη. Καὶ οἱ δυὸ βουλευτές, Μαυρομιχάλης καὶ Ράλλης, ζήτησαν ἀπὸ τὴ Βουλὴ νὰ ἄρει τὴν ἀσυλία τους, ἐξοργισμένοι ὅμως γιὰ τὴ διαλλακτικὴ στάση τοῦ Τσαλδάρη ἔφυγαν ἀπὸ τὸ Λαϊκὸ κόμμα κι ἀνεξαρτοποιήθηκαν. Παρὰ τὶς κατηγορίες ποὺ περιεῖχαν ὁρισμένες μαρτυρικὲς καταθέσεις, ἀποδείξεις δὲν ἔγινε δυνατὸ νὰ βρεθοῦν γιὰ τὴν ἠθικὴ συμμετοχὴ τῶν δυὸ βουλευτῶν στὴν ἀπόπειρα, γιαυτὸ καὶ τὸ Ἐφετεῖο Ἀθηνῶν, ὅπου παραπέφθηκε καὶ ἡ ὅλη ὑπόθεση τῆς ἀπόπειρας τοὺς ἀπάλλαξε μὲ βούλευμα.

Ὅλα αὐτά, ποὺ σχετίζονταν μὲ τὸ πραξικόπημα Πλαστήρα καὶ τὴν ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου, κάλυπταν τὶς περισσότερες σελίδες τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, γιὰ μῆνες ὁλόκληρους, διηύρυναν τὸ χάσμα καὶ ἔδιναν ὅπλα στοὺς ἀδιάλλακτους καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων νὰ ὀξύνουν τὴν κατάσταση. Δὲν ἦταν ὅμως μόνο οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες ποὺ καλλιεργοῦσαν αὐτὸ τὸ κλίμα. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ ἐπαρχιακές, φυσικὰ καὶ οἱ γιαννιώτικες, μὲ τὴν ἀρθρογραφία καὶ τὰ σχόλιά τους. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* π.χ. καὶ ὁ *Κῆρυξ* μὲ τὶς ἐκτενεῖς ἀνταποκρίσεις τους καὶ τοὺς σχολιασμούς τους μετέφεραν τὸ κλίμα ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν πρωτεύουσα καὶ τὶς θέσεις τῶν ἀντιπολιτευόμενων κύκλων καὶ κρατοῦσαν φυσικὰ σὲ ἐγρήγορση καὶ ἐπιφυλακὴ τοὺς Γιαννιῶτες ὁμοϊδεάτες τους, τὴ μεγάλη δηλαδὴ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλης. Τὸ ἴδιο γινόταν κι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κυβερνητικῶν ἐφημερίδων, κυρίως τῆς *Ἠπείρου*. Πρὶν ἀκόμα κατατεθεῖ ἡ ἐπερώτηση στὴ Βουλὴ γιὰ τὸν ἀνακριτὴ Τζωρτζάκη, ἐπιτέθηκε μὲ δριμύτητα ἐναντίον τῆς ἀπόφασης τῆς ἀντιπολίτευσης. Τὸ σχόλιό της κατέληγε: *Ἀλλὰ ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἀπέπτησαν πάντα χειλινὸν καὶ οἱ ὁποῖοι ἔπαυσαν νὰ αἰσθάνωνται καὶ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος ἐντροπῆς δι' ὁτιδήποτε αἰσχρόν, ὅλα τὰ περιμένει κανείς, ἑπομένως καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ κ. Τζωρτζάκη ὕμνους των.* Βέβαια τὸ δίκιο ἦταν μὲ τὸ μέρος τῆς ἀντιπολίτευσης, γιατὶ ἡ ἀντικατάσταση Τζωρτζάκη, εὐσυνείδητου δικαστικοῦ, ἔφερνε πίσω τὴν ὑπόθεση τῶν ἀνακρίσεων, ὁ φανατισμὸς ὅμως δὲν ἐπέτρεπε διαφοροποιήσεις καὶ δὲν ἄφηνε περιθώρια γιὰ ὀρθὴ κρίση. Ἦταν φυσικό, λοιπόν, νὰ θριαμβολογήσει ἡ *Ἤπειρος*, μετὰ τὴν ἀπόρριψη τῆς ἐπερώτησης. Ἔγραψε: *...Ὑπῆρξαν τόσον διαφωτιστικαὶ καὶ τόσον σαφεῖς οἱ ρήτορες οἱ κυβερνητικοί, οἱ ἀπαντήσαντες εἰς τὰ φληναφήματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὑπῆρξαν τόσον βάσιμοι αἱ κατηγορίαι αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τὸν ἀπερίγραπτον ἐκεῖνον ἀνακριτήν, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχῃ καμμία ἀμφιβολία πλέον περὶ τοῦ ὅτι ὁ Τζωρτζάκης δὲν ὑπῆρξεν ἀνακριτής, οὔτε δικαστικὸς εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἕνα ὄργανον τυφλὸν καὶ ἀσυνείδητον τῆς περιβοήτου «Λέσχης τῶν Φιλελευθέρων». Ὑπῆρξεν ἀκόμη τόσον ἀνίκανος, ὥστε νὰ προβάλῃ τὸ ἐρώτημα διὰ κάθε ἄνθρωπον λογικόν. Πῶς παραμένει αὐτὸς εἰς τὸ σῶμα τῶν δικαστικῶν καὶ πῶς δὲν εἶχε ἀποκαλυφθῆ μέχρι σήμερον ἡ κλασσικὴ ἀνικανότης του, ὥστε νὰ ἐκκαθαρισθῆ ἀπὸ τὸ σῶμα αὐτό* (21-1-34). Δὲν ἦταν ἀνίκανος ὁ Τζωρτζάκης, ἀσύμφορος γιὰ τοὺς κυβερνῶντες ἦταν. Ἐπιτάχυνε τὴ διαδικασία τῶν ἀνακρίσεων, καὶ ἐρευνοῦσε μὲ πεῖσμα νὰ βρεῖ τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργοὺς τῆς ἀπόπειρας, αὐτοὶ ἐνδιέφεραν περισσότερο ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς αὐτουργούς. Ἄγγιζε κάποιους ὑψηλὰ ἱστάμενους, οἱ ἀδιάλλακτοι ἀπὸ τοὺς κυβερνῶντες κατάλαβαν τὸν κίνδυνο κι ἀπαίτησαν τὴν ἀπομάκρυνσή του. Ὁ Τζωρτζάκης βιαζόταν νὰ κλείσει τὴν ὑπόθεση μιὰ ὥρα ἐνωρίτερα, οἱ ἄλλοι ἤθελαν νὰ σέρνεται στὶς ἀνακρίσεις, ὡς ὅτου ἐκφυλιστεῖ. Πάντως ἡ ἀρθρογραφία κι ὁ

σχολιασμὸς τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων γύρω ἀπὸ τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις, ἀπὸ τὰ μέσα Ἰανουαρίου καὶ ὕστερα περιορίστηκε πολύ. Τὸ Φεβρουάριο γίνονταν οἱ δημοτικὲς ἐκλογὲς καὶ οἱ ἐφημερίδες ἄρχισαν ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὶς ὑποψηφιότητες τῶν νέων δημάρχων...

Δὲν ἦρθαν, ὅπως τὶς περίμενε ὁ Πέτρος Κωστίδης, οἱ γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων. Ἤλπιζε νὰ συγκεντρωθεῖ στὸ σπίτι ὅλη ἡ οἰκογένεια, νὰ γιορτάσουν μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα χαρᾶς καὶ θρησκευτικῆς κατάνυξης, καθὼς ὅλα τελευταῖα καλὰ πήγαιναν. Ὁ Νίκος εἶχε γίνει ὑφηγητής, γρήγορα, ὅπως μάθαινε, θὰ κατακτοῦσε καὶ τὴν ἕδρα τοῦ καθηγητῆ, ὅλες οἱ φιλοδοξίες του θὰ ἐκπληρώνονταν· ὁ ἐγγονός του ὁ Πετράκης στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων ἀρίστευε, ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς τάξης· οἱ οἰκογένειες τῶν συγγενῶν καὶ φίλων του δὲν ἀντιμετώπιζαν προβλήματα, οἱ δουλειὲς στὰ μαγαζιὰ καλὰ πήγαιναν, εὔλογα προσδοκοῦσε νὰ βρεθοῦν ὅλοι κοντά του στὶς γιορτές. Καθὼς περνοῦσαν τὰ χρόνια, ἔνοιωθε ὅλο καὶ περισσότερο τὴν ἀνάγκη νὰ ἔχει γύρω του τοὺς δικούς του, ἦταν καὶ ἡ ἀρρώστεια τῆς ἡμιπληγίας, δὲν εἶχε ἀπαλλαγεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὶς συνέπειες, ἡ εὐσυγκινησία του ἦταν ἔκδηλη σὲ πολλὲς περιπτώσεις· ὅταν γέμιζε τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἐγγόνια, ὅλα, ἀρρώστειες, γεράματα, ἔγνοιες ξεχνιοῦνταν, γέμιζε ψυχικὴ εὐφορία, τότε τίποτε δὲν τὸν φόβιζε. Ὅμως φέτος δὲν ἦρθαν ὅλα ὅπως τὰ περίμενε. Ὁ Νίκος μήνυσε πὼς θὰ ἔμενε στὴν Ἀθήνα μαζὶ μὲ τὴ Φιλίτσα, τὶς διακοπὲς θὰ τὶς χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ ὀργανώσουν καλλίτερα τὴ ζωή τους καὶ γιὰ νὰ ἑτοιμάσει ὁ ἴδιος μὲ ἄνεση τὰ μαθήματά του γιὰ τοὺς φοιτητές. Φυσικὰ ὁ γυιός του δὲν ἔκανε λόγο γιὰ τὴν τρομερὴ δοκιμασία ποὺ περνοῦσε ἡ Φιλίτσα, ἀκόμα δὲν εἶχε ἠρεμήσει, ἔδινε μάχη γιὰ νὰ ὑποτάξει τὶς φιλοδοξίες της γιὰ ἀνώτερες σπουδὲς στὸ μεγάλο ἀγαθὸ τῆς μητρότητας· οἱ ἐσωτερικὲς συγκρούσεις συνεχίζονταν καὶ σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἤθελε νὰ μεταφέρει τὰ ψυχολογικά της προβλήματα καὶ στοὺς δικούς της στὰ Γιάννινα, χρονιάρες μέρες. Ὅταν, σὲ συνεννόηση μὲ τὴ Θεώνη, ἀποφάσισε νὰ μιλήσει στὸ Νίκο γιὰ ὅσα τὴν βασάνιζαν, ἐκεῖνος ἔμεινε ἄναυδος. Ἀπορροφημένος μὲ τὴν προετοιμασία τῆς δοκιμασίας του γιὰ τὴν ὑφηγεσία, δὲν εἶχε καταλάβει τίποτε. Ἦταν σὰ νὰ ἔπεφτε ἀπὸ τὰ σύννεφα. Ὅση ὥρα ἡ Φιλίτσα συνέχιζε, ἀνάμεσα σὲ ἀναφυλλητὰ καὶ δάκρυα, τὴν ἐξομολόγησή της, ὁ Νίκος εἶχε τὴν αἴσθηση πὼς σὲ κάποιον ἄλλον εἶχαν γίνει ὅλα αὐτά, ὄχι στὴ γυναίκα του. Ἔμεινε ἀρκετὴ ὥρα σιωπηλός. Ὕστερα ἅρπαξε τὴ Φιλίτσα καὶ τὴν ἔκλεισε στὴν ἀγκαλιά του, τὴν κρατοῦσε σφιχτά, δὲν ἔλεγε νὰ τὴν ἀφήσει. *—Γιατί, κορίτσι μου, δὲ μοῦ τάλεγες ὅλα αὐτὰ ἀπὸ καιρό; Θὰ τὰ συζητούσαμε καὶ θὰ βρίσκαμε λύση. Φοβόσουν μὴν εἰρωνευτῶ τὶς φιλοδοξίες σου; Λάθος, ποὺ τώρα πληρώνεις, κι ἐγὼ μαζί σου. Θὰ χαιρόμουν πολὺ ἂν μοῦ ἔλεγες πὼς θέλεις νὰ φοιτήσεις στὸ Πανεπιστήμιο, οἱ δικές σου φιλοδοξίες δὲν ἀντιστρατεύονται τὶς*

δικές μου, θὰ σὲ βοηθοῦσα μάλιστα καὶ θὰ φροντίζαμε καὶ οἱ δυὸ νὰ μὴ βρεθεῖς σήμερα στὸ δίλημμα, τὶ ἀπὸ τὰ δυὸ νὰ κάνεις: νὰ φοιτήσεις στὸ πανεπιστήμιο ἢ νὰ ἀφοσιωθεῖς στὰ μητρικά σου καθήκοντα. Τὸ νέο βλαστάρι ποὺ περιμένουμε μποροῦσε ν' ἀναβάλει τὸν ἐρχομό του, τότε ποὺ ἦταν καιρός, τώρα δὲν γίνεται τίποτε. Θὰ ἀποκοιμίσεις τὰ ὄνειρά σου, δὲν θὰ τὰ σκοτώσεις, στὴν Ἀθήνα εἴμαστε, θὰ βρεῖς κάποτε εὐκαιρία, νὰ τὰ ζωντανέψεις... Τώρα ἀφοσιώσου στὸ μικρό, ἠρέμησε γιὰ νὰ μὴν ἔχουμε ἀνεπιθύμητες παρενέργειες γιὰ τὸ παιδί μας ποὺ μεγαλώνεις... —Ἂν ἤξερα, ἂν ἤξερα.., ἔλεγε μόνο ἡ Φιλίτσα καὶ πνιγόταν στὰ δάκρυα.

Ἡ ἠρεμία εἶχε ἀποκατασταθεῖ στὴν οἰκογένεια τοῦ Νίκου, βοήθησαν πολὺ σ' αὐτὸ καὶ ἡ Θεώνη μὲ τὸ Μάνο, ὄχι ὅμως καὶ στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου Κωστίδη. Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα, κι ἀφοῦ εἶχε πάρει τὸ μήνυμα τοῦ Νίκου, ὁ ἐγγονός του ὁ Πετράκης, ὁ εὐελπις, τοῦ ἔγραφε πὼς δὲ θὰ ἐρχόταν τὰ Χριστούγεννα, κανένας ἀπὸ τὴ Σχολὴ δὲ θὰ ἔκανε διακοπές, βρίσκονταν σὲ συνεχὴ ἐπιφυλακή, ἔντονες φῆμες κυκλοφοροῦσαν γιὰ ἔκρηξη στρατιωτικῶν κινημάτων ἐκ μέρους βενιζελικῶν ἀξιωματικῶν, σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ ἔμπλεκαν καὶ τὸν Ὀθωναῖο (Στὰ μέσα Ἰανουαρίου οἱ φῆμες στὰ Γιάννινα γιὰ τὸν Ὀθωναῖο ὀργίαζαν. Δὲν τὶς ἔπλαθαν βέβαια οἱ Γιαννιῶτες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἔρχονταν καὶ στὰ Γιάννινα ἔπαιρναν τὶς δικές τους διαστάσεις).

Τὸ πλῆγμα γιὰ τὸν Πέτρο, ἀπὸ τὴν ἀπουσία τῶν ἀγαπημένων του ἦταν βαρύ, κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ τὸ ἀντιμετωπίσει. Ὑποχρεώθηκε νὰ στρέψει τὴν προσοχὴ σ' ἄλλες κατευθύνσεις γιὰ νὰ ξεπεράσει τὶς ψυχολογικὲς ἀναταραχὲς ποὺ τοῦ δημιουργήθηκαν. Σὲ συνεννόηση μὲ τὸ Γιάγκο ἀποφάσισαν νὰ διαθέσουν περισσότερα χρήματα ἐφέτος γιὰ τοὺς φτωχούς, ἑτοίμασαν περισσότερα δέματα, ἡ φτώχεια μεγάλωνε, οἱ τιμὲς ὅλων τῶν εἰδῶν ἀνέβαιναν, οἱ δουλειὲς λίγες, ὁ κόσμος δυστυχοῦσε. Ἡ κυβέρνηση τῶν *Λαϊκῶν*, συνέχιζε τὴν πολιτικὴ τῆς «λιτότητας» τοῦ Βενιζέλου τίποτα δὲν εἶχε ἀλλάξει. Ἔμειναν μόνο τὰ συνθήματα τῶν κομμάτων νὰ διαιροῦν καὶ νὰ φανατίζουν τοὺς ἀνθρώπους, νὰ μεγαλώνουν τὸ Διχασμό.

Ἔνοιωσε, ὅμως καὶ κάποια χαρὰ ὁ Πέτρος τὶς μέρες αὐτές. Ἦταν ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ δεσπότη στὰ Γιάννινα. Δὲν εἶχε βέβαια ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἀρρώστεια ποὺ τὸν ὁδήγησε στὸν προθάλαμο τοῦ θανάτου, βρισκόταν σὲ ἀνάρρωση καὶ ἡ ζωή του κρεμόταν ἀπὸ μιὰ κλωστή, μιὰ ὑποτροπὴ μποροῦσε νὰ γίνει μοιραία. Κι ὅμως, παρὰ τὴν κρίσιμη κατάσταση τῆς ὑγείας του, ὁ Σπυρίδων γύρισε στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ χοροστατήσει στὶς μεγάλες γιορτὲς τῆς Χριστιανοσύνης... Θὰ μποροῦσε ν' ἀνθέξει αὐτὴ τὴ δοκιμασία ὁ ἐξασθενημένος ὀργανισμός του; Τὴν ἄλλη μέρα τοῦ ἐρχομοῦ του ὁ Πέτρος πῆγε στὴ Μητρόπολη νὰ τὸν δεῖ, νὰ τοῦ εὐχηθεῖ «περαστικὰ» - πόσες φορὲς δὲν τὸ εἶχε κάνει αὐτό!-, νὰ τοῦ ζητήσει τὴν εὐχή του, κι ἂν μποροῦσε νὰ συνομιλήσει γιὰ λίγο μαζί του. Κι εἶχαν τόσα πολλὰ νὰ ποῦν!

Εἶδε πρῶτα τὸν πρωτοσύγγελο, τὸν Εὐστ. Σκάρπα, ὕστερα τὸν Κοντοπάνο, κέρβερος στεκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ γραφείου τοῦ δεσπότη, τοῦ τὸ ἐπέτρεψαν. Μόλις μπῆκε, σηκώθηκε ἀπὸ τὴ μητροπολιτικὴ καρέκλα ὁ Σπυρίδων, ἄνοιξε τὴν ἀγκαλιά του καὶ τὸν δέχτηκε. Ὁ Πέτρος προσπαθοῦσε ν' ἀπαλλαγεῖ γιὰ νὰ τοῦ φιλήσει τὸ χέρι, *ἄφησε Πέτρο τὰ τυπικά,* τοῦ εἶπε ἐμποδίζοντάς τον ὁ Σπυρίδων, *ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη βρίσκονται στὴν καρδιά σου, τὸ ξέρω, δὲν χρειάζονται ἄλλα γιὰ νὰ μοῦ τὸ ἀποδείξεις... Κάθησε τώρα νὰ κουβεντιάσουμε. Μὴ μὲ ρωτήσεις γιὰ τὴν ἀρρώστεια, κόντεψα νὰ περάσω στὴν ἄλλη ὄχθη, ὁ θεὸς δὲν τὸ θέλησε, μὲ βοήθησε νὰ ξαναγυρίσω. Ἴσως ἔκρινε πὼς δὲν τέλειωσε ἡ ἀποστολή μου σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, γεννηθήτω τὸ θέλημά του. Δὲν θέλω νὰ ξαναγυρίζω σ' αὐτὴ τὴ φριχτὴ δοκιμασία, μπορεῖ νὰ μοῦ τὴν ἔστειλε ὁ θεὸς γιὰ νὰ μὲ σωφρονήσει γιὰ τὶς ἁμαρτίες μου, ἂς εἶναι. Ὅμως, θέλω νὰ σοῦ ἐξομολογηθῶ, πὼς καὶ στὶς πιὸ κρίσιμες στιγμὲς τῆς δοκιμασίας, ἡ σκέψη μου ἔτρεχε ἐδῶ, στὰ ἀγαπημένα μου Γιάννινα, στοὺς ἀνθρώπους του, σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς φίλους καὶ τοὺς ὑποτιθέμενους ἐχθρούς, στὰ ἔργα ποὺ ἔμειναν ἡμιτελῆ καὶ σ' ὅσα ἄλλα εἶχα κι ἔχω ἀκόμα στὸ νοῦ μου. Κάποιοι βιάστηκαν νὰ γράψουν πὼς στὸ μέγαρο τῆς λεωφόρου Δωδώνης θὰ σταματήσουν οἱ ἐργασίες καὶ θὰ καταρρεύσει, τὸ ἴδιο καὶ ἡ Βελλᾶ. Ὄχι,* φώναξε μὲ πάθος καὶ σηκώθηκε ὄρθιος, *ὅλα θὰ γίνουν, γιατὶ ὅλα χρειάζονται στὸν τόπο, θὰ βρῶ τὰ χρήματα...* Ἕνας ἐλαφρὸς βήχας τὸν διέκοψε, δὲν ἦταν ἐκεῖνος, ὁ σπηλαιώδης ποὺ ἀκουγόταν πρὶν ἀπὸ τὴν κρίση, ἡ ἀρρώστεια δὲν εἶχε φύγει ἀκόμα, ἔκανε ὅμως διακριτικὰ φανερὴ τὴν παρουσία της. Εἶπε κι ἄλλα ἀκόμα γιὰ τὰ σχέδια του ὁ Σπυρίδων, κουράστηκε, ζήτησε τότε ἀπὸ τὸν Πέτρο νὰ τοῦ πεῖ τὰ δικά του. Μίλησαν καὶ γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, ὁ δεσπότης ἔβλεπε νὰ κρύβει μεγάλους κινδύνους, *ἂν δὲν ἐπικρατήσει σωφροσύνη καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρές, θὰ τιναχτοῦμε στὸν ἀέρα* εἶπε σὲ κάποια στιγμή, *ὁ θεὸς νὰ βάλει τὸ χέρι του.* Μίλησαν καὶ γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὴν κοινωνία, ὁ Σπυρίδων ἦταν κατατοπισμένος, ἤθελε ὅμως ν' ἀκούσει καὶ τὴ γνώμη τοῦ Πέτρου, εἶχε ἐμπιστοσύνη στὴν κρίση του. *—Καὶ ποιὸν ἑτοιμάζουν γιὰ δήμαρχο;* τὸν ρώτησε σὲ κάποια στιγμή. *—Μπερδεμένα εἶναι τὰ πράγματα, διεκδικητὲς θὰ εἶναι ὁ Βλαχλείδης καὶ ὁ Πυρσινέλλας, τοὺς ὑποστηρίζουν κομματάρχες καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρές, τὸ ρεῦμα εἶναι ὑπὲρ τοῦ Βλαχλείδη, μᾶλλον αὐτὸς θὰ βγεῖ.* Ὁ Σπυρίδων δὲν εἶπε τίποτε, φανερὸ ὅμως ἦταν ὅτι θὰ προτιμοῦσε τὸν Πυρσινέλλα ὡς δήμαρχο. Ὁ Πέτρος κατάλαβε ὅτι εἶχε κουραστεῖ, ἔπρεπε νὰ τὸν ἀφήσει. Σηκώθηκε, τοῦ φίλησε αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ χέρι, ὁ Σπυρίδων τὸν χτύπησε στὶς πλάτες. *—Καλὰ Χριστούγεννα* τοῦ εὐχήθηκε. *—Νάσαι πάντοτε καλά, δεσπότη μου,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος *κι ἄκου μιὰ συμβουλὴ ἀπὸ τὴν ταπεινότητά μου. Δὲν εἶναι ἀνάγκη σ' ὅλες τὶς ἱεροτελεστίες νὰ χοροστατεῖς ἐσύ, εἶναι μεγάλης διάρκειας, θὰ κουραστεῖς.* Ὁ Σπυρίδων γέλασε: *—Μὴν ἀνη-

συχεῖς θὰ κάνω, ὅσα μοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μου, δὲν εἶμαι ἄφρων. Ὑποσχέθηκαν νὰ συναντηθοῦν μετὰ τὶς γιορτές. Ὁ Σπυρίδων χοροστάτησε μόνο στὴ γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων, γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Πέτρος ἄφησε τὴν ἐκκλησία του, τὸ Ἀρχιμανδρειό, καὶ πῆγε στὴ Μητρόπολη, ἤθελε νὰ τὸν ἀκούσει, νὰ τὸν δεῖ ἀπὸ κοντά. Δὲν ἦταν βέβαια ὁ παλιὸς Σπυρίδων μὲ τὴ βροντώδη φωνή, ὅμως κι αὐτὴ ἡ ἀδύναμη ποὺ ἀκουγόταν τώρα δὲν εἶχε χάσει καθόλου τὴν ὑποβλητικότητά της. Δὲν ἔγινε νέα συνάντηση, ὅπως εἶχαν συμφωνήσει. Ὁ Σπυρίδων μετὰ τὶς γιορτὲς πῆγε στὸ ἡσυχαστήριό του στὴ Βελλὰ γιὰ νὰ συνεχίσει στὴν ἀνάρρωσή του. Θὰ τὸν ξανάβλεπε ὕστερα ἀπὸ μῆνες...

Στὸ πρωτοχρονιάτικο τραπέζι συναντήθηκαν πάλι στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου ὅλοι οἱ δικοί του. Πολλοὶ ἄνθρωποι στέκονταν δίπλα του, ἀγαπημένα πρόσωπα, κι ὅμως ἕνα μεγάλο μέρος τῆς καρδιᾶς τοῦ Πέτρου ἔμεινε ἄδειο. Ἐκεῖ βρίσκονταν ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα καὶ τὸ μικρὸ Γιάγκο, ὁ ἄλλος ἐγγονὸς ὁ Πετράκης, ἀκόμα καὶ ἡ Θεώνη μὲ τὸν Μάνο τοῦ ἔλειπαν πολύ. Οἱ ἄλλοι, καταλάβαιναν τὶς συναισθηματικές του ἀντιδράσεις, ἀγωνίζονταν νὰ τὶς διασκεδάσουν, δὲν τὰ κατάφερναν. Τὸν ἄφησαν ἔτσι νὰ συμμετέχει στὶς πρωτοχρονιάτικες ἐκδηλώσεις, ὅπως αὐτὸς ἤθελε, ἂν ἐπέμεναν νὰ ἐπιβάλουν τὴ γνώμη τους ἢ νὰ κάνουν λόγο γιὰ τοὺς ἀπόντες θὰ τὸν στενοχωροῦσαν. Ὅταν τέλειωσε τὸ τραπέζι καὶ οἱ ἐκτὸς τοῦ σπιτιοῦ ἔφυγαν, ἡ γυναίκα του, ἡ Ἑλένη, δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσει τὸ παράπονό της: *—Μὲ λύπησες, Πέτρο,* τοῦ εἶπε, *μᾶς λύπησες ὅλους. Λιγότερο ἀγαπᾶμε ἐμεῖς τὰ παιδιά μας ποὺ λείπουν; Γιατὶ στάθηκες μακρυὰ ἀπὸ μᾶς χρονιάρα μέρα; Μᾶς πλήγωσες...* Ὁ Πέτρος τὴν τράβηξε στὴν ἀγκαλιά του καὶ τὴ φίλησε: *—Καλὴ χρονιὰ καλή μου, δὲν τὸ ἤθελα, νὰ μὲ συγχωρήσετε, ἀλλὰ νά, μοῦ ἔλειπαν πολὺ τὰ παιδιά μου, δὲν μπορῶ νὰ συμφιλιωθῶ μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ τραβήξουν τὸ δικό τους δρόμο, θὰ μᾶς ἀφήσουν, καὶ ἴσως στὸ τέλος νὰ μείνουμε μόνοι. Θέλω καιρὸ νὰ προσαρμοστῶ. Ἐσὺ μὲ καταλαβαίνεις καλλίτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Σᾶς ἀγαπῶ ὅλους τόσο πολύ, κάθε ἀπουσία σας μοῦ στοιχίζει. Χρόνια πολλὰ καὶ πάλι, κάνε ὑπομονή, θὰ προσπαθήσω νὰ προσαρμοστῶ στὴν πραγματικότητα...* Ἡ Ἑλένη πῆρε τὸ κεφάλι του καὶ τὸ ἔσφιξε στὴν ἀγκάλη της. Ἦταν τόσο καλὸς αὐτὸς ὁ ἄντρας ποὺ τῆς χάρισε ὁ θεός, δὲν ἤθελε ποτὲ νὰ τὸν λυπήσει, εἶχε μετανοιώσει κιόλας γιὰ τὰ πικρὰ λόγια ποὺ τοῦ εἶπε πρίν...

Τὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1934 τὸν τύπο καὶ τὴν κοινὴ γνώμη τῶν Γιαννίνων ἀπασχόλησε ἡ σύλληψη τῶν ἀδελφῶν Τσουμάνη, τοῦ Λάμπρου καὶ τοῦ Ἀλέξη, ποὺ φυγοδικοῦσαν ἐδῶ καὶ τρία χρόνια καὶ δημιουργοῦσαν προβλήματα στὴ δημόσια ἀσφάλεια. Εἶχαν σκοτώσει, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἕνα πρωτεξάδελφο τῶν Κουμπαίων κι ἀπὸ τότε φυγοδικοῦσαν. Δὲν ἔκαμαν ληστεῖες, οὔτε ἄλλα ἐγκλήματα, ἡ φυγοδικία

τους ὅμως καὶ ἀδυναμία σύλληψής τους, παρὰ τὶς συνεχεῖς καταδιώξεις, ἔφερνε κοντά τους καὶ ἄλλους κακοποιούς, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους φιλοδοξοῦσαν ν' ἀναδειχθοῦν σὲ νέους βασιλεῖς τῶν ὀρέων. Παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις πολλῶν ἐφημερίδων καὶ κυρίως τοῦ Χρηστοβασίλη, ὁ Γενικὸς διοικητὴς τοὺς εἶχε ἐπικηρύξει. Μαζὶ μὲ τὶς οἰκογένειες τῶν φυγόδικων ταλαιπωροῦνταν καὶ πολλοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι τους. Τοὺς ἔστελναν ἐξορία στὰ νησιὰ καὶ καταστρέφονταν οἰκονομικά. Ἡ φυγοδικία εἶχε κι ἄλλες ἐπιπτώσεις. *Ὁ ἔξω τῆς Ἠπείρου κόσμος* -ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία*, 11-1-34- *ἐσχημάτιζε τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ χώρα αὕτη* (ἡ Ἤπειρος) *διετέλει ἀκόμη ὑπὸ τὸ κράτος μεγάλων ληστῶν, καὶ οἱ μὲν ξενητευμένοι Ἠπειρῶται ἀπέφευγαν νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν γενέτειραν πατρίδα, διὰ τὸν φόβον τῆς ληστείας, οἱ δὲ θέλοντες νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἤπειρον, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐνταῦθα ἀεροδρομίου καὶ θαυμασίας μεταξὺ Ἰωαννίνων καὶ Ἀθηνῶν συγκοινωνίας, τὸ ἀπέφευγαν, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀναγραφεῖσαν εἰς ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα ψευδῆ εἴδησιν ὅτι ἐγένετο εἰς τὸν Δρῖσκον συμπλοκὴ μεταξὺ τῶν Τσουμαναίων καὶ ἀποσπάσματος χωροφυλακῆς. Ἡ ὕπαρξις τῶν Τσουμαναίων ὡς φυγοδίκων ἦτο μία θρυαλὶς εἰς ὑπόνομον πλήρη πυρίτιδος ἑτοίμη πάντοτε νὰ ἐκραγῇ...*

Ἡ σύλληψη τῶν Τσουμαναίων ἔγινε κάτω ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες συνθῆκες. Οἱ Τσουμαναῖοι ἔφτασαν ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὰ Τρίκαλα καὶ πῆγαν στὸ Σταυράκι (μισὴ ὥρα ἀπὸ τὴν πόλη), ὅπου φιλοξενήθηκαν ἀπὸ τὸ φίλο τους κτηνοτρόφο Θ. Μπλέτσα. Μερικοὶ ἔγραψαν ὅτι γύρισαν στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Μπλέτσας δὲν ἦταν καὶ τόσο φίλος. Τοὺς περιποιήθηκε βέβαια, ἀλλὰ τοὺς συνέστησε νὰ μὴ μείνουν τὴ νύχτα σπίτι του, γιὰ νὰ μὴ διατρέξουν κίνδυνο, ἐπειδὴ μποροῦσαν νὰ γίνουν ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τοὺς συγχωριανούς του, ἀλλὰ νὰ μείνουν σ' ἕνα καλύβι του ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, ὅπως καὶ ἔγινε. Ὁ ἴδιος ἔφυγε σὲ λίγο γιὰ τὰ Γιάννινα, ὅπου συναντήθηκε μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων ὑπομοίραρχο Ν. Σιαπέρα, στὸν ὁποῖο κι ἀνέφερε τὰ διατρέξαντα. Ὁ Σιαπέρας κινήθηκε γρήγορα. Πῆρε μαζί του καὶ τοὺς συναδέλφους του ὑπομοίραρχους Λεων. Παπακώστα καὶ Ν. Τσίπα, διευθυντὴ τοῦ Β΄ ἀστυνομικοῦ τμήματος καὶ μεγάλη δύναμη χωροφυλακῆς, πλαισιωμένη μὲ ἔμπειρα στελέχη, ἔφτασε στὸ Σταυράκι καὶ χωρὶς νὰ γίνει ἀντιληπτὸς περικύκλωσε στὶς 2 μετὰ τὰ μεσάνυχτα τὴν καλύβα ποὺ κρύβονταν οἱ Τσουμαναῖοι. Στὶς 5.30 τὸ πρωὶ χτύπησε τὴν πόρτα τῆς καλύβας, τοὺς εἶπε ποιὸς εἶναι καὶ ζήτησε νὰ παραδοθοῦν. Οἱ ἔγκλειστοι πρόβαλαν δυὸ φορὲς ἄρνηση, οἱ χωροφύλακες πυροβολοῦσαν συνεχῶς, δημιουργήθηκε μιὰ ἀτμόσφαιρα δυσμενὴς γιὰ τοὺς φυγόδικους, ἔτσι στὴν τρίτη πρόσκληση τοῦ Σιαπέρα, παραδόθηκαν καὶ μεταφέρθηκαν στὰ Γιάννινα. Μὲ τὴ σύλληψή τους ἡ Ἤπειρος ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ ἕναν «ἐν δυνάμει» κίνδυνο καὶ ἡ ὕπαιθρος πραγματικὰ ἀνέπνευσε. Σὲ λίγο θὰ τελείωνε καὶ ἡ ταλαιπωρία τῶν ἐκτοπισθέντων ἐξαιτίας τους.

Τὴν ἴδια περίοδο, τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες, ἰδιαίτερα τὴν *Ἐλευθερία* ἀπασχόλησε καὶ τὸ θέμα τῆς ἐξάπλωσης κι ἀνάπτυξης τοῦ κομμουνισμοῦ στὴν Ἤπειρο. Ὁ Χρηστοβασίλης παρατηροῦσε (8-1-33) ὅτι *ἕνεκα τῆς ἠπιότητος, μεθ' ἧς ἐκδικάζονται ἑκάστοτε αἱ κατὰ τῶν κομμουνιστῶν κατηγορίαι ὑπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων, ...οἱ κομμουνισταί, ἰδίᾳ ἐν Ἠπείρῳ, πῆραν πολὺ ἀέρα. Ἔχουν σχηματισθεῖ ἰσχυρὰ κομμουνιστικὰ κέντρα ἐκτὸς τῶν Ἰωαννίνων -ὅπου ἡ δρᾶσις των εἶναι κατωτέρα, λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν -, ἐν Ζίτσῃ, ἐν Βελτσίστῃ, ἐν Καρίτσᾳ, ἐν Πρωτόπαπᾳ, ἐν Δολιανοῖς καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ νομοῦ, ὅπου ἀποτελοῦν καὶ μεγάλην ἐκλογικὴν δύναμιν.* Ὁ ἀρθρογράφος παρατηροῦσε ὅτι ἡ ἐξάπλωση τοῦ κομμουνισμοῦ ὀφειλόταν στὴ μεγάλη οἰκονομικὴ κρίση καὶ ἔκανε τὴν ἐπισήμανση ὅτι ὁ προσηλυτισμὸς ὀπαδῶν στὴν κομμουνιστικὴ ἰδεολογία γινόταν κυρίως μεταξὺ τῶν ἀστράτευτων. Παρατηροῦσε ἀκόμα ὅτι ἡ ἀτιμωρησία εἶχε ἀποθρασύνει τοὺς κομμουνιστές, οἱ ὁποῖοι στὰ προαναφερθέντα χωριὰ δημιουργοῦσαν σοβαρὰ ἐπεισόδια, ἔφταναν σὲ συμπλοκὲς καὶ τραυματισμούς, ὅπως εἶχε γίνει τὴ μέρα τῆς πρωτοχρονιᾶς ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῶν Δολιανῶν, ὅπου γιὰ ἐνίσχυση τῆς ἀστυνομικῆς δύναμης κινήθηκε καὶ στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Καλπάκι. *Καὶ τὶ θὰ πάθουν οἱ συλληφθέντες;* ρωτοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης. *Τίποτε,* ἀπαντοῦσε. *Ἀντίστασις κατὰ τῆς ἀρχῆς, κακουργοδικεῖον καὶ ἀθώωσις! Στὸ τέλος θὰ περάσουν καὶ γιὰ ἥρωες! Ἄλλο ποὺ δὲν θέλουν...* Καὶ κατέληγε στὴν ἑξῆς σκληρή, ἀπάνθρωπη μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, πρόταση: *Μὲ τέτοια δὲν πατάσσεται ὁ κομμουνισμός. Χρειάζεται ἀπεινὴς δίωξις, ὅπως ἐν Πολωνίᾳ, ἢ τουλάχιστον ἐν Βουλγαρίᾳ, μὲ εἰδικοὺς νόμους. Ἂς τουφεκιστοῦν μερικοὶ ἐν Δολιανοῖς, ἐν Ζίτσᾳ, Καρίτσᾳ καὶ Βελτσίστᾳ καὶ βλέπετε πῶς ἐξαλείφεται ἀμέσως ὁ κομμουνισμὸς ἐν Ἠπείρῳ.* Ξεχνοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης πὼς οἱ ἐκτελέσεις, σὲ κάθε περίπτωση, δημιουργοῦν ἥρωες καὶ μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι ἐνισχύουν, ἀντὶ ν' ἀποδυναμώνουν, τὴν ὁποιαδήποτε ἰδεολογία...

Ὁ Μιχάλης Διανέξης, ὁ ἐπονομαζόμενος Γαμβέτας, κυκλοφόρησε, ὅπως κάθε χρόνο τὸ πρωτοχρονιάτικο, «ἄνευ ἐνιαυτοῦ», δελτάριό του καὶ εἰσέπραξε ἀρκετὰ τάλληρα. Ὅποιον ἀρνοῦνταν νὰ συνεισφέρει τὸν ὕβριζε...- Ἀρραβῶνες: Ἀριστομ. Μασμανίδης, μηχανικός, καὶ Κούλα Θ. Νούσια ἔδωσαν ἀμοιβαίαν ὑπόσχεση γάμου.- Ἀνησυχαστικὲς εἰδήσεις κυκλοφόρησαν στὰ Γιάννινα, τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ἰανουαρίου γιὰ ἐπιδημία τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ποὺ ἔπαιρνε διαστάσεις. Ἡ Γενικὴ διοίκηση συγκρότησε σύσκεψη ὅλων τῶν παθολόγων γιατρῶν τῆς πόλης, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀνακοίνωσή τους, καθησύχαζαν τοὺς πολίτες. Δὲν ἐπρόκειτο γιὰ ἐπιδημία, ἔλεγαν, ἀλλὰ γιὰ μεμονωμένα κρούσματα σὲ ἄτομα ποὺ ὑδρεύονταν ἀπὸ ὁρισμένα πηγάδια, τῶν ὁποίων διατάχτηκε τὸ κλείσιμο.- Ἔκθεση ζωγραφικῆς ἄνοιξε στὴ *Λέσχη ἐπιστημόνων* μὲ ἔργα τοῦ ἱερέα καὶ καθηγητῆ τῶν καλλιτεχνικῶν μαθημάτων στὴ *Ζωσιμαία σχολὴ* Χρ. Ἀρώνη. Μεταξὺ τῶν ἔργων περιλαμβάνονταν καὶ δέκα Ἠπειρωτικὰ τοπία. Οἱ κριτικὲς τῶν ἐφημερίδων ἦταν ἐπαινετικές, ἐκτὸς ἀπὸ μία ποὺ δημοσιεύτηκε

στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (11-1-31), πολὺ πίκρανε τον παπα-Ἀρώνη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπάντηση ποὺ ἔδωκε.- Παράρτημα τῆς ὀργάνωσης *Ε.Ε.Ε.* (*Ἐθνικὴ Ἕνωσις Ἑλλάς*, ἡ ἕδρα της ἦταν στὴ Θεσσαλονίκη) ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (18-1-34). Μᾶλλον ἀνασυγκρότηση τοῦ παραρτήματος ἔγινε, γιατὶ αὐτὸ εἶχε ἱδρυθεῖ τὸ 1931 (βλ. προηγούμενο Η΄ τόμο). Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ παραρτήματος τὸ ἀπετέλεσαν οἱ: Ἀχιλ. Παπαχρήστου, πρόεδρος, Ἰωάννης Θεοδωρίκας, γενικὸς γραμματέας, Στέφανος Τσεκούρας, ταμίας, καὶ σύμβουλοι οἱ: Εὐάγ. Κολοβός, Σωτ. Μαρτίνης, Ἐμ. Νικολαΐδης καὶ Ἀριστομ. Μάνθος. Κατὰ τὶς δηλώσεις τῶν ἱδρυτῶν τοῦ παραρτήματος, ἡ ὀργάνωση ποτὲ δὲ θὰ μεταβαλόταν σὲ ὄργανο τοῦ φασισμοῦ, οὔτε θὰ δεχόταν πολιτικὲς ἐπιρροές. Ἄρχισε στὸ μεταξὺ ἔντονο ἀντικομμουνιστικὸ ἀγώνα, ποὺ συχνὰ κατέληγε σὲ ἐπεισόδια.- Ἡ ὑπόθεση τῆς σύλληψης τῶν Τσουμαναίων ἄρχισε νὰ ἐμφανίζει *μυθιστορηματικὴν πλοκήν*, διαπίστωνε ὁ *Κῆρυξ* (7-1-34), γιαυτὸ καὶ πρότεινε τὴν ἔκδοση ἐπίσημου ἀνακοινωθέντος ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση, κάτι ποὺ ποτὲ δὲν ἐκδόθηκε.- Ἀπὸ τὶς 25-1-34 ἡ ἑβδομαδιαία *Ἠπειρωτικὴ φωνὴ* ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται ἡμερήσια, ἐξαιτίας προφανῶς τῶν ἐπικείμενων δημαρχιακῶν ἐκλογῶν.- Στὴν ἑορτὴ τοῦ νεομάρτυρα ἁγίου Γεωργίου (17 Ἰανουαρίου) χοροστάτησε ὁ Σπυρίδων, δὲν παρακολούθησε ὅμως τὴ μεταφορὰ τῆς εἰκόνας τοῦ ἁγίου ἀπὸ τὴ Μητρόπολη στὸ σπίτι του.- Στὶς 15 Ἰανουαρίου ἔγιναν ἐκλογὲς γιὰ τὴν ἀνάδειξη νέου διοικητικοῦ συμβουλίου στὸ *Ἐπαγγελματικὸ καὶ Βιοτεχνικὸ Ἐπιμελητήριο*. Ἐκλέχτηκαν οἱ ἑξῆς: α) *Γιὰ τὸ Ἐπαγγελματικὸ τμῆμα* οἱ: 1) Βασ. Τσουκανέλης, 2) Ἀλκ. Καρακώστας, 3) Ν. Τζουβαντάρης, 4) Γ. Κοράκης, 5) Ἀθ. Βακαλόπουλος καὶ Ἀλ. Τσίπας (ἰσοψήφισαν), 6) Σπ. Δάκαρης, 7) Ν. Κριτσιβέλος, 8) Κ. Τόδουλος, 9) Κ. Παλλώδιος. β) *Γιὰ τὸ Βιοτεχνικὸ* οἱ: 1) Δ. Κωσταδήμας, 2) Δημ. Λύτης, 3) Γ. Κουρτελίδης, 4) Δ. Κωστῆς, 5) Ἀθ. Μακρῆς, 6) Κυρ. Κούσης, 7) Ἀλ. Τσάβαλος, 8) Εὐστρ. Στρατηγάκης, 9) Εὐθ. Τζάλλας. Ὁ προηγούμενος πρόεδρος τοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἰ. Παπαζήσης, ἀπέτυχε. Κατὰ τοῦ κύρους τῶν ἐκλογῶν ὑποβλήθηκαν ἐνστάσεις. Οἱ ἐφημερίδες διχάστηκαν. Ἄλλες ὑποστήριζαν τὸ ἔγκυρο τῆς ἐκλογῆς κι ἄλλες ζητοῦσαν τὴν ἐπανάληψή τους.- Θάνατοι: Πέθανε στὶς 8-1-34, *ὁ ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων ἱερέων τῆς πόλεως παπα-Βασίλειος Σιωμόπουλος, ἐφημέριος τοῦ ἁγίου Νικολάου* (ἀγορᾶς). Τὴν ἄλλη μέρα πέθανε κι ὁ ἐγκατεστημένος στὰ Γιάννινα, Τέγος Θεοδωρίκας, ἀπὸ τὸ Γρεβενίτι, οἰνοποιὸς καὶ οἰνέμπορος, σὲ ἡλικία 93 ἐτῶν, πατέρας τοῦ Ἰωαν. Θεοδωρίκα καὶ τῆς Ἀσπασίας Παπαβρανούση (*Ἐλευθερία*, 11-1-34).- Στὶς 22-1-33 ἡ *Ἐλευθερία* διέκοψε τὴν ἔκδοσή της. Ἐπανεκδόθηκε στὶς 8-4-34, ὅπου καὶ ἐκθέτει τοὺς λόγους τῆς διακοπῆς της. *Ὁ διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος* -ἔγραφε- *Χρ. Χρηστοβασίλης, διαφωνήσας μετὰ τῆς Γενικῆς διοικήσεως Ἠπείρου, ὡς πρὸς τὴν ἀνάμιξιν τοῦ ἐνταῦθα «Λαϊκοῦ κόμματος» εἰς τὰς δημοτικὰς ἐκλογὰς τῆς 11-2-34, καθ' ἃς ἦσαν οἱ ὑποψήφιοι οἱ ἀξιότιμοι συμπολῖται Δημήτριος Π. Βλαχλείδης καὶ Βασίλειος Πυρσινέλλας, ἐξ ἴσου δὲ συνδεόμενος φιλικῶς μετ' ἀμφοτέρων καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ταχθῇ κατ' οὐδενὸς τῶν ὑποψηφίων τούτων, ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῇ τῶν Ἰωαννίνων καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας, ἀφήσας τὴν εὐθύνην τῆς βεβαίας ἀποτυχίας τοῦ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κόμματος* (τῶν Λαϊκῶν) *ὑποστηριχθέντος εἰς τοὺς πρωτοστατήσαντας εἰς αὐτήν.*

Ἔφτασαν, λοιπόν, καὶ οἱ δημοτικὲς ἐκλογές. Ἡ διεξαγωγή τους ἀποφασίστηκε γιὰ τὶς 11 Φεβρουαρίου. Αὐτὴ τὴ φορά, παρὰ τὶς διαφοροποιήσεις στελεχῶν ἀπὸ τὶς δυὸ μεγάλες παρατάξεις, ὁ προεκλογικὸς ἀγώνας ἦταν ἔντονα κομματικοποιημένος, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Οἱ *Φιλελεύθεροι* καὶ οἱ συνοδοιποροῦντες *(Ἀγροτικοί, Προοδευτικοί)*, ἤθελαν νὰ νικήσουν μὲ κάθε τρόπο, γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἧττα τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, κατὰ τὶς βουλευτικὲς ἐκλογές. Ὑπῆρχαν γιαυτὸ οἱ προϋποθέσεις, ἀφοῦ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν Γιαννιωτῶν ἦταν *Φιλελεύθεροι*. Ὅμως αἰσθάνονταν κάπως ἀνασφαλεῖς γιὰ δυὸ κυρίως λόγους: α) Ἡ κυριότερη κι ἀρχαιότερη ἐφημερίδα τῶν *Φιλελευθέρων*, ὁ *Κῆρυξ*, τάχτηκε μὲ τὸ μέρος τοῦ Πυρσινέλλα. Ὁ «Ἠπειρωτάρχης» ἐπίσης, ὁ Δημ. Μπότσαρης, παρὰ τὴν ἐπιφυλακτικὴ στάση ποὺ κρατοῦσε στὴν ἀρχή, τελικὰ ὑποστήριξε τὸν Πυρσινέλλα, σὲ ἀντίθεση μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους βουλευτὲς καὶ γερουσιαστὲς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ποὺ τάχτηκαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Βλαχλείδη. β) Ὁ Πυρσινέλλας, λεγόταν ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια, ἐπηρεασμένος κι ἀπὸ τὸ Μπότσαρη, μὲ τὸν ὁποῖο συγγένευε, εἶχε προσχωρήσει σιωπηλὰ στὴ φιλελεύθερη παράταξη, κάτι ποὺ τοῦ ἔδινε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσει καὶ τὴν ψῆφο τῶν *Φιλελευθέρων*. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ διαφοροποίηση τοῦ Πυρσινέλλα, δημιούργησε διχογνωμίες καὶ στὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, μεγάλη μερίδα τοῦ ὁποίου ἀπαιτοῦσε νὰ κατεβάσει στὶς ἐκλογὲς τὸ κόμμα δικό του ὑποψήφιο, τὸν Ἀδ. Τσατσάνη. Τελικὰ οἱ *Λαϊκοὶ* κατέληξαν στὴν ὑποστήριξη τοῦ Πυρσινέλλα, γιατί, ὅπως ἔγραφαν οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες, ὁ Πυρσινέλλας ἀπείλησε ὅτι θὰ γνωστοποιοῦσε τὴ συμφωνία ποὺ εἶχε γίνει μὲ κύρια στελέχη τῶν *Λαϊκῶν* γιὰ ὑποστήριξή του.

Ἀποδείξεις τῆς ἀνησυχίας ποὺ κατεῖχε τοὺς *Φιλελεύθερους* γιὰ διαρροὴ ψηφοφόρων πρὸς τὸν Πυρσινέλλα, ἐξαιτίας τῆς λεγόμενης πολιτικῆς του διαφοροποίησης, ἀποτελοῦσε τὸ περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* τῆς 23-1-34, μὲ τίτλο: *Ἡ ὑποψηφιότης τοῦ κ. Πυρσινέλλα.* Ἔγραφε: *Ἴσως ὅμως παρατηρηθῆ ὅτι ὁ κ. Πυρσινέλλας, ἀπὸ ἐτῶν τώρα, ἠλλαξοπίστησε πολιτικῶς καὶ προσετέθη, ὡς φανατικὸς ὀπαδὸς πλέον, εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Φιλελευθέρων. Τόσον τὸ χειρότερον, ἀπαντῶμεν ἡμεῖς καὶ θὰ ἀντιπαρατηρήσουν οἱ φιλελεύθεροι ψηφοφόροι. Οἱ ντουνμέδες* (οἱ ἀλλαξοπιστοῦντες) *οὔτε τὴν ἐμπιστοσύνην ἐξασφαλίζουν, οὔτε καὶ ἀξιώνονται τιμῶν. Πάντοτε ἀποτελοῦν τοὺς ταπεινοὺς καὶ χαμερπεῖς ἐκείνους χαρακτῆρας, οἱ ὁποῖοι δίκην χαμαιλεόντων ἀλλάσσουν πολιτικοὺς σχηματισμοὺς διὰ νὰ διαπράξουν καὶ συνεχίσουν δευτέραν προδοσίαν.* (Κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ ἀρθρογράφου ἔπρεπε νὰ τρέχει στὶς φλέβες σου βενιζελικὸ αἷμα ἀπὸ καταβολῆς βενιζελισμοῦ γιὰ νὰ εἶσαι ἀποδεκτὸς ὡς γνήσιος ὀπαδὸς καὶ νὰ καταλαμβάνεις ἀξιώματα. Κάθε ἄλλος προσχωρῶν στὸ κόμμα ἦταν δευτέρας κατηγορίας ὀπαδός, ἕτοιμος νὰ προδώσει. Πῶς ὅμως ἔγινε δεκτὸς στὶς τάξεις τοῦ Βενιζελισμοῦ ὁ βασιλικότατος γαλαζο-

αίματος, μέχρι τὸ 1922, ἀντιστράτηγος Ἀν. Παπούλας, ποὺ πλήρωσε, ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο, τὴ μετάστασή του στοὺς Βενιζελικούς, μὲ τὴ ζωή του, μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματος τοῦ Βενιζέλου τὸ 1935;). Τὰ ὑποστηρίζοντα τὸ Βλαχλείδη δημοσιογραφικὰ ἔντυπα, ἀπηχώντας τὴ βούληση τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*, ἔθεταν ὡμὰ τὸ θέμα: *Ἡ ἐπιτυχία τοῦ κ. Βλαχλείδη τίθεται πλέον ὡς ζήτημα κομματικῆς ἐπιτυχίας, ἐκ μέρους τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 4-2-33). Δὲν ἐνδιέφεραν τόσο οἱ ἱκανότητες τῶν ὑποψηφίων δημάρχων, παρόλο ποὺ πολὺ μελάνη χύθηκε γιαυτὲς κι ἀπὸ τὶς δυὸ παρατάξεις, ὅσο ἡ ἐπίτευξη τῆς νίκης, γιὰ νὰ ἱκανοποιηθεῖ, γιὰ τὴν παράταξη τῶν Φιλελευθέρων καὶ τῶν συνεργατῶν τους, τὸ κοινὸ αἴσθημα: νὰ νικήσει ὁ Βενιζελισμός. *Ἡ πανηγυρικὴ ἐκλογὴ τοῦ Βλαχλείδη* -δήλωνε ὁ βουλευτὴς Γεώργ. Καγιᾶς- *θὰ χύσῃ βάλσαμον παρηγορίας εἰς τὴν πονεμένην ψυχὴν τοῦ Μπάμπα μας.* Ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος, ἐπηρεασμένος μᾶλλον ἀπὸ τὸ Μπότσαρη, ἔστειλε ἕνα μήνυμα-χρησμό, τοῦ τὸ ζήτησε ἐπίμονα ὁ *Σύνδεσμος τῶν Φιλελευθέρων*, τὸ ὁποῖο ἡ κάθε παράταξη ἑρμήνευε, ὅπως ἤθελε. Ὁ *Κῆρυξ*, ἐπέμενε ὅτι ὁ Βενιζέλος ὑποστήριζε τὸν Πυρσινέλλα, οἱ ἄλλοι τὸ ἀντίθετο.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα ἦταν φυσικὸ κι ὁ προεκλογικὸς ἀγώνας νὰ ὀξυνθεῖ, ὅπως τὸ πιστοποιεῖ ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων. Οἱ τίτλοι τους ἦταν ἀνάλογοι μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν ἄρθρων, πολλὲς φορὲς ἀπαράδεκτοι: *Ὁ Πυρσινέλλας ἔφαγε τὴν πρώτη φόλα, Ἡ λεοντὴ τοῦ ὄνου κατέπεσε καὶ ὁ κ. Πυρσινέλλας τοῦ κοινοῦ περίγελως κατέστη. Ὁ Πυρσινέλλας ἀκούει «ἀέρα» καὶ δέχεται λεμονόπετσες.* Ἡ ἀρθρογραφία τῆς *Ἠπείρου* τῆς μόνης ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν *Λαϊκῶν* ποὺ ὑποστήριζε τὸν Πυρσινέλλα - ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη εἶχε κλείσει, ἐνῶ ἡ *Κραυγὴ* τοῦ *Λαϊκοῦ* Γρ. Σακκᾶ, ὑποστήριζε τὸν Βλαχλείδη, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἄφησε ἀχρησιμοποίητο κοσμητικὸ ἐπίθετο γιὰ νὰ ὑποδηλώσει τὶς ἱκανότητές του- δὲν ἀναπτυσσόταν κάτω ἀπὸ τίτλους ἐντυπωσιακούς, ὅπως ἐκείνους τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, ἦταν ὅμως ὀξύτατη καὶ καυστικὴ σὲ βάρος τοῦ Βλαχλείδη καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν του: *Καλούμεθα* -ἔγραφε- *νὰ ἐκλέξωμεν τὸν δήμαρχον, ὁ ὁποῖος θὰ συνέτριβε τὰς μικροσατραπικὰς τάσεις καὶ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς προνομιούχου περὶ τὸ Δημαρχεῖον κύκλου, ὁ ὁποῖος ἀποκαρποῦται τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς εἰσχωρήσεως οὐδενὸς ἄλλου μὴ ἡμετέρου. Καλούμεθα νὰ ἐκλέξωμεν τὸν δήμαρχον, ὅστις θὰ προστατεύσῃ τὴν κοινὴν περιουσίαν ἀπὸ τὰς σπατάλας, τὰ σφάλματα τὴν παράλογον διασπάθισιν καὶ τὴν ἐμπαθῶς μεροληπτικὴν νομὴν τῶν δικαιωματικῶς προορισμένων δι' ἐπικαρπίαν γῆς πόλεως χρημάτων, ἀπὸ φίλους καὶ ὑποστηρικτὰς* (27-1-34). Καὶ τρεῖς μέρες ἀργότερα (30-1-34): *Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σήμερον τονίζομεν εἶναι ἡ ἀνικανότης τοῦ Δήμου, ὅστις δὲν ἔχει νὰ ἀποδείξῃ τίποτε ἀπολύτως. Τελεία ἀναλγησία διὰ τοὺς ἀπόρους καὶ ἀνέργους, ἀκαταστασία τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ὡς κα-*

τεστραμένη τουρκόπολις, ἐγκατάλειψις τῶν ἀπομεμακρυσμένων συνοικιῶν εἰς τὴν βρῶμαν καὶ τὴν κακομοιριάν, ἔλλειψις ὕδατος καὶ καθαριότητος, εἶναι τὰ ἔργα μιᾶς ὁλοκλήρου τετραετίας (τοῦ Βλαχλείδη). *Δὲν εἶναι δὲ οὐδόλως δύσκολον νὰ εὕρῃ κανεὶς τὰ βαρύτερα αἴτια τῶν ἀτασθαλιῶν του, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἄρρυθμον λειτουργίαν τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου, τὴν ἀδιαφορίαν του, τὴν ἀνικανότητα καὶ τὴν ἔλλειψιν πρωτοβουλίας τοῦ κ. Βλαχλείδη νὰ κατανοήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ Δήμου, εἴτε ἑκουσίως, εἴτε ἀκουσίως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διῆλθεν μία ὁλόκληρος τετραετία στεῖρα καὶ ἄγονος, κληροδοτήσασα εἰς τὴν πόλιν τὰς συνεπείας τῆς στειρότητός της, μία τετραετία ἀτασθαλιῶν καὶ παραλόγου καὶ ἐγκληματικῆς σπατάλης.*

Ἀλλὰ γιὰ τὰ ἴδια περίπου καὶ χειρότερα ἀκόμη κατηγοροῦσαν τὸν Πυρσινέλλα οἱ ἀντίπαλοί του γιὰ τὴ δική του δημαρχιακὴ τετραετία. *Ἴδε ὁ ἄνθρωπος*, τιτλοφοροῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (3-2-34) τὸ ἄρθρο του κι ἀνέπτυσσε τὰ δεινὰ ποὺ εἶχε σωρεύσει στὴν πόλη ὁ Πυρσινέλλας: *Εἶναι ὁ μοιραῖος ἄνθρωπος* (ἡ φράση ἐπαναλαμβάνεται στὴν ἀρχὴ κάθε πρότασης) *ὁ καταπροδώσας τὰ συμφέροντα τοῦ Δήμου... τῶν σατανικῶν σχεδίων καὶ τῶν ἀθλιοτέρων ἐπινοήσεων..., ὅστις καταπολέμει λυσσωδῶς τὴν προσπάθειαν τοῦ τότε Δημοτικοῦ συμβουλίου, τὴν κατατείνουσαν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῶν συνοικιῶν... ὁ ἀνάλγητος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἰς μὲν τὴν φτωχολογιὰν ἐδεικνύετο σκληρότατος, πρὸς δὲ τοὺς εὐνοουμένους του γενναιότατος, ...* (εἶναι) *ὁ δικολάβος δικηγόρος, ὁ ἐναβρυνόμενος ὅτι καὶ εἰς τὶς τσέπες του ἀκόμη κρατεῖ νόμους, καὶ μὴ γνωρίζων τὰς κολοσσαίας εὐθύνας τοῦ δευτερεύοντος διατάκτου* (ὑπονοεῖ τὴν κατάχρηση ποὺ εἶχε γίνει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας του ἀπὸ τὸν ταμία τοῦ Δήμου Ντάφλο, γιὰ τὴν ὁποία ὅμως τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο εἶχε ἀποφανθεῖ ὅτι ὁ Πυρσινέλλας δὲν εἶχε καμμία εὐθύνη), *...ὁ κατὰ τὰς συνεδριάσεις τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου χρησιμοποιῶν ὅλην τὴν δικολαβικήν του δεινότητα διὰ νὰ παραπείθῃ καὶ παραπλανᾷ ...ὁ μοιραῖος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θὰ ὡδήγει εἰς πλήρη καταστροφὴν τὸν Δῆμον... εἶναι, τέλος, ὁ κ. Βασίλειος Πυρσινέλλας, ὁ ὁποῖος κάμνει πὼς δὲν ἀκούει τὰς συνεχιζομένας ἀρὰς καὶ κάμνει πὼς δὲν βλέπει τὰ ἀναθέματα τῆς λαϊκῆς ὀργῆς.* Αὐτὰ ἦταν τὰ πορτραῖτα τῶν δυὸ ὑποψήφιων δημάρχων τῶν Γιαννίνων, τὸ 1934. Τότε πολλοὶ πίστεψαν στὶς κατηγορίες καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ καὶ ἔδωκαν τὴν ψῆφο τους, πιστεύοντας ὅτι ὁ ἀντίπαλος ἦταν αὐτὸς ποὺ ἐμφάνιζαν οἱ κομματικὲς ἐφημερίδες, κάποιος δηλαδή, ποὺ μόνο σκοπὸ τῆς ζωῆς του εἶχε βάλει νὰ καταστρέψει τὴν πόλη. (Τὰ ἴδια γίνονται καὶ σήμερα, εἴτε γιὰ δημοτικὲς ἐκλογὲς πρόκειται, εἴτε γιὰ βουλευτικές, μὲ λίγες διαφοροποιήσεις ἀναγόμενες στὶς ἰδεολογικὲς τάσεις κάθε παράταξης: ὁ ἀντίπαλος μόνο τὴν καταστροφὴ θὰ φέρει στὸ Δῆμο ἢ στὴν Ἑλλάδα). Θὰ ἦταν πολὺ χρήσιμο ἕνα ἄλμα στὴν ἱστορία γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ πὼς βλέπουν καὶ κρίνουν

οἱ σημερινοὶ Γιαννιῶτες τὶς δυὸ αὐτὲς προσωπικότητες, ποὺ διεκδικοῦσαν τὸ δημαρχιακὸ ἀξίωμα τὸ 1934. Ὁ Δημ. Βλαχλείδης, κέρδισε τότε τὶς ἐκλογές, παρέμεινε στὴ συνέχεια δήμαρχος καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου, καθόλη τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς κι ἀρκετὸ καιρὸ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, μιὰ ζωὴ δήμαρχος δηλαδή. Μετὰ τὸ θάνατό του ὅμως ξεχάστηκε ἀπὸ τοὺς Γιαννιῶτες. Ἀντίθετα ὁ Πυρσινέλλας, ποὺ κατὰ τοὺς κατηγόρους του θὰ κατέστρεφε τὴν πόλη ἂν ἐκλεγόταν δήμαρχος, ἐπιζεῖ στὴ μνήμη παλιότερων καὶ νεότερων καὶ θὰ ἐπιζήσει καὶ στὸ μέλλον γιὰ δυὸ μεγάλες προσφορές του: α) Τὴ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῶν Γιαννίνων καὶ β) τὴ διάθεση ὅλης τῆς μεγάλης περιουσίας του γιὰ τὴν πόλη. Μὲ τὶς προσόδους της δημιουργήθηκαν πνευματικὲς ἑστίες, κέντρα, πάρκα καὶ πολλὰ ἄλλα... Ἂς ξαναγυρίσουμε ὅμως στὸν προεκλογικὸ ἀγώνα γιὰ τὴν ἐκλογὴ δημάρχου τῆς πόλης, τὸ 1934.

Σφοδρὲς ἐπιθέσεις δέχονταν ὁ Πυρσινέλλας, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀπὸ τὴν *Κραυγὴ* τοῦ Σακκᾶ, ὁ ὁποῖος κατέβαινε στὶς ἐκλογὲς ὡς «ἀνεξάρτητος δημοτικὸς σύμβουλος (ἀνεξάρτητος κατέβαινε καὶ ὁ Εὐθ. Τζάλλας, διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*), καθὼς κι ἀπὸ τὴν *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (ἦταν καὶ τὰ ἑβδομαδιαῖα φύλλα, ποὺ κατηύθυναν τὶς βολές τους ἐναντίον τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης παράταξης). Ὁ Βλαχλείδης καὶ τὰ στελέχη του περισσότερο φοβοῦνταν τὸν *Κήρυκα*, τὶς ἐπιθέσεις καὶ ἀποκαλύψεις του. Ἦταν ἐφημερίδα *φιλελεύθερη* κι ὁ λόγος της εἶχε ἀπήχηση στοὺς *Φιλελεύθερους* ψηφοφόρους. Αὐτὴ τὴν ἀπήχηση ἀγωνίζονταν νὰ ἐξουδετερώσουν τὰ στελέχη τοῦ Βλαχλείδη, κυρίως οἱ βουλευτὲς τοῦ νομοῦ, ποὺ εἶχαν ταχθεῖ, πλὴν τοῦ Δ. Μπότσαρη, μὲ τὸ μέρος του. Τὸ μήνυμα τοῦ Μπότσαρη ποὺ μὲ τόση ἀγωνία περίμεναν οἱ τῆς παράταξης τοῦ Βλαχλείδη, ἀπέκλινε στὴν ὑποστήριξη τοῦ Πυρσινέλλα, γιαυτὸ καὶ οἱ συνάδελφοί του βουλευτὲς καὶ οἱ ἐφημερίδες τῆς παράταξης, ἄρχισαν ὁμαδικὲς βολὲς ἐναντίον του, μὲ πρῶτο ἀρθρογράφο τὸ Γ. Καγιᾶ. Τὸ μήνυμα Μπότσαρη συνόψιζε τὶς θέσεις του σὲ δυὸ φράσεις: *Ὁ κ Πυρσινέλλας εἶναι ἀνεξάρτητος ὑποψήφιος* (μπορεῖ συνεπῶς νὰ ψηφιστεῖ ἀπὸ ὅλους, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς *Φιλελευθέρους*), *ὁ δὲ κ. Βλαχλείδης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ φιλελεύθερος.* Ἀλλὰ καὶ τὸ μήνυμα τοῦ Βενιζέλου δὲν ἦταν σαφές, ἔπαιρνε πολλὲς ἑρμηνεῖες: *Εἶναι γνωστὸν* -τηλεγραφοῦσε ὁ Βενιζέλος- *ὅτι ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν ἔχρισεν ὑποψηφίους δημάρχους, ἀφῆνον ἐλευθέρους τοὺς φίλους του νὰ ψηφίσουν ἐκεῖνον ἐκ τῶν ὑποψηφίων, τὸν ἀνήκοντα εἰς τὸν «Ἐθνικὸν συνασπισμόν», τὸν ὁποῖον κρίνουν ὡς καλλίτερον.* Ὅμως, κατὰ τὸ μήνυμα Μπότσαρη, ὁ Βλαχλείδης δὲν ἦταν φιλελεύθερος, δὲν ἀνῆκε δηλαδὴ στὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμό*. Αὐτὴ τὴν ἀσάφεια τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Βενιζέλου ἐκμεταλλεύτηκε ὁ *Κῆρυξ* γιὰ νὰ ἐμφανίσει τὸ περιεχόμενο τοῦ τηλεγραφήματος ὑπὲρ τοῦ Πυρσινέλλα. Τελικὰ οἱ ὁμοϊδεάτες τοῦ Μπότσαρη βουλευτές, (Σίμος, Μυ-

λωνᾶς, Λούλης, Καγιᾶς, Μπέμπης, Παπασταύρου) μὲ συνεχεῖς δηλώσεις καὶ προκηρύξεις τους, κατόρθωσαν νὰ συγκρατήσουν τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν *Φιλελευθέρων* στὸ πλευρὸ τοῦ Βλαχλείδη καὶ νὰ τὸν ἐκλέξουν δήμαρχο. Ὁ Μπότσαρης, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ (εἶχε καταπολεμήσει σφοδρὰ τὸν Βλαχλείδη καὶ κατὰ τὶς προηγούμενες δημοτικὲς ἐκλογὲς) βρέθηκε μὲ τὴν πλευρὰ τῶν ἡττημένων...

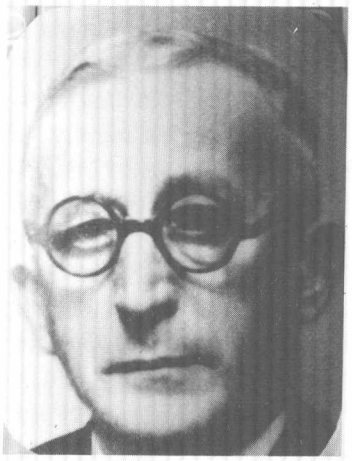

Βασ. Γιαννάκος, δικηγόρος καὶ πολιτευτής.

Στὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου ἀνακηρύχτηκαν ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο Ἰωαννίνων οἱ ὑποψήφιοι δήμαρχοι, πάρεδροι καὶ δημοτικοὶ σύμβουλοι. *Δήμαρχοι:* Δημ. Βλαχλείδης, Βασ. Πυρσινέλλας καὶ Μιχ. Τσάντης, κομμουνιστής. *Πάρεδροι:* Νικ. Σακελλαρίδης, Νικ. Στάμμος ἢ Τσιγγρῆς, Σταῦρος Τσονίδης, Ἀναστ. Βλαχόπουλος, Ἀναστ. Χρηστίδης, Θωμᾶς Μαλετσίδης, Χαρ. Θῶμος, Ζώης Γκλίναβος, Δ. Βέργος καὶ Ἐπ. Βέλλης. *Σύμβουλοι:* Κυρ. Κούσης, Σωτ. Μαρτίνης, Γρ. Σακκᾶς, Γ. Καππᾶς, Θεμ. Μέλης, Κων. Ρώϊμπας, Γ. Κοράκης, Π. Σεπετᾶς, Βασ. Ἀθ. Τσουκανέλης, Δημ. Τσινάβος, Εὐαγ. Φρίγγας, Σπ. Τζώρτζης, Θωμᾶς Νούσιας, Βασ. Μιχαηλίδης, Ἐμ. Λεβῆς Ἰουδᾶ, Ἀριστ. Λεύκοβιτς, Θεόδ. Κόντος, Γεώργ. Καζαντζῆς, Πέτρος Ζωνίδης, Ἀβραὰμ Λεβῆς Δαβιτσών, Ἀθαν. Ἀθανασιάδης, Σωτ. Γκιζᾶς, Δημ. Τσονίδης, Βασ. Γιαννάκος, Γεώργ. Σούλης, Γεώργ. Γούσιας, Σωτ. Συρμακέσης, Βασ. Λάππας, Κυρ. Ξανθός, Ἰουδᾶ Λεβῆς Ἀβραάμ, Ἠλίας Νεγρίν, Θωμᾶς Βούρης, Νικ. Λάππας, Ἀθαν. Κούρεντας, Δημοσθ. Πανίδης, Νικ. Τζοφόπουλος, Ἀπ. Τριανταφύλλου, Ἀθαν. Βακαλόπουλος, Ἰω. Παπαζήσης, Χαρ. Λάππας, Ἀδαμ. Τσατσάνης, Εὐθ. Τζάλλας, Θωμᾶς Γκζίτης, Εὐκλείδης Μουμουλίδης, Βασ. Ἀναγνώστου, Βασ. Πηγαδᾶς, Ἀθαν. Γέσιος, Ἀλέκος Μέκαλης, Ἀριστ. Παναγιωτόπουλος.

Ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους αὐτοὺς στὰ δυὸ μεγάλα ψηφοδέλτια περιελήφθησαν οἱ ἑξῆς: Α) *Ψηφοδέλτιο Δημ. Βλαχλείδη,* α) *Πάρεδροι:* Νικ. Σακελλαρίδης, συνταξ. καθηγητής, Νικ. Στάμμος ἢ Τσιγγαρῆς, ἔμπορος, Σταῦρος Τσονίδης, ἔμπορος. β) *Δημοτικοὶ σύμβουλοι:* Ἀθαν. Ἀθανασιάδης, ἔμπορος, Σωτ. Γκιζᾶς, δικηγόρος, Πέτρος Ζωνίδης, ἔμπορος, Γεώργ. Καζαντζῆς, παραγγελιοδόχος, Θεόδωρος, Κόντος, λοχαγὸς ἐ.ἄ., Γεώργ. Κοράκης, ἔμπορος, Ἀριστ. Λεύκοβιτς, ὀδοντίατρος, Ἐμ. Λεβῆς τοῦ Ἰουδᾶ, ἔμπορος, Ἀβραὰμ Λεβῆς τοῦ Δαβιτσών, ἔμπορος, Βασ. Μιχαηλίδης, γιατρός, Θεμ. Μέλης, ἔμπορος, Κων. Ρώϊμπας, δικηγόρος, Πέτρος Σεπετᾶς, βιομήχανος, Δημ. Τσινάβος, ἔμπορος, Βασίλ. Ἀθ. Τσουκανέλης, ἔμπορος,

Εὐάγγελος Φρίγκας, ἔμπορος, Χαρ. Θῶμος, ἔμπορος, Ζώης Γκλίναβος, παραγγελιοδόχος. Β) *Ψηφοδέλτιο Βασιλείου Πυρσινέλλα:* α) *Πάρεδροι:* Ἀναστ. Χρηστίδης, γιατρός, Ἀναστ. Βλαχόπουλος, ἔμπορος, Θωμᾶς Μαλετσίδης, κτηματίας, β) *Δημοτικοὶ σύμβουλοι:* Ἀδαμ. Τσατσάνης, γιατρός, Ἀθαν. Βακαλόπουλος, ἐπιχειρηματίας, Ἀθαν. Κούρεντας, δικηγόρος, Ἀπ. Τριανταφύλλου, ἔμπορος, Ἀριστ. Παναγιωτόπουλος, πρόσφυγας, Βασ. Λάππας, γιατρός, Γεώργ. Καππᾶς, ὀδοντίατρος, Γεώργ. Σούλης, γιατρός, Δημοσθ. Πανίδης, διευθυντὴς ἐφημερίδας *Κῆρυξ*, Ἠλίας Νεγρίν, ἔμπορος, Θωμᾶς Βούρης, ἔμπορος, Θωμᾶς Νούσιας, κτηματίας, Λεὼν Λεβῆς, ἔμπορος, Νικ. Λάππας, πρώην νομάρχης, διευθυντὴς *Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου*, Νικ. Γούσιας, δικηγόρος, Σωτ. Συρμακέσης, δικηγόρος, Χαράλ. Λάππας, ἔμπορος. Γ) *Ψηφοδέλτιο Μιχ. Τσάντη:* Ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι ποὺ δὲν συμπεριλήφθηκαν στὰ ψηφοδέλτια, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Εὐθ. Τζάλλα, Γρ. Σακκᾶ καὶ Βασ. Γιαννάκο, καὶ κατέβηκαν στὶς ἐκλογὲς ὡς ἀνεξάρτητοι, ἀνῆκαν στὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Μ. Τσάντη.

Γεώργιος Καζαντζῆς.

Στὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Δ. Βλαχλείδη, ἡ πλειοψηφία τῶν ὑποψηφίων παρέδρων καὶ συμβούλων (57%) εἶναι ἔμποροι. Στὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Β. Πυρσινέλλα, τὸ ποσοστὸ τῶν ἐμπόρων ὑποψηφίων συμβούλων εἶναι μόνο 29%. Στὸ ἴδιο ψηφοδέλτιο ὑπάρχουν περισσότεροι κτηματίες καὶ ἐπιχειρηματίες ἀπ' ὅ,τι στὸ πρῶτο. Ὑπάρχει καὶ ἕνας στὸ ψηφοδέλτιο Πυρσινέλλα ποὺ καταχωρίζεται ὡς «πρόσφυξ», χωρὶς ἐπάγγελμα. Ἂς σημειωθεῖ, τέλος, ὅτι ὁ Πυρσινέλλας, παρότι συμπεριέλαβε στὸ ψηφοδέλτιο καὶ ἀρκετοὺς Φιλελευθέρους, καὶ παρὰ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Δημ. Μπότσαρη δὲ μπόρεσε ν' ἀναστρέψει τὸ πλειοψηφικὸ ρεῦμα ποὺ εἶχε δημιουργεῖ ὑπὲρ τοῦ Βλαχλείδη, ὑποστηριζόμενου ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους βουλευτὲς καὶ γερουσιαστὲς τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*.

Οἱ ἐκλογὲς τῆς 11ης Φεβρουαρίου ἔγιναν μὲ ἠρεμία. Τὰ ἀποτελέσματα ἀνέδειξαν νικητὴ τὸ Δημ. Βλαχλείδη, μὲ μεγάλη πλειοψηφία (61%). Ὁ Πυρσινέλλας πῆρε τὸ 32% περίπου καὶ ὁ Μιχ. Τσάντης τὸ 7% περίπου. Τὰ ποσοστὰ αὐτὰ σὲ ψήφους μεταφράζονται ὡς ἑξῆς: Ψήφισαν συνολικὰ 2867. Ἀπὸ τοὺς ψήφους αὐτοὺς πῆραν: Δ. Βλαχλείδης 1651, Β. Πυρσινέλλας 853 καὶ Μιχ. Τσάντης 183. Κατὰ ἐκλογικὰ τμήματα οἱ ψῆφοι κατανεμήθηκαν ὡς ἑξῆς: α) *Μαρούτσειος σχολή:* Ψήφισαν 502. Πῆραν: Βλαχλείδης 300, Πυρσινέλλας 158, Τσάντης 42, ἄκυρα 2. β) *Παυλίδειος σχολή:* Ψήφισαν

553. Πῆραν: Βλαχλείδης 374, Πυρσινέλλας 114, Τσάντης 65. γ) *Καπλάνειος σχολή:* Ψήφισαν 594. Πῆραν: Βλαχλείδης 339, Πυρσινέλλας 225, Τσάντης 29, ἄκυρο 1. δ) *Ζωσιμαία σχολή:* Ψήφισαν 679. Πῆραν: Βλαχλείδης 438, Πυρσινέλλας 201, Τσάντης 40. ε) *Ὀρφανοτροφεῖο Γεωργίου Σταύρου:* Ψήφισαν 359. Πῆραν: Βλαχλείδης 200, Πυρσινέλλας 148, Τσάντης 7, ἄκυρα 4. Τὴν ἐπόμενη τῶν ἐκλογῶν οἱ Γιαννιῶτες πανηγύριζαν. Καὶ δὲν πανηγύριζαν μόνο οἱ τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, γιὰ τὴ νίκη τοῦ Βλαχλείδη, τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ *Λαϊκοί*, γιὰ τὴ νίκη τοῦ κόμματός του στὶς περισσότερες πόλεις τῆς Ἑλλάδας καὶ κυρίως στὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα, τὴν Ἀθήνα, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ βράδυ τῆς 11ης Φεβρουαρίου, ὅταν ἔγιναν γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκλογικῆς νίκης τοῦ Δ. Βλαχλείδη, οἱ ὀπαδοί του συγκεντρώθηκαν στὸ ἐκλογικό του κέντρο καὶ μὲ ζητωκραυγές: *Ζήτω ὁ Μπάμπας, Ζήτω ὁ Βλαχλείδης, Κάτω ὁ προδότης Μπότσαρης*, ζητοῦσαν ἀπὸ τὸ Βλαχλείδη νὰ τοὺς μιλήσει. Ὁ ἐκλεγμένος δήμαρχος χαιρέτησε καὶ εὐχαρίστησε τὸ συγκεντρωμένο πλῆθος *διὰ τὴν περίλαμπρον νίκην, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισαν ἐναντίον τοῦ γκοτσαμπασισμοῦ.* Στοὺς συγκεντρωμένους μίλησαν ἐπίσης οἱ Μιχαηλίδης (πρῶτος σὲ ψήφους ἐπιτυχὼν σύμβουλος), Βηλαρᾶς (γερουσιαστὴς) καὶ Καγιᾶς (βουλευτής, γιὰ νὰ ἐξάρουν τὴ σημασία τῆς νίκης. (Ἡ ἱστορία ἀπέδειξε ὅτι ἡ νίκη τοῦ Βλαχλείδη δὲν ἦταν καθόλου νίκη τῶν «προοδευτικῶν δυνάμεων» ἐναντίον τοῦ «γκοτζαμπασισμοῦ». Ὁ Βλαχλείδης ἦταν περισσότερο συντηρητικὸς στὶς ἰδέες του, παρότι ὁ Πυρσινέλλας. Ὁ πρῶτος δὲν ἀνελάμβανε εὔκολα πρωτοβουλίες, δίσταζε στὶς ἀποφάσεις, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καθυστερεῖται ἡ ἐκτέλεση ἔργων, γιαυτὸ καὶ οἱ Γιαννιῶτες τὸν ἀποκαλοῦσαν «ἀπογάλια», ἀντίθετα μὲ τὸν Πυρσινέλλα ποὺ διατύπωνε πρωτοποριακὲς ἰδέες γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τῆς πόλης, τὸ ἀπέδειξε ἄλλωστε καὶ ἡ διάθεση ὅλης τῆς περιουσίας του γιὰ τὴν προκοπή της). *Ὁ λαὸς διέκοπτε συνεχῶς τοὺς ρήτορας ζητω-*

Στὴ φωτογραφία (μεταπολεμική), ὁ Ἀναστ. Βλαχόπουλος, πρῶτος ἀπὸ ἀριστερά. Ἀπὸ δεξιά: Γ. Ἐξαρχόπουλος, Δη, Πανίδης, διευθυντὴς τοῦ *Κήρυκος*, Εὐθ. Τζάλλας, διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*. Διακρίνεται κι ὁ γράφων, δημοσιογράφος τότε.

κραυγάζων ὑπὲρ τοῦ Βενιζέλου, τοῦ Πλαστήρα καὶ τοῦ Βλαχλείδη καὶ ἀποδοκιμάζων τὸν προδότην Μπότσαρην, ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (13-2-34) καὶ συνέχιζε: *Μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Βηλαρᾶν, Καγιᾶν καὶ Βλαχλείδην, ἔγινε ὀγκωδεστάτη διαδήλωσις, περιερχομένη τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν, καὶ τὰς ὁδοὺς Ἀβέρωφ καὶ Λόρδου Βύρωνος διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βλαχλείδη.* Τὰ ἐπινίκεια συνεχίστηκαν καὶ τὴν ἄλλη μέρα (12 Φεβρουαρίου). Ὀπαδοὶ τοῦ Βλαχλείδη, *περιήρχοντο δι' ἀμαξῶν τὴν πόλιν, ζητωκραυγάζοντες καὶ πανηγυρίζοντες.* Στὸ Βλαχλείδη ἔστειλαν συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ὁ Βενιζέλος κι ὅλοι οἱ βουλευτὲς καὶ γερουσιαστὲς τῆς Ἠπείρου, ἐκτὸς τοῦ Μπότσαρη.

Ὅπως ἀναφέρθηκε, πανηγύρισαν καὶ οἱ *Λαϊκοὶ* στὰ Γιάννινα γιὰ τὰ γενικότερα ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα. Οἱ πανηγυρισμοὶ ἔγιναν ὄχι τὸ ἴδιο βράδυ τῆς ἡμέρας τῶν ἐκλογῶν, ἀλλὰ τὴν ἑπομένη μέρα, ὅταν ἡ Γενικὴ διοίκηση κι ὁ *Λαϊκὸς πολιτικὸς σύλλογος* μὲ ἀνακοινώσεις τους ἔκαναν γνωστὴ *τὴν περιφανῆ νίκην τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα.* Ἡ συγκέντρωσις ἔγινε ἔξω ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο *Ἀβέρωφ* (κατὰ τὴν *Ἤπειρο* ἦταν ὀγκωδεστάτη) καὶ πρὸς τὸ πλῆθος μίλησαν, γιὰ τὴ σημασία τῆς νίκης ὁ πρόεδρος τοῦ *Λαϊκοῦ συλλόγου*, Ἀδ. Τσατσάνης κι ὁ δικηγόρος Γ. Μουλαϊμίδης, ποὺ διάβασε καὶτὸ ψήφισμα ποὺ τηλεγράφησαν στὴν κυβέρνηση. Τὸ ψήφισμα ἔλεγε: *Λαϊκοὶ συμπολῖται καὶ φίλοι κυβερνήσεως πανηγυρίσαντες περίλαμπρον κυβερνητικὴν νίκην καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὑποβάλουσι θερμὰ συγχαρητήρια, εὐχόμενοι εὐόδωσιν ὁλοκληρώσεως ἔργου ἀνορθώσεως Ἑλλάδος, ὑπὸ περίλαμπρον ἐξασφάλισιν εἰρήνης, δι' ὑπογραφέντος συμφώνου* (ἐννοεῖ τὸ Βαλκανικὸ σύμφωνο ποὺ εἶχε ὑπογραφεῖ στὴν Ἀθήνα στὶς 9-2-34). Μετὰ τὴ συγκέντρωση στὴν πλατεία, σχηματίστηκε διαδήλωση, ἡ ὁποία κατέληξε στὴ Γενικὴ διοίκηση, ἀφοῦ πρῶτα πέρασε μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορά, ζητωκραυγάζοντας: *Τσαλδάραρος, Παναγιώταρος, Ζήτω τὸ κόμμα μας, Κοὺκ ὁ Μπάμπας.* (Τὸ «κοὺκ» ἦταν ἡ λέξη τῆς ἔντονης ἀποδοκιμασίας κάποιου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη). Στοὺς συγκεντρωθέντες ἔξω ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση, μίλησε ὁ γενικὸς γραμματέας της Σταυρόπουλος γιὰ νὰ ἐξάρει τὴ σημασία τῆς πανελλήνιας ἐκλογικῆς ἐπιτυχίας τῶν *Λαϊκῶν.* Τὴ σημασία τῆς νίκης ὑπογράμμισε σὲ ἄρθρο της μὲ τίτλο: *Ὁ Λαϊκὸς θρίαμβος* (13-2-34), ἡ *Ἤπειρος*, ποὺ πάντως ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ ἐφημερίδα ἐκδιδόταν σ' ἄλλη πόλη κι ὄχι στὰ Γιάννινα ὅπου οἱ *Λαϊκοὶ* εἶχαν ὑποστεῖ ἐκλογικὴ ἧττα. Ἡ *Κραυγή*, ἐφημερίδα τῶν *Λαϊκῶν* ὑποτίθεται, πανηγύριζε γιὰ τὴ νίκη τοῦ Βλαχλείδη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ θριαμβευτικὴ «νίκη» τοῦ διευθυντῆ της Γρ. Σακκᾶ, ποὺ εἶχε συγκεντρώσει σημαντικὸ ἀριθμὸ ψήφων (ὡς ἀνεξάρτητος ὑποψήφιος), χωρὶς τελικὰ νὰ ἐκλεγεῖ δημοτικὸς σύμβουλος. Σύμφωνα μὲ τὰ ἀποτελέσματα, δημοτικοὶ σύμβουλοι ἐκλέγονταν οἱ ἑξῆς: *Τακτικοὶ τῆς πλειοψηφίας* (τοῦ Δ. Βλαχλείδη): 1) Βασ. Μιχαηλίδης μὲ 1740 ψήφους, 2) Ἀριστ. Λεύκοβιτς 1590, 3) Σωτ. Γκιζᾶς

1550 4) Γ. Καζαντζῆς 1537, 5) Κων. Ρώϊμπας 1515, 6) Βασ. Τσουκανέλης 1474, 7) Θεόδ. Κόντος 1471, 8) Σπ. Τζώρτζης 1465, 9) Ἀθ. Ἀθανασιάδης 1451, 10) Δημ. Τσινάβος 1422, 11) Γ. Κοράκης 1404, 12) Εὐγ. Φρίγγας 1365. *Τακτικοὶ τῆς μειοψηφίας* 1) Γεώργ. Σούλης 934, 2) Ἀθ. Κούρεντας 932, 3) Ἀβραὰμ Λεβῆς 916, 4) Σωτ. Μαρτίνης 902, 5) Ἐμ. Λεβῆς 886, 6) Γ. Καππᾶς 874.

Σχόλια ἔγιναν στὶς κυβερνητικὲς ἐφημερίδες σχετικὰ μὲ τὴν ψῆφο τῶν Ἰσραηλιτῶν. Συντηρητική, κατὰ παράδοση ἡ ἑβραϊκὴ κοινότητα, ψήφιζε, σὲ μεγάλο ποσοστό, τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*. Φαίνεται πὼς σ' αὐτὲς τὶς ἐκλογές, δόθηκαν ἐντολὲς γιὰ ὑπερψήφιση τοῦ Βλαχλείδη. Ἡ *Ἤπειρος* (16-2-34) ἐπισήμανε τὸ γεγονὸς κι ἀπέδιδε τὴν ἀπόφασή της σὲ ἀπερισκεψία καὶ ἐπιπολαιότητα. *Δὲν θέλομεν νὰ πιστεύσωμεν τίποτε ἄλλο -ἔγραφε- διὰ τοὺς συμπολίτας, ψηφίσαντας σχεδὸν ἀθρόως τὸν δήμαρχον, τὸν ὁποῖον συνέστησαν εἰς αὐτοὺς ἄνθρωποι ἀντίθετοι μὲ τὰ ἰδικά των δεδηλωμένα πολιτικὰ φρονήματα, παρ' ὅτι στεροῦνται ἰδιαιτέρας πολιτικῆς κρίσεως. Διότι ἐπακόλουθον αὐτῆς εἶναι πολιτικὴ συνέπεια καὶ σταθερότης τῶν ἀρχῶν. Ἡ καιροσκοπικὴ πολιτικὴ τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκλογὴν ἐπεδείξαντο δὲν εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν εἰλικρινῆ ἐκτίμησιν.* Φαίνεται ὅτι ἡ ζύμωση γιὰ τὸ ποιὸν θὰ ψήφιζαν οἱ ἑβραῖοι, εἶχε ἀρχίσει πολλὲς μέρες πρὶν τὶς ἐκλογές. Ἀποκαλυπτικὴ εἶναι ἡ ἐπιστολὴ κάποιου, σημαντικοῦ εἰκάζεται, στελέχους τῆς κοινότητας, δημοσιευμένη στὶς 3-2-34 στὴν *Ἤπειρο*, μὲ τὰ ἀρχικὰ Α. Β. Προειδοποιοῦσε τοὺς ὁμοθρήσκους του πὼς ἡ ὑπερψήφιση τοῦ Βλαχλείδη, ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*, θὰ εἶχε συνέπειες γιὰ τὴν κοινότητα καὶ ἦταν ἀντίθετη μὲ τὶς πολιτικὲς πεποιθήσεις τῶν μελῶν της. Ὑπενθύμιζε: *Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν τὸ καθῆκον μας ἔναντι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καὶ φυσικὰ αὐτὸ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὑποστηρίξωμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς συμπαθοῦν. Ποῖοι εἶναι αὐτοὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ τοὺς εὕρωμεν. Εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν εἰς τὸ συγκρότημα ἢ εἰς τὸ περιβάλλον του ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι εἰς μὲν τὰς ὁμιλίας των δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς λοιδωροῦν, εἰς τὰς ἐνεργείας των νὰ μᾶς καταδιώκουν καὶ εἰς τὰς συνελεύσεις των νὰ ἐξορκίζουν τοὺς χριστιανοὺς συμπολίτας νὰ μᾶς διαγράφουν.* Στὴν ἐπιστολὴ ἀναφέρονταν καὶ ἄλλα περιστατικὰ ἀντιεβραϊκῆς στάσης τῶν *Φιλελευθέρων*, στὰ Γιάννινα, τὴ Θεσσαλονίκη κι ἀλλοῦ. Ὁ ἐπιστολογράφος κατέληγε μὲ τὴν προτροπὴ νὰ ψηφιστεῖ ὁ ἀνεξάρτητος συνδυασμὸς (τοῦ Πυρσινέλλα), χωρὶς καμμιὰ διαγραφή. Ἡ *Ἤπειρος* τὴν ἄλλη μέρα (4-2-34), σχολιάζοντας τὴν ἐπιστολὴ τόνιζε ὅτι εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στοὺς ἑβραίους τῆς πόλης. Πάντως ἡ ἡγεσία τῆς ἑβραϊκῆς κοινότητας εἶχε δώσει τὴν ἐντολὴ νὰ ψηφιστεῖ ὁ συνδυασμὸς τοῦ Βλαχλείδη, κι αὐτὸ ἔγινε.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προεκλογικῆς ἐκστρατείας ἀρκετὲς φορὲς ἡ ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα στὶς ἐφημερίδες μεταφερόταν ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῶν

ὑποψήφιων δημάρχων, στοὺς ἐκδότες τῶν ἐφημερίδων. Στὶς 3-2-34 ἡ *Ἤπειρος* δημοσίευσε ἐπιστολὴ ἐναντίον τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, μὲ βαρύτατους χαρακτηρισμοὺς κατὰ τοῦ διευθυντῆ της, τὸν ὁποῖον ἀποκαλοῦσε *ἀχυρένιον Ναπολέοντα, παλιάτσο τοῦ δημοσιογραφικοῦ τσίρκου* καὶ τὴν ἐφημερίδα *Σπιναλόγγα τῆς δημοσιογραφικῆς λέπρας*. Πῆρε τὴν ἀπάντηση, σὲ ἀνάλογο ὕφος, ἀπὸ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (4-2-34): Στρεφόταν ὄχι τόσον ἐναντίον τῶν συντακτῶν τῆς ἐφημερίδας, ἀλλὰ κάποιου ἄλλου, μὲ πνευματικὴ συγκρότηση πάντως, γιατὶ στὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς, ἐκτὸς τῆς πληθώρας τῶν ἐπιθέτων, ποὺ χρησιμοποιήθηκαν ἐναντίον τοῦ Εὐθ. Τζάλλα, γινόταν κι ἀναφορὰ σὲ στίχους δόκιμων ποιητῶν. Ἀπαντοῦσε, λοιπόν, ὁ *Ἠπειρωτικός ἀγών: Τὰ δύο ἢ τρία νεογνὰ τῆς δημοσιογραφίας, τοῦ οὐσιαστικῶς διευθύνοντος τὴν Ἤπειρον* (Τάκη Χατζῆ) *ἀπουσιάζοντος εἰς Ἀθήνας, καὶ χθὲς πάλιν, κρατώντας μπιμπερὸν εἰς τὸ στόμα των, εὑρέθησαν ἀποκοιμώμενα, ὅταν λάθρα καὶ δίκην δολοφόνου εἰσέβαλεν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς συναδέλφου κάποιος ἄνανδρος καὶ ἐλεεινός, διὰ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ δημοσιογραφίας καὶ δημοσιογραφικῆς ἠθικῆς. Δὲν ζητοῦμε νὰ πληροφορηθῶμεν ποῖον τὸ ὑποκείμενον αὐτό. Καὶ ἂν δὲν γνωρίζομεν τὸ πρόσωπον, γνωρίζομεν τὴν ψυχήν του. Ζῶν μὲ τὴν τροφὴν τῆς ἀνομίας καὶ παχυνόμενον εἰς ἕνα βοῦρκον ψυχικὸν καὶ πνευματικόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ ἀνώτερον ἑνὸς σκώληκος, ὁ ὁποῖος, μόλις συρθῇ ὀλίγα βήματα μακρὰν τῆς ἰλύος* (λάσπης, βούρκου) *διαμονῆς του, εὑρίσκει τὸν θάνατον ἢ ἐκ πείνης, ἢ συνθλιβόμενος ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ διαβάτου.* Ἡ διαμάχη γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ συνεχίστηκε καὶ τὶς ἑπόμενες μέρες.

Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Βαλκανικοῦ συμφώνου γιορτάστηκε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα μὲ δοξολογίες. Στὰ Γιάννινα ἡ δοξολογία ἔγινε στὶς 9 Φεβρουαρίου. Ὅλες οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες ἔμειναν κλειστές.- Ἐπεισόδιο δημιουργήθηκε στὴ Μητρόπολη κατὰ τὴ δοξολογία γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς 21ης Φεβρουαρίου. Κάποιος νόμισε πὼς ἡ ἐκκλησία ἦταν ὁ κατάλληλος χρόνος γιὰ νὰ ζητωκραυγάσει ὑπὲρ τοῦ Βενιζέλου. *Ἀνθρώπους ἀρρώστους ἀπὸ βενιζελισμὸν* -ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος*- *γνωρίζομεν πολλοὺς εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ ἀνοηταίνοντας καὶ φωνασκοῦντας καὶ στοιχεῖα ἐπιβλαβῆ διὰ τὸ σύνολον γενομένους καὶ Βλαχλείδην διὰ δήμαρχον ψηφίζοντες. Δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἕνας ἀπὸ αὐτούς.* Εὐκαιρία βρῆκε ἡ ἐφημερίδα καὶ γιὰ πολιτικὴ ἐκμετάλλευση.- *Γάμοι:* Νικόλαος Μπαλντογιάννης, γιατρὸς καὶ Λίτσα Τζιαφολίτσα παντρεύτηκαν στὸ Νησί. Κουμπάρος ὁ βουλευτὴς Ἀλκ. Λούλης. Ὁ Ἀχιλλέας Μαρούφωφ, γιατρὸς καὶ ἡ Νίνα Τζικβάτζε, διευθύντρια τοῦ *Ἑλληνικοῦ Ὠδείου* στὰ Γιάννινα παντρεύτηκαν.- Οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων ἄρχισαν ἐκστρατεία γιὰ τὸν ἀποχωρισμὸ τῆς Τσαμουργιᾶς καὶ τὴ δημιουργία ἰδιαίτερου νομοῦ, τοῦ νομοῦ Θυάμιδος. Οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες κατηγοροῦσαν τοὺς *Λαϊκοὺς* ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμαν γιὰ κομματικοὺς λόγους, ἐπειδὴ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κατοίκων τῆς Τσαμουργιᾶς ψήφιζε τοὺς Βενιζελικούς.- Στὶς 22 Φεβρουαρίου ἔξω

ἀπὸ τὴ *Λέσχη τῶν Ἰωαννίνων* ἔγινε σοβαρὸ ἐπεισόδιο, μὲ πολιτικὲς προεκτάσεις. Ὁ ὑπάλληλος τοῦ ταμείου τῶν τηλεφωνικῶν συγκοινωνιῶν Ἠπείρου Χριστακόπουλος, συμπατριώτης τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κουμουνδούρου *μένεα πνέων κατὰ τοῦ δικηγόρου Γ. Νιαβῆ*, ἐπειδὴ εἶχε πληροφορηθεῖ ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε ἐκφραστεῖ μὲ προσβλητικὰ λόγια ἐναντίον τοῦ Κουμουνδούρου (τὸν εἶχε χαρακτηρίσει ὡς ἀνίκανο καὶ γελοῖο), ξυλοκόπησε τὸ Νιαβῆ, ἀφοῦ πέτυχε νὰ τὸν βγάλει ἔξω ἀπὸ τὴ *Λέσχη*. Ὁ Νιαβῆς φώναζε ζητώντας βοήθεια, ἄκουσαν τὶς φωνὲς οἱ ἐντὸς τῆς *Λέσχης*, κατέβηκαν καὶ τὸν ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Χριστακόπουλου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν ἐγκληματική του ἀπόπειρα, ὅπως ἀποδείχτηκε ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις, εἶχε συνεργοὺς καὶ ἀστυνομικοὺς μὲ πολιτικά. Οἱ δράστες ὁδηγήθηκαν στὸ δικαστήριο καὶ καταδικάστηκαν: Ὁ Χριστακόπουλος σὲ 50 μέρες φυλάκιση καὶ 200 δρχ. ψυχικὴ ὀδύνη καὶ ὁ Χαραλαμπόπουλος (ἕνας ἀπὸ τοὺς χωροφύλακες) σὲ 35 ἡμερῶν φυλάκιση. Οἱ ἄλλοι δυὸ ἀστυνομικοὶ ἀθωώθηκαν. Ἦταν φυσικὸ νὰ γίνει ἐκμετάλλευση τοῦ γεγονότος ἀπὸ τὶς ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες. Μὲ πηχιαίους τίτλους, ὅπως: *Ὅταν διοικεῖ ἡ κυβέρνησις τοῦ «ἠθικοῦ ρυθμοῦ»*, περιέγραφαν τὸ ἐπεισόδιο καὶ καταλόγιζαν πολιτικὲς εὐθύνες στὸ Γενικὸ διοικητή, ὁ ὁποῖος μᾶλλον δὲν εἶχε σχέση μ' ὅλα αὐτά, γιατὶ ἀπὸ καιρὸ ἔλειπε στὴν Ἀθήνα. Μάλιστα, μόλις πληροφορήθηκε τὰ διατρέξαντα, ἔσπευσε νὰ τὰ ἀποδοκιμάσει μὲ τὸ παρακάτω τηλεγράφημα, ἀφήνοντας καὶ αἰχμὲς κατὰ τοῦ Νιαβῆ. *Λεπτομέρειαι λυπηροῦ ἐπεισοδίου Χριστακοπούλου-Νιαβῆ, γνωσθεῖσαι μοι ἐνταῦθα, μοῦ ἐπιτρέπουν ἐκφέρω κρίσιν. Ἀποδοκιμάζω δι' ὅλης δυνάμεως ψυχῆς μου βάρβαρον ἐπίθεσιν κατὰ δικηγόρου Νιαβῆ, φρονῶν ὅτι ὕβρεις του ἐναντίον μου δὲν ἀποτελοῦν ὄνειδος εἰμὴ διὰ τὸν ἐκφέροντα.* Ἡ ὁλοκλήρωση τῶν αἰτιάσεων τῆς ἀντιπολίτευσης ἔγινε μὲ κατάθεση ἐπερώτησης γιὰ τὸ ἐπεισόδιο στὴ βουλή, ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς Ἰωαννίνων, μὲ στόχο τὴν κυβέρνηση τοῦ *ἠθικοῦ ρυθμοῦ* τοῦ Τσαλδάρη καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Κουμουνδούρου. Οἱ λέξεις *ἠθικὸς ρυθμὸς* -τὶς εἶχε χρησιμοποιήσει κάποτε ὁ Τσαλδάρης γιὰ νὰ τονίσει ὅτι θὰ κυβερνοῦσε μὲ βάση τὴν ἠθική- βρισκόταν τότε καθημερινὰ στὰ χείλη τῶν ἀντιπολιτευόμενων βουλευτῶν καὶ τῶν ἐφημερίδων, ὅπως βρισκόταν, ὅταν ὁ Βενιζέλος κυβερνοῦσε στὰ χείλη τῶν ἀντιπολιτευόμενων οἱ λέξεις: *Ὁ ἐντιμότατος κ. Γαλόπουλος.* Ἔτσι εἶχε χαρακτηρίσει τὸ Γενικὸ διευθυντὴ τοῦ Χημείου τοῦ κράτους Γαλόπουλο ὁ Βενιζέλος, ὅταν ἀποκαλύφθηκε τὸ μεγάλο σκάνδαλο τῆς νοθείας τῆς κινίνης. Ἡ *Ἤπειρος* παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο, σὲ ἄρθρο της μὲ τίτλο: *Τὸ Λαϊκὸν κόμμα, ἡ Ἤπειρος καὶ τὸ ἐπεισόδιον Κουμουνδούρου*, ἀναφέρθηκε ἐκτενέστατα στὶς φροντίδες τῆς κυβέρνησης γιὰ τὴν Ἤπειρο, τὶς καταλόγιζε ὅμως εὐθύνες γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ Κουμουνδούρου ὡς Γενικοῦ διοικητῆ. Δὲν θ' ἀργοῦσε, ὕστερα ἀπὸ τὴ δυσμενὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργήθηκε σὲ βάρος του, ὁ Κουμουνδοῦρος νὰ ὑποβάλει τὴν παραίτησή του.- Στὶς ἐκλογὲς γιὰ ἀνάδειξη νέου διοικητικοῦ συμβουλίου στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* πέτυχαν οἱ: Χρ. Σούλης, Βασ. Πυρσινέλλας, Εὐστρ. Παπακωνσταντίνου, Γ. Μουλαϊμίδης, Ν. Σακελλίων, Κ. Μητσώλης καὶ Σπ. Σούρλας.- *Ἀρραβῶνες:* Ὁ κ. Χρῆστος Γερογιάννης, καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* καὶ ἡ δὶς Μελπομένη Καρακώστα ἔδωσαν ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν γάμου.- Ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ στρατηγοῦ διοικητῆ τῆς VIII μεραρχίας Κων. Βλάχου (ἐξακολου-

θοῦσαν νὰ τὸν κατηγοροῦν ὅτι εἶχε εὐνοήσει τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Πλαστήρα τῆς 6-3-33) καθήκοντα διοικητῆ τῆς μεραρχίας ἀνατέθηκαν προσωρινὰ στὸ συνταγματάρχη, ἀρχηγὸ τοῦ μεραρχιακοῦ πεζικοῦ Παπαστεργίου. Ἀργότερα τοποθετήθηκε διοικητὴς ὁ ὑποστράτηγος Δημ. Πολίτης.- Ἐπαινετικὰ σχόλια ἔγραφε ἡ *Κραυγὴ* γιὰ τὸ γενικὸ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Σταυρόπουλο. Ἀργότερα θὰ τοῦ ἔψελνε «τὰ ἐξ ἀμάξης»...- Συγκινητικὸς καὶ διδακτικὸς ὁ λόγος τοῦ διοικητῆ τοῦ 15ου συντάγματος Χαρ. Κατσιμήτρου (ἐκφωνήθηκε κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τοῦ συντάγματος καὶ τῆς τέλεσης μνημοσύνου ὑπὲρ τῶν πεσόντων). Κατέληγε: *Ἀθάνατοι νεκροὶ καὶ προσφιλεῖς συμπολεμισταί μας. Ἐξ ὀνόματος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν τοῦ συντάγματος, καταθέτω τὸν στέφανον τοῦτον εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ, εὐγνωμοσύνης καὶ τιμῆς πρὸς ὑμᾶς. Καὶ σᾶς διαβεβαιῶ ὅτι ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰς ὑψηλὰς ἀρετάς σας καὶ καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸ ὑπέροχον παράδειγμά σας, θὰ συνεχίσωμεν ἀκάματοι τὸ ἔργον σας τὸ ἔνδοξον.* Τήρησε τὴν ὑπόσχεσή του ὁ Κατσιμῆτρος. Στὸν πόλεμο τοῦ 1940 μὲ τὴν Ἰταλία, ἡ VIII μεραρχία καὶ τὸ 15ο σύνταγμα κράτησαν τὶς πρῶτες μέρες ὅλο τὸ βάρος τῆς ἰταλικῆς ἐπίθεσης καὶ ἀναχαίτισαν τὸν εἰσβολέα.- *Ἀριστεύσας κατὰ τὶς ἐξετάσεις του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὁ νεαρὸς δικηγόρος κ. Ὀδυσσεὺς Σκούρτης, υἱὸς τοῦ γνωστοῦ τῆς πᾶσι χειρούργου-μαιευτῆρος ἰατροῦ κ. Κων. Σκούρτη, ἐπέτρεψεν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ἐπὶ τῆς πλατείας Γεωργίου Σταύρου* (Γυαλὶ καφενέ), *ἀριθ. 16, γραφεῖον του* (*Κραυγή, 12-3-34*).

Ὀδυσσέας Σκούρτης, δικηγόρος κι ἀργότερα συμβολαιογράφος, ἀπὸ τὸ Πάπιγκο, ὅπου καὶ μένει, ἀειθαλὴς πάντοτε, παρὰ τὰ 89 χρόνια του.

Οἱ δημοτικὲς ἐκλογὲς ἔφεραν κάποια ἀναστάτωση στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου. Ξύπνησε πάλι ἡ ἀντιδικία ποὺ εἶχε τὶς ρίζες της στὴν ἐποχὴ τῆς ἔναρξης τοῦ Διχασμοῦ. Τότε ποὺ ἕνας ἑνωμένος, ὡς τὴ στιγμὴ ἐκείνη λαός, χωρίστηκε στὰ δυό, σὰ νὰ εἶχε πέσει κατάρα στὸν τόπο. Ὁ Πέτρος μὲ τὸ Βενιζέλο, ἀλλὰ τὰ παιδιά του διχασμένα. Ὁ Βασίλης -δάκρυζαν πάντα τὰ μάτια τοῦ Πέτρου, ὅταν τὸν ἔφερνε στὴ μνήμη του -φανατικὰ προσηλωμένος στὸ Βενιζέλο, αὐτὸν μόνο ἀναγνώριζε ὡς ἐθνάρχη, ὁραματιστὴ καὶ ἱκανὸ νὰ κάνει πραγματικότητα τοὺς ἐθνικοὺς πόθους, ἅρπαξε τὸ ὅπλο καὶ πῆγε μαζί του νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του στὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης. Πολέμησε ἡρωϊκά, τραυματίστηκε βαρειὰ κι ἔχασε τὴ ζωή του ἀπὸ τὸ τραῦμα, τὸ τέλος του ἦταν δραματικό. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Δημήτρης, ποὺ ἔβλεπε στὸ βασιλιὰ Κωνσταντῖνο τὴν ἐνσάρκωση τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, αὐτὸς θ' ἀνάσταινε τὴ μεγάλη αὐτοκρατορία, ἔτσι ὁραματιζό-

ταν τὴν Ἑλλάδα, αὐτὸς θὰ ἔπαιρνε τὴν Πόλη καὶ τὴν Ἁγιὰ Σοφιά, κάτω ἀπὸ τοὺς τρούλους της θὰ τὸν ἔστεφε ὁ πατριάρχης αὐτοκράτορα. Στὸ Βενιζέλο ἔβλεπε τὸν πολιτικὸ ποὺ ἤθελε ν' ἀνακόψει αὐτὴ τὴ θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ Στρατηλάτη, τὸν μίσησε, γιὰ μικρὸ διάστημα πῆγε καὶ μὲ τοὺς Ἐπίστρατους, ὕστερα ἔφυγε, συνειδητοποίησε γρήγορα πὼς μὲ τοὺς διωγμοὺς δὲν κατατροπώνεται ὁ ἀντίπαλος, ἴσα ἴσα ἐνισχύεται, γιαυτὸ καὶ οἱ Βενιζελικοὶ στὰ Γιάννινα πλήθαιναν. Ἔμεινε ὅμως πιστὸς στὴ συντηρητικὴ ἰδεολογία του, πιστεύοντας ὅτι ἡ πρόοδος τῆς Ἑλλάδας μόνο μὲ τὴν πολιτικὴ τῶν ἀντιπολιτευόμενων τὸ Βενιζέλο μποροῦσε νὰ ἐπιτευχτεῖ.

Ἀναβίωσαν, λοιπόν, ὅλα αὐτὰ καὶ μὲ τὶς δημοτικὲς ἐκλογές, ὅπως γινόταν κάθε φορά, καὶ σὲ ἐντονότερο βαθμό, ὅταν γίνονταν βουλευτικὲς ἐκλογές. Ὁ Πέτρος θὰ ψήφιζε τὸ Βλαχλείδη, αὐτὸς ἐκπροσωποῦσε τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*, ἂν καὶ εἶχε μερικὲς ἀμφιβολίες γιαυτό. Τοῦ τὶς δημιούργησαν οἱ προσανατολισμοὶ κάποιων σημαντικῶν στελεχῶν τῶν *Φιλελευθέρων*, ποὺ εἶχαν ἀντίθετη ἄποψη, πρῶτος ἀπ' ὅλους ὁ Μπότσαρης. Τοὺς ἄλλους τοὺς ἔβλεπε πολὺ φανατισμένους, δὲν ἦταν καλὸ σημάδι γιὰ τὴν ἑνότητα τοῦ κόμματος. Ὁ Δημήτρης θὰ ψήφιζε τὸν Πυρσινέλλα. Ὁ Νίκος θὰ ἔμενε στὴν Ἀθήνα, ἕνα γράμμα ὅμως ποὺ ἔστειλε ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη, ἔκανε τὸν Πέτρο σκεπτικό. Ἀπὸ φιλελεύθερη οἰκογένεια ὁ Μάνος, ὁ ἀδερφός του ἦταν καὶ βουλευτὴς τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, συνιστοῦσε αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ ψηφίσουν τὸν Πυρσινέλλα. Ὁ Γιάγκος ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴ γνώμη τοῦ γαμπροῦ του, ὁ Πέτρος, παρὰ τὶς ταλαντεύσεις του, παρέμεινε πιστὸς στὸ Βλαχλείδη. Κατὰ τὶς κοινὲς συνεστιάσεις ἄρχιζε ἡ συζήτηση μεταξύ τους, κάποτε ἔπαιρναν μέρος καὶ οἱ γυναῖκες, ἡ Ἑλενίτσα ὑποστήριζε μὲ σθένος τὶς ἀπόψεις τοῦ πατέρα της, σὲ χαμηλοὺς τόνους πάντοτε, ὁ Δημήτρης ποτὲ δὲν ὕψωνε τὴ φωνή του, οἱ συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις ἦταν ἐπικίνδυνες γιὰ τὴν ἐπισφαλὴ ὑγεία τοῦ Πέτρου, ὅμως κάποτε ἔμπαινε στὸν πειρασμὸ νὰ τὸν πειράξει. —*Ἀλήθεια, πατέρα, τὶ βρίσκεις στὸ Βλαχλείδη καὶ ἐπιμένεις νὰ τὸν ψηφίσεις; Πίστεψες σ' αὐτὰ ποὺ ἐξαγγέλλει ὅτι ἡ ἐκλογή του ἰσοδυναμεῖ μὲ νίκη ἐναντίον τοῦ «κοτζαμπασισμοῦ»* τὸν ρώτησε μιὰ μέρα ὁ Δημήτρης, γιὰ νὰ προσθέσει ἀμέσως: *Ξεχνᾶς πὼς ὁ Βλαχλείδης εἶναι ἀπὸ τὰ ἀριστοκρατικότερα τζάκια τῶν Γιαννίνων, πολλοὶ λένε πὼς ἔχει καὶ τσιφλίκια στὴ Θεσσαλία;* —*Αὐτὰ τὰ λένε οἱ φίλοι τοῦ Πυρσινέλλα*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, χωρὶς οὐσιαστικὰ νὰ δώσει ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα τοῦ γυιοῦ του. —*Δὲν τὰ λένε μόνο οἱ φίλοι τοῦ Πυρσινέλλα, πολλοὶ τὰ κουβεντιάζουν, ἐγὼ δὲν τοὺς πιστεύω, δὲν σὲ ἐπηρεάζει ὅμως καθόλου ἡ γνώμη τῆς «Ἠπείρου» τοῦ ἀγαπημένου φίλου σου, τοῦ κυρ Γιώργη τοῦ Χατζῆ;* —*Γιατὶ μοῦ τὸν θύμισες Δημήτρη;* παραπονέθηκε ὁ Πέτρος. *Ξέρεις πόσες ὀδυνηρὲς ἀναμνήσεις μοῦ ξυπνᾶς;* Δὲν εἶπε τίποτα ἄλλο, ὁ Δημήτρης κατάλαβε ὅτι εἶχε προχωρήσει περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε. Ἔπεσε σιωπή, τὴν διέκοψε σὲ λίγο ὁ Πέτρος. —*Εἶπες γιὰ τὴν*

«Ἤπειρο», καλὰ εἶναι τὰ παιδιά του, δὲν ξέρω ὅμως ἂν εἶναι ἐκφραστὲς τῆς θέλησης τοῦ πατέρα τους...

Ἔγιναν οἱ ἐκλογές, ὁ Βλαχλείδης τὶς κέρδισε, ἦταν φανερὸ ὅμως πὼς αὐτὴ τὴ φορά,τὴ νίκη τοῦ τὴν ἔδωσαν κυρίως οἱ ἑβραῖοι, ποὺ τάχτηκαν στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία μαζί του. Καὶ ἦταν πολλοὶ οἱ ψῆφοι τῶν ἑβραίων καὶ δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἐπηρέαζαν τὸ ἀποτέλεσμα ἐκλογῶν. Εἶχαν ἀποφασιστικὴ γνώμη καὶ γίνονταν πάντοτε οἱ ρυθμιστὲς τῶν ἐκλογικῶν ἀποτελεσμάτων κατὰ τὶς ἀρχαιρεσίες τῶν σωματείων, κυρίως τῶν ἐμπορικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν. Μὲ τὴν ἀδιαφορία ποὺ ἔδειχναν οἱ Ἕλληνες σὲ τέτοιες ἀναμετρήσεις, εἶχαν τὶς δυνατότητες ἀρκετὲς φορὲς νὰ ἐκλέξουν ὅλα τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ νὰ τὸ στελεχώσουν μόνο μὲ ἑβραίους. Δὲν τὸ ἔκαναν. Γιὰ νὰ μὴ δώσουν ἀφορμὴ στοὺς ἄλλους νὰ ὑποψιαστοῦν καὶ ν' ἀντιδράσουν.

Οἱ διασπαστικὲς κινήσεις ποὺ φοβόταν ὁ Πέτρος, ἐξαιτίας τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν, δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν. Στὶς ἀρχὲς Μαρτίου κυκλοφόρησε, ἀνάμεσα στὰ στελέχη τοῦ κόμματος στὰ Γιάννινα, πρόσκληση, ὑπογραφόμενη ἀπὸ *Ἐπιτροπὴ Φιλελευθέρων*, μὲ τὴν ὁποία καλοῦνταν σὲ σύσκεψη γιὰ συζήτηση θεμάτων ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὸ κόμμα. Τέτοια πρόσκληση πῆραν καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Γιάγκος. Τὴν ἄλλη μέρα, στὸ μαγαζὶ ποὺ συναντήθηκαν, τὸ συζήτησαν. Ἀποροῦσαν καὶ οἱ δυὸ γιατὶ τοὺς κάλεσαν στὴ σύσκεψη, αὐτοὶ δὲν εἶχαν διαφωνήσει μὲ κανένα καὶ σὲ τίποτε. *—Λὲς νὰ μὲ κάλεσαν ἐπειδὴ ἔμαθαν πὼς ψήφισα τὸν Πυρσινέλλα;* ἀναρωτήθηκε ὁ Γιάγκος. *—Μὰ ἐγὼ ψήφισα Βλαχλείδη καὶ τὸ ξέρουν καλά, τὶ μὲ θέλουν. Θὰ μάθουμε...* Δὲν ἔμαθαν γιατὶ καὶ οἱ δυὸ δὲν πῆγαν στὴ συγκέντρωση. Πληροφορήθηκαν πὼς πῆραν μέρος ἀρκετὰ στελέχη τῶν Φιλελευθέρων, ὅπου συζήτησαν τὴν ἀνάγκη ἵδρυσης νέου συλλόγου τοῦ κόμματος στὰ Γιάννινα, γιατὶ ὁ ὑπάρχων δὲν τοὺς κάλυπτε. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* τοὺς χαρακτήριζε διασπαστές, τὴν ἴδια γνώμη εἶχε κι ὁ *Σύνδεσμος Φιλελευθέρων*, ὁ ὁποῖος μὲ ἀνακοίνωσή του, κατηγοροῦσε ὅσους εἶχαν ἀναλάβει τὴν πρωτοβουλία, ποὺ ὁδηγοῦσε σὲ διάσπαση τοῦ κόμματος. Ἡ συζήτηση καὶ οἱ ἐπικρίσεις, καθὼς καὶ γνῶμες ὑπὲρ τῆς κίνησης, δημοσιεύτηκαν γιὰ ἀρκετὲς μέρες σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες. Οἱ κυβερνητικές, ἡ *Ἤπειρος* προπαντός, παρόλο ποὺ πολιτικὰ ἡ διάσπαση ὠφελοῦσε τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, δὲν πῆρε τὸ μέρος τῶν χαρακτηριζόμενων ὡς διασπαστῶν, ἐλεεινολογοῦσε ὅμως τὴν κατάσταση. *—Ἔχει δίκιο*, μονολογοῦσε ὁ Πέτρος, διαβάζοντας τὴν ἐφημερίδα, *τὶ πᾶν νὰ κάνουν; Ἄρωστοι εἶναι, καλά, τοὺς τὰ ψέλνει ὁ Χατζῆς.* Τὶ ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος;* (7-3-34): *Ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς τοῦ ἐγχωρίου Βενιζελισμοῦ ἔφθασεν εἰς ἕνα σημεῖον ὀξύτητος, ὄντως σπαραξικάρδιον. Σύλλογοι καὶ ἀντισύλλογοι, συναγωγαὶ καὶ παρασυναγωγαί, ἐπιστολαὶ καὶ ὕβρεις, ἐδημιούργησαν μίαν κατάστασιν πλήρους συγχύσεως εἰς τὸ στρατόπεδον, τοῦ ὁποίου τὴν πειθαρχίαν ἐξηλεύαμεν κάποτε καὶ*

ἡμεῖς. Εἶναι δὲ τόσον μεγαλυτέρα ἡ σύγχυσις, ἐφ' ὅσον κανεὶς οὐσιαστικὸς λόγος δὲν ὑφίσταται διὰ τὸ ἀλληλοφάγωμα αὐτὸ καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς πλέον ἐνεργῶς ἀναμιγνυομένους κατὰ βάθος δὲν γνωρίζουν τὶ ζητοῦν καὶ τὶ θέλουν. Τὸ συμπέρασμα τῆς *Ἠπείρου* ἦταν πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ κινήσεις ἀποτελοῦσαν ἐκδήλωση βαρύτατης ἀρρώστειας ποὺ εἶχε προσβάλλει τὸν *Βενιζελισμό.*

Ὁ Δημήτρης εἶχε τὴ γνώμη πὼς οἱ διασπαστὲς ἤξεραν τὶ ἤθελαν. *Κάνουν αὐτοάμυνα,* εἶπε, *θέλουν νὰ περιχαρακώσουν τὸ χῶρο τους. Πίσω ἀπὸ τὴν κίνηση κρύβεται ὁ Μπότσαρης. Θύμωσε πολύ, γιατὶ οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ Βλαχλείδη τὸν ἀποκαλοῦσαν προδότη καὶ τὸν γιουχάϊζαν σὲ κάθε του ἐμφάνιση. Θὰ τοὺς τὸ πληρώσει. Ἡ κρίση τοῦ Δημήτρη, φαίνεται πὼς ἦταν σωστή.* Σὲ λίγες μέρες (12-3-34) ἄρθρο τοῦ βουλευτῆ *Ἀλκ.* Λούλη, ἀπὸ τοὺς πιὸ προκλητικοὺς ἀντίπαλους τοῦ Μπότσαρη τὸν τελευταῖο καιρό, δημοσιευμένο στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα,* ἤρθε ἔμμεσα νὰ τὴν ἐπιβεβαιώσει. *Οἱ αἱρετικοὶ φιλελεύθεροι,* τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο του ὁ Λούλης. *Ἡ νέα ἀπόπειρα,* ἔλεγε, *τῶν εὐαρίθμων γνωστῶν πάντοτε ὡς γνωστῶν Φιλελευθέρων, οἵτινες μὴ σωφρονισθέντες ἀπὸ τὸ ἠχηρότατον ράπισμα, ὅπερ ἔλαβον ἐκ μέρους τοῦ Φιλελευθέρου λαοῦ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὰς δημοτικὰς ἐκλογάς, ἀποπειρῶνται καὶ νέαν διάσπασιν τοῦ φιλελευθέρου λαοῦ τῆς Ἠπείρου, διὰ τῆς ἱδρύσεως νέου «Συνδέσμου Φιλελευθέρων», μᾶς ἐπιβάλλει νὰ βροντοφωνήσωμεν εἰς τοὺς τέως αὐτοὺς Φιλελευθέρους Ἄ λ τ ! —Καλά, σὲ ποιὸν λέει ἄλτ! ὁ Λούλης Δημήτρη;* εἶπε ὁ Πέτρος, ὅταν τὸ ξανακουβέντιασαν. *—Μὰ στὸ Μπότσαρη, σὲ ποιὸν ἄλλον, αὐτὸς ὑποστήριξε τὸν Πυρσινέλλα... —Ναί, ἀλλὰ κάποτε ὁ Λούλης ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ πρωτοπαλλήκαρά του. Πῶς μπορεῖ νὰ τοῦ μιλάει ἔτσι; Νὰ τὸν ἀποκαλεῖ τέως φιλελεύθερο, κακὸ Βενιζελικό, πῶς γίνονται ὅλα αὐτά;.. — Πατέρα, πατέρα..,* ἀπάντησε γελώντας ὁ Δημήτρης, *ἂν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οἱ ἄνθρωποι ἀλλάζουν, οἱ πολιτευόμενοι ἀλλάζουν δέκα φορές. Καὶ ἰδεολογίες καὶ κόμματα καὶ προσωπικὲς σχέσεις. Ἐσὺ ζεῖς ἀκόμα στὴν παλιὰ καλὴ ἐποχή, τὴ ρομαντική, ὅταν ἡ φιλία, ἀκόμα καὶ ἡ πολιτική, εἶχε βάθος, δὲν ἦταν ἐφήμερο αἴσθημα, ποὺ ἄλλαζε κάθε φορὰ ἀνάλογα μὲ τὰ συμφέροντα. Τώρα εἶναι ἀλλοιῶς. Θὰ δοῦμε καὶ χειρότερα...* Ὅταν ἀργότερα πῆγε νὰ ξαπλώσει γιὰ τὸ μεσημεριάτικο ὕπνο, ὁ Πέτρος ἔφερνε στὸ νοῦ του τὰ λόγια τοῦ Δημήτρη. Γύρισε στὸ παρελθόν, ξεκίνησε ἀπὸ τὴ ζωὴ στὸ χωριό του καὶ βαδίζοντας στ' ἀχνάρια τοῦ χρόνου, ἔφτασε στὶς μέρες ποὺ ζοῦσε. Ὕστερα οἱ ἀναμνήσεις ἄρχιζαν ἀντίστροφα, ἀπὸ τὸ παρὸν στὸ παρελθόν. Πρᾶγμα παράξενο! Ὅσο πιὸ μακρυνὰ ἔφτανε, τόσο περισσότερο ὅλα τοῦ φαίνονταν ὄμορφα, βαλμένα σὲ τάξη, τὸ τοπίο, τὰ σπίτια, οἱ ἄνθρωποι, τὸ χωριό, οἱ δρόμοι, τὰ πουλιά, τὰ ζῶα, ὅλα ἀκτινοβολοῦσαν φῶς καὶ ζωή, ἀπέπνεαν χαρὰ καὶ ἀγάπη, ἔπαιρναν διαστάσεις τεράστιες, ποτὲ ἀπειλητικές, πάντοτε γεμάτες πραότητα καὶ καλοσύνη. Μπορεῖ νὰ

ἔκρουαν τὴ στέγη τ' οὐρανού, ὅμως ποτὲ δὲν ἔπαυαν νὰ εἶναι προσιτὲς στὸν ἄνθρωπο, προπαντὸς στὰ παιδιά. Εὐτυχισμένα, ἀξέχαστα χρόνια! Τὶ δὲ θάδινε ὁ Πέτρος νὰ τὰ ξαναζήσει... Τὸν τελευταῖο καιρό, ὅλο καὶ πιὸ συχνὰ γύριζε στὸ παρελθόν, *ἴσως πλησιάζει ἡ ὥρα νὰ συναντήσω τοὺς δικούς μου*, συλλογιζόταν, κανένα φόβο ἢ ἀγωνία δὲν τοῦ προξενοῦσε αὐτὴ ἡ ἰδέα, τὸν ἀνακούφιζε παρὰ τὸν στενοχωροῦσε...

Οἱ *Βενιζελικοὶ* ἄρχισαν νὰ σηκώνουν καθένας τὸ δικό του μπαϊράκι, ἀλλὰ καὶ οἱ *Λαϊκοὶ* δὲν πήγαιναν πίσω. Ἦταν χωρισμένοι σὲ δυὸ συλλόγους καὶ γιὰ νὰ ἑνωθοῦν πάλι ἀναγκάστηκαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα νὰ χρησιμοποιήσουν σκληρὴ γλώσσα. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τοὺς *Ἀγροτικούς*. Ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* πολεμοῦσε τώρα ἄγρια τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ, δὲν ἀνῆκε πιά, ἔλεγε, στὸ *Ἀγροτικὸ κόμμα*, εἶχε προσχωρήσει στοὺς *Φιλελεύθερους*. Δὲν εἶχε δίκιο. Δὲν εἶχε ἀπεμπολήσει τὴν ἀγροτικὴ ἰδεολογία του ὁ Μυλωνᾶς, συνεργασία μόνο εἶχε κάνει μὲ τὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμό*. Ἐξάλλου οἱ ἀγορεύσεις του στὴ βουλή, φανέρωναν τὴν φιλοαγροτικὴ ἰδεολογία του. Τὸν ὑποστήριζε σθεναρὰ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, βρισκόταν σὲ καθημερινὴ ἀντιδικία μὲ τὴν *Ἀγροτικὴ ἠχώ*. Τὰ σημάδια ποὺ εἶχαν φανεῖ στὸν ὁρίζοντα, ἔδειχναν πὼς τοὺς *Λαϊκοὺς* ἀπειλοῦσε τώρα κι ἄλλη διάσπαση. Τὸ ἀνακοίνωσε στὸν Πέτρο, ὁ Ἀχιλ. Βάντζιος, συχνὰ περνοῦσε ἀπὸ τὸ μαγαζί, γιατὶ ἤξερε ὅτι θὰ τὸν περίμενε ἕνα ποτήρι κρασί, ἢ ἕνα κονιὰκ καλῆς ποιότητας. —*Ἑτοιμάζονται νὰ ἱδρύσουν σύλλογο Βασιλοφρόνων* τοῦ εἶπε, *τοὺς ὀργανώνει ὁ Μεταξᾶς, ἄρχισαν νὰ ἱδρύονται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἡ διάσπαση εἶναι μεγάλη*. Στὴν τελευταία ἐπίσκεψη ὁ Βάντζιος τοῦ ἀνακοίνωσε μιὰ θλιβερὴ εἴδηση. Τὸ σπίτι τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Εἰρήνης στὸ χωριὸ εἶχε καταστραφεῖ ἀπὸ πυρκαϊά. Μετανάστης ἦταν καὶ μόλις πρὶν δύο χρόνια εἶχε γυρίσει στὴν πατρίδα. Αὐτὸς καὶ ἡ γυναίκα του δὲ μπόρεσαν νὰ σωθοῦν, ἔγιναν κάρβουνο. Ἡ κόρη τους ἡ Θάλεια, δεκάξη χρονῶ κορίτσι, γλύτωσε, τὸ μοιραῖο βράδυ εἶχε κοιμηθεῖ στὸ σπίτι μιᾶς φίλης της. —*Μόλις τόμαθα*, εἶπε ὁ Βάντζιος. *Ἡ Εἰρήνη δὲν τὸ ξέρει, εἶμαι πολὺ στενοχωρημένος, πῶς θὰ τῆς τὸ ποῦμε;* Ὁ Πέτρος συγκλονίστηκε ἀπὸ τὴν εἴδηση. Ἡ καρδιά του ἄρχισε νὰ χτυπάει δυνατά, οἱ σφυγμοί του ξεπέρασαν τοὺς ἑκατό, ἡ κατάστασή του δημιουργοῦσε ἀνησυχίες. Ὁ Γιάγκος ἔστειλε καὶ φώναξαν ἀμέσως τὸ Δημήτρη, ἔτρεξε ὁ γιατρός, διαπίστωσε τὴν ἀνωμαλία τῆς κυκλοφορίας, τὸν ἔβαλε νὰ ξαπλώσει, τοῦ ἔκανε μιὰ καρδιοτονωτικὴ ἔνεση, τοῦ ἔδωσε καὶ ἕνα ἠρεμιστικό, καὶ ὕστερα ρώτησε τοὺς ἄλλους νὰ τοῦ ποῦν τὴν αἰτία ποὺ δημιούργησε αὐτὲς τὶς καρδιακὲς ἀνωμαλίες. —*Ἐγὼ φταίω*, ἀπάντησε ὁ Βάντζιος, *ἐγὼ τοῦ ἔκανα τὸ κακό, ἔπρεπε νὰ εἶμαι περισσότερο προσεκτικός*. —*Ἐσὺ κυρ Ἀχιλλέα, γιατί;* Ὅταν ὁ Βάντζιος διηγήθηκε τὰ γεγονότα, ὁ Δημήτρης ταράχτηκε κι ὁ ἴδιος. Κατάλαβε γιατὶ ἦταν τόσο ἔντονες οἱ συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις τοῦ πατέρα του, εὐτυχῶς ἦρθε γρήγορα, μπορεῖ οἱ συνέπειες νὰ ἦταν βαρύτερες. —*Ἐγὼ*

φταίω, ἐπαναλάμβανε κάθε τόσο ὁ Βάντζιος, *ἔπρεπε νὰ τοῦ τὸ πῶ μὲ τρόπο, ὄχι ἀπότομα, τὸν χτύπησα κατάστηθα...*

Ὁ Πέτρος εἶχε τώρα ἠρεμήσει, οἱ ρυθμοὶ τῆς καρδιᾶς του ἀποκαταστάθηκαν, ἔκλεισε τὰ μάτια του κι ἀποκοιμήθηκε. Οἱ ἄλλοι ἀνακουφίστηκαν. Χωρὶς νὰ τὸ συζητήσουν, συνειδητοποιοῦσαν ὅτι εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν ἕνα μεγάλο πρόβλημα. Ποιὸς θὰ μιλοῦσε στὴν Εἰρήνη γιὰ τὸ κακὸ ποὺ εἶχε χτυπήσει τὴν οἰκογένειά της; Τὰ ἄσχημα νέα κυκλοφοροῦν καὶ διαδίδονται γρήγορα, δὲν ἔπρεπε ἡ Εἰρήνη νὰ πληροφορηθεῖ τὸ δυστύχημα ἀπὸ τρίτους, στοὺς ἴδιους ἔπεφτε τὸ βάρος γιὰ τὴν ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ χρέους. —*Θὰ πάμε ἐγὼ κι ὁ Γιάγκος*, εἶπε ἀποφασιστικὰ ὁ Βάντζιος. Ἄνοιξαν τὴν πόρτα, *θάρθω κι ἐγώ*, τοὺς πρόλαβε ὁ Δημήτρης, πῆραν ἕνα ἀμάξι κι ἔφυγαν.

Ἡ Εἰρήνη βρισκόταν στὸν κῆπο τῆς εἰσόδου τοῦ σπιτιοῦ. Καθάριζε τὶς τριανταφυλλιές, ἄρχιζε ὁ Μάρτης δὲ θ' ἀργοῦσαν ν' ἀνοίξουν γιὰ νὰ σκορπίσουν τὸ λεπτὸ ἄρωμά τους, μύριζε ὅλο τὸ σπίτι, ὅλοι στέκονταν ὅταν περνοῦσαν ἀπέξω γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴ μυρωδιά τους. Ξαφνιάστηκε ὅταν εἶδε τοὺς τρεῖς ν' ἀνοίγουν τὴν πόρτα, ὁ νοῦς της πῆγε ἀμέσως στὸ κακό, δὲν ἦταν μαζί τους ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ, ὁ «ἄρχοντας» ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσε μὲ τρυφερότητα, κάτι κακὸ πρέπει νὰ εἶχε πάθει, τὸ πρόσωπό της συσπάστηκε σὲ μιὰ ἔκφραση ὀδύνης. —*Ποῦ εἶναι ὁ κυρ Πέτρος*, φώναξε δυνατά, ἕτοιμη ν' ἀρχίσει τὰ κλάμματα, *τί τὸν βρῆκε καὶ δὲν ἦρθε μαζί σας;* Τὴ φωνή της τὴν ἄκουσε ἡ Ἑλένη, κατέβηκε γρήγορα γεμάτη ἀνησυχία, ἡ φωνὴ τῆς Εἰρήνης κι ὁ τόνος της δημιουργοῦσαν αὐτὴ τὴν αἴσθηση, καὶ τῆς ἴδιας ὁ νοῦς ἔτρεξε στὸν Πέτρο, τὴν πρόφτασε ὁ Δημήτρης πρὶν μιλήσει, *καλὰ εἶναι ὁ πατέρας*, εἶπε, *δὲν ἤρθαμε γιαυτόν.* —*Τότε ...τί γυρεύετε τέτοια ὥρα στὸ σπίτι*, ἀπόρεσε. —*Ἐλάτε μέσα*, εἶπε ἐπιτακτικὰ ὁ Βάντζιος, *θέλουμε νὰ σᾶς μιλήσουμε.* Ὅταν κάθησαν στὸ σαλόνι, τὰ στόματα ἔμειναν κλειστά, κανένας δὲν τολμοῦσε ν' ἀρχίσει. Ἡ Εἰρήνη τοὺς κοίταζε ἀνήσυχη, ἔνοιωθε πὼς κάποιος τὴ σημάδευε, ἕτοιμος νὰ τὴν πυροβολήσει, πάσχιζε νὰ πάρει μέτρα προφύλαξης, δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ θαρχόταν τὸ βόλι. Ὅταν ἄκουσε τὸ Βάντζιο, τὸ χωριανὸ καὶ προστάτη της, ν' ἀρχίζει μὲ τ' ὄνομά της, ἦταν σίγουρη, μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὸ πρόφερε, πὼς τὸ κακὸ αὐτὴ εἶχε βρεῖ, ποτὲ ὅμως δὲ μποροῦσε νὰ φανταστεῖ τὴν ἔκτασή του. Ὕστερα ὅλα ἔγιναν, ὅπως συνήθως συμβαίνει στὶς ἀγγελίες θανάτων. Ἡ Εἰρήνη οὐρλιαξε ἀπὸ τὸν πόνο, ἡ σπαραχτικὴ ὀδύνη της γέμισε τὸ σπίτι, ἀκούστηκε καὶ στὰ γειτονικὰ σπίτια, οἱ ἔνοικοί τους ἔβγαιναν ἔξω νὰ μάθουν ποῦ ἔπεσε ὁ κεραυνός, ὕστερα καταστάλαξε σ' ἕνα ἀσταμάτητο κλάμα, δὲν ζήτησε νὰ μάθει λεπτομέρειες, τὶ σημασία θὰ εἶχαν ἄλλωστε, ὁ θάνατος εἶχε ἁρπάξει τοὺς δικούς της μὲ τρόπο βάρβαρο, ἀποτρόπαιο, τὰ ἄλλα δὲν τὴν ἐνδιέφεραν. Κάποια στιγμὴ πετάχτηκε πάνω, ἕνα ἀκόμα οὐρλιαχτὸ γέμισε τὴν ἀτμόσφαιρα. —*Ἡ Θάλεια*, φώναξε, *τί ἔγινε ἡ Θάλεια, μὲ ποιοὺς μοιράζεται τὸ κορίτσι μου τὸν πόνο της;* —*Ἡσύχασε*, τὴν παρηγόρησε ὁ Βά-

ντζιος, *ἡ Θάλεια βρίσκεται σὲ καλὰ χέρια, τὴ φροντίζουν σὰ δικό τους παιδί.* Ἡ Ἑλένη τὸν διέκοψε: *—Ἡ Θάλεια σύντομα θὰ βρίσκεται στὸ σπίτι μας, θάναι κοντά σου, θὰ μείνει ἐδῶ, θάχουμε ἕνα ἀκόμα παιδί. Ἂς φροντίσει μόνο ὁ κυρ Ἀχιλλέας νὰ κατέβει ὅσο τὸ δυνατὸ συντομότερα.* Ρίχτηκε στὴν ἀγκαλιά της ἡ Εἰρήνη, ἀναζητοῦσε τὸ χέρι της νὰ τὸ φιλήσει, *ὄχι, ὄχι,* ἀρνιόταν ἐκείνη, *χρέος μας εἶναι, εἶσαι δικός μας ἄνθρωπος τὸ ἴδιο θάναι καὶ ἡ Θάλεια...*

Ὁ Δημήτρης σὲ λίγο ἔφυγε, οἱ ἀσθενεῖς τὸν περίμεναν στὸ ἰατρεῖο του. Πέρασε πρῶτα ἀπὸ τὸ μαγαζί, ὁ Πέτρος εἶχε συνέλθει, τὸν ἐξέτασε ἀκόμα μιὰ φορά, ἡ καρδιὰ δούλευε καλά, *θὰ πᾶς στὸ σπίτι τώρα, τὸ εἶπαν τῆς Εἰρήνης, δὲ θέλω ἄλλες συγκινήσεις, ἡ μητέρα ὑποσχέθηκε νὰ φέρει στὸ σπίτι μας τὴν ἀνεψιά της, θὰ μείνει μαζί μας, δὲν πιστεύω νάχεις ἀντίρρηση;.. —Ἀντίρρηση; Μὰ τὸ ἴδιο θάκανα κι ἐγώ, μὲ πρόλαβε ἡ μητέρα σου, τὰ δικά μου αἰσθήματα ἔχει κι αὐτή...* Ὅταν γύρισε ὁ Πέτρος, ὅλα ἐξελίχτηκαν ἤρεμα. Ἀγκάλιασε τὴν Εἰρήνη, χωρὶς φωνὲς καὶ κλάματα, κι ἄρχισε μεταξύ τους ἕνας βουβὸς διάλογος. Ὁ Πέτρος κένωνε τὰ αἰσθήματά του στὴν πονεμένη καρδιὰ τῆς Εἰρήνης κι ἐκείνη τὸν εὐγνωμοσνοῦσε γιαυτό. *—Αὐτὴ ἦταν ἡ μοίρα τους,* εἶπε ὅταν ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά της. *Μήπως ξέρουμε ποιὰ θὰ εἶναι ἡ δική μας;..* Σὲ δυὸ μέρες ἡ Θάλεια βρισκόταν στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου. Ἕνα νέο κεφάλαιο ἄρχιζε στὴ ζωὴ τῆς οἰκογένειας Πετρίδη.

Ἡ ἔνταση στὴ Βόρειο Ἤπειρο δὲν ἔλεγε νὰ καταλαγιάσει. Οἱ Ἀλβανοὶ στὸ αἴτημα τῶν Βορειοηπειρωτῶν νὰ ξανανοίξουν τὰ κοινοτικὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἀπαντοῦσαν μὲ ἐντεινόμενες τρομοκρατικὲς ἐνέργειες. Ἡ ἑλληνικὴ μειονότητα, ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα πὼς τὸ ἀλβανικὸ κράτος θὰ ἔδινε λύση στὸ αἴτημά της γιὰ τὰ σχολεῖα καὶ θὰ ἔπαυε τὴν τρομοκρατία, μὲ τὴ φροντίδα τῆς *Νέας Φιλικῆς Ἑταιρείας* -ἔγινε λόγος στὰ προηγούμενα- ὀργάνωσε μυστικὰ τὴν ἀποστολὴ ὑπομνήματος, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1934, πρὸς τὸ Γενικὸ γραμματέα τῆς *Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν*, στὴν ὁποία ἐξέθετε τὴν ἀπελπιστικὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόταν ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ ζητοῦσε τὴν ἐπέμβαση τοῦ διεθνοῦς ὀργανισμοῦ γιὰ τὴν παύση τῆς τρομοκρατίας καὶ τὴ συμμόρφωση τῆς Ἀλβανίας πρὸς τὶς διεθνεῖς ὑποχρεώσεις της. Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, πληροφορημένη γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ὑπομνήματος, ἀγωνιζόταν νὰ πείσει τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, ὅτι δὲν ἐξασκοῦσε τρομοκρατία στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ καὶ ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι θὰ ἔδινε λύση καὶ στὸ πρόβλημα τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων. Ὅλα ἦταν στάχτη γιὰ τὰ μάτια τῶν ξένων. Στὴν ἀρχὴ ξεγελάστηκαν καὶ οἱ ἀθηναϊκὲς καὶ οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες. *Ὑποχωρεῖ ἡ Ἀλβανία,* σημείωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (4-1-34) καὶ πρόσθετε: *Ἤρχισαν νὰ ἐπικρατοῦν διαλλακτικαὶ διαθέσεις, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἑλλη-*

νικῶν κοινοτήτων. Ἡ εὐνοϊκὴ τροπή, θεωρεῖται ὅτι ὀφείλεται εἰς τὰς συνομιλίας τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μετὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως τοῦ βασιλέως Ζώγου, Τζιαφέρι Οὔτι. Γρήγορα ὅμως ἔγινε ἀντιληπτὸ -καὶ σ' αὐτὸ συνέβαλαν κατὰ πολὺ οἱ ἀνταποκρίσεις τῶν ἐφημερίδων, κυρίως τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἤπειρο- ὅτι οἱ Ἀλβανοί, ὄχι μόνον δὲν εἶχαν σκοπὸ νὰ φανοῦν διαλλακτικότεροι καὶ νὰ σταματήσουν τὴν τρομοκρατία, ἀλλὰ ἐνέτειναν τὶς πιέσεις, τὶς διώξεις καὶ τὶς συλλήψεις τῶν Ἑλλήνων ποὺ πρωταγωνιστοῦσαν στὴ διαφώτιση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ στὴν ἀντίστασή τους. Νέα ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο (28-3-34) μιλοῦσε γιὰ συνέχιση τῆς τρομοκρατίας καὶ παρέθετε πολλὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα. Ἡ ἀνταπόκριση κατέληγε μὲ τὴ φράση: *Ἀλλὰ ἐλπίζομεν* (οἱ Βορειοηπειρῶτες Ἕλληνες) *ὅτι ὀψόμεθά ποτε ἐς Φιλίππους.* Σχολιάζοντας τὴν ἀνταπόκριση ἡ ἐφημερίδα καὶ τὴ στάση τῆς Ἀλβανίας κατέληγε καὶ αὐτὴ στὴν ἴδια φράση: *Ὀψόμεθα...* Ἡ *Ἤπειρος* (1-3-34) ἀντέδρασε: *Τὸ «ὀψόμεθα» τῆς ἀνταποκρίσεως ἐπικροτεῖ εἰς σχόλιόν του καὶ ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγών». Θὰ ἦτο καλλίτερον, νομίζομεν, νὰ ἀφήσωμεν αὐτὸν τὸν ὑψηλὸν τόνον, τὸν ὡραῖον ἴσως καὶ ἐνθουσιώδη, ἀλλὰ μοιραίως ἀνήκοντα εἰς τὴν ἱστορίαν πλέον, προκειμένου νὰ συζητήσωμεν τὰ ἑλληνοαλβανικὰ ζητήματα.* Ἡ ἴδια ἐφημερίδα (9-3-34), ἀσχολούμενη μὲ τὶς διεξαγόμενες συνεννοήσεις γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς ἑλληνοαλβανικῆς ἐμπορικῆς σύμβασης -εἶχαν περάσει ἓξ μῆνες ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς σύμβασης, τῆς, κατὰ κάποιο τρόπο, δοκιμαστικῆς- σημείωνε: *Θεωροῦμεν ὄχι ἁπλῶς ἀναγκαίαν καὶ ἐπιβεβλημένην τὴν στενὴν συνεργασίαν τῶν δύο κρατῶν ἐπὶ τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιπέδου, ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον* (θεωροῦμεν) *ὡς φυσικὴν ἀπόρροιαν καὶ συνέπειαν μιᾶς σειρᾶς ὅρων γεωγραφικῶν, φυλετικῆς συγγενείας καὶ κοινότητος συμφερόντων καὶ ὅτι, ὅταν μίαν φορὰν κατορθωθῇ ἡ στενὴ οἰκονομικὴ καὶ ἐμπορικὴ συνεργασία καὶ τὰ ἐκκρεμῆ ζητήματα διὰ τὰς μειονότητας, θὰ κανονισθοῦν καὶ θὰ εὑρεθοῦν μόναι των αἱ ἠθικαὶ καὶ τίμιαι ἀνθρωπιστικαὶ λύσεις.* Ρεαλιστικὲς θὰ χαρακτήριζε, ἕνας ἀφ' ὑψηλοῦ κριτής, τὶς σκέψεις αὐτὲς τῆς ἐφημερίδας. Μόνο ποὺ οἱ διάδοχοι τοῦ Γεωργίου Χατζῆ (αὐτὲς τὶς μέρες -γράφω τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Νοεμβρίου 1995- πέθανε ἡ κόρη του Φωτεινὴ Χατζῆ, γυναίκα τοῦ διευθυντῆ τοῦ *Κήρυκος* Δημοσθένη Πανίδη. Πατέρας καὶ γαμπρὸς ποτὲ δὲν συνέπλευσαν πολιτικά, καθένας ὑποστήριζε μὲ πεῖσμα τὶς ἰδέες του) ξεχνοῦσαν δυὸ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ ὅλου θέματος: α) ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ εἶχαν θέσει, ἀπὸ τὴ σύσταση τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους, ὡς ἕναν ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς πολιτικῆς τους, τὴν ἐκρίζωση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀπὸ τὶς πατρογονικὲς ἑστίες του, β) ὅτι ἡ Ἀλβανία στὴν πραγματικότητα δὲν ἦταν κράτος ἀνεξάρτητο, ἀλλὰ καμουφλαρισμένο προτεκτοράτο τῆς Ἰταλίας. Ὅ,τι συνεπῶς ἀποφάσιζε βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο καὶ τὴν αἵρεση τῆς ἰταλικῆς κυβέρνησης. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ποτὲ ἡ Ἰτα-

λία δὲν εἶχε ὑποστηρίξει τὰ ἑλληνικὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, τὰ εἶχε μάλιστα καταπολεμήσει μὲ λύσσα. Τὶ συνεννόηση, γενικότερης σημασίας, μποροῦσε, κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, νὰ γίνει ἀνάμεσα στὰ δυὸ ὅμορα κράτη; Ὑπὲρ τῶν συμβιβαστικῶν λύσεων ἦταν ἀνέκαθεν καὶ ὁ *Κῆρυξ*, γιαυτὸ εἶχε κατηγορηθεῖ πολλὲς φορὲς γιὰ φιλοαλβανικὴ στάση. Οἱ δυὸ ἐφημερίδες ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ θεωροῦν τὴν Βόρειο Ἤπειρο ὡς μιὰ ὑπόδουλη ἑλληνικὴ ἐπαρχία, ἦταν ἡ *Ἐλευθερία* καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Νέα ἀνταπόκριση τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο (24-3-34) μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀγανάκτηση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἐξαιτίας τῆς τελετῆς ποὺ ὀργανώθηκε στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς πόλης, γιὰ νὰ τιμηθεῖ ὁ ἐθνικὸς ἥρωας τῶν Ἀλβανῶν Τσερτσὶζ Τόπουλη, τοῦ ὁποίου εἶχε στηθεῖ χάλκινος ἀνδριάντας. Γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἡ τελετὴ αὐτὴ ἦταν πρόκληση, γιαυτοὺς ὁ Τόπουλη ἦταν ἕνας ἀδίστακτος δολοφόνος ποὺ εἶχε σκοτώσει πολλοὺς ὁμοεθνεῖς τους καὶ εἶχε δολοφονήσει, κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, τὸ μάρτυρα μητροπολίτη Γρεβενῶν Αἰμιλιανό. Ἀγανάκτηση προκάλεσε καὶ ἡ παρουσία στὴν τελετὴ τοῦ ψευδομητροπολίτη Ἀργυροκάστρου.

Ἡ ἐπανίδρυση τοῦ παραρτήματος τῆς ὀργάνωσης *Ε.Ε.Ε.* ἦταν μοιραῖο πὼς θὰ γινόταν αἰτία δημιουργίας ἐπεισοδίων, ἀφοῦ, ὅπως φαινόταν ἀπὸ τὶς δραστηριότητές της, ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ δυὸ ὁμάδες τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλης: τοὺς ἑβραίους (μιὰ ἐπιβεβαίωση τῆς φήμης ποὺ κυκλοφοροῦσε ὅτι οἱ ἀρχὲς τῆς ὀργάνωσης εἶχαν ἄμεση συνάρτηση μὲ τὰ ἰδεολογικὰ πιστεύω τοῦ ναζισμοῦ) καὶ τοὺς ἀριστερούς. Στὶς ἀρχὲς Μαρτίου σημειώθηκαν σοβαρὰ ἐπεισόδια ἀνάμεσα σὲ ἑβραίους καὶ *Τριεψιλίτες* στὴν πλατεῖα *Νεομάρτυρος Γεωργίου*. Ὁμάδα ἑβραιόπαιδων ποὺ διασκέδαζε γιορτάζοντας τὶς ἀποκριὲς τῶν Ἰσραηλιτῶν, διέσχισαν τὴν πόλη μὲ ἁμάξια καὶ φώναζαν συνεχῶς, *Κάτω τὰ Ε.Ε.Ε.* «Θερμόαιμοι» ὀπαδοὶ τῶν *Ε.Ε.Ε.* ἐπιτέθηκαν καὶ τοὺς χτύπησαν στὴν ἀναφερθεῖσα πλατεία. Ἐπακολούθησε συμπλοκὴ ποὺ πῆρε τέλος μὲ τὴν ἐπέμβαση τῆς ἀστυνομίας. Σοβαρότερα ἦταν τὰ ἐπεισόδια ποὺ δημιουργήθηκαν κατὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου. Τὰ πρῶτα ἔγιναν ἔξω ἀπὸ τὸ μητροπολιτικὸ ναό, ὅταν ὁμάδα *Τριεψιλιτῶν*, μὲ πράσινα πουκάμισα καὶ περιβραχιόνια μὲ τὰ ἀρχικὰ τῆς ὀργάνωσης *(Ε.Ε.Ε.)* ἀποδοκιμάστηκε ἀπὸ κομμουνιστές, ποὺ εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ γιαυτὸ τὸ σκοπό. Νέα ἐπεισόδια ἔγιναν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παρέλασης, ὅταν οἱ *Τριεψιλίτες* ἐπιτέθησαν κατὰ κομμουνιστῶν ποὺ τοὺς ἀποδοκίμασαν, ἔγιναν συμπλοκὲς κι ἀκολούθησαν συλλήψεις μόνο κομμουνιστῶν, τῶν: Βασ. Καρασκόγια, Γ. Δαμάρη, Δ. Κατσαροῦ, Θεοφ. Κοντογιάννη, Β. Γκόγκου, Σπ. Γάτση, Μιχ. Γιαννοπούλου, Χρ. Κοττίκα, Κ. Σκαμνέλου καὶ Νικ. Ἀσλάνη. Κατὰ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἡ κοινὴ γνώμη ἀποδοκίμαζε τὴ στάση τῶν κομμουνιστῶν ἀλλὰ καὶ τὶς μεροληπτικὲς καὶ βάρβαρες ἐνέργειες τῆς ἀστυνομίας· εἶχε ἐξακριβωθεῖ ὅτι *οἱ συλληφθέντες ἐδάρησαν ἀνηλεέστατα.* Σὲ δυὸ μέρες ἔγινε ἡ δίκη, μὲ βάση τοῦ νόμου «περὶ ἰδιωνύμου». Ἡ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου μιλοῦσε γιὰ ἐπιείκεια πρὸς αὐτοὺς κι ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι τὸ περιεχόμενο τῆς ἀπόφασης θὰ τοὺς παραδειγμάτιζε. Τὰ γεγονότα ὅμως αὐτὰ εἶχαν κι ἄλλες συνέπειες. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ *Ἐμπο-*

ρικοῦ καὶ Ἐπαγγελματικοῦ Ἐπιμελητηρίου, συγκροτήθηκε στὶς αἴθουσές του σύσκεψη τῶν ὀργανώσεων καὶ σωματείων τῆς πόλης, γιὰ τὴ λήψη ἀποφάσεων σχετικῶν μὲ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἔγινε εὐρύτατη συζήτηση καὶ τελικὰ οἱ συγκεντρωθέντες κατέληξαν στὸ ἑξῆς ψήφισμα ποὺ στάλθηκε στὴν κυβέρνηση καὶ τὶς ἀρχές: *1) Παρακαλεῖται ἡ σεβαστὴ κυβέρνησις, ὅπως λάβῃ δραστικότερα μέτρα ἐκριζώσεως τοῦ κομμουνισμοῦ. 2) Νὰ προβῇ εἰς ἄμεσον ἐκκαθάρισιν παντὸς ὑπαλλήλου κομμουνίζοντος. 3) Νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν κυκλοφορίαν τῶν κομμουνιστικῶν ἐφημερίδων, βιβλίων καὶ περιοδικῶν καὶ ἐν γένει παντὸς κομμουνιστικοῦ ἐντύπου.* Στὶς 31-3-34, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* σὲ ἄρθρο του, σχετικὸ μὲ τὰ ἐπεισόδια καὶ τὸ ψήφισμα τῶν ὀργανώσεων, παρατηροῦσε πὼς ἔπρεπε νὰ χτυπηθεῖ ὄχι μόνον ὁ κομμουνισμὸς ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο (ἡ ἄποψη εἶχε διατυπωθεῖ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σύσκεψης, ἀλλὰ δὲ μπῆκε στὸ ψήφισμα). Κατὰ τὴν ἄποψη τῆς ἐφημερίδας τὸ ψήφισμα ἦταν *ἑτεροβαρές*, γιατὶ δὲν περιλάμβανε καὶ τὴν καταδίκη τῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ ἀνθρώπινου μόχθου.

Τὰ ἐπεισόδια εἶχαν καὶ τρίτη διάσταση. Κάποιοι διέδιδαν -καὶ ἐξέδωσαν καὶ ἀνακοίνωση- ὅτι τοὺς κομμουνιστὲς παρακινοῦσαν σὲ ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν *Τριεψιλιτῶν* οἱ ἑβραῖοι καὶ ἀναφέρονταν στὰ πρῶτα ἐπεισόδια μεταξὺ ἑβραίων καὶ ὀπαδῶν τῶν *Ε.Ε.Ε.* Ἡ ἑβραϊκὴ κοινότητα -πρόεδρος ὁ Μωϋσῆς Χ. Κοφίνας καὶ γραμματέας ὁ Βέσσος Δ. Μάτσας- διαμαρτυρήθηκαν ἔντονα γιὰ τὶς ἀποδιδόμενες σ' αὐτοὺς κατηγορίες καὶ δήλωναν σὲ ἀνακοίνωσή τους ὅτι *οἱ Ἰσραηλῖται τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ οἱ Ἰωαννῖται, ὑπῆρξαν πάντοτε νομοταγεῖς πολῖται, σεβόμενοι καὶ ἀγαπῶντες τὴν Ἑλλάδα ὡς ἰδίαν πατρίδα καὶ οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν μετὰ στοιχείων ἀνατρεπτικῶν, φίλοι πάντοτε τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐνομίας.* Ὑπῆρχε καὶ συνέχεια. Ἡ διοίκηση τῶν *Ε.Ε.Ε.*, μὲ ἀνακοίνωσή της, ἐξέφραζε παράπονα κατὰ τοῦ τύπου, *ὅτι δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης ὑποστηρίξεως*, κατὰ τὸν ἀγώνα ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν. Οἱ ἐφημερίδες ἀντέδρασαν. Οἱ διευθυντὲς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, τοῦ *Κήρυκος*, τῆς *Ἠπείρου* τῶν *Ἠπειρωτικῶν νέων*, τῆς *Ἠπειρωτικῆς φωνῆς* καὶ τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς*, σὲ κοινὸ ἀνακοινωθέν τους (3-4-34) καὶ σὲ ἔντονο ὕφος, ὑποστήριζαν πὼς ἦταν ἀντίθετοι μὲ τὸν κομμουνισμό, ὑπερασπίζονταν ὅμως τὴ Δημοκρατία, γιαυτὸ καὶ ἦταν ἐξίσου ἀντίθετες μὲ σωματεῖα, ὅπως τὰ *Ε.Ε.Ε.*, τῶν ὁποίων οἱ βαθύτεροι σκοποὶ ἦταν δικτατορικοὶ καὶ φασιστικοί. Πληροφορίες, δημοσιευόμενες στὶς ἐφημερίδες, ἀνέφεραν πὼς ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς Κ. Καλκάνης, κάλεσε τὴν ἡγεσία τῶν *Ε.Ε.Ε.* γιὰ νὰ τῆς ὑπενθυμίσει ὅτι ὑπάρχει κράτος ποὺ πρέπει νὰ τὸ σέβονται καὶ νὰ συστήσει νὰ σταματήσουν *τὴν ἐπίδειξιν τῶν λεονταρισμῶν καὶ τῶν γελοίων θεατρινισμῶν*. Ἡ θέση τοῦ Καλκάνη ἐπικροτήθηκε ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη, ἡ ὁποία κατέκρινε τὸ γενικὸ γραμματέα Σταυρόπουλο, ὁ ὁποῖος, πρὶν τὴν ἄφιξη τοῦ Καλκάνη, εἶχε συγχαρεῖ τὰ Ε.Ε.Ε. γιὰ τὸ ἐθνικό, ἠθικὸ κι ἀπελευθερωτικὸ ἔργο τους. Ζητοῦσε, γιαυτό, τὴν ἔκδοση μιᾶς ἀνακοίνωσης ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση ποὺ νὰ διευκρινίζει τὰ πράγματα. Παρὰ τὸ θόρυβο ποὺ ἔγινε οἱ ὀργανώσεις τῶν *Ε.Ε.Ε.* (εἶχαν ἐπεκταθεῖ καὶ στὰ χωριὰ) συνέχιζαν τὴ δράση τους. Στὶς 17-4-34, στὴν Ἀνατολή, ἐξυβρίστηκε καὶ ξυλοκοπήθηκε ὁ ἑβραῖος γυρολόγος ἔμπορος Ἀβραὰμ Σαμουὴλ Μεγίρ, ἀπὸ δυὸ *Τριεψιλίτες* τοῦ χωριοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ κατάγγειλε τὸ γεγονὸς στὶς ἀρχές. Οἱ

δυό, οἱ φερόμενοι ὡς δράστες, τὸν διέψευδαν καὶ ἰσχυρίζονταν ὅτι ὅλα ἐπινοήθηκαν γιὰ νὰ δυσφημιστοῦν τὰ *Ε.Ε.Ε.* Πάντως ἡ δράση τῆς ὀργάνωσης αὐτῆς δημιούργησε ἀντιδράσεις, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἐπιστολὲς ἀναγνωστῶν, ποὺ ζητοῦσαν τὴν ἵδρυση ἀντιφασιστικῆς ὀργάνωσης. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (18-4-34) *σὲ σχόλιό του δήλωνε πὼς ἦταν ἀντίθετος μὲ τὴν ἵδρυση τέτοιας ὀργάνωσης, ὅπως ἀντίθετος ἦταν καὶ μὲ τὰ Ε.Ε.Ε.* Μὲ τὴν ἐπανέκδοσή της (8-4-34) ἡ *Ἐλευθερία*, ἔθεσε σὲ κύριο ἄρθρο της, τὸ θέμα τῆς ὀργάνωσης τῶν *Ε.Ε.Ε. Λειτουργεῖ ἀπό τινος εἰς τὴν πόλιν μας* -ἔγραφε- *ἕνα σωματεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ἡ «Ἐθνικὴ Ἕνωσις Ἑλλὰς» (Ε.Ε.Ε.) ἐπαγγελλόμενον ἐθνικοὺς σκοποὺς καὶ ἀποτροπὴν ἀπειλούντων τὸ ἔθνος μας κινδύνων. Ἅγιος καὶ ἱερὸς ὁ σκοπὸς* -πρόσθετε- *ἀλλὰ δὲν εἴδαμε κάποια διαφώτιση τοῦ κοινοῦ μὲ δημοσιεύματα στὸν τύπο ἢ διαλέξεις γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν οἱ Γιαννιῶτες τὶ συμβαίνει καὶ τὶ ἐπιδιώκεται. Πέντε δέκα συμπολῖται ἐκάρφωσαν μίαν ἐνεπίγραφον πινακίδα ὑπὲρ τὴν θύραν ἑνὸς ἐργαστηρίου, ἐγέμισαν τοὺς τοίχους ὅλων τῶν ὁδῶν μὲ Ε.Ε.Ε. καὶ περικλείουν ἐν ἑαυτοῖς ζηλοτύπως ὅλον τὸ μυστήριον τοῦ σωματείου, ὡς ἱερεῖς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Μανθάνομεν ὅμως, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ σωματεῖον δρᾶν ἐν κρυπτῷ, δίδει ἀφορμὴν νὰ ὀργιάζουν τὰ ἄτακτα στοιχεῖα τοῦ κομμουνισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν καταφώρως ἀντιμέτωπα τῆς ἐννόμου τάξεως καὶ νὰ δημιουργοῦν ζητήματα εἰς βάρος τοῦ ἐν λόγῳ σωματείου, ἓν τουλάχιστον μέλος τοῦ ὁποίου ἀπροκαλύπτως κηρύττει τὸν διωγμὸν τῶν συμπολιτῶν μας Ἰσραηλιτῶν. Ἀφορμὴν τοῦ παρόντος μᾶς ἔδωσεν ἡ εὕρεσις σημειώματος ριφθέντος ἐντὸς ἑβραϊκοῦ καταστήματος, ἔχοντος ὡς ἑξῆς: Ε.Ε.Ε. Αὐτὰ Ὀβριέ, θὰ σοῦ φᾶν τὸ κεφάλι. Γενικὴ σφαγὴ ἑβραίων τῇ 15-6-934* (ἔγινε λίγα χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Γερμανούς)... Δὲν ξέρω, συνέχιζε ὁ Χρηστοβασίλης, ἂν τὸ σημείωμα εἶναι ἔργο τῶν *Ε.Ε.Ε.*, ἀλλὰ ἡ ἀντισημιτικὴ αὐτὴ κίνηση, ποὺ ποτὲ δὲν εἶχαν γνωρίσει τὰ Γιάννινα, εἶναι κίνδυνος νὰ υἱοθετηθεῖ ἀπὸ τοὺς κομμουνιστὲς καὶ νὰ δημιουργηθοῦν σκηνές, ἐντελῶς ἀντίθετες μὲ τὴ θέση τῆς κυβέρνησης, ὁ ὁποία ἀντιμετωπίζει τοὺς ἑβραίους μὲ στοργὴ καὶ φροντίδα. Πρέπει, κατέληγε, ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς νὰ λύσει ἄμεσα τὸ θέμα, προτοῦ δημιουργηθοῦν δυσάρεστες σκηνὲς ποὺ θὰ ντροπιάζουν τὴν πόλη μας.

Οἱ κομμουνιστὲς δὲν ἀναμίχτηκαν στὸν ἀντισημιτικὸ ἀγώνα -δὲν εἶχαν διακηρύξει ποτὲ κάτι τέτοιο- ἀντέδρασαν ὅμως στὶς προκλήσεις τῶν *Ε.Ε.Ε.*, μὲ τὴν ἵδρυση ἀντιφασιστικῆς ὀργάνωσης. Ἔπεισαν τὸ Ἐργατικὸ κέντρο τῆς πόλης (ἦταν ἐγκαταστημένο στὸ καφενεῖο *ὁ Βενιζέλος*) νὰ ὀργανώσει σύσκεψη ἐκπροσώπων τῶν ἐργατικῶν, ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων, τῶν δημοσιογράφων καὶ τῶν διανοουμένων, μὲ σκοπὸ τὴ σύσταση ἀντιφασιστικῆς ὀργάνωσης. Κατὰ τὴν *Κραυγὴ* ἡ συγκέντρωση (13-5-34) ἦταν ἀποτυχημένη, κατὰ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἡ αἴθουσα ἦταν κατάμεστη. Πάντως ἦταν αἰσθητὴ ἡ παρουσία τῶν κομμουνιστῶν καὶ ἡ ἀπουσία τῶν διανοουμένων, κάτι ποὺ ἐπισημάνθηκε καὶ στοὺς λόγους τῶν ὁμιλητῶν. Τελικὰ ἐκλέχτηκε 13/μελὴς ἐπιτροπή, μὲ σκοπὸ τὴν προετοιμασία τῆς ὀργάνωσης ἀντιφασιστικοῦ κέντρου καὶ στὰ Γιάννινα καὶ τὴν ἐκλογὴ τριῶν ἀντιπροσώπων γιὰ τὸ πανελλαδικὸ ἀντιφασιστικὸ συνέδριο. Στὴν ἐπιτροπὴ συμμετεῖχε καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* Εὐθ. Τζάλλας, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὶς ἀρχικὲς του ἀντιρρήσεις γιὰ τὴ σκοπιμότητα τῆς ἵδρυσης μιᾶς τέτοιας ὀργάνωσης, ὑποστήριξε τὴν ὅλη κίνηση.

Μὲ κοινὴ ἀνακοίνωσή τους, οἱ ἐφημερίδες *Κῆρυξ* καὶ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, γνωρίζουν στὸ ἀναγνωστικό τους κοινὸ ὅτι, ἐξαιτίας τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς κρίσης, τῶν αὐξήσεων τῶν ἐργατικῶν καὶ τῶν τιμῶν τοῦ χαρτιοῦ κ.ἄ., ἀποφάσισαν ἀπὸ τὶς 5 Μαρτίου νὰ ἐκδίδονται δισέλιδες (ὡς τότε κυκλοφοροῦσαν τετρασέλιδες). Οἱ ἄλλες ἐφημερίδες βρῆκαν ἀφορμὴ νὰ τὶς κατηγορήσουν -δὲν εἶχαν, ἔλεγαν, ὕλη γιὰ νὰ καλύψουν τὶς στῆλες τους. Οἱ δυὸ ἐφημερίδες κατάργησαν τὴν ἀργία τῆς Κυριακῆς καὶ κυκλοφοροῦσαν αὐτὴ τὴ μέρα ἕνα τετρασέλιδο, ὡς ἑβδομαδιαία ἔκδοση!- Στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* καὶ στὴν *Κραυγὴ* ἐξακολουθοῦσαν νὰ δημοσιεύουν τακτικὰ ποιήματα ὁ Π. Κακούρης, Ἀθ. Γιάγκας, Σπ. Μουσελίμης, Λάκης Κολβάτσος, ὁ Νίκος Ἄνανθος (Νίκος Ἀθανασίου) πεζοτράγουδα (ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, ὅπου ἐργαζόταν) σὲ συνέχειες καὶ μὲ τίτλο: *Σὰν ἡμερολόγιο.*- Ἡ *Ἤπειρος*, ποὺ ἐξακολουθοῦσε τὴν παράδοση τοῦ Γεωργίου Χατζῆ, κατέκρινε συχνὰ τὰ ἄτεχνα κατασκευάσματα, δημοσιεύονταν κυρίως στὴν *Κραυγὴ* - καὶ τὰ σχολίαζε δεόντως. Κάτι δὲν τῆς ἄρεσε ἀπὸ τὰ *πεζοτράγουδα* (μᾶλλον *ἀναμνήσεις* τοῦ Νίκου Ἄνανθου) κι ἔγραψε: *Εἰς ἕνα ἄνθρωπον, ὁποῖος γράφει ἀπὸ ἡμέρας τώρα εἰς τὸν «Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα» τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἐρωτικῆς του ζωῆς τοῦ περασμένου χειμῶνος, συνέβησαν τὰ ἑξῆς περιεργότατα πράγματα: ...Τοῦ χιονιᾶ ἡ ξερασία μὲ τὸ ψυχρὸ ξεροβόρι καὶ διαπεραστικὸ ἀνεμόβροχό του, λὲς κι ἐθέρμαινε κι ὅλο ζωογονοῦσε τὸ φτωχὸ θερμοκήπιο τῆς πλούσιας ἀγάπης μας... Ἡ ξερασία τοῦ χειμῶνα καὶ τὸ ξεροβόρι τοῦ ἀνεμοβροχιοῦ, ποῦ νὰ τὸ ἤξεραν ὅσοι πληρώνουν 4 δραχμὲς τὰ κάρβουνα, ὅτι θερμαίνει καὶ μάλιστα τόσο πολύ, ὥστε νὰ χτυπάῃ στὸ κεφάλι...*- Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (7-3-34) κατηγόρησε τὸ γενικὸ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Σταυρόπουλο ὅτι ἀντιδροῦσε στὸ ἔργο τῆς Δημοτικῆς ἀρχῆς. Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης διέψευδε κατηγορηματικὰ τὴν εἴδηση, τονίζοντας ὅτι *οὐδεμία ἀντίδρασις ἐξεδηλώθη ὑπὸ τῆς Γενικῆς διοικήσεως κατὰ τῆς Δημοτικῆς ἀρχῆς, ἐφ' ὅσον ὅλαι αἱ ἀποφάσεις τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου ἐνεκρίθησαν καὶ οὐδέποτε μᾶς ἐδόθη ἀφορμὴ παραπόνων.*- Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 1933, μὲ τὰ ἀεροπλάνα τῆς γραμμῆς Ἀθηνῶν-Ἰωαννίνων, μεταφέρθηκαν 2611 ἐπιβάτες.- Διαίρεση προκάλεσε στὸ θεατρόφιλο κοινὸ τῶν Γιαννίνων ἡ παρουσίαση (πρεμιέρα) τοῦ ἔργου «Σατανερὶ» ἀπὸ τὸ θίασο Ἀρταντὼφ-Πάολας. Ἀπὸ πολλοὺς τὸ ἔργο κρίθηκε *ὡς καθαπτόμενον τῆς θρησκείας.* Γιὰ ἄλλους ἀποτελοῦσε σάτιρα τῆς κοινωνικῆς ἀθλιότητας, *ἡ ὁποία ἐξυψώνει τοὺς ἀνηθίκους καὶ κακούς, τοὺς δὲ ἠθικοὺς περιφρονεῖ.* Τὸ θέμα πῆρε μεγάλες διαστάσεις, γιατὶ οἱ ἐφημερίδες ἀσχολήθηκαν ἐκτενέστατα μ' αὐτὸ μὲ κάθε εἴδους σχό-

Ὁ Λάκης Κολβάτσος, ὡς δημοσιογράφος, μὲ στολὴ ἐφέδρου ἀξιωματικοῦ. Λογοτέχνης ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου: Ποίηση, διήγημα, μυθιστόρημα κλπ. Μεταπολεμικὰ ὑπηρέτησε καὶ ὡς νομάρχης στὴν Πρέβεζα.

λια. Μπῆκε καὶ στὰ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος κηρύγματα. Ἰδιαίτερα ἐπικριτικὸς ἦταν ὁ ἱεροκήρυκας Χρ. Καλύβας, χρησιμοποίησε μάλιστα καὶ σωρεία ὑβριστικῶν ἐκφράσεων. Ἀποκάλεσε τοὺς ἠθοποιοὺς *ἀγύρτας τῆς σκέψεως*, ποὺ μοναδικὸ σκοπὸ εἶχαν νὰ ἀδειάζουν τὰ πορτοφόλια τοῦ κοινοῦ. Ὁ διευθυντὴς τοῦ θιάσου Λ. Καβαφάκης διαμαρτυρήθηκε μὲ ἐπιστολή του στὶς ἐφημερίδες καὶ ὑπέβαλε μήνυση κατὰ τοῦ Χρ. Καλύβα. Ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, οἱ περισσότερες ὑποστήριζαν τὸ θίασο καὶ τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἔργου -ἐντονότερα ἡ *Ἤπειρος* καὶ ὁ *Κῆρυξ*- καὶ κάποιες ἦταν ἐπικριτικές, περισσότερο ἡ *Κραυγή*, ποὺ συμφωνοῦσε μὲ τὶς κατηγορίες τοῦ Χρ. Καλύβα. Τὸ σχόλιο τῆς *Ἠπείρου* (13-3-34) ἀνέφερε: *Εἶναι ὄντως ἐξαιρετικὰ περίεργος ἡ τακτικὴ ὡρισμένων ἱεροκηρύκων -ἰδιαιτέρως ἑνὸς* (ἐννοεῖ τὸν Καλύβα)*- τὸν τελευταῖον καιρόν. Ὁ ἄμβων τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ βῆμα τῆς διδασκαλίας μιᾶς θρησκείας πραότητος καὶ ἀγάπης, μετεβλήθη εἰς τηλεβόλον, ὁπόθεν ἐκτοξεύονται οἱ μῦδροι τῆς ὀργῆς ἐναντίον τῶν πάντων, συμπεριληφθέντος τελευταίως καὶ τοῦ συμπαθοῦς θιάσου, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται ἀπὸ ἡμερῶν εἰς τὴν πόλιν μας. Καὶ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας αἰσθανόμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν ἀνάγκην, μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας συναδέλφους, νὰ διαμαρτυρηθῶμεν κατὰ τοῦ ἀτόπου αὐτοῦ ποὺ παρουσιάζεται τελευταίως.* Ὁ «ἀσεβὴς» ὅμως θίασος ἔγινε στόχος καὶ κάποιων φανατικῶν τοῦ θρησκευτικοῦ σωματείου *Ἅγιος Κοσμᾶς. Αἴσχη διεπράχθησαν* ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες. *Ἐξετοξεύθησαν ὕβρεις, αἱ ὁποῖαι οὔτε ἀπὸ παλαιοημερολογίτας δὲν ἀκούονται.*- Ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα, στὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Μαρτίου ἡ *Πανηπειρωτικὴ μανδολινάτα, αἱ Μοῦσαι*. Σκοπὸς τοῦ σωματείου *ἡ διὰ παντὸς τρόπου καὶ μέσου διάδοσις τῆς μουσικῆς*. Ἡ *Μανδολινάτα* συγκρότησε καὶ τμῆμα *πλήρους χορωδίας*. Πρόεδρος τοῦ σωματείου ὁ φιλόμουσος Ἰωάν. Νιτσίδης. Τὸ σωματεῖο λειτουργοῦσε μὲ τὸ σύστημα τῶν συνδρομῶν.- Τὸ *Ἐπαγγελματικὸ ἐπιμελητήριο* ζήτησε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τὴ διάθεση πιστώσεων γιὰ τὴ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀνέγερσης τοῦ Διοικητηρίου.- Στὶς 19 Μαρτίου ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γρ. Σακκᾶ χαιρέτιζε μὲ πολύστηλο ἄρθρο, τὴν ἄφιξη στὰ Γιάννινα τοῦ ὑπουργοῦ Γεωργίας Ἰωάν. Θεοτόκη, τὸν ὁποῖον ἀποκαλοῦσε *ἔνδοξο πατέρα τῆς γεωργίας*. Ὅμως ὁ Θεοτόκης δὲν ἦρθε στὶς 19 ἀλλὰ στὶς 31 Μαρτίου. Ὁ Ἰωάν. Θεοτόκης ἦταν γυιὸς τοῦ Νικ. Θεοτόκη, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἓξ ἐκτελεσθέντες.- Τελικὰ ὁ Γενικὸς διοικητὴς Κουμουνδοῦρος δὲ μπόρεσε, ὕστερα ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ἐπιθέσεις ποὺ δεχόταν καὶ μάλιστα ἀπὸ φιλοκυβερνητικὰ φύλλα, ὅπως ἡ *Ἤπειρος*- νὰ κρατήσει τὴ θέση του. Ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ βουλευτὴ Λευκάδας Κων. Καλκάνη, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καθήκοντα στὶς 5 Ἀπριλίου. Τὸ περίεργο ἦταν πὼς ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, σφοδρὸς ἐπικριτὴς τοῦ Κουμουνδούρου, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του, ἔγινε, λίγο πρὶν ἀντικατασταθεῖ, ἔνθερμος ὑποστηρικτής του. *Ὁ Κουμουνδοῦρος* -ἔγραφε- *εἶναι ὁ μόνος ἱκανὸς ἄνθρωπος νὰ διοικήσῃ τὴν Ἤπειρον καὶ γιὰ κανένα λόγον δὲν ἔπρεπε νὰ ἀντικατασταθῇ. Ἡ* Ἤπειρος, ποὺ τόσο πολὺ εἶχε πολεμήσει τὸν Κουμουνδοῦρο, τραβοῦσε τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς της (18-3-34).- Ποδοσφαιρικά: *Ἀβέρωφ - Παναμβρακικὸς Ἄρτας* 3-1 (11-3-34).- Θάνατοι: Πέθανε ὁ Γεώργιος Λαμπάτος, γυιὸς τοῦ διευθυντῆ τοῦ Γηροκομείου Σπ. Λαμπάτου. Εἶχε τελειώσει τὶς ἰατρικές του σπουδὲς στὴ Γερμανία, καὶ παρακολουθοῦσε τὸ τελευταῖο ἔτος τὰ μαθήματα στὴν Ἰατρικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τρεῖς μέρες νωρίτε-

ρα, πέθανε πάνω στὸν τοκετὸ ἡ νεαρότατη Ἀλίκη Κυριάκη, σύζυγος τοῦ νομομηχανικοῦ Θρ. Κυριάκη καὶ ἀδελφὴ τοῦ βουλευτῆ τοῦ Ἀγροτικοῦ κόμματος στὴν Ἄρτα Πέτρου Γαρουφαλιᾶ. Στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου πέθανε κι ὁ παλιὸς Γιαννιώτης μουσικοδιδάσκαλος Γεώργιος Καλύβας.

Τὸ Βαλκανικὸ σύμφωνο, τὸ ὁποῖο εἶχε ὑπογραφεῖ στὴν Ἀθήνα, στὶς 9 Φεβρουαρίου 1934, μεταξὺ τῶν χωρῶν Ἑλλάδας, Τουρκίας, Γιουγκοσλαβίας καὶ Ρουμανίας, ἐξακολουθοῦσε νὰ γίνεται ἀντικείμενο ἐντονότατων ἐπικρίσεων, ἐκ μέρους ὅλων τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολίτευσης καὶ τοῦ Ἰ. Μεταξᾶ, ἐξ αἰτίας τοῦ μυστικοῦ πρωτοκόλλου ἔφερε στὴ δημοσιότητα μᾶλλον ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ποὺ ἦταν ἀντίθετη μὲ τὸ σύμφωνο. Οἱ ἀντεγκλήσεις, μεταξὺ κυβέρνησης καὶ ἀντιπολίτευσης, ἀναθερμάνθηκαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀρθρογραφίας καὶ τῆς δημοσίευσης ἐπιστολῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου· ὁδήγησαν στὴ συγκρότηση σύσκεψης τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, ἡ ὁποία κράτησε ἓξ μέρες, χωρὶς νὰ καταλήξει σὲ καμμιὰ συμφωνία. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀρχηγοὶ τὸ χαρακτήριζαν ὡς *σύμφωνο αὐτοκτονίας*, κάτι ποὺ δὲν ἀνταποκρινόταν στὴν πραγματικότητα. Ἰσχυρίζονταν ὅτι τὸ μυστικὸ πρωτόκολλο ὁδηγοῦσε τὴν Ἑλλάδα σὲ ἐξωβαλκανικὲς περιπέτειες, σὲ ἐμπλοκὴ τῆς Ἑλλάδας, σὲ πολέμους μὲ μεγάλες δυνάμεις, προπαντὸς μὲ τὴν Ἰταλία. Ἡ συζήτηση καὶ οἱ ἀντεγκλήσεις κράτησαν πολύ, κι ἔγιναν αἰτία καθυστέρησης τῆς ὑπογραφῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδας τῶν στρατιωτικῶν συμφωνιῶν (ἡ ὑπογραφὴ ἔγινε τὸ Μάιο τοῦ 1936, στὸ Βελιγράδι), χωρὶς ὅμως ἡ καθυστέρηση αὐτὴ νὰ γίνει αἰτία ν' ἀτονήσει τὸ σύμφωνο, τὸ ὁποῖο γιὰ μεγάλο διάστημα, ἐκπλήρωσε τὸ σκοπὸ τῆς ὑπογραφῆς του.

Φυσικὰ καὶ οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες, ποὺ παρακολουθοῦσαν πάντα ἀπὸ κοντὰ τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις καὶ τὰ θέματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, δίνοντας ἰδιαίτερη ἔμφαση σ' ὅλα ὅσα σχετίζονταν μὲ τὴ Βόρειο Ἤπειρο, πῆραν θέση ἀπέναντι στὸ Βαλκανικὸ σύμφωνο. Οἱ κυβερνητικὲς τὸ ὑποστήριζαν ἀνεπιφύλακτα, οἱ ἀντιπολιτευόμενες, χωρὶς νὰ διατυπώνουν ἐντελῶς ἀντίθετες ἀπόψεις, διατύπωναν τὶς ἐπιφυλάξεις τους. Τὴν ἄρνηση ἢ κατάφαση ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ συμφώνου, δημιουργοῦσαν καὶ οἱ ἐκτενεῖς ἀνταποκρίσεις, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ποὺ δημοσίευαν οἱ ἐφημερίδες. Ὅμως, στὸ πολιτικὸ πεδίο, τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων ἀπασχολοῦσαν κυρίως τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1934, οἱ τοπικὲς διενέξεις γύρω ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ θέματα τῶν κομμάτων *(Φιλελεύθερου, Λαϊκοῦ καὶ Ἀγροτικοῦ)*. Ἡ διάσπαση στοὺς *Φιλελευθέρους* εἶχε γίνει, μεγαλύτερη ὅμως ἦταν ἐκείνη -εἶχε καταντήσει σὰ χρόνια ἀρρώστεια- τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. Καὶ ἐνῶ ἀπὸ καιρὸ οἱ δυὸ *Λαϊκοὶ σύλλογοι* εἶχαν ἑνοποιηθεῖ σ' ἕναν, ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ Π. Τσαλδάρη, οἱ διασπαστικὲς κινήσεις συνεχίζονταν. Ἡ ἐξουσία, ἀντὶ νὰ τοὺς ἑνώσει, τοὺς διαίρεσε σὲ δυὸ ἀλληλομισούμενες μερίδες. Κύρια αἰτία φαίνεται ὅτι ἦταν τὸ ποιὰ μερίδα θὰ εἶχε τὸ πάνω χέρι στὶς ἀποφάσεις τῆς

Γενικῆς διοίκησης. Ἡ διένεξη θὰ συνεχιστεῖ μὲ πρωταγωνιστὲς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοὺς πολιτευτὲς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* Χρ. Χρηστοβασίλη, Σπυρ. Σούρλα, Γεώργ. Κωνσταντινίδη καὶ Γεώργιο Μουλαϊμίδη καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ διοίκηση τοῦ *Λαϊκοῦ συλλόγου* Ἰωαννίνων κι ἄλλους πολιτευόμενους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ὡς ὄργανό τους τὴν ἐφημερίδα *Ἤπειρο*. Τὸ *Ἀγροτικὸ κόμμα*, τέλος, εἶχε διασπαστεῖ. Ἕνα τμῆμα ἀκολουθοῦσε τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ, καὶ τὸ ἄλλο ἀγροτικοὺς πολιτευόμενους, ποὺ μὲ ὄργανό τους τὴν *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* κατηγοροῦσε καὶ διέγραφε τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ, ἐπειδὴ ἐκλέχτηκε βουλευτὴς μὲ τὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμό*. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ὑποστήριζε τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ καὶ τὸν θεωροῦσε ἀναμφισβήτητο ἡγέτη τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος*. Σὲ σειρὰ ἄρθρων του ἐπέμεινε ὅτι τὸ ἀντιπολιτευόμενο τὸν Μυλωνᾶ παράρτημα τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος* στὰ Γιάννινα ἦταν ἀνύπαρκτο, σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴν *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* ποὺ μιλοῦσε γιὰ τὸ ἀντίθετο. Στὶς 20-4-34 ὁ Μυλωνᾶς ἦρθε στὰ Γιάννινα μὲ σκοπὸ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος* στὸ νομό. Σὲ δηλώσεις του μίλησε καὶ γιὰ τὴ θέση τοῦ κόμματος στὸ πλαίσιο τοῦ *Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ*. Πάντως ἡ διένεξη στοὺς κόλπους τῶν *Ἀγροτικῶν* θὰ συνεχιστεῖ γιὰ μεγάλο διάστημα.

Ἡ διένεξη κυβέρνησης καὶ κομμάτων γιὰ τὸ Βαλκανικὸ σύμφωνο, ἡ ἐκτράχυνση τῶν συζητήσεων γύρω ἀπ' αὐτό, ἡ ἀντίθεση Μεταξᾶ καὶ ἡ σύμπλευσή του μὲ τὴν ἀντιπολίτευση, καθὼς καὶ οἱ φανερὲς διακηρύξεις του ὅτι θὰ ἀγωνιζόταν ἐναντίον τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ἄλλες δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Γ. Κονδύλη, τὶς ὁποῖες ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἑρμήνευσε ὅτι ἀποτελοῦσαν προοίμιο ἐπιβολῆς δικτατορίας, κρατοῦσαν τὴν κοινὴ γνώμη σὲ ἀναστάτωση καὶ ἀνησυχία, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βρίσκουν πρόσφορο ἔδαφος οἱ φῆμες γιὰ κήρυξη δικτατορίας, γιὰ παραίτηση τῆς κυβέρνησης καὶ διενέργεια ἐκλογῶν, φῆμες καθόλου συντελεστικὲς γιὰ τὴ σταθεροποίηση τῆς οἰκονομίας. Ὅλες αὐτὲς οἱ φῆμες διατυπώνονταν καθημερινὰ κι ἀπὸ τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες καὶ εἶχαν τὸν ἀνάλογο ἀντίκτυπο.

Ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Κων. Καλκάνης, βουλευτὴς Λευκάδας, ἦρθε στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ νησί του, μέσω Πρεβέζης, στὶς 5-4-34. Στὴν Πρέβεζα τοῦ ἔγινε μεγάλη ὑποδοχή. Εἶχαν κατεβεῖ ἐκεῖ ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὅλες οἱ ἀρχές, πολιτικές, στρατιωτικὲς καὶ δημοτικές, καθὼς καὶ πολλὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. Κατὰ τὴν ἄφιξή του στὰ Γιάννινα ἐκφωνήθηκαν λόγοι ἔξω ἀπὸ τὴ Γενικὴ Διοίκηση ἀπὸ τοὺς διοικητὴ τῆς VIII μεραρχίας στρατηγὸ Δ. Πολίτη, ἀπὸ τὸ δήμαρχο Δημ. Βλαχλείδη καὶ τὸν πρόεδρο τοῦ *Λαϊκοῦ συλλόγου* Ἀδ. Τσατσάνη. Ὁ Καλκάνης στὶς δηλώσεις του ἐξήγγειλε πὼς θὰ κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν θεμάτων ὁδοποιΐας τῶν γραμμῶν Ἰωαννίνων-Ἡγουμενίτσης καὶ Ἰωαννίνων-Τρικάλων, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ νέου διοικητηρίου. Ὁ

χρόνος τῆς παραμονῆς του στὴ Γενικὴ διοίκηση δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πραγματοποιήσει τὰ *θά* του.

Ἡ πρώτη ἐνασχόληση τοῦ νέου Γενικοῦ διοικητῆ ἦταν ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ἔντονης ἀντίδρασης ποὺ δημιουργήθηκε ἐξαιτίας τῆς ἀπόφασης τοῦ γενικοῦ γραμματέα Σταυροπούλου -εἶχε ἐκδοθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄφιξη τοῦ Καλκάνη- νὰ μειώσει τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐκλογικῶν τμημάτων τοῦ νομοῦ ἀπὸ 100 σὲ 70. Στὴ μείωση αὐτὴ οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες, ποὺ ὑποστήριζαν ὅτι οὔτε τὰ 100 ἐκλογικὰ τμήματα ἦταν ἐπαρκῆ, διέβλεπαν πρόθεση τῆς κυβέρνησης νὰ νοθεύσει τὸ ἐκλογικὸ ἀποτέλεσμα, ἀφοῦ θὰ ἀποκλειόταν, λόγω ἡλικίας καὶ καιρικῶν συνθηκῶν, μεγάλος ἀριθμὸς ψηφοφόρων νὰ ἐξασκήσει τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα. Ἔντονη κριτικὴ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀσκεῖται καὶ γιὰ τὴν πρόθεση τῆς κυβέρνησης νὰ προχωρήσει στὴν ἵδρυση ξεχωριστοῦ νομοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Τσαμουριᾶς.

Ὅλο τὸν χειμώνα, μὲ ἀποκορύφωση τὶς μέρες τῆς Ἀποκριᾶς καὶ τῆς Τυρινῆς, οἱ χοροὶ στὶς *Λέσχες* καὶ στὰ κέντρα ποὺ διέθεταν σάλες χοροῦ, διαδέχονταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Οἱ περιγραφὲς στὶς ἐφημερίδες ἐκτενέστατες. Ἦταν κάτι ποὺ διαβαζόταν μὲ ἐνδιαφέρον, ἀπὸ μετέχοντες καὶ μή. Οἱ πρῶτοι ἤθελαν νὰ δοῦν δημοσιευμένο τὸ ὄνομά τους καὶ τὶς χορευτικὲς ἐπιδόσεις τους, οἱ ἄλλοι ἀπὸ περιέργεια καὶ κάποιοι ἀπὸ ζηλοφθονία. Ἀπὸ μερικὲς περιγραφὲς χορῶν, ὅπως π.χ. τοῦ Σιωνιστικοῦ συλλόγου *Ἀμελὲ Σιών*, ἀντλοῦνται καὶ στοιχεῖα γιὰ τοὺς μετέχοντες ἑβραίους τῆς ἀστικῆς τάξης σὲ τέτοιους χορούς. Παραθέτω τὰ ὀνόματα ὅσων ἑβραίων μετεῖχαν στὴ χοροεσπερίδα τοῦ συλλόγου (ὁ χορὸς δόθηκε στὶς 27-1-34, στὸ κέντρο *Εὐστρατιάδη*). Οἱ περισσότεροι ἀπ᾽ αὐτοὺς χάθηκαν γιὰ πάντα στὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης τῶν Γερμανῶν: Νισὴμ Λεβῆς, Ἀβραὰμ Λεβῆς, Βέσσο Ἐζδρᾶ, Βέσσο Μάτσας, Ἰωσὴφ Κοέν, Σαμουὲλ Λεβῆ, Ναχαμία Κοέν, Δαβὶδ Ἀττάν, Σολομὼν Μορδεχάϊ, Μωϋσῆς Κοφίνας, Σαμπεθάϊ Καμπελῆς, Δαβὶδ Ἐλιέζερ, Ἰσαὰκ Γιακοέλ, Λ. Μάτσας, Μ. Ναχμίας, Ἐλιέζερ Ἰωσήφ, Ἀλβέρτος Ἰακώβ, Ἠλίας Ἰακώβ, Χ. Βεχορόπουλος, Σέμος Λαγαρῆς.- Νέα ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα κυκλοφόρησε τὸν Ἀπρίλιο, ὁ *Ἠπειρώτης*, (βενιζελικοῦ προσανατολισμοῦ, μὲ οἰκονομικοὺς ὑποστηρικτὲς τοὺς Κ. Σίμο, Ἀλ. Λούλη, Π. Μπέμπη, Γ. Βηλαρᾶ καὶ Γ. Καγιᾶ) καὶ μιὰ ἄλλη σὲ λίγο ἡ *Ἀγροτικὴ φωνή*. Ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραφε: (23-4-34): *Χαιρετίζομεν γηθοσύνως τὴν «Ἀγροτικὴν φωνήν», προωρισμένην νὰ πατάξῃ κατακέφαλα τὸν Ἀγροπατερισμόν. Δόξα τῷ θεῷ τὰ Γιάννινά μας ἔφτασαν νὰ ἔχουν δέκα ἐφημερίδες: «Ἀγροτικὴ ἠχώ», «Ἀγροτικὴ φωνή», «Ἐλευθερία», «Ἤπειρος», «Ἠπειρώτης», «Ἠπειρωτικὰ νέα», «Ἠπειρωτικὴ φωνή», «Κῆρυξ», «Ἠπειρωτικὸς ἀγών», «Κραυγὴ» (ἡ Μάννα). Μήπως εἶναι λίγες;*- *Ἀρραβῶνες:* Ὁ Ἀθανάσιος Μαντζίλας, δάσκαλος καὶ ἡ Παναγούλα Παπαγιάννη, ἀπὸ τὸ Συρράκο, ἀρραβωνιάστηκαν.- Πολλὲς ἀνακοινώσεις (ρεκλάμες) δημοσιεύονταν στὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες γιὰ τὴ μέθοδο ἀνανεώσης τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ καθηγητῆ Βορονώφ. Ἕνα φαρμακεῖο διαφήμιζε κι ἀλοιφὴ ποὺ σταματοῦσε τὴν τριχόπτωση. Σήμερα ἡ μέθοδος Βορονὼφ ποὺ τότε ἔκανε πάταγο, εἶναι μιὰ ξεχα-

σμένη ἱστορία.- Πέθανε, στὸ χωριό του τὸν Ἐλαφότοπο, ὁ συμβολαιογράφος Ἰωαννίνων Μιχ. Κυρκόπουλος (δεύτερο 15/θήμερο Ἀπριλίου).- Φῆμες κυκλοφόρησαν στὰ Γιάννινα, στὶς ἀρχὲς Μαΐου, ὅτι ὁ Κων. Βλάχος, τὸν ὁποῖο ὁ Χρηστοβασίλης ὑποστήριζε σθεναρότατα ὡς ἀκραιφνῆ *Λαϊκό*, μετὰ τὴν ἀποστρατεία του - ἦταν διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας- προσχώρησε στὴ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα*.- Ἐγκωμιαστικὰ λόγια ἔγραψε ὁ Χρηστοβασίλης (16-4-34) γιὰ τὴν ὀδοντίατρο Εὐαγγελία Κ. Παπαϊωάννου, ποὺ ἄνοιξε ὀδοντοϊατρεῖο στὰ Γιάννινα. Ἦταν ἡ μόνη γυναίκα ὀδοντίατρος. Θὰ ὑποστηριχτεῖ - συνέχιζε- ἀπὸ τὸ θηλυκόκοσμο τῆς πόλης καὶ θὰ κάνει χρυσὲς δουλειές.- Ἀκόμα δὲν εἶχε ἀποφασιστεῖ ἡ ἵδρυση τοῦ νομοῦ Θεσπρωτίας, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἄρχισαν νὰ φιλονικοῦν γιὰ τὸ ποιὰ ἀπὸ τὶς πόλεις, Παραμυθιά, Φιλιάτες ἢ Ἡγουμενίτσα, θὰ γινόταν ἡ πρωτεύουσα. Ὁ Χρηστοβασίλης πάντως, σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς προθέσεις τοῦ κόμματός του, διαβεβαίωνε τοὺς Θεσπρωτούς, ὅτι δὲ θὰ ἱδρυόταν νέος νομός. *Δὲν διχοτομεῖται ὁ νομὸς Ἰωαννίνων*, ἔγραφε. *Δὲν μπορεῖ νὰ διχοτομηθῇ καὶ ἂς τὸ θέλουν ὁσοιδήποτε. Πῶς νὰ σᾶς τὸ ποῦμε βροντερώτερα. Δὲν διχοτομεῖται.* Καὶ ὅμως διχοτομήθηκε ἀργότερα.- Ἄγριο τριπλοῦν ἔγκλημα, μὲ σκοπὸ τὴ ληστεία ἔγινε στὴ Βοστίνα (Πωγωνιανὴ) στὶς 12-4-34. Ἄγνωστοι μπῆκαν στὸ σπίτι ὀθωμανοῦ τσιγγάνου, σκότωσαν τὸν ἴδιο καὶ τὴ γυναίκα του, κι ἕναν τρίτο, κι ἔκλεψαν τὶς οἰκονομίες τους. Παρὰ τὶς προσπάθειες τῶν ἀρχῶν, οἱ ἔνοχοι δὲν εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ. Ἄλλο ποὺ δὲν ἤθελαν οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, οἱ λαϊκίζουσες. Ἔκαναν ἀνάγνωσμα καθημερινὸ τὸ ἔγκλημα. Ὁ Χρηστοβασίλης ἐπισήμανε τὸν κίνδυνο γιὰ τὴν Ἤπειρο κι ἔγραφε: (16-4-34): *Τὸ ἔγκλημα τῆς Βοστίνας, χάρις εἰς τὴν μωρίαν τῶν ἐνταῦθα ἀνταποκριτῶν τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων ἀνήχθη εἰς μεγάλην ληστρικὴν περιωπὴν Ρετζαίων καὶ Κουμπαίων, ἀνεστατώθη ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος, ἀπαιτῶν τὴν λῆψιν σοβαρῶν μέτρων καὶ οἱ σχολάζοντες βουλευταὶ καὶ γερουσιασταὶ τῆς Ἠπείρου ἑτοιμάζουν ἐπερωτήσεις εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν ἐπὶ τῆς ἀναπτυχθείσης ληστείας ἐν Ἠπείρῳ, ἐνῶ ἄκρα ἡσυχία ἐπικρατεῖ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ... Καὶ τὸ ἀπο-*

Ὁ Μιχάλης Γάκης, διευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Φλώρινας (δεύτερος ἀπὸ δεξιά), μαζὶ μὲ τὸν γράφοντα (ἐπιθεωρητὴ Δημοτικῶν σχολείων τότε στὴν Κέρκυρα) καὶ τὸν καθηγητὴ τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Εὐθ. Θεοδωρόπουλο. Πρῶτος ἀπὸ δεξιὰ ὁ διευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λάρισας.

τέλεσμα εἶναι νὰ κηρυχθῆ καὶ πάλιν ἡ Ἤπειρος, ληστοκρατουμένη, ὅπως πέρυσι μὲ τὸ ἔγκλημα τῆς Ντουραχάνης. Μὴ χειρότερα!- Τὸ Μάρτιο ἱδρύθηκε - στὴν πραγματικότητα ἔγινε ἀνασύσταση- στὴν Ἀθήνα, ἡ *Ἠπειρωτικὴ Ἑταιρεία*, κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας εἶχε ἀναπτύξει μεγάλη ἐθνικὴ δραστηριότητα στὴν Ἤπειρο. Κατὰ τὶς ἀρχαιρεσίες ποὺ ἔγιναν τὸ Μάϊο ἐκλέχτηκαν στὸ διοικητικὸ συμβούλιο οἱ: Ἐπίτιμος πρόεδρος, ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων Βλάχος, πρόεδρος ὁ Γ. Δούμας, γενικὸς διευθυντὴς τῶν ΣΠΑΠ, ἀντιπρόεδροι οἱ ὑποστράτηγοι Βασίλειος Μελᾶς καὶ Ἀντώνιος Πάλλης, γενικος γραμματέας ὁ Ἀριστομ. Βρέκοσης, δικηγόρος, ταμίας ὁ Νικ. Γεωργιάδης, διευθυντὴς τῆς Τράπεζας Πειραιῶς καὶ σύμβουλοι οἱ: Δ.Σ. Μπαλάνος, ἀκαδημαϊκὸς καὶ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Γεώργ. Ἀναγνωστόπουλος, καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Κίμων Πανταζῆς, καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου, Ἡρακλῆς Ἀποστολίδης (πατέρας τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη), γενικὸς γραμματέας τῆς *Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας*, Β. Δημάρατος, καθηγητής, Κων. Κατσάρης, ἀσφαλιστής, Κων. Σταυρόπουλος, γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης Ἠπείρου, Γ. Τράντας, ὀφθαλμολόγος, Γρηγ. Τσανάκας, διευθυντὴς κατασκευῶν τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, Ἰωάννης Χανδέλης, πρόεδρος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου. - Σ' ἕνα κατάλογο μαθητῶν τοῦ Μέσου Κατηχητικοῦ σχολείου Ἰωαννίνων, ποὺ βραβεύτηκαν μὲ τὰ α΄ καὶ β΄ βραβεῖα, καθὼς καὶ μαθητῶν τοῦ Ἀνωτέρου Κατηχητικοῦ (βραβεύτηκαν μὲ χρηματικὰ ποσὰ) ξεχωρίζουν ἀρκετὰ ὀνόματα ἀνθρώπων ποὺ διακρίθηκαν στὶς ἐπιστῆμες καὶ τὰ γράμματα: 1) Μιχαὴλ Γάκης, (ποιητής, παιδαγωγός, διευθυντὴς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας), 2) Δημ. Τσελίκης, 3) Ἰωάν. Νούσιας, Ἰωάν. Παπαχρήστου (γυμνασιάρχης), Κων. Φράγκου (καθηγητὴς Πανεπιστημίου), Νικ. Χάμος (ποιητής, χάθηκε πρόωρα), Σπ. Κανδύλης, Ἰωάν. Ἀναστασίου (καθηγητὴς πανεπιστημίου), Σπυρ. Χουλιαρᾶς (γυμνασιάρχης), Χαράλ. Ἀναγνώστου, Τηλ. Τζουριάδης, Λέανδρος Ζέκης, Εὐάγ. Βλάχος, Γεώργ. Μπλάτσος, Γεώργ. Βρέλλης, λογοτέχνης, συγγραφέας, ἐκπαιδευτικός).- Τὸ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιο τῆς *Ἐθνικῆς Πανηπειρωτικῆς φοιτητικῆς ἑνώσεως*, (οἱ ἀρχαιρεσίες ἔγιναν τὸν Μάϊο) ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Ἀρ. Μίσιο, Βλαδ. Βρέλλη, Γ. Δόνο, Στ. Μιχάλη, Ἀθ. Φωτιάδη, Ν. Μπαλντογιάννη, Τ. Παπαστεφάνου καὶ Ἀλ. Σουμαλεύρη.- *Ἀναχωρήσεις: Ἀνεχώρησε χθὲς ἀεροπορικῶς εἰς Ἀθήνας τὸ ὡραιότερον καὶ μυροβολώτερον ἄνθος τοῦ Ἰωαννιτικοῦ ἀνθῶνος, ἡ δὶς Ναδίνα Κ. Ἀγνάντη, ἀρχιάτρου, ὅπως συνεχίσῃ τὰς οἰκοκυριστικὰς σπουδάς της εἰς τὴν αὐτόθι «Ἰόνιον σχολὴν θηλέων»* (Ἐλευθερία, 19-4-34).- Στὶς 14-4-34, *ἐτελέσθησαν οἱ εὐοίωνοι γάμοι τοῦ διακεκριμένου καθηγητοῦ τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς κ. Δ. Χρηστίδη, μετὰ τῆς καλλιμόρφου νοικοκυροπούλας Ἀντιγόνης Δ. Πουλῆ.*- Νέος ὀδοντίατρος, πτυχιοῦχος τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἄρχισε τὶς ἐργασίες στὰ Γιάννινα: Ὁ Ἰωάννης Κ. Σακελλαρίου, *θεραπεύων, ἐκτὸς τῶν ὀδόντων καὶ τὰς παθήσεις τοῦ στόματος.- Ταιριαστοὶ*

Γιῶργος Βρέλλης.

Ὁ Δημ. Χρηστίδης καὶ ἡ γυναίκα του, σὲ φωτογραφία τῶν γάμων τους.

γάμοι: Ὁ γλυκὺς ὑμέναιος ἑνώνει κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας (τέλη Ἀπριλίου) *ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἀναχωροῦν τρισευτυχισμένοι ὁ ἄριστος καλλιτέχνης καὶ Ἀλβανὸς εὐπατρίδης Κενὰν Μεσαρέ, υἱὸς τοῦ φιλλέληνος στρατάρχου τῆς Τουρκίας ἐν τῇ ἑλληνικῇ Μακεδονία Χασὰν Ταχσὶν πασᾶ, τοῦ παραδώσαντος τὴ Θεσσαλονίκην εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνον καὶ ἡ πανέμορφη Γιαννιωτοπούλα ἀμαζὼν δὶς Ραφὲτ Μουσταφᾶ πασᾶ (Ἐλευθερία,* 26-4-34). Ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Κενὰν Μεσαρὲ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τοὺς ζωγραφικοὺς πίνακές του ποὺ κοσμοῦν τὸ Δημαρχεῖο Ἰωαννίνων, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι καὶ ὁ πίνακας (ὁ μόνος) ποὺ ἀπεικονίζει τὴν εἴσοδο τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου στὰ Γιάννινα, μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Μπιζανιοῦ.- Ἐξαιτίας τῆς μακρόχρονης ἀσθένειας τοῦ Σπυρίδωνος, ἄργησαν νὰ ἐκδοθοῦν τὰ τεύχη τῶν *Ἠπειρωτικῶν χρονικῶν* τοῦ 1933. Κυκλοφόρησαν ἀρχὲς Μαΐου τοῦ 1934.- Διατέθηκαν πιστώσεις 45-50.000.000 δρχ. γιὰ τὴν ἀποπεράτωση ὅλων τῶν ἡμιτελῶν σχολικῶν κτιρίων -ἀνάμεσά τους καὶ τὸ μέγαρο τῆς κατόπιν Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας- καὶ ἡ ἀνέγερση στὰ Γιάννινα δυὸ ἀκόμα δημοτικῶν σχολείων. Ὁ Χρηστοβασίλης σχολίαζε (14-5-34): *Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐργάτης τῆς πρὸς τὴν Ἤπειρον εὐμενείας τῆς κυβερνήσεως εἶναι «ὁ πληγωμένος ἀετός», ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ.κ. Σπυρίδων, οὗ εἴησαν μακραὶ αἱ ἡμέραι.*- Τὸ κακουργιοδικεῖο Κέρκυρας καταδίκασε τοὺς ἀδελφοὺς Τσουμάνη -ἐπὶ τριετία φυγοδικοῦσαν καὶ *μόνοι των ἐδημιούργησαν τὴν φήμην ληστάρχων*- σὲ 15 ἐτῶν εἰρκτή, εἶχαν σκοτώσει τὸ φονιὰ τοῦ πατέρα τους.- Θάνατοι: Στὶς 23 Μαΐου πέθανε σὲ ἡλικία 86 ἐτῶν, *ὁ πατριάρχης τῆς μεγάλης, ἀρχαίας καὶ πολυσχιδοῦς οἰκογενείας ἐκ Πυρσόγιαννης-Κονίτσης, Κωνσταντῖνος Σούρλας, διδάκτωρ τοῦ Δικαίου τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἐκηδεύθη εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον Κοπάνων, μετὰ μεγάλης λιτότητος, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του. Ὁ μεταστὰς ὑπῆρξε μία ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων φυσιογνωμιῶν τῶν*

Ἰωάννης Σακελλαρίου.

ὑποδούλων Ἰωαννίνων, χρηματίσας ἐπὶ δεκαετηρίδας δικηγόρος καὶ πρόκριτος τῆς Ἠπειρωτικῆς πρωτευούσης. Τὸ 1908 ἐξελέγη βουλευτὴς ἐν τῇ Τουρκικῇ βουλῇ μετὰ τοῦ ἐπίσης ἀειμνήστου Δημ. Κίγκου ἐξ Ἰωαννίνων καὶ Μαμοπούλου ἐξ Ἀργυροκάστρου. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἠπείρου, ὅτε ὁ Βενιζελισμὸς ἐμεσουράνει, δὲν ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν πολιτικήν, διότι ἀνῆκεν εἰς τὸ «Λαϊκὸν κόμμα». Οὕτω ἐπὶ εἰκοσαετίαν καὶ πλέον ἔμεινε ἀχρησιμοποίητος, γενόμενος θῦμα τῆς φιλοπατρίας του (Ἐλευθερία, 24-5-34).

Τὸ Πάσχα τοῦ 1934 ἦταν γιὰ τὴν οἰκογένεια Πετρίδη, μιὰ περίοδος ζωῆς ἀνάμικτης μὲ ὑπέρμετρη χαρὰ καὶ περισσὴ λύπη. Τὸ σπίτι γέμισε ἀπὸ κόσμο, ὅλοι οἱ ἀγαπημένοι τοῦ Πέτρου ἦταν ἐκεῖ: Ὁ Νίκος μὲ τὴ Φιλίτσα, ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη, κι ὁ Πετράκης ὁ λεβέντης τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, σὲ δυὸ χρόνια θὰ ἀναλάβαινε εὐθύνες στὸν ἑλληνικὸ στρατό, ποὺ τόσο μεγάλη ἀνάγκη εἶχε ἀπὸ νέο αἷμα καὶ μορφωμένους ἀξιωματικούς. Μαζί τους κι ὅλοι οἱ δικοί του καὶ οἱ φίλοι του. Ὅ,τι ὀνειρευόταν ὁ Πέτρος εἶχε γίνει πραγματικότητα, ὅλα εἶχαν γεμίσει φῶς κι ἀναστάσιμο ἄρωμα ἀγάπης. Ὅλα; Κάποια στιγμή, σηκώθηκε ἀπὸ τὸ πασχαλινὸ τραπέζι κι ἀνέβηκε στὸν πάνω ὄροφο. Ἐκεῖ στὸ βάθος, ἦταν τὸ δωμάτιο τῆς Εἰρήνης, τώρα εἶχε γίνει καὶ δωμάτιο τῆς Θάλειας τοῦ χαροκαμένου κοριτσιοῦ, ποὺ δὲ μποροῦσε ἀκόμα νὰ πιστέψει πὼς μέσα σὲ μιὰ νύχτα τὰ εἶχε χάσει ὅλα, ὅσα ἀποτελοῦσαν τὸν κόσμο της, τοὺς γονεῖς της, τὸ σπίτι, εἶχε χάσει τὴν ἴδια τὴ ζωή. Χρόνια ἀγωνιζόταν ὁ πατέρας καὶ ἡ μάνα στὴ Ρουμανία νὰ ξεχωρίσουν, ν' ἀποχτήσουν κάτι δικό τους, τὸ πέτυχαν. Ἦρθε κάποια στιγμὴ ποὺ τὴ χώρα αὐτὴ ἄρχισαν νὰ τὴ σκεπάζουν βαρειὰ σύννεφα, ἕτοιμα νὰ σκορπίσουν θάνατο. Οἱ ἐσωτερικὲς ἀνωμαλίες πρῶτα καὶ ἡ βουλημία τοῦ Χίτλερ ποὺ προετοίμαζε τὴν ἀλλαγὴ τοῦ χάρτη τῆς Εὐρώπης, ἀνάγκασαν τὴν οἰκογένεια τῆς Θάλειας, νὰ ἐκποιήσει τὰ περιουσιακά της στοιχεῖα, δημιούργησε ἕνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα ἀρτοποιεῖα τοῦ Βουκουρεστίου, καὶ νὰ γυρίσει στὴν πατρίδα. Εἶχαν ἀρκετὰ χρήματα, θὰ τὰ ἐπένδυαν σὲ ἀποδοτικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἀπὸ τὸ νέο σχολικὸ ἔτος θὰ ἔστελναν τὴ Θάλεια νὰ τελειώσει τὸ γυμνάσιο, εἶχε ἄριστες ἐπιδόσεις στὸ ἑλληνικὸ γυμνάσιο τῆς ρουμανικῆς πρωτεύουσας, ὕστερα θ' ἀκολουθοῦσε κι αὐτὴ πανεπιστημιακὲς σπουδές, ἦταν ἄριστη μαθήτρια. Ὕστερα... Αὐτὸ τὸ ὕστερα ἔσερνε μαζί του φωτιά, στάχτη, ἀποκαΐδια, θάνατο. Τὸ κορίτσι εἶχε τὴν αἴσθηση ὅτι βρισκόταν μόνο του σὲ μιὰ ἀπέραντη ἔρημο, ἀποκλεισμένη ἀπὸ φλόγες, ποιὸς θὰ τὴν ἔσωζε... Ἦρθε ἡ θεία της ἡ Εἰρήνη, μοναδικὴ συγγενής της, μπῆκε στὸν κύκλο τοῦ θανάτου, τὴν ἅρπαξε καὶ τὴν τράβηξε ἔξω, τὴν ἔκλεισε στὴν ἀγκαλιά της, ἐκεῖ ἔμεινε ὅλο τὸν τελευταῖο καιρό, δὲ μποροῦσε ν' ἀποκοπεῖ... Ἔτσι τὶς βρῆκε καὶ τὶς δυὸ ὁ Πέτρος, ὅταν μπῆκε στὸ δωμάτιό τους. Ἕνα σύμπλεγμα κρεμασμένο σ' ἕνα σταυρό, αὐτὴ τὴ μεγάλη μέρα τῆς Ἀνάστασης. Δὲν εἶπε τίποτα. Ἄνοιξε μόνο τὴν ἀγκαλιά του καὶ τὶς ἔκλεισε σ' αὐτή. Στὸ ἀπέναντι σπίτι ἔψαλλαν τροπάρια ἀναστάσιμα, χόρευαν

καὶ γλεντοῦσαν. Στὸ δωμάτιο τῶν δυὸ γυναικῶν, στήθηκε μοιρολόγι θανάτου, θρῆνος τῆς Παναγίας τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, δὲν εἶχαν ἀκουστεῖ ἐδῶ οἱ καμπάνες τῆς Ἀνάστασης, δὲν ἔφτασε τὸ θεϊκὸ φῶς της. Τοῦ Πέτρου ἡ καρδιὰ γινόταν συντρίμια, καθὼς τὶς ἄκουγε. Κάποια στιγμὴ ποὺ κάπως ἡσύχασαν, τόλμησε νὰ πεῖ τὸ λόγο του: —*Εἰρήνη, κορίτσι μου, πιστέψτε μου πὼς ζῶ μαζί σας τὶς τραγικὲς στιγμὲς ποὺ περνᾶτε, ἔχασα κι ἐγὼ ἀγαπημένα πρόσωπα, ἔχασα τὸ Βασίλη μου, ξέρω ἀπὸ πόνους κι ἀπὸ θάνατο, θὰ περάσει καιρὸς ἀκόμα νὰ συνέλθετε, ὅμως σιγὰ-σιγὰ ὁ Χριστὸς ποὺ ἀναστήθηκε σήμερα θὰ χύσει βάλσαμο στὶς πονεμένες καρδιές σας, θὰ κάνει νὰ ξανανθίσει ἡ ἐλπίδα στὴν καρδιά σας, εἴμαστε ὅλοι μαζί σας, θὰ σᾶς βοηθήσουμε νὰ ξαναβρῆτε τὸ δρόμο τῆς ζωῆς...* Οἱ δυὸ γυναῖκες δὲν εἶπαν τίποτα, μόνο ἅρπαξαν τὸ χέρι του καὶ τὸ φίλησαν...

Ἡ Ραφὲτ Μουσταφᾶ πασᾶ (πρώτη ἀπὸ δεξιά), σύζυγος τοῦ Κενὰν Μεσαρέ, σὲ φωτογραφία μαζὶ μὲ τὸν Κων. Φρόντζο, στὸ ὑπαίθριο θέατρο τῆς Ε.Η.Μ.

Ἦταν ἄλλος ἄνθρωπος ὁ Πέτρος ὅταν ξαναπῆρε τὴ θέση του στὸ πασχαλινὸ τραπέζι. Οἱ ἄλλοι δὲν ἔκαναν καμιὰ ἐρώτηση, εἶχαν καταλάβει. Ὅμως ἔγινε ἀμέσως αἰσθητὸ ὅτι ἡ πασχαλινὴ ἀτμόσφαιρα εἶχα χαθεῖ, τὴ θέση της πῆρε ὁ συλλογισμὸς καὶ ἡ περίσκεψη, βιάστηκαν νὰ τελειώσουν καὶ νὰ φύγουν ὅλοι γιὰ τὰ σπίτια τους. Ἔνοιωθαν πὼς ἡ παρουσία τους ἦταν ἀποτρεπτικὴ γιὰ μιὰ στοιχειώδη ἐπικοινωνία τῆς οἰκογένειας μὲ τὶς δυὸ γυναῖκες, εἶχαν ἀποκοπεῖ τὸ τελευταῖο εἰκοσιτετράωρο τελείως ἀπὸ τὴ ζωή της, δὲν ἔβαζαν καὶ τίποτα στὸ στόμα τους. Γιὰ πρώτη φορὰ ἡ Εἰρήνη δὲ βοήθησε στὴν προετοιμασία τοῦ πασχαλινοῦ τραπεζιοῦ εἶχαν κλειστεῖ, ἀπὸ τὸ μεσημέρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, μὲ τὴ Θάλεια στὴν κάμαρά της, χωρὶς νὰ δίνουν σημεῖα ζωῆς.

Εἶχε τόσα νὰ χαρεῖ ὁ Πέτρος, μὲ τὸν ἐρχομὸ τῶν δικῶν του, δὲν τὸν ἄφησε τὸ δράμα τῶν δυὸ γυναικῶν. Ὁ πόνος τους εἶχε γίνει καὶ δικός του

πόνος, τὸ ἴδιο αἰσθανόταν κι ἡ γυναίκα του ἡ Ἑλένη· δὲν ὑπῆρχαν πολλὰ περιθώρια νὰ ζήσουν ὅπως ἤθελαν τὴν παρουσία τῶν δικῶν τους, κι ὅ,τι αὐτοὶ κουβαλοῦσαν μαζί τους. Ὁ Πέτρος βέβαια, μαγεύτηκε πάλι ἀπὸ τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴ χάρη τῆς Θεώνης, ἂν καὶ κάποτε ἔβλεπε στὰ μάτια της ἕνα παράπονο, δὲ μποροῦσε νὰ ὑποψιαστεῖ τὴν αἰτία του, ἀργότερα θὰ τὸ μάθαινε. Χάρηκε τὴ λεβεντιὰ καὶ τὸν τετράγωνο λόγο τοῦ Μάνου, ἔνοιωσε περηφάνεια γιὰ τὸ κριτήριο καὶ τὴ σοφία τοῦ Νίκου, διαγραφόταν πιὰ καθαρὰ στὸ πρόσωπό του τὸ ὕφος τοῦ καθηγητῆ, τὸν ἔκανε εὐτυχισμένο ἡ γλυκειὰ παρουσία τῆς Φιλίτσας, παρόλες τὶς συναισθηματικὲς μεταπτώσεις της, ἤξερε τὴν αἰτία τους, γέμισε ἡ καρδιά του ἀπὸ εὐτυχία, ὅταν ἀγκάλιασε τοὺς δυὸ ἐγγονούς του, τὸ μικρὸ Γιάγκο καὶ τὸν μεγάλο τὸν Πετράκη, τὸν εὔελπι, τὶ μπόϊ εἶχε ρίξει αὐτὸ τὸ παιδὶ καὶ τὶ ὀμορφιά! Σωστὸς Ἄδωνις! Τὶς μέρες τῆς παραμονῆς του στὰ Γιάννινα κουβέντιασε πολὺ μαζί του, τοῦ ἀφιέρωσε τὸν περισσότερο χρόνο. Χαιρόταν νὰ τὸν ἀκούει νὰ μιλάει, νὰ διατυπώνει τὶς σκέψεις του γιὰ τὸ στρατό, τὴν πολιτική, τὴν κοινωνία, μὲ μιὰ πειστικότητα πεπειραμένου ἄντρα, δὲν ἦταν ἔφηβος πιὰ ὁ Πετράκης, εἶχε κατασταλαγμένες ἰδέες, ὁράματα καὶ προσανατολισμούς. Ἔμοιαζε πολὺ μὲ τὸ Βασίλη, τὸ παλληκάρι ποὺ ἔφυγε πάνω στὸν ἀνθὸ τῆς νιότης του, θυσία στὸ βωμὸ τῆς πατρίδας. Τοῦ ἔμοιαζε καὶ στὴν περηφάνεια, τὴν ξεχώριζε ὁ Πέτρος καὶ στὰ λόγια καὶ στὴ συμπεριφορά του, ἦταν σὰ νὰ ἔβλεπε τὸν ἴδιο τὸ Βασίλη.

Τὴ δεύτερη μέρα τοῦ Πάσχα οἱ δυὸ γυναῖκες, ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Θάλεια, ἄφησαν τὸ δωμάτιο, ὅπου ἔμειναν ἑκούσια φυλακισμένες καὶ μπῆκαν στὴ ζωὴ τῆς καθημερινότητας. Ἔνοιωθαν πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ μείνουν ἀποκομμένες ἀπὸ τὸ περιβάλλον ποὺ ζοῦσαν, δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα, νὰ στεροῦν μὲ τὴ στάση τους, τὴ χαρὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ τοὺς φιλοξενοῦσαν. Δυὸ πονεμένες γυναῖκες, σ' ἕνα κλειστὸ δωμάτιο δὲν ἐπιτρέπουν ποτὲ νὰ δημιουργηθεῖ ἡ γιορταστικὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ μέρες καὶ ν' ἀνθίσουν τὰ συναισθήματα ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τῶν ξενητεμένων. Τὸ συνειδητοποίησαν, ἔσφιξαν τὴν καρδιά τους καὶ βγῆκαν. Ὅλοι χάρηκαν ποὺ τὶς ξανάδαν, περισσότερο ἀπ' ὅλους ὁ Πετράκης. Ὅταν εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, εἶδε δυὸ φορὲς τὴ Θάλεια, τοῦ ἔκανε ἐντύπωση ἡ ὀμορφιά της, ἡ θλίψη ποὺ ἦταν ἀποτυπωμένη στὸ πρόσωπό της ἔκανε πιὸ ἔντονα τὰ χαρακτηριστικά της, καθὼς καὶ ἡ εὐγένεια τῶν κινήσεών της. Ὁ πόνος παραμορφώνει πολλὲς φορὲς τὸ σῶμα, παραποιεῖ τὰ χαρακτηριστικά του καὶ δημιουργεῖ ἀνεξέλεγκτες καταστάσεις, κινήσεων καὶ λόγων. Ὁ Πετράκης ἔβλεπε πὼς στὴ Θάλεια τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν ὑπῆρχε, ὅλα ἦταν πειθαρχημένα καὶ ἐλέγξιμα. Στὶς λίγες μέρες τῆς μεγάλης δοκιμασίας της ἡ μαθήτρια τοῦ γυμνασίου εἶχε γίνει ὥριμη γυναίκα, ἀποφασισμένη νὰ παλαίψει γιὰ νὰ κρατήσει τὴν ἀξιοπρέπειά της καὶ ν' ἀντιμετωπίσει τὶς ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς. Ὁ Πετράκης ἔνοιωθε νὰ ἐπηρεάζεται πολὺ ἀπὸ τὴ συμπερι-

φορὰ τῆς Θάλειας, θάθελε νὰ συζητήσει περισσότερο μαζί της, τώρα οἱ συνθῆκες δὲν τὸ ἐπέτρεπαν, τὸ καλοκαίρι ὅταν θὰ γύριζε ἀπὸ τὶς διακοπὲς ἦταν σίγουρος ὅτι θὰ ἀποζημιωνόταν. Ὡς τότε ἡ μορφὴ τῆς Θάλειας δὲν θάφευγε ἀπὸ τὸ μυαλό του...

Μὲ τὸν ἐρχομὸ τῶν δικῶν του καὶ τὰ γεγονότα ποὺ μεσολάβησαν, ὁ Πέτρος εἶχε παραμελήσει τὶς κοινωνικὲς ὑποχρεώσεις του. Τὸν ἐνδιέφερε πρῶτος ἀπ' ὅλους ὁ Σπυρίδων. Εἶχε ξεφύγει ἀπὸ τὸ μεγάλο κίνδυνο, ἡ ὑγεία του ὅμως ἦταν πάντα εὔθραυστη, *τραυματισμένο ἀετὸ* τὸν ἀποκαλοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης. Καὶ ἦταν. Φαίνεται ὅμως πὼς σ' ἐκεῖνο τὸν ὀργανισμό, ποὺ τόσο δεινοπάθησε ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἀρρώστεια δεκάδες χρόνια, κρυβόταν μιὰ δύναμη ἀκατάβλητη, μιὰ ἄσβηστη δίψα δημιουργίας, αὐτὴ τὸν κρατοῦσε στὴ ζωή, εἶχε ὁράματα καὶ ἔπρεπε νὰ τὰ πραγματοποιήσει. Μόλις στηλώθηκε στὰ πόδια του, παρὰ τὶς συμβουλὲς τῶν γιατρῶν, ἀγνόησε ὅλους τοὺς κινδύνους, ἐγκαταστάθηκε πρῶτα στὴ Βελλά, γιὰ νὰ ἐπιβλέψει τὴ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν, πῆγε ἔπειτα στὴν Ἀθήνα, πῆρε σβάρνα ὅλα τὰ ὑπουργεῖα, ὄχι ἐπαιτώντας, ἀλλὰ ζητώντας ἐπιτακτικὰ χρήματα, γιὰ νὰ τελειώσει τὸ μέγαρο τοῦ συγκροτήματος τῶν σχολείων τῆς Ἀκαδημίας, νὰ χτιστοῦν δυὸ νέα δημοτικὰ σχολεῖα στὴν πόλη κι ἄλλα στὴν ὕπαιθρο, νὰ ἐπιταχύνει τὴν ἔκδοση τῶν *Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν* τοῦ 1933, ποὺ καθυστεροῦσαν. Δὲν φοβήθηκε ἀκόμα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ πάει, παραμονὲς τοῦ Πάσχα, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν κανονικὴ λειτουργία τοῦ κληροδοτήματος Βακατάση, τὰ Γιάννινα εἰσέπρατταν σημαντικὸ μέρισμα ἀπὸ τὸ κληροδότημα. Καὶ *τὴν πρωΐαν τῆς Μεγάλης Πέμπτης ἀφίκετο ἀεροπορικῶς ἐξ Ἀθηνῶν ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης κ.κ. Σπυρίδων*, γιὰ νὰ γιορτάσει μὲ τὸ ποίμνιό του τὶς μεγάλες γιορτὲς τῆς Χριστιανοσύνης. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν πὼς χοροστάτησε στὴν τελετὴ τοῦ Ἐπιταφίου καὶ στὴ λειτουργία τῆς Ἀνάστασης, ὕστερα ἔφυγε γιὰ τὴ Βελλᾶ, πάλι γιὰ τὴν Ἀθήνα, γύριζε στὰ Γιάννινα, ὅταν ἦταν ἀνάγκη, παρακολουθοῦσε τὶς ἐργασίες τῶν σχολείων, καὶ πάλι γιὰ τὴν πρωτεύουσα, τὴν Κωνσταντινούπολη, κι ὅπου ἀλλοῦ ἦταν ἀνάγκη. Μέγιστη ἐπιθυμία τοῦ Πέτρου ἦταν νὰ τὸν συναντήσει, νὰ κουβεντιάσουν μόνοι τους, ὅπως τὸν παλιὸ καιρό, στάθηκε ἀδύνατο. Πῆγε στὴ Μητρόπολη, στὴν τελετὴ τῆς Δεύτερης Ἀνάστασης, ἀνέβηκε στὸ Δεσποτικό, πῆρε τὰ κόκκινα αὐγὰ ἀπ' τὸ χέρι τοῦ δεσπότη, καὶ μαζὶ μὲ τὴν εὐλογία καὶ τὴν ὑπόσχεση πὼς θάβρισκε σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπόμενους μῆνες, χρόνο νὰ τὰ ποῦν. —*Ξέρω* τοῦ εἶπε, *ἔχεις τὰ παράπονά σου, τὰ ἔχουν καὶ ἄλλοι πολλοί, ἀλλὰ νά, εἶμαι ἀκόμα δοῦλος τῶν γιατρῶν, ποὺ δὲν μὲ ἀφήνουν ἥσυχο, δοῦλος καὶ τῶν ὅρκων ποὺ ἔδωσα, νὰ τελειώσω αὐτὰ τὰ ἔργα ἄλλοι μὲ κατηγοροῦν, ἄλλοι μοῦ γράφουν ἐγκώμια, θάρθει ἡ στιγμὴ νὰ δικαιωθῶ, εἶναι πίστη μου.* —*Δεσπότη μου*, πῆγε ν' ἀπαντήσει ὁ Πέτρος... —*Μὴν λὲς τίποτα, τώρα τὸν διέκοψε, περιμένουν τόσοι πίσω σου, Χριστὸς Ἀνέστη, πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ θεοῦ...*

Λίγες μέρες ὕστερα ἀπὸ τὸ Πάσχα, ἔφτασε στὰ Γιάννινα καὶ ὁ γιατρὸς Θ. Καρβούνης. Ἐγκαταστάθηκε, ὅπως πάντα στὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ, φίλου του γκαρδιακοῦ. Ὁ Πέτρος κι ὁ Γιάγκος ἔμαθαν γιὰ τὴν ἄφιξή του ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, τὴν ἄλλη μέρα πῆγαν στὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ γιὰ νὰ τὸν χαιρετήσουν καὶ νὰ τοῦ ἐκφράσουν γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴν εὐγνωμοσύνη τους· ὁ Ἐσσὰτ πασὰς κι αὐτὸς ἦταν οἱ σωτῆρες τῆς Θεώνης, πῶς μποροῦσαν νὰ τὸ ξεχάσουν; Τοὺς δέχτηκαν σὰν καλοὺς φίλους. Ὁ Καρβούνης, ὅταν ἄρχισαν νὰ τοῦ μιλοῦν γιὰ τὴ Θεώνη, τοὺς σταμάτησε. —*Αὐτὰ τέλειωσαν*, εἶπε, *ἔκανα τὸ καθῆκον μου, ἀποδόθηκε δικαιοσύνη. Αἰσθάνομαι δυσφορία, ὅταν μοῦ τὸ ξαναθυμίζετε. Ἔπειτα, συναντιόμαστε τακτικὰ στὴν Ἀθήνα μὲ τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη, τοὺς χαίρομαι, τοὺς καμαρώνω, εἶναι σπάνιοι ἄνθρωποι κι οἱ δυό τους, τοὺς ἔχω ὅμως ἀπὸ καιρὸ ἀπαγορεύσει νὰ ξαναγυρνοῦν στὸ παρελθὸν γιὰ νὰ συνθέτουν ἐγκώμια. Φτάνει ποὺ κρατοῦν στὴ μνήμη τους ἐκείνη τὴ χειρονομία μου, τὴ συνόδευε καὶ πολλὴ ἀποκοτιά, δὲν χρειάζεται τίποτ' ἄλλο, «τὸ πολὺ τὸ Κύριε ἐλέησον, τὸ βαριοῦνται καὶ οἱ ἅγιοι» ἔτσι λέμε, μουφτῆ μου, ἐμεῖς οἱ χριστιανοί. Πολὺ περισσότερο ποὺ ἐγὼ δὲν εἶμαι ἅγιος, διάβολος εἶμαι, κι ἂς μὲ συγχωρέσει ὁ σοφολογιότατος.* Ἡ κουβέντα γύρισε ἀναγκαστικὰ στὰ συμβαίνοντα στὴν πόλη καὶ στὴν ὕπαιθρο, ὁ Καρβούνης παρακολουθοῦσε τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες, ἦταν ἐνημερωμένος, ζητοῦσε ὅμως καὶ τὴ γνώμη τῶν ἄλλων γιὰ νὰ σχηματίσει ἄποψη. —*Τὴν Κυριακὴ κυρ Θεοχάρη, σὲ περιμένουμε σπίτι μας* εἶπε ὁ Πέτρος, ὅταν ἔφυγαν. *Εἶναι παράκληση δική μου τοῦ Γιάγκου, τῆς γυναίκας μου, τῶν παιδιῶν μου, ὅλων μας.* —*Θάρθω*, ἔδωσε τὸ λόγο του ὁ Καρβούνης, *νομίζω πὼς δὲν τελειώσαμε καὶ τὴν κουβέντα μας, ἔχουμε ἀκόμα πολλὰ νὰ ποῦμε.*

Αὐτὰ τὰ πολλὰ ποὺ εἶχαν νὰ ποῦν, τὴν Κυριακὴ ποὺ φιλοξένησαν τὸν Καρβούνη, εἶχαν σχέση μὲ τὴ Βόρειο Ἤπειρο. Ὁ Καρβούνης ἦταν Βορειοηπειρώτης, καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν τύχη τῶν συμπατριωτῶν του. Ἤξερε ὅλες τὶς λεπτομέρειες τοῦ σκληροῦ ἀγῶνα, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει ἐκεῖ πάνω γιὰ νὰ μείνουν Ἕλληνες· οἱ Ἀλβανοὶ τοὺς ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα, τοὺς τρομοκρατοῦσαν καὶ τοὺς βασάνιζαν γιὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, αὐτοὶ ἀντιστέκονταν σθεναρά, ἔχυναν αἷμα καὶ δάκρυα γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐπιβιώσουν. Οἱ ἀθηναϊκὲς καὶ οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἔγραφαν πολλὰ γιὰ τὰ μαρτύρια ποὺ ὑπέφεραν, ὁ Καρβούνης ἤθελε ν' ἀκούσει ἀπὸ τοὺς φίλους του περισσότερες λεπτομέρειες, εἶχαν μαγαζί, ἔμπαιναν καὶ ἔβγαιναν ἐκεῖ ἑκατοντάδες ἄνθρωποι κάθε μέρα, ὁ μαγαζάτορας γίνεται πολλὲς φορὲς κι ὁ ἐξομολόγος τῶν πελατῶν του, πρέπει νὰ μάθαιναν πολλά. —*Ναί*, εἶπε ὁ Γιάγκος, *οἱ ἐφημερίδες γράφουν πολὺ λιγότερα ἀπ' ὅσα συμβαίνουν. Μαρτυροῦν οἱ ἀδελφοί μας ἐκεῖ πάνω, οἱ Ἀλβανοὶ ξεγελοῦν τὴν Ἑλλάδα κι ὅλο τὸν κόσμο, διαδίδοντας ὅτι διδάσκεται ἑλληνικὴ γλῶσσα, συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Ταξι-*

διώτης ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο μούλεγε πρὶν λίγες μέρες τὸ ἑξῆς. Τὸ ἀλβανικὸ ὑπουργεῖο Παιδείας ἔστειλε διαταγὴ στοὺς ἐπιθεωρητὲς τῶν σχολείων νὰ διδάσκεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στὰ ἀλβανικὰ σχολεῖα τέσσαρες ὧρες τὴν ἑβδομάδα -οὔτε λόγος νὰ βέβαια ν' ἀνοίξουν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα- γιὰ νὰ ξεγελάσουν τοὺς Εὐρωπαίους καὶ τὴν «Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν», ὅπου ἔχουν προσφύγει οἱ δικοί μας. Ἔ, κι αὐτὲς οἱ τέσσερες ὧρες εἶναι ψεύτικες, στὰ χαρτιά. Μὲ προφορικὴ διαταγὴ εἰδοποίησαν τοὺς ἐπιθεωρητὲς νὰ μὴν ἐκτελοῦν τὴν πρώτη, τὴν ἐγκύκλιο. Τέτοιες παλιανθρωπιές... Ὁ Καρβούνης συμφώνησε. Αὐτὸς ἀπὸ τὴν πλευρά του θὰ ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε, εἶχε διασυνδέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικό, θὰ τὶς χρησιμοποιοῦσε. Φεύγοντας τοὺς ὑποσχέθηκε πὼς θὰ τοὺς ἔβλεπε συχνότερα, εἶχε σχεδὸν ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἀθήνα, θάφευγε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, θὰ ἐρχόταν τακτικὰ καὶ στὰ Γιάννινα, *καὶ ποῦ ξέρετε,* τοὺς εἶπε γελώντας, *κάποια μέρα μπορεῖ νὰ ζητήσω καὶ τὴν ψῆφο σας. Ἡ κατάσταση ἐξελίσσεται ραγδαῖα, μοιάζει μὲ ἡφαίστειο ἕτοιμο νὰ ἐκραγεῖ, φοβοῦμαι πὼς ἡ λάβα του θὰ κατακάψει πολλούς, πρέπει νὰ βροῦμε τρόπο νὰ προφυλαχτοῦμε...* Τὶ ἔκρυβαν τὰ λόγια του; ἀναρωτήθηκαν ὁ Πέτρος κι ὁ Γιάγκος, ὅταν ἔφυγε. *Πολλὰ* ἀποφάνθηκε συμπερασματικὰ ὁ Πέτρος. *Αὐτὸς ξέρει πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα λέει...*

Φωτογραφία σταλμένη (1935) ἀπὸ τὸ Σωτήρη Ζοῦμπο στὸν Ἀγαθοκλῆ Κωνσταντινίδη. Ὀπισθογράφει ὁ Ζοῦμπος: «Οἱ Δέκα τῆς *Ἀναγεννήσεως* καὶ τῆς *Δημοκρατικῆς νεολαίας Ἰωαννίνων*. Ἐνθύμιον». *Καθισμένοι* (ἀπὸ ἀριστερά): Ἀγαθ. Κωνσταντινίδης, Σωτ. Ζοῦμπος, Δημ. Σιωμόπουλος (ὁ τελευταῖος ἄγνωστος). *Ὀρθιοι* (ἀπὸ ἀριστερά): Εὐάγ. Παπανικολάου, Νικ. Παρανίκας, Γεώργ. Μιχαηλίδης (ἀργότερα καθηγητὴς Καρδιολογίας), Παν. Μαρνέλης, Δημ. Βέλλης (ὁ τελευταῖος ἄγνωστος). Ἡ φωτογραφία δημοσιεύτηκε καὶ στὰ *Ἅπαντα* τοῦ Σ. Ζούμπου, 1985.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΣΚΑΝΔΑΛΑ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΔΙΑΜΑΧΕΣ

Ἔχει ἀναφερθεῖ κατ' ἐπανάληψη στοὺς προηγούμενους τόμους: Τὰ Γιάννινα δὲ μποροῦσαν νὰ ζήσουν χωρὶς σκάνδαλα. Ἂς μὴν ἀπορεῖ κανένας, λοιπόν, γιὰ τὸ ὅτι, γιὰ τρίτη ἢ τέταρτη φορά, σὲ διάστημα λιγότερο τῆς δεκαετίας, οἱ Γιαννιῶτες ἀναστατώθηκαν ἀπὸ τὶς φῆμες ποὺ κυκλοφοροῦσαν καὶ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, τὰ ὁποῖα ἐμφάνιζαν πάλι τὰ Γιάννινα, ὡς μιὰ πόλη διαφθορείων καὶ οἴκων ἀνοχῆς. Ἦταν ὅλα, ὅσα γράφτηκαν τὸν Μάιο τοῦ 1934, ἀποκυήματα τῆς φαντασίας τῶν δημοσιογράφων; Ἦταν δημοσιογραφικὴ πορνογραφικὴ ἡ ἐνασχόληση, ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴν ἄγρα ἀναγνωστῶν; Ὅπως καὶ στὶς προηγούμενες περιπτώσεις σκανδάλων, ὑπῆρχε μιὰ βάση ἀλήθειας κι αὐτὴ ἔπρεπε νάρθει στὴ δημοσιότητα καὶ ν' ἀντιμετωπιστεῖ ἀπὸ τὶς ἁρμόδιες ἀρχές. Ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ γιαννιώτικες καὶ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, ἦταν σκανδαλοθηρικὲς περιγραφές, ἀποσκοποῦσαν σὲ κυκλοφοριακοὺς λόγους. Ἰδιαίτερα ὁρισμένες ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες ἀφηνίασαν κυριολεκτικά, ξεπέρασαν κάθε ὅριο ἐντιμότητας καὶ δημοσιογραφικῆς δεοντολογίας, δὲν ἦταν ἐφημερίδες, ἦταν ὁ *κίτρινος τύπος*, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τετραετίας τοῦ Βενιζέλου κυκλοφόρησε ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός. Εἶχε ἀποκαλέσει αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς ἐφημερίδες *κίτρινο* καὶ *κακοῦργο τύπο* καὶ εἶχε δίκιο... Ἀλλὰ ἂς πάρουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά.

Στὶς 25-4-34 δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ἡ εἴδηση ὅτι στὴν ὁδὸ Σουλίου ἀριθ. 25, ἀνακαλύφτηκε *μυστικὸν διαφθορεῖον*. Τὰ ὄργανα τοῦ *Τμήματος ἠθῶν* συνέλαβαν μιὰ ἡλικιωμένη γυναίκα, παντρεμένη, καὶ δυὸ ἀνήλικα κορίτσια, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν ἐφημερίδα, εἶχαν προσβληθεῖ, ὅπως διαπιστώθηκε ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις, ἀπὸ ἀφροδίσια νοσήματα. Στὶς 1-5-34, ἡ ἴδια ἐφημερίδα ἔγραφε πὼς ἄρχισαν ἀνακρίσεις γιὰ τὸ θέμα καὶ πρόσθετε: *Ἡ ἁρμοδία ὑπηρεσία εὑρίσκεται ἐπὶ τὰ ἴχνη καὶ ἄλλων παρομοίων κέντρων. Διεδόθη εἰς τὴν πόλιν μας ὅτι ἡ ἀνάκρισις προσκρούει εἰς ἀντιδράσεις προσώπων κατεχόντων ὑψηλὰς κοινωνικὰς θέσεις καὶ φερομένων ὡς θυτῶν τῆς Ἀφροδίτης εἰς τὰ δυσώνυμα ταῦτα καταφύγια τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς διαφθορᾶς.* Ἐπιστολογράφος τῆς ἐφημερίδας, ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέρες (3-5-34), κατήγγειλε ὅτι στὰ Γιάννινα ὑπῆρχαν *περισσότερα τοῦ ἑνὸς διαφθορεῖα* σὲ κάθε δρόμο τῆς πόλης, ὅλοι τὰ γνωρίζουμε, πρόσθετε, καὶ κανένας δὲν τολμοῦμε νὰ ἐνεργήσουμε κάτι ἐναντίον τους. Αὐτὸ ἦταν. Ἡ

φωτιὰ εἶχε ἀνάψει. Δὲ θ' ἀργοῦσαν νὰ μποῦν στὸ χορὸ καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, μὲ ἔντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους.

Ἡ *Ἤπειρος*, ἀναφερόμενη στὴν ἀνακάλυψη τοῦ διαφθορείου, σημείωνε πὼς τὸ ἀστυνομικὸ τμῆμα διαβίβασε τὴ δικογραφία στὸν ἀνακριτὴ Ἰ. Δαβαράκη κι ὅτι ὁ καθηγητικὸς σύλλογος τοῦ γυμνασίου θηλέων ἀπέβαλε δυὸ μαθήτριες μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἐσύχναζαν στὸ διαφθορεῖο. Στὸ μεταξύ, πρόσθετε ἡ ἐφημερίδα, *φῆμαι παντοειδεῖς κατὰ μαθητριῶν καὶ κορασίδων γνωστῶν οἰκογενειῶν ὀργιάζουν, εὐτυχῶς ἄνευ τινὸς ὑποστάσεως.* Ἐπιβάλλεται, κατέληγε, ἡ ἄμεση ἔκδοση ἀνακοίνωσης ἀπὸ τὴν ἀστυνομία ἢ τὸν ἀνακριτή. Ἡ *Ἐλευθερία* στὴν ἀρχὴ ἀντιμετώπισε τὸ θέμα μὲ ψυχραιμία καὶ σοβαρότητα: *Παρεκαλέσαμεν* -ἔγραφε (3-5-34)- *τὰς ἁρμοδίας δικαστικὰς ἀρχὰς νὰ προβοῦν εἰς ἕνα ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀνακαλυφθέντος διαφθορείου, μὲ ὀνόματα καὶ γεγονότα, διὰ νὰ παύσουν ὀργιάζουσαι αἱ ἀνεύθυνοι διαδόσεις εἰς βάρος πολλῶν κορασίων ἐντίμων οἰκογενειῶν. Πρέπει ἡ Δικαιοσύνη ν' ἀποκαλύψῃ ἐπὶ τέλους ποῖοι εἶναι οἱ ἐνεχόμενοι νέοι καὶ νέες εἰς τὰ ὄργια, ἅτινα διεπράττοντο εἰς τὸ καταγώγιον τῆς τέως σκουπίστριας τοῦ ταχυδρομικοῦ καὶ τηλεφωνικοῦ καταστήματος.* Τὴν ἴδια περίπου θέση, ἀναφορὰ δηλαδὴ σὲ συγκεκριμένα γεγονότα καὶ ἐνημέρωση τῆς κοινῆς γνώμης ἀπὸ τὶς ἀρχές, συνιστοῦσε κι ὁ *Κῆρυξ*. Εἶχε ἤδη διαμορφωθεῖ μέτωπο τριῶν ἐφημερίδων ἡμερήσιων, ποὺ ζητοῦσαν ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος στὶς πραγματικὲς διαστάσεις του. Ὅμως ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἐπέμενε: *Τὸ διὰ δευτέραν φορὰν τρωθὲν αἴσθημα τῆς τιμῆς τῆς πόλεως ἀξιώνει ὅπως ἡ Δικαιοσύνη μὴ διστάσῃ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἁρπάγην της καὶ πρὸς κατευθύνσεις, ὅσον ὑψηλὰ καὶ ἂν εἶναι αὗται. Ἡ κοινὴ γνώμη οὐδόλως θὰ ἱκανοποιηθῇ ἂν δοθοῦν εἰς τὴν δημοσιότητα μόνον τὰ ὀνόματα τῶν θυμάτων. Πρέπει νὰ δοθοῦν καὶ τῶν θυτῶν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κοινὴν περιφρόνησιν.* Ἡ πυρκαϊὰ ὅσο πήγαινε καὶ φούντωνε, ἡ ἀδηφάγος «κοινὴ γνώμη» -κάθε ἐφημερίδα τὴ χρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ καλύψει τοὺς δικούς της σκοποὺς- ζητοῦσε νὰ πληροφορηθεῖ περισσότερα, νὰ δεῖ ὀνόματα, χλευασμοὺς καὶ διαπομπεύσεις, γιὰ νὰ ἱκανοποιηθεῖ. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα ἦταν φυσικὸ οἱ φῆμες νὰ ὀργιάζουν. Ἕνας εἰρηνοδίκης Ἠπειρώτης -σημείωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*- διαβεβαίωνε τὸ διευθυντὴ τῆς ἐφημερίδας, ὅτι τὰ Γιάννινα κατάντησαν *Σόδομα καὶ Γόμορα* (καὶ στὰ προηγούμενα σκάνδαλα τὰ *Σόδομα καὶ τὰ Γόμορα* ἔδιναν κι ἔπαιρναν). Ὁ Χρηστοβασίλης ἀπαντοῦσε (10-5-34) ὅτι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* εἶχε ἀναλάβει ἕναν ἀγώνα *πολὺ ἄχαριν, πολὺ ἀντιηπειρωτικὸν καὶ πολὺ ἀντι-Ἰωαννιτικόν. Ἔχομε καὶ μάτια γιὰ νὰ βλέπωμεν καὶ αὐτιὰ γιὰ ν' ἀκοῦμε, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ βλέπει καὶ ἀκούει αὐτός, ἡμεῖς οἱ ἄλλοι οὔτε βλέπομεν, οὔτε ἀκούομεν. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὰς πλειὸ μικρὰς ἀκόμη, ὑπάρχουν ἀνήθικες γυναῖκες, κρυφὲς καὶ φανερές, αἱ ὁποῖαι ζοῦν μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ προαγω-*

γοῦ. Οὔτε σπίτι χωρὶς ἀναγκαῖο ὑπάρχει, οὔτε πόλις χωρὶς προαγωγοὺς γυναῖκας. Παντρέψτε ὅλους τοὺς ἀγάμους καὶ θὰ ἐκλείψουν ἀμέσως αἱ προαγωγαὶ (μᾶλλον ἔπεφτε ἔξω στὶς κρίσεις του ὁ Χρηστοβασίλης). *Ἐπειδὴ ὅμως τὸ τοιοῦτον δὲν μπορεῖ νὰ συμβῇ εἶναι φυσικώτατον νὰ ὑπάρχουν αἱ ὑπηρέτριαι τῆς Ἀφροδίτης.* Ἤπιοι, ὡς τώρα, οἱ τόνοι τῆς ἀντιπαράθεσης, δὲν θ' ἀργήσουν νὰ ὑψωθοῦν. Πρώτη ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖ σκληρότερους χαρακτηρισμοὺς ἡ *Ἤπειρος. Πρῶτοι ἐμεῖς* -σημείωνε (4-5-34) *ἐτονίσαμεν τὴν ἀνάγκην νὰ κινηθῇ ἡ ἀστυνομία πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀνακάλυψης ὅλων τῶν ἄντρων διαφθορᾶς ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὴν πόλιν μας καὶ ἐπισημάναμεν ὅτι ἦταν πραγματικὰ πολὺ θλιβερὸν ν' ἀνακαλυφθοῦν εἰς τὸ διαφθορεῖον μιᾶς γριᾶς μέγαιρας μικραὶ μαθήτριαι. Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως τούτου, μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀρχίσωμεν αὐτοδιασυρόμενοι μὲ θορύβους ματαίους καὶ θεατρινισμοὺς κοπετῶν ὑπάρχει κάποια ἀπόστασις. Πρέπει, νὰ ἐκδοθῇ ἀνακοινωθὲν τῶν ἀρχῶν, διὰ νὰ παύσῃ καὶ ὁ ἀχαλίνωτος ὀργιασμὸς φημῶν καὶ διαδόσεων, εἰς βάρος τοῦ σύμπαντος.* Πῶς νὰ σταματήσει ὅμως ὁ θόρυβος, ὅταν ὁ ἴδιος ὁ δήμαρχος ἔριχνε λάδι στὴ φωτιά, μὲ τὶς ἀνακοινώσεις ποὺ ἔκανε σὲ συνέλευση γονέων καὶ κηδεμόνων τὴν ἴδια ἐποχή; Κι ἄλλο ποὺ δὲν ἤθελε ὁ «κίτρινος τύπος» τῶν Ἀθηνῶν, γιὰ νὰ στήσει τὰ δικά του μυθιστορήματα...

Στὶς 3-5-34 ἔγινε στὴν *Καπλάνειο σχολὴ* συνεδρίαση τῶν ἐφορειῶν ὅλων τῶν σχολείων τῆς πόλης γιὰ συζήτηση καὶ λήψη ἀποφάσεων στὸ θέμα τῆς παιδονομίας. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἀντέδρασαν στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου, οἱ γονεῖς ὅμως ἐπέμεναν. Ἦταν φυσικὸ στὴ συζήτηση νὰ γίνει εὐρύτατος λόγος γιὰ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων περὶ διαφθορείων. Ὁ ὑποδιευθυντὴς τοῦ *Ἀνωτέρου παρθεναγωγείου* Γ. Παπακώστας κατήγγειλε τὴν ὕπαρξη διαφθορείου κοντὰ στὸ Παρθεναγωγεῖο, προσθέτοντας ὅτι ἐπιτροπὴ καθηγητῶν παρουσιάστηκε στὸ Γενικὸ διοικητὴ Καλκάνη καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ λάβει μέτρα γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ διαφθορείου καὶ τὴν τιμωρία, ὅσων παρέσυραν ἐκεῖ μαθήτριες. Ὁ Καλκάνης ἀπάντησε πὼς γιὰ νὰ ἐνεργήσει ἔπρεπε νάχει χειροπιαστὲς ἀποδείξεις καὶ ἐνυπόγραφες καταγγελίες, ἀλλοιῶς ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ σπιλωθοῦν ὑπολείψεις. Στὴν ἴδια συνέλευση ὁ δήμαρχος Βλαχλείδης κατήγγειλε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ διαφθορεῖο τῆς ὁδοῦ Σουλίου ὑπῆρχαν κι ἄλλα δέκα στὴν πόλη, χωρὶς νὰ τὰ κατονομάσει. Αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ στὴν *Ἤπειρο* (5-5-34) νὰ ἐπιτεθεῖ ἐναντίον του γιὰ τὶς ἀόριστες καταγγελίες του, τονίζοντας ὅτι εἶχε ὑποχρέωση νὰ κατονομάσει τὰ διαφθορεῖα καὶ τοὺς δρόμους ὅπου λειτουργοῦσαν, ἀλλοιῶς οἱ καταγγελίες του ἀποτελοῦσαν διασυρμὸ τῆς πόλης. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀναφέρθηκε ὁ καθηγητὴς Γ. Παπακώστας στὴν ἀντίδραση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ καὶ ἡ ἀνάμιξη τοῦ διευθυντῆ τοῦ Παρθεναγωγείου Τζούφη στὴν ὅλη ὑπόθεση -ὁ Βλαχλείδης εἶχε ἰσχυριστεῖ ὅτι γιὰ τὰ δέκα διαφθορεῖα τοῦ εἶχε μιλήσει ὁ Τζούφης- περιέπλεξαν τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαν-

νίνων καὶ τοὺς καθηγητὲς σὲ ἀντιδικίες. Οἱ ἀντιπολιτευόμενες τὴν κυβέρνηση κατηγοροῦσαν τὸν Καλκάνη ὅτι δὲν ἔπραξε τὸ καθῆκον του, οἱ συμπολιτευόμενες ὑποστήριζαν τὸ ἀντίθετο. Ὁ Παπακώστας δημοσίευσε ἐπιστολὴ ὑποστηρίζοντας ὅτι δὲν ἀποδόθηκαν σωστὰ τὰ ὅσα ἀνέφερε γιὰ τὴν ἀντίδραση τοῦ Γενικοῦ διοικητή, ὁ Τζούφης διέψευσε ὁρισμένα ἀπὸ τὰ λεχθέντα ἀπὸ τὸν Παπακώστα, δικαιώνοντας τὸν Καλκάνη γιὰ τὴ στάση του, τὰ σχόλια τῶν ἐφημερίδων δὲν ἔλεγαν νὰ τελειώσουν. Πάντως ἡ *Ἤπειρος* εἶχε ἐπικεντρώσει τὰ βέλη της ἐναντίον τοῦ Βλαχλείδη, ἐπιμένοντας ὅτι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ὄξυνση τῆς κατάστασης ἦταν ὁ ἴδιος: *Ἀλλὰ νὰ ἔρχεται ὁ ἴδιος ὁ δήμαρχος νὰ καταγγέλῃ ρητῶς ὅτι ὑπάρχουν καὶ δέκα διαφθορεῖα ἀκόμη, τὸ πρᾶγμα εἶνα ἐντελῶς διάφορον. Διότι ἢ ὑπάρχουν καὶ πρέπει νὰ κρύψωμεν τὴν κεφαλὴν ἀπὸ ἐντροπήν, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ ζητήσωμεν νὰ πληροφορηθῶμεν πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ δήμαρχος νὰ γνωρίζῃ τὰ διαφθορεῖα καὶ ἡ ἀστυνομία νὰ κοιμᾶται, ἢ δὲν ὑπάρχουν, ὅτε καὶ πάλιν ὀφείλομεν νὰ ἐντραπῶμεν διότι ἔχομεν ἕνα δήμαρχον ἀνόητον ἢ συκοφάντην. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ μᾶς εἴπῃ ὁ εἰσαγγελεὺς* (6-5-34). Σὲ ἄλλο σχόλιό της ἡ ἐφημερίδα ἐπιδοκίμαζε τὴ στάση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ, τονίζοντας πὼς σωστὰ ἔκαμε νὰ ζητήσει ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ ποὺ τὸν ἐπισκέφτηκε νὰ καταθέσουν τὰ μέλη της ἐγγράφως στὸν ἀνακριτὴ τὰ ὅσα τοῦ κατήγγειλαν καὶ κατηγοροῦσε τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* γιὰ τὴν ἀντίθετη ἄποψή του καὶ τὴ δημοκοπία.

Ὁ Γ. Παπακώστας, τρίτος ἀπὸ δεξιά, σὲ ξενάγηση τοῦ Ι. Κακριδῆ στὸ Σπήλαιο Περάματος. Ἀριστερὰ οἱ Δ. Σιωμόπουλος καὶ Ι. Νικολαΐδης.

Ἡ συνεχιζόμενη ἀρθρογραφία γύρω ἀπὸ τὰ διαφθορεῖα καὶ τὴν ἠθικὴ κατάπτωση τῆς πόλης, ἄνοιξε τὴν ὄρεξη καὶ σ' ὁρισμένες ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν, νὰ ζητήσουν ἀπὸ τοὺς ἀνταποκριτές τους στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ καὶ νὰ στείλουν καὶ δημοσιογράφους νὰ ἐρευνήσουν ἐπὶ τόπου τὸ θέμα σ' ὅλη του τὴν ἔκταση. Τὰ ὅσα ἔγραψαν ἦταν ψεύτικα καὶ ὑβριστικὰ γιὰ τὴν πόλη. Τὸ *Ἑλληνικὸν μέλλον* (10-5-34) προλογίζοντας τὶς μυθιστορηματικὲς περιγραφὲς τῶν ἀπεσταλμένων του σημείωνε: Τὸ *«Ἑλληνικὸν μέλλον» μεριμνοῦν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο διὰ τὴν ἐνημερότητα τῶν εἰδήσεών του εὑρέθη, δι' εἰδικῶν ἀπεσταλμένων, εἰς Ἰωάννινα διὰ τὸ ἐκραγὲν ἐκεῖ μέγα κοινωνικὸν σκάνδαλον!* Τὴν ἄλλη μέρα οἱ ἀναγνῶστες τῆς ἴδιας ἐφημερίδας διάβαζαν

σὲ «πηχιαίους» τίτλους: *Τὸ σκάνδαλον τῶν Ἰωαννίνων. Δύο ἀποπλανηθεῖσαι μαθήτριαι ἀποκαλύπτουν. Τὰ πρωτοφανῆ ὄργια τῶν μυστικῶν διαφθορείων. Ὁ δήμαρχος καταγγέλλει τὴν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν. Ἐνέχονται ἀξιωματικοὶ τῆς Φρουρᾶς; Ὀνόματα ποὺ κρατοῦνται μυστικά. Αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ δημάρχου. Μία προσπάθεια συγκαλύψεως τοῦ σκανδάλου.* Νὰ καὶ μερικὲς περικοπὲς ἀπὸ τὴν περιγραφὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε: *Ἡ γραφικὴ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, παρουσιάζεται κατὰ τὰ πρῶτα τηλεγραφήματα ὡς μία πόλις ἐσχάτης διαφθορᾶς, ὅπου ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἁγνεία τῶν κοριτσιῶν εὑρίσκεται στὰ χέρια τῶν διαφόρων σατύρων, γαλονάδων καὶ μή, κάτι τέλος πάντων ποὺ θυμίζει «Σόδομα καὶ Γόμορα». Φθάσας εἰς Ἰωάννινα διεπίστωσα ὅτι ἡ κατάστασις γενικῶς ἐμφανίζεται περισσότερον τραγική, παρ' ὅσον ὑπετέθη ἐκ τῶν πρώτων τηλεγραφικῶν πληροφοριῶν...* Καὶ τὸ μυθιστόρημα συνεχιζόταν. Ἡ *Ἀκρόπολις* (11-5-34) χρησιμοποιοῦσε ἀνάλογους τίτλους γιὰ τὴν περιγραφή της: *Ἀνάστατα τὰ Ἰωάννινα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ διαφθορείου, παραπλεύρως τοῦ Παρθεναγωγείου. Καταγγελίαι ποὺ ἔρχονται ὡς βόμβα διὰ τὰς ὡραίας Ἠπειρωτικὰς παραδόσεις. Ἡ κυρὰ Ρίνα, πρώην καθαρίστρια καὶ τώρα ἐπιχειρηματίας λευκῆς σαρκός.* Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τοῦ διαφθορείου τῆς κυρὰ Ρίνας: *Τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα ἀνεκάλυψαν ὅτι εἰς τὰ Ἰωάννινα λειτουργοῦσε διαφθορεῖον καὶ μάλιστα δίπλα ἀπὸ τὸ Παρθεναγωγεῖον. Τὰ θύματα ἦσαν μαθήτριαι ἢ ἄλλα ἀνήλικα κορίτσια. πελάται του πρόσωπα σημαίνοντα, παραλῆδες καὶ ἰσχυροί. Εἶχεν οὕτω ὅλα τὰ σημεῖα μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Τὸ σπίτι της ἦτο ἐπιπλωμένον μὲ ὅλα τὰ κομφόρ, ὡραιότατος δὲ κῆπος γύρω αὐτοῦ ἔκαμνεν περισσότερον ὑποβλητικὴν τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ἐρωτισμοῦ τῶν πελατῶν. Πλουσιωτάτη κάβα μὲ κρασιὰ καὶ ἄλλα ἡδύποτα ἐχρησίμευαν διὰ τὰ διοργανούμενα γλέντια...*

Παρὰ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ συνόλου σχεδὸν τοῦ γιαννιώτικου τύπου ἐναντίον τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* -τὸν θεωροῦσαν ὑπεύθυνο καὶ γιὰ τὰ ὑβριστικὰ γιὰ τὴν πόλη δημοσιεύματα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων- ἡ ἐφημερίδα συνέχιζε νὰ ὑποστηρίζει ὅτι στὰ Γιάννινα ὑπῆρχε γενικευμένη ἠθικὴ κρίση καὶ ἦταν ἀναγκαία ἡ γενικὴ κινητοποίηση τῶν πολιτῶν πρὸς ἐκκαθάριση τῆς κόπρου τοῦ Αὐγεία. Τὶς κρίσεις τῶν ἄλλων ἐφημερίδων, τὶς θεωροῦσε λανθασμένες. Ἔγραφε π.χ., ἀπαντώντας στὴν *Ἐλευθερία*, γιὰ τὰ σχόλιά της: *Εὑρέθη πολὺ μακρὰν τῆς ἀληθείας* (ἡ *Ἐλευθερία*), *ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἠθικὴν ἔκλυσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁλοταχῶς φέρεται ἡ πόλις. Δὲν ὠφελεῖ ἡ θεωρία ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνεται θόρυβος εἰς τὸ ζήτημα τοῦ κύματος τῆς ἀνηθικότητος. Πρέπει νὰ καυτηριάζωνται οἱ σάτυροι καὶ αἱ ἐκπορνευόμεναι συνειδήσεις καὶ εἶναι χρέος ὅλου του τύπου νὰ τὸ πράττῃ.* (9-5-34). Ἡ *Ἤπειρος* ἐξακολουθοῦσε νὰ κατηγορεῖ τὸ δήμαρχο γιατί, ἐνῶ ἐδήλωσε ὅτι κατέχει στοιχεῖα γιὰ τὰ δέκα διαφθορεῖα, δὲν τὰ κατέθεσε, ἀλλὰ ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν κατάθεση· ὡς τότε, πρόσθετε, γιὰ μᾶς

θα᾽εἶναι ὑβριστὴς καὶ ἐμπαθὴς συκοφάντης τῆς πόλης. Σκληροὺς χαρακτηρισμοὺς χρησιμοποιοῦσε καὶ κατὰ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*. Ὁ τελευταῖος ἀπαντοῦσε (15-5-34): Ἡ *Ἤπειρος, ἡ ὁποία ὑπερασπιζόταν τοὺς Μελισσάρηδες καὶ Σία* (καθηγητικὰ σκάνδαλα, βλ. προηγούμενο τόμο), *ὅπως τότε, οὕτω καὶ τώρα, ὑψώνει τὸ καταστιγματισμένον λάβαρον τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς πόλεως καὶ ὀλοφύρεται διὰ τὴν τιμὴν καὶ ὑπόληψίν της. Ἡ πόλις δὲν φτύνει* -ἔτσι συνιστοῦσε ἡ *Ἤπειρος* σὲ ἕνα σχόλιό της- *τοὺς εὐθαρσεῖς δημοσιογράφους, οἱ ὁποῖοι ἐπιτελοῦν εὐόρκως τὸ καθῆκον των, ἀλλ᾽ ὅσους τὸ λησμονοῦν. Φτύνει καὶ ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὰ ἀξιώματα ποὺ τοὺς δίδει ἡ πολιτεία καὶ μὲ τοὺς παχυλοὺς μισθοὺς μὲ τοὺς ὁποίους τοὺς μισθοδοτεῖ, ὅλους ἐκείνους ποὺ κληρονομήσαντες ἀκόπως καὶ ὑπόπτως ἀποκτηθεῖσας περιουσίας, ξημερώνουν στὰ διαφθορεῖα, ἐκβακχευόμενοι καὶ ἐκβακχεύοντες, διαφθείροντες συνειδήσεις, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀνέχειαν καὶ τὴν δυστυχίαν δυστυχῶν γυναικῶν καὶ προάγοντες εἰς τὴν διαφορὰν ἀνηλίκους ὑπάρξεις.* Τὸ ἀδύνατο σημεῖο τῶν καταφερομένων κατὰ τῶν διαφθορείων ἐντύπων ἦταν τὸ ὅτι οἱ κατηγορίες τους ἦταν γενικὲς κι ἀόριστες, δὲν ἀναφέρονταν σὲ συγκεκριμένα ὀνόματα, ὅπως εἶχε γίνει κατὰ τὴν περίοδο τῶν καθηγητικῶν σκανδάλων. Μιλοῦσαν γιὰ δημόσιους ὑπαλλήλους ἢ στρατιωτικούς, *παχυλῶς ἀμειβομένους* ἢ γιὰ γόνους πλούσιων οἰκογενειῶν, ἀόριστα. Ἔτσι ὁ κάθε ἀναγνώστης μποροῦσε νὰ καταρτίσει ἕνα δικό του κατάλογο ὑπόπτων. Κάποιος ἐπιστολογράφος (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 11-5-34) βρῆκε σὲ ποιὸ χῶρο ἀνῆκαν οἱ ὕποπτοι: στοὺς καθηγητὲς τῶν γυμνασίων καὶ στοὺς δασκάλους. Ἂν δὲν ἐκκαθαριστεῖ ὁ ἐκπαιδευτικὸς κλάδος -ἔγραφε- ἡ διαφθορὰ δὲ θὰ ἐκλείψει ἀπὸ τὰ Γιάννινα...

Φαίνεται ὅμως, πὼς μὲ τὶς συνεχιζόμενες καταγγελίες καὶ σκανδαλώδεις περιγραφὲς τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, τὸ κακὸ εἶχε παραγίνει. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* αἰσθάνθηκε ὅτι ἡ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα εἶχε γίνει ἐχθρικὴ καὶ ἄρχισε νὰ ἀμύνεται ἐπιτιθέμενος: *Περισσότεραι τῆς μιᾶς ἐφημερίδαι, ἡμερήσιαι καὶ μή, ἐπικαλοῦνται τὴν ἐπέμβασιν τοῦ εἰσαγγελέως κατὰ τῶν δημοσιογράφων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν γνώμην τῶν διαμαρτυρομένων, ὑπερέβαλον τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἐνασχόλησίν των μὲ τὸ διαφθορεῖον τῆς ὁδοῦ Σουλίου. Ζητοῦν δηλαδὴ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου περὶ τύπου. Ἀλλ᾽ ἐρωτῶμεν καὶ ἡμεῖς: Γνωρίζουν ἢ δὲν γνωρίζουν αὗται, ὅτι ὁ νόμος ποὺ ἐπικαλοῦνται ἀξιώνει τὰς ἐφημερίδας νὰ μὴν τὰς διευθύνουν ἀνήλικα;* (ὁ ὑπαινιγμὸς ἦταν γιὰ τὸν Τάκη Χατζῆ). *Ἢ διατὶ αὗται, γνωρίζουσαι τοῦτο δὲν ζητοῦν, εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, τὴν ἐπέμβασιν τοῦ εἰσαγγελέως;* Τὸν εἰσαγγελέα εἶχε ἐπικαλεστεῖ ἡ *Ἤπειρος* (15-5-34) γράφοντας: *Διερμηνεύοντες τὴν ἀγανάκτησιν τῆς πόλεως διὰ τὸν οἰκτρὸν διασυρμόν, τὸν ὁποῖον ἀπειργάθησαν ἐναντίον της ὡρισμένοι ἀνόητοι ἄνθρωποι μὲ τὸ ἐλεεινὸν ἐπιχείρημα τοῦ διαφθορείου τῆς ὁδοῦ Σουλίου, ἐξε-*

φράσαμεν ὅλην ἡμῶν τὴν ἀηδίαν ἐναντίον των. Δυστυχῶς ὅμως ἡ οἱαδήποτε καὶ καθ' οἱονδήποτε δριμὺν τρόπον ἐκδήλωσις τῆς ἀγανακτήσεως ταύτης, εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποτελῇ κοινὴν ἀξίωσιν ἢ ἐπέμβασις τοῦ κ. εἰσαγγελέως. Νὰ δώσῃ ἀμέσως κατάθεσιν ὁ δήμαρχος διὰ τὰ δέκα διαφθορεῖα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ὑβρισταὶ καὶ συκοφάνται τῆς πόλεως, οἱ γράψαντες τὰς αἰσχρὰς ἐκείνας ἀνταποκρίσεις περὶ κρεμαστῶν κήπων καὶ σωματεμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, νὰ δώσουν λόγον τῆς ἀτίμου πράξεώς των, διότι διέσυραν μίαν ὁλόκληρον πόλιν.

Ὁ Χρηστοβασίλης ψύχραιμος στὴν ἀρχή, μὲ τὰ συνεχιζόμενα δημοσιεύματα, ἄρχισε δριμύτατη κριτική. Σὲ δυὸ ἄρθρα του στὴν Ἐλευθερία, 17 καὶ 21-5-34), ὑπὸ τὸν τίτλο: Ἡ συκοφαντουμένη καὶ ὑβριζομένη πόλις μας! ἀναφέρθηκε σ' ὅλες τὶς πτυχὲς τοῦ θέματος καὶ καταμέρισε εὐθύνες σ' ὅσους συνέβαλαν στὸ διασυρμὸ τῆς πόλης: Ἡ θρυλικὴ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἡ κατορθώσασα νὰ διέλθῃ ἄσπιλος διὰ μέσου τῶν δεινῶν κατακτήσεων Σέρβων, Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων, κυρίως τῶν Τούρκων, ὧν ὁ ἐπαχθὴς ζυγὸς ἐβάρυνεν αὐτὴν ἐπὶ πέντε περίπου αἰῶνας, δυὸ φορὰς εἶδεν αὐτὴν ἀδίκως συκοφαντουμένην καὶ κινδυνεύουσαν τὴν τιμήν της: τὴν μίαν ἐπὶ Ἀλῆ πασιᾶ, ὅτε οὗτος ἐνδώσας εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις τῆς συζύγου τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Μουχτὰρ πασιᾶ, διέταξε τὸ πνίξιμον τῆς τραγικῆς καὶ πανώριας κυρὰ-Φροσύνης, μετὰ τῶν 17 ἄλλων νυμφῶν τῶν Ἰωαννίνων, καὶ τὴν δευτέραν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἀφότου ἡ ἐγχωρία ἐφημερὶς «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» μᾶς ἐνεφάνιζε τὰ σκάνδαλα κάποιου ἀτυχήσαντος συζύγου, ὕστερα τὰ καθηγητικὰ σκάνδαλα καὶ τελευταίως τὸ σκάνδαλον τοῦ δῆθεν διαφθορείου τῆς τέως καθαριστρίας τοῦ ταχυδρομείου Ρίνας, ἡ ὁποία δὲν διετήρει ἀληθῶς διαφθορεῖον, καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως· διότι ἐκ τῆς καθόλου δράσεως τῆς ἐν λόγῳ Ρίνας καταγγελθείσης ἐνώπιον τῆς Δικαιοσύνης, δὲν ἀπεκαλύφθη παρὰ ἕνας μυστικὸς οἶκος ἀνοχῆς, ὅμοιοι τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τινές, ὅπως ἐπληροφορήθη ὁ κ. δήμαρχος, ἐὰν ἐπληροφορήθη ἀσφαλῶς καὶ δὲν ἔπεσε θῦμα ὑπερβολῶν. Ἀλλ' εἰς ποίαν πόλιν τοῦ κόσμου, μεγάλην ἢ μικράν, δὲν ὑπάρχουν τοιοῦτοι οἶκοι ἀνοχῆς, χωρὶς νὰ γίνεται καθόλου λόγος; Καὶ ὅμως ἐνταῦθα ἐχάλασε ὁ κόσμος, εἰς τὰ γραφεῖα εὐτυχῶς τῆς εἰρημένης ἐφημερίδος μόνον, ὑπὸ τὰ μειδιάματα ὁλοκλήρου τῆς ἐναρέτου καὶ ἀσπίλου κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων. Ἀπόδειξις ὅτι ἡ Δικαιοσύνη, εἰς ἣν κατηγγέλθη τὸ πρᾶγμα δὲν ἠδυνήθη, ν' ἀνεύρῃ ἕνα κἂν θῦμα καὶ ἕνα κἂν θύτην μέχρι σήμερον! Ἁπλῶς δύο ὑπηρέτριαι τῆς τελευταίας κοινωνικῆς τάξεως ἐσύχναζον εἰς τὸ καταγώγιον τῆς Ρίνας ἐπὶ 1-2 μῆνας, καθ' οὓς διήρκεσεν ἡ ἐπιχείρησις αὐτῆς. Εἶναι αὐτὸ λόγος νὰ συκοφαντηθῇ νὰ ὑβρισθῇ ὡς πόλις Σοδόμων καὶ Γομόρων μία σεμνὴ πόλις, ὡς ἡ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ δυναμένη νὰ καυχηθῇ διὰ τὰ χρηστότατά της ἤθη; Ποία πόλις τῆς Ἑλλάδος ἔχει τοσοῦτον ἔντιμον ἱστορίαν, ὅσον ἡ πόλις αὕτη, ἡ ὡς φωτεινότατον μετέωρον, ἀπὸ

αἰώνων ἤδη λάμπουσα, εἰς τὸ ἑλληνικὸ στερέωμα; Καὶ ὅμως τὴν πόλιν αὐτήν, χάρις εἰς τὸν ἀτυχέστατον ἀγῶνα τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος», ἀνέλαβον νὰ συκοφαντήσουν καὶ νὰ καθυβρίσουν δύο ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς ἐφημερίδες, τὴν *Ἀκρόπολιν* καὶ τὸ *Ἑλληνικὸν μέλλον* δημοσίευσε στὸ δεύτερο ἄρθρο του, γιὰ νὰ συμπεράνει: *Εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι πάντα τὰ δημοσιεύματα εἶναι ἀτιμότατα ψεύδη, μετὰ τὰς παρὰ τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνταποκριτοῦ* (τοῦ ἑλληνικοῦ μέλλοντος), *ἀναφερομένας δηλώσεις τοῦ ἀναπληροῦντος τὸν Γενικὸν διοικητὴν κ. Σταυροπούλου καὶ τοῦ δημάρχου κ. Βλαχλείδη, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι βέβαιον καὶ οὐδὲν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνωρίζουν; Τὰ ἴδια τοῦ εἶπαν καὶ οἱ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ ἀλλ' ὁ ἀσυνείδητος* (ἀπεσταλμένος) *ἐστόλισε τὴν ἀναξιοπρεπεστάτην ἀνταπόκρισίν του μὲ τρομακτικωτάτους τίτλους καὶ τὸ «Ἑλληνικὸν μέλλον» γαυριῶν τὴν ἐδημοσίευσεν, ὅπως δυσφημήσῃ καὶ κατασπιλώσῃ τὴν ἠθικωτάτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος! Τὰ ἴδια ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν ἄλλην ἐφημερίδα τὴν «Ἀκρόπολιν». Αὐτὰ τραβοῦν τὰ καϋμένα τὰ Γιάννινα, χάρις εἷς τὴν ἀκρισίαν μιᾶς ἐγχωρίας ἐφημερίδος καὶ εἰς τὴν σκανδαλοθηρίαν δύο ἀθηναϊκῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐσεβάσθησαν τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεώς μας καὶ ἐποδοπάτησαν τὴν ἱερὰν Ἀλήθειαν!*

Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* κάποια στιγμὴ συνειδητοποίησε ὅτι, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, εἶχε δώσει ἀφορμὴ γιὰ κατασυκοφάντηση τῆς πόλης ἀπὸ τὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες. Μὲ τὴν εὐκαιρία, λοιπόν, τῆς ἄφιξης στὰ Γιάννινα τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ *Ἀνεξαρτήτου* -εἶχε ἐκδοθεῖ ἐκείνη τὴ χρονιὰ- καὶ τῶν ἀντικειμενικῶν ἀνταποκρίσεων ποὺ ἔστειλε στὴν ἐφημερίδα του, ὅπου ἔδινε στὰ «σκάνδαλα» τὶς πραγματικὲς διαστάσεις τους, ἔγραψε (22-5-34): *Ἡ ἀθηναϊκὴ συνάδελφος «Ἀνεξάρτητος», πρώτη καὶ μόνη ἐξ ὅλων τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, ἔσπευσε νὰ δώσῃ τὰς καλλιτέρας ἐξηγήσεις διὰ τὴν τόσον ἀτυχῆ εἴδησιν τῶν διαφθορείων. Ἐπιβάλλεται ὅπως τὸ ταχύτερον μιμηθοῦν τὴν πραγματικὴν αὐτὴν εὐθύτητα τοῦ «Ἀνεξαρτήτου» ἔναντι τοῦ Ἠπειρωτικοῦ κόσμου καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες. Καὶ κυρίως τὸ περίφημον «Ἑλληνικὸν μέλλον», τοῦ ὁποίου κάποιος εὐφάνταστος ἀπεσταλμένος ὡραματίσθη διαφθορεῖα... μέ, ὡς κρεμαστοὺς κήπους, κάποιες ἀσήμαντες παραγκοῦλες καὶ ἡ «Ἀκρόπολις», ἡ ὁποία ἐπλημμύρισε τὴν Ἤπειρον ὁλόκληρον ἀπὸ πρωτοφανῆ διαφθορεῖα!* Ἀντισχολίαζε ὁ Χρηστοβασίλης (24-5-34): *Ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος καὶ διευθυντὴς τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος» ἐλησμόνησε νὰ ψέξῃ ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐφημερίδα του, ἡ ὁποία καὶ μόνη ἐδημιούργησε, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, τὸν κατὰ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων περὶ διαφθορείων ἄδικον θόρυβον.*

Οἱ διαστάσεις ποὺ πῆρε τὸ θέμα ὑποχρέωσαν τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτό. Ὁ δημοτικὸς σύμβουλος Γεώργιος Καππᾶς ἀναφέρθηκε στὰ δημοσιεύματα τῶν τοπικῶν καὶ ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων καὶ ἐξέφρασε τὴν ἀγανάκτησή του γιαυτά, διερμηνεύοντας τὰ αἰσθήματα τῶν κα-

τοίκων τῆς πόλης. Ὅλοι οἱ σύμβουλοι συμφώνησαν μὲ τὶς ἀπόψεις του κι ἀποφάσισαν τὴ σύνταξη καὶ ἀποστολὴ στὶς ἀρχές, τοπικὲς καὶ κεντρικές, καθὼς καὶ τὸν τύπο, ψηφίσματος διαμαρτυρίας γιὰ τὸ διασυρμὸ τῆς πόλης. Εὐθύνες -σημείωνε ἡ *Ἤπειρος* (18-5-34)- καταλογίστηκαν ἀπὸ συμβούλους καὶ στὸ δήμαρχο γιὰ τὶς δηλώσεις του τὶς σχετικὲς μὲ τὰ δέκα διαφθορεῖα.

Γεώργιος Καππᾶς, ὀδοντίατρος, μὲ ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὰ τοῦ Δήμου. Ἐκλέχτηκε κατ᾽ ἐπανάληψη δημοτικὸς σύμβουλος καὶ διετέλεσε πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου.

Ἕνα ὁλόκληρο σχεδὸν μήνα -ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ δημοσιεύτηκε ἡ ἀνακάλυψη τοῦ διαφθορείου τῆς Ρίνας, ὡς τὰ μέσα Μαΐου- ἡ πόλη ζοῦσε μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῶν «σκανδάλων» καὶ τῶν φημῶν ποὺ τὰ συνόδευαν. Ἀκουγόταν ἀπίθανα πράγματα. Σπιλώνονταν ὑπολήψεις ἀνδρῶν, γυναικῶν, μαθητριῶν κι ἀνήλικων κοριτσιῶν, χωρὶς κανένα ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο, ἔτσι ἐπειδὴ κάποιος τὸ εἶπε, ἀσφαλῶς ἀπὸ πρόθεση νὰ συκοφαντήσει καὶ νὰ σπιλώσει ὑπολήψεις. Κατανοῶ τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὴν ἀγανάκτηση τῶν συκοφαντούμενων, γιατὶ καὶ μεταπολεμικὰ ἔζησαν τὰ Γιάννινα τέτοιες καταστάσεις, μὲ ἀφορμὴ κάποια δημοσιεύματα, ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα τῆς ἐποχῆς τοῦ 1934. Θυμᾶμαι τὴν κατάρρευση μιᾶς κυρίας τῆς πόλης -τὸ ὄνομά της εἶχε ἀναμιχθεῖ, μέσω φημῶν, μὲ ὑποτιθέμενα καὶ πάλι σκάνδαλα- ποὺ ἔβγαινε τρομοκρατημένη ἀπὸ τὸ σπίτι της καὶ περπατοῦσε στοὺς δρόμους, νοιώθοντας στραμμένα πάνω της τὰ νοσηρὰ βλέμματα τῶν περίεργων, ποὺ παρακολουθοῦσαν τὴν κάθε της κίνηση. Δὲν τολμοῦσε νὰ σηκώσει τὰ μάτια της, φοβόταν τὸν κόσμο καὶ τὶς ἀντιδράσεις του. Ὅταν πρώτη φορὰ τὴ συνάντησα, ἔτρεξα κοντά της, τὴ χαιρέτησα μ᾽ ἐγκαρδιότητα, ἄρχισα συζήτηση μαζί της γιὰ χίλια δυὸ πράγματα, χωρὶς νὰ κάνω τὴν παραμικρὴ νύξη γιὰ τὴν περιπέτεια, στὴν ὁποία ἄθελά της τὴν εἶχαν μπλέξει. Ὅταν χωρίσαμε δυὸ μόνο λέξεις μοῦ εἶπε: «Σ᾽ εὐχαριστῶ καὶ σ᾽ εὐγνωμονῶ». Ἦταν σὰ νὰ εἶχα σηκώσει ἀπὸ τοὺς ὤμους της ἕνα βάρος δυσβάστακτο, ἦταν ἕτοιμο νὰ τὴν κάνει σὲ συντρίμια. Ἔχει ἀρκετὰ χρόνια ποὺ πέθανε, σὲ κάθε συνάντησή μας ὅμως τὸ ἴδιο αἴσθημα εὐγνωμοσύνης ἔβλεπα ν᾽ ἀντικαθρεφτίζεται στὰ μάτια της. Τὸ ἐπαναλαμβάνω. Τὰ Γιάννινα εἶναι μιὰ πόλη μὲ ἱστορία, παράδοση καὶ πολλὰ ἐπιτεύγματα στὰ γράμματα, τὶς τέχνες, καὶ σὲ πάμπολλες ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Ἔχουν ὅμως καὶ τὸ κουσούρι τους. Χωρὶς σκάνδαλα δὲ μποροῦν νὰ ζήσουν. Ἴσως ἀνάλογα φαινόμενα νὰ παρατηροῦνται καὶ σ᾽ ἄλλες πόλεις, ὅμως στὰ Γιάννινα τὸ κακὸ ἀνάγεται σὲ

βάθος χρόνου. Τὴν τελευταία εἰκοσαπενταετία τὰ σκάνδαλα σταμάτησαν, γιατὶ δὲν ὑπῆρχε ἔδαφος ἀνάπτυξής τους. Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία ἰσοπέδωσε τὰ πάντα, ὁ ἔρωτας κάθε μορφῆς κι ἀπόχρωσης, κυκλοφορεῖ, χωρὶς ἴχνος ντροπῆς στοὺς δρόμους, μπαίνει καθημερινὰ μὲ τὶς τηλεοράσεις στὰ σπίτια μας, ἔγινε ρουτίνα. Τώρα σκάνδαλα θεωροῦνται καὶ καταγγέλλονται οἱ περιπτώσεις τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἀνθρώπων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐνήλικων κι ἀνήλικων, ἀπὸ ὀργανωμένες ἑταιρείες ἐγκληματιῶν καὶ σωματεμπόρων, ἡ γενικότερη διαφθορὰ καὶ οἱ διαστροφὲς τοῦ ἔρωτα δὲν ξενίζουν, δικαιολογοῦνται μάλιστα...

Γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ θέμα. Σχόλια καὶ ἄρθρα ἔπαψαν νὰ δημοσιεύονται στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων μέχρι τὶς 25 Μαΐου. Ὕστερα κόπηκαν ὅλα μὲ τὸ μαχαίρι. Οὔτε καὶ ἡ εἰσαγγελία κατέληξε σὲ κάποιο συμπέρασμα, γιατὶ καμιὰ ἀνακοίνωση δὲν ἔδωσε γιὰ δημοσίευση. Φαίνεται πὼς δὲ μποροῦσε νὰ στηριχτεῖ σὲ φῆμες, ἤθελε ἀποδείξεις καὶ τέτοιες, γιὰ συγκεκριμένα πρόσωπα, δὲν ὑπῆρχαν... Ὁ ἐπίλογος ὅλου αὐτοῦ τοῦ θορύβου, ποὺ δυσφήμησε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὰ Γιάννινα, δόθηκε ὕστερα ἀπὸ δυὸ περίπου μῆνες, ἀπὸ τὸ Πλημμελιοδικεῖο τῆς πόλης. Ἡ «μαστρωπὸς» τοῦ διαφθορείου τῆς ὁδοῦ Σουλίου Ρ΄ίνα, καταδικάστηκε σὲ 8 μηνῶν φυλάκιση. Κανένας ἄλλος δὲν κατηγορήθηκε, οὔτε διώχθηκε...

Στὸ χῶρο τῶν Βενιζελικῶν ἐπικρατοῦσε ἀπὸ μῆνες σχετικὴ ἠρεμία, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι εἶχαν ἐκλείψει ἐντελῶς οἱ ἀντιπαλότητες, ἐκφραζόμενες μέσω τῶν δημοσιογραφικῶν ὀργάνων τῶν πολιτικῶν. Ὁ *Κῆρυξ* ὑποστήριζε σθεναρὰ τὸν Δ. Μπότσαρη, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει πιὰ τὴν παλιὰ ἐπιρροή του, ἰδιαίτερα μετὰ τὶς δημαρχιακὲς ἐκλογές, ὅταν εἶχε ὑποστηρίξει τὸν ἀποτυχόντα Β. Πυρσινέλλα. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* στήριζε τὸν Ἀλ. Λούλη καὶ τοὺς βουλευτὲς καὶ γερουσιαστὲς ποὺ συντάσσονταν μὲ τὶς ἀπόψεις του (οἱ τελευταῖοι εἶχαν ἐκδόσει καὶ δική τους ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα, *τὸν Ἠπειρώτη*). Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ὑποστήριζε ταυτόχρονα καὶ τὸν Ἀλ. Μυλωνᾶ καὶ εἶχε ἀνοιχτὲς τὶς στῆλες του γιὰ τὴ δημοσίευση ἄρθρων καὶ εἰδήσεων σχετιζόμενων μὲ τὴν κοινοβουλευτική του δραστηριότητα, ὡς βουλευτῆ τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*. Δεχόταν ὅμως καὶ ἡ ἐφημερίδα κι ὁ Μυλωνᾶς συνεχεῖς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὴν μερίδα τῶν *Ἀγροτικῶν*, τῶν ἀντίθετων στὴν πολιτεία τοῦ Μυλωνᾶ, τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι εἶχε προσχωρήσει στοὺς *Φιλελευθέρους*, συμπέρασμα ποὺ δὲν ἀνταποκρινόταν στὴν πραγματικότητα. Ὁ Μυλωνᾶς συνεργαζόταν μὲ τὸ Βενιζέλο, ὅπως συνεργάζονταν καὶ οἱ ἄλλοι δημοκρατικοὶ ἀρχηγοί: Καφαντάρης, Παπαναστασίου κ.ἄ. Τοὺς *Λαϊκοὺς* ἐξέφραζαν στὰ Γιάννινα κυρίως οἱ ἐφημερίδες *Ἤπειρος*, διευθυνόμενη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸν Τάκη ἢ Δημήτρη Χατζῆ καὶ τὸν Κάτση καὶ ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη. Πρέπει νὰ σημειωθεί ὅτι ὁ Χρηστοβασίλης ἐκπροσωποῦσε κατὰ βάθος τὴ μερίδα τοῦ

Λαϊκοῦ κόμματος, ποὺ ἐπιζητοῦσε τὴν παλινόρθωση τῆς Βασιλείας, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν *Ἤπειρο* ποὺ δὲν ἔδειχνε φιλοβασιλικὲς τάσεις. Τὸ *Λαϊκὸ κόμμα* ὑποστήριζε καὶ ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γ. Σακκᾶ -ἀργότερα φιλοβασιλικῶν τάσεων κι αὐτὴ- χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείει ἀπὸ τὶς στῆλες ἄρθρα βενιζελικῶν βουλευτῶν.

Οἱ ἐσωκομματικὲς διαμάχες στὸ *Λαϊκὸ κόμμα* -στὰ Γιάννινα- εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ καί, πὼς ἔχει ἤδη σημειωθεῖ, ἐπιτάθηκαν μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὴν ἐξουσία. Παρὰ τὴν ἑνοποίηση -μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Π. Τσαλδάρη- τῶν δυὸ *Λαϊκῶν πολιτικῶν συλλόγων* σὲ ἕνα, ὁ διχασμὸς καὶ ἡ ἀντιπαλότητα μεταξὺ τῶν στελεχῶν, ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑποβόσκει, γιὰ νὰ φτάσει σὲ ἔκρηξη ἀπὸ τὰ τέλη Μαΐου καὶ ὕστερα. Τὸ ἀντικείμενο τῆς διχόνοιας ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἡ Γενικὴ διοίκηση, ποιὰ μερίδα δηλαδὴ τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* θὰ εἶχε τὸν πρῶτο λόγο στὴ λήψη ἀποφάσεων. Φαίνεται ὅτι, ὡς τὴν ἐποχὴ αὐτή, οἱ ἐκτὸς τοῦ *Λαϊκοῦ συλλόγου* πολιτευτὲς ἦταν οἱ σύμβουλοι τῶν Γενικῶν διοικητῶν Κουμουνδούρου καὶ Καλκάνη, ἐνῶ οἱ τοῦ *Συλλόγου* στήριζαν τὸν γενικὸ γραμματέα Σταυρόπουλο, ὁ ὁποῖος δεχόταν καὶ συνεχεῖς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα τῶν *Φιλελευθέρων*, κυρίως ἀπὸ τὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα*. Ἡ *Ἤπειρος*, θερμὴ ὑποστηρίκτρια τοῦ Σταυροπούλου, ὄντας τώρα ὑπὸ δυαδικὴ διεύθυνση, πίστεψε πὼς εἶχε φτάσει ἡ στιγμὴ νὰ μιλήσει ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια καὶ νὰ κατηγορήσει τοὺς *Λαϊκοὺς* πολιτευτὲς καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνους ποὺ εἶχαν στενὲς σχέσεις μὲ τὴ Γενικὴ διοίκηση ὅτι πρόδωσαν τὶς ἀρχὲς τοῦ κόμματος καὶ μὲ τὴν πολιτεία τους ζημίωναν τὴν Ἤπειρο, ἀλλὰ καὶ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Μαΐου εἶχαν ἀρχίσει ἀψιμαχίες μεταξὺ *Ἠπείρου* καὶ *Ἐλευθερίας*. Ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα ποὺ ζοῦσε ὁ Γ. Χατζῆς, οἱ δυὸ ἐφημερίδες δὲν κατόρθωσαν νὰ συμπορευθοῦν σὲ κοινοὺς ἀγῶνες καὶ οἱ δυὸ ἄντρες, Γ. Χατζῆς καὶ Χρ. Χρηστοβασίλης, ἐξαντλοῦνταν σὲ ἄγονες ἀντιπαραθέσεις, μὲ ὑβριστικὴ γλώσσα πολλὲς φορές. Τὴν ἐπίθεση κατὰ τῶν πολιτευτῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* ἄρχισε ἡ *Ἤπειρος* στὶς 26-5-34, μὲ δριμύτατο κατηγορῶ ἐναντίον τους: *Ἀτυχεῖς καὶ ὅσον ἀφορᾶ τὴν Γενικὴν διοίκησιν καὶ ὅσον ἀφορᾶ τὴν κυβέρνησιν, αἱ ἑκάστοτε ὑποδείξεις, ἀξιώσεις καὶ ἀπαιτήσεις τῶν Λαϊκῶν πολιτευομένων. Κανονίζονται πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προσωπικῶν των δεσμῶν καὶ συμφερόντων, οὐδέποτε δέ, οὔτε ἡ κυβέρνησις, οὔτε ἡ Γενικὴ διοίκησις ἠνοχλήθη ἀπὸ τοὺς κυρίους αὐτοὺς διὰ γενικώτερα ζητήματα τῆς Ἠπείρου, ἐνῶ θὰ ἦτο κάλλιστα δυνατόν, ἐὰν θὰ εἶχον καὶ κόκκον ἔστω ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν τόπον των νὰ ἐκμεταλλευτοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ ποικιλοτρόπως τὸ ἀναμφισβήτητον τῆς κυβερνήσεως ἐνδιαφέρον ὥστε καὶ διπλασίας ἀπολαυὰς νὰ ἔχωμεν εἰς πιστώσεις, εἰς ἔργα, εἰς παντοειδεῖς ἐκδηλώσεις τῆς κρατικῆς μερίμνης διὰ τὴν Ἤπειρον... Ἀφοῦ ὅμως* (ἡ ἀδιαφορία) *ἔφτασε μέχρι τοῦ*

σημείου αὐτοῦ, ἡμεῖς ἐννοοῦμεν νὰ στριφογυρίσωμεν τὸ μαχαίρι μέσα στὶς πληγὲς καὶ θ' ἀναφερθῶμεν καὶ εἰς τὴν εὐθύνην τῆς Γενικῆς διοικήσεως τὴν εὐθύνην διὰ τὴν ἀχαρακτήριστον καὶ παντοειδῶς ἐπιλήψιμον τακτικὴν τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν.

Ἡ ἀντίδραση τῶν θιγόμενων ἀπὸ τὸ ἄρθρο *Λαϊκῶν* πολιτευτῶν, δὲν ἦταν ἄμεση. Φαίνεται ὅμως πὼς ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης περίμενε τὴν ἐπίθεση αὐτὴ πρὶν ἐκδηλωθεῖ. Τὸ πιστοποιεῖ ἄρθρο στὴν *Ἐλευθερία* (14 Μαΐου), ὑπὸ τὸν τίτλο: *Ἡ κομματική μας ἀναρχία. Ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Λαϊκοῦ κόμματός μας εἰς τὴν ἀρχὴν* -ἔγραφε- *τὸ ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων «Λαϊκὸν» συγκρότημα, οὕτινος ἡμεῖς εἴμεθα ὁ ἀρχαιότερος ἀγωνιστής... εὑρίσκεται ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ. Νέοι ζηλωταὶ τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» παρουσιάζονται νὰ ὑποσκελίσουν τοὺς παλαιούς, ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ πολιτευθοῦν, νὰ βάλουν τὸ στῆθος των εἰς τὸν κατὰ τοῦ Βενιζελισμοῦ ἀγῶνα, ξεφύτρωσαν εἰς τὸν Λαϊκὸν στίβον, ὡς μύκητες κατὰ τὰς φθινοπωρινὰς βροχάς, ἀξιοῦντες νὰ διευθύνουν αὐτοί, ἐνῶ ἄλλοτε ἢ ἐκρύπτοντο ἢ δὲν ἀνεμιγύοντο εἰς τὴν πολιτικὴν ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἢ δὲν ἦσαν κἂν «Λαϊκοί». Ἤδη σηκώθηκαν τὰ ποδάρια, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ χτυποῦν τὸ κεφάλι καὶ κατακλύζουν τὴν Γενικὴν διοίκησιν καὶ τὰς ἄλλας κρατικὰς ὑπηρεσίας, παρουσιαζόμενοι ὡς πολιτευόμενοι καὶ μάλιστα ὡς κομματάρχαι καὶ ὑποψήφιοι βουλευταί, ἐνῶ ἄλλοτε οὔτε τὰς θύρας τῆς Γενικῆς διοικήσεως, οὔτε τῶν ἄλλων ὑπηρεσιῶν ἐγνώριζον! Ὡς μέσον ἐπιτυχίας τῶν σκοπῶν μετεχειρίσθησαν τὸν περίφημον φερέοικον* -καὶ ἄνευ ἐνεργῶν μελῶν-, *ὀνόματι μόνον ὑφιστάμενον «Λαϊκὸν πολιτικὸν σύλλογον», ὅπως ὑποσκελίσουν καὶ ποδοπατήσουν τοὺς εἰλικρινεῖς καὶ ἱκανοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ ἐνταῦθα «Λαϊκοῦ κόμματος», ἵνα λάβουν αὐτοὶ τὰ ἡνία τούτου.* Τὰ εἶπε ὅλα -συνέχιζε ὁ Χρηστοβασίλης- τόσο στὸ Γενικὸ διοικητή, ὅσο καὶ στὸν πρωθυπουργὸ Π. Τσαλδάρη, στὸν ὁποῖο μάλιστα τόνισε «μὲ παρρησίαν», ὅτι ἡ ἐπιδεικνυόμενη εὔνοια ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντός του πρὸς πρόσωπα ποὺ δὲν εἶχαν προσφέρει τίποτα στὸ κόμμα, μοιραῖα θὰ ὁδηγοῦσε στὴν κατάρτιση δυὸ *Λαϊκῶν* συνδυασμῶν κατὰ τὶς ἐπικείμενες ἐκλογές. Δὲ θὰ τὰ ἀνέφερα ὅλα αὐτὰ στὸν πρόεδρο -πρόσθετε- καὶ θὰ ἄφηνα τὰ πράγματα νὰ βαδίζουν μοιραῖα τὸ δρόμο τους ἂν δὲν ἦταν κοντὰ οἱ ἐκλογές, καὶ δὲν ἦταν ψεύτικες οἱ ἐλπίδες τῆς Γενικῆς διοίκησης, ποὺ διαβιβάζονταν καὶ στὸν ἀρχηγό, ὅτι οἱ *Βενιζελικοὶ* θὰ διασπαστοῦν στὰ Γιάννινα. Τὴν τελευταία στιγμὴ -κατέληγε- ὁ Βενιζέλος θὰ τοὺς ἑνώσει ὑπὸ τὸν Μπότσαρη καὶ οἱ *Λαϊκοὶ* θὰ κατεβοῦν στὶς ἐκλογὲς διασπασμένοι, χωρὶς ἐλπίδες νίκης.

Εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἄρθρο πὼς ἡ διάσπαση μεταξὺ τῶν *Λαϊκῶν* στὰ Γιάννινα εἶχε πάρει μεγάλες διαστάσεις. Ἡ παλαιὰ φρουρὰ ἀγωνιζόταν μ' ὅλα τὰ μέσα νὰ κρατηθεῖ στὴν ἡγεσία τοῦ κόμματος, ὅμως ἡ ἀμφισβήτηση ἀπὸ τὶς νέες δυνάμεις ποὺ εἶχαν μπεῖ στὸ κόμμα ἦταν τόσο ἔντονη ποὺ δὲν

ἄφηνε περιθώρια ἐλιγμῶν στοὺς ἀρχαιότερους, ἀπὸ τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ οἱ νέες αὐτὲς δυνάμεις ἀναγνωρίζονταν ἀπὸ τὴν κεντρικὴ ἡγεσία ὅτι ἐκπροσωποῦσαν τὴν πλειοψηφία τοῦ κόμματος. Αὐτὴ τὴν ἀμφισβήτηση ἐξέφραζαν καὶ τὰ ἄρθρα τῆς *Ἠπείρου*, ποὺ ἐπισημοποίσαν τὸν ὑφιστάμενο διχασμὸ καὶ χώρισαν τὸ κόμμα σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες μερίδες.

Φυσικὰ ἡ *Ἤπειρος* συνέχισε τὴν ἀρθρογραφία της, κάθε φορὰ καὶ πιὸ ὀξύτερη. Στὶς 27-5-34 (τίτλος ἄρθρου: *Ἀντιμέτωποι τῆς ἀγυρτείας καὶ τοῦ πολιτικοῦ εὐνουχισμοῦ)* ὑπογράμμιζε: *Οἱ μὲν (Βενιζελικοὶ* βουλευτὲς) *εἶναι δημοκόποι ἐλεεινοί, οἱ δὲ (Λαϊκοὶ* πολιτευόμενοι) *ἀργόσχολοι καὶ ἐρασιτέχναι, εὐνοῦχοι τῆς πολιτικῆς. Ἡ μὲν βενιζελικὴ κατάστασις μὲ ἐπίσημον ἐκπροσώπησιν εἰς τὴν Ἤπειρον ἀπὸ ἀνθρώπους κατωτέρας ποιότητος, οὖσα βεβαία περὶ τοῦ Βενιζελισμοῦ τῶν Ἠπειρωτῶν, ἠγνόησε τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν διέγραψεν ἀπὸ τὸν χάρτην τῆς κρατικῆς μερίμνης, ἡ δὲ νέα κατάστασις τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», παρὰ τὰς ἀναμφισβήτως ἀρίστας διαθέσεις διὰ τὴν Ἤπειρον, οὔτε αὐτὴ ἔκαμε τίποτε τὸ σοβαρὸν καὶ ὑπολογίσιμον καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὴν κλασικὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν φρικαλέαν ἠττοπάθειαν τῶν ἰθυνόντων τὰ τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» εὐνούχων πολιτευομένων τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, μοιραίως ἐπηρεαζόντων καὶ τῆς Γενικῆς διοικήσεως τὴν τακτικήν.* Ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ -κατέληγε ὁ ἀρθρογράφος- τὰ καλὰ στοιχεῖα τοῦ τόπου καλοῦνται ν' ἀντιδράσουν μὲ ἐνθουσιασμὸ καὶ εἰλικρίνεια σ' ἕνα ἀληθινὸ συναγερμὸ ἐναντίον τοῦ πολιτικοῦ ἀγυρτισμοῦ τῶν *Βενιζελικῶν* βουλευτῶν καὶ τοῦ πολιτικοῦ εὐνουχισμοῦ τῶν *Λαϊκῶν* πολιτευόμενων γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ νέα κατάσταση πραγμάτων. *Πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ξυπνήσωμεν!*

Ἡ ἀρθρογραφία τῆς *Ἠπείρου* -γίνεται φανερὸ- κατέτεινε σὲ εὐρύτερους στόχους. Καταφερόταν κατὰ τῶν ἡγεσιῶν καὶ τῶν δύο πολιτικῶν σχηματισμῶν -*Βενιζελικῶν* καὶ *Λαϊκῶν*- στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, κι ὄχι μόνον τῶν παλαιῶν στελεχῶν τῶν *Λαϊκῶν*, ὅπως ἄφηνε νὰ ἐννοηθεῖ ὁ Χρηστοβασίλης στὴν ἀρθρογραφία του. Ζητοῦσε τὴ δημιουργία μιᾶς νέας κατάστασης, ἑνὸς νέου πολιτικοῦ σκηνικοῦ. Ὅποιες καὶ νὰ ἦταν οἱ προθέσεις τῆς *Ἠπείρου* τὰ ἄρθρα της διαβάστηκαν πολὺ καὶ δημιούργησαν ἐντυπώσεις. Συζητήσεις γίνονταν στὰ καφενεῖα, στὶς συγκεντρώσεις, στὰ σπίτια, παντοῦ, γιὰ τὸ ποιὸς ἦταν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ἀρθρογραφίας κι ὁ συντάκτης τῶν ἄρθρων. Οἱ ὑποψίες ἔπεσαν στὸν ἀπόστρατο ἀξιωματικὸ Βασ. Γκορτζῆ, ὁ ἴδιος ὅμως μὲ δήλωσή του τὸ διέψευδε (29-5-34): *Ἐπειδὴ διαδίδεται μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτικῶν κύκλων, ὅτι τὰ δημοσιευόμενα πολιτικὰ ἄρθρα εἰς τὴν «Ἤπειρον» προέρχονται ἀπὸ τὸν κ. Β. Γκορτζῆν, μᾶς παρεκάλεσεν οὗτος* - γράφει ἡ *Ἐλευθερία*- *νὰ δηλώσωμεν ἐκ μέρους του ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς του, ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι προϊόντα τοῦ καλάμου του, καθ' ὅσον μάλιστα ἀπέχει, τῆς συνεργασίας τῆς «Ἠπείρου» ἀπὸ τετραε-*

τίας καὶ πλέον, ὅτι πᾶν ὅ,τι γράφει τὸ ὑπογράφει καὶ ὅτι οὐδέποτε ἔχει κρυβῆ ὑπὸ ἀνωνυμίαν ἢ ψευδωνυμίαν. Ἡ *Ἤπειρος* ἔδωσε τὴ δική της ἀπάντηση: *Ἡ ἀρθρογραφία τῆς «Ἠπείρου», συνεπὴς πρὸς τὰς Ἠπειρωτικὰς ἀρχὰς τῆς ἐφημερίδος, δὲν ἔχει ἐμπνευστάς, οὔτε καλύπτει ἀνθρώπους καὶ σκοποὺς ἄλλους, ἐκτὸς ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων σαφέστατα ὁμιλεῖ. Οἱ διευθύνοντες τὴν ἐφημερίδα ἀναλαμβάνουν ὁλόκληροντὴν εὐθύνην τοῦ περιεχομένου τῶν ἄρθρων.*

Ἡ ἐπίθεση τῆς *Ἠπείρου* συνεχίστηκε: Στὶς 31-5-34 καταλόγιζε εὐθύνες καὶ στὴ Γενικὴ διοίκηση, γιὰ τὸ ἀμφισβητούμενο κύρος της, ἀπέναντι στὴν Ἤπειρο, ἀλλὰ καὶ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα. Θὰ ἠδύνατο* -τόνιζε- *ν' ἀναπτύξῃ μίαν σοβαρὰν προσπάθειαν ἀναδημιουργίας τῆς Ἠπείρου - προσπάθειαν ὅμως ἀπαιτοῦσαν πρόγραμμα, ρυθμούς, συνέπειαν, καθημερινὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν λαὸν τῆς ὑπαίθρου καὶ ἐντατικὴν παρακολούθησιν τῶν ζητημάτων. Καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη, ἀποδίδουσα εἰς τὴν Ἤπειρον τοὺς καλούς της καρποὺς, θὰ ἐνίσχυε ἀποτελεσματικῶς καὶ τὸ κόμμα.* Τὴν ἴδια μέρα (31-5-34) δόθηκε ἀπὸ τὸ δικηγόρο Γ. Μουλαϊμίδη, ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, μέσω τῆς *Ἐλευθερίας*, ἡ πρώτη ἀπάντηση, σὲ ὁρισμένα σημεῖα τῆς ἀρθρογραφίας τῆς *Ἠπείρου. Δὲν εἶναι βεβαίως* -σημείωνε στὸν πρόλογο- *τὸ ἀσυναγώνιστον εἰς ἀπρέπειαν ὕφος τοῦ προχθεσινοῦ ἄρθρου τῆς «Ἠπείρου» (Ἀντιμέτωποι τοῦ πολιτικοῦ εὐνουχισμοῦ), τὸ ὁποῖον ὑπαγορεύει τὰς γραμμὰς ταύτας, ἀλλ' ἡ ἀπορία περὶ τοῦ τὶ ἠδύναντο νὰ προσφέρωσιν οἱ «Λαϊκοὶ» πολιτευόμενοι εἰς τοὺς νεαροὺς συντάκτας τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου καὶ δὲν τὸ ἔπραξαν, ὥστε νὰ ἐκσπάσῃ κατ' αὐτῶν τό, ἔστω καὶ ὑβριστικόν, παράπονον τῶν ἀρθρογράφων τούτων, ἀποκαλούντων τοὺς πολιτευομένους εὐνούχους.* Ἀκολουθεῖ μιὰ σειρὰ ἀπαντήσεων στὶς κατηγορίες ποὺ διατυπώθηκαν ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Γ. Μουλαϊμίδη κατέληγε: *Τὸ ἐφ' ἡμᾶς δὲν μνησικακοῦμεν, ἀλλ' ἀναμένομεν τὸ κάλεσμα τοῦ συναγερμοῦ, ὃν πομπωδῶς ἐξήγγειλαν, πρὸς νέα πρόσωπα καὶ νέας καταστάσεις, ἕτοιμοι νὰ ὑπηρετήσωμεν ὡς ἁπλοὶ στρατιῶται ἁγνὰς ἰδέας καὶ ὄχι ὑπόπτους θορύβους.* Στὴν ὅλη ἐπιστολὴ τοῦ Γ. Μουλαϊμίδη εἶναι διάχυτος ἕνας εἰρωνικὸς τόνος, μιὰ ἀφ' ὑψηλοῦ θεώρηση τῶν πραγμάτων, στηριζόμενη στὴ βεβαιότητα ὅτι τίποτα δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀλλάξει στὴν ἤδη διαμορφωμένη κατάσταση, τὴν ὁποία ἀγωνίζονταν ν' ἀνατρέψουν οἱ δυὸ «νεαροὶ» δημοσιογράφοι μὲ τὴν ἀρθρογραφία τους. Ἄφηνε, τελικά, καὶ ὑπαινιγμοὺς γιὰ *ὑπόπτους θορύβους.* Ἡ ἀπάντηση ἦρθε τὴν ἑπομένη (1-6-34) ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο:* Ὑποστήριζε πὼς κατὰ τὶς τελευταῖες μέρες ποὺ ἡ ἐφημερίδα ἀγωνιζόταν γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἠπείρου, *ἕνας ἄτιμος συκοφαντικὸς πόλεμος διεξαγόταν ἐναντίον της, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σκότους, ὅσον ἀφορᾶ τὰς προθέσεις καὶ τοὺς ἀπωτέρους σκοποὺς τῆς τελευταίας ἀρθρογραφίας.* Δὲν θὰ ἀσχολοῦνταν μ' αὐτὰ -συνέχιζε- ἂν ὁ πολιτευτὴς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* Γ. Μουλαϊμίδης

δὲν ἐπιχειροῦσε (μὲ τὴν ἐπιστολή του στὴν *Ἐλευθερία*) νὰ κατηγορήσει τοὺς ἀρθρογράφους τῆς *Ἠπείρου* ὡς ἐμπρηστές, καὶ νὰ ἐμφανίσει τοὺς πολιτευτὲς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος, ὡς ἀνθρώπους ὑποστάντας τὰς ἀγριωτέρας τῶν θυσιῶν, χάριν τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» καὶ τῆς Ἠπείρου.* Εἴμεθα ὅμως ὑποχρεωμένοι, πρόσθεταν οἱ ἀρθρογράφοι τῆς *Ἠπείρου*, νὰ ἐπαναλάβωμεν ἀκόμα μιὰ φορὰ ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἔχει τὴν πεποίθηση ὅτι οἱ *Λαϊκοὶ* πολιτευόμενοι *ἢ ἀδρανοῦν ἢ χρηματίζονται.* Ἐπειδὴ γινόταν λόγος καὶ γιὰ ἀποσκίρτηση τῆς *Ἠπείρου* ἀπὸ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, δήλωναν πὼς ἦταν ἀποφασισμένοι ὄχι μόνον νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ κόμμα, *ἀλλὰ μὲ ἐπιμονὴν καὶ καθημερινὴν φωνασκίαν* νὰ φτάσουν μιὰ μέρα νὰ ὑπερηφανεύονται ὅτι ἐξουδετέρωσαν τὴ μεγάλη πληγὴ τῆς Ἠπείρου ποὺ ὀνομάζεται *Λαϊκοὶ πολιτευταί.* Στὸ ἄρθρο τῆς 2-6-34, ἀπευθυνόμενοι σ' ὅλους τοὺς Ἠπειρῶτες, τοὺς παρότρυναν νὰ ξεσηκωθοῦν γιὰ ν' ἀλλάξουν τὸ πολιτικὸ σκηνικὸ καὶ στὶς δυὸ παρατάξεις, τοὺς *Φιλελευθέρους* καὶ τοὺς *Λαϊκούς.* Ἡ κατηγορία ὅμως ποὺ χρησιμοποίησαν γιὰ νὰ ὑποστηρίζουν τὶς ἀπόψεις τους, ὅτι δηλαδὴ οἱ Λαϊκοὶ πολιτευτὲς χρηματίζονταν, δημιούργησε ἔντονες ἀντιδράσεις, τὶς ὁποῖες ἐξέφρασε μὲ νέα ἐπιστολή του στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (δημοσιεύτηκε καὶ στὴν *Ἤπειρο*) ὁ Γ. Μουλαϊμίδης.

Ὅμως, ὅπως καὶ νάταν, τοὺς πολιτευτὲς τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ἡ ἀρθρογραφία τῆς *Ἠπείρου*, ποὺ στὴν ἀρχὴ τοὺς προκαλοῦσε μειδιάματα, στὴ συνέχεια τοὺς ἐξόργισε, ἰδίως γιὰ τοὺς ὑβριστικοὺς χαρακτηρισμοὺς ποὺ δέχονταν καὶ τὶς βαρειὲς κατηγορίες γιὰ χρηματισμὸ κ.ἄ. Ἀποφάσισαν, λοιπὸν ν' ἀντιδράσουν ὁμαδικὰ καὶ νὰ δώσουν ἀπάντηση μὲ κοινὴ ἀνακοίνωση. Παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλαν, πολλοὶ δίστασαν νὰ βάλουν τὴν ὑπογραφή τους στὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύτηκε ταυτόχρονα στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* καὶ τὴν *Ἐλευθερία* (4-6-34). Τελικὰ τὴν ἀνακοίνωση-ἀπάντηση ὑπέγραψαν 4, οἱ: Χρ. Χρηστοβασίλης, Σπυρ. Σούρλας, Γ. Κωνσταντινίδης καὶ Γ. Μουλαϊμίδης. Συντάκτες τοῦ κειμένου ἦταν ἀναμφίβολα οἱ δυὸ διαπρεπέστεροι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη -κι ἀργότερα- δικηγόροι τῆς πόλης: Μουλαϊμίδης καὶ Κωνσταντινίδης. Ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κειμένου, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μεταφορῶν καὶ παρομοιώσεων ποὺ χρησιμοποιοῦνταν συχνὰ καὶ στὶς ἀγορεύσεις τους στὰ δικαστήρια. Μὲ ὕφος ὀργισμένο, λοιπόν, οἱ 4 ἀντικρούουν μὲ τὰ δικά τους ἐπιχειρήματα τὴν ἀρθρογραφία τῆς *Ἠπείρου* καὶ καταλήγουν στὰ δικά τους συμπεράσματα. Θὰ ἔπρεπε νὰ δημοσιευτεῖ ὁλόκληρη ἡ ἀνακοίνωση, γιὰ νὰ σχηματίσει ὁ ἀναγνώστης πληρέστερη εἰκόνα· τὸ μακροσκελές της ὅμως καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκονομίας τοῦ χώρου δὲν τὸ ἐπιτρέπουν. Θὰ περιοριστοῦμε ἀναγκαστικὰ σὲ ὁρισμένα ἀποσπάσματα.

Τίτλος: *Ἐπιβαλλόμεναι ἀνακοινώσεις* Κείμενο: *Ὑποβιβαζόμενοι μέχρι τῆς ἀπαντήσεώς μας εἰς τὴν ἀχαλίνωτον ἀρθρογραφίαν τῆς ἐφημερίδος «Ἠπείρου», ἧς ἡ ἀλλοπρόσαλος, ἀντιφατικὴ καὶ ἀνερμάτιστος τακτική,*

παραπαίουσα ἰδίᾳ ἐπ' ἐσχάτων, ἕνεκα ἐλατηρίων διαφευγόντων ἐλαχίστους, κατὰ τύχην εὑρισκομένους μακρὰν προσώπων καὶ πραγμάτων, πράττομεν τοῦτο ὄχι διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντικρούσεως ὑπολογισίμων διαβολῶν καὶ αἰτιάσεων, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι σιωπῶμεν ὡς μὴ ἔχοντες τὶ ν' ἀπαντήσωμεν. Ἀρκούντως ἐσιωπήσαμεν, ἐνθυμούμενοι ὅτι καὶ σήμερον δὲν ἀπέλιπεν ἡ χρησιμότης τοῦ παλαιοῦ λογίου, τοῦ κρίνοντος ὡς ἀπρεπὲς τὸ ἀντιλάκτισμα κατ' ὄνου λακτίζοντος, ἀλλ' ἡ ὑπομονὴ ἔχει καὶ αὕτη ὅρια. Λαβοῦσα ἡ ἐφημερίς αὕτη εἰς χεῖρας τὸ μαστίγιον, δίκην Αἴαντος μαινομένου, ἐνεφανίσθη ὡς ρυθμιστὴς ἀπρόσκλητος, μετὰ θράσους καὶ ἰταμότητος περισσῆς, μιᾶς καταστάσεως, εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ὁποίας ἐλάχιστα συνετέλεσεν. Διότι οὐδεὶς παροικῶν ἐνταῦθα ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐφημερὶς εἶναι ἐκείνη, ἥτις προσανατολίζει τὰς πολιτικάς της ἀντιλήψεις ἀναλόγως τῶν ἀνέμων τῶν καιρῶν, δίκην χαμαιλέοντος ἐναλάσσουσα τὰς ἰδέας αὐτῆς. Οὕτω, πρὸ καιροῦ, ἔζησεν ὡς ἐφημερὶς λαϊκῶν ἀρχῶν, τὰς ἀρχὰς ταύτας εὐχερῶς ἀπέρριψε κατὰ τὸ 1928, διὰ νὰ ἀναρτήσῃ ἐπὶ τῆς προμετωπίδος της τὴν πινακίδα τοῦ Βενιζελισμοῦ, μετὰ παμμεγέθων εἰκόνων τοῦ τότε ἀποκαλουμένου ἀρχηγοῦ τῆς φυλῆς (Βενιζέλου) καὶ νὰ ἐνδυθῇ μετὰ ταῦτα τὸν μανδύαν τοῦ Καφανταρισμοῦ, πρὸ τῆς λάμψεως τῶν ἀπορριφθέντων αὐτῇ ὀλίγων κερμάτων. Οὐδὲν ἄπορον ἤδη νὰ ἀξιοῖ τὸ χρῖσμα τοῦ «Λαϊκοῦ» ὀργάνου, διὰ νὰ τὸ ἀπορρίψῃ αὔριον εἰς τοὺς πόδας τοῦ αὐριανοῦ ἰσχυροῦ. Ἐκ τοῦ πανδοχείου τούτου τῶν ἐναλασσομένων πολιτικῶν πελατῶν, ἀκούεται ἤδη ὁ κροκοδείλιος κλαυθμηρισμὸς διὰ τὸ κατάντημα τῶν λαϊκῶν ἐνταῦθα πραγμάτων, δεινὸν ἀληθῶς κατάντημα, ἐὰν ἀναλογισθῇ τις τὴν ἀτιμωρητεὶ ἀνοχήν, ἐκ μέρους τοῦ Λαϊκοῦ κόσμου τῆς ἄνω ἀσχημοσύνης. Καὶ ὡμίλησεν ἡ ἐφημερὶς αὕτη περὶ πολιτικῆς πληγῆς, ἧς ἀνέλαβε νὰ γίνῃ ὁ θερμοκαυτήρ. Ἀλλὰ ἐάν που ὑπάρχει πληγή τις καὶ δὴ ἀνίατος, αὕτη ἔχει τὴν ἑστίαν της εἰς τὴν μερίδα ἐκείνην τοῦ τύπου, ἥτις περιελθοῦσα εἰς χεῖρας ἀνεπαγγέλτων ἀργοσχόλων, οὐ μόνον ἄχρηστος ἀποβαίνει καὶ ἄχθος ἀρούρης, ἀλλὰ καὶ ὅπλον βλαπτικώτατον εἰς χεῖρας κακάς, κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὸ δίκαιον ἐρώτημα: πῶς ἡ πολιτεία, ἐνῶ μεριμνᾶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ὑγείαν τῶν πολιτῶν της, δὲν ἠξίωσεν αὐστηρῶς προδιαγεγραμμένα τὰ προσόντα τοῦ δημοσιογράφου, ὥστε συχνάκις νὰ παρατηρῆται τὸ οἰκτρὸν φαινόμενον ἀξέστων τύπων, ἢ πολυειδῶς ἀναπήρων ἀνερχομένων τὸ βῆμα τοῦ δημοσίου τιμητοῦ καὶ βαλλόντων ἀσυνειδήτως πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνεις, μὲ τὴν ἀλόγιστον προσπάθειαν νὰ κατακρημνίσουν ὅ,τι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀνεγείρουν, καταντῶντες αὐτόχρημα ἔντυποι δημόσιοι κίνδυνοι. Οἱ βολὲς κατὰ τῶν ἐκδοτῶν τῆς Ἠπείρου συνεχίζονταν μὲ ἀναφορὲς σὲ ὁρισμένα παραδείγματα, σχετιζόμενα μὲ τὴν ἀγνωμοσύνη ποὺ ἐπέδειξαν οἱ ἀρθρογράφοι τῆς Ἠπείρου ἀπέναντι στὴν εὐμένεια ποὺ περιέβαλε τὴν ἐφημερίδα ὁ πρώην Γενικὸς διοικητὴς Κουμουνδοῦρος. Ἡ ἀπάντηση στὴ σειρὰ

τῶν κατηγοριῶν τῆς *Ἠπείρου* ἐναντίον τους καὶ γενικότερα τῶν πολιτευόμενων τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* δόθηκε μὲ μιὰ μόνη παράγραφο: *Τὸ Λαϊκὸν κόμμα ἔπραξε διὰ τὴν Ἤπειρον ὅ,τι δὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ ἡ προδραμοῦσα εἰκοσαετία* καὶ μέσα στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς εὐνοϊκῆς μεταχείρισης τῆς Ἠπείρου, τῆς ἐκδηλούμενης μέσω τῆς Γενικῆς διοίκησης, ἐκφράστριας τῶν ἀγαθῶν προθέσεων τῆς κυβέρνησης, οἱ *Λαϊκοὶ* πολιτευτὲς ἔπραξαν τὸ καθῆκον τους, χωρὶς τυμπανοκρουσίες καὶ *ἀγυρτικὰς διαφημίσεις*. Καὶ ἡ ἀνακοίνωση τῶν 4 πολιτευτῶν κατέληγε: *Ἰδοὺ γυμνὴ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλ' ἕκαστος διὰ τῶν ἔργων του δημιουργεῖ τὴν ἰδίαν του θέσιν καὶ ἡμεῖς, μακρὰν τοῦ νὰ ἐπηρεαζώμεθα ἐκ τῶν θορυβωδῶν ὑλακῶν ἀπογαλακτιζομένων κυναρίων, δυνάμεθα νὰ διαβεβαιώσωμεν τοὺς πάντας, ὅτι μετὰ θάρρους καὶ ἠρεμίας, σταθερῶς καὶ ἀπτοήτως, θὰ χωρίσωμεν τὴν τραχεῖαν καὶ ἀκανθώδη ὁδὸν τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν κοινῶν.*

Λίγες παρατηρήσεις πάνω στὴν ἀνακοίνωση. Εἶναι δικαιολογημένη, ὡς ἕνα σημεῖο, ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἀγανάκτηση τῶν συντακτῶν της γιὰ τοὺς βαρεῖς χαρακτηρισμοὺς ποὺ χρησιμοποίησαν ἐναντίον τους οἱ ἀρθρογράφοι τῆς *Ἠπείρου* (τὸ παραδέχτηκαν καὶ οἱ ἴδιοι τὶς ἑπόμενες μέρες)· μπορεῖ, συνεπῶς, καὶ τῶν ἴδιων νὰ δικαιολογηθεῖ ὁ τρόπος ἔκφρασης, ὡς ὅπλο ἄμυνας. Δὲν συγχωρεῖται ὅμως στοὺς συντάκτες ἡ παραποίηση τῆς ἱστορίας τῆς *Ἠπείρου*. Ἦταν ἡ ἀρχαιότερη ἐφημερίδα ποὺ ἀγωνίστηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση -ἀφήνουμε τὴν προσφορά της στὴν ἐθνικὴ ὑπόθεση κατὰ τὴν προαπελευθερωτικὴ περίοδο- γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἀρχῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ὅταν αὐτὸ συγκροτήθηκε. Καὶ ἦταν ἡ μόνη, *Λαϊκῶν* ἀρχῶν, ἐφημερίδα τότε -ἡ *Ἐλευθερία* ἐκδόθηκε πολὺ ἀργότερα- καὶ γιὰ τὴν πολιτική της αὐτὴ (τὴ φιλοβασιλικὴ κατὰ βάση, ἔτσι συνέβαινε μὲ ὅλες τὶς ἐφημερίδες τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*) ὁ διευθυντής της Γ. Χατζῆς καταδιώχτηκε, ἐξορίστηκε, καταστράφηκε οἰκονομικά, ἔπαθε πολλὰ ἐπὶ χρόνια. Κι ὅταν τὸ 1928 ὁ Γ. Χατζῆς ἀναγκάστηκε, μὲ σπαραγμὸ ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀργὴ συνάμα, γιὰ τὴν ἀδιαφορία τῶν ὁμοϊδεατῶν του, νὰ βοηθήσουν στὴ συνέχιση τῆς ἔκδοσης τῆς ἐφημερίδας, νὰ στραφεῖ πρὸς τὸν παντοδύναμο τότε Βενιζελισμὸ γιὰ νὰ ἐπιβιώσει, ἐξηγοῦσε στὴν ἀρθρογραφία του, μὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν εἰλικρίνεια ποὺ πάντα τὸν διέκριναν, γιατὶ ὑποχρεώθηκε ν' ἀλλάξει πολιτικὸ προσανατολισμὸ (βλ. προηγούμενο τόμο). Τέτοιες πολιτικὲς ἀλλαγὲς ὅμως παρατηρήθηκαν καὶ στὶς ἄλλες ἐφημερίδες, φιλελεύθερες καὶ ἀντιβενιζελικές, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐπηρεάσει τὴν ἄποψη τῆς κοινῆς γνώμης γιὰ τὶς οὐσιαστικὲς προθέσεις κάθε ἐφημερίδας. Καὶ ἡ *Ἐλευθερία* π.χ. γιὰ μεγάλο διάστημα ἀκολουθοῦσε τὸν Πάγκαλο καὶ γιὰ μικρότερο τὸν Κονδύλη, πρὶν τὴ μετάστασή του στοὺς *Ἀντιβενιζελικούς*, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἀπαρνήθηκε τὶς ἀρχές της καὶ προπαντὸς τὰ βασιλόφρονα αἰσθήματά της, τὰ ὁποῖα ὑπηρέτησε μὲ συνέπεια. Ἐξάλλου, οἱ ὑπογράφοντες τὶς ἀπαντήσεις πρὸς τὴν *Ἤπειρο*, πολλὲς φορὲς εἶχαν ἀρθρογραφή-

σει σὲ φιλελεύθερες ἐφημερίδες, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς κατηγορήσει ὅτι εἶχαν ἐγκαταλείψει τὶς πολιτικές τους πεποιθήσεις. Οὔτε ἡ *Ἐλευθερία* κατηγορήθηκε γιὰ μετάσταση, ὅταν στὶς δημοτικὲς ἐκλογὲς ὑποστήριζε τὸν φιλελεύθερο ὑποψήφιο Δ. Βλαχλείδη, παρόλον ποὺ ἀπὸ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα* εἶχε δοθεῖ ἐντολὴ νὰ ὑποστηριχτεῖ ὁ Β. Πυρσινέλλας. Σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τέλος τὴν κατάρτιση τῶν δημοσιογράφων, ἀσφαλῶς γιὰ τὴν ἐξάσκηση τοῦ δημοσιογραφικοῦ λειτουργήματος χρειάζονταν μόρφωση, ἦθος καὶ πολλὰ ἄλλα προσόντα, ποὺ βέβαια δὲ διέθεταν ὅλοι οἱ Γιαννιῶτες δημοσιογράφοι. Ὁ Πανίδης π.χ. τοῦ *Κήρυκος*, ὁ Σακκᾶς τῆς *Κραυγῆς* καὶ ἄλλοι δὲν εἶχαν οὔτε ἀπολυτήριο δημοτικοῦ, ὄχι ὅμως καὶ οἱ ἀδελφοὶ Δημήτρης καὶ Ἄγγελος Χατζῆ. Ὁ πρῶτος εἶχε τελειώσει τὸ γυμνάσιο κι ὁ δεύτερος σπούδαζε φιλόλογος...

Δὲν πτόησε τοὺς ἀρθρογράφους τῆς *Ἠπείρου*, ἡ ἀνακοίνωση τῶν 4 *Λαϊκῶν* πολιτευόμενων *Ἐπιμένομεν ἀπτόητοι καὶ ἀκλόνητοι, μέχρις ὅτου τοὺς σαρώσωμεν*, ἦταν ἡ δική τους ἀπάντηση. Ἐπικαλέστηκαν μάλιστα καὶ τὴ μαρτυρία τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Καλκάνη, πρὸς ἐνίσχυση τῶν ἐπιχειρημάτων τους: *Κατ' ἐπανάληψιν* -ἔγραφαν- *ὁ κ. Καλκάνης παρέσχε καὶ εἰς αὐτοὺς* (τοὺς 4) *καὶ εἰς ἄλλους τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι τὴν συνέχισιν τῆς ἀνεκδιηγήτου πολιτείας των ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἀνεχθῇ περισσότερον... Καὶ τοὺς προκαλοῦμεν, ἐὰν ἔχουν ἴχνος ἀνδρικῆς φιλοτιμίας, νὰ μᾶς ἀπαντήσουν, χωρὶς ὑπεκφυγάς, ἐὰν εἶναι ψεῦδος αὐτό, διὰ νὰ προκαλέσωμεν ἡμεῖς κατόπιν τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἤκουσαν τὸν κ. Καλκάνην, τὰ ἴδια διαβεβαιοῦντα.* Τὸ ἴδιο ἐπιθετικὴ συνεχίστηκε καὶ κατὰ τὶς ἑπόμενες μέρες ἡ ἀρθρογραφία τῆς *Ἠπείρου: Νὰ κληθῶμεν νὰ λογοδοτήσωμεν ὅλοι εἰς τὸν ἀντιβενιζελικὸν κόσμον... Καὶ θὰ ἴδωμεν ἐκεῖ ποίων οἱ ἀγῶνες θὰ χειροκροτηθοῦν καὶ ἐναντίον τίνων θὰ ὑψωθῇ ἡ φωνὴ τῆς ἀποδοκιμασίας τῶν ἀντιβενιζελικῶν* (6-6-34). *Μὲ αὐτὴν τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν* (νὰ καυτηριάζουμε τὰ κακῶς κείμενα καὶ νὰ διεκδικοῦμε ὅσα μᾶς ἀνῆκουν) *θὰ ἐξακολουθήσωμεν ἀγωνιζόμενοι, ἀφοῦ καθαρίσωμεν προηγουμένως τὴν κόπρον τοῦ Αὐγείου τοῦ ἰδικοῦ μας πολιτικοῦ οἴκου, καλοῦντες καὶ τοὺς ἄλλους τοῦ ἀντιθέτου στρατοπέδου νὰ συντονίσουν μαζί μας τὰς δυνάμεις των εἰς τὸν καλὸν ἀγῶνα, διότι ὄχι μικροτέρας ἀποκαθάρσεως ἀνάγκην ἔχουν καὶ τὰ ἰδικά των πράγματα. Ἴσως μάλιστα καὶ πολὺ-πολὺ μεγαλυτέρας...* (7-6-34). Τὴν ἄλλη μέρα (8-6-34) ἡ *Ἤπειρος* ζητοῦσε τὴ σύγκλιση γενικῆς συνέλευσης τῶν μελῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος. Ἐκεῖ* -ἔλεγε- *ἐνώπιον τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου, θὰ λογοδοτήσωμεν καὶ θὰ κριθῶμεν ὅλοι. Καὶ οἱ συκοφάνται καὶ οἱ ἄχρηστοι.* Οἱ σύμβουλοι, πρόσθεταν, ἔχουν καθῆκον νὰ συγκαλέσουν αὐτὴ τὴ συνέλευση, κι ἂν δὲν τὸ κάμουν τότε μπορεῖ νὰ ζητήσει τὴ σύγκλησή τους ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς μελῶν. Μόνο ἔτσι θὰ ξεκαθάριζε ἡ κατάσταση.

Ἀπὸ τὴν πλευρά της ἡ *Ἐλευθερία*, σφυροκοποῦσε σὲ κάθε της ἔκδοση

τοὺς ἀρθρογράφους τῆς *Ἠπείρου*. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ἄρθρο τῆς 7-6-34: *Τὰ ἀποκαλυπτήρια τῶν παιδαρίων καὶ ὁ σκοπός των. Ὕστερα ἀπὸ τὸ φοβερὸν καὶ ἀμείλικτον φραγγέλωμα* -ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης- *ὅπερ ὑπέστησαν τὰ φωνασκοῦντα παιδάρια, ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς «Ἐλευθερίας» καὶ δύο ἄλλων ἐνταῦθα ἐφημερίδων, μία τῶν ὁποίων τυγχάνει βενιζελικὴ («Ἠπειρωτικὸς ἀγών»), ὑπὸ τῶν τεσσάρων Λαϊκῶν πολιτευτῶν, τὰ ὁποῖα παιδάρια παρουσιάσθησαν ὡς κήνσορες τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, πολλοὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα Λαϊκῶν καὶ ἀντιβενιζελικῶν, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀκόμη, ἠλπιζον ὅτι οἱ φωνασκοῦντες παῖδες θὰ ἐντρέποντο καὶ θὰ ἐτρύπωνον τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ καύκαλόν των, ὅπως πράττουν αἱ χελῶναι, ὅταν ἐννοήσουν κίνδυνον τινά. Ἀλλὰ τὰ παιδάρια ἐξακολουθοῦν καθ' ἡμῶν τὸν βρωμερόν των καὶ ἀναίσχυντον ἀγῶνα, νομίζοντα ὅτι θὰ μᾶς παρασύρουν εἰς τὸ χαμηλόν των ἐπίπεδον, τῶν ὕβρεων καὶ τῶν συκοφαντιῶν, ἢ νὰ κρούσωμεν τὴν θύραν τῆς Εἰσαγγελίας καὶ ὅτι ἐκ τοῦ γενομένου θορύβου θ' ἀντλήσουν δόξαν καὶ θὰ περάσουν γιὰ μεγάλοι ἄνθρωποι, ἴσως καὶ γιὰ σωτῆρες τοῦ ἐνταῦθα «Λαϊκοῦ κόμματος», ὅτε ὁ μὲν Γενικὸς διοικητὴς θὰ τοὺς τρομάξῃ καὶ θὰ τοὺς προσκυνήσῃ, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» καὶ πρωθυπουργὸς κ. Π. Τσαλδάρης θὰ τοὺς καλέσῃ παρ' ἑαυτῷ, ἵνα τοὺς ἐκφράσῃ τὰς εὐαρεσκείας του, καὶ τοὺς χορηγήσῃ ἕνα σταθερὸν πολυχιλιάδιον μηνιαῖον, διὰ τὴν δῆθεν ἐφημερίδα των, τυπογραφικὸν χάρτην δωρεὰν καὶ τηλεγραφικὴν περίληψιν τῶν περιεχομένων τῆς Πρωίας* (ἀθηναϊκῆς ἀντιβενιζελικῆς ἐφημερίδας), *κηρυσσομένων ἐν διωγμῷ τῶν ἐνταῦθα τεσσάρων «Λαϊκῶν» πολιτευομένων! Ὁποῖος εὐσεβὴς πόθος διὰ τὰ καϋμένα τὰ παιδάρια, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ πείνᾳ των ὀνειρεύονται φούρνους μὲ καρβέλια!* Μὲ τὸ ἴδιο ὕφος -μᾶλλον ἀφελὲς- συνεχίζεται τὸ ἄρθρο, στὸ ὁποῖο ἐκτίθεται ἡ δραστηριότητα τῶν τεσσάρων, ἀφότου ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, καυτηριάζεται ὁ κομματισμὸς καὶ ἡ πολιτεία τοῦ *Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου* -δὲν ἦταν τῆς ἔγκρισης τῶν τεσσάρων-, τοῦ ὁποίου ὁ πρόεδρος - *πολιὸν παιδάριον* καὶ αὐτός, ἐπειδὴ ὁ γενικὸς διοικητὴς Κουμουνδοῦρος δὲ θέλησε νὰ γίνει ὄργανό του, μίσθωσε τὰ δυὸ ἄλλα παιδάρια (τῆς *Ἠπείρου*), *νὰ δέχωνται εἰς τὰς ἐφημερίδας των ἄρθρα κατ' αὐτοῦ, συμπράττοντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ πονηροῦ βενιζελικοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος»*. Γιὰ παιδάρια λοιπόν, *πολιὰ καὶ νέα*, ἀσχολεῖται ὅλο τὸ ἄρθρο, μὲ σαφεῖς ὑπαινιγμοὺς ἀνάμιξης καὶ βενιζελικῶν παραγόντων στὴ διχόνοια μεταξὺ τῶν *Λαϊκῶν* καὶ μὲ τὴν σαφὴ ὑπόμνηση ὅτι *ἡμεῖς οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὑπὲρ τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», τοῦ ὁποίου εἴμεθα οἱ δημιουργοὶ ἐν τῷ νομῷ τούτῳ, δὲν θ' ἀφήσωμεν νὰ πᾶν χαμένοι οἱ κόποι μας*. Ἀπὸ τὸ ἴδιο πνεῦμα διαπνέονται καὶ τὰ ἑπόμενα ἄρθρα τῆς *Ἐλευθερίας*, μὲ χαρακτηρισμὸ τῆς κίνησης τῆς *Ἠπείρου* ὡς διασπαστικῆς, σὲ παραμονὲς μάλιστα ἐκλογῶν -ποὺ δὲν ἔγιναν- καὶ μὲ τὴ σύμπραξη τῶν *Βενιζελικῶν: Καὶ ταῦτα πάντα συμβαίνουν ἐνταῦθα ἐν παραμοναῖς*

ἐκλογῶν, πρὸς ἄφατον χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν τῶν ἐνταῦθα Βενιζελικῶν, διὰ τὴν ἀχαλίνωτον λιβελλογραφίαν δύο ἀνιδέων καὶ ἀνευθύνων παιδαρίων, κατ' ἐντολὴν ἐνεργούντων μιᾶς ἐξωφρενικῆς «Λαϊκῆς», αὐτοκαλουμένης, σπείρας, ἐν συμμαχίᾳ μετὰ παραγόντων τοῦ Βενιζελισμοῦ κατὰ φυσικῶν ἐκπροσώπων τοῦ ἐνταῦθα Λαϊκοῦ κόμματος. (11-6-34). Ἡ ἀρθρογραφία τῆς *Ἐλευθερίας* ἀποκαλύπτει δυὸ πραγματικὲς καταστάσεις: α) Ἡ διένεξη στοὺς κόλπους τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* εἶχε φτάσει σὲ σημεῖο, ὥστε ν' ἀναπτυχθεῖ ἕνα χάσμα ἀγεφύρωτο, μεταξὺ τῶν στελεχῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ποὺ ἀλληλομισοῦνταν κι ἀγωνίζονταν νὰ ἐξοντώσουν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. Χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς διάστασης ἦταν ἕνας σχολιασμὸς τὴ στήλη τῶν ἀφίξεων τῆς *Ἐλευθερίας* (4-6-34). *Ἀφίξεις: Ἀφίκετο τὸ παρελθὸν Σάββατον ἀεροπορικῶς ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ἰατρὸς κ. Γεώργιος Σούλης, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβεῖ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ τιμίου ἀγῶνος τῶν τεσσάρων πολιτευτῶν, τῶν ὑπογραψάντων τὰς σημερινὰς ἀνακοινώσεις των, καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ κατ' αὐτῶν ἀγῶνος τῶν συνεργαζομένων παιδαρίων, καὶ ἐπανέλαβε τὰς ἰατρικάς του ἐργασίας.* β) Τὴν ἀνάμιξη καὶ *Βενιζελικῶν* στὶς ἐνδοκομματικὲς διαμάχες τῶν *Λαϊκῶν*, γιὰ νὰ στραφεῖ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἡ προσοχὴ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ νὰ μὴν ἀσχολεῖται μὲ τὶς δικές τους διενέξεις ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ τοὺς διχάζουν. Γιὰ τὴ συνέχιση αὐτοῦ τοῦ διχασμοῦ μιλοῦσε εὔγλωττα ἕνα σχόλιο τοῦ *Κήρυκος*, ἀναφερόμενου στὴ «διάλεξη» (πολιτικὴ ὁμιλία), ποὺ ἔκαναν στὸ θέατρο *Εὐστρατιάδη* οἱ *Βενιζελικοὶ* βουλευτὲς Ἀλκ. Λούλης, Γ. Καγιᾶς κι ὁ γερουσιαστὴς Γ. Βηλαρᾶς. Ἡ ὁμιλία ἔγινε στὶς 10-6-34 γιὰ νὰ διαφωτιστεῖ ὁ λαὸς σχετικὰ μὲ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὶς ἐργασίες τῆς βουλῆς τῆς ἀντιπολίτευσης, ἐξαιτίας τῶν ἐπεισοδίων, ποὺ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν τραυματισμὸ τοῦ Παπαναστασίου. Ἔγραφε, λοιπόν, ὁ *Κῆρυξ*, τὸ *ὄργανον τοῦ ὀρθοφρονοῦντος βενιζελικοῦ κ. Δημ. Νότη Μπότσαρη*, -κατὰ Χρηστοβασίλη- τὴν ἄλλη μέρα: *...Τί ἦλθον νὰ κάμουν ἐνταῦθα οἱ χρεωκοπήσαντες εἰς τὴν κοινὴν Ἠπειρωτικὴν συνείδησιν βουλευταὶ καὶ γερουσιασταὶ κ.κ. Λούλης, Καγιὰς καὶ Βηλαρᾶς; Νὰ διαφωτίσουν τὸν λαὸν ἐπὶ τῶν λόγων, δι' οὓς τελευταίως ἀπέσχεν ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκ τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς; Ἀλλὰ δὲν ἦτο καθόλου ἀνάγκη νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὸν κόπον τοῦ ταξιδίου αὐτοῦ. Διότι, πρῶτον, ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς ἦτο πλέον ἢ ἀρκετὰ διαφωτισμένος. Καὶ δεύτερον, διότι αὐτοὶ ἦταν οἱ ὀλιγώτερον κατάλληλοι καὶ ἐνδειγμένοι διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἀποτέλεσμα: Νὰ γίνουν καταγέλαστοι ἐνώπιον φίλων καὶ ἐχθρῶν. Ζητοῦμεν συγγνώμην ἀπὸ τοὺς συμπολίτας «Λαϊκούς», διὰ τὰς ἀνοησίας, αἱ ὁποῖαι ἐλέχθησαν χθές, ὡς ἐπιχειρήματα δῆθεν τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλος ἦταν ὁ σκοπὸς τῶν ὁμιλητῶν καὶ αὐτὸν μόνον ἀπέναντι τῶν ἀφελῶν κατώρθωσαν νὰ συγκαλύψουν. Οἱ τίμιοι «Φιλελεύθεροι» τῆς Ἠπείρου ὄχι διαφωτισμόν, ἀλλὰ λογοδοσίαν ἀναμένουν ἀπὸ τοὺς ἀξιοθρηνήτους ἀντιπροσώπους των, οἱ ὁποῖοι, μὲ τοὺς θεατρινισμούς, τοὺς*

δοκινχωτισμοὺς καὶ τὴν ἀερολογίαν, δὲν θὰ κατορθώσουν ἄλλην μίαν φοράν, ἐν ὀνόματι τοῦ «Μπάμπα», νὰ φᾶνε τὸ ψωμάκι τῆς βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως. Αὐτὰ γράφονταν ἀπὸ τὸ ἡμιεπίσημο ὄργανο τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* ἐναντίον ὁμοϊδεατῶν βουλευτῶν... Οἱ *Λαϊκοί*, βέβαια, τὰ προσυπέγραφαν... Ἔθιξε, ὅμως, κι ἄλλο ἕνα θέμα ὁ *Κῆρυξ*. Κατὰ τὴν ὁμιλία εἶχαν ἀκουστεῖ ἐπανειλημμένα ζητωκραυγὲς ὑπὲρ τοῦ Πλαστήρα, τὶς ὁποῖες, οἱ μὲν κυβερνητικὲς ἐφημερίδες κατέκριναν ἔντονα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ὅμως τὶς χειροκροτοῦσε, πλέκοντας τὸ ἐγκώμιο τοῦ Πλαστήρα. Ὁ *Κῆρυξ* σημείωνε: *Ζήτω ὁ Πλαστήρας! Πολὺ καλά, ζήτω ὁ Πλαστήρας! Ἀλλὰ ζήτω ὁ Πλαστήρας διότι ὁ κ. Παπαναστασίου ἐκτυπήθη εἰς τὴν Βουλήν, εἶναι κάτι ποὺ δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ «ζήτω ὁ βασιλεύς», διότι οἱ «Λαϊκοὶ» ἐκέρδισαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ δήμου Παρακαμπυλίων. Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπρέπειαι, τὰς ὁποίας μόνον οἱ χρεωκοπημένοι πολιτευταί, ἐναντίον κάθε κοινοβουλευτικοῦ ἰδεώδους ἠδύναντο νὰ εὐνοήσουν, διὰ νὰ αὐταπατῶνται ἔπειτα κομπάζοντες διὰ τὰς κατὰ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ λαϊκὰς ...ἐκδηλώσεις.* Οἱ ἐσωτερικὲς διαμάχες στὰ δυὸ μεγάλα κόμματα, τοὺς *Φιλελευθέρους* καὶ τοὺς *Λαϊκούς*, θὰ κρατήσουν γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ὣς τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄλλα συγκλονιστικὰ γεγονότα, θὰ δημιουργήσουν νέο πολιτικὸ σκηνικὸ καὶ θὰ καθορίσουν τὴ μοίρα τῆς Ἑλλάδας...

Ἡ ἀπουσία τοῦ δημάρχου Δ. Βλαχλείδη στὴν Ἀθήνα, δὲν ὀφειλόταν βέβαια, σὲ πρόθεσή του νὰ βρίσκεται μακρυὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ὅταν ἡ πόλη ἔβραζε ἀπὸ τὰ ὑποτιθέμενα σκάνδαλα, τὰ διαφθορεῖα καὶ τὴν πανελλήνια διαπόμπευση, γιὰ νὰ μὴν καταθέσει στὸν εἰσαγγελέα, σχετικὰ μὲ τὴν ὕπαρξη δέκα διαφθορείων, ἀλλὰ γιὰ νὰ πετύχει τὴ σύναψη τραπεζικοῦ δανείου, πρὸς ἐπίλυση τοῦ μεγάλου προβλήματος τῆς ὕδρευσης. Ἡ ὕδρευση ἔπρεπε νὰ γίνει μὲ Ἠπειρωτικὰ κεφάλαια, συνιστοῦσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (5-6-34), ὑπῆρχαν ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιαυτό. Κεφάλαια ὑπῆρχαν, ἀλλὰ δὲν χορηγοῦνταν ἀπὸ τοὺς διστακτικοὺς Ἠπειρῶτες γιὰ τέτοιου εἴδους ἐπενδύσεις, θεωροῦνταν ἀνασφαλεῖς. Τελικά, ὕστερα ἀπὸ πολυήμερες διαπραγματεύσεις, μὲ τράπεζες, Ταχυδρομικὸ ταμιευτήριο, ταμεῖο Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων, ταμεῖο Νομικῶν, Ὑγειονομικῶν, Μετοχικὸ κεφάλαιο στρατοῦ κι ἄλλους ὀργανισμούς, γιὰ ἐξασφάλιση μικρότερου ἐπιτοκίου, προκρίθηκε ἡ δανειοδότηση ἀπὸ τὶς Τράπεζες *Ἐθνικὴ* καὶ *Ἀθηνῶν* μὲ ἐπιτόκιο 8% καὶ διάρκεια ἐξόφλησης τὰ 20 χρόνια.- Ἐπικριτικὰ σχόλια ἐναντίον τῆς κυβέρνησης ἔγραψε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* -πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ἰουνίου- γιὰ τὴν ἀπόφασή της ν' ἀπαγορεύσει τὴ σύγκλιση *πανελλήνιου ἀντιφασιστικοῦ συνεδρίου* στὴν Ἀθήνα καὶ γιὰ τὶς συλλήψεις κομμουνιστῶν ποὺ διαδήλωναν ὑπὲρ τοῦ συνεδρίου, ἀποκαλώντας τὴν ἡγετικὴ κυβερνητικὴ τριανδρία *βασιλο-φασιστο-χιτλερική*. Κατὰ τὴν ἐφημερίδα, οἱ Κονδύλης καὶ Μεταξᾶς -ἰδίως ὁ πρῶτος- κατηγοροῦνταν ὅτι ὀργάνωναν δικτατορία, κατηγορία ποὺ ἐκπέμπονταν καθημερινὰ ἀπὸ τὰ ἀντικυβερνητικὰ φύλλα,τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς ἐπαρχίας. Ὅλη αὐτὴ ἡ φημολογία γιὰ δικτατορία καὶ ἐπικείμενες ἐκλογές, δὲν ἦταν ἄσκοπη, κάπου ἀπέβλεπε.- Ἡ ἴδια ἐφημερίδα, σὲ ἄλλα σχό-

λιά της, ἐπέμενε στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου τῆς παιδονομίας καὶ συνιστοῦσε στοὺς συλλόγους τῶν ἐκπαιδευτικῶν νὰ πάρουν σχετικὲς ἀποφάσεις. Δὲν ἦταν λίγα καὶ τὰ ἐπικριτικὰ σχόλια ποὺ δημοσίευσε συχνὰ γιὰ ἄσκοπες δαπάνες τῆς *Μονῆς Βελλᾶς*, ποὺ φιλοξενοῦσε κυβερνητικὰ στελέχη κι ἀνώτατους ὑπαλλήλους, προσκεκλημένους τοῦ Σπυρίδωνος (ἡ φιλοξενία γιὰ τὸ Σπυρίδωνα ἦταν ἕνας τρόπος γιὰ νὰ ὑποχρεώνει τοὺς καλεσμένους του καὶ νὰ ἐξασφαλίζει πιστώσεις, γιὰ τὴ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν τοῦ μεγάλου συγκροτήματος σχολείων τῆς ὁδοῦ Δωδώνης -κατόπι μεγάρου τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας-*, τοῦ *Ἱεροδιδασκαλείου Βελλᾶς* καὶ τῶν σχολείων τῆς ὑπαίθρου). *Ἀσωτεία σημειώνεται συχνὰ εἰς τὴν Μονὴν Βελλᾶς* -ἔκρινε ἡ ἐφημερίδα- *μὲ ἕνα ἀτέλειωτον φαγοπότι, ἐπισήμων καὶ μή*, καὶ ζητοῦσε νὰ γίνει ἔλεγχος γιαυτό. Οἱ ἀντιδράσεις τόσο τῆς *Ἠπείρου* ὅσο καὶ τῆς *Ἐλευθερίας* ἦταν ἄμεσες καὶ ταυτόχρονα μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ γράψουν ἐγκώμια γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σπυρίδωνος.- Ἐπαινετικὰ σχόλια ἀφιέρωσαν οἱ ἐφημερίδες γιὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ ὑφυπουργοῦ Οἰκονομικῶν Δ. Χέλμη, ν' ἀποδοθοῦν τὰ Ἠπειρωτικὰ κληροδοτήματα στὶς κοινότητες.- Οἱ ἀνταποκρίσεις ποὺ δημοσίευσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἀπὸ τὸ Φανάρι (τοῦ Ν. Ἀνανθου - Νίκου Ἀθανασίου) ἔφεραν πάντοτε στερεότυπα τὸν ἐπίτιτλο: *Μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἅδου.* Ὁ Ἀχέρων ποταμὸς ποὺ τὴ διέρρεε (ἐκεῖ ἦταν οἱ πύλες τοῦ Ἅδου, κατὰ τὴν ἀρχαία μυθολογία) καὶ οἱ ἄθλιες συνθῆκες ζωῆς τῆς περιοχῆς, δικαιολογοῦσαν τὸν ἐπίτιτλο.- Ἀρκετὲς ἀνταποκρίσεις δημοσίευσαν οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες, γιὰ τὴν ἀναταραχὴ ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε σὲ πολλὲς χῶρες τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἡ κήρυξη τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας στὴ Βουλγαρία -πρόλαβε ἐπανάσταση τῶν κομιτατζήδων-, ἡ ἑτοιμαζόμενη κι ὅλο ματαιούμενη κήρυξη δικτατορίας στὴ Ρουμανία, οἱ ἀναταραχὲς στὴν Ἀλβανία καὶ προπαντὸς τὰ συμβαίνοντα στὴ Γερμανία μὲ τὴν ἄνοδο στὴν ἐξουσία τοῦ Χίτλερ (πολὺ χῶρο ἔπιαναν στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουλίου οἱ ἐκκαθαρίσεις τῶν *ταγμάτων ἐφόδου* καὶ οἱ ἑκατοντάδες ἐκτελέσεις τῶν ἀρχηγῶν τους) διαβάζονταν μὲ ἀπληστία ἀπὸ τὸν κόσμο, χωρὶς ὅμως περισσότερη ἐμβάθυνση καὶ σύνθεση προοπτικῆς γιὰ τὸ μέλλον. Ἀπόδειξη ἡ κρίση τῶν ἐφημερίδων (μιλῶ πάντα γιὰ τὰ Γιάννινα) σχετικὴ μὲ τὸ μέλλον τοῦ ναζισμοῦ καὶ τοῦ φασισμοῦ. Ἔγραφε π.χ. ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (10-7-34). *Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ δικτατοριῶν, τί λέγουν οἱ ἡμέτεροι ἐπίδοξοι δικτάτορες;* (Ἐννοοῦσε τοὺς Κονδύλη καὶ Με-

Τὸ Ἱεροδιδασκαλεῖο Βελλᾶς.

ταξᾶ). *Τὰ γεγονότα τῆς Γερμανίας μᾶς καταμαρτυροῦν ὅτι ὁ Χίτλερ μόλις κρατεῖται εἰς τὰ πόδια του, τὸ ἔδαφος τοῦ Μουσολίνι σείεται ἐκ θεμελίων καὶ τοῦτο διότι ὁ φασισμὸς εὑρίσκεται εἰς τὴν δύσιν του καὶ πολὺ ταχέως θὰ ἴδωμεν τὴν παταγώδη πτῶσιν του. Ἂς συνετισθοῦν, λοιπόν, οἱ ἐπίδοξοι δικοί μας δικτάτορες.* Ἔγιναν ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα, μὲ κατάληξη τὸν β΄ παγκόσμιο πόλεμο, μ' ὅλες τὶς συνέπειές του.- Πολλὰ κρούσματα τοκογλυφίας ἀποκαλύφθηκαν στὰ Γιάννινα. Τὸ εὐγενὲς αὐτὸ ἐπάγγελμα ἀσκοῦσαν ὄχι μόνο «δολλαριοῦχοι», ἀλλὰ καὶ ὑπάλληλοι καὶ συνταξιοῦχοι. Γιὰ δάνειο 2000 δρχ. ἔπαιρναν τόκο κάθε μήνα 100-150 δρχ., θύματα ἐργαζόμενοι, κατώτεροι ὑπάλληλοι κ.ἄ. Ἀπὸ τότε ἔδειχναν τὰ Γιάννινα ὅτι θὰ εἶχαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σκανδαλολογία, ἕνα «λαμπρὸ μέλλον» καὶ στὸν τομέα αὐτό...- Ὕστερα ἀπὸ διακοπὴ δέκα ἡμερῶν (τέλη Ἀπριλίου) ἡ *Ἤπειρος* ἐκδόθηκε σὲ μεγάλο σχῆμα, ἑξάστηλο, ἄρτια στὴν ἐμφάνιση, μὲ πλούσια ἀρθρογραφία καὶ σχόλια κι ἀξιόλογες, καθημερινὲς σχεδόν, ἐπιφυλλίδες. Ἦταν, ἀπὸ τὶς καλλίτερες ἐπαρχιακὲς ἐφημερίδες, μὲ δίδυμη διεύθυνση τώρα: Δημήτρη Χατζῆ καὶ Δ. Κάτση (ἐκδότη τῶν *Ἠπειρωτικῶν νέων*). Ἀπὸ τὶς ἐπιφυλλίδες τῆς πρώτης χρονικῆς περιόδου σημειώνω τὶς ἑξῆς (οἱ περισσότερες δημοσιεύονταν σὲ συνέχειες): 1) Χρ. Σούλη, γυμνασιάρχη, *Μία ὑποχρέωσις* (Ἀναφέρεται στὴν προσφορὰ τῶν Γιαννίνων στὰ γράμματα καὶ στὴν ὑποχρέωση τοῦ Δήμου ν' ἀποκτήσουν τὰ Γιάννινα τὸ *Μνημεῖο τῶν Ζωσιμάδων*), 2) Σ. Παπακωνσταντίνου, καθηγητῆ: *Σπαρτιατικὸς σοσιαλισμός*. 3) Τάκη Σιωμοπούλου: *Ὁ ποιητὴς Καβάφης*. 4) Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη: *Ἠπειρωτικὴ λαϊκὴ τέχνη*. 5) Καμίλλου Μποτέν, Γάλλου ἀρχαιολόγου: *Αἱ φυλαὶ καὶ οἱ δυνάσται τῆς Ἠπείρου, μέχρι τῆς Μακεδονικῆς ἐπιρροῆς* (πρόκειται γιὰ ὁλόκληρη μελέτη, γιὰ πρώτη φορὰ μεταφραζόμενη στὰ ἑλληνικά, εἰδικὰ γιὰ τὴν *Ἤπειρο*. Δημοσιεύτηκε σὲ πολλὲς συνέχειες). 6) Ἀχιλ. Λιακοπούλου: *Σύγχρονοι κατευθύνσεις τοῦ ποινικοῦ δικαίου*. 7) Κων. Στεργιοπούλου, καθηγητῆ: *Τὸ ἀρχεῖον τῶν ἀδελφῶν Βόδων ἐκ Πρεβέζης*. 8) Κων. Ρωμαίου, καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: *Τὸ ἁγιολίθαρο* (λαϊκὴ λατρεία, μὲ ἐπίκεντρο χωριὸ 19 χλμ. ἔξω ἀπὸ τὴν Πρέβεζα). Στὴν ἴδια ἐφημερίδα ὁ πολυγραφότατος Ἀχιλ. Βάντζιος, δημοσίευε πολλὰ ἄρθρα, ἀναφερόμενα σὲ θέματα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, τοῦ Ζαγοριοῦ (ὁδοποιΐα, ἀνάπτυξη, τουρισμὸ κ.ἄ.).- Ὁ ἑβραϊκὸς σύλλογος Θεσσαλονίκης *Μπενὲ Μπεριθ* ἐξέδωσε, σὲ κομψότατο τεῦχος, τοὺς λόγους ποὺ ἐκφωνήθηκαν καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὸ Γιαννιώτη ποιητὴ Γιωσὲφ Ἐλιγιά.- *Γάμοι:* Ἔγιναν οἱ γάμοι τῆς Χαντιές, κόρης τοῦ Ἰσὰν ἐφέντη, ἰδιοκτήτη τοῦ ξενοδοχείου «Ἀβέρωφ» (ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σημερινὸ *Διεθνές*, ὅπου τώρα ὁ κῆπος). Πολλὲς εὐχὲς στὶς ἐφημερίδες γιὰ τὸν Ἰχσὰν καὶ τοὺς νεόνυμφους (δεύτερο δεκαήμερο Ἰουνίου). Ἄλλοι γάμοι: Κώστας Ι. Σούλης, *ἐκ Χουλιαράδων, τοῦ γνωστοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου τῶν Σουλαίων* καὶ Ἀντιγόνη Χρ. Πανίδη, Βορειοηπειρώτισσα, ἀνεψιὰ τοῦ διευθυντῆ τοῦ *Κήρυκος* Δημοσθ. Πανίδη. Μάρκος Ι. Νεγρὶν καὶ Ἄννα Ι. Μερκάδη (τοὺς γάμους τίμησαν ὁ Γενικὸς διοικητὴς Καλκάνης καὶ ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας Πολίτης). Χριστόφορος Κωσταδήμας, δάσκαλος (μεταπολεμικὰ δημάρχευσε καὶ στὰ Γιάννινα) καὶ Περσεφόνη Χαρούσια.- Ὁ διευθύνων τὸ *Διδασκαλεῖο Ἰωαννίνων* Ἀλκ. Κοντοπάνος (τὸ *Διδασκαλεῖο* ἔφθινε πιά, μόνο δυὸ τάξεις εἶχαν ἀπομείνει κι ὁ γυμνασιάρχης τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Χρ. Σού-

λης, εἶχαν τὴν *εὐτυχῆ ἔμπνευσιν* νὰ πραγματοποιήσουν οἱ δύο τελευταῖες τάξεις τῶν σχολείων τους ἐκδρομὴ καὶ προσκύνημα στὶς 12-6-34 στὸ θρυλικὸ Μπιζάνι. Στὸ προσκύνημα παραβρέθηκαν ὁ στρατηγὸς διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας Δ. Πολίτης μὲ τὸ ἐπιτελεῖο του, τοὺς διοικητὲς τοῦ 15 συντάγματος καὶ τῶν σωμάτων τοῦ τομέα προκάλυψης συνταγματάρχες Χαρ. Κατσιμῆτρο καὶ Γερ. Ραζῆ, κι ἄλλους ἀξιωματικούς. Στὸ κυριότερο συγκρότημα τῶν ὀχυρῶν τοῦ Μπιζανίου ἔγινε μνημόσυνο, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ἐκφωνήθηκαν λόγοι ἀπὸ τοὺς καλλίτερους ποὺ εἶχαν ποτὲ ἐκφωνηθεῖ, ὅταν γιορταζόταν ἡ ἐπέτειος τῆς ἅλωσης τῶν Ἰωαννίνων (21 Φεβρουαρίου). Πρῶτος μίλησε ὁ καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας Εὐστράτιος (Στράτος) Παπακωνσταντίνου, ἀπὸ τοὺς πιὸ καταρτισμένους φιλολόγους τῆς σχολῆς. Παραθέτω ἕνα ἀπόσπασμα: *Ὁ στρατός μας ὑπῆρξε πάντοτε ἡρωϊκός, γιατὶ πάντοτε ἐνεπνεύσθη ἀπὸ ἰδανικά. Καὶ τὸ ἰδανικὸ εἶναι τὸ ζώπυρο, ποὺ φλέγει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς σπρώχνει στὰ μεγάλα ἔργα. Χωρὶς αὐτὸ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ προοδεύσῃ. Κοινωνία χωρὶς ἰδέα, ἄνθρωποι χωρὶς ἰδανικά, μοιάζουν μὲ οἰκοδόμημα χωρὶς θεμέλιο, μὲ πλοῖο χωρὶς τιμόνι, καὶ ἀποτελοῦν τότε πλέον μάζες ταπεινές, ἀνάξιες νὰ ζήσουν ἐλεύθερες. Ἡ ζωὴ εἶναι διαρκὴς ροὴ καὶ ἐξέλιξη καὶ ἡ μεταβολὴ νόμος τῆς φύσεως ἀπαραβίαστος. Ἡ γνώση, λοιπόν, ἀνατρέπεται, τὰ δόγματα φθείρονται, τὶς ἰδέες διαδέχονται ἄλλες, οἱ καιροὶ μεταβάλλονται, ἀλλ' ἡ Ἀ ρ ε τ ὴ παραμένει ἀναλλοίωτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τῶν τόπων. Ἡ ἀνδρεία, ἡ αὐτοθυσία, ἡ αὐταπάρνηση, κινοῦν πάντα τὸν ἴδιο θαυμασμό, γεννοῦν τοὺς ἴδιους ἔρωτες, λάμπουν στὸ ἴδιο ἀνέσπερο φῶς, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν μυθολογικῶν θρύλων ὡς τὴν ἐποχὴ τῶν νέων παραμυθιῶν καὶ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, μέχρι τοῦ κόσμου τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν. Ὁ προσφέρων τὸν ἑαυτό του θυσία στὴν ἰδέα, ἐξακολουθεῖ νὰ δικαιοῦται τὴ δάφνη τοῦ ἥρωα, γιατὶ ἡ ἰδέα εἶναι τὸ κίνητρο ποὺ κάμνει τὰ ἔθνη νὰ μεγαλουργοῦν.* Τὸ ἴδιο ἀξιόλογος σὲ περιεχόμενο ἦταν καὶ ὁ λόγος τοῦ διοικητῆ τοῦ 15ου συντάγματος Χαρ. Κατσιμήτρου. *Ὁ ἱερὸς οὗτος τόπος* -εἶπε ἀρχίζοντας τὸν ἐπιμνημόσυνο λόγο του- *ἀπετέλεσεν πρὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον τὸ θέατρον ἑνὸς μεγάλου πολεμικοῦ δράματος, τοῦ ὁποίου οἱ πρωταγωνισταὶ ἐπότισαν μὲ τὸ τίμιον αἷμα των τὸ χῶμα καὶ τοὺς βράχους τοὺς ὁποίους πατῶμεν καὶ ἀφῆκαν τὰ ἱερὰ ὀστᾶ των εἰς τὰς κορυφὰς καὶ τὰς χαράδρας τῶν πέριξ ὑψωμάτων. Τὸ μέχρι τότε ἀσήμαντον καὶ ἄγνωστον ὕψωμα τοῦτο κατέλαβε δεσπόζουσαν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ γενεαὶ ἐπὶ γενεῶν θὰ ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας.* Ἡ συνέχεια τοῦ λόγου τοῦ Κατσιμήτρου ἀποτελοῦσε ἕνα λεπτομερέστατο καὶ διδακτικότατο μάθημα γιὰ τοὺς μαθητὲς καὶ σπουδαστές, γύρω ἀπὸ τὸ πῶς ἔγινε καὶ πῶς τερματίστηκε νικηφόρα ἡ μάχη τοῦ Μπιζανίου. Ἐποπτικότερο μάθημα δὲ μποροῦσε νὰ γίνει. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ προσκύνημα καὶ τὸ μνημόσυνο στὸ Μπιζάνι καὶ οἱ περισσότερες δημοσίευσαν τοὺς λόγους τῶν δυὸ ὁμιλητῶν.- Στὶς 19-6-34 ἔφτασε στὰ Γιάννινα ὁ ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος Δημήτριος Σάρρος, γιὰ νὰ παραστεῖ, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ὑπουργείου στὶς ἐξετάσεις τοῦ *Διδασκαλείου Ἰωαννίνων.* Οἱ ἐφημερίδες χαιρέτησαν τὴν ἄφιξή του καὶ ἔγραφαν κολακευτικὰ λόγια γιὰ τὸ ἔργο του· περισσότερο ἀπ' ὅλους ὁ στενότατος φίλος του Χρ. Χρηστοβασίλης, ποὺ ἀφιέρωσε κι ὁλόκληρο ἄρθρο (28-6-34) γιαυ-

τόν. Ἡ φιλία τῶν δυὸ ἀνδρῶν ἦταν μακροχρόνια. Συνδέονταν ὅμως ὄχι μόνο ὡς πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καί, ὅπως ἔχω σημειώσει, ὡς τέκτονες. Ἡ κόρη τοῦ Χρηστοβασίλη Ἀνθούλα - Κατσίλα (γράφω στις 3 Ἰανουαρίου 1996 τὸ πρωΐ, ὥρα 10. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ μοῦ τηλεφώνησε φίλος μου πὼς ἡ Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη, πέθανε τὴν προηγούμενη μέρα, στὴν Πάτρα, κοντὰ στὰ παιδιά της, χτυπημένη ἀπὸ τὴν ἐπάρατη ἀρρώστεια), μοῦ ἔδωσε, ὅπως ἀνέφερα, ἕνα φάκελλο γραμμάτων τοῦ Σάρρου πρὸς τὸν πατέρα της (ἀπὸ τὸ 1932-1937), δημοσίευσα ἤδη μερικά. Σὲ γράμματα τοῦ 1934 ἀναφέρεται καὶ στὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν παραμονή του στὰ Γιάννινα καὶ στὶς ἐκδηλώσεις ποὺ ἔγιναν πρὸς τιμή του. Μία ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις ἦταν καὶ τὸ ἀνέβασμα ἀπὸ τὶς μαθήτριες τοῦ γυμνασίου θηλέων τῆς *Ἑκάβης* τοῦ Εὐριπίδη (θέατρο *Εὐστρατιάδη*, 23-6-34), σὲ μετάφραση τοῦ Δημ. Σάρρου. Ἡ παράσταση ἀπέσπασε πολλὲς καὶ ἐκτενέστατες κριτικές, ἐπαινετικὲς καὶ ἀρνητικὲς καὶ ἔγινε αἰτία νὰ ξεσπάσει ἀνάμεσα στοὺς φιλόλογους καθηγητὲς τῶν γυμνασίων τῶν Γιαννίνων καυγὰς ποὺ κράτησε ἑβδομάδες. Οἱ ἀντιρρήσεις ποὺ διατυπώθηκαν περιστράφηκαν γύρω ἀπὸ τὸν τρόπο ἑρμηνείας τοῦ δράματος ἀπὸ τὸ γυμνασιάρχη Δ. Σακελλαρίδη καὶ τὸν καθηγητῆ Π. Παπασπύρου (κριτικὲς δημοσιεύτηκαν στὴν *Ἤπειρο*, τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, τὴν *Ἐλευθερία* καὶ τὸν *Ἠπειρώτη*). Παρὰ τὴν ἐριστικὴ διάθεση μερικῶν ἀπὸ τοὺς κριτικούς, διατυπώθηκαν ἀξιόλογες σκέψεις γύρω ἀπὸ τὸν τρόπο ἑρμηνείας τοῦ ἀρχαίου δράματος ἀπὸ μαθητὲς γυ-

Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη - Κατσίλα. Τὰ Γιάννινα, στὶς δεκαετίες τοῦ '20 καὶ τοῦ '30, εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν πολλὲς καλλονές. Ἡ Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες. (Φωτογραφία Nelly's).

μνασίων. Ἀξιοπρόσεχτη ἦταν ἡ ἄποψη τοῦ φιλόλογου καθηγητῆ, λογοτέχνη καὶ κατοπινοῦ μεταφραστῆ ἀρχαίων δραμάτων. Γ. Ι. Παπαγεωργίου: *Μιὰ μαθητικὴ παράστασις ἀρχαίου δράματος δὲν μπορεῖ πάντοτε -ἴσως δὲν μπορεῖ ποτὲ- νὰ εἶναι καλλιτεχνικῶς ἀρτία, μπορεῖ ὅμως κάλλιστα νὰ εἶναι ἁπλῶς ἀνεκτή, ὡς τοιαύτη δὲ δύναται νὰ τιμήσῃ καὶ τοὺς ὑποδυθέντας τοὺς ρόλους καὶ τοὺς διδάξαντας καὶ τὸ σχολεῖον.* Τοὺς ρόλους τῶν ἡρώων τοῦ δράματος, τῆς πολυσυζητημένη παράστασης -τὴν παρακολούθησε καὶ ὁ Δημ. Σάρρος καὶ ἔμεινε εὐχαριστημένος- ὑποδύθηκαν οἱ μαθήτριες: Φωφὼ Παγκρατίου (Ἑκάβη), Μίτσα Χαρδαβέλλα (Πολυξένη), Μαρία Γκουσγκούνη (Βάγια), Ἀλεξάνδρα Κουμπλομάτη (φάντασμα τοῦ Πολυδώρου), Θάλεια Παπακώστα (Ὀδυσσέας), Ἑλένη Παπανικολάου (Ἀγαμέμνων), Ἄρτεμις Τσαπάρη (Πολύβιος), Ἄλκηστις Σακελλαρίδη (Πολυμήστωρ), Εὐτυχία Λάμπρου (Ἑλληνίδα, συνοδὸς τῆς Ἑκάβης), Σοφία Χατζῆ (ἐπίσης). *Χορός:* Κορυφαῖες: Εἰρήνη Γκοβόσδη καὶ Λουκία Χρυσοβιτσινοῦ: *Μέλη:* Κωστούλα Μέλη, Ἑρμιόνη Καλφακάκου, Καραγιώργη, Σαπφὼ Κυρίκου, Ἀθηνᾶ Τζαμίχα, Ζαραβέλλα, Κικὴ Σταμπουλντᾶ, Ἀριάδνη Ζαμπίρα. Ποιές, τάχα, ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς ὡραῖες κοπέλλες δὲ ζοῦν σήμερα; Ὁ Δ. Σάρρος παρέμεινε γιὰ μερικὲς μέρες στὰ Γιάννινα καὶ ἔδωσε διάλεξη στὴ *Ζωσιμαία σχολή, στὴν αἴθουσα τελετῶν.* Θέμα: *Πῶς εἶδε καὶ πῶς τραγούδησε τὴν Ἤπειρο ὁ λόρδος Βύρων.* Ἐκτενέστατες περιγραφὲς γιὰ τὴ διάλεξη καὶ τὴ δεξίωση τοῦ Δ. Σάρρου στὴ *Ζωσιμαία* ἔδινε ὁ Χρηστοβασίλης στὴν *Ἐλευθερία*, 28-6-34 καὶ 2-7-34. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπίσημη δεξίωση, οἱ καθηγητὲς τῶν γυμνασίων, μὲ τὶς οἰκογένειές τους, ὀργάνωσαν στὴ *Ζωσιμαία* συνεστίαση πρὸς τιμὴ τοῦ Σάρρου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμεινε πολὺ εὐχαριστημένος, ὁ ἴδιος τὸ ἀποκαλύπτει σὲ γράμμα του πρὸς τὸ Χρηστοβασίλη, σταλμένο ἀπὸ τὴ Λάρισα (3 Ἀλωναριοῦ 1934): *Ἐκεῖ εἴπαμε πολλά. Τοὺς ἐσύστησα ἀγάπη στὰ πάτρια, ἐνστερνισμὸ τῆς Μεγάλης Ἰδέας, διδασκαλία ἐθνικιστική. Τραγουδήσαμε καὶ χορέψαμε ὡς τὰ μεσάνυχτα. Εἶχα συγκινηθῆ πολύ.* (Σ' ἕνα ἄλλο γράμμα -Ἀθήνα, 7 Θεριστῆ 1934- εὐχαριστεῖ τὸ Χρηστοβασίλη γιὰ τὰ ὅσα καλὰ εἶχε γράψει στὴν *Ἐλευθερία*, σχετικὰ μὲ τὸ ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀγνοηθῆ ὁ Σάρρος κατὰ τὴν ἐπανίδρυση τῆς *Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρείας* Ἀθηνῶν καὶ πρόσθετε: *Τὰ τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρείας» ἔμαθα μόνον, ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, χωρὶς νὰ μοῦ πῇ κ α ν έ ν α ς τίποτε. Μακάρι νὰ εὐοδωθῆ ὁ σκοπός της καὶ χωρὶς ἐμᾶς. Ἀλήθεια, μόνον ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος ἔχει τὴν*

Συνεστίαση τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς *Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας:* Γεώργιος Παπαγεωργίου - Ράγκος (πρῶτος ἀπὸ ἀριστερά), Δημ. Κόκκινος, Ἀρσένης Γεροντικός, Ἰωάννης Νικολαΐδης.

θέσιν του ἐκεῖ μέσα, ὅπως ἔγραψες. Οἱ ἄλλοι εἶναι τελείως ἀνήξεροι ἀπὸ λαογραφικὰ πράγματα. Ἂν ἐξέχασαν ἐμένα δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνθυμηθοῦν τουλάχιστον ἐσένα ποὺ ἀπεθανάτισες τὰ Ἠπειρωτικά μας ἤθη καὶ ἔθιμα στ' ἀθάνατα λογοτεχνήματά σου καὶ στὶς Ἠπειρωτικές σου ἠθογραφίες;... Δὲν μοῦ κακοφαίνεται ποὺ μὲ ἠγνόησαν, διότι μὲ ἀπαλλάττουν ἀπὸ ὑποχρεώσεις, τὶς ὁποῖες θὰ ἀνελάμβανα. Ἐγὼ ἔχω πάντα ἕτοιμο ποικίλο ὑλικὸ Ἠπειρωτικό, ποὺ μαζεύω ἐπὶ μισὸν αἰῶνα τώρα καὶ μόλις ἀποχωρήσω ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία, θ' ἀρχίσω νὰ τὸ δημοσιεύω, παράλληλα πρὸς τὴ λογοτεχνική μου ἐργασία - τὴ μετάφραση τῶν τραγικῶν. Στὸ ἴδιο γράμμα ἀναφέρεται καὶ στὸ θέμα τῆς ἀποχώρησης ἀπὸ τὸ *Διδασκαλεῖο Ἰωαννίνων* τοῦ διευθυντῆ του Εὐρ. Σούρλα, δίνοντας μιὰ μᾶλλον ἐσφαλμένη ἄποψη γύρω ἀπὸ τὰ αἴτια. *Ὡς πρὸς τὸν κ. Σούρλαν, τὸν ὁποῖον δὲν εἴδομεν ποτὲ ἐδῶ, διότι δὲν μᾶς ἐπλησίασεν, σᾶς λέγω ὅτι αὐτὸς μόνος του ἐ π ι μ ό ν ω ς ἐ ζ ή τ η σ ε ν ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον νὰ μετατεθῇ ὡ ς κ α θ η γ η τ ὴ ς εἰς Ἀθήνας. Θέσις διευθυντοῦ δὲν ὑπῆρχεν διὰ νὰ τὸν προτείνωμεν. Μετὰ μεγάλης μου λύπης παρατηρῶ ὅτι παραπονεῖται ὅλως ἀδίκως. Πρέπει νὰ αἰτιᾶται μόνον τὸν ἑαυτόν του. Ἡμεῖς πάντοτε τὸν ἐτιμήσαμεν. Λυποῦμαι διότι δὲν ἔχει διόλου πεῖραν τοῦ κόσμου καὶ ἀδικεῖ καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς φίλους του καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Ἠπείρου.* Τὸ τελευταῖο, ὅτι δηλαδὴ ζημιώθηκε ἡ ἐκπαίδευση τῆς Ἠπείρου μὲ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Εὐρ. Σούρλα, εἶναι ὀρθὴ κρίση, οἱ ἄλλες ὅμως ἀπόψεις τοῦ θείου μου Δημ. Σάρρου εἶναι ἐσφαλμένες. Δὲν ἔφυγε ὁ Σούρλας ἀπὸ τὸ *Διδασκαλεῖο Ἰωαννίνων* γιὰ νὰ γίνει διευθυντὴς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* στὴν Ἀθήνα. Ἔφυγε γιατὶ διαφωνοῦσε μὲ τὴν κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῶν *Διδασκαλείων* καὶ τὴν ἀντικατάστασή τους μὲ *Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες*· πίστευε ὅτι ἀπὸ τὰ *Διδασκαλεῖα* ἔβγαιναν καλλίτερα καταρτισμένοι δάσκαλοι. Ἀπέφευγε τὴν ἐπικοινωνία μὲ ὅλους τοὺς παράγοντες τοῦ ὑπουργείου στὴν Ἀθήνα, τοὺς θεωροῦσε ὑπεύθυνους γιατὶ συντάχτηκαν μὲ τὸν κύριο ὑποστηρικτῆ τῆς ἵδρυσης τῶν *Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν* Γ. Παλαιολόγο. Ἡ ἀπομόνωσή του ὀφειλόταν στὸ ὅτι εἶχε φιλότιμο καὶ συνέπεια λόγων καὶ ἔργων. Ἦταν συνάμα καὶ περήφανος. Στὰ Γιάννινα δὲ μποροῦσε νὰ μείνει σ' ἕνα σχολεῖο ποὺ κάθε χρόνο ἔχανε καὶ μιὰ τάξη. Στὴν Ἀθήνα δὲν ἤθελε νὰ ὑπηρετήσει σὲ *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία*, δὲν πίστευε στὸ θεσμό. Ἔτσι προτίμησε νὰ τοποθετηθεῖ ὡς ἕνας ἁπλὸς φιλόλογος καθηγητὴς κάποιου γυμνασίου θηλέων.- Ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τοῦ Μπάρι καθιέρωσε ἑλληνικὴ ἐκπομπή, ἀκουγόταν καὶ στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τοὺς λίγους ποὺ εἶχαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ραδιόφωνα. Ἀπὸ τὸ ραδιοσταθμὸ αὐτὸ θ' ἀκουστοῦν σὲ λίγα χρόνια, οἱ μεγαλύτερες συκοφαντίες ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Ἐκπέμποντα γιὰ νὰ δημιουργήσουν δυσμενὴ ἀτμόσφαιρα σὲ βάρος τῆς χώρας μας καὶ νὰ προετοιμάσουν τὴν ἰταλικὴ ἐπίθεση ἐναντίον της.- Ὁ *Κῆρυξ* καὶ ἡ *Ἤπειρος* ἄρχισαν νὰ ἀσκοῦν ὀξύτατη κριτικὴ ἐναντίον τοῦ δημάρχου Δ. Βλαχλείδη, γιὰ κατασπατάληση τοῦ δημοτικοῦ χρήματος. Τὸν κατηγοροῦσαν, προπαντός, γιὰ τὶς ἐργασίες ἐπέκτασης τοῦ Δημοτικοῦ νοσοκομείου, δὲν εἶχαν γίνει, ἔλεγαν, μὲ νόμιμες διαδικασίες. Ὑποστηρικτὲς τοῦ δημάρχου ἦταν ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἡ *Ἐλευθερία* καὶ ἡ *Κραυγή*, ποὺ ἔγραφε φλογερὰ ἄρθρα ὑπὲρ τοῦ Βλαχλείδη, ὅπως καὶ ὑπὲρ τοῦ Μπότσαρη, ἂν καὶ ἰσχυριζόταν πὼς ἀνῆκε στὸ *Λαϊκὸ κόμμα*· σ' ἕνα μάλιστα ἄρθρο της μὲ τίτλο: *Αἶσχος στοὺς συκοφάντες* ἔγραφε πὼς

οἱ δυὸ ἐφημερίδες ἦταν ὑπεύθυνες γιὰ τὰ δημοσιεύματα τῆς *Καθημερινῆς*, ἡ ὁποία κάκιζε τὸ Βλαχλείδη γιὰ τὴν πολιτεία του. *Βουβαθεῖτε συκοφάνται* τιτλοφοροῦσε ἄλλο της ἄρθρο (9-7-34), σχετικὸ μὲ τὸ ἴδιο θέμα, ἔλεγε μάλιστα ὅτι ὁ Βλαχλείδης στὶς ἐπόμενες ἐκλογὲς θὰ ἦταν ὑποψήφιος βουλευτὴς καὶ θὰ ἐρχόταν πρῶτος σὲ ψήφους ἀνάμεσα σ' ὅλους. Οἱ ὑπερασπιζόμενες τὸ Βλαχλείδη ἐφημερίδες κατήγγειλαν καὶ τὴ Γενικὴ διοίκηση, πρὸ παντὸς τὸ γενικὸ γραμματέα Σταυρόπουλο, ἐπειδὴ εἶχε διατάξει τὴ διενέργεια ἐλέγχου γιὰ τὴ διαλεύκανση τοῦ θέματος. Ἡ *Κραυγὴ* τὰ εἶχε βάλει καὶ μὲ τὸν *Ἠπειρώτη*, ὄργανο τῶν *Φιλελευθέρων* τῆς ὁμάδας Λούλη, γιὰ τὰ ὅσα ἔγραφε ἐναντίον τοῦ Μπότσαρη. Αὐτὴ ἡ ἐφημερίδα ὅμως -ὁ *Ἠπειρώτης*- μὲ τὰ ὅσα δημοσίευε ἦταν σὰ νὰ προκαλοῦσε τοὺς ἄλλους νὰ τὴ λιθοβολήσουν. Ἔγραφε π.χ. σ' ἕνα της σχόλιο: *Περνοῦν οἱ στρατιῶται ποὺ πηγαίνουν στὰ γυμνάσια καὶ ἐνῶ μποροῦν οἱ ἡγήτορες νὰ τοὺς ὁδηγήσουν ἀπὸ τὰ ἀπόκεντρα μέρη, τοὺς περνοῦν ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πλατεῖα καὶ μάλιστα τώρα τὸ καλοκαίρι ποὺ εἶναι γεμάτη κόσμο. Ἀλλ' ἐκτὸς ποὺ ἐμποδίζουν τὴν κυκλοφορία καὶ τὸν περίπατο τοῦ κοινοῦ συμβαίνουν καὶ ἄλλα. Δὲν χρωστάει τίποτε ὁ κόσμος ποὺ κάθεται ἢ φέρει περίπατο νὰ πάρῃ λίγον καθαρὸν ἀέρα, νὰ ἀναπνέῃ τὴ μυρωδιὰ τοῦ ἱδρῶτος τῶν στρατιωτῶν...* Οἱ «ἀριστοκράτες» τῆς πλατείας δὲν ἀνέχονταν οὔτε τὴ μυρωδιὰ τῶν στρατιωτῶν, κι ἂς ἦταν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ περνοῦσαν συμπολίτες τους, δικοί τους ἄνθρωποι...- *Ἀρραβῶνες:* Ὁ ὑπολοχαγὸς (δημοσίευε καὶ χρονογραφήματα μὲ τὸ ψευδώνυμο «Νοσταλγός») Μιχαὴλ Κόκκορος καὶ ἡ δὶς Λιλὴ Ι. Στατηρᾶ, *ἐτέλεσαν τοὺς ἀρραβῶνας των εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κων. Παλωδίου (Κραυγὴ* 16-7-34).- Στὶς 25-7-34 ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὰ Γιάννινα ὁ θίασος Ἰατρίδη, μὲ τὴν ἐπιθεώρηση *Ἀθήναια*.- Στὶς ἀρχὲς Αὐγούστου κυκλοφόρησε τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ μηνιαίου περιοδικοῦ *Οἱ κυνηγοὶ τῶν Ἰωαννίνων*, ὀργάνου τοῦ *Κυνηγετικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων*. Συντακτικὴ ἐπιτροπή: Γ. Χρηστίδης, ὀδοντίατρος (πέθανε πρόσφατα, νομίζω, στὴ νότιο Ἀφρικὴ ὅπου εἶχε ἐγκατασταθεῖ καὶ ἐργαζόταν πρὶν ἀπὸ πολλὲς δεκαετίες), Ἀγαθοκλῆς Κωνσταντινίδης, δικηγόρος καὶ Γ. Γκέτσος, φαρμακοποιός.

Μιχαὴλ Κόκκορος, ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ λογοτέχνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΣΕ ΓΟΡΓΟΥΣ ΡΥΘΜΟΥΣ Η ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ...

Ἡ πολιτικὴ κατάσταση χειροτέρευε καθημερινά. Βασικὴ αἰτία ἦταν ἡ προσπάθεια τῶν κυβερνητικῶν νὰ ἐξασφαλίσουν σημαντικὰ ἐρείσματα στὴ διοίκηση, προπαντὸς ὅμως στὸ στρατό, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση μιᾶς ἀποφασιστικῆς ἀναμέτρησης, ποὺ θὰ ἐξουδετέρωνε τὸν ἀντίπαλο. Κανένας δὲ μιλοῦσε γιαυτὸ φανερά, ὅλοι ὅμως τὸ περίμεναν καὶ προετοιμάζονταν. Ἡ *συνύπαρξις ἦταν πλέον ἀδύνατος*, σημειώνουν ἔγκυροι ἱστορικοί, κι ἔχουν δίκιο. Σὲ κανένα ζήτημα δὲ συμφωνοῦσαν κυβέρνηση κι ἀντιπολίτευση. Τὸ Βαλκανικὸ σύμφωνο εἶχε γίνει αἰτία σφοδρότατων πολιτικῶν ἀντιπαραθέσεων. Οἱ ἀποτάξεις τῶν *Βενιζελικῶν* ἀξιωματικῶν, ὕστερα, ὡς ἐνεχόμενων στὸ κίνημα Πλαστήρα, ἡ διαφαινόμενη πρόθεση τῆς κυβέρνησης -μὲ τὸ νομοσχέδιο ποὺ ἔφερε στὴ Βουλὴ- ν' ἀνατρέψει τὴν ἐπετηρίδα τῶν ἀξιωματικῶν, ὅπου οἱ βενιζελικοὶ εἶχαν τὸ προβάδισμα (σ' ὅσους πῆραν μέρος στὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Βενιζέλος εἶχε ἀναγνωρίσει 10 μῆνες πρόσθετης ὑπηρεσίας), οἱ προσπάθειες τῆς κυβέρνησης νὰ ἀχρηστεύσει τὴ Γερουσία, μὲ πρόθεση τὴν κατάργησή της, ἡ σύλληψη τοῦ Καραθανάση, τοῦ ἐπικεφαλῆς τῶν ἐκτελεστῶν κατὰ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου, ἀπὸ ἰδιῶτες *Βενιζελικοὺς* κι ὄχι ἀπὸ τὴν ἀστυνομία, μέσα στὴν Ἀθήνα, ἡ ψήφιση νέου ἐκλογικοῦ νόμου ποὺ θὰ λειτουργοῦσε πρὸς ὄφελος τῆς κυβέρνησης. Τὸ θέμα, τέλος, τῆς ἐπανεκλογῆς Προέδρου τῆς Δημοκρατίας (ἡ κυβέρνηση ὑποστήριζε τὴν ἐπανεκλογὴ τοῦ Ζαΐμη, ἡ ἀντιπολίτευση ἔθετε σκληροὺς ὅρους γιὰ νὰ συμφωνήσει, «ἐπαχθεῖς» χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἱστορικούς), αὐτά, καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἔγιναν ἀργότερα, διηύρυναν τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δυὸ παρατάξεων κι ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία στοὺς ἀδιάλλακτους καὶ τῶν δυὸ πλευρῶν ν' ἀρχίσουν νὰ δροῦν ἀνεξέλεγκτα. Ὅλα ὁδηγοῦσαν σὲ ἀναμέτρηση, γιὰ τὴν ὁποία προετοιμάζονταν τόσο ὁ Βενιζέλος, ὅσο καὶ οἱ συνέταιροι τοῦ Τσαλδάρη στὴν κυβέρνηση (Κονδύλης-Μεταξᾶς), στενὰ συνεργαζόμενοι μὲ τὴ μερίδα τῶν ἀδιάλλακτων τοῦ ἴδιου κόμματος, φανατικῶν *Βασιλοφρόνων*. Ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ἀναφερθεῖσες αἰτίες ἔντασης, ἀντὶ νὰ συμβάλει στὸν κατευνασμὸ τῶν πνευμάτων, ἔριχνε λάδι στὴ φωτιά, μὲ ἄρθρα, γεμάτα ὑπερβολές, διαστρέβλωση τῆς ἀλήθειας καὶ χονδροειδῆ ψέμματα, ἐπαναστατικὲς κορῶνες καὶ προτροπὲς ποὺ ὁδηγοῦσαν στὴ βία, (οἱ σημερινὲς

ἐφημερίδες ποὺ κατηγοροῦνται γιὰ ὑπερβολές, μπρὸς σ' ἐκεῖνα τὰ *θηρία τῆς Ἀποκάλυψης*, ποὺ ξερνοῦσαν πύρινες φλόγες ἀπὸ τὸ στόμα τους, μοιάζουν μὲ σεμνὲς Ἀρσακειάδες). Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες. Προσπαθώντας νὰ μιμηθοῦν τὸν κιτρινισμὸ τῶν ἀθηναϊκῶν, τοὺς ξεπερνοῦσαν. Ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν ὀργάνων τῆς ἀντιπολίτευσης ἐκπέμπονταν ὕβρεις καὶ χαρακτηρισμοὶ σὲ βάρος τῆς κυβέρνησης, δικτατορική, φασιστικὴ καὶ χιτλερικὴ τὴν ἀποκαλοῦσαν, ἰδιαίτερα ὁ Πύρρος Γιαννόπουλος (ἀρθρογραφοῦσε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*). Ἔγραφε ὁ Γιαννόπουλος: *Ἔχομεν ἐν λειτουργίᾳ τὸν Καταστατικὸν χάρτην, ὅστις ὁρίζει, ὅτι ἅπασαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἀπὸ τὸ Ἔθνος, ὑπάρχουν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἀσκοῦνται καθ' ὃν τρόπον ὁρίζει τὸ Σύνταγμα, ἢ κατεκτήθημεν ὑπὸ σκαιῶν καὶ ἀμειλίκτων ἐκδικητῶν, οἱ ὁποῖοι πρεσβεύουν ὅτι μόνον διὰ τοῦ ἐξαφανισμοῦ τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο πολιτικῶν κόσμων, τῶν δημοκρατικῶν, εἶναι δυνατὴ ἡ ὕπαρξις των, τῶν βασιλοφρόνων; Ἂν οὕτως ἔχῃ -καὶ ἔχει οὕτω-, τότε μόνον ἐν Ἑλλάδι ἡ Ἐλευθερία δὲν κινδυνεύει, διότι ἁπλούστατα καταλυθεῖσα ἀπὸ τῆς 10ης Μαρτίου δὲν ὑπάρχει.* Λίγες μέρες νωρίτερα ἡ *Ἤπειρος* (13-5-34), σχολίαζε: *Δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ ἡ κυβέρνησις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἔδωκε τὴν ἐμπιστοσύνην του καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν περιμένει τὴν πρόοδον καὶ τὴν καλλιτέρευσιν τῶν συνθηκῶν του βίου του νὰ τηρῇ πάντοτε ἐναντίον τῶν δυναμιτιστῶν τῆς γαλήνης καὶ τῆς ἡσυχίας τῆς χώρας τὴν πολιτικὴν τοῦ Εὐαγγελίου. Δι' ὅλα αὐτὰ καὶ διὰ τὴν τυχὸν εἰς τὸ μέλλον ἐκτροπὴν ἐκ τῆς ὁμαλῆς δημοσίας ζωῆς, δὲν εὐθύνεται ἄλλος, παρὰ ὁ μέγας ταραξίας, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως* (ὁ Βενιζέλος). *Θὰ εὐθύνεται αὐτὸς καὶ ὅταν «τὰ πράγματα φθάσουν νὰ λυθοῦν διὰ τῆς δυνάμεως», ὅπως εἶπε εἰς τὴν συνέντευξίν του πρὸ ἡμερῶν ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν* (Κονδύλης). Κι ὁ Χρηστοβασίλης στὴν *Ἐλευθερία* του (19-4-34): *Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὁσονδήποτε καὶ ἐὰν τὸν διέφθειρεν ἡ ὑπερεικοσαετὴς βενιζελικὴ κακοδιοίκησις, θὰ εἶναι, πιστεύομεν, εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος, τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ ψεῦδος, τοὺς νοικοκυραίους ἀπὸ τοὺς λωποδύτες καὶ θὰ δώσῃ τὸ τελευταῖον μάθημα* (γινόταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ λόγος γιὰ ἐκλογὲς) *εἰς τὸν ἀρχιδημαγωγὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος ἐτυράννησε τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη μὲ ξένους στρατούς, μὲ ἐπαναστάσεις, μὲ τουφεκισμοὺς διασήμων τέκνων τῆς πατρίδος, μὲ ἀλογίστους σπατάλας πρὸς διάθρεψιν τῶν κηφήνων καὶ τῶν ἀέργων τοῦ ἁμαρτωλοῦ του κόμματος. Πρέπει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς νὰ δώσῃ τὴν τελευταίαν πολιτικὴν μάχην πρὸς τὸν ἐθνοβόρον Βενιζελισμόν, διὰ νὰ ἐκλείψῃ οὗτος ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς Ἑλλάδος* (ἡ ὑπογράμμιση δική μου) *καὶ νὰ ἡσυχάσῃ αὕτη ἅπαξ διὰ παντός, ἄλλως θὰ εἴμεθα ἄξιοι τῆς τύχης μας καὶ ὅσων ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἐπάθομεν.* Προφητικὸς ὅμως ὁ Κονδύλης. Γιατὶ τὰ «πράγματα», οἱ διαφορὲς μεταξὺ τῶν δύο πολιτικῶν κόσμων, ἔφτασαν νὰ λυθοῦν μὲ τὴ δύναμη τῶν ὅπλων, χωρὶς

αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς μέσα στὸν κύκλο τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ στρατηγοῦ δὲν ὑπῆρχε καὶ τὸ «ὅραμα» τῆς δικτατορίας, τὴν πραγματοποίησε ὁ ἄλλος «ὁραματιστής», ὁ Μεταξᾶς. (Τὸ παράδοξο -γιὰ τὴ σύμπτωση τῶν ἀπόψεων τῶν στρατηγῶν- ἦταν πὼς καὶ ὁ Πλαστήρας, πρὶν ἀπὸ μῆνες, ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ποὺ βρισκόταν, σὲ δηλώσεις του τάχθηκε ὑπὲρ τῆς δικτατορίας, κάτι ποὺ ὁ Βενιζέλος προσπάθησε νὰ διασκεδάσει, δίνοντας ἄλλη ἑρμηνεία στὶς δηλώσεις, χωρὶς φυσικὰ νὰ πείσει). Κοινή, πάντως ἡ διαπίστωση, -ἀκόμα κι ἀπὸ τὰ δυὸ μικρὰ ἀποσπάσματα ποὺ ἀναφέρθηκαν- ἦταν πὼς ἡ συνύπαρξη τῶν δυὸ κόσμων ἦταν ἀδύνατη, ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ ἔπρεπε νὰ ἐκλείψει, γιὰ νὰ ζήσει ὁ ἄλλος. *Οἱ Φιλελεύθεροι* καὶ *Δημοκρατικοὶ* δὲν ἔνοιωθαν ὅτι ἦταν ἐλεύθεροι, ὅταν στὴν κυβέρνηση ἦταν τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, καὶ οἱ *Ἀντιβενιζελικοὶ* κάθε ἀπόχρωσης, αἰσθάνονταν κατακτημένοι, ὑπόδουλοι, ὅταν κυβερνοῦσε ὁ Βενιζέλος. Ἡ σύγκρουση ἦταν ἀναπόφευκτη καὶ πρὸς αὐτὴ τελικὰ ὁδηγήθηκαν. Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση ἐπιταχυνόταν μὲ γοργότερους ρυθμούς...

Πλησίαζε νὰ τελειώσει ἡ ἄνοιξη τοῦ 1934 κι ὁ Πέτρος Κωστίδης ἔνοιωθε πὼς ὅλο καὶ περισσότερο ξεμάκραινε ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ περιβάλλον. Ἔβλεπε τοὺς φίλους του νὰ φεύγουν ἕνας ἕνας , ἄλλοι ξαφνικά, ἄλλοι ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνιες ἀσθένειες, ἕνας χαμένος φίλος εἶναι ἕνα κομμάτι τῆς ἴδιας σου τῆς ζωῆς, τὸ κενὸ στὴν καρδιὰ πῶς ν' ἀναπληρωθεῖ; Ἔβλεπε, ὕστερα, τὸ περιβάλλον ν' ἀλλάζει καθημερινὰ ὄψη, ὄχι πὼς ἦταν ἐναντίον τῆς ἐξέλιξης, ἀλλὰ νά! τὰ Γιάννινα δὲν ἦταν πιὰ ἡ δική του πόλη, αὐτὴ ποὺ πορεύτηκε μαζί της χρόνια ὁλόκληρα ἀπὸ τὰ παιδικά του χρόνια. Τώρα τοῦ τὴν ἔκλεβαν ἄνθρωποι ξένοι πρὸς τὴν παράδοσή της, νεόπλουτοι, ἤθελαν νὰ κάμουν ἐπίδειξη πλούτου, κι ἂς ἦταν αὐτός, κάποιες φορές, προϊὸν ἐγκληματικῶν πράξεων -λίγοι πλούτισαν μὲ τὶς συναλλαγές τους κατὰ τὴν περίοδο τῆς ληστοκρατείας;- κι ἄλλοι ψυχροὶ ὑπολογιστὲς τοῦ κέρδους, μεταπράττες αἰσθημάτων, δὲν ἤθελε τέτοια ἀλλαγὴ τῆς πόλης του ὁ Πέτρος. Ἔβλεπε ἐκείνους τοὺς πανέμορφους κήπους τῶν Γιαννίνων νὰ ἐξαφανίζονται, ὁλοένα μὲ γρηγορότερους ρυθμοὺς καὶ μάτωνε ἡ καρδιά του. Εἶχε τὴν αἴσθηση πὼς μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθόκηπους ποὺ κατστρέφονταν, κατεδαφιζόταν καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωή του. Ἡ ὁμορφιὰ τῆς φύσης ἀνταναklᾶται καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, κι ὅταν ἡ πρώτη χάνεται, ἡ ἐσωτερικὴ ἁρμονία διαταράσσεται. Τὸ εἶχε νοιώσει κι ἄλλες φορὲς τὸ αἴσθημα τῆς ἀπομόνωσης, κάθε χρόνο γινόταν καὶ ἐντονότερο. Ἰδιαίτερα τὴ χρονιὰ αὐτή, δὲν πρόφταινε νὰ παρακολουθεῖ κηδεῖες ἀγαπημένων φίλων, ἔφευγαν ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, λὲς κι εἶχαν βάλει στοίχημα ποιὸς πρῶτος θὰ περάσει τὶς πύλες τοῦ Ἅδη. Ὕστερα, οἱ λίγοι περίπατοι ποὺ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ κάνει, τὸν γέμιζαν μελαγχολικὲς σκέψεις. Οἱ γνωστοὶ ἔφευγαν, ἄλλοι ἄγνωστοι ἔπαιρναν τὴ θέση τους, ὁ γνώριμος ἱστὸς τῆς πόλης εἶχε

ἀρχίσει ν' ἀποσυντίθεται, οἱ ἀνθόκηποι, χάρμα τῶν ματιῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων, ἐξαφανίζονταν, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἴσως γιαυτὸ παρακαλοῦσε τὴν Εἰρήνη νὰ γεμίζει μ' ὅσα περισσότερο λουλούδια μποροῦσε τοὺς κήπους τοῦ σπιτιοῦ, μπρὸς καὶ πίσω, μόνο ἡ παρουσία του στὸ μαγαζί, ὅταν μποροῦσε, τοῦ ἔδινε ἱκανοποίηση. Ἔρχονταν συνομήλικοί του καὶ μεγαλύτεροι, ὅσοι ἀπόμειναν, πρῶτος καὶ καλλίτερος ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος, ἀρθρογραφοῦσε τώρα στὴν ἀνακαινισμένη *Ἤπειρο* γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ Ζαγοριοῦ. Τάλεγαν, λοιπόν, ἐκεῖ· τὰ προηγούμενα χρόνια μιλοῦσαν γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα τῆς πόλης καὶ τῆς πολιτικῆς, τώρα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς κουβέντας τους ἦταν ἀφιερωμένο στὶς ἀναμνήσεις, στὰ ὅσα ἔζησαν καὶ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας ἀκόμα, κάποτε κι αὐτὴ τὴ νοσταλγοῦσαν, εἶχε δεθεῖ μὲ τὶς καλλίτερες στιγμὲς τῆς νεανικῆς τους ζωῆς...

Βέβαια ἦταν καὶ τὸ σπίτι, ἡ θαλπωρὴ τῆς οἰκογένειας, τὰ ἀγαπημένα του πρόσωπα· δὲν τὰ εἶχε ὅλα γύρω του ὁ Πέτρος, ὅμως τὸ κενὸ τὸ γέμιζε ἡ γλυκειὰ προσμονὴ τοῦ γυρισμοῦ. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Μάη ὁ Πέτρος, ἐξωστρεφὴς ὅπως ἦταν, ἄρχισε νὰ δίνει τὴν εἰκόνα ἀνθρώπου ἔντονα ἀνήσυχου. —*Τὶ σὲ βασανίζει πατέρα;* τὸν ρώτησε μιὰ μέρα ὁ Δημήτρης, ἀπὸ τὸ μάτι του, γιατρὸς ἦταν, δὲν ξέφευγε τίποτα ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ πατέρα του. —*Νά, ἡ Φιλίτσα...* —*Τὶ ἔχει ἡ Φιλίτσα, ἔμαθες τίποτα;* ρώτησε ἀνήσυχος τώρα κι ὁ Δημήτρης. —*Ὄχι, ὄχι,* τὸν καθησύχασε ὁ Πέτρος, *εἶναι ὅμως στὸ μήνα της, θὰ ἔχει τάχα καλὸ τοκετὸ ἢ θὰ βασανιστεῖ ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὶς δυσκολίες;..* Ὁ Δημήτρης γέλασε: —*Γιὰ ἄλλα νὰ στενοχωριέσαι, πατέρα, ὄχι γιαυτό. Ἡ Φιλίτσα ζεῖ στὴν Ἀθήνα, ἔχει κοντά της τοὺς καλλίτερους γιατρούς, καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου, τρανταχτὰ ὀνόματα. Ὁ Νῖκος, ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη θάναι δίπλα της. Ὅλα θὰ πάνε μιὰ χαρὰ κι ἐσὺ θὰ γελᾶς γιὰ τὶς ἀνησυχίες σου. Ἀλήθεια, ἀγόρι ἢ κορίτσι θέλεις νάναι τὸ νέο σου ἐγγόνι...* —*Γερὸ μόνο νάναι καὶ γιὰ τ' ἄλλα ὅ,τι ἀποφάσισε ὁ θεός. Θάχει ὅλη τὴν ἀγάπη τοῦ παποῦ.* Σὲ δυὸ μέρες ἦρθαν τὰ καλὰ μαντάτα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἡ Φιλίτσα ἔφερε στὸν κόσμο ἀγόρι. Μιὰ νέα ζωὴ ἄνθιζε, ἕνα κλαδὶ ἀκόμα στὸ μεγάλο δέντρο τῆς οἰκογένειας Πετρίδη. Τὸ σπίτι γιόρτασε. Συγγενεῖς, φίλοι, γνωστοὶ πέρασαν νὰ εὐχηθοῦν, νὰ ποῦν τὸν καλό τους λόγο. —*Εἶσαι εὐχαριστημένος;* ρώτησε ἡ Ἑλένη τὸν ἄντρα της, ὅταν ἔπεσαν νὰ κοιμηθοῦν. —*Εὐτυχισμένος, καλή μου, μόνο νάναι καλὴ ἡ μοίρα του.* Ἀπὸ τὸ μισάνοιχτο παράθυρο τῆς κρεββατοκάμαρας μιὰ πνοὴ ἀνοιξιάτικου ἀέρα δρόσισε τὰ πρόσωπά τους, ἡ ζέστη εἶχε χτυπήσει τὴν πόλη πρώϊμα. Τὸ ἀεράκι ἔφερε μαζί του καὶ τὶς τρίλιες ἑνὸς ἀηδονιοῦ, εἶχε στήσει τὴ φωλιά του σὲ μιὰ συστάδα θάμνων δίπλα στὸ πηγάδι τοῦ κήπου. —*Ἄκοῦς τὸ τραγούδι του,* ρώτησε ἡ Ἑλένη. —*Ἀπόψε τραγουδάει μὲ περισσότερο κέφι,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος. *Χαίρεται κι αὐτὸ γιὰ τὸ ἐγγονάκι μας...* Τὸν περίμεναν κι ἄλλες χαρὲς τὸν Πέτρο αὐτὸ τὸ καλο-

καίρι. Ἦταν τὸ καλλίτερο γιατρικὸ γιὰ τὶς θλιβερὲς σκέψεις ποὺ τὸν βασάνιζαν τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία ποὺ ἀποχρωμάτιζε κάθε χαρὰ τῆς ζωῆς. Ἡ ἐγγονή του, ἡ Ἑλενίτσα, φοιτοῦσε τώρα στὴν Δ΄ τάξη τοῦ γυμνασίου θηλέων, ἀριστοῦχος ὅπως πάντα. Πρὶν ἀπὸ τὴ λήξη τῶν μαθημάτων, τὸ γυμνάσιο ὀργάνωσε μιὰ ὡραία παράσταση. Ἀνέβασε τὴν *Ἑκάβη* τοῦ Εὐριπίδη, γιὰ τὴν ὁποία πολὺς λόγος ἔγινε στὶς ἐφημερίδες. Προσκαλεσμένοι οἱ οἰκογένειες τῶν μαθητριῶν καὶ οἱ ἐπίσημοι. Ἡ αἴθουσα εἶχε γεμίσει ἀσφυκτικά, πολὺς κόσμος ἔμεινε ἀπέξω, ὁ γυμνασιάρχης ἦταν ἀναστατωμένος, δὲ μποροῦσε νὰ βρεῖ λύση, τάχουν αὐτὰ οἱ παραστάσεις ποὺ γίνονται μὲ προσκλήσεις. Γιὰ δυὸ ἄτομα ἔγραφε ἡ πρόσκληση, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου μπόρεσαν καὶ μπῆκαν τρεῖς: ὁ Δημήτρης, ἡ Κατερίνα κι ὁ Πέτρος. Μὲ κανένα τρόπο δὲν ἤθελε νὰ χάσει τὴν παράσταση ὁ παπούς, τὸ θεωροῦσε ἀδιανόητο νὰ μὴν τὸν ἀφήσουν νὰ δεῖ τὴν ἐγγονή του, πρωταγωνιστοῦσε στὴν τραγωδία, τὴ διάλεξαν γιὰ τὸ παράστημά της, ἂν καὶ ἦταν σὲ μικρότερη τάξη. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἄρχισε ἡ παράσταση μάτια δὲν εἶχε γιὰ καμμιὰ ἄλλη, παρὰ μόνο γιὰ τὴν Ἑλενίτσα. Ὅλα τὰ ἄλλα, λόγια, κινήσεις, χορός, κραυγὲς ὀδύνης κι ἀπελπισίας, τραγικὸς λόγος, ἐπιδροῦσαν στὴν ψυχή του, χωρὶς τὴ δική του συμμετοχή, τὸν γέμιζαν ὅμως ἔκσταση καὶ δέος. Κι ὅταν ἡ αὐλαία ἔκλεισε, ἀπὸ μάτια του ἔτρεχαν ποτάμι τὰ δάκρυα, γιὰ τὴ μοίρα τῆς τραγικῆς ἡρωΐδας ποὺ ἐνσάρκωσε ἡ ἐγγονή του. Ὁ κόσμος εἶχε συγκινηθεῖ κι ἐκδήλωνε τὰ συναισθήματά του μὲ χειροκροτήματα ποὺ δὲν ἔλεγαν νὰ σταματήσουν. Ὕστερα ξεχύθηκαν ὅλοι οἱ γονεῖς καὶ συγγενεῖς στὰ παρασκήνια, νὰ σφίξουν στὴν ἀγκαλιὰ τὰ παιδιά τους γιὰ τὴ μεγάλη προσπάθεια. Ἡ Ἑλενίτσα μόλις ἀντίκρυσε τοὺς δικούς της, ἔτρεξε κοντά τους, πρῶτα ρίχτηκε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ παποῦ της κι ὕστερα ἀγκάλιασε τοὺς γονεῖς της. Δὲν ἔβρισκαν λόγια νὰ ποῦν, ἦταν ὅλοι συγκινημένοι καὶ δακρυσμένοι. Τὸ βράδυ, ὅταν ἡ ἐγγονή του γύρισε στὸ σπίτι, ὁ παποὺς τῆς ἔδωσε τὴν εὐχή του: *—Νὰ ἔχεις πάντοτε ἐπιτυχίες στὴ ζωή, ὅπως ἀπόψε στὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξες, ποτὲ ὅμως τὴ μοίρα τῆς ἡρωΐδας ποὺ ἐνσάρκωνες. Στὴ ζωὴ καλλίτερα νὰ διαλέγεις ἐσὺ τοὺς ρόλους σου...* Ἀντανακλοῦσαν κάποιο προαίσθημα αὐτὲς οἱ εὐχές; Οὔτε ὁ Πέτρος δὲν εἶχε καταλάβει πῶς ἦρθαν στὰ χείλη του. Ὅμως μαζὶ μὲ τὸ θαυμασμὸ ποὺ εἶχε νοιώσει γιὰ τὴν ἄριστη ἠθοποιΐα τῆς ἐγγονῆς του, ἕνας ἀπροσδιόριστος φόβος εἶχε φωλιάσει στὴν καρδιά του γιὰ τὸ μέλλον της...

Τὶς ἑπόμενες μέρες, καθὼς ὁ Πέτρος διάβαζε τὶς κριτικὲς τῶν ἐφημερίδων, ἄλλες ἔγραφαν ἐπαίνους, ἄλλες ἐπικρίσεις, δυσανασχετούσε. *—Μὰ εἶναι κριτικὲς αὐτές*, μουρμούριζε... *Τὶ θὰ πεῖ δὲν ἔπρεπε νὰ γίνει ἔτσι, ἀλλὰ κάπως ἀλλοιῶς, τὶ θὰ πεῖ ὁ χορὸς ἔπρεπε νὰ κινηθεῖ διαφορετικά, ἢ ὅτι οἱ μαθήτριες ποὺ ὑποδύονταν τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας ἔπρεπε νὰ δώσουν τὴν τάδε ἑρμηνεία κι ὄχι αὐτὴ τῆς παράστασης, αὐτὰ εἶναι λεπτο-*

μέρειες, τὸ ἀποτέλεσμα μετράει. Ἐγὼ δὲν πῆγα νὰ σπουδάσω σὲ πανεπιστήμιο, ὅπως οἱ καθηγητὲς ποὺ ἀλληλοτρώγονται, ξέρω ὅμως πὼς βγῆκα ἀπὸ τὴν παράσταση μ' ἕνα αἴσθημα πρωτόγνωρο, μὲ μιὰ συγκίνηση, ποὺ ποτὲ ἄλλη φορὰ δὲν εἶχα νοιώσει στὴ ζωή μου. Ὁ λόγος βρῆκε ἀπήχηση μέσα μου, μὲ συντάραξε. Δὲν χρειαζόμουν τίποτ' ἄλλο, τὰ ὑπόλοιπα εἶναι γιὰ τοὺς φιλόλογους καὶ τοὺς καυγάδες τους...

Ἦταν ἀκόμα καὶ ἡ προσμονὴ γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Πετράκη. Τοὺς ἔγραψε πὼς θὰ ἔπαιρνε μιὰ δεκαήμερη ἄδεια, ὄχι τώρα, στὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ. Ἂς ἦταν ἀργά. Γιὰ τὸν Πέτρο ὅλος αὐτὸς ὁ χρόνος θὰ κυλοῦσε μέσα μὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργεῖ ἡ προσδοκία τῆς ἔλευσης ἑνὸς εὐχάριστου γεγονότος. Καμιὰ φορὰ ἡ περίοδος αὐτή, ἂν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἀγωνίες καὶ φόβους γιὰ αἴσια ἔκβαση, δημιουργεῖ ἐντονότερα συναισθήματα, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ συντελούμενο γεγονός... Ὅλα καλά, λοιπόν; Ὄχι... Κάποτε αὐτὸ τὸ «ὄχι» ὁ Πέτρος τὸ ἔλεγε φωναχτὰ κι ἔκανε τοὺς ἄλλους ν' ἀποροῦν. Ἦταν ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ ἀνεψιά της, ἡ Θάλεια, ποὺ τὸν ἀνησυχοῦσαν. Βέβαια οἱ ἔντονες συναισθηματικὲς ἐκρήξεις καὶ τὸ ἀστείρευτο κλάμα εἶχαν σταματήσει. Τὶς γοερὲς κραυγὲς εἶχε διαδεχτεῖ μιὰ βουβὴ ἀπελπισία, ἀποτυπωμένη στὰ πρόσωπα τῶν δυὸ γυναικῶν, ἀκόμα καὶ στὶς κινήσεις καὶ τὴν ὅλη συμπεριφορά τους. Ὅμως ὁ Πέτρος, ο Δημήτρης, ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Κατερίνα δὲν ξεγελιοῦνταν. Ἦταν ὅλοι σίγουροι πως τὸ βράδυ, ὅταν οἱ δυὸ γυναῖκες ἀποσύρονταν στὸ δωμάτιό τους, ξεσποῦσαν σὲ κλάμα ἀσταμάτητο, γιὰ ν' ἀδειάσουν ὅλη τὴν πίκρα ποὺ σωρεύονταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μέρας, τίποτα δὲ μποροῦσε νὰ σταθεῖ ἐμπόδιο στὸ βασανιστικὸ μαρτύριο τῆς μνήμης. Προπαντὸς ἡ Θάλεια, ποὺ ἔζησε τὰ γεγονότα καὶ τὴν τραγικὴ μοίρα τῶν γονιῶν της, δὲν ἔβρισκε ἡσυχία μὲ καμμιὰ ἀπασχόληση. Ἀκόμα καὶ τὴ νύχτα οἱ ἐφιάλτες τὴν βασάνιζαν, ἔβλεπε τὶς φλόγες νὰ ζώνουν τὸ ἀρχοντικό τους, νὰ τὸ πυρπολοῦν, δεκάδες μέτρα ἐκτοξεύονταν στὰ ὕψη σὰ ν' ἀπειλοῦσαν καὶ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, ἔκαναν τὴ νύχτα μέρα, κι αὐτὴ νὰ παρακολουθεῖ ἀνήμπορη γιὰ κάθε τι, νὰ καταστρέφεται ἕνα σπίτι ποὺ θὰ τὸ ζήλευαν καὶ οἱ ἀρχοντάδες στὴν πόλη, ὅλο τὸ βιός, ὁ μόχθος κι ὁ ἱδρώτας τῶν προγόνων καὶ τῶν γονιῶν της. Γιὰ τὴν τύχη τους δὲ γνώριζε στὴν ἀρχὴ τίποτε, ὕστερα τὸ πληροφορήθηκε, σὲ μιὰ στιγμὴ ξέφυγε ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἦταν ἕτοιμη νὰ μπεῖ στὸ φλεγόμενο σπίτι, νὰ τοὺς βοηθήσει, πίστευε πὼς ζοῦσαν ἀκόμα, σὲ κάποιο κελάρι θὰ εἶχαν σωθεῖ. Μὲ τὴ βία τὴ συγκράτησαν, θὰ καιγόταν σὰν λαμπάδα, ἂν ἔμπαινε. Ὅλα αὐτὰ ἀνακυκλώνονταν στὴ μνήμη της, ὅταν ἔκλειναν τὰ κουρασμένα μάτια της, καὶ ἐκεῖ ποὺ ὁ ὕπνος ἐρχόταν νὰ τῆς προσφέρει λίγη γαλήνη, γινόταν ἡ ἔκρηξη. Ὁ ἐφιάλτης κορυφωνόταν, τὴν τίναζε ὄρθια καὶ τὸ δωμάτιο γέμιζε μὲ οὐρλιαχτά, ἔμοιαζαν μ' ἐκεῖνα τῶν ἀνθρώπων ποὺ βασανίζονταν ἀπὸ τοὺς δημίους τους. Λαχταρισμένη πετιόταν καὶ ἡ Εἰρήνη, δὲν τὴν ρωτοῦσε τίποτε, ἤξερε τὶ αἰσθανόταν ἡ Θάλεια, τὴν ἔπαιρ-

νε μόνο στὴν ἀγκαλιά της κι ἀγωνιζόταν νὰ τὴν ἠρεμήσει. Ὅταν τὸ κατόρθωνε, νόμιζε πὼς κρατοῦσε ἕνα σῶμα ἄψυχο, τόσο μεγάλη ἦταν ἡ ἐξάντληση τῆς κοπέλας. Ἀκουμποῦσε ἤρεμα τὸ κεφάλι της στὸ προσκέφαλο, τὸ κορίτσι εἶχε κιόλας ἀποικοιμηθεῖ, ἔπεφτε σὲ λήθαργο, ὁ ὕπνος της δὲ διέφερε ἀπὸ τὸ θάνατο... *Τί θ' ἀπογίνει ἡ δυστυχισμένη* σκεφτόταν ἡ Εἰρήνη, *φοβάμαι γιὰ τὴ ζωή της.* Ἔκανε τὸ σταυρό της καὶ παρακαλοῦσε τὸ θεὸ νὰ τῆς χαρίσει τὴ γαλήνη, γιὰ νὰ ξαναβρεῖ τὶς ἐλπίδες της. *Ποιές ἐλπίδες...*, ἀναρωτιόταν πάλι καὶ ξανάκανε τὸ σταυρό της...

Ἀπὸ μῆνες ἐπιδίωκε ὁ Πέτρος μιὰ συνάντηση μὲ τὸ Σπυρίδωνα, δὲν τὸ εἶχε κατορθώσει. Ὁ δεσπότης, λὲς καὶ τούδωσε φτερὰ ἡ ἀρρώστεια, μόλις στήθηκε στὰ πόδια του, ἄρχισε νὰ πηγαινοέρχεται στὴν Ἀθήνα μόνο στὶς μεγάλες γιορτὲς ἱερουργοῦσε, τὸν ἄλλο καιρό του τὸν περνοῦσε στὴ Βελλά. Μὲ τὴν ἀρρώστεια εἶχαν μείνει πίσω οἱ ἐργασίες ἀνέγερσης νέων κτιρίων καὶ συμπλήρωσης τῶν παλιῶν, χρειάζονταν χρήματα πολλὰ κι ἂν δὲν χτυποῦσε πόρτες ὑπουργείων, νὰ παρακαλέσει, νὰ κολακέψει, νὰ πεῖ μεγάλα λόγια, ἀκόμα καὶ ν' ἀγριέψει καὶ ν' ἀπειλήσει, δὲ βρίσκονταν χρήματα. Δὲ λογάριαζε ποιὸς κυβερνοῦσε. Ἴδια ἦταν ἡ συμπεριφορά του κι ἀπέναντι στοὺς ὑπουργοὺς τοῦ Βενιζέλου κι ἀπέναντι στοὺς δικούς του, τοὺς *Λαϊκούς*. Οἱ περισσότεροι τὸν σέβονταν, ἐκτιμοῦσαν τὸ ἔργο του, κι ἄνοιγαν τὸ θησαυροφυλάκιο τοῦ ὑπουργείου τους. Κάποιοι ἄλλοι τον φοβοῦνταν, ὑποψιάζονταν διασυνδέσεις του μὲ ὑψηλὰ πρόσωπα, τούδιναν κι αὐτοί, δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἔχουν ἐχθρό τους. Στάσιμα εἶχαν μείνει καὶ τὰ ἔργα γιὰ τὴν ἀνέγερση τῶν διδακτηρίων τῆς ὁδοῦ Δωδώνης (Ἀκαδημία), ἀπὸ ἔλλειψη χρημάτων. Χτύπησε πάλι πόρτες κι ἐξασφάλισε δέκα ἑκατομμύρια. Οἱ ἐργασίες τώρα συνεχίζονταν μὲ γοργὸ ρυθμό. Οὔτε γιὰ τὰ σχολεῖα τῶν χωριῶν ἀδιαφόρησε. Βρῆκε χρήματα καὶ τὰ μοίρασε, οἱ σχολικὲς ἐφορεῖες δημοσίευαν εὐχαριστήρια στὶς ἐφημερίδες.

Ἔτσι πολυάσχολος καθὼς ἦταν ὁ Σπυρίδων, ποῦ νὰ βρεθεῖ χρόνος γιὰ τὸν Πέτρο νὰ τὸν δεῖ καὶ νὰ κουβεντιάσουν; Ἐπέμενε ὅμως, ἐνοχλώντας κάθε τόσο τὴ Μητρόπολη. Τοῦ μήνυσαν μιὰ μέρα πὼς ὁ δεσπότης θὰ περνοῦσε τὸ καλοκαίρι του στὴ Βελλά, μ' εὐχαρίστηση θὰ τὸν ἔβλεπε ἐκεῖ καὶ τὸν περίμενε. Πῆρε τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸ Δημήτρη, ὁ γιατρὸς τὸν βρῆκε καλά, οἱ συνέπειες βέβαια τῶν παθήσεών του δὲν εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, μποροῦσε ὅμως νὰ ταξιδέψει. —*Νὰ πάρεις αὐτοκίνητο μὲ καλὸ ὁδηγὸ* τοῦ σύστησε, *νὰ μὴν τρέχει στὸ δρόμο, νὰ προσέχει, κρύβει παγίδες ὁ δρόμος αὐτός, νὰ σὲ περιμένει ἐκεῖ καὶ νὰ γυρίσεις μὲ τὸν ἴδιο. Νὰ φιλήσεις καὶ ἐκ μέρους μου τὸ χέρι τοῦ δεσπότη.*

Καθὼς πήγαιναν γιὰ τὴ Βελλά, ὁ Πέτρος εἶχε τὸ συναίσθημα πὼς θ' ἀντάμωνε ἕνα παλιὸ φίλο, ποὺ εἶχε γυρίσει ἀπὸ ταξίδι μακρινό. Ἂν καὶ τὸ Πάσχα τὸν εἶχε συναντήσει στὸ Μητροπολιτικὸ μέγαρο, τὰ λίγα λόγια ποὺ ἄλλαξαν δὲ σήμαιναν τίποτα. Ἤθελε νὰ καθήσουν οἱ δυό τους, ὁ ἕνας δί-

πλα στὸν ἄλλο, ὄχι γιὰ νὰ τοῦ διηγηθεῖ τὶς περιπέτειες τῆς ἀρρώστειάς του, δὲν εἶχε πρόθεση νὰ τὸν ὑποχρεώσει νὰ ξαναζήσει τόσο ὀδυνηρὲς ἀναμνήσεις, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀκούσει νὰ μιλάει γιὰ τὰ μελλοντικά του σχέδια, γιὰ τὰ νέα του ὄνειρα, ἐκεῖνα ποὺ ἔπλαθε στὶς ἀτέλειωτες ὧρες τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ μαρτυρίου τῆς ἀρρώστειας του, ἦταν σίγουρος πὼς ποτὲ ὁ Σπυρίδων δὲν εἶχε πιστέψει πὼς θὰ πέθαινε, κι ἂς ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης πὼς ὁ *σταυραετὸς πεθαίνει*. Πληγώθηκε βαρειὰ ὁ *σταυραετός*, ἀλλὰ ποτὲ δὲν εἶχε χάσει τὴν πίστη του γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δημιουργία. Τὸν βρῆκε νὰ κάθεται κάτω ἀπὸ τὴν αἰωνόβια μελικοκκιά, σὲ μιὰ πολυθρόνα πελεκημένη σὲ χοντρὸ κορμὸ ξύλου, πάντοτε ἐκεῖ καθόταν ὅταν ὁ καιρὸς τὸ ἐπέτρεπε, εἶχε θέα καὶ πρὸς τὰ κτίρια τῆς σχολῆς καὶ πρὸς τὴν καταπράσινη ἔκταση ποὺ ἁπλωνόταν κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο δέντρο, γεμάτη λαχανόκηπους κι ὀπωροφόρα δέντρα. Ρέμβαζε καὶ σχεδίαζε, ἀνέπνεε καθαρὸ ἀέρα, μὲ τὰ κατάλοιπα τῶν πνευμόνων ποὺ εἶχε ἀφήσει ἡ ἀρρώστεια ἀπείραχτα, καὶ σχεδίαζε τὸ μέλλον. Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς περισυλλογῆς τὸν βρῆκε ὁ Πέτρος. Ὁ Σπυρίδων, ὅταν τὸν εἶδε νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητο, σηκώθηκε καὶ τὸν περίμενε. Ὁ Πέτρος ἔσκυψε νὰ τοῦ φιλήσει τὸ χέρι, ὁ ἄλλος δὲν τὸν ἄφησε, ἄνοιξε τὴν ἀγκαλιά του καὶ τὸν ἔσφιξε. Γιὰ λίγη ὥρα δὲ μίλησαν. Κοιτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, σὰν τοὺς παλαιστὲς πάνω στὸ ρίγκ, ποὺ εἶναι ἕτοιμοι ν' ἀναμετρηθοῦν. Ὕστερα καὶ οἱ δυὸ γέλασαν. —*Κάθησε παλιέ μου φίλε*, εἶπε ὁ Σπυρίδων, *αἰσθανόμουν κι ἐγὼ τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ σὲ συναντήσω, ἀλλὰ νά, τίποτα δὲν γίνεται στὸ ρωμαϊϊκο, ἂν δὲ τοὺς ταρακουνήσεις κι ἂν δὲν τοὺς ὑποχρεώσεις νὰ συναισθανθοῦν τὸ καθῆκον τους. Πρέπει νὰ φτύσεις αἷμα, ποὺ λέει ὁ λαός μας, ἀλλὰ ἐγὼ τί αἷμα νὰ φτύσω, δὲν ἀπόμεινε στάλα μέσα μου, τὸ ἄδειασα μέσα στὶς λεκάνες, στὶς κρίσιμες μέρες τῆς ἀρρώστειας. Μόνο ἡ πειθὼ καὶ ἡ ἀγριάδα μοῦ ἔμεινε, φέρουν κάποιο ἀποτέλεσμα. Ἀλλὰ ἂς τ' ἀφήσουμε αὐτά, πές μου τώρα τὰ δικά σου.* Ὁ Πέτρος ἔνοιωσε ἕνα αἴσθημα εὐγνωμοσύνης γιὰ τὸ δεσπότη, ποὺ ἔδειχνε τόσο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκογένειάς του. Ναί, παρὰ τὰ ἀπαισιόδοξα συναισθήματα ποὺ τὸν βάραιναν, ἦταν εὐτυχισμένος αὐτὸν τὸν καιρό· ἡ νύφη του ἡ Φιλίτσα τοῦ χάρισε νέο ἐγγονό, ἡ Ἑλενίτσα τέλειωνε τὴν τάξη μὲ ἄριστες ἐπιδόσεις, πρωταγωνίστησε καὶ στὴν παράσταση τῆς *Ἑκάβης*· ὁ ἄλλος ἐγγονός του, ὁ Πετράκης θὰ ἦταν σὲ λίγο ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. *Ἂς εἶναι εὐλογημένος ὁ Κύριος, μοῦ χάρισε τόσα ἀγαθά...* Σταμάτησε ξαφνικὰ καὶ τὸ πρόσωπό του συνοφρυώθηκε. Ὁ Σπυρίδων εἶδε τὴ μετάπτωσή του, *συμβαίνει τίποτα καὶ μοῦ τὸ κρύβεις;* ρώτησε. —*Ναί, σεβασμιότατε, ξέρεις καλλίτερα ἀπὸ μένα, τὰ καλὰ δὲν ἔρχονται μόνα τους, ὑπάρχουν κι ἀγκάθια ἀνάμεσά τους, ποὺ πληγώνουν τὶς ἀνθρώπινες καρδιές, ὑπάρχει καὶ τὸ κακὸ ποὺ καταστρέφει καὶ σκοτώνει...* Ὁ Σπυρίδων ἀνυπομονοῦσε νὰ μάθει, κι ὅταν ὁ Πέτρος τοῦ διηγήθηκε μ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες τὴν τραγικὴ περι-

πέτεια τῆς Θάλειας, τὸν ἀποτρόπαιο θάνατο τῶν γονιῶν της καὶ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἀρχοντικοῦ της, ἔπιασε τὰ γένια του, πάντα τὸ ἔκανε σὲ στιγμὲς ὀργῆς ἢ ἱκανοποίησης, δὲ μίλησε, μπορεῖ νάβγαινε καὶ βλάσφημος λόγος ἀπὸ τὸ στόμα του. *—Δῶστε στὸ κορίτσι τὴ στοργὴ ποὺ χρειάζεται*, εἶπε μόνο, *σταθεῖτε κοντά του, μὴν τ' ἀφήνετε νὰ σηκώσει μόνο του ὅλο τὸ βάρος αὐτῆς τῆς τραγωδίας. —Αὐτὸ κάνουμε*, εἶπε ὁ Πέτρος, *ἀπὸ τὸ φθινόπωρο θὰ τὴ γράψω καὶ στὸ γυμνάσιο, νὰ τελειώσει τὶς σπουδές της, εἶναι θαυμάσιο κορίτσι, θὰ τὴ στείλω καὶ στὸ Πανεπιστήμιο, δὲν τὴν ξεχωρίζω ἀπὸ τ' ἀγγόνια μου... —Εἶσαι μεγάλη καρδιά, τόξερα καὶ τὸ διαπιστώνω ἀκόμα μιὰ φορά, ὁ θεὸς μαζί σου...* Σώπασαν. *—Τὶς ἐφημερίδες τὶς διαβάζω*, μίλησε ξαφνικὰ ὁ Σπυρίδων, *ξέρω ποιοὶ μὲ κατηγοροῦν καὶ γιατί, τὴ δουλειά τους κάνουν κι ἐγὼ τὴ δική μου, θέλω ὅμως νὰ μοῦ πεῖς ὁ κόσμος τὶ λέει; Κι ὄχι κολακεῖες* -πρόσθεσε- *τέτοιες ἔχω ἄφθονες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μὲ περιβάλλουν. Θέλω τὴν ἀλήθεια, χωρὶς ψιμμύθια... —Ὅ,τι σοῦ πῶ θὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια*, ἀποκρίθηκε ὁ Πέτρος. *Μιλάω στὸν ἑνικό, καὶ νὰ μὲ συγχωρήσεις δεσπότη μου, ἔτσι αἰσθάνομαι πὼς βρίσκομαι πιὸ πολὺ κοντά σου. Καὶ μὴ προσπαθήσεις ν' ἀνακαλύψεις στὰ λόγια μου ὑπερβολὲς καὶ κολακεῖες, σοῦ ἀρέσουν καμιὰ φορὰ κι αὐτές, κι ἂς λὲς πὼς τὶς ἀπεχθάνεσαι. Μὴν πεῖς ὄχι, σ' ἄκουσα ὁ ἴδιος νὰ λὲς σὲ κάποιον τῆς ἐπιτροπῆς, ἦρθε στὴ Μητρόπολη, χρόνια πρίν, ἤμουν κι ἐγὼ μαζί σου, καὶ μιλούσαμε, γιατὶ ἄλλο; γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς πόλης. «Ξέρω πὼς αὐτὰ ποὺ λὲς δὲν τὰ πιστεύεις, ξέρω πὼς αὐτὴ τὴ στιγμὴ μὲ κολακεύεις, ἀλλὰ ἔλα ποὺ μ' ἀρέσουν νὰ τ' ἀκούω», τοῦ ἀπάντησες κι ἅρπαξες τὰ γένεια μὲ τὰ χέρια σου... Τέτοια δὲ θὰ σοῦ πῶ. Ὑπάρχει μιὰ μερίδα Γιαννιωτῶν, ποὺ θεωροῦν ὅτι τοὺς κρατᾶς ἔξω ἀπὸ τὰ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν πόλη. Ἄλλοι εἶναι εἰλικρινεῖς, ἄλλοι κινοῦνται μὲ ὑστεροβουλία. Μπαίνουν στὴ μέση καὶ τὰ πολιτικά, ἡ ἀντίδραση αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἔχει πολὺ καιρὸ ποὺ ἐξουδετερώθηκε. Σήμερα οἱ καλύτεροι φίλοι σου εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιόλογα στελέχη τῶν Βενιζελικῶν. Αὐτὰ ὡς πρὶν λίγο καιρό. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τελευταίας κρίσης τῆς ὑγείας σου, πῆγες στὸν ἄλλο κόσμο καὶ γύρισες, ὅλοι οἱ Γιαννιῶτες συσπειρώθηκαν στὸ πλευρό σου καὶ προσεύχονταν γιὰ τὴν ἀνάρρωσή σου. Ἔμεινε μόνον ὁ σκληρὸς πυρήνας ποὺ σὲ ἀντιπολιτεύεται. Αὐτοὶ οὔτε καὶ μετὰ τὸ θάνατό σου, θ' ἀλλάξουν γνώμη. Σ' ὁποιαδήποτε περίπτωση, ὁμογνωμία σὲ μᾶς τοὺς ρωμιούς, δὲ θὰ βρεθεῖ. Εἶναι ἡ ράτσα μας τέτοια. Αὐτὰ εἶχα νὰ σοῦ πῶ, μὲ κάθε εἰλικρίνεια...* Ὁ Σπυρίδων ἔδειχνε ἱκανοποιημένος... *—Γιαυτὸ καὶ γὼ ἔπεσα πάλι μὲ τὰ μοῦτρα στὴ δουλειά*, ἀπάντησε στὸν Πέτρο, *θέλω ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ ξεχάσω τὴν ἀρρώστεια κι ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ἱκανοποιήσω τὶς προσδοκίες τῶν ἀνθρώπων ποὺ μὲ τιμοῦν μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη τους.*

Ἦταν ἡ σειρὰ τοῦ Πέτρου νὰ ζητήσει πληροφορίες γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς κατάστασης. Ὁ Σπυρίδων ἦταν ὁ περισσότερο κατατοπισμένος

ἀπ' ὅλους γιὰ τὸ θέμα. Ἔμπαινε κι ἔβγαινε στὰ γραφεῖα τῶν κυβερνητικῶν -στὴν παράταξή τους ἀνῆκε κι ὁ ἴδιος- ρωτοῦσε, μάθαινε, ἔκρινε. *Ἀκοῦς πολλὰ γιὰ δικτατορίες, Πέτρο, ἀκοῦς γιὰ ἐκλογές, τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲ θὰ συμβοῦν. Ἀργότερα, ἂν ἀγριέψουν τὰ πράγματα, δὲν ξέρω. Ὁ Κονδύλης κι ὁ Μεταξᾶς ποὺ τοὺς κατηγοροῦν, μπορεῖ νὰ θέλουν νὰ κινηθοῦν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴ δύναμη. Ἔχουν ἐρείσματα στὸ στρατό, ὄχι ὅμως ἀρκετά, τὸ μεγαλύτερο μέρος των ἀξιωματικῶν ὑπακούει στὴν κυβέρνηση καὶ στὸν ἀρχηγό της τὸν Τσαλδάρη. Ἀπ' ἀλλοῦ βλέπω ἐγὼ νὰ ἔρχεται ὁ κίνδυνος. Ἀπὸ τοὺς Βενιζελικούς... —Ἀπὸ τοὺς Βενιζελικούς;* ἀπόρεσε ὁ Πέτρος. — *Ναὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρά. Ὁ Βενιζέλος ἑτοιμάζεται ἀπὸ καιρὸ νὰ κάνει κίνημα γιὰ ν' ἀνατρέψει τὴν κυβέρνηση. Οἱ ἄλλοι τὸ ἔχουν πληροφορηθεῖ κι ἑτοιμάζονται νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν... Δὲν βλέπεις πόσο σκληρὴ ἀντιπολίτευση, ἐδῶ καὶ ἕνα χρόνο τώρα, κάνει ὁ Βενιζέλος; Βέβαια στηρίζεται σὲ γεγονότα κι ἀφορμὲς ποὺ ἡ κυβέρνηση τοῦ δίνει. Τὰ ἔκανε θάλασσα μὲ ὅσους ὀργάνωσαν τὴ δολοφονία του, τάχα δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς συλλάβουν, ἐνῶ σίγουρα ξέρουν ποῦ εἶναι καὶ ποιοὶ τοὺς κρύβουν. Λάθος μεγάλο, θὰ ἔχει συνέπειες. Εἶναι κι ἄλλα βέβαια ποὺ ὅπλισαν τὸ Βενιζέλο μὲ ἐπιχειρήματα, τίποτε ὅμως δὲ θὰ τὸν δικαιώσει ἂν ἐπιχειρήσει νὰ αἱματοκυλίσει τὸν τόπο. Δυστυχῶς ἑτοιμάζεται γιαυτὸ καὶ ὀργανώνει τὶς δυνάμεις του. Ἀπὸ πέρυσι τὸ καλοκαίρι, λένε οἱ πληροφορίες τῶν κυβερνητικῶν, ὁ Βενιζέλος ἔδωσε ἐντολή, φεύγοντας γιὰ τὸ ἐξωτερικό, ν' ἀρχίσουν οἱ προετοιμασίες γιὰ πραξικόπημα ἐναντίον τῆς κυβέρνησης. Ὁ θεὸς νὰ βάλει τὸ χέρι του* κατέληξε ὁ Σπυρίδων κι ἔκανε τὸ σταυρό του. Εἶπαν καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμα οἱ δυὸ φίλοι, κάποια ἦταν γεγονότα, ἄλλα κουτσομπολιά, τὰ τελευταῖα πολὺ τὰ ἀπολάμβανε ὁ Σπυρίδων, ὁ Πέτρος σηκώθηκε νὰ φύγει, εἶχε περάσει ἡ ὥρα. *—Δὲν θὰ πᾶς πουθενά,* εἶπε ὁ Σπυρίδων, *θὰ μείνεις νὰ φάμε μαζί... —Θ' ἀνησυχοῦν τὰ παιδιά,* ἀντέτεινε ὁ Πέτρος, *προπαντὸς ὁ Δημήτρης, εὐχαριστῶ δεσπότη μου, πρέπει νὰ φύγω...* Ὁ Σπυρίδων ἔστειλε κάποιον καὶ φώναξε τὸ σωφὲρ τοῦ αὐτοκίνητου τοῦ Πέτρου, τοῦ εἶπε νὰ φύγει ἀμέσως γιὰ τὰ Γιάννινα νὰ εἰδοποιήσει τὴν οἰκογένειά του πὼς εἶναι καλά, τὸ βράδυ θὰ γύριζαν μαζὶ στὴν πόλη. *—Ἔχουμε νὰ ποῦμε κι ἄλλα ἀκόμη, δὲν τέλειωσε ἡ κουβέντα μας,* εἶπε ὁ Σπυρίδων, τὸν πῆρε ἀπὸ μπράτσο καὶ τράβηξαν γιὰ τὴν τραπεζαρία...

Στὴν Ἀθήνα ἡ ἀντίθεση μεταξὺ κυβέρνησης κι ἀντιπολίτευσης πῆρε ὀξύτατες διαστάσεις. Στόχος τῆς ἀντιπολίτευσης, ὅπως σημειώθηκε, ἦταν νὰ φθείρει ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο τὴν κυβέρνηση καὶ νὰ διατηρήσει στὸ στρατὸ καὶ τὴ διοίκηση, δυνάμεις ἱκανὲς νὰ τὴν στηρίξουν σὲ ἐπαναστατικὴ δράση, ἡ ὀργάνωσή της προχωροῦσε μὲ γρήγορους ρυθμούς. Ἡ κυβέρνηση ἀντιμετώπιζε τὴν ἐπιθετικὴ αὐτὴ πολιτική, μὲ προσπάθειες ἐξουδετέρωσης τῶν σχεδίων τῶν *Βενιζελικῶν*. Πρῶτος στόχος της ἡ κατάργη-

ση τῆς Γερουσίας, ἡ ὁποία ἀντιδροῦσε στὰ νομοθετικά της σχέδια, σὲ πρώτη φάση ἡ ἀχρήστευσή της, μὲ ψήφιση νόμων μόνο ἀπὸ τὴ Βουλὴ κι ὄχι σὲ κοινὲς συνεδριάσεις τῶν δυὸ σωμάτων. Ἡ ἐκλογὴ καὶ πάλι ὡς Προέδρου τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἀλ. Ζαΐμη, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1934, ἀποτέλεσε νίκη τῆς κυβέρνησης (τὴ νίκη ἔδωσαν οἱ γερουσιαστὲς τῶν ὀργανώσεων ποὺ τάχτηκαν ὑπὲρ τοῦ Ζαΐμη), ποὺ ἐξουδετέρωσε πολλὰ ἀπὸ τὰ σχέδια τῆς ἀντιπολίτευσης. Ὁ Βενιζέλος μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Εὐρώπη εἶχε ἀποσυρθεῖ στὰ Χανιά. Συνεπὴς στὶς δηλώσεις του γιὰ ἀνάγκη διαφώτισης τῆς κοινῆς γνώμης, γύρω ἀπὸ τὶς ἀγεφύρωτες ἀντιθέσεις ποὺ χώριζαν τὸν πολιτικὸ κόσμο, δημοσίευσε ἐκτενέστατο ἄρθρο (11-10-34), στὸ ὁποῖο ἀνέλυε τὰ αἴτια τοῦ Διχασμοῦ καὶ τῆς ἀντίθεσής του μὲ τὸν Κωνσταντῖνο· ὑποστήριζε πὼς ὅλες οἱ μετὰ τὸ 1922 κυβερνήσεις ἀγωνίστηκαν νὰ ξεχαστεῖ ὁ τόσο ἐπικίνδυνος γιὰ τὸ Ἔθνος Διχασμὸς καὶ κατηγόρησε τὴν κυβέρνηση τῶν ἀντιβενιζελικῶν πὼς μὲ τὴν πολιτεία της ἀναβίωσε αὐτὸ τὸ παρελθόν, ὅπως ἀποδεικνυόταν ἀπὸ τὴ στήριξη στὴ Βουλή, κατηγορίας σὲ βάρος του, γιὰ ἠθικὴ αὐτουργία στὸ κίνημα Πλαστήρα, ἀπὸ τὴν ἐγκληματικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον του, ἀπὸ τὰ συνεχῆ ἐπεισόδια στὴ Βουλὴ καὶ γενικότερα ἀπὸ τὴν ὅλη στάση τῆς κυβέρνησης ἀπέναντι τοῦ φιλελεύθερου καὶ δημοκρατικοῦ κόσμου. Τὸ ἄρθρο του δὲν ἔμεινε ἀναπάντητο. Ὁ Ἰ. Μεταξᾶς, μὲ δικό του ἄρθρο, ἀμφισβήτησε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Βενιζέλου ὡς πρὸς τὰ αἴτια τοῦ Διχασμοῦ καὶ τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν. Ὑποχρεώθηκε ἔτσι ὁ Βενιζέλος ν' ἀφήσει τὴν κριτικὴ γιὰ τὰ σύγχρονα γεγονότα καὶ νὰ ἀναφερθεῖ στὸ παρελθόν, πρὸς τεκμηρίωση τῶν θέσεών του. Ἦτο φυσικὸ νὰ ἀντικρούεται ἀπὸ τὸ Μεταξᾶ, κι ἔτσι ἄρχισε μιὰ μονομαχία ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἄντρες ποὺ κράτησε μῆνες. Ὁ Βενιζέλος ἔγραψε τριάντα ἄρθρα κι ὁ Μεταξᾶς ἑξήντα πέντε. Ὁ ἀναγνώστης τῶν ἄρθρων αὐτῶν μπορεῖ σήμερα νὰ κρίνει καὶ νὰ συμπεράνει ἀνεπηρέαστα γιὰ τὸ ποῦ βρίσκεται ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ σχηματίσει ἀντικειμενικὴ γνώμη, δὲ συνέβαινε ὅμως τὸ ἴδιο γιὰ τὸν ἀναγνώστη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αὐτός, διαβάζοντας τὰ ἄρθρα φανατιζόταν περισσότερο ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου καὶ γινόταν ἔτσι φορέας νέων διχαστικῶν τάσεων. Στὴν οὐσία, κατὰ τὴν κρίση ἱστορικῶν, αὐτὸ ἐπεδίωκαν καὶ οἱ ἀρθρογραφοῦντες: νὰ φανατίσουν καὶ συσπειρώσουν περισσότερο τοὺς ὀπαδούς τους. Ὁ Μεταξᾶς ἰδιαίτερα προσπαθοῦσε νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξη τῶν παλαιῶν ὀπαδῶν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ νὰ ἡγηθεῖ ἔτσι τῆς βασιλικῆς παράταξης. Τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἦταν ἐκεῖνα ποὺ προσδοκοῦσαν οἱ ἀντίπαλοι, προπαντὸς ὁ Μεταξᾶς. Ἐπέτειναν ὅμως τὸ Διχασμὸ σὲ σημεῖο ἐπικίνδυνο. Ἦρθαν κι ἄλλα γεγονότα γιὰ νὰ ἐπιβαρύνουν τὴν κατάσταση. Μὲ βούλευμα τοῦ συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν Ἀθηνῶν (ἐκδόθηκε τὸ δεύτερο 15/θήμερο τοῦ Ἰουλίου) παραπέμπονταν νὰ δικαστοῦν στὸ Κακουργιοδικεῖο γιὰ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου ἔντεκα κατηγορούμενοι, ἀνάμεσά τους καὶ

οἱ ἀδελφοὶ Πολυχρονόπουλοι. Τὸ βούλευμα, μετὰ ἀπὸ προσβολή του, ἐπεκυρώθηκε ἀπὸ τὸ συμβούλιο Ἐφετῶν (24-9-34) καὶ ἡ δίκη προσδιορίστηκε γιὰ τὶς 24-11-34, στὸ Κακουργιοδικεῖο Πειραιᾶ. Ἡ δίκη, ὕστερα ἀπὸ ἐνστάσεις ἀναβλήθηκε γιὰ νὰ γίνει στὶς 22-12-34. Ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλα ἐπεισόδια, μετὰ τὴν ἔναρξή της, κι ἀπειλὲς κατὰ τῆς ζωῆς τῶν ἐνόρκων, δόθηκε νέα ἀναβολὴ γιὰ τὶς 22-2-35. Οὔτε αὐτὴ στὴν πραγματικότητα θὰ γινόταν. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου σὲ λίγους μῆνες, θὰ ὁδηγοῦσε τὴ χώρα σὲ ἄλλες μορφῆς ἀνωμαλίες. Ἐξάλλου, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε συλληφθεῖ ὁ κυριότερος τῶν φυσικῶν αὐτουργῶν τῆς ἀπόπειρας κατὰ τοῦ Βενιζέλου μέσα στὴν Ἀθήνα (24-10-34), ὁ Καραθανάσης, μαζὶ μὲ τὶς συνεχεῖς ἀναβολὲς τῆς δίκης, ποὺ οἱ ἀδιάλλακτοι ἀντιβενιζελικοί, οἱ ἀποκαλούμενοι ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τους «γίγαντες», ἔδειχναν ὅτι ἡ ἀνωμαλία εἶχε μπεῖ ἀπὸ καιρὸ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας· τὸ περιεχόμενό της καθοριζόταν ἀπὸ θέσεις κι ἀντιθέσεις, ποὺ δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ ὅσο τὸ δυνατὸν καλλίτερη προετοιμασία, ἀπὸ τὶς δυὸ παρατάξεις, γιὰ τὴν τελικὴ ἀναμέτρηση. Ὁ Βενιζέλος ἦταν ἀποφασισμένος ν' ἀνατρέψει τὴν κυβέρνηση μὲ ἐπανάσταση, ἡ τελευταία εἶχε πληροφορηθεῖ τὰ σχέδιά του καὶ παρόλο ποὺ ὁ Π. Τσαλδάρης δὲν πίστευε σ' αὐτά, οἱ ἄλλοι, κυρίως ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Γ. Κονδύλης, ἑτοιμάζονταν ν' ἀντικρούσουν τὸ χτύπημα. Αὐτή, ἡ καίριας σημασίας ἀπόφαση τῆς ἀντιπολίτευσης νὰ ἐπαναστατήσει γιὰ νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία, ἐνδόμυχος πόθος ὅλων τῶν στελεχῶν τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* -τόσα χρόνια ἐξουσία τοὺς εἶχαν δημιουργήσει τὴν ψευδαίσθηση ὅτι ἡ Ἑλλάδα μόνο ἀπὸ τὸ Βενιζέλο μποροῦσε νὰ κυβερνηθεῖ κι ἀπὸ κανένα ἄλλον-, πόθος ποὺ εἶχε πάρει ὑπόσταση, στὴ σύσκεψη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1933 στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου συζητήθηκε ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* τὸ θέμα τῆς ὀργάνωσης τῆς ἐπανάστασης, ἑρμηνεύει καὶ τὴν ὅλη στάση τῆς ἀντιπολίτευσης: ἐπιθετικὴ καὶ προκλητική, ἀπέναντι στὶς ἀποφάσεις καὶ τὴν πολιτεία τῆς κυβέρνησης. Τὰ ἐπεισόδια στὴ Βουλὴ καὶ τὴ Γερουσία, τὴν ὁποία οἱ μὲν ἀντιπολιτευόμενοι ἀγωνίζονταν νὰ κρατήσουν μὲ τὰ δόντια, οἱ δὲ κυβερνητικοὶ νὰ τὴν καταργήσουν, οἱ διαμαρτυρίες τῶν ὀργανώσεων, τὰ συλλαλητήρια, οἱ ἐμπρηστικοὶ λόγοι, καὶ ἡ ἀρθρογραφία τοῦ τύπου, ὅλα τὸν ἴδιο σκοπὸ ὑπηρετοῦσαν: νὰ δημιουργήσουν τὴν κατάλληλη ἀτμόσφαιρα γιὰ νὰ πειστεῖ ἡ κοινὴ γνώμη, οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀντιπολίτευσης δηλαδή, ὅτι ἦταν θεμιτὴ ἡ χρησιμοποίηση κάθε μέσου γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς κυβέρνησης. Αὐτοῦ ἐντάσσονται καὶ οἱ φημολογούμενες, κάθε τόσο, κινήσεις τοῦ Κονδύλη γιὰ ἐγκαθίδρυση δικτατορίας. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ τακτικὴ τῆς ἀντιπολίτευσης δὲ θάβρισκε ἀπήχηση, ἂν ἡ κυβέρνηση μὲ τὰ ἔργα της, δὲν τῆς ἔδινε τὶς ἀφορμὲς καὶ δὲ δημιουργοῦσε μὲ τὶς ἀποφάσεις της πρόσφορες συνθῆκες γιὰ ν' ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ εἶναι πειστικὸς ὁ ἀντιπολιτευτικὸς λόγος καὶ οἱ δραστηριότητες τῶν *Δημοκρατικῶν* κομμάτων. Μέ-

γιστο ἐπιχείρημα τῆς ἀντιπολίτευσης ἦταν καὶ ἡ στάση βασιλικῶν στελεχῶν τοῦ κυβερνητικοῦ σχήματος ἀπέναντι στὸ πολίτευμα. Ὄχι μόνο δὲν ἀπέκρυβαν τὰ φιλοβασιλικά τους αἰσθήματα, ἀλλὰ ὀργάνωναν καὶ ἐκδηλώσεις, οἱ ὁποῖες ἐνίσχυαν τοὺς φόβους τῶν *Δημοκρατικῶν* γιὰ τὶς προθέσεις τους. Ἄλλο, ἰσχυρότατο κι αὐτὸ ἐπιχείρημα, ἦταν ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο χειρίστηκε ἡ κυβέρνηση τὸ θέμα τῶν ἀνακρίσεων γιὰ τὴν ἐγκληματικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου. Σημαντικότατα στελέχη τῆς κυβέρνησης, ὑπουργοὶ μάλιστα, κατέβαλαν κάθε προσπάθεια, ἀντικαθιστώντας ἀξιωματικοὺς τῆς Ἀσφάλειας κι ἀνακριτές, νὰ μὴ διαλευκανθεῖ ἡ ὑπόθεση, δημιουργώντας τὴν ἐντύπωση ὅτι κάποιοι ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ἔνοχοι ἠθικῆς αὐτουργίας. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν τεταμένη ἀτμόσφαιρα, τὴν ὁποία φόρτιζε ἀκόμα περισσότερο ἡ ἐμπρηστικὴ ἀρθρογραφία τοῦ τύπου καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων, κινήθηκαν -καὶ ἑρμηνεύονται- ὅλα τὰ γεγονότα ποὺ ἔγιναν στὴν Ἑλλάδα κι ἀναφέρονται στὶς δραστηριότητες τῶν κομμάτων, ὡς τὶς 1η Μαρτίου 1935, ἡμέρα ἔναρξης τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου.

Ἀλλὰ ἂς ξαναγυρίσουμε στὰ Γιάννινα. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἦταν ἐνημερωμένες ἀπὸ τὰ ἐκτενῆ τηλεγραφήματα τῶν ἀνταποκριτῶν τους, ὄχι μόνο γιὰ ὅσα σχετίζονταν μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς κατάστασης -ἀνάλογη, μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν ἀνταποκρίσεων ἦταν καὶ ἡ ἀρθρογραφία κι ὁ σχολιασμός τους- ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα ποὺ συνέβαιναν στὸ ἐξωτερικό, κυρίως στὴ Γερμανία, ὅπου ἦταν συγκεντρωμένη ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου γιὰ τὰ ἐκεῖ συντελούμενα καὶ γιὰ τὶς ἐπιπτώσεις τους στὶς γειτονικὲς χῶρες, κυρίως στὴν Αὐστρία, ὅπου δολοφονήθηκε ἀπὸ Ναζιστὲς ὁ καγκελάριος Ντόλφους. Ἐκτενεῖς ἀνταποκρίσεις ὑπάρχουν ἀκόμα γιὰ τὶς τελευταῖες μέρες τοῦ γερμανοῦ προέδρου στρατάρχη Χίντεμπουργκ, τὸ θάνατό του καὶ τὶς συνέπειές του: τὴν ἄνοδο τοῦ Χίτλερ στὸ προεδρικὸ ἀξίωμα καὶ τὴ συγκέντρωση ὅλων τῶν ἐξουσιῶν στὰ χέρια του.

Ἡ ἄνοδος τοῦ ναζισμοῦ καθὼς καὶ τοῦ φασισμοῦ στὴν Ἰταλία εἶχαν τὶς ἐπιδράσεις τους καὶ στὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴ δημιουργία ὀργανώσεων, στὰ πρότυπα τῶν ξένων ἰδεολογιῶν, ὅπως τῶν *Ε.Ε.Ε.*, καὶ βέβαια καὶ στὰ Γιάννινα. Οἱ ἀντιδράσεις κατὰ τοῦ παραρτήματος τῶν *Ε.Ε.Ε.* καὶ ἄλλων συγγενῶν κινήσεων, προσκείμενων στὸν ἰταλικὸ φασισμό, προκάλεσαν τὶς διαμαρτυρίες τοῦ ἰταλοῦ πρόξενου Λιβεράνι, στὶς ὁποῖες δόθηκε ἀπάντηση ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες. Σὲ ἄρθρο του στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (24-7-34) ὁ Γ. Μπόζιος, ἔγραφε ἀνάμεσα σ' ἄλλα: *Ἐὰν ὁ κ. Λιβεράνι χολοῦται ἀπὸ τὰ μαστιγώματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἐλεύθερος ἑλληνικὸς τύπος καταφέρει κατὰ τοῦ φασισμοῦ καὶ τῶν δικτατόρων, καλὸν θὰ ἦτο, καὶ διὰ τὴν ὑγείαν του ἀκόμη, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν ἔδαφος καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν διαβεβαιώνομεν ὅτι ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν ἰταλικὸν τύπον καθημερινὰ θ' ἀναγιγνώσκῃ λιβανίσματα ὑπὲρ τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ κ. Μουσολίνι.* Ἡ δράση, ἐξάλλου, τῶν μελῶν τοῦ παραρτήματος τῶν Ε.Ε.Ε.

κατὰ τῶν ἑβραίων ὁδήγησε τοὺς τελευταίους στὴ λήψη ἀμυντικῶν μέτρων. Πρώτη ἐκδήλωση ἦταν ἡ ἄρνηση συμμετοχῆς τους στὴν κίνηση τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων. Ἔγραψε ὁ Χρηστοβασίλης (20-8-34): *Ὁ Ἐμπορικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων εὑρίσκεται ἄνω κάτω ἐκ τῆς μὴ προσελεύσεως καὶ συμμετοχῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐμπόρων εἰς τὴν τελευταίαν γενικὴν συνέλευσιν αὐτοῦ, λόγω τοῦ ὅτι, ὡς ἰσχυρίζονται οὗτοι, ὁ σύλλογος διοικεῖται παρ' ἀνθρώπων, διαπνεομένων ἀπὸ μίσους κατὰ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου καὶ ὡς ἀπόδειξις φέρεται ὅτι τὰ ἴδια πρόσωπα προϊστανται τοῦ Ἐμπορικοῦ συλλόγου καὶ τῆς ὀργανώσεως Ε.Ε.Ε., ἧς σκοπὸς εἶναι ἡ καταπολέμησις παντὸς τοῦ ἑβραϊκοῦ, διανεμηθείσης παρ' αὐτῆς καὶ προκηρύξεως πρὸς τὸ κοινόν, δι' ἧς συνιστᾶται μποϊκοτὰζ κατὰ τῶν Ἰσραηλινῶν ἐμπόρων, μέχρις ὅτου ἔλθῃ ὁ καιρὸς καθ' ὃν θὰ ἐκτοπισθῇ βιαίως τὸ ἐν Ἠπείρῳ Ἰσραηλιτικὸν στοιχεῖον.* (Δυστυχῶς οἱ σκοποὶ τῶν Ε.Ε.Ε. πραγματοποιήθηκαν. Οἱ Γερμανοὶ ὄχι μόνο φρόντισαν *νὰ ἐκτοπισθοῦν βιαίως* οἱ ἑβραῖοι ἀπὸ τὰ Γιάννινα κι ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ νὰ βροῦν τραγικὸ θάνατο στὰ κρεματόρια). Τὴν ἔνταση ἐπέτεινε καὶ ἡ δημοσίευση ἐπιστολῆς στὸν *Κήρυκα*, μὲ τὴν ὑπογραφὴ *Εἷς Ἰσραηλίτης*, στὴν ὁποία ὑποστηριζόταν ὅτι ὁ ἐμπορικὸς κόσμος τῆς πόλης ἦταν χωρισμένος σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες ὁμάδες καὶ γινόταν λόγος γιὰ τὶς διασυνδέσεις τοῦ *Ἐμπορικοῦ συλλόγου* μὲ τὰ *Ε.Ε.Ε.* Ἡ ἀπάντηση τῆς διοίκησης τοῦ *Ἐμπορικοῦ συλλόγου* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 19-8-34), ἀνέτρεπε τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐπιστολογράφου καὶ γιὰ τὴν παρατηρούμενη διαίρεση ἔρριχνε εὐθύνες στοὺς ἑβραίους ἐμπόρους. Τοὺς κατηγοροῦσε γιὰ πολλά: α) Μὲ τὴν ἀποχή τους ἀπὸ τὶς συνεδριάσεις τοῦ συμβουλίου ματαίωσαν τὴ διατύπωση διαμαρτυρίας ἐκ μέρους τοῦ συλλόγου γιὰ τὶς καταχρήσεις τοῦ *Ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου*, τὴν εὐθύνη τῶν ὁποίων ἀπέδιδαν στὸν πρόεδρό του Ἐπ. Βέλλη. β) Μὲ τὴν προοπτικὴ νέων ἐκλογῶν κατάρτισαν (οἱ ἑβραῖοι) ψηφοδέλτιο, στὸ ὁποῖο περιλάμβαναν καὶ τὸν Βέλλη. γ) Ἡ ἐγγραφὴ 200 νέων μελῶν, χριστιανῶν ἐμπόρων, στὸν *Ἐμπορικὸ σύλλογο*, δὲν ἀποτελοῦσε ἀντιεβραϊκὴ πράξη, ἀλλὰ ἀποκαθιστοῦσε τὴν ἀναγκαία ἐκπροσώπηση στὸ σύλλογο καὶ τῶν χριστιανῶν ἐμπόρων, ποὺ ὡς τότε ἀποτελοῦσαν τὴ μειοψηφία, καὶ ἔδιναν στοὺς ἑβραίους ἐμπόρους τὴν εὐχέρεια νὰ διοικοῦν τὸ σύλλογο καὶ νὰ ρυθμίζουν τὶς ἀποφάσεις του, ὅπως αὐτοὶ ἤθελαν. δ) Ἡ ἀνάμιξη, ἀπὸ τὸν ἐπιστολογράφο, τῆς ὀργάνωσης *Ε.Ε.Ε.* στὰ πράγματα τοῦ συλλόγου ὑποδήλωνε σκοτεινοὺς σκοπούς. ε) Ζητοῦσε, τέλος, τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ συλλόγου νὰ πληροφορηθεῖ ἂν τὰ γραφόμενα ἀπὸ τὸν ἐπιστολογράφο ἀπηχοῦσαν τὴ γνώμη τῶν διοικούντων τὴν Ἰσραηλιτικὴ κοινότητα καὶ ἐπιφυλασσόταν νὰ καταφύγει στὴ δικαιοσύνη. Ἡ Ἰσραηλιτικὴ κοινότητα (πρόεδρος Μωυσῆς Κοφίνας καὶ γενικὸς γραμματέας Β. Μάτσας) ἀπαντώντας στὸν *Ἐμπορικὸ σύλλογο*, ἀποδοκίμασε ὡς διασπαστικὲς κινήσεις μὲ τὴν ἀνακοίνωση: *Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς*

Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος Ἰωαννίνων, ἀφορμὴν λαμβάνον ἐκ μερικῶν δημοσιευμάτων, ἀποσκοπούντων νὰ ἀναμείξωσι τοῦτο εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν διαμάχην ἐνίων ἐμπόρων τῆς πόλεώς μας, δηλοῖ, ὅτι ἐμμένον εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ, τῆς συσφίξεως τῶν προαιωνίων ἀδελφικῶν δεσμῶν τῶν ἐνταῦθα Ἰσραηλιτῶν μετὰ τῶν συμπολιτῶν του χριστιανῶν, ἀποδοκιμάζει πᾶσαν προσπάθειαν, ὁθενδήποτε προερχομένην, πρὸς διάσπασιν τῆς προαιωνίου ἀδελφικῆς συνεργασίας καὶ εὔχεται ὅπως σύμπας ὁ ἐμπορικὸς κόσμος τῶν Ἰωαννίνων, διὰ τῆς ὁμονοίας καὶ συνεργασίας αὐτοῦ, διευκολύνῃ τὸ ἔργον του.

Παρὰ τὴν ἀνακοίνωση τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητας καὶ τὶς προσπάθειες ποὺ καταβάλλονταν γιὰ γεφύρωση τοῦ χάσματος, ἡ διάσταση μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων, χριστιανικοῦ καὶ ἑβραϊκοῦ, συνεχίστηκε. Μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ἠλία Νεγρὶν στὴν *Ἤπειρο*, ἀποκάλυπτε πολλά. Ὁ Νεγρὶν ἔκαμε μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στὶς σχέσεις τῶν δυὸ στοιχείων διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐξῆρε τὴν προσφορὰ τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ στὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐξυμνοῦσε τὶς ἀρετὲς τῶν ἑβραίων τῆς Ἠπείρου καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἐμπόρων τῆς πόλης καὶ κατέληγε: *Ἐν ὀνόματι τοῦ ἀθώου τούτου λαοῦ, ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, ζητοῦμεν τὴ συμφιλίωσιν καὶ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, τὰς ὁποίας μετὰ ἱστορικῆς καρτερικότητος ὑπομένομεν. Μόνον ἐὰν δώσωμεν τὰ χέρια εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ποθητὴν ἐξύψωσιν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον ἀπασχολοῦν ἀπειλητικὰ διὰ τὴν ζωὴν προβλήματα. Καὶ μόνον διὰ τῆς συμφιλιώσεως θὰ προπαρασκευάσωμεν τὴν ἐπερχομένην γενεάν, ἵνα θάψῃ τὸ κατὰ τῶν Ἑβραίων μῖσος, διότι ἀρκετὰ παρεξηγήθησαν ἐπὶ αἰῶνες οἱ ἀτυχεῖς Ἑβραῖοι.* Στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Νεγρὶν ἀπάντησε ὁ Ἰω. Θεοδωρίκας (*Ἤπειρος*, 25-8-34). Ἐπέμεινε ὅτι τὰ αἴτια τῆς διάσπασης τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου τῆς πόλης, ποὺ ἄγγιζε τὰ ὅρια τοῦ πλήρους διαχωρισμοῦ τῶν δυὸ στοιχείων, ἑβραϊκοῦ καὶ χριστιανικοῦ, ἦταν βαθύτερα καὶ ὄχι οἱ μικροαφορμὲς καὶ τὰ μεμονωμένα ἐπεισόδια (ἀναφέρονταν στὶς συμπλοκὲς μὲ τὴν Ε.Ε.Ε.). Τὸ κύριο αἴτιο ἦταν πὼς ὁμαδικά, ὅλοι οἱ ἑβραῖοι ἔμποροι τάχθηκαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἐπ. Βέλλη, τοῦ κυρίως ὑπεύθυνου *διὰ τὴν δημιουργηθεῖσαν οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς τὸ «Ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον». Κηρυσσόμενοι διὰ τῆς ψήφου των ἀλληλέγγυοι τοῦ κ. Βέλλη, ὑπῆρξαν οἱ αἴτιοι τοῦ διχασμοῦ. Ἡ ἄλλη φιλολογία*, κατέληγε, *περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν Ἑλλάδα οὐδεμίαν θέσιν ἔχει ἐν προκειμένῳ.* Ἀπὸ ὅλη τὴν εἰδησεογραφία καὶ ἐπιστολογραφία, διαπιστώνεται ὅτι ὑπῆρχε ἀπὸ καιρό, καὶ ἔγινε πιὸ ἔκδηλος μὲ τὴ δράση τῆς ὀργάνωσης τῶν *Ε.Ε.Ε.*, ἕνας *ἀντισιμητισμός*, ὁ ὁποῖος στὸν ἐμπορικὸ κόσμο κυρίως εἶχε πάρει μεγάλες διαστάσεις. Τὰ αἴτια, ποὺ ὁδήγησαν στὴ συσπείρωση τῶν ἑβραίων ἐμπόρων γύρω ἀπὸ τὸ Βέλλη -πίστευαν ὅτι τοὺς ὑποστήριζε- ἦταν κατὰ βάση ὁ ἐμπορικὸς ἀνταγωνισμός.

Οἱ ἑβραῖοι ἔμποροι, ἔξυπνοι, εὐέλικτοι, συγκαταβατικότεροι στὶς τιμές, συναγωνίζονταν μὲ ἐπιτυχία τοὺς χριστιανοὺς ἐμπόρους, ἐνισχύοντας ἔτσι τὸν ἀντισημιτισμό τους. Δὲν ἦταν, βέβαια, καὶ οἱ ἑβραῖοι ἄμοιροι εὐθυνῶν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας ἀκόμα ἔδειχναν πὼς προτιμοῦσαν νὰ ζοῦν κάτω ἀπὸ ὀθωμανικὸ καθεστώς, παρὰ ὑπὸ ἑλληνικό. Στὴ Θεσσαλονίκη μάλιστα, τὸ ἐκεῖ ἑβραϊκὸ στοιχεῖο, μὲ διαφορετικὲς καταβολὲς ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἑβραίους τῆς Ἑλλάδας, δημιούργησε σοβαρὰ προβλήματα στὴν ἑλληνικὴ διοίκηση, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης. Στὰ Γιάννινα, λόγω τῆς ἀδιαφορίας τῶν χριστιανῶν ἐμπόρων νὰ ἐγγραφοῦν στὶς ἐπαγγελματικὲς ὀργανώσεις τους, κυριαρχοῦσαν στὸν *Ἐμπορικὸ σύλλογο*, αὐτοὶ καθόριζαν τὴ σύνθεση καὶ τὶς δραστηριότητές του -μὲ πρόεδρο πάντοτε τὸν Βέλλη-, κάτι ποὺ δημιουργοῦσε ἀντιδράσεις στοὺς χριστιανοὺς ἐμπόρους. Αὐτὴ ἡ συσπείρωση τῶν ἑβραίων γύρω ἀπὸ τὸ Βέλλη -καὶ στὶς ἐκλογὲς τῆς 9-9-34 ὅλοι οἱ ψῆφοι τῶν ἑβραίων σ' αὐτὸν δόθηκαν- δημιούργησε νέα ἔνταση ποὺ συνεχίστηκε καὶ τὰ ἑπόμενα χρόνια.

Ἡ ἐπικαιρότητα -διάσταση χριστιανῶν καὶ ἑβραίων ἐμπόρων- ἔδωσε στὸ Χρηστοβασίλη τὴν ἀφορμὴ μιᾶς ἱστορικῆς ἀναδρομῆς γιὰ ν' ἀποδείξει ὅτι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῶν Ἑβραίων, ἰδιαίτερα τῶν Θεσσαλονικέων, ἦταν ὁ Βενιζέλος. Πρὸς ἐπίρρωση τῶν ἰσχυρισμῶν του παρέθετε ἀποσπάσματα συνέντευξης ποὺ εἶχε δώσει πρόσφατα ὁ Βενιζέλος στὴν ἑβραϊκὴ ἐφημερίδα τοῦ Λονδίνου «Γιέβις Πρόστ». *Οἱ Ἕλληνες* -ἔλεγε ὁ Βενιζέλος ἀναφερόμενος στὶς ἐπαναληπτικὲς ἐκλογὲς τῆς Θεσσαλονίκης- *δὲν θέλουν ὅπως οἱ ἑβραῖοι ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον μία ἐξαιρετικὴ σύγκρουσις ἀπειλεῖται νὰ ἐκραγῇ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, μεταξὺ τοῦ ἑβραϊκοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Οἱ Ἰσραηλῖται τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν πάντοτε ἐναντίον μου... Εἶχαν ὡς τώρα δύο ἀντιπροσώπους εἰς τὸ κοινοβούλιο καὶ οἱ χριστιανοὶ 18. Ἀλλὰ τώρα θέλουν νὰ ρίψουν τὸ βάρος τῶν ψήφων των εἰς τὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ καὶ νὰ ἐπιδράσουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπὶ τῶν γενικῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐκλογῶν. Κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογὰς 11.770 Ἰσραηλῖται ἐψήφισαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐναντίον μου καὶ μόνον 137 ὑπὲρ ἐμοῦ. Οἱ Ἰσραηλῖται τῆς Θεσσαλονίκης ἀσκοῦν μίαν ἐθνικὴν ἑβραϊκὴν πολιτικήν. Δὲν εἶναι Ἕλληνες καὶ δὲν αἰσθάνονται ὡς Ἕλληνες, δὲν εἶναι πατριῶται Ἕλληνες, ἀλλὰ πατριῶται ἑβραῖοι. Εἶναι πλησιέστεροι πρὸς τοὺς Τούρκους, παρὰ πρὸς ἡμᾶς.* (*Ἐλευθερία*, 10-9-34). Ἡ ἑβραϊκὴ κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν ἡ πολυπληθέστερη -καὶ ἡ δυναμικότερη- στὴν Ἑλλάδα. Ἑπόμενο, λοιπόν, νὰ ἐπηρεάζει τὴ συμπεριφορὰ καὶ τῶν ἄλλων ἑβραϊκῶν κοινοτήτων, κατὰ τὶς ἐκλογές. Ἔτσι καὶ οἱ ἑβραῖοι τῶν Γιαννίνων, ψήφιζαν τοὺς *Λαϊκούς*. Οἱ Γιαννιῶτες, *Βενιζελικοὶ* στὴ μεγάλη πλειοψηφία τους, ἀντιδροῦσαν γιὰ τὴ στάση τους αὐτή. Ἦταν ἕνα ἀκόμα στοιχεῖο ποὺ διηύρυνε τὴ διάσταση.

Μέρα μεσημέρι, στὶς 16 Ἰουλίου, χωροφύλακας συνάντησε (16-7-34) στὴν κεντρικὴ πλατεία χρεωφειλέτη τοῦ Δημοσίου (χρωστοῦσε 1200 δρχ.) καὶ προσπάθησε νὰ τὸν συλλάβει. Ὁ ἄλλος ἔτρεξε γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν σύλληψη κι ὁ χωροφύλακας, γιὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσει νὰ σταματήσει, ἄρχισε τοὺς πυροβολισμοὺς ἐναντίον του καὶ τὸν τραυμάτισε. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες, καὶ προπαντὸς τῆς ἀντιπολίτευσης, καυτηρίασαν τὸ γεγονὸς καὶ συνιστοῦσαν στὴν Χωροφυλακὴ ἀντὶ νὰ καταδιώκει ἀνθρώπους, ν' ἀπασχοληθεῖ μὲ τὸ φόνο τῶν λυσσασμένων σκύλων ποὺ εἶχαν κατακλύσει τὴν πόλη κι ἀποτελοῦσαν τὸν φόβο καὶ τὸν τρόμο ὅλων τῶν Γιαννιωτῶν. Ἤμουν σπουδαστὴς τοῦ *Διδασκαλείου* τότε, ἔζησα τὰ γεγονότα καὶ θυμάμαι τὶς προφυλάξεις ποὺ παίρναμε κατὰ τὴ μετάβασή μας στὸ σχολεῖο καὶ κατὰ τὶς διακινήσεις μας στὴν πόλη. Ὁ φόβος μας ἔφτασε στὸ ἀποκορύφωμά του, ὅταν ἕνα πρωί, λίγα μέτρα πρὶν ἀπὸ τὸ *Διδασκαλεῖο*, λυσσασμένος σκύλος ἐπιτέθηκε ἐναντίον τοῦ παντοπώλη Οἰκονόμου, τὸν καταξέσχισε, τὸν δάγκωσε στὸ κεφάλι καὶ θὰ πέθαινε σίγουρα ἂν δὲν τὸν μετέφεραν ἐγκαίρως στὴν Ἀθήνα γιὰ θεραπεία.- Στὶς 5 καὶ 15 Ἰουλίου, ἡ θερμοκρασία στὰ Γιάννινα ἔφτασε στοὺς 37,8 βαθμοὺς ὑπὸ σκιάν. Ἀφόρητος καύσωνας, ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες. Παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ ὑπόλοιπο καλοκαίρι ἦταν δροσερό. Εἴμαστε Ἑλβετία, σημείωνε ὁ Χρηστοβασίλης.- Ὁ Γεώργιος Δουρδούφης, ἀπὸ τὸ Δελβινάκι, σπουδαστὴς τῆς *Ἀνωτάτης σχολῆς Καλῶν τεχνῶν*, ἀρίστευσε στὶς πτυχιακὲς ἐξετάσεις του γιὰ τὴ ζωγραφική.- Δριμύτατη ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ δημάρχου Δ. Βλαχλείδη ἐξαπέλυσαν καὶ πάλι ἡ *Ἤπειρος* κι ὁ *Κῆρυξ*, μὲ κατηγορίες γιὰ ἀτασθαλίες καὶ ἀδιαφανεῖς ἀποφάσεις ἐκτέλεσης ἔργων. Ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐπίθεση πῆραν ἀπὸ καταλογιστικὲς πράξεις τῆς Γενικῆς διοίκησης σὲ βάρος τοῦ Βλαχλείδη καὶ τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου. Τὴν ὑποστήριξη τοῦ Βλαχλείδη γιὰ τὴν ὅλη πολιτεία του, ἀνέλαβαν, ὅπως πάντα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἀλλὰ καὶ ἡ κυβερνητικὴ *Ἐλευθερία*, καθὼς καὶ πολλοὶ βουλευτὲς τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, μὲ ἐξαίρεση τὸ Μπότσαρη. Ἐναντίον τοῦ τελευταίου ἐξακολουθοῦσαν νὰ βάλλουν οἱ περὶ τὸν Λούλη βουλευτές, κάτι ποὺ ὑποχρέωσε τὸ Χρηστοβασίλη νὰ γράψει (23-7-34): *Εἶναι γιὰ γέλια ἡ νοοτροπία ἢ μᾶλλον ἡ ἀκρισία τοῦ ἐνταῦθα νεοφωτίστου ὀργάνου τῆς πεντάδος τῶν εἰκονικῶν βουλευτῶν καὶ γερουσιαστῶν τοῦ Ν. Ἰωαννίνων κ.κ. Σίμου, Λούλη, Καγιᾶ Μπέμπη καὶ Βηλαρᾶ* (μιλάει γιὰ τὴν ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα *Ἠπειρώτης*, δὲ μπόρεσα νὰ βρῶ οὔτε ἕνα φύλλο του), *ἀποκαλοῦντος τὸν δημιουργόν των κ. Δημ. Νότη Μπότσαρην (ἀκοῦστε! ἀκοῦστε!) ἐπιδρομέα ἐκ Ναυπάκτου. Καὶ ὁ μὲν Σουλιώτης Μπότσαρης ἀποκαλεῖται ἐπιδρομεὺς ἐκ Ναυπάκτου, ὁ δὲ Καγιᾶς ἐκ Κρήτης θεωρεῖται καθαρόαιμος Ἠπειρώτης! Καὶ ἔπειτα ἀπορεῖ με πῶς στέκονται ἀπάνω στὶς στέγες τους τὰ κεραμίδια ξεκάρφωτα!*- Στὰ Γιάννινα ἔφτασε, τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Ἰουλίου, ὁ Ἐδ. Μορονκάϊ, μηχανικὸς τῆς Ἑταιρείας τηλεφώνων, γιὰ νὰ μελετήσει τὴν ἐγκατάσταση τηλεφωνικοῦ κέντρου στὴν πόλη. Ἔγινε σύσκεψη τῶν ὀργανώσεων γιὰ ν' ἀναφέρουν τὰ διοικητικὰ συμβούλια, τοὺς συνδρομητὲς ποὺ θὰ ἐγγράφονταν.- Μεγάλο γεγονὸς θεωρήθηκε γιὰ τὴν Ἤπειρο ἡ ὀργάνωση ἀπὸ τὶς ἀδελφότητες Ἠπειρωτῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἐκδρομῆς κατὰ τὴν ἴδια ἐποχή. Τὸ πρόγραμμα τῆς ἐκδρομῆς δημοσίευσαν ἀπὸ τὶς 19-7-34, ὅλες οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων. Χῶροι ἐπισκέψεων εἶχαν καθοριστεῖ (ἀπὸ 24 μέχρι 28-7-34) ἡ Πρέβεζα, ἡ Νι-

κόπολη, οἱ Ρωγοί, ἡ Ἄρτα, τὸ Μπιζάνι, τὰ Γιάννινα καὶ τὸ Νησί, ἡ Ζίτσα, ἡ Δωδώνη, ὁ Βίκος. Πολλὰ ἄρθρα εἶχαν γραφεῖ γιὰ τὴν ἐκδρομὴ καὶ γιὰ τὴ σημασία της, σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ στὴν Ἤπειρο. Στὴν πραγματικότητα ἡ ἐκδρομή, ὡς ὀργάνωση, ἀπέτυχε. Ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες Ἠπειρωτῶν ποὺ εἶχαν δηλώσει συμμετοχή, μόνο 35 πῆραν τελικὰ μέρος (ὁ Χρηστοβασίλης σὲ δυὸ ἄρθρα του (26-7-34 καὶ 2-8-34) ἀσχολήθηκε μὲ ὅλους τοὺς ἐκδρομεῖς ποὺ ἔφτασαν στὰ Γιάννινα). Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκδρομῆς ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* νὰ γράψει ἄρθρο (31-7-34), στὸ ὁποῖο σημείωνε: *Ἀπὸ τὸν Ἠπειρώτην ἀπουσιάζει τὸ πνεῦμα τῆς ὁμαδικῆς δράσεως. Ὡς ἄτομον δημιουργεῖ, ὡς παράγων καὶ συντελεστὴς μιᾶς ὁμαδικῆς δράσεως σημειώνει ἀποτυχίαν. Ἀπόδειξις ἡ δήλωσις συμμετοχῆς δεκάδων Ἠπειρωτῶν εἰς τὴν ἐκδρομὴν καὶ ἡ ἄφιξις μόνον 35.* Πάντως ὁ Δῆμος ὀργάνωσε πρὸς τιμή τους δεξίωση στὸ Δημαρχεῖο, δυὸ δὲ ἀπὸ τοὺς ἱκανότερους ἱστορικοὺς καὶ φιλολόγους χρησιμοποιήθηκαν ὡς ξεναγοί τους κατὰ τὶς ἐπισκέψεις στὰ Γιάννινα, στὸ Νησί, στὴ Δωδώνη, τὴ Ζίτσα καὶ τὸ Βίκο. Μὲ τὴν εὐκαιρία ὁ Χρηστοβασίλης (30-7-34) ἔπλεξε σὲ ἄρθρο του, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, τὸ ἐγκώμιο τοῦ γυμνασιάρχη Χρ. Σούλη, μὲ ἐκτενὴ ἀναφορὰ στὸ πολυσχιδὲς ἔργο του.- Στὴν *Ἤπειρο* ἐξακολουθοῦσε ἡ δημοσίευση ἐπιφυλλίδων, τοῦ πρώην μητροπολίτη Παραμυθίας Ἀθηναγόρα (ὁ Ἀθηναγόρας, ἀπὸ τοὺς πιὸ καταρτισμένους ἱεράρχες, εἶχε ὑποβάλει τὸ φθινόπωρο τοῦ 1932 *οἰκειοθελῆ παραίτησιν* κι ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Θάσου Γεώργιο), τοῦ Α.Σ. Ἀρβανιτοπούλου, καθηγητῆ τῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τοῦ ἱστορικοῦ καθηγητῆ Π. Καρολίδου κ.ἄ.- Στὸν *Κήρυκα* (17-7-34) εἶχε δημοσιευτεῖ ἄρθρο βενιζελικοῦ δικηγόρου, ποὺ συνιστοῦσε στοὺς Γιαννιῶτες ν' ἀντιδράσουν στὸν ἔρανο ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴν ἀνακούφιση τῶν φυλακισμένων γιὰ χρέη, ἐπειδή, ἔλεγε, ἡ ἀντιβενιζελικὴ κυβέρνηση σπαταλοῦσε χρήματα γιὰ τοὺς φίλους καὶ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ κράτους δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνισχυθεῖ ὁ ἔρανος (τέτοιοι ἔρανοι γίνονταν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν βενιζελικῶν κυβερνήσεων χωρὶς δημιουργία ἀντιδράσεων). *Ἄφεριμ!* ἀπαντοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης (19-7-34). *Μόνον ἀπὸ βενιζελικὴν ψυχὴν ἠμποροῦσε νὰ βγῇ τόσον μῖσος ἐναντίον τῆς δυστυχίας καὶ τόσος φανατισμός. Ἀφοῦ δὲν κυβερνᾷ ὁ Βενιζέλος νὰ μὴ γίνῃ τίποτε τὸ καλόν.* Τὸ περιστατικὸ δείχνει ποιὸ ἦταν τὸ εὖρος τοῦ Διχασμοῦ τὴν ἐποχὴ αὐτή, ἴδιου μ' ἐκείνου τοῦ πρώτου Διχασμοῦ τοῦ 1916, ποὺ χώρισε τὴν Ἑλλάδα στὰ δυὸ καὶ δημιουργοῦσε ἀντιλήψεις τοῦ τύπου: *Δὲν ἄξιζε νὰ ἐλευθερωθεῖ ἡ Κωνσταντινούπολη, ἂν δὲν ἦταν κυβερνήτης ὁ Βενιζέλος!* (Βλ. Β΄ τόμο τοῦ ἔργου. Ὁ Π. Ἀποστολίδης στὸ βιβλίο του: *Ὅσα θυμᾶμαι, 1900-1969, σελ. 159,* ἀναφέρει ἕνα παρόμοιας ὑφῆς περιστατικό, σὲ ἄλλο ἐπίπεδο, παραμονὲς τοῦ πολέμου τοῦ 1940. Ὑπηρετοῦσε τότε ὁ Ἀποστολίδης ὡς ἔφεδρος ἀνθυπίατρος στὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο, στὸ Κάστρο καὶ ἐπειδὴ εἶχε παρατηρήσει πὼς οἱ νοσοκόμοι δὲν ἀποστείρωναν τὸ πτυελοδοχεῖα ποὺ ἔδιναν στοὺς ἄρρωστους, τοὺς ἐπέπληξε κι ἀνάφερε μάλιστα τὸ γεγονὸς καὶ στὸ διευθυντὴ τοῦ νοσοκομείου ἀρχίατρο Ι. Πρίντζο. Κάποιος ἀριστερὸς γιατρὸς -«ὑπερεπαναστάτης» τὸν χαρακτήριζε ὁ Ἀποστολίδης- τὸν συνάντησε στὴν πλατεία καὶ τοῦ ἔκανε παρατηρήσεις: *—Μοῦ φαίνεται ὅτι τελευταῖα σὰν νὰ μᾶς παριστάνεις τὸν στρατοκράτη. Μαθαίνω ὅτι φωνάζεις καὶ μαλώνεις τοὺς νοσοκόμους. Τὸ μέρος τοῦ*

Μεταξᾶ παίρνεις; Δὲν ἀφήνεις τὸν κόσμο ν' ἀγανακτεῖ ἐναντίον του; —Ὡραία κουβέντα ἀπαντάει ὁ Ἀποστολίδης. *Ν' ἀφήσουμε τὸν ἄρρωστο ἀβοήθητο ν' ἀγανακτεῖ ἐναντίον τοῦ Μεταξᾶ. —Καὶ τί σὲ μέλλει ἐσένα, ὁ Μεταξᾶς ἔχει τὸ στρατό, αὐτὸς ἔχει καὶ τὴν εὐθύνη. Ἐμεῖς θὰ τὸν βοηθήσουμε νὰ ξελασπώσει.* Ὁ Ἀποστολίδης τοῦ ἔδωσε τὴν δέουσα ἀπάντηση, τονίζοντας ὅτι μὲ τέτοιες μεθόδους δὲν χτυπιέται ὁ Μεταξᾶς. *—Ὁ ἄρρωστος στρατιώτης,* τοῦ εἶπε, *δὲν βλέπει μπροστά του κανένα Μεταξᾶ, βλέπει τὸ γιατρὸ καὶ τὸ νοσοκόμο καὶ τὰ φτωχὰ ἐφόδια ποὺ ἔχουν στὰ χέρια τους...* Ἡ φιλοσοφία καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις εἶναι ἡ ἴδια. Ἐξάλλου ἀπὸ τὸ 1934 ὡς τὸ 1939 μόλις πέντε χρόνια εἶχαν περάσει).- Ἀναχωρήσεις: *Ἀνεχώρησεν εἰς Νέαν Ὑόρκην, τὴν προπαρελθοῦσαν Κυριακήν, μετὰ τοῦ εὐτυχοῦς συζύγου της, ἡ ὡς ἀγαλμάτιον τῆς σμίλης τοῦ Φειδία ὡραία καὶ πεφωτισμένη Ἠπειρώτισσα Ἰσραηλίτις κυρία Ραχὴλ Ἠλία Νεγρίν, καθηγήτρια τῆς Ἀγγλικῆς φιλολογίας καὶ τῆς Ἱστορίας, ἡ ὁποία τιμᾶ ὄχι μόνον τὸ τόσον ἔνδοξον, ὅσον καὶ ἀτυχές, ἔθνος της, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἤπειρον ὡς τόπον τῆς καταγωγῆς της, ὡς ἰδιαιτέραν της πατρίδα, αὐτῆς καὶ τοῦ συζύγου της, περὶ τῆς ἱστορίας καὶ ἠθογραφίας τῆς ὁποίας πολλὰ ἔχει νὰ γράψῃ ἡ ὡραία συμπατριώτισσά μας* (*Ἐλευθερία,* 23-7-34).- Τὸ ἔχω γράψει καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω: Τὰ *κοινωνικὰ* τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι ἀστείρευτη πηγὴ πληροφοριῶν. Ἕνα ἄλλο, δημοσιευμένο στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (29-7-34) μᾶς θυμίζει εὐτυχισμένες μέρες τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ ποὺ ἐξαφανίστηκε ἀπὸ πολλὲς χῶρες: *Ἀφίξεις: Ἀφίχθη ἐκ Μανσούρας Αἰγύπτου, ὁ καθηγητὴς Φυσικῶν Νικ. Παπασωτηρίου, ἐξ Πὸρτ Σάϊντ ὁ ἐκ Τσερβαρίου δημοδιδάσκαλος Γ. Ἐμμανουὴλ καὶ ἐκ Βουκουρεστίου ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐκεῖ γυμνασίου Γρηγ. Τζομάκας.*- Στὶς 22-7-34 ἔγινε ἡ μουσικὴ ἐπιδείξη τοῦ Παραρτήματος τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν στὰ Γιάννινα (πρόεδρος ἡ Εὐδοξία Β. Γκορτζῆ). Καθηγήτριες: Ν. Τσικβάτζε-Μαρούφωφ τοῦ πιάνου καὶ δὶς Ὄλγα Β. Μέντζιου, τοῦ βιολιοῦ. Στὴν ἐπίδειξη πῆραν μέρος 16 μαθητές, οἱ: Γ. Ρῖζος, Ἀν. Παπαβρανούσης, Ἀ. Τσιστράκης, Ἀν. Πιερράκης, Ἀλ. Ἰωαννίδης, Ἀπ. Παλλώδιος, Κ. Κυριαζῆς, Γρ. Λώλης, Β. Μπασιᾶς, Εὐθ. Ράπτης, Γ. Τσακανάκης, Ἀλ. Ταγματάρχης, Ἀπ. Μπουκουβάλας, Ἠρ. Καζάκος, Π. Μπεκιάρης καὶ Θεόδ. Τενεζάκης. Πῆραν μέρος καὶ 25 μαθήτριες, *ὅλες ὄμορφες, σὰν τριαντάφυλλα,* οἱ: Ε. Ἰωαννίδη, Κ. Ἀρώνη, Ἀλ. Τσιστράκη, Ἀλ. Νάση, Ἀλ. Τσιαντούκλα, Αἰκατερίνη Σκιαδᾶ, Ἑλ. Βεκλεξίδη, Φ. Σβολοπούλου, Ἀρ. Κραψίτη, Μ. Ἀπαλάκη, Εὐθυμίτσα Χαρδαβέλλα, Ε. Νάση, Ἀλ. Μαλετσίδη, Σπ. Παπαχρήστου, Μαρία Φασόη, Χαρ. Χαρίση, Σοφία Χρηστίδη, Σοφία Λούτση, Μαρία Μάμαλη, Ζ. Χουλιασῆ, Εἰρήνη Γκοβόσδη, Ναυσικᾶ Μαρκογιαννάκη, Εἰρήνη Λούτση, Ἐλευθερία Βάρκα καὶ Μαρία Μαρκογιαννάκη (*Ἐλευθερία,* 26-7-34. Ἀρκετοὶ μαθητὲς καὶ μαθήτριες δὲν ἔχουν γιαννιώτικα ἐπίθετα, εἶναι προφανῶς τέκνα στρατιωτικῶν καὶ ὑπαλλήλων, ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὰ Γιάννινα).- Ἰωάννης Παπαζήσης καὶ Ὄλγα Εὐ. Ἀναστασίου, ἀρραβωνιάστηκαν στὸ Βουκουρέστι, ἐκεῖ ἦταν ἐγκαταστημένη ἡ οἰκογένεια τῆς νύφης.- Στὸ πρῶτο τεῦχος της ἡ *Ἀγροτικὴ ἐγκυκλοπαίδεια,* δημοσίευσε ἕνα διήγημα τοῦ Χρηστοβασίλη καὶ ἐπειδὴ νόμιζε πὼς εἶχε πεθάνει, ἔβαλε ἕνα σταυρὸ μπροστὰ ἀπὸ τ' ὄνομά του, ὅπως γίνεται μὲ κάθε νεκρὸ συγγραφέα. Ὁ Χρηστοβασίλης μᾶλλον δυσαρεστήθηκε, καὶ γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὸ «θάνατό» του, ἀλλὰ καὶ νὰ κατατοπιστοῦν οἱ συ-

μπατριῶτες του, ἔγραψε τὸ παρακάτω τετράστιχο: *Ἀκόμα δὲν ἀπέθανα κι ἀνάψαν τὰ κεριά μου / Κι ἕνα σταυρὸν μοῦ βάλανε ζερβιὰ ἀπὸ τ' ὄνομά μου, / κι ἂν ἐχτὲς δὲν πέθανα, αὔριο θὰ πεθάνω / Κι ἕνας σταυρὸς θενὰ στηθῇ στὸν τάφο μου ἐπάνω.*- Οἱ ἔμποροι τῶν Γιαννίνων διαμαρτύρονταν ἐναντίον ὁρισμένων τραπεζικῶν ὑπαλλήλων, γιατί, σύμφωνα μὲ τὶς φῆμες ποὺ κυκλοφοροῦσαν καὶ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων, ἀποκάλυπταν μυστικὰ τῶν τραπεζικῶν τους λογαριασμῶν.- Τὸ ἀεροπλάνο τῆς ἐφημερίδας *Ἀκρόπολις*, τὸ *Γαλάζιο πουλί*, πέταξε πάνω ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ πῆρε πολλὲς φωτογραφίες τῆς πόλης καὶ τῶν γύρω οἰκισμῶν. Ἡ φωτογράφιση ἐπεκτάθηκε καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχή. Κατὰ τὶς πτήσεις του πάνω ἀπὸ τὴν πόλη, πολλοὶ Γιαννιῶτες *πῆραν τὸ βάπτισμα τοῦ ἀέρος*. Κι ἄλλες ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν τὰ ἀεροπλάνα τους καὶ τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ δημοσιογραφικὲς ἀποστολές.- Δελτίο τιμῶν 27-7-34: Ἄλευρα λευκὰ 19,80 δρχ. (τὴν ὀκά), ἄλευρα πυτιριοῦχα 9,60, ζάχαρη Τσεχοσλοβακίας 23,60, καφὲς 8, Ρύζι ἐγχώριο 15, Κότσιανα 15,50, γλασὲ Ἰταλίας 14,60, Αἰγύπτου 13,60, τυρὸς λευκὸς Α΄ 32, Β΄ 28, κασέρι 48, κεφαλοτύρι 40, βούτυρο λυωμένο 92, Λάδι Β΄ 40, Γ΄ 36, ἐλιὲς Α΄ 20, Β΄ 16, Καλαμῶν 24, σαπούνι λευκὸ Α΄ 28, Β΄ 25, πράσινο Α΄ 24, φιδὲς ψιλὸς 18, μακαρόνια 16, φασόλια γίγαντες 20, Κορυτσᾶς 10, ἀράπικα 6, ρεβύθια χοντρὰ 11, ψιλὰ 8, κουκιὰ χονδρὰ 12, ψιλὰ 8, πετρέλαιο 22, ἅλας 3,80, κριθάρι 3,60, βρώμη 3,60, ἀραβόσιτος 4,60, πατάτες 4,80, κρεμμύδια 4, σίτος ἐγχώριος Α΄ 8, Β΄ 7 βακαλάος Α΄ 22, κριθὴ γιὰ καφὲ 4,80.- Ἡ *Ἤπειρος* (29-7-34) σχολίαζε καυστικότατο ἄρθρο ἐφημερίδας τῶν Τρικάλων, στὸ ὁποῖο ὁ συντάκτης της ἀπέδιδε τοὺς σεισμούς, τὶς πυρκαϊές, τὶς καιρικὲς συνθῆκες κι ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, στὴν κυβέρνηση, τὴν ὁποία χαρακτήριζε *ἐθνικὴ κατάρα*. Δὲν πρέπει νὰ παραξενεύει τὸ γεγονός. Καὶ στὴν ἐποχή μας ἀκόμα πολλοὶ τοὺς *λιμούς, λοιμούς, σεισμούς, καταποντισμοὺς* κ.ἄ. τοὺς ἀποδίδουν στὶς κυβερνήσεις. Δὲν προχωρήσαμε καὶ πολὺ ἀπὸ τότε...- *Ἀρραβῶνες:* (τὸν Αὔγουστο): Νῖκος Παπακοσμᾶς-Λαμπρινὴ Τζούμα, Σπυρίδων Βασιλειάδης-Ἐλευθερία Τζιμογιάννη, Π. Μπασιάκος, λοχαγὸς, Τοτούλα Χρηστίδου (κόρη τοῦ γιατροῦ, ἀγωνιστῆ τῆς προαπελευθερωτικῆς περιόδου Ἀναστ. Χρηστίδη), Ζώης Γκλίναβος-Βασιλικὴ Νιάρου.- *Γάμοι:* Γ. Καλαμπόκας-Τερψιθέα Βενέτη, Χαΐμ Ἐλιέζερ Ἐλιὰ-Ἐλισσάβετ Μπατῆ.- Ὁ Γρ. Σακκᾶς κάθε τόσο δημοσίευε πρωτοσέλιδα στὴν *Κραυγή*, ἀνοικτὲς ἐπιστολὲς πρὸς τὸν πρωθυπουργό, ὑπουργοὺς κι ἄλλους, ἐπὶ παντὸς ἐπιστητοῦ, μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ὅμως γιὰ τὰ θέματα τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν.- Ὁ Δημ. Μπότσαρης ἀπέκτησε διάδοχο: *Μετ' ἄκρας εὐχαριστήσεως ἐπληροφορήθημεν ἐκ Λωζάνης τῆς Ἑλβετίας ὅτι ἡ ἐρίτιμος κυρία Αἴγλη Δημ. Μπότσαρη, σύζυγος τοῦ τετιμημένου στρατηγοῦ καὶ βουλευτοῦ Ἰωαννίνων κ. Δημ. Μπότσαρη καὶ θυγάτηρ τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἐπιφανοῦς καθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας, ὅστις ἔχαιρε τῆς παγκοσμίου φήμης, Δημ. Αἰγινήτου, ἔτεκεν αἰσιώτατα εὐτραφέστατον ἄρρεν. Ἡ Κραυγὴ συγχαίρουσα ἀπὸ καρδίας τοὺς εὐτυχεῖς γονεῖς, εὔχεται νὰ τοὺς ζήσῃ μαθουσάλεια χρόνια καὶ νὰ ὁμοιάσῃ τὸν ἔνδοξον πατέρα του, καθὼς καὶ τοὺς ἥρωες προγόνους του, ἰδίως δὲ τὸν τρισένδοξον προπάππον του Νότη Μπότσαρην, οὗτινος καὶ τὸ ὄνομα ἐχάρισαν εἰς αὐτό.* (Αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος Κραυγὴ* (23-8-34) καὶ διὰ γραφίδος Γρ. Σακκᾶ, ποὺ δὲν παρέλειπε εὐκαιρία νὰ μὴν ἐκθειάζει τὸ ἔργο τοῦ *φι-*

λελεύθερου βουλευτῆ Δημ. Μπότσαρη).- Νέος ἐπιστήμονας: Ὁ Φώτιος Πιτούλης, ἀπὸ τὴν Ἡγουμενίτσα, τελειόφοιτος τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, ἀποφάσισε νὰ συνεργαστεῖ στὰ Γιάννινα μὲ τὸν δικηγόρο καὶ πολιτευτὴ Γεώργιο Μπάρδα (ἀνῆκε στὸ *Ἐθνικὸ Ριζοσπαστικὸ κόμμα* τοῦ Κονδύλη). Ὁ Πιτούλης θ' ἀναμιχτεῖ ἐνεργὰ στὴν πολιτικὴ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, θὰ ἐκλεγεῖ βουλευτὴς κατ' ἐπανάληψη καὶ θὰ γίνει ὑπουργός.- Στὰ Γιάννινα ὀργανώθηκε *Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ ἀγῶνος κατὰ τῶν φοροκλεπτῶν*, παράρτημα τῆς *Μεγάλης Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς* τῆς Ἀθήνας (μᾶλλον θὰ ἦταν μετωπικὴ ὀργάνωση τοῦ ΚΚΕ), ἡ ὁποία μὲ ἔκκλησή της παρότρυνε τὶς κατὰ πόλεις ἐπιτροπὲς νὰ ὀργανώσουν συλλαλητήρια ἐναντίον τῶν φοροκλεπτῶν, τόσον τῆς κυβέρνησης (ἀφορμὴ πῆραν ἀπὸ δημοσιεύματα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων καὶ κυρίως τοῦ *Ἀνεξαρτήτου*, οἱ ὁποῖες κατηγοροῦσαν τὸν ὑπουργὸ Οἰκονομικῶν Λοβέρδο γιὰ φοροκλέπτη), ἀλλὰ *καὶ ἐναντίον ὅλων τῶν μεγαλοκαρχαριῶν -ἀμφοτέρων τῶν πολιτικῶν παρατάξεων- οἱ ὁποῖοι ἐντέχνως ἀποφεύγουν νὰ ἐκπληρώσουν τὰς φορολογικάς των ὑποχρεώσεις καὶ φορτώνουν ὅλα τὰ φορολογικὰ βάρη εἰς τὰς λαϊκὰς τάξης*. Παρόμοια γράφονται καὶ σήμερα στὶς ἐφημερίδες. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (11-8-34) παρότρυνε τοὺς Γιαννιῶτες νὰ ὀργανώσουν συλλαλητήριο, χωρὶς ὅμως ἀνταπόκριση.

Οἱ κατηγορίες ἐναντίον τοῦ δημάρχου Δ. Βλαχλείδη, συνεχίζονταν, ὅπως κι ὁ καταλογισμὸς εὐθυνῶν γιὰ ἀδιαφανεῖς δαπάνες στὴν ἐκτέλεση ἔργων, κυρίως στὴν ἐπέκταση τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν *Κήρυκα* καὶ τὴν *Ἤπειρο* -βενιζελικὲς κι ἀντιβενιζελικές- ὑποστήριζαν τὸν δήμαρχο, μὲ ἐπιθετικὰ ἄρθρα, πρώτη ἀπ' ὅλες ἡ *Κραυγή*. Ἡ διαμάχη ἀνάμεσα στοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ Βλαχλείδη καὶ τοὺς ἀντιπάλους του πῆρε μεγαλύτερες διαστάσεις, ὅταν 6 σύμβουλοι τῆς πλειοψηφίας τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου πρότειναν νὰ γίνει ἀστικὴ ἀγωγὴ ἐναντίον τοῦ πρώην δημάρχου Βασ. Πυρσινέλλα, μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἦταν ὑπεύθυνος βαρειᾶς ἀμέλειας γιὰ τὴν κατάχρηση τοῦ ταμία τοῦ Δήμου Ντάφλου, ποὺ εἶχε σημειωθεῖ κατὰ τὴν περίοδο τῆς δημαρχίας του. Αὐτὸ φανερώνει *ἐκδικητικὴν διάθεσιν* τοῦ δημάρχου Βλαχλείδη, σημείωνε ὁ *Κῆρυξ* (6-8-34). Τὴν ἴδια γνώμη εἶχε καὶ ἡ *Ἤπειρος* (10-8-34), ἡ πρόταση ἔγινε -ἔλεγε- ἀπὸ ἐμπάθεια καὶ γιὰ ἀντιπερισπασμὸ στὶς καταγγελίες κατὰ Βλαχλείδη. Ἐξάλλου γιὰ τὶς εὐθύνες Πυρσινέλλα εἶχαν γίνει τότε ἀνακρίσεις καὶ ἐκδόθηκαν βουλεύματα ἀθωωτικὰ γιαυτόν.

Ὅπως καὶ νάταν ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων γιὰ τὸ θέμα δημιούργησε γενικότερη ἀναταραχή. *Ἡ ἔναντι τοῦ κ. Βλαχλείδη τακτικὴ τῆς Γενικῆς διοικήσεως ἀπασχολεῖ σοβαρῶς τὴν κοινὴν γνώμην*, τόνιζε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. *Γίνονται συζητήσεις καὶ ἡ πόλις θὰ ἀπαντήσῃ διὰ συλλαλητηρίου* (11-8-34). Τὴν ἑπόμενη νέο ἀπειλητικὸ ἄρθρο ἀπὸ τὴν ἴδια ἐφημερίδα: *Βεβαιωθεῖτε* -ἀπευθύνεται στὴ Γενικὴ διοίκηση- *ὅτι ἀπὸ τὴν μάχην θὰ βγεῖτε νικημένοι*. Στὸ θέμα, ὕστερα ἀπὸ προσφυγὴ τοῦ δημάρχου Βλα-

χλείδη, ἀναμίχτηκε καὶ τὸ *Ἐλεγκτικὸ συνέδριο* καὶ τὸ *Συμβούλιο Ἐπικρατείας*. Τὸ πρῶτο δήλωνε ὅτι αὐτὸ εἶναι ὑπεύθυνο γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν ὑπὸ ἀμφισβήτηση δαπανῶν τοῦ Δήμου, ἐνῶ τὸ *Συμβούλιο Ἐπικρατείας*, στὸ ὁποῖο εἶχε καταφύγει ὁ δήμαρχος -συνήγορος ὁ Κων. Φρόντζος- ἀνέστειλε τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀποφάσεων τῆς Γενικῆς διοίκησης μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι *ἐκ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν θὰ ἐπήρχετο μεγίστη ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ βλάβη* στὸ δήμαρχο (δηλώσεις Κ. Φρόντζου, δικηγόρου καὶ πολιτευτῆ τῶν *Φιλελευθέρων* στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* τῆς 11-9-34).

Τελικὴ ἀπόφαση θὰ ἔπαιρνε τὸ *Συμβούλιο Ἐπικρατείας* τὸ Δεκέμβριο. Ἡ ἴδια ἐφημερίδα συνέχισε νὰ δημοσιεύει ἐπικριτικὰ ἄρθρα κατὰ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Βλαχλείδη καὶ τῆς Γενικῆς διοίκησης καὶ παρότρυνε, μὲ εἰδήσεις καὶ σχολιασμούς, τοὺς Γιαννιῶτες νὰ κινηθοῦν γιὰ τὴ συγκρότηση συλλαλητηρίου. Σ' ὅλα αὐτὰ ἔπαιρνε ἀπαντήσεις ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες *Ἤπειρο* καὶ *Κήρυκα*, οἱ ὁποῖες ἐκμεταλλεύτηκαν τὶς προτροπὲς γιὰ συγκρότηση συλλαλητηρίου γιὰ νὰ τὸ ἐμφανίσουν ὡς ἐκδήλωση κατὰ τῆς κυβέρνησης, ἡ ὁποία ἀγωνιζόταν νὰ περιστείλει τὶς καταχρήσεις καὶ τὶς ἄσκοπες δαπάνες καὶ ἔβρισκε ἐμπόδια ἀπὸ ὄργανα τοῦ τύπου ποὺ ἔδειχναν ὅτι τὶς εὐνοοῦν.

Δὲν ἦταν μόνο τὰ Δημαρχιακὰ ποὺ δημιουργοῦσαν ἀντιπαραθέσεις στὰ Γιάννινα. Ἦταν καὶ οἱ σημειούμενες ἀνακατατάξεις στοὺς κομματικοὺς σχηματισμούς. Τοπικὰ ἡ διαίρεση τῶν στελεχῶν ἀνάμεσα στὰ δυὸ κόμματα ἐξακολουθοῦσε νὰ δίνει ἀφορμὴ στοὺς ἀντίπαλους νὰ τὴν ἐκμεταλλεύονται. Ἡ μεγάλη μερίδα τῶν *Λαϊκῶν* στελεχῶν -οἱ ἀποκαλούμενοι καὶ «καλοὶ»- ἀκολουθοῦσε τὴ γραμμὴ τῆς *Ἐλευθερίας* τοῦ Χρηστοβασίλη, οἱ ἄλλοι, οἱ «κακοί»,ὑποστήριζαν τὶς ἀπόψεις τῆς *Ἠπείρου* καὶ ἀσκοῦσαν μεγαλύτερη ἐπιρροὴ στὸ γενικὸ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Σταυρόπουλο (τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοὺς εἶχαν δώσει οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες: Ἔγραφε π.χ. ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* τῆς 30-8-34: *Ὁ Γενικὸς διοικητὴς κ. Καλκάνης, εἰς χεῖρας τοῦ ὁποίου ἔχει περιέλθει ἡ ἀπολογία τοῦ δημάρχου κ. Βλαχλείδη, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ σεβασθῇ τὴν γαλήνην τῆς πόλεως, τὸ συμφέρον της καὶ νὰ θέσῃ τελεῖαν καὶ παῦλαν εἰς τοὺς κομματικοὺς ἐκτραχηλισμοὺς ὀλίγων κ α κ ῶ ν ὀπαδῶν τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος).*

Ἀλλὰ καὶ στὶς τάξεις τῶν *Φιλελευθέρων* ἡ ἴδια κατάσταση σύγχυσης ἐπικρατοῦσε. Οἱ ὑπὸ τὸν Δ. Μπότσαρη, μὲ ὄργανο τὸν *Κήρυκα*, δέχονταν λυσσώδεις ἐπιθέσεις ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Ἀλκ. Λούδη, βουλευτὲς καὶ γερουσιαστές, ποὺ ἐξέδιδαν τὸν ἑβδομαδιαῖο *Ἠπειρώτη* (διευθυντής του ὁ Κων. Τέκτων) ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Νοεμβρίου ἄρχισε νὰ κυκλοφορεῖ τετρασέλιδος, κάποτε καὶ ἑξασέλιδος, τελείως ἀνακαινισμένος τεχνικά, μὲ καινούρια ἰδιόκτητα τυπογραφεῖα καὶ μὲ ἀνανεωμένο συντακτικὸ προσωπικό. Ἡ ἀρθρογραφία του ἦταν μαχητική, πολλὲς φορὲς ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς δημοσιογραφικῆς δεοντολογίας, γιαυτὸ δεχόταν συνεχεῖς ἐπικρίσεις ἀπὸ

ὅλες, σχεδόν, τὶς ἄλλες ἐφημερίδες. Μεγάλη ἔνταση ἐξακολουθοῦσε νὰ σημειώνεται καὶ στὶς τάξεις τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος*, χωρισμένου σὲ δυό, ἕνα κομμάτι ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ βουλευτὴ Ἀλ. Μυλωνᾶ καὶ τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Ἰωάν. Σοφιανόπουλο, ὁ ὁποῖος στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου ἐπισκέφτηκε τὰ Γιάννινα καὶ στὶς 9 μίλησε στὸ κέντρο *Εὐστρατιάδου*. Θερμὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ Μυλωνᾶ ἦταν ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, λυσσώδης ἀντίπαλός του ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, σὲ κάθε φύλλο της ἀρθρογραφοῦσε ἐναντίον του (Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρθρογράφους, μὲ ψευδώνυμο, ὑπογραφόταν ὡς «RAS, ὁ γυιὸς τοῦ ζευγᾶ», κάτι ποὺ θυμίζει σύγχρονο Ἠπειρώτη πολιτικό, τὸν ὁποῖο ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα ἀπεκάλεσε «γυιὸ τοῦ ἀγωγιάτη»).

Ἀναταραχὴ δημιούργησε στοὺς κύκλους τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ τῶν *Λαϊκῶν*, μιὰ εἴδηση, δημοσιευμένη στὸν *Κήρυκα*, μὲ τὸν ἀνάλογο σχολιασμό, ὅτι σημειώνονταν στὴν ὕπαιθρο ὁμαδικὲς ἀποσκιρτήσεις ὀπαδῶν τῶν *Φιλελευθέρων*, ὅπως στὸ Κεράσοβο, καὶ προσχωρήσεις στοὺς *Λαϊκούς*· κρούοντας τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ὁ *Κῆρυξ* ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, νὰ ἐργαστοῦν μὲ πρόγραμμα καὶ ἀποφασιστικότητα γιὰ ν' ἀνατρέψουν τὴν κατάσταση. *Βαδίζομεν πρὸς τὴν ὁριστικὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων* σχολίαζε ἡ *Ἤπειρος* (11-8-34) καὶ ἔδινε τὴ δική της ἑρμηνεία στὶς ἀποσκιρτήσεις. Κατὰ τὴν ἐφημερίδα ὀφείλονταν στὰ ἐκτελούμενα ἔργα ἀπὸ τὴν κυβέρνηση ποὺ ἀνακούφιζαν τοὺς πληθυσμούς. Ἀντίθετα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* τῆς ἴδιας ἡμερομηνίας (11-8-34) διέψευδε τὶς πληροφορίες τοῦ *Κήρυκος* γιὰ ὁμαδικὲς ἀποσκιρτήσεις καὶ τὸν κατηγοροῦσε ὅτι μὲ τὴν ἀρθρογραφία του πρόσφερε ὑπηρεσίες στὸ *Λαϊκὸ κόμμα*.

Ὑπῆρχαν καὶ πολλὲς ἄλλες ἀφορμὲς γιὰ νὰ δημιουργοῦνται ἀναταραχὲς καὶ διχαστικὲς τάσεις ἀνάμεσα στοὺς Γιαννιῶτες. Ὁ ἐμπορικὸς κόσμος, ποὺ εἶχε ἤδη περάσει κρίση μὲ τὴ στάση τῶν ἑβραίων ἐμπόρων καὶ τὶς ἐκτοξευθεῖσες κατηγορίες ἐναντίον του ὅτι ἡ διοίκησή του ἔδειχνε συμπάθεια πρὸς τὰ Ε.Ε.Ε., δοκιμάστηκε καὶ πάλι, ἐξαιτίας τῆς διένεξης τοῦ προέδρου τοῦ *Ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου* Ἐπ. Βέλλη, μὲ τὴ διοίκηση τοῦ *Ἐπαγγελματικοῦ ἐπιμελητηρίου*, ἀλλὰ καὶ τοῦ *Ἐμπορικοῦ συλλόγου*. Τὸν Βέλλη κατηγοροῦσαν καὶ γιὰ καταχρήσεις στὸ *Ἐπιμελητήριο*, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀπαράδεκτη, κατὰ τοὺς ἀντίπαλους, συμπεριφορά του ν' ἀφαιρέσει ὅλα τὰ ἔπιπλα τοῦ *Ἐπαγγελματικοῦ ἐπιμελητηρίου*, ὅπου ὡς τότε φιλοξενοῦνταν καὶ τὸ *Ἐμπορικὸ* (τὰ ἔπιπλα ἦταν συνιδιοκτησία καὶ τῶν δύο *Ἐπιμελητηρίων*), καθὼς καὶ γιὰ τὴ συμμαχία του μὲ τοὺς ἑβραίους ἐμπόρους ἐναντίον τῶν χριστιανῶν. Ὁ Βέλλης, παντοδύναμος ὡς τότε συνδικαλιστής, ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τῶν *Φιλελευθέρων*, ἐκλεγόμενος συνεχῶς πρόεδρος τῶν ἐμπορικῶν ὀργανώσεων ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀπελευθέρωσης, δεχόταν συνεχεῖς ἐπιθέσεις ἀπὸ πολιτικοὺς φίλους κι ἀντίπαλους, μὲ ὑποστηρικτές του τὸν *Κήρυκα* καὶ τὴν *Ἐλευθερία*. Μιὰ ἐπιστολή του, δημοσι-

ευμένη σ' αὐτὴ (30-8-34) ἔρριξε λάδι στὴ φωτιά. Ἀντικρούοντας τοὺς ἐπικριτές του ἔγραφε: *Τὶ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἐναντίον μου ἀγῶνος; Ἀσφαλῶς τίποτε ἄλλο, εἰμὴ ὅτι ὁ ἀγὼν οὗτος ἔχει ταπεινὰ ἐλατήρια καὶ ἐμπνέεται ἀπὸ προσωπικὴν ἐκδίκησιν... Διατί, ὡς ἄλλη Ἡρωδιάς, μαίνονται καὶ ζητοῦν ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλήν μου; Ζητοῦν τὴν κατάργησιν τοῦ Βελλικοῦ καθεστῶτος. Ἀλλὰ ποίου καθεστῶτος; Μήπως τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀμεροληψίας, τῆς ἀνιδιοτελείας καὶ τῶν θυσιῶν εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθην, παραμελήσας τὰ ἀτομικά μου συμφέροντα, χάριν τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου;.. Ἀλλὰ μὲ κατηγοροῦν καὶ ὡς φίλον τῶν ἑβραίων. Μὲ ἤθελαν φαίνεται διώκτην. Ὅμως διὰ μίαν τοιαύτην ἀποστολὴν εἶμαι ἐντελῶς ἀνίκανος καὶ εἰς τὸ πρόσωπόν μου δὲν θὰ εὕρουν ποτὲ τὸν ἄνθρωπον ποὺ θὰ κάνῃ διακρίσεις μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν μας χριστιανῶν καὶ ἑβραίων, ὡς ἐπίσης μεταξὺ φίλων καὶ ἐχθρῶν.* Μιλοῦσε βέβαια καὶ γιὰ τὶς καταχρήσεις στὸ *Ἐμπορικὸ καὶ Βιομηχανικὸ ἐπιμελητήριο*, ἀλλὰ ἰσχυριζόταν πὼς ὁ ἴδιος τὶς ἀποκάλυψε, - καὶ γιὰ ἄλλα, ποὺ δὲν ἔδιναν ὅμως σαφεῖς ἀπαντήσεις στὶς καταγγελίες τῶν *Ἐπαγγελματικοῦ καὶ τοῦ Ἐμπορικοῦ συλλόγων*. Ἡ ἀπάντηση ποὺ δόθηκε, μέσω τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (2-9-34) ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τῆς γενικῆς συνέλευσης τοῦ *Ἐμπορικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων* (τὴν ὑπέγραφαν οἱ: Δ. Τσονίδης, Π. Παγώνης, Κ. Στατηρᾶς, Α. Γκλίναβος, Κ. Γκωλέτσης, Ἰω. Θεοδωρίκας καὶ Χ. Βλάχος) ἦταν σκληρότατη. Ζητοῦσαν σαφὴ τοποθέτηση γιὰ ὅλες τὶς κατηγορίες ἐναντίον του. Χαρακτηριστικὸς ὁ τίτλος ἐφημερίδας. *Κάτω ἡ μάσκα! Στὸ ψητὸ κ. Βέλλη.* Οἱ ὑπογράφοντες ἔθεταν 10 ἐρωτήματα-κατηγορίες, ζητώντας ἀπαντήσεις καὶ κατέληγαν: *Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν καὶ πολλῶν ἄλλων, δὲν θὰ παύσωμεν νὰ καταφέρωμεν ἀδιαλείπτως, ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, τσουχτερὰ ραπίσματα εἰς παρειάς, αἵτινες οὐδέποτε ἐγνώρισαν τὸ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς. Πρὸς τὸ παρὸν ἀρκούμεθα νὰ περιμένωμεν σχετικὴν ἀπάντησιν.* Νέα ἐπιστολὴ τοῦ Βέλλη στὸν *Κήρυκα*, νέες ἀπαντήσεις τῶν ἐμπόρων στὶς ἄλλες ἐφημερίδες. Ἡ *Ἤπειρος* (2-9-34) τὶς τιτλοφοροῦσε: *Ὁ ἐμπορικὸς κόσμος ἀπαντᾶ εἰς τὰ Βελλικὰ φληναφήματα - Ἡ θλιβερὰ περιπέτεια τῶν ἐπιμελητηριακῶν καταχρήσεων δὲν δύναται παρὰ νὰ ἔχῃ συνεπείας διὰ τοὺς ὑπευθύνους.* Τὴ λύση στὶς ἀντιπαραθέσεις ἔδωσαν οἱ ἀρχαιρεσίες ποὺ ἔγιναν στὸν *Ἐμπορικὸ σύλλογο* (9-9-34). Ψήφισαν 289 ἔμποροι. Τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Βέλλη -καὶ φυσικὰ καὶ ὁ ἴδιος- ἡττήθηκε, παρὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν ἑβραίων ἐμπόρων. Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τούς: Δ. Τσονίδη, Δ. Δούμα, Π. Παγώνη, Γ. Γκωλέτση, Χαρ. Λάππα, Τ. Γιαννῆ, Κ. Στατηρᾶ, Ζ. Γκλίναβο καὶ Χαρ. Βλάχο. Παρὰ τὴ μεγάλη πλειοψηφία ποὺ ἀπέσπασε τὸ ἀντι-Βελλικὸ ψηφοδέλτιο, τὸ ἀποτέλεσμα θεωρήθηκε ὡς κατασκευασμένο ἀπὸ τοὺς ἡττημένους καὶ τοὺς ὑποστηρικτές τους. Ὁ Χρηστοβασίλης, μὲ ἄρθρο του, χαρακτήριζε τὴν ἐπιτυχία τῶν ἐκλεγέντων, ὡς *ψευδονίκην τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου*, γιὰ τὸ λόγο ὅτι οἱ νε-

οεγγραφέντες στὸ σύλλογο, δὲν εἶχαν τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐμπόρου, γιαυτὸ καὶ ζητοῦσε τὴν ἀκύρωση τῶν ἐκλογῶν ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση, βάσει τῶν ἐνστάσεων ποὺ ὑποβλήθηκαν.

Τέλη Αὐγούστου ἔφτασε στὰ Γιάννινα ὁ Πετράκης, ὁ ὡραῖος δευτεροετὴς εὐελπις. Πῆρε ἄδεια, θάμενε γιὰ δέκα μέρες. Ὁ παποὺς δὲ χόρταινε νὰ τὸν καμαρώνει. Τοῦτο τὸ παλληκάρι ἐνσάρκωνε ὅ,τι καλλίτερο προσδοκοῦσε ὁ Πέτρος ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ ἦρθε στὴ ζωή. Ἔτσι τὸν ἤθελε, ὅπως ἦταν τώρα, ἴδιο σὰν τὸ Βασίλη, ἡ μνήμη του ἔμεινε ζωντανή στὴν καρδιά του, ἡ φθορὰ τοῦ χρόνου δὲν τὸν εἶχε ἀγγίξει σὲ τίποτα. Ἔμοιαζε σ' αὐτὸ μὲ τὸ Χρηστοβασίλη, εἶχε χάσει κι αὐτὸς τὸ δικό του Βασίλη, κι ἀκόμα τὸν θρηνοῦσε. Εἶχε γράψει στὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου στὴν ἐφημερίδα του, ὅπως πάντα ἔγραφε τέτοια μέρα: *Ἡ οἰκογένεια τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη, αὔριον ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, δὲν ἐπισκέπτεται κανένα Βασίλειον, διὰ λόγους σκληρᾶς ἀναμνήσεως, καὶ παρακαλεῖ νὰ τύχῃ συγγνώμης.* Δὲν ἔφτανε ὡς αὐτοῦ ὁ Πέτρος. Τιμοῦσε τὴ μνήμη τοῦ γιοῦ του, κάθε χρόνο, μὲ τὴ σύναξη τῶν ἀγαπημένων του, πίστευε πὼς ἔτσι ἔκανε τὸ καλλίτερο μνημόσυνο. Ἂς εἶναι. Αὐτὲς οἱ τελευταῖες μέρες τοῦ καλοκαιριοῦ ἔμοιαζαν μὲ ἄνοιξη προχωρημένη, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν δροσερή, οἱ μεγάλες ζέστες εἶχαν ἀπὸ καιρὸ σταματήσει, πρόσφεραν ἔτσι στὸν Πέτρο τὴ δυνατότητα, νὰ κάνει μεγάλους περιπάτους, μὲ βραδὺ πάντα ρυθμό, τὰ κατάλοιπα τῆς ἡμιπληγίας ἐπέμειναν νὰ τὸν τυραννοῦν· κυρίως περιδιάβαζαν στὸν παραλίμνιο χῶρο, ἡ θέα τῆς λίμνης, τὸ πράσινο καὶ τὸ δροσερὸ ἀεράκι ποὺ φυσοῦσε, τοῦ δημιουργοῦσαν μιὰν αἴσθηση εὐφορίας. Ἔπαιρναν ἕνα ἀμάξι, κατέβαιναν μὲ τὸν ἐγγονό του στὴ λίμνη, ἔκαναν τοὺς περιπάτους τους, ὕστερα κάθονταν στὴν *Κυρὰ Φροσύνη*, νὰ ξεκουραστοῦν, νὰ πιοῦν τὸ καφέ τους καὶ νὰ συζητήσουν... Ὁ Πέτρος δὲ χόρταινε ν' ἀκούει τὸν ἐγγονό του νὰ τοῦ μιλάει γιὰ τὴ ζωή του στὴ σχολή, γιὰ τὶς καλὲς καὶ τὶς δύσκολες στιγμές της, γιὰ τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῆς πρωτεύουσας, ὅπως τὴν ἔβλεπε κατὰ τὶς λίγες μέρες τῆς ἐξόδου του, γιὰ τὶς ἄριστες ἐπιδόσεις του. —*Καὶ μὲ τὶς κατακτήσεις πῶς πᾶς;* τοῦ εἶπε κάποια στιγμὴ πονηρὰ ὁ Πέτρος τὴν πρώτη μέρα ποὺ κατέβηκαν στὴ λίμνη. Ὁ ἐγγονός του τὸν κοίταξε ξαφνιασμένος, σκέφτηκε λίγο καί: —*Γιατὶ τὸ εἶπες αὐτὸ παπού;* τὸν ρώτησε. *Ἔ, νά, τὸ εἶπα... τὸ εἶπα...,* ἐπαναλάμβανε ἀμήχανα ὁ Πέτρος. *Εἶσαι ἄντρας πιά, ἀπάνω στὰ καλὰ νειάτα σου, δὲν εἶναι φυσιολογικὸ νὰ ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὰ κορίτσια;* —*Καὶ πολὺ μάλιστα,* ἀπάντησε χαμογελώντας τώρα ὁ Πετράκης, *ὄχι ὅμως τὸν τελευταῖο καιρό...* Ὁ παποὺς ἦταν ἕτοιμος νὰ ρωτήσει τὸ «γιατὶ» εἶχε ὅμως δεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐγγονοῦ του νὰ παίρνει σοβαρὴ ἔκφραση καὶ σταμάτησε. —*Κάτι συμβαίνει μὲ τὸν εὐελπι,* συλλογίστηκε, *μακάρι νάναι γιὰ καλό...* Ὕστερα ἡ συζήτηση ἄλλαξε, μίλησαν γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, ὁ Πετράκης ζοῦσε στὴν πρωτεύουσα, ἦταν καλ-

λίτερα ἐνημερωμένος. —*Δὲν μοῦ ἀρέσουν τὰ πράγματα ἔτσι ὅπως πᾶν*, συμπέρανε. *Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι βαρειά, φοβάμαι πὼς θὰ ξεσπάσουν γρήγορα καταιγίδες... —Μὰ οἱ ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας καὶ οἱ ντόπιες, μιλοῦν γιὰ συνεννοήσεις ποὺ γίνονται ἀνάμεσα στὰ κόμματα, γιὰ συμφιλίωση. Εἶναι ψέμματα ὅλα αὐτά; —Ποιὲς συνεννοήσεις παπού; Ξεγελοῦν τὸν κόσμο καὶ ὁ Βενιζέλος κι ὁ Τσαλδάρης. Δείχνουν πὼς θέλουν νὰ βροῦν μιὰ λύση γιὰ τὰ θέματα ποὺ τοὺς χωρίζουν, χωρὶς νὰ κάνουν οὐσιαστικὲς ὑποχωρήσεις κι οἱ δυό τους γιὰ νὰ φτάσουν σ' ἕνα ἀποτέλεσμα. Τώρα συζητοῦν τὸ θέμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, γίνεται σκληρὸ παζάρι, δὲν ξέρω τὶ κατάληξη θάχει. Στὸ μεταξὺ μᾶς ἔχουν τρελλάνει στοὺς συναγερμοὺς μὲ τὶς φῆμες ποὺ κυκλοφοροῦν κάθε μέρα, δικτατορία, λένε, ἑτοιμάζει ὁ Κονδύλης, δικτατορία ἀπαντοῦν οἱ ἄλλοι βρίσκεται στὰ σκαριὰ ἀπὸ τὸ Βενιζέλο καὶ τὸν Πλαστήρα, αὐτὲς τὶς μέρες ἔπιασαν καὶ κάποιους Πλαστηρικοὺς ἀξιωματικούς, συνωμωτοῦσαν ἢ τοὺς ἔστησαν σκευωρία, ἡ κάθε πλευρὰ λέει τὰ δικά της, κανεὶς δὲν ξέρει τὴν ἀλήθεια, ἐγὼ εἶμαι ἀνήσυχος...* Τὸ μεσημέρι γύρισαν στὸ σπίτι μὲ τὸ ἁμάξι, οἱ ἴδιοι περίπατοι συνεχίστηκαν ὅλες τὶς μέρες, ποὺ ἔμεινε ὁ Πετράκης στὰ Γιάννινα...

Παράξενο ἦταν γιὰ τὸν Πέτρο πὼς ὁ ἐγγονός του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συντροφιὰ ποὺ τοῦ χάριζε κατὰ τοὺς πρωινοὺς περιπάτους, δὲν ἔβγαινε ἔξω τ' ἀπογεύματα νὰ δεῖ τοὺς φίλους, τοὺς γνωστούς του, τὴν πλατεία, τὸν κόσμο, τοὺς δρόμους καὶ τὰ σοκκάκια τῆς ἀγαπημένης του πόλης, ἄλλη φορὰ τὴν ἀλώνιζε ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ. Οὔτε στὸ μαγαζὶ πήγαινε. Γιὰ νὰ τὸν δοῦν ὁ Γιάγκος καὶ ἡ Φωτεινή, ἔπρεπε νὰ κατεβοῦν τὰ βράδια, νὰ δειπνήσουν στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου, γιὰ νὰ κουβεντιάσουν μὲ τὸν ἐγγονό του, νὰ μάθουν γιὰ τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη, τὸ Νίκο, τὴ Φιλίτσα καὶ τὸ νέο τους βλαστάρι. Οἱ πρῶτοι θὰ ἔρχονταν νὰ τοὺς δοῦν τὸ Σεπτέμβρη, ἦταν σ' ἕνα μεγάλο γκροὺπ ἐκδρομέων Ἠπειρωτῶν, ὄχι ὀργανωμένων, ὅπως τὴν προηγούμενη φορά, μιὰ ὁμάδα φίλων ἐρχόταν γιὰ ὀλιγοήμερη παραμονή. Ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα δὲ μποροῦσαν νὰ μετακινηθοῦν, τοὺς ἐμπόδιζαν τὰ παιδιά, προπαντὸς τὸ μωρό, δὲν ἤθελαν νὰ τὸ κουράσουν, περνοῦσε τὶς βρεφικὲς ἀρρώστειες του, χρειαζόταν ἰδιαίτερη φροντίδα. Αὐτὴ ἡ ἀπομόνωση τοῦ Πετράκη, ἔκανε ἐντύπωση σ' ὅλη τὴν οἰκογένεια, ἀκόμα καὶ στὸ Γιάγκο καὶ τὴ Φωτεινή. —*Σπιτόγατος κατάντησε*, ἔλεγε ἡ Ἑλένη, ἡ γιαγιά, *μήπως ἀντιμετωπίζει ψυχολογικὰ προβλήματα*, ἀναρωτιόταν ὁ Δημήτρης, *ἀλλὰ γιατί; —Θὰ τὸ μάθω*, εἶπε ὁ Πέτρος, *θὰ τὸν παρακολουθήσω καὶ θὰ τὸ μάθω. Δὲ θὰ κατεβῶ μερικὰ ἀπογεύματα στὸ μαγαζί, θὰ προσποιηθῶ ἀδιαθεσία, θὰ ξαπλώσω στὸ κρεβάτι, θὰ τὸν παρακολουθῶ...*

Γιὰ ψυχολογικὰ προβλήματα, εἶχε μιλήσει ὁ Δημήτρης, κι ὡς ἕνα σημεῖο εἶχε δίκιο. Ὁ Πέτρος, μὲ τὴν προσποίηση τῆς ἀρρώστειας, δὲν ἄργησε νὰ τὸ μάθει. Τ' ἀπογεύματα, ὅταν ἄρχιζε νὰ χαμηλώνει ὁ ἥλιος, ὁ ἐγγονός του

κατέβαινε στὸν πίσω κῆπο τοῦ σπιτιοῦ, ἔκανε μερικὲς βόλτες, ἀνιχνευτικὲς μᾶλλον, κοίταζε πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις καὶ ...περίμενε. Σὲ λίγο κατέβαινε καὶ ἡ Θάλεια, μὲ τὰ βιβλία στὸ χέρι, γιὰ νὰ διαβάσει δῆθεν, ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο θὰ φοιτοῦσε στὸ γυμνάσιο θηλέων, τὰ εἶχε κανονίσει ὅλα ὁ Πέτρος, χρειάζονταν ὅμως κατατακτήριες ἐξετάσεις, ἐρχόταν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ γυμνάσιο Βουκουρεστίου καὶ ἔπρεπε νὰ ἐλεγχθοῦν οἱ γνώσεις της. Τὸ διάβασμα γιὰ τὴ Θάλεια, ἐκεῖνες τὶς ὧρες, ἦταν πρόσχημα. Γιὰ ἄλλο κατέβαινε στὸν κῆπο, κι ὁ Πέτρος ἀπὸ τὴν κουζίνα τοῦ δωματίου του, δὲν ἄργησε νὰ τὸ διαπιστώσει. Ἡ Θάλεια ἔτρεχε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Πετράκη, αὐτὸς ἄνοιγε τὴν ἀγκαλιά του καὶ τὴ δεχόταν, ὕστερα δὲ χόρταινε νὰ τρυγάει τὰ χείλη της, ἄρχιζε καὶ δὲν ἔλεγε νὰ σταματήσει, τὰ βιβλία πετάγονταν στὴν ἄκρη, ἄλλα πράγματα ἀπασχολοῦσαν τώρα τοὺς δυὸ νέους. Ὁ Πέτρος ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὸ θέαμα· ὅταν συνειδητοποίησε τὶ γινόταν, ξέσπασε σὲ τρανταχτὰ γέλια, *ἄ, τοὺς κατεργάρηδες*, μουρμούρισε, *μᾶς τὴν ἔφεραν πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη μας*. Κάθησε στὸ κρεβάτι καὶ σκεπτόταν πῶς εἶχαν συμβεῖ ὅλα αὐτά, καταλάβαινε καλὰ πὼς τὰ δυὸ παιδιὰ εἶχαν ἐρωτευθεῖ, γιαυτὸ ὁ ἐγγονός του δὲν εἶχε μάτια γι' ἄλλα κορίτσια, γιαυτὸ ἦταν σκεπτικὸς καὶ ἀφηρημένος. Ἀποροῦσε ὁ Πέτρος, ἀλλὰ δὲν εὕρισκε ἄκρη, ποῦ νὰ πάει ὁ νοῦς του πὼς εἶχε ξεφυτρώσει ὁ ἔρωτας ἀνάμεσα στὸν ἐγγονό του καὶ τὴ Θάλεια.

Τὸ πρόβλημα ἦταν δύσκολο, ἀλλ' ὄχι δυσεξήγητο. Οἱ δυὸ γυναῖκες, ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ ἀνεψιά της εἶχαν ζήσει μαρτυρικὲς μέρες, ὕστερα ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ ποὺ ἔκανε στάχτη τὸ ἀρχοντικὸ τῆς Θάλειας στὸ χωριό της, κι ἔγινε αἰτία νὰ καοῦν ζωντανοὶ οἱ γονεῖς της. Ἔκλαιγαν ἀσταμάτητα, νύχτα μέρα, τοὺς δικούς τους, ἡ ἀπελπισία εἶχε γίνει μόνιμος σύντροφος ζωῆς. Τὸν πρῶτο καιρὸ δὲν ἔβγαιναν καθόλου ἀπὸ τὸ δωμάτιό τους, οὔτε ἤθελαν νὰ βάλουν κάτι στὸ στόμα τους, φαινόταν ἀποφασισμένες νὰ λυτρωθοῦν καὶ οἱ δυὸ ἀπὸ τὴ ζωή, μὲ τὴν πεῖνα. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Πέτρου εἶχε ἀνησυχήσει, προπαντὸς ὁ γιατρός, ὁ Δημήτρης κατόρθωσε τελικὰ νὰ τὶς πείσει νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἀπομόνωση καὶ νὰ ξαναγυρίσουν στὴ ζωή, ὅπως ἀναφέρθηκε στὰ προηγούμενα. Τὸ Πάσχα -κι αὐτὸ εἰπώθηκε- ὅταν ὁ Πετράκης ἦρθε μὲ ἄδεια στὰ Γιάννινα, εἶδε τὴ Θάλεια κι ἔμεινε ἐκστατικὸς μπρὸς στὴ θλιμένη ὀμορφιά της. Κάτι εἶχε καταλάβει καὶ τὸ κορίτσι, στὶς λίγες μέρες ὅμως ποὺ ἔμεινε ὁ Πετράκης, δὲ δόθηκε εὐκαιρία οὔτε κουβέντα ν' ἀλλάξουν. Ἔφυγε ἀλλὰ ἡ φλόγα τοῦ ἔρωτα εἶχε ἀνάψει πιὰ μέσα του. Ἀγωνιζόταν νὰ βρεῖ τρόπο νὰ κάνει κοινωνὸ τοῦ μυστικοῦ του καὶ τὴ Θάλεια, σταματοῦσε, δὲν ἔβλεπε διέξοδο. Ἦταν ὅμως ἀνάγκη νὰ τῆς τὸ πεῖ, ἂν ἔμενε κλεισμένο τὸ μυστικὸ στὴν καρδιά του, διαισθανόταν ὅτι θὰ γιγάντωνε, θὰ μεταβαλλόταν σ' ἕνα σαρκοβόρο ἀγρίμι, θὰ τὴν κατασπάραζε. Σὲ τέτοιες στιγμὲς ἔντονου προβληματισμοῦ, θυμήθηκε τὸ συμμαθητή του στὴ *Ζωσιμαία*, τὸ Μιχάλη, δὲν εἶχε ἀκολουθήσει ἀνώτερες σπουδές,

ἂν καὶ ἦταν ἀριστοῦχος, ἔπιασε δουλειὰ στὸ ἐμπορικὸ τοῦ πατέρα του, ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα της πόλης, θὰ τὸν διαδεχόταν στὴ δουλειά. —*Ὁ Μιχάλης εἶναι ἡ μοναδικὴ λύση,* ἀναλογίστηκε, *πῶς δὲν τὸ σκέφτηκα ἀπὸ καιρό...* Ἔγραψε στὸ Μιχάλη καὶ τοῦ ἀποκάλυπτε τὸν ἔρωτά του. Τοῦ ἐσώκλειε ἕνα γράμμα γιὰ τὴ Θάλεια καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ βρεῖ τρόπο νὰ τὸ δώσει στὰ χέρια της, σὲ κανένα ἄλλον. Ὁ φίλος του κουράστηκε μέρες νὰ περιδιαβάζει ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου, ἦρθε ἡ ὥρα ποὺ στάθηκε τυχερός. Ἡ Θάλεια σκούπιζε τὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ κι ἔφτασε ὡς τὴν ἐξώθυρα. Μπροστά της στεκόταν ὁ Μιχάλης, τῆς φάνηκε σὰ νὰ ξεφύτρωσε ἀπὸ τὴ γή, φοβήθηκε, ἦταν ἕτοιμη νὰ βάλει τὶς φωνές. —*Μή,* τῆς φώναξε ἐπιτακτικὰ αὐτός, *δὲν ἦρθα γιὰ κακό, ἕνα γράμμα σοῦ φέρνω, εἶναι μόνο γιὰ σένα, ἀπὸ ἕνα ἀδελφικό μου φίλο, δὲ σοῦ λέω τίποτ' ἄλλο, θὰ διαβάσεις καὶ θὰ καταλάβεις.* Ἡ Θάλεια στὴν ἀρχὴ ἀποτραβήχτηκε, ἦταν ἕτοιμη νὰ φύγει, δὲν ἤθελε νὰ πάρει τὸ γράμμα. —*Εἶναι δικό σου,* ἐπέμεινε μὲ ἐπιτακτικὸ τόνο ὁ Μιχάλης, *καὶ εἶναι γιὰ τὸ καλό σου.* Τῆς ἄφησε τὸ γράμμα κι ἐξαφανίστηκε. Τώρα εἶχε κεντριστεῖ στὸ ἔπακρο καὶ ἡ περιέργεια τῆς Θάλειας, τὶ γράμμα ἦταν αὐτό, ποιὸς τῆς τόστελνε, καὶ γιὰ ποιὸ σκοπό; Ἄφησε τὸ καθάρισμα τῆς αὐλῆς στὴ μέση κι ἔτρεξε στὸ δωμάτιό της νὰ τὸ διαβάσει. Ἔφτασε στὸ τέλος, μὲ κομμένη ἀνάσα, μὲ ταχύτητα ἀσύλληπτη, ἀφηνιασμένο ἄλογο ἦταν ἡ ματιά της ποὺ ἔτρεχε ἀσυγκράτητο σ' ἀνοιχτὲς πεδιάδες, κι ὅταν ἔφτασε στὴν ὑπογραφὴ ἔνοιωσε πὼς ἦταν ἕτοιμη νὰ λιποθυμήσει. Ἦταν σὰ νὰ τὴν εἶχε χτυπήσει κεραυνός, τόσο ὅμως γλυκὸς καὶ τρυφερός, ποὺ ἔκανε τὴν καρδιά της νὰ σπάσει ἀπὸ τοὺς παλμούς, ἔλυσε τοὺς ἁρμούς της, ἔγειρε στὸ μαξιλάρι τοῦ κρεββατιοῦ της, κι ἄφησε τὰ δάκρυα νὰ κυλήσουν, νὰ τὴ λυτρώσουν ἀπὸ τὴν ἔνταση. Σὲ λίγο σηκώθηκε, πῆρε πάλι τὸ γράμμα στὰ χέρια της κι ἄρχισε νὰ τὸ διαβάζει λέξη-λέξη τώρα, νὰ νοιώσει ὅλο τὸ ἄρωμα ποὺ διαχεόταν ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του, ὅλο τὸ φῶς ποὺ ἀνάδινε τὸ νόημά του· ἕνα ποίημα ἀγάπης ἦταν, κάλυκας ἀνθισμένου λουλουδιοῦ ποὺ περίμενε τὴ μέλισσα νὰ τρυγήσει τὸ νέκταρ της· τὸ διάβασε πολλὲς φορές, σὲ κάθε ἐπανάληψη κάτι καινούργιο ἔβρισκε στὸ νόημα τῶν λέξεων: *Ἀγαπημένε μου...* ψιθύρισε μόνο, ὅταν σταμάτησε, ἕνα γλυκὸ μούδιασμα ἁπλώθηκε σ' ὅλο τὸ κορμί της, ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τόσους μῆνες ποὺ εἶχε ξεχάσει τὸν τραγικὸ χαμὸ τῶν δικῶν της, τὶς τεράστιες φλόγες τῆς πυρκαϊᾶς, ἄλλες φλόγες τὴν τύλιξαν τώρα, ἕτοιμες νὰ τὴν πυρπολήσουν, μιὰ τέτοια θυσία στὴν ἀγάπη τὴν ἤθελε, ἦταν ἕτοιμη γιὰ τὴ μεγάλη δοκιμασία... Ἡ θεία της, ἡ Εἰρήνη, ἀνήσυχη ἀπὸ τὴν ἀπουσία της, μπῆκε στὸ δωμάτιό της, τὴν εἶδε ξαπλωμένη στὸ κρεβάτι κι ἦταν ἕτοιμη νὰ καλέσει βοήθεια. —*Ὄχι,* τῆς φώναξε ἡ Θάλεια καὶ πετάχτηκε ἐπάνω, *εἶμαι καλὰ δὲν ἔχω τίποτε, δὲ μὲ χτύπησε ἀρρώστεια, ἦταν κάτι πιὸ δυνατὸ ἀπ' αὐτή, ἦρθε καὶ μὲ βρῆκε ἡ ἀγάπη.* Ἡ θεία, μὲ τὰ λόγια της, ἀνησύχησε περισσότερο. —*Κάτι ἔπαθε τὸ μυαλό της,* συλλογίστηκε

συμφορά μας. Ἡ Θάλεια κατάλαβε, δὲν τῆς ἀπάντησε, ἔβγαλε μόνο τὸ γράμμα καὶ τῆς τόδωσε. —*Διάβασε,* τῆς εἶπε, *θὰ καταλάβεις.* Ξερὴ ἔμεινε καὶ ἡ Εἰρήνη, ὅταν τέλειωσε τὸ διάβασμα. Ὕστερα ἅρπαξε τὴν Θάλεια στὴν ἀγκαλιά της, τὴ γέμισε φιλιά, τῆς ἔλεγε λόγια σὰ νάταν μωρό, ἔμοιαζαν μὲ νανουρίσματα μικρῶν παιδιών. Τὴν ἄφησε καὶ ἔτρεξε στὸ εἰκονοστάσι ν' ἀνάψει τὸ καντήλι τῆς Παναγίας, αὐτὴ βοήθησε γιὰ νὰ γίνει τὸ θάμα, ἦταν ἡ ἀκοίμητη προστάτιδα τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ χωριοῦ της. Ξαναγύρισε στὴ Θάλεια, δὲν ἔβρισκε τὶ λόγια νὰ τῆς πεῖ, ὅλα ἔβγαιναν ἀσυνάρτητα ἀπὸ τὸ στόμα της. Κάποια στιγμὴ τὸ πρόσωπό της συννέφιασε. —*Πῶς θὰ τὸ δεχτεῖ κόρη μου αὐτὸ ὁ κυρ Πέτρος καὶ ἡ ἄλλη οἰκογένεια; Θὰ καταλάβουν τὸ γυιὸ καὶ ἐγγονό τους, θὰ ἐγκρίνουν τὸ αἴσθημά του;* —*Μὴν φοβάσαι, θεία, εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι ὅλοι τους, ἀγαπάνε καὶ μένα σὰν παιδί τους, δὲν θὰ φέρουν ἐμπόδια στὴ σχέση μας μὲ τὸν Πετράκη, θὰ δεῖς.* —*Μακάρι νὰ γίνουν ὅπως ἐλπίζεις,* ἀπάντησε ἡ Εἰρήνη. *Φεύγω τώρα, ἄφησα στὴ μέση τὶς δουλειές. Σήκω κι ἐσύ, νὰ μὴ δώσουμε ὑποψίες σὲ κανένα.* —*Μόνο τοῦτο θὰ σὲ παρακαλέσω θεία,* τὴν πρόλαβε ἡ Θάλεια καθὼς ἔφευγε. *Μὴν πεῖς σὲ κανένα τίποτα. Εἶναι νωρὶς ἀκόμα. Πρέπει νὰ τὰ κουβεντιάσουμε καὶ μὲ τὸν Πετράκη, νὰ πάρουμε ἀπόφαση οἱ δυό μας. Ἂς μὴ δημιουργήσουμε ἀνησυχίες χωρὶς λόγο.* —*Τάφος θὰ εἶμαι κόρη μου, ἐσὺ θ' ἀποφασίσεις γιὰ ὅλα. Τὸ στόμα μου θὰ μείνει κλειστό...* Ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη, ἄρχισε ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἐρωτευμένα παιδιὰ μιὰ ἐρωτικὴ ἀλληλογραφία, ποὺ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία καὶ στοὺς δυὸ νὰ ἐξαντλήσουν ὅλα τὰ ἀποθέματα τοῦ ἔρωτα ποὺ ἔκρυβαν μέσα τους· κάθε γράμμα ἦταν καὶ μιὰ καινούρια νότα στὴ μουσικὴ κλίμακα ποὺ σύνθεταν οἱ λέξεις, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐπαναλαμβάνονται, κάτι καινούριο ἔβρισκαν γιὰ νὰ δώσουν τὴν ἰδιαιτερότητα σὲ κάθε γράμμα τους, τὶ γράμμα, μιὰ σελίδα γεμάτη φλόγες ἀπὸ τὶς πυρπολημένες καρδιές τους ἦταν, ἕνα ἐξαίσιο ἄρωμα ποὺ πλημμύριζε τὸ δωμάτιο τῆς Θάλειας καὶ τὸ θάλαμο τοῦ Πετράκη, ἂν σώζονταν θὰ μποροῦσαν νὰ ἐνταχθοῦν στὶς καλλίτερες σελίδες τῆς ἐρωτικῆς ἐπιστολογραφίας.

Στὴν ἀρχὴ γέλασε ὁ Πέτρος, ὅταν κατάλαβε τὶ γινόταν. Ὕστερα ἄρχισε νὰ σκέπτεται. Σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν ἀγανάχτησε. Καταλάβαινε πὼς ὁ ἔρωτας τῶν δυὸ παιδιῶν θὰ εἶχε κατάληξη τὸ γάμο. Δὲ θὰ ἔφερνε ἀντίρρηση. Τὸν ἐγγονό του τὸν ἤξερε, ἀλλὰ καὶ τὴ Θάλεια, τοὺς μῆνες ποὺ ἔμεινε σπίτι του, τὴν εἶχε γνωρίσει καλά. Σπάνιο κορίτσι, χαριτωμένο, εὐαίσθητο, προικισμένο μὲ ἀσυνήθιστα ψυχικὰ χαρίσματα, ὄμορφο, ἀκόμα καὶ μέσα στὴ λύπη της. Γιαυτὸ καὶ εἶχε ἀναλάβει τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς μόρφωσής της. Ὅλα αὐτὰ καλά. Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ ἦταν πολὺ νέα ἀκόμα, ζοῦσαν μὲ τὸ συναίσθημα, ἡ λογικὴ σπάνια ἐπηρέαζε τὶς ἀποφάσεις τους· ὕστερα ὁ Πετράκης εἶχε νὰ διανύσει ἀκόμα πολὺ δρόμο γιὰ νὰ τελειώσει τὴ σχολή, ἄλλο τόσο ἤθελε κι ἡ Θάλεια ν' ἀποφοιτήσει ἀπὸ τὸ γυ-

μνάσιο. Ἡ μικρὴ εἶχε φιλοδοξίες καὶ παραπέρα, γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, θὰ ὑπῆρχαν δυνατότητες νὰ πραγματοποιήσει τὰ ὄνειρά της, ἢ θὰ ἔνοιωθε τὶς ἀπογοητεύσεις τῆς Φιλίτσας; Ἡ οἰκογένεια ἔστησε μεγάλα ἐμπόδια μπροστά της, τόσα ποὺ κάποτε ἡ σκληρὴ πραγματικότητα, τῆς ἀφαιροῦσε τὴ χαρὰ νὰ ὀνειρεύεται. Τὸν τελευταῖο καιρό, ὅπως ἔγραφαν τοῦ Πέτρου ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη, τώρα ποὺ πλησίαζε καὶ ἡ περίοδος τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων, ἡ Φιλίτσα εἶχε περιπέσει σὲ κατάσταση μελαγχολίας, ἐγκατέλειψε τὰ βιβλία, οὔτε ἤθελε ν' ἀκούσει γιαυτά. Ἦταν σὰν ἕτοιμη νὰ κηδεύσει τὰ ὄνειρά της...

Σκέφτηκε ὥρα πολὺ ὁ Πέτρος, πῆρε στὸ τέλος ἀπόφαση, θ' ἀποκάλυπτε στὰ παιδιὰ πὼς ἤξερε τὸ μυστικό τους, θὰ τοὺς βεβαίωνε πὼς δὲν ἦταν ἀντίθετος μὲ τὸν ἔρωτά τους καὶ στὴν εὐτυχή του κατάληξη. Μὲ ἕνα ὅρο ὅμως. Δὲ θάλεγαν σὲ κανέναν τίποτα, δὲ θὰ ἔβαζαν στὴν ἄκρη τὶς σπουδές τους γιὰ χάρη τοῦ ἔρωτα, θὰ συμπεριφέρονταν κόσμια ἀπέναντι στοὺς ἄλλους, θὰ ἔδειχναν τὸν ἀναγκαῖο αὐτοσεβασμὸ στὶς σχέσεις τους, ὅπως ἐπέβαλαν τὰ ἤθη τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους· κι ὅταν ὁ Πετράκης τελείωνε τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων κι ἔπαιρνε τὴ θέση του στὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν, τότε θάνοιγε ὁ δρόμος γιὰ νὰ ἑνώσουν τὶς τύχες τους, νὰ γίνουν ζευγάρι μὲ τὶς εὐλογίες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γονιῶν τους. Τὸν ὅρο ἔπρεπε νὰ τὸν τηρήσουν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια. Οἱ παρεκτροπὲς μποροῦσαν νὰ ὁδηγοῦσαν σὲ ἀναίρεση τῆς συγκατάθεσης. *Ἴσως φαίνομαι λίγο αὐστηρός,* ἀναλογίστηκε, *ἀλλὰ εἶμαι δίκαιος.*

Τὴν παραμονὴ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Πετράκη στὴν Ἀθήνα, κάλεσε καὶ τοὺς δυὸ στὸν κῆπο, ἤθελε νὰ συζητήσουν κάτι σοβαρὸ τοὺς εἶπε. Ποτὲ δὲν πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ τῶν παιδιῶν πὼς ὁ παποὺς ἤξερε τὸ μυστικό τους καὶ πὼς εἶχε σχεδιάσει τὸ μέλλον τους. Χωρὶς προεισαγωγές, τοὺς τάπε ὅλα, στὸ χέρι τους ἦταν ν' ἀποφασίσουν. Οὔτε στιγμὴ δὲν σκέφτηκαν. Ἅρπαξαν τὸ χέρι τοῦ παποῦ καὶ τὸ φίλησαν. Ἀπὸ τὴν κατάπληξη ἡ γλώσσα τους εἶχε δεθεῖ, δὲν ἔβγαινε λέξη ἀπὸ τὸ στόμα τους. *—Σ' εὐχαριστοῦμε παπού,* ψιθύρισε τέλος ὁ Πετράκης. *Καὶ σὰν εὔελπις,* πρόσθεσε, *σοῦ δίνω τὸ λόγο τῆς στρατιωτικῆς μου τιμῆς, ὅτι θὰ σεβαστοῦμε ὅλα-, ὅσα ὅρισες. Μᾶς ἔκανες εὐτυχισμένους, παπού, κι αὐτὸ φτάνει γιὰ νὰ κρατήσουμε πιστὰ ὄχι ἕναν, ἀλλὰ χίλιους ὅρκους.* Ὁ Πέτρος τοὺς τράβηξε στὴν ἀγκαλιά του, τοὺς ἔσφιξε, οὔτε αὐτὸς μποροῦσε νὰ μιλήσει ἀπὸ τὴ συγκίνηση. *—Νὰ κρατήσετε καλὰ τὸ μυστικό σας,* τοὺς εἶπε μόνο καὶ τοὺς ἄφησε. Τὴν ἄλλη μέρα ποὺ ὁ Δημήτρης τοῦ μίλησε γιὰ τὸ γυιό του ποὺ τὸν ἔβλεπε τόσο εὐτυχισμένο, ὁ Πέτρος χαμογέλασε. *—Κάποτε καὶ σεῖς οἱ γιατροὶ πέφτετε ἔξω στὶς ἐκτιμήσεις σας. Εἶχες διαπιστώσει ψυχολογικὰ προβλήματα γιὰ τὸ γυιό σου, τώρα ὅμως βλέπεις, δὲν ὑπάρχουν. Ἐξαφανίστηκαν. Πῶς καὶ γιατί, ἂς τ' ἀφήσουμε. Δὲ σοῦ φτάνει πὼς ὁ γυιός σου δείχνει εὐτυχισμένος;*

Τὸ βράδυ, τὴν παραμονὴ τῆς ἀναχώρησης, ὁ Πετράκης εἶπε στὴ Θάλεια κι ὅλους τοὺς δικούς του πὼς θάβγαινε νὰ γλεντήσει μὲ τοὺς φίλους καὶ τοὺς συναδέλφους του εὐέλπιδες, εἶχαν ἔρθει πολλοὶ στὰ Γιάννινα, γιὰ διακοπές. Τόχαν συνήθεια, μετὰ τὴ συνεστίαση, νὰ παίρνουν τὶς κιθάρες τους καὶ μ' ἄλλα Γιαννιωτόπουλα, φίλους τους, νὰ φέρνουν γύρω τοὺς δρόμους καὶ τὰ σοκκάκια τῶν παλιῶν Γιαννίνων, νὰ ζοῦν καὶ νὰ τραγουδοῦν. Πολλὲς φορὲς ἔμειναν ἀργά, πέρα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα. Ἦταν ἐπόμενο νὰ ἐνοχλοῦν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἤθελαν νὰ κοιμηθοῦν, γιὰ νὰ ξυπνήσουν νωρὶς γιὰ τὶς δουλειές τους. Κάποιοι παραπονέθηκαν στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, κι ὁ διευθυντής του, ὁ κὺρ Θύμιος Τζάλλας, δὲν ἄργησε νὰ τοὺς περιποιηθεῖ: *Πολλάκις ἔχομεν ἀσχοληθεῖ* -ἔγραφε- *μὲ μερικοὺς θορυβοποιοὺς ἐρωτιδεῖς κανταδόρους τῶν μεταμεσονυκτίων ὡρῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐννοοῦν νὰ σεβασθοῦν τὴν ἡσυχίαν τῶν φιλησύχων κατοίκων. Παραδόξως τελευταίως τὰς τάξεις τῶν τοιούτων τύπων ἐπύκνωσαν καὶ μερικοὶ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν, ὅτι καταβιβάζουν τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Σχολῆς μὲ τὰς πράξεις των. Ὁ κ. διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας πρέπει νὰ ἐκδώσῃ διαταγάς, ὥστε καὶ τὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν νὰ μὴν ἐκπέσῃ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡσυχίαν αὐτοῦ νὰ ἐξασφαλίσῃ.* Ὅταν ὁ Πέτρος διάβασε τὸ σχόλιο, ὁ ἐγγονός του εἶχε φύγει γιὰ τὴν Ἀθήνα. *Γλέντησε χτὲς μὲ τὴν ψυχή του, συλλογίστηκε. Αὐτὸς ἦταν μεθυσμένος ἀπὸ ἔρωτα, ὄχι ἀπὸ κρασί. Κι ἀναστάτωσε μὲ τοὺς φίλους του τὰ Γιάννινα... Ἂς πάει στὸ καλό. Ὅμως ἐσὺ κὺρ Θύμιο μὴν εἶσαι τόσο σκληρὸς μὲ τὰ νιάτα. Ζοῦν σ' ἄλλη ἐποχὴ αὐτά, ὀνειρεύονται, ἐρωτεύονται καὶ τραγουδοῦν. Πάνε οἱ δικές μας ἐποχές, ἔφυγαν μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους... Δεῖξε περισσότερη κατανόηση στὰ παιδιά...*

Δυὸ μέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Πέτρου ἔφτασαν στὰ Γιάννινα κι ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη. Παρὰ τὶς παρακλήσεις ὅλων ἐγκαταστάθηκαν στὸ νέο ξενοδοχεῖο, τὴ «Μητρόπολη» τῆς ὁδοῦ Ἀβέρωφ, δὲν ἤθελαν νὰ γίνουν βάρος σὲ κανένα. Ὅμως ποτὲ δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τὸ κοινὸ τραπέζι τῶν δυὸ οἰκογενειῶν, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου, στὸ σπίτι τοῦ πρώτου. Σπάνια ἔβγαιναν μόνοι τους νὰ δειπνήσουν, στὸ Νησὶ ἢ στὴ Ντραμπάτοβα, στὸ Μάνο ἦταν γνώριμα ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια, στὴ Θεώνη τῆς θύμιζαν κάποιες γωνιὲς τῆς ἀλησμόνητης Σμύρνης. Ἡ Θεώνη βρισκόταν στὴν ἄνθιση τῆς ὀμορφιᾶς της, δὲν ὑπῆρχε Γιαννιώτης ποὺ νὰ μὴ γυρίσει νὰ τὴν κοιτάξει στὸ πέρασμά της. Ἐκστατικὸς ἔμενε πάντα κι ὁ Πέτρος, τὸν ζάλιζε ἡ γοητεία της, δὲ χόρταινε νὰ κουβεντιάζει μαζί της, ἔμοιαζε μὲ ἐξωτικὸ λουλούδι, ζάλιζε μὲ τὸ ἄρωμά της, ὅσους τὴν πλησίαζαν. Ἕνας καλὸς παρατηρητής, καὶ τέτοιος ἦταν ὁ Δημήτρης, θὰ ξεχώριζε κάτω ἀπὸ τὴν ἤρεμη ἐπιφάνεια τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου της, μιὰ σκιὰ θλίψης, τὴν ἀντικαθρέφτιζαν περισσότερο τὰ μάτια της. *Δὲν εἶναι εὐτυχισμένη μὲ τὸ Μάνο;* ἀναρωτιόταν. *Ἀλλὰ γιατί; Ἦταν τρελλὰ ἐρω-*

τευμένη μαζί του, κι εἶχε δίκιο. Τέτοιος ἄντρας σὰν τὸ Μάνο, δύσκολα βρίσκεται. Ἔμεινε μὲ τὴν ἀπορία, ἴσως καὶ νὰ μὴν ἔπαιρνε ἀπάντηση ποτέ... Ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους, ὄχι μόνο στὸ Δημήτρη, ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν κάποιες ὑποψίες, ἀπὸ τὶς συναισθηματικὲς μεταπτώσεις της. Ἐκεῖ ποὺ ἔδειχνε πὼς ἦταν πλημμυρισμένη ἡ καρδιά της ἀπὸ εὐτυχία ξαφνικά, γιὰ λίγα δευτερόλεπτα, ὅπως συμβαίνει μ' ὅσους στιγμιαῖα χάνουν τὶς αἰσθήσεις τους, τὸ πρόσωπό της, ποὺ ὡς λίγο πρὶν ἀκτινοβολοῦσε, συννέφιαζε, ἦταν σὰν ἕνας βαρὺς ἴσκιος νά 'πεφτε ἀνάμεσα στὴ Θεώνη καὶ τοὺς ἄλλους, πηχτὴ ὁμίχλη, δὲν ξεχώριζες τίποτε· ὕστερα ἔλαμπε πάλι ὁ ἥλιος κι ὅλα εἶχαν περάσει. Ἡ ἐναλλαγὴ ἦταν γρήγορη, δύσκολο νὰ τὸ ἐπισημάνουν, ὅσοι τὴ συντρόφευαν... Τὸ μυστικὸ ποὺ βασάνιζε τὴ Θεώνη καὶ δημιουργοῦσε αὐτὲς τὶς ψυχολογικὲς μεταπτώσεις ἦταν γνωστό. Τῆς εἶχε δημιουργήσει ἄγχος ἡ πιθανότητα νὰ μὴ γίνει ποτὲ μητέρα. Οἱ γιατροὶ ἦταν σίγουροι γιαυτό, τῆς εἶπαν βέβαια πὼς ὑπῆρχαν ἐλπίδες, ἡ Θεώνη ὅμως διάβασε πίσω ἀπὸ τὰ λόγια τους τὴν ἀλήθεια. Μόνο στὴ Φιλίτσα εἶχε ἐκμυστηρευτεῖ τὸ μυστικό της, σὲ κανέναν ἄλλο, οὔτε στὸ Μάνο. Ὁ ἄντρας της θὰ τὸ μάθαινε ὅταν θὰ ἦταν βέβαιη ὅτι δὲ θὰ κλόνιζε ἀνεπανόρθωτα τὸ γάμο τους... Λίγες μέρες, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐμποροπανήγυρης ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀθήνα.

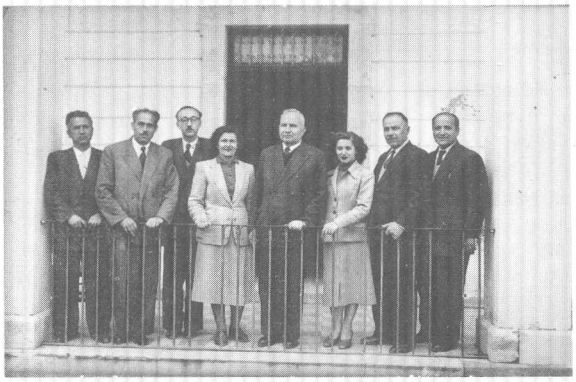
Ἡ 5η ἐμποροπανήγυρη Ἰωαννίνων (2-9/9-34) τελείωσε, ἀλλὰ μὲ ἀλληλοσυγκρουόμενες ἐκτιμήσεις τοῦ τύπου γιὰ τὴν ἐπιτυχία της. Ἡ *Ἐλευθερία* (ὑποστηρίκτρια τοῦ δημάρχου) πρόβλεπε σὲ κύριο ἄρθρο (3-9-34) θριαμβευτικὴ τὴν ἐπιτυχία. Διαψεύστηκε στὶς ἐλπίδες της, ἔτσι μετὰ τὴ λήξη της, δὲν ἀσχολήθηκε καθόλου μ' αὐτή. Οἱ ἀντίπαλοι ὅμως τοῦ δημάρχου καραδοκοῦσαν καὶ πρώτη ἀπ' ὅλους ἡ *Ἤπειρος* (ἀπὸ τὶς 4-9-34 ἡ ἐφημερίδα ἐγκατέλειψε τὸ δισέλιδο μεγάλο σχῆμα της κι ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται σὲ μικρότερο, εὔχρηστο, τετρασέλιδο). Στὶς 11-9-34 ἔγραφε: *Μετὰ τὸ οἰκτρὸν ἐφετεινὸν κατάντημα, ἡ ἐμποροπανήγυρις βαίνει πρὸς ὁριστικὴν χρεωκοπίαν. Ἡ ὑπεύθυνος διὰ τὸ κατάντημα δημοτικὴ ἀρχή, ὀφείλει νὰ μελετήσῃ σοβαρῶς τὸ ζήτημα τῆς ὀργανώσεώς της.* Αὐτοὶ ἦταν οἱ τίτλοι τοῦ μεγάλου ἄρθρου ποὺ ἀκολουθοῦσε, στὰ ὁποῖα ἀναλύονταν μὲ στοιχεῖα ὅλες οἱ ἀδυναμίες τῆς ὀργάνωσης. Ἡ ὅλη κίνηση τῆς ἐμποροπανήγυρης περιορίστηκε στὰ 4.500.000 δρχ., ποσὸ πολὺ μικρότερο ἀπὸ τὸ ἀναμενόμενο. Ἀπ' αὐτὸ ἔπρεπε ν' ἀφαιρεθεῖ 1.500.000 δρχ. ποὺ διακινήθηκε σὲ τυχηρὰ παιγνίδια, προπαντὸς στὶς ρουλέτες. Τὴν ἄλλη μέρα (12-9-34) ὁ Τάκης Χατζῆς σὲ ἄρθρο του διατύπωνε τεκμηριωμένες ἀπόψεις γιὰ τὴν καλλίτερη διοργάνωση τῆς ἐμποροπανήγυρης.- Γιὰ τὸ ἔγκλημα τῆς Ντουραχάνης παραπέμφθηκαν, γιὰ νὰ δικαστοῦν ἀπὸ τὸ κακουργιοδικεῖο τῆς Κέρκυρας ὡς φυσικοὶ αὐτουργοί, τρεῖς ἀπὸ τὴν Ἀρδομίστα. Εἶχαν προκύψει, ἔλεγαν, ἀδιάσειστα στοιχεῖα σὲ βάρος τους.- Μὲ προκηρύξεις ὀργανώσεων ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ἄρχισε, σὲ πανελλήνια κλίμακα, κίνηση γιὰ νὰ ἐφαρμοστεῖ οὐσιαστικὰ ἡ αὐτοδιοίκηση καὶ ἡ ἀποκέντρωση. Ἡ *Ἤπειρος* συνηγοροῦσε θερμὰ στὴν ἐπιτυχία αὐτῆς τῆς κίνησης καὶ προέτρεπε καὶ τὶς Ἠπειρωτικὲς ὀργανώσεις νὰ πάρουν μέρος. Κάποιες σκέψεις της γιὰ τοὺς θεσμοὺς αὐτούς, ἔχουν τὴν ἴδια βαρύτη-

τα καὶ σήμερα: *Θέλομεν πραγματικήν, οὐσιαστικὴν αὐτοδιοίκησιν καὶ ἀποκέντρωσιν. Νὰ ἔχωμεν ἡμεῖς τὰς πιστώσεις καὶ νὰ τὰς διαθέτωμεν ἀνάλογα μὲ τὰς ἀνάγκας μας, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν. Νὰ δυνάμεθα νὰ κυβερνηθῶμεν μόνοι, χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἀνάγκην νὰ καταφεύγωμεν διαρκῶς εἰς τὸ κέντρον. Τὰ τοπικὰ συμβούλια τῆς αὐτοδιοικήσεως νὰ ἔχωσι πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, ἀλλὰ πρωτίστως νὰ ἔχωμεν χρήματα.*- Στὶς 17-9-34 ἄρχισε στὰ Γιάννινα τὸ συνέδριον τῶν δασκάλων τῆς ἐκπαιδευτικῆς περιφέρειας Ζαγορίου-Μετσόβου. Ἑκατοντάδες δάσκαλοι μετεῖχαν σ' αὐτό. Ὅπως ἑκατοντάδες συμμετεῖχαν καὶ στὰ συνέδρια τῶν περιφερειῶν Πωγωνίου, Κόνιτσας καὶ ἄλλων. Σήμερα οἱ δάσκαλοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν μετριοῦνται σὲ λίγες μόνο δεκάδες. Ἀψευδέστερο τεκμήριο γιὰ τὴν ἐρήμωση ὅλων τῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν, ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν σχολείων ποὺ λειτουργοῦν, δὲν ὑπάρχει. Ρήμαξαν οἱ ἐπαρχίες ἀπὸ κόσμο κι ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχει ἐλπίδα ν' αὐξήσουν ποτὲ τὸν πληθυσμό τους... Στὸ συνέδριο πῆραν μέρος μὲ εἰσηγήσεις τους δάσκαλοι γνωστοὶ γιὰ τὴν κατάρτισή τους, κάποιοι ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν καὶ ἐπιθεωρητὲς σχολείων. Τοὺς ἀναφέρω: Δημ. Βάντζιος, Γεώργ. Δάνος, Δημ. Δάνος, Χριστ. Κωσταδήμας, Κων. Λαζαρίδης, Δημοσθ. Πῖκος, Στέφ. Λαζαρίδης, Ἠλίας Παπαζήσης. Ὅλοι τους ἔχουν φύγει, ἐκτὸς τοῦ Ἠλ. Παπαζήση, ποὺ ἔχει ὑπερβεῖ ἀπὸ καιρὸ τὸ 90ὸ ἔτος καὶ εἶναι ἀκμαῖος. Θὰ σημειώσω καὶ κάτι ἀκόμα γιὰ τὸ συνέδριο. Μετὰ τὴ λήξη τῶν ἐργασιῶν του ὁ ἐπιθεωρητὴς Παν. Ταμπακόπουλος καὶ οἱ δάσκαλοι κατέθεσαν στεφάνι στὸ Μνημεῖο τῶν Μπιζανομάχων. Κατὰ τὴν κατάθεση ὁ ἐπιθεωρητὴς εἶπε πολλὰ γιὰ νὰ καταλήξει: *Δὲν θὰ παραλείψωμεν, ὦ ἀφανεῖς ἥρωες, νὰ διαθέσωμεν ὅλας μας τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν στὴν ψυχὴν τῶν Ἑλληνοπαίδων τῶν ἀρετῶν ἐκείνων, ποὺ ἀνέκαθεν ὑπῆρχαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ πρὸς χάριν τῶν ὁποίων ἐθυσιάσθητε. Δὲν ξεχνᾶμε! Οἱ λαοὶ ποὺ ξεχνοῦν τὴν αὐτοθυσία καὶ τὰ μεγαλουργήματα τῶν προγόνων τους καὶ δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ αὐτά, εἶναι προορισμένοι νὰ μποῦν στὴν ἀφάνεια.* Οἱ πολεμιστὲς τοῦ 1940 δὲν ξέχασαν τὶς θυσίες τῶν προγόνων. Ἔχουν τὸν ἀνάλογο ἀντίκτυπο τὰ λόγια αὐτὰ καὶ στοὺς σημερινοὺς νέους;.- Μὲ ἄρθρο του στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (15-9-34) ὁ βουλευτὴς Ἰωαννίνων Χρ. Παπασταύρου κατηγοροῦσε τὴ Μονὴ Βελλᾶς, ὅτι προσπαθοῦσε νὰ ἀποστερήσει τὶς γύρω κοινότητες (Κουκλιοί, Μαζαράκι, Γλύζιανη, Βασιλόπουλο, Γρίμπιανη, Ἱερομνήμη) ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ Καλαμᾶ ποὺ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ ἄρδευση, ἀχρηστεύοντας ἔτσι 7.000 ποτιστικὰ στρέμματα,

Τὸ Διδασκαλικὸ συνέδριο τῶν δασκάλων Ζαγορίου - Μετσόβου (1934), μὲ ἐπιθεωρητὴ τὸν Παν. Ταμπακόπουλο. Σήμερα στὴν ἐκπαιδευτικὴ αὐτὴ περιφέρεια ὑπηρετοῦν ἐλάχιστοι δάσκαλοι. Τὰ χωριὰ ἔμειναν ἔρημα ἀπὸ κατοίκους καὶ τὰ σχολεῖα ἔκλεισαν.

ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποζοῦσαν 600 οἰκογένειες. Οἱ ἐνδιαφερόμενες κοινότητες εἶχαν ὑποβάλει στὶς ἀρχὲς καὶ ὑπομνήματα διαμαρτυρίας, μάλιστα ἔγινε καὶ ἐπερώτηση στὴ βουλὴ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ βουλευτή. Φαίνεται ὅμως πὼς οἱ καταγγελίες δὲν εὐσταθοῦσαν. Ὁ γερουσιαστὴς Σπ. Χασιώτης, μὲ ἐπιστολή του στὴ βουλή, βεβαίωνε ὅτι ἡ ἀποξήρανση τοῦ βάλτου τῆς Βελλᾶς, θὰ γινόταν μὲ τρόπο ὥστε νὰ μὴ ζημιωθοῦν οἱ οἰκογένειες τῶν ἐνδιαφερομένων κοινοτήτων. Τὸ πρόβλημα ὅμως μὲ τὴ Βελλὰ ἦταν γενικότερο. Πολλὲς γειτνιάζουσες κοινότητες διαμαρτύρονταν κατὰ καιρούς, κάποιες κατέφευγαν καὶ στὰ δικαστήρια, γιὰ τὴν ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τοῦ Σπυρίδωνα στὶς ἐδαφικὲς ἐκτάσεις τους. Γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια οἱ διαμαρτυρίες ἦταν βάσιμες. Ὅμως ὁ μεγάλος αὐτὸς δεσπότης, στὴν προσπάθειά του νὰ ἐξασφαλίσει αὐτάρκεια στὴ Σχολὴ ποὺ ἵδρυσε καὶ κύριο σκοπό της εἶχε τὴ μόρφωση Βορειοηπειρωτῶν δασκάλων, ποὺ θὰ ἐπέστρεφαν στὰ χωριά τους καὶ θὰ στήριζαν τὸ χειμαζόμενο Ἑλληνισμό, δὲν ἔδινε καὶ μεγάλη σημασία στὶς ἀδικίες ποὺ ἔκανε. Ἡ Βελλὰ ἦταν γιαυτὸν μέγιστος σκοπὸς ζωῆς καὶ θ' ἀγωνιζόταν μὲ θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα γιὰ τὴν ἀνάπτυξή της.- Ἡ ὑγεία τῶν κατοίκων τοῦ νομοῦ κατὰ τὸν Αὔγουστο: Ἰλαρά, κρούσματα 11, Παρωτίτιδα 23, δυσεντερία 9, διφθερίτιδα 2, τυφοειδὴς πυρετὸς 4 (τὰ 3 στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὰ πηγάδια), μελιταῖος 1.- Στὶς 2-9-34 παντρεύτηκε στὸ χωριό του, τὰ Κάτω Πεδινά, ὁ δάσκαλος Θρασύβουλος Βλαδίκας, τὴν Ἱππολύτη Δάλλα, ἀπὸ τὴ Δοβρά. Οἱ γάμοι ἔγιναν μὲ τὸ τυπικὸ τῶν παλιῶν παραδόσεων, σ' ὅλες του τὶς λεπτομέρειες. Ἐκτενὴς περιγραφή τους δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (9-9-34).- Ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας ἐγκρίθηκαν (γιὰ τὴν τετραετία 1934-1938) δυὸ νέα βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, τῶν συγγραφέων Χρ. Χρηστοβασίλη, Θ. Παπακωνσταντίνου καὶ Κ. Δ. Στεργιοπούλου: 1) *Παιδικὰ ἀναγνώσματα* γιὰ τὴν Ε΄ Δημοτικοῦ καὶ 2) *Νέα γενεὰ* γιὰ τὴν ΣΤ΄. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων δὲν περιορίζονταν σ' ἕνα, ὅπως εἶναι σήμερα (τὸ ἴδιο δυστυχῶς συμβαίνει σ' ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης), κυκλοφοροῦσαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἐκδοτικοὺς οἴκους καὶ ἔτσι οἱ δάσκαλοι μποροῦσαν νὰ ἐπιλέγουν τὰ καλλίτερα. Δυστυχῶς κι αὐτὸς ὁ θεσμὸς τῶν πολλῶν ἀναγνωστικῶν, νοθεύτηκε, γιατὶ μπῆκαν στὴ μέση τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν ἐκδοτικῶν οἴκων καὶ τῶν συγγραφέων. Ἔδιναν στοὺς δασκά-

Ὁ δάσκαλος Θρασύβουλος Βλαδίκας. Συνυπηρετήσαμε πολλὰ χρόνια μαζὶ στὰ Πρότυπα δημοτικὰ σχολεῖα τῆς *Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας* (μεταπολεμικά). Στὴ φωτογραφία δεύτερος ἀπὸ δεξιά. Οἱ ἄλλοι (ἀπὸ ἀριστερά): Ἀνδρ. Γκόγκος, Δημ. Σακελλαρίου, Ι. Νικολαΐδης, Ἀνθ. Γκωλέτση, Γ. Σπυρόπουλος, Θάλεια Γιαννάκου καὶ Μιλτ. Κουνάβος.

λους ποσοστὰ ἀπὸ τὴν ἀγορὰ τῶν βιβλίων τους καὶ ἔτσι ἡ ἀξιολόγηση τῶν καλλίτερων βιβλίων πῆγε περίπατο. Γιὰ τὴ σχολικὴ χρονιὰ 1934-35 εἶχαν ὑποβληθεῖ γιὰ ἔγκριση ἀπὸ τὴν ἁρμόδια ἐπιτροπὴ τοῦ ὑπουργείου, μόνο γιὰ τὴν Ε΄ τάξη, 35 ἀναγνωστικά. Οἱ Ἠπειρῶτες συγγραφεῖς Χρηστοβασίλης κλπ. σίγουρα θὰ ἔμειναν στὸ περιθώριο ἂν δὲν τοὺς βοηθοῦσε ἕνας καλὸς φίλος τους, ὁ ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος Δημ. Σάρρος. Στὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸ Χρηστοβασίλη -ἔκανα λόγο στὰ προηγούμενα γιαυτὴ- ἔγραφε: *Λάρισσα, 3 Ἁλωναριοῦ 1934... Γιὰ τὸ γνωστὸ ζήτημα τῶν ἀναγνωστικῶν ἔγραψα κι ἀπὸ δῶ στὸν κ. Βλάχο, παρακαλώντας τον καὶ πάλι, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους θερμά... Ἀθῆναι 1 Αὐγούστου 1934. Ἀδερφὲ Χρηστάκη... Εὐχαρίστως σοῦ ἀναγγέλλω ὅτι χθὲς μ' ἐβεβαίωσεν ὁ εἰσηγητὴς κ. Παρασκευόπουλος καὶ ἄλλοι, ὅτι ἐγκρίνεται τὸ ἀναγνωστικόν σας τῆς Ε΄. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγκριθῇ αὐτὸ καὶ μόνον, διότι εἶχαν ὑποβληθεῖ περὶ τὰ 35, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνεκρίθησαν 5-6. Τὸ πρακτικὸν θὰ ἐγίνετο χθὲς τὸ βράδυ. Παρεκάλεσα ὅλους καὶ διὰ τὸ ἄλλο* (τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς ΣΤ΄) *καὶ μοῦ ἐδήλωσαν τὴν καλήν των διάθεσιν. Σήμερον ἢ αὔριον θὰ γίνουν γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα πιστεύω ὅτι θὰ τὰ παρακολουθεῖ καὶ ὁ κ. Στεργιόπουλος.* Τὰ γράμματα τοῦ Σάρρου δείχνουν κάποιες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν ἔγκριση καὶ τοῦ δεύτερου ἀναγνωστικοῦ. Πάντως τὰ βιβλία ποὺ ἐγκρίθηκαν ἦταν ἀπὸ τὰ καλλίτερα, ὅμως ὅλη ἡ ὑπόθεση ἀποκαλύπτει τὴ δύναμη τοῦ ρουσφετιοῦ, τότε ἦταν στὶς δόξες του. Στὰ ἴδια γράμματα τοῦ Σάρρου γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὴν προεργασία ποὺ γινόταν γιὰ νὰ τιμηθεῖ ὁ Χρηστοβασίλης μὲ τὸ γιορτασμὸ τῆς πεντηκονταετηρίδας του. Ἔγραφε ὁ Σάρρος (3-7-34): *Ἔγραψα καὶ στὸ λαοφίλητο μητροπολίτη μας -διὰ τοῦ κ. Κοντοπάνου- νὰ καταρτίσῃ τὴν ἐπιτροπὴ τῆς 50ετηρίδας σου ὑπὸ τὴν προεδρίαν του καὶ νὰ γράψῃ καὶ ἐμένα μέλος, καθὼς καὶ τοὺς δύο γυμνασιάρχας κι ἄλλους, ἀφοῦ συνεννοηθῇ μαζί σου. Τοῦ ἔγραψα ὅτι μόλις φθάσω στὴν Ἀθήνα θὰ καταρτίσωμεν καὶ ὑποεπιτροπὴν γιὰ νὰ τιμήσωμεν τὸν ὑπεράξιο καὶ μοναδικὸ λογοτέχνη μας, τώρα, ἐνόσῳ ζῇ. Δεύτερο: (1-8-34): Εὐχαρίστως σᾶς γράφω ὅτι εἰς συγκέντρωσιν μεγάλης ὁμάδος Ἠπειρωτῶν, ὅπου ἦσαν ὁ πρόεδρος τῆς Πανηπειρωτικῆς ἀδελφότητος καὶ ὁ γενικὸς γραμματεὺς καὶ ἄλλοι, εἶπον τὰ δέοντα διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς πεντηκονταετηρίδας σου καὶ εὑρέθησαν ὅλοι σύμφωνοι νὰ ἀναλάβουν οἱ δυὸ Ἀδελφότητες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς τὸν ἑορτασμόν. Τὸν Σεπτέμβριον θὰ κάμωμεν συνεδρίαν ἐπὶ τούτῳ καὶ θὰ καθορίσωμεν τὰς λεπτομερείας. Πότε θέλεις νὰ γίνῃ ὁ ἑορτασμός; Γράψε μου. Πρέπει νὰ περάσῃ τοὐλάχιστον ἓν ἔτος διὰ νὰ συναχθῇ ἀρκετὸν χρῆμα.* Ἄλλο (12-9-34), ἀπὸ τὸ Λουτράκι): *Τὴν ἐρχόμενη ἑβδομάδα θὰ εἶμαι στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ ἐλπίζω νὰ εὑρίσκωνται ὅλοι οἱ δικοί μας γιὰ νὰ κάνωμε τὴν προκήρυξη τῆς ἐπετηρίδας σου καὶ τὴν ὀργάνωση τῆς ἐπιτροπῆς.* Ἀλλὰ γιὰ τὸν ἑορτασμὸ περισσότερο στὴν ὥρα του...- *Γάμοι:* Σπυρίδων Δριγκόπουλος, ἐπιμελητὴς Ἐποικισμοῦ καὶ ἡ Καλυψὼ Γκωλέτση παντρεύτηκαν (2-9-34). *Ἀρραβῶνες:* Ὁ Πέτρος Δ. Λεκάντας (γυιὸς τοῦ διευθυντῆ τοῦ ρουμανικοῦ γυμνασίου Ἰωαννίνων, κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, ποὺ δολοφονήθηκε στὸ Βουκουρέστι ἀπὸ ὀπαδοὺς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας Ἀπ. Μαργαρίτη -εἶχε παντρευτεῖ κόρη γνωστῆς γιαννιώτικης οἰκογένειας), ἀνθυπολοχαγὸς τῆς Στρατιωτικῆς δικαιοσύνης, ἀρραβωνιάστηκε τὴν Ἰσμήνη Εὐαγ. Παππᾶ. Ἐπίσης παντρεύτηκαν ὁ

Νισὶμ Μπακόλας μὲ τὴν Ἐσθὴρ Κοὲν κι ὁ ὀδοντίατρος Μιχαὴλ Καππᾶς μὲ τὴν Εὐδοξία Θ. Κεραμίδα.- Ἡ ἀντιδικία ἀνάμεσα στὴν *Ἐλευθερία* καὶ τὴν *Ἤπειρο* συνεχιζόταν, χωρὶς ἔλεος, καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρές. Ὁ Χρηστοβασίλης δὲν ἤθελε νὰ φαίνεται, πὼς διάβαζε τὴν *Ἤπειρο*. *Ἄκουσα* -ἔγραφε- *ὅτι γράφουν αὐτὰ κι αὐτὰ* καὶ ἀπαντοῦσε ἀνάλογα. Ἄκουσε, δὲν διάβασε... Ἄλλες φορὲς ἡ ἐπίθεση (ἢ ἡ ἄμυνά του) φανέρωνε ὅτι εἶχε διαβάσει καλὰ ὅσα τοῦ καταλόγιζαν οἱ ἀντίπαλοί του: *Ἡ Σκύλα τῆς ὁδοῦ Ζωσιμάδων* (ἡ Ἤπειρος) *ἐξακολουθεῖ γαυγίζουσα ἐναντίον τῶν 4 «Λαϊκῶν πολιτευτῶν». Πρῶτον ἐγαύγιζε ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ κ. Γενικοῦ διοικητοῦ, τώρα γαυγίζει καὶ παρόντος του. Ἂς γαυγίζῃ ἀφοῦ τῆς τὸ ἐπιτρέπει γιὰ νὰ μὴν ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο* (διαφαινόμενη πικρία του γιατὶ ὁ Γενικὸς διοικητὴς δὲ συμμάζευε τὴ «σκύλα») (6-9-34). Καὶ στὶς 1-10-34: *Γαυγίζει ἡ βρωμόσκυλα τῆς ὁδοῦ Ζωσιμάδων, γαυγίζει! Καλὰ κάνει. Γιαυτὸ καὶ πληρώνεται. Ἀλλὰ σκυλὶ ποὺ γαυγίζει, δὲν δαγκώνει. Ἂς γαυγίζῃ λοιπόν...* Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ (ἀπὸ τὸ Δ. Χατζῆ καὶ τὸν Δ. Κάτση τῆς Ἠπείρου) ἦταν ἑπόμενο ν' ἀκούει ἀνάλογα μ' ἐκεῖνα ποὺ ἔγραφε. Στὶς 3-10-34 ἡ Ἤπειρος ἀπαντοῦσε: *Ἡ μαντρόσκυλα τῆς ὁδοῦ Ζωσιμάδων πληρώνεται γιὰ ν' ἀλυχτάῃ, λέει ὁ κὺρ Χρηστοβασίλης. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθές. Πληρώνεται ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διὰ νὰ ἀλυχτάῃ ὅλους τοὺς κακούς, τοὺς ἀχρήστους, τοὺς ἐπιζημίους, τοὺς Χρηστοβασίληδες. Τώρα ἂν δαγκώνῃ ἢ ὄχι τὸ ξέρει καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον.*- Διευθυντὴς τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων* -ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1934-35 διορίστηκε ὁ Γεράσιμος Κοκκίνης *ἐκ τῶν διακεκριμένων ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους*. Ἔχω γράψει κι ἀλλοῦ γιαυτὸ τὸν προικισμένο κι ἄριστα καταρτισμένο παιδαγωγό· τὸν γνώρισα καλὰ γιατὶ τὸν εἶχα δάσκαλό μου στὸν τελευταῖο χρόνο τοῦ *Διδασκαλείου*, ὅπου ἐγὼ φοιτοῦσα (μᾶς δίδασκε Παιδαγωγικὴ καὶ Διδακτική). Ἦταν ἰδιότυπος στὴ συμπεριφορά του, θαυμαστὴς τῶν ἀρχαίων κλασικῶν, ἰδιαίτερα τοῦ Πλάτωνος (σημειώνω ἕνα περιστατικό. Δὲν κουρευόταν ποτὲ σὲ κουρεῖο, παρακαλοῦσε κάποιον σπουδαστὴ καὶ τοῦ ἔκοβε τὰ μαλλιά. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κουρᾶς, ἐπειδὴ μ' ἀγαποῦσε πολὺ καὶ μ' ἐκτιμοῦσε, μὲ παρακαλοῦσε νὰ τοῦ διαβάζω ἀποσπάσματα ἀπὸ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, προτιμοῦσε τὸν *Φαίδωνα*. Αὐτὸ γινόταν ὡς τὸ τέλος ποὺ ἀποφοιτήσαμε. Ἀργότερα ἀνέλαβε τὴν *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία* τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου τὸν βρῆκε ὁ πόλεμος καὶ ἡ κατοχή. Δὲν θέλησε ν' ἀναλάβει ὑπηρεσία διερμηνέα στοὺς Γερμανοὺς (εἶχε μετεκπαιδευτεῖ στὴ Γερμανία)

Μιχαὴλ Καππᾶς, ὀδοντίατρος, ἀδελφὸς τοῦ Γεωργίου Καππᾶ. Διακρινόταν γιὰ τὴν εὐγένεια τῆς συμπεριφορᾶς του καὶ τὸ ἤρεμο τοῦ χαρακτήρα του. Ὁ γυιός του Ἄγγελος Καππᾶς, χειρουργός, εἶναι καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων καὶ διευθυντὴς τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς.

καὶ καταδικάστηκε νὰ πεθάνει σ' ἕνα νοσοκομεῖο ἀπὸ ἀσιτία -βασανιζόταν κι ἀπὸ κάποια ἀρρώστεια- περιτριγυρισμένος ἀπὸ μαθητές του, μὲ τοὺς ὁποίους κουβέντιαζε ὡς τὴν τελευταία στιγμή, ὅπως ὁ Σωκράτης).- Στὴν *Ἐλευθερία* (ἀπὸ τὶς 17-9-34 καὶ σὲ συνέχειες) δημοσιεύεται κριτικὴ τοῦ Κ. Δ. Στεργιοπούλου γιὰ τὶς μεταφράσεις ἀπὸ τὸ Δημ. Σάρρο τῶν ἔργων τοῦ Εὐριπίδη: *Ἱππόλυτος, Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, Ἄλκηστις* (ἐκδόσεις τοῦ 1934, Α΄ τόμος).- Στὶς 23-9-34 ἔγιναν στὴν πλατεῖα τῶν Στρατώνων τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ Ἡρώου τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν τοῦ 15ου συντάγματος ποὺ ἔπεσαν στοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913 στὴν Ἤπειρο, τὴ Μακεδονία, τὴ Θράκη καὶ τὴ Μ. Ἀσία. Τὸ Ἡρῶο στήθηκε μὲ ἐράνους, ποὺ συγκεντρώθηκαν σὲ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα. Ἐμπνευσμένο πανηγυρικὸ ἐκφώνησε ὁ διοικητὴς τοῦ 15ου συντάγματος, συνταγματάρχης Χαρ. Κατσιμῆτρος, αὐτὸς εἶχε καὶ τὴν πρωτοβουλία τῆς ἀνέγερσης τοῦ Ἡρώου.- Στὶς 6-10-1934 (σύμφωνα μὲ δημοσιευόμενη στὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἀνακοίνωση), ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα *ὑπὸ ὁμάδος διανοουμένων Ἠπειρωτῶν* ἡ ἀνεξάρτητη ἐφημερίδα *Ἠπειρωτικὸν μέλλον*, διευθυνόμενη ἀπὸ συντακτικὴ ἐπιτροπή. Ἀργότερα τὴ διεύθυνση ἀνέλαβε ὁ Ἀθ. Γκογκώνης. Ἡ ἐφημερίδα ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκδίδεται καὶ σήμερα, ὑπὸ τὴ διεύθυνση τῆς κυρίας Ἑλένης Γκογκώνη-Ἀμπάζη.- Πέθανε στὴ Ζίτσα ὁ Γεώργιος Μ. Γκάλγκος, *ἡ ἐξοχωτέρα φυσιογνωμία τῆς πόλεως ταύτης καὶ εἷς τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας δρασάντων Ἠπειρωτῶν, ὑπὲρ τῆς συγκρατήσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος.* Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση εἶχε ἐκλεγεῖ βουλευτὴς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, μὲ τὸ συνδυασμὸ τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ. Ἀργότερα, *λόγῳ τοῦ εἰλικρινοῦς χαρακτῆρος του καὶ τῆς τόλμης νὰ λέγῃ «τὰ σῦκα-σῦκα καὶ τὴν σκάφην-σκάφην»* ἐγκατέλειψε τὴν πολιτικὴ καὶ ἀποσύρθηκε στὸ χωριό του, *ὅπου ἔζησεν ἔκτοτε βίον μονήρη, καταγινόμενος εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν πατρῴων κτημάτων του, ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ὁποίων ἀπέζη μετὰ τῆς συζύγου του, μὴ εὐτυχήσας ν' ἀποκτήσῃ τέκνα.* Τὸν κληρονόμησε ὁ ἀνεψιός του Σωτ. Γ. Παππᾶς, καθηγητὴς φιλόλογος (*Ἐλευθερία*, 22-10-34).- Ὁ Μιχάλης Ν. Διανέζης ἢ Γαμβέττας, ὁ μορφωμένος τρελλὸς τῶν Γιαννίνων, δὲν ἄφηνε εὐκαιρία ποὺ νὰ μὴν κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία του. Κάποιοι διέδιδαν ὅτι τὸ πραγματικὸ ἐπίθετο τοῦ Μιχάλη δὲν ἦταν Διανέζης, ἀλλὰ Ἀποστολίδης. Τὸ ἔγραψε καὶ ἡ *Ἤπειρος* καὶ πῆρε ἀμέσως τὴν ἀπάντηση (3-10-34): *Κύριε διευθυντὰ τῆς «Ἠπείρου», διαψεύσατε, παρακαλῶ, τὴν ἐν τῷ χθεσινῷ φύλλῳ τῆς ὑμετέρας ἐφημερίδος ἀναγραφεῖσαν ψευδεστάτην περὶ ἐμοῦ πληροφορίαν, ὅτι ἐγὼ δὲν φέρω τὸ ἐπώνυμον Διανέζης ἀλλὰ τὸ Ἀποστολίδης. Τὸ ἐν λόγῳ ἀναιδέστατον ψεῦδος καὶ τὴν βδελυρὰν ταύτην συκοφαντίαν σκοπίμως καὶ ὑστεροβούλως ἐπέρριψαν καὶ ὁλοὲν ἐπιρρίπτουσι κατ' ἐμοῦ τὰ ἐνταῦθα μίσθαρνα ὄργανα τῶν ἐν Ἀθήναις ἀπαισίων καὶ ἀπανθρώπων ἐχθρῶν μου... Τὰ ἀνωτέρω ἀναγράφω καὶ δημοσιεύω πρὸς διάψευσιν τῆς ψευδεστάτης περὶ τοῦ ἐπωνύμου μου πληροφορίας καὶ πρὸς ἀποκατάσιν τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἀσυστόλως καὶ ἀναισχύντως ἑκάστοτε εἰς βάρος μου ποδοπατοῦσιν. Μετὰ πάσης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως, ὁ πασίγνωστος τῆς τύχης καὶ τῆς κοινωνίας ἀπόκληρος Μιχ. Ν. Διανέζης, ὁ παρὰ πολλῶν κακῶς καὶ ἀνοήτως «Γαμβέττας», ἐπικαλούμενος.* Τέτοιοι μορφωμένοι τρελλοὶ σπάνια βρίσκονται, ποὺ νὰ ἔχουν μάλιστα καὶ ἐπίγνωση τῆς τρέλλας τους. Μᾶλλον ἔπασχε ἀπὸ μανία καταδίωξης, γιατὶ παντοῦ σ' ὅλα

τὰ γράμματά του καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του στὰ Γιάννινα, ἔβλεπε φανταστικοὺς ἐχθροὺς ποὺ ἐπιδίωκαν τὴν ἐξόντωσή του, ἐγκατεστημένους στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ μὲ πράκτορές τους στὰ Γιάννινα. Δὲν ἀρκέστηκε μόνο στὴν ἀποστολὴ μιᾶς ἐπιστολῆς, ἔγραψε καὶ ἄλλες τέσσαρες, ἀναφερόμενες στὸ ἴδιο θέμα καὶ σ' ἄλλα παραπλήσια, γνωστὰ στοὺς Γιαννιῶτες. Στὴ μία μάλιστα ἔκανε πολλὲς παρατηρήσεις γιὰ τὰ τυπογραφικὰ λάθη, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀρθρογραφία λέξεων, παραθέτοντας καὶ τὴν ἐτυμολογία τους. Ὅλες τὶς δημοσίευσε ἡ *Ἤπειρος*. Γιατί; Μὰ ὅ,τι γραφόταν ἀπὸ τὸ Γαμβέττα, διαβαζόταν ἄπληστα.- Ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὸ κινηματοθέατρο *Εὐστρατιάδη* ἀπὸ 4-10-34, ὁ θίασος Ἀποστολίδη-Ραφτοπούλου μὲ τὸ ἔργο τοῦ Μπρενστάϊν *Σαμψών*. Οἱ κριτικὲς τῶν ἐφημερίδων ἦταν εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν παράσταση καὶ τοὺς ἠθοποιούς.- *Θάνατοι:* Ἑλένη Θώμου, Μιχ. Παπαναστασίου, δημοτικὸς ὑπάλληλος, Θωμᾶς Ντούλιας, δημόσιος κήρυκας.- Τίτλοι ἄρθρου τῆς ἐποχῆς ποὺ λὲς καὶ γράφτηκε σήμερα: *Κροάται καὶ Σέρβοι, κίνδυνοι διὰ τὴν γαλήνην καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης.* Εἶχε δολοφονηθεῖ -τὸ φθινόπωρο τοῦ 1934- στὴ Μασσαλία τῆς Γαλλίας, ὁ βασιλιὰς τῆς Γιουγκοσλαβίας Ἀλέξανδρος -σκληρὸς μονάρχης, δικτάτορας πὲς- ἀπὸ βούλγαρο κομιτατζή, ὄργανο τρομοκρατικῶν Κροατικῶν ὀργανώσεων ποὺ ἦταν ἐγκαταστημένες στὴν Οὐγγαρία. Γιὰ τὴν κηδεία τοῦ Ἀλέξανδρου (18-10-34) ἔκλεισαν καὶ στὰ Γιάννινα, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, τὰ σχολεῖα καὶ οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες...- Τὰ προπολεμικὰ χρόνια, πρὶν οἱ πυρηνικὲς δοκιμὲς καὶ οἱ ἄλλες τεχνολογικὲς ἐφαρμογὲς ἀλλάξουν τὴν ἀτμόσφαιρα, στὰ Γιάννινα ἔβρεχε πολύ, τὸ φθινόπωρο. Ὅταν ἄρχιζαν οἱ βροχές, δὲν ἔλεγαν νὰ σταματήσουν, κρατοῦσαν βδομάδες ὁλόκληρες. *Ἀκόμα βρέχει στὰ Γιάννινα*, ρωτοῦσαν ἄνθρωποι ἄλλων περιοχῶν, ποὺ εἶχαν ζήσει στὴν πόλη. Γιὰ μένα ἡ περίοδος τοῦ φθινόπωρου μὲ τὶς βροχὲς εἶναι ἡ καλλίτερη γιὰ τὶς συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις ποὺ προκαλεῖ. Γιὰ ἄλλους ἀποτελεῖ μαρτύριο. Νὰ τί ἔγραφε στὴν *Ἤπειρο* (12-10-34) ὁ χρονογράφος της: *Θεέ μου, στεῖλε λιμόν, καταποντισμόν, ρίξε χαλάζι, χιόνι, μολύβι καυτό, κάνε σεισμό, κάνε κρύο εἴκοσι ὑπὸ τὸ μηδέν, κάνε ὅ,τι θέλεις, ἀλλὰ ἀπάλλαξέ μας ἀπὸ τοῦτον τὸν ἀργόν, μαρτυρικὸν θάνατον, ἕνα θάνατον παραλυτικῶν ἢ φυματικῶν στὸ τελευταῖο στάδιο, ποὺ μᾶς δίνει αὐτὴ ἡ ἀτέλειωτη, μονότονη, κλαψιάρικη γιαννιώτικη βροχὴ δέκα μέρες τώρα καὶ νὰ δοῦμε καὶ πόσες ἀκόμα...*- Εἶναι γνωστό, ἰδιαίτερα στὸν κόσμο τῶν καθηγητῶν, πόσα μαργαριτάρια ἁλιεύονται ἀπὸ «κουμποῦρες» φοιτητὲς κατὰ τὶς ἐξετάσεις τους. Καὶ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἔλειπαν οἱ κουμποῦρες. Στὴ Νομικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δόθηκε, ὡς ἔκθεση, τὸ θέμα: *Τί ἐμβάλλει εἰς τὸν νοῦν σας ἡ θέα τοῦ ὄρους Ὀλύμπου.* Νὰ δυὸ ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις τῶν φοιτητῶν: α) *Εἰς τὸν Ὄλυμπον ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.* β) *Εἰς τὸν Ὄλυμπον ἔγινεν ἡ μάχη τοῦ Σαρανταπόρου, ἡ ὁποία προσέθεσεν μίαν ἀκόμη δόξαν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ γέρο-Ὀλύμπου...* (*Ἤπειρος*, 20-10-34).- Στὴν ἴδια ἐφημερίδα (21-10-34) καὶ στὴ στήλη *Πεννιές: Τί θ' ἀπογίνωμεν; Τὰ Δημαρχιακὰ ἡσύχασαν, ἡ συνεννόησις* (ἀνάμεσα στὰ πολιτικὰ κόμματα) *ἐναυάγησεν, ἡ προεδρικὴ ἐκλογὴ* (τοῦ Ζαΐμη) *ἔγινεν, ὁ Ἀλέξανδρος* (τῆς Σερβίας) *ἐτάφη, τὶ θ' ἀπογίνωμεν ἡμεῖς; Τὶ θὰ συζητήσωμεν εἰς τὸ καφενεῖον; Ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἔχωμεν θανάτους ἀνθρώπων «ἀπὸ συζητησιακὸν μαρασμόν»...* Δὲν εἶχε δίκιο. Κάτι βρίσκουν κάθε μέρα οἱ Ρωμιοὶ γιὰ νὰ συζητοῦν καὶ νὰ σκοτώνουν τὴν ὥρα τους στὰ καφενεῖα...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΩΝ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝΕΤΑΙ

Ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1934 τὸ δράμα τῆς Βορείου Ἠπείρου, ποὺ ἀφοροῦσε στὴ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τὸ σεβασμὸ τῶν δικαιωμάτων του, ἔφτασε στὴν ἀποκορύφωσή του. Ἔχει ἀναφερθεῖ στὰ προηγούμενα πὼς οἱ Βορειοηπειρῶτες, ἀπελπισμένοι ἀπὸ τὰ καταπιεστικὰ μέτρα τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, τοὺς διωγμοὺς καὶ τὶς φυλακίσεις προκρίτων, μὲ κινδύνους καὶ κάτω ἀπὸ ἀντιξοότατες συνθῆκες, κατόρθωσαν νὰ ὑποβάλλουν, στὸ Γενικὸ γραμματέα τῆς *Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (Κ.Τ.Ε.)*, ἀναφορὰ στὴν ὁποία διεκτραγωδοῦσαν τὴν κατάσταση, περιέγραφαν τὰ περιστατικὰ καὶ τὶς διώξεις τῶν Ἀλβανῶν καὶ ζητοῦσαν καταλήγοντας: *Ἐν ὀνόματι πάσης τῆς ἐν Ἀλβανία Ἑλληνικῆς μειονότητος, ἐπικαλούμεθα τὴν εὐμενῆ ἐπέμβασιν τῆς Κ.Τ.Ε., ἵνα καταστήσῃ σεβαστὰς ἐκ μέρους τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως τὰς ἐπισήμους αὐτῆς ὑποχρεώσεις, τὰς περιλαμβανομένας ἐν τῇ δηλώσει της τοῦ 1921 καὶ ἐπαναφέρῃ τὰς ἐλευθερίας μας, τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων μας* (2-1-34). Ἡ *Κ.Τ.Ε.* δέχτηκε τὸ αἴτημα τῶν Βορειοηπειρωτῶν καὶ τὸ παρέπεμψε γιὰ ὁριστικὴ λύση στὸ *Διεθνὲς Δικαστήριο τῆς Χάγης*, τὸ ὁποῖο, μὲ ἀπόφασή του (6-4-1935) δικαίωσε τὴν ἑλληνικὴ μειονότητα καὶ ὑποχρέωσε τὴν Ἀλβανία ν' ἀφήσει ἐλεύθερη τὴ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ὡς ὅτου ὅμως ἐπιτευχθεῖ αὐτὸ τὸ εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα, χρειάστηκε νὰ ἀγωνιστοῦν σκληρὰ οἱ Βορειοηπειρῶτες, μὲ τὴ συμπαράσταση ὁλόκληρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, νὰ ὑποστοῦν νέους διωγμοὺς καὶ μαρτύρια, νὰ κλείσουν στὸ τέλος ἐντελῶς ὅσα σχολεῖα λειτουργοῦσαν ἀκόμα καὶ ν' ἀποσύρουν τὰ παιδιά τους ἀπὸ τὰ ἀλβανικά. Ἦταν ἕνας ἀγώνας, ποὺ δὲν εἶχε ὅμοιό του, οὔτε κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, γιατὶ τότε τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν ἐλεύθερα. Ἀλλὰ ἂς πάρουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά τους.

Μὲ τὴν ὑποβολὴ τῆς ἀναφορᾶς τῶν Βορειοηπειρωτῶν πρὸς τὴν *Κ.Τ.Ε.* καὶ τὴν ἔναρξη τῆς ἐξέτασης τοῦ θέματος, ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, στὴν ὁποία γνωστοποιήθηκε τὸ περιεχόμενο τῆς ἀναφορᾶς, προσπάθησε μὲ τὶς δικές της παρατηρήσεις (23-7-34) νὰ παραπλανήσει τὴν *Κ.Τ.Ε.*, καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ νόμου ποὺ εἶχε ψηφίσει, νόμου ποὺ καταδίκαζε τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα στὸ κλείσιμο, ἀφοῦ στὴν οὐσία ἀπαγόρευε νὰ διδάσκονται τὰ παιδιὰ τῶν Βορειοηπειρωτῶν τὴ μητρική τους γλῶσσα (ἀνατέθηκε στοὺς ἀλβανοὺς δασκά-

λους νὰ διδάσκουν τὰ ἑλληνικά!). Ἡ ἀπεργία δασκάλων καὶ μαθητῶν τῶν Ἑλλήνων τῆς Β. Ἠπείρου, ἔδωσε ἀφορμὴ στὶς ἀλβανικὲς ἀρχὲς γιὰ νέες διώξεις. Τὶ συνέβαινε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴ Βόρειο Ἤπειρο, ἀπεικονίζεται στὴν ἀρθρογραφία καὶ τὶς ἀνταποκρίσεις τῶν ἐφημερίδων τῶν Γιαννίνων, τῆς Ἀθήνας ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Γιὰ τοὺς Ἀλβανούς, ὅπως ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες τους καὶ μετέδιδε τὸ ἀλβανικὸ πρακτορεῖο, δὲν συνέβαινε τίποτα. Τὸ Ἀλβανικὸ προξενεῖο Ἰωαννίνων (4-10-34) πληροφοροῦσε τοὺς Ἠπειρῶτες, μὲ ἀνακοίνωσή του, ὅτι: *Πᾶσαι αἱ ἀναγραφεῖσαι εἰς μερίδα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ τύπου καί τινας ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας περὶ πιέσεων, διώξεων κλπ. τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου, διαψεύδονται κατηγορηματικῶς. Ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ Ἑλληνικὴ μειονότης διατελεῖ ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀλβανικῶν νόμων.* (Μιὰ παρατήρηση: Τὸ Ἀλβανικὸ προξενεῖο μιλεῖ γιὰ διώξεις Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου. Δὲ διστάζει δηλαδὴ νὰ χρησιμοποιήσει τὸν ὅρο *Βόρειος Ἤπειρος*. Ἐμεῖς γιατὶ ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια τὸν ἀποφεύγομε, σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι;).

Φυσικὰ ἡ ἀνακοίνωση ὄχι μόνο δὲν ἀνέστειλε τὴν ἀρθρογραφία τοῦ τύπου γιὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν Βορειοηπειρωτῶν, ἀλλὰ τὴν ἐπέτεινε. Τὰ ἄρθρα τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων, καθὼς καὶ οἱ ἀνταποκρίσεις τους ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, ἦταν σχεδὸν καθημερινά. Σημειώθηκαν καὶ σχολιάστηκαν διαβαθμίσεις κριτικῆς γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν ἄρθρων. Ἡ *Ἤπειρος*, πολὺ περισσότερο ὁ *Κῆρυξ*, ποὺ κατηγορήθηκε στὸ παρελθὸν γιὰ φιλοαλβανικὲς προθέσεις, δὲν χρησιμοποιοῦσαν ὀξεῖς τόνους στὴν ἀρθρογραφία της, σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς ἄλλες, καὶ ἐπικρίθηκαν γιαυτό. Ἡ *Ἤπειρος* ὑποστήριζε μὲ ἐπιχειρήματα πὼς τὸ ἐκπαιδευτικὸ ζήτημα τῶν Βορειοηπειρωτῶν ἔπρεπε νὰ λυθεῖ ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ κυβέρνηση, συνιστοῦσε ὅμως στὶς συναδέλφους της νὰ μὴ χρησιμοποιοῦν στὰ κείμενά τους κουτσαβακισμοὺς καὶ κάκιστης ποιότητας δημοκοπίες καὶ ψευτοπατριωτισμούς, γιατὶ μιὰ τέτοια τακτικὴ δὲ θὰ ὠφελοῦσε κανένα. Στὸ τέλος ὑποχρεώθηκε καὶ ἡ ἴδια νὰ συμβαδίσει σχεδὸν μὲ τὶς ἄλλες ἐφημερίδες στὴν πολεμική της κατὰ τῆς Ἀλβανίας.

Οἱ γιαννιώτικες κι ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες εἶχαν ὀργανώσει δίκτυο ἀνταποκριτῶν στὴ Β. Ἤπειρο, μὲ βάση τὸ Ἀργυρόκαστρο, καὶ καμμιὰ ἐνέργεια τῶν ἀλβανικῶν ἀρχῶν δὲν τοὺς ξέφευγε. Ἔγραφε ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο (1-10-1934): *Μόλις οἱ κάτοικοι 40 ἑλληνοφώνων κοινοτήτων ἔπαυσαν, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, νὰ ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα των εἰς τὰ ἀλβανικὰ σχολεῖα, ἀμέσως ἐξεχύθη τὸ φανατικὸν μῖσος τῶν Ἀρναούτηδων καὶ κουστωδίαι συλλαμβάνουν τοὺς προύχοντας τῶν κοινοτήτων αὐτῶν καὶ τοὺς ἄλλοτε ἑλληνοδιδασκάλους, οἱ ὁποῖοι ἤδη πένονται κυριολεκτικῶς, τοὺς ὑποβάλλουν εἰς βασανιστήρια, τοὺς ρίπτουν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ τοὺς καταδικάζουν σὲ πρόστιμα 3-5*

χρυσῶν λιρῶν (2.000-3.500 δρχ.) (ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα παθόντων προκρίτων καὶ δασκάλων στὰ χωριὰ Σωτήρα, Κλεισάρι, Γεωργουτσάτες, Δερβιτσάνη κ.ἄ.). Ἄλλη ἀνταπόκριση (3-10-34) ἀνέφερε: *Ἡ θέσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Β. Ἠπείρου κατέστη τραγική. Ὁ τύραννος ἐννοεῖ νὰ πνίξῃ ὑπὸ τὸ πέλμα του τὴν φωνὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης.* Πληροφορίες μιλοῦσαν γιὰ τὸ ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ συνέλαβαν καὶ τὸν γραμματέα τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου στὸ Ἀργυρόκαστρο Γ. Παπαδόπουλο, τὸν ὁποῖο, ἀφοῦ ξυλοκόπησαν στὸ κρατητήριο, τὸν ἔστειλαν *σιδηροδέσμιον* στὰ Τίρανα (Ὁ Γεώργ. Παπαδόπουλος ἦταν πράγματι ὁ ἐμψυχωτὴς τῆς κίνησης τῶν Ἑλλήνων τῆς Β. Ἠπείρου γιὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων καὶ τὸν σεβασμὸ τῶν δικαιωμάτων τους. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκθέτει, μὲ ἀναφορὲς στὸ παρελθόν, στὸ βιβλίο του: *Ἡ ἐθνικὴ ἑλληνικὴ μειονότης εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὸ σχολικὸν αὐτῆς ζήτημα* (Ἱστορικὸν ἀρχεῖον 1921-1979), Ἔκδοσις *Ἱδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν ἐρευνῶν*, Ἰωάννινα 1981. Στὶς σελ. 97-106 παραθέτει ἀρκετὰ δημοσιεύματα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων *Νέος κόσμος, Πατρίς, Ἐλεύθερον βῆμα, Ἐλεύθερος ἄνθρωπος, Ἀνεξάρτητος, Καθημερινή, Ἔθνος, Πρωΐα).*

Οἱ διαμαρτυρίες γιὰ τὶς διώξεις δὲν στρέφονταν μόνον ἐναντίον τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς. Οἱ ἀντιπολιτευόμενες μάλιστα ἐφημερίδες ἦταν δριμύτατες στὶς ἐπικρίσεις τους. Τὸ θέμα εἶχε συζητηθεῖ καὶ στὴ Βουλή, ὅπου ἀκούστηκαν πολλὲς ἐπικρίσεις ἐναντίον τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Μαξίμου γιὰ τὴ στάση τῆς Ἑλλάδας· εἶχε μὲν διαμαρτυρηθεῖ στὰ Τίρανα, ἐπαναπαυόταν ὅμως στὶς παραπλανητικὲς διαβεβαιώσεις τῆς Ἀλβανίας ὅτι θὰ ἐξέταζε τὰ παράπονα τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας καὶ θὰ διευθετοῦσε τὸ θέμα. Τὸ *Ἔθνος* (1-10-34) σχολιάζοντας τὴ χαλαρὴ ἀντίδραση τῆς κυβέρνησης, σημείωνε: *Αἱ νέαι ἀλβανικαὶ θρασύτητες εἰς βάρος τῆς ἑλληνικῆς ἀξιοπρεπείας, κορυφώνουν ἀναντιρρήτως τὴν ἀγανάκτησιν τῆς ἑλληνικῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ ἡ ἀγανάκτησις αὕτη -εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ πληροφορηθῇ ὁ κ. Μάξιμος- στρέφεται ὄχι τόσον ἐναντίον τῆς ἀλβανικῆς, ὅσον ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Διότι νὰ μᾶς προκαλῇ καὶ νὰ μᾶς τσαλακώνῃ ἡ Ἀγγλία εἰς τὴν Κύπρον ἢ ἡ Ἰταλία εἰς τὴν Δωδεκάνησον, ἂς πάῃ στὸ διάβολο ἐπὶ τέλους. Καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ἔχουν στόλους καὶ ἀεροπλάνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ μικρὰ Ἑλλὰς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ βάλῃ. Νὰ μᾶς προκαλῇ καὶ ἡ Ἀλβανία ὅμως καὶ νὰ μᾶς τσαλακώνῃ εἰς τὴν Βόρειον Ἤπειρον, αὐτὸ νομίζομεν ὅτι ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ὑπομονῆς. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ λάβῃ τὴν προσήκουσαν στάσιν ἀμέσως. Δὲν λέγομεν νὰ στείλῃ ἐξ ἀφορμῆς τῆς συλλήψεως τοῦ γραμματέως τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου Ἀργυροκάστρου τὸν ἑλληνικὸν στόλον νὰ βομβαρδίσῃ τὸ Δυρράχιον, ὅπως οἱ Ἰταλοὶ ἐβομβάρδισαν τὴν Κέρκυραν διὰ τὸν φόνον τοῦ Τελλίνι. Ἐπιμένομεν ὅμως νὰ ἐπιστηθῇ, κατὰ τελεσιγραφικὸν τρόπον ἡ προσοχὴ τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσε-*

ως ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ ἔχουν τὰ ἀνθελληνικὰ μέτρα της.

Τὶς βιαιότητες ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Βορείου Ἠπείρου ἐπιδοκίμαζαν καὶ ὑποκινοῦσαν καὶ οἱ ἀλβανικὲς ἐφημερίδες τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἄλλοτε ὠμὰ καὶ χωρὶς προσχήματα κι ἄλλες φορὲς μὲ ἤπιους τόνους, κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους κρυβόταν ἡ ἀπροσχημάτιστη ἔγκριση τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης. Τέτοιους τόνους χρησιμοποιοῦσε καὶ ἡ *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου, στὴν ἀρθρογραφία της. Ἡ ἀναδημοσίευση ἄρθρου (12-10-34) τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο*, ἔγινε αἰτία προστριβῶν μεταξὺ τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων. *Ὅταν τὰ ἄλλα κράτη* -ἔγραφε ἡ *«Δημοκρατία»- μεταξύ των, καὶ οἱ γείτονες οἱ δικοί μας ἔχουν ἀρνηθῆ κάθε δικαίωμα διὰ τὰς μειονότητας, τὸ κράτος μας τὰς μεταχειρίζεται μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως καὶ τοὺς ὑπηκόους του. Ἀληθῶς ἡ Ἀλβανία εἶναι ἡ μόνη χώρα εἰς τὸν κόσμον!!!* (τὰ θαυμαστικὰ δικά μου...) *ποὺ τηρεῖ, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, τὰς ὑποσχέσεις της, τὰς ὁποίας ἔχει ἀναλάβει ἀπέναντι τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς Γενεύης (ΚΤΕ). Ἀντὶ ὅμως νὰ ἐκτιμηθοῦν αὐταὶ αἱ διαθέσεις τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους, τοὐναντίον ἐπιδεικνύεται μία μὴ ἀναγνώρισις καλωσύνης ἀδικαιολογήτου. Αὐτὸ τὸ πικρὸν πρᾶγμα μᾶς τὸ ἀποδεικνύει τὸ μὴ καλὸν φέρσιμον μερικῶν ἑλληνοφώνων χωριῶν* (ὅλων...)*, τὰ ὁποῖα ἀρνοῦνται νὰ ἀποστείλουν τὰ παιδιά τους στὰ σχολεῖα. Γιατὶ αὐτὸ τὸ φέρσιμο; —Θέλομεν ἰδιωτικοὺς δασκάλους, διοριζομένους καὶ πληρωνομένους ἀπὸ ἡμᾶς,* λέγουν οἱ ἑλληνόφωνοι. *Ἀλλὰ ξεχνοῦν ὅτι ἕνα τέτοιο πρᾶγμα ἀπαγορεύεται ἀπὸ τὸ σύνταγμα, πρὸ τοῦ ὁποίου εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ὑποκλιθῆ ὅλον τὸ ἔθνος. Τὸ κράτος ἔχει χρέος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ δικαιώματα εἰς τὰς μειονότητας καὶ νὰ τὰς ἀφήσῃ ἐλευθέρας νὰ μάθουν τὰς γλώσσας των. Ὅσο γιὰ τοὺς δασκάλους, αὐτὸ εἶναι ἔργον καὶ μόνον τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον δὲν μπορεῖ νὰ δεχθῆ μὲ κανέναν τρόπον ν' ἀφήνῃ ἐλεύθερα τὰ χωριὰ νὰ διορίζουν ἰδιωτικοὺς δασκάλους, ποὺ φυσικὰ δὲν πληρώνονται ἀπὸ τὰ χωριά, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ πληρώνουν ἀκόμα καὶ τοὺς ἀγροφύλακες, ἀλλὰ ἀπὸ πηγὰς ἄλλας. Τότε πῶς μπορεῖ νὰ παραδεχθῆ τὸ κράτος ἕνα τέτοιο πρᾶγμα, ποὺ δημιουργεῖ κράτος ἐν κράτει; Ὅταν σήμερα ἑκατοντάδες ἑλληνικῶν χωριῶν ὑποφέρουν γιὰ σχολεῖα, τουναντίον γιὰ 53 χωριὰ ἑλληνόφωνα βρίσκονται 36 σχολεῖα μὲ διδασκάλους διαλεχτοὺς* (φυσικὰ Ἀλβανούς...) *γιὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία γίνεται τακτικὰ 6 ὥρας τὴν ἑβδομάδα... Εἰμπορεῖ νὰ ἔχουν γίνει καὶ λάθη, στέλνοντας στὰ ἑλληνόφωνα χωριὰ δασκάλους ποὺ δὲν ἐγνώριζαν τὴν ἑλληνικήν...* Αὐτὸς ὁ ἤπιος τόνος στὴν προβολὴ τῶν ἐπιχειρημάτων ἦταν ἡ πιὸ ὕπουλη προσπάθεια παραπλάνησης τῆς κοινῆς γνώμης. Τὰ ἐπιχειρήματα τῆς *Δημοκρατίας* δὲν ἀπέβλεπαν σὲ τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ κάνουν τὸ ἄσπρο μαῦρο. Ἡ Ἀλβανία, γιὰ νὰ τῆς παραχωρηθεῖ ἡ Βόρειος Ἤπειρος,

ὑποχρεώθηκε, μὲ πρωτόκολλα καὶ διεθνεῖς δεσμεύσεις, ν' ἀναγνωρίσει ὅλα τὰ δικαιώματα τῶν Βορειοηπειρωτῶν στὴ μόρφωση τῶν τέκνων καὶ τὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία τους, ὅπως συνέβαινε ἐπὶ τουρκοκρατίας. Δὲν ὑπόγραψε συμφωνίες νὰ διδάσκονται τὰ ἑλληνόπουλα τὰ ἑλληνικὰ σὲ ἀλβανικὰ σχολεῖα κι ἀπὸ ἀλβανοὺς δασκάλους ποὺ δὲν γνώριζαν τὴν ἑλληνική, μιὰ ὥρα τὴν μέρα, ὅπως καὶ ἡ ἴδια ἐφημερίδα ὁμολογοῦσε. Ὑπέγραψε καὶ τῆς παραχωρήθηκε ἡ Β. Ἤπειρος μὲ τὴ δήλωσή της ὅτι θὰ κρατήσει ἀνοιχτὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὅπου θὰ δίδασκαν ἕλληνες δάσκαλοι ὅλα τὰ μαθήματα στὴν ἑλληνική, ἐκτὸς τοῦ μαθήματος τῆς ἀλβανικῆς. Τὸ σύνταγμά τους οἱ Ἀλβανοὶ τὸ διαμόρφωσαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ν' ἀποκλειστεῖ ἡ δυνατότητα τῆς συνέχισης τῆς παράδοσης καὶ νὰ κλείσουν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὅπως καὶ ἔγινε. Ἐξάλλου, αὐτὸ τὸ ὑπόδειγμα κράτους σὲ παγκόσμια κλίμακα! -ὅπως ὑπερηφανευόταν ἡ *Δημοκρατία*- εἶχε φέρει τὶς ἑλληνικὲς κοινότητες σὲ τέτοια ἔνδεια, ποὺ οὔτε ἕνα ἀγροφύλακα δὲ μποροῦσαν νὰ διορίσουν, ὅπως καὶ ἡ ἴδια παραδεχόταν. Φυσικὰ ἡ *Δημοκρατία* στὴ συνέχεια τοῦ ἄρθρου της θὰ καταφερθεῖ ἐναντίον τοῦ συνόλου τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων ποὺ κατηγοροῦσαν τὴν Ἀλβανία, κάνοντας τὴν τρίχα-τριχιά, ὅπως συνήθιζε στὶς περιπτώσεις ποὺ ἤθελε ν' ἀνοίξει πόλεμο ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Καταλήγοντας, γιὰ νὰ φέρει διάσπαση στὸ ἑλληνικὸ στρατόπεδο, ἔγραφε, ψευδόμενη, πὼς τὰ περισσότερα σχολεῖα τῆς μειονότητας ἄρχισαν νὰ ἐπαναλειτουργοῦν καὶ αὐτὸ τὸ καλὸ παράδειγμα, ἔλεγε, θὰ συνετίσει καὶ τ' ἄλλα χωριά, τὰ ὁποῖα μερικοὶ ταραχοποιοί, ποὺ θέλουν νὰ ψαρέψουν στὰ θολὰ νερά, τὰ ὁδήγησαν σὲ σφαλερὸ δρόμο.

Στὶς 15-10-34 ἡ *Ἐλευθερία* ἀναδημοσίευσε ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* τὸ ἄρθρο τῆς *Δημοκρατίας*, γράφοντας ὅμως, πικρόχολο σχόλιο γιὰ *τὴν δυάδα τῶν μωρῶν παιδαρίων* (ἐννοεῖ τοὺς ἀρθρογράφους τῆς *Ἠπείρου* Δ. Χατζῆ καὶ Δ. Κάτση), μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἡ δημοσίευση τοῦ ἄρθρου τῆς *Δημοκρατίας* δὲν εἶχε καμιὰ θέση σὲ ἐφημερίδα ἑλληνικὴ καὶ μάλιστα σὲ ἐφημερίδα ποὺ ἐκδίδεται *ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου ἑλληνικῆς Ἠπείρου*. Τὸ φταίξιμο τὸ καταλόγιζε στὰ δυὸ παιδάρια (τὸ ἕνα ἔλεγε εἶναι ἀγράμματο, τὸ ἄλλο ἀνήλικο) καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς βοηθοῦσαν γιὰ νὰ ἐκδίδουν τὴν ἐφημερίδα τους. *Γνωρίζομεν ὅτι γράφοντες ταῦτα* -κατέληγε- *θὰ ὑποστῶμεν καταιγίδα ἀγενῶν καὶ χυδαίων ὕβρεων ἀπὸ τ' ἀνόητα καὶ ἀσυνείδητα ταῦτα μειράκια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρεσβύτερον* (ὁ Δ. Κάτσης) *τυγχάνει δυστυχῶς καὶ Βορειοηπειρώτης, ἀλλὰ εἶναι προτιμώτερον νὰ ὑβρίζεται κανεὶς ἀπὸ τοιαῦτα ὄντα, παρὰ νὰ ἐπαινῆται.* Γιατὶ ἀναδημοσίευσε ὅμως τὸ ἄρθρο τῆς *Δημοκρατίας* ὁ Χρηστοβασίλης; Μᾶλλον, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ πάρει ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράψει τὸ σχόλιο ἐναντίον τῶν *παιδαρίων*. Δὲν τοὺς τὸ συγχωροῦσε ὅτι τὸν εἶχαν ἀμφισβητήσει ὡς πολιτικὸ καὶ δημοσιογράφο. Μόνο τὸ λογοτεχνικὸ καὶ γενικότερα πνευματικὸ ἔργο του εἶχαν σεβαστεῖ... Ὅπως ἦταν φυσικό, τὰ *παιδάρια* ἀπάντησαν σύντομα καὶ

μὲ τὸ δικό τους τρόπο: *Μᾶς κατηγορεῖ* -ἔγραφαν- *ὁ Χρηστοβασίλης, ὅτι ἡ «Ἤπειρος» μὲ τὴ δημοσίευση τοῦ ἄρθρου τῆς «Δημοκρατίας» δείχνει ὅτι δὲν θέλει νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα τῶν Βορειοηπειρωτῶν γιὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Εἶναι συκοφάντης!..* Ἀπὸ τὴν πλευρά του ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* συνέχιζε τὴν ἔντονη ἀρθρογραφία του ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν. *Αἱ ἀλβανικαὶ αὐθαιρεσίαι,* τόνιζε (14-10-34) *δὲν θ' ἀφήσουν ἀδιάφορον τὴν Ἑλλάδα... Ὑπάρχει καὶ μία ἐθνικὴ συνείδησις, τῆς ὁποίας τὰ ὅρια δὲν χωρίζονται μὲ σύνορα καὶ μὲ συνθήκας καὶ ἡ πρόσφατος ἱστορία* (πόλεμοι τοῦ 1912-13) *μᾶς διδάσκει ὅτι, ὅταν ἡ συνείδησις αὐτὴ προσεβλήθη καὶ ἐξηγέρθη, τίποτε δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν σταματήσῃ εἰς τὸν δρόμον της.*

Στὸ μεταξὺ ἄρχισαν νὰ κινητοποιοῦνται οἱ Βορειοηπειρῶτες σ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ συγκροτοῦν συλλαλητήρια διαμαρτυρίας. Στὶς 14-10-34 ἔγινε στὴν Ἀθήνα μεγάλη συγκέντρωση στὸ θέατρο *Διόνυσος*. Μίλησαν πολλοὶ ἐκπρόσωποι (τοὺς λόγουστους δημοσίευσε τὶς ἑπόμενες μέρες ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν*) καὶ ἐγκρίθηκε ψήφισμα, μὲ τὸ ὁποῖο καταγγελόταν ἡ Ἀλβανία γιὰ τὰ ὅσα διέπραττε στὴ Βόρειο Ἤπειρο. Τὸ ψήφισμα διαβιβάστηκε στὴν κυβέρνηση, στοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων καὶ πρὸς τὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*. Μετὰ τὴ συγκέντρωση συγκροτήθηκε διαδήλωση ποὺ κατευθύνθηκε πρὸς τὴν ἀλβανικὴ πρεσβεία γιὰ τὴν ἐπίδοση τοῦ ψηφίσματος. Συγκεντρώσεις ἔγιναν στὴν Πάτρα καὶ σ' ἄλλες πόλεις. Στὰ Γιάννινα, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Γ. Σακκᾶ, προέδρου, τότε τῆς *Πανηπειρωτικῆς ἑνώσεως ἐφέδρων πολεμιστῶν*, συγκροτήθηκε, στὶς 19-10-34, σύσκεψη τῶν προεδρείων τῶν σωματείων κι ὀργανώσεων τῆς πόλης, ὅπου συζητήθηκε ἡ κατάσταση στὴ Β. Ἤπειρο καὶ καυτηριάστηκε ἡ στάση τῶν Ἀλβανῶν. Οἱ συγκεντρωθέντες συγκρότησαν ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Κων. Ρώϊμπα, Κων. Φρόντζο, Σ. Συρμακέση, Χρ. Χρηστοβασίλη, Χαρ. Βάρφη καὶ Γρηγ. Σακκᾶ, τὴν ὁποία ἐξουσιοδότησαν νὰ χειριστεῖ τὸ θέμα «ἐν λευκῷ», μὲ κύρια ἐπιδίωξη τὴ συγκρότηση συλλαλητηρίου.

Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ πείσει τοὺς Ἕλληνες, καὶ τὴ διεθνὴ κοινὴ γνώμη οὔτε γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν ἐνεργειῶν της ἀπέναντι στὸ θέμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Βορείου Ἠπείρου, οὔτε γιὰ τοὺς ἰσχυρισμούς της ὅτι δὲν ἀσκοῦσε τρομοκρατία ἐναντίον τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, ἐξαιτίας τῆς συνεχιζόμενης ἄρνησης νὰ στείλουν τὰ παιδιά τους στὰ ἀλβανικὰ σχολεῖα, ἄλλαξε τακτική, ὅπως πάντοτε ἔκανε, ὅταν βρισκόταν σὲ δύσκολη θέση. Μετατόπισε τὸ θέμα ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴ Βόρειο Ἤπειρο, σ' ἐκείνη τῆς Τσαμουριᾶς. Χρησιμοποίησε τὸ ἀλβανικὸ πρακτορεῖο εἰδήσεων γιὰ νὰ μεταδώσει διεθνῶς ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας *Μπέσα* τῶν Τιράνων. Στὸ ἔντονα ἀνθελληνικὸ ἄρθρο της ἡ *Μπέσα* ὑποστήριζε ὅτι οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς προσπαθοῦσαν μὲ κάθε μέσο νὰ ἐξωθήσουν τοὺς Τσάμηδες νὰ μεταναστεύσουν στὴν Τουρκία, μὲ τὸ πρό-

σχημα τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας. Οἱ συλλήψεις, οἱ ἐκτοπίσεις, οἱ δαρμοὶ καὶ οἱ φόνοι -συνέχιζε- κατάντησαν, γιὰ τοὺς δυστυχεῖς Τσάμηδες κοινὰ πράγματα, κατὰ τὰ 22 χρόνια τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας. Ἀπέναντι σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση, ἀπὸ τὴν ὁποία ὑποφέρει ἡ ἀλβανικὴ μειονότητα, ὁ ἑλληνικὸς τύπος καὶ ἡ ἐπίσημη Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ ἐκτιμήσουν τὴν εὐθύτητα τῆς συμπεριφορᾶς τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, καθὼς καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία ποὺ ἀπολαμβάνει ἡ ἑλληνικὴ μειονότητα τῆς Ἀλβανίας, σ' ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὴ διδασκαλία τῆς γλώσσας, μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς μειονότητας στὶς ἀνώτερες θέσεις τῆς Διοίκησης, καὶ μὲ τὴν ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τους. Ἀντίθετα οἱ Τσάμηδες στὴν Ἑλλάδα οὔτε σχολεῖα, οὔτε συμμετοχὴ στὴ Διοίκηση εἶχαν, ἔστω καὶ μ' ἕνα ἀγροφύλακα. Γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου της ἡ *Μπέσα* δέχτηκε ἀπὸ τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες πυρὰ ὁμαδόν. *Αἱ ἄθλιαι πονηρίαι τῶν Ἀλβανῶν* τιτλοφοροῦσε τὸ ἄρθρο του ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (22-10-34). Ἀνέτρεπε μὲ ἐπιχειρήματα ὅλες τὶς θέσεις της, τὶς ἀναφερόμενες στὴ διαβίωση τῶν Τσάμηδων. Εἶναι ἐλεύθεροι, ἀπαντοῦσε, ἔχουν τὶς περιουσίες τους, ἔχουν τὰ δικά τους σχολεῖα, ἀπολαμβάνουν ἰσοπολιτεία. *Ἀλλὰ καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν δεχθῶμεν ὅτι εὐσταθοῦν αἱ αἰτιάσεις τῆς ἀλβανικῆς ἐφημερίδος, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι δ ι ε θ ν ῶ ς ἡ Ἑλλὰς οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν ἀνέλαβεν ἔναντι τῶν μουσουλμάνων τῆς Τσαμουριᾶς, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ Ἀλβανία καὶ διὰ πρωτοκόλλων καὶ διὰ δηλώσεων ὑπεσχέθη νὰ σεβασθῇ τὰς ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ γλώσσης δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου. Συσχέτισις, λοιπόν, μεταξὺ τῶν δύο θεμάτων δὲν ὑφίσταται.* Ἐξάλλου, πρόσθετε, οἱ μουσουλμάνοι τῆς Τσαμουριᾶς, συμμετέχουν στὴ διοίκηση, πολλὲς φορὲς μὲ παραγκωνισμὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδιαίτερα στὴν αὐτοδιοίκηση, ὅπου οἱ πρόεδροι καὶ τὰ κοινοτικὰ συμβούλια στὶς κοινότητες τῶν Τσάμηδων συγκροτοῦνται ἀπὸ τοὺς ἴδιους, ἐνῶ κατέχουν σημαντικὲς θέσεις (ἀντιπροέδρων) σὲ πόλεις τῆς περιοχῆς. Ἄρθρο γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ *Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος* καθὼς καὶ τὴ ζωὴ τῆς ἀλβανικῆς μειονότητας στὴν Ἑλλάδα (τίτλος τοῦ ἄρθρου: *Οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ ἡ ἐν τῇ Ἀλβανικῇ ἐπικρατεία ἑλληνικὴ μειονότης)* δημοσίευσε καὶ ἡ *Ἐλευθερία* (29-10-34), μὲ ἀφορμὴ τὸ ἄρθρο τῆς *Μπέσα*. *Δὲν ἔχομεν* -κατέληγε- *οὐδὲν παράπονον ἐναντίον τοῦ ἐνταῦθα ἀλβανικοῦ προξενείου* (εἶχε στείλει στὶς ἐφημερίδες τὸ ἄρθρο τῆς *Μπέσα*), *τοῦ κοινοποιοῦντος εἰς ἡμᾶς τὰ τηλεγραφικὰ ἀνακοινωθέντα τῶν Τιράνων, διότι εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεώς του, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ θέλῃ νὰ μᾶς πείσῃ, ὅτι λειτουργοῦν τὰ ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐνῶ στεροῦνται ταῦτα ἑλλήνων διδασκάλων, καὶ ὅτι τὸ ἐν Ἀργυροκάστρῳ βάρβαρον συλλαλητήριον ἐστρέφετο κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου καὶ ὄχι ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος! Τότε διατὶ νὰ γίνῃ πρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου καὶ νὰ λιθοβοληθῇ τοῦτο καὶ διατὶ νὰ ἐκστομισθοῦν αἱ ἀγενέστεροι ὕβρεις ἐναντίον*

ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως εἴμεθα αὐθεντικῶς πληροφορημένοι;

Ἐκτενέστατο ἄρθρο *Ἐπὶ τοῦ ἀλβανικοῦ ἀνακοινωθέντος*, εἶχε δημοσιεύσει ἐνωρίτερα ἡ *Ἤπειρος* (22-10-34). *Διὰ τῆς, ὑπὸ μορφὴν δελτίου τύπου, διατυμπανίσεως τῶν γνωμῶν καὶ πληροφοριῶν τῆς «Μπέσα»* -ἔγραφε- *ἐμφανίζεται τὸ ἐπίσημον ἀλβανικὸν κράτος ἀποδεχόμενον καὶ υἱοθετοῦν τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ φαιδρολογήματα, δυνάμενα ἄλλωστε ν' ἀποτελέσωσι κακῆς ποιότητος δημοσιογραφικὸν τερτίπιον. Ἀλλὰ* (τὸ περιεχόμενον τοῦ ἄρθρου) *βαρυτάτην ἐπισύρει τὴν εὐθύνην τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, ἀπέναντι τῶν «δυστυχῶν» αὐτῶν Τσάμηδων* (εἰς τοὺς ὁποίους ἀναφέρεται) *καὶ ἀπέναντι τῆς διεθνοῦς κοινωνίας. Πῶς, λοιπόν, ἀπὸ εἰκοσαετίας, οἱ Τσάμηδες συλλαμβάνονται, οἱ Τσάμηδες δέρνονται, ἐκτοπίζονται, φονεύονται, ἡ «ἀλβανικὴ» αὐτὴ μειονότης καταδυναστεύεται καὶ ἡ Ἀλβανία σιγᾷ; Ἀκούει τοὺς ἀδελφούς της νὰ γογγύζουν καὶ δὲν διαμαρτύρεται ἔστω καὶ τυπικῶς; Δὲν καταγγέλλει ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν τὸν τύραννον, δὲν προβαίνει, τουλάχιστον, εἰς ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα παραστάσεις διὰ τῶν ἀντιπροσωπειῶν της; Καὶ αἴφνης ξυπνᾷ καὶ ἐκδίδει δελτίον τύπου. Διατὶ ἐξεδόθη; Διὰ νὰ παραλληλίσῃ τοὺς Τσάμηδες μὲ τοὺς δεινῶς διωκομένως τελευταίως Βορειοηπειρώτας; Τί κοινὰ ἔχουν οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ; Οἱ μὲν* (Βορειοηπειρῶτες) *ἀποτελοῦσι ἀνεγνωρισμένην διεθνῶς ἑλληνικὴν μειονότητα, μὲ δικαιώματα ἀνεγνωρισμένα ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Ἀλβανίας καὶ τελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν». Οἱ δὲ* (Τσάμηδες) *μὴ ἀποτελοῦντες ἀνεγνωρισμένην μειονότητα, ἐξηρέθησαν ἄκοντες τῆς ἀνταλλαγῆς, διὰ τῆς ὀψίμου ἀθρόας ἀλβανοποιήσεως τῆς καταγωγῆς των, οὐδένα δὲ ἄλλον πόθον ἔχουσι ἢ νὰ ἐπιστρέψωσι ἡμέραν τινὰ εἰς τοὺς κόλπους τῆς φυσικῆς των μητρὸς πατρίδος, τῆς Τουρκίας. Δι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ Τσάμηδες πωλοῦν τὰ κτήματά των καὶ μεταναστεύουν εἰς τὴν Τουρκίαν. Διατὶ εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν «πατρίδα» των, τὴν Ἀλβανίαν; Περίεργον, ἀλλ' ἡ «ἀλβανικὴ» μειονότης προτιμᾷ τὴν Τουρκίαν, ἂν καὶ εὑρίσκεται πολὺ μακράν. Ἰσχυρίζεται* (ἡ *Μπέστυ*) -συνέχιζε ἡ *Ἤπειρος*- *ὅτι δὲν ἔχουν σχολεῖα καὶ δὲν μετέχουν εἰς τὴν διοίκησιν, οὔτε δι' ἑνὸς ἀγροφύλακος. Καμμία διάταξις τοῦ ἑλληνικοῦ συντάγματος δὲν τὸ ἀπαγορεύει αὐτό. Ἐξάλλου ὅλοι σχεδὸν αἱ ἐν Τσαμουριᾷ μουσουλμανικαὶ κοινότητες ἔχουν νηπιαγωγεῖα, μονοτάξια, διτάξια καὶ ἑξαθέσια δημοτικὰ σχολεῖα, μὲ ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν, φοιτοῦν εἰς τὰ γυμνάσια καὶ κανεὶς δὲν τοὺς ἀπαγορεύει νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ ὅλας τὰς ἀνωτάτας σχολάς. Ἂν δὲν προώδευσαν εἰς τὴν Διοίκησιν, πέραν τῆς ἀγροφυλακῆς, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν τὸ ἠθέλησαν. Ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος εἰς τὰς ἀνωτέρας θέσεις τῆς ἀλβανικῆς διοικήσεως, αὕτη ἀναντιρρήτως ὀφείλεται εἰς τὸ φιλοπρόοδόν της, εἰς τὴν ἀνωτέραν τῆς συνήθους ἐν Ἀλβανίᾳ μόρφωσίν της καὶ εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν Ἀλβανῶν ἐχόντων*

ἀνάλογα προσόντα, πρᾶγμα ποὺ ἀναγκάζει τὴν ἀλβανικὴν κυβέρνησιν νὰ προστρέχῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μειονότητα. Καὶ κατέληγε ἡ ἐφημερίδα: *Ὁ σκοπὸς τοῦ ἀλβανικοῦ πρακτορείου ἀποτελεῖ μίαν παιδαριώδη προσπάθειαν ἀντιπερισπασμοῦ, διὰ τὴν προσεχῆ συζήτησιν ἐνώπιον τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν» τοῦ ζητήματος τῶν σχολείων τῆς Βορείου Ἠπείρου. Μίαν προσπάθειαν θολώματος τῶν νερῶν. Μία ἔνδειξις ὅτι τὸ συμπαθὲς ἀλβανικὸν βρέφος δὲν ἔμαθεν, φαίνεται, ἀκόμη, ὅτι εἶναι δυνατὸν ἕνα δελτίον τύπου, ἀντὶ νὰ ἐκθέτῃ γεγονότα, νὰ ἐκθέτῃ τὸν ἐκδίδοντα.*

Τὶ εἶχε συμβεῖ ὅμως στὸ Ἀργυρόκαστρο; Μὲ ὑποκίνηση τῶν ἀλβανικῶν ἀρχῶν ὀργανώθηκε συλλαλητήριο (ἀρχὲς τοῦ τρίτου δεκαημέρου τοῦ Ὀκτωβρίου) μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ προξενεῖο, ποὺ μετατράπηκε σὲ ὀχλοκρατικὴ ἐκδήλωση, μὲ ἀποδοκιμασίες τοῦ πρόξενου, βρισιές, λιθοβολισμοὺς τοῦ κτιρίου καὶ ἐξύβριση τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς ἑλληνικῆς σημαίας. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συγκεντρωθέντες ἦταν ἀπὸ τὰς γύρω κωμοπόλεις, Πρεμετὴ κ.ἄ. Στὴ συγκέντρωση πῆραν μέρος καὶ οἱ μαθητὲς τῶν ἀλβανικῶν σχολείων Ἀργυροκάστρου. Ἀνάμεσα στοὺς ὁμιλητὲς ποὺ παρακινοῦσαν τὸ πλῆθος σὲ ἀνθελληνικὲς ἐκδηλώσεις -τὶς χαρακτήριζαν ὡς ἀντίποινα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων- ἦταν καὶ ὁ Τζαβὴτ μπέης, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας *Δημοκρατία* τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ἡ Ἑλληνικὴ πρεσβεία τῶν Τιράνων διεμαρτυρήθηκε ἔντονα στὴν ἀλβανικὴ κυβέρνηση γιὰ τὰ ἐπεισόδια, γιαυτὸ κι ὁ ἀλβανὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα ἐπισκέφτηκε τὸν ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν Μάξιμο γιὰ νὰ δώσει ἐξηγήσεις καὶ νὰ ἐκφράσει τὴ λύπη τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης. Στὰ Γιάννινα γινόταν τὸ ἀντίθετο. Τὸ ἀλβανικὸ προξενεῖο διέψευδε ὅτι εἶχαν γίνει γεγονότα σὲ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου Ἀργυροκάστρου. Ὅλες οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἀπάντησαν μὲ καυστικὰ σχόλια.

Μετὰ τοὺς βανδαλισμοὺς τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ προξενείου Ἀργυροκάστρου, ἀνέβηκαν καὶ οἱ τόνοι στὸ περιεχόμενο τῶν ἄρθρων τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων. *Ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων* ἀναφωνεῖ ὁ Εὐθ. Τζάλλας στὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (28-10-34). Ἀνασκοποῦσε τὰ γεγονότα, διεκτραγωδοῦσε τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ καλοῦσε τοὺς Ἠπειρῶτες νὰ ὁρκιστοῦν ὅτι *θὰ κηρυχθῶσιν ἀλληλέγγυοι μετὰ τῶν ἀδελφῶν Βορειοηπειρωτῶν, ὅτι τὸν πρὸς διατήρησιν τῶν ἀνεγνωρισμένων δικαιωμάτων των, τῶν σχολείων των καὶ τῶν ἐκκλησιῶν των ἀγῶνα θεωροῦν κοινὴν ὑπόθεσιν.* Καὶ κατέληγε: *Προειδοποιοῦμεν ὅτι καὶ εἰς τὴν βίαν ἀκόμη θὰ καταφύγωμεν, ἀντιτάσσοντες βίαν κατὰ τῆς βίας καὶ ἐκδίκησιν κατὰ τῶν διωγμῶν.*

Ἡ ἐπιτροπὴ ποὺ συγκροτήθηκε ἀπὸ τὰ προεδρεῖα τῶν ὀργανώσεων στὰ Γιάννινα, ἐξουσιοδοτημένη γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἀντίδρασης τῶν κατοίκων ἀπέναντι στὶς ἀλβανικὲς δραστηριότητες σὲ βάρος τῶν Βορειοηπειρωτῶν, ἀποφάσισε τὴ συγκρότηση συλλαλητηρίου. Πραγματοποιήθηκε στὶς 28-10-

34, στὸ κινηματοθέατρο *Εὐστρατιάδη* καὶ στοὺς γύρω χώρους. Κατὰ τὶς περιγραφὲς τῶν ἐφημερίδων ἡ συγκέντρωση ἦταν ὀγκωδέστατη καὶ πῆραν μέρος ὅλοι οἱ Γιαννιῶτες καθὼς καὶ οἱ Βορειοηπειρῶτες τῆς πόλης. Ἀγόρευσαν πολλοὶ ρήτορες, ἀναφέρθηκαν στὶς πιέσεις τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ στοὺς βανδαλισμοὺς σὲ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου τοῦ Ἀργυροκάστρου. Τέλος ἐγκρίθηκε ψήφισμα, μὲ ἀποδέκτες τὸν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, τὸν πρωθυπουργό, τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων, κ.ἄ. Τὸ ψήφισμα, τὸ ὑπέγραφαν ὁ πρόεδρος τῆς διαρκοῦς ἐπιτροπῆς *τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος* Χρ. Χρηστοβασίλης κι ὁ γενικὸς γραμματέας Κων. Φρόντζος, περιλάμβανε τὰ ἑξῆς: *Τὸ δρᾶμα τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν μας Βορειοηπειρωτῶν, ἡ σπιλωθεῖσα ἑλληνικὴ ἀξιοπρέπεια ἐν Ἀργυροκάστρῳ, ἡ καταπάτησις καὶ περιφρόνησις διεθνῶν συνθηκῶν καὶ δηλώσεων σᾶς καλοῦν. Εἶσθε ἡ συνισταμένη τῆς ἑλληνικῆς τιμῆς καὶ ἀξιοπρεπείας, ὑπέχετε ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην ἀπέναντι τῆς μακραίωνος ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Οἱ Ἕλληνες εἶναι μαζί σας. Αἱ οἰμωγαὶ τῶν δυστυχισμένων ἀδελφῶν μας κατατυραννουμένων παρὰ βαρβάρου δυνάστου, ἀκούονται ἐνταῦθα καὶ συνέχουν τὰς ψυχάς μας. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἠπείρου, τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης, γρηγοροῦν. Καλεῖσθε νὰ φανῆτε ἀντάξιοι τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Πατρίδος. Ἐπιβάλετε εἰς τοὺς γείτονας τὸν σεβασμὸν τῆς ἀξιοπρεπείας μας καὶ τῶν Συνθηκῶν. Ἀξιώσατε παρὰ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν» ἔμπρακτον καὶ οὐχὶ πλατωνικὴν ἐπέμβασιν πρὸς σωφρονισμὸν τῶν βαρβάρων ταραξιῶν. Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς παρέδωσε τὴν Βορείαν Ἤπειρον τὸ 1914, ὑπὸ τὸν ὅρον τῶν προνομίων. Καταπατουμένων δὲ αὐτῶν ἤδη, οὐδεμία δέσμευσις ἵνα τὴν παραλάβῃ καὶ πάλιν. Καὶ εἶναι πρὸς τοῦτο ἱκανός. Θὰ ἀναβιώσῃ τὸ σύνθημα: Ἕνωσις ἢ Θάνατος.* Δὲ συγκινοῦν πολλοὺς αὐτὰ σήμερα. Κι ὅμως ἀποτελοῦν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας κι ὄχι μόνο τῆς Ἠπείρου...

Ὁ Κων. Φρόντζος μὲ τὴν πρώτη γυναίκα του Ἔλλη Δευτεραίου, πρώτη ἀπὸ δεξιά.

Τὰ αἰσθήματα τοῦ γιαννιώτικου λαοῦ, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τὴν ἐξύβριση τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, - εἶχαν

τραυματιστεῖ, γιαυτὸ καὶ οἱ ἐκδηλώσεις στὸ συλλαλητήριο, ὅπως καὶ ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων ἦταν ἐμπρηστικὲς καὶ ἔτειναν πρὸς ἀκραῖες ἀντιδράσεις. Τὴν πικρία καὶ τὴν ἀγανάκτηση τῶν Ἠπειρωτῶν γιὰ τὶς συνεχιζόμενες στὴ Βόρειο Ἤπειρο βιαιότητες, ἐπέτεινε καὶ ἡ ὄχι σθεναρὴ ἀντίδραση τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης. Τὸ σύνθημα, συνεπῶς, στὸ ὁποῖο κατέληγε τὸ ψήφισμα τοῦ συλλαλητηρίου *Ἕνωσις ἢ θάνατος* (ἦταν τὸ σύνθημα τῶν ἀγώνων γιὰ τὴν αὐτονομία τῆς Β. Ἠπείρου) δὲν ἦταν κενὸ ἀπὸ περιεχόμενο, εἶχε ἀντίκρυσμα. Ἀκόμα καὶ ἡ ἀριστερίζουσα *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* συνιστοῦσε λύσεις, ἐναρμονισμένες μὲ τὸ κοινὸ αἴσθημα τῆς ἐποχῆς. Στὶς 10-11-34 ἔγραφε: *Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν αἱ πιέσεις καὶ οἱ διωγμοὶ τῶν ἀλβανικῶν ἀρχῶν εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Β. Ἠπείρου συνεχίζονται μὲ τὸν πλέον ἀγριώτερον τρόπον, τὰ ἀνακοινωθέντα τῶν ἀλβανικῶν προξενείων καὶ αἱ ἐπίσημοι (!) διαψεύσεις τῆς κυβερνήσεως τῶν Τιράνων, δὲν ἀποτελοῦν ἄλλο εἰμὴ ὕβριν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, θίγουσαν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὀφείλει ταχέως καὶ ἄνευ χρονοτριβῆς νὰ λάβῃ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν περιστάσεων ἐπιβάλλονται πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς θιγομένης ἐθνικῆς φιλοτιμίας. Ὁ καιρὸς τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῆς διαλλακτικότητος παρῆλθε πλέον. Πρὸ ἡμῶν ὑπάρχει ἕνα κρατίδιον, τὸ ὁποῖον ἠθέτησε τὰς ὑποχρεώσεις του, κατεπάτησε δικαιώματα διεθνῶς κατοχυρωμένα, διὰ τῶν πλέον ἀπανθρώπων καὶ σκληρῶν μέσων, πειρᾶται νὰ καταργήσῃ ὅ,τι διὰ τῆς ὑπογραφῆς του ἀνεγνώρισε καὶ ὡμολόγησεν ὅτι θὰ σεβασθῇ. Διὰ περελκύσεις δὲν πρέπει νὰ σκεφθῇ κανείς. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἂν σκεφθῇ τοιουτοτρόπως, ὑπάρχει ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὁ ὁποῖος παρακολουθῶν μὲ ἀγωνίαν τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ τεκταινόμενα, θὰ ἀναλάβῃ μόνος του νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς ἐν Τιράνοις τυράννους τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἑλλήνων νὰ σεβασθοῦν τὰς πρὸς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις των καὶ τὰ δικαιώματά των. Δι' αὐτὸ δὲν χρειάζεται οὐδεμία χρονοτριβή. Καὶ ἀντὶ νὰ ἀναμένωμεν τὰς ἐν προκειμένῳ ἀποφάσεις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν», ἡ ὁποία ἐκάλεσε τὴν κυβέρνησιν τῶν Τιράνων νὰ ὑποβάλῃ ἐντὸς τῶν ἡμερῶν τὰ δικαιολογητικὰ τῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν αὕτη ἐναντίον τῶν πέραν τῆς Κακαβιᾶς ἑλλήνων, πρέπει νὰ κινηθῶμεν ἀποφασιστικῶς. Ἡ ἐλευθέρα Ἤπειρος δὲν πρέπει νὰ μείνῃ μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας. Ἡ ἀπείθεια καὶ ἡ ἀνυπακοή, ἐὰν ἀπαγορεύονται ἀπὸ τοὺς γραπτοὺς νόμους τοῦ κράτους, ὑπαγορεύονται ὅμως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγράφους νόμους, οἱ ὁποῖοι ἐνέπνευσαν καὶ οἰστρηλάτησαν τὸν ποιητὴν ἄλλοτε καὶ ἔγραψε τοὺς μοναδικοὺς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν στίχους τοῦ Ἐθνικοῦ μας ὕμνου. Οἱ προύχοντες τῆς πόλεως καὶ ὅλοι οἱ δυνάμενοι νὰ ἐνισχύσουν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἕναν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἀξέστων ὀρδῶν ποὺ ἐξαπέλυσαν τὰ Τίρανα κατὰ τῆς ὑπὸ τὴν ἐπικράτειάν των ἑλληνικῆς μειονότητος, ἂς συνέλθουν καὶ ἂς κινηθοῦν ταχέως διὰ τὴν ἄμεσον

ἔναρξιν αὐτοῦ. Ἐν Μακεδονίᾳ ἡ σχετικὴ κίνησις ἤρχισεν ἤδη. Ἡμεῖς, ἡ Ἤπειρος, ἡ ὁποία εἰς παρομοίας περιπτώσεις ἀπετέλει πάντοτε τὸν πρωτοπόρον, δὲν πρέπει νὰ ὑστερήσῃ. Οὔτε δὲ καὶ στερούμεθα ἀνδρῶν καταλλήλων νὰ ἀναλάβουν τὴν πρωτοπορίαν τοῦ ἀγῶνος. Τὴν σχετικὴν δὲ πρωτοβουλίαν δὲν ἀναμένομεν ἀπὸ κανένα ἄλλον εἰμὴ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ καὶ ἄλλοτε ὑπῆρξαν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ θερμουργὸς πνοὴ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ κινήματος.

Ἡ ἀρθρογραφία τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, καὶ οἱ ψευδεῖς ἢ ὄχι, πληροφορίες ποὺ συνέλεγε ἡ κατασκοπεία τῶν Τιράνων, δημιούργησε τὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ ἔναρξη ἀνταρτοπολέμου ἦταν ἐπικείμενη. Εἰδήσεις ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀλβανία μιλοῦσαν, ὄχι μόνο γιὰ ἔνταση τῶν διωγμῶν τῶν ἀλβανικῶν ἀρχῶν σὲ βάρος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς φόβους τῆς ἀλβανικῆς ἀστυνομίας γιὰ εἰσβολὴ ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν στὸ ἀλβανικὸ ἔδαφος. (Ἀφορμὴ γιὰ τὶς ἀνησυχίες αὐτὲς ἔδιναν καὶ οἱ εἰδήσεις ποὺ διαβιβάζονταν ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία* στὶς 15-11-34: *Συνεχιζομένων τῶν καταπιέσεων τῶν ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ ὁμογενῶν μας ὑπὸ τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, ...ὁ ἐνταῦθα «Σύλλογος τῶν ὁπλαρχηγῶν Ἠπειρωτῶν» καλεῖ τὰ μέλη του εἰς ἔκτακτον γενικὴν συνέλευσιν, πρὸς σύσκεψιν τὴν προσεχῆ Κυριακὴν* (18-11-34) *τὴν 11 π.μ. εἰς τόπον ὁρισθησόμενον ὑπ' αὐτοῦ, περὶ τῆς στάσεώς των.*

Τόσο εἶχε ἐκτραχυνθεῖ ἡ κατάσταση, ποὺ ἐκφράζονταν ἀνησυχίες ὅτι, ἂν ἡ κυβέρνηση τῶν Τιράνων δὲν ἄλλαζε στάση, ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων θὰ ἐκδηλωνόταν μ' ἄλλες μορφὲς ἀγῶνα. Τὸ μίσος μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων εἶχε μεταφερθεῖ καὶ στὰ παιδιά. Στὸ Δέλβινο ἔγιναν αἱματηρὲς συμπλοκὲς ἀνάμεσα σὲ ἀλβανόπουλα, ποὺ ὕβριζαν χυδαῖα τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ σημαία της, καὶ ἑλληνόπουλα, στὶς ὁποῖες τραυματίστηκαν πολλὰ παιδιά. Οἱ Ἀλβανοί, ἀφοῦ δὲ μπόρεσαν νὰ κάμψουν τὴν ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων, ἐξανάγκαζαν τοὺς ἕλληνες δασκάλους νὰ ὑπογράφουν διαψεύσεις γιὰ τὰ δεινοπαθήματά τους. Οἱ ἔμποροι τοῦ Ἀργυροκάστρου, ὕστερα ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ συλλαλητηρίου, ἦταν ἕτοιμοι νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Ἀλβανία. Ὡστόσο τὸ ἀλβανικὸ προξενεῖο τῶν Γιαννίνων, συνέχιζε νὰ ἐκδίδει παραπλανητικὰ ἀνακοινωθέντα, σύμφωνα μὲ τὶς ἐπίσημες ὁδηγίες τῶν Τιράνων, τὰ ὁποῖα εἶχαν κατανοήσει πιὰ ὅτι ἡ διεθνὴς κοινὴ γνώμη εἶχε στραφεῖ ἐναντίον τους. Ἰσχυριζόταν, λοιπόν, τὸ ἀλβανικὸ προξενεῖο, ὅτι τὰ σχολεῖα ποὺ λειτουργοῦσαν στὴ Βόρειο Ἤπειρο (τὰ ἀλβανικὰ βέβαια) γιὰ τὴν ἑλληνικὴ μειονότητα ἀνέρχονταν σὲ 38· σ' αὐτὰ φοιτοῦσαν οἱ μαθητὲς 56 ἑλληνικῶν κοινοτήτων (παραθέτει τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν ὅπου λειτουργοῦσαν σχολεῖα καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν καθενὸς (*Ἤπειρος*, 7-10-34). Οἱ ἀριθμοὶ ποὺ ἔδινε ἦταν ψεύτικοι, γιατὶ κανένας ἕλληνας μαθητὴς δὲ φοιτοῦσε. Εἶχαν κηρύξει ἀπεργία δάσκαλοι καὶ μαθητές.

Ἡ δύσκολη θέση στὴν ὁποία ἄρχισε νὰ περιέρχεται ἡ Ἀλβανία τὴν ὑπο-

χρέωσε νὰ προβεῖ σὲ νέο ἑλιγμό, ποὺ ἔμοιαζε μὲ ὑποχώρηση ἀπὸ τὶς πρῶτες ἀλβανικὲς θέσεις, σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων· στὴν πραγματικότητα ἀποτελοῦσε νέα ἀπόπειρα παραπλάνησης. Τὸ ἀλβανικὸ προξενεῖο τῶν Γιαννίνων ἔδωσε (στὶς 15-11-34) πρὸς δημοσίευση στὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες τὴν παρακάτω ἀνακοίνωση τοῦ ἀλβανικοῦ γραφείου τύπου (τῶν Τιράνων): *Συνεπείᾳ συνταγματικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀφορώσης τὴν κρατικοποίησιν τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων, τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ συντηρούμενα ὑπὸ τῆς ἑλληνοφώνου μειονότητος, ἐδέησε νὰ τροποποιηθοῦν. Ὑπῆρξεν ἀναπόφευκτον, ἵνα ἡ κρατικοποίησις τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων συνεπαχθῇ πρόσκαιρόν τινά, κατ' ἀρχάς, διαταραχὴν εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων τούτων. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ὅπως ἀποφευχθῇ οἱαδήποτε ἀταξία διαπιστωθεῖσα ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, συγκεκριμένως ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιλογὴν ἱκανοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ἅμα δὲ καὶ φροντίζουσα τὴν αὐστηράν, ἔναντι τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν», τήρησιν τῶν ὑποχρεώσεων, βάσει τῆς ἐν ἀπολύτῳ ἰσότητι συμπεριφορᾶς, ἡ Ἀλβανικὴ κυβέρνησις υἱοθέτησε μέτρα, ὅπως ἐξασφαλίσῃ εἰς τὰ μειονοτικὰ σχολεῖα τὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διδασκαλίαν. Συνεπῶς ἅπασαι αἱ ὕλαι εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα θὰ διδάσκωνται εἰς τὴν ἑλληνικήν, συνῳδὰ τῷ 6ῳ ἄρθρῳ τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1921 Δηλώσεως. Τὸ προσωπικόν, τὸ προωρισμένον διὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰ ἑλληνόφωνα μειονοτικὰ σχολεῖα προσλαμβάνεται ἐκ τῶν ἀλβανῶν ὑπηκόων, τῶν σπουδασάντων ἁρμοδίως εἰς σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, καθιστῶντα αὐτοὺς πλήρως ἱκανοὺς νὰ διδάσκουν εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα.*

Γιὰ ἕναν ἀδαή, ποὺ δὲ γνώριζε ποιὰ ἦταν ἡ προηγούμενη κατάσταση στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Βορείου Ἠπείρου, πρὶν αὐτὰ κρατικοποιηθοῦν καὶ διοριστοῦν ἀλβανοὶ δάσκαλοι γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀλβανικοῦ ἀνακοινωθέντος θὰ χαρακτηριζόταν ἱκανοποιητικό. Ἐπρόκειτο ὅμως γιὰ νέο ἀλβανικὸ τέχνασμα. Αὐτὸ δὲν κατόρθωσε νὰ τὸ συνειδητοποιήσει οὔτε ἡ *Ἤπειρος*, μὲ τὴ μεγάλη παράδοση ἀγώνων της γιὰ τὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ βιάστηκε νὰ κυκλοφορήσει (στὶς 15-11-34, τὸ ἀπόγευμα) παράρτημα μὲ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ ἀλβανικοῦ προξενείου καὶ τίτλους καὶ σχόλια ἐπαινετικὰ γιὰ τὴν ἀπόφαση τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, ἡ ὁποία κατὰ τὴ γνώμη της, ἀναγνώριζε καὶ ὑποσχόταν νὰ σεβαστεῖ τὰ δικαιώματα τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας, ἀπόφαση ποὺ ἀποτελοῦσε ἐκδήλωση πλήρους μεταστροφῆς τῶν διαθέσεων τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης γιὰ τὸ θέμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Χαρακτήριζε, μάλιστα, τὴν ἀπόφαση αὐτὴ ὡς διπλωματικὴ ἐπιτυχία τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης. Τὶς ἴδιες ἀπόψεις ὑποστήριζε καὶ στὶς 16-11-34.

Ριζικὰ ὅμως ἀντίθετη μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀλβανικοῦ ἀνακοινωθέντος ἦταν ἡ θέση τῶν ἄλλων γιαννιώτικων ἐφημερίδων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν *Κήρυκα*. Ἡ συμπολιτευόμενη *Ἐλευθερία* μὲ κύριο ἄρθρο της (19-11-34) ἔκα-

νε τὴν ἐπισήμανση ὅτι ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, μὲ τὴν ἀνακοίνωσή της, φαινόταν *νὰ ἀνακρούῃ πρύμναν*, προσπαθοῦσε ὅμως νὰ δικαιολογήσει τὰ ἀδικαιολόγητα. Ἐνῶ ἀναφερόταν στὴ Δήλωση τοῦ 1921, ξεχνοῦσε πὼς ἀπὸ τὴν ἴδια χρονιὰ ἄρχισε νὰ καταργεῖ τὰ πολυάριθμα ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ νομοῦ Κορυτσᾶς καὶ ν' ἀντικαθιστᾶ τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα ἀπὸ τὶς ὀρθόδοξες ἐκκλησίες τοῦ νομοῦ *διὰ τῆς ἀμορφώτου καὶ πτωχοτάτης ἀλβανικῆς γλώσσης*. Τὸ ἴδιο ἀποφάσισε νὰ κάνει τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1933 καὶ στὸ νομὸ Ἀργυροκάστρου γιὰ νὰ ἐξαναγκάσει τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ *ἢ νὰ ἐξωμόσῃ τὸν ἐθνισμόν του, παραιτούμενος τῆς γλώσσης του ἀπό τε τῶν σχολείων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν του, ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πάτριον ἔδαφος*. Τὸ πραξικόπημα ματαίωσε ἡ ἀντίδραση τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας κι ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἀντίδραση -συνέχιζε- φαίνονται νὰ ὑποχωροῦν, μὲ διάφορα σοφίσματα, ἀφήνοντας ἐλεύθερη τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα στὶς ἐπαρχίες Δελβίνου καὶ Ἀργυροκάστρου *καὶ ὅ,τι ἔγινεν ἔγινεν!.. Τοὺς Ἕλληνας ὅμως δὲν τοὺς ἐξαπατοῦν τὰ κροκοδείλια δάκρυα τῶν Ἀλβανῶν... Ἐννοοῦμεν νὰ κλείσωμεν ἅπαξ διὰ παντὸς πάντα λογαριασμὸν μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν*. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἔπρεπε νὰ λειτουργήσουν παντοῦ, ὅπου ὑπῆρχαν Ἕλληνες στὴν Ἀλβανία, αὐτὸ ἦταν τὸ νόημα τοῦ ἄρθρου.

Ὁ ἀντιπολιτευόμενος *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (16-11-34) κατήγγειλε πρῶτα τὴν *Ἤπειρο* γιὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ παραρτήματος, μὲ τὸ ὁποῖο καταβαλλόταν προσπάθεια νὰ χαρακτηριστεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ ἀνακοινωθέντος ὡς ἐπιτυχία τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης. *Ὁσηνδήποτε προσπάθειαν καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ καταβάλωμεν* -ἔγραφε- *διὰ νὰ συγκρατήσωμεν τοὺς γέλωτας, ἐξ ἀφορμῆς τῆς θρυλουμένης νίκης, ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν. Ἐὰν ἡ «Ἤπειρος» ἐπ' ὀλίγον μόνον ἤθελε προσέξει τὴν ἀλβανικὴν ἀνακοίνωσιν -κουτοπόνηρον καὶ ὄχι ἄνευ πολιτικῆς σημασίας- θὰ διέβλεπεν ἐν αὐτῇ ὅτι οἱ κῦκλοι τῶν Τιράνων κατέχονται ὑπὸ μιᾶς δεδικαιολογημένης ἀνησυχίας, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπικειμένης συζητήσεως ὑπὸ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν» τῆς αἰτήσεως τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων της. Καὶ ἡ ἀνησυχία των αὕτη ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνεται καὶ μεγεθύνεται, ὥστε καὶ αὐτοὶ πλέον οἱ ἴδιοι, ἐγκαταλείποντες τὴν ἁλωπεκὴν καὶ τὰ προσφιλῆ των προσχήματα νὰ τρέπωνται πρὸς ἄγραν λύσεως συμβιβαστικῆς καὶ νὰ προβαίνουν εἰς παραχωρήσεις καὶ κατ' εὐφημισμὸν προνόμια, σκοπὸν ἔχοντα νὰ ρίξουν στάχτη στὰ μάτια τοῦ λαοῦ καὶ τῶν κύκλων τῆς Γενεύης*. Τὸ ἀλβανικὸ ἀνακοινωθέν, κατέληγε τὸ ἄρθρο, δὲν υἱοθετεῖ ἱκανὰ μέτρα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀλβανίας δὲ ζητοῦν Ἀλβανοὺς δασκάλους, δὲ ζητοῦν ἡμίμετρα, δὲν ἐπιδιώκουν ἐκκρεμότητες κι ἀοριστολογίες. Ζητοῦν αὐτοὶ νὰ διορίζουν τοὺς δασκάλους τους (κι ὄχι τὸ κράτος, ὅπως ἀναφερόταν στὸ ἀνακοινωθέν), ζητοῦν γλῶσσα ἑλληνικὴ κι ὄχι ἐξαλβανισμό, ζητοῦν ἐλευ-

θερία σκέψης, γλώσσας, θρησκείας καὶ παιδείας. Αὐτά, τὸ ἀλβανικὸ ἀνακοινωθὲν δὲν τὰ περιλαμβάνει.

Κατὰ τὴν ἄποψη τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς* (17-11-34) οὔτε ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς κύκλους τῶν Ἀθηνῶν κρίθηκε ἱκανοποιητικὸ τὸ ἀλβανικὸ ἀνακοινωθέν. Χαρακτηριζόταν ὡς παρελκυστικὴ προσπάθεια τῶν Τιράνων γιὰ τὴ μὴ ἐπίλυση τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος. Ἀπὸ τοὺς ἴδιους κύκλους ὑποστηριζόταν, ὅτι οἱ ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου δὲν περιορίζονταν μόνο στὸ νὰ ἐπιτραπεῖ ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα τους, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τὴν Ἀλβανία ὅλων τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων ποὺ τοὺς παραχωροῦσε τὸ *Πρωτόκολλο τῆς Κέρκυρας*.

Ἡ ἐπιτροπὴ τέλος, *ἐπὶ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, σχολίαζε ὡς ἑξῆς τὸ ἀλβανικὸ ἀνακοινωθέν: *...Δὲν ἀποδεικνύει τίποτε ἄλλο παρὰ μίαν πανοῦργον πρᾶξιν. Ἐπικειμένης τῆς συζητήσεως ἐν Γενεύῃ καὶ ὑπὸ τὸν ὄγκον τῆς ἀποφάσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματά της, ἐμφανίζονται οἱ Ἀλβανοὶ χορηγοῦντες προνόμια. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ζητοῦμεν εἶναι νὰ διορίζουν τοὺς διδασκάλους των αἱ κοινότητες, ὡς ἀπανταχοῦ αὐτοῦ τοῦ κόσμου αἱ μειονότητες. Ζητοῦμεν νὰ καταπαύσουν τὰ βασανιστήρια, αἱ διώξεις, αἱ φυλακίσεις καὶ ὅλα τὰ ἐπαίσχυντα μέσα, ἅτινα μεταχειρίζονται οἱ Τουρκαλβανοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Αὐτὸ ἐὰν δὲν ἐπιτευχθῇ οἱ Ἕλληνες θὰ πράξουν τὸ καθῆκον των. Ὁ καιρὸς τῶν λόγων ἔληξεν.*

Ὅπως δὲν εἶχαν κριθεῖ ἱκανοποιητικὲς οἱ δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν, τὸ ἴδιο καὶ μὲ σκληρότερο μάλιστα τρόπο, χαρακτηρίστηκαν ἀπὸ τὸν τύπο καὶ οἱ δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ Π. Τσαλδάρη, μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ ἀλβανικοῦ ἀνακοινωθέντος. Ὁ πρωθυπουργὸς δήλωνε ὅτι βρῆκε ἱκανοποιητικὸ τὸ ἀνακοινωθέν, περίμενε, συνεπῶς, νὰ ἀλλάξει ριζικὰ ἡ στάση τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης στὸ θέμα τῆς λειτουργίας τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων. Τὰ γεγονότα τὸν διέψευσαν. Οἱ Ἀλβανοὶ συνέχισαν τοὺς διωγμούς, δὲν ἀποφάσιζαν τὴν ἱκανοποίηση κανενὸς αἰτήματος τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας, ἐξακολουθοῦσαν νὰ προκαλοῦν καὶ τοὺς Βορειοηπειρῶτες καὶ τὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἡ ἀντίδραση τοῦ τελευταίου γιὰ τὴν ἐνδοτικότητα τῆς κυβέρνησης καὶ γιὰ τὶς συνεχιζόμενες διώξεις τῶν Βορειοηπειρωτῶν, συνέχισε νὰ ἐκδηλώνεται μὲ πολλὲς μορφὲς πάλης. Τὰ συλλαλητήρια πολλαπλασιάζονταν, ὀργανώνονταν στὶς πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Ἑλλάδας, σ' ὅλη τὴν Ἤπειρο· στὴν Τσαμουργιὰ μάλιστα (στοὺς Φιλιάτες), στὰ συλλαλητήρια μετεῖχαν κι Ἀλβανοί, οἱ ὁποῖοι, ἀξίωναν, μαζὶ μὲ τοὺς Ἕλληνες, τὴ λειτουργία τῶν σχολείων στὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ ταυτόχρονα μὲ ψηφίσματά τους, ἀπευθυνόμενα στὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*, διέψευδαν τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀλβανικῶν ἐφημερίδων γιὰ πιέ-

σεις εἰς βάρος τους ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Ἡ μικτὴ ἐπιτροπὴ τοῦ συλλαλητηρίου Φιλιατῶν, ποὺ ὑπέγραφε τὶς διαμαρτυρίες καὶ τὰ ψηφίσματα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τούς: Στέφ. Γραμματικό, Ἀθαν. Κέκκα, Ἀθαν. Κίτσο, Σ. Κοτσώνη, Σ. Ζούλα, Σέλφο Μαχμούτ, Ριζὰ Ντόνα, Φουὰτ Σέϊκο. Καθημερινά, ἐκτεταμένα, ἀναλυτικὰ κι ὁλοένα σὲ ὀξύτερους τόνους ἦταν γραμμένα καὶ τὰ ἄρθρα καὶ σχόλια τῶν ἐφημερίδων, καθὼς καὶ οἱ εἰδήσεις· κάποιες μάλιστα ἀθηναϊκὲς ἔφταναν καὶ σὲ ὑπερβολὲς ποὺ ἔβλαπταν, ὅπως ἐκείνη ποὺ μιλοῦσε γιὰ πέντε δολοφονίες δασκάλων. Κάτι ἄλλο, ὅμως, ποὺ οἱ ἀλβανικὲς ἀρχὲς διέδιδαν ἀπὸ καιρό, ἄρχισε νὰ γίνεται πραγματικὴ ἀπειλὴ γιὰ τοὺς Ἀλβανούς. Οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοί, ἰδιαίτερα ὅσοι εἶχαν λάβει ἐνεργὸ μέρος στὸ Βορειοηπειρωτικὸ ἀγώνα τῆς Αὐτονομίας, ἀπὸ τὶς συσκέψεις καὶ διαμαρτυρίες πέρασαν σὲ δράση. Ὀργάνωναν ἐθελοντικὰ σώματα γιὰ νὰ εἰσβάλουν στὴν Ἀλβανία. Στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ σ' ἄλλες πόλεις, εἶχαν ἤδη ἀρχίσει ἡ συγκρότηση σωμάτων. Στὰ Γιάννινα ἡ σύσκεψη τοῦ συλλόγου τῶν ὁπλαρχηγῶν (18-11-34) κατέληξε σὲ ἀπόφαση -ἔγινε γνωστὴ μὲ ἀνακοίνωση στὶς ἐφημερίδες- ν' ἀρχίσει ἡ ἐγγραφὴ ἐθελοντῶν καὶ καταρτίστηκε 7/μελὴς ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ χειριστεῖ τὸ θέμα.

Ἀπὸ τὴν πλευρά τους οἱ Ἀλβανοὶ προσπαθοῦσαν μέσω τῶν ἐφημερίδων κι ἀνακοινωθέντων τῶν ἀλβανικῶν προξενείων -ὅλα διαψεύδονταν ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς ἀρχὲς- νὰ δημιουργήσουν πρὸς τὰ ἔξω τὴν ἐντύπωση πὼς θὰ προχωροῦσαν σὲ ἐξομάλυνση τῆς κατάστασης, δὲν ἔδιναν ὅμως κανένα δεῖγμα τῶν προθέσεών τους γιὰ τὴν ἀλλαγὴ πολιτικῆς. Ἀντίθετα ἐνέτειναν τὶς διώξεις, τὶς συλλήψεις, φυλακίσεις καὶ ἐκτοπίσεις καὶ χρησιμοποιοῦσαν ἐπιχειρήματα ποὺ τοὺς γελοιοποιοῦσαν. Ἐνῶ στὴν ἀρχὴ δὲν παραδέχονταν τοὺς λιθοβολισμοὺς ποὺ ἔγιναν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου Ἀργυροκάστρου, τώρα ἀνακοίνωναν ὅτι ἔγιναν λιθοβολισμοὶ καὶ συνέλαβαν δυὸ χριστιανοὺς (!!), ὡς ὑπεύθυνους γιαυτό...

Στὰ Γιάννινα οἱ ἐφημερίδες ἦταν πιὰ κατηγορηματικὲς στὰ αἰτήματά τους. Χαρακτηριστικὸ τὸ ἄρθρο τοῦ Χρηστοβασίλη *Ἐλευθερία*, 22-11-34. Τίτλος: *Περὶ τὴν λύσιν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος*, ποὺ κατέληγε: *Ἐδέχθημεν ἤδη τὸν πόλεμον ποὺ μᾶς ἐκήρυξαν οἱ Τουρκαλβανοὶ μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ νομοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τότε μόνον θὰ δεχθῶμεν τὴν εἰρήνην τους, ὅταν ἀφεθῇ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐλευθέρα, εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ σχολεῖα ὄχι μόνον τοῦ νομοῦ Ἀργυροκάστρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ νομοῦ Κορυτσᾶς.* Ἀλλὰ καὶ ἡ *Ἤπειρος*, ποὺ εἶχε πιστέψει στὶς καλὲς προθέσεις τῶν Ἀλβανῶν, δὲν ἄργησε νὰ διαπιστώσει πὼς τὰ ἀλβανικὰ ἀνακοινωθέντα δὲν ἔλεγαν τὴν ἀλήθεια. Γιαυτὸ καὶ συνέχισε τὴ δημοσίευση εἰδήσεων καὶ σχολείων, χαρακτηρίζοντας *ἰταμὲς* τὶς ἀνακοινώσεις τῶν Ἀλβανῶν καὶ περιγράφοντας μὲ μελανὰ χρώματα τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴ Βόρειο Ἤπειρο.

Στὸ μεταξύ, ἡ τριμελὴς ἐπιτροπὴ τῆς *Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν*, στὴν ὁποία εἶχαν παραπεμφθεῖ οἱ προσφυγὲς τῆς ἑλληνικὴς μειονότητας στὴν Ἀλβανία, ἀποφάσισε ν' ἀπευθυνθεῖ πρὸς τὸ *Συμβούλιο τῆς Κ.Τ.Ε.* γιὰ τὴ λήψη ἀπόφασης. Ἀπὸ ἁρμόδιους κύκλους τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐνέργεια αὐτὴ χαρακτηριζόταν ὡς πολὺ εὐνοϊκὴ γιατί: α) Ἦταν μία ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες περιπτώσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες μειονοτικὸ ζήτημα ποὺ ἐξετάστηκε ἀπὸ τὴν ἁρμόδια ἐπιτροπή, ὁδηγήθηκε στὸ *Συμβούλιο τῆς Κ.Τ.Ε.* β) Ἀναφερόταν στὸ ἄρθρο 5 τῆς Ἀλβανικῆς Δήλωσης (1921), τὸ ὁποῖο εἶχε σχέση μὲ τὶς μειονότητες ποὺ πλειοψηφοῦσαν στὶς περιφέρειες, ὅπου ἦταν ἐγκαταστημένες κι ὄχι στὸ ἄρθρο 6, ποὺ ἀφοροῦσε τὶς μειονότητες ποὺ μειοψηφοῦσαν ἀπέναντι στὸν ἀλβανικὸ πληθυσμὸ καὶ γ) Ἐπιτροπὴ τῆς *Κ.Τ.Ε.* διαπίστωνε ὅτι ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση εἶχε παραλείψει τὴν ὑποχρέωση νὰ γνωστοποιήσει στὴν *Κ.Τ.Ε.*, μέσα σὲ 6 μῆνες ἀπὸ τὴ *Δήλωση* τῆς 2-10-21, ὅτι εἶχε συμμορφωθεῖ πρὸς τὶς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 5. (*Ἐλευθερία*, 26-11-34). Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, θορυβημένη ἀπὸ τὶς δημιουργηθεῖσες στὴν *Κ.Τ.Ε.* ἐντυπώσεις γιὰ τοὺς ἀνθελληνικοὺς διωγμούς, κυκλοφόρησε ἀνακοίνωση (20-11-34) μὲ τὴν ὁποία κατηγοροῦσε τὶς ἑλληνικὲς ἀρχὲς ὅτι κάλεσαν στὸ Δημαρχεῖο Φιλιατῶν τὸ μουφτὴ Μεχμὲτ Ζεκεριὰ κι ἄλλους Ἀλβανοὺς προκρίτους καὶ τοὺς ἀπέσπασαν μὲ τὴ βία δήλωση ποὺ ἔστειλαν στὴ Γραμματέια τῆς *Κ.Τ.Ε.*, μὲ τὴν ὁποία βεβαίωναν ὅτι ἔμειναν ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ διοίκηση. Τὸ ἀλβανικὸ γραφεῖο τύπου τῶν Τιράνων ἰσχυριζόταν ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς Τσαμουριᾶς (ἡ ἀλβανικὴ δηλαδὴ μειονότητα), *βαθύτατα ἐπηρεασμένος ἐκ τῶν ἀπανθρώπων καὶ παρανόμων αὐτῶν ἐνεργειῶν ζητοῦσε νὰ ἐξετάσει μὲ ἐκπροσώπους της ἡ Γραμματεία τῆς Κ.Τ.Ε. τὴν κατάσταση γιὰ νὰ διαπιστώσει τὴν ἀλήθεια* (φυσικὰ δὲ ζητοῦσε νὰ γίνει ἀνάλογη ἐξέταση καὶ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ μειονότητα τῆς Ἀλβανίας). Στὴν ἀνακοίνωση τοῦ γραφείου τύπου τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, ἀντέδρασε ἡ ἴδια ἡ ἀλβανικὴ μειονότητα τῆς Τσαμουργιᾶς. *Μόλις περιῆλθεν τὸ τοιοῦτον* (ἡ ἀνακοίνωση τοῦ ἀλβανικοῦ γραφείου τύπου) *εἰς γνῶσιν τῆς ἐν Τσαμουργιᾷ ἀλβανομουσουλμανικῆς μειονότητος, συνῆλθον οἱ πρόεδροι τῶν διαφόρων ἀλβανομωαμεθανικῶν κοινοτήτων, μετὰ τῶν συμβούλων των καὶ τῶν ἰμάμηδων ἐν Φιλιάταις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σοφολογιωτάτου μουφτῆ Φιλιατῶν Μεχμὲτ ἐφέντη Ζεκεριὰ καὶ ὑπέγραψαν διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλαν τηλεγραφικῶς τὴν κυβέρνησιν, τὴν Κ.Τ.Ε. καὶ εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Γενεύης». Ἡ διαμαρτυρία περιλάμβανε τὰ ἑξῆς: Ἐντολῇ σύμπαντος τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τσαμουριᾶς, μετ' ἀγανακτήσεως διαψεύδομεν τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἀλβανικοῦ τύπου, περὶ ἀσκήσεως οἱασδήποτε πιέσεως ἐναντίον ἡμῶν, διὰ τὴν ἐκ μέρους μας διάψευσιν τῶν ἀλβανικῶν συκοφαντιῶν. Ἐπαναλαμβάνομεν ἐπίσης καὶ ἀπολύτως αὐθορμήτως τὸ περιεχόμενον τοῦ πρὸς τὴν Κ.Τ.Ε., ἀπὸ 15 φθίνοντος μηνὸς τηλεγραφήματος*

ἡμῶν. Στιγματίζομεν τὰ συκοφαντικὰ καὶ κακόβουλα ἀλβανικὰ δημοσιεύματα, σκοποῦντα μόνον νὰ δικαιολογήσουν τὰς ἀλβανικὰς ὠμότητας ἐπὶ τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Ζῶμεν ἐλεύθερον οὐρανόν, ἀπολύτως ἀδελφωμένοι μὲ τοὺς χριστιανοὺς συμπολίτας μας, μὲ πλήρη ἰσονομίαν, διοικοῦντες ἐλευθέρως ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τὰς κοινότητάς μας καὶ ἀπολαύοντες πλήρους γλωσσικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας (Ἐλευθερία, 25-11-34). Τὴ διαμαρτυρία ὑπέγραφαν ὁ μουφτὴς Φιλιατῶν Μεχμὲτ Ζεκεριὰ καὶ πενῆντα περίπου πρόκριτοι μουσουλμάνοι, ἰμάμηδες, πρόεδροι κοινοτήτων, σύμβουλοι κ.ἄ. (Σὲ ποιὸ βαθμὸ ἡ διαμαρτυρία αὐτὴ ἀνταποκρινόταν στὰ πραγματικὰ αἰσθήματα τῶν μουσουλμάνων, δὲν εἶναι εὔκολο νὰ διαπιστωθεῖ. Πάντως, ἡ διαμαρτυρία φαίνεται νὰ εἶναι ἀξιόπιστη, γιὰ τὸ λόγο ὅτι πολλοὶ ἄλλοι προύχοντες μουσουλμάνοι δὲν ὑπέγραψαν. Φυσικὰ ἔλειπαν καὶ οἱ ὑπογραφὲς ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας, αὐτῶν, ποὺ κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς, ὑπέβαλαν σὲ φριχτὰ μαρτύρια τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς Τσαμουριᾶς, ξεθεμέλιωσαν χωριά, κατέστρεψαν, ἅρπαξαν περιουσίες, βίασαν, ἀτίμασαν, δολοφόνησαν καὶ ἔστειλαν στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα ἑκατοντάδες Ἕλληνες. Αὐτοί, ποὺ ἀπὸ τότε σχεδίαζαν μιὰ τέτοια ἐξέλιξη, δὲ θὰ ἔβαζαν ποτὲ τὴν ὑπογραφή τους σ' ἕνα τέτοιο κείμενο). Ἡ *Μπέσα* τῶν Τιράνων, ἡμιεπίσημο ὄργανο τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, ὄχι μόνο ἐξακολουθοῦσε ν' ἀμφισβητεῖ τὴν εἰλικρίνεια τῶν διαμαρτυριῶν τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας Τσαμουριᾶς - τὶς χαρακτήριζε προϊὸν πιέσεων τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν- ἀλλὰ ἄρχισε, μαζὶ μὲ τὶς ὕβρεις καὶ τὶς συκοφαντίες, καὶ τὴ χρήση ἀτιμωτικῶν ἐπωνυμιῶν σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν Ἑλλήνων, προκαλώντας τοὺς Ἕλληνες σὲ π ο λ ε μ ι κ ὴ ἀ ν α μ έ τ ρ η σ η. *Ἡ Ἀλβανία* -ἔγραφε- *σήμερον εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον οἱασδήποτε ἐπιθέσεως ὀργανωμένης ἐντὸς τῶν συνόρων της. Ὄχι μόνον δὲν φοβούμεθα, ἀλλὰ θὰ ἐπεθυμούσαμεν νὰ διασταυρώσωμεν ἀκόμη μίαν φορὰ τὰ ὅπλα μὲ ἐκεῖνα τῶν Ἑλλήνων κακούργων, διὰ νὰ πάρωμεν τὸ αἷμα τῶν γυναικῶν καὶ παιδιῶν μας, ποὺ ἐσφάγησαν κατὰ τὸ 1914.* (Ἡ πρόκληση τῆς *Μπέσα* στρεφόταν μᾶλλον ἐναντίον τῶν ἀνταρτικῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων, ποὺ θὰ εἰσέβαλαν στὴν Ἀλβανία).

Ἡ ἀρθρογραφία τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων γιὰ τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα, συνεχίστηκε, σὲ καθημερινὴ σχεδὸν βάση, ἀπὸ ὁρισμένες ἐφημερίδες, ὡς τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ 1934. Κάθε ἀρθρογράφος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικότερη θεώρηση, ἔθιγε καὶ κάποια ἰδιαίτερη πλευρὰ τοῦ ζητήματος. Ὁ Τάσος Βιδούρης π.χ. ἐπισήμανε (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 25-11-34) τοὺς κινδύνους ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία. χαρακτήριζε *σατανικὸν τὸν ρόλον* τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βησσαρίωνος Τζοβάνη, ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ ἐξαλβανίσει τοὺς Ἕλληνες μέσω τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸ διάταγμα τοῦ Ζώγου οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες τῆς Βορείου Ἠπείρου, δὲν εἶχαν πιὰ δικαίωμα στὴν πρόσληψη ἱερέων, αὐτὸ τὸ εἶχε ἀναλάβει τὸ ἀλβανικὸ κρά-

τος. Ἔτσι στὴ Βόρειο Ἤπειρο, ἂν πέθαινε ἕνας Ἕλληνας ἱερέας, στὴ θέση του διοριζόταν ἄλλος, *ἀλβανόφρων καὶ ἀλβανόφωνος*, κάτι ποὺ σήμαινε ἐξαλβανισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Β. Ἠπείρου. Ὁ βουλευτής, ἐξάλλου, Ἀλέξ. Μυλωνᾶς ἀνέλυε ἄλλες πτυχὲς τοῦ θέματος (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 2-12-34) σὲ ἄρθρο του, ἡ κατάληξη τοῦ ὁποίου ἦταν: *Εἶναι ἀδύνατον νὰ παραμερισθοῦν τὰ ἄσβεστα δίκαια μιᾶς ἀδαμάστου ἐθνότητος*, ὡς τῆς ἑλληνικῆς τῆς *Βορείου Ἠπείρου*. Στὸ μεταξὺ ἡ ἀπεργία μαθητῶν καὶ δασκάλων συνεχιζόταν μὲ τὴν ἴδια ἐπιμονὴ κι ἀποφασιστικότητα, δὲν ἄργησε νὰ ξαπλωθεῖ καὶ σ' ὁλόκληρη τὴ Χιμάρα. Οἱ Ἀλβανοὶ συνέχιζαν τὶς καταπιεστικὲς ἐνέργειές τους καὶ μηχανεύονταν τρόπους γιὰ νὰ σπάσουν τὴν ἀντίδραση τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας. Ἀλβανοὶ πρόκριτοι, μὲ σύσταση τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, ἀποφάσισαν νὰ κινητοποιηθοῦν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Ἡ πρώτη ἀπόφαση ἦταν νὰ κηρύξουν μποϋκοτὰζ κατὰ τῶν ἑλληνικῶν καταστημάτων. Οἱ ἀλβανικὲς ἀρχές, ἐξάλλου, περιέφεραν γιὰ ὑπογραφὴ *πρωτόκολλο* ἀπὸ τοὺς ἕλληνες προκρίτους, τοὺς πίεζαν νὰ βεβαιώσουν ὅτι *οὐδεμία δίωξις καὶ ἀγριότης σημειοῦται ἐκ μέρους τῶν Ἀλβανῶν καὶ ὅτι τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου ἦταν τελείως ἀνακριβῆ*.

Οἱ εἰδήσεις γιὰ κατάρτιση καὶ εἰσβολὴ ἐθελοντικῶν σωμάτων στὴν Ἀλβανία, ἦτο φυσικὸ νὰ δημιουργήσουν καὶ φῆμες ἄλλου εἴδους. Ὁ *Κῆρυξ* (26-11-34) δημοσίευσε τὴν ἀνακριβὴ εἴδηση γιὰ κινητοποίηση τῶν μονάδων τῆς VIII μεραρχίας. Τόσο ὁ γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Σταυρόπουλος, ὅσο κι ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας, ὑποστράτηγος Δ. Πολίτης, ἔσπευσαν νὰ τὴ διαψεύσουν. Ὁ ἐπιτελάρχης μάλιστα τῆς μεραρχίας Μελᾶς, κάλεσε τοὺς διευθυντὲς τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων καὶ τοὺς συνέστησε ν' ἀποφεύγουν τὴν ἀναγραφὴ τέτοιων εἰδήσεων καὶ πρότεινε συνεργασία τῶν ἐφημερίδων μὲ τὴ μεραρχία γιὰ τὸ θέμα, κάτι ποὺ χαρακτηρίστηκε ὡς θετικὴ πρωτοβουλία.

Καθὼς τὰ μηνύματα ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴ Γενεύη, ἄφηναν νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ὑπῆρχαν θετικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ *Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος*, σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας, ἀραίωνε καὶ ἡ ἀρθρογραφία τοῦ γιαννιώτικου τύπου, ἡ σχετικὴ μὲ τὸ θέμα. Γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο ὅμως, ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνα (τῶν Γιαννίνων) ἵδρυσε στὴν πόλη *Σύλλογον προστασίας καὶ περιθάλψεως τῶν ἀλυτρώτων Ἠπειρωτῶν*, μὲ πρόεδρο τὸ μητροπολίτη Σπυρίδωνα. Τέτοιοι σύλλογοι καταβαλλόταν προσπάθεια νὰ ἱδρυθοῦν καὶ σ' ἄλλες πόλεις, μὲ πρώτη τὴν Πάτρα, ὅπου γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ εἶχε μεταβεῖ ὁ γενικὸς γραμματέας τῆς *Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος* Κων. Φρόντζος, ποὺ μίλησε σὲ μεγάλη συγκέντρωση. Στὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Δεκεμβρίου μεγάλη ἔκταση ἔδωσαν οἱ ἐφημερίδες γιὰ τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα ποὺ εἶχε ἐκραγεῖ στὴ Βόρεια Ἀλβανία, χωρὶς ὅμως σοβαρὲς συνέπειες γιὰ τὸν Ἀχμὲτ Ζώγου.

Στὴν μὴ καθημερινὴ πιὰ ἐνασχόληση τῶν ἐφημερίδων γιὰ τὸ *Βορειοηπειρωτικὸ* συνέβαλε καὶ ἡ περιπλοκὴ ποὺ ἐμφανίστηκε ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία, ἐξαιτίας τῆς ἀπόφασης τοῦ Κεμὰλ ν' ἀπαγορεύσει στοὺς ὀρθόδοξους κληρικοὺς νὰ φοροῦν τὸ ράσο. Ἦταν τέτοια ἡ ἀντίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ποὺ στὸν τύπο, τὸν ἀθηναϊκὸ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, κύριο θέμα, γιὰ ἑβδομάδες, ἦταν ἀποκλειστικὰ αὐτό. *Κατόπιν τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ράσου, κλονίζεται σοβαρῶς ἡ ἑλληνοτουρκικὴ φιλία*, σχολίαζε ἡ *Ἤπειρος* (7-12-34), γιὰ νὰ γράψει τὴν ἑπόμενη (7-12-34). *Ἡ ἀπρόοπτος διπλωματικὴ περιπλοκὴ τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Τουρκίαν, διὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἱερατικοῦ σχήματος, ἀπεμάκρυνε πρὸς στιγμὴν τὴν προσοχὴν τῆς ἑλληνικῆς κοινῆς γνώμης ἀπὸ τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ συμβαίνοντα, ὅπου ἡ κατάστασις ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀμετάβλητος, εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ στραφῇ ἡ κυβέρνησις καὶ πάλι πρὸς τὴν Βόρειον Ἤπειρον διὰ νὰ σταματήσουν οἱ διώξεις καὶ νὰ δοθῇ λύσις εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχολείων.*

Ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων σκανδάλων -μὲ εἰσαγωγικὰ ἢ χωρὶς- εἶχε περάσει γιὰ τὰ Γιάννινα, κάθε τόσο ὅμως κάτι ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ ν' ἀσχοληθοῦν οἱ ἐφημερίδες, μὲ ἀντικρουόμενες θέσεις, γιὰ παρεκτροπές, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς μικρὰ σκάνδαλα. Ἡ δημιουργία τέτοιων θεμάτων ξεκινοῦσε κυρίως ἀπὸ τὰ κηρύγματα τοῦ ἱεροκήρυκα Χρ. Καλύβα. Στὶς ἀρχὲς Νοεμβρίου ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (2-11-34) συνιστοῦσε στὸ Γενικὸ ἐπιθεωρητὴ Μέσης ἐκπαίδευσης νὰ προχωρήσει σὲ ἀνακρίσεις γιὰ τὴ διακρίβωση ὅσων εἶχε καταγγείλει ὁ Καλύβας, ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, κι ἀναφερόταν στὸ γυμνάσιο θηλέων. Ἔχει καταντήσει ἱνστιτοῦτο καλλονῆς, βροντοφώνησε, καὶ εὐθύνονται γιαυτὸ οἱ καθηγητὲς κι ὁ γυμνασιάρχης (Δ. Σακελλαρίδης). Γιατί; Ἐπειδὴ σὲ κάποια παρέλαση οἱ μαθήτριες εἶχαν βάλει -ἄλλοι ἔλεγαν πὼς τὶς πίεσαν- λίγο κοκκινάδι στὰ χείλη τους... Ἡ εἴδηση ἀπασχόλησε πολλούς, εἶχαν διαπράξει θανάσιμο ἁμάρτημα οἱ μαθήτριες, ἔλεγαν. Ἦταν σκάνδαλο! Ὁ σχο-

Ὁ γυμνασιάρχης τοῦ γυμνασίου Θηλέων Δημ. Σακελλαρίδης, μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του, ὅταν ὑπηρετοῦσε στὸ γυμνάσιο Παραμυθιᾶς.

λιασμὸς τοῦ τύπου τὸ ἐπιβεβαίωσε: *Ἡ πόλις αὕτη τῶν θρύλων* -ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, (7-11-34)- *ἡ θεωρουμένη μέχρις ἐσχάτων τὸ προπύργιον, ἡ ἀκρόπολις τῆς ἠθικῆς, διὰ τῶν καθηγητικῶν σκανδάλων, τὸ πρῶτον, διὰ τῶν ἐσχάτως ἀποκαλυφθέντων σκανδάλων τῶν ἐκμαυλιστριῶν καὶ τῶν νῦν καταγγελλομένων ἐκτρόπων τοῦ βαψίματος τῶν χειλέων, ἀρχίζει νὰ χάνῃ σοβαρῶς ἀπὸ τὴν πλευρὰν αὐτήν. Τὰ γρανιτώδη ἠθικά της κράσπεδα τὰ ὑποβόσκει τὸ κῦμα τῆς ἀνηθικότητος, ἕως οὗ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ κόσμου ἀποτελέσῃ τέλμα ἀτέρμονον ὀζούσης καὶ ἐκλύτου πόλεως, τύπου μεσογειακῶν λιμανιῶν.* Τὰ σχόλια προκάλεσαν ἀναταραχή. Κάποιοι κατηγόρησαν τὸν ἱεροκήρυκα ὅτι δημιούργησε θέμα *ἐκ τοῦ μὴ ὄντος.* Ὅ,τι καὶ νάταν, οἱ Γιαννιῶτες πέρασαν ἕνα δεκαπενθήμερο μὲ σχετικὲς συζητήσεις. Φαίνεται πὼς ὁ Καλύβας μὲ τὰ κηρύγματα καὶ τὰ δημοσιευόμενα στὶς ἐφημερίδες θρησκευτικὰ ἄρθρα του εἶχε προκαλέσει ἀντιδράσεις σὲ πολλούς, γιαυτὸ σὲ λίγο καιρὸ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὰ Γιάννινα.- Νέες αἰχμὲς ἐναντίον τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου τῆς πόλης διετύπωσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Κατηγόρησε τὸ δημοτικὸ συμβούλιο καὶ τὸ δήμαρχο, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκρίνουν ἐπιχορήγηση 10.000 δρχ. γιὰ τὸ Ἰσραηλιτικὸ γηροκομεῖο. Δέχτηκε τὴν ἐπίθεση ὅλων τῶν ἄλλων ἐφημερίδων, παρόλα αὐτὰ ἐπέμεινε στὴν ἄποψή του. Ἐπιχείρημά του: Οἱ ἑβραῖοι δὲν ψήφισαν τὸ Βενιζέλο ἀλλὰ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα.* Ὅταν πῆρε τὴν ἀπάντηση ὅτι ἦταν ἐλεύθεροι πολίτες καὶ μποροῦσαν νὰ ψηφίσουν ὅποιον ἤθελαν ἔγραψε: *Δὲν ἀρνούμεθα τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ἑβραίους νὰ ψηφίζουν ὅ,τι θέλουν, ὅμως ἡ ψῆφος των εἶναι κατευθυνόμενη. Δίδεται ὕστερα ἀπὸ ἐπανειλημμένες συσκέψεις, κατὰ τὰς ὁποίας λαμβάνονται ὁμόφωνοι ἀποφάσεις* (3-1-34).- Τέλη Ὀκτωβρίου τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο, ὕστερα ἀπὸ συζητήσεις πολλῶν μηνῶν, ψήφισε δάνειο τῶν 20.000.000 δρχ. πρὸς 7½% τόκο καὶ 2% ἐτήσιο χρεωλύσιο γιὰ τὴν ὕδρευση τῆς πόλης καὶ τὴν ἀνέγερση Δημοτικοῦ θεάτρου καὶ βιβλιοθήκης, καθὼς *καὶ μεγάλου εὐπρεποῦς ἐντευκτηρίου* (καφενείου). Τὸ δάνειο θὰ εἶχε διάρκεια 20 χρόνων. Ἀπὸ τὴν εἰδησεογραφία τῶν ἐφημερίδων ὁ κόσμος πληροφορήθηκε ὅτι τὸ δάνειο θὰ τὸ χορηγοῦσε ἡ Ἐθνικὴ τράπεζα. Ἡ ἀπόφαση ὅμως τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου ἐξουσιοδοτοῦσε τὸ δήμαρχο νὰ πάρει τὸ δάνειο ἀπὸ ὅποια τράπεζα θὰ πρόσφερε καλλίτερους ὅρους. Μὲ τὴν εὐκαιρία ἡ *Ἤπειρος* ἄρχισε (ἀπὸ τὶς 2-11-34) μιὰ μεγάλη δημοσιογραφικὴ ἔρευνα γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ὕδρευσης ποὺ κράτησε ἑβδομάδες. Μίλησαν ὁ δήμαρχος, ὅλοι σχεδὸν οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι, πλειοψηφίας καὶ μειοψηφίας, καὶ πολλοὶ Γιαννιῶτες. Οἱ ἀπόψεις ἦταν ἀντιτιθέμενες. Ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηριζόταν ὡς *οὐτοπία* ἦταν τὸ θέμα τῆς ἵδρυσης τοῦ Δημοτικοῦ θεάτρου. Ὅσοι εἶχαν διαφορετικὴ ἄποψη ὑποστήριζαν πὼς τὰ 20.000.000 δρχ. δὲ θὰ ἐπαρκοῦσαν γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὅλες οἱ ἀποφάσεις (ὕδρευση, ἵδρυση θεάτρου κλπ.).- Στὶς 29-10-34 ἔγινε στὰ Δικαστήρια ὁ ἐπίσημος ἑορτασμὸς *τῆς ἑκατονταετηρίδος τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων.* Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές. Μίλησαν ὁ εἰσαγγελέας Πλημμελειοδικῶν Π. Καράμπεης κι ὁ πρόεδρος τοῦ *Δικηγορικοῦ συλλόγου* Ἰωαννίνων Γ. Τζαβέλλας. Τὴν ἴδια μέρα ἔγινε στὸ Δημαρχεῖο σύσκεψη τῶν προεδρείων κι ὀργανώσεων τῆς πόλης, στὴν ὁποῖα συζητήθηκε τὸ θέμα τῆς ἵδρυσης Ἐφετείου στὰ Γιάννινα, αἴτημα τῆς πόλης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀπελευθέρωσης. Οἱ συγκεντρωθέντες ἀνέθεσαν σὲ ἐπιτροπή, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν δυὸ μεγάλων κομμάτων, νὰ μελε-

τήσει τὸ θέμα καὶ νὰ προβεῖ τὸ συντομότερο στὶς δέουσες ἐνέργειες. Ἡ ἐπιτροπή, ἀποτελούμενη ἀπὸ τὸ δήμαρχο Δ. Βλαχλείδη, Γ. Καλούδη, Γ. Νιαβῆ καὶ Ἀδαμ. Τσατσάνη παρουσιάστηκε στὸ Γενικὸ διοικητή, ἐξήγησε τοὺς λόγους ποὺ ἐπέβαλαν τὴν ἵδρυση Ἐφετείου στὰ Γιάννινα, καὶ παρακάλεσε νὰ διαβιβαστεῖ τὸ αἴτημα τῆς πόλης στὴν κυβέρνηση.- Ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα *Ἠπειρωτικὸς ὅμιλος ἐρασιτεχνῶν* ποὺ ἔδωσε στὶς ἀρχὲς Νοεμβρίου τὴν πρώτη του συναυλία, μὲ ἐπιτυχία, στὸ κινηματοθέατρο *Εὐστρατιάδη.- Γάμοι καὶ ἀρραβῶνες:* Χρ. Χρηστίδης, ἀνθυπολοχαγὸς Στρατιωτικῆς Δικαιοσύνης, καὶ Ἰουλία Βολιώτη, Βασίλειος Ρούσης καὶ Φωφὼ Λεων. Παγκρατίου, ἀρραβωνιάστηκαν. Χρῆστος Τσαούσης, δασικὸς ὑπάλληλος καὶ Ἀριστούλα Παρθενίου, παντρεύτηκαν.- Νὰ κι ἕνας γάμος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ *Ἐλευθερία* ἔγραφε συγχαρητήρια (10-12-34), χωρὶς βέβαια νὰ ὑποψιάζεται ποτὲ ποιὰ θὰ ἦταν ἡ δράση τοῦ γαμπροῦ κατὰ τὰ ἑπόμενα χρόνια καὶ ἰδιαίτερα κατὰ τὴν κατοχή: *Ὁ γνωστὸς συμπατριώτης μας, τέως ἐμπορικὸς πράκτωρ καὶ ὑποπρόξενος τῆς Ρουμανίας ἐν Ἁγίοις Σαράντα, κ. Ἀλκιβιάδης Διαμαντῆς, ἐκ τῆς εὐάνδρου Σαμαρίνας, ἐτέλεσε τὴν 11-11-34 ἐν Βουκουρεστίῳ τοὺς γάμους του μετὰ τῆς Δίδος Φλωρίκας Π. Ἰωνέσκου.* Ὁ Ἀλκ. Διαμαντῆς ἦταν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους πράκτορες τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐμπνευστὲς κατὰ τὴν κατοχή, τῆς ἵδρυσης τοῦ *Πριγκηπάτου τῆς Πίνδου,* τοῦ ὁποίου ἀναγορεύτηκε καὶ ἀρχηγός.- Στὶς 11-11-34 ἔγιναν στὰ Ἄνω Σουδενά, μὲ παρουσία πολλῶν ἐπισήμων, τὰ ἐγκαίνια τῆς *Λαμπριαδείου βιοτεχνικῆς σχολῆς θηλέων.* Ἦταν μιὰ πρωτότυπη σχολὴ στὸ εἶδος της, ἔμπνευση τοῦ μητροπολίτη Σπυρίδωνος, ὁ ὁποῖος καὶ χοροστάτησε στὰ ἐγκαίνια καὶ τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, ποὺ τὴν ὀργάνωσε. Μεγάλες προσπάθειες γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς σχολῆς ἀπὸ τὸ κληροδότημα Λαμπριάδη, κατέβαλε κι ὁ διευθυντὴς τῆς τράπεζας Πειραιῶς Γεωργιάδης.- Στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων* ἔδωσε, στὶς 16-11-34, διάλεξη ὁ *ὑπερλόγιος* πρώην γυμνασιάρχης τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* καὶ πρώην βουλευτής, Γεώργιος Καλούδης μὲ θέμα: *Ὁ μισογυνισμὸς τοῦ Εὐριπίδου.* Τὴ διάλεξή του δημοσίευσε, σὲ συνέχει-

Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη

ες, ἡ *Ἐλευθερία*, ἀπὸ 22-11-34. Ἕνα ἀπόσπασμα: *Ὁ Εὐριπίδης ἀνήκει εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν βαθεῖαν κρίσιν ὑπέστη ὁ πνευματικὸς βίος, ἐν Ἀθήναις μάλιστα, ὅτε αἱ παλαιαὶ ἀξίαι ἤρχισαν νὰ κλονίζωνται, οἱ σοφισταὶ ὡς κεντρικὸν ὑποκείμενον ἐρεύνης ἔλαβον τὸν ἄνθρωπον, ἄλλωστε καὶ διότι ἐν τῇ Δημοκρατίᾳ τὴν μεγίστην ἰσχὺν κέκτηται ἡ προσωπικότης· ὁ πατὴρ τῆς φιλοσοφίας, φίλος δὲ καὶ τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ* (Εὐριπίδη), *Σωκράτης, κατεβίβασε τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἔτρεψε τουτέστιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν ζητημάτων τῆς κοσμογονίας εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἠθικῶν ζητημάτων. Τὴν νέαν ταύτην τροπὴν τοῦ πνεύματος δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀγνοήσωσι καὶ αἱ καλαὶ τέχναι. Δι' ὃ καὶ οἱ γλύπται δὲν εἶναι πλέον θεοπλάσται, ὡς ὁ Ὀλύμπιος Φειδίας καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ σμιλεύουσι τοὺς θεοὺς ἀνθρωπινωτέρους* (Εἰρήνη καὶ Πλοῦτος). *Ὁ πρῶτος ἐκπρόσωπος τῆς τοιαύτης νοοτροπίας ἐν τῇ τραγωδίᾳ εἶναι ὁ Εὐριπίδης. Δὲν ἐθάμβωνεν αὐτὸν τὸ κλέος τοῦ Μαραθῶνος, οὐδὲ τῆς Σαλαμῖνος, δὲν ἐφαντάζετο, δὲν ὠνειροπόλει πλέον ἥρωας, ἀλλ' ἔβλεπε κοινοὺς θνητούς, ἔχοντας πάντα τὰ ἐλαττώματα, εἰς ἃ ὑπόκειται τὸ δύστυνον τῶν ἀνθρώπων γένος.*- Διάλεξη στὴ *Λέσχη* ἔδωσε, στὶς 7-12-34 κι ὁ χειρουργὸς Δημοσθ. Δάνος μὲ θέμα: *Ἡ Ἱπποκράτειος χειρουργική.* Ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραψε: *Θαυμάσιος ἦτο καὶ πάλιν ὁ μεγάλος μας χειροῦργος κ. Δημοσθ. Δάνος κατὰ τὴν διάλεξίν του. Ἤρχισε ἀπὸ τὴν Ὁμηρικὴν ἐποχὴν καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς ἑλληνοποιήσεως τοῦ Βυζαντίου. Τί πλοῦτος γνώσεων! Τί ἀπεραντοσύνη μνήμης!*- Συλλήψεις κομμουνιστῶν ἔγιναν στὶς 6-11-34 γιὰ παράβαση διατάξεων τοῦ νόμου «περὶ ἰδιωνύμου» (οἱ συλληφθέντες ἦταν: Θ. Καππᾶς, Ἀνδρ. Σούρλας, Β. Ζῆκος, Κ. Γοργόλης, Νισὴμ Καλό, Γ. Μπαμπασίκας, Ν. Ἀσλάνης, Σ. Μαυρομάτης καὶ Γ. Πράσος). Τρεῖς, οἱ Γ. Μπαμπασίκας, Ν. Ἀσλάνης (χρόνια σερβιτόρος, καὶ ἀπὸ τοὺς καλλίτερους, στὸ παλιὸ καφενεῖο «Παρθενὼν» ὅπου σήμερα ὁ κινηματογράφος *Τιτάνια*) καὶ Νισὴμ Καλό, καταδικάστηκαν σὲ δίμηνη φυλάκιση. Οἱ ἄλλοι ἀθωώθηκαν. Νέες συλλήψεις κομμουνιστῶν ἔγιναν στὶς ἀρχὲς τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ Νοεμβρίου, τῶν: Π. Μουμουλίδη, Π. Ράντη, Μιχ. Καλαμπόκα καὶ Χρ. Ντάγκα, γιὰ διανομὴ κομμουνιστικῶν προκηρύξεων τῆς ἀντιπολεμικῆς κιὶ ἀντιφασιστικῆς ἐπιτροπῆς Ἰωαννίνων.- Οἱ δράστες τοῦ ἐγκλήματος τῆς Ντουραχάνης, Π. Γκόλιας καὶ οἱ Μαμάκηδες (πατέρας καὶ γυιὸς) καταδικάστηκαν σὲ 20 ἐτῶν πρόσκαιρα δεσμά. Οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες, προπαντὸς ἡ *Ἐλευθερία*, κατηγόρησαν καὶ πάλι τοὺς Κερκυραίους ἔνορκους γιὰ τὴν ἐπιείκειά τους ἀπέναντι σὲ ἐγκληματίες, στοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τοὺς Γιαννιῶτες ἐνόρκους συγχώρεσε ὁ Χρηστοβασίλης, γιατὶ κι αὐτοὶ εἶχαν ἀθωώσει μὲ τὴν ψῆφο τους, κάποιον *κακοῦργον*, ποὺ εἶχε τραυματίσει σοβαρότατα μὲ τὸ ὅπλο του ἕναν οἰκογενειάρχη. Μάλιστα ὁ εἰσαγγελέας τοῦ κακουργιοδικείου Ι. Βρακατσόλης *μετὰ τὴν περίφημον αὐτὴν ἐτυμηγορίαν, εἶπεν εἰς τὸν ἀθωωθέντα κακοῦργον: —Τώρα παιδί μου μπορεῖς νὰ κάνης ὅσους φόνους θέλης, ἀφοῦ ὑπάρχουν τοιοῦτοι ἔνορκοι!* (*Ἐλευθερία*, 22-11-34).- Θάνατοι: Πέθανε στὶς ἀρχὲς Δεκεμβρίου ὁ ἱερέας-οἰκονόμος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (Μητροπόλεως) Ἀθαν. Κονταξῆς. *Ὑποκύψας εἰς πολύμηνον καὶ ὀδυνηρὰν ἀσθένειαν ἀπεβίωσε, τὴν 23ην Νοεμβρίου, ὁ συνάδελφος καὶ ἐκλεκτὸς συμπολίτης, πολιτευτής, τέως νομάρχης Τρικάλων Νικόλαος Λάππας. Ἐκ τῶν αὐτοδημι-*

ουργήτων ἀνθρώπων ὁ Ν. Λάππας, ὑπῆρξε ζωντανὸς δημοσιογράφος, θαρραλέος ἀγωνιστὴς καὶ ὑπέρμαχος τῶν ἰδεῶν του, ἀνιδιοτελὴς καὶ ἔντιμος (*Ἤπειρος*, 24-11-34). Πέθανε στὴ Βιέννη, νεότατος, πάνω στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς δράσης του, ὁ μηχανικὸς Βασίλειος Ξιούρας, *ὁ μᾶλλον εὐελπις καὶ μᾶλλον ζηλευτὸς νέος τῶν Ἰωαννίνων*.- Νέος σύλλογος δασκάλων ἱδρύθηκε στὴν ἐκπαιδευτικὴ περιφέρεια Ἰωαννίνων, μὲ προσωρινὸ πρόεδρο τὸν Κων. Καρατζένη καὶ ταμία τὸν Π. Βέργο. Ὁ πρόεδρος τοῦ ὡς τότε ἐνιαίου συλλόγου Εὐστ. Ἁρματᾶς, χαρακτήρισε τὴν ἵδρυση νέου ὡς παράνομη, δὲ θὰ ἀναγνωριζόταν, ἔλεγε, ἀπὸ τὴ *Διδασκαλικὴ ὁμοσπονδία*.- Ἡ κίνηση γιὰ τὴν ἵδρυση Ἐφετείου στὰ Γιάννινα δημιούργησε ἀντιδράσεις στὴν Κέρκυρα. Διαμαρτύρονταν γιὰ τὴν ἵδρυση τοῦ νέου, θ' ἀποδυνάμωνε τὸ δικό τους.- Ὁ πρώην διευθυντὴς τοῦ *Διδασκαλείου Ἰωαννίνων* καὶ τώρα καθηγητὴς σ' ἕνα γυμνάσιο θηλέων τῶν Ἀθηνῶν Εὐρ. Σούρλας, κυκλοφόρησε τὸ νέο του βιβλίο: *Ἡ συγκεντρωτικὴ διδασκαλία καὶ τὸ νεώτερο σύστημα*.- Νέα ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα ἐκδόθηκε στὰ Γιάννινα, τέλη Δεκεμβρίου, τὸ *Ἐμπρός*, μὲ διευθυντὴ τὸ Σπυρ. Εὐαγγέλου.- Ἡ χορευτικὴ σαιζὸν τοῦ χειμῶνα 1934-35, ἄνοιξε στὶς 26-12-34, μὲ τὸ μεγάλο χορὸ τοῦ *Μεκείου οἰκοτροφείου*. Εἶχε προηγηθεῖ ἡ Στρατιωτικὴ Λέσχη, μὲ τὸ δικό της χορό.- Στὴ συνεχιζόμενη διένεξη μεταξὺ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* καὶ τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς* γιὰ τὸ θέμα τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος*, ὁ πρῶτος κατηγοροῦσε τοὺς ἀνθρώπους τῆς δεύτερης ὡς ...βασιλικούς! *Κάτω ἀπὸ τὸ προσωπεῖον τοῦ ἀγροτισμοῦ* -ἔγραφε- *κρύπτουν τὸν ἀντιβενιζελισμόν των*. Ἡ κατηγορία δὲν ἔγινε πιστευτή. Μᾶλλον φιλοαριστερὲς τάσεις εἶχε ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* καὶ ὄχι βασιλικές.- *Ἀρραβῶνες:* Γεώργιος Ι. Παπαζώης, δικηγόρος καὶ Ἐρασμία Ἀνδρ. Τσουμάνη, ἀρραβωνιάστηκαν. Ζοῦν καὶ βασιλεύουν ὡς τὶς μέρες μας.- Ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐάγγελος Ἀντωνιάδης, ἀπὸ τὴν Τσαρκοβίστα-Κουρέντων, ἐκλέχτηκε καθηγητὴς στὴ Θεολογικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὡς τότε ἦταν διευθυντὴς τῆς *Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς*. Γιὰ τὴν προσωπικότητά του, τὶς σπουδὲς καὶ τὴ συγγραφική του δραστηριότητα, ἔγραψε ἐκτενὲς ἄρθρο ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης (*Ἐλευθερία*, 6-12-34).- Σ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδας, καὶ βέβαια καὶ στὰ Γιάννινα, ἡ ὀνομαστικὴ γιορτὴ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου γιορτάστηκε μὲ δοξολογίες. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ γίνονταν μνημόσυνα γιὰ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδας, προπαντὸς γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο, κι ἄρχισαν ἔρανοι γιὰ τὴν ἵδρυση ἐκκλησίας στὸ Γουδί, ἐκεῖ ὅπου εἶχαν τουφεκιστεῖ οἱ ἐξ ἀντιβενιζελικοὶ πολιτικοί, ὡς ὑπαίτιοι τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς.- *Γάμοι:* Ὁ Ὀρέστης Τάνης καὶ ἡ Λίτσα, κόρη τοῦ ἱδρυτῆ τῆς *Ἠπείρου* Γεωργίου Χατζῆ, παντρεύτηκαν.- Κυκλοφόρησαν καὶ ἐξασφάλισαν εὐμενέστατες κριτικές, τὰ *Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολειοῦ* τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη. Ὁ Χρ. Σούλης, γυμνα-

Γεώργιος Ι. Παπαζώης, πρόεδρος Ἐφετῶν.

σιάρχης, ἀσχολήθηκε ἐκτενέστατα μὲ τὸ νέο βιβλίο τοῦ Ἠπειρώτη λογοτέχνη (*Ἐλευθερία*, 10 και 13-12-34).- Παρὰ τὶς φῆμες καὶ τὰ σχόλια ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἢ δημοσιεύονταν, μὲ αἰχμὲς ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνος, οἱ ἐκλογὲς γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἐπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλης, ἔγιναν στὶς 30-12-34. Ἐκλέχτηκαν: Στὸν *ἅγιο Ἀθανάσιο* (μητροπολιτικὸ ναὸ) οἱ: Χρ. Μούζιος, Σπ. Τζώρτζης, Κων. Χόϊνας, Κων. Καππᾶς καὶ Β. Τσουκανέλης. *Στὸ Ἀρχιμανδρειὸ* οἱ: Π. Τσαρμακλῆς, Π. Σεπετᾶς, Δημ. Ἰωαννίδης (γυιὸς τοῦ παπα-Σταύρου), Σπ. Δρούγκας καὶ Εὐ. Μουστάκης. Στὸν *ἅγιο Νικόλαο* οἱ: Ζώης Γκλίναβος, Σπ. Δάκαρης, Στ. Τσιαρτσῆς, Δημ. Νιάρος καὶ Εὐ. Παπαζήσης. Στὴν *ἁγία Μαρίνα* οἱ Κ. Στατηρᾶς, Εὐ. Ζαγόρος, Σωτ. Συρμακέσης, Δ. Τσινάβος καὶ Περ. Ζωνίδης. Στὴν *Περίβλεπτο* οἱ: Εὐθ. Τζάλλας, Θ. Κόντος, Στ. Δρούγκας, Περ. Κίγκος καὶ Βασ. Θῶμος. Οἱ ἐκλεγέντες θ' ἀποτελοῦσαν τὴ νέα Ἐφοροεπιτροπεία τῆς Μητρόπολης.- Στὶς 31-12-34 ὁ ἐτήσιος χορὸς τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων* εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Κόπηκε βασιλόπιττα καὶ κυκλοφόρησε ὁ σατιρικὸς *Καζαμίας*, παράρτημα τοῦ ἀποκριάτικου *Μπούφου*.

Ἀπὸ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου καὶ ὕστερα, ὁ Πέτρος εἶχε τὴν αἴσθηση πὼς πάλι τὸ σπίτι εἶχε ἀδειάσει. Ἔφυγε ὁ Πετράκης, μαζί του κι ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη, πῆραν μαζί τους καὶ τὴν Ἑλενίτσα, γιὰ νὰ γνωρίσει τὴν πρωτεύουσα καὶ τὶς συνθῆκες ζωῆς της, σὲ λίγα χρόνια θὰ ζοῦσε καὶ ἡ ἴδια στὴ μεγάλη πολιτεία. Πρώτη φορὰ πήγαινε στὴν Ἀθήνα, διάβαζε πολλὰ στὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά, κάποια τῆς φαίνονταν θαυμαστά, ἄλλα παράξενα, ἦταν καὶ μερικὰ ποὺ τῆς προξενοῦσαν φόβο γιὰ τοὺς κινδύνους ποὺ ἔκρυβαν. Γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἀθήνας θὰ μάθαινε περισσότερα ἀπὸ τοὺς δικούς της, τὸ Μάνο, τὴ Θεώνη, τὸ Νίκο, τὴ Φιλίτσα, πολὺ περισσότερα καὶ ἀπὸ τὴ φοίτησή της στὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὶς συναναστροφὲς μὲ τὸν κόσμο τῶν φοιτητῶν.

Τὸ χειρότερο γιὰ τὸν Πέτρο ἦταν πὼς οἱ δικοί του δὲ θάρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν Πρωτοχρονιὰ στὰ Γιάννινα νὰ γιορτάσουν μαζί τους. Θὰ κρατοῦσαν, ἔλεγαν, τὴν Ἑλενίτσα ἐκεῖ, νὰ περάσουν τὶς γιορτές, νὰ τὴ μυήσουν στὴν κοσμικὴ ζωὴ τῆς πρωτεύουσας, -ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη εἶχαν πολλὲς γνωριμίες καὶ σύχναζαν τακτικὰ σὲ τέτοιες συγκεντρώσεις-, ἡ Φιλίτσα ἦταν ἐπικίνδυνο νὰ ὑποστεῖ χειμωνιάτικα τὴν ταλαιπωρία ἑνὸς μεγάλου ταξιδιοῦ μὲ τὸ μωρὸ στὴν ἀγκαλιά, ἡ συγκοινωνία μὲ τὸ ἀεροπλάνο ἦταν ἀκόμα δύσκολη κι ἄτακτη, ἐξαιτίας τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν Ἤπειρο· θάμεναν, λοιπὸν κι ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα. Μόνη του ἐλπίδα ἦταν ὁ ἀγαπημένος του ἔγγονος, ὁ Πετράκης, ἦταν σίγουρος πὼς θάταν μαζί τους τὶς γιορτές, τόσο γιὰ τὴν ἀγάπη του στὸν παπού, ὅσο -καὶ περισσότερο τούτη τὴ φορὰ- γιατὶ στὰ Γιάννινα βρισκόταν ἡ ἀγαπημένη του, ἡ Θάλεια. Ὁ ἔρωτάς τους κάθε μέρα γιγάντωνε, ὁ μακροχρόνιος χωρισμὸς εἶχε ἀνάψει πυρκαϊὲς στὶς καρδιές τους, τὸ μαρτυροῦσαν τὰ φλογερὰ λόγια τῶν γραμμάτων ποὺ σχεδὸν κά-

θε μέρα ἔστελναν κι ἔπαιρναν. Ὁ Πέτρος παρακολουθοῦσε μὲ τὶ λαχτάρα περίμενε τὴν ἀλληλογραφία ἡ Θάλεια, ποτὲ δὲν τῆς μίλησε γιὰ τὰ γράμματα τοῦ Πετράκη, χαμογελοῦσε μόνο καθὼς τὴν ἔβλεπε νὰ πηδάει δυὸ-δυὸ τὶς σκάλες γιὰ νὰ φτάσει στὸ δωμάτιό της, στὸ δεύτερο ὄροφο, γιὰ νὰ διαβάσει τὸ γράμμα τοῦ ἀγαπημένου της. Ἦταν σίγουρος, λοιπόν, ὁ Πέτρος γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ ἐγγονοῦ του, ἡ Θάλεια ἦταν ἐγγύηση γιαυτό. Ὅμως οἱ ἐλπίδες πολλὲς φορὲς συντρίβονται μπροστὰ στὴν ἀδήριτη ἀνάγκη τῶν πραγμάτων. Εἶχε νοιώσει πολλὲς φορὲς στὴ ζωή του τὸ συναίσθημα αὐτὸ ὁ Πέτρος, τὸ ἀντιμετώπιζε μὲ τὴν αὐτοκυριαρχία ποὺ τὸν χαρακτήριζε, καθὼς ὅμως περνοῦσαν τὰ χρόνια, ἡ ἰδιότητα αὐτὴ τοῦ χαρακτῆρα του ὑποχωροῦσε μπροστὰ στὴν ἀδυναμία τῶν γηρατιῶν. Τὸ γράμμα ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸν Πετράκη λίγες μέρες πρὶν τὰ Χριστούγεννα, στάθηκε μιὰ μεγάλη δοκιμασία. Ὁ ἐγγονός του δὲ θαρχόταν γιὰ τὶς γιορτές. Ἡ *Σχολὴ Εὐελπίδων* εἶχε τεθεῖ σὲ ἐπιφυλακή, ὅπως κι ἄλλες μονάδες τοῦ στρατοῦ στὴν πρωτεύουσα. Φῆμες, ἐπίμονες φῆμες, κυκλοφοροῦσαν ὅτι οἱ δημοκρατικοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, παρὰ τὶς ἀποτάξεις ποὺ ἔγιναν, ἑτοίμαζαν, μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Βενιζέλου, ἐπαναστατικὸ κίνημα. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* βρισκόταν στὴν Κρήτη πάντοτε, φοβόταν νὰ γυρίσει στὴν Ἀθήνα. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ἑτοίμαζαν, ἔλεγε, νέα δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐναντίον του. Ἀπὸ τὴν Κρήτη ἔστελνε μηνύματα ἀπειλητικά: *Ἐὰν εὑρίσκομαι εἰς Κρήτην τὸ πράττω, διότι γνωρίζω ὅτι οἱ πολιτικοί μου ἀντίπαλοι ἐπιβουλεύονται ἐκ νέου τὴν ζωήν μου καὶ θὰ παραμείνω εἰς Κρήτην μέχρι πτώσεως τῆς κυβερνήσεως.* Αὐτά, τὰ μέσα Δεκεμβρίου. Ἡ κυβέρνηση ἦταν ἀνάστατη. Μιλοῦσαν γιὰ πτώση τῆς κυβέρνησης. Πῶς θὰ γινόταν ἡ πτώση; Βέβαια οἱ ἐσωκομματικὲς διαφορὲς τῆς κυβέρνησης ἦταν μεγάλες, δὲ διαφαινόταν ὅμως ἄμεσος κίνδυνος διάσπασης τῆς κυβερνητικῆς παράταξης. Ὁ συλλογισμὸς ὁδηγοῦσε κατ' εὐθεῖαν σὲ σχεδιαζόμενη ἐπαναστατικὴ κίνηση. Ἐπιφυλακή, λοιπόν, σ' ὅλες τὶς μονάδες. Ὁ Βενιζέλος, φυσικά, ὀργάνωνε τὸ κίνημά του, ὅμως οἱ τελευταῖες δηλώσεις του ἦταν ἀπόρροια ἀγανάκτησης γιὰ τὸν τρόπο τῆς σύλληψης τῶν φυσικῶν αὐτουργῶν τῆς ἐναντίον του ἀπόπειρας, τοῦ Καραθανάση. Ὁ Πετράκης πλήρωνε τὰ σπασμένα τῆς πολιτικῆς ὄξυνσης, αὐτῆς ποὺ θὰ ὁδηγοῦσε σὲ λίγο τὴν Ἑλλάδα στὸν ἐμφύλιο σπαραγμό. Ὁ παποὺς καὶ ἡ Θάλεια μάταια τὸν περίμεναν. Στὸ πρόσωπο τοῦ κοριτσιοῦ ζωγραφιζόταν ἔντονα ἡ θλίψη ἀπὸ τὸ ἀνεπάντεχο ἄγγελμα, τὸ κατάλαβε ὁ Πέτρος κι ὅταν τὸ ἀπόγευμα τῆς μέρας ποὺ ἔλαβαν τὸ γράμμα τοῦ Πετράκη γιὰ τὴ ματαίωση τῆς ἄφιξής του, ἦρθε νὰ τοῦ φέρει τὸν καφὲ στὸ σαλόνι, ἀμίλητη, μὲ σφιγμένο στόμα καὶ μάτια ἕτοιμα νὰ χύσουν κρουνοὺς δακρύων, τὴν κράτησε ἀπὸ τὸ χέρι, τὴν ἔκλεισε στὴν ἀγκαλιά του, τῆς χάϊδεψε τὰ μαλλιὰ καὶ τῆς ψιθύρισε στ' αὐτί: *—Θάρθει ὁ Πετράκης κόρη μου, θὰ ἡσυχάσουν τὰ πράγματα, θὰ πάρει τὴν ἄδειά του καὶ θάρθει. Ἂν δὲν τὸ πετύχει σύντομα, τὸ Πάσχα σί-*

γουρα θάναι κοντά μας. Μὴ στενοχωριέσαι, κι ἡ δική μου ἡ καρδιὰ τραυματίστηκε, εἶμαι γέρος, ἴσως γιὰ μένα ἡ παρουσία του ἐδῶ νὰ ἦταν περισσότερο ἀναγκαία, παρότι γιὰ σένα. Ὑπομονή. Μὴν φοβάσαι γιὰ τὴν ἀγάπη του. Εἶναι ὁ ἀγαπημένος σου καὶ θὰ μείνει γιὰ πάντα δικός σου... Ἡ Θάλεια δὲν εἶπε τίποτε, ἄφησε μόνο τὰ δάκρυά της νὰ τρέξουν, ὕστερα ἔσκυψε καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι...

Γιορτές, λοιπόν, μόνοι τους, τὶς δυὸ μεγάλες μέρες, Χριστούγεννα καὶ Πρωτοχρονιά. Μαζί τους ὁ Γιάγκος μὲ τὴ Φωτεινή, ἡ κόρη του ἡ Χρυσάνθη μὲ τὸν ἄντρα της, ὁ Θεολόγος μὲ τὴν Ἀλεξάνδρα, ἀκόμα καὶ τὸν Σπυρόπουλο καλέσανε. Βολόδερνε ὁ ἔρμος μόνος του στὸ καθαριστήριο, τούκαναν πολλὰ προξενειά, δὲ μπόρεσε νὰ ταιριάσει μὲ καμμιά, ἔμεινε ἀνύπαντρος. Καλὴ ἡ παρέα, μεγάλη ἡ συγκέντρωση, ὅμως γιὰ τὸν Πέτρο τὸ σπίτι φαινόταν ἄδειο. Καὶ γιὰ τὴ Θάλεια... Παρὰ τὶς παρακλήσεις ὅλων δὲ θέλησε νὰ καθήσει μαζί τους στὸ τραπέζι. Οἱ ἄλλοι δὲν καταλάβαιναν τὴν ἄρνησή της, ὁ Πέτρος ἤξερε καὶ τὴ δικαιολόγησε. Ἦταν φυσικό, κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα νὰ εἶναι διαποτισμένη ἀπὸ μελαγχολία. Ἡ ἀπουσία ἀγαπημένων ἀνθρώπων, ἀφαιροῦσε ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὴ διάθεση νὰ ἀνοίξουν τὶς καρδιές τους, νὰ ποῦν τὰ μυστικά τους, νὰ κάνουν τοὺς συνεορτάζοντες κοινωνοὺς τῶν μύχιων πόθων τους. Ἀναγκαστικὰ οἱ συζητήσεις στράφηκαν στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς πόλης καὶ κυρίως στὰ ἀκόμα μεγαλύτερα, ποὺ ἔδιναν στὸν κίνδυνο ποὺ ὅλοι φοβοῦνταν, σαφῆ περιγράμματα. Οἱ διαφωνίες ἦταν ἀρκετὰ ἔντονες. Ὁ Γιάγκος ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς βενιζελικούς, τὸ ἴδιο κι ὁ Θεολόγος, δὲ μποροῦσαν νὰ ξεχάσουν τὴ Σμύρνη, τὸ δράμα τῆς Θεώνης, ὑπεύθυνους γιὰ τὴν καταστροφὴ θεωροῦσαν τοὺς ἀντιβενιζελικούς, κανένας δὲ μποροῦσε νὰ τοὺς πείσει γιὰ τὸ ἀντίθετο, ἢ γιὰ κάποιο καταμερισμὸ εὐθυνῶν. Ὁ Πέτρος, κατὰ βάθος, συμφωνοῦσε μὲ τὴ γνώμη τους, βενιζελικὸς ἦταν κι αὐτὸς ἀπὸ τότε ποὺ τὰ Γιάννινα ἀπελευθερώθηκαν· ἔπειτα ἦταν καὶ ὁ Βασίλης, πῶς μποροῦσε νὰ προδώσει τὸ πιὸ ἀγαπημένο του παιδί, τὸν ἥρωα ποὺ μαρτύρησε καὶ πέθανε γιὰ τὴ Μεγάλη Ἑλλάδα τοῦ Βενιζέλου; Βενιζελικὸς λοιπὸν ἦταν, ὄχι ὅμως ἄκριτα, εἶχε ἀναθεωρήσει πολλὲς ἀπόψεις τῶν πρώτων χρόνων, τότε ποὺ ὁ Βενιζέλος ἦταν παντοδύναμος κι ἄφησε μεγάλο μέρος τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια ἄλλων, δὲν τὴ χρησιμοποίησαν ὅπως ἔπρεπε. Ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑποστηρίζει καὶ νὰ ψηφίζει τὸ Μυλωνᾶ, ποτὲ δὲν ξεχνοῦσε πὼς ὁ πεθερός του, ὁ στρατηγὸς Δαγκλῆς, εἶχε συμπεριφερθεῖ στὸ Βασίλη κατὰ τὶς ἀτέλειωτες μέρες τῆς δοκιμασίας του... Ὁ ἄλλος, ὅμως, γυιός του, ὁ Δημήτρης, ὁ γιατρός, καὶ ἡ γυναίκα του ἡ Κατερίνα ἔμειναν πιστοὶ στὴν ἀντιβενιζελικὴ παράδοση. Γιὰ ἕνα μεγάλο διάστημα τὰ ἰδεολογικὰ πιστεύω του εἶχαν ἀτονίσει, ἔπεσαν σὲ νάρκη· σ' αὐτὸ συντέλεσε ἡ ἐπανάσταση τοῦ Πλαστήρα, οἱ δημοκρατικὲς κυβερνήσεις ποὺ τὴν ἀκολούθησαν, κι ὁ νέος ἐκλογικὸς θρίαμβος τοῦ Βενιζέλου, τὸ 1928. *Τί-*

ποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ρίξει, ἦταν κοινὴ σκέψη ὅλων τῶν ἀντιβενιζελικῶν, εἶναι παντοδύναμος, θὰ κυβερνάει τὴν Ἑλλάδα ὥσπου νὰ πεθάνει. Ὅταν πῆραν τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τους οἱ ἀντιβενιζελικοί, δὲν τὸ πίστευε. *Δὲν θὰ τοὺς ἀφήσει,* ἀναλογιζόταν, *εἶναι καταχθόνιος, θὰ βρεῖ τρόπο νὰ τοὺς ἀνατρέψει...* Τὰ πράγματα ἦρθαν ἀλλοιῶς. Οἱ ἀντιβενιζελικοί, μετὰ τὴν ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Βενιζέλου, μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὴ χειρίστηκαν, ἔχαναν καθημερινὰ ἔδαφος, ἡ φθορὰ ἦταν σημαντική. Ἡ ἀπόφαση, ὅμως, ποὺ εἶχε πάρει ὁ Βενιζέλος, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τῶν ἀναπληρωματικῶν ἐκλογῶν τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ τοὺς ἀνατρέψει μὲ ἐπανάσταση, ἀπόρροια ἔμμονης ἰδέας ὅτι θὰ ἐπιδίωκαν πάλι νὰ τὸν δολοφονήσουν -τὰ τελευταῖα γεγονότα ἔρχονταν νὰ δικαιολογήσουν τὴ γεμάτη κινδύνους, γιὰ τὸν ἴδιο, τοὺς ὀπαδούς του καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀπόφασή του- ἀνάστησε τὸν ἀντιβενιζελισμό, μὲ τὴ νέα μορφή του πιά, τοῦ *Βασιλισμοῦ*, κι ἔδωσε νέα τροπὴ στὴν ἱστορία τῆς χώρας.

Γιαυτὰ τὰ γεγονότα συζητοῦσαν στὸ Χριστουγεννιάτικο τραπέζι οἱ συνδαιτημόνες του Πέτρου. Ἡ σύλληψη τοῦ Καραθανάση, οἱ συνεχιζόμενες προσπάθειες τῆς κυβέρνησης νὰ ὁρίζει καὶ ν' ἀναβάλει τὶς δίκες τῆς ἀπόπειρας, ἡ ἀντικατάσταση καὶ ἄλλων δικαστικῶν λειτουργῶν, ὅλα καθοδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ σκληρὸ πυρήνα τῶν ἀντιβενιζελικῶν κι ἀπέβλεπαν σ' ἕνα σκοπό: πῶς νὰ πέσουν στὰ μαλακὰ οἱ ἐνεχόμενοι στὴν ἀπόπειρα, κι ἂν ἦταν δυνατὸν νὰ μείνουν ἐντελῶς ἀτιμώρητοι, εἶχαν ξεσηκώσει τὴν ὀργὴ τοῦ κόσμου, ἀκόμα καὶ τῶν ἀντιβενιζελικῶν, ποὺ ἔβλεπαν τὰ γεγονότα μὲ κριτικὴ ματιά, ὅπως ὁ Δημήτρης. Παρόλα αὐτὰ δὲν συγχωροῦσε τὴν ἐμμονὴ τοῦ Βενιζέλου -ἀλαζονεία τὸ χαρακτήριζε- νὰ μένει στὴν Κρήτη καὶ νὰ ἐξαπολύει ἀπὸ κεῖ καθημερινὰ κεραυνούς, μὲ σαφέστατο νόημα: πὼς σκοπός του, δηλαδή, ἦταν ν' ἀνατρέψει τὴν κυβέρνηση μὲ ὁποιοδήποτε μέσο. *—Δὲν εἶναι στάση σώφρονα πολιτικοῦ,* ἀντέτεινε ὁ Δημήτρης, ὅταν ἄκουε τοὺς ἄλλους νὰ ἐγκρίνουν τὶς ἀπόψεις του. *Δὲν τὸ βλέπει, δὲν τὸ βλέπετε ὅλοι σας, πὼς θὰ ὁδηγηθοῦμε σ' ἐμφύλιο σπαραγμό; Στὴν πρόκληση οἱ ἄλλοι δὲ θὰ καθήσουν μὲ σταυρωμένα χέρια, θ' ἀντισταθοῦν. Ποῦ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει αὐτό; Ἂς ποῦμε πὼς νικάει ὁ Βενιζέλος, γιὰ νὰ στεριώσει τὴ Δημοκρατία, ὅπως ἰσχυρίζεται, ἂν κι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀπὸ κανένα δὲν κινδυνεύει ἡ Δημοκρατία. Ἔχετε τὴ γνώμη πὼς ὅταν πάρει πάλι στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία θὰ κυβερνήσει δημοκρατικά; Δικτατορία θὰ κηρύξει. Τὸ ἴδιο θὰ συμβεῖ μὲ τοὺς δικούς μου, τοὺς ἀντιβενιζελικούς. Ἂν νικήσουν, ξεγράψτε τὴ Δημοκρατία γιὰ τὴν ὁποία ἀγωνίζεται ὁ Βενιζέλος. Θὰ ἔρθει ὁ βασιλιάς... —Ὁ βασιλιάς,* ἀκούστηκε νὰ φωνάζει ἐξαγριωμένος ὁ Γιάγκος. *Ποιός θὰ τολμήσει νὰ φέρει τὸ βασιλιά; —Οἱ ἀντιβενιζελικοί, ἂν κερδίσουν τὸ Βενιζέλο στὴν ἀναμέτρηση ποὺ ἑτοιμάζει ὁ ἴδιος. Δὲν κατοχυρώνει τὴ Δημοκρατία ἔτσι ποὺ σκέφτεται, τὴ θάβει...* Τὰ λόγια του τὰ διαδέχτηκε ἡ σιωπή. Ὅλοι σκέφτονταν πὼς ἂν ἔβγαιναν ἀληθινά, θάλλα-

ξαν πολλὰ στὴ ζωή τους. Θάφερνε τὸν ἐμφύλιο σπαραγμὸ ὁ καινούριος χρόνος; Κανένας δὲν ἤθελε μιὰ τέτοια ἐξέλιξη. Κανένας; Λάθος. Ἦταν πολλοὶ κι ἀπὸ τὶς δυὸ παρατάξεις. Ὁ Διχασμός, στὴν πιὸ ἀπαίσια μορφή του αὐτὴ τὴ φορά, καὶ ἡ νομοτέλεια τῶν πραγμάτων ἐκεῖ ὁδηγοῦσαν. — *Ἂς εὐχηθοῦμε*, ἔκοψε τὴ σιωπὴ ὁ Πέτρος, *πὼς ὅλα ὅσα ἀκούσαμε ἦταν ἕνας ἐφιάλτης, χωρὶς συνέπειες. Καλὰ Χριστούγεννα, ἂς εἶναι εὐτυχισμένος ὁ καινούριος χρόνος...*

Ὅσα ἄκουσε ὁ Πέτρος τὰ Χριστούγεννα τὸν γέμισαν ἀνησυχίες καὶ πολλὰ ἐρωτηματικά. Ὁ Δημήτρης ἦταν σοβαρός, ἐπιστήμονας μὲ κύρος, οἱ κρίσεις του ἀπηχοῦσαν καὶ ἰδέες ἄλλων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐρχόταν σὲ συναναστροφή, δὲν ἔλεγε ὑπερβολές, ἦταν σωστὸς στὶς ἀποτιμήσεις του, τὰ λόγια ἀντικατόπτριζαν πραγματικὲς καταστάσεις. Βέβαια κι ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν ἐφημερίδων εἶχε σχηματίσει τὴ γνώμη πὼς ἡ πολιτικὴ κατάσταση δὲν ἐξελισσόταν ὁμαλά, δὲν ἤθελε ὅμως νὰ πιστέψει πὼς αὐτὴ ἡ ὀξύτητα θὰ ὁδηγοῦσε σὲ ἐμφύλιο πόλεμο. Ἔπρεπε νὰ βεβαιωθεῖ. Δυὸ μποροῦσαν νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ σχηματίσει σωστὴ γνώμη. Ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων κι ὁ μουφτής. Ὁ πρῶτος, φανατικὸς βασιλικός, κι ἂς μὴν τὸ ἔδειχνε, ἦταν σίγουρα γνώστης ὅλων, ὅσα οἱ ἐφημερίδες δὲν ἔγραφαν ἢ ὑποδήλωναν μὲ ὑπαινιγμούς. Γνώριζε καλὰ τὶ συνέβαινε καὶ στὰ δυὸ στρατόπεδα. Θὰ τοῦ ἔλεγε ὅμως τὴν ἀλήθεια; Ὁ ἄλλος, ὁ μουφτής, ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὶς διαμάχες τῶν κομμάτων, περισσότερο ψύχραιμος παρατηρητὴς τῶν γεγονότων, θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ δώσει μιὰ σωστὴ γνώμη. Δὲ συμπαθοῦσε πολὺ τὸ Βενιζέλο, τὸ ἤξερε αὐτὸ ὁ Πέτρος, δὲν εἶχε ὅμως ἀναπτύξει καὶ καμιὰ ἰδιαίτερη σχέση μὲ τοὺς *Λαϊκούς*. Ὅλη τὴν ἀλήθεια δὲν θὰ τὴν ἔλεγαν, οὔτε ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος, κάτι θὰ ἔκρυβαν. Μόνο ὁ Ἀβραὰμ στεκόταν πάνω ἀπὸ κομματικὲς διαμάχες, μικροσυμφέροντα, φυλετικὲς διακρίσεις καὶ συμβιβασμούς, στὰ χέρια του κρατοῦσε τὸ σπαθὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου, ἔλαμπε γυμνὸ καὶ τύφλωνε ἀπὸ τὸ φῶς, ἡ ἴδια ἡ Ἀλήθεια ἔβγαινε ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ Ἀβραάμ... Ὅμως ὁ φίλος του βιάστηκε νὰ τὸν ἀφήσει, εἶχε κουραστεῖ νὰ μιλάει *εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων*, ἴσως ἐκεῖ ποὺ βρισκόταν τώρα ὁ λόγος του νὰ ἔπιανε τόπο...

Τὴν ἑπόμενη τῶν Χριστουγέννων ὁ Πέτρος βρέθηκε στὴ Μητρόπολη, ἀποφασισμένος νὰ δώσει μάχη γιὰ νὰ δεῖ τὸ Σπυρίδωνα. Δὲ χρειάστηκε. Ὁ Σπυρίδων τὸν δέχτηκε ἀμέσως, τὸν παρακάλεσε μόνο νὰ περιμένει λίγο, νὰ τελειώσει μὲ τοὺς ἐπισκέπτες του. Καθὼς τὸν κοίταζε τώρα, ὕστερα ἀπὸ πολὺ καιρό, ὁ Πέτρος, ἔβλεπε πὼς ὁ Σπυρίδων εἶχε γίνει ἄλλος ἄνθρωπος. Τὸ πρόσωπό του ἔλαμπε, δεῖγμα καλῆς ὑγείας, ὁμόρφαινε, φάνταζε πιὸ νέος. Ἐκείνη ἡ βασανισμένη μορφὴ τῶν τελευταίων μηνῶν, πρὶν ἀπὸ τὴ μεγάλη κρίση, εἶχε ἐξαφανιστεῖ. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶχε φτάσει στὸ χεῖλος τοῦ τάφου, λίγο ἀκόμα καὶ θὰ ἔπεφτε μέσα, τὶ δυνάμεις ἔκρυβε, πόσο δυνατὴ ἦταν ἡ θέλησή του γιὰ ζωή, ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ σηκωθεῖ ἀπὸ τὸ νε-

κροκρέβατο, σὰν ὁ ἀναστημένος Λάζαρος; *Τίποτα δὲν τὸν ἀγγίζει*, συλλογίστηκε ὁ Πέτρος, *χίλια χρόνια θὰ ζήσει...* Οἱ ἐπισκέπτες ἔφυγαν σὲ λίγο, *ἔλα κοντάμου, Πέτρο*, τοῦ φώναξε ὁ Σπυρίδων, *κάθησε δίπλα μου. —Μιὰ χαρὰ εἶσαι τώρα δεσπότη μου*, τοῦ ἀπάντησε, ὕστερα ἀπὸ τὶς εὐχὲς ποὺ ἀντάλλαξαν γιὰ τὰ Χριστούγεννα, *ποτὲ δὲν σὲ εἶδα καλλίτερα.* Ὁ Σπυρίδων χαμογέλασε, ὅμως τὸ χαμόγελό του ἄφηνε μιὰ πικρὴ γεύση. *—Ἦταν ὀδυνηρὴ περιπέτεια αὐτὴ ποὺ πέρασα, Πέτρο. Δὲν μπορεῖς οὔτε νὰ τὴ φανταστεῖς. Σοῦ ἔχω πεῖ κι ἄλλες φορές. Εἶμαι ἁμαρτωλός, ἔχω κάνει πολλά, τάβαλε στὴ ζυγαριὰ ὁ Μεγαλοδύναμος, ἴσως νὰ βρῆκε πὼς τὰ καλὰ εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὰ κακά, μοῦ ἐπέτρεψε νὰ ζήσω. Μὰ δὲν ξεπερνιέται εὔκολα μιὰ τέτοια δοκιμασία. Τὰ πλεμόνια μου ἔχουν πάθει ζημιὲς ἀνεπανόρθωτες, δυσκολεύομαι στὴν ἀναπνοή μου. Μόνο ἡ καρδιὰ εἶναι γερή, αὐτὴ μὲ κράτησε. Καὶ τὸ πεῖσμα μου. Ἤθελα νὰ ζήσω κι ἔζησα. Θαῦμα τὸ εἶπαν πολλοί, δὲν εἶχαν ἄδικο. Ὁ Χρηστοβασίλης μὲ νεκρολόγησε ζωντανό, ὁ «σταυραετὸς πεθαίνει!» μοιρολογοῦσε, ἂς εἶναι καλὰ δὲ θὰ ξεχάσω τὴν ἀγάπη καὶ τὸν πόνο του. Ἀλλὰ ἂς σταματήσουμε ἐδῶ, μὲ κουράζει νὰ μιλάω γιὰ τὴν ἀρρώστεια μου. Ξέρω πὼς θὰ μὲ τυραννάει ἐπιζωῆς, εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ συμβιώσω μαζί της. Πές μου τώρα τα δικά σου.*

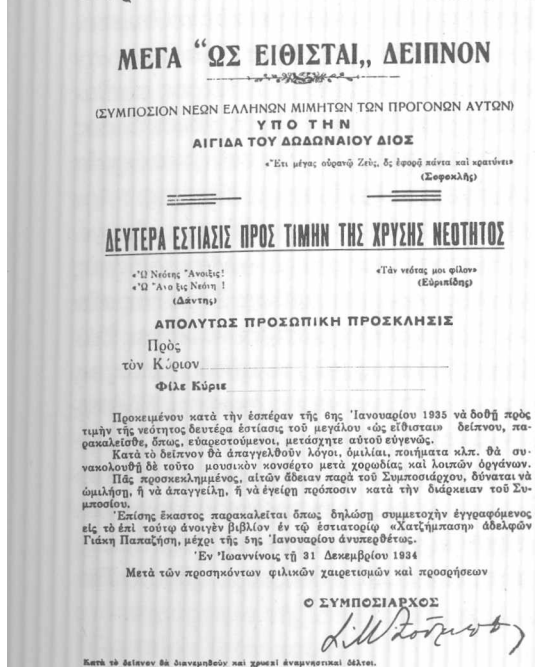
Ὁ Πέτρος μίλησε μὲ λεπτομέρειες γιὰ ὅσα ἔγιναν στὴν πόλη, ὁ Σπυρίδων τὸν ἄκουε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον. *—Ἔγιναν, τόσα ὅλον αὐτὸ τὸν καιρό, ποὺ εἶχα ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὸ προσκήνιο, καὶ δὲν τὰ πῆρα εἴδηση;* παρατήρησε ὁ Σπυρίδων. *Ἀπὸ τὴ δική σου ἀφήγηση*, πρόσθεσε, *καταλαβαίνω πὼς ἔχω πολλὰ νὰ μάθω γιὰ τὴν πόλη μας καὶ τὸ ποίμνιό μου.* Γιὰ τὸν Πέτρο ἡ παρατήρηση ἦταν ἕνα κέντρισμα γιὰ νὰ διηγηθεῖ στὸ Σπυρίδωνα περιστατικὰ ποὺ ἀναφέρονταν σὲ οἰκογένειες καὶ τὰ δημοτικὰ πράγματα, γνωστὰ κι ἄγνωστα, ἤξερε πὼς ὁ Σπυρίδων ἤθελε νὰ τὰ μαθαίνει ὅλα, γιὰ πολλοὺς λόγους. Ὁ ἕνας ἦταν γιατὶ ἀμυνόταν καλλίτερα ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων του, ἂν γνώριζε τὰ σχέδιά τους. Τρομερὰ φιλοπερίεργος ἐπέμενε νὰ πληροφορεῖται ἀκόμα καὶ τὶς λεπτομέρειες, ἔστω κι ἂν αὐτὲς ἄγγιζαν τὰ ὅρια τοῦ κουτσομπολιοῦ. Ὁ Πέτρος θυμόταν, στὶς περιπτώσεις αὐτές, ὅσα τοῦ διηγόταν ὁ θεῖος του γιὰ τὴ μεγάλη εὐεργέτιδα τῆς πόλης καὶ τοῦ Ζαγορίου, τὴν Ἀγγελικὴ Παπάζογλου. Ὁ ἄντρας της, ὁ προύχοντας τοῦ Ζαγορίου Ἀλέξιος Παπάζογλου (χωριανός μου ἦταν) πεθαίνοντας τῆς ἄφησε μιὰ τεράστια περιουσία, ἀποκτημένη κυρίως ἀπὸ τὰ κέρδη ποὺ ἀποκόμιζε ὡς προμηθευτὴς τροφίμων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Δὲν εἶχε παιδιὰ ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτά, μόνη μέσ' στ' ἀρχοντικό της ἔπληττε. Ἡ πλήξη ἔγινε μεγαλύτερη, καθὼς περνοῦσαν τὰ χρόνια, καὶ οἱ φιλενάδες της, ποὺ τὴν ἔφερναν σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν ἔξω κόσμο, μιὰ-μιὰ ἔφευγαν. Πῆρε τότε κοντά της, πληρώνοντάς τους ἁδρά, τρεῖς-τέσσερες Γιαννιῶτες καὶ γιὰ νὰ τὴ φυλάνε -πάντα εἶχε τὸ φόβο τῆς ληστείας καὶ τῆς ἀπαγωγῆς, πάμπλουτη καθὼς ἦταν- ἀλλὰ καὶ νὰ τῆς δίνουν κάθε βράδυ ἀναφορὰ γιὰ ὅσα γίνον-

ταν στὰ Γιάννινα. Αὐτὸ τὸ πάθος νὰ τὰ μαθαίνει ὅλα εἶχε γίνει γνωστὸ σὲ πολλούς, κανένας ὅμως δὲν εἶχε τολμήσει νὰ τὴν κακολογήσει. Πέθανε μὲ τὴν πόλη νὰ σπαρταράει ζωντανὴ μέσα της, ἀφοῦ γνώριζε ὅλα τὰ μυστικά της... Τὸ ἴδιο πάθος εἶχε κι ὁ Σπυρίδων. —*Ἤξερα ἀρκετά, ἔμαθα περισσότερα,* εἶπε ὁ Σπυρίδων ὅταν ὁ Πέτρος ὁλοκλήρωσε τὴν ἀφήγησή του. *Πρέπει καὶ σὺ νὰ κατάλαβες ὅτι οἱ ἀντίπαλοι δὲ θὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο ἐναντίον μου. Τὶς τελευταῖες μέρες ἔριξαν τὸ σύνθημα ὅτι δὲν ἔχω πρόθεση νὰ ἐπιτρέψω ἐκλογὲς ἐνοριακῶν ἐπιτροπῶν, καὶ ὅτι θὰ διορίσω τὰ μέλη τους «ἐξ ὀφφικίου». Εἶμαι, συγκεντρωτικός, δὲ λέω, ἀλλὰ δὲ θὰ ἔδινα ἐγὼ ἀφορμὴ γιὰ νὰ καταστρατηγηθεῖ μιὰ παράδοση ποὺ δημιουργήθηκε ἐδῶ καὶ πολλὲς δεκαετίες. Οἱ ἐφημερίδες, λίγες εἶναι, γράφουν πὼς ἐδῶ, στὸ Μητροπολιτικὸ μέγαρο, καταρτίζονται σκοτεινὰ σχέδια, θὰ πάρουν τὴν ἀπάντηση. Οἱ ἐκλογὲς θὰ γίνουν, κάτι ἄλλο θὰ βροῦν πάλι νὰ μὲ πολεμήσουν. Πρόχειρο ἐπιχείρημά τους ἦταν τελευταῖα τὸ ὅτι σταμάτησαν γιὰ λίγο διάστημα οἱ ἐργασίες ἀνέγερσης τοῦ μεγάλου συγκροτήματος σχολείων στὴν ὁδὸ Δωδώνης. Τὰ χρήματα βρέθηκαν, τὸ ἔργο δὲ θ' ἀργήσει νὰ ὁλοκληρωθεῖ. Ἔχουν πάλι βάλει στόχο τους καὶ τὴ Βελλά, ὁ Παπασταύρου μάλιστα ἔκανε ἐπερώτηση καὶ στὴ Βουλή. Θὰ καταστρέψω, λέει τὴν ἄρδευση τῶν χωραφιῶν τῶν γύρω χωριῶν, μὲ τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα ποὺ κάνω στὸ βάλτο τῆς Βελλᾶς. Λὲς καὶ εἶμαι ὁ κακὸς δράκοντας τῶν παραμυθιῶν ποὺ σκορπάει τὴν καταστροφὴ στὸ διάβα του. Μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἔχω φάει ψωμὶ κι ἁλάτι, σὲ δύσκολους καιρούς, τότε ποὺ ὁ Τοῦρκος δυνάστευε ἀκόμα τὸν τόπο μας, κι ἐγὼ γυρνοῦσα μέρα νύχτα, ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό, μ' ἕνα ὅπλο κάτω ἀπὸ τὸ ράσο, νὰ δασκαλεύω, νὰ κρατάω ψηλὰ τὸ φρόνημά τους, νὰ ζῶ τὴ μιζέρια τους, νὰ εἶμαι μαζί τους στοὺς κινδύνους ποὺ ἀντιμετώπιζαν, μέρα-νύχτα, μὲ συντροφιὰ τὴν καταραμένη ἀρρώστεια, ἀπὸ τότε εἶχε ἀρχίσει νὰ κατατρώει τὰ σωθικά μου. Εἶναι δυνατὸ ποτὲ ἐγὼ νὰ τοὺς προδώσω καὶ νὰ τοὺς στερήσω τὸ ψωμί τους; Πῆραν τὴν ἀπάντηση ἀπὸ τὸ γερουσιαστὴ Σπύρο Χασιώτη, ἀλλὰ δὲ θὰ σταματήσουν. Δὲ μποροῦν ἢ δὲ θέλουν νὰ καταλάβουν τὸ ἔργο μου καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνο ποὺ γίνεται στὴ Βελλά, φυτώριο δασκάλων γιὰ τὴ Βόρειο Ἤπειρο· ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα της, κι ἀγωνίζονται τώρα σκληρὰ οἱ ἀδελφοί μας γιὰ νὰ λειτουργήσουν καὶ πάλι. Φαίνεται πὼς ὁ ἀγώνας τους θὰ δικαιωθεῖ καὶ τοὺς δασκάλους, γιατὶ δὲ φτάνουν ὅσοι ἔμειναν ἐκεῖ, θὰ τοὺς στείλει ἡ Βελλά, καταλαβαίνεις τὶ σημαίνει αὐτό;* Σώπασε, εἶχε κουραστεῖ. Τὸ κατάλαβε ὁ Πέτρος, ἀπὸ τὴ δυσχέρεια τῆς ἀναπνοῆς του. Σκέφτηκε μιὰ στιγμὴ νὰ φύγει, ὅμως ἤθελε νὰ ἔχει τὴ γνώμη του γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς κατάστασης. Δίσταζε νὰ ρωτήσει τὸ Σπυρίδωνα, αὐτὸς κατάλαβε πὼς κάτι τὸν ἀνησυχοῦσε, πίστευε ὅτι σχετιζόταν μὲ τὶς κατηγορίες ποὺ κυκλοφοροῦσαν σὲ βάρος του. —*Ἔλα βρέ..,* τὸν παρότρυνε, *πές το, δὲν κακοκαρδίζομαι, συνήθισα πιά...* —*Δὲν ἔχει σχέση μὲ σένα, δεσπότη μου,*

ἄλλο εἶναι. Φοβάμαι... —Φοβάσαι: Καὶ γιατί;... —Νά, ἦταν νάρθει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τὶς μέρες αὐτές, ὁ ἐγγονός μου ὁ Πετράκης, ὁ εὐέλπις, τὸν ξέρετε, δὲν τὸν ἄφησαν, εἶναι σ' ἐπιφυλακή, μᾶς ἔγραψε, φοβοῦνται ἐπανάσταση... Εἶναι, ἀλήθεια, τόσο ἄσχημα τὰ πράγματα; Ὁ Σπυρίδων συνοφρυώθηκε, ἅρπαξε τὰ γένεια μὲ τὸ χέρι του, τὰ τραβοῦσε, σὰ νάθελε νὰ τὰ ξερριζώσει. *—Εἶναι...*, εἶπε ὕστερα ἀπὸ λίγο. *Χειρότερα ἀπ' ὅ,τι φαντάζεσαι. Πῶς θὰ ξεπλέξουν, ἕνας θεὸς ξέρει... Κανένας δὲν κάνει πίσω. Ὁ Βενιζέλος κάθεται στὴν Κρήτη καὶ ἐξαπολύει καθημερινὰ μύδρους ἐναντίον τῆς κυβέρνησης. Θὰ γυρίσω στὴν Ἀθήνα, λέει, ὅταν γκρεμίσω τὴν κυβέρνηση. Στὴν πραγματικότητα προαναγγέλει ἐπανάσταση, πῶς ἀλλοιῶς θὰ τὴν γκρεμίσει... Ὡς ἕνα σημεῖο ἔχει δίκιο. Τοὔδωσαν οἱ ἄλλοι τὴν ἀφορμή, ἀναβάλλουν συνεχῶς τὰ δικαστήρια ποὺ θὰ δικάσουν τοὺς ἔνοχους γιὰ τὴν ἀπόπειρα ἐναντίον του, θέλουν νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν, ἰσχυρίζεται αὐτός. Ναί, ἔχει δίκιο. Τὸ ἄδικο εἶναι ἡ ἀπειλὴ ποὺ ἐκτοξεύει ὅτι θὰ κηρύξει ἐπανάσταση, θὰ ὁδηγήσει, δηλαδὴ τὴ χώρα, στὸν ἐμφύλιο πόλεμο... Ἔ, ὅσο μεγάλος κι ἂν εἶναι τέτοιο δικαίωμα δὲν τὸ ἔχει. Θὰ κάνει τὴν ἐπανάσταση, εἶμαι σίγουρος, ἀλλὰ θ' ἀποτύχει. Γιατὶ καὶ οἱ ἄλλοι παίρνουν τὰ μέτρα τους, ἑτοιμάζονται. Τὸ ποῦ θὰ ὁδηγηθοῦν ὕστερα τὰ πράγματα, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ προβλέψει. Μὴν παραξενευτεῖς ἂν ξημερώσουμε μιὰ μέρα μὲ βασιλιά... Τὰ ἴδια εἶπε κι ὁ Δημήτρης,* ἀναλογίστηκε ὁ Πέτρος. Δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει ἄλλα. Φίλησε τὸ χέρι τοῦ δεσπότη, περισσότερο ἀνήσυχος, ἀπ' ὅ,τι ἦταν, ὅταν μπῆκε στὴ Μητρόπολη...

Ὅλο τὸ ἀπόγευμα ἦταν δύσθυμος. Οἱ δικοί του τὸν κατάλαβαν καὶ ρωτοῦσαν νὰ μάθουν τὴν αἰτία τῆς στενοχώριας του. Δὲν εἶπε τίποτε σὲ κανέναν, οὔτε στὸ γυιό του τὸ Δημήτρη, ποὺ προσπαθοῦσε, σὰ γιατρός, νὰ διαγνώσει τὴν αἰτία. Ὅσο πλησίαζε τὸ βράδυ, τόσο περισσότερο βάραινε. Κάποια στιγμή, ποὺ ἔβαλε τὸ χέρι του στὴν τσέπη τοῦ σακακιοῦ του, ἔπιασε ἕνα φάκελλο. Τὸν ἄνοιξε καὶ διάβασε τὴν πρόσκληση ποὺ ἀπὸ μέρες τοῦ εἶχε δώσει στὸ μαγαζὶ ὁ Σωτήρης Ζοῦμπος, ἐπιμελητὴς τοῦ Δημοτικοῦ Μουσείου: *Μέγα «ὡς εἴθισται» δεῖπνον,* ἀναγραφόταν μὲ κεφαλαῖα χτυπητὰ γράμματα στὴν κορυφὴ τῆς πρόσκλησης. Κι ἀπὸ κάτω μὲ μικρότερα: *Συμπόσιον νέων Ἑλλήνων μιμητῶν τῶν προγόνων αὐτῶν, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Δωδωναίου Διός.* Ἡ πρόσκληση, *ἀπολύτως προσωπική,* περιεῖχε κι ὁδηγίες γιὰ τὸ χρόνο, τὸν τόπο καὶ τὴ μορφὴ ποὺ θὰ εἶχε τὸ συμπόσιο. Ἔπρεπε *οἱ δαιτυμόνες* νὰ δηλώσουν συμμετοχὴ ἀπὸ τὶς 22 Δεκεμβρίου στὸ ἑστιατόριο *Χατζήμπαση,* τῶν παιδιῶν τοῦ Γιάκη Παπαζήση (βρισκόταν τότε στὴν ὁδὸ Ἀβέρωφ, ἀπέναντι σχεδὸν ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο «Μητρόπολις», ἔπειτα μεταφέρθηκε στὴν πλατεία, πάνω ἀπὸ τὸ *Διεθνές,* ὡς ἑστιατόριο *Ἑλλάς,* ἀργότερα μετατράπηκε σὲ καφενεῖο, ὥσπου ἔκλεισε) νὰ συνεννοηθοῦν μαζί τους γιὰ τὸ φαγητό, μὲ καταβολὴ τοῦ ἀντίτιμου. Ὁ *συμποσίαρχος* ὑποσχόταν ἕνα πλούσιο πρόγραμμα. Λόγους, ποιήματα, προπόσεις,

μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικῶν κειμένων, ἀποσπάσματα ἀπὸ ἀρχαῖα κείμενα κλασικῶν συγγραφέων, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, μουσικὸ κονσέρτο, ραδιόφωνο καὶ ἑλληνικοὺς χοροὺς μὲ λαϊκὰ ὄργανα. Εἶχε πάρει ἐντολὴ ὁ ἑστιάτορας ἀπὸ τὴν ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ νὰ δίνει σὲ κάθε ἄτομο ὁρισμένη ποσότητα κρασιοῦ, χωρὶς καμμιὰ ὑπέρβαση *πρὸς ἀποφυγὴν ἀταξιῶν καὶ ἐκτρόπων*. Ὁ Πέτρος, τὴν ἴδια μέρα ποὺ πῆρε τὴν πρόσκληση, ἔστειλε ἕναν ὑπάλληλό του στοῦ Χατζήμπαση νὰ δηλώσει συμμετοχή. Ἦταν περίεργος νὰ δεῖ τί εἶναι αὐτὰ τὰ *μεγάλα, «ὡς εἴθισται» δεῖπνα*, ποὺ διοργάνωνε, ἐδῶ καὶ τρία χρόνια, μὲ περιορισμένο ἀριθμὸ προσκεκλημένων, ὁ Ζοῦμπος. Ἔμοιαζαν, ὅπως ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης, μὲ μυστικὰ δεῖπνα, *ὡς ἐκεῖνα τῶν πρώτων χριστιανῶν*. Φέτος τὸ δεῖπνο δὲ θὰ γινόταν *ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ*, μὲ ὀλίγους μόνο μυημένους μαθητές, ἀλλὰ μὲ πολλοὺς συνδαιτημόνες. Ἡ ξεχασμένη πρόσκληση τοῦ Ζούμπου ἔδωσε διέξοδο στὴ δυσθυμία ποὺ τὸν εἶχε κυριεύσει. *Θὰ πάω*, εἶπε, *Θὰ προσπαθήσω νὰ ξεσκάσω, ἐδῶ μέσα μοῦ φαίνονται ὅλα μαῦρα κι ἄραχλα*. Φώναξε τὴν Εἰρήνη καὶ τὴν παρακάλεσε νὰ εἰδοποιήσει ἕνα ταξί, νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του στὶς ὀκτώμισι καὶ νὰ τὸν περιμένει. *Τὸ μέγα δεῖπνον* θάρχιζε στὶς ἐννιά.

ΜΕΓΑ "ΩΣ ΕΙΘΙΣΤΑΙ„ ΔΕΙΠΝΟΝ

(ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΙΜΗΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ ΑΥΤΩΝ)
ΥΠΟ ΤΗΝ
ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΔΩΔΩΝΑΙΟΥ ΔΙΟΣ

«Ἔτι μέγας οὐρανῷ Ζεύς, ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ κρατύνει»
(Σοφοκλῆς)

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΣΤΙΑΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ

«Ὦ Νεότης Ἀνοιξις!
«Ὦ Ἄνοιξις Νεότη!
(Δάντης)

«Τὰν νεότας μοι φίλον»
(Εὐριπίδης)

ΑΠΟΛΥΤΩΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΣ

Πρὸς
τὸν Κύριον.....

Φίλε Κύριε.....

Προκειμένου κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς 6ης Ἰανουαρίου 1935 νὰ δοθῇ πρὸς τιμὴν τῆς νεότητος δευτέρα ἑστίασις τοῦ μεγάλου «ὡς εἴθισται» δείπνου, παρακαλεῖσθε, ὅπως, εὐαρεστούμενοι, μετάσχητε αὐτοῦ εὐγενῶς.

Κατὰ τὸ δεῖπνον θὰ ἀπαγγελθοῦν λόγοι, ὁμιλίαι, ποιήματα κλπ. θὰ συνακολουθῇ δὲ τοῦτο μουσικὸν κονσέρτο μετὰ χορῳδίας καὶ λοιπῶν ὀργάνων.

Πᾶς προσκεκλημμένος, αἰτῶν ἄδειαν παρὰ τοῦ Συμποσιάρχου, δύναται νὰ ὁμιλήσῃ, ἢ νὰ ἀπαγγείλῃ, ἢ νὰ ἐγείρῃ πρόποσιν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συμποσίου.

Ἐπίσης ἕκαστος παρακαλεῖται ὅπως δηλώσῃ συμμετοχὴν ἐγγραφόμενος εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ ἀνοιγὲν βιβλίον ἐν τῷ ἑστιατορίῳ «Χατζήμπαση» ἀδελφῶν Γιάκη Παπαζήση, μέχρι τῆς 5ης Ἰανουαρίου ἀνυπερθέτως.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1934

Μετὰ τῶν προσηκόντων φιλικῶν χαιρετισμῶν καὶ προσρήσεων

Ο ΣΥΜΠΟΣΙΑΡΧΟΣ

Κατὰ τὸ δεῖπνον θὰ διανεμηθοῦν καὶ χρυσοῖ ἀναμνηστικοὶ δάλτοι.

Ἦταν κάτι πρωτόγνωρο αὐτὸ ποὺ ἔζησε ὁ Πέτρος ἐκείνη τὴ βραδυά. Κόσμος πολύς, πνευματικοὶ ἄνθρωποι, λογοτέχνες, συγγραφεῖς, δικηγόροι, γιατροί, δικαστές, γυμνασιάρχες, καθηγητὲς ἀλλὰ καὶ πολιτευόμενοι ὅλων τῶν παρατάξεων, νὰ συζητοῦν καὶ συνδιασκεδάζουν, μὲ κέφι, χωρὶς κανένα ἴχνος ἀντιπαλότητας, νὰ σκορποῦν αἰσιοδοξία μὲ τὰ λόγια τους, τὶς ἀπαγγελίες, τὰ τραγούδια· ποῦ ἐξαφανίστηκαν ἐκεῖνα τὰ συνοφρυωμένα πρόσωπα τῶν ἴδιων ἀνθρώπων, ποὺ ἔβγαιναν στὶς ἐφημερίδες καὶ κονταροχτυπιόνταν μεταξύ τους, ἔβριζαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, καὶ πρόβλεπαν τὰ μύρια κακὰ γιὰ τὴν πόλη καὶ γιὰ τὴ χώρα; Ὁ Πέτρος νόμιζε πὼς ζοῦσε σ' ἕνα κόσμο ἰδανικό, ὁ Χρηστοβασίλης μὲ τὸν Καλούδη, δίπλα-δίπλα νὰ ἀστειεύονται, νὰ γελοῦν, *νὰ καλαμπουρίζουν πνευματωδῶς*, ἐκεῖ μέσα ἦταν ὁ παράδεισος, ἔξω ἐνέδρευε ἡ κόλαση. Κι ἄρχισαν ὕστερα οἱ ἀπαγ-

γελίες καὶ νάτος, *κατὰ τὴν ὥραν τῆς ὀπωροφαγίας*, ὁ συμποσίαρχος ὁ Ζοῦμπος, *μεταμφιεσθεὶς εἰς στεφανηφόρον ραψωδὸν* νὰ κατευφραίνει τὸ συμπόσιο, μὲ ἀπαγγελίες ραψωδιῶν, *τὰς ὁποίας* ὁ κακόγλωσσος πάντοτε Μουλαϊμίδης ὠνόμαζε *ραψαηδίες*. Ἔφταναν τὰ μεσάνυχτα καὶ τὸ συμπόσιο συνεχιζόταν· ἄρχισαν νεοελληνικοὶ χοροὶ καὶ τραγούδια, ὅλα ἔδειχναν ὅτι οἱ συνδαιτημόνες θὰ συνέχιζεν τὸ γλέντι ὡς τὸ πρωί. Ὁ Πέτρος αἰσθανόταν πὼς δὲν ἄντεχε ἄλλο. Εἰδοποίησε νάρθει ἕνα ἀμάξι, χαιρέτησε ὅλους ἐγκάρδια, ἀπὸ μέσα του τοὺς εὐχαριστοῦσε ποὺ τοῦ χάρισαν μιὰ ὡραία βραδιά, ὑπέγραψε στὴ χρυσὴ βίβλο ποὺ εἶχε ἀνοίξει ὁ συμποσίαρχος, πῆρε τὴ χρυσὴ ἀναμνηστικὴ δέλτο ποὺ εἶχε ἑτοιμαστεῖ γιὰ τὸν καθένα, κι ἔφυγε. Ὅταν ἔφτασε σπίτι δὲν ἀπάντησε στὶς ἐρωτήσεις κανενός. —*Μακάρι*, τοὺς εἶπε μόνο, *νάταν ὁ κόσμος σὰν αὐτὸν ποὺ γνώρισε ἀπόψε*. Ξύπνησε τὴν ἄλλη μέρα μὲ μιὰ διάθεση αἰσιοδοξίας. Εἶχε προγραμματίσει νὰ κάνει ἐπίσκεψη στὸ μουφτή, δὲ θὰ πήγαινε. Ἦταν σίγουρος πὼς κι αὐτός, ὅπως κι ὁ Σπυρίδων θὰ τοῦ ἔλεγε πικρὲς ἀλήθειες. Δὲν ἤθελε νὰ τὶς ἀκούσει, θ' ἀνέτρεπαν ὅλα, ὅσα ἡ χθεσινὴ βραδυὰ τὸν ἔκανε νὰ αἰσθανθεῖ. Ἴσως ἡ κατάσταση νὰ μὴν ἦταν τόσο τραγικὴ ὅσο τὴν παρουσίαζαν οἱ φῆμες, οἱ εἰδήσεις καὶ οἱ ἐφημερίδες. Μπορεῖ ὁ πολιτικὸς κόσμος νὰ προχωροῦσε σὲ κάποια συνεννόηση, ἀπὸ τὸ καλοκαίρι εἶχαν ἀρχίσει οἱ σχετικὲς συζητήσεις, κι ὅλα νὰ ἐξελίσσονταν ὁμαλά... Μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα θὰ ζοῦσε τώρα ὁ Πέτρος...

Κι ὅμως! Ἡ κατάσταση ἦταν χειρότερη ἀπ' ὅτι ἐμφανιζόταν. Οἱ δυὸ ἀντίπαλες παρατάξεις δὲν ἔκρυβαν πιὰ τὶς προθέσεις τους. Ὁ Βενιζέλος ἀπὸ τὴν Κρήτη ἐξακολουθοῦσε νὰ στέλνει τὰ μηνύματά του, τὰ ὁποῖα, δημοσιευόμενα στὶς ἐφημερίδες, φανάτιζαν τοὺς ὀπαδούς του, δὲν τοὺς ἐπέτρεπαν νηφάλια κρίση. Στὴ Θεσσαλονίκη, οἱ φιλελεύθερες ἐφημερίδες, *ὡς ἐκ συμφώνου*, ἄρχισαν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς κυβέρνησης, τονίζοντας ὅτι μόνον ὁ Πλαστήρας θὰ καθάριζε τὴν κατάσταση, γιατὶ ἤξερε νὰ τιμωρεῖ τοὺς ἐθνικοὺς ἐγκληματίες, ὅπως τοὺς ἔπρεπε: *Οἱ ξηροὶ κρότοι τοῦ ἀποσπάσματος στὸ Γουδὶ* -ἔγραφαν- *πρέπει ν' ἀντηχήσουν καὶ πάλιν, ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν πολυπληθέστεροι διὰ νὰ ρίψουν κάτω περισσότερα κουφάρια* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 15-1-35). Ἐξάλλου ὁ βουλευτὴς Ἀνδρεάδης δημοσίευσε ἄρθρο στὸ *Ἐλεύθερον βῆμα*, τὴν ἴδια περίοδο, στὸ ὁποῖο ὑποστήριζε ὅτι οἱ κυβερνῶντες, ἀντὶ νὰ δώσουν λόγο τῶν πράξεών τους στὸ κοινοβούλιο, θὰ λογοδοτήσουν μπροστὰ σὲ ἔκτακτα στρατοδικεῖα. Πρέπει νὰ παραιτηθοῦν, ἀλλοιῶς ξέρουν τὶ τοὺς περιμένει. Τὶ ἦταν ὅλα αὐτὰ παρὰ ἐμφανὲς κήρυγμα ἐμφυλίου πολέμου;

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη πλευρά, τῶν *Λαϊκῶν*, στὴν ὁποία ἐπέβαλαν τὴ γνώμη τους οἱ «ἀδιάλλακτοι», λιγότεροι ἀλλὰ δυναμικότεροι, δημιουργοῦσε μὲ τὶς ἀποφάσεις της τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀπώτερος στόχος της ἦταν ἡ φυσικὴ

ἐξόντωση τοῦ Βενιζέλου. Τρανὴ ἀπόδειξη οἱ συνεχεῖς ἀναβολὲς τῆς ἐκδίκασης τῆς ὑπόθεσης τῆς ἀπόπειρας ἐναντίον του κι ὁ ὁρισμός, κάθε φορά, νέας πόλης γιὰ διεξαγωγὴ τῆς δίκης. Ὁ σκοπὸς ἦταν προφανέστατος κι αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὸ κυριότερο ἐπιχείρημα τοῦ Βενιζέλου γιὰ νὰ διακηρύσσει φανερά, ὅτι αὐτὴ ἡ κυβέρνηση ἔπρεπε ν' ἀνατραπεῖ μὲ κάθε τρόπο, ἀκόμα καὶ μὲ ἐπανάσταση. Κι ὅταν ἡ δίκη εἶχε ὁρισθεῖ νὰ γίνει τελικὰ στὴν Ἀθήνα στὶς 22-2-35, γιὰ τὸ Βενιζέλο ἡ ἀπόφαση δὲν εἶχε πιὰ ἐνδιαφέρον, εἶχε καταλήξει στὴν ἐπανάσταση. Γιὰ τοὺς *Λαϊκούς*, ἰδιαίτερα τῆς φιλοβασιλικῆς μερίδας, ἡ δίκη σήμαινε τὴν ἔναρξη ἐμφυλίου πολέμου, ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ ματαιωθεῖ. Δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ μείνουν ἀτιμώρητοι, ὅσοι ἀποπειράθηκαν νὰ δολοφονήσουν τὸ Βενιζέλο. Χαρακτηριστικὰ τῆς νοοτροπίας αὐτῆς ἦταν δυὸ ἄρθρα, δημοσιευμένα στὴν *Ἐλευθερία* τῶν Γιαννίνων (10 καὶ 14-1-35) ποὺ μιλοῦν ἀνοιχτὰ πὼς ἡ δίκη γιὰ τὴν ἀπόπειρα θὰ σήμαινε τὴν ἔναρξη ἐμφυλίου πολέμου. *Ὡρίσθη ἡ ἡμέρα τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ*, ἀναφερόταν στὸ δεύτερο ἄρθρο ὁ Χρηστοβασίλης. Ὁ Βενιζελισμὸς μαίνεται ἀπὸ ἐκδίκηση, τόνιζε, κι ἀπὸ λύσσα γιὰ τὴν ἅλωση τῆς ἐξουσίας. Οἱ ἄτακτες βενιζελικὲς ὀρδές, ποὺ ἐνεργοῦσαν πιὰ μὲ τὶς ὁδηγίες τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας*, ἦταν ἕτοιμες νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσία καὶ περίμεναν τὸν Πλαστήρα νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὶς διαταγές του. Ἐξάλλου τὴν ἔλευσή του εἶχε προαναγγείλει καὶ ὁ Βενιζέλος ἀπὸ τὴν Κρήτη ὅταν μιλώντας στὸ παράρτημα τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας* Χανίων ἔλεγε πὼς *ἡ ἔλευσις τοῦ Πλαστήρα ἦταν μοιραία.*

Μέσα σ' ἕνα τέτοιο κλίμα ἀβεβαιότητας κι ἀνασφάλειας, ἔμμεσων ἢ φανερῶν ἀπειλῶν γιὰ ἐπαναστατικὲς προθέσεις ἐκ μέρους τῶν Βενιζελικῶν καὶ σκληρὲς ἀπαντήσεις κι ἀπειλὲς ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς κυβέρνησης, μπῆκε τὸ 1935. Ἦταν φανερὸ ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ὀργανώνονταν καὶ κατάρτιζαν τὰ ἐπαναστατικὰ ἢ ἀντεπαναστατικά τους σχέδια γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Αἰχμὴ τοῦ δόρατος τῶν Βενιζελικῶν ἦταν ἡ συσπείρωση τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων κάτω ἀπὸ μιὰ ἐνιαία ὀργάνωση, τὴ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα*, ἡ ὁποία εἶχε μὲν ὡς προπέτασμα τὴν ἄμυνα τοῦ Δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, πού, κατὰ τὶς διακηρύξεις τῆς ὀργάνωσης, κινδύνευε ἀπὸ τὴν ἐντεινόμενη δράση τῶν φιλοβασιλικῶν ὀργανώσεων, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἀπέβλεπε στὴν ἐνίσχυση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Βενιζέλου, γνώριζε τὶς προθέσεις του.

Ἡ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα*, γιὰ τὴν καλλίτερη προετοιμασία τοῦ ἀγῶνα, ἵδρυσε παραρτήματα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Στὰ Γιάννινα τὸ παράρτημα ἱδρύθηκε τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Νοεμβρίου καὶ τὸ διοικητικό της συμβούλιο ἀποτελέστηκε ἀπὸ τοὺς Νικ. Σακελλαρίδη, πρόεδρο, Κων. Ρώϊμπα, ἀντιπρόεδρο, Κων. Φρόντζο, γραμματέα καὶ μέλη τους: Ἀριστ. Λεύκοβιτς, Β. Παπαδόπουλο, Γ. Δευτεραῖο, Ζώη Γκλίναβο, Εὐθ. Τζάλλα καὶ Γ. Γεωργουλάκη. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (21-11-34) χαιρέτησε μὲ ἐνθουσιῶδες

ἄρθρο του τὴν ἵδρυση τοῦ παραρτήματος, ἀπέβλεπε, ἔλεγε, στὴν ἐξουδετέρωση τῆς κίνησης τῶν *Βασιλοφρόνων*. Οἱ ὁδηγίες ὅμως ποὺ ἔδινε ἡ κεντρικὴ διοίκηση τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας* πρὸς τὸ παράρτημα Ἰωαννίνων, μαζὶ μὲ τὰ συγχαρητήρια γιὰ τὴν ἵδρυσή του, περιεῖχαν καὶ κάποια σημεῖα ποὺ ἔδειχναν νὰ ἐντάσσουν τὴν πολιτικὴ αὐτὴ ὀργάνωση στὶς ἡμιστρατιωτικές. Συνιστοῦσαν, λοιπόν, οἱ τοῦ κέντρου πρὸς τοὺς Γιαννιῶτες ὁμοϊδεάτες τους: α) Ν' ἀναπτύξουν δραστηριότητα καὶ πειθαρχία (γνώρισμα στρατιωτικῶν καθαυτὸ ὀργανώσεων), σύμφωνα μὲ τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς *Πανελληνίου ὀργανώσεως τῆς Δημοκρατικῆς ἀμύνης*. β) Νὰ περιλάβουν στὴν ὀργάνωση ὅλους τοὺς δημοκρατικοὺς πολίτες 18 ἐτῶν καὶ ἄνω. γ) Νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ τὴν κεντρικὴ διοίκηση, τουλάχιστο μιὰ φορὰ κάθε δέκα μέρες, *πρὸς ἀποκατάστασιν πλήρους διοικητικῆς καὶ ψυχικῆς συνοχῆς*. ε) Νὰ μὴ ξεχνοῦν πὼς ὁ ρόλος τῶν ἐπαρχιακῶν τμημάτων ἦταν ταυτόχρονα ὀργανωτικὸς καὶ διαφωτιστικός. Οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες κατήγγειλαν ἀνοιχτὰ τὴν ἵδρυση καὶ τὴ δράση τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας* καὶ τὴν κατηγοροῦσαν ὅτι κάτω ἀπὸ τὴ διοίκησή της συσπειρώνονταν ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα, μὲ τὴν ἐπίνευση τοῦ Βενιζέλου, ποὺ θὰ δροῦσαν γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς κυβέρνησης, χωρὶς βέβαια νὰ καταγγέλλουν καὶ τὴ δράση τῶν φιλοβασιλικῶν ὀργανώσεων. Τὰ ἐπίσημα ἐγκαίνεια τοῦ παραρτήματος ἔγιναν στὶς 17-2-35, στὸ ξενοδοχεῖο Μακρῆ, ὅπου καὶ τὰ γραφεῖα. Παραβρέθηκαν, ἐκτὸς τοῦ συμβουλίου, ὁ γερουσιαστὴς Βηλαρᾶς, ὁ βουλευτὴς Καγιᾶς, ὁ πρόεδρος τοῦ *Συλλόγου τῶν Φιλελευθέρων* Γ. Καλούδης *καὶ πλῆθος ἄπειρον δημοκρατικῶν πολιτῶν* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 18-2-35). Ὁμιλητὴς ἦταν ὁ πρόεδρος τοῦ παραρτήματος Ν. Σακελλαρίδης. Οἱ ζητωκραυγὲς γιὰ τὴ Δημοκρατία, τὸ Βενιζέλο καὶ τὸν Πλαστήρα περίσσεψαν. Ὁ Σακελλαρίδης στὴν ὁμιλία του κατέληγε: *Αἴ!, λοιπόν, ὡς Ἕλληνες καὶ δικαιούμεθα καὶ καθῆκον ἔχομεν νὰ προασπίσωμεν τὸ πολίτευμά μας κατὰ παντὸς ἐπιβουλευομένου, βίαν εἰς τὴν βίαν ἐν ἀνάγκῃ ἀντιτάσσοντες καὶ πᾶσαν ἀπειλὴν ἢ κίνδυνον ἀψηφοῦντες καὶ περιφρονοῦντες. Εὔχομαι ἡ ὀργάνωσίς μας νὰ μὴν περιέλθῃ ποτὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην. Ἀλλ' ἂν βάσκανός της καὶ κακὸς δαίμων, ὑπὸ μορφὴν κυβερνήτου ἀνισορρόπου ἀρχομανοῦς, προωθήσῃ τὰ πράγματα εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ἡμεῖς θὰ πράξωμεν τὸ καθῆκον μας, ὀρθούμενοι ἀπέναντί του ἀμείλικτοι τιμωροὶ καὶ κολασταί*. Λόγια, μεγάλα λόγια! Τὴν ἐπανάσταση σὲ λίγες μέρες θὰ τὴν ἄρχιζε ὁ Βενιζέλος καὶ βέβαια κανεὶς δὲ μπόρεσε ἀπὸ τὰ Γιάννινα νὰ ὑπερασπίσει τὴ Δημοκρατία, γιὰ τὴν ὁποία ἐπαναστάτησε, ὅπως ἔλεγαν, ὁ Βενιζέλος. Ὅλα τὰ στελέχη τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας* συνελήφθησαν, κλείστηκαν στὶς φυλακές, πέρασαν ἀπὸ στρατοδικεῖο καὶ ἀθωώθηκαν. Γιατὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λόγια, δὲν εἶχαν στὴ διάθεσή τους τίποτε ἄλλο ν' ἀντιτάξουν γιὰ ἄμυνα.

Ἀπὸ τὴν πλευρά τους οἱ *Βασιλικοὶ* μὲ τὶς ὀργανώσεις καὶ τὶς ἐφημερίδες ποὺ τοὺς στήριζαν, διενεργοῦσαν ἔντονη προπαγάνδα, μὲ κάθε μέσο,

γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἀτμόσφαιρα εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ. (Στὰ Γιάννινα ὄργανο τῶν βασιλικῶν ἦταν ἡ *Ἐλευθερία*). Αὐτό, ὅμως, ποὺ δὲν κατόρθωσαν νὰ πετύχουν οἱ *Βασιλικοί*, τὴ μεταστροφή, δηλαδὴ τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*, τὸ ἐξασφάλισε ὁ Βενιζέλος μὲ τὴν ἐπανάσταση. Ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων τὸ ἐπιβεβαίωσε. Ἡ πρώτη σοβαρὴ σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ δημοκρατικοὺς καὶ βασιλόφρονες ἔγινε κατὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς ἐπετείου τῆς 21ης Φεβρουαρίου (τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς πόλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους). Στὴ δοξολογία στὴ Μητρόπολη, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας τοῦ δημάρχου, ποὺ ἀναφέρθηκε στὸ ἱστορικὸ τῆς ἡμέρας, δὲν παρέλειψε νὰ μιλήσει καὶ γιὰ τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἠπείρου, *ζητωκραυγαὶ ἠκούσθησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ μία φωνὴ ὑψώθη διὰ πρώτην φοράν, ζήτω ὁ Βασιλεύς*, ἐνῶ ἄλλοτε ἠκούετο *ζήτω ὁ Βενιζέλος*. (*Ἐλευθερία*, 25-2-34). Δὲν ἦταν ὅμως οἱ ζητωκραυγὲς γιὰ τὸ βασιλιὰ ποὺ ἐξερέθισαν τοὺς *Δημοκρατικοὺς* καὶ ἔθεσαν σὲ κίνηση τὸ μηχανισμὸ τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας*. Κατὰ τὸν *Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα* (22-2-35), *βέβηλοι καὶ ρυπαροὶ βασιλόφρονες ἐπεχείρησαν νὰ μιάνουν τὸν ἐθνικὸν ἑορτασμόν*. Τὶ εἶχε συμβεῖ; Ἡ *Ἐθνικὴ πολιτικὴ ἑταιρεία* (βασιλικὴ ὀργάνωση) τοῦ Ἀθ. Φίλωνος, εἶχε ταχυδρομήσει, σὲ πολλοὺς Γιαννιῶτες, *Λαϊκοὺς* κυρίως, δακτυλογραφημένη ἐπιστολή, μὲ τὴν ὁποία τοὺς καλοῦσε νὰ συγκεντρωθοῦν στὶς 21-2-35 μετὰ τὴ δοξολογία, στὴν κεντρικὴ πλατεία, *μετὰ πάντων τῶν γνωστῶν ὁμοφρόνων* γιὰ νὰ παραλάβουν τὸ δάφνινο στεφάνι, ποὺ θὰ ἔρριχνε ἀεροπλάνο τῆς Ε.Π.Ε. στὴν πλατεία καὶ νὰ τὸ καταθέσουν στὸ Μνημεῖο τῶν πεσόντων. *Διὰ τῆς ἐκδηλώσεως ταύτης τῶν αἰσθημάτων σας* -κατέληγε ἡ ἐπιστολὴ- *παρέχετε τὴν καλλιτέραν ἐγγύησιν ὅτι εἰς τὸ προσεχέστατον μέλλον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἡνωμένος ὑπὸ τὸν Βασιλέα του, θὰ ἐπανίδῃ πάλιν ἡμέρας χαρᾶς εὐτυχίας καὶ δόξης*. Μόλις διαδόθηκε στὴν πόλη τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς -εἶχε σταλεῖ μιὰ σὲ *Φιλελεύθερο*, γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπῆρχε ἐντύπωση ὅτι ἀνῆκε στὸ *Λαϊκὸ κόμμα*- ἡ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα* κινητοποιήθηκε κι ἀποφάσισε τὴ λήψη σειρᾶς μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ παρέλυαν κάθε φιλοβασιλικὴ ἐκδήλωση. Οἱ πολιτευτὲς τοῦ *Λαϊκοῦ* κόμματος, ποὺ φοβοῦνταν πὼς ἡ δημιουργία σκηνῶν ἀνάμεσα σὲ *Βασιλικοὺς* καὶ *Δημοκρατικοὺς* θὰ τοὺς ζημίωνε, σὲ παραμονὲς ἐκλογῶν (γερουσιαστῶν), ἔκρινε ὅτι ἡ ἀπόφαση τῆς *Βασιλικῆς ἑταιρείας*, ἔπρεπε νὰ μὴ γίνει. Μὲ παραστάσεις τους στὴ Γενικὴ διοίκηση, τὴν ἔπεισαν νὰ τηλεγραφήσει στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ματαιωθεῖ ἡ ἄφιξη τοῦ ἀεροπλάνου, ὅπως καὶ ἔγινε. Τὸ παράρτημα τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας* ἔσπευσε νὰ χαρακτηρίσει ὡς ἐπιτυχία τοῦ δημοκρατικοῦ κόσμου τὴ ματαίωση τῆς ἄφιξης τοῦ ἀεροπλάνου καὶ μὲ ἀνακοίνωσή της προειδοποιοῦσε: *Οἱ πολῖται τῶν Ἰωαννίνων, ὡς καὶ ὁ Ἠπειρωτικὸς ἐν τῷ συνόλῳ κόσμος, ἐμπεποτισμένος μὲ τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη, εἰδοποιοῦν τοὺς φορεῖς τῶν ἐθνοκτόνων τούτων ἐνεργειῶν, οἱοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτοι, ὅτι πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα θὰ συ-*

ναντήση τὴν γρανιτώδη θέλησιν καὶ ἀπόφασίν των νὰ ὑπερασπισθοῦν τὰς ἐλευθερίας των, προτάσσοντες εὐθαρσῶς τὰ στήθη των καὶ διακινδυνεύοντες καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ζωήν των. Σὲ λιγότερο ἀπὸ δέκα μέρες, ὅλα αὐτὰ θὰ ξεχνιόνταν καὶ κανένας δὲ θὰ διακινδύνευε τὴ ζωή του γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸν Βενιζέλο καὶ τὸν Πλαστήρα, γιὰ τοὺς ὁποίους συνεχῶς ζητωκραύγαζαν. Ὁ πρῶτος ποὺ θὰ ἀποκήρυσσε καὶ τοὺς δυὸ θὰ ἦταν ὁ φιλελεύθερος δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης...

Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῶν Γιαννίνων κινοῦνταν στὰ πλαίσια τῶν γνωστῶν ἀντιθέσεων. Καὶ τὰ δυὸ μεγάλα κόμματα εἶχαν πολλὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα, ποὺ πολλαπλασιάζονταν καθὼς πλησίαζαν οἱ γερουσοαστικὲς ἐκλογές, τελικὰ δὲν ἔγιναν. Στὸ χῶρο τῶν *Λαϊκῶν*, ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν ὁμάδα Χρηστοβασίλη καὶ ἐκείνη ποὺ ὑποστηριζόταν ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* μεγάλωνε. Καθημερινὲς ἀντιπαραθέσεις, πολλὲς φορὲς καὶ γιὰ ἀσήμαντα πράγματα, ἔτσι, μόνο γιὰ τὴν ἀντιπαράθεση. Τὸ χάσμα διευρύνθηκε περισσότερο ὅταν οἱ τοῦ κύκλου τοῦ Χρηστοβασίλη σχημάτισαν τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Γενικὸς διοικητὴς Καλκάνης, ὑποστήριζε τοὺς περὶ τὴν *Ἤπειρο Λαϊκούς*. Ὁ Χρηστοβασίλης ξέσπασε. Ἔγραψε τρία ἄρθρα ἐναντίον τοῦ Καλκάνη (*Ἐλευθερία*, 17, 20 καὶ 25-12-34) μὲ κατηγορίες βαρύτατες. Τοῦ καταλόγιζε ὅτι: *Ἀντιθέτως πρὸς τὸν κ. Κουμουνδοῦρον* (ὅταν ἦταν Γενικὸς διοικητὴς ὁ Κουμουνδοῦρος, ἡ *Ἤπειρος* τὸν πολεμοῦσε ἄγρια, ἐπειδὴ εἶχε γίνει ὄργανο τοῦ Χρηστοβασίλη καὶ τελικὰ πέτυχε τὴν ἀπομάκρυνσή του) *ὁ κ. Καλκάνης παρεσύρθη ἐξαπατηθεὶς καὶ ἐγένετο πρόμαχος τῶν ραδιούργων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἀκριβῶς τῷ εἴχομεν συστήσει ν' ἀποφύγῃ καὶ δὲν μᾶς ἤκουσεν, φθάσας μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἔχῃ ὡς μυστικοσύμβουλον εἰς τὰς καθ' ἡμῶν ἐνεργείας του, ἕνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων καὶ κατασκοπευτικωτέρων ὀργάνων τοῦ ἐνταῦθα βενιζελισμοῦ... Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τὸ «Λαϊκὸν κόμμα» ἐνταῦθα ἀντὶ νὰ αὐξηθῇ, ἀντὶ νὰ ἀρθοῦν αἱ ὑπάρχουσαι ἀνωμαλίαι, τουναντίον ἐμειώθη καὶ αἱ ἀνωμαλίαι ἐμεγάλωσαν καὶ ἔπαυσεν ἤδη, ἀπὸ μηνῶν, πᾶσα ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἐνταῦθα πολιτευτῶν τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» μετ' αὐτοῦ! Πρωτοφανές, ἀντιπρόσωπος τῆς «Λαϊκῆς κυβερνήσεως» νὰ περιφρονῇ τοὺς «Λαϊκοὺς πολιτευτὰς»* (Χρηστοβασίλη, Μουλαϊμίδη, Κωνσταντινίδη καὶ Σούρλα), *ἀντὶ νὰ τοὺς ἔχῃ εἰς πᾶν ζήτημα συνεργάτας του καὶ συναντιλήπτοράς του, φερόμενος πρὸς αὐτούς, ὄχι ὡς Γενικὸς διοικητής, ἀλλ' ὡς βελῆ πασᾶς!* Ὅπως ἦταν φυσικὸ ἡ *Ἤπειρος* (18-12-35) ἀντέδρασε ἐντονότατα μὲ τὰ δικά της ἐπιχειρήματα, προσθέτοντας πὼς ἡ διασπαστικὴ κίνηση τῆς ὁμάδας Χρηστοβασίλη, δὲ θὰ ἐμπόδιζε τὸ *Λαϊκὸ κόμμα* νὰ κατέλθει ἑνωμένο στοὺς ἐπικείμενους ἀγῶνες. Ποιὸ *Λαϊκὸ κόμμα;* ἀπαντοῦσε ὁ Χρηστοβασίλης. Τὸ *Λαϊκὸ κόμμα* εἴμαστε ἐμεῖς οἱ τέσσερες κι ὁ Γάγαρης στὴν Ἀθήνα. Οἱ ἄλλοι δὲν ἐκπροσωποῦν τίποτε. Στὸ τελευταῖο ἄρθρο του (25-12-35) μὲ χαμηλότερους τόνους τώρα, ὁ Χρηστοβασίλης προσπαθοῦσε νὰ

ἐξηγήσει τὰ ἐλατήρια, ποὺ τὸν ὤθησαν στὴν κατὰ τοῦ Καλκάνη ἐπίθεσή του. Πολλοὶ θὰ νόμισαν ὅτι τὸ ἔκανε γιὰ προσωπικοὺς λόγους, τόνιζε. Ὑπῆρχαν καὶ προσωπικοὶ λόγοι, ἀλλὰ ποτὲ δὲν θὰ ἔγραφε τίποτε, ἂν δὲν ὑπῆρχαν πολιτικοὶ λόγοι, σπουδαῖοι, ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν ἴδια τὴν ὑπόσταση τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* στὴν Ἤπειρο. *Γνωρίζω* -κατέληγε- *ὅτι διὰ τῆς τολμηρᾶς μου ταύτης ἐνεργείας, δυσηρέστησα τὸν κ. Καλκάνην, μεθ' οὗ καὶ εἰς ἀρίστας οἰκογενειακὰς σχέσεις εὑρισκόμην, ἴσως καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος», ἐθεώρησα ὅμως καθῆκον μου νὰ θυσιάσω μίαν πολύτιμον προσωπικὴν καὶ οἰκογενειακὴν φιλίαν, χάριν τοῦ κόμματος.*

Αὐτὰ γιὰ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*. Ἀλλ' οὔτε καὶ στὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμὸ* ἡ κατάσταση ἦταν καλλίτερη. Οἱ *Φιλελεύθεροι* ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι διχασμένοι, μὲ μιὰ ὁμάδα νὰ δραστηριοποιεῖται γύρω ἀπὸ τὸν Δ. Μπότσαρη καὶ τὸν *Κήρυκα* καὶ ἄλλη ὑπὸ τοὺς Λούλη, Βηλαρᾶ, Σῖμο κ.ἄ., μὲ δημοσιογραφικὸ ὄργανο τὸν *Ἠπειρώτη* καὶ συχνὰ καὶ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, ὁ ὁποῖος συνέχιζε τὴ σκληρὴ ἀντιδικία του μὲ τὴν *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, γιὰ τὸ διχασμὸ τοῦ *Ἀγροτικοῦ κόμματος*. Κενὸ στὶς δυὸ ἀντίπαλες ὁμάδες ἦρθε νὰ δημιουργήσει ὁ θάνατος στὴν Ἀθήνα τοῦ βουλευτῆ Σπύρου Σίμου, ἀπὸ τὴ Λάβδανη (14-2-35) διευθυντῆ τῆς *Πατρίδος*, γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου πολλὰ δημοσίευσαν οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες, ἀντιπολιτευόμενες καὶ κυβερνητικές. Τὴν καλλίτερη, ἴσως, νεκρολογία ἔγραψε ὁ πολιτικός του ἀντίπαλος Χρ. Χρηστοβασίλης (18-2-35). Κατέληγε: *Ἐγὼ κι αὐτὸς βρεθήκαμε σὲ δυὸ ἀντίθετα πολιτικὰ στρατόπεδα: Βασιλικὸς καὶ Λαϊκὸς ἐγώ, Βενιζελικὸς αὐτός! Καὶ ὅμως δὲν ἔπαυσα ποτὲ νὰ θυμοῦμαι ἐκεῖνο τὸν Σπῦρο Σῖμο, τὸ φουρναρόπουλο, τὸ φούρναρη καὶ τὸν Ἕλληνα δημοσιογράφον τοῦ Βουκουρεστίου* (ἡ *Πατρὶς* ἐκδόθηκε στὸ Βουκουρέστι, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἀνθελληνικοὺς διωγμοὺς στὴ Ρουμανία, ὁ Σῖμος τὴ μετέφερε στὴν Ἀθήνα) *καὶ νὰ τὸν κλαίγω σήμερα· πιστεύω δὲ ὅτι ἡ Ἤπειρός μας, στὸ πρόσωπο τοῦ Σπύρου Σίμου ἔχει χάσει ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τέκνα της!*

Καθὼς πλησίαζαν οἱ γερουσιαστικὲς ἐκλογὲς (ματαιώθηκαν μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου) οἱ ἐφημερίδες μιλοῦσαν γιὰ διάλυση τοῦ ἀντίπαλου κόμματος. Οἱ *Λαϊκοὶ* κάθε τόσο ἔγραφαν γιὰ προσχωρήσεις στὴν ὕπαιθρο *Βενιζελικῶν* πρὸς τοὺς *Λαϊκούς*, δημοσίευαν κι ὀνόματα, οἱ ἄλλοι τὰ διέψευδαν καὶ ὑποδαύλιζαν τὴν ἀντιδικία μεταξὺ τῶν *Λαϊκῶν* πολιτευτῶν, καθὼς καὶ τὴν ἀντίθεση τῆς μιᾶς μερίδας ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Καλκάνη. Διαφωνίες, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ἔπαιρναν μεγάλες διαστάσεις, ἂν δὲ γινόταν ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου, ἀνέκυψαν στὸν *Ἐθνικὸ συνασπισμὸ* σχετικὰ μὲ τὴν κατάρτιση τοῦ ψηφοδελτίου τῶν ὑποψήφιων γερουσιαστῶν, κατὰ τὶς ἐπικείμενες τμηματικὲς ἐκλογὲς (γερουσιαστικὲς ἐκλογὲς θὰ γινόταν μόνο σὲ ὁρισμένους νομοὺς κι ὄχι σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ βουλευτῆ Ἰωαννίνων Σπ. Σίμου ἔπρεπε νὰ γίνει κι ἀναπληρωματικὴ ἐκλογὴ βουλευτῆ· κυβέρνηση καὶ ἀντιπολίτευση συμφώνησαν νὰ γί-

νει μαζὶ μὲ τὶς γερουσιαστικές). Οἱ τῶν Ἀθηνῶν -εἶχε ἔρθει στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ ἐρευνήσει τὴν κατάσταση στέλεχος τῆς *Λέσχης Φιλελευθέρων*- ὑποστήριζαν πὼς ἀπὸ τοὺς τρεῖς γερουσιαστές, Βηλαρᾶ, Τραχίλη καὶ Μπέμπη, μόνο ὁ Τραχίλης ἔπρεπε ν'ἀντικατασταθεῖ, τὴν ἴδια γνώμη εἶχε κι ὁ *Σύλλογος (ἢ Σύνδεσμος) τῶν Φιλελευθέρων* τῆς πόλης. Τὰ ἄλλα, ὅμως κόμματα, ποὺ μετεῖχαν στὸ *Συνασπισμό*, τὸ *Ἀγροτικὸ* καὶ *Προοδευτικὸ κόμματα* τῶν Μυλωνᾶ καὶ Καφαντάρη, ἐπέμειναν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀντικατασταθοῦν δυὸ γερουσιαστές, ὁ Βηλαρᾶς κι ὁ Τραχίλης, καὶ μόνο Μπέμπης νὰ παραμείνει. Ἂν τελικὰ ἐπικρατοῦσε ἡ ἄποψη τῆς ἀντικατάστασης μόνο τοῦ Τραχίλη, τότε ὁ ἐνδεδειγμένος κι ἀποδεκτὸς ἀπ' ὅλους ἀντικαταστάτης του, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ Γεώργιος Καλούδης (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 17-2-34).

Ἡ ἀρθρογραφία τοῦ *Κήρυκος* (15-2-35) -ἐξέφραζε τὶς ἀπόψεις τοῦ κέντρου-, ἀναφερόμενη στὴν ἀπαίτηση τῶν *Προοδευτικῶν* νὰ συμπεριληφθεῖ κι ἕνας ὑποψήφιος τοῦ κόμματος στὸ συνδυασμὸ τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*, διατυπωμένη μάλιστα μὲ εἰρωνικὸ τρόπο (τίτλος τοῦ ἄρθρου: *Ποῦ πηγαίνουν μὲ τρεῖς καὶ ρούπι;*) προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν *Προοδευτικῶν*, δυὸ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ὁποίους (Μιχ. Σδοῦκος καὶ Εὐαγ. Χοῦσος, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα), μὲ ἐπιστολή τους στὴν *Ἤπειρο* (19-2-35) ἀπειλοῦσαν ὅτι ἂν δὲν συμπεριλαμβανόταν καὶ ὑποψήφιος τῶν *Προοδευτικῶν* στὸ ψηφοδέλτιο, θὰ ψήφιζαν τοὺς κυβερνητικοὺς ὑποψήφιους. Ὑπενθύμιζαν μάλιστα πὼς στὶς προηγούμενες ἐκλογὲς οἱ *Προοδευτικοὶ* εἶχαν πάρει 3.500 ψήφους στὸ νομὸ Ἰωαννίνων καὶ ἐξέλεξαν βουλευτὴ τὸν Ἀλ. Μελᾶ· ὑπολόγιζαν πὼς ἀπὸ τότε ἡ κομματικὴ δύναμη τῶν *Προοδευτικῶν* εἶχε ξεπεράσει τοὺς 5.000 ψήφους. Ὁ Χρηστοβασίλης (11-2-35) ἀποκαλοῦσε καὶ τοὺς τρεῖς γερουσιαστὲς Βηλαρᾶ, Τραχίλη καὶ Μπέμπη, ὡς ἀργόμισθους, ποὺ δὲν εἶχαν προσφέρει τίποτε στὴν Ἤπειρο καὶ ὡς μόνο ἄξιο νὰ ὑποδειχθεῖ ἀπὸ τοὺς *Φιλελεύθερους* ὡς γερουσιαστής, θεωροῦσε τὸ Γεώργιο Καλούδη. Γιὰ τοὺς ὑποψήφιους ἀντιβενιζελικοὺς γερουσιαστὲς ἔγραφε: *Καὶ οἱ ὑποψήφιοι ἀντιβενιζελικοὶ γερουσιασταὶ τί κάνουν; Αὐτοὶ οὔτε ἐχρίσθησαν, οὔτε ἀποκρούονται παρὰ τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ δὲν χωνεύονται μεταξύ των.* Τὴ λύση περίμεναν νὰ δώσει ὁ ἀρχηγὸς Π. Τσαλδάρης κι ἂν αὐτὴ δὲν ἦταν ἀρεστὴ τότε *πιθανὸν νὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς δύο συνδυασμούς*, ὅπως πιστευόταν ὅτι θὰ συνέβαινε μὲ τοὺς ἀντιπολιτευόμενους. Πάντως καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων οἱ ἐφημερίδες συνέχιζαν νὰ μιλοῦν γιὰ δημιουργία ἀγεφύρωτων χασμάτων ποὺ θὰ ὁδηγοῦσαν στὴν κατάρτιση 2 καὶ 3 ἀκόμα συνδυασμῶν ἀπὸ κάθε παράταξη. Ἡ ἀντίδραση τῶν κομματικῶν παραγόντων τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ* τοῦ νομοῦ, ἀπέναντι στὶς ἀπόψεις τοῦ κέντρου -καὶ ἰδιαίτερα τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* - ὅτι δηλαδὴ οἱ ἴδιοι γερουσιαστὲς τοῦ νομοῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ὑποψήφιοι γιὰ τὶς νέες ἐκλογὲς- ἦταν πολὺ ἔντονη. Χαρακτηριστικὸ τὸ περιεχόμενο ἐπιστολῆς στελέχους τῶν *Βενιζελικῶν* πρὸς τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (3-2-35) (τίτλος τῆς ἐπι-

στολῆς: *Πρὸς τοὺς μανδαρίνους καὶ τοὺς ὀμφαλοσκόπους τῶν Ἀθηνῶν ἂς ἀντιτάξωμεν τὴν διαμαρτυρίαν καὶ ἂς ἀξιώσωμεν).* Τὴν ἐπιδοκιμασία του γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς ἐξέφρασε καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ παραρτήματος τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* Νικ. Σακελλαρίδης, γράφοντας: *Ἐπὶ τέλους ἡ Ἤπειρος, εἰς ὃ σημεῖον πνευματικῆς μορφώσεως εἶρηται, ἀξιοῖ νὰ ἀνήκει εἰς ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτῆς καὶ μόνης νὰ φροντίζῃ περὶ τῶν πάσης φύσεως ζητημάτων της καὶ δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ καὶ αὖθις τὴν ταπείνωσιν νὰ τίθηται ὑπὸ κηδεμονίαν.*

Καὶ ἐνῶ αὐτὰ συνέβαιναν στὴν ἐλεύθερη Ἤπειρο, στὴ Βόρειο, ὁ ἀγώνας γιὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὶς θρησκευτικὲς ἐλευθερίες, ἔμπαινε στὴν ἀποφασιστική του φάση. Ὁ σχολικὸς ἀπεργιακὸς ἀγώνας (ἄρχισε ἐπίσημα στὶς 18-9-34 ἀπὸ τὰ σχολεῖα Δερβιτσάνης, Καλογοραντζῆς, Δούβιανης καὶ Γλύνας γιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ, ὡς τὶς 25-9-34, σ' ὅλα τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς μειονότητας, παρὰ τὶς συνεχιζόμενες καταπιέσεις καὶ διωγμοὺς τῶν Ἀλβανῶν) συνεχιζόταν, χωρὶς κανένα σημεῖο κάμψης. Ἐμψύχωνε ὅλους ἡ πίστη στὴ νίκη καὶ ἦταν φυσικὸ ἡ ὁποιαδήποτε εὐνοϊκὴ εἴδηση ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴ Γενεύη, ὅπου ἡ ἕδρα τῆς *Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν*, νὰ δίνει νέα φτερὰ στὸν ἀγώνα. Στὶς 18 Ἰανουαρίου 1935 τὸ *Συμβούλιο τῆς Κ.Τ.Ε.* πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ παραπέμψει τὴν προσφυγὴ τῆς μειονότητας στὸ *Διεθνὲς δικαστήριο τῆς Χάγης* πρὸς ἔκδοση ἀπόφασης γιὰ τὰ παρακάτω θέματα: α) *Ἐάν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ συνόλου τῆς Δηλώσεως τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως τῆς 2-10-1921, πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ, ὡς εὐσταθοῦσα ἡ ἀπόφασις τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, καθ' ἣν ἡ κατάργησις τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων ἐν Ἀλβανίᾳ, ἀποτελοῦσα γενικὸν μέτρον ἐφαρμοζόμενον, τόσον ἐπὶ τῆς πλειονότητος, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς μειονότητος, εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν διατάξεων τῆς α΄ παραγράφου, τοῦ ἄρθρου 5 τῆς Δηλώσεως ταύτης* καὶ β) *Ἐν καταφατικῇ περιπτώσει, ἐὰν τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. δύναται, βάσει τῆς παραγράφου 2 τοῦ εἰρημένου ἄρθρου, νὰ ἀπευθύνῃ συστάσεις πρὸς τὴν Ἀλβανίαν, βαινούσας πέραν τῆς διατάξεως τῆς παραγράφου 1.* (Γιὰ κατατοπισμὸ τῶν ἀναγνωστῶν παραθέτουμε τὸ ἄρθρο 5 τῆς ἀλβανικῆς *Δηλώσεως* ποὺ ἔγινε στὸ *Συμβούλιο τῆς Κ.Τ.Ε.*, στὶς 2-10-1921: *Οἱ ἀλβανοὶ ὑπήκοοι, οἱ ἀνήκοντες εἰς μειονότητας φυλῆς, θρησκείας ἢ γλώσσης, θὰ ἀπολαύωσι τῆς αὐτῆς μεταχειρίσεως καὶ τῶν αὐτῶν ἐγγυήσεων ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τῆς πράγμασιν, τῶν ὁποίων ἀπολαύουν καὶ οἱ ἄλλοι ἀλβανοὶ ὑπήκοοι. Θὰ κέκτηνται δὲ εἰδικώτερον ἴσον δικαίωμα, ὅπως διατηρῶσι, διευθύνωσιν καὶ ἐλέγχωσιν ἰδίοις ἐξόδοις, ἢ ὅπως ἱδρύωσιν ἐν τῷ μέλλοντι, ἀγαθοεργά, ἢ θρησκευτικὰ ἢ κοινωνικὰ ἱδρύματα, σχολεῖα καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ποιῶνται ἐλευθέρως ἐν αὐτοῖς χρῆσιν τῆς ἰδίας των γλώσσης καὶ νὰ ἐξασκῶσιν ἐλευθέρως τὴν*

θρησκείαν των... (Μ' αὐτὲς τὶς ὑποσχέσεις, δεσμεύσεις καὶ ὑποχρεώσεις κι ἄλλες ἀκόμα, ποὺ περιλαμβάνονται στὴ *Δήλωση* τῆς 2-10-21 παραχωρήθηκε ἡ Βόρειος Ἤπειρος στὴν Ἀλβανία. Οἱ Ἀλβανοὶ ποτὲ δὲν τὶς σεβάστηκαν. Κι ἂν κάποτε τὸ ἔκαναν ὑποχρεώθηκαν ἀπὸ διεθνεῖς ὀργανισμούς. Κράτησαν τὸ λόγο τῆς τιμῆς ποὺ ἔδωσαν, τόσο μόνο, ὅσο χρειάζονταν ν' ἁρπάξουν τὴ Βόρειο Ἤπειρο. Καὶ σήμερα, 75 χρόνια ἀπὸ τότε, ἕνας αἰώνας σχεδόν, τὰ ἴδια κάνουν. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα δὲ λειτουργοῦν στὴν Ἀλβανία...).

Ἡ ἀπόφαση τοῦ *Συμβουλίου τῆς Κ.Τ.Ε.* γιὰ παραπομπὴ τοῦ θέματος στὸ *Διεθνὲς Δικαστήριο τῆς Χάγης* δὲν ἐνθουσίασε καὶ πολὺ τοὺς Ἕλληνες. Ἡ *Ἤπειρος* μάλιστα (22-1-35) θεώρησε τὴν παραπομπὴ ὡς ὑπεκφυγή: *Τὸ Συμβούλιον... φοβούμενον ν' ἀναλάβῃ τὰς εὐθύνας μιᾶς ἀποφασιστικῆς ἐπεμβάσεως, εἰς στιγμὰς μάλιστα, καθ' ἃς καὶ πάλιν θολοῦται ὁ ὁρίζων ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Σάαρ, παρέπεμψε τὸ ζήτημα εἰς τὸ διαιτητικὸν «Δικαστήριον τῆς Χάγης», ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ διαιτησίας διαφιλονικουμένων πραγμάτων καὶ οὐχὶ τῆς κατοχυρώσεως ἀδιαφιλονικήτων καὶ ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀλβανίας ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένων δικαιωμάτων τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος. Ἂς ἐλπίσωμεν τουλάχιστον ὅτι, παρὰ τὰς ἀναβολὰς καὶ τὰς περιπετείας, τὸ πολυπαθὲς Βορειοηπειρωτικὸν θὰ ἀξιωθῇ νὰ τύχῃ μιᾶς δικαιώσεως.*

Εἶχε δίκιο ἡ *Ἤπειρος*. Ἡ ἀναβολὴ λήψης ἀπόφασης ἀπὸ τὸ *Συμβούλιο τῆς Κ.Τ.Ε.* ἔδωσε μιὰ ἀνάσα στὴν ἀλβανικὴ κυβέρνηση γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ στὴν ἐπίλυση καίριων ἐσωτερικῶν ζητημάτων. Ὅμως, παρὰ τὴν ἀπαισιοδοξία τῆς *Ἠπείρου*, τὰ μηνύματα ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴ Γενεύη ἦταν ἐνθαρρυντικὰ κι αὐτὸ ἀναπτέρωσε τὸ ἠθικὸ τῶν Βορειοηπειρωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ δοκιμάζονται ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ τρομοκρατία. Τὸ μεγάλο πρόβλημα ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ χώρα τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦταν ἡ συνεχιζόμενη ἐπανάσταση στὶς βόρειες ἐπαρχίες. Ὅλος ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος μιλοῦσε γιὰ τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα καὶ μόνο ἡ Ἀλβανία τὰ ἀγνοοῦσε. Τὰ ἀνακοινωθέντα ποὺ ἐξέδιδαν τὰ προξενεῖα της, διέψευδαν κατηγορηματικὰ τὴν ὕπαρξη ἐπαναστατικῶν κινημάτων καὶ βεβαίωναν πὼς ἀπόλυτη τάξη καὶ ἀσφάλεια ἐπικρατοῦσαν παντοῦ. Μιὰ τέτοια διάψευση ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸ προξενεῖο τῶν Γιαννίνων, ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (6-1-35) νὰ δημοσιεύσει ἐκτενὲς ἄρθρο: *Πάντοτε ἡ αὐτὴ παιδαριωδῶς ἀφελὴς ἀλβανικὴ μέθοδος. Πάντοτε, καὶ μὲ μίαν προσήλωσιν ἀνατολίτου μουεζίνη, ἡ κυβέρνησις τῶν Τιράνων, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν καὶ ὁσάκις ἀνακύπτουν ζητήματα ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ νεοσυστάτου ἀλβανικοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχέσεις πρὸς τὰ γειτονικὰ τούτου κράτη... ἀκολουθεῖ τὴν μέθοδον τῶν διαψεύσεων. ...Αἴφνης σημειώνονται ἀνταρσίαι πρὸς τὰ Σερβικὰ σύνορα καὶ κλείονται ταῦτα, ἀμέσως δίδεται εἰς τὴν δημοσιότητα ἓν ἀνακοινωθὲν μὲ τὸ στερεότυπον: δὲν συμβαίνει τίποτε. Ἀναγράφεται εἰς*

τὸν τύπον τοῦ ἐξωτερικοῦ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία θὰ ὁδηγήσῃ τὸ ἀλβανικὸν βασίλειον εἰς μίαν χρεωκοπίαν καὶ ἰδοὺ ἓν ἀνακοινωθὲν διαψεύσεως... Ἀρχίζει μὲ μέθοδον καὶ σύστημα τὸ κλείσιμον τῶν σχολείων τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ παρουσιάζεται πάντοτε μὲ τὴν αὐτὴν μέθοδον τῆς διαψεύσεως καὶ μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε παιδικὴν ἀφέλειαν καὶ παιδικὴν εὐπιστίαν τὸ κλείσιμον τῶν σχολείων ὡς μία πρόοδος διὰ τοὺς Ἕλληνας, τῶν ὁποίων τὰ δικαιώματα εἶναι κατοχυρωμένα διὰ διεθνῶν πράξεων. Ἀναφέρει καὶ πολλὰ ἄλλα γεγονότα ὁ ἀρθρογράφος, πραγματικά, γιὰ τὰ ὁποῖα ἐκδιδόταν ἀμέσως καὶ ἕνα ἀνακοινωθὲν διάψευσης, γιὰ νὰ καταλήξει: *Ἀλλ' εἰς τὴν τόσον διὰ τοὺς Ἀλβανοὺς προσφιλῆ ταύτην τακτικὴν ἂς μὴ λησμονηθῇ ὁ μύθος τοῦ ψευσθέντος ποιμενόπαιδος, ὅστις θελήσας νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν παιδικήν του ἀφέλειαν μὲ τὸ νὰ ἀστειευθῇ μὲ τοὺς συγχωριανούς του, δὲν ἔγινε ὅμως πιστευτός, ὅταν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγει. Καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ παρουσιασθῇ μελλοντικῶς ἡ περίπτωσις καθ' ἣν τὰ Τίρανα καὶ τὰ προξενεῖα των νὰ ὁμιλοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ νὰ μὴ γίνωνται πιστευτοί!!*

Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴν Ἀλβανία, ὑποκινούμενο ἀπὸ τὴ Γιουγκοσλαβία, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦταν ὁ Μπαϊρακτάρι, στενὸς συνεργάτης τοῦ Ζώγου, θὰ κατασταλεῖ τελικά, χωρὶς ποτὲ νὰ παραδεχτεῖ ἡ κυβέρνηση ὅτι εἶχε ἐκδηλωθεῖ· ὁ ἀγώνας ὅμως τῶν Βορειοηπειρωτῶν οὔτε στιγμὴ δὲ σημείωσε ὕφεση. Οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν γιὰ νέες συλλήψεις δασκάλων καὶ προκρίτων, γιὰ νέο κύμα τρομοκρατίας. Μιὰ εἴδηση ἀνέφερε ὅτι ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση ἐπιστράτευσε τοὺς Ἕλληνες δασκάλους, ποὺ εἶχαν ἐκπληρώσει ἢ ὄχι τὶς στρατιωτικές τους ὑποχρεώσεις, ὡς τὴν ἡλικία τῶν 30 χρόνων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δασκάλους ἀναγκάσθηκαν νὰ ὑποκύψουν, ἄλλοι προτίμησαν νὰ ἐκπατριστοῦν. Οἱ ἴδιες πληροφορίες μιλοῦσαν πὼς τὸν τέως γραμματέα τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου Ἀργυροκάστρου Γ. Παπαδόπουλο τὸν τοποθέτησαν στὰ μεταγωγικὰ καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ κοιμᾶται στὸ σταῦλο μαζὶ μὲ τὰ μουλάρια, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιτήρηση ἔμπιστου Ἀλβανοῦ στρατιώτη. Φαίνεται ὅμως πὼς ἡ κατάσταση μὲ τοὺς διωγμοὺς τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας, εἶχε φτάσει στὸ ἀπροχώρητο, σὲ τέτοιο σημεῖο μάλιστα, ποὺ ὑποχρέωσε καὶ τὸν αὐτοτιτλοφορούμενο ἀρχηγὸ τῆς *Αὐτοκεφάλου Ὀρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας* Βησαρίωνα Τζοβάνι, -τὸν διόρισαν οἱ Ἀλβανοί, παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη τοῦ Πατριαρχείου- νὰ διαμαρτυρηθεῖ *πρὸς τὸν αὐθέντην του*, τὸν Ἀχμὲτ Ζώγου, τόσο γιὰ τοὺς διωγμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ γιὰ τὴν κατάσταση τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἡ διαμαρτυρία δημοσιεύτηκε ὁλόκληρη, σὲ μετάφραση, στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* τῆς 10-2-35: *Τὰ ἐκπαιδευτικὰ βασιλικὰ ὄργανα* -ἄρχιζε ἡ διαμαρτυρία- *ἐξακολουθοῦν συστηματικῶς νὰ διώκουν τὸ Δόγμα (τὴν πίστιν) τῶν Ὀρθοδόξων εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τὰ Τίρανα, καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν. Ὄργανα τῆς βασιλικῆς χωροφυλακῆς τοῦ Σπὰτ καὶ τοῦ Ἐλμπασάν, ἐξα-*

κολουθοῦσι συστηματικῶς νὰ προπαγανδίζωσι, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν ἐξωεκκλησιαστικῶν ὑπηρεσιῶν, ἐναντίον τοῦ ὀρθοδόξου στοιχείου. Εἰς μερικὰ κρατικὰ σχολεῖα, ὅπως εἰς τὸ Ἐλμπασάν, οἱ ἐκπαιδευταὶ καὶ ἐκπαιδεύτριαι (διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι) εἶναι παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων καὶ τῆς ἐλευθερίας, ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὰ ἤθη καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐθνικισμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν (πρέπει νὰ ἀναφέρεται στοὺς Ἀλβανοὺς δασκάλους ποὺ δίδασκαν σὲ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἡ μετάφραση εἶναι πρόχειρη καὶ πολλὲς παράγραφοι δὲ γίνονται ἀπόλυτα κατανοητές). Ἀνέφερε, στὴ συνέχεια, πολλὰ παραδείγματα διωγμῶν τοῦ ὀρθοδόξου στοιχείου ὁ Βησσαρίων, γιὰ νὰ καταλήξει: *Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ζητήματος ἔχει χαρακτῆρα πολὺ σοβαρὸν καὶ πολὺ ἐπείγοντα. Διὰ τοῦτο τολμῶμεν νὰ παρακαλέσωμεν τὴν ὑμετέραν Μεγαλειότητα νὰ δώσῃ τὴν δέουσαν προσοχὴν εἰς αὐτὸ καὶ εἰς ὅσα μᾶς ἐνδιαφέρωσι καὶ νὰ μὴ θυμώσῃ δι' ὅλα αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἀπευθυνόμεθα εἰς τὸν Βασιλέα ὡς παλαιὸν πολιτικὸν συνεργάτην, διότι ἀντικειμενικὸς σκοπός μας εἶναι νὰ θέσωμεν τέρμα εἰς κάθε κακὸν διὰ τὸ καλὸν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ πολυχρονεμένου Μονάρχου μας...* Ὕστερα ἀπὸ δέκα μέρες ἡ ἐφημερίδα *Νέα Ἀλβανία* τῶν Τιράνων ἔγραφε ὅτι συνέλαβαν τὸν Βησσαρίωνα καὶ τὸν κρατοῦσαν σὲ ἀπομόνωση, ἐπειδὴ κατὰ ὁμιλία του στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ *ἔψεξεν αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν σήμερον ἐν Ἀλβανίᾳ καθεστώς, χαρακτηρίσας αὐτὸ ὡς καταστρεπτικὸν διὰ τὴν Ἀλβανίαν.*

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου διέκοψε καὶ τὴ ροὴ τῶν εἰδήσεων γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὴν Ἀλβανία, σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀγῶνα τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Δὲ θ' ἀργοῦσε ὅμως νὰ ἔρθει ἡ δικαίωση. Τὸ *Διαρκὲς δικαστήριον διεθνοῦς Δικαιοσύνης τῆς Χάγης* μὲ τὴ γνωμοδότησή του τῆς 6-4-35, ὑποχρέωσε τὴν ἀλβανικὴ κυβέρνηση νὰ σεβαστεῖ τὶς διεθνεῖς δεσμεύσεις της καὶ νὰ ἐπαναφέρει τὸ προηγούμενο καθεστὼς τῆς ἐλεύθερης λειτουργίας τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων: Τὸ *Διὰ ταῦτα* τῆς γνωμοδότησης: *Τὸ Δικαστήριον, διὰ ψήφων ὀκτὼ κατὰ τριῶν, εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ἡ θέσις τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κατάργησις τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἰδιωτικῶν σχολείων, ἀποτελοῦσα γενικὸν μέτρον, ἐφαρμοζόμενον τόσον ἐπὶ τῆς πλειονότητος, ὅσον καὶ τῆς μειονότητος, εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθρου 5, παράγρ. 1 τῆς ἀπὸ 2ας Ὀκτωβρίου 1921 Δηλώσεως, δὲν εἶναι βάσιμος* (Ἡ ὑπογράμμιση δική μου). Ἕνας σκληρὸς ἀγώνας μὲ πολλὲς θυσίες, πολύμηνης διάρκειας, τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶχε δικαιωθεῖ.

Τὸ μεγαλύτερο κοσμικὸ γεγονὸς τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιᾶς, ἀποτέλεσε ὁ χορὸς στὴ *Λέσχη Ἰωαννίνων*. Ἀρχές, ἐπιστήμονες, διανοούμενοι, οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ παράγοντες, δημοσιογράφοι, δὲν ἔλειψε κανένας. Χορός, βασιλόπιτα, μπακαρὰς καὶ τὰ μεσάνυχτα κυκλοφόρησε κι ὁ *Καζαμίας* τοῦ 1935. Κι ἄλλοι χοροί, σὲ Λέσχες (Στρατιωτικὴ) καὶ σὲ σπίτια εἶχαν μεγάλη ἐπι-

τυχία. Στὴ χορευτικὴ ἐσπερίδα τοῦ γιατροῦ Βασ. Λάππα, *παρέστη ἡ ἐκλεκτοτέρα μερὶς τῆς κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων.* Ὅλα αὐτὰ βέβαια γιὰ ὅσους εἶχαν τὶς οἰκονομικὲς δυνατότητες. Ὁ πολὺς κόσμος ἔκανε τὶς δικές του, φιλικές, πρωτοχρονιάτικες συγκεντρώσεις, φτωχικὲς καὶ περιορισμένες, γιατὶ καὶ τότε ἡ λιτότητα ἦταν στὴν ἡμερήσια διάταξη...- Ἐξασέλιδη, μὲ *Καζαμία* τοῦ 1935 καὶ *Μπουναμάδες*, ὅπως κάθε χρόνο κυκλοφόρησε ἡ *Κραυγή*. Νὰ π.χ. ὁ «μπουναμὰς» τοῦ δικηγόρου καὶ βουλευτῆ Γεωργ. Καγιᾶ: *Μιὰ λύρα* (ἦταν Κρητικὸς) *γιὰ νὰ τραγουδήσῃ: Τσὲ πήγαμε τσὲ στὰ Χανιὰ τσ' ἤρθαμε εὐλοζιμένοι / τσ' ἀπ' τὶς εὐχὲς τοῦ Μπάμπα μας / τρισευχαριστημένοι /". Ἔπαρε σὺ τὴ λύρα σου / τσ' ἐγὼ τὸν ταμπουρά μου / τσὲ πᾶμε νὰ γλεντήσουμε / κάτω στὴν πεθερά μου.* Στὸν Χρῆστο Σούλη, γυμνασιάρχη ἔδινε μπουναμά: *Τόν, «ὡς εἴθισται» κ. Ζοῦμπον, ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα τὸν θρῆνον τῆς Ἀντιγόνης.*- Μιὰ διάδοση ποὺ κυκλοφόρησε εὐρύτατα στὶς ἀρχὲς τοῦ χρόνου, ὅτι εἶχε ἀποφασιστεῖ, δῆθεν, ἡ διχοτόμηση τοῦ κυκλοφοροῦντος χαρτονομίσματος, ἔγινε αἰτία νὰ ἐξαφανιστοῦν ἀπὸ τὴν ἀγορὰ ὅλα τὰ κέρματα. Ἡ κυβέρνηση ἐπανειλημμένα διέψευσε τὶς φῆμες, ἀλλὰ δὲν ἔγινε πιστευτή. Ἡ *Ἤπειρος* (8-1-35) χαρακτήριζε τὴ δραστηριότητα αὐτὴ τῶν κερδοσκόπων τελείως ἀδικαιολόγητη κι ἄσκοπη, ἀκόμα καὶ ἐπιζήμια γιὰ τοὺς ἴδιους, γιατί, ἂν ἡ κυβέρνηση ἀποφάσιζε νὰ διχοτομήσει τὸ χαρτονόμισμα, θ' ἀκύρωνε καὶ τὰ μεταλλικὰ κέρματα, ὅπως εἶχε γίνει κατὰ τὸ 1922.- Στὶς 13-1-35 στὰ γραφεῖα τῆς Μητρόπολης ἔγιναν ἐκλογὲς γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς νέας Ἐφοροεπιτροπείας. Στὶς ἐπὶ μέρους ἐπιτροπὲς ἐκλέχτηκαν: α) *Στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ* οἱ: Περ. Κίγκος, Δημ. Τσονίδης, Ἀρ. Λεύκοβιτς, Γ. Κραψίτης καὶ Κ. Ρώϊμπας (ἐπιλαχόντες οἱ: Ἀδαμ. Τσατσάνης, Εὐθ. Τζάλλας, Δημ. Δάνος καὶ Κ. Κόντος). β) *Στὴν ἐπιτροπὴ Πτωχοκομείου* οἱ: Γ. Κοράκης, Χ. Θῶμος, καὶ Α. Τσουκανέλης (ἐπιλαχόντες οἱ: Εὐ. Παπαγγέλης, Μ. Λώλας καὶ Θ. Μίσιος). γ) *Στὴν ἐπιτροπὴ προικοδοτημάτων* οἱ: Σωτ. Συρμακέσης, Δ. Ἰωαννίδης καὶ Εὐ. Μουστάκης (ἐπιλαχόντες οἱ Γρ. Σακκᾶς, Β. Δόνος, Δ. Τζαβέλλας καὶ Κ. Χόϊνας). δ) *Στὴν ἐπιτροπὴ Γηροκομείου* οἱ; Ἀθ. Ἀθανασιάδης καὶ Κ. Καππᾶς (ἐπιλαχόντες οἱ: Σπ. Δρούγκας καὶ Στ. Τσαρτσῆς). ε) Στὴν *Ἐποπτικὴ ἐπιτροπὴ* οἱ: Ἀν. Χρηστίδης, Γ. Δευτεραῖος, Γ. Καζαντζῆς, Σωτ. Γκιζᾶς καὶ Γ. Μαρνέλης (ἐπιλα-

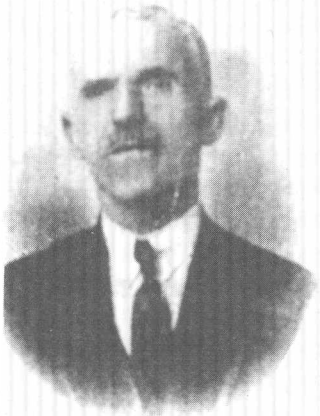

Γεώργιος Κοράκης

Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης

χόντες οἱ: Ἀδ. Τσατσάνης, Β. Μιχαηλίδης, Θ. Μίσιος, Δημ. Δάνος καὶ Ἀθ. Στούπης). Στὶς 22-1-35 ἔγινε ἡ πρώτη συνεδρίαση, τῆς νέας *Ἐφοροεπιτροπείας τῶν Ἑλεῶν* (γιὰ τὴν τετραετία 1936-1939), ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Σπυρίδωνος. Εὐρύτατη περίληψη τῆς πολύωρης αὐτῆς συνεδρίασης δημοσίευσε ὁ Εὐθ. Τζάλλας, μέλος τῆς *Ἐφοροεπιτροπείας (Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 25-1-35), μὲ περίληψη τῶν λόγων τοῦ μητροπολίτη καὶ τῶν ἄλλων ὁμιλητῶν. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, πολλοὶ διαξιφισμοὶ ἀνταλλάχτηκαν ἀνάμεσα στὸν Σπυρίδωνα καὶ τὸν Εὐθ. Τζάλλα (παλιὸ ἀντίπαλο τοῦ μητροπολίτη) σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῶν ἐκλογῶν τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτροπῶν (ὁ μητροπολίτης ὑποστήριζε ὅτι οἱ ἐκλογὲς εἶχαν χαρακτήρα *κομματικὸν καὶ ἀντιδεσποτικόν*, κι αὐτὸ τὸν χαρακτήρα τὸν ἔδωσαν οἱ ἀντίπαλοί του, κάτι ποὺ παραδέχτηκε κι ὁ Τζάλλας). Ἔγινε ἀκόμα συζήτηση γιὰ τὰ πεπραγμένα τῆς τελευταίας δωδεκαετίας, τὰ ὁποῖα μητροπολίτης χαρακτήρισε πλούσια καὶ σοβαρά. Τελικὰ ὁ Τζάλλας ἔκανε ἔκκληση νὰ λησμονηθεῖ τὸ παρελθὸν *καὶ μὲ σύνεσιν, μὲ δραστηριότητα, μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ πίστιν νὰ ἐργασθῶμεν διὰ τὸ μέλλον, ἵνα διὰ τῆς πολιτείας μας συντελέσωμεν εἰς τὸ νὰ ἀγάλλωνται αἱ ψυχαὶ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν μας καὶ νὰ ἐξακολουθοῦν τὰ ἀγαπημένα ἱστορικὰ καὶ θρυλικὰ Γιάννινά μας νὰ περιβάλλωνται μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε δόξαν.* Μὲ πρόταση τοῦ Σπυρίδωνος, ποὺ ἐπικρότησαν ὅλοι, ἐκλέχτηκε ὡς ταμίας ὁ Περ. Κίγκος. Μὲ μυστικὴ ψηφοφορία ἔγιναν ἐκλογὲς καὶ τριῶν ἀκόμα ἐπιτροπῶν: α) *Βοηθημάτων:* Ἐκλέχτηκαν οἱ: Θεόδ. Κόντος καὶ Σπ. Τζώρτζης. β) *Ἀκινήτων:* Παν. Τζαλμακλῆς, Σωτ. Συρμακέσης καὶ Κ. Καππᾶς, γ) *Ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ* οἱ: Γ. Κραψίτης, Δημ. Τσονίδης καὶ Στατηρᾶς.- Νέα ἐφημερίδα κυκλοφόρησε στὰ Γιάννινα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς κόσμος*, μὲ διευθυντὴ τὸ Νικ. Δερδεμέζη. Ὁ χρονικογράφος τῆς *Ἠπείρου* σημείωνε: *Πλῆθος ἄπειρον νέων ἐφημερίδων κατέκλυσε τὴν Ἤπειρον! Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εἴκοσι καὶ τρεῖς ἐφημερίδες, πάσης ἀποχρώσεως καὶ ἰδεολογίας, φωτίζουν τὸν ἀθάνατον Ἠπειρωτικὸν λαόν.* (Στὰ Γιάννινα μόνο κυκλοφοροῦσαν 13 ἐφημερίδες).- Ἀπὸ τὸ 1934 εἶχαν ἀρχίσει οἱ προετοιμασίες γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς φιλολογικῆς 50/ρίδας τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη. Τὴν ἰδέα εἶχε συλλάβει ἀπὸ τὸ 1932, ὅπως ἀναφέρθηκε, ὁ ἀδελφικός του φίλος ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος Δημ. Σάρρος. Τὴν ἰδέα ὁ Σάρρος τὴν ἔθεσε ὑπόψη τοῦ μητροπολίτη Σπυρίδωνος, τοῦ δημάρχου Δημ. Βλαχλείδη, τοῦ τότε διευθυντῆ τοῦ 5/ταξίου *Διδασκαλείου* Εὐρ. Σούρλα καὶ τοῦ γυμνασιάρχη τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Χρ. Σούλη, ἡ ὁποία ἔγινε *ἀσμένως ἀποδεκτή*. Τὸ ἴδιο, ὅμως, εἶχαν σκεφτεῖ καὶ τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ συνδέσμου* Πειραιᾶ, μ' αὐτὸν συμφώνησε ἀργότερα καὶ ἡ *Πανηπειρωτικὴ ἀδελφότης* Ἀθηνῶν. Ἔτσι ἄρχισαν συζητήσεις γιὰ τὴ συγκρότηση ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς, ὑπὸ τὴν προεδρεία τοῦ Σπυρίδωνος. (Λεπτομέρειες γιὰ τὶς κινήσεις αὐτὲς δημοσιεύονται

Ἀναστάσιος Χρηστίδης

στὴν *Ἐλευθερία* σὲ τρία ἄρθρα τοῦ δικηγόρου Δημ. Ζώτου, 24, 28 καὶ 31-1-35). Οἱ προετοιμασίες ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ γίνονταν στὴν Ἀθήνα, θὰ χρειαζόταν ὅμως ἀρκετὸς χρόνος γιὰ νὰ ὀργανωθοῦν οἱ ἐκδηλώσεις (Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου συνέβαλε στὸ νὰ μετατεθεῖ γιὰ πολὺ ἀργότερα ὁ ἑορτασμός. Χωρὶς τὴν παρεμβολὴ τῆς ἐπανάστασης, ὁ ἑορτασμὸς θὰ γινόταν τὸν Αὔγουστο. Τὴν εἴδηση εἶχε μεταδόσει κι ὁ ραδιοσταθμὸς τοῦ Μπάρι τῆς Ἰταλίας, κατὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐκπομπή του). Τὰ Γιάννινα ὅμως ἦταν ἀπὸ καιρὸ ἕτοιμα γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ λογοτέχνη Χρηστοβασίλη, τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δυὸ πνευματικοὺς ἀνθρώπους -ὁ ἄλλος ἦταν ὁ Γεώργιος Χατζῆς- μὲ τὴν πανελλήνια ἀναγνώριση. Τὴν πρωτοβουλία ἀνέλαβε ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, μὲ εἰσήγηση τοῦ προέδρου της γυμνασιάρχη Χρ. Σούλη. Ἡ ἐκδήλωση ἔγινε τὸ βράδυ τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου, ἡμέρα τῆς γιορτῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων (τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν). Ἡ αἴθουσα εἶχε γεμίσει ἀπὸ κόσμο ἀπὸ πολὺ νωρίς. Ἑκατοντάδες ἔμειναν ὄρθιοι, γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν καθίσματα. Πολὺς κόσμος ἀναγκάστηκε νὰ φύγει, εἶχε δημιουργηθεῖ ἀδιαχώρητο. Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές, θρησκευτικές, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Σπυρίδωνα, πολιτικές, στρατιωτικές, δημοσιοϋπαλληλικές, προξενικὲς (Ἰταλίας, Ρουμανίας κι Ἀλβανίας), ἐκπαιδευτικές, ἐπιστήμονες *καὶ ὅ,τι ὡραῖον εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου.* Μετὰ τὴν εἰσήγηση τοῦ προέδρου τῆς *Λέσχης*, σχετικὴ μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ ἑορτασμοῦ, πρῶτος μίλησε *ὁ λογιώτατος καὶ δεινὸς χειριστὴς τοῦ λόγου καὶ τοῦ καλάμου Β. Γκορτζῆς, ἀπόστρατος ἀξιωματικός, τῆς γνωστῆς ἐκ Βυζαντίου οἰκογενείας τῆς Χαλκίδος, ἐγκατεστημένος οἰκογενειακῶς εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐξηπειρωτισμένου.* Μίλησε γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Χρηστοβασίλη, γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἀγωνιστὴ καὶ τὸ λογοτέχνη. Ἐκτενὴ ἀνάλυση τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Χρηστοβασίλη, περισσότερου τοῦ ποιητικοῦ καὶ λιγότερου τοῦ πεζογραφικοῦ, ἔκανε στὴ συνέχεια ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης. Τὸ Χρηστοβασίλη *ὡς ἐθνικὸν ἄνδρα καὶ δημοσιογράφον*, ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐθνικῆς του δράσης, ὡς τὴ συμμετοχή του στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν *Αὐτόνομη Βόρειο Ἤπειρο*, ἔκανε ὁ δικηγόρος Κων. Φρόντζος. Ἀκολούθησαν ἀπαγγελίες ποιημάτων τοῦ Χρηστοβασίλη (ἀπήγγειλαν ἡ λογοτέχνιδα Μαρία Δαβαρούκα, ἡ Σοφία Πρίντζου, ἡ Χαϊδίτσα Γκοβόσδη καὶ ἡ Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη). Αὐτοσχέδιο δικό του ποίημα γιὰ τὸ Χρηστοβασίλη ἀπήγγειλε ὁ συνταξιοῦχος καθηγητὴς καὶ πρόεδρος τῆς *Δημοκρατικῆς Ἄμυνας* Νικ. Σακελλαρίδης. (Οἱ πρῶτοι στίχοι τοῦ ποιητικοῦ χαιρετισμοῦ του: *Οἱ ἄλλοι σούπανε πολλά, ἄκουσε κι ἀπὸ μένα / δυὸ λόγια σύντομα κι ἁπλᾶ κι ὄχι βερνικωμένα. / Κι ὅσο αὐτὰ σ' ἀνέταμαν, ἐγὼ θὰ σὲ συντάμω / καὶ τὴν εἰκόνα σου πιστὴν κι ἀνάγλυφη θὰ κάνω).* Μετὰ τὶς ἀπαγγελίες ὁ πρόεδρος τῆς Λέσχης Χρ. Σούλης κι ὁ κοσμήτορας καθηγητὴς Θ. Παπακωνσταντίνου, *ἐνεχείρησαν εἰς τὸν κ. Χρηστοβασίλην ψήφισμα τῆς Λέσχης Ἰωαννίνων ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τοῦ μακροετοῦς ποιητικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ του ἔργου καὶ προσέφεραν θαυμάσιον ἀναμνηστικὸν δῶρον, ἓν ἀργυροῦν μελανοδοχεῖον εἰς σχῆμα ἀργυροῦ τσαρουχίου, μετὰ κονδυλοφόρου ἐπίσης ἀργυροῦ εἰς σχῆμα ποιμενικῆς ἀγκλίτσας, ἐντὸς ἀργυροῦ δίσκου, συμβολίζοντα τὴν ποιμενικὴν καὶ τὴν ἐπαναστατικὴν ἐν ταυτῷ ζωὴν τοῦ ποιητοῦ.* Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἑορτασμοῦ ἀνακοινώθηκε ἡ ἀπόφαση τῆς *Λέσχης* γιὰ καθιέρωση δυὸ διαγωνισμάτων κάθε χρόνο, ἑνὸς φιλολογικοῦ καὶ ἄλλου λαογραφικοῦ, μὲ χρηματικὰ ἆθλα 1500 δρχ. γιὰ τὸ καθένα. Γιὰ τὸν

ἑορτασμὸ τῆς 50/ρίδας τοῦ Χρηστοβασίλη, ὅλες οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες, δημοσίευσαν ἐκτενεῖς περιγραφές. Ὅλες, ἐκτὸς ἀπὸ μία, τὴν *Ἤπειρο*. Ἔγραψε πολλὰ ἐναντίον τοῦ ἑορτασμοῦ ὁ ἴδιος ὁ Τάκης Χατζῆς καὶ εἶναι ν' ἀπορεῖ κανεὶς πὼς ἕνας πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὅπως αὐτός, παρασύρθηκε τόσο πολὺ ἀπὸ τὶς κομματικὲς ἀντιθέσεις του μὲ τὸ Χρηστοβασίλη γιὰ νὰ καταλήξει στὴ συγγραφὴ τοῦ ἐπικριτικοῦ ἄρθρου. Παραθέτει, βέβαια καὶ τὰ δικά του ἐπιχειρήματα, δὲ νομίζω ὅμως ὅτι ἔπρεπε νὰ πικράνει τόσο τὸ Χρηστοβασίλη, ποὺ τὸν τίμησαν ὅλοι οἱ Γιαννιῶτες, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ πολιτικά τους φρονήματα καὶ τὶς ἀντιθέσεις τους μὲ τὸν τιμηθέντα. Ἂς ἀκουστοῦν ὅμως καὶ κάποια ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Χατζῆ, ὅσα διατυπώνονται στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου του: *Ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν ἐμπάθειαν καὶ τὴν κακότητά μας, ἡμεῖς θὰ εἴπωμεν, ὄχι ὡς δημοσιογράφοι ἢ διανοούμενοι, ἀλλ' ὡς ἄνθρωποι ἐργαζόμενοι καὶ ζῶντες τὸν μόχθον τῆς πόλεως αὐτῆς καὶ αἰσθανόμενοι τὸν παλμὸν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ, ὅσα νομίζομεν ὅτι ἔχομεν χρέος νὰ εἴπωμεν, ἔστω ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται νὰ δυσαρεστήσωμεν ἀνθρώπους κατὰ τὰ ἄλλα φιλτάτους: Καὶ θὰ ἐρωτήσωμεν πῶς συμβαίνει νὰ πανηγυρίζουν τὸν κ. Χρηστοβασίλην ἄνθρωποι εἰρωνευόμενοι αὐτὸν καὶ τὸ ἔργον του εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰ καφενεῖα; Θὰ ἐρωτήσωμεν ἀκόμη πῶς καὶ ἀπὸ ποῖα τάχα κίνητρα ἀγαθοποιοῦ διαθέσεως διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς Ἠπείρου, ὠργάνωσαν ἑορτασμοὺς ἑνός, οὐχὶ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδικήν των ἀντίληψιν ἀναξίου Χρηστοβασίλη, ὅταν αὐτοὶ οἱ ἡγούμενοι, ἢ τουλάχιστον θέλοντες νὰ ἡγοῦνται τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἠπείρου, δὲν ἐτίμησαν ἀκόμη ἕνα μοναδικὸν Βηλαρᾶν, ἕνα θαυμάσιον Ἀραβαντινόν, ἕνα Ζαλοκώσταν, ἕνα Γιωσὲφ Ἐλιγιά, μίαν ἀληθινὴν δόξαν, τὸν Κρυστάλλην; Διότι ἐπαναλαμβάνομεν: Ὁ ἑορτασμὸς τοῦ κ. Χρηστοβασίλη θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ὑπόθεσιν πέντε, δέκα, εἴκοσι, χιλίων καλῶς ἢ κακῶς θαυμαστῶν του. Ἀλλ' ὀργανούμενος ἐν μέσοις Ἰωαννίνοις, ὑπὸ ἀνθρώπων ὑβριζόντων, εἰρωνευομένων, οὐδένα σεβασμὸν τρεφόντων πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Χρηστοβασίλη, ἀποτελεῖ πρόκλησιν κατὰ τῆς πόλεως, παρομοίαν τῆς προκλήσεως τοῦ Μακρυγιάννη* (ἀστυνομικοῦ), *ὅταν ἔδερνε τοὺς χωρικούς, τοῦ Βενιζέλου, ὅταν ἀνεγνώριζεν τὴν ἀναξιότητα τῶν ὑποψηφίων του, τοῦ Καλεύρα,* (Γενικοῦ διοικητῆ), *ὅταν ἐταξίδευε διαρκῶς, τοῦ Κουμουνδούρου* (Γενικοῦ διοικητῆ) *ὅταν διώριζε τοὺς Μεσσηνίους· ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς προκλήσεις, τὰς ὁποίας καθημερινῶς ἀπευθύνομεν ὁ καθεὶς πρὸς τὸ σύνολον, διὰ νὰ μὴν εἴμεθα οὔτε μίαν στιγμὴν κοινωνία ὀργανωμένη, ἀλλὰ μπουλούκι ἄτακτον θορυβοποιῶν ἀσεβούντων πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τὰ πάντα* (*Ἤπειρος* 31-1-35). Παρότι καμμιὰ ἐφημερίδα δὲ συμμερίστηκε τὶς ἀπόψεις τῆς *Ἠπείρου* -κανένας δὲν ἀπάντησε στὸ Χατζῆ, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Χρηστοβασίλης (αὐτὸς δημοσίευε στὴν ἐφημερίδα του τὰ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ποὺ πῆρε κι ἀναδημοσίευε ὅ,τι εἶχε γραφεῖ γιὰ τὸν ἑορτασμὸ στὶς γιαννιώτικες, ἀθηναϊκὲς καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐφημερίδες)- ὁ Χατζῆς ἐπανῆλθε στὸ θέμα μὲ σφοδρὲς ἐπικρίσεις ἐναντίον τῆς διοίκησης τῆς *Λέσχης τῶν Ἰωαννίνων*, γιὰ τὸ ψήφισμα ποὺ ἀπένειμε στὸ Χρηστοβασίλη. (Τὸ ψήφισμα εἶχε ὡς ἑξῆς: *Τύχῃ ἀγαθῇ, ἔδοξε τῇ Λέσχῃ, Ἐπειδὴ Χρῆστος Χρηστοβασίλης, Τὰ ἑλληνικὰ Γράμματα ὄχ ἄριστα ἐθεράπευσε, τὴν δὲ πατρίδα τὰ μάλα εὐηεργέτησε, δημοσίᾳ τιμῆς ἀξιῶσαι. Τὴν δὲ τιμὴν ἀνεῖπε ἐν τῇ τριακοστῇ Ἰανουαρίου μηνὸς πανη-*

γύρει, ἔτους χιλιοστοῦ ἐννεακοσιοστοῦ τριακοστοῦ πέμπτου). Ὁ Χατζῆς παρατηροῦσε: *Τὸ εἰς ἀττικοομηρικὴν διάλεκτον κακοτέχνως καὶ παρατύπως συντεταγμένον ἔγγραφον τοῦτο, δὲν εἶναι ψήφισμα τοῦ πάλαι ποτὲ Δήμου Ἀθηναίων διὰ τὸν Περικλῆν, Κίμωνα, Μιλτιάδην ἢ Θεμιστοκλῆ, οὔτε τῆς Βουλῆς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος διὰ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐπιστρέφοντα νικητήν, μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, οὔτε διὰ τὸν κ. Βενιζέλον, ὅταν ἐκόμιζε τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν, εἶναι τὸ ψήφισμα-δίπλωμα ποὺ ἀπένειμεν εἰς τὸν Χρηστοβασίλην ἡ «Λέσχη Ἰωαννίνων». Ποῖος ὁ λόγος ἢ ἀνάγκη ἐπέβαλεν εἰς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς Λέσχης νὰ ἐκδώσῃ ψήφισμα τοιοῦτον, δίδον λαβὴν εἰς τόσον ἀντιθέτους γνώμας καὶ ποικίλα σχόλια;* Στὴ συνέχεια ἡ ἐφημερίδα (πρέπει ὁ Χατζῆς νὰ ἦταν ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου) σχολίαζε *τὰς δυὸ αἰτιολογίες ἀπονομῆς τοῦ ψηφίσματος, τὸ «ὄχ ἄριστα» γιὰ τὴ θεραπεία τῶν γραμμάτων καὶ τὸ «τὰ μάλα τὴν πατρίδα εὐηργέτησε».* Γιὰ τὴν πρώτη αἰτιολογία ἔβρισκε ὅτι ἦταν ὑπερβολικὴ ἡ ἐκτίμηση (κατὰ τὶς ὁμιλίες ἔγιναν συγκρίσεις τῶν ἔργων τοῦ Χρηστοβασίλη *ὡς ἰσοτίμων καὶ ὑπερτέρων τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Σούντερμαν·* ἂς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Χατζῆς ἀναγνώριζε τὸ Χρηστοβασίλη μόνο ὡς διηγηματογράφο, ἀλλ' ὄχι ὡς ποιητὴ) γιὰ τὴν πατριωτική του δράση ὅμως εἶχε πολλὲς ἀμφιβολίες (τὰ ἴδια πίστευε κι ὁ Γ. Χατζῆς καὶ τὰ εἶχε πεῖ πολλὲς φορὲς κατὰ τὶς ὀξύτατες δημοσιογραφικὲς μονομαχίες του μὲ τὸ Χρηστοβασίλη). Καὶ κατέληγε σχετικὰ μ' αὐτό: *Ἠδύνατο ὁ κὺρ Χρῆστος νὰ μείνῃ «ἐθνικὸς ἀνὴρ» ὅσον τὸν ξέρουμε ὅλοι, ἄνευ ζημίας οὐδενὸς καὶ πρώτου αὐτοῦ τοῦ ἰδίου* (*Ἤπειρος*, 8 καὶ 9-2-35). Οὔτε σ' αὐτοὺς τοὺς σχολιασμοὺς δόθηκε ἀπάντηση. Φαίνεται πὼς χαρακτηρίστηκαν ἀπ' ὅλους ὡς προϊὸν καὶ προέκταση τῆς ἀντιδικίας ποὺ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὸ Χρηστοβασίλη καὶ στὸ Χατζῆ.- Τὶ ἔλεγαν, πρὶν ἀπὸ τὸ β΄ παγκόσμιο πόλεμο οἱ Τοῦρκοι γιὰ τὴν Ἑλλάδα: *Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου μὲ μίαν νέαν μονάδα, ὁ τοῦρκος πολιτικὸς Γιουνοὺς Ναμπῆ ἐδήλωσεν εἰς τὴν «Τζουμχουριέτ»: Ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶναι καὶ ἐνίσχυσις τοῦ ναυτικοῦ τῆς Τουρκίας.* Τὸ τὶ λένε σήμερα τὰ ζοῦμε ὅλοι χρόνια τώρα...- Οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν πὼς τὴν 1-2-35 θὰ ἐπανεκδιδόταν ἡ σατιρικὴ ἐφημερίδα *Σφήκα* μὲ διευθυντὲς τοὺς Γ. Κολβάτσο καὶ Κων. Νικολαΐδη, πρώην συντάκτη ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Ἡ ἐφημερίδα, κατὰ τὴν ἀνακοίνωση, θὰ δημοσίευε *πάντα τὰ ἀνήθικα καὶ βδελυρά.* Ἡ *Σφήκα* εἶχε ἐκδοθεῖ στὶς 4-8-1932, σὲ μικρὸ σχῆμα τὸ πρῶτο φύλλο, σὲ μεγάλο τὰ κατοπινά, ὡς ἑβδομαδιαία. Στὸ ἀρχεῖο τῆς *Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν*, σώζονται φύλλα της ὡς τὶς 23-7-33. Ἡ ἐφημερίδα ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ἀρχείου ποὺ δώρησε στὴν *Ε.Η.Μ.* ὁ λογοτέχνης Λάκης Κολβάτσος. Ἀμφιβάλλω ἂν ἔγινε ἐπανέκδοση τῆς ἐφημερίδας στὶς 1-2-35, ὅπως ἀνακοινώθηκε.- Σὲ γενικὴ συνέλευση τῶν μελῶν τῆς *Ὁμοσπονδίας ἐπαγγελματιῶν* ἔγινε ἐπαναδιατύπωση τοῦ αἰτήματός της γιὰ διορισμὸ παιδονόμων στὰ σχολεῖα. *Ἀντὶ παιδονομίας,* ἀπαντοῦσε ὁ διευθυντὴς τῆς *Ἐμπορικῆς σχολῆς* Μολυβάδας, *νὰ στραφοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς παιδαγωγικὰς καὶ σωματικῆς ἀγωγῆς ἀπασχολήσεις* (12-1-35). Μὲ τὰ ἐγκαίνεια τῆς *Λέσχης Δημοσίων ὑπαλλήλων* (20-1-35), ἡ ἴδια *Ὁμοσπονδία* ζήτησε τὴν κατάργηση ὅλων τῶν *Λεσχῶν*, μαζὶ καὶ τῆς *Στρατιωτικῆς*, γιατὶ ζημίωναν τὰ μέλη της (5-2-35).- Τὸ Ζαγόρι, τὰ χωριὰ τῆς Κόνιτσας καὶ πολλὰ χωριὰ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς Ἠπείρου, δοκι-

μάστηκαν σκληρὰ κατὰ τὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Ἰανουαρίου ἐξαιτίας τῶν χιονοπτώσεων. Στὸ Ζαγόρι τὸ χιόνι ἔφτασε σὲ ὕψος 1½ μέτρου. Οἱ πρόεδροι τῶν κοινοτήτων ἔστελναν ἀπεγνωσμένες ἐκκλήσεις στὶς ἀρχὲς νὰ μεριμνήσει γιὰ τὴ διάνοιξη τῶν δρόμων. Οἱ χιονοπτώσεις συνεχίστηκαν καὶ τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ μῆνα, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ Φεβρουάριο. Ἐκεῖ ποὺ πήγαιναν ν' ἀνοίξουν οἱ δρόμοι, ἔκλειναν πάλι. Στὶς 31-1-35, *λόγῳ τοῦ δριμυτάτου ψύχους* πάγωσε καὶ ἡ λίμνη στὶς Ἄκρες.- *Ἀρραβῶνες:* Παναγιώτης Παρθενίου καὶ Μάχη Γ. Ζωΐδου-Τάκης Σ. Μπριάκος, ὑπολοχαγὸς μηχανικοῦ καὶ Θάλεια Β. Μάλλιακα.- Νέος ἐπιστήμονας: Λάμπρος Γεωργιάδης ἀπὸ τὴν Κοπάνη, πτυχιοῦχος Φιλοσοφικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν.- Κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων παρέθεσε στὴ Μητρόπολη δεῖπνο, σ' ὅλους τοὺς διευθυντὲς καὶ ἐπιθεωρητὲς τῶν σχολείων τῆς πόλης.- Στὶς 29-1-35 δόθηκε, μὲ μεγάλη ἐπιτυχία ἡ συναυλία τοῦ *Μουσικοῦ ὁμίλου Χορωδίας καὶ Μανδολινάτας* μὲ χαβανέζικες κιθάρες.- Ὕστερα ἀπὸ προεργασία μηνῶν, *ἔλαβεν σῶρκα καὶ ὀστᾶ* ἡ ἰδέα τῆς ἵδρυσης *Φιλολογικοῦ Ὁμίλου* στὰ Γιάννινα. Ἔτσι στὶς 24-2-35, στὸ σαλόνι τοῦ ξενοδοχείου *Ἀβέρωφ*, συγκεντρώθηκαν 30 νέοι ἐπιστήμονες, λόγιοι καὶ λογοτέχνες, ψήφισαν τὸ καταστατικὸ τοῦ *Ὁμίλου* καὶ προχώρησαν σὲ ἀρχαιρεσίες. Τὸ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιο ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Κων. Στεργιόπουλο, καθηγητὴ τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* (πρόεδρο), Ἀθ. Κούρεντα, δικηγόρο (ἀντιπρόεδρο), Δημ. Σιωμόπουλο, καθηγητὴ (γραμματέα) Ἀγαθ. Κωνσταντινίδη, δικηγόρο (ταμία), Σωτ. Ζοῦμπο, ἐπιμελητὴ τοῦ Δημοτικοῦ Μουσείου (κοσμήτορα), Γεώργιο Παπαγεωργίου, καθηγητὴ καὶ Πάνο Φάντη, δικηγόρο (σύμβουλοι). Σκοπὸς τοῦ *Ὁμίλου* σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 2 τοῦ καταστατικοῦ: *ἡ προαγωγὴ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μορφώσεως τῶν μελῶν καὶ ἡ τόνωσις τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ τόπου.* Σύμφωνα πάλι μὲ τὸ καταστατικὸ (ἄρθρο 3), μέσα γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ σκοποῦ θὰ ἦταν: 1) Τακτικὲς συγκεντρώσεις κάθε ἑβδομάδα τῶν μελῶν τοῦ *Ὁμίλου*, γιὰ συζήτηση ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν θεμάτων, 2) Διαλέξεις, 3) Ἵδρυση Βιβλιοθήκης, 4) Ἔκδοση φιλολογικοῦ περιοδικοῦ, 5) Προκήρυξη διαγωνισμῶν γιὰ ἐπιστημονικὲς μελέτες καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, 6) Ὀργάνωση ἐκδρομῶν σὲ ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολογικοὺς χώρους, 7) Καθιέρωση νυχτερινῶν ἐπιμορφωτικῶν μαθημάτων, 8) Ὀργάνωση φιλολογικῶν ἑορτῶν κ.ἄ. Σύμφωνα μὲ ἀνακοίνω-

Ἀγαθοκλῆς Κωνσταντινίδης, δικηγόρος, πολιτικός, Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἡρωϊκότερους ἔφεδρους ἀξιωματικοὺς τοῦ πολέμου 1940-41. Συνέχισε νὰ πολεμάει τοὺς κατακτητὲς στὴ *Μάχη τῆς Κρήτης*. Στὴν Κατοχὴ ἡ προσφορά του, μὲ τὶς ἀνταρτικὲς ὁμάδες, ἦταν καὶ πάλι ἀξιόλογη. Εἶχε εὐρύτατα πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ ἦθος, τὸ ὁποῖο ἦταν πάντοτε εὐδιάκριτο καὶ στὴν πολιτικὴ σταδιοδρομία του. Ἐκλέχτηκε μεταπολεμικὰ κατ' ἐπανάληψη βουλευτὴς μὲ τὸ *Σοσιαλδημοκρατικὸ κόμμα* τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου, τὸ *Συναγερμὸ* καὶ τὴν *Ἕνωση Κέντρου*.

Ὁ Ἀγαθοκλῆς Κωνσταντινίδης παντρεύτηκε τὸ 1947 τὴν ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς Φωτεινὴ Διαμάντη. Ἡ Φωτεινὴ εἶναι δικηγόρος, ἐπίτιμος πρόξενος τῆς Γαλλίας στὰ Γιάννινα καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς *Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν*, ἵδρυμα στὸ ὁποῖο προσφέρει πολύτιμες ὑπηρεσίες. (Φωτογραφία ἀπὸ τὸ γάμο τους).

ση τοῦ *Ὁμίλου*, περίληψη τῆς ὁποίας δημοσιευόταν στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (28-2-35): *Διάχυτος ἦταν ἡ ἐπιθυμία τοῦ διανοουμένου κόσμου τῆς πόλεώς μας, νὰ ἴδῃ καὶ εἰς τὴν πόλιν μας, ποὺ βαρύνεται μὲ μίαν τόσον σοβαρὰν πνευματικὴν κληρονομίαν, ἀξίαν λόγου ἐπιστημονικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν προσπάθειαν, ἡ ὁποία νὰ μὴ περιορίζεται μόνον εἰς ἕνα ἀδέξιον καὶ νοσηρὸν ναρκισσιμόν, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα πραγματικῆς πνευματικῆς διακονίας πρὸς τὸ φιλομαθὲς κοινὸν καὶ ν' ἀποτελῇ ἀκτινοβόλον ἑστίαν διαφωτισμοῦ δι' εὐρύτερα λαϊκὰ στρώματα. Εἶναι καιρὸς πλέον ν' ἀναταραχθοῦν τὰ λιμνάζοντα νερὰ τῆς σκέψεως* (γιαυτὰ τὰ λιμνάζοντα νερὰ πόσες φορὲς δὲν ἔγινε λόγος κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια!..) *εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν πρωτεύουσαν, ποὺ ἐξέθρεψεν εἰς τὸ παρελθὸν μεγάλους ἐκπροσώπους τοῦ πνεύματος, διὰ νὰ πάρῃ καὶ πάλιν τὴν θέσιν της εἰς τὴν πρωτοπορείαν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀγώνων.* Μεγαλεπήβολα σχέδια καὶ σκοποὶ μὲ προεκτάσεις σὲ βάθος χρόνου, μόνο ποὺ τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἄρχισαν νὰ διαδραματίζονται στὴν Ἑλλάδα, ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες, δὲν ἄφηναν καὶ μεγάλα περιθώρια γιὰ τὴν πραγματοποίησή τους. Ἡ ὅλη δραστηριότητα τοῦ *Ὁμίλου* περιορίστηκε στὴν ἀρχὴ σὲ δυὸ τρία μαθήματα τοῦ Δ. Σιωμόπουλου, γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Κ. Παλαμᾶ. Θυμάμαι πὼς κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἵδρυσης τοῦ *Φιλολογικοῦ Ὁμίλου* γίνονταν παράλληλες προσπάθειες ἀπὸ μαθητὲς γυμνασίων καὶ σπουδαστὲς τοῦ *Διδασκαλείου* γιὰ τὴν ἵδρυση κάποιου παρόμοιου ὁμίλου νέων. Εἶχα πάρει μέρος στὶς συσκέψεις αὐτὲς καὶ λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου σὲ συγκέντρωση ποὺ ἔγινε σὲ αἴθουσα τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς*. Τὰ γεγονότα ἄσκησαν καταλυτικὴ ἐπίδραση καὶ στὴν τύχη τῆς νεανικῆς αὐτῆς ἐξόρμησης.- Τὸ πρωῒ τῆς 21ης Φεβρουαρίου, ἡμέρα γιορτῆς γιὰ τὰ Γιάννινα σημειώθηκαν πάλι συμπλοκὲς μεταξὺ κομμουνιστῶν καὶ χωροφυλάκων. Οἱ πρῶτοι εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὴν ὁδὸ Κάνιγγος γιὰ ν' ἀποδοκιμάσουν τοὺς Τριεψιλίτες *(Ε.Ε.Ε.)* ποὺ θὰ μετεῖχαν στὴν παρέλαση. Ἔγιναν συλλήψεις καὶ παραπομπὴ τριῶν στὸ αὐτόφωρο. Ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέ-

ρες τὰ *Ε.Ε.Ε.*, διοργάνωσαν χορευτικὴ ἐσπερίδα στὸ ξενοδοχεῖο *Ἀβέρωφ*.- Τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τῆς *Λέσχης Ἰωαννίνων* προκήρυξε δυὸ διαγωνισμούς: α) *Διαγωνισμὸν διὰ τὴν συγγραφὴν διηγήματος ἢ σειρᾶς διηγημάτων ἢ ποιήματος ἢ σειρᾶς ποιημάτων.* β) *Διαγωνισμὸν διὰ τὴν συγγραφὴν ἱστορικῆς ἢ λαογραφικῆς πραγματείας καὶ ὥριζε δι' ἑκάτερον δύο χρηματικὰ βραβεῖα, τὸ μὲν ἐκ πεντακοσίων δραχμῶν, τὸ δὲ ἐκ χιλίων καὶ ἕνα ἔπαινον διὰ τὸ τρίτον ἐγκριθησόμενον ἔργον.* Σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τοῦ διαγωνισμοῦ τὰ διηγήματα ἔπρεπε ἀπαραίτητα νὰ ἔχουν Ἠπειρωτικὸ περιεχόμενο, τὰ ποιήματα μποροῦσαν νὰ εἶναι καὶ γενικοῦ περιεχομένου, οἱ συγγραφεῖς τους ὅμως ἔπρεπε νὰ εἶναι Ἠπειρῶτες. Ἀποκλείονταν ἀπὸ τὸ διαγωνισμὸ οἱ λογοτέχνες ἀναγνωρισμένης ἀξίας. Ὁ περιορισμὸς δὲν ἴσχυε γιὰ τὶς ἱστορικὲς καὶ λαογραφικὲς ἐργασίες, ὁ ἀριθμὸς τῶν σελίδων τῶν ὁποίων (δακτυλογραφημένων) δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι κάτω τῶν 80. Τὰ βραβεῖα θὰ ἀπονέμονταν στὶς 30 Ἰανουαρίου τοῦ ἑπόμενου χρόνου (*Ἤπειρος*, 9-2-35).- Ἀπὸ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1934, καταβάλλονταν φιλότιμες προσπάθειες ἀπὸ ὁμάδα φιλομούσων, ποὺ ξεπερνοῦσαν τοὺς 300, γιὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς *Φιλαρμονικῆς τοῦ Δήμου*. Τέλη Ἰανουαρίου ἡ ὀργανωτικὴ προσπάθεια εἶχε ὁλοκληρωθεῖ κι ἀναμένονταν αἱ ἀποφάσεις τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου, γιὰ νὰ ὁριστικοποιηθεῖ ἡ ἀνασύσταση. Οἱ προτάσεις τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὸ δήμαρχο ἦταν: α) Ἡ *Φιλαρμονικὴ* νὰ ἱδρυθεῖ ὡς σωματεῖο καὶ νὰ φέρει τὸν τίτλο *Δημοτικὴ Φιλαρμονική*. β) Στὸ διοικητικὸ συμβούλιο νὰ ἐκλέγονται συμπολίτες φιλόμουσοι, ποὺ ἡ προσωπικότητά τους θὰ ἀποτελοῦσε ἐγγύηση γιὰ τὴν πρόοδο τῆς *Φιλαρμονικῆς*. γ) Ὁ Δῆμος ἔπρεπε νὰ ἐνισχύει τὴ *Φιλαρμονικὴ* μὲ 100.000 δρχ. κάθε χρόνο. Ὁ δήμαρχος συμφώνησε μὲ ὅλα τὰ αἰτήματα τῆς ἐπιτροπῆς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸ (ἔδινε 50.000 δρχ., ποσὸ ἀνεπαρκέστατο). Ἀναμενόταν ἡ ἄφιξη τοῦ δημάρχου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (ἔμεινε ἐκεῖ δυὸ μῆνες διαπραγματευόμενος τὴ σύναψη τοῦ δανείου γιὰ τὴν ὕδρευση μὲ τὴν Ἐθνικὴ τράπεζα), γιὰ νὰ ληφθεῖ ὁριστικὴ ἀπόφαση.- *Κυνηγετικά: Τὴν Κυριακὴ* (3-2-35) *στὴ χιλιοτραγουδισμένη λίμνη μας ἔγινε ἕνα πετυχημένο κυνήγι φαλαρίδας, σὰν τὸν παλιὸ καλὸ καιρό. Ἔλαβαν μέρος ὅλες σχεδὸν οἱ βάρκες καὶ καμιὰ ἑκατοστὴ κυνηγοί. Κυνήγησαν πρῶτα στὴ Μπενίκοβα, ὕστερα στὴν Παναγιὰ καὶ ἔπειτα ἐν παρατάξει στάθηκαν στὸ Νησί, ὅπου ἔβγαλαν καὶ φωτογραφίες. Τὸ καλλίτερο κυνήγι ἔγινε στὴ Μικρή, ὅπου κλείστηκαν χιλιάδες παπιὰ καὶ φαλαρίδες* (νερόκοττες) *καὶ ὅπου, ἐντὸς 15 λεπτῶν θὰ ἔπεσαν πάνω ἀπὸ 2.000 τουφεκιές. Ἀλλὰ τὸ πλέον θεαματικὸν ἦτο στὸ καρτέρι μεταξὺ Φρουρίου καὶ Νήσου, ὅπου οἱ φαλαρίδες ντουφεκίζονταν ὑπὸ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ λαοῦ στὴν παραλία. Τὸ ρεκὸρ εἰς ἀποτελέσματα εἶχε ὁ Ἀλ. Ζαφείρης μὲ 27 παπιὰ καὶ φαλαρίδες.* Νὰ σκοτώνονται τὰ πουλιὰ καὶ νὰ ζητωκραυγάζει ὁ λαός. Ὁμαδικὴ σφαγή, γιαυτὸ καὶ τὸ περιβάλλον καταστρέφεται καθημερινά. (Ἐκτενεῖς περιγραφὲς τοῦ εἴδους αὐτοῦ τοῦ κυνηγιοῦ στὴ λίμνη, *τὸ κλεῖσμα*, μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς στοῦ Δ. Σαλαμάγκα, *Περίπατοι στὰ Γιάννινα*, Γιάννινα 1956, σελ. 139).- Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ *Συλλόγου Ζαγορισίων:* Γ. Μουλαϊμίδης, πρόεδρος, Β. Μιχαηλίδης καὶ Ν. Σακελλαρίδης, ἀντιπρόεδροι, Ἀχιλλέας Βάντζιος (δὲν περνοῦσε μέρα ποὺ νὰ μὴ γράψει ἄρθρο σ' ὁποιαδήποτε ἐφημερίδα) γενικὸς γραμματέας καὶ Ἠλίας Τσέπης, ταμίας.- Οἱ ἐφημερίδες ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὴν Ἤπειρο, τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1935: Στὰ

Γιάννινα: Τρεῖς ἡμερήσιες: *Ἤπειρος*, *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, καὶ *Κῆρυξ*. Δυὸ διεβδομαδιαῖες: *Ἐλευθερία* καὶ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*. Ἑβδομαδιαῖες: *Κραυγή*, *Ἠπειρωτικὴ φωνή*, *Ἠπειρώτης*, *Ἠπειρωτικὸς κόσμος*, *Ἐμπρός*, *Σημαία*, *Ζαγορισιακὰ νέα*. Στὴ Βήσσανη ἐκδιδόταν ἡ ἑβδομαδιαία *Φωνὴ τοῦ Πωγωνίου*, στὴν Κόνιτσα ὁ ἑβδομαδιαῖος *Ἀῶος*. Στοὺς Φιλιάτες ἡ ἑβδομαδιαία *Θεσπρωτία*. Στὴν Ἄρτα οἱ ἑβδομαδιαῖες: *Φωνὴ τῆς Ἄρτας*, *Ἐλεύθερος λόγος* καὶ *Βῆμα*, στὴν Πρέβεζα τὸ ἑβδομαδιαῖο *Βῆμα*. Κυκλοφοροῦσαν ἐπίσης, κατὰ διαστήματα σατιρικές, ὅπως ἡ *Σφήκα*, κ.ἄ. κι ἀναμενόταν ἡ ἔκδοση καὶ νέων ἐφημερίδων.- Ἡ *Ἤπειρος*, σὲ δυὸ συνέχειες (15 καὶ 16-2-35) δημοσίευε ἔρευνα γιὰ τὴ γιαννιώτικη βιομηχανία δερμάτων καὶ γιὰ τὴ σκληρὴ ἐργασία τῶν *ταμπάκων*. Ὁ Τάκης Χατζῆς στὴ *Μικρή μας πόλη* δημοσιεύει ἕνα ὡραιότατο διήγημα γιὰ τὸν *Σιούλα τὸν ταμπάκο*. Ἦταν, κι ἀπὸ τὶς ἔρευνες ποὺ ἔκανε ἡ ἐφημερίδα, γνώστης τῆς ζωῆς τῶν *ταμπάκων*.- Τίτλος δημοσιογραφικῆς ἔρευνας, τῆς *Ἠπείρου* πάλι (19-2-35): *Μαίνεται ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα εἰς τὰ βλαχόφωνα χωριὰ τοῦ Ἀν. Ζαγορίου - Μία καταπληκτικὴ ἀναφορὰ πρὸς τὴν Γενικὴν διοίκησιν*. Ἡ ἀναφορὰ προερχόταν ἀπὸ τὴ Βωβούσα. Χαρακτηριστικὴ μιὰ περικοπή της: *Ἡ στάσις τῶν Ρουμανιζόντων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἶναι τόσον προκλητικὴ καὶ ἔχουν οὗτοι ἀποκόψει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν πάντα χαλινόν, ὥστε δὲν παύουν διαρκῶς ἀπειλοῦντες καταφόρως τοὺς Ἕλληνας ὅτι «θὰ τοὺς φάῃ τσεκούρι, ἂν δὲν γίνουν ἕνα μὲ τοὺς Ρουμάνους», καὶ ἐξαγγέλοντες ὅτι «ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Πίνδου ἐγγίζει». Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, τὴν ὑπαγωγὴν δηλαδὴ τῆς Πίνδου εἰς τὴν Ρουμανίαν, συνεστήθησαν εἰς ἅπαντα τὰ βλαχόφωνα χωρία κρύφα ἐπιτροπαί, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ κοινοῦ δρῶσιν ὑπούλως διὰ τὸν παντὸς μέσου ἐκρουμανισμὸν τῆς περιοχῆς*. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κατοίκων τῆς Βωβούσας, διαψεύστηκε μόνο τὸ σημεῖο τῆς ἔρευνας, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο καὶ ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητας εἶχε προσχωρήσει στὴν προπαγάνδα (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 28-2-35, ὅπου δημοσιεύεται ἀνώνυμη ἐπιστολὴ μὲ τὴν ὑπογραφὴ *(Βουβουσιώτης)*. Ἡ ἔρευνα, πάντως, ἔδωσε ἀφορμὴ καὶ στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα.

Ἀπὸ ἀριστερά: ὁ Ἰωάν. Τζόγιας, γιατρός, ἐπὶ δεκαετίες Πρόεδρος τοῦ Παραρτήματος Ἰωαννίνων τοῦ *Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ*. Ἡ φωτογραφία ἀπεικονίζει τὴ διανομὴ ἱματισμοῦ σὲ κορίτσια 4 - 14 ἐτῶν στὴν κοινότητα Μεσοβουνίου (23-9-1951). Ἀπό δεξιά: ὁ γιατρὸς Κων. Ματσόπουλος καὶ Ἀντιγόνη Τζαβέλλα (κόρη τοῦ Γεωργίου Τζαβέλλα) στελέχη τοῦ *Ἐρυθροῦ Σταυροῦ*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ἔχουν γραφεῖ πολλὰ γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου -ὅσο ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὰ γεγονότα, τόσο καὶ περισσότερο ἀντικειμενικά-, ὥστε δὲ χρειάζεται λεπτομερὴς ἀναδρομὴ γύρω ἀπὸ τὸ θέμα. Ἐξάλλου σκοπὸς τῆς συγγραφῆς αὐτῆς, δὲν εἶναι νὰ προσθέσει μιὰ ἀκόμα μελέτη στὶς ἤδη ὑπάρχουσες, ἀλλὰ νὰ δώσει τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν γεγονότων, ὅσων συνδέονται μὲ τὴν ἐπανάσταση, στὸ πλαίσιο τῶν Γιαννίνων καὶ κατὰ προέκταση τοῦ Ἠπειρωτικοῦ χώρου.

Ἡ ἐπιβουλὴ κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Βενιζέλου, μὲ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα ποὺ ὀργανώθηκε ἐναντίον του (6-6-1933), ἦταν ἀναμφίβολα ἡ βασικὴ αἰτία ποὺ τὸν ὤθησε νὰ συλλάβει τὴν ἰδέα τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἀντιβενιζελικῆς κυβέρνησης μὲ ἐπανάσταση. Τὴν ἄποψή του, ὅτι ἡ κυβέρνηση ἦταν ἀνίκανη -ἀκόμα ὅτι δὲν εἶχε πρόθεση νὰ προστατέψει τὴ ζωή του- ἐνίσχυσε ἡ πολιτική της γύρω ἀπὸ τὴ διεξαγωγὴ τῆς δίκης τῆς ἀπόπειρας, ποὺ συνεχῶς ἀναβαλλόταν, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξασφαλιστοῦν δικαστὲς καὶ ἔνορκοι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔστεργαν νὰ ἐπιβάλλουν τὶς ἐλαφρότερες ποινὲς στοὺς ἐνόχους. Ἄλλοστοιχεῖο ποὺ ἐδραίωσε τὴν ἀπόφαση τοῦ Βενιζέλου, ἦταν ἡ ἀποψίλωση τοῦ στρατεύματος, τὴν ὁποία ἐνεργοῦσε ὁ Γ. Κονδύλης, ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀπὸ τοὺς δημοκρατικοὺς ἀξιωματικούς. Ὅσο ἀδίστακτος καὶ τῶν ἀκραίων λύσεων ὀπαδὸς ἦταν ὁ Κονδύλης, ὅταν ἦταν πρωτοπαλλήκαρο τοῦ Βενιζέλου, τὸ ἴδιο καὶ περισσότερο ἀδίστακτος ἦταν καὶ τώρα ποὺ εἶχε περάσει στὸ στρατόπεδο τῶν ἀντιβενιζελικῶν. Ἔμοιαζε μὲ τοὺς ἐξισλαμισμένους ἐπὶ τουρκοκρατίας χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι φέρονταν στοὺς πρώην ὁμοθρήσκους τους μὲ τὴ μεγαλύτερη σκληρότητα. Σ' ὅλα αὐτὰ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἡ πολιτεία τῆς ἀντιβενιζελικῆς κυβέρνησης, δημιουργοῦσε ὡς ἀφορμὲς ἐξέγερσης, πρέπει νὰ προστεθεῖ κι ἕνα ἀκόμα, βασικῆς σημασίας. Ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Βενιζέλου. Ἤθελε πάντοτε νὰ εἶναι ὁ πρῶτος, νὰ κυβερνάει, ποτὲ νὰ κυβερνιέται. Ὁ Γ. Δαφνῆς *(Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων*, 1923-1940, τόμ. Β΄ β΄ ἔκδοσις Ἀθήνα 1994, σελ. 282) θὰ δώσει αὐτὴ τὴ διάσταση στὴν ἀπόφαση τοῦ Βενιζέλου. *Ἡ σύγκρουσις τοῦ Μαρτίου 1935 δὲν ἦτο σύγκρουσις ἰδεῶν. Δὲν ἦτο κἂν σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πτερύγων τοῦ ἀστικοῦ κόσμου, τῆς συντηρητικῆς καὶ τῆς προοδευτικῆς, διότι ἡ κάθε πτέρυξ ἐνεφανίζετο ὡς περίεργον κράμα συντηρητικῶν καὶ προοδευτικῶν. Ἦτο ἡ τελευταία ἔκρηξις τῆς ἠφαι-*

στειώδους ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, ἔκρηξις τὴν ὁποίαν δὲν προεκάλεσεν ἡ ἀνησυχία διὰ τὸ σύνολον ἢ διὰ τὸν κόσμον ποὺ τὸν ἠκολούθει, ἀλλ' ἡ ἀνησυχία διὰ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του. Ἡ ἀνησυχία ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποθάνῃ, χωρὶς νὰ προσφέρῃ κάτι ἀκόμα μεγάλο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἦτο ἡ αἰτία ἑνὸς διαρκοῦς ἐκνευρισμοῦ, ποὺ τὸν παρέσυρεν εἰς ἀτυχεῖς ἀποφάσεις. Τὴν ἀπόπειραν τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὡς δικαιολογίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του, τὸν κίνδυνον τῆς Δημοκρατίας διὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀνησυχία τοῦ Βενιζέλου ἦτο ἡ ἀνησυχία τῆς δυούσης μεγαλοφυΐας. Ἐξ ἀντικειμένου ὁ Βενιζέλος εἶχε ἀποδώσει τὸ μέγιστον τῶν δυνατοτήτων του. Ἀλλ' ἦτο πολὺ μεγάλος διὰ νὰ δεχθῇ ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποσυρθῇ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠμποροῦσε νὰ ζήσῃ χωρὶς αὐτόν.

Ἡ ὀργάνωση καὶ ἡ ἐκτέλεση τῶν σχεδίων τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, καθὼς καὶ ἡ κατάρρευσή του, εἶναι γνωστά, δὲ χρειάζεται νὰ ἐπαναληφθοῦν. Τὰ λάθη ποὺ ἔγιναν ἦταν μεγάλα, γιαυτὸ καὶ ἡ κατάληξη οἰκτρή. Οἱ συνέπειές του καθόρισαν τὴ μοίρα τῆς Ἑλλάδας γιὰ πολλὲς δεκαετίες. Τὸ μόνο ποὺ θὰ προσθέσω εἶναι ὅτι ἡ ὀργάνωση τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας* δὲν ἦταν καὶ τόσο ἄμοιρη εὐθυνῶν, ὅπως ὑποστηρίζεται ἀπὸ πολλούς. Ἦταν μιὰ πειθαρχημένη ἡμιστρατιωτικὴ ὀργάνωση, γνώριζε τὰ τοῦ κινήματος καὶ συνήργησε γιὰ τὴν ἐπιτυχία του. Ὅσο κι ἂν ἡ καταδίκη σὲ θάνατο καὶ ἡ ἐκτέλεση τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀν. Παπούλα -καὶ τοῦ Κοιμήση-, πρώην ἀντιβενιζελικοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν *Ἐπιστράτων*, ἔδειχνε ὅτι ἦταν προϊὸν ἀντεκδίκησης (ὁ Παπούλας, πρώην ἀρχιστράτηγος τῆς Στρατιᾶς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μὲ τὴν κατάθεσή του στὸ *Ἐπαναστατικὸ στρατοδικεῖο*, ἐπιβάρυνε πολὺ τὴ θέση τῶν ἐξ ποὺ ἐκτελέστηκαν), στὴν οὐσία ἦταν καὶ καταλογισμὸς εὐθυνῶν, γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς *Δημοκρατικῆς ἄμυνας* στὴν ἐπανάσταση. Πῶς μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀνεύθυνη ἡ ὀργάνωση ὅταν στὶς δυὸ μονάδες ποὺ ἐκδηλώθηκε ἡ ἐπανάσταση στὴν Ἀθήνα, στὸ *Πρότυπο τάγμα Εὐζώνων* καὶ στὴ *Σχολὴ Εὐελπίδων*, ἡ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα* εἶχε συνεννοηθεῖ μὲ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν ἀξιωματικούς, νὰ στείλει -καὶ ἔστειλε- πολίτες τῆς ὀργάνωσης νὰ πολεμήσουν μαζί τους, ἐναντίον τῶν κυβερνητικῶν δυνάμεων;

Εἶναι καιρὸς νὰ περάσουμε στὰ Γιάννινα. Ἀνυποψίαστες οἱ ἐφημερίδες τῆς πόλης γιὰ τὴν ἐπανάσταση ποὺ εἶχε ἐκραγεῖ στὴν Ἀθήνα τὴ νύχτα τῆς 28 Φεβρουαρίου πρὸς τὴν 1η Μαρτίου 1935, ἦταν ἕτοιμες νὰ κυκλοφορήσουν, μὲ τὴ συνηθισμένη ὕλη τους, ἡ ὁποία στηριζόταν κυρίως στὴν ὑπεράσπιση τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου (οἱ κυβερνητικὲς) καὶ στὴν κατάκρισή του οἱ ἀντιπολιτευόμενες, στὶς ἐπικείμενες γερουσιαστικὲς ἐκλογὲς καὶ στὴ δημοσίευση λεπτομερῶν πρακτικῶν τῆς δίκης τῆς ἀπόπειρας κατὰ τοῦ Βενιζέλου, ἡ ὁποία εἶχε, ἐπιτέλους, ἀρχίσει στὶς 22-2-35 στὴν Ἀθήνα. Ἂς δοῦμε τὴν ὕλη τῆς 1ης Μαρτίου σὲ δυὸ πολιτικὰ ἀντίθετες ἐφημερίδες: τὴν

Ἤπειρο (κυβερνητική) καὶ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (ἀντιπολιτευόμενο). Ἡ *Ἤπειρος* σ' ὅλη τὴν πρώτη σελίδα της δημοσίευε τὴν δ΄ συνέχεια τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου στὴν Ἤπειρο μὲ τίτλους: *Ἀπάντησις εἰς ἐλεεινὰς συκοφαντίας - Τί ἔκαμεν ἡ κυβέρνησις τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» διὰ τὴν Ἤπειρον - Διετέθησαν 270.000.000 δρχ. διὰ παντοῖα ἔργα.- Μία πλήρης ἀναδημιουργία εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς Ἠπειρωτικῆς ζωῆς - Ἡ ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων τῆς Γενικῆς διοικήσεως.* Στὶς ἐσωτερικὲς σελίδες της, ἡ φιλολογικὴ στήλη της, διαμαρτυρία γιὰ τὰ δημοσιευθέντα περὶ ρουμανικῆς προπαγάνδας στὴν Ἤπειρο κι ἄλλες τοπικὲς εἰδήσεις. (Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου ἡ *Ἤπειρος* ἐκδιδόταν τετρασέλιδη, κάποτε καὶ ἑξασέλιδη, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ποὺ ἀπὸ τετρασέλιδος μεγάλου σχήματος, ἐκδιδόταν δισέλιδος καὶ μιὰ φορὰ τὴν ἑβδομάδα τετρασέλιδος. Ἡ ἐξήγηση εἶναι ἁπλή. Ἡ πρώτη ἦταν τώρα κυβερνητικὴ ἐφημερίδα, μὲ μερίδιο στὶς κρατικὲς ἐνισχύσεις, ὁ δεύτερος ἀντιπολιτευόμενος). Στὴν δ΄ σελίδα δημοσιευόταν περιληπτικὴ ἀνταπόκριση γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς δίκης τῆς ἀπόπειρας καὶ ἐξωτερικὲς εἰδήσεις. Οὔτε ἴχνος εἴδησης γιὰ τὴν ἐπανάσταση ποὺ εἶχε ἐκραγεῖ. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* τὴν ἴδια μέρα (1 Μαρτίου) λὲς καὶ βάλθηκε νὰ κάνει τὴ σκληρότερη ἀντιπολίτευση στὴν κυβέρνηση. Τίτλος κυρίου ἄρθρου: *Ἰδοὺ τὸ κρατικὸν κατάντημα - Τὸ ἐξευτελίζετε μὲ τὸ κομματικόν σας συμφέρον.* Σχόλιο: *Δὲν χωρεῖ πλέον ἀμφιβολία ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ μιᾶς συστηματικῶς ὀργανωμένης συνωμοσίας πάντων τῶν Βασιλοφρόνων, πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ σημερινοῦ Δημοκρατικοῦ καθεστῶτος... Τονίζομεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δημοκρατικοὶ πολῖται τελοῦν ἐν ἐπιφυλακῇ, ἕτοιμοι νὰ συντρίψουν τὰς ἀνοήτους καὶ κενὰς φιλοβασιλικὰς κεφαλάς, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι στηρίζονται ἐπὶ ὤμων συνανθρώπων μας φιλτάτων καθ' ὅλα τὰ ἄλλα.* Ἔγινε τὸ ἀντίθετο: Ἡ συνωμοσία ἐκπορευόταν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Βενιζελικῶν καὶ ἐκδηλώθηκε ὡς ἐπανάσταση τὴν ἴδια μέρα. Εὐτυχῶς γιὰ τὴν Ἤπειρο ἡ σύνεση τῶν στρατοδικῶν, δὲ *συνέτριψε καμμίαν κεφαλήν, ἔστω καὶ φιλικήν.* Δὲν χύθηκε αἷμα. Στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς β΄ σελίδας δημοσιεύονταν ἐκτενῆ πρακτικὰ τῆς δίκης τῆς ἀπόπειρας κατὰ τοῦ Βενιζέλου κι ἄλλες ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς εἰδήσεις. Τὸ φύλλο αὐτὸ ἀπαγορεύτηκε νὰ κυκλοφορήσει... Εἶναι τοῦ «ἀρχείου».

Μὲ διαταγὴ τοῦ Στρατιωτικοῦ διοικητῆ Ἠπείρου, χρέη ἀνέλαβε ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας ὑποστράτηγος Δ. Πολίτης, καμιὰ ἐφημερίδα δὲν κυκλοφόρησε τὴν 1η Μαρτίου, οὔτε οἱ κυβερνητικές. Ἡ *Ἐλευθερία* ἐκδόθηκε πάλι στὶς 5 Μαρτίου καὶ ἡ *Ἤπειρος* στὶς 6, *κατόπιν ἀδείας τῆς Στρατιωτικῆς διοικήσεως.* Ὁ ἐκ τῶν διευθυντῶν της Δημ. Κάτσης, ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα, μὲ ἄδεια, γιὰ νὰ ἐνημερώνει ἔγκυρα τὴν ἐφημερίδα. Στὶς βενιζελικὲς καὶ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες ἡ κυκλοφορία ἀπαγορεύτηκε γιὰ πολὺ καιρό. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* π.χ. ἐπανεκδόθηκε στὶς 21 Ἀπριλίου, δηλαδὴ

ὕστερα ἀπὸ 50 καὶ πλέον μέρες. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν δημοσιευμάτων τῶν δυὸ ἐφημερίδων, κυρίως τῆς *Ἐλευθερίας*, καταλάμβαναν τὰ ἀνακοινωθέντα τῆς Γενικῆς διοίκησης Ἠπείρου ποὺ ἐκδίδονταν καθημερινὰ καὶ περιεῖχαν αὐτούσιες τὶς ἀνακοινώσεις καὶ τὰ τηλεγραφήματα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Γ. Κονδύλη, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει ὅλη τὴν ἐξουσία στὰ χέρια του καὶ βρισκόταν στὴ Θεσσαλονίκη, ἑτοιμαζόμενος γιὰ τὴν τελικὴ ἐξόρμηση ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Μακεδονίας-Θράκης, ὑπὸ τὸ στρατηγὸ Καμμένο. Τὶς ἐπιχειρήσεις ἐμπόδιζε ἡ κακοκαιρία καὶ ἡ ὑπερεκχύλιση τοῦ Στρυμώνα. Στὶς 5-3-1935, ὅταν πλέον ἡ πλάστιγγα ἄρχισε νὰ γέρνει πρὸς τὸ μέρος τῶν κυβερνητικῶν, ὁ Γενικὸς διοικητὴς Κ Καλκάνης ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸ λαό, τὸν ὁποῖο καλοῦσε νὰ ἐπιδείξει σωφροσύνη, πειθαρχία καὶ συνεργασία μὲ τὶς ἀρχές: *«Ἠπειρῶται* -προλόγιζε- *ἔχων ὑπ' ὄψιν μου τὸν πατριωτισμόν σας, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, ἀξιῶ ἀπὸ σᾶς, ἵνα εἰς τὰς παρούσας στιγμάς, ἃς διέρχεται τὸ κράτος, ἐξ αἰτίας τῶν ἐγκληματικῶν καὶ ἐθνοκτόνων παρορμήσεων ἐνίων παραφρόνων, ἐπιδείξητε τὴν πλέον ἀπόλυτον νομιμοφροσύνην καὶ πειθαρχίαν εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχῶν. Εἶμαι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως περιβεβλημένος πᾶσας τὰς διοικητικὰς ἐξουσίας καὶ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ διοικήσω ἤδη καὶ δικτατορικῶς ἀκόμη, διότι εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ἐξαιρετικὰ μέτρα χρειάζονται.* Καὶ κατέληγε: *Εὐχαρίστως θὰ δεχθῶ τὴν συνεργασίαν παντὸς πολίτου, ὅστις ἀγαπᾶ τὴν Ἤπειρον καὶ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν τάξιν. Ἂς ἔχωσιν ὅμως οἱ πάντες ὑπ' ὄψιν των, ὅτι ἐν ταῖς ἐνεργείαις μου ἡμίμετρα δὲν θὰ λάβω κατὰ τῶν ἐναντιουμένων εἰς ταύτας, ἀλλὰ μέτρα ὁριστικὰ καὶ ἀποτελεσματικά, ὅσον δήποτε καὶ ἂν εἶναι ταῦτα καὶ βίαια καὶ σκληρά, ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶναι ἀπαραίτητα.* Ἡ *Ἤπειρος* ἐπαινοῦσε τὸ περιεχόμενο τοῦ διαγγέλματος τοῦ Κ. Καλκάνη, ὅμως παρ' ὅτι ἦταν κυβερνητική, κι ἀρθρίδιό της καὶ σχόλιο λογοκρίθηκαν στὶς 7 Μαρτίου, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ λευκὰ ποὺ ὑπάρχουν. Ἡ *Ἐλευθερία* δὲν ὑποβλήθηκε σὲ καμμιὰ λογοκρισία, δημοσίευε ὅλα τὰ ἀνακοινωθέντα τῆς Γενικῆς διοίκησης, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τὴν πρώτη κι ὅλας μέρα τῆς ἐπανάστασης, περιλάμβαναν ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῶν στρατιωτικῶν κινήσεων καὶ τῶν μέτρων ποὺ εἶχε λάβει ἡ κυβέρνηση (συλλήψεις κλπ.). Ἡ *Ἤπειρος* τὰ ἀνακοινωθέντα αὐτὰ τὰ κυκλοφοροῦσε σὲ ἀπογευματινὰ παραρτήματα, ἐπέκρινε μάλιστα, σὲ σχόλιό της τὸ Χρηστοβασίλη, *ὅστις ἐνεφανίσθη οὐχὶ ἅπαξ εἰς τὰ καφενεῖα τοιχοκολλῶν ὁ ἴδιος τὰ ἀνακοινωθέντα τῆς Γενικῆς διοικήσεως διὰ νὰ κάμῃ ἀντίπραξιν τῶν παραρτημάτων τῆς «Ἠπείρου».* Ἂς σχολιαστεῖ καὶ τοῦτο. Ὁ Καλκάνης, στὸ διάγγελμά του, τόνιζε πὼς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διοικήσει *δικτατορικῶς* καὶ τὸ ἔκανε. Οἱ περιστάσεις δικαιολογοῦσαν μιὰ τέτοια στάση. Μποροῦσε ὅμως νὰ φερθεῖ ἀνθρωπινότερα στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Βενιζέλου, ποὺ πλειοψηφοῦσαν στὴν Ἤπειρο καὶ πιθανὸν νὰ μὴν ἐπιδοκίμαζαν τὴν ἐπαναστα-

τικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀρχηγοῦ τους. Φέρθηκε σκληρά, ἀνεπίτρεπτα μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς. Τὰ πρῶτα λόγια του, στὸ συλλαλητήριο ποὺ συγκροτήθηκε στὶς 12 Μαρτίου στὴν πλατεία γιὰ νὰ γιορταστεῖ ἡ καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης, ὅπου, μίλησε μετὰ τὴ δοξολογία στὸ Μητροπολιτικὸ ναὸ ἦταν: *Οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις!* Δὲ χρειάζεται σχόλιο. Οἱ λέξεις τὰ ἀποκαλύπτουν ὅλα...

Εἶχαν ἀνάμιξη στὴν ἐπανάσταση στρατιωτικὲς μονάδες τῆς Ἠπείρου; Μεγάλες μονάδες ὄχι. Μικρὴ μόνο ὁμάδα ὑπαξιωματικῶν, καθοδηγούμενη ἀπὸ ἕνα ταγματάρχη κι ἕνα λοχαγὸ ἀποκαλύφθηκε. Ἡ VIII μεραρχία ἔμεινε στὸ σύνολό της πιστὴ στὴν κυβέρνηση. Οἱ ὑπαξιωματικοὶ ποὺ συνελήφθησαν, προσπάθησαν κάτι νὰ κάνουν, ἀλλὰ εἶχαν ὁρκιστεῖ νὰ ὑπηρετήσουν ἐπανάσταση ὑπὸ τὸν Πλαστήρα. Τὸ *πρωτόκολλον τιμῆς* ποὺ ὑπέγραψαν (κατατέθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δίκης τους στὸ Α΄ Ἔκτακτο Στρατοδικεῖο, ποὺ ἄρχισε στὶς 18 Ἀπριλίου) περιλάμβανε τὰ ἑξῆς: *Λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὸν κίνδυνον, ὃν διατρέχει ἡ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μεγάλη ἡμῶν Δημοκρατία, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐλευθέρου πνεύματος πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ παρακολουθοῦντες τὸν κρημνὸν εἰς τὸν ὁποῖον ὁδηγεῖται ἡ πατρίς μας, ἀπεφασίσαμεν τὴν διὰ παντὸς μέσου ἀναπτέρωσιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν ὀνείρων καὶ τὴν κήρυξιν δικτατορίας ὑπὸ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ Πλαστήρα Νικολάου. Διὰ ταῦτα ὀρκιζόμεθα ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς οἰκογενειακῆς μας καὶ στρατιωτικῆς τιμῆς, ὅτι θέλομεν χρησιμοποιήσει ὅπλα ἐναντίον παντός, ὅστις ἤθελεν ἐμποδίσει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ μας καὶ ὅτι δὲν θὰ δειλιάσωμεν πρὸ οὐδενός. Δίδομεν δὲ γραπτὸν τὸν λόγον μας, διὰ τῆς ὑπογραφῆς, ἥτις ἀντιπροσωπεύει ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι πρωτοκόλλῳ.* Ἐκτὸς τὸ ὅτι θὰ ἐνεργοῦσαν ἐν ὀνόματι τοῦ Πλαστήρα, οἱ ὑποψήφιοι ἐπαναστάτες, ὁρκίζονταν πὼς θ' ἀγωνίζονταν γιὰ νὰ σώσουν τὴ Δημοκρατία, ἀπὸ τὴν κήρυξη Δικτατορίας! Τί εἴδους «σωτηρία» θὰ ἦταν αὐτὴ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἑρμηνευτεῖ. Δικτατορία ἴδια μ' ἐκείνη τοῦ Μεταξᾶ, μὲ ἄλλες ἴσως σημαῖες κι ἄλλα συνθήματα. Ὅποιο ὄνομα κι ἂν τῆς ἔδιναν δὲν θάπαυε νάναι Δικτατορία. Κατὰ προέκταση μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε πὼς μιὰ ἐπιτυχία τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου, δὲ θ' ἀπεῖχε καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴ ἑνὸς δικτατορικοῦ καθεστῶτος. Ἄλλωστε οἱ δικτατορίες ἦταν τότε τῆς μόδας στὴν Εὐρώπη... Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν καὶ γραπτὰ τεκμήρια τῆς πρόθεσης τοῦ Βενιζέλου, ὅτι ἂν ἡ ἐπανάστασή του εἶχε αἴσια ἔκβαση, θὰ διοικοῦσε δικτατορικὰ γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα, ἔχει δημοσιευτεῖ, ἀπὸ τὰ κατάλοιπά του, καὶ τὸ σχέδιο συντάγματος ποὺ θὰ ἴσχυε κατὰ τὴν περίοδο αὐτή.

Ὅπως ἀναφέρθηκε, ὅλες οἱ ἀντικυβερνητικὲς ἐφημερίδες ἔκλεισαν, οἱ διευθυντές τους ὅμως δὲν συνελήφθησαν. Ὁ Δημ. Πανίδης, τοῦ *Κήρυκος* κι ὁ Εὐθ. Τζάλλας, τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*, διευθυντὲς τῶν δυὸ μεγαλύτερων ἐφημερίδων τῆς ἀντιπολίτευσης, ἀναχώρησαν γιὰ τὴν Ἀθήνα. (Ὁ

Δημ. Πανίδης δὲν ἀπέφυγε τὴ σύλληψη στὴν Ἀθήνα). Μόνον ὁ διευθυντὴς τοῦ *Ἠπειρώτου* Κων. Τέκτων συνελήφθη κι ὁ δημοσιογράφος τοῦ *Κήρυκος* Παν. Πέτσκος. Ἀπὸ τοὺς πρώτους βέβαια, συνελήφθησαν οἱ διοικοῦντες τὸ παράρτημα τῆς *Δημοκρατικῆς Ἀμύνης* καὶ μέλη της, ὅπως οἱ: Νικ. Σακελλαρίδης, Γεώργ. Καγιᾶς, Κων. Φρόντζος, Π. Χωραΐτης, ἀπόστρατος συνταγματάρχης, Ἐμ. Καλογεράκης, δημόσιος ὑπάλληλος, Ἀγαθοκλῆς Κωνσταντινίδης, δικηγόρος, Γ. Γεωργουλάκης, ἀπόστρατος λοχαγός, Γεώργ. Ἀναγνώστου, ἀπόστρατος ἀξιωματικός, Ἰ. Ρούμπας, πρόεδρος αὐτοκινητιστῶν κι ἀρκετοὶ ἄλλοι (δὲν παραπέμφθηκαν ὅλοι στὸ Στρατοδικεῖο). Ἔγιναν συλλήψεις καὶ πολλῶν *διαδοσιῶν ἀνησυχαστικῶν καὶ τερατωδῶν φημῶν*. Οἱ συλληφθέντες τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* φυλακίστηκαν στὸ Στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο, ὅπου καὶ παρέμειναν ὡς τὴν ἡμέρα τῆς δίκης τους. Στὸ μεταξὺ ἡ VIII μεραρχία, κάλεσε γιὰ κατάταξη ἐφεδρους ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπαξιωματικοὺς πρὸς ἐνίσχυση τῶν δυνάμεών της, ἀπολύθηκαν μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης. Ὁ διοικητὴς τῆς Χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων, ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν ταγματάρχη Λάζο, ποὺ ὑπηρετοῦσε ὡς τότε στὴν Ἀθήνα. Καὶ βέβαια, ὅπως γίνεται σὲ περιόδους ἐπαναστάσεων, μὲ διαταγὴ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητῆ Δ. Πολίτη, ἀπαγορεύτηκε ἀπὸ 1ης Μαρτίου, τὸ ἄνοιγμα κάθε κέντρου πέραν τῆς 8.30 μ.μ., ἡ κυκλοφορία τῶν πολιτῶν πέραν τῆς 11ης μ.μ., ἡ κυκλοφορία αὐτοκινήτων στὴν πόλη, χωρὶς ἄδεια στρατιωτικῶν ἢ ἀστυνομικῶν ἀρχῶν, ἡ κυκλοφορία αὐτοκινήτων ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, χωρὶς ἄδεια, πέραν τῆς 5ης μ.μ. Οἱ ἀπαγορεύσεις ἴσχυαν καὶ γιὰ τὶς πόλεις Ἄρτας, Πρέβεζας καὶ Κέρκυρας. Ματαιώθηκαν ἐπίσης κι ὅλοι οἱ χοροὶ καὶ οἱ συγκεντρώσεις.

1935. Μέλη τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* Ἰωαννίνων φυλακισμένα στὰ γραφεῖα τοῦ ἄλλοτε Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου Ἰωαννίνων μέσα στὸ Κάστρο, στὸ Φετιχὲ Τζαμί, ὅπου σήμερα το κτίριο τῆς Πινακοθήκης. Δεύτερη σειρὰ ὄρθιοι ἀπὸ ἀριστερά: Κ. Τέκτων, δημοσιογράφος, Παναγ. Πέτσκος, δημοσιογράφος, Γεώργ. Γεωργουλάκης, ἀξιωμ. ἐ.ἀ., Γεώργ. Ἀναγνώστου, ἀξιωμ. ἐ.ἀ., Γεώργ. Καγιᾶς, δικηγόρος - βουλευτής, Κ. Φρόντζος, δικηγόρος, Τάκης Νικολαΐδης, ὑπάλ. ΚΤΕΛ. Τρίτη σειρά: Γ. Ρώϊμπας, ἐπιχειρηματίας, Δημ. Μακρῆς, ἐμπ. ἀντιπρόσωπος. Πρώτη σειρὰ καθιστοί: Νικόλ. Σακελλαρίδης, σχολάρχης, Παν. Χωραΐτης, ἀξιωμ ἐ.ἀ.

Εἶναι γνωστό, πὼς ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν Γιαννιωτῶν καὶ τῆς Ἠπείρου γενικότερα ἀνῆκε στὴ Βενιζελοδημοκρατικὴ παράταξη. Παρὰ τὴν ἀνώμαλη κατάσταση ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ ἐνέδρευαν, δὲν ἤθελαν ν' ἀποκηρύξουν τὸ Βενιζέλο, ἔστω κι ἂν αὐτὸς εἶχε ἡγηθεῖ ἐπανάστασης ποὺ ὁδήγησε τὸ λαὸ σὲ ἐμφύλιο πόλεμο. Οἱ ἀποδοκιμασίες ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ κινήματός του ἄρχισαν νὰ γίνονται ἀθρόες, στὴν πόλη καὶ στὴν ὕπαιθρο, μετὰ τὴν ἀποκήρυξη τῆς ἐπανάστασης ἀπὸ τὸν πρῶτο πολίτη τῶν Γιαννίνων, τὸ δήμαρχο Δημ. Βλαχλείδη ἀπὸ τὴ δεύτερη κι ὅλας μέρα τῆς ἔκρηξής της. Πόση σημασία καὶ ἐπίδραση εἶχε ἡ στάση αὐτὴ τοῦ δημάρχου, διαφαίνεται ἀπὸ τὸ ἐγκωμιαστικὸ ἄρθρο, ποὺ τοῦ ἀφιέρωσε ἡ *Ἤπειρος*, σφοδρὴ πολέμιός του. *Ἀδιστάκτως φρονοῦμεν* - ἔγραφε (9-3-35)- *ὅτι οὐδεὶς ὑπολογισμὸς καὶ καμμία ὑστερόβουλος διάθεσις ἐκίνησαν τὸν βενιζελικὸν καὶ διὰ βενιζελικῶν ψήφων ἀναδειχθέντα δήμαρχον Ἰωαννιτῶν κ. Βλαχλείδην εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως διαδηλώσῃ δημοσίᾳ, καὶ διὰ τηλεγραφήματός του πρὸς τὴν κυβέρνησιν, τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως κατὰ τοῦ κινήματος, φυσικὰ δὲ καὶ ἐναντίον τοῦ ἀρχιστασιαστοῦ Βενιζέλου, πρὸς τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου μόλις εὑρέθη ὑποχρεωμένος, χάριν τῆς ἐκλογικῆς του ἐπικρατήσεως ν' ἀνανεώσῃ τὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσίν του. Καὶ εἶναι ἡ πρᾶξις αὕτη ἀπολύτως πρὸς τιμὴν τοῦ πρώτου πολίτου τῆς Ἠπειρωτικῆς πρωτευούσης. Ὁ κ. Βλαχλείδης ἑκουσίως καὶ αὐθορμήτως, ἄνευ οὐδεμιᾶς πιέσεως ἀμέσου ἢ ἐμμέσου, καὶ χωρὶς καμμίαν τυπικὴν νομικὴν ὑποχρέωσιν, ἐξεπλήρωσεν ἐν προκειμένῳ τὸ καθῆκον του ὡς ἄνθρωπος τίμιος καὶ ἄρχων συνετός.* Καὶ κατέληγε τὸ ἄρθρο: *Ἡ ἐκτίμησις καὶ ὁ σεβασμὸς ὅλων τῶν πολιτῶν στρέφονται ἤδη ἀμέριστοι, μαζὶ μὲ μίαν λογικὴν καὶ μικρὰν ἀξίωσιν, ὅπως τεθῇ ὁ κ. Δήμαρχος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν τοπικῶν ὀργανώσεων διὰ μίαν ἐκδηλωτικωτέραν καὶ πλέον ἔντονον καὶ ἐντεῦθεν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κινήματος. Τὶ διάβολο... Ἀξίζει τουλάχιστον κάτι περισσότερον ἀπὸ τὰ ...καθηγητικὰ* (ὑπαινιγμὸς κατὰ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος) τὸ ζήτημα αὐτὸ διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ πάνδημον ἐνδιαφέρον.* Δὲν παρέλειψε ὁ δήμαρχος νὰ ἱκανοποιήσει καὶ τὴν ἀπαίτηση αὐτή. Ἦταν ἕνας ἐκ τῶν κυρίων ὁμιλητῶν τοῦ συλλαλητηρίου ποὺ συγκροτήθηκε στὶς 13-3-35, μίλησε ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ λαοῦ τῆς πόλης. Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ἡ ἀποκήρυξη τοῦ Βενιζέλου ἀπὸ τὸ Βλαχλείδη ἦταν πράγματι αὐθόρμητη ἐκδήλωση ἢ ἀποτέλεσμα πιέσεων; Μᾶλλον τὸ πρῶτο πρέπει νὰ ἰσχύει. Διορατικὸς πολιτικὸς ὁ δήμαρχος πρόβλεψε ὅτι στὴν ἀναμέτρηση ποὺ εἶχε ἀρχίσει, τὸν ἀγώνα θὰ κέρδιζαν οἱ κυβερνητικοί. Καὶ τάχθηκε στὸ πλευρό τους. Τὸ ἴδιο ἔκανε ἀργότερα μὲ τὴν κήρυξη τῆς δικτατορίας τοῦ Μεταξᾶ καὶ γιαυτὸ παρέμεινε δήμαρχος. Μετὰ τὴν ἀποδοκιμασία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἀπὸ τὸ Βλαχλείδη ἄρχισαν νὰ δημοσιεύονται στὶς κυκλοφοροῦσες ἐφημερίδες, ἀθρόες ἀποκηρύξεις τοῦ κινήματος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ του ἀπὸ σωματεῖα κι ὀργανώσεις,

καθὼς καὶ κοινοτικὰ συμβούλια τῆς ὑπαίθρου. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους, τὰ ψηφίσματα πολλαπλασιάστηκαν μετὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης.

> Κάτι ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν ἡμερῶν δίνουν καὶ οἱ *Πεννιὲς* τῆς κυβερνητικῆς *Ἠπείρου*, λογοκριμένες κάποτε κι αὐτές, ἄγνωστο γιατί: *Οἱ ἀτυχεῖς κοσμικοὶ κύκλοι, οἱ γλεντζέδες, οἱ τύποι τῆς ἀποκριᾶς, οἱ κορτάκηδες, οἱ χορευτάδες, οὔτε φάνηκαν, οὔτε ἀκούστηκαν πουθενά. Τοὺς ἐσάρωσεν ὅλους τὸ κῦμα τοῦ γενικοῦ πένθους. Ἂς εἶναι, ἂς τελειώσῃ καμμιὰ φορὰ αὐτὴ ἡ παναθλία ἱστορία καὶ ἀναβάλλουμε τὶς ἀποκριὲς γιὰ τὸν ...Ἰούλιο. Εἶναι ὅμως καὶ μερικοί, τοὺς ὁποίους ἔπληξεν καιρίως ἡ κατάστασις αὐτή. Εἶναι πρὸ πάντων οἱ δυστυχισμένοι οἱ ξενύχτηδες. Ἔχασαν τὰ πασχάλια τους οἱ ἄνθρωποι, μπέρδεψαν τὶς ὧρες, ἀνακάτεψαν τὸ γεῦμα μὲ τὸ δεῖπνο καὶ εἶναι ἀληθῶς τὰ πλέον ἄκακα καὶ ἀπαρηγόρητα θύματα τῆς ἐλεεινῆς ἀτίμου βενιζελικῆς ἀποπείρας. Καὶ μαζὶ μ' ὅλα αὐτά, ἐχάθησαν ἀπὸ προσώπου γῆς καὶ καφενείων, οἱ γνώριμοι καὶ ὡραῖοι τύποι τῶν πολιτικάντηδων. Εἶχαν καταστρώσει τοὺς λογαριασμούς, εἶχαν κάμει τὰς προβλέψεις των καὶ ἦσαν ἕτοιμοι διὰ τὰς ἐκλογάς. Πᾶνε κι αὐτοί...* (9-3-35). Μετὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος ἔγραφε: *Ἄνοιξαν καὶ τὰ ραδιόφωνα! Ἄνοιξε καὶ ἡ ἀγορά, ἄνοιξε καὶ ἡ καρδιὰ τῶν ἀνθρώπων. Ὅλα ξαναμπαίνουν στὸ ρυθμὸ τῆς κανονικῆς τους ζωῆς. Καὶ μόνο ἡ λύπη μερικῶν βαθειῶν Βενιζελικῶν φαίνεται πὼς θ' ἀργήσῃ πολὺ νὰ περάσῃ... Δὲν μιλᾶνε, ἀλλὰ εἶναι φαρμακωμένοι...* (15-3-35).

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φανταστεῖ κανεὶς τὶ ἔγραφαν οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων στὰ κύρια ἄρθρα των γιὰ τὸ Βενιζέλο καὶ τὸ κίνημά του (τὸ ἴδιο ἐξάλλου ἔκαναν καὶ οἱ ἀθηναϊκὲς κι ὅσες ἐξακολουθοῦσαν νὰ κυκλοφοροῦν στὶς ἐπαρχίες). Ἐνδεικτικοὶ τοῦ περιεχόμενου τῶν ἄρθρων εἶναι οἱ τίτλοι τους: *Ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ* (νὰ λάβει ἡ κυβέρνηση τὰ πιὸ σκληρὰ καὶ βίαια μέτρα γιὰ ν' ἀποκαταστήσει τὸ νόμο καὶ τὴ γαλήνη στὴ χώρα) (*Ἤπειρος*, 6-3-35). *Ὁ καθαρμὸς* (*Ἤπειρος*, 8-3-35), *Τὸ διάγγελμα τοῦ κ. Δημάρχου* (*Ἤπειρος*, 9-3-35), *Ἕνα ἄδοξον τέλος* (*Ἤπειρος*, 13-3-35). *Ἡ αἱματηρὰ εὐκαιρία* (*Ἤπειρος*, 15-3-35). *Ὁ ἐμπρηστὴς τῆς Ἑλλάδος* (*Ἐλευθερία*, 7-3-35), *Τὸ Βενιζελικὸν δρᾶμα* (*Ἐλευθερία*, 18-3-35), *Ὁ κακοῦργος Βενιζέλος* (*Ἐλευθερία*, 21-3-35).

Ὑπάρχει κι ἕνα σύντομο χρονικὸ ἀπὸ τὴν ἀντιπολιτευόμενη (βενιζελικὴ) πλευρὰ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐπικρατοῦσε στὰ Γιάννινα, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ κινήματος. Δὲν ἐκφράζει, ἀσφαλῶς, τὰ βαθύτερα αἰσθήματα τῆς βενιζελοδημοκρατικῆς παράταξης, γιατὶ κι ὕστερα ἀπὸ τὶς 21 Ἀπριλίου ποὺ δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγώνα*, μετὰ τὴν ἔκδοσή του, ἴσχυε ἀκόμα ἡ λογοκρισία (μιὰ παράγραφος τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ εἶναι λογοκριμένη). Ὅπως καὶ νάναι ὅμως δίνει κάποια στοιχεῖα τῆς κατάστασης. Τὸ παραθέτουμε: *Σάββατον, 2α Μαρτίου: Ἀπὸ πρωΐας ἡ μὴ κυκλοφορία τῶν ἐφημερίδων προκαλεῖ σχό-*

λια, ἐγείρει ὑποψίας καὶ διάφορα ἐρωτηματικά. Ἡ κοινὴ γνώμη, σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἡμέρας, ζητεῖ ἐξηγήσεις καὶ ἀκούει κατ' ἀρχὰς τὸν ἀνησυχαστικὸν ψίθυρον ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξερράγη ἐπαναστατικὸν κίνημα. Αἱ ἀμέσως κυκλοφορήσασαι περίπολοι καί, ἡ κίνησις τῶν στρατιωτικῶν πιστοποιοῦν τὸ γεγονός. Κατόπιν ἡ πόλις πληροφορεῖται τὴν κήρυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ τὴν λῆψιν ὅλων τῶν μέτρων, τόσον τῆς κυβερνήσεως, ὅσον καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀρχῶν. Ἡ πόλις κατέχεται ἀπὸ ἕνα πυρετὸν ἀνησυχίας καὶ νευρικότητος. Καὶ ὁ δήμαρχος κ. Βλαχλείδης διὰ τηλεγραφήματός του πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀποκηρύσσει τὴν ἐπανάστασιν. Κυριακή, 3η Μαρτίου: Ἡ αὐτὴ ἀνησυχία καὶ μεγαλυτέρα νευρικότης ἐξηκολούθησαν καὶ τὴν Κυριακήν. Ἡ κεντρικὴ πλατεῖα κατάμεστος κόσμου διψῶντος νέα. Αἱ φῆμαι καὶ αἱ διαδόσεις ὀργιάζουν. Τὸ ἑσπέρας τῆς Κυριακῆς συλλαμβάνονται οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Δευτέρα, 4η Μαρτίου καὶ ἐφεξῆς: Τὰ μέτρα τῆς τάξεως ἐντείνονται, διενεργοῦνται εὐρύτεραι συλλήψεις καὶ πολιτῶν ἀκόμη. Συλλαμβάνονται οἱ (ἀκολουθοῦν τὰ ἀναφερθέντα ὀνόματα τῶν συλληφθέντων). *Ἅπαντες κρατοῦνται εἰς τὸ «Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον». Διενεργοῦνται ἔρευναι καὶ ἡ ἀνησυχία τοῦ κοινοῦ ἐντείνεται. Ἐπίσης συλλήψεις διενεργοῦνται εἰς Ἄρταν, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν. Μετὰ τὰς συλλήψεις διενεργοῦνται προανακρίσεις. Ταύτας ἀκολουθοῦν ἀνακρίσεις τακτικαί. Ὁ δικαστικὸς κ. Δαβαρούκας ἐπιστρατεύεται καὶ τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Στρατιωτικῆς Δικαιοσύνης. Ἀπὸ τῆς 7ης Μαρτίου (τῆς νυκτός), χάρις εἰς τὰ ληφθέντα ὑπὸ τῆς μεραρχίας μέτρα, καταφθάνει δύναμις στρατοῦ. Αἱ ἡμέραι διαδέχονται ἀλλήλας καὶ ἡ πόλις διέρχεται ταύτας ἐν ἀγωνίᾳ. Τέλος τὴν 12ην Μαρτίου καταφθάνει ἡ εἴδησις ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐπέβαλε τὸ κράτος τοῦ νόμου.* Κατὰ τὴν περίοδο τοῦ δωδεκαημέρου, μετὰ τὸ Βλαχλείδη, ἀποκήρυξαν τὸ Βενιζέλο καὶ τὴν ἐπανάσταση πολλὰ στελέχη καὶ παράγοντες τῶν *Φιλελευθέρων*, ὅπως οἱ Βασ. Μιχαηλίδης γιατρός, Ἀναστ. Χρηστίδης, Ἀριστ. Χρηστίδης, Γεώργ. Δευτεραῖος, γιατροί, Γεώργ. Γκωλέτσης, μεγαλέμπορος, Λέαν. Μίσιος καὶ ἄλλοι. Παρόλα αὐτὰ καὶ παρὰ τὶς πιέσεις ποὺ δέχονταν, πολλὰ ἐπώνυμα στελέχη τῶν Φιλελευθέρων ἔμειναν πιστοὶ στὸ Βενιζέλο.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 12ης Μαρτίου ἔγινε γνωστὸ καὶ στὰ Γιάννινα, μὲ τὶς ἀνακοινώσεις τῆς Γενικῆς διοίκησης, ὅτι ἡ ἐπανάσταση εἶχε καταρρεύσει ὁλοκληρωτικὰ κι ὅτι *ὁ ἐστιγματισμένος, χρεωκοπημένος, ὑπὸ τὰς ἀρὰς ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Βενιζέλος, ἐγκατέλειψε τὴν Κρήτην, καταπροδίδων τοὺς συνεργάτας του.* (*Ἤπειρος*, 13-3-35). *Ἡ γνωσθεῖσα εἴδησις προυκάλεσεν ἀληθῆ ἀνακούφισιν μεταξὺ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀνεξαρτήτως τῶν μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ κινήματος πολιτικῶν του ἀντιλήψεων, ἀπεδοκίμασε καὶ κατεδίκασεν αὐτό, ὡς στερούμενον πάσης ἠθικῆς βάσεως. Ὑπὸ τὰς συνθήκας δὲ αὐτὰς ἡ Δημοτικὴ ἀρχή, ἐν συνεν-*

νοήσει μετὰ τῶν Στρατιωτικῶν τοιούτων, ἀπεφάσισε τὴν τέλεσιν δοξολογίας εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναόν. Στὴ δοξολογία παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές, οἱ πρόξενοι, τὰ προεδρεῖα ὅλων τῶν ὀργανώσεων καὶ σωματείων τῆς πόλης, τὰ σχολεῖα *καὶ ἄπειρον πλῆθος κόσμου.* Στὴ δοξολογία χοροστάτησε ὁ πρωτοσύγγελος Εὐστάθιος Σκάρπας (ἄγνωστο γιατὶ ἀπουσίαζε ὁ Σπυρίδων, μᾶλλον θὰ βρισκόταν στὴν Ἀθήνα, στὸ κέντρο τῶν ἀποφάσεων). Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης *ἐξεφώνησεν ὄντως ἐμπνευσμένον λόγον, μαστιγώσας ἀγρίως τοὺς πρωτεργάτας καὶ ὑποκινητὰς τοῦ κινήματος, ὠθήσαντας τὴν χώραν εἰς τὸν ἐμφύλιον σπαραγμόν.* Μετὰ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας, ἐπίσημοι καὶ λαός, ἀνέβηκαν πρὸς τὴν κεντρικὴ πλατεία, μπροστὰ στὸ Στρατηγεῖο, ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ ὁποίου μίλησε πρὸς τὸ πλῆθος καὶ σὲ μεγάλα τμήματα στρατοῦ ποὺ εἶχαν παραταχθεῖ, ὁ Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Καλκάνης, ἀρχίζοντας μὲ τὸ *Οὐαὶ τῆς ἡττημένοις*, ποὺ δημιούργησε πολλὲς ἄσχημες σκέψεις στοὺς *Βενιζελικοὺς* ἀκροατές, ἀκόμα καὶ σὲ *Λαϊκούς*. Οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες δὲν τὸ ἀναφέρουν καθόλου, μόνο ἀπὸ τὶς ἀντιπολιτευόμενες ἔγινε γνωστό, μετὰ τὴν ἐπανέκδοσή τους. Ὁ λόγος τοῦ Καλκάνη ἀποτελοῦσε ἕνα συνεχὲς *κατηγορῶ ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ ἐθνοκτόνου καὶ ἀπαισίου κινήματος, πρὸς τὸ ὁποῖον ὦθησεν ἀξιωματικοὺς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ἕνας ἀποτυχημένος πολιτικός...* (ἀποτυχημένος πολιτικὸς ὁ Βενιζέλος!.. Ἄλλα ἐπίθετα μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσει ὁ Καλκάνης, ἀλλ' ὄχι τὸ ἀποτυχημένος...). Τόνισε ἐπίσης ὅτι ἡ κυβέρνηση εἶχε τὴν ἀκλόνητη ἀπόφαση καὶ τὴ δύναμη νὰ προασπίσει τὶς λαϊκὲς ἐλευθερίες ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή, ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τοῦ στρατηγοῦ Κονδύλη, πρωτεργάτη τῆς καταστολῆς τῆς ἀνταρσίας καὶ κατέληξε μὲ τὴ διαβεβαίωση ὅτ *ὁ πέλεκυς τῆς Δικαιοσύνης θὰ πέσῃ ἀμείλικτος ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν ὁπλισάντων ἐναντίον ἀλλήλων ἀδελφούς.* Ἡ ἐκδήλωση τερματίστηκε μὲ τὴν παρέλαση τῶν στρατιωτικῶν μονάδων καὶ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων. (*Ἤπειρος*, 14-3-35). Στὸ ἴδιο φύλλο ἡ ἐφημερίδα, σὲ ἀρθρίδιό της, θέτει τὸ ἐρώτημα, ἂν ἑτοιμάζονταν καὶ στὰ Γιάννινα στασιαστικὲς ἐκδηλώσεις. Ἡ ἀπάντηση γιὰ τὸν ἀρθρογράφο εἶναι μᾶλλον θετικὴ καὶ στηρίζεται σὲ ραδιογραφήματα τῶν Χανίων, τὰ ὁποῖα, ὡς τὴν τελευταία στιγμή, ἀνέφεραν ὅτι ἡ Ἤπειρος εἶχε ἐπαναστατήσει. Τὰ μεταδιδόμενα ὅμως ἀπὸ τὰ Χανιὰ εἶχαν μᾶλλον προπαγανδιστικὸ χαρακτήρα καὶ δὲν ἀποτελοῦν ἀδιάσειστες ἀποδείξεις γιὰ ἐπαναστατικὲς κινήσεις στὴν Ἤπειρο. Ἡ ἔκταση κάποιων κινήσεων ὑπαξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ VIII συνοριακοῦ τομέα θ' ἀποδειχτεῖ κατὰ τὴ δίκη των στὸ Στρατοδικεῖο.

Ὅπως ἦταν φυσικό, τὸ *οὐαὶ τῆς ἡττημένοις* εἶχε ἐφαρμογὴ γιὰ πολλοὺς ποὺ πλήρωσαν μὲ δεινοπαθήματα, κατασχέσεις περιουσιῶν, φυλακίσεις καὶ κάποιοι μὲ τὴν ἴδια τὴ ζωή τους. Πρῶτος ἀπ' ὅλους, ὅπως σημειώθηκε, ὁ παλιὸς στυλοβάτης τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ, ἀρχηγὸς τῶν *Ἐπιστράτων*, ἀλλὰ μετὰ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφὴ ὁ κυριότερος κατήγορος τῶν ἐξ

ἐκτελεσθέντων, στρατηγὸς Ἀν. Παπούλας, πρόεδρος τῆς *Δημοκρατικῆς Ἀμύνης*. Οἱ ἀντιβενιζελικοὶ δὲν τοῦ τὸ συγχώρησαν ποτέ. Ἀκόμα κι ἂν δὲν ἦταν ἡ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα*, ποὺ βέβαια εἶχε ἀνάμιξη στὴν ἐπανάσταση, κάτι ἄλλο θὰ ἔβρισκαν γιὰ νὰ τὸν κάνουν νὰ πληρώσει τὴν ἀλλαξοπιστία του. Φυσικὰ τὴν ἴδια τύχη θὰ εἶχε κι ὁ Βενιζέλος, ἂν δὲν ἔφευγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐμπνευστὴς τῆς ἐπανάσυασης καθὼς ἦταν -κι ἀρχηγός της, ἀφοῦ ἐξέχουσες στρατιωτικὲς προσωπικότητες τοῦ πολιτικοῦ χώρου, ὅπως ὁ ἀντιστράτηγος Ὀθωναῖος, ἀρνήθηκαν τὴν ἡγεσία του- ἦταν φυσικὸ ν' ἀναλάβει ὅλη τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών του καὶ νὰ συγκεντρώσει τὴ μήνη καὶ τὶς κατάρες τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου ἀναδρομικά, ἀφότου ἄρχισε νὰ πολιτεύεται στὴν Ἑλλάδα, κι ἂς ἦταν αὐτὸς ὁ δημιουργὸς τῶν μεγάλων στιγμῶν τῆς νεώτερης ἱστορίας της. Ἀλλά, *οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις*... Εἶναι ἀναρίθμητα τὰ χλευαστικὰ καὶ ὑβριστικὰ ἐπίθετα ποὺ χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τὸν ἀντιβενιζελικὸ τύπο ὅλης τῆς Ἑλλάδας γιὰ νὰ τὸν χαρακτηρίσουν. Οὔτε τὰ Γιάννινα ὑστέρησαν σ' αὐτό, ἀναφέρθηκαν ἤδη μερικοὶ τίτλοι κύριων ἄρθρων. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ τὶ σκοποὺς τοῦ ἀπέδιδαν σὲ περίπτωση ἐπικράτησης τοῦ κινήματος. Ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης δέκα μέρες μετὰ τὴν κατάρρευσή του (τίτλος τοῦ ἄρθρου τῆς Ἐλευθερίας τῆς 21-3-35), *Ὁ κακοῦργος Βενιζέλος: Ὁ Βενιζέλος ἐσκέφθη καλῶς καὶ ὡρίμως εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του καὶ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Ἀθήναις, ὅπως ἐπέτυχε καὶ ἐν Ναυστάθμῳ καὶ ἐν Καβάλλᾳ, Σέρραις, Δράμᾳ, Ξάνθῃ, Κομοτινῇ, Μυτιλήνῃ, Χίῳ καὶ Κρήτῃ.* (Αὐτὰ γράφονταν σὲ ἀπάντηση ὅσων ὑποστήριζαν ὅτι ὁ Βενιζέλος ἔκανε τὴν ἐπανάσταση γιατὶ εἶχε παραφρονήσει). *Ἂν τὸ Βενιζελικὸν κίνημα ἐπετύγχανεν ἐν Ἀθήναις καὶ Θεσσαλονίκῃ, προπάντων ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὁ Βενιζέλος θὰ ἦτο σήμερον παντοκράτωρ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡμεῖς οἱ πολέμιοί του, ἀπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου δημοσιογράφου, ἄλλοι θὰ ἐξετελοῦντο, ὅπως οἱ ἀείμνηστοι ἕξ, ἄλλοι θὰ ἐσάπιζον εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἄλλοι ἀξιω-*

Ἀναστάσιος Παπούλας, ἀντιστράτηγος ἐ.ἀ., ἀρχηγὸς τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης*.

ματικοὶ καὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι, θὰ ἀπετάσσοντο ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ καὶ θὰ ἐπαύοντο ἀπὸ τὰς θέσεις των. Δὲν ὑπῆρξε, λοιπόν, φρενοπαθὴς ὁ Βενιζέλος, μελετήσας καὶ ἀποφασίσας τὸ μέγα κατὰ τῆς πατρίδος του Ἑλλάδος ἔγκλημά του, διὰ νὰ ἔχῃ τὰ ἐλαφρυντικὰ τοῦ νόμου. Ὑπῆρξεν ἕρμαιον τῆς ἐγωπαθείας του, τοῦ ἀλόγου μίσους του πρὸς τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους καὶ τῆς κακούργου φύσεώς του. Ἑπομένως δὲν ἔχει κανένα ἐλαφρυντικὸν τοῦ νόμου. Σ' ἕνα εἶχε δίκιο ὁ Χρηστοβασίλης. Τὰ στρατοδικεῖα, ἂν ἐξαιρεθοῦν οἱ θανατικὲς καταδίκες καὶ ἐκτελέσεις τῶν Ἀν. Παπούλα, Μιλτ. Κοιμήση καὶ ταγματάρχη Βολάνη, ἔδειξαν ἐπιείκεια στοὺς ἐπαναστάτες ἀξιωματικοὺς καὶ τὰ στελέχη τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης*. Στὰ Γιάννινα ἰδιαίτερα, χάρη στὸν συνταγματάρχη Κατσιμῆτρο, πρόεδρο, τὸ Α΄ Ἔκτακτο στρατοδικεῖο, ποὺ δίκασε τὴν ὑπόθεση τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* καὶ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς ποὺ συνωμότησαν νὰ ἐπαναστατήσουν ἐν ὀνόματι τοῦ Πλαστήρα, φάνηκε πολὺ ἐπιεικές. Τὰ ἄλλα ὅμως, ποὺ φανταζόταν ὁ Χρηστοβασίλης πὼς θὰ ἔκανε ὁ Βενιζέλος ἂν ἐπικρατοῦσε, τὰ ἔκαναν οἱ νικητές, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν οὐσιαστικὸ μετὰ τὴν ἐπανάσταση, κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας, τὸ Γ. Κονδύλη. Ὅλοι οἱ δημοκρατικοὶ ἀξιωματικοὶ ἀποστρατεύθηκαν καὶ τὰ στελέχη ποὺ ἀπέμειναν ἦταν ὀπαδοὶ τοῦ κόμματος ποὺ κυβερνοῦσε, οἱ περισσότεροι μάλιστα βασιλόφρονες. Ἀνάλογη τύχη εἶχαν καὶ πολλοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι. Τὸ *οὐαὶ τῆς ἡττημένοις* εἶχε οὐσιαστικὸ περιεχόμενο...

Πρὶν ἐκραγεῖ ἡ ἐπανάσταση, ὁ Πέτρος Κωστίδης εἶχε ματαιώσει τὴν ἐπίσκεψή του στὸ μουφτή, ἤξερε πὼς θὰ τοῦ ἔλεγε πικρὲς ἀλήθειες. Ὅλα ὅσα ἄκουε τὸν στενοχωροῦσαν -κι ἄκουε πολλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γυιό του τὸ Δημήτρη- στὸ βάθος ὅμως τῆς καρδιᾶς του διατηροῦσε τὴν ἐλπίδα πὼς τὰ βαρειὰ σύννεφα ποὺ σκέπαζαν τὸν οὐρανὸ θὰ διαλύονταν, ὁ ἥλιος θὰ ἔλαμπε καὶ πάλι, οἱ ἄνθρωποι θάβρισκαν τὸ δρόμο τους. Τόσες καταστροφὲς πέρασε ἡ πατρίδα μας, ἀναλογιζόταν, ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν Ἕλληνες ποὺ νὰ σκέφτονται νὰ τὴν ξαναρίξουν σὲ νέες περιπέτειες; Ἦταν δυνατὸ ὁ Βενιζέλος νὰ βάλει φωτιὰ καὶ νὰ τὴν πυρπολήσει; Ἔκλεινε τ' αὐτιά του σ' ὅσα λέγονταν ἐναντίον του, φούντωσε πάλι μέσα τους ὁ Διχασμός, σκεφτόταν, κάπου θέλουν νὰ ξεσπάσουν καὶ κατηγοροῦν τὸ Βενιζέλο... Ἦταν σίγουρος πὼς τὰ ἴδια θάκουγε κι ἀπὸ τὸ μουφτή, δὲ μπόρεσε ὅμως τελικὰ νὰ τὸν ἀποφύγει. Δέκα πέντε μέρες πρὶν τὴν ἐπανάσταση μπῆκε ξαφνικὰ στὸ μαγαζὶ ὁ Θεοχάρης Καρβούνης, φίλτατος πολλῶν καὶ προπαντὸς τῶν οἰκογένειων Κωστίδη καὶ Κεϊβανίδη· ἦταν ὁ σωτήρας τῆς Θεώνης. Τὴν ἄφιξη τοῦ Καρβούνη τὴν εἶχαν ἀναγγείλει οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες, ὁ Πέτρος δὲν τὸ εἶχε προσέξει. Εἶχαν καιρὸ νὰ ἰδωθοῦν καὶ πολλὰ νὰ ποῦν. Μόνο ποὺ ὁ Καρβούνης ἦταν βιαστικός, εἶχε κάποιες συναντήσεις, πάντα πολυάσχολος ἦταν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. *—Πάρε τὸ Γιάγκο κι ἐλάτε στοῦ μουφτῆ νὰ κουβεντιάσουμε,* εἶπε στὸν Πέτρο κι ἔφυγε βιαστικά.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Πέτρος κι ὁ Γιάγκος βρέθηκαν στοῦ μουφτῆ. Ἐκεῖ στὸ γραφεῖο του, ὁ τοῦρκος ἱερωμένος τοὺς δέχτηκε μ' ἀνοιχτὲς ἀγκάλες. Φίλησαν τὸ χέρι του, κάθησαν, ὁ μουφτὴς παράγγειλε καφέδες, σὲ λίγο ἡ μουφτέσια τοὺς ἔφερε σὲ φλυτζάνια πανάκριβης πορσελάνης. Ἦταν καφὲς ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ εἴδη, φερμένος ἀπὸ τὴν Ἀραβία, μὲ εἰδικὴ παραγγελία, μὲ ἕνα ἄρωμα σπάνιο γιὰ τὶς αἰσθήσεις. Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ συζητοῦν γιὰ τὰ προβλήματα τῆς πόλης, τὰ οἰκογενειακά τους, ἀναστέναζε ποῦ καὶ ποῦ ὁ μουφτής, *σὲ λίγες δεκαετίες,* ἔλεγε, *δὲ θὰ ὑπάρχει μουσουλμάνος στὰ Γιάννινα, ἕνας ἕνας φεύγουν, κάθε μέρα καὶ λιγοστεύουμε.* Ὕστερα ἡ συζήτηση γύρισε στὰ πολιτικά, ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει, δὲν ἤθελε οὔτε νὰ τὸ συλλογίζεται, τὸν ὑποχρέωσε ὅμως ὁ Καρβούνης μὲ τὸν τόνο τῆς ὁμιλίας του, μὲ τὸ πλῆθος τῶν πληροφοριῶν, ἄγνωστων σὲ πολλούς, νὰ κρεμαστεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του, κι ἂς γινόταν πιὸ δυνατὸ τὸ σφίξιμο ποὺ ἔνοιωθε στὴν καρδιά. Λοιπόν: Ὁ Καρβούνης ἦταν κατηγορηματικός, συμφωνοῦσε κι ὁ μουφτὴς μαζί του, τὰ εἶχαν κουβεντιάσει καὶ τὶς προηγούμενες μέρες, ἡ χώρα πήγαινε σὲ ἐμφύλιο πόλεμο. Ὁ Βενιζέλος ἦταν ἀποφασισμένος νὰ ἐπαναστατήσει, τὰ σχέδια τῶν ἐπαναστατῶν διέρρεαν παντοῦ, οἱ κυβερνητικοὶ τὰ μάθαιναν, ὁ Κονδύλης ὁσμιζόταν ὅτι εἶχε ἔρθει ἡ ὥρα του νὰ δράσει πάλι, τίποτε δὲ μποροῦσε νὰ σταματήσει μηχανισμοὺς ποὺ εἶχαν μπεῖ σὲ ἐνέργεια, τὸ μακελειὸ θὰ ξεκινοῦσε στὶς ἀρχὲς Μαρτίου. Ὁ Καρβούνης γνώριζε τόσα ποὺ ἔδινε τὴν ἐντύπωση πὼς ἀνῆκε στὸ στενὸ ἐπιτελεῖο τῆς ἐπανάστασης. (Τὰ σχέδια τῶν ἐπαναστατῶν τὰ γνώριζε ὅλα ὁ Μεταξᾶς, ἐνημέρωσε τὸν Τσαλδάρη, ἀλλὰ δὲν τὸν ἔπεισε, μόνο ὁ Κονδύλης ἀξιοποίησε τὶς πληροφορίες καὶ πῆρε τὰ μέτρα του). Ὁ Πέτρος ἔμεινε ἄναυδος, μ' αὐτὰ ποὺ ἄκουγε, ἦταν ἀδύνατο ν' ἀρθρώσει λόγο, νὰ ἐκφέρει γνώμη. Ὁ νοῦς του πέταξε ἀμέσως στὸν ἀγαπημένο του ἔγγονο, τὸν Πετράκη, θὰ βρισκόταν στὸ μάτι τοῦ κυκλῶνα, τὶ τοῦ ἐπιφύλασσε τάχα ἡ μοίρα; Ἦταν ἀδύνατο ἡ *Σχολὴ Εὐελπίδων* νὰ μείνει ἔξω ἀπὸ τὴ σύγκρουση, ἂς τὸν βοηθοῦσε ὁ Θεός...

Ἡ ἀναμονὴ τοῦ κακοῦ εἶναι χειρότερη κι ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κακό. Ὅταν γύρισε σπίτι του ὁ Πέτρος ἔνοιωθε σὰν ἄνθρωπος ποὺ τὸν χτύπησε ἀνεπανόρθωτη συμφορά. Ὁ νοῦς του εἶχε ἀδειάσει ἀπὸ κρίση καὶ ἡ καρδιὰ ἀπὸ αἰσθήματα. Ὅλα τὰ ἐξουδετέρωσε ὁ φόβος, κατακάλυψε τὰ πάντα. Δὲν εἶπε τίποτα στοὺς δικούς του, δὲν ἤθελε νὰ τοὺς κάνει συμμέτοχους τῆς δικῆς του ἀγωνίας. Τὸ ἴδιο εἶχε συστήσει καὶ στὸ Γιάγκο. Ὅμως ἀπὸ τὸ Δημήτρη, ὅσο κι ἂν τὸ προσπάθησε, δὲ μπόρεσε νὰ κρυφτεῖ. Ὁ γιατρὸς ἤξερε καλὰ τὸν πατέρα του καὶ διέγνωσε γρήγορα τὴν ἀλλαγὴ τῆς συμπεριφορᾶς του. Τύπος ἐξωστρεφὴς ὁ Πέτρος, εἶχε ἀπομονωθεῖ τώρα στὸν ἑαυτό του, οἱ κουβέντες του ἦταν μετρημένες, οἱ ἄλλοι τὸ ἀπέδιδαν σὲ ἀδιαθεσία, ὁ Δημήτρης δὲν ξεγελάστηκε. —*Ἔλα αὔριο ἀπὸ τὸ ἰατρεῖο,* τοῦ εἶπε, *ἔλα γύρω στὸ μεσημέρι, θάχουν ἀραιώσει οἱ ἐπισκέψεις τῶν ἀσθενῶν,*

θέλω νὰ σ' ἐξετάσω. —Μὰ καλὰ εἶμαι, ἀντέτεινε ὁ Πέτρος, *δὲν χρειάζομαι ἐξέταση. —Ἐγὼ ξέρω καλλίτερα ἀπὸ σένα τί χρειάζεσαι, εἶμαι γιατρός σου, ἔλα αὔριο καὶ θὰ δοῦμε..,* κι ἔκοψε τὴν κουβέντα ἀπότομα.

Πῆγε. Ὁ Δημήτρης δὲν τὸν ἄφησε ν' ἀνοίξει τὸ στόμα του, ἤξερε ὅτι θὰ διαμαρτυρόταν πὼς τὸν κουβάλησε χωρὶς αἰτία στὸ ἰατρεῖο. *—Πές μου τώρα τί σοῦ συμβαίνει,* τοῦ μίλησε μὲ ὕφος ἐπιτακτικό, *θέλω νὰ τὰ μάθω ὅλα νὰ μὴ μοῦ κρύψεις τίποτε. —Δὲν ἔχω τίποτα ἰδιαίτερο,* ψέλλισε ὁ Πέτρος, δὲν ἄντεξε ὅμως στὸ βλέμμα τοῦ παιδιοῦ του, ἐξομολογήθηκε ὅσα ἄκουσε στὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ. Ὅταν τέλειωσε ἔνοιωσε ἀνακούφιση, κάποιο βάρος εἶχε φύγει ἀπὸ πάνω του κι ὁ φόβος του ἔγινε τώρα μιὰ ἔντονη ἀνησυχία γιὰ τὰ μελλούμενα, δὲν ἔμοιαζε μ' ἐκεῖνο τὸν ἐφιάλτη ποὺ τοῦ κατάτρωγε τὶς τελευταῖες μέρες τὰ σωθικά. *—Τόσο πολὺ σ' ἐπηρέασαν τὰ λόγια τοῦ Καρβούνη, πατέρα, κι ἔγινες ἄλλος ἄνθρωπος;.. Τόσες φορὲς τὰ συζητήσαμε μαζί, ξέρουμε ποῦ βαδίζει ὁ τόπος, δὲ θάπρεπε νὰ ἐντυπωσιαστεῖς καὶ νὰ τρομοκρατηθεῖς. —Μὰ ὁ Καρβούνης εἶναι δαιμόνιος, ξέρει μυστικά, πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἑτοιμάζονται νὰ ἐπαναστατήσουν εἶμαι σίγουρος πὼς δὲν τὰ ξέρουν, ποῦ τὰ μαθαίνει ὅλα αὐτὰ ἕνας φανατικὸς ἀντιβενιζελικός, τάκουσα κι ἔβαλα στὸ νοῦ μου τὰ χειρότερα...*

Καὶ ἦρθε ἡ πρώτη Μαρτίου κι ὅλοι οἱ φόβοι τοῦ Πέτρου ἔγιναν μιὰ ζωντανή, ἐφιαλτικὴ πραγματικότητα. Δὲ θὰ πήγαινε στὸ μαγαζὶ ἐκείνη τὴ μέρα, ἦταν ἀδιάθετος, τὸν εἶχε χτυπήσει κι αὐτὸν ἡ ἀρρώστεια τῆς ἐποχῆς, ἡ γρίπη· τὸ Μάρτη παρουσιάζει πάντα ἔξαρση ἡ ἐπιδημία, συνάχι, πονόλαιμο, βήχας, πυρετός, ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐνοχλήσεις ποὺ τὶς συχαίνεται ὁ ἄνθρωπος σὰν τὶς ἁμαρτίες του. Ἡ Εἰρήνη, μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του τὴν Ἑλένη, θὰ ἄρχιζαν πάλι τὶς βεντοῦζες καὶ τὰ τριψίματα, κάθε χρονιὰ αὐτὸ γινόταν, νὰ περνοῦσε γρήγορα μόνο, χωρὶς ἐπιπλοκές. *—Δὲ θὰ βγεῖς ἀπὸ τὸ σπίτι,* τοῦ εἶπε μὲ αὐστηρότητα ὁ Δημήτρης κι ἔφυγε γιὰ τὸ ἰατρεῖο του. Ὕστερα ἀπὸ μιὰ ὥρα ξαναγύρισε, ἡ στενοχώρια στὸ πρόσωπό του ἦταν ἔκδηλη. *—Τί συμβαίνει, Δημήτρη;* τὸν ρώτησε μὲ μισὴ φωνὴ ὁ Πέτρος. *— Ὅ,τι φοβόσουν πατέρα, ὅ,τι φοβόμαστε ὅλοι μας, ἔγινε... Ὁ Βενιζέλος ἔκανε τὴν ἐπανάσταση... —Τὴν ἐπανάσταση;* πετάχτηκε ἐπάνω ὁ Πέτρος, γεμάτος ἀγανάκτηση, *τρελλὸς εἶναι; Δὲν βρέθηκε κανένας νὰ τὸν συγκρατήσει; Πάει νὰ καταστρέψει τὴν Ἑλλάδα ποὺ ὁ ἴδιος δημιούργησε;* Ἤθελε νὰ πεῖ κι ἄλλα, ὁ βήχας τὸν ἔπνιξε, ἀσυνάρτητες λέξεις ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του, ὁ Δημήτρης ἀνησύχησε, φοβήθηκε καρδιακὴ κρίση ἢ ἐγκεφαλικὸ ἐπεισόδιο, καὶ τὰ δυὸ δὲ θὰ τὸν χτυποῦσαν γιὰ πρώτη φορά· μὲ τοὺς φόβους καὶ τὶς ἀνησυχίες τῶν προηγούμενων ἑβδομάδων καὶ μὲ τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς τῆς ἐπανάστασης ὅλα ἦταν πιθανά. Ὁ Δημήτρης τὸν ξάπλωσε μὲ προσοχὴ στὸ κρεβάτι, τοῦ ἔκανε μιὰ καρδιοτονωτικὴ ἔνεση καμφορᾶς, τοῦ ἔδωσε νὰ πιεῖ βαλεριάνα, ἔπρεπε νὰ ἠρεμήσει. Ὁ Πέτρος τὸν κοίταζε στὰ μάτια μ' ἕνα βλέμμα ἱκεσίας κι ἀπελπισίας. *—Τὸ παιδί μας,* φώναξε σὲ μιὰ

στιγμή, *ὁ Πετράκης, στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, νὰ ξανάρθεις Δημήτρη νὰ μοῦ πεῖς τὶ ἔμαθες, ἡ ἀγωνία καὶ ἡ ἀμφιβολία θὰ μὲ σκοτώσουν. —Θὰ γυρίσω πατέρα, ἔκλεισα τὸ ἰατρεῖο, θὰ μάθω καὶ θὰ σοῦ πῶ. Θέλω μόνο νὰ ἠρεμήσεις, εἶναι ἐπικίνδυνος ὁ ἐκνευρισμός, μὴ φοβάσαι, ὅλα θὰ πάνε καλά...* Αὐτὸ τὸ εἶπε, χωρὶς νὰ γνωρίζει τίποτα γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων. Σίγουρες πληροφορίες θὰ μποροῦσε νὰ πάρει μόνο ἀπὸ δυὸ πηγές, τὸ Στρατηγεῖο καὶ τὴ Γενικὴ διοίκηση. Στὸ πρῶτο ἦταν δύσκολο νὰ πλησιάσει, ὕστερα δὲν ἦταν σίγουρος ἀκόμα μὲ ποιανοῦ τὸ πλευρὸ θὰ πήγαινε ἡ VIII μεραρχία, ὁ διοικητής της ἦταν ἀντιβενιζελικός, ὅμως συχνὰ σὲ ἐπαναστατικὰ κινήματα οἱ διοικητὲς ἐξουδετερώνονται καὶ παίρνουν ἄλλοι τὴ θέση τους. Ἡ Γενικὴ διοίκηση ἦταν περισσότερο προσπελάσιμη. Ἀντιβενιζελικὸς κι ὁ ἴδιος γνώριζε πολλοὺς ἐκεῖ μέσα, θὰ μάθαινε. Καθὼς βγῆκε ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς Καραβατιᾶς καὶ κατέβηκε πρὸς τὴν Ἁγία Αἰκατερίνη, ἄρχισε νὰ συναντάει στρατιωτικὲς περιπόλους, ὅσο προχωροῦσε ὁ ἀριθμός τους μεγάλωνε. Πολίτες λίγοι κυκλοφοροῦσαν, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονταν στοὺς δρόμους, μᾶλλον ἔτρεχαν νὰ κρυφτοῦν στὰ σπίτια τους. Οἱ ἐφημεριδοπῶλες, ποὺ κάθε μέρα ξεσήκωναν τὸν κόσμο μὲ τὶς φωνές τους, διαλαλώντας τοὺς τίτλους τῶν εἰδήσεων τῶν ἐφημερίδων -κάθε ἐφημερίδα εἶχε καὶ τοὺς δικούς της ἐφημεριδοπῶλες, τὸ ἴδιο γινόταν γιὰ πολλὲς δεκαετίες καὶ μετὰ τὸν πόλεμο-, εἶχαν ἐξαφανιστεῖ ἐντελῶς. Τὸ μέγαρο τῆς Γενικῆς διοίκησης, ὅταν ἔφτασε, παρόλο ποὺ κόντευε μεσημέρι, ἦταν φωταγωγημένο καὶ στὶς δυὸ μαρμάρινες κολόνες τῆς σιδηρένιας εἰσόδου, εἶχαν τοιχοκολληθεῖ τὰ πρῶτα πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα. Ὁ Δημήτρης τὰ διάβασε, ἀλλὰ δὲ σχημάτισε καθαρὴ εἰκόνα τῆς κατάστασης, ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ. Ἀναφερόταν περισσότερο στὰ μέτρα ποὺ εἶχε πάρει ἡ κυβέρνηση ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν καθὼς καὶ σὲ ὅσα εἶχαν συμβεῖ στὸ Ναύσταθμο κατὰ τὴν κατάληψη τοῦ στόλου, ὅπου ὑπῆρχαν καὶ θύματα. Γιὰ ἐπαναστατικὲς ἐνέργειες στὴν Ἀθήνα δὲ γινόταν λόγος. Αὐτὲς ἐκδηλώθηκαν τὸ ἀπόγευμα τῆς 1ης Μαρτίου, ὅταν οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν σιγουρευτεῖ γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ στόλου. Ἀνησυχία ἐπικρατοῦσε παντοῦ, ἄνθρωποι ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν στὶς σκάλες τοῦ μεγάρου, γνωστὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* οἱ περισσότεροι, κουβέντιασε μὲ πολλούς, κανένας δὲν ἤξερε τὶ ἀκριβῶς συνέβαινε. Τὸ μόνο σίγουρο ἦταν πὼς ἡ VIII μεραρχία εἶχε σταθεῖ στὸ πλευρὸ τῆς κυβέρνησης, κηρύχτηκε ὁ στρατιωτικὸς νόμος κι ἄρχισαν οἱ ἀπαγορεύσεις στὴν κυκλοφορία, στὶς συγκεντρώσεις, στὴ διάδοση εἰδήσεων, στὴ λειτουργία τῶν κέντρων κι ὅσα προβλέπει ἡ ἀντιμετώπιση μιᾶς ἔκρυθμης κατάστασης. Ἔμαθε ἀκόμα πὼς ἄρχισαν οἱ συλλήψεις γνωστῶν στελεχῶν τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* καὶ λίγων ὑπαξιωματικῶν σὲ διάφορες μονάδες. Ἔφυγε ἀνήσυχος κι ὁ ἴδιος γιὰ ὅ,τι μποροῦσε νὰ συμβεῖ. Μόνη του σκέψη, καθὼς γύριζε στὸ σπίτι, ἦταν τὶ θάλεγε στὸν πατέρα του, τὸν εἶχε ἀφήσει σὲ ἄσχημη κατάσταση, κίνδυνοι ἐνέδρευαν,

γιατρὸς ἦταν καὶ ἤξερε, μιὰ ἔντονη ψυχολογικὴ ἀντίδραση μποροῦσε νὰ ὁδηγήσει στὸ μοιραῖο...

Ὁ Πέτρος τὸν περίμενε μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα. Ὅταν ἀντίκρυσε τὸ γυιό του, τὰ μάτια του ἀναζητοῦσαν ἔλεος, ἴδια σὰν τοῦ κυνηγημένου ζώου, ποὺ ἀντικρύζει τὸ διώκτη του ἕτοιμο νὰ τοῦ δώσει τὸ θανάσιμο χτύπημα. Ὁ Δημήτρης ἐπιστράτευσε ὅλες τὶς δυνάμεις του γιὰ νὰ προσδώσει στὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου του μιὰν εἰκόνα εὐχαριστημένου ἀνθρώπου, ἡ προσπάθειά του πέτυχε. Ὁ Πέτρος χαλάρωσε, ἔνοιωσε πὼς τίποτα κακὸ δὲν θάκουε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ γιοῦ του. *—Πατέρα τὰ νέα εἶναι πολλά, τὰ περισσότερα καλά. Ἔγινε ἐπανάσταση, τὸ στόλο τὸν πῆραν στὰ χέρια τους οἱ ἐπαναστάτες, λένε πὼς πλέουν γιὰ τὴν Κρήτη νὰ συναντήσουν τὸ Βενιζέλο, ὡς τὴν ὥρα ποὺ ἔφυγα ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση δὲν εἶχαν καμιὰ πληροφορία γιὰ ἐπαναστατικὲς ἐνέργειες στὸ στρατό. Στὴν Ἤπειρο ἐπικρατεῖ ἡσυχία, ὁ στρατὸς εἶναι μὲ τὴν κυβέρνηση, ἄρχισαν οἱ ἀπαγορεύσεις, ἔπιασαν καὶ μερικούς, ἡ γνώμη τῶν στελεχῶν τῆς Γενικῆς διοίκησης εἶναι πὼς γρήγορα ἡ ἐπανάσταση θὰ κατασταλεῖ.* Καλὰ ἦταν γιὰ τὸν Πέτρο ὅσα ἄκουγε, ὅμως ὁ νοῦς του ἔτρεχε στὴν Ἀθήνα, στὸν Πετράκη, στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων. *—Ὁ Πετράκης, γυιέ μου. Στὴν Ἀθήνα, δὲν μοῦ εἶπες τίποτα γιὰ τὴν Ἀθήνα... —Ὅλα ὡς τώρα εἶναι ἥσυχα, δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες γιὰ τὴν πρωτεύουσα, μπορεῖ στὸ τέλος νὰ μὴ γίνει τίποτα. Τὸ μόνο ποὺ μαθεύτηκε εἶναι πὼς ἑτοιμάζεται νὰ γίνει μεγάλο συλλαλητήριο ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου. Γιὰ νὰ κυκλοφορεῖ τόσος κόσμος στοὺς δρόμους, θὰ πεῖ πὼς ὅλα εἶναι ἥσυχα... —Μακάρι,* μουρμούρισε ὁ Πέτρος κάνοντας τὸ σταυρό του, *μακάρι νὰ λυπηθεῖ ὁ Θεὸς τὸν κόσμο νὰ μὴν μπλέξει σὲ ἀδελφοκτόνο σπαραγμό. Θυμάμαι τὶ γινόταν στὰ χρόνια ποὺ ἄρχισε ὁ Διχασμὸς καὶ σφίγγεται ἡ καρδιά μου.* Ξαφνικὰ σταμάτησε. *—Εἶναι ἀλήθεια,* ρώτησε, *αὐτὰ ποὺ εἶπες γιὰ τὴν Ἀθήνα; Καλά, ἐπανάσταση κάνουν, δὲ θὰ χτυποῦσαν στὴν πρωτεύουσα; Τὶ σόϊ ἐπανάσταση εἶναι αὐτή; —Ὅσα σοῦ εἶπα, εἶναι ὅλα ἀλήθεια. Ὡς τώρα τίποτα δὲν ἔγινε ἐκεῖ. Θὰ ξαναπάω στὴ Γενικὴ διοίκηση, ὡς τὸ βράδυ θὰ πάω καὶ θάρχομαι, γιὰ ὅλα θὰ σ' ἐνημερώνω, δὲ θὰ σοῦ κρύψω τίποτε. Ἡσύχασε.*

Ἦρθε τὸ ἀπόγευμα, καμιὰ εἴδηση νεώτερη ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα. Τὸ συλλαλητήριο, *πρωτοφανὲς εἰς ὄγκον,* ἔγραφαν τὰ ἀνακοινωθέντα τῆς 2ας Μαρτίου, ἔγινε στὶς 5 τὸ ἀπόγευμα μὲ τελικὴ κατάληξη τὸ σπίτι τοῦ Π. Τσαλδάρη. Ὁ πρωθυπουργὸς διαβεβαίωσε τὸν κόσμο ὅτι ἡ ἐπανάσταση θὰ συντριβεῖ, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀνησυχεῖ. Οἱ φανατισμένοι ὅμως ἀπὸ τοὺς συγκεντρωθέντες, φώναζαν ἀπαιτώντας: *Θάνατος. Νὰ κρεμασθοῦν. Ἄφησε τὸ Εὐαγγέλιον. Στὸ Γουδί, ἀπόψε ἀμέσως. Ἄφησε λοιπὸν τὸ Εὐαγγέλιον. Νὰ κρεμασθοῦν!* Στὶς 9 τὸ βράδι, τῆς 1ης Μαρτίου, ἔφτασε στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος, ὁ Δημήτρης βρισκόταν ἀκόμα στὴ Γενικὴ διοίκηση. Χωρὶς νὰ ἔχει ἰδέα γιὰ τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση στὴν

ὁποία βρισκόταν ὁ Πέτρος, δὲν ἔκρυψε τίποτε ἀπ' ὅσα εἶχε μάθει. *—Ναί, οἱ ἐπαναστάτες χτύπησαν, μόλις ἔπεσε ἡ νύχτα, καὶ στὴν Ἀθήνα, καὶ κατέλαβαν τὸ «Πρότυπο τάγμα Εὐζώνων», ὁ συνταγματάρχης Στ. Σαράφης, καὶ τὴ «Σχολὴ Εὐελπίδων» ὁ λοχαγὸς Ἰω. Τσιγάντες. Τίποτε ἄλλο δὲν εἶχε μαθευτεῖ.* Ὅλα, ὅσα εἶπε ὁ Δημήτρης γιὰ νὰ καθησυχάσει τὸν Πέτρο, ὁ Βάντζιος τὰ ἀνέτρεψε μὲ τὶς δυσοίωνες προβλέψεις του. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἄμεσο. Ὁ Πέτρος λιποθύμησε, *ὁ Πετράκης* μόνο μπόρεσε νὰ ψελλίσει, κι ἔγειρε στὸν καναπέ. Τὸ σπίτι ἀναστατώθηκε. Οἱ γυναῖκες ἔτρεχαν πάνω-κάτω, χωρὶς καὶ οἱ ἴδιες νὰ καταλαβαίνουν γιατί, μόνο ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ ἀνεψιά της ἡ Θάλεια ἔμειναν κοντά του, διατηρώντας τὴν ψυχραιμία τους καὶ βοηθώντας τὸ Δημήτρη, ποὺ γύρισε στὸ μεταξύ, νὰ συνεφέρει τὸν πατέρα του. Μὲ τὴν ἔνεση καμφορᾶς ποὺ γιὰ δεύτερη φορὰ τοῦ ἔκανε, ἄρχισε νὰ συνέρχεται. Ἄνοιξε τὰ μάτια του, τάφερε ἕνα γύρο στὸ σαλόνι, σταμάτησε στὴ μεγάλη φωτογραφία τοῦ Βασίλη, τὰ μάτια του γέμισαν δάκρυα. *—Ἐσὺ παιδί μου,* μουρμούρισε, *ἔφυγες χτυπημένος ἀπὸ βόλι τῶν ἐχθρῶν μας, ὁ Πετράκης μας τί τύχη θάχει τάχα; Νὰ πέσει σ' ἀδελφοκτόνο σπαραγμό; Βοήθησέ τον νὰ μὴ χάσει τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του, βοήθησέ τον νὰ μὴ βάψει τὰ χέρια του μὲ αἷμα ἑλληνικό...* Οἱ ἄλλοι τὸν κοίταζαν κρατώντας τὴν ἀνάσα τους, θάντεχε ἄραγε στὴ νέα δοκιμασία; Τὰ δάκρυα τοῦ Πέτρου ἔτρεχαν τώρα ποτάμι, ἔκλαιγε μ' ἀναφυλητὰ σὰ μικρὸ παιδί. *—Ἀφῆστε τον νὰ κλάψει* εἶπε ὁ Δημήτρης, *θὰ ξαλαφρώσει, θ' ἀδειάσει ἀπὸ τὸ ἄγχος ποὺ σωρεύτηκε μέσα του τὸν τελευταῖο καιρό, θὰ συνέλθει.* Ναί, συνῆλθε. Μόνο ποὺ ἔδειχνε πὼς εἶχε χάσει τὴ συναίσθηση τοῦ χρόνου καὶ εἶχε ἀπομακρυνθεῖ προσωρινὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ τόσο τὸν συγκλόνισαν. Ὁ Βάντζιος, σὰ νὰ ἔνοιωθε ἔνοχος γιὰ τὴν κατάσταση ποὺ δημιούργησε σὲ βάρος τοῦ φίλου του, ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ σαλόνι διακριτικὰ κι ἔφυγε ἀπὸ τὸ σπίτι. Τὸν συνόδευσε ἡ Κατερίνα ὡς τὴν ἐξώθυρα. *—Λυποῦμαι ποὺ ἔγινα αἰτία νὰ πάθει κρίση ὁ Πέτρος, εὔχομαι καλὴ τύχη στὸ παιδί σας.* Σὲ λίγο ἔφτασαν στὸ σπίτι ὅλα τὰ ἀγαπημένα πρόσωπα τοῦ Πέτρου, ἡ κόρη του ἡ Χριστίνα μὲ τὸν ἄνδρα της, ὁ Γιάγκος μὲ τὴ Φωτεινή, ἔτρεξε κι ὁ Θερειανὸς ἀπὸ τὴν Καλούτσιανη, κάποιος στὴν κουβέντα, ἐκεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ τζαμὶ τῆς Καλούτσιανης, εἶπε πὼς ὁ Πέτρος Κωστίδης ἦταν βαρειὰ ἄρρωστος.

Ἡ νύχτα εἶχε προχωρήσει ἀρκετά, πλησίαζαν μεσάνυχτα, κανένας πιὰ δὲ μποροῦσε νὰ φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι, ἡ ἀπαγόρευση τῆς κυκλοφορίας ἦταν αὐστηρή. Στὴ Γενικὴ διοίκηση, βέβαια, ξενυχτοῦσαν, κάτι θὰ μάθαιναν, ἂν εἶχαν πρόσβαση. Συνειδητοποίησαν ὅλοι πὼς θὰ περνοῦσαν μιὰ νύχτα ἀγωνίας, γεμάτη ἐφιάλτες ποὺ θὰ τοὺς τυραννοῦσαν στὸν ξύπνιο τους, μόνο ὅταν ξημέρωνε θ' ἀπαλλάσσονταν ἀπ' αὐτούς... Ὁ Πέτρος, κουλουριασμένος στὸν καναπέ, μὲ τὸ Δημήτρη δίπλα του, δὲ μιλοῦσε, μόνο ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου του ἔδειχνε πὼς εἶχε στήσει πόλεμο μὲ τὸ διχασμένο ἑαυ-

τό του· δυὸ ἄνθρωποι πάλευαν μέσα του, ὁ ἕνας ἀντιμετώπιζε τὴν κατάσταση μὲ αἰσιοδοξία, ὁ ἄλλος τάβλεπε ὅλα μαῦρα καὶ σκότεινα. Κατὰ διαστήματα τὰ βλέφαρά του ἔκλειναν, σημάδι πὼς τὸν ἔπαιρνε ὁ ὕπνος, γεμάτος ἐφιάλτες κι αὐτός, τὸ φανέρωνε τὸ τρομαγμένο βλέμμα, καθὼς ξυπνοῦσε ἀπότομα καὶ πεταζόταν ἀπὸ τὸν καναπέ. Τίποτε δὲ μποροῦσε νὰ τοῦ χαρίσει τὴν ἠρεμία, οὔτε οἱ βαλεριάνες τοῦ Δημήτρη, ποὺ αὔξησε τὴ δόση τους...

Τὸ πρωῒ τοὺς βρῆκες ὅλους ξάγρυπνους, ὅμως τὸ φῶς τῆς καινούριας μέρας, γέμισε τὴν καρδιά τους μὲ ἐλπίδα. Κι ὅταν ἄρχισε ἡ κυκλοφορία ὁ Δημήτρης ἔτρεξε γιὰ νὰ φτάσει ὅσο πιὸ γρήγορα μποροῦσε στὴ Γενικὴ διοίκηση. Ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ λόγια τῶν συγκεντρωμένων κατάλαβε ὅτι ἡ κατάσταση ἐξελισσόταν εὐνοϊκὰ γιὰ τοὺς κυβερνητικούς. Ἀπὸ ὑπεύθυνους ἔμαθε σὲ λίγο ὅτι ἡ ἐπανάσταση στὴν Ἀθήνα εἶχε κατασταλεῖ καὶ ὅλοι οἱ ἐπαναστάτες ἀξιωματικοὶ εἶχαν συλληφθεῖ. Στὴ *Σχολὴ Εὐελπίδων* ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς μαθητῶν προσχώρησε στοὺς ἐπαναστάτες, οἱ περισσότεροι ἀξιωματικοὶ ὅμως ἀρνήθηκαν νὰ πάνε μὲ τὸ μέρος τους, οὔτε κι ὁ διοικητής τους. Τὶς πρωινὲς ὧρες ὁ Τσιγάντες διέταξε τὴν ἐγκατάλειψη τῆς *Σχολῆς*, εἶχαν περικυκλωθεῖ, χωρὶς τελικὰ ν' ἀποφύγουν τὴ σύλληψη. Οὔτε ἕνας πυροβολισμὸς δὲν εἶχε πέσει, ὅλοι ἦταν καλά. Δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει ἄλλα ὁ Δημήτρης. Βγῆκε βιαστικὰ ἀπὸ τὸ μέγαρο, προσπάθησε νὰ βρεῖ ἀμάξι ἢ αὐτοκίνητο, εἶχε ἀπαγορευτεῖ κι αὐτῶν ἡ κυκλοφορία, φτερὰ ἔβγαλαν τὰ πόδια του γιὰ νὰ γυρίσει σπίτι, νὰ πεῖ στοὺς δικούς του τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα, ἤξερε πὼς ὅλοι τὸν περίμεναν μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, προπαντὸς ὁ πατέρας του, ὅταν ἔφευγε ἐκεῖνο τὸ βλέμμα τῆς ἱκεσίας καὶ τῆς ἀπελπισίας ποὺ τοῦ ἔρριξε, θὰ τὸ θυμόταν σ' ὅλη του τὴ ζωή. Ἡ Εἰρήνη τὸν εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρο κι ἔτρεξε νὰ τοῦ ἀνοίξει. Μπῆκε χωρὶς νὰ μιλήσει σὲ κανένα κι ἔτρεξε στὸν πατέρα του. Τὸν ἀγκάλιασε σφιχτὰ καὶ τοῦ ψιθύρισε ἤρεμα στ' αὐτὶ πὼς ὅλα πῆγαν καλά: *ἡ Σχολὴ Εὐελπίδων ἀπελευθερώθηκε, ὁ Πετράκης ἦταν μιὰ χαρά, ὅπως ὅλοι οἱ Εὐέλπιδες.* Ὁ Πέτρος ἀνασηκώθηκε λίγο, δὲν εἶπε τίποτε, μόνο ἔκανε τὸ σταυρό του, *ἂς εἶναι δοξασμένος ὁ Κύριος*, ψέλλισε. *Ἐλάτε νὰ σᾶς φιλήσω ὅλους.* Οἱ ἄλλοι, ποὺ κατάλαβαν πιὰ τὸ μήνυμα ἄρχισαν νὰ ἐκδηλώνουν μὲ κάθε τρόπο τὴ χαρά τους καὶ τὴν ἀνακούφιση. —*Σιγότερα*, τοὺς ψιθύρισε κάποια στιγμὴ ὁ Δημήτρης, *ἡ ἀναμέτρηση δὲν τέλειωσε ἀκόμα, οἱ ἐπαναστάτες μπορεῖ νὰ ἔχασαν τὴν Ἀθήνα, στὴ Μακεδονία ὅμως δὲν ξέρουμε τὶ γίνεται, ἔπειτα ἔχουν καὶ τὸ στόλο στὰ χέρια τους, θὰ χρειαστοῦν μέρες ἀκόμα γιὰ νὰ φανεῖ πρὸς τὰ ποῦ θὰ γείρει ἡ πλάστιγγα.* Εἶχε δίκιο, κανένας ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκούσει. Γιόρταζαν γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Πετράκη, γιὰ τὴ γενικότερη κατάσταση ἂς φρόντιζαν ὅλοι. —*Δὲ θὰ φύγει κανεὶς ἀπὸ δῶ σήμερα, θὰ μείνετε γιὰ τὸ μεσημεριανὸ τραπέζι, ἔχομε γιορτή... Ὁ Πέτρος θέλει τὴ συντροφιά σας*, εἶπε ἡ Ἑλένη. Ἔμειναν, ἀλλὰ τὸ τραπέζι ἔγι-

νε χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τοῦ Πέτρου. Οἱ ἔντονοι συναισθηματικοὶ κραδασμοὶ τῶν δυὸ τελευταίων ἡμερῶν, ἦταν γιὰ τὴν ὑγεία του μεγάλη δοκιμασία. Τὰ χρόνια βάραιναν πιὰ στοὺς πλάτες του, ἄγγιζε τὰ ἑβδομήντα, στὴν ἡλικία αὐτὴ τὴν ἐποχή του οἱ ἄνθρωποι λέγονταν γέροι, ἡ ὑγεία του ἦταν βαρειὰ κλονισμένη, ἡ καρδιὰ τραυματισμένη ἀπὸ τὰ ἐμφράγματα καὶ τὶς κρίσεις, τὸ ἴδιο κι ὁ ἐγκέφαλος μὲ τὸ σοβαρὸ ἐπεισόδιο ποὺ τὸν εἶχε πλήξει, ὅλα ἦταν εὔθραστα σὰν τὸ λεπτὸ γυαλί, ποὺ γίνεται συντρίμμια μὲ τὸ παραμικρὸ χτύπημα· τέτοιο κίνδυνο ἔκρυβαν καὶ οἱ συναισθηματικοὶ κραδασμοί, ἡ ἀγωνία, ὁ φόβος, ἡ ἐλπίδα, οἱ ἐξάρσεις καὶ οἱ μεταπτώσεις, στὸν εὐπαθὴ ὀργανισμὸ τοῦ Πέτρου, τόνοιωθε καὶ ὁ ἴδιος πὼς δὲ θάντεχε στὸ μέλλον σὲ τόσο ἔντονες δοκιμασίες. Ὁ Δημήτρης τὰ γνώριζε ὅλα, γιαυτὸ κι ἀνησυχοῦσε πολύ. Ἡ ζωὴ τοῦ πατέρα του ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς ἔπρεπε νὰ ἦταν μετρημένη καὶ καλὰ προφυλαγμένη ἀπὸ ἔντονες συγκινήσεις. Ἡ μεγάλη χαρά, ὅπως καὶ ἡ βαρειὰ λύπη μποροῦσαν νὰ τὸν σκοτώσουν. Εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ στενὴ παρακολούθηση, ἀνάπαυση καὶ περιποίηση. Γιαυτὸ καὶ συμφώνησε μὲ τὴν ἀπόφασή του νὰ μὴν καθήσει στὸ τραπέζι. —*Καλὰ ἔκανες πατέρα*, τοῦ εἶπε, *πρέπει νὰ ἠρεμήσεις. Ὁ Πετράκης μας εἶναι καλά, τὸ Πάσχα θάρθει σίγουρα νὰ μᾶς δεῖ. Θὰ γράψω καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους, τὸ Νίκο, τὴ Φιλίτσα, τὸ Μάνο καὶ τὴ Θεώνη, ν' ἀνεβοῦν γιὰ νὰ σὲ δοῦν καὶ νὰ γιορτάσουμε μαζί. Τότε θὰ στήσουμε τὸ μεγάλο τραπέζι...* Τὸ χαμόγελο ἄνθισε στὰ χείλη τοῦ πατέρα. —*Νάσαι καλὰ παιδί μου, τὸ Πάσχα, στ' ἀλήθεια τοὺς θέλω ὅλους κοντά μου. Τώρα αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ ξαπλώσω στὸ κρεβάτι. Ἂς μοῦ ἑτοιμάσει ἡ Εἰρήνη γιὰ τὸ μεσημέρι μιὰ ἐλαφρὴ σούπα. Δὲν θέλω τίποτ' ἄλλο.*

Ἡ προσοχὴ τῆς κοινῆς γνώμης, συνοδευόμενη ἀπὸ ἀνάλογα συναισθήματα (οἱ Βενιζελικοὶ εὔχονταν τὴν ἐπικράτηση τῆς ἐπανάστασης, οἱ κυβερνητικοὶ τὴν ὁλοσχερὴ ἐξουδετέρωσή της) ἦταν ἀποκλειστικὰ στραμμένη στὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων. Φοιτοῦσα, τότε, στὶς τελευταῖες τάξεις τοῦ *Διδασκαλείου* καὶ ζοῦσα ἔντονα τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς, διαισθανόμουν τὶς προθέσεις τοῦ κόσμου, βενιζελικοῦ στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία του στὰ Γιάννινα, ταυτιζόμουν κι ἐγὼ συναισθηματικὰ μαζί του, καὶ ἔνοιωσα λύπη, λιγότερο γιὰ τὴν ἧττα τοῦ Βενιζέλου καὶ περισσότερο γιὰ τὸν ἐξευτελισμὸ ποὺ τοῦ γινόταν καθημερινά, μέσω τῶν ἐφημερίδων, μὲ τὶς εἰρωνεῖες, τοὺς χλευασμούς, καὶ μὲ κάθε εἴδους ἔκφραση, μειωτικὴ γιὰ τὸ κύρος καὶ τὴν προσωπικότητα ἑνὸς πολιτικοῦ, ποὺ εἶχε ξεχωρίσει στὴν ἐποχή του ὄχι μόνο στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικό. Ἦταν φίλος τῶν μεγαλύτερων πολιτικῶν προσωπικοτήτων τῆς Εὐρώπης, ἄσχετο ἂν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸν γέλασαν, δὲν κράτησαν τὶς ὑποσχέσεις τους, ἔβαλαν πάνω ἀπὸ τὴ φιλία τὰ συμφέροντα τῶν χωρῶν τους καὶ θυσίασαν τὴν Ἑλλάδα στὸ βωμὸ αὐτῶν τῶν συμφερόντων... Καὶ ἐνῶ συνέβαιναν ὅλα αὐτά, οἱ Βουβουσιῶτες, δημοσίευαν συνέχεια ἐπιστολὲς στὶς ἐφημερίδες, γιὰ ν' ἀποκαλύψουν καὶ ν' ἀποδείξουν ποιοὶ ἀπ' αὐτοὺς παρέμειναν πιστοὶ Ἕλληνες καὶ ποιοὶ ρουμάνιζαν. Ὁ Γ. Βραζιτούλης π.χ., ἀπαντώντας σ' ἐπιστολὴ συγχωριανοῦ

του ἀνωνυμογράφου, δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, (28-2-35) ρωτοῦσε: *Εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ κοινότητι Βωβούσης ὑπάρχουν δύο φατρίαι, ἡ μὲν ἑλληνίζουσα, ἡ δὲ ρουμανίζουσα;* Ὁ τότε πρόεδρος, συμπλήρωνε, Ἰω. Ράπτης, εἶχε προταθεῖ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μερίδα, κατὰ τὶς κοινοτικὲς ἐκλογές, καὶ μὲ τὶς ψῆφους της ἐκλέχτηκε, ὡς σύμβουλος. Μετὰ τὶς ἐκλογὲς μεταπήδησε στοὺς ρουμανίζοντες καὶ μὲ τὴ βοήθειά τους ἐκλέχτηκε πρόεδρος. Αὐτὰ εἶναι ἀληθινά, κατέληγε, καὶ συνεπῶς ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητας, συνεργαζόμενος μὲ τὴ ρουμανικὴ μερίδα εἶναι συνεργός της, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ μιλάει γιὰ ὑποστήριξη ἐθνικῶν καὶ κοινοτικῶν συμφερόντων. (*Ἤπειρος*, 6-3-35). Τὴν ἄλλη μέρα (7-3-35) ἄλλη ἐπιστολὴ Βωβουσιώτη (Ἀθαν. Μπάκα) κατηγοροῦσε τοὺς Βραζιτούλη, Τσαπάρα καὶ Καζάνα, ὡς συκοφάντες τῶν ἄλλων, ἐπειδὴ ὕστερα ἀπὸ 20 χρόνια εἶχαν χάσει τὶς κοινοτικὲς ἐκλογές, κι ὅτι καμιὰ προπαγάνδα δὲν ἐνεργοῦσε σὲ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Πρόσθετε ἀκόμα, ὅτι παιδιὰ καὶ συγγενεῖς τῶν ἐμφανιζόμενων ὡς ἑλληνοφρονούντων φοιτοῦσαν στὸ ρουμανικὸ γυμνάσιο Ἰωαννίνων ἢ φοιτοῦσαν στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Βουκουρεστίου. Ὁ Ἀθαν. Μπάκας, ὅμως, δὲν ἦταν τὸ κατάλληλο πρόσωπο γιὰ νὰ δώσει μιὰ τέτοια ἀπάντηση. Σὲ ἐπιστολὴ ὁ Ἀπ. Τσαρούχας (*Ἤπειρος*, 8-3-35) ἀπαντοῦσε πὼς ὁ Ἀθ. Μπάκας ἦταν ὁ διευθυντὴς τοῦ ρουμανικοῦ σχολείου Βωβούσας καὶ *ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, ἀπειλῶν τὴν διάλυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ ὑποσχόμενος εἰς τοὺς γονεῖς τῶν τέκνων ὅτι οἱ εἰς τὸ σχολεῖον του προσερχόμενοι μαθηταί, ἔχουσι τὴν πλήρη τοῦ μέλλοντος ἐξασφάλισιν.* Τὸν κατηγοροῦσε καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα καὶ πρότρεπε τὴ Γενικὴ διοίκηση ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτά. Μιὰ διαφοροποιημένη εἰκόνα, σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Ράπτη ὡς προέδρου τῆς κοινότητας Βωβούσας καὶ σὲ ἀντίκρουση ὁρισμένων ἰσχυρισμῶν τοῦ Βραζιτούλη, ἔδινε μὲ ἐπιστολή του ὁ Ἰω. Τσιαπάρας (*Ἤπειρος*, 10-3-35), ποὺ ἔκλεισε καὶ τὴ σχετική, γιὰ τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα στὴ Βωβούσα, συζήτηση.- Μαζὶ μὲ τὰ στελέχη τῆς *Δημοκρατικῆς ἅμυνας*, μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, συνελήφθησαν καὶ ἀρκετοὶ κομμουνιστές, γιὰ διανομὴ ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων, ὄχι βέβαια γιὰ ὑποστήριξη τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου. Τρεῖς ἀπὸ αὐτοὺς καταδικάσθηκαν σὲ διετὴ φυλάκιση.- Τὸ *Κομιτάτον τῆς ἐθνικῆς ἀλβανικῆς ἐλευθερίας*, τὸ ὁποῖο δροῦσε στὸ ἐξωτερικό, ἀποτελούμενο ἀπὸ ἀντίπαλους τοῦ Ἀχμὲτ Ζώγου, δημοσίευσε στὴν ἐκδιδόμενη, στὴ Γενεύη, ἐφημερίδα του *Λίρια Κομπετάρε*, ἄρθρο, στὸ ὁποῖο κατηγοροῦσε ὅτι ἡ δικτατορικὴ κυβέρνηση τοῦ Ζώγου καταπατοῦσε τὰ δικαιώματα τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Ταυτόχρονα ἔκανε ἐπίθεση καὶ ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης, ἐπειδὴ ἡ στάση της ἔδειχνε *τὰς ἰμπεριαλιστικὰς ἀξιώσεις της ἐπὶ ἑνὸς τμήματος τῆς Νοτίου Ἀλβανίας* (Β. Ἠπείρου). Ἡ ἀναφορὰ στὸ ὅτι *ὁ ἀγὼν τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος διὰ τὰ ἐθνικά της δικαιώματα εἶναι μέρος τοῦ μεγάλου πολέμου τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ διὰ τὴν ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτοῦ ἀπελευθέρωσιν*, φανερώνει ὅτι τὸ *Κομιτάτο* ἦταν ἀριστερῶν τάσεων.- Σὲ σύγκρουσή του μὲ ἀπόσπασμα, κοντὰ στὸ Μαζαράκι, στὶς 12 Μαρτίου, σκοτώθηκε ὁ ληστὴς Βασίλειος Καραλῆς, ἐπικηρυγμένος. Ὁ Καραλῆς τοὺς τελευταίους μῆνες εἶχε δημιουργήσει, μὲ τὴ δράση του, πολλὰ προβλήματα στὴν ὕπαιθρο.- Ὁ χαρακτηρισμὸς *μιάσματα*, εἶχε χρησιμοποιηθεῖ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ '60. Τίτλος τῆς *Ἠπείρου* (15-3-1935):

Ἡ ὁριστικὴ καὶ πλήρης ἐκκαθάρισις ἀπὸ τὸ Βενιζελικὸν μίασμα.- Ἀρραβῶνες: Τ. Χρυσοχοΐδης, τμηματάρχης τῆς Γενικῆς διοίκησης Ἠπείρου καὶ ἡ δὶς Π. Βούβαλη, ἀρραβωνιάστηκαν (16-3-35).- Ἀπὸ τὶς 17 Μαρτίου ἄρχισαν πάλι οἱ χοροὶ στὶς Λέσχες, στὰ κέντρα, τὰ σπίτια. Εἶχαν ἀπαγορευτεῖ ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ νόμο.- Οἱ *πεννιὲς* τῆς *Ἠπείρου* ἔγραφαν: *Ἡ ζωὴ ξαναρχίζει!.. Αἱ ...ἀνασταλεῖσαι Ἀπόκρεω ἤρχισαν νὰ ἑορτάζωνται καὶ νὰ χορεύωνται. Ξανάρχισαν οἱ συγκεντρώσεις τῆς «Λέσχης», γίνονται καὶ μερικὰ οἰκογενειακὰ γλεντάκια. Κι ἔτσι θὰ βγῇ κι ὁ καϋμὸς τῶν ἀτυχῶν χορευταράδων, ποὺ βαρύτατα ἐπλήγησαν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση...*- Νέος ἐπιστήμονας: *Ὁ Ἰωάννης Ἀλφρέδου Ἰ. Ἀθανασούλα, δοὺς ἐνώπιον τῶν καθηγητῶν τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Ἀθήνησι Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, τὰς νενομισμένας πτυχιακὰς γραπτὰς καὶ προφορικὰς ἐξετάσεις, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Νομικῆς μὲ τὸν βαθμὸν «ἄριστα», ἀποσπάσας τὰ συγχαρητήρια τῶν κ.κ. καθηγητῶν.* Ἔδωσε τὰς *νενομισμένας γραπτὰς καὶ προφορικὰς ἐξετάσεις...* Γιαυτὸ ἔβγαιναν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καλοὶ ἐπιστήμονες. Ἀπὸ τότε δὲν ἀπόκτησαν τὰ Γιάννινα ἕνα διδάκτορα Νομικῆς τῶν ἀναστημάτων τοῦ Γ. Κωνσταντινίδη καὶ Γ. Μουλαϊμίδη... Οἱ προφορικὲς ἐξετάσεις ἔχουν ἀπὸ καιρὸ καταργηθεῖ. Δὲν ξέρω ἂν διατηροῦνται ἀκόμα σὲ ὁρισμένες σχολές.- Μιὰ γεύση γιὰ τὸ πῶς ἐκδίδονταν τὰ ψηφίσματα ἀποδοκιμασίας κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ κινήματος τοῦ Βενιζέλου, δίνει μὲ ἐπιστολή του ὁ ἀπόστρατος Β. Γκορτζῆς, γνωστὸς καὶ γιὰ τὰ ἱστορικά του δημοσιεύματα. Ἔγραφε λοιπὸν στὴν *Ἤπειρο* (22-3-35): *Ἀνέγνωσα εἰς τὸ φύλλον τῆς 21ης τρ. μηνὸς τὸ ψήφισμα τῶν ἀποστράτων ἀξιωματικῶν ποὺ «ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην των» πρὸς τὸν στρατηγὸν κ. Δημ. Πολίτην, διὰ τὰ μέτρα ποὺ ἔλαβεν κατὰ τὰς κακὰς ἡμέρας, αἱ ὁποῖαι εὐτυχῶς παρῆλθον. Ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦτο εἶδον καὶ κάποιον ταγματάρχην Β. Γκορτζῆν. Δὲν εἶμαι ἐγώ· διότι οὔτε ταγματάρχης εἶμαι, οὔτε ἐκλήθην εἰς γενικὴν συνέλευσιν, οὔτε παρέστην, οὔτε «ἐβόησα», οὔτε ἐψήφισα, οὔτε ἠμπορῶ νὰ καταλάβω διατὶ πρέπει ἐγὼ νὰ εἶμαι «αἰωνίως εὐγνώμων», εἰς τὸν στρατηγὸν διότι ἐκεῖνος ἔπραξε τὸ καθῆκον του. Νὰ τὸν συγχαρῶ, τὸ ἐννοῶ καὶ τὸ πράττω εὐχαρίστως καὶ δημοσίᾳ. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ «αἰωνίως εὐγνώμων» εἶναι ἴσως κάτι ποὺ μόνον ἡ Πατρὶς δύναται νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς καλοὺς καὶ πιστοὺς στρατιώτας της. Δὲν ἔχω λοιπὸν νὰ πράξω ἄλλο τι ἢ νὰ σταυροκοπηθῶ ἐν ἡμέραις Χαιρετισμῶν, διὰ τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς διάφοροι σύνδεσμοι καὶ σωματεῖα ἐκπέμπουν ψηφίσματα, ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ τῶν μελῶν των.*- Ὁ ἀρτισύστατος *Φιλολογικὸς ὅμιλος Ἰωαννίνων*, συνέχισε κάποιες δραστηριότητες μετὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος. Στὶς 23-3-35 ὀργάνωσε ἐκδρομὴ στὸ Νησί, ὅπου μίλησε στὰ μέλη του ὁ πρόεδρος τοῦ *Ὁμίλου* Κων. Στεργιόπουλος μὲ θέμα: *Αἱ Βυζαντιναὶ ἀρχαιότητες.*- Ἀπὸ τὶς 22-3-35 ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὸ κινηματοθέατρο *Εὐστρατιάδη*, ὁ γνωστὸς στὰ Γιάννινα θίασος τοῦ Ξύδη.- *Ἀρραβῶνες:* Σωτήριος Χουλιάρας, καθηγητὴς φιλολογίας καὶ Ἀγλαΐα Δεβέκου, ἀρραβωνιάστηκαν. Ἐπίσης οἱ: Κων. Τσιμπούκης, δικαστικὸς ὑπάλληλος καὶ Ἄρτεμις Δημητριάδη, ὁ Εὐάγγελος Εὐαγγέλου καὶ ἡ Ἰουλία Κατσάνου...- Στὴν παρέλαση τῶν σχολείων κατὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς 25ης Μαρτίου, γιὰ πρώτη φορὰ παρήλασε καὶ τὸ ρουμανικὸ γυμνάσιο. Τὴν ἴδια μέρα στὴν ἐκδήλωση ποὺ ὀργανώθηκε στὴ *Ζωσιμαία σχολὴ* γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἐπέτειο, ἀπάγγειλαν δικά τους

ποιήματα 4 μαθητὲς τῆς σχολῆς, οἱ: 1) Ἀ. Ἀντώνογλου τὸ ποίημά του *Ἡ 25η Μαρτίου*. (Δὲν θὰ ἦταν ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὁ μαθητὴς αὐτός, μᾶλλον γυιὸς ἀξιωματικοῦ ἢ δημοσίου ὑπαλλήλου), 2) Φάνης Ματσόπουλος, *Ἡ ἐθνική μας γιορτή*, 3) Νικ. Χάμος, *Στὶς ἱερὲς σκιὲς* καὶ 4) Μ. Γάκης, *Τὸ τραγούδι τῆς Λευτεριᾶς*. Σχόλιο ἐπαινετικὸ καὶ γιὰ τοὺς τέσσερες ἔγραψε ὁ Χρηστοβασίλης (*Ἐλευθερία*, 1-4-35).- *Θάνατοι* (τέλη Μαρτίου): Ἀγγελικὴ Π. Στούπη, *μία τῶν γηραιοτέρων δεσποινῶν τῶν Ἰωαννίνων*, μητέρα τοῦ δικηγόρου Ἀθ. Στούπη, Γλυκερία Κατσῆ, ἀδελφὴ τοῦ Ἀχιλλέα Βάντζιου.

Οἱ συλληφθέντες τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης*, κρατούμενοι στὸ Στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο, περίμεναν τὴ δίκη τους ἀπὸ τὸ Ἔκτακτο στρατοδικεῖο, μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῶν ἀνακρίσεων. Μαζί τους θὰ δικάζονταν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοί, ποὺ σχεδίαζαν κίνημα, ὑπὲρ τοῦ Πλαστήρα. Στὶς *Πεννιὲς* τῆς *Ἠπείρου* (29-3-35) ἀναφέρονται, εὐθυμογραφικὰ πάντοτε, κάποια στοιχεῖα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν κρατούμενων *Βενιζελοπλαστηρικῶν: Ὁ κ. Γ. Καγιᾶς ρίχνει διαρκῶς τὰ χαρτιά, ὅλα τὰ εἴδη τῆς πασιέντζας, καὶ ρωτάει ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ: «σιὰ βγοῦμε, ζὲ σιὰ βγοῦμε»* (ἦταν Κρητικός). *Ὁ κ. Κ. Φρόντζος στὴν ἀρχὴ ἐπόζαρε καὶ ἐκαμάρωνε διὰ τὴν σύλληψιν, ἀλλὰ παρερχομένων τῶν ἡμερῶν ἐγένετο κατηφής. Ὁ κ. Ν. Σακελλαρίδης μοναδικὸν παράπονον εἶχεν, ὅτι ὑπῆρχαν καὶ μερικοὶ σελέμηδες μεταξὺ τῶν κρατουμένων, οἱ ὁποῖοι ἔτρωγαν ἀπὸ τὸ φαΐ τῶν ἄλλων. Ὁ Γεωργουλάκης ἀρνεῖται ἀκόμα νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ κινήματος!* Φυσικὰ δὲν ἦταν ἔτσι τὰ πράγματα. Εἶχα τὴν τύχη νὰ συνεργαστῶ, μεταπολεμικά, μὲ τὸν Κ. Φρόντζο, στὸ χῶρο τῆς *Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν* (ἦταν πρόεδρός της, ὡς τὸ θάνατό του, καὶ ἤμουν γενικὸς γραμματέας) καὶ πολλὲς φορὲς τὸν ρωτοῦσα γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη τῆς ζωῆς του. Ὅσα μοῦ διηγήθηκε μποροῦν ν' ἀποτελέσουν ἰδιαίτερη συγγραφή. Ἐκεῖνο ποὺ μὲ βεβαίωνε κατηγορηματικὰ ἦταν ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, κανένας δὲν εἶχε χάσει τὸ θάρρος του. Μὲ τοὺς ἄντρες τῆς φρουρᾶς εἶχαν ἀναπτύξει πολὺ καλὲς σχέσεις καὶ τοὺς ἐξυπηρετοῦσαν σ' ὅ,τι ἤθελαν. Κατηγορηματικὸς ἦταν ἐπίσης ὁ Φρόντζος στὸ ὅτι μὲ τοὺς ὑπόδικους ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπαξιωματικούς, ἡ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα* τῶν Γιαννίνων δὲν εἶχε καμιὰ σχέση.

Στὸ μεταξὺ στὴν ὕπαιθρο ἡ μία ἐκδήλωση διαδεχόταν τὴν ἄλλη γιὰ νὰ καταδικαστεῖ ἡ ἐπανάσταση κι ὁ *ἀναθεματισμένος* ἀρχηγός της, ὁ Βενιζέλος. Μὲ τοὺς ἴδιους ρυθμοὺς ξεφύτρωναν καὶ οἱ *Λαϊκοὶ πολιτικοὶ σύλλογοι*, στοὺς ὁποίους ἐγγράφονταν ὅλοι οἱ «ἀποσκηρτίσαντες» ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* (οἱ περισσότεροι θὰ ξαναγύριζαν ἀργότερα στὸ κόμμα τους). Στὴ Ζίτσα, προπύργιο τοῦ Βενιζελισμοῦ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, δὲν ἔφτασε ὁ ἕνας *Λαϊκὸς Πολιτικὸς σύλλογος*, ἱδρύθηκε καὶ δεύτερος. Μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς συνεχιζόταν καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τῶν βενιζελοδημοκρατικῶν ἀπὸ τὴ διοίκηση, τὴν κρατική, τῶν δήμων καὶ κοινοτή-

των. Στὸ Δῆμο Ἰωαννιτῶν, μὲ ἀπόφαση τῆς Γενικῆς διοίκησης ἀπολύθηκαν οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι Ἀρ. Λεύκοβιτς, Σ. Γκιζᾶς, Γ. Καζαντζῆς, Σπ. Τζώρτζης, Δ. Τσινάβος, Γ. Κοράκης, Εὐαγ. Φρίγκας, Κ. Ρώϊμπας (πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου). Στὴ θέση τους διορίστηκαν οἱ Ἀδ. Τσατσάνης, Β. Λάππας, Σ. Συρμακέσης, Τριανταφύλλου, Θ. Βούρης, Νούσιας, Κυρ. Ξανθός, Ι. Παπαζήσης, Τσονίδης, Ν. Γούσιας, Ἠλ. Νεγρίν, Β. Γιαννάκος, ὡς σύμβουλοι καὶ Δ. Μαλετσίδης καὶ Ἀν. Βλαχόπουλος, ὡς δημοτικοὶ πάρεδροι. (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 24-4-35. Κάποιο λάθος ὑπάρχει γιατὶ δημοτικὸς σύμβουλος διορίστηκε καὶ ὁ Γρ. Σακκᾶς, ὡς πρῶτος ἐπιλαχὼν κατὰ τὶς τελευταῖες δημοτικὲς ἐκλογές. Ὁ Σακκᾶς εἶχε δημοσιεύσει στὴν *Κραυγὴ* τῆς 30-3-35, ἕναν ἄλλο κατάλογο ἀπολυθέντων συμβούλων καὶ διορισθέντων ἀντικαταστατῶν τους. Στὸν κατάλογο τῶν ἀντικαταστατῶν περιλαμβανόταν κι ὁ Δημ. Πανίδης, διευθυντὴς τοῦ *Κήρυκος*, ὁ διορισμὸς τοῦ ὁποίου ἐξόργισε τὸ Γρ. Σακκᾶ καὶ κατηγόρησε ὅσους τὸν εἰσηγήθηκαν στὴ Γενικὴ διοίκηση. Δὲ μάθατε -τοὺς ἔγραφε- (*Κραυγή*, 30-3-35) ὅτι ὁ Πανίδης συνελήφθη στὴν Ἀθήνα, δὲ διαβάσατε τὰ ἄρθρα ποὺ δημοσίευε στὴ *ρυπαροφυλλάδα του* πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκρηξη τοῦ κινήματος στὶς 25, 26 καὶ 27 Φεβρουαρίου; *Ἕλληνες κινδυνεύει ἡ Δημοκρατία*, ἔγραφε. *Ἐγγραφεῖτε εἰς τὰς παρατάξεις σας. Θὰ παραταχθῶμεν καὶ θὰ προτάξωμεν τὰ στήθη μας. Θὰ ἔλθῃ ὁ μοιραῖος ἐκδικητὴς* (ὑπονοώντας τὸν Πλαστήρα) *καὶ θὰ πατάξῃ τοὺς κυβερνῶντας...* Αὐτὸν βρήκατε νὰ διορίσετε; Τελικά, ὁ Πανίδης δὲ διορίστηκε.

Μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον παρακολουθοῦσαν οἱ Γιαννιῶτες, καὶ μὲ συναισθήματα ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδεολογία τους, τὴ μεγάλη δίκη τῶν ἀξιωματικῶν ποὺ εἶχαν ἐπαναστατήσει στὴν πρωτεύουσα. Οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες (οἱ κυβερνητικές, οἱ ἄλλες δὲν ἐκδίδονταν ἀκόμα) γίνονταν ἀνάρπαστες, εἶχαν ἐκτενέστατες περιγραφὲς τῆς δίκης μ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες. Ἀλλὰ καὶ οἱ γιαννιώτικες κυβερνητικές, κυρίως ἡ ἡμερήσια *Ἤπειρος*, διέθετε ἀρκετὲς στῆλες γιὰ τὶς ἀνταποκρίσεις, γύρω ἀπὸ τὴ δίκη. Κοινὴ πεποίθηση ἦταν ὅτι οἱ ἐπικεφαλῆς, τουλάχιστον, Σαράφης, Τσιγάντες, Στεφανάκης θὰ καταδικάζονταν σὲ θάνατο. Ἐξάλλου ὁ κυβερνητικὸς ἐπίτροπος Βαγενᾶς στὴν ἀγόρευσή του ζήτησε τὴ θανατικὴ καταδίκη ὄχι μόνο αὐτῶν, ἀλλὰ κι ἄλλων δέκα ἀκόμα. Ἡ ἀπόφαση ἀνακούφισε τοὺς *Φιλελεύθερους*, ἀλλὰ προξένησε ἀγανάκτηση σὲ μεγάλη μερίδα *Λαϊκῶν*. Κανένας δὲν εἶχε καταδικαστεῖ σὲ θάνατο. Ἀπηχώντας τὶς ἀπόψεις τῶν ἀγανακτισμένων *Λαϊκῶν*, ἡ *Ἤπειρος* δημοσίευσε ἄρθρο μὲ τίτλο: *Ἡ ἀπόφασις τοῦ Στρατοδικείου Ἀθηνῶν προκαλεῖ ἐξέγερσιν μερίδος τῆς κοινῆς γνώμης* (2-4-35). Ἀκολουθοῦσαν σχόλια γιὰ τὴν ἀπόφαση, ἡ λογοκρισία ὅμως τὰ ἔκοψε. Ἄφησε μόνο νὰ δημοσιευθεῖ ὁ λόγος τοῦ Π. Τσαλδάρη. Δεύτερη ἀπόπειρα σχολιασμοῦ, στὶς 3-4-35, περικόπηκε κι αὐτὴ ἄγρια. Ἀπὸ τὸ ἄρθρο-σχόλιο

ἔμεινε μόνο τὸ μισό, ἐκεῖνο ποὺ ἀνταποκρινόταν στὸν τίτλο: *Πειθαρχοῦμεν*. Λογοκριμένη στὴ μισὴ πρώτη σελίδα της ἐκδόθηκε ἡ Ἤπειρος καὶ στὶς 7-4-35. Τί ἔγραφε στὰ κείμενα ποὺ ἀφαιρέθηκαν, ἄγνωστο. Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς δὲν πειθαρχοῦσε πάντοτε στὴν αὐστηρὴ κυβερνητικὴ γραμμή, ἦταν ἀτίθασση, *ἀλυχτοῦσε*, ὅπως συνεχῶς τὴν κατηγοροῦσε ὁ Χρηστοβασίλης. Ἔτσι ἡ «αἱρετική» της θέση τῆς ὑπαγόρευσε νὰ δημοσιεύσει (28-3-35) τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς ἀναγνώστη της, ποὺ εἶχε μεταβεῖ στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία, μετὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος καὶ ἔφριξε μὲ τὰ ὅσα εἶδε. Παραθέτουμε ἕνα ἀπόσπασμα: *...Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδώσω τὴν πραγματικότητα. Ἀπὸ τὰς Σέρρας ποὺ ξεκίνησα μέχρι τὸ Κάτω Νευροκόπιον, ἔφριξα κυριολεκτικῶς, ὡς θὰ ἔκαμε πᾶς, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς φλέβας ρέει αἷμα ἑλληνικόν. Κατώτεροι καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ παρεδίδοντο σιωπηρῶς εἰς τοὺς τσολιάδες καὶ ἐδέροντο ἀνηλεῶς ὑπ' αὐτῶν. Εἶδον ἰδίοις ὄμμασιν ταγματάρχην νὰ γρονθοκοπῆται ὑπὸ τῶν τσολιάδων καὶ εὑρῆκα στοὺς δρόμους ἐπωμίδας λοχαγοῦ καὶ ἀντισυνταγματάρχου πεταμένας, διὰ τὰς ὁποίας ἐθυσίασαν τὰ καλλίτερα χρόνια τῆς ζωῆς των στὰ σχολεῖα, ἂν ὄχι καὶ τὴν ζωήν των εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἀλλὰ τὸ χειρότερον: ἐγέμισαν οἱ κάμποι καὶ οἱ ράχες ἀπὸ πολεμικὸν ὑλικόν. Νυχθημερὸν μετέφεραν κάρρα ὁλόκληρα ἀπὸ τοιοῦτον ὑλικόν, πληρωμένον μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἂς ὄψωνται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως αὐτοὶ οἱ μωροφιλόδοξοι...* Κάποιες μαρτυρίες, ἀναφερόμενες στὸ στρατιωτικὸ ὑλικὸ τῶν ἐπαναστατῶν, μιλοῦν γιὰ ἀποστολὴ μεγάλων ποσοτήτων ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας. Εἶναι σίγουρο πὼς οἱ Ἰταλοὶ βοήθησαν τὸ Βενιζέλο στὸ κίνημά του, σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς πρώην μεγάλους φίλους του, Γάλλους καὶ Ἄγγλους, οἱ ὁποῖοι ὑποστήριξαν τὴν κυβέρνηση Τσαλδάρη (ὅπως καὶ ἡ Γιουγκοσλαβία). Ἔστειλαν μάλιστα καὶ τοὺς στόλους τους στὸν Πειραιᾶ, γιὰ νὰ ὑποδηλώσουν αὐτὴ τὴ συμπαράσταση. Ἡ Ἰταλία, ἀντίθετα, δὲν ἔστειλε δικά της πλοῖα.

Τὸ πνεῦμα τῆς αὐστηρῆς κυβερνητικῆς γραμμῆς καὶ τῶν ἀδιάλλακτων, ἐξέφραζαν ἡ *Ἐλευθερία* καὶ ἡ *Κραυγή*. Ἐνδεικτικοὶ οἱ τίτλοι τῆς *Κραυγῆς: Θάνατος στοὺς ἀντάρτες! Κρεμάλα καὶ θάνατος εἰς τοὺς ἀπαισίους δολοφόνους, Ὁ λαὸς ἀξιοῖ καθαρμόν.* Γράφοντας γιὰ «καθαρμὸ» ἡ *Κραυγὴ* ἐννοοῦσε ὄχι τόσο τὴν ἐκδίωξη ἀπὸ τὸ στράτευμα ὅλων τῶν δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόλυση ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, δημοκρατικῶν φρονημάτων. *Αἱ ἄκανθοι ὀφείλουν νὰ ἐκριζωθοῦν διὰ νὰ ριφθοῦν εἰς τοὺς δρόμους, ὡς ἄχρηστοι καὶ ἐπιβλαβεῖς.* Ἤδη ἡ Γενικὴ διοίκηση, μὲ συγκρότηση εἰδικῆς ὑπηρεσίας, εἶχε καταρτίσει κατάλογο ὅλων τῶν ὑπαλλήλων, *οἵτινες διακρίνονται διὰ τὰ Βενιζελοπλαστηρικά τους αἰσθήματα*, σὲ λίγο θάρχιζε ἡ κάθαρση. Τὸ «οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις» τοῦ Καλκάνη, ἀποκτοῦσε οὐσιαστικὸ περιεχόμενο... Φυσικὰ τὸ ὄνομα τοῦ Βενιζέλου ξηλώθηκε ἀπὸ παντοῦ. Μετὰ τὴ δοξολογία στὴ Μητρόπολη γιὰ τὴν

καταστολὴ τοῦ κινήματος, *ὁμὰς διακοσίων συμπολιτῶν μετέβη καὶ καθῄρεσε τὰς ἐπιγραφὰς «πλατείας Βενιζέλου», ἀντικαταστήσας ταύτας δι' ἐπιγραφῶν τοῦ ὀνόματος τοῦ «Ἐθνικοῦ κυβερνήτου»* (Παν. Τσαλδάρη). (*Κραυγή*, 14-3-35). Τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο, μὲ τὴ νέα του σύνθεση προγραμμάτιζε τὴ μετονομασία τῆς *πλατείας Ἀμύνης σὲ πλατεῖα Γ. Κονδύλη, τῆς ὁδοῦ Δαγκλῆ εἰς ὁδὸν Κων. Καλκάνη καὶ τῆς ὁδοῦ Μπότσαρη εἰς ὁδὸν Δημ. Βλαχλείδη. Ὡσαύτως ἐπικρατεῖ σκέψις* -ποὺ πραγματοποιήθηκε- *ὅπως ἀναρτηθῇ εἰς τὸ Μέγαρον Σακελλαρίου (πρώην Γενικῆς διοικήσεως) ἡ καὶ ἄλλοτε εὑρισκομένη πλάξ μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Ἐνταῦθα ἀνεκηρύχθη Βασιλεὺς ὁ Κωνσταντῖνος ΙΒ΄.*

Στὶς 18 Ἀπριλίου ἄρχισαν οἱ συνεδριάσεις τοῦ Α΄ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου. Ἐκδίκαζε τὶς ὑποθέσεις τῶν στελεχῶν τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* καὶ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν τῶν κατηγορούμενων γιὰ ἀνάμιξη στὴν ἐπανάσταση. Κατηγορούμενοι ποὺ παραπέμπονταν: α) *Ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ* ἦταν οἱ: Γ. Γεωργουλάκης, ἀπόστρατος λοχαγός, Κουλούρης, λοχίας, Κορομιχαλάκης, λοχίας, Μοτσενῖγος, Σμπήλιας Σκαλιδάκης, Βενέτης, λοχίες καὶ Παπουτσῆς, δεκανέας. β) *Ἐπὶ ἠθικῇ αὐτουργίᾳ*, παραπέμποντα ὁ ταγματάρχης Νικολακάκης κι ὁ λοχαγὸς Καψῆς. γ) *Ἐπὶ παραβάσει τοῦ ἄρθρου 130, ἤτοι ἐπὶ ἀποκρύψει*, κατηγορούμενοι ἦταν οἱ λοχίες Ἀβδελίδης, Γραμμένος καὶ Ζησόπουλος, ὁ δεκανέας Σαμουήλης καὶ ὁ στρατιώτης Χαλκίδης, καθὼς καὶ οἱ: Γ. Καγιᾶς, δικηγόρος, πρώην βουλευτής, Ν. Σακελλαρίδης, συνταξιοῦχος καθηγητής, πρόεδρος *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* καὶ Κων. Φρόντζος, δικηγόρος, γενικὸς γραμματέας τῆς ὀργάνωσης. (Εἶχαν συλληφθεῖ πολλοὶ ἀπὸ τὴ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα*, ἀλλὰ δὲν παραπέμφθηκαν). Ἡ σύνθεση τοῦ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου: Πρόεδρος ὁ Χαρ. Κατσιμῆτρος, συνταγματάρχης. Στρατοδίκες, Γερ. Λαυράνος καὶ Χυτήρης, συνταγματάρχες, Σαλβάνος καὶ Ραυτόπουλος, ἀντισυνταγματάρχες. Κυβερνητικὸς ἐπίτροπος ὁ λοχαγὸς Μπασιάκος καὶ γραμματέας ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Π. Λεκάντας. Ἡ δίκη κράτησε ἀπὸ τὶς 18 ὡς τὶς 22 Ἀπριλίου. Κατέθεσαν πολλοὶ μάρτυρες, 84 κατηγορίες καὶ πάνω ἀπὸ 30 ὑπεράσπισης. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση οἱ Κ. Φρόν-

Χαρ. Κατσιμῆτρος, ὑποστράτηγος. Ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν ὀχυρῶν τοῦ Καλπακίου, πάνω στὰ ὁποῖα συντρίφτηκε ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση, κατὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1940-41 καὶ κερδήθηκε ἡ πρώτη μάχη.

τξος, Ν. Σακελλαρίδης, Γ. Καγιᾶς, ὁ ταγματάρχης Νικολακάκης, ὁ λοχαγὸς Καψῆς, οἱ λοχίες Ἀβδελίδης, Ζησόπουλος καὶ Γραμμένος καὶ οἱ δεκανεῖς Παπουτσῆς καὶ Σαμουήλης, *ἐκηρύχθησαν ἀθῶοι λόγῳ ἀμφιβολιῶν.* Ἀθῶος ἐπίσης κι ὁ λοχίας Σκαλιδάκης, *λόγῳ πλήρους συγχίσεως.* Καταδικάστηκαν οἱ: Γ. Γεωργουλάκης, σὲ φυλάκιση 45 ἡμερῶν, ὁ λοχίας Κουλούρης σὲ 2 ἐτῶν, ὁ λοχίας Μοτσενῖγος σὲ 15 μηνῶν, οἱ Σμπήλιας καὶ Κορομιχαλάκης, λοχίες σὲ 13 μηνῶν κι ὁ στρατιώτης Χαλκίδης σὲ 6 μηνῶν, μὲ τριετὴ ἀναστολή. Οἱ ἀθωωτικὲς ἀποφάσεις γιὰ τὰ πολιτικὰ στελέχη καὶ οἱ μικρὲς ποινὲς ποὺ ἐπιβλήθηκαν στοὺς ὑπαξιωματικούς, καθὼς κι ὁ τρόπος διεξαγωγῆς τῆς δίκης, εἶχαν εὐμενὴ ἀπήχηση στὴν κοινὴ γώμη. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἔγραψε σχετικὰ (23-4-35): *Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπογραμμίσωμεν ἰδιαιτέρως τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν, ὡς καὶ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν μεθ' ἧς διεξήχθη ἐπὶ πενθήμερον ἡ διαδικασία ὑπὸ τοῦ Α΄ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου τῆς πόλεώς μας κατὰ τὴν δίκην τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ τῶν μελῶν τῆς «Δημοκρατικῆς ἀμύνης». Ὁ κ. πρόεδρος τοῦ Στρατοδικείου καὶ οἱ κ.κ. στρατοδῖκαι ἐξησφάλισαν, διὰ τὴν τόσον σοβαρὰν αὐτὴν ὑπόθεσιν, τὸ ἀβίαστον, εἰς τρόπον ὥστε, εἴς τε τοὺς κατηγορουμένους καὶ τὴν ὑπεράσπισιν, νὰ παρασχεθῇ ὁ χρόνος καὶ τὰ μέσα τῆς ἀμύνης. Ἡ διαδικασία ὑπῆρξεν ἐξονυχιστικὴ καὶ δικαίως λοιπὸν ἡ ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις εὗρε εὐμενεστάτην ἀπήχησιν οὐχὶ μόνον εἰς τὸν ἔξωθι τῆς αἰθούσης τοῦ Στρατοδικείου ἐναγωνίως ἀναμένοντα κόσμον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν κοινὴν γνώμην τῆς πόλεως.* Ἀνάλογο σχόλιο ἔγραψε καὶ ἡ *Ἤπειρος,* (21-4-35) γιὰ νὰ ὑπογραμμίσει καὶ τὴν πολιτικὴ διάσταση τοῦ θέματος: *Ὁ τρόπος καθ' ὃν διεξάγεται ἡ ἀκροαματικὴ διαδικασία ἐνώπιον τῶν ἐκτάκτων Στρατοδικείων τῆς πόλεώς μας, ἐκδικαζόντων τὰς κατηγορίας κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν παραρτημάτων τῆς «Δημοκρατικῆς ἀμύνης» εἰς τὰς διαφόρους Ἠπειρωτικὰς πόλεις, καταδεικνύει τὴν βαθεῖαν καὶ οὐσιώδη διαφορὰν μεταξὺ τοῦ Βενιζελισμοῦ καὶ ἡμῶν, ὅσον ἀφορᾶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν: Τὰ στρατοδικεῖα τῶν Βενιζελικῶν ἐπαναστάσεων ἔστελλαν ἀναπολογήτους εἰς τὴν σφαγὴν δεκάδας ἀθώων πολιτῶν. Σήμερον, μετὰ ἕνα ἐθνοκτόνον κίνημα, ἡ ἐκδίκασις τῶν ὑποθέσεων τῶν κινηματιῶν, γίνεται μὲ κάθε σεβασμὸν πρὸς τοὺς κατηγορουμένους, ἔχοντας ὅλην τὴν ἐλευθερίαν νὰ ὑπερασπισθοῦν ἑαυτούς.* Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ εὐχαριστήριο ποὺ δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες ὁ Γ. Καγιᾶς, μετὰ τὴν ἀπαλλαγή του: *Ὑπῆρξε βαθεῖα δι' ἐμὲ* -ἔλεγε σὲ μιά του παράγραφο- *ἱκανοποίησις καὶ παρηγορία ἡ ἐκδηλωθεῖσα ὁμαδικὴ συμπάθεια τῆς κοινῆς γνώμης τῆς Ἠπείρου, ἀδιακρίτως πολιτικῶν φρονημάτων, καὶ μετὰ συγκινήσεως καὶ φιλοφροσύνης θὰ ἀναμιμνήσκωμαι τὴν ὑψηλόφρονα στάσιν καὶ τὸ ἐκδηλωθὲν ἐνδιαφέρον παρ' ἐκλεκτῶν συμπολιτῶν τῆς ἀντιπάλου πολιτικῆς παρατάξεως, ὧν τινές, ἀψηφοῦντες ἐνδεχομένας παρεξηγήσεις, ἐνεφανίσθησαν καὶ ἐνώπιον τοῦ Στρατοδικείου καὶ μετὰ παρρησίας ἐξέ-*

θεσαν τὴν γνώμην των. Ἡ τελευταία αὕτη περιπέτεια ἀπέδειξε περιφανῶς τὴν πολιτικὴν ἡμερότητα τῶν ἠθῶν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀνωτέραν πολιτικήν του διαπαιδαγώγησιν, ἀρετὰς διὰ τὰς ὁποίας δικαιοῦται εὐλόγως νὰ εἶναι ὑπερήφανος. Γιὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς ποὺ μετεῖχαν ὡς δικαστὲς στὰ Στρατοδικεῖα Ἰωαννίνων τὸ «οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις» τοῦ Καλκάνη, δὲν εἶχε ἀπήχηση.

Στὸ Β΄ Ἔκτακτο Στρατοδικεῖο, ἀποτελούμενο ἀπὸ τούς: Γερ. Ραζῆ, συνταγματάρχη, πρόεδρο καὶ στρατοδίκες τοὺς λοχαγούς: Ἀντ. Παπαχρήστου, Κων. Ἀποστολίδη, Οἰκονομίδη, Β. Κωστῆ, Δημ. Κωστάκη καὶ Τσίκο, μὲ κυβερνητικὸ ἐπίτροπο τὸν ἐπιστρατευθέντα δικαστικὸ Δαβαρούκα καὶ γραμματέα τὸν Ἰωάν. Ράμφο, ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Στρατιωτικῆς Δικαιοσύνης (γιαυτόν, ὑπασπιστὴ τοῦ Φρουραρχείου ἀργότερα, ἔχω γράψει πολλὰ στὶς ἀναμνήσεις μου: *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν*, τόμ. Α΄ Ἰωάννινα 1992), δίκασε σὲ δυὸ ξεχωριστὲς συνεδριάσεις, τὰ μέλη τῶν παραρτημάτων τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* Πάργας καὶ Πρέβεζας. Κατηγορούμενοι ἀπὸ τὴν Πάργα ἦταν οἱ: Ἰ. Μελίδης, πρόεδρος τῆς ὀργάνωσης Πάργας, Δ. Κόκκορης, γραμματέας, Ἰ. Νούσης, Μ. Βάσος, Σ. Εὐθυμιάδης, Γ. Βαρβιτσιώτης, δικηγόρος καὶ Γ. Μακρῆς. Οἱ κατηγορίες ἦταν βαρειές. Γνώριζαν, ἔλεγε, ἡ κατηγορία, τὰ τοῦ κινήματος, εἶχαν καταρτίσει κατάλογο προγραφῶν, καθὼς καὶ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα. Οἱ Μελίδης καὶ Κόκορης κηρύχτηκαν ἔνοχοι καὶ τοὺς ἐπιβλήθηκαν ποινὲς φυλάκισης, 8 μῆνες στὸν πρῶτο καὶ 6 στὸ δεύτερο. Οἱ ἄλλοι ἀθωώθηκαν. Ἡ δίκη κράτησε ὅλη τὴ μέρα τῆς 19-4-35 ὡς τὰ μεσάνυχτα. Ἀπὸ τὶς 20-4-35 ἔγινε -καὶ κράτησε δυὸ μέρες- ἡ δίκη τῶν μελῶν τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* Πρέβεζας. Κατηγορούμενοι ἦταν οἱ: Ἰωάν. Μούρκας, Β. Παπαγεωργίου, Μ. Μπομποτσάρης, Ν. Μπεριτσούλας, Γ. Μακρῆς, Π. Ἀναγνωστόπουλος, Χ. Φαρμάκης καὶ Π. Τζίμας. Κατηγορία: *...διετέλουν ἐν γνώσει τοῦ ἐκραγέντος κινήματος καὶ τὸ ἀπεσιώπησαν.* Ὅλοι οἱ κατηγορούμενοι ἀθωώθηκαν. Στὶς 2-5-35 ἄρχισε ἡ λειτουργία τοῦ Γ΄ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου μὲ πρόεδρο τὸ συνταγματάρχη Χαρ. Κατσιμῆτρο καὶ στρατοδίκες τοὺς συνταγματάρχες Ραζῆ καὶ Μελᾶ καὶ τοὺς ἀντισυνταγματάρχες Σταῦρο καὶ Ἀμβράζη (τῆς Χωροφυλακῆς).

Δημ. Κωστάκης, ταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ κατὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1940-41. Ἀπὸ τὶς ἡρωϊκότερες μορφὲς τοῦ ἀγώνα. Τὰ πυροβόλα του ποτὲ δὲ λάθευαν. Ἔστελναν τὶς ὀβίδες ἀκριβῶς στὸ στόχο τους.

Κυβερνητικὸς ἐπίτροπος ὁ λοχαγὸς Μπασιάκος καὶ γραμματέας ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Π. Λεκάντας. Οἱ κατηγορούμενοι τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμυύνης* Ἄρτας ἦταν πολλοί: οἱ Κοτσαρίδας, δικηγόρος, Γκίζας, γιατρός, Σεγκούνας, δικηγόρος, Εὐρ. Καζαντζῆς, δικηγόρος, Παλαιοδῆμος, γιατρός, Κουφάλας, κτηματίας, Β. Ἀγραφιώτης, κτηματίας, Εὐταξίας, δικηγόρος, Κονταξῆς, δικηγόρος, Δ. Πέτσας, Π. Τόλης, Ἠλ. Τσέτης καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες στὴν Ἄρτα ταγματάρχες Λαγὸς καὶ Ρικάκης. Κατηγορία: *Παρασιώπησις πράξεως ἐσχάτης προδοσίας*. (Οἱ περισσότεροι τῶν κατηγορουμένων ἦταν ἐξέχοντα μέλη τῆς Ἀρτινῆς κοινωνίας καὶ διέπρεψαν μεταπολεμικὰ στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πολιτική). Ἡ ἀπόφαση ἐκδόθηκε στὶς 5-5-35. Ὅλοι οἱ κατηγορούμενοι, πολίτες καὶ στρατιωτικοί, ἀθωώθηκαν. Στὰ Γιάννινα, τέλος, δικάστηκαν (6-5-35) καὶ τὰ μέλη τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* τῆς Κέρκυρας. Τὸ Στρατοδικεῖο (πρόεδρος καὶ πάλι ὁ Χαρ. Κατσιμῆτρος) εἶχε τὴν ἴδια σύνθεση, μὲ ἐκείνη ποὺ δίκασε τοὺς Ἀρτινούς. Κατηγορούμενοι οἱ: Π. Μπαϊράμης, ἀπόστρατος ἀντισυνταγματάρχης, Σπ. Τσοκαρίνης, ἔμπορος, Ἀν. Κορυτάκης, ἔμπορος καὶ Σπ. Παπαβλασόπουλος, δικηγόρος. Ὅλοι ἀθωώθηκαν.

Στὸ μεταξὺ ἡ Οἰκονομικὴ ἐφορεία Δωδώνης, στηριζόμενη στὸν ἀναγκαστικὸ νόμο, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν κατάσχεση τῶν περιουσιῶν τῶν στασιαστῶν τῆς 1ης Μαρτίου καὶ τῶν συγγενῶν τους, προχώρησε στὴν κατάσχεση τῶν περιουσιῶν πολλῶν Ἠπειρωτῶν, ἀλλὰ καὶ στρατιωτικῶν, καταγόμενων ἀπὸ ἄλλες περιφέρειες. Ἐνδεικτικὰ σημειώνω τὴν κατάσχεση περιουσιῶν τῶν: Γεωργ. Καγιᾶ, Κων. Φρόντζου, Νικ. Σακελλαρίδου, Ἀντ. Καμάρα, Παν. Σιάτρα, λοχαγοῦ, Λεων. Σιωμάκου λοχαγοῦ, Βασ. Κώτσια, λοχαγοῦ, Ἀπ. Μέλιου, λοχαγοῦ, Γ. Νικολαΐδου, λοχαγοῦ, Σπ. Παπαμιχαήλ, ὑπολοχαγοῦ, Χρ. Ζέρβα, ὑπολοχαγοῦ, Θ. Τσελέφα, ὑπολοχαγοῦ, Ἀθ. Βακάλη, ἀνθυπολοχαγοῦ, Θ. Λιάκου, λοχαγοῦ. Οἱ περιουσίες ἀποδόθηκαν, μετὰ τὴν ἀθώωση τῶν παραπεφθέντων στὰ Στρατοδικεῖα, καθὼς κι ὅσων δὲν εἶχαν φτάσει ὡς ἐκεῖ.

Ὅλες οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν τὰ πρακτικὰ τῶν δικῶν, λεπτομερέστερα ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Διαβάζονταν μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ ἀγωνία ἀπὸ τοὺς Γιαννιῶτες, τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἀθηναϊκές, ποὺ δημοσίευαν λεπτομερῆ πρακτικὰ τῶν δικῶν ποὺ γίνονταν στὴν Ἀθήνα, τὴ Θεσσαλονίκη, τὴν Καβάλλα κι ἄλλες πόλεις. Ἡ ἐκτέλεση ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ποὺ καταδικάστηκαν σὲ θάνατο τῶν Ἀν. Παπούλα καὶ Μιλτ. Κοιμήση, στὴν Ἀθήνα, καθὼς καὶ τοῦ ἐπίλαρχου Βολάνη, στὴ Θεσσαλονίκη, δημιούργησε ἀντιφατικὰ συναισθήματα στοὺς ὀπαδοὺς τῶν κομμάτων. Ἱκανοποίηση αἰσθάνθηκαν μόνο οἱ φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* (μιλῶ γιὰ τὶς ἀντιδράσεις ποὺ παρατηρήθηκαν στὰ Γιάννινα), αὐτοὶ ποὺ δὲν ξεχνοῦσαν πὼς οἱ Παπούλας καὶ Κοιμήσης ἦταν, ὁ πρῶτος μάρτυρας κατηγορίας καὶ ὁ δεύτερος μέλος τῆς Ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ὑπεύθυνους

τῆς καταδίκης καὶ ἐκτέλεσης τῶν 6 *Λαϊκῶν* πολιτικῶν ἀρχηγῶν. Βέβαια ἡ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα* τὴν ὁποία διοικοῦσαν, δὲν ἦταν ἀμέτοχη οὔτε στὴν προπαρασκευὴ τῆς ἐπανάστασης, οὔτε κατὰ τὴν ἐκδήλωσή της. Πάντως ἀπὸ μεγάλη μερίδα τῶν *Λαϊκῶν* κι ὁλόκληρη τὴ βενιζελοδημοκρατικὴ παράταξη, οἱ ἐκτελέσεις χαρακτηρίστηκαν ὡς ἀντεκδικήσεις.

Το ἐνδιαφέρον τῶν Γιαννιωτῶν συγκέντρωσε γιὰ μέρες καὶ ἡ δίκη τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν στὴν Ἀθήνα, ἄρχισε στὶς 23-4-35. Κράτησε πολλὲς μέρες, ἡ ἀπόφαση ἐκδόθηκε στὶς 5 Μαΐου. Ἦταν φυσικό, οἱ ἀπόντες ἀρχηγοὶ καὶ πρωτεργάτες τῆς ἐπανάστασης Ἐλ. Βενιζέλος, Νικ. Πλαστήρας, Ἰωσὴφ Κούνδουρος καὶ Ἐμ. Τζανακάκης νὰ καταδικαστοῦν σὲ θάνατο καὶ ὅσοι ἔφυγαν μαζί τους σὲ μικρότερες ποινές. Ὁ Κυρ. Βενιζέλος καταδικάστηκε σὲ 10 ἐτῶν εἰρκτή, ὁ Στ. Γονατᾶς σὲ 5, Στ. Χατζημάτης σὲ 5 ἐτῶν φυλάκιση, ὁ Θ. Χαβίνης καὶ Λ. Ἰασονίδης 3 ἐτῶν καὶ 2½ ἐτῶν οἱ Π. Γύπαρης, Π. Γιαννόπουλος καὶ Σ. Σαββίδης. Ὅλοι οἱ ἄλλοι πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ δημοσιογράφοι, ποὺ κατηγορήθηκαν ὡς συνεργάτες τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης* καὶ συνεργάτες τῶν ἐπαναστατῶν, ἀθωώθηκαν· οἱ Γ. Καφαντάρης, Ἀλ. Παπαναστασίου καὶ Θεμ. Σοφούλης, ἀπαλλάχτηκαν *λόγῳ πλήρους συγχίσεως*, ἐνῶ οἱ Ἀλ. Μυλωνᾶς, Δ. Λαμπράκης, Ν. Ἀβραάμ, Δ. Μαρσέλλος, Π. Ντεντιδάκης, Β. Καραπαναγιώτης καὶ Λεονάρδος ἀθωώθηκαν. (Γιὰ κάποιους ἱστορικοὺς ἡ ἀπόφαση, γιὰ ὁρισμένους πολιτικοὺς ἀρχηγούς, ἦταν ἀπόφαση σκοπιμότητας. Ὁ Γ. Καφαντάρης π.χ. ὄχι μόνο γνώριζε ὅ,τι σχετιζόταν μὲ τὴν ἐπανάσταση, ἀλλὰ καὶ ἐρχόταν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἐπαναστάτες. Τὸ κίνημα γνώριζαν ἐπίσης καὶ οἱ Σοφούλης καὶ Γονατᾶς). Ἡ ἀπόφαση σχολιάστηκε εὐνοϊκὰ ἀπὸ τὰ ἐγκυρότερα φύλλα τῆς ἀντιπολίτευσης. Ὁ φιλελεύθερος π.χ. *Νέος κόσμος* ἔγραφε πὼς τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ εἰρήνευση ἔγινε μὲ τὴν ἀθώωση τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν. *Πιστεύομεν* -πρόσθετε- *ὅτι θὰ γίνῃ καὶ τὸ δεύτερον βῆμα, ὅτι θὰ δοθῇ δηλαδὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ εὐκαιρία, νὰ ἐπουλώσῃ ὅλας τὰς πληγάς της καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ λησμονήσουν τὰ ὀλέθρια πάθη, τῶν ὁποίων οἱ φλόγες ἠπείλησαν ν' ἀποτεφρώσουν τὸν ἑλληνικὸν οἶκον...* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 8-5-34, ἀναδημοσίευση). Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ *Ἀγροτικοῦ Δημοκρατικοῦ κόμματος* καὶ ὡς τὴν ἐπανάσταση βουλευτὴς Ἰωαννίνων τοῦ *Ἐθνικοῦ συνασπισμοῦ*

Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς *Δημοκρατικῆς παράταξης* κατὰ τὴ δίκη τους στὸ Ἔκτακτο Στρατοδικεῖο Ἀθηνῶν. Ἀπὸ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιά: Ἀλ. Παπαναστασίου, Θεμ. Σοφούλης, Στυλ. Γονατᾶς, Ἀλ. Μυλωνᾶς καὶ Γ. Καφαντάρης.

Ἀλ. Μυλωνᾶς, δήλωσε μετὰ τὴν ἀθώωσή του: *Ὁ πόθος ὅλων μας εἶναι ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης, πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ τείνουν καὶ αἱ ἰδικαί μου προσπάθειαι, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου.* Τέτοια ἦταν ἡ εὐχὴ ὅλων σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων, δυστυχῶς ὅμως ὁ Διχασμός, δὲν τὴν ἄφησε νὰ πραγματοποιηθεῖ...

Τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος τὴ γιόρτασαν κυρίως οἱ *Λαϊκοί*. Ἀλλὰ κι ἀρκετοὶ Βενιζελικοὶ πίστευαν, πὼς ἡ συνέχιση τοῦ ἐμφύλιου σπαραγμοῦ θὰ κατέστρεφε τὴν Ἑλλάδα. Μαζί τους κι ὁ Πέτρος Κωστίδης, εἶχε καὶ τοὺς δικούς του λόγους γιαυτό. Ἀπὸ τὴ δοκιμασία βγῆκε ἀλώβητος ὁ ἐγγονός του, ὁ Πετράκης, ὁ τριτοετὴς εὐελπις· ἡ ἐπαναστατικὴ φλόγα εἶχε πυρπολήσει καὶ τὴ Σχολή του, εὐτυχῶς ἔσβησε γρήγορα, χωρὶς αἱματοχυσίες καὶ θύματα. Στὰ μέσα Μαρτίου πῆραν γράμμα του, λιγόλογο, δὲν τοὺς ἔγραφε τίποτα σχεδὸν γιὰ τὴν ἐπανάσταση, *θὰ τὰ ποῦμε ὅταν ἔρθω τὸ Πάσχα*, ἔλεγε, πρόσθετε ὅμως καὶ μιὰ φράση ἀνεξήγητη γιὰ ὅλους: *Δὲ νοιώθω χαρὰ γιατὶ ὅλα τελείωσαν, τὸ κυρίαρχο συναίσθημά μου εἶναι ἡ ἀπογοήτευση. —Γιατὶ τὰ γράφει αὐτά;* ἀναρωτήθηκε ὁ Πέτρος, *τὶ νόημα ἔχουν;* Οὔτε στὴ Θάλεια ἔκανε λόγο ὁ Πετράκης γιὰ τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα. Τὸ γράμμα του, καλλιγραφημένο, πολυσέλιδο, σκόρπιζε ἄρωμα καὶ ἔσταζε ἔρωτα. Μόνο αὐτά, τίποτ' ἄλλο...

Ὁ Πέτρος μετροῦσε μιὰ μιὰ τὶς μέρες. Τὶς παραμονὲς τοῦ Πάσχα,τοὺς περίμεναν ὅλους ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία τοῦ Δημήτρη μὲ τὸν ἀδερφό του τὸ Νίκο, τὸν ὑφηγητή, ἔγινε γνωστὸ πὼς ὅλοι θ' ἀνέβαιναν στὰ Γιάννινα. Ὁ Νίκος μάλιστα εἶπε πὼς θὰ ἦταν μαζί τους κι ἕνας φίλος του καθηγητής, εἶχε ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία νὰ γίνει ὁ νουνός, ὁ πνευματικὸς πατέρας τοῦ νεογέννητου, ἡ βάφτιση θὰ γινόταν τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου. Δὲν πολυάρεσε στὸν Πέτρο αὐτὴ ἡ ἐπιλογή· τόσοι ἄνθρωποι δικοί τους, φίλοι γκαρδιακοί, ἦταν ἕτοιμοι ἀπὸ καιρὸ νὰ γίνουν ἀνάδοχοι τοῦ ἐγγονοῦ του, τὴ δική του ἐπιλογὴ περίμεναν, ἐρχόταν τώρα ἕνας ξένος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα νὰ μπεῖ ἀνάμεσά τους, αἰσθανόταν πὼς χαλοῦσε ἡ παράδοση. Οὔτε ὁ Γιάγκος ἦταν εὐχαριστημένος μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ γαμπροῦ του. Τὰ κουβέντιασαν μὲ τὸν Πέτρο πάντα στὸ σπίτι του, -ἀπὸ τὴ μέρα τῆς μεγάλης δοκιμασίας, τὴν ἔκρηξη τῆς ἐπανάστασης, ἀντιμετώπιζε μεγάλα προβλήματα στὴν ὑγεία του ὁ Πέτρος, δὲν ξαναπῆγε στὸ μαγαζί, τὸ ἀπαγόρευσε ὁ Δημήτρης- συμφώνησαν πὼς ἡ ἀπόφαση τῶν παιδιῶν τους, ἦταν ἀταίριαστη μὲ τὶς δικές τους προσδοκίες, ἀλλά... *θὰ κρύψουμε τὰ δικά μας αἰσθήματα*, εἶπε ὁ Πέτρος, *ἀφοῦ ἔτσι τὸ θέλησαν, ἔτσι θὰ γίνει. Εἶναι γονεῖς κι ἔχουν τὴν εὐθύνη τῶν ἀποφάσεών τους...*

Ἔφτασαν ὅλοι στὰ Γιάννινα τὴ Μεγάλη Τετάρτη. Ὁ Μάνος, ἡ Θεώνη, ὁ Νίκος κι ἡ Φιλίτσα μὲ τὸ μικρὸ Βασίλη καὶ τὸ νεογέννητο μαζί τους κι ὁ καθηγητὴς τῆς Κλασικῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Εὐθύ-

μιος Εὐαγγελόπουλος. Ἦταν ἕνας ὡραῖος, ψηλός, γεροδεμένος ἄντρας, *ἰσκιωμένος ἄνθρωπος*, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἐπιβλήθηκε σ' ὅλους. Ἡ ἀποδοχὴ δὲν ἦταν παθητική, κοινωνικὴ ὑποχρέωση ἀπέναντι σ' ἕνα ἐπιστήμονα καὶ φίλο τοῦ Νίκου, ἀλλὰ ἔκφραση ἐσωτερικῆς διάθεσης· τοὺς εἶχε σκλαβώσει μὲ τὸν τρόπο του, τὸν καλό του λόγο, τὴν εὐγενικὴ συμπεριφορά του. *—Ξέρει νὰ διαλέγει τοὺς φίλους του ὁ γυιός μου*, ἀναλογίστηκε ὁ Πέτρος. *Δὲν τὸν ξεχωρίζω ἀπὸ τοὺς παλιοὺς δικούς μου, ἴσως νάναι καὶ καλλίτερός τους.* Ἔπειτα τὰ πράγματα ἦταν ξεκαθαρισμένα. Ὁ νουνὸς ἤξερε ὅτι τὸ ὄνομα Γιάγκος θὰ χάριζε στὸν ἀνάδοχό του, δὲν ὑπῆρχαν λοιπὸν ἀμφισβητήσεις γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ὀνόματος, οἱ ὁποῖες πάντοτε δημιουργοῦν παρεξηγήσεις.

Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν συναισθημάτων ποὺ τὸν κατέκλυσαν μὲ τὴν ἄφιξη τόσων ἀγαπημένων του, ὁ Πέτρος δὲν κατάλαβε ἀμέσως πὼς ἔλειπε ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν πρωτευουσιάνων τὸ πιὸ ἀγαπημένο του πρόσωπο, ὁ Πετράκης. Τὸ συνειδητοποίησε μόνο ὅταν ἀντίκρυσε τὴ Θάλεια καὶ διάβασε στὸ πρόσωπό της τὴν ἀγωνία της. Καὶ ἐκεῖ ποὺ κάθονταν ὅλοι στὸ σαλόνι καὶ ἡ Εἰρήνη τοὺς πρόσφερε σπιτίσιο γλυκό, *ὁ Πετράκης*, φώναξε ὁ Πέτρος καὶ πετάχτηκε ὄρθιος, *γιατὶ δὲν ἦρθε ὁ Πετράκης;* Ἦταν φανερὰ ἐκνευρισμένος, ὁ Δημήτρης ἔλειπε γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει, ἔτρεξε ὁ Νίκος, τὸν ἔβαλε νὰ καθήσει ἤρεμα στὴν πολυθρόνα, *μὴν στενοχωρεῖσαι πατέρα*, τοῦ εἶπε, *αὔριο θάναι μαζί μας καὶ ὁ Πετράκης, μὲ δυσκολία δίνονται αὐτὴ τὴν ἐποχὴ οἱ ἄδειες ἀπὸ τὴ Σχολή, φρόντισε ὁ Μάνος καὶ πέτυχε νὰ τοῦ δώσουν μιὰ δεκαήμερη. Θάρθει... —Εἶπα κι ἐγώ..*, μουρμούρισε ὁ Πέτρος, ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν καθησυχαστικὴ βεβαίωση τοῦ Νίκου, *εἶπα κι ἐγώ*, ἐπανέλαβε, *πῶς θὰ γιορτάζαμε Πάσχα χωρὶς τὸν Πετράκη;..* Τὸ πρόσωπο τῆς Θάλειας ἔλαμψε, ὅταν τάκουσε, ἔτρεξε στὸ δωμάτιό της κι ἔκλαψε ἀπὸ τὴ χαρά της.

Ἦταν ἀλήθεια. Ἂν δὲν φρόντιζε ὁ Μάνος, δύσκολα θάπαιρνε ἄδεια ὁ Πετράκης. Οἱ Εὐέλπιδες, μετὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος, μιὰ πτυχή του ἄγγιξε κι αὐτούς, ἤθελαν ὅλοι νὰ πάρουν ἄδειες, νὰ γιορτάσουν τὸ Πάσχα μὲ τοὺς δικούς τους· ὅπως καὶ ἡ οἰκογένεια Κωστίδη, εἶχαν περάσει κι αὐτοὶ τὶς δικές τους δοκιμασίες. Ἦταν φυσικὸ νὰ μὴ μπορεῖ ἡ διοίκηση τῆς Σχολῆς νὰ δώσει σ' ὅλους ἄδειες. Οἱ μέρες ἦταν ἀκόμα πονηρές, ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἐξακολουθοῦσε νὰ ἰσχύει, δὲ θὰ ἐπέτρεπαν ν' ἀδειάσει ἡ Σχολὴ μὲ τὴ χορήγηση ἀδειῶν σ' ὅλους. Ἱεράρχησαν, λοιπόν, τὶς ἀνάγκες τῶν Εὐέλπιδων, ἔπιασαν τόπο καὶ τὰ «μέσα», ἔδωσαν ἄδειες σὲ μιὰ ὁμάδα, ἄλλες ἄφησαν γι' ἀργότερα, τὶς περισσότερες γιὰ τὸ καλοκαίρι. Φυσικὰ προτιμήθηκαν οἱ γόνοι ἀντιβενιζελικῶν οἰκογενειῶν, ἀπὸ τοὺς ἄλλους κάποιοι εἶχαν γραφεῖ στὰ «κακὰ δευτέρια», μερικοὶ εἶχαν ἀναμιχτεῖ ἐνεργὰ στὴν ἀπόπειρα κατάληψης τῆς Σχολῆς ἀπὸ τοὺς κινηματίες, αὐτοὶ δὲ θὰ ἔπαιρναν ποτὲ πτυχίο, θὰ τοὺς ἔδιωχναν...

Οὔτε τὴ Μεγάλη Πέμπτη ἦρθε ὁ Πετράκης, μπλέχτηκε στὶς γραφειοκρα-

τικὲς διατυπώσεις καὶ καθυστέρησε· ἔφτασε τὸ μεσημέρι τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, γιὰ νὰ δώσει τέλος στὴ διογκούμενη ἀνησυχία τοῦ Πέτρου, οὔτε κι ὁ Δημήτρης ἦταν ἤρεμος. Μὲ τὸν ἐρχομό του ὅλα ἄλλαξαν. Ἡ εὐτυχία τοῦ Πέτρου διαχυνόταν σ' ὅλους καὶ σ' ὅλα, τὸ πρόσωπο τῆς Θάλειας ἔλαμπε, ἀκόμα δὲν εἶχε δοθεῖ εὐκαιρία στοὺς δυὸ ἐρωτευμένους νὰ τὰ ποῦν, ὅμως γιὰ τὴ Θάλεια ἔφτανε μόνο ποὺ τὸν ἔβλεπε. Οἱ ἐκμυστηρεύσεις καὶ ἐξομολογήσεις θὰ γίνονταν τὴν ἄλλη μέρα, μισὴ θὰ διέθετε ὁ Πετράκης γιὰ τὸν παποῦ καὶ μισὴ γιὰ τὴ Θάλεια. Τὸ ἀπόγευμα ἑτοιμάστηκαν ὅλοι νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου. Θὰ πήγαιναν στὴν ἐκκλησία τῆς οἰκογένειας, τὸ Ἀρχιμαντρειό, καὶ θὰ συνόδευαν τὸν Ἐπιτάφειο ὡς τὴν κεντρικὴ πλατεία ὅπου, κατὰ τὸ ἔθιμο, θὰ γινόταν ἡ συνάντηση ὅλων τῶν Ἐπιταφείων. Ὁ καθηγητὴς Εὐαγγελόπουλος πρώτη φορὰ ἐρχόταν στὰ Γιάννινα, τὰ ἔθιμα τοῦ ἔκαναν ἐντύπωση, τὰ παρακολουθοῦσε μὲ προσοχή. Ὁ Πέτρος, παρὰ τὴν ἐπιθυμία του, δὲν τοὺς ἀκολούθησε, δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεψε ὁ Δημήτρης. Θὰ περίμενε τὸ γυρισμό τους γιὰ ν' ἀκούσει τὶς ἐντυπώσεις τους. Ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε ἐντύπωση στὸ Δημήτρη καὶ τὸ Νίκο, -αὐτοὶ ἦταν Γιαννιῶτες καὶ ἤξεραν πρόσωπα καὶ πράγματα-, τόσο στὴν ἐκκλησία, ὅσο καὶ κατὰ τὴν περιφορὰ τῶν Ἐπιταφίων, ἦταν τὸ πλῆθος τῶν ἄγνωστων προσώπων, πρώτη φορὰ τὰ ἔβλεπαν. Ὅταν ρώτησαν κάποιον νὰ τοὺς λύσει τὴν ἀπορία, δοκίμασαν ἔκπληξη. —*Εἶναι ὅλοι τους πολιτευτές, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα*, τοὺς εἶπε, *ἔρχονται ἐκλογές, ὅλοι σχεδὸν ἀνήκουν στὸ «Λαϊκὸ κόμμα», θυμήθηκαν τὴν Ἠπειρωτικὴ καταγωγή τους καὶ πλάκωσαν. Μὲ τὴν ἀποχὴ ποὺ σχεδιάζουν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ὅσοι κατορθώσουν καὶ μποῦν στὸ ψηφοδέλτιο, θάναι σίγουροι βουλευτές...* Ἡ συνάντηση τῶν Ἐπιταφίων ἔγινε στὴν ὁρισμένη ὥρα, στὶς δέκα τὸ βράδυ. Ἦταν στολισμένοι μὲ ἀνοιξιάτικα λουλούδια, κομμένα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κήπους -σώζονταν ἀκόμα στὰ Γιάννινα, τὰ πλαστικὰ ἐμφανίστηκαν μετὰ τὸν πόλεμο- μὲ καλαισθησία καὶ χάρη· κάθε ἐπιτροπὴ ἐνορίας εἶχε καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες γιὰ νὰ πετύχει τὴν καλλίτερη ἐμφάνιση· οἱ ἐφημερίδες τὴν ἄλλη μέρα θὰ ἔγραφαν τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῶν ἐπιτροπῶν ποὺ τοὺς στόλισαν, θὰ ἔδιναν ὅμως καὶ τὸ πρῶτο βραβεῖο στὸν καλλίτερο. Ἡ πλατεία ἦταν κατάμεστη ἀπὸ κόσμο. Στὴν πομπὴ τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ξεχώριζε ἡ ἐπιβλητικὴ μορφὴ τοῦ Σπυρίδωνος, σ' αὐτὸν στρέφονταν τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Στὸ πρόσωπό του ἦταν ἀποτυπωμένα τὰ σημάδια τῆς μεγάλης δοκιμασίας ποὺ πέρασε, ὅμως βάδιζε σταθερά, εὐλογώντας τὰ πλήθη ποὺ εἶχαν παραταχθεῖ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀβέρωφ, θὰ τὸν χειροκροτοῦσαν ἂν δὲν τὸ ἀπαγόρευε ἡ ἱερότητα τῶν στιγμῶν. Γύρισαν στὸ σπίτι κουρασμένοι ἀπὸ τὴν ὀρθοστασία τόσων ὡρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐντυπωσιασμένοι ἀπὸ τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου, τὶς ψαλμωδίες τῶν χορῶν, τὶς ἀναμμένες λαμπάδες, οἱ φλόγες τους τρεμόπαιζαν στὸ ἐλαφρὸ φύσημα τοῦ ἀνοιξιάτικου ἀέρα καὶ δημιουργοῦσαν ἕνα θέαμα

ποὺ βιώνεται μόνο, δὲν περιγράφεται εὔκολα. Ὁ Εὐαγγελόπουλος ἦταν περισσότερο ἐντυπωσιασμένος ἀπ' ὅλους. Ὅσα εἶδε καὶ ἄκουσε ἦταν γιαυτὸν πρωτόγνωρα, ἀφήνουν ἀνεξίτηλα σημάδια στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Πέτρος τοὺς ἄκουγε μὲ τὴ λαχτάρα μικροῦ παιδιοῦ νὰ διηγοῦνται τὶς ἐντυπώσεις τους, ἔδειχνε σὰ νὰ μὴν τὰ εἶχε ζήσει ὁ ἴδιος ποτέ, τόσο παραστατικὲς ἦταν οἱ ἀφηγήσεις τους...

Ἀπὸ τὸ πρωῒ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ὁ Εὐαγγελόπουλος, ὁ Δημήτρης -ἔκλεισε τὸ ἰατρεῖο του- κι ὁ Νίκος ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους καὶ τὰ σοκκάκια τῶν Ἰωαννίνων γιὰ νὰ γνωρίσει ὁ φιλοξενούμενός τους τὴν πόλη, νὰ πάρει μιὰ γεύση ἀπὸ τὴ ζωή της, σὲ μέρες ποὺ ὁ κόσμος ἑτοιμαζόταν νὰ γιορτάσει τὴν Ἀνάσταση, νὰ δεῖ τὰ μνημεῖα της, νὰ θυμηθεῖ μαζί τους μεγάλες στιγμὲς ἱστορίας, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, ὡς τὶς ἔνδοξες μέρες τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων. Πῆγαν μὲ ἁμάξι ὡς τοῦ Βελισσαρίου, καὶ ὕστερα κατέβηκαν μὲ τὰ πόδια στὸν Κουραμπᾶ, ἀπέναντί τους ὑψωνόταν τὸ ἡμιτελὲς κτίριο τοῦ μεγάλου σχολικοῦ συγκροτήματος -ἀργότερα στέγασε τὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τὴν πρώτη σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πόλης, τὴ Φιλοσοφικὴ- ἔφτασαν στὴν ἄνω πλατεία, ἀριστερά τους ἔχασκαν τὰ θεμέλια τοῦ μεγάρου ποὺ θὰ ὑψωνόταν ἐκεῖ, τοῦ σημερινοῦ διοικητηρίου, συνέχισαν στὴν κάτω πλατεία, ὅπου τὸ παλιὸ τούρκικο ρολόι, ἐγκαταστημένο πιὰ ὁριστικὰ στὴ θέση ποὺ βρίσκεται σήμερα· πιὸ κάτω τὸ Στρατηγεῖο, ἀπέναντί του τὸ νέο μέγαρο τῆς Ἐθνικῆς τράπεζας, στὴ θέση τοῦ τούρκικου διοικητηρίου, σήμερα εἶναι ἐγκαταστημένο ἐκεῖ τὸ Δημαρχεῖο· κατηφόρησαν τὴν ὁδὸ Ἀβέρωφ, προχώρησαν πρὸς τὸ Κάστρο, μπῆκαν ἀπὸ τὴν πύλη ὅπου ἔκαιγε ἀκοίμητο καντήλι, ἐκεῖ εἶχαν κρεμάσει οἱ Τοῦρκοι τὸν ἅγιο Γεώργιο, τὸ φουστανελά, ὅλοι οἱ δρόμοι βούϊζαν ἀπὸ φωνὲς ἑβραιόπουλων, ἀνηφόρισαν γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸ μεγαλοπρεπὲς τζαμὶ τοῦ Ἀσλὰν πασᾶ, ἀνέβηκαν μάλιστα μὲ κόπο καὶ στὸ μιναρέ, ἀπ' ὅπου ἀπόλαυσαν τὴ θέα τῆς Παμβώτιδας, γαλανῆς καὶ ἤρεμης, οὔτε ρυτίδα δὲ ζάρωνε τὸ πρόσωπό της, τὰ βουνὰ καὶ τὰ χωριὰ ἀπέναντι, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πόλης, ὁ Εὐαγγελόπουλος ἔμεινε ἐκστατικὸς μπροστὰ στὸ θέαμα. Ἐπισκέφτηκαν τέλος τὸ Δημοτικὸ Μουσεῖο, ἐγκαταστημένο στὸ τζαμί, ἐκεῖ ὁ Σωτήρης Ζοῦμπος μὲ τὴ γλαφυρή του ἀφήγηση, τοὺς μετέφερε σὲ ἄλλες ἐποχές, σὲ πρόσωπα καὶ ἥρωες, εἶδαν τὴ στολὴ καὶ τὸ σπαθὶ τοῦ Λορέντσου Μαβίλη, τοῦ εὐπατρίδη Κερκυραίου ποὺ ἦρθε ἐθελοντὴς στὴν Ἤπειρο καὶ ἔχυσε τὸ αἷμα του στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης, εἶδαν κι ἄκουσαν πολλά, δὲ μπορεῖ νὰ γίνει ἀναβίωση τῆς ἱστορίας σὲ λίγες γραμμὲς κι ἂς μιλοῦν τόσο ζωντανὰ τὰ κειμήλια... Κουράστηκαν, ἔφτασε καὶ τὸ μεσημέρι, θὰ συνέχιζαν τὴ γνωριμία τῆς πόλης, τὶς ἄλλες μέρες, μετὰ τὸ Πάσχα. Βγῆκαν ἀπὸ τὴν πίσω πύλη τοῦ Κάστρου, χάθηκαν γιὰ λίγο στὰ στενὰ δρομάκια του μὲ τὰ μεγάλα βυζαντινὰ ὀνόματα, χάρηκαν ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴ λίμνη, ἀπὸ τὸν περιφερειακὸ

δρόμο, εἶδαν καὶ τὴ Σπηλιὰ τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου, ὁ Νίκος τοὺς μίλησε γιὰ τὴ δράση καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ φλογεροῦ ἐπαναστάτη, ἔφτασαν στὴν Κυρὰ-Φροσύνη -τὸ καφενεῖο- κι ἀπ' ἐκεῖ προχώρησαν πρὸς τὰ πάνω, ἀνακατεύτηκαν μὲ τοὺς παζαριῶτες, παραμονὴ Πάσχα ἦταν, εἶχαν καταλάβει ὅλους τοὺς δρόμους, πῆραν ἕνα ἀμάξι καὶ γύρισαν στὴν Καραβατιά.

Στὸ σαλόνι βρῆκαν τὸν Πέτρο νὰ συνομιλεῖ σὲ μιὰ γωνιὰ μὲ τὸν ἔγγονό του. Ἀπὸ τὸ πρωῒ ἄρχισαν τὴν κουβέντα, δὲν ἔλεγαν νὰ τὴν τελειώσουν. Ὁ παποὺς ζητοῦσε νὰ μάθει κάθε λεπτομέρεια τῆς δοκιμασίας ποὺ πέρασαν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ μαθητὲς τῆς Σχολῆς κατὰ τὶς ὧρες τῆς κατάληψής της ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες. Ὁ Πετράκης τοῦ τὰ εἶπε ὅλα, δὲν ἄφησε τίποτε ἀσχολίαστο. Ἀπὸ τὴ Σχολὴ ἀρκετοὶ ἀξιωματικοὶ ἦταν μυημένοι στὴν ἐπανάσταση, δὲν πῆραν ὅμως μέρος ὅλοι ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή. Δὲν ἔφτασαν ἀκόμα κι ὅλοι οἱ ἐπαναστάτες ἀξιωματικοὶ ποὺ εἶχαν ὁριστεῖ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν κινηματιῶν, οὔτε ὅλοι οἱ πολίτες τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης*. Παρόλα αὐτὰ ἡ Σχολὴ καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες, ὁ διοικητής της ἀπομονώθηκε σ' ἕνα δωμάτιο, καὶ οἱ εὐέλπιδες, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ποὺ προσχώρησαν, ἀπομονώθηκαν στοὺς θαλάμους τους. —*Τὴ στιγμὴ ἐκείνη* -εἶπε μὲ πίκρα ὁ Πετράκης- *ἔνοιωσα τὴν πρώτη μεγάλη ἀπογοήτευση τῆς ζωῆς μου. Νὰ βλέπεις συμμαθητὲς καὶ φίλους, λίγοι ἦταν, δὲν ἔχει σημασία, μαζί τους ὅμως μοιράστηκες τὰ μυστικὰ τῆς ζωῆς σου, νὰ παίρνουν τὰ ὅπλα, ἀποφασισμένοι νὰ σὲ χτυπήσουν, νὰ σὲ σκοτώσουν. Κι ἐσύ, κλεισμένος σ' ἕνα θάλαμο, ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸν κόσμο, νὰ μὴ ξέρεις τί γίνεται, νὰ περιμένεις τὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς δικούς σου, ὡς τὰ χτὲς ἔπαιζες, γελοῦσες καὶ γλεντοῦσες μαζί τους, τώρα εἶχαν μεταβληθεῖ σὲ θανάσιμους ἐχθρούς. Ἡ καρδιά σου γίνεται συντρίμμια παπού, ἀδειάζει ἀπὸ συναισθήματα, στοχάζεσαι πὼς ὁ φανατισμὸς σκοτώνει ὅ,τι πολυτιμότερο ὑπάρχει στὸν ἄνθρωπο καὶ νοιώθεις φρίκη. Σᾶς ἄκουγα νὰ μιλάτε πολλὲς φορὲς γιὰ τὶς ἀπαίσιες στιγμὲς τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Διχασμοῦ καὶ δὲν σᾶς πίστευα. Τώρα ποὺ τὰ ἔζησα ὁ ἴδιος, μοῦ φαίνεται σὰ νὰ πέρασα κι ἐγὼ ἐκεῖνες τὶς ἄσχημες μέρες.... —Παιδί μου, παιδί μου,* ἔλεγε καὶ ξανάλεγε ὁ παποὺς δακρυσμένος, χαϊδεύοντας τὰ χέρια τοῦ ἐγγονοῦ του, *τὰ ἴδια σκεφτόμαστε καὶ μεῖς ἐδῶ τὴ μεγάλη νύχτα τῆς ἀναμονῆς, βάζαμε τὰ χίλια δυὸ μὲ τὸ νοῦ μας, ἀποκομμένοι ἀπὸ τὶς εἰδήσεις, μὲ μόνο σύντροφο τὴν ἀγωνία μας, κινδύνεψα νὰ πεθάνω ἐκείνη τὴ νύχτα Πετράκη...* Σώπασαν. Γιὰ ἀρκετὴ ὥρα εἶχε συγκεντρωθεῖ ὁ καθένας τους στὸν ἑαυτό του, ξανάφερναν στὸ νοῦ τὶς δύσκολες στιγμὲς ποὺ ἄφησαν ἀνεξίτηλα ἴχνη στὴ μνήμη, προπαντὸς στὸν Πετράκη, ἔζησε κι ἄλλα ἀκόμα ποὺ τὸν γέμισαν πικρία κι ἀπογοήτευση. —*Εὐτυχῶς ποὺ κανένας ἀπὸ τοὺς Γιαννιῶτες εὐέλπιδες δὲν πῆγε μὲ τὸ πλευρὸ τῶν ἐπαναστατῶν, θὰ εἶχαν διωχτεῖ ἀπὸ τὴ Σχολή, θὰ αἰσθανόμουν ἄσχημα νὰ συναντῶ στὸ δρόμο τοὺς ἴδιους ἢ τοὺς γονεῖς τους...* Σώπασε πάλι γιὰ νὰ μουρμουρίσει σὲ λίγο: —*Ἀλλὰ καὶ μεῖς ποὺ*

μείναμε... Ἡ ζωὴ δὲν εἶναι πιὰ ἡ ἴδια στὴ Σχολή, ἕνας τοῖχος ἔπεσε καὶ χώρισε τὸ παρελθὸν μὲ τὸ παρόν, ἀλλάξαμε... —Γιατὶ τὸ λὲς αὐτὸ Πετράκη; ρώτησε ἀνήσυχος γιὰ τὰ λόγια του ὁ παπούς, δὲν καταλάβαινε τὸ νόημά τους. *Μήπως ἔγιναν μάχες καὶ σκοτώθηκαν ἄνθρωποι; —Ὄχι δὲν ἔγιναν μάχες, δὲν εἴχαμε θύματα. Οἱ κινηματίες ἤρθαν κι ἔφυγαν, ὅταν ἔμαθαν πὼς ὁ Σαράφης παραδόθηκε στὸ «Πρότυπο τάγμα Εὐζώνων», ὅμως ἄφησαν ἐρείπια, χωρὶς νὰ ρίξουν οὔτε μιὰ σφαίρα. Ρήμαξαν τὰ ἰδανικά μας, κλόνισαν τὴν ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας, καταρράκωσαν τὴν περηφάνειά μας, ἄδειασαν ἀπὸ περιεχόμενο τὴν ἰδέα τοῦ ἕλληνα ἀξιωματικοῦ, συχαίνομαι τὸν ἑαυτό μου παποῦ, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ ὅσα ἀκολούθησαν... —Γιατὶ τόση ἀπογοήτευση παιδί μου, συνέβησαν κι ἄλλα ποὺ ἐμεῖς δὲν τὰ μάθαμε; —Τὸ χειρότερο... Στὶς 2 Ἀπριλίου μᾶς ὁδήγησαν ὅλους στὸν τόπο, ὅπου θὰ γινόταν ἡ καθαίρεση τῶν ἀξιωματικῶν ποὺ καταδικάστηκαν σὲ διάφορες ποινὲς ἀπὸ τὸ Στρατοδικεῖο. Εἶχαν φτάσει ἐκεῖ κι ἄλλες μονάδες στρατοῦ, μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἀξιωματικούς τους καὶ μαζὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἀπ' ὅλη τὴν Ἀθήνα... Ἦταν φριχτὸ πράγμα ὅλα, ὅσα ξετυλίχτηκαν μπροστὰ στὰ μάτια μας. Νὰ βλέπεις νὰ καταρρακώνονται κάτω ἀπὸ τὶς βρισιὲς τῶν ἀγαναχτισμένων πολιτῶν, -οἱ περισσότεροι προσποιοῦνταν- ἀξιωματικοὶ ὅλων τῶν βαθμίδων, νὰ ξηλώνονται οἱ ἐπωμίδες τους, ν' ἀφαιροῦνται τὰ διακριτικὰ τοῦ βαθμοῦ τους, νὰ σπάζουν τὰ ξίφη τους καὶ τὸ χειρότερο, δὲ γίνεται χειρότερο παπού, νὰ περνοῦν, μὲ τὴν καταξεσκισμένη στολή τους, μπροστὰ ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο, ποὺ τοὺς ἔφτυνε στὸ πρόσωπο, τοὺς ὕβριζε, τοὺς κατεξευτέλιζε... Ἐκείνη τὴ στιγμὴ μετάνοιωσα χίλιες φορὲς ποὺ ἀποφάσισα νὰ γίνω ἀξιωματικός, νοιώθω πὼς ἡ στολὴ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ ποὺ θὰ φορέσω τοῦ χρόνου, θὰ μοῦ εἶναι βάρος δυσβάστακτο, ὄχι περηφάνεια, ὅπως τὸ ὀνειρευόμουν... Πέρασα στιγμὲς ποὺ δὲ μπορῶ νὰ σοῦ τὶς περιγράψω. Βέβαια ἔφταιξαν οἱ ἐπαναστάτες, ἦταν ἔνοχοι, κήρυξαν τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν, ὄχι νὰ ἐξευτελιστοῦν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὄχι νὰ ἐξευτελιστοῦν παποὺ σὲ καμμιὰ περίπτωση. Στὴν πραγματικότητα ἐξευτελίστηκε ὅλος ὁ στρατός, καταρρακώθηκε τὸ κράτος... Ἄνοιξαν πληγὲς βαθειὲς στὴν καρδιὰ ὅλων μας, πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ τὶς γιατρέψουμε;... —Μὲ τὸν καιρὸ ὅλα θὰ ἐπουλωθοῦν. Τώρα ὑποφέρεις, σὲ καταλαβαίνω... Ὅμως οἱ κακὲς μέρες πέρασαν, θάρθουν καλλίτερες, θὰ ξαναβρεῖς τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό σου, θὰ βαδίσεις τὸ δρόμο ποὺ ὀνειρεύτηκες, θ' ἀναστηθοῦν τὰ ἰδανικά σου... Ἡ Ἑλλάδα ἔχει τὴν ἀνάγκη σας, περισσότερο ἐσᾶς τῶν νέων ἀξιωματικῶν, τὰ πράγματα σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, μὲ τοὺς δυὸ δικτάτορες, τὸν Χίτλερ καὶ τὸν Μουσολίνι, ν' ἁλωνίζουν, ποιὸς ξέρει τὶ ἔχει γράψει ἡ μοίρα γιὰ τὴ φτωχὴ πατρίδα μας. Γιαυτὸ σοῦ λέω. Σήκωσε ψηλὰ τὸ κεφάλι. Νάσαι περήφανος ποὺ εἶσαι ἀξιωματικός. Πάρε παράδειγμα ἀπὸ τὸ Βασίλη μας...* Τὰ μάτια καὶ τῶν δυὸ ἔπεσαν στὴ μεγάλη φωτογραφία τοῦ νεκροῦ ἥρωα, ὁ

Πετράκης εἶχε τὴν αἴσθηση πὼς τοὺς χαμογελοῦσε... —*Ἔπειτα δὲν θάσαι μόνος στὴ ζωή..*, ὕψωσε τὸν τόνο τῆς φωνῆς του ὁ παπούς, *θάχεις ὅλους μας στὸ πλευρό σου. Προπαντὸς θάχεις τὴ Θάλεια...* Στὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματός της τὰ μάτια τοῦ Πετράκη ἔλαμψαν. —*Ναί*, ἀπάντησε μ' ἕνα τόνο αἰσιοδοξίας τώρα, *Θάχω καὶ τὴ Θάλεια... Τὸ ἀπόγευμα θὰ τὴ δῶ, θὰ τὰ ποῦμε. Ἀλήθεια, ξέρουν ὅλοι γιὰ τὸ αἴσθημά μας;* —*Ὅσοι πρέπει τὸ ξέρουν, οἱ ἄλλοι θὰ τὸ μάθουν, ὅταν θάρθει ἡ ὥρα... —Σ' εὐχαριστῶ καὶ πάλι γιὰ τὴν κατανόησή σου παππού... Καὶ γιὰ τὰ λόγια σου*, πρόσθεσε, *μοῦ ἔδωσαν κουράγιο καὶ δύναμη...* Στὸ μεταξὺ εἶχαν μαζευτεῖ καὶ οἱ ἄλλοι στὸ σπίτι. Κάθησαν στὸ τραπέζι μὲ τὰ νηστίσιμα φαγητά. Θὰ ξεκουράζονταν τὸ ἀπόγευμα, γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὰ μεσάνυχτα τὴν πρώτη Ἀνάσταση.

Οἱ δυὸ ἐρωτευμένοι ἀπομονώθηκαν ὅλο τὸ ἀπόγευμα στὸ δωμάτιο τῆς Θάλειας. Ἡ Εἰρήνη ἔφυγε βιαστικὰ γιὰ νὰ τοὺς ἀφήσει μόνους. Τὸ δωμάτιο μετατράπηκε σὲ φωλιὰ δυὸ νέων ἀνθρώπων ποὺ τοὺς ἔνωνε πιά, παρόλο τὸ μικρὸ διάστημα τῆς γνωριμίας τους, ὄχι μόνο ὁ ἔρωτας, σ' ὅλες τὶς πολυποίκιλες ἐκφάνσεις του, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀγάπη, ποὺ δίνει στὸν ἔρωτα βαθύτατο περιεχόμενο καὶ διάρκεια. Περνοῦσαν τὶς πιὸ καλλίτερες στιγμὲς τῆς ζωῆς τους. Ὅταν πρὸς τὸ βράδυ χώρισαν, στὰ πρόσωπά τους ἦταν ἀποτυπωμένη ἡ εὐτυχία, τὰ αἰσθήματα καθρεφτίζονταν στὰ μάτια τους, μποροῦσαν ὅλοι νὰ τὰ διαβάσουν, δὲν ἦταν ὅμως κανένας ἐκεῖ, μόνο ὁ παποὺς τοὺς περίμενε στὸ σαλόνι. Ὁ Πετράκης πῆγε κοντά του καὶ τὸν ἀγκάλιασε, ὁ ἔγγονος κάθησε δίπλα του καὶ τὸν κοίταξε στὰ μάτια. Ὁ ἄλλος κατάλαβε, κάτι θὰ τοῦ ζητοῦσε. —*Ἔλα, πές το*, τὸν παρότρυνε, *μὴ διστάζεις νὰ μοῦ ἐξομολογεῖσαι ὅ,τι σὲ ἀπασχολεῖ. Τὸ ξέρεις πόσο σ' ἀγαπῶ... —Παπού, θέλω μιὰ χάρη. Εἴμαστε εὐτυχισμένοι κι ἐγὼ κι ἡ Θάλεια, καὶ θέλουμε νὰ κάνουμε κοινωνοὺς τῆς εὐτυχίας μας ὅλους, αὔριο τὴ μεγάλη μέρα τοῦ Πάσχα. Σὲ παρακαλῶ ν' ἀναγγείλεις τοὺς ἀρραβῶνες μας παπού...* Δὲν ἄκουσε μ' ἔκπληξη τὸ αἴτημά του ὁ Πέτρος, ὅμως τὸ σκέφτηκε. Ἔμεινε γιὰ λίγο σιωπηλὸς καὶ ὕστερα εἶπε: —*Ὄχι Πετράκη, δὲν εἶναι ἀκόμα καιρὸς γιὰ τὴν ἀναγγελία. Οἱ μέρες εἶναι δύσκολες, πρέπει καὶ οἱ δυὸ ν' ἀπελευθερωθεῖτε ἀπὸ ὅσα σᾶς δεσμεύουν ἀπὸ τὶς ὑποσχέσεις ποὺ δώσατε στὸν ἑαυτό σας. Ἐσὺ σ' ἕνα χρόνο τελειώνεις τὴ Σχολή, γίνεσαι ἀξιωματικός, ἡ Θάλεια τὴν ἴδια ἐποχὴ παίρνει τὸ ἀπολυτήριό της ἀπὸ τὸ γυμνάσιο, θὰ φοιτήσει ἀπὸ τὸ φθινόπωρο. Τότε εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς νὰ κάνουμε τοὺς ἀρραβῶνες. Καὶ τὸ γάμο, μὴ στενοχωριέστε, δὲ θὰ τὸν ἀργήσουμε. Μόλις τακτοποιηθεῖς στὴ μονάδα ποὺ θὰ σὲ στείλουν, θὰ εἴμαστε ἕτοιμοι γιὰ τὸ μυστήριο. Ξέρω, ἐσεῖς βιάζεστε, θέλετε νὰ κάνετε ὅλους κοινωνοὺς τῆς εὐτυχίας σας, πρέπει ὅμως νὰ περιμένετε. Θάναι πρῶτα γιὰ τὸ δικό σας καλό... —Ἔχεις δίκιο παπού*, εἶπε, ὕστερα ἀπὸ μικρὸ δισταγμὸ ὁ Πετράκης, *θὰ κάνουμε ὅ,τι μᾶς συμβουλεύεις...*

Τὰ μεσάνυχτα παρακολούθησαν ὅλοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πέτρο, τὴν Ἀνά-

σταση στὸ Ἀρχιμανδρειό. Στὴ Δεύτερη Ἀνάσταση πῆγαν στὴ Μητρόπολη, μονοεκκλησία ἦταν, μαζεύονταν ἐκεῖ ὅλοι οἱ Γιαννιῶτες. Μαζί τους κι ὁ Πέτρος. Μόνο ποὺ αὐτὸς δὲν πῆγε μὲ τὰ πόδια. Πῆρε ἀμάξι καὶ κράτησε τὸν ἔγγονο μαζί του. Στηριγμένος στὸ μπράτσο του, μπῆκε καὶ στὴν ἐκκλησία, ἀπέναντι στὸ Δεσποτικό. Ὁ Σπυρίδων ἐκεῖ, ὠχρὸς ἀκόμα ἀπὸ τὴν περιπέτεια τῆς ἀρρώστειας, ἀδύνατος, τοὺς χαιρέτησε μ' ἕνα κίνημα τοῦ κεφαλιοῦ. Ὅταν τελείωσε ἡ ἀκολουθία, πέρασαν ὅλοι ἀπὸ τὸ Μητροπολιτικὸ μέγαρο νὰ τοῦ φιλήσουν τὸ χέρι καὶ νὰ πάρουν τὰ πασχαλιάτικα αὐγά. Ὁ Σπυρίδων πείραξε τὸν Πέτρο. *—Βέβαια ἐμένα μὲ ξέχασες, ἡ μισὴ Ἀθήνα κουβαλήθηκε σπίτι σου, τὶ μὲ χρειάζεσαι τώρα... —Ὄχι δεσπότη μου,* πῆγε νὰ διαμαρτυρηθεῖ ὁ Πέτρος, *ξέρεις... —Καλὰ βρέ,* τὸν διέκοψε ὁ Σπυρίδων, *οὔτε ἕνα ἀστεῖο δὲ σηκώνεις, Χριστὸς ἀνέστη, κι εἶμαι χαρούμενος ποὺ σᾶς βλέπω ὅλους.* Μὲ τὴν ἴδια ἐγκαρδιότητα μίλησε σ' ὅλους, προπαντὸς στὴ Θεώνη, τῆς κράτησε τὰ χέρια καὶ τὴ ρώτησε: *—Εἶσαι εὐτυχισμένη κορίτσι μου; Θέλω νὰ εἶσαι εὐτυχισμένη... —Σᾶς εὐχαριστῶ σεβασμιώτατε, ἀγωνίζομαι γιὰ νὰ κρατήσω τὴν εὐτυχία ποὺ μοῦ χαρίσατε ὅλοι σας... —Κάτι δὲν πάει καλά,* ἀναλογίστηκε ὁ Σπυρίδων, δὲν ἦταν ὅμως τώρα ἡ ὥρα γιὰ διευκρινίσεις, ὁ κόσμος περίμενε. Ὅταν τοῦ φίλησε τὸ χέρι ὁ Πετράκης, *μπά, μπά,* τὸν πείραξε ὁ Σπυρίδων, *οἱ ἐπαναστάτες ἔφτασαν καὶ στὴ Μητρόπολη...* Πῆγε κάτι νὰ τοῦ πεῖ ὁ εὐελπις. *Χριστὸς ἀνέστη,* τὸν διέκοψε ὁ Σπυρίδων καὶ τοῦ ἔδωσε τ' αὐγά....

Τὸ πασχαλινὸ τραπέζι τοὺς περίμενε, φορτωμένο μ' ὅλα τ' ἀγαθὰ τοῦ θεοῦ. Ἡ Εἰρήνη, κλέβοντας μερίδιο ἀπὸ τὴν εὐτυχία τῆς ἀνεψιᾶς της, ἔβαλε ὅλη τὴν τέχνη της γιὰ νὰ τοὺς εὐχαριστήσει. Ὁ ὀβελίας ψήθηκε στὸν κῆπο, ἀπὸ τεχνίτες Καραβατιανούς, φίλους τοῦ Πέτρου, ἦταν καὶ οἱ ἴδιοι καλεσμένοι στὸ τραπέζι. Φυσικὰ δὲν ἔλειπαν ὁ Γιάγκος μὲ τὴ Θεώνη, ὁ Θερειανὸς μὲ τὴν Ἀλεξάνδρα. Μόνο ἡ Χριστίνα δὲ μπόρεσε νάρθει, εἶχε ἀρρωστήσει ὁ ἄντρας της κι ἔπρεπε νὰ μείνει σπίτι. Ἔφαγαν, ἤπιαν, γλέντησαν, ὁ Πέτρος πάντα μὲ μέτρο, κάτω ἀπὸ τὸ ἄγρυπνο βλέμμα τοῦ Δημήτρη, μίλησαν γιὰ χίλια δυό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολιτικά, αὐτὰ εἶπαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ τ' ἀφήσουν ἔξω ἀπὸ τὴ χαρά τους. Ἡ Θάλεια κι ὁ Πετράκης, δὲν ἔκρυβαν τὸν ἔρωτά τους, ὅλοι τὸ κατάλαβαν, κι ἂς μὴν ἤξεραν περισσότερα, χαίρονταν μαζί τους. Μόνο τὸ βλέμμα τῆς Θεώνης, σκοτείνιαζε κάπου κάπου, τὴ βασάνιζε τὸ μυστικό της, δὲν τὴν ἄφηνε νὰ χαρεῖ τὴν εὐτυχία τοῦ γάμου της μὲ τὸ Μάνο. Ὁ καθηγητὴς Εὐαγγελόπουλος ζοῦσε στιγμὲς ποὺ οὔτε τὶς φανταζόταν... Θάχε νὰ λέει πολλὰ στοὺς δικούς του καὶ στοὺς φίλους ἀπὸ τὶς καινούριες ἐμπειρίες του ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ Ἠπειρωτικὸ τοπίο, μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε μιὰ συνεχὴ ἐπαφὴ κατὰ τὶς ἐκδρομὲς τῶν ἑπόμενων ἡμερῶν: στὸ Νησί, στὴ Ντραμπάτοβα, στὴ Δωδώνη, στὰ Ζαγοροχώρια, στὸ Πωγώνι, στὴν Κόνιτσα...

Ἡ Παρασκευή, γιορτὴ τῆς Παναγίας τῆς Περιβλέπτου, ἦταν ἡ μέρα τῆς

βάπτισης τοῦ μικροῦ Γιάγκου. Ἔγιναν ὅλα ὅπως τὰ εἶχαν προγραμματίσει. Ὁ Σπυρίδων ἤθελε ὁ ἴδιος νὰ εὐλογήσει τὸ μυστήριο, ἦταν ὅμως ἀκόμα ἀδύνατος, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ξεκούραση· δυὸ μέρες ὕστερα ἀπὸ τὸ Πάσχα ἔφυγε γιὰ τὸ ἡσυχαστήριό του, τὴ Βελλά. Ἀντικαταστάτη του γιὰ νὰ τελέσει τὸ μυστήριο ὅρισε τὸν πρωτοσύγγελό του Εὐστάθιο Σκάρπα... Τὸ Σάββατο τὸ σπίτι ἄδειασε πάλι, ἔφυγαν ὅλοι γιὰ τὴν Ἀθήνα. Ὡστόσο ὁ Πέτρος δὲν στενοχωρήθηκε. Εἶδε τοὺς δικούς του εὐτυχισμένους, τὸ πίστευε αὐτὸ γιὰ ὅλους, τοὺς χάρηκε, γέμισε ἡ καρδιά του ἀπὸ τὴν παρουσία τους, τὸ Πάσχα τὸν ἀποζημίωσε γιὰ τὶς δύσκολες μέρες ποὺ εἶχε περάσει τὸ Μάρτιο. Ὅλα τὸν γέμιζαν αἰσιοδοξία, κι ἂς ἤξερε πὼς στὴν ἡλικία του, καὶ μὲ τὶς παθήσεις ποὺ εἶχε, οἱ χαρὲς εἶναι μετρημένες, ἂν ὄχι σπάνιες...

Συνεχιζόταν ἡ δημοσίευση ἐπιστολῶν κατοίκων τῆς Βωβούσας γύρω ἀπὸ τὸ ποιοὶ ἦταν στὸ χωριὸ οἱ ρουμανίζοντες. Οἱ ἐπιστολογράφοι κατηγοροῦσαν, μὲ ὑβριστικὲς συχνὰ ἐκφράσεις, ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἄκρη δὲν ἔβρισκες. Τὴ φωτιὰ συδαύλιζε καὶ ὁ δάσκαλος τοῦ ἐκεῖ ρουμανικοῦ σχολείου μὲ δημοσιεύματά του, εἶχε μηνύσει μάλιστα, τὴν *Ἤπειρο*, μαζὶ καὶ τὸν πρόεδρο τῆς κοινότητας κι ἄλλους, γιὰ ὅσα εἶχε γράψει ἀνακινώντας τὸ ζήτημα. Ἡ ὑπόθεση ἐκδικάστηκε στὸ Πλημμελιοδικεῖο στὶς 7-5-35 καὶ ἡ *Ἤπειρος* ἀθωώθηκε. Τὴν ἄλλη μέρα (8-5-35) ἔγραφε: *Θὰ ἠθέλαμεν νὰ ἐρωτήσωμεν τὴν Γενικὴν διοίκησιν καὶ τὰς λοιπὰς ἁρμοδίας ἀρχάς, τί μέτρα σκέπτονται νὰ λάβουν κατὰ τῶν ἀσκούντων ρουμανικὴν προπαγάνδαν εἰς τὰ βλαχόφωνα χωριὰ τοῦ Ζαγορίου, μετὰ τὴν προχθεσινὴν ἀθώωσιν τῆς «Ἠπείρου» καὶ τῶν μετ' αὐτῆς μηνυθέντων. Διότι αἱ καταγγελίαι τῆς «Ἠπείρου», ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ ποινικὴ δίωξις, ὑπῆρξαν σαφεῖς καὶ ἀπροκάλυπτοι, μία δὲ ἀνακίνησις τοῦ ὅλου ζητήματος δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπος.*- Στὸ μεταξύ, τὸ Ρουμανικὸ προξενεῖο Ἰωαννίνων (πρόξενος ὁ Μπορελιάνο), ἀγόρασε γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ρουμανικοῦ δημοσίου, τὸ κτίριο, ὅπου στεγαζόταν τὸ ρουμανικὸ γυμνάσιο.- Τὸ Χαβανέζικο συγκρότημα *Ἄσπρα πουλιά*, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Κώστα Μπέζο, ὁλοκλήρωσε (17-4-35) μὲ ἐπιτυχία τὶς συναυλίες ποὺ ἔδωσε στὰ Γιάννινα. Ἀπὸ τὶς 28-4-35 ἄρχισε τὶς παραστάσεις του, ὁ θίασος τῆς Ἠοῦς καὶ Μάριου Παλαιολόγου, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλίτερους ἀθηναϊκοὺς θιάσους. Εἶχε προηγηθεῖ ἕνα δεκαπενθήμερο πρὶν ὁ Ἀττίκ.- Ὁ Βασίλης Μάκης (Πινδαῖος) συνέχιζε τὴ δημοσίευση ποιημάτων καὶ πεζοτράγουδων στὴν *Κραυγή*. πύκνωσε ἐπίσης τὰ δημοσιεύματά του (ποιήματα, διηγήματα κλπ. στὴν ἴδια ἐφημερίδα) ὁ Λάκης Κολβάτσος. Σχετικὰ μὲ τὴν τοποθέτηση τῆς ἐφημερίδας ἀπέναντι προσώπων καὶ πολιτικῶν καταστάσεων, αὐτὴ εἶχε ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν προσωπικῶν φιλοδοξιῶν τοῦ διευθυντῆ της Γρ. Σακκᾶ. Πολιτικὰ πρόσωπα, ὅπως ὁ Κ. Σταυρόπουλος, γενικὸς γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἐφημερίδα εἶχε γράψει πληθώρα ὑμνητικῶν σχολίων - πρότεινε μάλιστα νὰ συμπεριληφθεῖ ὡς ὑποψήφιος στὸν κυβερνητικὸ συνδυασμὸ (στὸν ὁποῖο ἔπρεπε, κατὰ τὴ γνώμη του, νὰ ἔχει ἐξέχουσα θέση κι ὁ Γρ. Σακκᾶς), ἄκουσε τὸν ἀναβαλλόμενο ὅταν ὁ Σταυρόπουλος ὑποστήριξε τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ *(Λαϊκοῦ-Κονδύλη)* κι ὄχι τῶν *Βασιλοφρόνων*, στὸ ὁποῖο μετεῖχε καὶ ὁ Σακκᾶς. Στὶς 29-

6-35, μετὰ τὶς ἐκλογές, ἀξίωνε νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση ὁ «γραμματίσκος» Κων. Σταυρόπουλος. Ἄλλο παράδειγμα πολιτικῆς συμπεριφορᾶς: Ἡ *Κραυγὴ* δὲν παρέλειπε εὐκαιρία νὰ ὑμνεῖ τὸν Χρηστοβασίλη, μὲ τὴν προσδοκία ὅτι θὰ τὸν βοηθοῦσε νὰ πάρει μιὰ θέση στὸ ψηφοδέλτιο τῶν κυβερνητικῶν. Ὅταν αὐτὸ δὲν ἔγινε, ἔγραφε (29-6-35): *Δὲν κακίζομεν τὴν «Ἐλευθερίαν» διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα ποὺ τὴν χαρακτηρίζει.* (Ἡ *Ἐλευθερία* εἶχε γράψει λίγες μέρες πρὶν (24-6-35), εἰρωνευόμενη τίτλο ἄρθρου τοῦ Σακκᾶ στὴν *Κραυγὴ* ὅτι ὁ ἴδιος «θριάμβευσε» στὴν Τσαμουριὰ κατὰ τὶς ἐκλογές: *Μετὰ μεγίστης χαρᾶς εἴδομεν εἰς τὴν ἐγχωρίαν βασιλόφρονα «Κραυγὴν» τὴν θριαμβευτικὴν νίκην τοῦ διευθυντοῦ της καὶ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς 11ου πληρεξουσίου* (10 ἦταν οἱ ἐκλεγέντες) *Ἰωαννίνων καὶ μετὰ μεγάλης λύπης τὸν θάνατον τῆς ἀειμνήστου «Μάννας»* (τῆς *Κραυγῆς*) *τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ.* Αἰωνία της ἡ μνήμη! Γαῖαν ἔχοι ἐλαφράν! Τὴν ἀφήνομεν ἐλεύθερη -συνέχιζε ὁ Σακκᾶς- *ν' ἀνταλλάσσῃ τὰς βωμολοχίας της μὲ ἄλλας συναδέλφους, ἐλεεινολογοῦντες τὰ μαλλιοτραβήγματα τῆς σκύλας* (τῆς *Ἠπείρου*, κατὰ Χρηστοβασίλη) *καὶ τῆς γομαροχελώνας. Μίαν ὅμως θέλομεν ἐκφράσει εὐχὴν ὅπως ὁ θεὸς εὐδοκήσῃ μιὰ καὶ ὁ διευθυντής της ἐστάλη πληρεξούσιος, νὰ περιπέσῃ εἰς τὴν χειμερίαν κοινοβουλευτικὴν νάρκην του καὶ νὰ τεθῇ φυλακὴ τῷ στόματί του γιὰ νὰ ἡσυχάσουν τ' αὐτιά μας.*- Νέος ἐπιτελάρχης τῆς VIII μεραρχίας τοποθετήθηκε ὁ ἀντισυνταγματάρχης, Γεώργιος Σαλβάνος, ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς πολέμου. Ἀντικατέστησε τὸ συνταγματάρχη Ἰωάν. Μελᾶ, ποὺ ἀνέλαβε τὴ διοίκηση τοῦ VIII συντάγματος Ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ.- Ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἡμιγυμνασίου Φιλιατῶν, καθηγητὴς θρησκευτικῶν Ἰωάν. Καμπαλώνης καὶ ἡ Εὐγενία Τσάντη, κόρη τοῦ φαρμακοποιοῦ Σπ. Τσάντη, *ἐτέλεσαν μετὰ μεγίστης μεγαλοπρεπείας καὶ ἐπισημότητος τοὺς γάμους των* (5-5-35). Ἐπίσης παντρεύτηκαν ὁ Ζώης Γκλίναβος, ἔμπορος καὶ ἡ Βασιλικὴ Νιάρου.- Εἴδηση ἀποτέλεσε γιὰ τὰ Γιάννινα ἡ ἄφιξη εἰδικοῦ ὠτορινολαρυγγολόγου. Θὰ ἔμενε γιὰ λίγες μέρες καὶ θὰ δεχόταν στὸ *Ἴλιον Πάλλας* τοὺς πάσχοντες ἀπὸ παθήσεις ὥτων, ρινὸς καὶ λάρυγγος.- *Ἀρραβῶνες:* Κίμων Μάνθος καὶ Μαρίκα Ναθαναήλ. Μιχαὴλ Ξένος, ἀνθυπολοχαγὸς πυροβολικοῦ καὶ ἡ *νεαροτάτη, ἀβροτάτη καὶ πανώρια* Μαρία Φασόη (*Ἐλευθερία*, 6-5-35).- *Θάνατοι:* Στὶς 29-4-35 *τὸ σκληρὸ δρεπάνι τοῦ χάρου ἐθέρισε ἐν μέσῳ τῶν ἀνθεών τοῦ Ἀπριλίου, ἕνα ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἀνθέων τοῦ γιαννιώτικου ἀνθῶνος, τὴν διανύουσαν τ' ἀνοιξιάτικα ἔτη τοῦ βίου της Μερό-*

Βασίλης Μάκης, ἐκπαιδευτικός, λογοτέχνης, συγγραφέας, δημοσιογράφος. Ἀσχολήθηκε μ' ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου. Πολλὰ κείμενά του εἶναι κατάσπαρτα σ' ὅλες σχεδὸν τὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς Ἠπείρου τῆς δεκαετίας τοῦ '30.

πην Ἐπ. Λέκκα, θυγατέρα τοῦ διακεκριμένου ἰατροῦ τῆς πόλεώς μας Ἐπ. Λέκκα. Νεκρολογίες ἔγραψαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες.- Συνεχιζόταν ὁ ἔρανος γιὰ τὴν ἀγορὰ ἐκ μέρους τῶν Ἠπειρωτῶν τοῦ ἀεροπλάνου τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας, τὸ ὁποῖο θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα *Ἤπειρος*.- Τὸ Μάϊο ἡ τιμὴ τοῦ λαδιοῦ πέταξε στὰ ὕψη. *Ἡ Ἤπειρος* (17-5-35) σχολίαζε: *Συνάδελφος διερωτᾶται διατὶ τὸ λάδι εἶναι ἀκριβὸ εἰς τὴν ἀγοράν μας, ὅταν εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ παραγωγοὶ τὸ προσφέρουν, λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, εἰς χαμηλὰς τιμάς. Ἀλλὰ μήπως εἶναι μόνον τὸ λάδι; Εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἰωαννίνων ὅλα τὰ εἴδη εἶναι πανάκριβα. Διατί;*- Νέος ἐπιστήμων: *Μετὰ λαμπρὰς ἐξετάσεις ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὁ κ. Π. Γ. Φάντης. Ἡ ἐφημερὶς αὕτη, τῆς ὁποίας πολύτιμος καὶ ἀγαπητὸς συνεργάτης ὑπῆρξεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὁ κ. Φάντης, συγχαίρουσα ἐγκαρδίως, εὔχεται τὴν πλέον καλὴν σταδιοδρομίαν, διὰ τὴν ὁποίαν οὗτος ἔχει ὅλα τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἐφόδια* (*Ἤπειρος*, 18-5-35). Τὰ εἶχε, γιατὶ κι ἀναδείχτηκε σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς καλλίτερους δικηγόρους τῶν Γιαννίνων, καὶ σὲ ἀξιόλογη πνευματικὴ προσωπικότητα. Πρωτοστατοῦσε σ' ὅλες τὶς πνευματικὲς κινήσεις τῆς πόλης. Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλλοπία», μαζὶ μὲ τὸν Δ. Σιωμόπουλο, συντάκτης τῆς *Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας* ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἔκδοσής της (1952), ἱδρυτικὸ μέλος καὶ σύμβουλος τῆς *Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν μελετῶν* ἀπὸ τὸ 1955, μιὰ συνεισφορὰ πλούσια σὲ περιεχόμενο. Ὀξύτατο κριτικὸ πνεῦμα, διακρίθηκε ὡς δοκιμιογράφος. Τὰ χρονογραφήματά του ἀποτελοῦν μιὰ ἄλλη ἔκφραση τοῦ πνευματικοῦ ἔργου του. Εἴμαστε φίλοι, συνεργάστηκα χρόνια μαζί του, σὲ κοινοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνες, μοῦ δόθηκε ἔτσι ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσω καὶ τὸ χαρακτήρα του καὶ τὰ σπάνια πνευματικὰ προσόντα του.- Πολλὲς φωτιὲς εἶχε ἀνάψει στὰ Γιάννινα ὁ ἱεροκήρυκας Χρ. Καλύβας. *...Ἀφοῦ ἐξωλόθρευσε τοὺς ἑβραίους, τοὺς μασσώνους, τοὺς ἀντίχριστους ὅλους καὶ τοὺς μπολσεβίκους, δὲν ἔχει κανένα πλέον νὰ ὑβρίσῃ καὶ θαυματοποιεῖ: Μιὰ εἰκόνα ἐδάκρυσε καὶ ὁ κ. Καλύβας ἐμίλησε πρὸς τὸ πλῆθος. Ἴδωμεν ὅμως τὶ θ' ἀποδείξῃ καὶ ἡ ἀνάκρισις!* (*Ἤπειρος*, 26-5-35).- Τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Μαΐου ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐπανίδρυσης τοῦ *Σιωνιστικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων Ἀμελιὲ Σιών*. Παραβρέθηκε ὁλόκληρο τὸ ἑβραϊκὸ στοιχεῖο τῆς πόλης, μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς προέδρους τῆς κοινότητας Μωϋσῆ Κοφίνα, καὶ τῆς *Ἰσραηλιτικῆς Λέσχης* Ἰωσὴφ Νεγρίν. Μετὰ τὴν τελετὴ μίλησε γιὰ τὴ δράση καὶ τ' ἀποτελέσματα τοῦ Σιωνισμοῦ ὁ πρόεδρος τοῦ ἐπανιδρυθέντος συλλόγου Νισὴμ Λεβῆ. Τὴν ἴδια ἐποχὴ -καὶ νωρίτερα- ἡ Ἰσραηλιτικὴ κοινότητα κι ὅλες οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες διαμαρτύρονταν -δικαιολογημένα- γιὰ τὴν ἀπόφαση τῆς κυβέρνησης νὰ ἱδρύσει ξεχωριστὸ ἐκλογικὸ τμῆμα στὴν πόλη, μόνο γιὰ τοὺς ἑβραίους. *Μὰ ἐσεῖς* -ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἀπευθυνόμενος στοὺς *Λαϊκοὺς* -*ἀκυρώσατε τὶς ἐκλογὲς τῆς Θεσσαλονίκης, γιατὶ ὁ Βενιζέλος εἶχε ἱδρύσει* -ἐνῶ δὲν ἔπρεπε- *ξεχωριστὸ τμῆμα ὅπου ψήφισαν οἱ ἐκεῖ ἑβραῖοι. Κι ἔρχεστε τώρα καὶ κάνετε τὸ ἴδιο στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσετε δῆθεν τοὺς ἑβραίους;*- Στὸ Νησί, τὸ σπίτι ὅπου σκοτώθηκε ὁ Ἀλῆ πασὰς κινδύνευε νὰ καταρρεύσει. *Ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ ἑνὸς τυράννου* -ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*- *εἶναι καθῆκον τῶν ἁρμοδίων νὰ μεριμνήσουν διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ οἰκήματος, ὡς ἱστορικοῦ.* Συντηρήθηκε, τελικά, τὸ οἴκημα καὶ μεταπολεμικά, μὲ τὴ φροντίδα τῶν *Φίλων τῶν Ἰωαννίνων* πλουτίστηκε καὶ μὲ

ἀξιόλογα ἱστορικὰ ἀντικείμενα. Σήμερα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἀξιοθέατα τοῦ Νησιοῦ.- Κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο τοῦ δικηγόρου καὶ λόγιου Δημ. Ζώτου μὲ τίτλο *Ἡ ξενητειὰ τῶν Ἠπειρωτῶν*. Οἱ κριτικὲς ἦταν καλές. Τὸ Μάϊο ἐπίσης κυκλοφόρησαν στὴν Ἀθήνα: τὸ 2ο τεῦχος, μὲ ὡραία εἰκονογράφηση, τῶν *Ξενητεμένων πουλιῶν*, ἔκδοση τοῦ *Συλλόγου Ἠπειρωτῶν* τῆς Ἀθήνας, καθὼς καὶ τὸ πρῶτο φύλλο τῆς ἐφημερίδας *Βόρειος Ἤπειρος* τῶν Βορειοηπειρωτῶν τῆς πρωτεύουσας.- Ἀπὸ τὶς 16 Μαΐου τὰ Γιάννινα εἶχαν καθημερινὴ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μὲ τὴν Ἀθήνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κυριακή.- Ἀπὸ τὶς 17-5-35 ἄρχισε ἡ λειτουργία *Σχολῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς*, μὲ διευθυντὴ τὸν ἱεροψάλτη Καμπᾶ. Ἡ ἔμπνευση ἀνῆκε στὸ μητροπολίτη Σπυρίδωνα καὶ γιὰ τὴ λειτουργία της βοήθησαν ὁ Δῆμος καὶ οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἐπιτροπές. Ἡ σχολὴ λειτούργησε πρῶτα, 6-7 μ.μ. κάθε μέρα, στο ναὸ τῆς Ἁγίας Μαρίνας κι ἀργότερα στὴν Καπλάνειο.- Πρὶν καλὰ καλὰ μπεῖ ὁ Ἰούνιος, ἄρχισαν οἱ ζέστες στὰ Γιάννινα. Καὶ οἱ *Πεννιὲς* σημείωναν: (*Ἤπειρος*, 28-5-35): *Εἰσήλθομεν πλέον αἰσίως εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐποχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ σιγοψηνόμεθα, ἀναλυόμενοι καθημερινῶς εἰς ἱδρῶτα τὴν μὲν πρωΐαν θὰ προγευματίζωμεν μὲ σκόνην, τὴν μεσημβρίαν θὰ μπουκωνώμεθα καὶ πάλιν μὲ σκόνην καὶ τὴν ἑσπέραν θὰ ταϊζώμεθα καὶ πάλιν μὲ σκόνην, πρὸς δόξαν τῶν περιφήμων δρόμων μας καὶ τῶν ἐντεταλμένων τὸ κατάβρεγμά των.* Σήμερα ἀντὶ γιὰ τὴ σκόνη, μπουκωνόμαστε, ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς τὸ βράδυ, μὲ καυσαέρια. Καλλιτέρευση δηλαδὴ πρὸς τὸ χειρότερο...

Πλύσιμο ρούχων στὴ Λίμνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥΣ

Μιὰ ἀπὸ τὶς ἄμεσες ἐπιπτώσεις τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου ἦταν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ πολιτικοῦ σκηνικοῦ. Οἱ ἡττημένοι δὲν ἔτρεφαν ψευδαισθήσεις. Ἦταν βέβαιο ὅτι ὁ πρῶτος στόχος τῆς κυβέρνησης ἀπέβλεπε στήν, μὲ κάθε τρόπο, δημιουργία ἀντιβενιζελικοῦ κράτους, μέσω ἐκλογικῶν διαδικασιῶν κι ἀποφάσεων. Ἔτσι, στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου, ἡ κυβέρνηση δημοσίευσε τέσσερες συντακτικὲς πράξεις μὲ τὶς ὁποῖες διαλυόταν ἡ Βουλή, καταργόταν ἡ Γερουσία, προκηρύσσονταν ἐκλογὲς ἐθνοσυνέλευσης γιὰ ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος, ἔπαυε νὰ ἰσχύει ἡ ἰσοβιότητα τῶν δικαστῶν καὶ ἡ μονιμότητα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων κι ἀποφασιζόταν ἡ ἐκκαθάριση τῶν ὀργανισμῶν Δημοσίου δικαίου. Δὲ χρειαζόταν καὶ περισσότερα γιὰ νὰ στεριώσει τὸ ἀντιβενιζελικὸ κράτος.

Ἡ κατάσταση στὸ στρατόπεδο τῶν Βενιζελοδημοκρατικῶν ἦταν χαώδης, τόσο σὲ πανελλήνιο ἐπίπεδο, ὅσο καὶ σὲ τοπικό, στὸ νομὸ Ἰωαννίνων. Τὰ στελέχη δὲ μποροῦσαν νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν ἧττα καὶ τὰ πλήγματα ποὺ δέχτηκαν, οὔτε νὰ προσαρμοστοῦν στὴ νέα κατάσταση. Ἤξεραν ὅτι ἡ κυβέρνηση θὰ χρησιμοποιοῦσε τὰ πάντα γιὰ νὰ κερδίσει τὶς ἐκλογὲς καὶ προσπαθοῦσαν, ἀπεγνωσμένα, ν' ἀποσπάσουν ὁρισμένες στοιχειώδεις ἐγγυήσεις γιὰ νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτές, χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσουν. Ἡ κυβέρνηση ἐκτὸς ἀπὸ τή, δυὸ φορές, ἀναβολὴ τῶν ἐκλογῶν (εἶχαν ὁριστεῖ γιὰ τὶς 19 Μαΐου, ἀναβλήθηκαν γιὰ τὶς 2 Ἰουνίου καὶ γιὰ δεύτερη φορὰ γιὰ τὶς 9 Ἰουνίου), δὲν ἔκανε ἄλλες παραχωρήσεις· μοιραῖα ἡ ἀντιπολίτευση ὁδηγήθηκε στὴν ἀπόφαση τῆς ἀποχῆς. Μ' αὐτὰ τὰ δεδομένα, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν, ὅπως ὀρθὰ παρατηροῦν ἔγκυροι ἱστορικοί, εἶχαν καθαρὰ συμβατικὴ ἀξία, ὅμοια μ' ἐκείνη τῶν ἐκλογῶν τῆς 16-12-1923, γιατὶ δὲν ἐξέφραζαν τὸ γνήσιο φρόνημα τοῦ λαοῦ, ἐξαιτίας τῶν συνθηκῶν κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔγιναν.

Οὔτε καὶ στὸ κυβερνητικὸ στρατόπεδο ὅμως ἐπικρατοῦσε συνοχή. Κύρια αἰτία ἡ διάσταση ἀνάμεσα στὸ Μεταξᾶ καὶ στὸν Κονδύλη. Ὁ Μεταξᾶς ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ διώξει ἀπ' αὐτὴ τὸν Κονδύλη, ὅπως τὸ εἶχε ζητήσει, ἀποφασισμένος νὰ ἡγηθεῖ τῆς κίνησης γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιά. Ἀντίθετα μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης ἦταν κι ὁρισμένα στελέχη τῶν *Λαϊκῶν*, ἀποφασισμένα κι αὐτὰ ν' ἀγωνιστοῦν γιὰ τὴν παλινόρθωση τῆς Βασιλείας. (Σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν τύχη τῆς δίκης τῆς ἀπό-

πειρας ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φανταστεῖ κανεὶς τὸ ἀποτέλεσμα. Ἦρθαν τὰ πάνω κάτω. Οἱ ἔνορκοι δὲν εἶχαν καμιὰ διάθεση νὰ ἐκτεθοῦν μὲ τὴν ἀπόφασή τους, ἀπέναντι στοὺς κυβερνῶντες, οὔτε καὶ οἱ μάρτυρες κατηγορίας, γιαυτὸ καὶ ἄλλαξαν τὶς καταθέσεις τους. Ἔτσι ἐκδόθηκε παμψηφεὶ ἀπαλλακτικὴ ἀπόφαση. «Οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις...»).

Καιρὸς νὰ ἔρθουμε στὰ Γιάννινα. Ὁ προεκλογικὸς ἀγώνας ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν *Λαϊκῶν* -οἱ *Βενιζελικοὶ* καὶ τὰ ἄλλα κόμματα δὲν εἶχαν κἀν ὄργανα νὰ ἐκφραστοῦν, τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ἀπριλίου χορηγήθηκε ἄδεια ἐπανέκδοσής τους- ἄρχισε πολὺ νωρίς, ἀπὸ τὴν ἑπόμενη τῆς καταστολῆς τῆς ἐπανάστασης. Γνωστὰ καὶ ἄγνωστα, γηγενῆ καὶ ἀπόδημα στελέχη τῶν *Λαϊκῶν* διαισθάνονταν πὼς οἱ συνθῆκες ἦταν μοναδικὲς γιὰ ἱκανοποίηση τῶν πολιτικῶν τους φιλοδοξιῶν. Συνωστισμός, λοιπόν, ὑποψηφίων γιὰ τὸν κυβερνητικὸ συνδυασμό, πλῆθος ἄπειρο, ποὺ ἀγωνιζόταν στὴν Ἀθήνα μὲν γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει μιὰ θέση στὸ ψηφοδέλτιο (ἐκεῖ καταρτίζονταν οἱ συνδυασμοί), καὶ στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ πείσουν βασικὰ κι ἀναγνωρισμένα ἀπὸ χρόνια στελέχη, ὅτι ἔπρεπε νὰ τοὺς στηρίξουν. Ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες: Ἡ *Ἐλευθερία*, ἀφοῦ ἐξάντλησε τὶς κατηγορίες καὶ τὶς ἀρές της ἐναντίον τοῦ *ἀναθεματισμένου*, τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ κόμματός του (τελευταῖα ἄρθρα του πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογές: *Τὸ Βενιζελικὸν καρκίνωμα* (20-5-35), *Τὸ κατηραμένον κόμμα τῶν Φιλελευθέρων* (25-5-35), τὰ ἄλλα ἀπευθύνονταν πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων), παρὰ τὴ φανατικὴ προσήλωση τοῦ Χρηστοβασίλη στὴ Βασιλεία (δὲν τὴ λησμόνησε κι αὐτὴ προεκλογικά, φιλοξενώντας ἄρθρα τοῦ συνεργάτη του, δικηγόρου Ξεν. Χατζησαράντου, μὲ τίτλο: *Ἡ Βασιλεία εἶναι ἰδέα καὶ ὄχι κόμμα)* κατόρθωσε τὴν περίοδο αὐτὴ ν' ἀποδεσμευθεῖ ἀπὸ τὴν κίνηση τῶν *Βασιλοφρόνων* καὶ ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴ συμμετοχή του στὸν κυβερνητικὸ συνδυασμὸ Τσαλδάρη-Κονδύλη. Ὁ Χρηστοβασίλης, ὡς παλιὸ στέλεχος, εἶχε κι ἀποφασιστικὴ γνώμη γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ ψηφοδελτίου. Σχόλιό του π.χ. (18-5-35) ὑπὲρ τοῦ Γ. Μουλαϊμίδη, ποὺ οἱ πληροφορίες τὸν ἔφεραν -καὶ ἦταν σωστὲς- νὰ μένει ἔξω ἀπὸ τὸ συνδυασμό, ὁδήγησαν στὴ διαγραφὴ τοῦ Ἀδαμ. Τσατσάνη, προέδρου τοῦ *Λαϊκοῦ πολιτικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων*, (ἀντίπαλο τοῦ Χρηστοβασίλη) ἀπὸ τὸ ψηφοδέλτιο καὶ στὴν ἐγγραφὴ σ' αὐτὸ τοῦ Γ. Μουλαϊμίδη (Γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Τσατσάνη ποὺ πολλοὶ τὴ θεώρησαν ἄδικη, συγκροτήθηκε στὴν κεντρικὴ πλατεία καὶ μεγάλο συλλαλητήριο διαμαρτυρίας).

Ἡ *Ἤπειρος*, ἀπὸ πολὺ νωρίς, ἐπισήμανε τὴν ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσουν τὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* πολιτική, ἀπέναντι στοὺς *Βενιζελικούς*, ποὺ νὰ μὴν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸν ἐρασιτεχνισμό, τὴ φιλολογία καὶ τὸν παραγοντισμό. Μιὰ ἄλλη πολιτική, πρόσθετε, *ἀπαιτεῖ ἐργασίαν, συνέπειαν, σαφῆ γραμμὴν καὶ πρωτίστως διαρκῶς ἐργασίαν*. Οἱ γενικότερες θέσεις τῆς ἐφημερίδας ἀναπτυσσόταν στὸ ἄρθρο: *Οἱ ὄψιμοι Λαϊκοί, αἱ ἐκλογαὶ*

καὶ οἱ πολιτευταὶ τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος. (9-4-35). Ἔγραφε: Τὰς στήλας αὐτὰς δὲν ἐνέπνευσε ποτὲ ἡ διάθεσις, τὴν ὁποίαν τελευταίως ὀνομάζομεν ἀδιαλλαξίαν. Ἀντιθέτως μάλιστα, προκειμένου ἰδιαιτέρως περὶ τῶν Ἠπειρωτῶν Βενιζελικῶν -καὶ ἐννοοῦμεν τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ λαοῦ- πιστεύομεν ὅτι μὲ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς δὲν ἔχομεν νὰ χωρίσωμεν τίποτε, ἀλλὰ μαζὶ νὰ σκεφθῶμεν καὶ νὰ ἐργασθῶμεν διὰ τὸ καλὸν τοῦ τόπου μας, τὸ ὁποῖον εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὁ λαὸς πλέον κρίνει ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἀπὸ τὸν αὐτοκτονήσαντα Βενιζελισμόν. Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως αὐτοῦ μέχρι τοῦ νὰ ἐμπιστευθῶμεν ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὰς πολλὰς ὀψίμους δηλώσεις περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ «ἐθνοκτόνου Βενιζελισμοῦ», προερχομένας ὄχι ἀπὸ τὸν λαόν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς πάστας τῶν «παραγόντων», ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν πολιτευτῶν τοῦ κόμματος, οἱ ὁποῖοι πολὺ ὑψηλὰ ἔχουν σηκώσει τὸν ἀμανὲ τῆς αἰσιοδοξίας των καὶ ἔπαυσαν νὰ βλέπουν τὴν πραγματικότητα, ὅπως αὐτὴ ἐμφανίζεται, παραγνωρίζοντες τὴν ἀνάγκην μιᾶς σώφρονος καὶ θετικῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποβλέπῃ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν προσεταιρισμὸν μικρῶν ἢ μεγάλων ὁμάδων ἐκ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, καλῶς ἢ κακῶς, μέχρι τῆς 1ης Μαρτίου εἶχεν ἀμείωτον τὸν Βενιζελισμόν του. Μόνον μίαν τοιαύτην πολιτικὴν κρίνομεν ἡμεῖς δημιουργικὴν καὶ δυναμένην ν' ἀποδώσῃ θετικὰ ἀποτελέσματα, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ μία νέα κατάστασις ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων εἰς τὴν Ἤπειρον. Συνεργάτης τῆς ἴδιας ἐφημερίδας σὲ ἄρθρο του (14-4-35), μὲ τίτλο Μακρὰν οἱ μιγάδες καὶ οἱ περίοικοι, ἔθετε τὸ θέμα τῆς κατάρτισης τοῦ συνδυασμοῦ σὲ κάπως διαφορετικὴ βάση. Τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα θ' ἀποτελέσουν τὸν συνδυασμὸν τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» - ἔγραφε- καὶ τὰ ὁποῖα θ' ἀναλάβουν τὴν εὐθύνην τῆς δημιουργίας ἑνὸς νέου Ἠπειρωτικοῦ μέλλοντος καὶ τὰ ὁποῖα θὰ χαράξουν τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας ζωῆς, ἀπηλλαγμένης ἀπὸ τὰς ἀθλιότητας τοῦ παρελθόντος, πρέπει νὰ ζητηθοῦν μεταξὺ τῶν παλαιμάχων τῆς ἰδεολογίας μας καὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ μόνον ἐν Ἠπείρῳ διαβιούντων. Πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν μεταξὺ τῶν καθαροαίμων ὀπαδῶν τοῦ κόμματος, οἵτινες ὑπῆρξαν αὐτοὶ καὶ μόνοι οἱ στυλοβάται του ἐνταῦθα καὶ οἵτινες παρ' ὅλους τοὺς πολυετεῖς συνεχεῖς διωγμούς, προπηλακισμοὺς καὶ ἐξευτελισμούς, οὓς ὑφίσταντο κατὰ τὸ ἁμαρτωλὸν παρελθόν, ἔμειναν ἀγογγύστως καὶ ὑπερηφάνως ὡς βράχοι, ἀπαρασάλευτοι, πιστοὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τὴν τιμίαν των ἰδεολογίαν, οὐδέποτε καὶ ἀντὶ οὐδενὸς ἀνταλλάγματος δεχθέντες καὶ τὸ ἐλάχιστον. Μακρὰν οἱ περίοικοι καὶ ξένοι, οἱ ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου διαβιοῦντες, πλὴν ἑνὸς παλαιμάχου Γάγαρη, τοῦ ὁποίου οἱ ἀγῶνες ὑπὲρ τοῦ κόμματος καὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστοί. Οὐδεὶς ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου διαβιῶν εἶναι ὑπὸ τῆς παρατάξεως ἀνεκτός. Τὴν ἴδια, περίπου, γραμμὴ κράτησε ἡ Ἤπειρος, ὡς τὴν ἡμέρα τῶν ἐκλογῶν.

Ἡ *Κραυγή*, ὑποστήριζε τὴν κυβερνητικὴ παράταξη ὡς τὴ μέρα ποὺ ὁ διευθυντής της Γρ. Σακκᾶς πείστηκε ὅτι, παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλε, δὲν συμπεριελήφτηκε στὸν κυβερνητικὸ συνδυασμό. Κατὰ τὴν ἄποψή του -κι ὅλα τὰ ἄρθρα του τὴν ἴδια κεντρικὴ ἰδέα εἶχαν- οἱ *Λαϊκοὶ* θὰ νικοῦσαν ἂν στὸ ψηφοδέλτιο συμπεριλαμβάνονταν πρόσωπα ποὺ εἶχαν τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ. Καὶ βέβαια, ἕνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἦταν κι ὁ ἴδιος. Σημείωνε: (28-4-35): *Κατόπιν ἐπισταμένης ἐρεύνης μας καὶ βολιδοσκοπήσεως τῶν πνευμάτων (!) καὶ διαθέσεων τοῦ ἐκλογέων, τόσον εἰς τὴν πόλιν, ὅσον καὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον, ἐσχηματίσαμεν τὴν ἀκράδαντον καὶ ἀδιάψευστον (!) πεποίθησιν, ὅτι ἡ νίκη τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» θὰ εἶναι περιφανὴς τότε μόνον, ὅταν τὸ ψηφοδέλτιον ἀπαρτίζεται ἀπὸ πρόσωπα ἀπολαύοντα γενικῆς ἐκτιμήσεως παρὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ.* Σ' ὅσους σκέπτονταν νὰ τὸν ἀποκλείσουν ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ ἔλεγε πὼς *κάνουν λογαριασμὸν χωρὶς τὸν ξενοδόχον.* Σ' ἄλλα σχόλιά του ἔθετε πρόβλημα διάσπασης τῶν *Λαϊκῶν*, ποὺ τελικὰ ἔγινε, μὲ τὴν κατάρτιση ψηφοδελτίου *Βασιλοφρόνων*, στὸ ὁποῖο μετεῖχε κι ὁ Σακκᾶς.

Ὁ ἀντιπολιτευόμενος τύπος, κυρίως ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἐπανεκδόθηκε, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ ἔπαψε νὰ ἰσχύει ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἡ λογοκρισία, ἦταν πολὺ ἐπιφυλακτικὸς στὶς κρίσεις του. Τόσο γιατὶ φοβόταν, ὅσο καὶ γιὰ τὸ ὅτι, ἂν ἔγραφε κάτι μὲ περιεχόμενο ἀντικυβερνητικό, ἡ λογοκρισία δὲ θὰ ἐπέτρεπε τὴ δημοσίευσή του (δίστηλο π.χ. ἄρθρο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* στὶς 14-5-35 ἀφαιρέθηκε ὁλόκληρο). Εἶναι ἐνδιαφέρουσες οἱ ἀπόψεις δυὸ ἀντίπαλων ἐφημερίδων, μόλις ἔγινε γνωστὴ ἡ ἄρση τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ τῆς λογοκρισίας. Ἡ κυβερνητικὴ *Ἤπειρος* σχολίαζε (14-5-35): *Τὸ φίμωτρον ποὺ ἐκρατοῦσε κλεισμένο τὸ στόμα τοῦ Βενιζελισμοῦ καὶ τῶν δημοσιογραφικῶν του ὀργάνων -ἡ λογοκρισία- αἴρεται. Χωρὶς αὐτὸ πλέον, χωρὶς κανένα περιορισμόν, ἀδέσμευτος καὶ ἐλεύθερος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μιλήσῃ καὶ νὰ δείξῃ τὰς πραγματικὰς διαθέσεις του. Ποῖαι θὰ εἶναι αἱ διαθέσεις καὶ ποία θὰ εἶναι ἡ στάσις, τὴν ὁποίαν θὰ τηρήσῃ τώρα ὁ Βενιζελισμὸς καὶ ὁ βενιζελικὸς τύπος; Οὐδεὶς βεβαίως φαντάζεται ὅτι ἀπαλλασσόμενος τῶν περιορισμῶν τῆς λογοκρισίας θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ τηρῇ τὴν μέχρι σήμερον τακτικήν. Οὐδεὶς ἀναμένει νὰ τον ἴδῃ ἀποκηρύσσοντα τὸν Βενιζέλον καὶ δικαιολογοῦντα τὴν στάσιν τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ θὰ θελήσῃ τουλάχιστον νὰ αἰσθανθῇ τὴν σοβαρότητα τῆς δημιουργηθείσης μετὰ τὴν ἐπανάστασιν καταστάσεως, ἢ θ' ἀρχίσῃ τὰ ἐμπρηστικὰ κηρύγματα τοῦ διχασμοῦ, κηρύγματα τῶν ὁποίων τὰς φρικαλέας συνεπείας εἰς αἷμα καὶ χρῆμα ἐπλήρωσε καὶ πληρώνει ἀκόμη ὁ ἑλληνικὸς λαός;* Καὶ κατέληγε: *Ἂν θελήσουν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἰδίας κακὰς μεθόδους καὶ τὰ ἴδια συστήματα νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ σαρωθοῦν. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἕνας ὁλόκληρος λαὸς νὰ ἀφήσῃ νὰ ἀποθάνῃ ἐπειδὴ θέλουν ὀλίγοι κακοποιοί, καταχρασταί, λωποδύται καὶ ἀπο-*

τυχημένοι πολιτικάντηδες. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* εἶχε γιὰ τὸ ἴδιο θέμα τὶς ἑξῆς ἀπόψεις (18-3-35: ἄρθρο: *Χωρὶς λογοκρισίαν): Τὸ καθ' ἡμᾶς δηλώνομεν ἄνευ δισταγμοῦ καὶ ἀπεριφράστος ὅτι, ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνακινηθέντος πολιτειακοῦ ζητήματος, θὰ τηρήσωμεν τὸν ἱερὸν ὅρκον τοῦ δημοκρατικοῦ στρατιώτου καὶ λυσσωδῶς θ' ἀντιταχθῶμεν κατὰ τῆς παλλινορθώσεως* (καὶ ἡ Ἤπειρος, ἀκόμα καὶ ἡ *Ἐλευθερία* δὲν ἤθελαν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἐπίσημη ἀνακίνηση τοῦ πολιτειακοῦ). *Ἐπὶ δὲ τοῦ πολιτικοῦ θ' ἀγωνισθῶμεν ὑπὲρ τῆς ἰσοτιμίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὴν κυβέρνησιν. Καὶ τοῦτο διότι δὲν δικαιούμεθα νὰ παρίδωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ πρώτη ἀντιπροσωπεύει τὸν ἥμισυ καὶ περισσότερον ἑλληνικὸν λαόν. Καὶ τὸ πρῶτον δὲ καὶ τὸ δεύτερον καθῆκον θὰ ἐπιτελέσωμεν μετὰ σφοδρότητος μὲν ἔστω, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης εὐπρεπείας καὶ ψυχραιμίας, ἔχοντες πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἑνότης πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὸν σκοπὸν κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων. Ἀλλὰ πάντοτε ὅλων...* Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ὑποσχέσεις ποὺ δόθηκαν γιὰ «εὐπρέπεια καὶ ψυχραιμία» ἔμειναν μόνο στὰ χαρτιά, ἢ ἔτσι ἑρμηνεύτηκαν ἀπὸ τὸν κυβερνητικὸ τύπο. Τὸν τόνο γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἀντιπολίτευσης ἔδιναν οἱ δηλώσες τῶν ἀντιπολιτευόμενων ἀρχηγῶν -κι αὐτὲς ὑποστήριζαν οἱ ἐφημερίδες τους- κι ὁ τόνος αὐτός, κατὰ τὴν κρίση τῶν κυβερνητικῶν, ἦταν ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνον ποὺ ἀκουγόταν τὴν τελευταία διετία πρὶν τὴν ἐπανάσταση. *Τὰ δεδομένα* -παρατηροῦσε ἡ Ἤπειρος (24-5-35)- *δὲν παρέχουν τὴν ἐγγύησιν ὅτι ἡ ἀντιπολίτευσις θὰ ἀρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῶν σημερινῶν περιστάσεων. Ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰς δηλώσεις τῶν ἀρχηγῶν της, φαίνεται ὅτι οὗτοι δὲν ἐννοοῦν ν' ἀφήσουν κατὰ μέρος οὔτε αὐτὴν τὴν φορὰν τὰς μεθόδους καὶ τὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα ἐξέμαθον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ δράκου τῆς Χαλέπας. Ἀλλ' ὁ λαός, τὸν ὁποῖον θέλει νὰ ἀγνοῇ ἡ ἀντιπολίτευσις, δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν προπαρασκευὴν νέας ἀνωμαλίας. Θὰ περιβάλῃ διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης του τὴν κυβέρνησιν, τῆς ὁποίας ἡ ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐγγυᾶται τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ τόπου, ἐξαφανίζων διὰ παντὸς ἐκ τῆς πολιτικῆς τὸν Βενιζελισμὸν καὶ τὰς παραφυάδας του, ὑπὸ οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν τολμήσουν νὰ παρουσιασθοῦν κατὰ τὰς ἐκλογάς.* Μόνο ποὺ δὲν παρουσιάστηκε καθόλου ἡ ἀντιπολίτευση στὶς ἐκλογές. Ἡ κυβέρνηση δὲν ἱκανοποίησε κανένα ἀπὸ τὰ αἰτήματα ἰσοπολιτείας ποὺ ὑπέβαλε καὶ τὴν ὑποχρέωσε νὰ καταφύγει στὴν ἀποχή. Ἴσως ἡ ἀποχὴ νὰ ἦταν καὶ ἕνας εὔσχημος τρόπος γιὰ ν' ἀποφύγει συντριπτικὴ ἧττα, ἀφοῦ ἡ κυβέρνηση ἦταν ἀποφασισμένη νὰ κερδίσει μὲ κάθε τρόπο τὶς ἐκλογές...

Ἔντονο ἀγώνα ἔκανε ἡ Ἤπειρος καὶ ἐναντίον τοῦ Μεταξᾶ καὶ τῶν ὑποψήφιων τοῦ *Βασιλικοῦ συνδυασμοῦ* στὸ νομό. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ τίτλοι τῶν σχετικῶν ἄρθρων της: *Ἡ Μεταξικὴ δημαγωγία. Νὰ μὴ γελασθῇ κανείς.* Ἡ *Ἐλευθερία*, ἐλάχιστα ἔγραψε γιὰ τὴν κίνηση τῶν *Βασιλοφρόνων*, κατὰ βάθος ὁ Χρηστοβασίλης ἦταν μὲ τὸ μέρος τους. Ἡ *Κραυγή*,

βέβαια, ἀφοῦ ὁ διευθυντής της ἀπέτυχε νὰ συμπεριληφθεῖ στὸν κυβερνητικὸ συνδυασμό, στράφηκε ἐναντίον τῶν ἐφημερίδων ποὺ τὸν ὑποστήριζαν καὶ προπαντὸς ἐναντίον τῆς Γενικῆς διοίκησης, ὄχι τόσο ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Σπ. Τρικούπη (παρόλο ποὺ ἀναμίχτηκε στὴν ἐκλογικὴ διαπάλη, ὑποστηρίζοντας φυσικὰ τὸν κυβερνητικὸ συνδυασμό, κάτι ποὺ ὑποχρέωσε τὸν ἐπικεφαλῆς τοῦ ψηφοδελτίου τῶν *Βασιλοφρόνων* Σπ. Μπότσαρη νὰ διαμαρτυρηθεῖ ἐντονότατα στὸν πρωθυπουργὸ Τσαλδάρη), ὅσο ἐναντίον τοῦ γενικοῦ γραμματέα Κων. Σταυροπούλου, τοῦ ὁποίου, ὅπως ἀναφέρθηκε ἤδη, ζήτησε τὴν ἄμεση ἀπομάκρυνση. Ἡ εἰδησεογραφία, τὰ προεκλογικὰ ἄρθρα καὶ σχόλια τῶν ἐφημερίδων τῆς ἀντιπολίτευσης στὴν ἀρχὴ περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς της ἢ ὄχι στὶς ἐκλογές. Ὅταν ἡ ἀπόφαση γιὰ ἀποχὴ ἔγινε ὁριστική, τὴν ὑποστήριξαν σθεναρά. Στὸ μεταξὺ ὅμως εἶχαν δημιουργηθεῖ ἔντονες ἀντιπαραθέσεις στὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* (νομοῦ Ἰωαννίνων), ποὺ ἔφτασαν στὸ σημεῖο νὰ ἀμφισβητοῦν τὴ θέση τοῦ Δ. Μπότσαρη σ' αὐτό. Ἡ ἀμφισβήτηση προῆλθε ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ Μπότσαρη (ὀρθὴ ἄποψη) ὅτι ἡ ἀντιπολίτευση, μὲ τὴν ἐξασφάλιση ὁρισμένων προϋποθέσεων, ἔπρεπε νὰ πάρει μέρος στὶς ἐκλογές. Μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς ἀποχῆς τῆς ἀντιπολίτευσης, εἶχε καταθέσει στὸν Ἄρειο πάγο καὶ σῆμα συνδυασμοῦ ὑπὸ τὸν τίτλο *Ἐλεύθερος πολιτικὸς συνδυασμός*. Δὲ θὰ γινόταν χρήση τοῦ τίτλου αὐτοῦ ἂν ἡ ἀντιπολίτευση κατέβαινε στὶς ἐκλογὲς ἑνωμένη καὶ ὑπὸ τὸν τίτλο: *Ἡνωμένη Δημοκρατικὴ Ἀντιπολίτευσις*. Οἱ πολιτευτὲς Ἀλκ. Λούλης, Γ. Καγιᾶς, Γ. Βηλαρᾶς καὶ Π. Μπέμπης, μὲ ἐπιστολή τους στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (12-5-35) δήλωναν ὅτι ἦταν ἀντίθετοι μὲ τὴν πολιτεία τοῦ Μπότσαρη, ποὺ κατὰ τὴν ἄποψή τους, *ἐκ τῆς ἐν γένει τελευταίας συμπεριφορᾶς του, ἀλλὰ καὶ κυρίως ἐκ τῆς καταθέσεως εἰς τὸν Ἄρειον πάγον, ἰδίου κομματικοῦ ἐμβλήματος, διαδηλοῖ πασιφανῶς τὴν ὁριστικὴν αὐτοῦ ἀποσκίρτησιν ἀπὸ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ τὴν ἀπόφασίν του, ὅπως ἱδρύσῃ ἴδιον προσωπικὸν κόμμα εἰς τὸν νομόν μας, ἐμφανιζόμενος ὡς ἀρχηγὸς ἰδικοῦ του κόμματος*. Βιάζονταν οἱ 4 ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν Μπότσαρη. Εἶχαν ἐπηρεάσει δυσμενῶς, μαζὶ μὲ πολιτευτὲς ἄλλων νομῶν, καὶ τὸν ἀρχηγεύοντα τοῦ κόμματος Θεμ. Σοφούλη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἐπιστολή του πρὸς τοὺς 4 πολιτευτές. Σὲ πολυσέλιδη ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε ὁ Μπότσαρης στὸ Σοφούλη (20-5-35) τόνιζε, ὅτι *οὐδεὶς δικαιοῦται, οὐδ' ὑμεῖς κ. πρόεδρε, νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν ἰδεολογίαν μου* καθὼς καὶ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ Σοφούλη πρὸς τοὺς 4 *ἔσχεν ἐν Ἠπείρῳ ἐμπρητικὴν διάθεσιν ἐπὶ τῆς ἀναγκαίας προσπαθείας διὰ τὴν ἀντιπολιτευτικὴν ἐκεῖ συμπεριφοράν*. Τελικά, ὁ Μπότσαρης παρέμεινε στὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* καὶ συμφώνησε μὲ τὴν ἀποχή, θὰ μιλοῦσε μάλιστα γιαυτή, λίγες μέρες πρὶν τὶς ἐκλογές, σὲ συγκέντρωση στοῦ *Εὐστρατιάδη*. Γύρω ἀπὸ τὴ συγκέντρωση καὶ τὴν ὁμιλία του, δόθηκαν δυὸ ἑρμηνεῖες, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες. Ἡ ἀντιπολίτευση ὑποστήριζε (*Ἠπειρω-*

τικὸς ἀγὼν 6-6-35, τίτλος: *Ἡ Γενικὴ διοίκησις καταλύει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου)* πώς, ἐνῶ εἶχε συγκεντρωθεῖ πολὺς κόσμος μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ κινηματοθέατρο καὶ ἦρθε κι ὁ ὁμιλητὴς μὲ τοὺς πολιτικούς του φίλους, δὲν ἄρχιζε τὴν ὁμιλία του, γιατὶ ἡ Γενικὴ διοίκηση τοῦ διαμήνυσε ὅτι ἂν προφέρει τὴ λέξη *ἀποχὴ* καὶ τὴ συστήσει στὸ ἀκροατήριό του θὰ συλληφθεῖ ἀμέσως. Ἀντιπροσωπεία πολιτευτῶν πῆγε στὴ Γενικὴ διοίκηση καὶ τὴ Διοίκηση Χωροφυλακῆς, ἀλλὰ δὲν πέτυχε νὰ ἐξασφαλίσει ἐντολὴ πρὸς τοὺς ἐπικεφαλῆς τῶν ἀστυνομικῶν νὰ μὴ προχωρήσουν στὴ σύλληψη τοῦ Μπότσαρη, ἂν συνιστοῦσε ἀποχή. Ἔτσι ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ λόγου του ποὺ περιεῖχαν τέτοιες φράσεις περικόπηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ὁμιλητὴ καὶ διαβάστηκαν περικοπὲς μόνο (τὶς δημοσίευσαν ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* κι ὁ *Κῆρυξ).* Ὁ Μπότσαρης διαμαρτυρήθηκε ἐντονότατα γιὰ τὰ μέτρα αὐτὰ καὶ πρὸς τὴ Γενικὴ διοίκηση καὶ πρὸς τὴν κυβέρνηση.

Ἄλλη εἰκόνα δίνουν οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες (*Ἤπειρος,* 7-6-35. Τίτλος δημοσιεύματος: *Κατάπτυστος Βενιζελογικὴ ψευδολογία - Οὐδεὶς ἠμπόδισεν τὸν κ. Μπότσαρην νὰ μιλήσῃ).* Ἡ Διοίκηση Χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων ἀνακοίνωσε ὅτι ὄχι μόνο δὲν ἐμποδίστηκε ὁ Μπότσαρης νὰ μιλήσει, ἀλλὰ καὶ ἄδεια, ποὺ ζητήθηκε ἀντικανονικὰ (ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῆ αἴτηση πρὶν ἀπὸ 24 ὧρες), τοῦ δόθηκε, ἀκριβῶς πρὸς ἀποφυγὴ δημαγωγίας καὶ δημιουργίας ἐντυπώσεων. Πρόσθετε ὅτι οἱ ἀρχὲς δὲ διαπνεόταν ἀπὸ ἐμπαθεῖς διαθέσεις ἀπέναντι στοὺς πολιτευτὲς τῆς ἀντιπολίτευσης. Κύκλοι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν *Λαϊκῶν* ἀνέφεραν ὅτι ἡ ματαίωση τῆς διάλεξής του ὀφειλόταν σὲ ἀντίδραση τῶν ἴδιων τῶν ἀντικυβερνητικῶν, ἐπειδὴ ἔγινε γνωστὸ ὅτι ὁ Μπότσαρης ἤθελε νὰ ὑποστηρίξει πολιτικὰ τὸν συγγενή του βασιλόφρονα Σπ. Μπότσαρη. Σχολιάζοντας εἰρωνικὰ ἡ *Ἤπειρος,* μιὰ μέρα πρίν, τὴν ἀπόφαση τοῦ Δ. Μπότσαρη νὰ χρησιμοποιήσει τὸ κέντρο *Ευστρατιάδου,* τὸ ὁποῖο εἶχε ἤδη ἐνοικιαστεῖ ὡς ἐκλογικὸ κέντρο τοῦ κόμματος τῶν *Βασιλοφρόνων,* παρατηροῦσε: *Τὸ γεγονὸς πρέπει νὰ ἀναγγελθῇ εἰς τὸν τύπον ὡς ἐξῆς περίπου: Χθὲς οἱ κ.κ. Δημήτριος Νότη Τιμολέοντος καὶ ὁ Σπυρίδων Ἀθανασίου Μάρκου Μπότσαρης ἢ οἱ Μποτσαραῖοι, ἔδωσαν ἀλληλοδιαδόχως διαλέξεις περὶ Βασιλείας καὶ Δημοκρατίας, τουτέστιν περὶ Βασιλευομένης Δημοκρατίας...*

Μὲ τὸν ἀνασχηματισμὸ τῆς κυβέρνησης Τσαλδάρη, κατὰ τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Μαρτίου, ἀντικαταστάθηκε ὁ Γενικὸς διοικητὴς Καλκάνης καὶ στὴ θέση του τοποθετήθηκε ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, εἶχε ὑπηρετήσει καὶ τὸ 1932, στὴ θέση αὐτή, γιὰ δυὸ μῆνες. Οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες -οἱ μόνες τότε ποὺ κυκλοφοροῦσαν- χαιρέτησαν τὴν τοποθέτησή του μὲ πρῶτο καὶ καλλίτερο τὸν Γρ. Σακκᾶ τῆς *Κραυγῆς,* ποὺ ἐκτὸς τοῦ ἄλλου λιβανωτοῦ, ἐξέφρασε καὶ τὶς θερμότατες εὐχαριστίες καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς Ἠπείρου *πρὸς τὸν Μέγαν Ἐθνάρχην* (Π. Τσαλδάρην) *διὰ τὴν ἀρίστην ἐπιλογὴν τοῦ ἐκπροσώπου του.* Ὁ νέος ὑπουργὸς ἔφτασε στὰ Γιάννι-

να στὶς 15 Ἀπριλίου, ὅπου, κατὰ τὴν *Κραυγή*, οἱ Γιαννιῶτες τοῦ ἐπεφύλαξαν *μεγαλειώδη ὑποδοχήν*. Εἶπε πολλά, ἔδωσε ἄφθονες ὑποσχέσεις, ὅπως κάθε νέος ὑπουργός, ὅταν παίρνει χαρτοφυλάκιο. Μιὰ περικοπὴ τοῦ λόγου του σημειώθηκε ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς ἀντιπολιτευόμενους: *Ἀναλαμβάνων σήμερον τὴν Διοίκησιν τῆς Ἠπείρου* -εἶπε- *δηλῶ πρὸς ὅλους ὑμᾶς ὅτι κυρία βάσις τῆς διοικήσεώς μας θὰ εἶναι ἡ ἰσοπολιτεία καὶ ἡ ἰσονομία ἀπέναντι ὅλων*. Τὴν τοποθέτηση τοῦ Σπ. Τρικούπη ὡς Γεν. Διοικητῆ χαιρέτησε κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* στὸ πρῶτο φύλλο τῆς ἐπανέκδοσής του (21-4-35), κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἐκλογῶν θ' ἄλλαξε γνώμη, ὅπως κι ὅλες οἱ ἐφημερίδες, ἐκτὸς τῆς *Ἐλευθερίας*, ἐξαιτίας τῆς ἐνεργοῦ ἀνάμιξής του στὶς ἐκλογὲς καὶ τῆς φανερῆς ὑποστήριξης τοῦ κυβερνητικοῦ συνδυασμοῦ. Μιὰ προκήρυξή του μάλιστα πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸ λαὸ δημιούργησε ἔντονες ἀντιδράσεις. *Ὁ Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἀναφέρθηκε στὸ περιεχόμενό της καὶ ὑπογράμμισε τὰ ἀπαράδεκτα, κατὰ τὴν κρίση του, σημεῖα. *Ὁ Γενικὸς διοικητὴς* -ἔγραφε (8-6-35)- *διὰ νὰ ἐπισημοποιήσῃ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Γ.Δ. μετεβλήθη εἰς πολιτικὸν κέντρον τῆς κυβερνήσεως καὶ ὅτι ἐκεῖθεν διευθύνεται ὁ ὅλος ἐκλογικὸς ἀγών, ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας... εἰς τὴν ὁποίαν ἐξυμνῶν τὸ ἔργον (!) τῆς κυβερνήσεως, ἁπλώνει συγχρόνως καὶ τὸν δίσκον τῆς ψηφοφορίας. Ἂν καὶ τοῦτο ἀντιβαίνει εἰς τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν ἑνὸς Γενικοῦ διοικητοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὸ κράτος καὶ ὄχι εἰς τὸ κόμμα, ἐν τούτοις, ἅπαξ καὶ ἡ Γ. διοίκησις ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» εἰς τὴν ἀρχὴν πολιτεύεται, εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρηθῇ ἡ τοιαύτη ψηφοθηρία. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν συγχωρεῖται εἰς τὸν κ. Τρικούπην, εἶναι ἡ ἀπειλή του τὴν ὁποίαν ἐξηκόντισε κατὰ τῶν Ἠπειρωτῶν ἐκλογέων. Καὶ εἶπεν ὁ κ. Τρικούπης. Ἂν δὲν μᾶς δώσητε ψήφους δὲν μπορεῖ νὰ πάῃ ἔτσι αὐτὴ ἡ δουλειά, ἡ κυβέρνησις δὲν μπορεῖ νὰ φροντίζῃ πλέον διὰ τὴν Ἤπειρον. Ὅ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, ὅτι πᾶν ὅτι ἔκαμεν ἕως τώρα ἡ Γεν. διοίκησις τὸ ἔκαμεν οὐχὶ ἐκ καθήκοντος, ἀλλὰ χάριν τῶν ψήφων... Μὴ χειρότερα ὅμως...* (Δὲν παραποιοῦσε τοὺς λόγους τοῦ Τρικούπη ἡ ἐφημερίδα. Οἱ ἀκριβεῖς δηλώσεις του ἦταν: *Διότι, ὅπως βέβαια ἀντιλαμβάνεσθε καὶ σεῖς, δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπ' ἄπειρον μία κυβέρνησις νὰ δεικνύῃ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ἔδειξε διὰ τὴν Ἤπειρον καὶ σεῖς οἱ Ἠπειρῶται νὰ ψηφίζετε τοὺς ἀντιπάλους της*). Ἐπικριτικὰ ἐπίσης σχολιάτηκε καὶ ἡ παράγραφος τῆς προκήρυξής του ποὺ μιλοῦσε γιὰ ἐπιβολὴ ποινῶν σ' ὅσους δὲν ψήφιζαν.

Ἡ κριτικὴ τῶν ἀντιπολιτευόμενων ἐφημερίδων δὲ δημιούργησε ἔντονες ἐντυπώσεις σὲ βάρος τοῦ Τρικούπη, ὅσο ὁ σχολιασμὸς τῆς πολιτείας του ἀπὸ τὴν κυβερνητικὴ Ἤπειρο, λίγες μόνο μέρες μετὰ τὶς ἐκλογὲς (14-6-35). *Λόγοι στοιχειώδους λεπτότητος καὶ σκοπιμότητος* -ἔγραφε- *μᾶς ἠνάγκασαν νὰ σιωπήσωμεν μέχρι τοῦδε. Ἤδη ὅμως ὅτε αἱ ἐκλογαὶ παρῆλθον καὶ ὁ κ. Τρικούπης ἀνεχώρησεν, χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ ἐπανέλθῃ, αἰσθα-*

νόμεθα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τῷ εἴπωμεν μερικὰς ἀληθείας δυσαρέστους, ἀλλ' ἀσφαλῶς χρησίμους διὰ τὴν πολιτικήν του σταδιοδρομίαν. Μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀλήθειες-κατηγορίας ἦταν 1) *Κατέστη ἕρμαιον μιᾶς σπείρας σεσημασμένης, κακεντρεχῶν εὐνούχων ἢ κενοδόξων παραδοξολόγων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐδίστασαν νὰ τὸν μετατρέψωσιν εἰς ὀχετὸν δηλητηριώδους σιέλου ἐναντίον δικαίων καὶ ἀδίκων, αἰτίων καὶ ἀναιτίων, ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν. 2) Συγγενὴς του ἀνώτατος κρατικὸς λειτουργὸς ἐχρησιμοποίησε τὸ κῦρος τοῦ ὑπουργοῦ πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀδικαιολογήτων συγγενικῶν συμφερόντων εἰς βάρος ἄλλων καὶ εἰς τὸ πεῖσμα ὁλοκλήρου τῆς δημοσίας γνώμης τοῦ τόπου.* Ὁ Σπ. Τρικούπης πράγματι *δὲν ξαναγύρισε στὰ Γιάννινα,* ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸν πληρεξούσιο Πρέβεζας Λεωνίδα Τσῶκο.

Ὡς ὅτου ἀντικατασταθεῖ κυκλοφοροῦσαν πολλὰ ὀνόματα ὑποψηφίων, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ τοῦ πρώην Γενικοῦ διοικητῆ Ἀλ. Ἐμπειρίκου - Κουμουνδούρου. Τὸ ὄνομά του ἔγινε αἰτία νὰ διαπράξει ἡ *Ἤπειρος* μιὰ γκάφα ὁλκῆς, ἐν γνώσει τοῦ Δ. Χατζῆ. Μὲ τὴν προοπτικὴ ἐπιλογῆς τοῦ Ἐμπειρίκου-Κουμουνδούρου ὡς νέου Γενικοῦ διοικητῆ, ἔγραφε: *...Εἶναι ὡς γνωστὸν ποιητὴς καὶ διανοούμενος καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν ἐσεβάσθημεν τότε, ὡς θὰ ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνῶσται μας. Μὲ τὴν τελευταίαν ὅμως ποιητικὴν συλλογὴν τοῦ κ. Ἐμπειρίκου μὲ τὸν τίτλον «Ὑψικάμινος», ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος καὶ τὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ διερωτήθησαν διὰ τὴν διανοητικήν του κατάστασιν* (γιὰ ἀπόδειξη παραθέτει δεῖγμα τῆς ποιητικῆς του συλλογῆς). *Καὶ ὁ γράφων τὰς ἀνωτέρω ἀσυναρτησίας ἐρωτοτροπεῖ κάπου κάπου μὲ τὴν Γενικὴν διοίκησιν Ἠπείρου. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάῃ!* Ἡ *Ἤπειρος* ἔκανε λάθος. Ἡ συλλογὴ *Ὑψικάμινος,* ποὺ πραγματικὰ προκάλεσε ἀναταραχὴ στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τῆς πρωτεύουσας -ἦταν τὸ πρῶτο δεῖγμα τῆς σουρεαλιστικῆς ποίησης- ἀνῆκε στὸν Ἀνδρέα Ἐμπειρῖκο, ποὺ δὲν εἶχε καμιὰ σχέση, οὔτε συγγενική, μὲ τὸν Ἀλέξανδρο Ἐμπειρῖκο, πρώην Γ. Δ. Ἠπείρου, λογοτέχνη κι αὐτὸν καὶ ποιητή.

Ὅταν ὁ Ἀλ. Ἐμπειρῖκος-Κουμουνδοῦρος διάβασε ὕστερα ἀπὸ μέρες τὸ δημοσίευμα, πικράθηκε κι ἔστειλε τὴν παρακάτω ἐντονότατη διαμαρτυρία πρὸς τὸν Δ. Χατζῆ: *Κύριε διευθυντά, ἐν σχέσει πρὸς τὸ δημοσίευμά σας ἐν τῇ «Ἠπείρῳ» τῆς 16-6-35 ὑπὸ τὸν τίτλον Φρῖξον ἥλιε!.., ἐν τῷ ὁποίῳ καθάπτεσθε κατὰ τρόπον, τουλάχιστον ἀνοίκειον, τῆς ὑπολήψεώς μου, παρακαλῶ νὰ ἀποκαταστήσητε τὴν ἀλήθειαν, ἣν παραποιεῖτε, βάσει τοῦ περὶ τύπου νόμου κλπ.... Ἡ συλλογὴ ποιημάτων τιτλοφορουμένη «Ὑψικάμινος, ἐπ' ἀφορμῇ τῆς ὁποίας διερωτᾶσθε διὰ τὴν διανοητικήν μου κατάστασιν, δὲν εἶναι, ὡς γνωστὸν τοῖς πᾶσι, ἔργον ἰδικόν μου ἀλλὰ τοῦ κ. Ἀνδρέου Ἐμπειρίκου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἐκφράσω τὴν ἀπορίαν μου, πῶς σᾶς διέφυγεν, ἐφ' ὅσον ἐκ τῶν περικοπῶν σας, ἃς ἀναφέρετε, συμπεραίνω ὅτι ἔχετε τὸ βιβλίον ἀνὰ χεῖρας. Ἀφ' ἑτέρου δὲν ἀγνοεῖτε βεβαίως ὅτι ὀνομάζομαι Ἀλέξανδρος Ἐμπειρῖκος-Κουμουνδοῦρος, τὰς δ' εἰς τὴν Γαλλικὴν καὶ μόνον ἐκδοθείσας ποιητικάς μου*

συλλογὰς -καὶ ὧν ἀντίτυπον μοὶ ἐζητήσατε, ὅτε ἤμην ἐν Ἠπείρῳ- ἐκδίδω ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος Ἐμπειρῖκος. Οὐδεμία λοιπὸν σύγχισις μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ συγγραφέως τῆς «Ὑψικαμίνου» εἶναι νοητή. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔχετε τὴν ὑποχρέωσιν, ἐὰν διατελεῖτε ἐν καλῇ πίστει, νὰ ἀναιρέσητε τὰς περὶ τοῦ ἀτόμου μου ὑβριστικὰς κρίσεις σας, τὰς ἐρειδομένας ἐπὶ βάσεως τελείως ἀνυποστάτου. Δέξασθε κ.λ.π. Ἀλέξ. Ἐμπειρῖκος-Κουμουνδοῦρος. Ὁ Χατζῆς δὲν εἶχε στὰ χέρια του τὴν «Ὑψικάμινο». Ἔγραφε στηριζόμενος στὰ σχόλια τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν. Τὸ ἐξηγεῖ στὴν ἀπάντησή του: *Θεωροῦμεν καθῆκον ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς νὰ ζητήσωμεν συγγνώμην ἀπὸ τὸν κ. Ἐμπειρῖκον διὰ τὴν παρεξήγησιν, διὰ τὴν ὁποίαν εὐθυνόμεθα ἀπολύτως, ἔχοντες ὡς μόνο ἐλαφρυντικὸν ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικά, ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ὑψικαμίνου» ἐφέρετο ὡς Ἀ. Ἐμπειρῖκος, ὥστε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἡμετέρου κ. Ἐμπειρίκου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἂς πιστεύσῃ ὁ κ. Ἐμπειρῖκος ὅτι καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ πολὺ πρὶν ἔλθῃ εἰς τὴν Ἤπειρον, ὡς διανοούμενον καὶ ποιητὴν τὸν ἐσεβόμεθα βαθύτατα, εἰλικρινῶς δὲ εἴχομεν λυπηθεῖ διὰ τὴν χρεωκοπίαν του ὡς Γενικοῦ διοικητοῦ καὶ πολὺ περισσότερον διὰ τὸν σκληρὸν κλῆρον ποὺ μᾶς ἔλαχε τότε νὰ τὸν πολεμήσωμεν πρῶτοι ἡμεῖς. Καὶ ἂς πιστεύσῃ ἀκόμη ὅτι, ὅση εἶναι ἡ λύπη μας διὰ τὴν παρεξήγησιν, εἶναι ἄλλη τόση ἡ χαρά μας, διότι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐξωφρενικῆς «Ὑψικαμίνου»* (Ἦταν κι ὁ Δ. Χατζῆς ἀντισουρρεαλιστής. Ἐλάχιστοι στάθηκαν τότε στὸ πλευρὸ τοῦ συγγραφέα τῆς «Ὑψικαμίνου»). Ἄλλο ποὺ δὲν ἤθελε ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ νὰ δώσει ἕνα ἀκόμα χτύπημα στὴν *Ἤπειρο* ἐπειδὴ καὶ πάλι εἶχε γράψει εἰρωνικὰ σχόλια σὲ βάρος του: *Μᾶς ἐπληροφόρησαν* -δὲν τὴν εἶχε διαβάσει ὁ ἴδιος!... - *ὅτι ἡ «Σκύλλα» τῆς ὁδοῦ Ζωσιμαδῶν ἐξακολουθεῖ νὰ γαυγίζῃ. Σκύλλα εἶναι κι ἂς γαυγίζῃ. Ἔτσι γαυγίζουν τὰ σκυλιὰ ὅταν γυρεύουν κομμάτια. Εἶναι δημόσιος ὅμως κίνδυνος τώρα μὲ τὰ καλοκαιρινὰ καύματα μὴν λυσσάξῃ ἡ Σκύλλα. Θεὸς φυλάξῃ.* Φυσικὰ δὲν ἄφησε ἀσχολίαστο καὶ τὸ λάθος τοῦ Χατζῆ γιὰ τὴν «Ὑψικάμινο» κάνοντας ὅμως κι αὐτὸς τὸ ἴδιο λάθος. Πιστεύοντας δηλαδὴ ὅτι συγγραφέας τῆς συλλογῆς ἦταν ὁ Ἀλ. Ἐμπειρῖκος: *Ἡ «Σκύλλα» τῆς ὁδοῦ Ζωσιμαδῶν* -ἔγραφε- *μὴ ἔχουσα ἄλλην καλλίτερην δουλειὰν νὰ κάνῃ, παρῳδεῖ κάποιο ποίημα τοῦ κ. Ἀλ. Ἐμπειρίκου, γιὰ νὰ τὸν ὑβρίσῃ καὶ ὡς ποιητὴν καὶ ὡς Γενικὸν Διοικητὴν Ἠπείρου. Ἐν τούτοις οἱ «ἠλίθιοι» Γάλλοι, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, γράφει, κρίνουν τὰ ἔργα του μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἀλλὰ ἀφοῦ δὲν ἀρέσουν στὴ «Σκύλλα»;*

Τελικά, ὕστερα ἀπὸ παρασκηνιακὲς ἐνέργειες πολλῶν ἡμερῶν καὶ παρεμβάσεις κομματικῶν στελεχῶν, καταρτίστηκε στὴν Ἀθήνα τὸ ψηφοδέλτιο τῶν κυβερνητικῶν γιὰ τὸ νομὸ Ἰωαννίνων, μὲ ἀποκλεισμὸ πολλῶν θεωρούμενων ὡς βέβαιων ὑποψήφιων, ὅπως τοῦ προέδρου τοῦ *Λαϊκοῦ συλλόγου* Ἀδ. Τσατσάνη -εἶχε μάλιστα παραιτηθεῖ ἀπὸ δημοτικὸς σύμβουλος γιὰ νὰ πολιτευτεῖ- τοῦ δικηγόρου Νικ. Καζαντζῆ, μεταπολεμικὰ βουλευτῆ Ἰωαννίνων, κ.ἄ. Γιὰ τοὺς δυὸ αὐτοὺς ἡ *Ἤπειρος* ἔγραψε σχόλιο, ἐπικρίνοντας τὸν ἀποκλεισμό τους. Ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ ἀποκλείστηκε κι ὁ Σπυ-

ρίδων ἡ Σπῦρος Μπότσαρης, ὁ ὁποῖος στράφηκε πρὸς τὸ Μεταξᾶ καὶ κατάρτισε συνδυασμὸ *Βασιλοφρόνων*. Στὸ ψηφοδέλτιό του μετεῖχε καὶ ὁ Γρ. Σακκᾶς, παρὰ τὴν ἀρθρογραφία καὶ τὶς ἀπειλὲς τῆς *Κραυγῆς* δὲν συμπεριελήφθηκε στὸν κυβερνητικὸ συνδυασμό. Ἔτσι, μετὰ τὴν ἀπόφαση τῆς ὁριστικῆς ἀποχῆς τῶν *Δημοκρατικῶν* ἀπὸ τὶς ἐκλογές, σ' αὐτὲς πῆραν μέρος στὸ νομὸ Ἰωαννίνων τρία κόμματα: *τὸ Λαϊκό*, ἡ *Ἕνωσις Βασιλοφρόνων* καὶ τὸ *Ἑνιαῖο μέτωπο ἐργατῶν-ἀγροτῶν* (κομμουνιστικό). Στὸ ψηφοδέλτιο τοῦ κυβερνητικοῦ συνδυασμοῦ μετεῖχαν οἱ: 1) Γεώργιος Γάγαρης, γηραιὸς πολιτευτής, ἀγωνιστὴς κατὰ τὴν προαπαλευθερωτικὴ περίοδο, ἐκδότης τῆς *Φωνῆς τῆς Ἠπείρου*, λόγιος, πρόεδρος πολλὲς φορὲς τῶν Ἠπειρωτικῶν ὀργανώσεων. Τὸν ἐκτιμοῦσαν ὅλοι, ἀκόμα καὶ οἱ κομματικοί του ἀντίπαλοι. 2) Κωνσταντῖνος Ζαούσης, ἐπιστήμονας, ἀπὸ τὰ ἐπίλεκτα στελέχη τῆς Ἠπειρωτικῆς κοινότητας τῆς πρωτεύουσας. 3) Γεώργιος Κωνσταντινίδης, διαπρεπὴς δικηγόρος, γνωστὸς σ' ὅλη τὴν Ἤπειρο κι ἔξω ἀπ' αὐτή. 4) Γεώργιος Μουλαϊμίδης, ὁ ἰσάξιος τοῦ προηγούμενου δικηγόρος τῶν Γιαννίνων. 5) Γεώργιος Μπάρδας, δικηγόρος, ἀρχηγὸς τοῦ *Ἐθνικοριζοσπαστικοῦ κόμματος* (Κονδύλη) στὴν Ἤπειρο. 6) Βασ. Πυρσινέλλας, πρώην βουλευτὴς καὶ πρώην δήμαρχος τῆς πόλης. 7) Σπῦρος Σούρλας, δικηγόρος, τέως πρόεδρος τοῦ *Δικηγορικοῦ συλλόγου* Ἰωαννίνων. 8) Κωνσταντῖνος Σπέγγος ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. 9) Γεώργιος Τζαβέλλας, ἀγωνιστὴς κατὰ τὴν προαπελευθερωτικὴ περίοδο, δικηγόρος, ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς *Αὐτονομίας* τῆς Βορείου Ἠπείρου. 10) Χρῆστος Χρηστοβασίλης. Παρουσιάζοντας τοὺς ὑποψήφιους ἡ *Ἤπειρος* (4-6-35) ἔγραφε γιαυτόν: «Δημοσιογράφος, λόγιος, τέως βουλευτής». Τίποτ' ἄλλο, οὔτε ποιητής, οὔτε διηγηματογράφος, οὔτε ἀγωνιστής. Γιαυτὸ καὶ ὁ Χρηστοβασίλης ἐξακολουθοῦσε νὰ τὴν ἀποκαλεῖ *ἡ σκύλλα τῆς ὁδοῦ Ζωσιμάδων*.

Νικόλαος Καζαντζῆς, δικηγόρος καὶ πολιτευτής. Μεταπολεμικὰ ἐκλέχτηκε βουλευτὴς ὑποψήφιος τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. Διακρινόταν γιὰ τὴ σύνεση καὶ τὸ ἤπιο τοῦ χαρακτήρα του.

Στὸ συνδυασμὸ τῆς *Ἑνώσεως Βασιλοφρόνων* (ἔμβλημα κλαδὸς βασιλικοῦ) μετεῖχαν οἱ ἑξῆς: 1) Σπυρίδων Μπότσαρης, ἀρχηγὸς τοῦ συνδυασμοῦ, 2) Γεώργιος Ἀλεξάνδρου, στρατηγὸς ἐν ἀποστρατείᾳ. 3) Ὀρέστης Βάλλας, δικηγόρος. 4) Γεώργιος Δημάκης, πρώην βουλευτής. 5) Κων. Εὐστρατιάδης, ὀδοντίατρος. 6) Χρῆστος Ζηκίδης, ἐπιχειρηματίας. 7) Κων. Θάνος, κτηματίας. 8) Γρηγόριος Σακκᾶς, δημοσιογράφος, πρόεδρος Παλιῶν πολε-

μιστῶν Ἠπείρου. 9) Σωτήριος Συρμακέσης, δικηγόρος. Ἡ δέκατη θέση ἔμεινε ἀνοικτὴ *κατόπιν πολλῶν πιέσεων, διὰ νὰ τὴν καταλάβῃ εἷς ἐκ τῶν ἀνεξαρτήτων ὑποψήφιων, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως.* Δὲν συμπληρώθηκε ποτέ. Παρὰ τὴν πικρία τους ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμό, οἱ Ἀδ. Τσατσάνης καὶ Νικ. Καζαντζῆς δὲν προσχώρησαν στοὺς *Βασιλόφρονες*, ἀλλὰ μὲ ἐπιστολή τους δήλωσαν ὅτι παραμένουν πιστοὶ στὸ *Λαϊκὸ κόμμα*. Ὄργανον τοῦ συνδυασμοῦ τῶν *Βασιλοφρόνων* ἦταν ἡ ἐφημερίδα *Ἔμπρός*. Ἡ *Κραυγὴ* δὲ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθεῖ, γιατὶ ἔκανε ἀγώνα προσωπικὸ γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ διευθυντῆ της Γρ. Σακκᾶ, ὡς πληρεξουσίου. Ἐπικεφαλῆς τοῦ *Ἑνιαίου Μετώπου* πρέπει νὰ ἦταν ὁ δικηγόρος Μιχαὴλ Τσάντης.

Γεώργιος Μπάρδας, δικηγόρος καὶ πολιτευτής, Κονδυλικὸς κατὰ τὴν ἱστορούμενη ἐποχή.

Στὶς ἐκλογὲς τῆς 9ης Ἰουνίου γιὰ ἀνάδειξη πληρεξουσίων τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, ποὺ θ' ἀναθεωροῦσε τὸ Σύνταγμα, τὸ κυβερνητικὸ ψηφοδέλτιο (σύμπραξη Τσαλδάρη-Κονδύλη) ὑπερίσχυσε παντοῦ. Σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα πῆρε τὸ 65,04% τῶν ψήφων καὶ ἕδρες (σὲ σύνολο 300) 287. Ἡ *Ἕνωσις Βασιλοφρόνων* (Ἰ.Μεταξᾶς-Ἰ. Ράλλης-Γ. Στράτος), τὸ 14,80% καὶ ἕδρες 7, ἡ *Μακεδονικὴ ἕνωσις* (Γ. Γκοτζαμάνης) 2,88%. Ἡ *Ἐθνικὴ ἕνωσις* 25%, τὸ *Ἐθνικὸν κόμμα* (Θ. Πάγκαλος) 0,55%, τὸ *Ἑνιαῖο μέτωπο*) (κομμουνιστὲς) 9,59% καὶ οἱ *Ἀνεξάρτητοι* 6,89% καὶ ἕδρες 6. Λόγω τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος οἱ κομμουνιστές, παρὰ τὸ σημαντικὸ ἀριθμὸ ψήφων, δὲν ἐξέλεξαν πληρεξούσιο. Ἀπὸ τὸ κυβερνητικὸ συνασπισμὸ 254 πληρεξούσιοι ἀνῆκαν στὸ *Λαϊκὸ κόμμα* καὶ 33 στὸ *Ἐθνικοριζοσπαστικὸ* τοῦ Κονδύλη.

Στὸ νομὸ Ἰωαννίνων ἐκλέχτηκαν πληρεξούσιοι ὅλοι οἱ ὑποψήφιοι τοῦ κυβερνητικοῦ ψηφοδελτίου. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στοὺς νομοὺς Ἄρτας καὶ Πρέβεζας. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀνακοίνωση τῆς Γενικῆς διοίκησης, τὰ ἀποτελέσματα στὸ νομὸ ἦταν τὰ ἑξῆς: Σὲ 86 ἐκλογικὰ τμήματα ψήφισαν 26.201. Ὁ *Κυβερνητικὸς συνδυασμὸς* πῆρε 18.090 ψήφους, οἱ *Βασιλόφρονες* 4.254, οἱ *Κομμουνιστὲς* 1.395. *Λευκὰ* καὶ *ἄκυρα* 2.381. (Λίγο ψηλότερα ποσοστὰ δίνει ἡ *Ἐλευθερία:* Ψηφίσαντες 27.350, ἄκυρα 973, λευκὰ 1.456. Κυβερνητικὸς συνδυασμὸς 19.035, βασιλόφρονες 4.490, κομμουνιστὲς 1.396). Στὴν πόλη τῶν Γιαννίνων κατὰ ἐκλογικὰ τμήματα, τὰ ἀποτελέσματα ἦταν: α) *Ὀρφανοτροφεῖο Ἰωαννίνων:* Ψήφισαν 269. Κυβερνητικοὶ 146, βασιλόφρονες 13, κομμουνιστὲς 41, λευκὰ 69. β) *Ἰσραηλιτικὸ τμῆμα* (παρὰ τὶς ἀντιδράσεις λειτούργησε): Ψήφισαν 461: Κυβερνητικοὶ 422, βασιλόφρονες

14, κομμουνιστὲς 3, λευκὰ 22, γ) *Ζωσιμαίας σχολῆς:* Ψήφισαν 376. Κυβερνητικοὶ 192, βασιλόφρονες 38, κομμουνιστὲς 107, λευκὰ 39. ε) *Μαρούτσειος σχολή:* Ψήφισαν 470. Κυβερνητικοὶ 208, βασιλόφρονες 55, κομμουνιστὲς 117, λευκὰ 90. στ) *Παυλίδειος σχολή:* Ψήφισαν 489: Κυβερνητικοὶ 191, βασιλόφρονες 37, κομμουνιστὲς 144, λευκὰ 117.

Συντροφιὰ δικηγόρων καὶ πολιτευτῶν τῶν Ἰωαννίνων (1935). Διακρίνονται (ἀπὸ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερά): Εὐάγγελος Βασδέκης, Ἀγαθοκλῆς Κωνσταντινίδης, Γεώργιος Μπάρδας, Δημήτριος Μέρτζιος, Στέφανος Κατσαδήμας.

Ὅπως ἀναφέρθηκε, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν εἶχαν τὴν ἴδια ἀξία μ' ἐκεῖνα τῶν ἐκλογῶν τῆς 16-12-1923, τότε ποὺ τὴν ἀποχὴ εἶχαν κηρύξει τὰ ἀντιβενιζελικὰ κόμματα. Καὶ τότε, ὅπως καὶ τώρα, ὁ ἀντιπολιτευόμενος τύπος κατηγοροῦσε τοὺς κυβερνητικοὺς γιὰ βία, νοθεία κλπ. σὲ πόλεις καὶ χωριά. Καὶ βέβαια καὶ τὸ 1923 καὶ τὸ 1935 ἔγιναν καὶ βίες καὶ νοθεῖες καὶ ἐκβιασμοὶ καὶ πιέσεις καὶ παραβιάσεις τοῦ μυστικοῦ τῆς ψηφοφορίας καὶ δαρμοὶ καὶ αὐθαιρεσίες, ἔτσι γίνεται πάντα ὕστερα ἀπὸ ἐπαναστατικὰ κινήματα ποὺ μόνα τους εἶναι ἱκανὰ νὰ δημιουργήσουν φόβο, ἀκόμα καὶ πανικό, στὸ λαὸ καὶ νὰ ὁδηγήσουν, μὲ τὶς μεθοδεύσεις τῶν νικητῶν, στὴ νόθευση τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Οἱ ἐφημερίδες τῶν κομμάτων (τοπικὲς) χαρακτήρισαν ὡς ἑξῆς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν: Ὁ *Κῆρυξ* καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* μιλοῦσαν γιὰ *συντριβὴ τῶν Βασιλοφρόνων καὶ συντριπτικὴ ἥττα τῆς κυβερνήσεως*. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀρχηγοὶ (τῶν Ἀθηνῶν) θεωροῦσαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς *ὡς πλήρη καταβαράθρωσιν τῆς ἰδέας τῆς Βασιλείας καὶ καταφανῆ καταδίκην τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως*. Μιλοῦσαν ἀκόμα γιὰ ἀποχὴ πάνω ἀπὸ 35%. Ὅλα ἦταν ὑπερβολές. Ἐπιφανειακὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἔδειχνε καταψήφιση τῆς *Βασιλείας*, στὴν πραγματικότητα ὅμως τὴ *Βασιλεία* ὑποστήριζαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς *Λαϊκοὺς* βουλευτὲς κι αὐτοὺς τοῦ Κονδύλη. Τὸ *Πολιτειακὸ* εἶχε τεθεῖ ἤδη ἐπίσημα κατὰ τὴν προεκλογικὴ περίοδο καὶ οἱ πρῶτες δηλώσεις κυβερνητικῶν κι ἀντιπολιτευόμενων σ' αὐτὸ ἀναφέρονταν. Οὔτε ὅμως καὶ οἱ διθυραμβικοὶ τόνοι τῶν κυβερνητικῶν ἐφημερίδων γιὰ «περιφανῆ νίκην», δικαιολογοῦνταν, ἰδιαίτερα μάλιστα σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν Ἤπειρο, βενιζελικὴ στὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν κατοίκων της. Καὶ βέβαια ἔπεφτε ἔξω στὶς ἐκτιμήσεις του ὁ Χρηστοβασίλης, ὅταν ἔγραφε στὴν *Ἐλευθερία* (10-6-35): *Τὸ*

«Λαϊκὸν κόμμα» ἐθριάμβευσεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸν νομὸν Ἰωαννίνων, ὅστις ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦδε, καὶ πραγματικῶς ἦτο, ἡ Μέκκα τοῦ Βενιζελισμοῦ. Οὕτω δὲν μένει οὐδεμία πλέον δικαιολογία εἰς τὸν κακόβουλον Βενιζελισμὸν νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπέσχε τῶν ἐκλογῶν καὶ ὅτι ἡ ἐκλεγεῖσα χθὲς ἐθνοσυνέλευσις εἶναι μονόπλευρη, καθ' ὅσον ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς προσέτρεξεν ἀθρόως χθὲς εἰς τὰς κάλπας καὶ ἐψήφισε τὸ «Λαϊκὸν κόμμα»... Τὸ μᾶλλον εὐχάριστον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἠπειρώτας γεγονὸς ἐκ τῶν χθεσινῶν ἐκλογῶν εἶναι ὅτι ἡ ἰδιαιτέρα μας πατρὶς ἀπέπτυσε πλέον τὸν βενιζελικὸν χαλινὸν καὶ τὴν βενιζελικὴν τυραννίαν, διότι ὄχι μόνον δὲν ἀπέσχε ποσῶς τῶν ἐκλογῶν, ὡς ἐπρογάνδιζον οἱ κατ' αὐτὰς ἐπιδραμόντες εἰς τὴν Ἤπειρον βενιζελαπόστολοι Λούλης, Μπότσαρης, Μπέμπης, Μυλωνᾶς, Παπασταύρου, Μελᾶς καὶ Πανούρης, ἀλλὰ καὶ ἐψήφισαν, χιλιάδες ὅλαι, περισσότεροι τῶν ὅσων κατὰ τὰς εἰς τὰς προηγουμένας βουλευτικὰς ἐκλογὰς εἶχαν ψηφίσει... Ψήφισαν, ἀλλὰ πῶς ψήφισαν... Τὸ *οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις* δὲν εἶχε σβηστεῖ ἀκόμα ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν ψηφοφόρων. Ἐξάλλου τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν ποὺ ἔγιναν μετὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιὰ Γεωργίου, διέψευσαν τοὺς θριαμβευτικοὺς τόνους τῆς ἑπομένης τῶν ἐκλογῶν τῆς 9ης Ἰουνίου, καθὼς καὶ τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Βενιζελισμὸς εἶχε ἐκλείψει ἀπὸ τὴν Ἤπειρο. Τὴν εὔθυμη νότα στὴν κριτικὴ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐκλογῶν ἔδωκε ἡ ἀρθρογραφία τῆς *Κραυγῆς* (20-6-35): *Ἡ θριαμβευτικὴ νίκη τοῦ διευθυντοῦ μας* (Γ. Σακκᾶ) ἦταν ὁ τίτλος. Γιὰ ποιὰ νίκη μιλοῦσε ὁ Σακκᾶς ποὺ δίκαια ἔκαμε τὸ Χρηστοβασίλη νὰ διερωτάται μήπως ἐκλέχτηκε 11ος πληρεξούσιος; Ποῦ εἶχε σημειωθεῖ αὐτὴ ἡ νίκη; Στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὴν Παραμυθιά, ὅπου εἶχε πάρει ἀρκετοὺς ψήφους...

Τὸ δριμύτατο ἄρθρο τῆς *Ἠπείρου* ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Τρικούπη προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν ἐκλεγέντων πληρεξουσίων τοῦ νομοῦ. Μερικοὶ ἦταν φίλοι τῆς ἐφημερίδας, ὑποχρεώθηκαν ὅμως νὰ ὑπογράψουν τὸ κοινὸ ἀνακοινωθέν, ἔπρεπε νὰ φανοῦν πὼς εἶναι ἀλληλέγγυοι μὲ τὸ Γενικὸ διοικητή, ὑπουργὸ τῆς κυβέρνησης. Τὸ ἀνακοινωθέν, μικρὸ σὲ ἔκταση ἔλεγε τὰ ἑξῆς: *Ἡ ἐφημερὶς «Ἤπειρος» εἰς τὸ φύλλον αὐτῆς τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς ἐδημοσίευσεν ἄρθρον καθαπτόμενον κατὰ τρόπον πρωτοφανῶς ἀνοίκειον τοῦ ὑπουργοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ Ἠπείρου κ. Σ. Τρικούπη, ὡς ἀνωτάτου λειτουργοῦ καὶ ἀτόμου. Ὡς ἐπίσημοι ἐκπρόσωποι τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» Ἰωαννίνων καὶ τοῦ συνεργαζομένου αὐτῷ «Ριζοσπαστικοῦ» τοιούτου ἀποδοκιμάζομεν τὸ δημοσίευμα καὶ τὸν συγγραφέα τούτου. Ἰωάννινα τῇ 13 Ἰουνίου 1935. Οἱ πληρεξούσιοι τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων: Χρ. Χρηστοβασίλης, Γ. Τζαβέλλας, Β. Πυρσινέλλας, Κ. Ζαούσης, Σπ. Σούρλας, Γ. Μπάρδας, Γ. Μουλαϊμίδης, Γ. Κωνσταντινίδης, Κ. Σπέγγος (τοῦ κ. Γάγαρη ἔχοντος ἀναχωρήσει καὶ μὴ λαβόντος γνῶσιν).* Ἡ ἀπάντηση τῆς *Ἠπείρου* ἦταν ἀποκαλυπτικὴ τῶν παρασκηνίων ποὺ προηγήθη-

καν. Ἀκούσαμε καὶ μεῖς -ἔγραφε- κάποιες διαδόσεις γιὰ ἀποκήρυξη κλπ., ἀλλὰ δὲ θελήσαμε νὰ δώσουμε σημασία σ' αὐτές. Ἦταν τόσο ἀκράδαντη ἡ πίστη μας αὐτή, ὥστε καὶ σήμερα ἀκόμα ἀμφιβάλλομε γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν ὑπογραφῶν τοῦ ἀνακοινωθέντος. Τὶς ἀμφιβολίες αὐτές, προσθέτει, ἐνισχύουν τὰ ἑξῆς περιστατικά: α) *Τὸ ἀνακοινωθὲν ἐχαλκεύθη εἰς τὸν οἶκον Πυρσινέλλα καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ Χρηστοβασίλη, γεγονότα ἱκανὰ νὰ ἐμπνεύσωσι πᾶσαν δυσπιστίαν καὶ ὑπόνοιαν.* β) *Τὸ ἀνακοινωθὲν φέρει χρονολογίαν 13 Ἰουνίου, προγενεστέραν δηλαδὴ τῆς δημοσιεύσεως τῶν δύο σημειωμάτων τῆς «Ἠπείρου».* γ) *Πλὴν τοῦ κ. Γάγαρη ἀπουσίαζεν εἰς Ἀθήνας καὶ ὁ κ. Σπέγγος, ὥστε καὶ τούτου ἡ ὑπογραφὴ εἶναι ἀμφίβολος.* δ) *Ὁ κ. Γ. Κωνσταντινίδης μᾶς ἐβεβαίωσε κατηγορηματικῶς ὅτι οὐδεμίαν ὑπογραφὴν ἔθεσεν εἰς οὐδὲν τοιοῦτον ἀνακοινωθέν.* ε) *Ὡσαύτως καὶ ὁ κ. Γ. Μπάρδας μᾶς παρέσχε χθὲς τὴν ἐπιβεβαίωσιν ὅτι ἠγνόει τὴν ὑπογραφὴν οἱουδήποτε ἀνακοινωθέντος.* στ) *Τέλος ὁ κ. Γ. Μουλαϊμίδης, παραδίδων τὸ Σάββατον ἄρθρον πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὴν «Ἤπειρον»* (δημοσιεύτηκε στὶς 16-6-35) *μᾶς ἐδήλωσε κατηγορηματικῶς ὅτι διὰ τὰ διαδόμενα περὶ ἀνακοινωθέντων δὲν δίδει μίαν πεντάραν.* Μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Γ. Μουλαΐμίδη πρὸς αὐτὴ (23-6-35) τὸ ἀποδεικνύει: *Φίλε κ. Χατζῆ, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ δίδω λαβὴν εἰς δυσαρέστους παρεξηγήσεις, λόγῳ τῶν φιλικῶν μου δεσμῶν μετὰ τοῦ κ. Χρηστοβασίλη, τηροῦντος ἀνυπότακτον ἀνεξαρτησίαν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς «Ἐλευθερίας» καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεώς του, ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι οὐδεμίαν, οὐδὲ πόρρωθεν σχέσιν ἔχω μὲ τὰ δημοσιεύματά της. Ἐὰν δὲ δι' αὐτῶν θίγονται τυχὸν τρίτα πρόσωπα πολλάκις, τί ἄλλο δύναταί τις νὰ πράξῃ πλὴν τῆς ἐκφράσεως τῆς θλίψεως καὶ ἀποδοκιμασίας του; Ἀμφότερα ταῦτα πράττω εἰλικρινῶς. Μετὰ τιμῆς. Γ. Μουλαϊμίδης.* Ἡ *Ἤπειρος* -συνέχιζε- περίμενε μιὰ διάψευση ποὺ δὲν ἔγινε καὶ ἡ στάση αὐτὴ τῶν πληρεξουσίων τὴν ὑποχρέωνε νὰ συζητήσει τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀνακοινωθέντος. Συνιστοῦσε πρῶτα στοὺς πληρεξουσίους ὅτι καιρὸς ἦταν πλέον ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀνανδρία ποὺ τοὺς χαρακτήριζε ὡς πολιτευόμενους καὶ νὰ κατανοήσουν ὅτι πρέπει νὰ παίρνουν σαφὴ στάση στὰ ἀναφυόμενα ζητήματα. Τὸ ζήτημα Τρικούπη εἶχε τεθεῖ, προεκλογικά, ὄχι ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο* ποὺ δὲ μίλησε, γιὰ νὰ μὴ δημιουργήσει ἀναταραχή, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ λαὸ τῆς πόλης, ὁ ὁποῖος ὀργάνωσε καὶ συλλαλητήριο (γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Ἀδ. Τσατσάνη, γιὰ τὴν ὁποία εὐθυνόταν ὁ Τρικούπης). Ἡ ἐφημερίδα, μετεκλογικὰ δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρά, διερμηνεύοντας τὸ κοινὸ αἴσθημα, νὰ ἐπαναφέρει τὸ ζήτημα στὸ προσκήνιο. *Καὶ τί εἶπεν ἡ «Ἤπειρος»; πρόσθετε. Ἁπλούστατα ὅτι ὁ κ. Τρικούπης ἐγένετο ὄργανον τρίτων ἀνεπιθυμήτων ἀπὸ τὴν κοινὴν συνείδησιν τῶν ὁμοφρόνων μας καὶ ὅτι ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν καθηκόντων του παρεγνώρισε τὸ κοινὸν αἴσθημα χάριν τῶν κοινῶν συμφερόντων των καὶ ὅτι διὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ*

ἐν Ἠπείρῳ. Καταλόγιζε καὶ πολλὰ ἄλλα στοὺς πληρεξουσίους Ἰωαννίνων ἡ *Ἤπειρος* ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργοὺς τοῦ ἀνακοινωθέντος. Ἡ *Ἐλευθερία*, ὅπως ἦταν φυσικό, στήριξε τὸ ἀνακοινωθὲν τῶν πληρεξουσίων (τὸ δημοσίευσε στὶς 17-6-35) γράφοντας: *Οἱ ὑπογράψαντες τὸ ἐν λόγῳ ἀνακοινωθὲν πληρεξούσιοι, ἔχουν καθῆκον ν' ἀποδοκιμάζουν τὰ ἑκάστοτε τοιαῦτα δημοσιεύματα, τὰ διαιροῦντα τὴν ἑνότητα τοῦ ἐνταῦθα «Λαϊκοῦ κόμματος» καὶ νὰ μὴν ἀφήνουν ἐλεύθερον τὸ πληρωνόμενον παιδάριον νὰ ὑβρίζῃ πότε τοὺς ὑπουργοὺς Γενικοὺς διοικητὰς καὶ πότε τοὺς Λαϊκοὺς πολιτευτάς, γενόμενον ὄργανον γνωστῆς σπείρας, θελούσης νὰ διακυβερνᾷ τὴν Ἤπειρον ἀνευθύνως*. Γιὰ ἀντίπαλες σπεῖρες μιλοῦσαν καὶ οἱ δυὸ μερίδες τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. Κάτω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ κρυβόταν ἡ προσπάθεια ποιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ ὁμάδες θὰ ἐξασφάλιζε μεγαλύτερο μερίδιο ἐξουσίας. Πάντως οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Χρηστοβασίλη ἐναντίον τοῦ Δ. Χατζῆ ἦταν βαρεῖς, γιαυτὸ καὶ ἀνάλογες ἦταν καὶ οἱ ἀπαντήσεις ποὺ πῆρε.

Δὲν πρόφτασαν νὰ χαροῦν οἱ Βορειοηπειρῶτες καὶ νὰ πανηγυρίσουν γιὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ *Διεθνοῦς Δικαστηρίου τῆς Χάγης* γιὰ τὰ σχολεῖα καὶ ὑποχρεώθηκαν ν' ἀντιμετωπίσουν ὄχι μόνο τὴ δυσπιστία τῶν Ἀλβανῶν, σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὸ περιεχόμενο τῆς ἀπόφασης, ἀλλὰ καὶ τὶς νέες μεθοδεύσεις γιὰ τὴ μὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἀπόφασης, συνοδευόμενες ἀπὸ νέες διώξεις. Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων ἀσχολήθηκαν μὲ τὶς ἐξελίξεις αὐτὲς περισσότερο ἀπ' ὅλες ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὴν Ἀλβανία μιλοῦσαν γιὰ πιέσεις σὲ βάρος τῶν Βορειοηπειρωτῶν, μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ὑποχρεώσουν σὲ λύση τῆς ἀπεργίας (συνεχιζόταν ἀκόμα μέχρι ν' ἀρχίσει ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀπόφασης τοῦ *Διεθνοῦς δικαστηρίου*). Ἐξάλλου ἡ ἐφημερίδα *Μπέσσα* τῶν Τιράνων σὲ ἄρθρο της (πιθανότατα τοῦ Μ. Φράσσαρη) σχολιάζοντας τὴν ἀπόφαση τῆς Χάγης τόνιζε ὅτι *τὸ ἐπὶ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ δικαστήριον ἐδιχάσθη!* Βέβαια ἡ ἐφημερίδα παραποιοῦσε τὴν ἀλήθεια. Τὸ δικαστήριο, ἡ μεγάλη πλειοψηφία του, εἶχε ἐκδόσει μία ἀπόφαση, αὐτὴ ποὺ ὑποστήριζε τὶς ἑλληνικὲς θέσεις καὶ ὄχι δύο (ἡ δεύτερη τῆς μειοψηφίας), ὅπως ὑποστήριζε ἡ *Μπέσσα*. Διατύπωνε μάλιστα τοὺς εὐσεβεῖς πόθους της, ὅτι οἱ δύο ἀποφάσεις (!) (τῆς πλειοψηφίας καὶ τῆς μειοψηφίας) θὰ ὑποβάλλονταν ἀπὸ τὸ *Δικαστήριο* στὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν* καὶ ἔτρεφε ἐλπίδες ὅτι αὐτὴ *θὰ λάβῃ τοιαύτην ἀπόφασιν, ὥστε νὰ ἐνισχυθῇ ἡ ἐθνικὴ ἑνότης τῶν Ἀλβανῶν*. Πίστευε, δηλαδή, ἡ *Μπέσσα* ὅτι ἡ *Κ.Τ.Ε.* θὰ λάβαινε ὑπόψη της τὴ γνώμη τῆς μειοψηφίας κι ὄχι τὴν ἀπόφαση τῆς πλειοψηφίας! (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 28-4-35).

Νέα ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, στὴν ἴδια ἐφημερίδα (8-5-35) ἀνέφερε τὰ ἑξῆς: *Ὅπως προεβλέπετο, οὕτω ἀκριβῶς καὶ ἐγένετο. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Διαιτητικοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ διεγείρῃ τὴν μῆνιν καὶ τὴν καθ' ἡμῶν μανίαν τῶν ἀλβανικῶν ἀρχῶν. Οὕτω, ἐνῶ*

πρὸς στιγμὴν ἐπιστεύθη ὅτι τὸ ζήτημά μας ἐλάμβανε διὰ τῆς διπλωματίας τὴν ὁδὸν τῆς διευθετήσεως καὶ ἐνομίσθη μάλιστα πρὸς στιγμὴν ὅτι περατοῦται, ἤδη περιπλέκεται ἀκόμη ἐπικινδύνως ἢ πρότερον. Στὴ συνέχεια ἡ ἀνταπόκριση ἀναφερόταν στὶς νέες μεθόδους καὶ τὶς διώξεις τῶν Ἀλβανῶν, ποὺ κατέτειναν νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ περιεχόμενο τῆς ἀπόφασης τοῦ *Δικαστηρίου τῆς Χάγης*. Ἔτσι οἱ ἀρχὲς συμφώνησαν μὲ τοὺς μπέηδες γαιοκτήμονες, στὰ κτήματα τῶν ὁποίων δούλευαν πολλοὶ Βορειοηπειρῶτες, ν' ἀνταλλάξουν τὶς καλλιεργούμενες ἐκτάσεις τους, στὶς περιφέρειες Ἀργυροκάστρου καὶ Δελβίνου, μὲ ἄλλες τῆς περιοχῆς Μουζακιᾶς. Πρόθεση, ἡ ἐκδίωξη τῶν χριστιανῶν κολλήγων ἀπὸ τὰ κτήματα καὶ ἡ ἐγκατάσταση γκέγκηδων. Οἱ πρῶτοι ὑποχρεώνονταν ἔτσι σὲ ἐκπατρισμό, γιὰ νὰ μὴν πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα.

Στὸ μεταξὺ ἡ συζήτηση ποὺ θὰ γινόταν τὸ Μάϊο στὸ *Συμβούλιο τῆς Κ.Τ.Ε.*, μὲ βάση τὴν ἀπόφαση τοῦ *Δικαστηρίου τῆς Χάγης*, ἀναβλήθηκε γιὰ τὸ Σεπτέμβριο, *διότι ὁ ἐν τῷ Συμβουλίῳ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀλβανίας ὑπεσχέθη ρητῶς ὅτι ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις, κατόπιν τῆς γνωμοδοτήσεως τοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης θὰ ἐλάμβανε ὅλα τὰ μέτρα, τὰ ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν νέαν κατάστασιν.* Ὁ τύπος ἀντιμετώπισε μὲ δυσπιστία τὶς ὑποσχέσεις τῆς Ἀλβανίας, γιατὶ ὁ Βορειοηπειρωτικὸς λαός εἶχε πικρὴ πεῖρα ἀπὸ τὴν ὡς τότε στάση τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 29-5-35). Οἱ ἐπιφυλάξεις του δικαιώθηκαν. Στὰ μέσα Ἰουνίου ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (15-6-35), σὲ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο ἀναφερόταν σὲ σειρὰ νέων καταπιεστικῶν μέτρων τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἠπείρου.

Ἡ *Ἤπειρος* (10-4-35) σὲ ἐκτενὲς σχόλιό της πανηγύριζε γιὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ *Δικαστηρίου τῆς Χάγης*, γράφοντας: *Αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιδιώξεις ἐδικαιώθησαν πλήρως. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης, ἀναγνωρίζουσα πλήρως τὸ δίκαιον τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων, ὅσον ἀφορᾶ τὰ ἐν Β. Ἠπείρῳ μειονοτικὰ σχολεῖα, θὰ διαβασθῇ πρὸς τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε., ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἐκδοθῇ, κατὰ τὴν ἀμέσως προσεχῆ σύνοδον, ἡ ὁριστικὴ ἀπόφασις, ἥτις δὲν δύναται νὰ εἶναι εἰ μὴ ἡ ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὴν τοιαύτην τῆς Χάγης. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς... ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις ἐφ' ὅσον ἔχει τὴν εἰλικρινῆ διάθεσιν νὰ σεβασθῇ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας ἔχει ὑπογράψει, πιστεύομεν ὅτι θὰ θελήσῃ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπὸ τοῦδε λειτουργίαν τῶν Ἑλληνικῶν μειονοτικῶν σχολείων, μὲ διδασκάλους ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν κοινοτήτων διοριζομένους. Οὕτως ἢ ἄλλως εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀπόφασις τῆς Κ.Τ.Ε. θὰ τὴν ἐξαναγκάσῃ πρὸς τοῦτο. Διατὶ νὰ μὴ θελήσῃ νὰ ἐπιδείξῃ καὶ αὐτὴ ὀλίγην καλὴν διάθεσιν, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιουμένη;* Τίποτα δὲν θὰ ἔκανε ἡ Ἀλβανία, ἂν δὲν τὴν ὑποχρέωναν νὰ τὸ κάνει. Κι ἀφοῦ μιλοῦσε ἀκόμα γιὰ δυὸ ἀποφάσεις τοῦ *Δικαστηρίου τῆς Χάγης* καὶ ἔτρεφε ἐλπίδες νὰ δικαιωθεῖ ἀπὸ τὸ *Συμ-*

βούλιο τῆς Κ.Τ.Ε. ἡ ἴδια κι ὄχι οἱ Βορειοηπειρῶτες, δὲν ἔδινε τὴν παραμικρὴ σημασία στὶς συστάσεις νὰ φανεῖ διαλλακτικὴ καὶ νὰ φιλοτιμηθεῖ ν' ἀφήσει ἐλεύθερα τὰ μειονοτικὰ σχολεῖα. Στὶς 16-6-35 καὶ ἡ *Ἤπειρος* θὰ δημοσιεύσει εἰδήσεις προερχόμενες ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες *ἐπανήρχισαν αἱ πιέσεις κατὰ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ Ἑλλήνων.* Ἀπαριθμοῦσε πολλὰ περιστατικὰ διώξεων. Ἕνα εἶναι χαρακτηριστικό, γιατὶ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ θέμα: *...Προχθὲς εἰς τὸ χωρίον Μπουλιαράτι, τῆς περιφερείας Ἀργυροκάστρου, ἐνῷ μία ὁμὰς Ἑλλήνων συνεζήτει ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν σχολείων τῆς Β. Ἠπείρου, κατακρίνουσα τὴν ἀλβανικὴν κυβέρνησιν, ὡς μὴ τηρήσασαν τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν ρητῶς ἔδωσε ἐνώπιον τῆς Κ.Τ.Ε., Ἀλβανοὶ στρατιῶται, παρευρισκόμενοι κατὰ τὴν συζήτησιν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους καὶ ἔδειραν ἀνηλεῶς μέχρις αἵματος. Ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἀνεστατώθη ὁλόκληρον τὸ χωρίον, ἐπηκολούθησαν δὲ ἀλλεπάλληλοι συρράξεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἀκολούθως προέβησαν εἰς παντοειδεῖς βανδαλισμοὺς καὶ λεηλασίας... Σημειωτέον ὅτι πᾶσα συζήτησις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν σχολείων ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς.* Αὐτὸ ἦταν τὸ φιλότιμο τῶν Ἀλβανῶν γιὰ τὸ ὁποῖο μιλοῦσε ἡ Ἤπειρος...

Ὅλες σχεδὸν οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες ἔγραψαν κολακευτικὰ λόγια γιὰ τὸν ἐκπαιδευτικὸ σύμβουλο Δημ. Σάρρο, ποὺ συνταξιοδοτήθηκε. Τὰ περισσότερα ἐγκώμια τὰ ἀφιέρωσε ὁ φίλος του Χρ. Χρηστοβασίλης.- Ἐκτενέστατα δημοσιεύματα κάλυψαν στὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων γιὰ τὴν περιγραφὴ τῶν γυμναστικῶν ἐπιδείξων τῆς χρονιᾶς ἐκείνης. Οἱ γυμναστικὲς ἐπιδείξεις ἀποτελοῦσαν γεγονὸς γιὰ τὴν πόλη. Ὁ Σωτ. Ζοῦμπος δημοσίευσε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (3-6-35), εἶδος πεζοτράγουδου, τὴν *Α΄ ᾠδὴν εἰς τὴν μαθητιῶσαν καὶ ἀθλουμένην νεολαίαν.* Πολλὰ ποιήματα δημοσιεύονταν στὴν ἴδια ἐφημερίδα καὶ τοῦ Βασίλη Πινδαίου (Μάκη) ἐκτὸς ἐκείνων ποὺ ἔστελνε στὴν *Κραυγή.*- Ἕναν καυγὰ μὲ ἀπειλὲς καὶ βρισιὲς μεταξὺ τοῦ διευθυντῆ τοῦ *Διδασκαλείου* (δύο τάξεις ἔμειναν ἀκόμα, εἶχε ἱδρυθεῖ στὸ μεταξὺ ἡ *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία)* Ἰ. Γερακάρη καὶ τοῦ καθηγητῆ Ἀλ. Κοντοπάνου, ἀποκάλυψε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (14-6-35). Ἦταν γεγονός. Ἤμουν παρών, ὅπως ὅλοι οἱ σπουδαστές, καὶ μπορῶ νὰ μαρτυρήσω. Ἡ στενοκεφαλιὰ τοῦ Γερακάρη κι ὁ δεσποτικὸς τρόπος διοίκησης ἐξόργισαν τὸν Κοντοπάνο ποὺ τοῦ τὰ ἔψαλε ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια.- Σοβαρὸ θέμα δημιουργήθηκε σὲ βάρος τοῦ γυμνασιάρχη τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* Χρ. Σούλη ἐξ ἀφορμῆς δριμύτατου σχολίου τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (23-6-35) σὲ βάρος του. *Μᾶς παρεσχέθη ἡ εἴδησις* -ἔγραφε- *ὅτι ὁ γυμνασιάρχης κ. Χρ. Σούλης, κατὰ τὸ τιμητικὸν γεῦμα τὸ παρατεθὲν πρὸς τιμὴν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀμάντου, ἀφοῦ ἐξύμνησε τὸν θεσμὸν τῆς Βασιλείας, συνεπλήρωσε τὸν ὕμνον του μὲ τὴν πληροφορίαν ὅτι ὅλος ὁ ἀγροτικὸς κόσμος τῆς ὑπαίθρου θέλει τὴν Βασιλείαν! Ἐὰν ἡ εἴδησίς μας εἶναι ἀληθής, διὰ μὲν τὰς βασιλόφρονας ἐκτιμήσεις τοῦ κ. Σούλη δὲν ἐκπληττόμεθα, διότι ἀπὸ ἐτῶν τοποθετηθεὶς ἐλέῳ Βενιζελισμοῦ ὡς γυμνασιάρχης, δὲν ἐδίσταζε καὶ ἀπὸ ἕδρας ἀκόμη νὰ ὁμιλῇ ὑπὲρ*

τῆς Βασιλείας, χωρὶς ἐννοεῖται νὰ φροντίζῃ νὰ μὴ συλλαμβάνηται ὑπὸ τῶν μαθητῶν του ἀνορθογραφῶν ἐπὶ τοῦ πίνακος (ὑπαινιγμὸς σὲ φῆμες ποὺ κυκλοφοροῦσαν ὅτι ὁ Χρ. Σούλης ἦταν ἀνορθόγραφος!). *Δὲν θὰ παραλείψωμεν ὅμως νὰ διαμαρτυρηθῶμεν ὅτι: ὁ κ. γυμνασιάρχης μετέδωκεν εἰς τὸν κ. Ἄμαντον ἀνακριβεῖς καὶ ψευδεῖς πληροφορίας ἐπὶ τοῦ φρονήματος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος, δημοκρατικῶν αἰσθημάτων ὢν ἀνέκαθεν, οὔτε καὶ νὰ ἀκούῃ θέλει περὶ βασιλιάδων. Καὶ ὁ κ. Σούλης, δημόσιος ὑπάλληλος ὤν, ἂς φροντίσῃ νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ καθήκοντά του, διότι ἂς μὴ λησμονῇ ὅτι ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα...* Στὴν ἐπίθεση αὐτὴ πρῶτα ἀντέδρασαν καθηγητὲς τῆς Ζωσιμαίας. Μὲ ἐπιστολή τους στὶς ἐφημερίδες (24-6-35) οἱ καθηγητὲς Κ. Στεργιόπουλος, Γ. Παπαγεωργίου, Δ. Σιωμόπουλος καὶ Γ. Παπακώστας διέψευδαν ὅλα τὰ γραφέντα ἀπὸ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* γιὰ φιλοβασιλικὸ λόγο τοῦ Χρ. Σούλη, κατὰ τὸ δεῖπνο πρὸς τιμὴ τοῦ Ἄμαντου. *Τυγχάνουν κακόβουλα καὶ ἀνυπόστατα,* ἔλεγαν. Ἡ ἐφημερίδα ἐπέμενε. Μπορεῖ νὰ μὴν ἐκφωνήθηκε λόγος, σημείωνε, *ἀλλὰ τὸ μεταδόσαν εἰς ἡμᾶς τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ κ. Σούλης ὡμίλησε πρὸς τὸν κ. Ἄμαντον, ἐξάρας τὰ ἀγαθὰ τῆς Βασιλείας καὶ παρασχὼν τὴν πληροφορίαν ὅτι καὶ οἱ χωριάτες θέλουν βασιλιά, πρόσωπον εἶναι ἀξιόπιστον.* Ἦταν φυσικὸ στὴ διένεξη νὰ ἐπέμβει ἡ *Ἤπειρος* ὑπερασπίζοντας τὸν Χρ. Σούλη. (Τὸ ἴδιο θὰ ἔκανε καὶ ἡ *Ἐλευθερία,* ἀλλὰ ἀπὸ τὶς 24-6-35 διέκοψε τὴν ἔκδοσή της, γιατὶ ὁ Χρηστοβασίλης, ὡς πληρεξούσιος, εἶχε τώρα ἄλλες ὑποχρεώσεις. Ἡ διακοπὴ κράτησε ὡς τὶς 21-10-35, ἡμέρα τῆς ἐπανέκδοσής της). Φυσικὰ ἡ *Κραυγὴ* δὲν ξέχασε τὸ σχόλιο τοῦ Χρηστοβασίλη, ὅταν καὶ αὐτὴ διέκοψε τὴν ἔκδοσή της καὶ τὸ ἀνταπέδωσε: *Ἀπεδήμησεν πρὸς Κύριον ἡ ἐνταῦθα ἐκδιδομένη ἐφημερὶς «Ἐλευθερία» τοῦ κ. Χρ. Χρηστοβασίλη, νεοδιορισθέντος ἐλέῳ Τσαλδάρη καὶ λόγῳ ἀποχῆς «Μπάμπα» πληρεξουσίου τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Κοινὸς πόθος πολλῶν φανταζόμεθα ἀδικηθέντων θὰ ἦτο νὰ ἀπεδήμῃ εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς ὁ διευθυντὴς καὶ συντάκτης της* (τόσο ὠμά!), *ἀλλ' ἐφόσον τὸ τοιοῦτον δὲν κατέστη ἀκόμη δυνατόν, ἂς τοὺς παρηγορήσῃ ὁ θάνατος τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ κόρης, δι' ὃ καὶ τὴν συλλυπούμεθα* (8-7-35). Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι σὲ λίγους μῆνες Χρηστοβασίλης καὶ Σακκᾶς θὰ ἔπαιρναν μέρος στὶς νέες ἐκλογές, στεγασμένοι στὸ ἴδιο κομματικὸ ψηφοδέλτιο!). Ἔγραψε, λοιπόν, ἡ *Ἤπειρος: Κρίνομεν ὡς ἀπολύτως ἀδικαιολόγητον τὴν βιαίαν ἐπίθεσιν μιᾶς ἐγχωρίου συναδέλφου κατὰ τοῦ γυμνασιάρχου κ. Χρ. Σούλη, κατηγορουμένου δι' ἀπροκάλυπτον ἐκδήλωσιν φιλομοναρχικῶν διαθέσεων. Καὶ τὴν κρίνομεν ὡς ἀδικαιολόγητον, διότι ὁ κ. Σούλης, ἐπιστήμων ἀφοσιωμένος εἰς τὰ καθήκοντά του, δὲν ἦτο δυνατόν, καὶ δὴ ἐνώπιον μαθητῶν του, νὰ προβαίνῃ εἰς προπαγάνδας φιλομοναρχικάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλωστε καὶ 4 καθηγηταὶ τῆς «Ζωσιμαίας σχολῆς» διαβεβαίωσαν κατὰ τρόπον κατηγορηματικόν, ἀναγκάσαντα τὴν αἰωνίως σπεύδουσαν καὶ διαρκῶς περιπίπτουσαν εἰς ἀγρίας γκάφας ἐφημερίδα νὰ ἀνακρούσῃ πρύμναν.* Δὲν ἀνέκρουσε πρύμνα ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών.* Ἐπέμεινε καὶ σὲ νέο σχόλιο (27-6-35) δήλωνε ὅτι ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸ πρόσωπο, τὸ ὁποῖο τοῦ μετέδωσε τὴν πληροφορία καὶ ὅτι *ἡ διάψευσις τῶν τεσσάρων συνδαιτημόνων τοῦ κ. Σούλη, δὲν κατώρθωσε νὰ μᾶς πείσῃ περὶ τοῦ ἐναντίου. Συνεπῶς δὲν πρόκειται οὔτε περὶ σπουδῆς, οὔτε περὶ ἀνακρούσεως πρύμνης.* Βέβαια ὅλη σχεδὸν ἡ οἰκογένεια τῶν Σουλαίων εἶχε φι-

λοβασιλικὰ αἰσθήματα. Ποτὲ ὅμως ἕνας γυμνασιάρχης, τοῦ ἀναστήματος τοῦ Σούλη, δὲ θὰ ἔφτανε στὸ σημεῖο νὰ κάνει ἀνοιχτὴ φιλοβασιλικὴ προπαγάνδα. Κατὰ τὴν κατοχὴ καὶ μετὰ τὸν πόλεμο τὰ πολιτικὰ πιστεύω ὅλων τῶν Σουλαίων ἄλλαξαν ἄρδην...- Ἀξιόλογο γεγονός, γιὰ νὰ γίνει γνωστὸ μέσω τῶν ἐφημερίδων, ἀποτελοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ περιγραφὴ μιᾶς ἐκδρομῆς ἑνὸς ἐπαρχιακοῦ σχολείου στὰ Γιάννινα, ὅπως π.χ. τοῦ Ἡμιγυμνασίου Δελβινακίου (διευθυντὴς ὁ Πελοπίδας Οἰκονομίδης, ἀπὸ τὸν Ἐλαφότοπο καὶ καθηγητὴς ὁ Ὀδυσσεὺς Φραγκούλης, ἀπὸ τὸ Σκαμνέλι) (*Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* 16-6-35).- Κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία ὁ φανατισμὸς τῶν ὀπαδῶν τῶν δυὸ μεγάλων κομμάτων, τῆς Νέας Δημοκρατίας καὶ τοῦ ΠΑΣΟΚ, ὁδήγησε τοὺς ἀγρότες νὰ συχνάζουν σὲ χωριστὰ καφενεῖα: Γαλάζια γιὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Ν.Δ. καὶ πράσινα γιὰ ἐκείνους τοῦ ΠΑΣΟΚ. Τὴν ἐποχὴ τῆς δεκαετίας τοῦ '30 ἡ διαίρεση γινόταν ἀνάμεσα στὰ χωριά. Βέβαια τὰ περισσότερα χωριὰ ἦταν βενιζελικά, πολὺ λίγα ἦταν ἀντιβενιζελικά. Στὸ Ζαγόρι ξεχώριζε τὸ Τσεπέλοβο, στὸ Πωγώνι ἡ Βήσσανη, ἀλλοῦ οἱ Χουλιαράδες. Γιὰ τὴν ἀντιβενιζελικότατη Βήσσανη ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραψε καὶ κύριο ἄρθρο (20-6-35) καὶ κεῖ πῆγαν, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῆς κοινότητας, νὰ γιορτάσουν τὰ ἐπινίκεια οἱ ἐκλεγέντες πληρεξούσιοι τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.- *Γάμοι:* 1) Στὶς 13-6-35 *ἐτελέσθησαν οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἐπιτυχεῖς γάμοι τοῦ σεμνοτέρου νέου τῆς πόλεώς μας κ. Βασιλ. Σόμπολα, δικηγόρου, μετὰ τοῦ ὡραιοτέρου καὶ εὐοσμοτέρου τῶν ἀνθέων τοῦ Ἰωαννιτικοῦ παραδείσου, τῆς χιλιοχαριτωμένης νοικοκυροπούλας Δίδος Εὐγενούλας Δ. Τζόγια.* Τὴν ἴδια μέρα ἔγιναν καὶ οἱ γάμοι *τοῦ Ἀπολλωνείου καὶ νεαρωτέρου συμβολαιογράφου τῆς πόλεώς μας κ. Γεωργίου Κυρκοπούλου μετὰ τῆς περικαλεστάτης Δίδος Ἰφιγενείας Κιούρη* (*Ἐλευθερία*, 17-6-35).- Ὁ Σακκᾶς δὲ μποροῦσε νὰ λησμονήσει ὅτι ἐξαιτίας τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη καὶ τοῦ Κ. Σταυροπούλου, γενικοῦ γραμματέα τῆς Γ.Δ.Η. ἀποκλείστηκε ἀπὸ τὸ κυβερνητικὸ ψηφοδέλτιο καὶ ἔχασε τὴ σίγουρη ἕδρα τοῦ πληρεξουσίου. Ἔγραφε λοιπόν, σὲ κάθε ἔκδοση τῆς *Κραυγῆς*, δριμύτατα σχόλια ἐναντίον τους, ζητώντας τὴν ἄμεση ἀπομάκρυνση τοῦ Σταυροπούλου καὶ εἰρωνευόμενος τὸ Χρηστοβασίλη γιὰ τὴ δῆθεν ἀδυναμία του ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς ὑποχρεώσεις του ὡς πληρεξουσίου. Ἀναδημοσίευε κι ὅσα σχόλια γράφονταν σ' ἄλλες ἐφημερίδες, γιαννιώτικες κι ἀθηναϊκὲς σὲ βάρος του. Ἕνα πῆρε ἀπὸ τὸν *Ἀνεξάρτητο* (15-7-35) ποὺ πρέπει νὰ πείραξε πολὺ τὸ Χρηστοβασίλη, δὲν ἐκδιδόταν ὅμως ἡ *Ἐλευθερία* γιὰ νὰ τοῦ ἀπαντήσει. Ἔγραψε ὁ *Ἀνεξάρτητος* (12-7-35):

Βασίλειος Σόμπολας, δικηγόρος. Διακρινόταν γιὰ τὸ ἦθος του, τὴ σοβαρότητα καὶ τὴ χωρὶς φανατισμοὺς ἀντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων, προπολεμικὰ καὶ μεταπολεμικά.

Ὅπως εἰς κάθε κοινοβούλιον πρὸ παντὸς ἑλληνικόν, καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἐθνοσυνέλευσιν, τὸ σπουδαιότερον καὶ πιστότερον κόμμα τὸ ἔχει ὁ Μορφεύς! Ὀπαδοί του εἶναι οὐκ ὀλίγοι, δημιουργοῦντες ἀρκετὰ ἱλαροτραγικὰ ἐπεισόδια, πρὸς τέρψιν τῶν ἀγρύπνων νομοθετικῶν κεφαλῶν. Ρεκὸρ εἰς τὸν ὕπνον εἰς τὴν παροῦσαν ἐθνοσυνέλευσιν ἀπέδειξεν ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ὑμνητὴς τῆς Κυρὰ-Φροσύνης καὶ τῆς Βασιλικῆς κ. Χρηστοβασίλης. Οἱ ἐκ τῆς ἰδίας περιφερείας συνάδελφοί του καθώρισαν σειράν, ὁ ἐστὶ βάρδιαν, ξυπνήματος τοῦ κ. Χρηστοβασίλη...- Ἡ ἐπίμονη ἀνομβρία τῶν τελευταίων μηνῶν καταστρεπτικὴ γιὰ τὴ γεωργία καὶ τὴν κτηνοτροφία, συνεχιζόταν. Στὶς 16-6-35 στὸ Μητροπολιτικὸ ναὸ ἔγινε θεία λειτουργία καὶ ἐπακολούθησε λιτανεία καὶ δεήσεις γιὰ κατάπαυση τῆς ἀνομβρίας. Συμμετεῖχαν ὅλοι οἱ ἱερεῖς τῆς πόλης καὶ πολὺς κόσμος. Τὸ ἀπόγευμα ἔβρεξε. Βροχὴ ἄφθονη καὶ εὐεργετική. Καὶ σημείωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (18-6-35): *Συνευδοκήσαντος τοῦ Κυρίου νὰ εἰσακούσῃ τὰς δεήσεις τῶν χριστιανῶν, τὴν Κυριακὴν ἐψάλη, μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, εὐχαριστήριος δέησις.*- Τέλη Ἰουνίου ἱδρύθηκε στὰ Γιάννινα, μὲ πρωτοβουλία νέων ἐπιστημόνων, *Σύλλογος Φίλων τῆς λίμνης*. Σκοπὸς ἡ ἐξυγίανση τῆς λίμνης κι ὁ καθαρισμός της ἀπὸ τὰ τέλματα καὶ τὰ ἀπορρίμματα, ἡ ἐξωράϊση τοῦ γύρω ἀπὸ τὴ λίμνη χώρου μὲ δεντροφυτεύσεις, ἡ ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ τὴν *Ντραμπάτοβα*, ἡ ἠλεκτροδότηση τῆς Νήσου *καὶ ἐν γένει ἡ δημιουργία τῶν στατικῶν καὶ δυναμικῶν ὅρων πρὸς τουριστικὴν κίνησιν.* Προσωρινὴ ἐπιτροπὴ ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Γ. Νιαβῆ, Α. Σιώρη, Σ. Παπακωνσταντίνου, Κ. Φρόντζου, Στ. Κατσαδήμα, Τ. Οἰκονομίδη, Μ. Λάππα, Σ. Ἀλεξίου καὶ Π. Φάντη, ἐπεσκέφτηκε τὸ δήμαρχο καὶ ζήτησε τὴν ὑλικὴ ἀλλὰ προπαντὸς τὴν ἠθικὴ ἐνίσχυση καὶ βρῆκε θετικὴ ἀνταπόκριση. Ὕστερα ἀπὸ ἀρχαιρεσίες τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ *Ὁμίλου Φίλων τῆς λίμνης* ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Στέφ. Κατσαδήμα, πρόεδρο, Ἀθαν. Ἁλιέα, ἀντιπρόεδρο, Ἀχιλ. Χρήστου, γενικὸ γραμματέα, Σπ. Ἀλεξίου, ταμία καὶ μέλη τοὺς Στράτο Παπακωνσταντῖνο καὶ Κων. Φρόντζο.- Στὶς 24-6-35 στὸ Κακουργοδικεῖο Ἄρτας, ἄρχισε ἡ δίκη δέκα νέων Κερκυραίων, οἱ ὁποῖοι, στὶς 2-10-33, πρωτοστάτησαν στὴ δημιουργία σοβαρῶν ἐπεισοδίων σὲ βάρος τῶν ἐγκατεστημένων στὴν Κέρκυρα Ἰταλῶν. Ἡ ἐξέγερση τῶν Κερκυραίων ἦταν δικαιολογημένη. Οἱ Ἰταλοὶ ἐπέμειναν νὰ γιορτάσουν τὴν 11η ἐπέτειο τοῦ φασισμοῦ, τὴν ἴδια μέρα ποὺ οἱ Κερκυραῖοι τελοῦσαν μνημόσυνο τῶν ἐφεδρικῶν ὀργανώσεων γιὰ τὰ θύματα τοῦ ἰταλικοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς Κέρκυρας τὸ 1923. Κατὰ τὶς καταθέσεις μαρτύρων δὲν ἔφτασε μόνο αὐτὴ ἡ πρόκληση, δημιουργήθηκε κι ἄλλη ἀπὸ τὶς ζητωκραυγὲς τῶν Ἰταλῶν *ὑπὲρ τῆς*

Εὐγενία Τζόγια - Σόμπολα.

ἰταλικῆς Κερκύρας! Τὸ πλῆθος τῶν μαρτυρικῶν καταθέσεων -ἐντύπωση προκάλεσε ἡ κατάθεση ἑνὸς Δωδεκανήσιου, ποὺ περιέγραψε τὶς μαῦρες μέρες ποὺ περνοῦσαν οἱ Δωδεκανήσιοι κάτω ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ κατοχή-, οἱ ὁποῖες μιλοῦσαν γιὰ καθολικὴ ἐξέγερση τοῦ Κερκυραϊκοῦ λαοῦ καὶ οἱ ἀγορεύσεις δεκάδων δικηγόρων, Κερκυραίων καὶ Ἠπειρωτῶν, ἔπεισαν τὸ δικαστήριο γιὰ τὴν ἀθωότητα τῶν κατηγορουμένων καὶ τοὺς ἀπάλλαξε παμψηφεί. Ἡ ἀπόφαση χαιρετίστηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ ὅλες τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες. Ἡ ὑποδοχὴ τῶν ἀθωωθέντων νέων στὴν Κέρκυρα ἦταν παλλαϊκὴ καὶ ἐνθουσιώδης. Τὰ καταστήματα ἔκλεισαν, τὰ προεδρεῖα τῶν διαφόρων σωματείων ἀνέβηκαν στὸ ἀτμόπλοιο γιὰ νὰ τοὺς συγχαροῦν καὶ νὰ τοὺς προσφέρουν ἀνθοδέσμες, οἱ μουσικὲς παιάνιζαν καὶ χιλιάδες κόσμου τοὺς περίμενε στὴν προκυμαία γιὰ νὰ τοὺς ζητωκραυγάσει. Ὑποδοχὴ ἡρώων! Ἀναλογίζομαι μόνο ἂν ὅλα αὐτὰ εἶχαν ὀδυνηρὲς συνέπειες γιὰ τοὺς νέους, ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, κατὰ τὴν ἰταλικὴ κατοχή. Παραθέτω πάντως γιὰ τὴν ἱστορία τὰ ὀνόματά τους: Ἀχιλλεὺς Βήττας, Ἀναστάσιος Μητσόπουλος, Νικόλαος Φαναριώτης, Σπυρίδων Δεσσύλλας, Νικηφόρος Θεοτόκης, Γρηγόριος Κουταβᾶς, Ἀνδρέας Μάστορας, Γεώργιος Δεσύλλας καὶ Γεώργιος Ἀλλέγρης.- Στὶς 23-6-35 ἔγινε ἀνασύσταση τοῦ *Φιλολογικοῦ Ὁμίλου*, δὲν ὑπάρχουν ὅμως δείγματα δραστηριότητάς του κατὰ τοὺς ἑπόμενους μῆνες.- Σάλο προκαλοῦσε στὸ πανελλήνιο ἡ προσχώρηση τριῶν μητροπολιτῶν στοὺς παλαιοημερολογῖτες καὶ ἡ ἐκδίωξή τους ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας μὲ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Οἱ Ἠπειρῶτες καὶ ἰδιαίτερα οἱ Γιαννιῶτες, ἐνημερώνονταν καθημερινὰ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ θέματος, δὲν πολυενδιαφέρονταν ὅμως, γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν παλαιοημερολογῖτες στὴν πόλη.

Πῶς ἔβλεπε ἡ ἀντιπολίτευση -στὰ Γιάννινα- τὴν κατάσταση, τρεῖς μῆνες μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου; Ἕνα ἀρθρίδιο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (22-6-35) δίνει κάποια ἀπάντηση, γενικότερου ἐνδιαφέροντος: *Δὲν χωρεῖ βεβαίως ἀμφιβολία* -ἔγραφε ἡ ἐφημερίδα- *ὅτι τὸ κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου ὑπῆρξε μιὰ ἄσκοπος καὶ βεβιασμένη ἐνέργεια ἐναντίον κυβερνήσεως, ἡ ὁποία κατέρρεε ἀφ' ἑαυτῆς. Τὰ πράγματα ὅμως ἔρχονται ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ν' ἀποδείξουν ὅτι, ἂν τὸ κίνημα ὑπῆρξεν ἄσκοπον, δὲν ὑπῆρξεν ὅμως ἀδικαίωτον. Τὰ πράγματα ἔρχονται νὰ ἄρουν ἂν ὄχι τὴν εὐθύνην τῶν ἐπαναστατῶν, πάντως ὅμως τὰς προϋποθέσεις τῆς βαρυτάτης καταδίκης των. Διότι οἱ ἐπαναστάται κατεδικάσθησαν ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ Δημοκρατία, πρὸς στήριξιν τῆς ὁποίας ἐπαναστάτησαν, δὲν κινδυνεύει. Ἰδοὺ ὅμως ὅτι ἡ Δημοκρατία κινδυνεύει, ἀφοῦ ἡ κυβέρνησις τὴν θέτει ὑπὸ κρίσιν καὶ ἐξαρτᾶ τὴν διατήρησίν της ἀπὸ ἕνα ὕποπτον δημοψήφισμα. Κατεδικάσθησαν ἀκόμη οἱ ἐπαναστάται ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ κίνημα ἀποτελεῖ πραξικόπημα ἐναντίον τῆς νομίμου ἐξουσίας τῆς χώρας. Ἰδοὺ ὅμως βεβαιοῦται* (ἀπὸ τὴ διένεξη Μεταξᾶ-Κονδύλη) *ὅτι ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κ. Κονδύλης ὠργάνωνε ὁ ἴδιος κίνημα ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως. Ἡ διαφορά, λοιπόν, μεταξὺ ἐπαναστατῶν καὶ Κονδύλη εἶναι*

ἁπλῶς καὶ μόνον, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐτόλμησαν καὶ ἠδυνήθησαν νὰ κάμουν τὸ ἰδικόν των κίνημα, αὐτὸς δὲ δὲν ἠδυνήθη ἢ δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ τὸ ἰδικόν του. Ὑπάρχει ὅμως ἀκόμη μία διαφορὰ ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν: διότι αὐτοὶ καὶ πλανηθέντες ἢ βιασθέντες ἐπαναστάτησαν ἐν ὀνόματι τῆς Δημοκρατίας, ἐνῶ ὁ κ. Κονδύλης ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναστατήσῃ ἐν ὀνόματι τῆς προσωπικῆς του δικτατορίας. Ἐπὶ πλέον δὲ ὅτι ἐκεῖνοι ἐστράφησαν κατὰ κυβερνήσεως τὴν ὁποίαν ἀπεδοκίμαζαν, ἐνῶ ὁ κ. Κονδύλης θὰ ἐστρέφετο κατὰ κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος μετεῖχε... Αὐτὰ ἐβεβαιώθησαν τρεῖς μῆνες μετὰ τὸ κίνημα. Ἡ τοποθέτηση αὐτὴ μπορεῖ θεωρητικὰ νὰ δικαιώνει ὅσους μετεῖχαν στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα, παρασιωπᾶ ὅμως τὶς ἐπιπτώσεις ποὺ εἶχε γιαυτοὺς καὶ γιὰ ὅλους, ὅσοι ἐκδηλώθηκαν ὡς συμπαθοῦντες ἢ εἶχαν δράσει ὡς μέλη τῆς *Δημοκρατικῆς Ἄμυνας* κι ἄλλων παρόμοιων συλλόγων. Τὸ *οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις* τοῦ Καλκάνη εἶχε γίνει ὁ ἐφιάλτης γιὰ τοὺς δημοκρατικοὺς ἀξιωματικούς, τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν Δήμων, ἀκόμα καὶ γιὰ τὶς ἡγεσίες τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων. Χιλιάδες ἀξιωματικοί, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς καταδικασθέντες, ἀποτάχθηκαν, καὶ χιλιάδες ὑπαλλήλων κάθε τομέα βρέθηκαν στοὺς δρόμους. Μάταιες ἦταν οἱ προσπάθειες τῶν ἀντιπολιτευόμενων κομμάτων νὰ περιορίσουν τὶς ἐκκαθαρίσεις. Ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς *Βασιλόφρονες* ὑπῆρξαν συνέπειες, μετὰ τὶς ἐκλογὲς τῆς 9ης Ἰουνίου. Στὰ Γιάννινα π.χ. ἀπολύθηκαν ἀπὸ δημοτικοὶ σύμβουλοι οἱ μετέχοντες στὸ ψηφοδέλτιο τῶν *Βασιλοφρόνων* Σ. Συρμακέσης καὶ Γρ. Σακκᾶς, -εἶχαν τοποθετηθεῖ σὲ ἀντικατάσταση *Φιλελευθέρων* δημοτικῶν συμβούλων μετὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος- μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι *γιὰ λόγους σκοπιμότητος ἐπεβάλλετο ἡ ἀπομάκρυνσίς των, ὡς εὐνοήσαντες* (!!!, τὰ θαυμαστικὰ εἶναι τοῦ Γρ. Σακκᾶ) *τὸ ἐθνοκτόνον κίνημα.* Ὁ Σακκᾶς ἀπέδιδε αὐτὰ κυρίως στὸ γενικὸ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Σταυρόπουλο, γιαυτὸ καὶ ἐπέμεινε στὴν ἀπομάκρυνσή του. Γιὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν *Βασιλοφρόνων* ὁ Σακκᾶς διαμαρτυρήθηκε καὶ πρὸς τὸν ἀρχηγὸ τοῦ κόμματός του Ἰωαν. Μεταξᾶ.

Ἔντονες διαμαρτυρίες ἐκδηλώθηκαν, σὲ μερικὲς περιπτώσεις ἀπὸ ὅλο τὸν τύπο, καὶ γιὰ τὶς ἀπολύσεις δημοσίων καὶ δημοτικῶν ὑπαλλήλων ποὺ ἔγιναν στὰ Γιάννινα. Δυσφορία π.χ. δημιουργήθηκε σ' ὅλες τὶς παρατάξεις γιὰ τὴν ἀπόλυση τοῦ διευθυντῆ τοῦ νοσοκομείου *Ἀφροδισίων νοσημάτων* Ἰω. Τζόγια. Ἡ κυβερνητικὴ *Ἤπειρος* ἔγραψε: (26-6-35): *Μὲ μεγάλην ἔκπληξιν τόσον ἡμεῖς, ὅσον καὶ ἅπασα ἡ κοινωνία τῆς πόλεώς μας ἐπληροφορήθη τὴν ἀπόλυσιν ἐκ τῆς θέσεώς του τοῦ συμπολίτου μας ἰατροῦ κ. Ἰωαν. Τζόγια. Ἐὰν τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀληθές, ἡ Γενικὴ διοίκησις Ἠπείρου - διότι δὲν φανταζόμεθα ποτὲ νὰ εἰσηγήθη αὕτη μίαν τοιαύτην ἐνέργειαν- ὡς καὶ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ νομοῦ μας, ὀφείλουν νὰ κάμουν τὸ πᾶν διὰ νὰ ἐπανορθωθῇ μία τοιαύτη ἀδικία, καθότι τοιοῦτοι ἐπιστήμονες τῆς μορφώσεως, περιωπῆς καὶ ἱκανότητος τοῦ ἰατροῦ κ. Ἰω. Τζόγια, δυσκόλως δύ-*

νανται ν' ἀντικατασταθῶσιν. Διαμαρτυρίες καὶ σχόλια δημοσίευσαν καὶ οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες, τόσο γιὰ τὸν Τζόγια, ὅσο καὶ γιὰ ἄλλους ἀπολυθέντες ὑπαλλήλους. Ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ἔγινε ἀνάκληση τῆς ἀπόφασης τῆς σχετικῆς μὲ τὴν ἀπόλυση τοῦ Τζόγια. Μεγάλος θόρυβος δημιουργήθηκε καὶ μὲ τὴν ἐκκαθάριση τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Δήμου. Γιὰ τὴ λήψη ἀποφάσεων εἶχε συγκροτηθεῖ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Δημ. Βλαχλείδη, πρόεδρο, Γ. Σούλη καὶ Γ. Παπανικολάου, ὑπάλληλο τῆς Γενικῆς διοίκησης, μέλη. Μὲ βάση τὴ σχετικὴ συντακτικὴ πράξη, ἡ ἐπιτροπή, σὲ συνεδρίασή της πρὶν ἀπὸ τὶς 18 Ἰουνίου (τότε ἔπαυσε νὰ ἰσχύει ἡ συντακτικὴ πράξη), ἀπέλυσε τοὺς ἑξῆς δημοτικοὺς ὑπαλλήλους. 1) τοὺς γιατροὺς τοῦ Νοσοκομείου Κων. Σκούρτη καὶ Γ. Δευτεραῖο καὶ στὴ θέση τους τοποθέτησε τοὺς γιατροὺς Δ. Δάνο καὶ Ἀδ. Τσατσάνη! Ἀπέλυσε ἐπίσης τὸ διαχειριστὴ Ἀλκ. Βερτόδουλο τὸν κλητήρα Μπάμπο, τὸν ἐπιμελητὴ τοῦ Δημοτικοῦ μουσείου Σωτ. Ζοῦμπο ὁ ὁποῖος μὲ ἐπιστολή του, θεωροῦσε ὑπεύθυνο τὸ γιατρὸ Γ. Σούλη, κι ἀριθμὸ ἐργατῶν. Θ' ἀκολουθοῦσαν κι ἄλλες ἀπολύσεις. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὰ πράγματα μπερδεύονται. Ὁ Γ. Σούλης παραιτήθηκε, δικαιολογώντας τὴν παραίτησή του μὲ τὴν ἑξῆς δήλωση: *Ἐπειδὴ διετυπώθησαν παράπονα ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκκαθαρίσεως καὶ ἰδιαιτέρως διότι ἡ ἐκκαθάρισις αὐτὴ δὲν ἐνηργήθη εἰς μεγάλην ἔκτασιν, ὡς ἐφέροντο ἐπιθυμοῦντες διάφοροι παράγοντες... μὴ θέλων τὸ παράπαν νὰ εὑρίσκωμαι εἰς δυσαρμονίαν πρὸς τὰς ἀντιλήψεις περὶ πολιτικῆς σκοπιμότητος ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ὑπηρεσιακῆς ἀνάγκης, τὰς ὁποίας τυχὸν εἶχον οἱ ὑπευθύνως διαχειριζόμενοι τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, δὲν ἐδίστασα νὰ θέσω εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Γενικῆς διοικήσεως τὴν παραίτησίν μου ἀπὸ μέλους τῆς ἐκκαθαριστικῆς ἐπιτροπῆς, ἵνα οὕτω διοριζομένου ἑτέρου μέλους τοῦ Δημ. Συμβουλίου εἰς τὴν ἐπιτροπήν, προβῇ αὕτη, ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε εἰσέτι προθεσμία, εἰς τὴν ὑπὸ ἄλλο πνεῦμα ἐπιθυμητὴν τυχὸν ριζικωτέραν ἐκκα-*

Κωνσταντῖνος Σκούρτης. γιατρός, ἀπὸ τὰ στελέχη τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων* στὰ Γιάννινα, πατέρας τοῦ Ὀδ. Σκούρτη. Ἦταν ἐγκαταστημένος στὴ Σμύρνη, ἐπιστρατεύτηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, διώχτηκε, κατόρθωσε ὅμως νὰ περάσει στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ προσφέρει ὡς ἀξιωματικὸς γιατρὸς τὶς ὑπηρεσίες του στὸν Ἑλληνοτουρκικὸ πόλεμο. Ξαναγύρισε στὴ Σμύρνη, ἀλλὰ μὲ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή, ὑποχρεώθηκε νὰ τὰ ἐγκατακείψει ὅλα καὶ νὰ καταφύγει μὲ τὴν οἰκογένειά του πρόσφυγας στὴν Ἑλλάδα.

θάρισιν, καθ' ὅσον ἀδιστάκτως ἐφρόνουν ὅτι πᾶσα ἄλλη, εἰς εὐρυτέραν κλίμακα ἐκκαθάρισις, θὰ ἦτο ἐπιζημία διὰ τὸν Δῆμον καὶ θὰ ἔπληττε συμφέροντα πτωχῶν ὑπαλλήλων οἰκογενειαρχῶν. (Ὁ Σούλης παραιτήθηκε στὶς 17-6-35). Στὶς 23-6-35, μετὰ ἀπὸ συνεδρίασή του τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο ἔδωσε ἀπάντηση στὴν ἐπιστολὴ Σούλη. Προηγουμένως *ὁμοθύμως ἐτάχθη κατὰ τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως* (ἐκκαθάρισης) *καὶ ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν ὅπως, ἐὰν δὲν καταστῇ δυνατόν, λόγω τεχνικῶν κωλυμάτων, νὰ ἀναθεωρηθῇ ἢ τροποποιηθῇ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις, ὁ Δήμαρχος καὶ τὸ Δημοτικὸν συμβούλιον ἐπαναδιορίσωσιν ἅπαντας τοὺς ἀπολυθέντας εἰς ἑτέρας δημοτικὰς θέσεις.* Ἡ ἀπάντηση πρὸς τὸν Σούλη ἦταν: *Τὸ Δημοτικὸν συμβούλιον, συνεπείᾳ τοῦ δημοσιεύματος τοῦ Δημοτικοῦ συμβούλου κ. Γ. Σούλη, δηλοῖ ὁμοφώνως ὅτι ὁ ὡς ἄνω Δημοτικὸς σύμβουλος διωρίσθη μέλος τῆς ἐκκαθαριστικῆς ἐπιτροπῆς παρὰ τῆς Γενικῆς διοικήσεως καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου, εἰς τὸ ὁποῖον μήτε ἀνεκοίνωσε τὸν διορισμόν του, μήτε ὅτι μόνος καὶ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἐνήργησε τὰς γενομένας ἐκκαθαρίσεις καὶ διορισμοὺς ὑπαλλήλων Δήμου καὶ Δημοτικοῦ νοσοκομείου, καὶ ὅτι τὸ Δημοτικὸν συμβούλιον δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐκκαθάρισιν, διότι θεωρεῖ τὰς ἀπολύσεις κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδίκους, τινὰς δὲ τῶν διορισμῶν καὶ οὐχὶ συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ σχετικοῦ ἀναγκαστικοῦ νόμου.* Ὁ Γ. Σούλης, λοιπόν, παραιτήθηκε, κατὰ τὰ λεγόμενά του, γιατὶ διαφωνοῦσε πρὸς τὶς πολιτικὲς προθέσεις γιὰ εὐρύτερης ἔκτασης ἐκκαθαρίσεις τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο καταδίκασε κι ἐκεῖνες ποὺ ἔγιναν. Ποιὰ ἦταν ἡ ἀλήθεια;

Ἀναταραχὴ δημιουργήθηκε καὶ μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς οἰκονομίας, μὲ τὴν ὁποία ἀπολύθηκε ὁλόκληρο τὸ συμβούλιο τοῦ *Ἐπαγγελματικοῦ ἐπιμελητηρίου* (πρόεδρος ὁ Κων. Τόδουλος) καὶ διορίστηκε τριμελὴς ἐπιτροπή, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Πέτρο Χατζῆ, Ἰωάν. Παπαζήση καὶ Ἰω. Λύτρα, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ προχωρήσει στὴ διενέργεια νέων ἐκλογῶν. *Ἡ εἴδησις* -ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (25-6-35), *-γνωσθεῖσα μεταξὺ τῶν ἐπαγγελματιῶν ἐνεποίησε κατάπληξιν.* Ὅλοι καταφέρονταν κυρίως ἐναντίον τοῦ Ἰω. Παπαζήση. Τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι αὐτὸς εἶχε ἐνεργήσει γιὰ τὴν ἀπόλυση τοῦ συμβουλίου, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἐκλεγεῖ πρόεδρος στὶς τελευταῖες ἀρχαιρεσίες. Ἡ ἀντίδραση τῶν ἐπαγγελματιῶν ἦταν ἔντονη καὶ ἐδηλώθηκε κυρίως μέσω τῆς *Ὁμοσπονδίας ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων.* Μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ ὑπουργείου ἦταν ἀντίθετα καὶ πολλὰ στελέχη τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος.* Στὶς 29-6-35, ὕστερα ἀπὸ σύσκεψη, ἡ *Ὁμοσπονδία,* ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τηλεγράφημα διαμαρτυρίας πρὸς τὸν ὑπουργὸ Ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀποφάσισε καὶ τὰ ἑξῆς: *Διαμαρτυρόταν ἐντόνως εἰς τοὺς ἁρμοδίους διὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν συμβούλων, ἀποτελοῦσαν προσβολὴν τῶν ἀπαραβιάστων ἀτομικῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν τῆς συντεταγμένης πολιτείας,* β) *Ἀξιοῦσε τὴν ἄμεσον ἀνάκλησιν τοῦ διατάγματος*

ἀπολύσεων καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως τοῦ δικαίου. γ) *Ἀπεδοκίμαζε τοὺς ἐνεργήσαντας παρασκηνιακῶς διὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐπαγγελματίας, καταπροδώσαντας οὕτω τὴν ἐπαγγελματικὴν ἰδεολογίαν, λόγῳ ταπεινῶν καὶ εὐτελῶν ἐπιδιώξεων.* δ) *Ζητοῦσε, μέχρι τῆς διευθετήσεως τοῦ ζητήματος, τὴν ἀπομάκρυσιν ἐκ τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κ. Ἰω. Παπαζήση, ὡς κυρίως ὑπευθύνου διὰ τὴν ἀπόλυσιν καὶ διότι δὲν εἶχε τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπαγγελματίου ἀλλὰ τοῦ ἐμπόρου.* Θαρραλέα ἀπάντηση γιὰ ἐκεῖνες τὶς μέρες, μιὰ ποὺ ὁ ἀπόηχος ἀπὸ τὸ *οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις* τοῦ Καλκάνη δὲν εἶχε σβήσει ἀκόμα...

Στὸ μεταξύ, παρὰ τὴ συντριβὴ τοῦ κόμματος τῶν *Βασιλοφρόνων* (Μεταξᾶ) στὶς ἐκλογές, ἡ ἀρθρογραφία γιὰ τὸ *Πολιτειακὸ* ἐξακολουθοῦσε ν' ἀπασχολεῖ καθημερινὰ τὸν τύπο, κυβερνητικὸ κι ἀντιπολιτευόμενο. Στὰ Γιάννινα, ἀγώνα γιὰ τὴ *Δημοκρατία* ἔδιναν κυρίως ὁ *Κῆρυξ* κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Ἐνδεικτικοὶ εἶναι οἱ τίτλοι τῶν ἄρθρων τοῦ δεύτερου: *Πολιτικὸς θεσμὸς διὰ τοὺς Ἕλληνας εἶναι ἡ Δημοκρατία* (16-6-35), *Κύριε Κονδύλη ἐνθυμηθεῖτε: Ἡ Δημοκρατία εἶναι γεγονός!* (19-6-35) (Τὰ λόγια: *ἡ Δημοκρατία εἶναι γεγονός!* τὰ εἶχε πεῖ ὁ Κονδύλης μετὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος Μεταξᾶ, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς Δημοκρατίας. Τώρα οἱ ἀντίπαλοί του τοῦ τὰ θύμιζαν). *Ἡ Δημοκρατία ἔναντι τῶν πριγκήπων* (3-7-35). Πλῆθος ἄρθρων, σχετικῶν μὲ τὸ Πολιτειακὸ δημοσίευσε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* ὁ ἀρχηγὸς τοῦ *Ἀγροτικοῦ Δημοκρατικοῦ κόμματος* Ἀλ. Μυλωνᾶς, ἀπὸ τοὺς κυριότερους ὑποστηρικτὲς τῆς Δημοκρατίας. Ἀπὸ τὴν πλευρά της, ἡ κυβερνητικὴ *Ἤπειρος*, χωρὶς νὰ παίρνει σαφὴ θέση γιὰ τὴ *Βασιλεία*, ὑποστήριζε τὶς κυβερνητικὲς ἀπόψεις, καθὼς καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσματος, σὲ χρόνο ποὺ θὰ καθόριζε ἡ κυβέρνηση, ἡ ὁποία δὲν ἐπειγόταν, ὅπως οἱ ἀκραιφνεῖς *Βασιλόφρονες*, γιὰ τὴ διεξαγωγή του. (Ἀπὸ τῆς 3 Ἰουλίου ὁ Δ. Κάτσης, *διὰ λόγους ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεώς του,* ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τῆς *Ἠπείρου*. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ ὅλη τὴν εὐθύνη εἶχε ὁ Δ. Γ. Χατζῆς). Χαρακτηριστικὸ ἦταν τὸ ἄρθρο της τῆς 6-7-35, μὲ τὸν τίτλο *Τὸ Δημοψήφισμα: Ἡ συνελθοῦσα ἀπὸ προχθὲς Ε΄ Ἐθνοσυνέλευσις ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τῆς κυβερνήσεως περὶ διενεργείας τοῦ δημοψηφίσματος. Δὲν εἶπεν ὅμως ἀκόμη τὴν γνώμην της, καὶ ἰδίως ὁ πρόεδρός της κ. Τσαλδάρης, ἂν εὑρίσκῃ σκόπιμον τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν καὶ ἂν θὰ συστήσῃ νὰ τὴν ἀποδεχθοῦν οἱ φίλοι της. Παρ' ὅλας τὰς φωνασκίας καὶ τοὺς ὑστερικοὺς κρωγμοὺς τοῦ κ. Μεταξᾶ καὶ τῶν ἀγριώτατα καταψηφισθέντων συνεργατῶν του Βασιλοφρόνων, ἡ πλειονότης τῶν πληρεξουσίων δὲν ἐξεδήλωσεν ἀκόμη ἀπροκαλύπτως τὴν προτίμησίν της διὰ τὸ Δημοκρατικὸν πολίτευμα ἢ τὴν Βασιλείαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ δημοψήφισμα, τὸ ὁποῖον θὰ δώσῃ μίαν ὁριστικὴν λύσιν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ ζητήματος ἐκκρεμότητα, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ διεξαχθῇ ἐλευθέρως καὶ ὁ λαὸς θὰ δυνηθῇ ἀβιάστως νὰ*

δώσῃ αὐτὸς τὴν λύσιν, ἡ ὁποία θὰ σημάνῃ τὸν τερματισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς ἀνωμαλίας.

Ἡ ἄποψη τῆς *Ἠπείρου* ὅτι οἱ πληρεξούσιοι δὲν εἶχαν ἐκδηλώσει ἀκόμα *ἀπροκαλύπτως* τὴν προτίμησή τους πρὸς τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο πολίτευμα, ἦταν σωστή. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση συνῆλθε στὴν πρώτη της συνεδρίαση στὶς 1-7-37. Ὁ Μεταξᾶς γιὰ νὰ φέρει σὲ δύσκολη θέση τοὺς πληρεξουσίους καὶ νὰ τοὺς ὑποχρεώσει νὰ ταχθοῦν μὲ τὴν πλευρὰ τῆς *Βασιλείας* πρότεινε νὰ δώσουν τὸν παρακάτω ὅρκο, στὸν ὁποῖο δὲν ἀναφερόταν καθόλου τὸ Δημοκρατικὸ πολίτευμα: *Ὀρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, νὰ φυλάττω πίστιν εἰς τὴν Πατρίδα καὶ νὰ ἐκπληρώσω πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος τὴν ἀνατεθεῖσαν μοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐντολήν.* Ἡ πρόταση-παγίδα δὲν ἔγινε δεκτή. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν πληρεξουσίων τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων μίλησαν δυὸ βουλευτές: Ὁ Γεώργιος Τζαβέλλας, ὁ ὁποῖος καὶ τάχθηκε ἀπροκάλυπτα ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*, κι ὁ Γεώργιος Κωνσταντινίδης, δεινότατος χειριστὴς τοῦ λόγου -γιαυτὸ καὶ καταχειροκροτήθηκε ἀπὸ τοὺς πληρεξουσίους- ποὺ δὲν ἄφησε νὰ ἐννοηθεῖ καθαρὰ ποιὸ εἶδος πολιτεύματος προτιμοῦσε. Ἡ στάση του ἐπικρίθηκε ἔντονα ἀπὸ τὴν ἀντιπολίτευση, καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα. Ὁ κ. Κωνσταντινίδης* -ἔλεγε ἡ ἀνταπόκρισή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα- *ὁμιλῶν διὰ μακρῶν δὲν κατώρθωσε σαφῶς νὰ καθορίσῃ τὴν στάσιν του ἔναντι τοῦ Πολιτειακοῦ, ἀφήσας νὰ ἐννοηθῇ ὅτι καλὴ εἶναι ἡ Δημοκρατία, ἀλλὰ ἀγαπᾶ ὅμως καὶ τὴν Βασιλείαν.* (11-7-35). Ἐπικριτικά, κατὰ τοῦ πληρεξουσίου ἦταν καὶ τὰ σχόλιά του. Ὅμως ὁ Κωνσταντινίδης δὲν ἦταν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀφήνουν ἀναπάντητες ἐπικρίσεις. Μὲ μακροσκελῆ ἐπιστολή του στὴν ἐφημερίδα (δημοσιεύτηκε καὶ σ' ἄλλες) τῆς 19-7-35, διέψευδε τὰ ὅσα τοῦ καταλόγιζαν, ὑποστηρίζοντας ὅτι δὲν μίλησε γιὰ κανένα εἶδος πολιτεύματος. *Οὐδαμῶς ἐτάχθην ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως, σύμφωνα καὶ πρὸς τὴν ἀρχικὴν σοφὴν σύστασιν τοῦ κ. προέδρου τῆς κυβερνήσεως, ὅπως μὴν ἐκτραπῶμεν τοῦ κυρίου ὑπὸ συζήτησιν θέματος* (τὴ διενέργεια ἢ ὄχι δημοψηφίσματος) *καὶ παρεκβῶμεν εἰς ἀτέρμονας συζητήσεις.* Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἐπέμεινε γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν του καὶ ἔθετε ὠμὰ τὸ ἐρώτημα: *Βασιλόφρων ἢ Δημοκρατικὸς εἶσθε κ. Κωνσταντινίδη;* (20-7-35). Ὁ Γρ. Σακκᾶς, ὡς τὶς ἐκλογὲς στενὸς φίλος τοῦ Κωνσταντινίδη, ἐπειδὴ τὸν θεωροῦσε καὶ αὐτὸν ὑπεύθυνο, μαζὶ μὲ τὸ Χρηστοβασίλη, γιὰ τὸν ἀποκλεισμό του ἀπὸ τὸν κυβερνητικὸ συνδυασμό, βρῆκε εὐκαιρία νὰ τὸν θίξει, εἰρωνευόμενος: *Ὅταν ὁ δαιμόνιος Δημ. Πανίδης διευθυντὴς τοῦ «Κήρυκος», συνειργάζετο μὲ τὸν κ. Γ. Κωνσταντινίδην, ἤδη πληρεξούσιον, ἔλεγε πρὸς αὐτόν: «Κάμε ἕνα ἄρθρο μὸ Γούλα διὰ τὸν «Κήρυκα» νὰ λέῃ καὶ νὰ μὴ λέῃ. Καὶ ὁ φίλος μας ὁ Γούλας τοῦ τόκαμε, δὲν τοῦ χαλοῦσε τὸ χατήρι. Ἀλλὰ τὴν τακτικὴ τοῦ νὰ λέῃ καὶ νὰ μὴ λέῃ ὁ κ. Κωνσταντινίδης τὴν ἐφήρμοσε καὶ κατὰ τὴν ἀγόρευσίν του διὰ τὸ πολιτειακόν. Καλή, ἀρίστη*

εἶναι ἡ Βασιλεία, ἀλλὰ καὶ ἡ Δημοκρατία ἔχει τὰ ἀγαθά της! Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὅ,τι θέλει ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως... Ἀπὸ τὶς περικοπὲς τῆς ἀγόρευσης ποὺ δημοσίευσε ἡ *Ἤπειρος* (12-7-35), φαίνεται ὅτι ὁ Κωνσταντινίδης δὲν εἶχε διατυπώσει καμιὰ προτίμηση γιὰ τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος. Ἐπέμεινε μόνο στὴν ἀνάγκη τῆς διεξαγωγῆς δημοψηφίσματος καὶ κατέκρινε τοὺς ἀντίπαλους γιὰ τὸν ἰσχυρισμό τους ὅτι *ἡ κυβερνησις ἔθεσε τὸ πολίτευμα ὑπὸ αἵρεσιν, ἀλλ' ἐτέθη τοῦτο ἰδίᾳ ὑπαιτιότητι.* (Ὁ Κωνσταντινίδης εἶχε πολλὰ «μαζεμένα» τοῦ Σακκᾶ, δὲν τὰ ξεχνοῦσε. Ὅταν μεταπολεμικὰ ὁ τελευταῖος, συμμαχώντας μὲ τὴν ΕΔΑ, πέτυχε νὰ βγεῖ δήμαρχος Ἰωαννίνων, ὁ Κωνσταντινίδης, θέλοντας νὰ ἐκφράσει τὴν κακοτυχία τῶν Γιαννίνων στὸ θέμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σακκᾶ, τὴν ἄλλη μέρα ὅταν τὸν συνάντησε στὴν πλατεῖα, ἔτρεξε, ἔβγαλε τὸ καπέλο του καὶ ἔσκυψε, σὲ ἔνδειξη δῆθεν σεβασμοῦ καὶ τὸν προσφώνησε μὲ τὸ ἀμίμητο, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλοῦσαν ὅλα τὰ Γιάννινα τὴν ἄλλη μέρα: *Χαῖρε ἀντάξιε Δήμαρχε, ἀναξίων πολιτῶν, ἐνδοξοτάτης πόλεως.* (Τὸ ἀναφέρει κι ὁ Π. Ἀποστολίδης στὸ βιβλίο του, *Ὅσα θυμᾶμαι*, τόμος β΄, 1983, σελ. 187).

Γρηγόριος Σακκᾶς, δημοσιογράφος, νομάρχης καὶ δήμαρχος Ἰωαννίνων.

Μὲ κάθε μέρα ποὺ περνοῦσε ἀνέβαιναν ὅλο καὶ περισσότερο οἱ τόνοι γιὰ τὸ Πολιτειακό. Ἦταν πιὰ τὸ κυρίαρχο θέμα, κυβέρνησης κι ἀντιπολίτευσης. Στὴν Ἐθνοσυνέλευση πολλαπλασιάζονταν οἱ πληρεξούσιοι, οἱ ὁποῖοι τάσσονταν φανερὰ ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*, ὁ πρωθυπουργὸς κρατοῦσε ἀκόμα τὸ στόμα του κλειστὸ γιὰ τὶς προτιμήσεις του καὶ πέτυχε νὰ συγκρατήσει τὴν πλειοψηφία τῶν πληρεξουσίων στὴν κυβερνητικὴ θέση· ὁ συνέταιρός του ὅμως, ὁ ἀντιπρόεδρος Γ. Κονδύλης, ἔθεσε πιὰ καὶ στὴν ἐθνοσυνέλευση τὸ θέμα, ὑποστηρίζοντας τὴν γρήγορη ἐπιστροφὴ τοῦ Γεωργίου. Ἀνάλογη μὲ τὴ φιλοβασιλικὴ ἔξαρση ἦταν καὶ ἡ ἀντίδραση τῆς ἀντιπολίτευσης. Πέραν ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἀρθρογραφία ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας*, στὸν τύπο ὅλης τῆς χώρας, ἄρχισε πάλι κατὰ περιοχὲς ἡ ὀργάνωση τῶν Δημοκρατικῶν δυνάμεων, γιὰ τὴ ματαίωση τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς *Βασιλείας*. Μάταιος κόπος! Ἡ μοίρα, δημιούργημα τῆς δράσης τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως ὅσων κατεῖχαν καίριες θέσεις στὸν κρατικὸ μηχανισμὸ καὶ ἰδιαίτερα στὸ στρατό, εἶχε προδιαγράψει τὴν πορεία τοῦ τόπου. Ἡ ἐπιτάχυνση τῶν ἐξελίξεων ὑποβοηθήθηκε ἀπὸ τὶς μεγάλες ἐκκαθαρίσεις στὸ στράτευμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπομακρύνθηκε, μὲ τὸ πρόσχημα συμμετοχῆς, ὑποβοήθησης ἢ συμπάθειας πρὸς

τὸ κίνημα, ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν. Οἱ λίγοι ποὺ ἔμειναν οὔτε μποροῦσαν, οὔτε καὶ διάθεση εἶχαν, ἔτσι ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ ἡ κατάσταση, ν' ἀντιδράσουν στὰ σχέδια τοῦ Κονδύλη καὶ τῶν ἀξιωματικῶν ποὺ τὸν στήριζαν.

Στὰ Γιάννινα, οἱ Ἠπειρῶτες φοιτητές, ἀριθμητικὰ λίγοι ὅμως, ἐκδηλώθηκαν πρῶτα ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας*. *Ὁ Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ἐπαινοῦσε τὴν πρωτοβουλία τους (12-7-35). *Ἡ Ἠπειρωτικὴ νεολαία, συνεχίζουσα τὰς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας εὐγενεῖς Ἠπειρωτικὰς παραδόσεις, ἀποδύεται εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας ἀγῶνα. Ἡ χειρονομία αὕτη τῶν νέων μας βαθύτατα μᾶς συγκινεῖ. Ἀλλὰ συγχρόνως μᾶς ὑποχρεώνει καὶ νὰ δηλώσωμεν πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς νέους μας, ὅτι θὰ μᾶς εὕρουν συστρατιώτας των εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ συντρόφους ἅμα μάχης, πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κινδύνου τῆς παλινορθώσεως.* Οἱ φοιτητές, σὲ συγκέντρωσή τους (11-7-35) δημοσίευσαν *ἔκκλησιν τῆς Δημοκρατικῆς φοιτητικῆς νεολαίας Ἠπείρου* πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸ λαό, στὴν ὁποία διαδήλωναν τὴν πίστη τους στὴ *Δημοκρατία*, τὸν καλοῦσαν νὰ ἀγωνιστεῖ μαζί τους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κομματικὴ τοποθέτηση, καὶ δήλωναν ὅτι ἂν χρειαζόταν θὰ ἔχυναν καὶ τὸ αἷμα τους ἀκόμα, μαζὶ μὲ τὸ λαό, γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς *Δημοκρατίας*. Μεγάλα λόγια. Ἀνάλογες διακηρύξεις εἶχε κάνει καὶ ἡ *Δημοκρατικὴ ἄμυνα* πρὶν ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ κανένας δὲν κινήθηκε, οὔτε καὶ εἶχαν τὴ δυνατότητα ὁποιασδήποτε ἀντίδρασης. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ μιὰ εὐγενικὴ χειρονομία -μέσα στὴν ἀγριότητα τῶν πολιτικῶν παθῶν ποὺ εἶχαν πάλι φουντώσει- τοῦ Νικ. Σακελλαρίδη, πρώην προέδρου τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης*, ποὺ λίγο καιρὸ πρὶν εἶχε ἀθωωθεῖ ἀπὸ τὸ Ἔκτακτο στρατοδικεῖο. Σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὶς ἐφημερίδες, ἔγραφε: *Θεωρῶ πατριωτικόν μου καθῆκον νὰ συγχαρῶ καὶ δημοσίᾳ τοὺς ἄρτι ἀναδειχθέντας, ἔστω καὶ ὑπὸ διαφορετικὰς συνθήκας, νέους βουλευτὰς τῆς ἰδιαιτέρας μας πατρίδος, ὧν τινὲς μοῦ εἶναι λίαν προσφιλεῖς. Ἀλλὰ πονῶν καὶ ἀγαπῶν τὴν πατρίδα μου, ἐξ ἴσου πατριωτικὸν καὶ φιλικὸν καθῆκον, θὰ κάμω πρὸς αὐτούς, μὲ ὅλον τὸ θάρρος καὶ τὴν εἰλικρίνειαν, τὰς ἐξῆς συστάσεις.* Οἱ συστάσεις ἦταν: α) Νὰ μὴ διχογνωμοῦν κι ἀλληλοκατηγοροῦνται, ὅπως οἱ προκάτοχοί τους (ἐννοεῖ τοὺς βενιζελικοὺς βουλευτές), β) Νὰ ἐκδηλώσουν πραγματικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν πολλῶν προβλημάτων τῆς Ἠπείρου, γ) Νὰ μὴ συμβάλλουν, γιὰ κομματικοὺς λόγους, σὲ ἐκκαθαρίσεις καὶ μετακινήσεις ὑπαλλήλων, δ) Ν' ἀξιώσουν, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους βουλευτὲς τῆς Ἠπείρου, ὑπολογίσιμη συμμετοχὴ στὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας. Ὀρθὲς παραινέσεις ἀλλὰ *εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων* Βενιζελικῶν κι Ἀντιβενιζελικῶν...

Στὶς 18-7-35 ἔγινε στὸ καφενεῖο *Ὀλύμπια* προσύσκεψη τῶν Δημοκρατικῶν φρονημάτων πολιτῶν, ὅλων τῶν κομματικῶν ὁμάδων καὶ κοινωνικῶν τάξεων, τῶν ἀντιτιθέμενων στὴ *Βασιλεία*, ὅπου συζητήθηκε τὸ θέμα

τοῦ δημοψηφίσματος καὶ ἡ καλλίτερη ὀργάνωση τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴ *Δημοκρατία*. Συντάχτηκε ἐπίσης ψήφισμα πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸ λαό, ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολίτευσης καὶ συμπληρώθηκε ἡ προσωρινὴ ἐπιτροπὴ ἀγῶνος, ἡ ἀποτελούμενη ἀπὸ τούς: Ἀθαν. Κούρεντα, Παν. Φάντη, Κων. Στεφόπουλο, Θεοχ. Βαζάκα, Βασιλ. Γιαννάκο, Στεφ. Κατσαδήμα, Γ. Κουρτελίδη, Λ. Μαρνέλη, Σωτ. Μπούτζα, Παν. Πέτσκο, Βασ. Τσαντῆ καὶ Νικολ. Τσοφόπουλο, μὲ τούς: Μιχ. Δερδεμέζη, Ν. Γούσια, Π. Ἀποστολίδη, Μιχ. Σκούρτη, Ἰωάν. Σακελλαρίου καὶ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς νεολαίας Νικ. Κατσαδήμα, τῶν ἐμπόρων Ἀθ. Γκλίναβο, τῶν ἐπαγγελματιῶν Τάκη Ἰωαννίδη, Κυρ. Κούση, Β. Τσουκανέλη, Π. Ζωνίδη καὶ τῶν ἐργατῶν: Δημοσθ. Φλίνδρη, Παν. Μυλωνᾶ, Γ. Κιτσολάμπρου καὶ Πράντου. Ἐκλέχτηκαν, τέλος, ὡς μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οἱ Ἀχ. Βάντζιος καὶ Εὐθύμ. Τζάλλας.

Ἡ *Ἤπειρος* μὲ ἄρθρο καὶ σχόλιά της ἐπέκρινε μὲ δριμύτητα τὴ σημειούμενη κίνηση τῶν Δημοκρατικῶν γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας* καὶ γιὰ τὰ ἐμπρηστικὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων τους. Σὲ ἀλληλογραφία της μάλιστα (25-7-35) μὲ τὸν πολιτευτὴ τῶν *Φιλελευθέρων* Β. Φωτήλα -εἶχε στείλει ἀρθρίδιο γιὰ τὸ πολιτειακὸ πρὸς δημοσίευση στὴν *Ἤπειρο*-, διατύπωνε τὴν ἄποψη ὅτι: *Δὲν ἀναγνωρίζομεν εἰς τοὺς ἐκπροσωποῦντας τὸ Βενιζελικὸν κόμμα τὸ δικαίωμα ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ζητήματα τοῦ τόπου καὶ ν' ἀναλαμβάνουν τὸν ρόλον τοῦ προστάτου τῆς Δημοκρατίας, ὀλίγους μάλιστα μῆνας ὕστερα ἀπὸ μίαν δολοφονικὴν καὶ ἄτιμον ἀπόπειραν στραγγαλισμοῦ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν πολιτῶν, καὶ ἐπιβολῆς ἀπροκαλύπτου Βενιζελοπλαστηρικῆς δικτατορίας, ἀπόπειραν ἐκ τῆς ὁποίας αἱ βαθεῖαι πληγαὶ δὲν ἔκλεισαν ἀκόμη.* Τὴν ἑπόμενη (26-7-35), σὲ νέο ἄρθρο της, στρεφόταν ἐναντίον τοῦ ἀντιπολιτευόμενου τύπου καταλογίζοντάς του τεράστιες εὐθύνες γιὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου: *Ὁρμώμενοι ἀπὸ τὸ Πολιτειακὸν ζήτημα, ἂν καὶ εἶναι κανονικῶς τόσον ἐνωρίς ἀκόμη, πρόωρος, ἡ ἔναρξις τοῦ ἀγῶνος διὰ τὸ Δημοψήφισμα, οἱ ἀρθρογράφοι τοῦ ἀντιπολιτευόμενου τύπου ἐξετράχυναν ἀποτόμως τὰ πράγματα, ἄφησαν ἀχαλίνωτον γλῶσσαν καὶ γραφίδα καὶ ἐξετράπησαν εἰς μίαν ἀρθρογραφίαν ἐμπρηστικὴν διὰ τὰ αἰσθήματα τοῦ φύσει εὐεξάπτου, καὶ μετὰ τὸ τελευταῖον κίνημα ἐξαιρετικῶς τελοῦντος ὑπὸ τὸ κράτος τῆς νευρικότητος, Λαοῦ. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι ὅτι παρενόησαν ἀπὸ συστήματος τὴν ἔννοιαν τοῦ Πολιτειακοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ καμμία ἀπολύτως σχέσιν μὲ τοὺς κοινοβουλευτικοὺς ἀγῶνας τῶν πολιτικῶν παρατάξεων, ποὺ ἔδωσαν χροιὰν σκληροῦ πολιτικοῦ καὶ πολιτειακοῦ ἐν ταυτῷ ἀγῶνος.* Καὶ ἡ κατάληξη τοῦ ἄρθρου: *Ἐφ' ὅσον αἱ ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολιτεύσεως δὲν ἐννοοῦν ὅτι δὲν καλλιεργοῦν, οὕτω πολιτευόμεναι, τὴν κομματικὴν των ἐνδυνάμωσιν, ἀλλὰ μόνον τὴν διχόνοιαν καὶ τὸ ἐμφύλιον μῖσος, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν θέλουν νὰ σταματήσουν τὸ ἀντεθνικόν των ἔργον, ἡ κυβέρνησις*

πρέπει νὰ θέσῃ ἐν ἐνεργείᾳ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα διὰ τὸν σκοπὸν τῆς χαλιναγωγήσεως τοῦ ἐκτροχιαζομένου τύπου μέτρα, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ θεσπίσῃ καὶ ἄλλα, χάριν τῆς ὁμονοίας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γαλήνης τῆς χώρας. Τὴν ἀπάντηση στὶς ἀπόψεις τῆς *Ἠπείρου* ἔδωσε ὁ φιλελεύθερος *Κῆρυξ*, χαρακτηρίζοντας, κατ' ἐπιεικὴ ἔκφραση, περίεργες τὶς ἀντιλήψεις τῆς *Ἠπείρου*, καὶ ἀντιπαραθέτοντας τὰ δικά του ἐπιχειρήματα. *Εἶναι δικαίωμα* τοῦ *Κήρυκος* ἀπαντοῦσε καὶ πάλι ἡ *Ἤπειρος* (27-7-35) - *νὰ εὑρίσκῃ περιέργους τὰς σκέψεις τῶν ἄλλων, ἀφοῦ δὲν ἔχῃ καὶ τίποτε ἄλλο καλλίτερον νὰ κάμῃ· χρέος ὅμως ἰδικόν μας εἶναι νὰ ἐξηγήσωμεν ἄλλην μίαν φοράν, διατὶ δὲν ἀναγνωρίζομεν εἰς κανέναν ἐξ αὐτῶν τὸ δικαίωμα ν' ἀσχολῆται μὲ τὰ πράγματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν τόπον καὶ πολὺ περισσότερον νὰ ὁμιλῇ ἐν ὀνόματι τῶν δημοσίων συμφερόντων, τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν. Διότι δὲν ἔχουν αὐτὸ τὸ δικαίωμα καὶ δὲν τὸ ἔχουν, διότι τὸ μὲν δημόσιον συμφέρον κατέκλεψαν, τὴν Δημοκρατίαν κατεξηυτέλισαν, τὰς δὲ λαϊκὰς ἐλευθερίας ἐποδοπάτησαν, χωρὶς νὰ διστάσουν νὰ μεταχειρισθοῦν καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, δὲν εἶχαν κανένα ἄλλον τρόπον.* Ἔχει σὲ ἀρκετὰ σημεῖα δίκιο ἡ *Ἤπειρος*. Γιατὶ οὔτε κατὰ τὴν περίοδο τῆς Βενιζελοκρατίας καὶ τῶν διαδόχων της κυβερνήσεων, ἦταν καὶ πολὺ σεβαστὲς οἱ λαϊκὲς ἐλευθερίες. Ἀπόδειξη ἡ δικτατορία τοῦ Παγκάλου καὶ τὰ στρατιωτικὰ κινήματα, ποὺ κατέλυαν τὶς ἐλευθερίες. Ἀπὸ τὸ σημεῖο ὅμως αὐτό, ὡς τὴν ἄποψη, ὅτι δὲν εἶχαν δικαίωμα οἱ ἀντιπολιτευόμενοι νὰ ἐνδιαφέρονται καὶ νὰ ἐκθέτουν τὶς θέσεις τους γιὰ τὰ ζητήματα τοῦ τόπου, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ πολιτεύματος, ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση. Ἡ ἐμπρηστικὴ ἀρθρογραφία, βέβαια, δὲ συντελοῦσε στὴν ἠρεμία τῶν πνευμάτων. Ἀλλὰ καὶ πότε ἀγῶνες πολιτικοὶ ἢ πολιτειακοὶ στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχαν ὀξύτητα; Μόνο ποὺ κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἡ ἔξαρση τῶν παθῶν, ἐξαιτίας τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου, βάθαινε περισσότερο τὸ Διχασμό, ποὺ κάποιοι ἀργότερα τὸν ἐκμεταλλεύτηκαν γιὰ τοὺς δικούς τους σκοπούς. Περίεργες, πράγματι, οἱ ἀντιλήψεις τῆς *Ἠπείρου* καὶ ἐπικίνδυνες...

Τὸν Ἰούλιο ἡ Γενικὴ διοίκηση Ἠπείρου, ἄλλαζε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, ἄρχοντα. Ὁ Τρικούπης, εἴτε γιατὶ ἡ πολιτεία του κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἐκλογῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ γενικότερη, δέχτηκε σκληρὴ κριτικὴ ἀπὸ τὴ μερίδα τῶν στελεχῶν τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, τὴ συσπειρωμένη γύρω ἀπὸ τὴν *Ἤπειρο*, εἴτε γιὰ ἄλλους λόγους, ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν πληρεξούσιο Πρέβεζας Λεωνίδα Τσῶκο (ἄλλοι τὸν ἔγραφαν Τσιόκο). Κι αὐτοῦ ἡ θητεία ἦταν ὀλιγόμηνη. Μὲ τὸ πραξικόπημα Κονδύλη, ποὺ κατάργησε τὴν κυβέρνηση Τσαλδάρη γιὰ νὰ ἐπισπεύσει τὸ Δημοψήφισμα, ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του. Σὲ δηλώσεις ποὺ ἔκανε στὴν Ἀθήνα ὁ νέος Γενικὸς διοικητής, ὑποσχέθηκε, ὅπως ὅλοι ἄλλωστε, ν' ἀφιερώσει ὅλες του τὶς δυνάμεις γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς Ἠπείρου καὶ κάτι ἀκόμα ποὺ ἐνδιέφερε τοὺς

Ἠπειρῶτες: *Ἡ πολιτεία μου θὰ εἶναι ἀκομμάτιστος*, εἶπε. *Οἱ πατριῶται μου Ἠπειρῶται, ἀδιακρίτως κομματικῶν ὑποχρεώσεων, θὰ μὲ εὕρουν πρόθυμον ὑποστηρικτὴν παντὸς δικαίου καὶ νομίμου αἰτήματος.* Κατὰ τὸ ὀλιγόμηνο διάστημα τῆς παραμονῆς του στὴν Ἤπειρο ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς κράτησε τὶς ὑποσχέσεις του. Καὶ γιὰ τὰ προβλήματα τῆς Ἠπείρου ἐνδιαφέρθηκε καὶ ἔδωσε σὲ κάποια λύσεις καὶ ἡ γενικότερη πολιτεία του, σ' ὅσα θέματα δὲ δεσμευόταν ἀπὸ ὑποχρεώσεις ἀπέναντι στὴν παράταξή του καὶ τὴν κυβέρνηση, ἦταν ἀκομμάτιστη. Ἀψευδὴς μάρτυρας γιαυτὸ οἱ κρίσεις τοῦ ἀντιπολιτευόμενου τύπου. Πρὶν ἀκόμα ἔρθει στὰ Γιάννινα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* χαιρέτησε τὴν τοποθέτησή του μὲ εὐμενὲς σχόλιο (23-7-35): *Ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν ἀποχρώσεων, ἡ ἀνάθεσις τῆς Γενικῆς διοικήσεως εἰς τὸν Ἠπειρώτην πληρεξούσιον Πρεβέζης κ. Λεων. Τσῶκον ἐνεποίησε εὐάρεστον ἐντύπωσιν καὶ προυκάλεσεν εὐμενέστατα σχόλια. Ὁ νέος κ. Γενικὸς διοικητὴς μᾶς εἶναι γνωστός, ὅπως γνωστὴ εἶναι καὶ ἡ μέχρι τοῦδε δρᾶσις του εἰς τὴν πολιτικὴν κονίστραν. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦτο, ἡμεῖς δὲν θὰ παρασυρθῶμεν εἰς προκαταβολικοὺς ἐπαίνους, θὰ θέσωμεν ὑπ' ὄψιν του καὶ δημοσίᾳ ὡρισμένα πράγματα, θὰ παρακολουθήσωμεν τὴν πολιτείαν του ὡς Γενικοῦ διοικητοῦ καὶ κατόπιν θὰ σπεύσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ πράξωμεν ὅ,τι τὸ καθῆκον μας ἐπιβάλλει.* Ἄρθρα, ἀνοικτὲς ἐπιστολὲς κλπ., ἔγραψε καὶ ἡ *Κραυγὴ* πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἔλευση τοῦ Τσώκου, μὲ κύριο αἴτημα τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ γενικοῦ γραμματέα Σταυροπούλου, ὁ ὁποῖος συνέχισε νὰ παραμένει στὴ θέση του, ὡς τὴν πτώση τῆς κυβέρνησης Τσαλδάρη· τότε παραιτήθηκε μαζὶ μὲ τὸν Τσῶκο.

Ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου, πληρεξούσιος Πρέβεζας, Λεωνίδας Τσῶκος.

Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Λ. Τσώκου στὰ Γιάννινα (1-8-35) ἦταν παλλαϊκὴ καὶ ἐνθουσιώδης. Μετεῖχαν σ' αὐτὴ ὄχι μόνο οἱ *Λαϊκοί*, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ *Φιλελεύθεροι* καὶ *Δημοκρατικοί*. Ἡ ὑποδοχὴ ἄρχισε ἀπὸ τὴ Φιλιππιάδα (ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Πρέβεζα) καὶ συνεχίστηκε μὲ συγκεντρώσεις λαοῦ καθ' ὅλη τὴ διαδρομὴ ὡς τὰ Γιάννινα. *Ἡ γενομένη εἰς τὸν κ. Τσῶκον ὑποδοχὴ* -ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος* (2-8-35)- *εἶναι ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Οὐδέποτε δὲ εἰς Γενικὸν διοικητὴν ἐγένετο τοιαύτη καὶ τόσον ἐνθουσιώδης ὑποδοχή.* Ὁ Τσῶκος μίλησε στὸ συγκεντρωμένο στὴν κάτω πλατεία πλῆθος, ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ Στρατηγείου τῆς VIII μεραρχίας ἐπαναλαμβάνοντας τὶς ὑποσχέσεις του καὶ ὑπογραμμίζοντας, ἀκόμα μιὰ φορά, τὴν πρόθεσή του νὰ

πολιτευτεῖ ἀκομμάτιστα. Ἡ κατάληξη τοῦ λόγου του ἦταν: *Ἀλλ' εἰς τὸ ὅλον ἔργον μου πρωτεύουσαν θέσιν θὰ ἔχῃ ἡ ἀποκατάστασις τῆς πολιτικῆς γαλήνης τοῦ τόπου, ἀποκατάστασις διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ὁποίας θὰ ἀφιερώσω ἀπάσας τὰς δυνάμεις μου καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας θὰ μὲ συνδράμῃ ἀναμφιβόλως σοβαρῶς ὁ Ἠπειρωτικὸς χαρακτήρ, τὰ Ἠπειρωτικά μας ἤθη καὶ ὁ Ἠπειρωτικὸς πολιτισμός, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐμφανίσωμεν μίαν περισσότερον προηγμένην Ἤπειρον καὶ μίαν Ἤπειρον ἀπηλλαγμένην παθῶν. Δι' αὐτὴν δὲ ἂς ἐργασθῶμεν ἅπαντες.* Πρὶν ἀρχίσει τὴν ὁμιλία του, τὸν προσφώνησαν πολλοί. Ἰδιαίτερη ἐντύπωση ὅμως ἔκανε ἡ προσφώνηση τοῦ Ν. Σακελλαρίδη, πρώην προέδρου τῆς *Δημοκρατικῆς ἀμύνης*, τὴν ὁποία κάποιοι φανατικοὶ *Βενιζελικοὶ* ἔσπευσαν νὰ ἐπικρίνουν. (*Ἴσως δυσμενῶς ἐσχολιάσθη ἡ εὐγενὴς χειρονομία*, σημείωνε μὲ παράπονο σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (7-8-35) ὁ Ν. Σακελλαρίδης). *Ὁ Ἠπειρωτικὸς λαὸς* -κατέληγε στὴν προσφώνησή του- *χαράσσει βαθύτατα εἰς τὴν ψυχήν του πάντα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργασθέντα καὶ μοχθήσαντα. Μὲ τὴν πεποίθησιν ταύτην ἐπιτρέψατέ μου κ. ὑπουργὲ νὰ σᾶς χαιρετήσω μὲ ὅλην τὴν θέρμην τῆς ψυχῆς μου καὶ ν' ἀναφωνήσω: Ζήτω ὁ νέος Γενικὸς διοικητής, ζήτω ἡ Ἤπειρος, ἐνιαία καὶ ἀδιάσπαστος.*

Ὅλες οἱ ἐφημερίδες, *Κῆρυξ*, *Ἤπειρος*, *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, καθὼς καὶ οἱ ἑβδομαδιαῖες, χαιρέτησαν τὴν ἄφιξη τοῦ Τσώκου καὶ κάθε μιὰ δημοσίευσε τὶς ἀπόψεις της, συμβουλὲς καὶ παραινέσεις κατὰ κάποιο τρόπο, γιὰ τὸ ποιὰ κυρίως προβλήματα ἔπρεπε νὰ προσέξει καὶ τὶ προσπάθειες ἔπρεπε νὰ καταβάλει (ἀπόψεις κυρίως τῶν ἀντιπολιτευόμενων) γιὰ νὰ ἠρεμήσουν τὰ πολιτικὰ πάθη. Ὁ Τσῶκος, ὅπως ἀναφέρθηκε, δὲ διέψευσε τὶς προσδοκίες τους. Τὰ ἐπαινετικὰ σχόλια ποὺ κατὰ καιροὺς γράφονταν τὸ ἐπιβεβαιώνουν. Ἕνας ἀκόμα παράγοντας ποὺ βάραινε σημαντικὰ στὸ νὰ σχηματιστεῖ καλὴ εἰκόνα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Τσώκου καὶ τὸ περιβάλλον του, ἦταν ἡ τοποθέτηση ὡς διευθυντῆ τοῦ πολιτικοῦ του γραφείου τοῦ γλυκύτατου Βορειοηπειρώτη ποιητὴ Τάκη Τσιάκου, γνωστοῦ ἀπὸ τότε στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους, μορφωμένου, πολιτισμένου καὶ ἤρεμου ἀνθρώπου. (Μὲ τιμοῦσε, μεταπολεμικά, μὲ τὴ φιλία του καὶ λυπήθηκα πολὺ μὲ τὸ χαμό του). Εὐνοϊκότατα σχόλια ἔγραψαν καὶ γιαυτὸν ὅλες οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* μάλιστα δημοσίευσε (8-8-35) κι ἕνα ἐρωτικὸ ποίημά του. Ὁ Τσιάκος τὸ ἔγραψε εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐφημερίδα, μὲ τὴν ἔλευσή του στὰ Γιάννινα. Τὸ ἀναδημοσιεύω:

ΛΑΤΡΕΙΑ

Πλημμύρα μῦρα ἀπόψε ἡ ἄνοιξη
κι ὁ οὐρανὸς πνιγμένος στ' ἄστρα.
Διαμάντι καὶ φωτοβολὴ-φλουρὶ κι ἀμέθυστους
ἡ νύχτα ἀκέρια, ἡ ξελογιάστρα.

Γυμνώσου κι ἔβγα στὸ ἀκρόγυαλο
ἄντικρυ στὸ φεγγάρι νὰ σὲ στήσω.
Στὴν ὀμορφιά σου μπρὸς ποὺ λάτρεψα,
νὰ γονατίσω.

Ὤ! Κι ἀπ' τὸ φῶς τὸ φωτεινὸ κι Ὑπέργειο
Θεὰ καὶ Μοῦσα μου λουσμένη,
μονάχο δῶρο τὴ φτωχὴ ψυχή μου-ὦ! δέξου τη.
Αὐτὴ μοῦ μένει.

Κι ἄσε συρτός, μ' ἕνα μακρύ, τρελλὸ τραγούδι μου
στὸν ἕβδομο οὐρανὸ ὡς θὰ φτάνει ἀπάνω
στερνὴ φορὰ νὰ τραγουδήσω τὰ ματάκια σου
καὶ νὰ πεθάνω!

Οἱ διαμαρτυρίες τῶν ἐπαγγελματιῶν γιὰ τὴν ἀπόλυση τῶν μελῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ τὴν ἀντικατάστασή τους ἀπὸ ἄλλους, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Ἰ. Παπαζήση, ἐπεκτάθηκαν καὶ στὶς ἐπαγγελματικὲς ὀργανώσεις Ἄρτας καὶ Πρέβεζας, ὅπου καὶ ἐκεῖ εἶχαν γίνει ἀπολύσεις. Ἀντιπροσωπεῖες τῶν ὀργανώσεων διατύπωσαν τὰ παράπονά τους καὶ στὸ νέο Γενικὸ διοικητὴ Τσῶκο, μόλις ἦρθε στὰ Γιάννινα καὶ φαίνεται πὼς βρῆκαν ἀνταπόκριση, ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ τὰ εὐμενῆ σχόλια τοῦ ἀντιπολιτευόμενου τύπου. Οἱ κατηγορίες, ὅπως ἀναφέρθηκε, στρέφονταν κυρίως ἐναντίον τοῦ Ἰ. Παπαζήση, τὸν θεωροῦσαν ὡς εἰσηγητὴ τῶν ἀπολύσεων. Ὁ τελευταῖος μὲ ἐπιστολή του (*Ἤπειρος*, 2-7-35) ἀμφισβητοῦσε τὴν ἀντιπροσωπευτικότητα τῆς συνέλευσης τῶν σωματείων ποὺ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴν *Ὁμοσπονδία ἐπαγγελματιῶν*, γιατί, ὅπως ἔλεγε, ἀπὸ τὰ 130 μέλη τῶν διοικητικῶν συμβουλίων τῶν σωματείων τῆς δύναμης τῆς *Ὁμοσπονδίας*, μόνο 15 πῆγαν στὴ συγκέντρωση. Οἱ διαμαρτυρίες, λοιπόν ἦταν, ὅπως ἰσχυριζόταν, φωνασκίες τῶν ἀπολυθέντων καὶ οἱ κατηγορίες ἐναντίον του δὲν εἶχαν ἀντίκρυσμα. Γιὰ ὅλα ὅσα ἀκούστηκαν ἐκεῖ, θ' ἀπαντοῦσε στὴν κατάλληλη ὥρα. Ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ δίκιο δὲν ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ Παπαζήση...- Ὁ *Κῆρυξ* κατηγοροῦσε σφοδρότατα τὴν κυβέρνηση Τσαλδάρη γιὰ ἀθέτηση τῶν ὑποσχέσεών της. Τίποτα δὲν ἔκαμε, ἔλεγε, ἀφοῦ οὔτε καλαμπόκι δὲν ἔφερε γιὰ τοὺς ἀγρότες. Εἰρωνευόμενη τὸν *Κήρυκα* ἡ *Ἤπειρος* ἀπαντοῦσε: *Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς ὅλην τὴν Ἤπειρον ὑπάρχουν πρατήρια φθηνοῦ καὶ καλοῦ ἀραβοσίτου καὶ ἡ λαμπρὰ συνάδελφος δὲν χρειάζεται ἄλλην ἀπάντησιν ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἔγινε τελευταίως τῆς μόδας: Ὅλο δεξιά...* Τὸ σύνθημα *ὅλο δεξιὰ* πραγματικὰ ἦταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὰ χείλη ὅλων τῶν Γιαννιωτῶν. Δὲν εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις, ἂν καὶ κάποιοι θέλησαν νὰ τὸ ἐκμεταλλευτοῦν. Τὸ σύνθημα τὸ καθιέρωσε ἕνας ἐπαγγελματίας μαραγκός, ἀπὸ τὸ Ζαγόρι· εἶχε ἔντονα ψυχολογικὰ προβλήματα καὶ γυρνοῦσε στοὺς δρόμους τῶν Γιαννίνων, μ' ἕνα πριόνι στὸ χέρι ποὺ τὸ κουνοῦσε συνέχεια καὶ φώναξε στοὺς διαβάτες νὰ περπατοῦν *ὅλο δεξιά*. (Τὸ χρη-

σιμοποίησαν, γιὰ τὴν κυκλοφορία, καὶ οι Γερμανοὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς).- Κι ὅμως ὁ *Κῆρυξ* εἶχε δίκιο. Παρατηρήθηκε ἔλλειψη καλαμποκιοῦ γιὰ πολὺ καιρό, ὅπως ἔγραφαν ὅλες οἱ ἐφημερίδες.- Φωνὲς διαμαρτυρίας δημοσιεύονταν σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες γιὰ τὴν ἄθλια κατάσταση τῶν φυλακῶν *Ἀκραίου*. Κόλαση, τὶς ἀποκαλοῦσαν οἱ κρατούμενοι.- Μὲ τὴν ἐκλογὴ πολλῶν μελῶν του ὡς πληρεξουσίων, ὁ *Λαϊκός, πολιτικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων* βάδιζε πρὸς διάλυση. Ὁ πρόεδρός του Ἀδ. Τσατσάνης παραιτήθηκε γιὰ νὰ πολιτευτεῖ, ἐνῶ ὁ ἀντικαταστάτης του *ἀπεσκίρτησε* ἀπὸ τὸ κόμμα (εἶχε πάει μὲ τοὺς *Βασιλόφρονες*). Ἡ *Ἤπειρος* (18-7-35) συνιστοῦσε ἀναδιοργάνωση μὲ σύγκλιση γενικῆς συνέλευσης καὶ ἐκλογὴ νέου συμβουλίου.- Νὰ καὶ μιὰ δήλωση σὲ ἐφημερίδα, ἀσυνήθιστη: *Κακοήθως ὑπὸ φαρσὲρ φίλου, ἀγνώστου φύλου, ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν ὅτι ...ἀπεδήμησα εἰς Κύριον!! Διὰ νὰ μὴν ἀνησυχοῦν οἱ πολυάριθμοι φίλοι μου, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, δηλῶ ὅτι εὑρίσκομαι ἐν ζωῇ καί, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον κοντεύω νὰ σκάσω... ἀπὸ γειά!! Φώτης Σαφαρίκας* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, 11-7-35).- Στὶς 7 Ἰουνίου, κατὰ τὴ διάρκεια περιοδείας του πρὸς ἐπιθεώρηση σχολείων, σκοτώθηκε ὁ νεοτοποθετημένος στὴν περιφέρεια Ζαγορίου-Μετσόβου ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν σχολείων Σπ. Πίσπερης. Γλύστρησε κι ἔπεσε σὲ χαράδρα. Νεκρολογία ἔγραψε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (11-7-35).- Οἱ ἀπόφοιτες τοῦ γυμνασίου θηλέων τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1934-35, ποὺ τὰ ὀνόματά τους δημοσιεύτηκαν στὶς ἐφημερίδες (ἀνάμεσά τους πολλὰ γνωστὰ ὀνόματα, πόσες ἀπ' αὐτὲς ζοῦν ἄγνωστο...) ἦταν: Ὄλγα Βαρδάκη, Ἀρτεμισία Ἀντωνιάδη, Μαρία Βραδῆ, Ἀγγελικὴ Δερματᾶ, Ἀγγελικὴ Δήμου, Εἰρήνη Δρούγκα, Ἀριάδνη Ζαμπίρα, Ἀριστέα Ζαραβέλα, Ἀθηνᾶ Καραχρήστου, Εὐμορφία Κατσάνου, Εὐτυχία Λάμπρου, Ἀμαλία Μουστάκη, Μαρίνα Παπακώστα, Πολυξένη Παπασωτηρίου, Ἀσπασία Πουτέτση, Ναυσικᾶ Πρίγκου, Ἄλκηστις Σακελλαρίδου, Βασιλικὴ Σπυρίδωνος, Βασιλικὴ Σταμπουλτᾶ, Καλιρρόη Τζιόβα καὶ Ἀντιγόνη Χαρίτωνος. Ἀρκετὲς ἔγιναν δασκάλες. Στὸ μεταξὺ σταμάτησαν οἱ καυγάδες στὸ Διδασκαλεῖο ἀνάμεσα στὸ Ἰ. Γερακάρη (διευθύνοντα) καὶ Ἀλκ. Κοντοπάνο, καθηγητή. Ὁ Γερακάρης μετατέθηκε στὴν *Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία* Τριπόλεως, ὡς καθηγητὴς παιδαγωγικῶν, κι ὁ Κοντοπάνος ἔμεινε νὰ διευθύνει τὸ Διδασκαλεῖο στὸ ψυχορράγημμά του. Μόνον μιὰ τάξη ἔμεινε μὲ τὴν προοδευτικὴ κατάργησή του...- Εὐμενῆ σχόλια δημοσιεύτηκαν στὶς ἐφημερίδες γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ εἰσηγητῆ τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Συρεπίσιου: *Κῶδιξ τῆς περὶ Δήμων καὶ Κοινοτήτων νομοθεσίας μεθ' ἑρμηνευτικῶν περιπτώσεων*. Τὸ βιβλίο, 557 σελίδες, τυπώθηκε στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικὸ τυπογραφεῖο *Ἑρμῆς*.- Τὸ *οὐαὶ* ποὺ εἰπώθηκε μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου, χρησιμοποιόταν συχνὰ ἀπὸ τὸ γιαννιώτικο τύπο. *Οὐαὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν*, τιτλοφοροῦσε σχόλιό της ἡ *Ἤπειρος* (20-7-35) θέλοντας νὰ πειράξει τὸ Χρηστοβασίλη, μὲ τὸν ὁποῖο βρισκόταν σὲ μόνιμη ἀντιδικία: *Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί*, ἔγραφε. *Ἐπανῆλθεν ὁ Χρηστοβασίλης, ἀρειμάνιος, βλοσυρός, ἐξηγριωμένος ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὴν Βουλήν. Καὶ ἀλλοίμονο σὲ σᾶς καὶ σὲ μᾶς, καὶ σὲ δικαίους καὶ σὲ ἀδίκους, καὶ σὲ φίλους καὶ σὲ ὀχτρούς! Αὐτὴν τὴν φορὰν τὸν θεὸ μπάρμπα νὰ ἔχῃ κανεὶς δὲν ἀρκεῖ νὰ σωθῇ. Περιμένετε καὶ θὰ τὸ δῆτε! Τὴν Δευτέραν ἐπανεκδίδεται ἡ «Ἐλευθερία»...* Ὅμως δὲν ἐπανεκδόθηκε.- Στὶς 21-7-35 ἔγιναν οἱ ἐξε-

τάσεις τοῦ παραρτήματος τοῦ *Ὠδείου Ἀθηνῶν*, στὸ ὁποῖο δίδασκαν δυὸ ἐξαίρετες καλλιτέχνιδες, ἡ Ν. Μαρούφωφ, πιάνο καὶ ἡ Ὄλγα Μέντζιου, βιολί. Στὶς ἐξετάσεις πῆραν μέρος αἱ Δίδες: Ε. Καππᾶ, Ν. Κατσαούνη, Αἰκ. Παπαγεωργίου, Ἑλ. Ζαφειροπούλου, Εὐγ. Ἰωαννίδου, Ἄρτ. Πουτέτση, Ἰφ. Παπαχρηστίδου, Γαλ. Σίνη, Ἀλ. Τσαντούκλα, Μ. Πανούση, Ἀντ. Χαρίτωνος, Ἀγγ. Μαλετσίδου, Φ. Σβολοπούλου, Σ. Παπαχρήστου, Ἑλ. Βεκλιτσίδου, Χ. Χαρίση, Ἀλ. Λύτη, Ζ. Χουλιουσῆ, Μαρ. Τενεζάκη, Σοφ. Χρηστίδου, Σοφ. Λούτση, Ναδ. Ἀγνάντη, Εἰρ. Λούτση καὶ Ἑλ. Μπάρκα. Ἐπίσης οἱ: Ἰω. Ἀγνάντης, Θ. Βαρδάκης, Π. Ἀντωνιάδης, Ἰω. Ρῖζος, Ἀπ. Μητσώλης, Γ. Κουτρουμπέλης, Ἀν. Παπαβρανούσης, Χρ. Ἀποστολίδης, Θ. Τενεζάκης, Ἀπ. Παλώδιος, Γρ. Λώλης, Ἀλ. Ἰωαννίδης, Ν. Γκόγκος, Δ. Ρούντας-Γκανᾶς, Ἀπ. Μπουκουβάλας, Γ. Κατσαράκης, Ἡρ. Καζάκος κ.ἄ. Ἀπὸ τοὺς μαθητὲς αὐτοὺς ὁ Χριστόδουλος (Τάτσης) Ἀποστολίδης, γυιὸς τοῦ γιατροῦ Π. Ἀποστολίδη, ἀναδείχτηκε σὲ κορυφαῖο βιολιστὴ γνωστὸς πανελλήνια, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Δ. Ρούντας-Γκανᾶς, ἦταν χωριανός μου, ἀπὸ τοὺς πιὸ προοδευτικοὺς γύφτους τοῦ χωριοῦ. Ἔπαιζε ὡραῖο βιολί, ὀργανοπαῖκτες ἦταν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του, μὲ πρῶτο τὸν πατέρα του, ἤθελε ὅμως νὰ μάθει νὰ παίζει καὶ μὲ νότες καὶ γιαυτὸ φοίτησε στὸ Ὠδεῖο. Οἱ ἄλλοι ὁμόφυλοι κι ὁμότεχνοί του τὸν κορόϊδευαν, κρυφὰ τὸν ζήλευαν. Ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἔφερε φωνογράφο στὴ Βίτσα.- Ἡ *Ἰσραηλιτικὴ Λέσχη Ἰωαννίνων* ὀργάνωσε στὶς 27-7-35 θρησκευτικὸ καὶ φιλολογικὸ μνημόσυνο γιὰ νὰ τιμήσει τὴ μνήμη τοῦ Γιοσὲφ Ἐλιγιά. Στὴν ἐκδήλωση, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἰσραηλιτικὸ στοιχεῖο καὶ τοὺς ἐκπροσώπους του, παραβρέθηκαν οἱ: Β. Βέλλας, καθηγητὴς Πανεπιστημίου ποὺ βρισκόταν στὰ Γιάννινα, Χρ. Χρηστοβασίλης, Γ. Καλούδης, οἱ καθηγητὲς γυμνασίων Γ. Οἰκονόμου, Δημ. Σιωμόπουλος κ.ἄ. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (30-7-35), ἀναφερόμενος στὴν ἐκδήλωση ἐπαινοῦσε τὴν πρωτοβουλία τῆς *Ἰσραηλιτικῆς λέσχης* γιὰ τὴν ὀργάνωσή της, σημειώνοντας, πὼς μ' αὐτὴ ἀποκατάστησε καὶ τὴν τιμὴ τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητας, ἡ ἐπίσημη ἐκπροσώπηση τῆς ὁποίας στάθηκε ἐχθρικὴ ἀπέναντι στὸν Ἐλιγιὰ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του, κυρίως ἐξαιτίας τῶν ἰδεολογικῶν του πεποιθήσεων. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ μίλησε, διεξοδικὰ *σὲ γλῶσσα δημοτική, ρέουσα*, ὁ πρόεδρος τῆς *Λέσχης*, Βεχορόπουλος. Τὸ λόγο τοῦ Βεχορόπουλου, φιλολογικὸ δοκίμιο ἀξιοπρόσεχτο, δημοσίευσε, σὲ πολλὲς συνέχειες (ἀπὸ 2-8-35) ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Μόνο ἕνα σημεῖο τοῦ λόγου του ἐπικρίθηκε: τὸ ὅτι *ὁ ὁμιλητὴς ἀπέφυγε ἐπιμελῶς νὰ κηρύξῃ ἀπὸ τὸ ἐπίσημο βῆμα, σὲ ἐπίσημη στιγμὴ καὶ πρὸς κόσμο διανοούμενο καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἐλιγιά, ἀφοῦ προσπέρασε τὸ στάδιο τοῦ «Σιωνιστοῦ», τοῦ «Ἀλλιανιστοῦ», τοῦ πατριώτη Ἕλληνα, μπῆκε στὴ λεωφόρο τοῦ Διεθνισμοῦ. Δὲν βρίσκομε ἡμεῖς τουλάχιστο, ἐξυπηρετικὸ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, τὸ νὰ παρασιωπῶνται γιὰ τὴν*

Τάτσης (Χριστόδουλος) Ἀποστολίδης, ὁ γνωστὸς βιολονίστας.

ζωὴ τῶν ἀνδρῶν ποὺ θέλομε νὰ τοὺς τοποθετήσωμε στὸ πάνθεο τῶν σοφῶν ἢ τῶν ποιητῶν ἢ τῶν ἡρώων, σοβαρὲς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς των (κριτικὴ τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*). Ποιήματα τοῦ Γ. Ἐλιγιὰ ἀπήγγειλαν οἱ Δίδες Ἀλίκη Λεβῆ καὶ Ἔλντα Λεβῆ, ἡ πρώτη τὴν *Ἐσθὴρ* καὶ ἡ δεύτερη τὴ *Ρούθ*. Ποιήματα ἀπάγγειλαν καὶ οἱ: Ἠλ. Λαγαρῆς, Ἀλμπέρτος Ἰακὼβ καὶ Ἀβραὰμ Λεβῆ. Ζεῖ τάχα σήμερα κανένας ἀπὸ τοὺς ἀναφερθέντες;- Πέρασε ἀπὸ τὰ Γιάννινα (τέλη Ἰουλίου) γιὰ τὸ Τσεπέλοβο, ὅπου θὰ παραθέριζε, *ἡ Ἑλληνίς, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε καὶ ἐνεψύχωσε τὴν κίνησιν περὶ τὴν Λαϊκὴν τέχνην*, Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη.- Ἄρχισε ἀπὸ τὶς 29-7-35 ἡ κατεδάφιση τῶν παραγκῶν τῆς ὁδοῦ Ἀβέρωφ, θέμα τὸ ὁποῖο γιὰ χρόνια ἀπασχολοῦσε τοὺς Γιαννιῶτες καὶ τὸν τύπο. Ἡ κατεδάφιση ἔγινε δυνατή, μετὰ τὴν ψήφιση πίστωσης 100.000 δρχ. ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο γιὰ ἀποζημίωση τῶν ἰδιοκτητῶν (προσφύγων) τῶν παραγκῶν.- Ὁ *Δικηγορικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων*, ζήτησε, γιὰ πολλοστὴ φορά, τὴν ἵδρυση Ἐφετείου στὰ Γιάννινα. Κάποιες δηλώσεις τοῦ ἁρμόδιου ὑπουργοῦ, δημιούργησαν ἐλπίδες γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ αἰτήματος.- Νεκρολογία γιὰ τὸν ἐξαίρετο χειροῦργο, μὲ τὴ ραγδαία ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξη στὴν Αὐστρία, (πέθανε νεότατος στὶς 14-7-35 ἀπὸ ἀτύχημα, ὅπως ἀνέφερα, στὴν ἐκτέλεση τοῦ καθήκοντός του) Παῦλο Γ. Ἐμμανουήλ, δημοσίευσε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (4-8-35).- *Γάμοι* (τέλη Ἰουλίου): α) Γεωργίου Ζάγκλη, δάσκαλου καὶ Βασιλικῆς Κέκκεση, δασκάλας, β) Ἀδάμ. Χρυσοχοΐδη, ὑπαλλήλου τῆς Γενικῆς διοίκησης καὶ Ἐλισσάβετ Βούβαλη. γ) Παναγιώτη Παρθενίου, δασκάλου καὶ Ἀνδρομάχης Ζωΐδη.

Γεώργιος Ζάγκλης καὶ Βασιλικὴ Κέκεση.

Ἀπὸ τὸ Πάσχα καὶ ὕστερα ἡ οἰκογένεια Πέτρου Κωστίδη, κι ὅσοι εἶχαν στενοὺς δεσμοὺς μ' αὐτή, πέρασαν μέρες φορτισμένες μὲ ἀνησυχία καὶ ἔνταση. Τὰ συνθήματα ποὺ ἀκούονταν κατὰ τὴν περίοδο τοῦ προεκλογικοῦ ἀγῶνα, τὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων, οἱ διαδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν, ἡ ἀπόφαση τῶν ἀντιπολιτευόμενων τὴν κυβέρνηση κομμάτων νὰ μὴν πάρουν μέρος στὶς ἐκλογές, ἀλλὰ κι ὁ φόβος ἀπὸ τυχὸν συνέπειες γιὰ τοὺς πολίτες ποὺ δὲ θὰ ψήφιζαν, ὅπως συνιστοῦσαν οἱ *Βενιζελικοὶ* καὶ οἱ συναργαζόμενοι -σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς *Λαϊκοὺς* ποὺ ἀπειλοῦσαν μὲ κυρώσεις- δημιούργησαν ἀναστάτωση στὰ Γιάννινα. Ψήφιζαν τὸ «Μπάμπα», στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία, τώρα οἱ ὀπαδοί του βρισκόταν μπρὸς στὸ δίλημμα: ν' ἀκολουθήσουν τὶς συμβουλές του ἢ νὰ τὶς παρακούσουν; Τὰ ἴδια προβλήματα, σὲ ὀξύτερη ἀπὸ ἄλλες φορὲς μορφή, ἀντιμετώπιζε κι ὁ Πέτρος Κωστίδης. Αὐτὸς ἦταν *Βενιζελικός*, θὰ ψήφιζε ἢ ὄχι; —*Ὄχι*, τοῦ ἔλεγε ὁ φί-

λος του, ὁ Ἀχιλλέας Βάντζιος, *φανατισμένος Βενιζελικὸς* αὐτός, κι ἂς καταγόταν ἀπὸ χωριό, ὅπου οἱ ψῆφοι τῶν Βενιζελικῶν μετριόνταν στὰ δάχτυλα. *Ναί,* τὸν παρακινοῦσαν ἄλλοι στενοὶ φίλοι του, ὁμοϊδεάτες κι αὐτοί, *θέλεις νάχουμε ἄλλες φασαρίες; Δὲν θυμάσαι τί εἶπε ὁ Καλκάνης; Δὲν ἀκοῦς πὼς κι ὁ δήμαρχος ὁ Βλαχλείδης εἶπε νὰ ψηφίσουμε;* Τάχε χαμένα ὁ Πέτρος. Τελικὰ πῆρε τὴν ἀπόφαση, τὸν ἐπηρέασε καὶ ἡ γνώμη τοῦ γυιοῦ του, τοῦ γιατροῦ, *περιπέτειες ζητᾶς πατέρα, ξέρουμε τί θὰ γίνει αὔριο;* τοῦ εἶπε. Θὰ ψήφιζε. Θὰ πήγαιναν μάλιστα μαζὶ μὲ τὸ Δημήτρη -ὁ γιατρὸς ἦταν ἀντιβενιζελικὸς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τῆς ἔναρξης τοῦ Διχασμοῦ- στὸ ἐκλογικὸ τμῆμα γιὰ νὰ ψηφίσουν. Γιὰ τὶς γυναῖκες δὲν ὑπῆρχε πρόβλημα. Θὰ περνοῦσαν ἀκόμα πολλὰ χρόνια, ὥσπου ν' ἀποχτήσουν δικαίωμα ψήφου. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὁ συμπέθερός του ὁ Γιάγκος Κεϊβανίδης, ἀπὸ τοὺς φανατικότερους *Βενιζελικούς,* λύγισε. Θὰ ψήφιζε τώρα καὶ ἦταν ἀποφασισμένος νὰ ψηφίσει ἀκόμα καὶ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ. Εἶχε φοβηθεῖ κι ὀργίστηκε πολὺ γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου καὶ τὶς συνέπειες ποὺ εἶχαν, ὅσοι τὸν ἀκολούθησαν. *—Αὐτός,* ἔλεγε, κουβεντιάζοντας στὸ μαγαζὶ μὲ πελάτες, *τί ἀνάγκη ἔχει; Ἔφυγε στὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τοὺς συνεργάτες του κι ἄφησε πίσω ὅλους τοὺς ἄλλους νὰ πληρώσουν τὰ σπασμένα... Καὶ τὰ πληρώνουν.* Δὲν ξεχνοῦσε ἀκόμα ἐκείνη τὴ νύχτα τῆς ἀγωνίας ποὺ πέρασε στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου, τὸ βράδι τῆς πρώτης μέρας τῆς ἐπανάστασης, τότε ποὺ δὲ μποροῦσαν νὰ μάθουν τίποτα γιὰ τὴν τύχη τοῦ Πετράκη, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων, τοῦ Νίκου καὶ τῆς Φιλίτσας, τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης... Θὰ ψήφιζε, δὲν ἄντεχε ἄλλες περιπέτειες. Ἀντίθετα ὁ Θερειανός, στὴν Καλούτσιανη ἦταν θηρίο ἀνήμερο. Δὲ φοβόταν τίποτα, τὰ ἔλεγε καὶ φωναχτά, ἀψηφοῦσε τὸν κίνδυνο: *—Ποιοὺς νὰ ψηφίσω μωρέ; Αὐτοὺς ποὺ μᾶς ξερρίζωσαν ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη μας πατρίδα, τὴ Σμύρνη μας; Πῶς μπορῶ νὰ ξεχάσω ὅσα ὑποφέραμε γιὰ νὰ φτάσουμε σὲ τούτη, τὴν εὐλογημένη πόλη καὶ νὰ δοῦμε πρόσωπο θεοῦ; Δὲ θὰ δώσω τὴν ψῆφο μου κι ἂς κάνουν ὅ,τι θέλουν.*

Στὴν Ἀθήνα ἡ διαίρεση ἦταν βαθύτερη. Ὁ Πετράκης, ποὺ ὡς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση ἀκολουθοῦσε τὸν παπού του στὶς πολιτικές του ἐπιλογές, τώρα εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς φανατικότερους ὑποστηρικτὲς τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ βασιλιᾶ. Τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου καὶ ἡ ἐμπλοκὴ τῆς Σχολῆς του σ' αὐτό, ἡ ἀνάμνηση τῶν ταπεινώσεων τοῦ ἴδιου καὶ τῶν περισσότερων συμμαθητῶν του, τοὺς κράτησαν ὧρες σὲ ἀπομόνωση σ' ἕνα δωμάτιο τῆς Σχολῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξευτελισμῶν τῶν καταδικασμένων ἀπὸ τὰ στρατοδικεῖα ἀξιωματικῶν κατὰ τὴν καθαίρεσή τους, τοῦ δημιούργησαν συναισθήματα ποὺ ἄλλαξαν ἄρδην τὴν ἰδεολογία του. *—Δημοκρατία!* φώναζε, *ποιὰ Δημοκρατία; Αὐτὴ ποὺ κάθε τόσο δίνει τὴν εὐκαιρία σὲ φατρίες ἀξιωματικῶν νὰ ὀργανώνουν κινήματα γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τους; Τὴ μιὰ ὁ Πλαστήρας, τὴν ἄλλη ὁ Γαργαλίδης κι ὁ Λεοναρδόπουλος, ὕστερα ὁ Πάγκαλος*

μὲ τὴ δικτατορία του, ἀργότερα ὁ Κονδύλης ποὺ τὸν ἀνέτρεψε, πάλι ὁ Πλαστήρας καὶ τέλος ὁ Βενιζέλος... Πῶς νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ πειθαρχία στὸ στρατό, ὅταν οἱ ἀξιωματικοὶ βρίσκονται σὲ διαρκὴ ἀνησυχία γιὰ τὸ τί θὰ τοὺς ξημερώσει; Τέτοια Δημοκρατία δὲν τὴ θέλω! Νὰ ἔρθει ὁ βασιλιάς, μπορεῖ νὰ ἡσυχάσουμε... Αὐτὰ τὰ ἔλεγε φωναχτά, κατὰ τὶς ὧρες ὅμως τῆς περισυλλογῆς στὸ νοῦ του ἐρχόταν ὁ πολύπαθος θεῖος του, ὁ Βασίλης, εἶχε δώσει τὴ ζωή του γιὰ τὸ Βενιζέλο καὶ τὴ Δημοκρατία. Ὁ Πετράκης ἔνοιωθε σὰ νὰ τὸν πρόδινε. *—Συγχώρεσέ με Βασίλη, ψιθύριζε, ἀσεβῶ στὴ μνήμη σου, ἀλλὰ εἶμαι σίγουρος πὼς κι ἐσύ, ἂν ζοῦσες σήμερα, τὴν ἴδια γνώμη θὰ εἶχες. Ἀξιωματικὸς ἦσουν...* Μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Πετράκη εἶχε συνταχθεῖ κι ὁ Νίκος, δὲν ἔβλεπε λύση μὲ τὴν ἀποχή. Ἀντίθετα ὁ Μάνος Βεζάνης, πιστὸς στὴν ἰδεολογία του, ἐπηρεασμένος καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφό του, πρώην βουλευτὴ τῶν *Φιλελευθέρων*, προπαγάνδιζε, μὲ προφυλάξεις πάντοτε, τὴν ἀποχή, φοβόταν τὴν ἐκκαθάριση, μὲ τὴν κατηγορία ὅτι εἶχε εὐνοήσει τὸ κίνημα, ἦταν δημόσιος ὑπάλληλος. Ἡ Θεώνη, παρὰ τὶς πληροφορίες ποὺ ἔπαιρνε γιὰ τὴ θέση τοῦ πατέρα της τοῦ Γιάγκου, ἔμεινε στὸ πλευρὸ τοῦ ἄντρα της, ἕτοιμη γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὸ κακό. Ὅμως δὲν τὴν ἀπασχολοῦσε καὶ πολὺ ἡ ἀνώμαλη πολιτικὴ κατάσταση καὶ οἱ προοπτικὲς τῆς ἐξέλιξής της. Ἡ μεγάλη της ἔγνοια, ποὺ ἀπορροφοῦσε ὅλες τὶς σκέψεις της, ἦταν ἂν θὰ μποροῦσε νὰ γίνει μητέρα. Ἀμυδρὲς ἐλπίδες δημιούργησαν κάποιες εἰδήσεις ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀμερική. Τὶς διάβασε σὲ ἐγγλέζικη ἐφημερίδα. Θὰ προσπαθοῦσε, ὅταν ἠρεμοῦσε ἡ κατάσταση, νὰ πείσει τὸν ἄντρα της νὰ κάνουν τὸ μεγάλο ταξίδι, πίστευε πὼς θὰ τὸν ἔπειθε...

Μόνο ὁ Νίκος ἦρθε στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ ψηφίσει. Ὁ Πετράκης ψήφισε στὴ Σχολή, ὁ Μάνος σὲ ἐκλογικὸ τμῆμα τῆς Ἀθήνας. Ὁ Πέτρος δὲν χόρταινε νὰ καμαρώνει καὶ νὰ κουβεντιάζει μὲ τὸ Νίκο, δὲν τοῦ ἔφταναν οἱ εἰδήσεις τῶν ἐφημερίδων, πίστευε πὼς ὁ γυιός του θάξερε περισσότερα. *— Εἶναι σωστὰ ὅσα γράφουν οἱ ἐφημερίδες παιδί μου;* ρωτοῦσε ὁ πατέρας. *—Λίγα λένε, χειρότερα γίνονται. Ὁ βασιλιὰς θάρθει πατέρα, ἄνοιξε ὁ δρόμος τοῦ γυρισμοῦ του, μὲ τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ κλείσει πιά. Ἔπειτα τὸν θέλουν καὶ οἱ ξένοι, προπαντὸς οἱ Ἄγγλοι. Αὐτοὶ προετοίμασαν τὴν ἐπάνοδό του. Ἡ διεθνὴς κατάσταση εἶναι κρίσιμη. Ἡ Γερμανία ἐπανεξοπλίζεται ταχύτατα, ἡ Ἰταλία προκαλεῖ τὸν κόσμο μὲ τὴ στάση της ἀπέναντι στὴν Ἀβησσυνία, δημιουργεῖ αἱματηρὰ ἐπεισόδια στὰ σύνορά της, ὅπου νάναι θ' ἀρχίσει ἀνοιχτὸ πόλεμο. Οἱ Ἄγγλοι ἀνησυχοῦν γιὰ ἀναταραχὲς καὶ στὰ Βαλκάνια, γιαυτὸ καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ πολιτικὴ σταθερότητα στὴν Ἑλλάδα· οἱ κυβερνήσεις ποὺ ἀνεβοκατεβαίνουν μὲ ἐπαναστατικὰ κινήματα δὲν τοὺς ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνη, πιστεύουν πὼς ὁ βασιλιὰς θὰ ἠρεμήσει τὰ πάθη καὶ θὰ δημιουργήσει προϋποθέσεις γιὰ μιὰ σταθερὴ κατάσταση. Δὲν ἐνεργοῦν φανερά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ παρασκήνια, γιὰ νὰ μὴ δώσουν λαβὴ γιὰ ἐπικρίσεις. Στὴν κυβέρνηση, ἔπειτα, παρόλο ποὺ ὁ πρωθυπουργός, θέ-*

λει νὰ γίνουν ὅλα σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους, χωρὶς βιασύνες, δὲ γίνεται σεβαστὸς ἀπ' ὅλους τοὺς ὑπουργούς, πολλοί, ἐπειδὴ τοὺς πιέζουν οἱ βασιλόφρονες βουλευτές, ζητοῦν ἐπίσπευση τῶν διαδικασιῶν, ἔστω κι ἂν δὲν εἶναι νόμιμες, γιὰ νὰ γυρίσει γρήγορα ὁ Γεώργιος. Ἔπειτα εἶναι καὶ οἱ «φανατικοί», ἄλλοι ἀπὸ ἰδεολογία, ἄλλοι ἀπὸ συμφέρον, θὰ δεῖς ἀνάμεσά τους καὶ πρώην βενιζελικούς, ποὺ δημιουργοῦν ἀνώμαλες καταστάσεις, γιὰ νὰ φέρουν τὸ βασιλιά. Καταστρέφουν τυπογραφεῖα ἐφημερίδων, δημιουργοῦν φασαρίες στὰ θέατρα, πιστεύοντας ὅτι ἔτσι χτυποῦν τὸ Βενιζέλο, δέρνουν ἀνθρώπους, φοβάμαι πὼς θὰ χυθεῖ καὶ αἷμα. Ἡ κατάσταση εἶναι δύσκολη, ἡ ἀνησυχία εἶναι διάχυτη παντοῦ, κανεὶς δὲν ξέρει τὶ θὰ ξημερώσει. Οἱ ἐφημερίδες καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων, ἀντὶ νὰ κατεβάσουν τοὺς τόνους, γράφουν ἐμπρηστικὰ ἄρθρα καὶ φανατίζουν περισσότερο τὸν κόσμο. Ἐκεῖ ζοῦμε κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, ἐδῶ στὴν πόλη μας τὶ γίνεται πατέρα; —Κι ἐδῶ ὑπάρχει διαίρεση, ὄχι ὅμως πάθος καὶ φανατισμός. Δὲ σημειώθηκε κανένα ἔκτροπο, πιστεύω πὼς καὶ στὸ μέλλον δὲ θὰ συμβεῖ. Πολλοὶ ὅμως εἶναι ἀνήσυχοι, κυρίως οἱ ὑπάλληλοι, ἑτοιμάζονται ἐκκαθαρίσεις, ἔτσι γράφουν οἱ ἐφημερίδες, ἀρκετοὶ φοβοῦνται πὼς θὰ βρεθοῦν στὸ δρόμο. Οἱ «Λαϊκοὶ» κατεβαίνουν στὶς ἐκλογὲς διασπασμένοι, μιὰ μερίδα πῆγε μὲ τὸ Μεταξᾶ, ἔφτιαξε κόμμα «Βασιλοφρόνων». Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι κήρυξαν ἀποχή, δὲν πιστεύω πὼς θὰ πετύχει, ὁ κόσμος ἀνησυχεῖ, θὰ ψηφίσει. Θὰ κερδίσουν οἱ Λαϊκοί, γιὰ δεύτερη φορὰ θὰ βγοῦν βουλευτὲς ὅλοι τοῦ ψηφοδελτίου, τὴν πρώτη ἦταν τὸ 1915, ὅταν καὶ πάλι εἶχαν κάνει ἀποχὴ οἱ Βενιζελικοί. Θὰ κάνουν τίποτα γιὰ τὴν ξεχασμένη Ἤπειρο; Δὲν ξέρω. Ἂς ἐλπίσουμε.

Ὁ Νίκος ἔφυγε τὴν ἐπόμενη τῶν ἐκλογῶν, δὲν εἶχε ἄδεια νὰ καθίσει περισσότερο. Τὰ ἀποτελέσματα ἦταν σύμφωνα μ' ὅσα εἶχε προβλέψει ὁ Πέτρος. Ὁ ἴδιος ψήφισε, παρὰ τὶς προσπάθειες τοῦ Βάντζιου γιὰ νὰ τὸν ἀποτρέψει. —*Ὄχι δάσκαλε*, ἀντέτεινε ὁ Πέτρος. *Δὲν εἶμαι φτιασμένος, οὔτε γιὰ μικρὲς οὔτε γιὰ μεγάλες ἐπαναστάσεις. Στὴ δουλειὰ ναί, στὴν πολιτικὴ ὄχι. —Πρέπει ν' ἀγωνιστοῦμε γιὰ τὴ Δημοκρατία Πέτρο, κινδυνεύει, κι ἕνας τρόπος γιὰ νὰ τὴν προστατεύσουμε εἶναι καὶ ἡ ἀποχή... —Δὲν τὸ πιστεύω*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, *ἡ ἀποχὴ εἶναι δίκοπο μαχαίρι, ἂν δὲν πετύχει, καὶ δὲ θὰ πετύχει, γιατὶ ὁ κόσμος εἶναι φοβισμένος, θὰ δώσεις στὸν ἀντίπαλο τὸ ἐπιχείρημα νὰ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ψῆφοι ποὺ πῆρε ἀπὸ φόβο, τοῦ ἀνήκουν, δὲ διαβάζεις τὶ γράφουν οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες; Μιλάνε γιὰ μεγάλη μεταστροφὴ τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Μὲ τὴν ἐπιτυχία ποὺ θὰ σημειώσουν, ἐξαιτίας τῆς ἀποχῆς, ἐπισπεύδεται ἡ ἐπάνοδος τοῦ βασιλιᾶ, δὲν προστατεύεται ἡ Δημοκρατία... —Μπορεῖ καὶ νάχεις δίκιο*, μουρμούρισε ὁ Βάντζιος. *Ἔλα ὅμως ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ξεχάσουμε τὸ «Μπάμπα»...* Πίστευε σ' αὐτὰ ποὺ ἔλεγε. Ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ ὁ Πέτρος διάβαζε πὼς στὴ μεγάλη ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν προστασία τῆς Δημοκρατίας μετεῖχε κι ὁ Βάντζιος...

Τὸν Ἰούλιο πέθανε στὴν Ἀλεξάνδρεια ὁ πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης, στενὸς φίλος τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντες ἱεράρχες τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Εἶχαν ἀρχίσει ἤδη ἐκεῖ οἱ ζυμώσεις γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ νέου πατριάρχη. Ὅπως καὶ στὴν προηγούμενη ἐκλογή, ἔτσι καὶ τώρα, τὶς περισσότερες πιθανότητες εἶχε ὁ Νικόλαος Εὐαγγελίδης, ἀπὸ τὰ Γιάννινα, παλιότερα καθηγητὴς στὰ σχολεῖα τῆς πόλης, οἱ Γιαννιῶτες τὸν λάτρευαν. Εἶχαν πικραθεῖ πολύ, ὅταν κατὰ τὴν ἀναμέτρησή του μὲ τὸ Μεταξάκη, ἔχασε μὲ μικρὴ διαφορὰ ψήφων· εἶχαν πολεμήσει τὴν ὑποψηφιότητά του ἀρκετοὶ Ἕλληνες, ἀνάμεσά τους, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλους, ὁ φίλος τοῦ Πέτρου καὶ εὐεργέτης τῶν οἰκογενειῶν Πετρίδη καὶ Κεϊβανίδη, ὁ γιατρὸς Θεοχ. Καρβούνης, ὁ σωτήρας, μαζὶ μὲ τὸν Ἐσσὰτ πασά, τῆς Θεώνης. Μὲ ἐνδιαφέρον διάβασε ὁ Πέτρος ἕνα σχόλιο γιὰ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Ν. Εὐαγγελίδη στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* τῆς 31ης Ἰουλίου: *Ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος Ἀλεξανδρείας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπαξίως κατέχοντος τοῦτον Μελετίου Μεταξάκη, θὰ πληρωθῇ κατὰ τὰ διέποντα τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Ἀλλὰ τὸ προηγούμενον τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἐκλιπόντος Πατριάρχου* (βλ. προηγούμενους τόμους) *καὶ τὰ περὶ τὴν ἐκλογὴν ταύτην λαβόντα χώραν, παρέχουν εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἠπειρώτας τὸ δικαίωμα νὰ εὐχηθῶμεν, ὅπως μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων εἶναι καὶ ὁ Ἰωαννίτης μητροπολίτης Ἑρμουπόλεως Νικόλαος Εὐαγγελίδης, ὁ σεμνὸς καὶ ἄξιος αὐτὸς Ἰωαννίτης πρωθιεράρχης. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δικαιούμεθα νὰ ἀξιώσωμεν οἱ Ἠπειρῶται, παρ' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κινούμενοι ἐκ προσωπικῆς ἐμπαθείας ἄλλοτε, εἶχαν κηρύξει ἕναν συκοφαντικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ πάντα ἀξίου τούτου μητροπολίτου. Νὰ θελήσουν νὰ σεβασθοῦν εἰλικρινῶς τὸ Ἠπειρωτικὸν ὄνομα καὶ διὰ νὰ ἐξαγνισθοῦν ἔναντι τῆς μητρός των Ἠπείρου, τὴν ὁποίαν τόσον ἔβλαψαν διὰ τῶν συκοφαντιῶν των κατὰ τοῦ σεβασμιωτάτου Ἑρμουπόλεως, νὰ σπεύσουν πρῶτοι καὶ πρόθυμοι νὰ συνηγορήσουν ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἠπειρώτου τούτου πρωθιεράρχου εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Ἀλεξανδρείας.*

— *Γιὰ τὸν Καρβούνη σίγουρα μιλάει*, σκέφτηκε ὁ Πέτρος. *Πρέπει νὰ τὸν δῶ ἢ νὰ τοῦ γράψω θὰ ρωτήσω τὸ μουφτή, πότε σκοπεύει νάρθει στὰ Γιάννινα. Αὐτὸς ξέρει...* Ὁ μουφτὴς ἤξερε πολλὰ γιὰ τὸν Καρβούνη, ὄχι ὅμως γιὰ τὸ πότε θ' ἀνέβαινε στὰ Γιάννινα. Εἶχε φύγει ἀπὸ καιρὸ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, τώρα πηγαινοερχόταν στὴν Κωνσταντινούπολη, εἶχε πολλοὺς φίλους ἐκεῖ· δὲν ξεχνοῦσε καὶ τὰ Γιάννινα, ἦταν ἐξάλλου Βορειοπειρώτης καὶ ἐνδιαφεροταν πολὺ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀγῶνα τῆς μειονότητας γιὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων. Πρόσφερε, ὅπως εἶχε πεῖ στὸ μουφτή, τὴ βοήθειά του καὶ στὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἦταν βαθὺς γνώστης ὄχι μόνο τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀλλὰ καὶ γενικότερα τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἀλβανία καὶ τῶν σχεδίων τῶν Ἰταλῶν. —*Εἶναι φανατικὸς βασιλόφρων κύριε Πετρίδη, ἐργάζεται τώρα μὲ πάθος γιὰ τὴν ἐπά-*

νοδο τοῦ βασιλιᾶ. Θάρθει σίγουρα, ἔχει καὶ πολιτικὲς φιλοδοξίες, ἔτσι κατάλαβα ἀπὸ τὶς συνομιλίες μου κατὰ τὸ τελευταῖο του ταξίδι, ἂν γίνουν ἐκλογὲς ἴσως τὸν δοῦμε καὶ ὑποψήφιο βουλευτή... —Δὲ θὰ ξαναγυρίσει στὴν Αἴγυπτο; ρώτησε ὁ Πέτρος. *—Ἔχει φύγει ἀπὸ καιρὸ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα, κατεβαίνει πότε-πότε καὶ ἐκεῖ ὁλοένα κι ἀραιότερα... Ὑπάρχει λόγος ποὺ ρωτάτε; —Ναί, σοφολογιότατε, καὶ θὰ σᾶς πῶ γιατί. Ὅπως διαβάσατε στὶς ἐφημερίδες, ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὁ Μελέτιος, πέθανε. Ἄρχισαν τώρα ἐκεῖ οἱ προετοιμασίες γιὰ τὴν ἐκλογὴ νέου πατριάρχη. Μεγάλες πιθανότητες ἔχει νὰ ἐκλεγεῖ ὁ δικός μας, ὁ Γιαννιώτης, Νικόλαος Εὐαγγελίδης. Ἴσως ἔβγαινε κατὰ τὴν προηγούμενη ἐκλογὴ ἂν δὲν τὸν πολεμοῦσε ὁ φίλος μας ὁ κὺρ Θεοχάρης καὶ κάποιοι σημαντικοὶ παράγοντες τῆς ἑλληνικῆς παροικίας. Γιαυτὸ ἤθελα νὰ τὸν δῶ, νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ μὴν ἀρχίσει πάλι πόλεμο ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίδη. Εἶναι ἄξιος κληρικὸς καὶ θὰ τιμήσει τὸ πατριαρχικὸ ἀξίωμα. Ἐξάλλου θὰ τὸν θυμάστε καὶ σεῖς, σοφολογιότατε, ἦταν καθηγητὴς στὴ Ζωσιμαία σχολή.—Μόνο τὸν θυμάμαι;* ὕψωσε τὴ φωνή του ὁ μουφτής. *Εἴμαστε μάλιστα φίλοι καὶ ἦταν τιμὴ γιὰ μένα ἡ φιλία του. Ἔχει ὅλες τὶς ἀρετὲς ἑνὸς ἄξιου κληρικοῦ κι ὅλη τὴν κατάρτιση ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ δική σας θρησκεία γιὰ τοὺς ἐκπροσώπους της γιὰ τὰ ἀνώτατα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Εὔχομαι γιὰ τὴν ἐπιτυχία του. Ὅσο γιὰ τὸν κὺρ Θεοχάρη, δὲν πιστεύω πὼς τὴ φορὰ αὐτὴ θ' ἀντιδράσει. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει ἐπιρροὴ σὲ ἑλληνικοὺς κύκλους στὴν Ἀλεξάνδρεια, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ κοινοτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ὄχι, αὐτὴ τὴ φορὰ δὲ θὰ πολεμήσει τὸν Εὐαγγελίδη, ἂς εἶναι ἥσυχοι οἱ Γιαννιῶτες. Ἂν τὸ κάνει δὲ θὰ μπορεῖ εὔκολα νὰ ἔρχεται καὶ δῶ. Τὴν ἄλλη φορά, ὁ στενὸς φίλος του, ὁ Χρηστοβασίλης, σχολίασε μὲ σκληρὰ λόγια τὸν ἀγώνα ποὺ ἔκανε ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίδη, τὸν διέγραψε ἀπὸ συνδρομητὴ τῆς ἐφημερίδας του, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν φίλων του. Εἶδε κι ἔπαθε ὁ Θεοχάρης ν' ἀποκαταστήσει τὶς σχέσεις του καὶ μὲ τὸ Χρηστοβασίλη καὶ μὲ πολλοὺς Γιαννιῶτες. Ὄχι δὲν θὰ πολεμήσει τὸν Εὐαγγελίδη, μπορεῖ καὶ νὰ τὸν ὑποστηρίξει...* Ὁ Πέτρος ἔφυγε ἀνακουφισμένος ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ. Θὰ ἤθελε ὅμως νὰ δεῖ καὶ προσωπικὰ τὸν Καρβούνη, ν' ἀκούσει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὶς ἀπόψεις του. Ὁ μουφτὴς εἶχε δίκιο. Ὁ Καρβούνης εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ τὸ μικρόβιο τῆς πολιτικῆς. Θὰ τὸν δοῦμε ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες στὰ Γιάννινα, ὑποψήφιο στὶς ἐκλογὲς ποὺ προκηρύχτηκαν γιὰ τὸ Γενάρη τοῦ 1936, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ βασιλιᾶ. Ἦταν στὸ ἴδιο ψηφοδέλτιο τῆς *Γενικῆς Λαϊκῆς καὶ Ριζοσπαστικῆς Ἑνώσεως*, τοῦ κόμματος τῶν Ἰωαν. Θεοτόκη, ποὺ ἀποσχίστηκε ἀπὸ τὸ *Λαϊκό*, καὶ τοῦ Γεωργ. Κονδύλη. Ἔγραφε τότε (16-1-1936) ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ τὸν ὑποψήφιο Καρβούνη: *Θεοχάρης Καρβούνης, ἰατρός, Βορειοηπειρώτης, διατελέσας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Αἰγύπτῳ. Εἶναι αὐτοδημιούργητος, μὴ ὀφείλων εἰς οὐδένα τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ*

προαγωγήν του. Ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἐκ τῶν θερμοτέρων πατριωτῶν μας καὶ τυγχάνει γνώστης ὅλων τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων. Διώκτης πάσης κακοηθείας, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκεται αὕτη, κέκτηται εὐθὺν καὶ ἄκαμπτον χαρακτῆρα. Τὰ εἶχε ὅλα αὐτὰ τὰ προσόντα ὁ Καρβούνης, μόνο ποὺ ὅταν τὸν ἔπιανε τὸ πεῖσμα γινόταν ἄλλος ἄνθρωπος, χτυποῦσε ἀνελέητα. Ἡ ἴδια ὅμως ἡ σκληρὴ καρδιά, γινόταν μαλακὴ σὰν τὸ κερί, ὅταν τοῦ ζητοῦσαν τὴ βοήθεια γιὰ Ἕλληνες ποὺ δεινοπαθοῦσαν. Ἡ περίπτωση τῆς Θεώνης, ποὺ κυριολεκτικὰ τὴν ἔσωσε ἀπὸ τὸν ἐξισλαμισμὸ καὶ τὴ χάρισε στοὺς δικούς της, ἦταν χαρακτηριστική.

Μὲ τὶς ἐκλογὲς τῆς 9ης Ἰουνίου ἦρθε καὶ τὸ καλοκαίρι. Ὁ Πέτρος τὴν ἐποχὴ αὐτὴ αἰσθανόταν καλά. Ἐξακολουθοῦσαν βέβαια νὰ τὸν ἐνοχλοῦν τὰ κατάλοιπα τοῦ ἐγκεφαλικοῦ καὶ τῶν καρδιακῶν προσβολῶν, ὅταν ὅμως ἀναλογιζόταν τὶς ἀγωνίες καὶ τοὺς φόβους ποὺ πέρασε, ἔκανε τὸ σταυρό του κι εὐχαριστοῦσε τὸ θεὸ γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ὑγείας του. Εἶχε βέβαια, πάντα τὸν «τύραννο» πλάι του, τὸ γιό του τὸ Δημήτρη, δὲν τοῦ ἐπέτρεπε καμμιὰ παρεκτροπή. Κάποιες φορὲς κατάφερνε νὰ τὸν ξεγελάει, καὶ γεύονταν κάποιες ἀπαγορευμένες ἀπολαύσεις, πάντα ὅμως ὁ γιατρὸς τὸν καταλάβαινε. Δὲν τοῦ τὸ ἔλεγε, μόνο τὸν κοίταζε στὰ μάτια, ὁ Πέτρος τότε τὰ χαμήλωνε ἀποκαλύπτοντας τὴν ἐνοχή του. *—Δὲν πειράζει, πατέρα,* τοῦ ἔλεγε ὁ Δημήτρης, *χτυπώντας τον τὶς πλάτες, οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον.., μάθε ὅμως νὰ πειθαρχεῖς, ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια, τόσο καὶ μεγαλύτερη πειθαρχία χρειάζεται. —Θὰ προσπαθήσω..,* μουρμούριζε ὁ Πέτρος, *ἄνθρωπος εἶμαι, ξεφεύγω καμιὰ φορὰ ἀπὸ τὸ δρόμο ποὺ μοῦ χάραξες...* Ἀπὸ ὑγεία λοιπόν, ὅλα ὑποφερτά, συμβάδιζαν μὲ τὴν ἡλικία του, σ' ἕνα χρόνο πατοῦσε τὰ ἑβδομήντα, καὶ στὴν ἐποχή του οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς ἡλικίας θεωροῦνταν γέροι. Ἡ ψυχολογική του ὅμως κατάσταση δὲν ἦταν καλή. Τοῦ προξενοῦσαν δυσφορία κι ἀναταραχὴ τὰ πολιτικὰ πράγματα, ὅπως ἐξελίσσονταν. Δὲν τὸν ἐνδιέφερε καὶ τόσο ἂν θὰ ἐρχόταν ἢ ὄχι ὁ βασιλιάς, ὅσο ἡ ἔξαψη τῶν παθῶν ποὺ εἶχε πάλι ἀναζωπυρηθεῖ, τοῦ θύμιζαν μέρες τῆς δεκαετίας τοῦ '10. Τότε γινόταν ἀγώνας ἀπὸ τοὺς *Βενιζελικοὺς* νὰ διώξουν τὸν Κωνσταντῖνο, τώρα οἱ ἀντίπαλοί τους πάσχιζαν μ' ὅλα τὰ μέσα, νὰ φέρουν πίσω τὸ γυιό του Γεώργιο· ἦταν σίγουροι πὼς θὰ τὸ πετύχαιναν, τοὺς βοηθοῦσε τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου στὶς ἐπιδιώξεις τους. Στὴ διαμάχη αὐτὴ μπερδεύονταν καὶ δικά του πρόσωπα, ἀγαπημένοι, συγγενεῖς καὶ φίλοι, τὸν ἐπηρέαζε αὐτὴ ἡ ἀντιπαράθεση. Ἀντιδροῦσε μὲ ἀρνήσεις καὶ καταφυγὴ στὸ παρελθόν. Παρὰ τὶς παροτρύνσεις τοῦ Βάντζιου δὲν πήγαινε στὶς συγκεντρώσεις τῶν *Δημοκρατικῶν*, εἶχαν προτείνει μάλιστα κάποιοι νὰ τὸν ἐκλέξουν μέλος καὶ στὴ μεγάλη ἐπιτροπὴ ἀγῶνα, τὸ ὄνομά του ἦταν σεβαστὸ στὴν πόλη. Οὔτε καὶ στὶς συσκέψεις τῶν *Βασιλοφρόνων* πήγαινε, κι ἐκεῖ τὸν καλοῦσαν, κι ἂς τὸν παρότρυναν οἱ φίλοι του, οἱ δυὸ ὀνομαστοὶ δικηγόροι, ὁ Μουλαϊμίδης καὶ ὁ Κωνσταν-

τινίδης. Μιὰ μέρα πελάτης τοῦ μαγαζιοῦ καὶ φίλος του, φανατικὸς βασιλικός, τοῦ διαβίβασε εὐχὲς τοῦ μητροπολίτη καὶ τὴν προτροπή του, δῆθεν, νὰ ἐργαστεῖ γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ. Τοῦ μίλησε ἄσχημα, ἀπὸ τὴν μέρα ἐκείνη τὸν διέγραψε ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν φίλων του. Ἤξερε πόσο ὁ Σπυρίδων ἐπιθυμοῦσε νὰ δεῖ τὴν ἀποκατάσταση τῆς *Βασιλείας*, ποτὲ ὅμως δὲ θὰ ἔφτανε στὸ σημεῖο νὰ τοῦ στείλει μηνύματα, σὰν αὐτὸ ποὺ τοῦ ἔφερε ὁ πελάτης. Τὸν γέλασε. Πολλὰ ἀνεχόταν ὁ Πέτρος, ὄχι ὅμως καὶ τὸ ψέμα.

Ἄλλες φορὲς ἔπαιρνε ἀμάξι, δὲ μποροῦσε ἀκόμα νὰ συνηθίσει τ' αὐτοκίνητα, καὶ πήγαινε στὸν τάφο τοῦ Βασίλη. Δὲν εἶχε γίνει ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του, ὁ τάφος ἦταν οἰκογενειακός, τὸν ἀγόρασε ἀπὸ τὸ Δῆμο, ἔκταση μεγάλη, μποροῦσαν ν' ἀναπαυθοῦν ἐκεῖ ὅλοι οἱ δικοί του, κανένας δὲ θὰ τάραζε τὴ γαλήνη τους. Σὲ λίγο θάπαιρνε κι αὐτὸς μιὰ θέση δίπλα τους. Γονατιζε στὸ μνῆμα κι ἐκμυστηρευόταν στὸ Βασίλη ὅλους τοὺς φόβους καὶ τὶς ἀγωνίες του. Νόμιζε πὼς ἔπαιρνε ἀπαντήσεις, σύμφωνες μὲ τὶς ἀποφάσεις ποὺ εἶχε πάρει. Αὐτὸ τὸν ἱκανοποιοῦσε. Ἔφευγε ἀνακουφισμένος... Τὸ ἴδιο ἔνοιωθε κι ὅταν ἀνέβαινε στὰ ἑβραϊϊκα μνήματα καὶ κουβέντιαζε μὲ τὸν ἀλησμόνητο φίλο του, τὸν Ἀβραάμ. Ἔκανε τὴν ἐξομολόγησή του κι εἶχε τὴν αἴσθηση πὼς ἔβρισκε ἀνταπόκριση. Γύριζε σπίτι μὲ ἀνανεωμένο τὸ ἠθικό, τὸ καταλάβαιναν καὶ οἱ δικοί του, χωρὶς νὰ ξέρουν τοὺς λόγους τῆς αἰσιοδοξίας του. Δὲν τοὺς ἔλεγε ποτὲ ποῦ πήγαινε...

Η κουτοπονηριὰ τῶν Ἀλβανῶν δὲν εἶχε τελειωμό. Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση δὲν ἤθελε νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ *Διαιτητικοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης*, χρησιμοποιοῦσε σαθρὰ ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ τὴν καταστρατηγήσει, παρόλο ποὺ εἶχε δώσει ὑπόσχεση νὰ τὴν ἐφαρμόσει καὶ νὰ ἐπιτρέψει τὸ ἄνοιγμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἡ ἀλβανικὴ βουλὴ μὲ τὶς ἀποφάσεις της κάλυψε τὴ στάση τῆς κυβέρνησης. *Ἤρθε* -ἔγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (10-8-35), *νὰ διακηρύξῃ ἀνὰ τὸν κόσμον τὴν ἀσέβειάν της πρὸς τὰς δοθεῖσας ἐνώπιον διεθνῶν συμβουλίων ὑποσχέσεις της καὶ νὰ διατρανώσῃ τὴν περιφρόνησίν της πρὸς ἀποφάσεις ληφθεῖσας ὑπὸ διεθνῶν διαιτητικῶν δικαστηρίων, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος εἰς Ἀλβανίαν.* Ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς ἴδιας ἐφημερίδας ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο, ἔγραφε ὅτι *ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀπροσδοκήτου καὶ ἀλλοπροσάλλου ἀποφάσεως τῆς ἀλβανικῆς βουλῆς διὰ τὸ σχολικὸν ζήτημα διατελεῖ ἐν εὐλόγῳ καὶ δικαίᾳ ἀγανακτήσει. Ἤδη διάφοροι ἐπιτροπαὶ ἐξ ὅλων τῶν πόλεων τῆς Βορείου Ἠπείρου ὑπέβαλαν τὴν παράκλησιν καὶ διατύπωσαν τὴν εὐχήν, ὅπως ἀναθεωρηθῇ ἡ ἀπόφασις τῆς βουλῆς, δεδομένου μάλιστα ὅτι αὕτη ἀντίκειται ἐκ διαμέτρου καὶ πρὸς τὴν ἐνώπιον τοῦ «Διαιτητικοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης» δοθεῖσαν πρό τινος ῥητὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως περὶ ἐλευθέρας λειτουργίας τῶν σχολείων τῆς μειονότητος.* Δὲ βαριέστε, τέτοια θὰ λογάριαζαν οἱ

Ἀλβανοί. Εἶπαν, ξεῖπαν... Καὶ νά! Ἡ ἀλβανικὴ βουλή, στὴ σχετικὴ συζήτηση ποὺ ἔγινε, ἀποφάσισε *ὅπως ἡ ὑπόσχεσις αὕτη θεωρηθῇ ὡς μὴ δοθεῖσα, ἀπαγορευθῇ δὲ τελείως ἡ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ κατὰ τὸ νέον σχολικὸν ἔτος.* Ἔτσι, ἁπλᾶ... Ἦταν φυσικό, μετὰ τὴν ἀνακολουθία τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης καὶ τὴν ἀπόφαση τῆς βουλῆς, νὰ ἐπακολουθήσουν καὶ νέες διώξεις τῶν Βορειοηπειρωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀντιδροῦσαν ἔντονα. Γιὰ νὰ δημιουργήσουν τετελεσμένα γεγονότα οἱ ἀλβανικὲς ἀρχὲς διέταξαν, ν' ἀναλάβουν ὑπηρεσία, ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους, *ὅλοι οἱ διορισμένοι ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ἀλβανοὶ διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης! Ἡ εἴδησις αὕτη, γνωσθεῖσα εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Βορείου Ἠπείρου («Ἤπειρος», 178-35) ἐδημιούργησε νέαν ἀναστάτωσιν, προβλέπεται δὲ ὅτι ἡ ἀγανάκτησις αὕτη θὰ προκαλέσῃ νέας πιέσεις ἐκ μέρους τῆς Ἀλβανίας, ἥτις κατ' οὐδένα τρόπον δέχεται τὴν ἀπὸ μέρους τῶν Ἑλλήνων διεκδίκησιν τῶν δικαίων των.*

Οἱ παλινωδίες τῶν Ἀλβανῶν συνεχίζονταν. Καθὼς ἡ ἔναρξη τοῦ νέου σχολικοῦ ἔτους βρισκόταν κοντά, ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση τῶν Τιράνων, ἀποφασισμένη νὰ μὴν ἐνδώσει στὸ σχολικὸ ζήτημα, τοποθέτησε νομάρχη Ἀργυροκάστρου τὸν Ζὲφ Καντάρες, γνωστό, ἀπὸ προηγούμενη θητεία του ὡς νομάρχη στὴν περιοχή, γιὰ τὸ φανατισμό του καὶ τὴν ἀδιάλλακτη πολιτική του σὲ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀλβανία. Μόλις ἀνέλαβε καθήκοντα ἔστειλε ἐγκύκλιο στὶς ἑλληνικὲς κοινότητες καὶ κάλεσε τὰ κοινοτικὰ συμβούλια νὰ δηλώσουν ἐγγράφως στὴ νομαρχία τὰ ὀνόματα τῶν δασκάλων ποὺ προτιμοῦσαν νὰ διοριστοῦν στὶς κοινότητες. *Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ νέου νομάρχου* -ἔγραφε ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (28-8-35)- *ἐκρίθη ὡς προσπάθεια παρελκύσεως, δεδομένου ὅτι, κατὰ τὰς ἀνειλημμένας ὑποχρεώσεις τῆς Ἀλβανίας, τοιοῦτον δικαίωμα δὲν ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν ἀλβανικὴν κυβέρνησιν, ἀφιεμένης πλήρους ἐλευθερίας ἐνεργείας εἰς τὰς κοινότητας, ὅσον ἀφορᾶ τὸν διορισμὸν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ.* Στὸ μεταξὺ μεγάλη ἀναστάτωση δημιουργήθηκε στὴν Ἀλβανία, ἐξαιτίας τοῦ ἀντι-Ζωγικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ποὺ ἐκδηλωθηκε στὸ Φιέρι, μὲ ὑποκινητὲς τοὺς ἐπικεφαλῆς τῆς μεγάλης οἰκογένειας τῶν Βρυώνηδων, καὶ εἶχε αἱματηρὴ κατάληξη. Ὁ Ζώγου ἔπνιξε στὸ αἷμα τὸ κίνημα, ὅπως πάντοτε ἔκανε σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις. Ἑκατοντάδες συλλήψεις ἔγιναν καὶ χιλιάδες ἀνθρώπων ἐγκατέλειψαν τὴ χώρα καὶ ζήτησαν ἄσυλο στὶς γειτονικὲς χῶρες, προπαντὸς στὴ Σερβία. Ἀρκετοὶ Ἀλβανοὶ στρατιῶτες κατέφυγαν καὶ στὰ Γιάννινα. Ὅλα αὐτὰ δὲν ἐπηρέασαν τὴ στάση τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στὸ σχολικὸ ζήτημα. Ἡ προσποίηση γινόταν γιὰ τὴν Εὐρώπη. Στὴ Βόρειο Ἤπειρο συνέχιζαν νὰ προβάλλουν ἐμπόδια γιὰ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων. Ὁ ἀναφερθεὶς νομάρχης Ἀργυροκάστρου ἀπαγόρευσε στὶς ἑλληνικὲς κοινότητες νὰ προμηθεύονται σχολικὰ βιβλία ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μόνον ἀπὸ τὴν Κων-

σταντινούπολη. Κι αὐτὸ γιὰ νὰ ὑποβάλουν σὲ μεγάλες δαπάνες τὶς κοινότητες, πέραν ἀπὸ τὶς δυσχέρειες τῆς προμήθειας ἑλληνικῶν βιβλίων ἀπὸ τὴν Τουρκία. Στὴν ἐπαρχία Δελβίνου ἡ κατάσταση ἦταν κρίσιμη· ὁ ἀλβανικὸς πληθυσμὸς τῆς περιοχῆς δὲν ἐπέτρεπε τὸ ἄνοιγμα ἑλληνικῶν σχολείων, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀρνοῦνταν νὰ στείλουν τὰ παιδιὰ σὲ ἀλβανικὰ σχολεῖα, ὅπως ἀπαιτοῦσαν οἱ Ἀλβανοὶ προύχοντες. Ἡ ἄρνηση εἶχε ὡς συνέπεια τὴ σύλληψη μελῶν τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων, τῶν σχολικῶν ἐφορειῶν καὶ Ἑλλήνων προυχόντων καὶ τὸν ἐγκλεισμό τους στὶς φυλακές. Ὁ θόρυβος ἀπὸ τὶς συλλήψεις κι ὁ ἀντίκτυπος ποὺ εἶχαν, ὑποχρέωσαν τὸν ἔπαρχο Δελβίνου νὰ διατάξει τὴν ἀποφυλάκισή τους. Καὶ τὸ πιὸ ἀνεπάντεχο: Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, ἐκτιμώντας ὅτι ἡ ἀπόφαση τῆς Κ.Τ.Ε. θὰ ἦταν καταδικαστικὴ γιαυτή, ἐπέτρεψε τὸ ἄνοιγμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοσή της. Ἔτσι οἱ δολοπλοκίες καὶ τὰ καταπιεστικὰ μέτρα τῶν Ἀλβανῶν, πῆραν τέλος. Τὸ *Συμβούλιο τῆς Κ.Τ.Ε.*, τὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου, ἔκανε δεκτὴ τὴν περίληψη ἔκθεσης τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἱσπανίας, τὴ σχετικὴ μὲ τὸ ζήτημα τῶν σχολείων στὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ δικαίωσε τὶς ἑλληνικὲς θέσεις. Τὰ ἰδιωτικὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα μποροῦσαν νὰ λειτουργήσουν ἐλεύθερα, μὲ δαπάνες τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων. Ἡ *Ἤπειρος* σχολίαζε ὡς ἑξῆς τὴν ἀπόφαση (27-9-35): *Αἱ ἑλληνικαὶ ἀπόψεις ἐδικαιώθησαν ἀπολύτως εἰς τὴν Γενεύην. Ἡ Κ.Τ.Ε. ἀνεγνώρισεν εἰς τὰς μειονοτικὰς κοινότητας τῆς Β. Ἠπείρου τὸ δικαίωμα νὰ διορίζουν τοὺς δασκάλους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰ σχολεῖα των. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις, ἥτις ἄλλωστε καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως ἐπέτρεψε τὸ ἄνοιγμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τὸν διορισμὸν τῶν διδασκάλων, δὲν θὰ θελήσῃ ποτὲ πλέον νὰ ἀδικήσῃ τὴν ἑλληνικὴν μειονότητα εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, καὶ ἀκόμη περισσότερον ὅτι πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῆς συμφέρον, θὰ θελήσῃ νὰ καλλιεργήσῃ μίαν εἰλικρινῆ φιλίαν μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἔδωσεν οὐχὶ ὀλίγα δείγματα τῶν καλῶν της διαθέσεων.*

Στὶς 27-9-35 ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἐκδόθηκε ἡ ἐπίσημη ἀνακοίνωση γιὰ τὸ θέμα: *Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶναι εὐτυχὴς ἀναγγέλουσα τὸ ἄνοιγμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ ἑλληνικῆς μειονότητος. Τὸ ζήτημα τοῦτο διευθετήθη ὁριστικῶς μετὰ τὰς ἀποφάσεις, ἃς ἔλαβεν κατ' αὐτὰς ἡ Κ.Τ.Ε. καὶ περὶ ὧν ἱκανὸς λόγος ἐγένετο ἐν τῷ ἑλληνικῷ τύπῳ. Διὰ τῶν ἀποφάσεων τούτων κατοχυρώνονται πλήρως τὰ σχολικὰ δικαιώματα τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ ἑλληνικῆς μειονότητος. Ἡ κατ' εὐχὴν ἐπίλυσις τοῦ ζητήματος τούτου ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐπιδειχθεῖσαν νομιμοφροσύνην ἐκ μέρους τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.Τ.Ε. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔχουσα σύμφωνον τὴν ἑλληνικὴν κοινὴν γνώμην, μετὰ τὴν διευθέτησιν τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἥτις ἦτο ἡ κυριωτέρα, ἥτις ἐχώριζεν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Ἀλβανίας, θέλει καταβάλῃ*

πᾶσαν προσπάθειαν συσφίγξεως τῶν μετ' αὐτῆς σχέσεων καὶ θέλει μεριμνήσῃ διὰ τὴν καλλιέργειαν φιλικωτάτων διαθέσεων ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως τῶν Τιράνων καὶ τοῦ φίλου ἀλβανικοῦ λαοῦ. Λόγια, μεγάλα λόγια... Ποιὰ νομιμοφροσύνη ἔδειξε ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση; Καμιά. Δὲ σεβάστηκε τὶς ὑποσχέσεις ποὺ ἔδωκε τὸ 1921 ἐπίσημα, ὅταν οἱ Μεγάλοι ἀποφάσιζαν νὰ τῆς παραχωρήσουν τὴ Βόρειο Ἤπειρο, καὶ χρησιμοποίησε ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ τὶς ἀθετήσει. Ἂν τελευταῖα, γνωρίζοντας ὅτι ἡ ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.Τ.Ε. θὰ ἦταν σὲ βάρος της, ἔδειχνε διάθεση συμμόρφωσης πρὸς ὅσα πρὶν 14 χρόνια εἶχε ὑποσχεθεῖ, αὐτὴ ἡ διάθεση ἦταν προϊὸν ἀνάγκης κι ὄχι εἰλικρινοῦς πρόθεσης . Τὸν ἀγῶνα τὸν κέρδισαν οἱ Βορειοηπειρῶτες μόνοι τους, μὲ συνεχὴ πάλη, διώξεις καὶ μαρτύρια, ἔτσι εὐαισθητοποιήθηκε ἡ Εὐρώπη κι ἀποφάσισε νὰ τοὺς δικαιώσει... Τὰ ἄλλα ἀποτελοῦν διπλωματικὲς ἀβρότητες ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα... Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι καὶ σήμερα, ὕστερα ἀπὸ ἑξήντα ὁλόκληρα χρόνια, τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Βορείου Ἠπείρου δὲ λειτουργοῦν καὶ πάλι...

Τὴν 1η Ἰουλίου 1935 ἄρχισε τὶς ἐργασίες της ἡ νεοεκλεγεῖσα μονόπλευρη Ἐθνοσυνέλευση μὲ κύριο θέμα τὴ διενέργεια δημοψηφίσματος γιὰ τὸ Πολιτειακό. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν της ὁ Κονδύλης ἐπιβεβαίωσε ὅ,τι εἶχε διακηρύξει μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὅτι δηλαδὴ θεωροῦσε ἀναγκαία τὴν παλινόρθωση τῆς Βασιλείας, ἐξηγώντας καὶ τοὺς λόγους ποὺ τὸν ὤθησαν σ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση. Ὁ Κονδύλης, βέβαια, πρόβαλε ἐθνικοὺς λόγους, οἱ ἄσπονδοι φίλοι του ὅμως διέδιδαν ὅτι ὁ ἐξόριστος βασιλιὰς τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ ἀνώτατα ἀξιώματα, ἂν βοηθοῦσε στὴν ἐπιστροφή του. Ἡ στάση του ἀποδυνάμωσε τὴ θέση τοῦ Τσαλδάρη, ὅλο καὶ περισσότεροι πληρεξούσιοι πήγαιναν μὲ τὸ μέρος του, διακηρύσσοντας ἀνοιχτὰ τὰ φιλοβασιλικά τους αἰσθήματα. Στὶς 10 Ἰουλίου ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐνέκρινε τὸ ψήφισμα γιὰ τὴ διενέργεια τοῦ δημοψηφίσματος. Τὸ ψήφισμα, ἔτσι ὅπως εἶχε διατυπωθεῖ, ἔδινε στὸν Τσαλδάρη πολλὲς δυνατότητες νὰ χειριστεῖ τὸ Πολιτειακό, μὲ τὸν τρόπο ποὺ αὐτὸς νόμιζε καλλίτερο, ἀκόμα καὶ νὰ δημιουργήσει συνθῆκες ματαίωσης τῆς παλινόρθωσης. Ὁ Κονδύλης καὶ οἱ βασιλόφρονες βουλευτὲς διέγνωσαν τὶς προθέσεις του καὶ ὕστερα ἀπὸ 8 μέρες, μετὰ τὴν ἔγκριση τοῦ ψηφίσματος ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευση, δημιούργησαν κυβερνητικὴ κρίση, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ὁ ὑπουργὸς Μ. Κύρκος (πατέρας τοῦ Λ. Κύρκου) εἶχε μιλήσει στὴν ἐθνοσυνέλευση ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας*, ξεχνώντας πὼς κι ὁ ἴδιος εἶχε ἐξηγήσει τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε βασιλόφρων καθὼς καὶ τὸ ὅτι κι ὁ ὑπουργὸς Ἰ. Θεοτόκης μίλησε ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*. Ὁ Κονδύλης ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του, μὲ σκοπὸ νὰ ρίξει τὴν κυβέρνηση. Ὁ Τσαλδάρης κατάλαβε τὶς προθέσεις του, δὲν τὴν ἔκανε δεκτή, ἀνασχημάτισε ὅμως τὴν κυβέρνηση,

ἀπομακρύνοντας ἀπ' αὐτὴ καὶ τὸν Κύρκο καὶ τὸ Θεοτόκη κι ἀντικαθιστώντας κι ἄλλους ὑπουργούς. Ἐνῶ αὐτὰ συνέβαιναν στὸ προσκήνιο, στὸ παρασκήνιο ἀνώτατοι ἀδιάλλακτοι βασιλόφρονες ἀξιωματικοί, κινοῦνταν γιὰ πραξικόπημα, μὲ σκοπὸ τὴν ἄμεση ἐπιστροφὴ τοῦ Γεωργίου. Τὰ σχέδιά τους ἐξουδετερώθηκαν προσωρινὰ ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν πιστῶν στὸν Τσαλδάρη ἀνώτατων ἀξιωματικῶν. Τελικὰ ὅμως ἔγιναν πραγματικότητα.

Τὰ ἀντιπολιτευόμενα τὴν κυβέρνηση κόμματα στὴν ἀρχὴ ἀγωνίζονταν νὰ μὴν τεθεῖ θέμα δημοψηφίσματος. Τὰ ἐπιχειρήματά τους τὰ ἀνέπτυσσαν διεξοδικὰ οἱ ἐφημερίδες ποὺ τὰ ἐκπροσωποῦσαν. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ στὰ Γιάννινα. Ὅταν ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀποφάσισε τὴ διεξαγωγὴ τοῦ δημοψηφίσματος, ὁ ἀγώνας στράφηκε στὴν τόνωση τοῦ φρονήματος τοῦ Δημοκρατικοῦ λαοῦ. Πύρινα ἄρθρα γράφονταν ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας*, ἀπὸ τὸν ἀντιπολιτευόμενο τύπο καὶ ἐναντίον αὐτῆς ἀπὸ τὸν κυβερνητικὸ - συγκρατημένα ἀπὸ τὶς προσκείμενες στὸ *Λαϊκὸ κόμμα* ἐφημερίδες, χωρὶς κανένα φραγμὸ ἀπὸ ὅσες ἀκολουθοῦσαν τὸν Κονδύλη, τὸ Μεταξᾶ καὶ τοὺς βασιλόφρονες πληρεξούσιους- πάντοτε μὲ ὑπερβολές, περισσότερο μὲ συνθήματα, λιγότερο μὲ ἐπιχειρήματα. Τὸ βάρος τοῦ δημοκρατικοῦ ἀγῶνα στὰ Γιάννινα τὸ εἶχαν ἐπωμιστεῖ κυρίως οἱ δυὸ ἡμερήσιες ἐφημερίδες ὁ *Κῆρυξ* κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Ἀρθρογράφοι τοῦ τελευταίου (ἀπὸ τὰ σωζόμενα φύλλα τοῦ *Κήρυκος* λείπουν πολλά, σχετιζόμενα μὲ τὴν ὑπὸ ἐξέταση περίοδο) ἦταν οἱ: Ἀλέξ. Μυλωνᾶς, Στέφ. Βασιλάκος, δικηγόρος, Ἠλ. Κώνστας (Βορειοηπειρώτης, οἱ παλαιότεροι τὸν θυμοῦνται ὡς διευθυντὴ τύπου τῆς Γενικῆς διοίκησης μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση), Τηλέμαχος Σούτης (Βορειοηπειρώτης κι αὐτός), Δημήτριος Ζῶτος, δικηγόρος, Σωκράτης Γκιώκας, δικηγόρος, Ἀθαν. Ζῆκος, φοιτητὴς Νομικῆς, Κώστας Μιχαηλίδης, δημοσιογράφος, Ἀθαν. Τραχίλης, πρ. γερουσιαστής, Σπ. Ναθαναὴλ δικηγόρος ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, Ὀρφεὺς Γενιᾶς, φοιτητὴς Νομικῆς, Ἀντ. Κριεκούκιας, Κλαύδιος Μπανταλούκας, ἀπὸ τὴν Ἄρτα, Ἀθαν. Καραμῆτρος, Ἰωάν. Νάτσης, Τάκης Πετρόπουλος, Ἰωάν. Κουτσοχέρας κ.ἄ. Ἀρκετοὶ δημοσίευαν καὶ μὲ ψευδώνυμα. Ὑπῆρχαν κι ἄρθρα τοῦ διευθυντῆ, καθὼς κι ἀναδημοσιεύσεις ἀπὸ ἀθηναϊκὲς ἢ ἐπαρχιακὲς ἐφημερίδες μεγάλων πόλεων. Πολλὲς φορὲς δημοσιεύονταν δυὸ καὶ τρία ἄρθρα τὴν ἴδια μέρα. Στὸν *Κήρυκα* οἱ βασικοὶ ἀρθρογράφοι ἦταν οἱ τέως βουλευτὲς τῶν Φιλελευθέρων, Γ. Καγιᾶς, Ἀλ. Λούλης κ.ἄ. Στὶς 31-7-35 συντάχτηκε (δημοσιεύτηκε στὶς ἐφημερίδες στὶς 3-8-35) ἡ προκήρυξη πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸ λαὸ τῆς *Παλλαϊκῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας*. Σθεναρὸ ἀγώνα γιὰ τὴ *Δημοκρατία* ἔδινε καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, μὲ ἄρθρα τῆς σύνταξης καὶ συνεργατῶν της.

Τὴν κυβερνητικὴ θέση γιὰ τὸ *Πολιτειακὸ* ἐξέφραζε ἡ *Ἤπειρος*. Ἀπέκλινε ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*, προσάρμοζε ὅμως τοὺς σχολιασμούς της -ἡ ἀρθρογραφία ἦταν σπάνια- στὶς ἀποφάσεις τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*. Ἀργό-

τερα βέβαια θὰ ξεσπάθωνε κι αὐτὴ ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*. Τὸ λάβαρο τῆς *Βασιλείας* θὰ ὕψωνε καὶ ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη, εἶχε διακόψει ὅμως τὴν κυκλοφορία της. Ἡ μόνη ποὺ ἀνοιχτὰ ἀρθρογραφοῦσε ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*, ἦταν ἡ *Κραυγὴ* τοῦ Γρ. Σακκᾶ, χωρὶς βέβαια νὰ λέει κακὸ λόγο καὶ γιὰ ὅλους τοὺς *Λαϊκοὺς* ἄρχοντες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν γενικὸ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Κ. Σταυρόπουλο, αὐτὸν δὲν τὸν ἄφηνε σὲ χλωρὸ κλαδί. Στὰ μαχαίρια βρισκόταν καὶ μὲ τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα*, ἰδιαίτερα μὲ τὸ διευθυντή του Εὐθ. Τζάλλα -ὁ ὁποῖος καὶ τοῦ δημιούργησε πολλὰ προβλήματα καὶ ἄσκησε δριμύτατη κριτικὴ γιὰ τὴν πολιτεία του ὡς προέδρου τῶν *Παλαιῶν πολεμιστῶν*- μὲ τὴν *Ἤπειρο* καὶ προπαντὸς μὲ τὸ Χρηστοβασίλη, δὲν τοῦ συγχωροῦσε ὅτι τὸν ἀπέκλεισε ἀπὸ τὸν κυβερνητικὸ συνδυασμό, κατὰ τὶς ἐκλογὲς τῆς 9ης Ἰουνίου. Ὁ Χρηστοβασίλης, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶχε κλείσει τὴν ἐφημερίδα του. Ἦταν τώρα πληρεξούσιος κι ἀρθρογραφοῦσε σὲ ἑβδομαδιαῖες Ἠπειρωτικὲς ἐφημερίδες τῆς Ἀθηνας. Μῆνες ἀργότερα, σὲ μιὰ ἐπιστολή του στὸ *Ἠπειρωτικὸν μέλλον*, καὶ σὲ ἀπάντηση προγενέστερης συνέντευξης τοῦ πολιτευτῆ Ἰωαννίνων Γ. Μελᾶ, ὅπου κάπου τὸν ἔθιγε, δημιούργησε πρόβλημα μὲ πληρεξουσίους συναδέλφους του, ἰδιαίτερα μὲ τὸν Γ. Κωνσταντινίδη, τὸν ὁποῖο χαρακτήριζε ὡς «ἐλλειποβαρῆ» ὡς πρὸς τὰ βασιλικὰ αἰσθήματα. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Γ. Κωνσταντινίδη, ποὺ ἔσπευσε νὰ τὴν ἀναδημοσιεύσει ὁ Σακκᾶς (δημοσιεύτηκε καὶ στὴν *Ἤπειρο* τῆς 24-10-35) ἦταν ὀξύτατη. ...*Ὁ κ. Χρηστοβασίλης* -ἔγραφε- *ἀποφυγὼν ἢ μὴ δυνάμενος ν' ἀντικρούσῃ τὰ κατ' αὐτοῦ γραφέντα* (ἀπὸ τὸ Γ. Μελᾶ) *προέβη διὰ τῆς ἐπιστολῆς του* (πρὸς τὸ *Ἠπειρωτικὸν μέλλον*) *εἰς χορήγησιν πιστοποιητικῶν περὶ τῶν πολιτειακῶν φρονημάτων καὶ πεποιθήσεων τῶν λοιπῶν πληρεξουσίων τῆς Ἠπείρου καὶ ὡς ἦτο ἐπόμενον καὶ ἐμοῦ. Καὶ αὐτοχειροτονηθεὶς εἰς ἀνακριτὴν συνειδήσεων κατατάσσει τοὺς βουλευτὰς Ἠπείρου εἰς πρωτοπόρους βασιλικοὺς εἰς καθυστερημένους βασιλικοὺς καὶ εἰς Δημοκρατικούς. Ὁ κ. Χρηστοβασίλης ὅμως τυγχάνει ὁ ἀναρμοδιότερος ὅλων ἵνα κρίνῃ περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ πολιτειακῶν φρονημάτων τῶν ἄλλων, ὡς καὶ περὶ τῆς δῆθεν ἀσταθείας αὐτῶν.* Γιὰ ἀπόδειξη τῶν ἰσχυρισμῶν του ὁ Κωνσταντινίδης σημείωνε ὅλες τὶς πολιτικὲς μεταστάσεις τοῦ Χρηστοβασίλη, ἀδικώντας τον ὅμως ὡς πρὸς τὰ πολιτειακά του φρονήματα. Γιατὶ ὁ Χρηστοβασίλης ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι βασιλικὸς καὶ ν' ἀρθρογραφεῖ μάλιστα, σὲ καιροὺς χαλεποὺς γιὰ τὴν παράταξή του, ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς δυναστείας του. Ὁ Κωνσταντινίδης κατέληγε στὴν ἐπιστολή του: *Ἐπ' ἐσχάτων, ἐπὶ τῇ προόψει ὅτι δὲν θὰ συμπεριλαμβάνεται εἰς τὸν «Λαϊκὸν» συνδυασμόν, εὑρίσκεται εἰς διαπραγματεύσεις ἵνα συμπεριληφθῇ εἰς τὸν Μεταξικὸν συνδυασμόν.* Αὐτὸ δὲν ἦταν ἀλήθεια. Ὁ Χρηστοβασίλης, μετὰ τὸ πραξικόπημα τῶν ὑποστρατήγων Παπάγου καὶ Ρέππα καὶ τοῦ ὑποναύαρχου Οἰκονόμου (ὑποκινούμενων ἀπὸ τὸν Γ. Κονδύλη) ποὺ

ἀνέτρεψαν «ἐν μέσῃ ὁδῷ» τὴν κυβέρνηση Τσαλδάρη εἶχε ὑποστηρίξει τὴν κυβέρνηση ποὺ σχημάτισε ὁ Κονδύλης. Γιαυτὸ καὶ στὶς ἐκλογὲς τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936 μετεῖχε στὸ ψηφοδέλτιο τῆς *Γενικῆς Λαϊκῆς Ριζοσπαστικῆς Ἑνώσεως* τῶν Γ. Κονδύλη-Ἰ. Θεοτόκη, ἀπέτυχε ὅμως νὰ ἐκλεγεῖ βουλευτής.

Τὸ καλοκαίρι περνοῦσε, φορτωμένο ἀνησυχία γιὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Τὸ παρασκήνιο ὀργίαζε καὶ οἱ ἐπαφὲς μὲ τὸν ἔκπτωτο ἀκόμα βασιλιὰ γίνονταν πυκνότερες. Πολιτικοὶ παράγοντες, μὲ ἐπίσημη ἢ ἀνεπίσημη ἰδιότητα, πήγαιναν καὶ γύριζαν στὸ Λονδίνο, συναντοῦσαν τὸ βασιλιά, τοῦ μετέφεραν τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἑλλάδα, ἔπαιρναν τὴ γνώμη του καὶ ἐνημέρωναν ὅσους εἶχαν ἀναλάβει τὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἐπαναφορά του. Ὁ Γεώργιος ἔδειχνε ὅτι ἦταν ἀποφασισμένος νὰ γυρίσει, ἂν ἐξασφάλιζε σημαντικὸ ποσοστὸ ψήφων, σὲ ἐλεύθερο Δημοψήφισμα, πολὺ πάνω ἀπὸ τὸ 50%. Τὸν βεβαίωναν ὅτι λαὸς θὰ τὸν ἐπανέφερε θριαμβευτικά, ὁ Κονδύλης εἶχε καταστρώσει τὰ σχέδιά του. Ὁ Τσαλδάρης, ποὺ βρισκόταν γιὰ λουτροθεραπεία στὸ ἐξωτερικό, ἦρθε κι αὐτὸς σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ βασιλιὰ καὶ σὲ σημείωμα διατύπωνε τὶς ἀπόψεις του. Ἦταν ἀντίθετος μὲ τὴν πραξικοπηματικὴ παλινόρθωση, ζητοῦσε μάλιστα ἀναβολὴ τοῦ δημοψηφίσματος πέραν ἀπὸ τὶς 15 Νοεμβρίου, ὅπως πρόβλεπε τὸ ψήφισμα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης. Ἡ ἀναβολή, ἦταν τὸ μόνο ποὺ δὲν ἤθελαν οἱ ἡγήτορες τῶν βασιλοφρόνων. Μὲ τὸ πρόσχημα τῆς χειροτέρευσης τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ λυθεῖ τὸ γρηγορότερο τὸ *Πολιτειακό*, γιὰ νὰ ὁμαλοποιηθεῖ ἡ πολιτικὴ ζωή, ζητοῦσαν τὴν ἐπίσπευση τοῦ δημοψηφίσματος. Τὰ Δημοκρατικὰ κόμματα, ἀφοῦ δὲ μπόρεσαν νὰ ματαιώσουν τὴ διεξαγωγὴ τοῦ δημοψηφίσματος, προετοιμάζονταν τώρα νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτό, ἀγωνίζονταν, μέσω κυρίως τῶν προσκείμενων σ' αὐτὰ ἐφημερίδων, νὰ τονώσουν τὸ φρόνημα τοῦ δημοκρατικοῦ λαοῦ· γνώριζαν ὅτι ὁ ἀγώνας ἦταν πολὺ δύσκολος, ὁ κόσμος ἦταν ἀκόμα φοβισμένος ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς καταστολῆς τῆς ἐπανάστασης τοῦ Βενιζέλου, καὶ ἡ κρατικὴ τρομοκρατία, μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 9ης Σεπτεμβρίου καὶ τῆς φυσικῆς του συνέπειας, τοῦ πραξικοπήματος τῆς 10ης Ὀκτωβρίου, μεγάλωνε. Ὡστόσο τὸ φρόνημα καὶ ἡ ἀγωνιστικότητα τῶν δημοκρατικῶν ἐφημερίδων βρισκόταν σὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο, γιαυτὸ καὶ συχνὰ ἡ κυβέρνηση ὑποχρεωνόταν νὰ προβαίνει σὲ διώξεις τους.

Παρὰ τὸ ὅτι οἱ στῆλες καὶ τῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων ἦταν γεμάτες μὲ σχόλια, ἄρθρα, ἐπιστολὲς καὶ εἰδήσεις ἀναφερόμενες στὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων γύρω ἀπὸ τὸ *Πολιτειακό*, περίσσευε χῶρος γιὰ ἀναφορὲς τῶν ὅσων γίνονταν στὴν πόλη, μὲ ἔντονες μάλιστα ἀντιθέσεις τῶν ἐφημερίδων γύρω ἀπὸ τὰ διάφορα θέματα. Ἡ ζωὴ τοῦ καλοκαιριοῦ, ποὺ βρισκόταν τώρα στὸ κορύφωμά του (Ἰούλιος), ἦταν ἡ κύρια ἐνασχόληση τῶν στηλῶν, ποὺ δίνουν ἕνα ἰδιαίτερο χρῶμα στὶς ἐφημερίδες, εἴτε «Πεννιὲς» τιτλοφοροῦνται, εἴτε «Εἰδησοῦ-

λες», εἴτε «Ἀνὰ τὴν πόλιν», ἢ ἀλλοιῶς. Ἔγραφε, λοιπόν, στὶς ἀρχὲς Ἰουλίου ὁ συντάκτης τῆς *Ἠπείρου: Γενικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ζωήν μας. Ἀνθρωποθάλασσα κάθε ἀπόγευμα στὰ θεάματα καὶ τὰ κέντρα. Τὸ βράδυ τὰ ἴδια καὶ χειρότερα καὶ ξενύχτια ποὺ σοῦ φεύγει τὸ μυαλό. Πότε κοιμοῦνται ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, μυστήριον! Ἡ ὥρα δυὸ μετὰ τὰ μεσάνυχτα καὶ τὰ κέντρα ἀκόμη ἀνοιχτά. Ἡ ὥρα τρεῖς ὑπάρχουν ἀκόμη ἀρκετὲς παρέες. Ὥρα τέσσερες ἀποφασίζουν νὰ κοιμηθοῦν καὶ στὶς πέντε πίνουν καφὲ στὰ μαγαζιὰ ποὺ ἀνοίγουν. Δὲν πιστεύω σὲ κανένα ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου νὰ ξενυχτᾶνε ὅπως σὲ τούτη ἐδῶ τὴν πόλη.* Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ξενύχτηδες συζητοῦσαν τὴ μέρα, μὲ τὶς ὧρες, τὰ πολιτικὰ προβλήματα τοῦ τόπου καὶ τὰ θέματα τῆς πόλης, στὰ μαγαζιά, στὰ καφενεῖα, στοὺς περιπάτους, στὰ κέντρα, ἔβρισκαν καιρὸ γιὰ ὅλα.- Ἡ Δικαιοσύνη στὰ Γιάννινα εἶχε βάλει στὸ μάτι τὶς μαῖες, ἐμπειρικὲς καὶ ἐπιστήμονες, ποὺ ἔκαναν ἐκτρώσεις. Ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες: *Καὶ ἄλλη μαῖα καταδιώκεται δ' ἔκτρωσιν. Ἡ ἱστορία αὐτὴ κατάντησε μιὰ πληγὴ γιὰ τὰ Γιάννινα. Καὶ φαίνεται δυστυχῶς πὼς δὲν ὑπάρχει κανένας τρόπος νὰ ληφθῇ μία σοβαρωτέρα πρόνοια...*- Ζητοῦσε τὴν ἐπέμβαση τῆς Χωροφυλακῆς ἡ *Ἤπειρος* (4-8-35) γιὰ νὰ ρυθμίσει τὴν ὥρα ἔναρξης τῶν ἀπογευματινῶν καὶ βραδυνῶν παραστάσεων σὲ θέατρα καὶ κινηματογράφους. Καὶ τοῦτο γιατὶ οἱ ἀπογευματινὲς παραστάσεις ἄρχιζαν κοντὰ στὶς δέκα καὶ οἱ βραδυνὲς τελείωναν στὶς δύο.- *Πέθανε* (ἀρχὲς Αὐγούστου) *καὶ ἐκηδεύθη σεμνοπρεπῶς ὁ ἔγκριτος συμπολίτης, ἐκ τῶν διακεκριμένων μελῶν τῆς κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων, Γ. Λάππας, ἀδελφὸς τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας κ. Ἰω. Λάππα.*- Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ συνδυασμοῦ τῶν *Βασιλοφρόνων* (Μεταξικῶν) στὶς ἐκλογές, πολλὰ στελέχη των καὶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς μετέχοντες στὸ ψηφοδέλτιο, μὲ δηλώσεις πρὸς τὴ Γενικὴ διοίκηση, γνώριζαν *ὅτι παύουσι νὰ ἔχωσι κάθε δεσμὸν πρὸς τὸ Μεταξικὸν κόμμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ἀποσκιρτήσει διὰ λόγους προσωπικῶν δυσαρεσκειῶν.*- Οἱ κομματικὲς ἐπεμβάσεις συνεχίζονταν σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Δημοσίου. Ἔντονη ἦταν ἡ ἀντίδραση τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλης, μηδὲ τῶν κυβερνητικῶν ἐξαιρουμένων, γιὰ τὴν ἄδικη -ἔτσι τὴ χαρακτήριζαν- ἀπόφαση τοῦ ὑπουργείου Παιδείας νὰ διαγράψει ἀπὸ τὸν πίνακα τῶν ἐπιτυχόντων στὴ μετεκπαίδευση δασκάλων, ὅλους τοὺς Ἠπειρῶτες. Εἶχαν ἐπέμβει καὶ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ νομοῦ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ τοπικὸς τύπος μεγαλοποίησε τὰ πράγματα. Ὁ πληρεξούσιος Κων. Σπέγγος, μὲ ἐπιστολή του στὴν *Ἤπειρο* (11-8-35) διέψευδε τὴν εἴδηση, δηλώνοντας ὅτι καμιὰ ἀπόφαση δὲν πῆρε τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας γιὰ ἀποκλεισμὸ τῶν Ἠπειρωτῶν δασκάλων γιὰ νὰ μείνουν -δῆθεν- κενὲς θέσεις τὶς ὁποῖες θὰ καταλάμβαναν συμπατριῶτες τοῦ ὑπουργοῦ. Οἱ ἀποτυχόντες ἀποκλείστηκαν, δήλωνε ὁ Σπέγγος, στὸν πίνακα τῶν ἐπιτυχόντων ὑπῆρχαν καὶ Ἠπειρῶτες. *Οὐδεὶς* (ἀπὸ τοὺς ἐπιτυχόντες) *εἶναι ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ κ. ὑπουργοῦ Παιδείας*, κατέληγε.- Ἔντονα ἀντέδρασε ἡ VIII μεραρχία (11-8-35) στὰ ὅσα εἶχε γράψει ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (9-8-35) πὼς ὁ ἐπιτελάρχης τῆς μεραρχίας τηλεγράφησε στὸ ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν ὅτι ὁ ὑποστράτηγος Μπακόπουλος, *ἦτο ἀνεπιθύμητος ὑπὸ τῆς Φρουρᾶς Ἰωαννίνων διότι δὲν κατεδίκασεν* (ὡς πρόεδρος Ἐκτάκτου στρατοδικείου) *εἰς θάνατον τοὺς Σαράφην, Τσιγάντεν κ.ἄ. Ὅλα τὰ ἀναγραφέντα εἰσὶν ἀνακριβῆ καὶ ἀνυπόστατα*, δήλωνε ἡ μεραρχία (ὑποστράτηγος Δημ. Πολίτης). Τὴ διάψευση δημοσίευσαν ὅλες οἱ ἐφη-

μερίδες καὶ ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, παρατηρώντας μόνον ὅτι τὴν εἴδηση ἔδωσε στὴν ἐφημερίδα πληρεξούσιος τοῦ νομοῦ, μὲ αὐτόγραφο σημείωμά του. Κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους τοῦ Χρηστοβασίλη θὰ τὸ εἶχε κάνει, ὁ Μπακόπουλος ἦταν γαμπρός του.- Μετὰ τὴν μετάθεση τοῦ Δ. Κωστούρη στὴν Ἀλεξάνδρεια, νέος πρόξενος τῆς Ἀλβανίας στὰ Γιάννινα, διορίστηκε ὁ Β. Γκέτσιος.- Συνεχίζονταν οἱ ἐργασίες γιὰ τὴν ἐγκατάσταση αὐτόματου τηλεφωνικοῦ κέντρου στὴν πόλη.- Στὶς 22-8-1935 πέθανε ὁ πρῶτος πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες, περισσότερο ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ἀφιέρωσαν πολλὲς στῆλες στὶς ἐθνικὲς προσφορές του. Ἀπὸ τὴ Γενικὴ διοίκηση Ἠπείρου ἐκδόθηκε ἡ παρακάτω διαταγή: *Συνεπείᾳ τοῦ ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ Παύλου Κουντουριώτου, διατελέσαντος Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἀπεφασίσθη ὅπως τηρηθῇ τριήμερον πένθος ἀπὸ σήμερον* (22-8-35). *Αὔριον, 23ην, ἡμέραν τῆς κηδείας, ἅπαντα τὰ Δημόσια καταστήματα, θέλουσιν ἀργήσῃ, μερίμνῃ δὲ τῶν κ.κ. προϊσταμένων, αἱ σημαῖαι τῶν Δημοσίων καταστημάτων θέλουσι παραμείνῃ, κατὰ τὸ τριήμερον πένθος μεσίστιοι.* Ἦταν οἱ τελευταῖες τιμὲς ὄχι μόνο πρὸς τὸν Π. Κουντουριώτη, ἀλλὰ καὶ στὴ *Δημοκρατία* ποὺ ψυχορραγοῦσε. Τὸν τελευταῖο πρόεδρό της, τὸν Ἀλ. Ζαΐμη, οἱ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες θὰ τὸν ἀποκαλοῦσαν ρίψασπη.- Ἡ 5η ἐμποροπανήγυρη ἄνοιξε στὶς 26 Αὐγούστου. Ἐκφράζονταν εὐχὲς ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες νὰ μὴν ἐπαληθευτοῦν οἱ δυσοίωνες προβλέψεις γιὰ ἀποτυχία της. Στὰ ἐγκαίνια χοροστάτησε ὁ ἴδιος Σπυρίδων.- *Γάμοι: Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν* (18-5-35) *ἐτελέσθησαν εἰς Μονοδένδριον μὲ πᾶσαν δυνατὴν μεγαλοπρέπειαν οἱ γάμοι τοῦ ἰατροῦ κ. Διαμαντῆ Ράπτη, μετὰ τῆς Δίδος Κούλας Βριζοπούλου. Παράνυμφος παρέστη ὁ πολιτευτὴς κ. Θρασ. Στέας. Τὸ ζεῦγος ἀνεχώρησε διὰ Παρισίους, ἵνα διέλθῃ τὸ μῆνα τοῦ μέλιτος* (*Ἠπειρωτικὸς ἀγών* (25-8-35). Ἤμουν στὸ γάμο αὐτὸ -ἡ νύφη ἦταν ἀπὸ τὸ χωριό μου- πάμπολλοι οἱ καλεσμένοι κι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν δυὸ χωριῶν...- Σὲ μακροσκελὴ ἐπιστολή του πρὸς τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (29-8-35) ὁ Βασίλης Μάκης (Πινδαῖος) μεμφόταν τοὺς διανοουμένους γιὰ τὴν ἀδράνειά τους καὶ ὑπογράμμιζε πὼς τὰ Γιάννινα περνοῦσαν περίοδο πνευματικῆς παρακμῆς. *Χίλια ἐρωτηματικά, ἀπευθυνόμενα στὴ σημερινὴ διανόηση τῆς Ἠπείρου* -ἔγραφε- *ποὺ εἶναι αἴσχος καὶ ντροπὴ νὰ φέρνῃ σήμερα τὸ ὄνομα «Ἠπειρωτικὴ διανόηση». Οἱ διανοούμενοι τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἠπείρου γιὰ νὰ βρίσκονται σὲ τάξη ὄχι μὲ τὴ συνείδησή τους, ἀλλὰ γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου, ἂς ἀλλάξουν καταγωγὴ καὶ ἂς ποῦν πὼς κατάγονται ἀπὸ ἕνα προσφυγικὸ συνοικισμὸ τῆς Ἀθήνας. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἠπει-*

Παῦλος Κουντουριώτης

ρώτου δὲν μᾶς ἀξίζει... Βέβαια ὁ Μάκης ἔβλεπε τὴν κατάσταση μέσα ἀπὸ τὰ ἀχόρταγα μάτια ἑνὸς νέου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὰ θέλει ὅλα, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει καὶ τὶς συνθῆκες τὶς πολιτικές, τὶς οἰκονομικές, κοινωνικὲς κ.ἄ. ποὺ ἐπικρατοῦσαν τὴν ἐποχὴ αὐτή. Ἦταν φυσικὸ ν' ἀτονήσουν, ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐπανάσταση καὶ τὶς ἐπιπτώσεις ποὺ εἶχε στὸν περισσότερο ἀπὸ τὸ μισὸ ἑλληνικὸ πληθυσμὸ -ἰδιαίτερα στὰ Γιάννινα τῶν ὁποίων οἱ πολίτες βρισκόταν ἰδεολογικὰ μὲ τὸ μέρος τῶν ἡττημένων-, ὕστερα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ δυσπραγία ποὺ μάστιζε μεγάλο τμῆμα τῶν Ἑλλήνων (ἂς ἐπαναληφθεῖ πὼς ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ φλέγοντα θέματα τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλης ἦταν ἂν τὸ καλαμπόκι εἰσαγωγῆς θὰ ἦταν ἐπαρκὲς καὶ φτηνό, ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*, μάλιστα τὸ θεωροῦσε ὡς τὸ πρῶτο πρόβλημα τῆς Ἠπείρου), ἂν λοιπόν, ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ μποροῦσαν νὰ ὑπάρχουν δυνατότητες ἀνάπτυξης πνευματικῆς κίνησης, ὁποιασδήποτε μορφῆς. Πραγματικὰ ὅλα εἶχαν ἀτονήσει. Ἡ *Λέσχη Ἰωαννίνων*, ὁ *Φιλολογικὸς ὅμιλος* κι ὅποιες ἄλλες πνευματικὲς ἑστίες ὑπῆρχαν εἶχαν ἀναστείλει τὶς δραστηριότητες. Οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις κυριαρχοῦσαν καὶ ἔδιναν τὸν τόνο τῆς ζωῆς παντοῦ...- Νέος ἐπιστήμονας: *Ὁ κ. Α. Σταματιάδης μετ' ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἔλαβε παραλλήλως πρὸς τὸ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τὸ δίπλωμα τῆς Φιλολογίας.*- *Ἀρραβῶνες: Ὁ Γεώργιος Νιάρος, καθηγητὴς Μαθηματικῶν καὶ ἡ Δὶς Ἐλευθερία Ζαρίμπα ἠρραβωνίσθησαν.*- Μὲ ἐπιχορήγηση τοῦ Δήμου Ἰωαννιτῶν, ὁ καθηγητὴς Δ. Εὐαγγελίδης, ἄρχισε ἀνασκαφὲς στὴ Δωδώνη. Τὰ εὑρήματά του ἦταν σημαντικὰ καὶ ἐναποτέθηκαν στὸ Δημοτικὸ Μουσεῖο. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, σχολίαζε: (17-9-35): *Ἡ προσπάθεια τοῦ καθηγητοῦ κ. Εὐαγγελίδου εἶναι ἀξία πάσης ἐξάρσεως, ὅπως ἐπίσης καὶ τοῦ Δήμου ἡ συμβολὴ εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Δωδώνης, εἶναι ἀξία παντὸς ἐπαίνου. Τὰ προχθεσινὰ εὑρήματα χύνουν νέον ἄπλετον φῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου μα. Συνάμα δὲ παρέχουν βάσιμον τὴν ἐλπίδα ἐξευρέσεως καὶ νέων τοιούτων σημαντικωτέρας ἀξίας διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς Δωδώνης.* Κι ἄλλα εὑρήματα ἔδωσε ἡ Δωδώνη σὲ μελλοντικὲς ἀνασκαφές. Ἀπὸ τὸ 1960 στὸ ἀρχαῖο θέατρο ἀκούστηκε καὶ πάλι ὁ τραγικὸς λόγος τῶν προγόνων, καὶ πολλὲς ὑποσχέσεις δόθηκαν ἀπὸ τότε γιὰ τὴν ἀναστήλωση τοῦ θεάτρου αὐτοῦ, ἀλλὰ τίποτε μέχρι σήμερα δὲν ἔγινε...- *Μετ' ἐκπλήξεως εἴδομεν προχθὲς* (*Κραυγή*, 16-9-35) *ἀνηρτημένην τὴν φωτογραφίαν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β΄ εἰς τὰ τυπογραφεῖα τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος», ἐνῶ εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ἰδίας ἐφημερίδος φα-*

Διαμαντὴς καὶ Κούλα Ράπτη
σὲ φωτογραφία τους ἀπὸ τὸ Παρίσι.

ντάξει ἀνηρτημένον τὸ πορτραῖτο τοῦ κ. Ἀλ. Μυλωνᾶ. Πῶς λοιπὸν νὰ χαρακτηρίσῃ κανεὶς τὴν στάσιν τῆς ἐφημερίδος αὐτῆς; Τί νὰ πρωτοπιστεύσῃ ἀπὸ τὴ διπρόσωπη αὐτὴ Ἐκάτη; Δὲν ὑπολείπεται παρὰ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ δύο προσωπεῖα μήπως ἐμφανισθῇ ἓν τρίτον... Ἡ καταγγελία ἔθιγε τὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* γιαυτὸ καὶ ἔσπευσε ν' ἀπαντήσει (17-9-35): *Μικροχαρὴς περιοδικὴ συνάδελφος τῶν μεγάλων φυσιογνωμιῶν, ἐν συνεχείᾳ τῶν θριαμβευτικῶν ἐπιτυχιῶν της, ἐσημείωσε χθὲς καὶ μίαν νέαν τοιαύτην, λαυράκι, ὅπως λέγεται εἰς τὴν δημοσιογραφίαν... Ἀνέγραψεν ὅτι εἰς τὰ τυπογραφεῖα τοῦ «Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος» εἶδε τὴν φωτογραφίαν ἑνὸς κυρίου ὑπογραφομένου Γεώργιος Β΄. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ τυπογραφεῖα μας ἐργάζεται δωδεκὰς ὁλόκληρος ἐργατῶν, ἡ ὁποία διὰ νὰ διασκεδάσῃ ἐκρέμασαν, ὅπως καὶ ἡμᾶς ἐπληροφόρησαν χθές, μίαν φωτογραφίαν τοῦ τέως Βασιλέως διὰ νὰ γελάσουν. Ἄλλωστε ἡ ἀνάρτησις ἐγένετο τῇ ἐπιμονῇ τοῦ διευθυντοῦ τῆς συναδέλφου, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς παρεχώρησε ταύτην. Αὐτὸ ἦταν ὅλο.* Δηλαδή. Ὁ Γρ. Σακκᾶς ἔδωσε στοὺς τυπογράφους τὴ φωτογραφία τοῦ Γεωργίου νὰ τὴν ἀναρτήσουν στὸ τυπογραφεῖο τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* καὶ ὕστερα ἔγραφε σχόλιο ἐναντίον τῆς ἐφημερίδας, γιὰ ν' ἀμφισβητήσει τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα τοῦ διευθυντῆ της... Τί νὰ σχολιάσεις;- Στὶς 21 Σεπτεμβρίου *μετὰ μεγίστης ἐπισημότητος καὶ μεγαλοπρεπείας* ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια δυὸ μεγάλων κέντρων στὴν Κεντρικὴ πλατεία: τοῦ καφεζυθοπωλείου ὁ *Παρθενὼν* καὶ τοῦ γαλακτοζαχαροπλαστείου ἡ *Δωδώνη*. Καὶ τὰ δυὸ κέντρα συνδέθηκαν γιὰ δεκάδες χρόνια μὲ τὴ ζωὴ τῆς πόλης. Οἱ παλιότεροι τὰ θυμοῦνται. Στὴ θέση τους κτίστηκε μεταγενέστερα τὸ μεγάλο συγκρότημα, ὅπου σήμερα ὁ κινηματογράφος *Τιτάνια*, τὸ *Βυζάντιον* κ.ἄ.- Τίτλος εἴδησης στὴν *Κραυγή*: *Ἀκαδημαϊκός*. Ὁ ἀναγνώστης διαβάζοντάς τον θὰ νόμιζε πὼς κάποιος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἶχε ἔρθει στὰ Γιάννινα. Λάθος. Ἐπρόκειτο γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γρ. Σακκᾶ, Εὐάγγελο, *ὁ ὁποῖος παρηκολούθησε ἐπὶ ἓν ἔτος σχεδὸν μαθήματα κοπτικῆς ἀνδρικῶν φορεμάτων ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Κρατικῇ Ἀκαδημίᾳ κοπτικῆς Ἀθηνῶν καὶ ἔλαβε δίπλωμα κοπτικῆς ἀρίστου Ἀκαδημαϊκοῦ...* Οἱ ἀπίθανοι, καὶ ὑπερθετικοῦ πάντοτε βαθμοῦ, τίτλοι τοῦ Σακκᾶ, ἦταν τὸ κύριο γνώρισμα τῶν δημοσιογραφικῶν του κειμένων. Θὰ ἀκολουθήσουν κι ἄλλα, ἀκόμα περισσότερο ἐκπληκτικά. Γιὰ νὰ σᾶς προϊδεάσω, σὲ ἐπίσημο προσφώνηση, θ' ἀποκαλοῦσε τὸ Γενικὸ διοικητὴ Ἠπείρου Κυρίμη -ἐπὶ δικτατορίας Μεταξᾶ- *Γκαῖριγκ τῆς Ἑλλάδος!!-* Ὁ Μιχαὴλ Διανέζης ἢ Ἀποστολίδης (τὸ ἐπίθετο αὐτὸ τὸ ἀμφισβητοῦσε ὁ ἴδιος) ὁ γνωστὸς ὡς Γαμβέττας τρελλὸς τῶν Ἰωαννίνων, ἀρρώστησε κι ὁ δήμαρχος φρόντισε νὰ μπεῖ στὸ Δημοτικὸ νοσοκομεῖο γιὰ θεραπεία. Μετὰ τὴν ἔξοδό του ὁ Γαμβέττας θεώρησε ὑποχρέωση νὰ στείλει εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ στὸ δήμαρχο, αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως, αὐτὸς ὁ ἄριστος ὀρθρογράφος, ἔκανε σημαντικὰ λάθη ποὺ ἐπισημάνθηκαν ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες. Μπορεῖ νὰ ἦταν τρελλὸς ὁ Γαμβέττας, συγκέντρωνε ὅμως τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου, κυρίως τῶν διανοούμενων, τὰ κείμενά του ἦταν ἄψογα. Ἡ *Κραυγὴ* ποὺ δημοσίευε τὴν ἐπιστολὴ (23-9-35), ὑπενθύμιζε ὅτι ὁ Γαμβέττας, ἦταν τελειόφοιτος τῆς Νομικῆς, συμμαθητὴς τῶν Δημ. Γούναρη καὶ Μιχ. Γούδα, ναύαρχου, ὅτι καταδιώχτηκε ἀπὸ τὸν ἀδελφό του, μεγαλοδικηγόρο ἑκατομμυριοῦχο καὶ πρώην βουλευτὴ Ἀθηνῶν κι ὅτι κλείστηκε στὸ ψυχιατρεῖο Κερκύρας ὡς ψυχοπαθής. Μετὰ τὴν ἔξοδό του, τὸ 1920, ἐγκαταστάθηκε

στὰ Γιάννινα, *ἔνθα καὶ διαμένει ἄνευ οὐδενὸς ἐπαγγέλματος*. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν στοιχείων ποὺ παραθέτει δὲν εἶμαι σίγουρος.- Ὁ *Ἠπειρώτης*, παλαιότερα ὄργανο ὁμάδας φιλελεύθερων βουλευτῶν καὶ πολιτευτῶν, Ἀλκ. Λούλη κλπ. μετονομάστηκε ἀργότερα σὲ *Νέον Ἠπειρώτην* δημοκρατικῶν ἀρχῶν κι ἀπὸ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου κυκλοφόρησε μὲ τὸν τίτλον *Πρωΐα*.- Στὶς 26-8-35 κυκλοφόρησε στὰ Γιάννινα ἡ *Ἐπαγγελματικὴ φωνή*, ὄργανο τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ βιοτεχνῶν.- Στὶς 13-8-35 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς νεοαναγερμένης ἑλληνικῆς *Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας*, τὴν ὁδὸ Σαμουήλ. Παραβρέθηκαν ὅλες οἱ ἀρχές, διοικητικές, δημοτικὲς καὶ στρατιωτικές, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς θρησκευτικές, ὁ μουφτὴς καὶ πολλοὶ ἐπώνυμοι Γιαννιῶτες.- Τρεῖς κινηματογράφοι λειτουργοῦσαν τὸ καλοκαίρι στὰ Γιάννινα: Τοῦ *Κουραμπᾶ*, ἡ *Γκλόρια* καὶ ἡ *Τιτάνια*. Ἡ τελευταία γιὰ πρώτη φορά, συγκέντρωνε ὅμως πολὺ κόσμο, γιατὶ ἔπαιζε καλὰ ἔργα τῆς τότε ἐποχῆς. Τὸ χειμώνα ὁ κινηματογράφος ἐγκαταστάθηκε στοῦ *Εὐστρατιάδη*.- *Ἀρραβῶνες:* Ὁ Ἀλέξανδρος Ρουσᾶς, βιβλιοδέτης καὶ ἡ Ἐλευθερία Τζώρτζη, ἀπὸ τὸ Γρεβενίτι, ἀρραβωνιάστηκαν (31-8-35). Τὴν ἴδια μέρα ἔγιναν οἱ γάμοι τοῦ τυπογράφου Γεωργίου Ρουσᾶ καὶ τῆς Περσεφόνης Μπλανογιάννη. Ἡ διακοπὴ τῶν πιστώσεων γιὰ τὰ ἔργα τῆς ὁδοποιΐας, ἔπληξε καὶ τὴν Ἤπειρο, μὲ συνέπεια ν' ἀνασταλεῖ ἡ κατασκευὴ τῶν ὁδῶν Ἰωαννίνων-Πραμάντων, Ἰωαννίνων-Κατσανοχωρίων καὶ Φιλιατῶν-Σαγιάδας. Ἡ κοινὴ γνώμη ἀναστατώθηκε. Ἡ *Ἤπειρος* (2-9-35) ἤλπιζε ὅτι αὐτὲς οἱ ἀποφάσεις δὲν θὰ ἴσχυαν κι ὅτι τα ἔργα θὰ συνεχίζονταν καὶ ἐπέκρινε τὴν ἀντιπολίτευση γιατὶ βρῆκε εὐκαιρία νὰ «δημαγωγήσει».- Γιὰ τὰ γεγονότα τῆς 9ης Σεπτεμβρίου οἱ *«Πεννιὲς» τῆς «Ἠπείρου»* σημείωναν (11-9-35): *Χθὲς τὸ πρωΐ θυμηθήκαμε παλιὲς ἔνδοξες μέρες. Κίνησης, συζήτησις, ἔξαψις τῶν πνευμάτων, χτυπήματα τῆς γροθιᾶς ἐπάνω στὰ τραπέζια τῶν καφενείων. Τέλος πάντων ὅλη ἡ ζωὴ ἐπῆρε τὴ γνώριμη ρωμέϊκη ὄψη της. Καὶ ἐνῶ ἡ συζήτησις γύρω ἀπὸ τὸ Πολιτειακόν, οἱ ὑποθέσεις διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως καὶ ὁ τόνος ποὺ παίρνουν ὅλα αὐτὰ συζητούμενα εἶναι πράγματα ἀρκετὰ εὐχάριστα καὶ διασκεδαστικά· ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη ἄποψις τοῦ πράγματος, ἡ ὁποία δὲν εἶναι καθόλου διασκεδαστική. Διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπολήξουν εἰς καμμίαν νέαν θύελλαν. Κύριος οἶδε ποίας ἐκτάσεως καὶ ποίων συνεπειῶν....* Ἀκόμα καὶ οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες, οἱ πιστὲς στὸν Τσαλδάρη, φοβοῦνταν τὶς προθέσεις τῶν φανατικῶν...- Τὸ θέμα τῶν μεταθέσεων τῶν καθηγητῶν καὶ δασκάλων -ἰδίως τῶν τελευταίων- ἀπασχόλησε γιὰ πολλὲς μέρες ὅλες τὶς ἐφημερίδες. Οἱ ἀντιπολιτευόμενες κατηγοροῦσαν τὴ Γενικὴ διοίκηση γιὰ τὸ *χορὸ τῶν μεταθέσεων*, οἱ κυβερνητικὲς μιλοῦσαν γιὰ περιορισμένης ἔκτασης μετακινήσεις. Οἱ τελευταῖες δὲν γίνονταν πιστευτές, γιατὶ οἱ μεταθέσεις, ἤρθαν, ὡς συνέχεια τῆς ἐκκαθάρισης τῶν δημόσιων ὑπηρεσιῶν καὶ ἐντάσσονταν στὴ λογική, ὅπως πίστευαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, τῆς ἐξυπηρέτησης κομματικῶν συμφερόντων. Ἦταν μοιραῖο στὸ θέμα νὰ ἐμπλακοῦν καὶ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ νομοῦ. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τοὺς κατηγοροῦσαν ὅτι ἐκμεταλλεύτηκαν τοὺς ὑπὸ μετάθεση γιὰ ἐξασφάλιση ψήφων. Οἱ ἀντιδράσεις, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα, οἱ πίνακες ποὺ εἶχαν σταλεῖ στὸ ὑπουργεῖο Παιδείας πρὸς ἔγκριση, νὰ ἐπιστραφοῦν στὴ Γενικὴ διοίκηση, μὲ πολλὲς μεταβολές. Ἡ κατηγορία σὲ βάρος τῶν πληρεξουσίων ὑποχρέωσαν τὸν εὔθικτο σὲ θέματα ἠθικῆς πληρεξούσιο Γ. Κωνσταντινίδη, νὰ καταδικάσει τὸν τρόπο μὲ

τὸν ὁποῖο ἔγιναν οἱ μεταθέσεις, νὰ ἐπικρίνει ὅμως δριμύτατα τοὺς σχολιασμοὺς τῶν ἐφημερίδων σὲ βάρος τῶν πληρεξουσίων. Ἔγραφε σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὴν Ἤπειρο (17-9-35): *Αἱ τελευταῖαι εἰς τὴν περιφέρειαν Ἰωαννίνων διδασκαλικαὶ μεταβολαί, ὧν τινες, προϊὸν ἀνεξηγήτων εἰσηγήσεων, σκέψεων καὶ σκοπῶν, ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς καὶ ἐνέβαλον εὔλογον εἰς τὸν διασκαλικὸν κόσμον τὴν σκέψιν καὶ βαθύτατον τὸ παράπονον ὅτι τελεῖ ὑπὸ ἀπηνῆ καὶ ἄδικον διωγμόν, ἐπὶ προφανεῖ ζημίᾳ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἔδωκαν πρὸς τούτοις ἀφορμὴν πρὸς δημιουργίαν ποικίλων φημῶν, ψιθύρων καὶ ὑπαινιγμῶν, σχετικῶν πρὸς τὴν ἐν προκειμένῳ δρᾶσιν καὶ ἀνάμιξιν τῶν πληρεξουσίων Ἰωαννίνων. Φορεὺς τῶν φημῶν καὶ ψιθύρων τούτων, ἡ ἐγχωρία ἐφημερὶς «Κῆρυξ», διετύπωσε συγκεκριμένην βαρυτάτην, συντριπτικὴν αὐτόχρημα μομφήν, θίγουσαν καιριότατα τὸ ἠθικὸν κῦρος τῶν πληρεξουσίων, ἀναγράψασα ὅτι οἱ πληρεξούσιοι Ἰωαννίνων, ὅπως εἰσηγηθῶσι καὶ ἐπιτύχωσι μεταθέσεις δημοδιδασκάλων, ἐχρηματίσθησαν παρὰ τῶν ἐνδιαφερομένων.* Ὁ Κωνσταντινίδης, ἀποκρούει τὴ βαρύτατη αὐτὴ κατηγορία, τὴ συντριπτικὴ σὲ βάρος τῶν πληρεξουσίων καὶ καλεῖ τοὺς συναδέλφους του ν' ἀντιδράσουν καὶ ν' ἀξιώσουν τὴ δικαστικὴ διερεύνηση τῶν φημῶν καὶ τῶν δημοσιευμάτων. Ἂν τυχόν, συνέχιζε, ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ τὴ διερεύνηση τῆς ὑπόθεσης, ὑπόνοια σὲ βάρος κάποιου πληρεξουσίου, *πρέπει νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀνεξίτηλος ὁ ἠθικὸς στιγματισμὸς καὶ κολασμός.* Στὶς 19-9-35 κοινοποιήθηκαν τελικὰ οἱ μεταθέσεις στοὺς ἐκπαιδευτικοὺς καὶ δημοσιεύτηκαν καὶ οἱ προαγωγὲς πολλῶν σὲ ἀνώτερους βαθμούς. Ἔντονη διαμαρτυρία γιὰ τὶς ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν πληρεξουσίων, σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῶν μεταθέσεων, διατύπωσε σὲ ἄρθρο του (Ἤπειρος, 21-9-35, τίτλος: *Οἱ σκώληκες*) κι ὁ πληρεξούσιος Σπ. Σούρλας: *Διαδοσίαι τινὲς* -ἔγραφε- *ἔχοντες δηλητήριον εἰς τὴν γλῶσσαν των, ταπεινοὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ ἦθος, ἐπωφελήθησαν τῆς ἀπουσίας τῶν πληρεξουσίων, διὰ νὰ ἐπιχύσουν ὅλην των τὴν χολὴν εἰς βάρος τῆς ἀξιοπρεπείας αὐτῶν καὶ ὡς πληρεξουσίων καὶ ὡς ἀτόμων, ψιθυρίζοντες ὁ εἷς εἰς τὸ οὖς τοῦ ἄλλου, ὑπὸ τύπον πάντοτε ἐμπιστευτικόν, ὅτι οἱ πληρεξούσιοι Ἰωαννίνων προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των ἐπὶ χρήμασι; Ἀλλὰ ποῖοι, τέλος, εἶναι οἱ κακοήθεις αὐτοί, οἱ ἀποτελοῦντες κοινωνικὴν γάγγραιναν καὶ δημόσιον κίνδυνον; Μήπως «Βενιζελικοὶ» ἢ μήπως «Λαϊκοὶ» ἐξ ἐκείνων, οἵτινες τὴν πολιτικήν των καριέραν ἐξαρτῶσιν ἐκ τῆς ἐξοντώσεως τῶν νῦν βουλευτῶν; Ἴσως τὸ ἐκτελεστικὸν ἀπόσπασμα νὰ εἶναι μικτόν... Ὁπωσδήποτε, ὅμως,* -κατέληγε- *καὶ ἀφοῦ ἡ συζήτησις ἐγενικεύθη πρὸς χάριν φίλων καὶ ἐχθρῶν, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ παρακαλέσω πάντα πολίτην, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἡμετέραν ἢ καὶ ἀντίπαλον παράταξιν, νὰ δηλώσῃ ἀνυπογράφως διὰ τῶν ἐφημερίδων, τὶς ἐκ τῶν πληρεξουσίων παρέσχε τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ὑπηρεσίας ἐπὶ χρήμασιν, ἵνα καὶ ἡμεῖς στιγματίσωμεν τοῦτον.* Μιὰ κουβέντα ἦταν αὐτή. Ποιὸς θὰ τολμοῦσε, μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἔντασης τῶν πολιτικῶν παθῶν καὶ τῶν ἀναμενόμενων ἐξελίξεων, νὰ κάνει μιὰ τέτοια καταγγελία; Ἕνα εἶναι βέβαιο: Οἱ βουλευτὲς στὸ θέμα τῶν μεταθέσεων τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ τότε καὶ σήμερα ἀκόμα δὲν χρηματίζονται, ἐνεργοῦν ὅμως, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, πρὸς ἄγραν ψήφων...- Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἱστορικὴ μελέτη ποὺ δημοσίευσε, σὲ συνέχειες στὴν Ἤπειρο (ἀπὸ 19-9-35) ὁ συνταξιοῦχος καθηγητὴς τῆς *Ζωσιμαίας σχολῆς* καὶ ἱστοριοδίφης Φιλ. Σαγκούνας μὲ τίτλο: *Ἡ δρᾶσις τῶν Ἠπει-*

ρωτῶν κατὰ τὸν ἀγῶνα 1912-13 καὶ ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.- Ξόανον, εἶχε ἀποκαλέσει, σὲ ἄρθρο του, μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 9ης Σεπτεμβρίου (14-9-35) ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* τὸ Ζαΐμη. *Ἡ Γενικὴ διοίκηση τοῦ ὑπέβαλε μήνυση ἐπὶ ἐξυβρίσει τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.* Δικάστηκε δυὸ μῆνες ἀργότερα στὴν Κέρκυρα κι ἀθωώθηκε.- Μὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν Δ. Γ. Χατζῆ τῆς *Ἠπείρου* (28-9-35), ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης τὸν ἐνημέρωνε γιὰ τὸ μνημόσυνο τοῦ Ἀλ. Πάλλη, τὸ εἶχε θίξει σὲ προηγούμενο σχόλιό της ἡ ἐφημερίδα: *Πρὸ καιροῦ ἔμαθα ἀπὸ τὸν σεβασμιώτατον μητροπολίτην, ὅτι ὁ Πάλλης ἀποθανὼν εἰς Ἀγγλίαν τὸν παρελθόντα Μάρτιον, ἄφησεν εἰς τοὺς υἱούς του ὡς τελευταίαν του ἐπιθυμίαν νὰ μεταφέρουν τὴν τέφραν του εἰς Ἰωάννινα καὶ νὰ τὴν ἐνταφιάσουν εἰς τὴν «Μονὴν Φιλανθρωπινῶν», παρὰ τὸν τάφον τῆς Ἀγγελικῆς, συζύγου τοῦ προγόνου του Μπαλάνου Πάλλη. Ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια τῶν Πάλληδων εἶναι ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας ἀρχοντικὰς τῶν Ἰωαννίνων, τῆς ὁποίας ἡ πολύμορφος δρᾶσις εἰς τὰ γράμματα, τὴν ἐπιστήμην, τὸ ἐμπόριον καὶ τὸν στρατὸν φθάνει μέχρι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, ἐθεώρησα καλὸν νὰ μὴ μείνῃ ἀπαρατήρητον τὸ γεγονὸς τῆς μεταφορᾶς τῆς τέφρας τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάλλη, τοῦ μεγάλου μεταφραστῆ τῆς «Ἰλιάδος» καὶ τοῦ δεινοῦ τῆς δημοτικῆς γλώσσης πρωταγωνιστοῦ, συνεχιστοῦ ἄλλωστε εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῶν μεγάλων γλωσσικῶν ἀγωνιστῶν πρωτοπόρων τοῦ Δημοτικισμοῦ Βηλαρᾶ καὶ Ψαλλίδα. Ἀνεκοίνωσα τὴν σκέψιν του ταύτην εἰς τὸν σεβασμιώτατον μητροπολίτην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ κατὰ τὴν μεταφορὰν τῆς τέφρας ἀπὸ τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον Πάλλην ἐπίσης, εἰς τὴν «Ζωσιμαίαν σχολὴν» ἕνα φιλολογικὸν μνημόσυνον εἰς τιμὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάλλη, διὰ νὰ δοθῇ εὐκαιρία καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα νὰ μάθουν τὴν πολυσχιδῆ δρᾶσιν τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου δημοτικιστοῦ καὶ λογοτέχνου Πάλλη, ἀφοῦ ἡ τελευταία του θέλησις ἦτο ἡ τέφρα του νὰ ταφῇ ἐδῶ κοντὰ εἰς τοὺς προγόνους του.* Τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο γιὰ τὸν Πάλλη ἔγινε τὴν Κυριακὴ τὸ πρωΐ, 6 Ὀκτωβρίου, στὴ *Ζωσιμαία σχολή*, μὲ ὁμιλητὴ τὸ Χρ. Σούλη, ποὺ ἀνέλυσε τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, ὁ ὁποῖος δὲ διατηροῦσε ἀπὸ καιρὸ καλὲς σχέσεις μὲ τὴν οἰκογένεια Σούλη, ἐξαιτίας τῶν φιλοβασιλικῶν αἰσθημάτων της, ἔγραψε τὸ ἑξῆς, εἰρωνικὸ σχόλιο: (9-10-35): *Ὁ λόγος ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Σούλη, γυμνασιάρχου, ἐκφωνηθεὶς εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς Σχολῆς, ἦτο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἄρτιος. Ὁ κ. Σούλης ἐξεσκόνισεν ἀρχεῖα καὶ μελέτας καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς φῶς ὅλην τὴν σειρὰν τῆς γενεᾶς τοῦ Πάλλη, ἀπὸ αἰώνων μέχρι σήμερον, ἀποσπάσας μάλιστα τὰ συγχαρητήρια τοῦ παρισταμένου υἱοῦ τοῦ Πάλλη, ὁ ὁποῖος ὡμολόγησεν ὅτι οὔτε αὐτὸς δὲν ἤξερεν τὴν σειρὰν τῆς οἰκογενείας του, ὅπως ὁ κ. Σούλης. Τοῦτο ὅμως δὲν μᾶς εἶπεν ὁ κ. Σούλης. Ἂν δηλαδὴ ὁ μακαρίτης Πάλλης ἦτο βασιλόφρων. Ἦτο μεγάλη παράλειψις.* Ὁ γυιὸς τοῦ Πάλλη, πραγματοποίησε τὴν τελευταία θέληση τοῦ πατέρα του. Ἔχτισε μνημεῖο στὸ Νησί, κοντὰ στὴ *Μονὴ Φιλανθρωπινῶν* καὶ ἐναπέθεσε τὴν τέφρα τοῦ πατέρα του.- Πολλὰ κρούσματα τύφου σημειώθηκαν τὸν τελευταῖο καιρὸ στὰ Γιάννινα, ἀνησύχησαν τὸν κόσμο καὶ τὶς ἀρχές. Θῦμα ἦταν καὶ μιὰ συγχωριανή μου, ἡ Ἄννα Γ. Σάρρου. Τὰ πηγάδια ἐξακολουθοῦσαν νὰ σκορποῦν τὸ θάνατο...- Οἱ ἐπαναστάσεις, τὰ ἐπακολουθήσαντα, τὸ Πολιτειακό, ὁ πόλεμος Ἰταλίας καὶ Ἀβησσυνίας, ὁ ἀγώνας γιὰ τὸν ἐπιούσιο, εἶχαν ἐπιδράσει ἀρνητικὰ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς πόλης. Ἡ *Λέσχη Ἰω-*

αννίνων σημείωνε ὑποτονικὴ παρουσία. *Ὁ Φιλολογικὸς ὅμιλος*, εἶχε πέσει σὲ νάρκη, τίποτα δὲν κουνιόταν. Μὲ τὴν ἔλευση τοῦ φθινοπώρου οἱ *Πεννιὲς* τῆς *Ἠπείρου* σημείωναν: *Ἡ «Λέσχη» ἑτοιμάζεται διὰ τὴν χειμερινὴν σαιζόν. Ἐννοεῖται ὅτι πολλαὶ ἐλπίδες ὑπάρχουν νὰ λείψουν αἱ γνωσταὶ ἀνοησίαι περὶ φιλολογικῶν διαγωνισμῶν καὶ λοιπῶν τοιούτων ἀερολογημάτων καὶ ἡ «Λέσχη» νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν σημαντικὸν ἄλλωστε ρόλον της τοῦ μοναδικοῦ καταφυγίου διὰ τὸν χειμῶνα.* Δὲν ξέρω ποιὰ ἔννοια ἔδινε ὁ γράφων στὴ λέξη «καταφύγιον», ἔχω ὅμως τὴν αἴσθηση ὅτι περιόριζε πολὺ τὴν ἀποστολὴ τῆς *Λέσχης*. Εὐτυχῶς ποὺ δὲν ἔγινε ἀποδεκτὴ ἡ πρόταση τῆς στήλης...- Ἀπὸ τὶς 3-10-35 ἡ Ἰταλία κήρυξε ἐπίσημα τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Ἀβησσυνίας, ὁ ἀνεπίσημος εἶχε ἀρχίσει πρὶν πολλοὺς μῆνες. Οἱ *Πεννιὲς* (9-10-35) σημείωναν: *Πολεμικὸς ἀναβρασμὸς εἰς ὅλα τὰ μέτωπα τῶν καφενείων! Κάτου ὁ χάρτης τῆς Ἀβησσυνίας καὶ δός του προβλέψεις. Ὁ Μουσολίνι, ἡ Ἀγγλιτέρα, ἡ Φραγκιὰ καὶ ὁ Σελασιέ, δὲν ἔχουν πλέον μυστικά, οὔτε ἠμποροῦν νὰ κρύψουν τίποτε. Τὰ ἀπεκάλυψεν ὅλα, μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν των, τὸ ἑλληνικὸν καφενεῖον. Τὶ τὰ θέλετε ὅμως! Ἡ πλάστιγξ τῶν συμπαθειῶν κλίνει ἀπολύτως πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σελασιέ. Οἱ Ἀβησσυνοὶ ἔγιναν συμπαθέστατοι τόσον, ὥστε, ἐὰν πιστεύσωμεν γνωστὸν δικηγόρον τῆς πόλεως, κάτοικον τῆς «Λέσχης», πρόκειται καὶ ἐδῶ νὰ καταρτισθῇ ἐθελοντικὸν σῶμα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἑνὸς τῶν πληρεξουσίων μας, τὸ ὁποῖον θὰ ἀναχωρήσῃ κατ' αὐτὰς πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἀβησσυνῶν...-* Μετὰ τὴν πίστωση τῶν 100.000 δρχ. ποὺ ψήφισε τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο καὶ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὶς ἀνασκαφὲς τῆς Δωδώνης, ἐνέκρινε κι ἄλλες 100.000 δρχ. στὶς 30-9-35 γιὰ τὴ διενέργεια ἀνασκαφῶν στὸ Ραδοτόβι. Οἱ ἀνασκαφὲς ἄρχισαν στὶς ἀρχὲς Ὀκτωβρίου ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Εὐαγγελίδη κι ὅπως ἔγινε γνωστὸ στὸ διάστημα μισῆς μόνο μέρας *ἀνεκαλύφθη τὸ λιθόστρωτον ἀρχαίας οἰκίας, ὡς καὶ μία πλὰξ μετ' ἐπιγραφῆς.* Ὁ καθηγητής, σὲ συνέντευξή του μὲ τοὺς δημοσιογράφους διατύπωσε τὴν πίστη του ὅτι μὲ τὶς ἀνασκαφὲς θ' ἀποκαλυφτεῖ παλιὰ Ἠπειρωτικὴ πόλη.- Νέος Ἀνώτερος διοικητὴς Χωροφυλακῆς Ἠπείρου διορίστηκε ὁ συνταγματάρχης Μιχαὴλ Οἰκονομόπουλος.

Γιαννιῶτες βυρσοδέψες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς ἐπανόδου τοῦ Γεωργίου, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλους ὁ Γ. Κονδύλης, βιάζονταν. Δυσπιστοῦσαν στὸν Τσαλδάρη, δὲν τοῦ εἶχαν ἐμπιστοσύνη. Ὁ Κονδύλης ἔδειχνε νὰ συμφωνεῖ ὅτι πρῶτο μέλημα τῆς κυβέρνησης ἦταν ἡ διεξαγωγὴ τοῦ δημοψηφίσματος, τὰ ἄλλα θάρχονταν μὲ τὴ σειρά τους. Στὰ παρασκήνια συνωμοτοῦσε μὲ τοὺς φανατικοὺς βασιλόφρονες ἀξιωματικούς, στὸ ὅτι ἦταν ἀναγκαῖο νὰ ψηφιστεῖ ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευση ἡ ἐπαναφορὰ τῆς *Βασιλείας* καὶ νὰ ἐπακολουθήσει τὸ δημοψήφισμα (τὸ ἴδιο εἶχε γίνει καὶ μὲ τὴν ἀνακήρυξη τῆς *Δημοκρατίας*. Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβανόταν...). Τοὺς *Βασιλόφρονες* βίαζαν καὶ τὰ γεγονότα, ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικά. Ὁ ἀνεπίσημος πόλεμος μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Αἰθιοπίας ποὺ διεξάγονταν μῆνες ὁλόκληρους, ἐπισημοποιήθηκε τὴν 3η Ὀκτωβρίου, παρὰ τὴν ἀντίδραση τῆς *Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν* ποὺ ἀπειλοῦσε τὴν Ἰταλία μὲ κυρώσεις, τὶς ὁποῖες τελικὰ ἐπέβαλε γιὰ νὰ γελοιοποιηθεῖ. Στὸ ἐσωτερικὸ ἡ κατάσταση εἶχε ἐκτραχυνθεῖ, ὕστερα ἀπὸ τὰ αἱματηρὰ γεγονότα τοῦ Ἡρακλείου, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Λευκάδας, ὅπου χύθηκε πολὺ αἷμα. Τὰ γεγονότα προκλήθηκαν ἀπὸ διεκδικήσεις τῶν ἐργαζομένων, μπορεῖ νὰ μὴν εἶχαν ἄμεση σχέση μὲ τὸ Πολιτειακό, συσσώρευαν ὅμως ἀντιθέσεις μεγάλων στρωμάτων λαοῦ κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς κυβέρνησης. Οἱ φανατικοὶ *Βασιλόφρονες* ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, πραγματικοὶ ἢ περιστασιακοί, δημιουργοῦσαν συνεχῶς ἐπεισόδια σὲ βάρος τῶν *Δημοκρατικῶν*, ἡ κατάσταση ἦταν ἐκρηκτική. Ὁ Τσαλδάρης, βλέποντας ὅτι τὰ γεγονότα πίεζαν, κάλεσε, στὶς 8-10-35 (δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατροπή του) τοὺς ἀνώτατους ἀξιωματικούς, ἀρχηγοὺς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, Παπάγο, Ρέπα, Οἰκονόμου καὶ Σακελλαρίου γιὰ νὰ τοὺς διαβεβαιώσει ὅτι θὰ εἰσηγόταν στὴν Ἐθνοσυνέλευση (στὶς 10 Ὀκτωβρίου) νὰ ψηφίσει τὴν ἐπαναφορὰ τῆς *Βασιλείας*. —

Ἀλέξανδρος Παπάγος

Μὴν τὸν πιστεύετε, ἔλεγε στοὺς ἴδιους ἀξιωματικοὺς ὁ Κονδύλης, *θὰ σᾶς γελάσει, θὰ βρεῖ μάλιστα τρόπο νὰ ἀναβάλει τὸ δημοψήφισμα.* Δὲν ἤθελαν περισσότερα οἱ ἡγέτες τοῦ στρατεύματος. Στὶς 10-10-35, οἱ τρεῖς ἀπ' αὐτούς, οἱ Παπάγος, Ρέππας καὶ Οἰκονόμου ἀνέτρεψαν τὴν κυβέρνηση στὶς 11 τὸ πρωΐ. Σταμάτησαν τὸ αὐτοκίνητο τοῦ Τσαλδάρη, καθὼς πήγαινε στὸ γραφεῖο του, καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ συγκαλέσει ἀμέσως τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο, στὸ σπίτι του στὴν Κηφισιά. Ἐκεῖ διαπίστωσε, μετὰ καὶ τὸν τραυματισμὸ τοῦ ἐμπίστου του ἀντιστρατήγου Παπαναγιωτάκου, ὅτι δὲν εἶχε καμιὰ δυνατότητα νὰ καταστείλη τὸ πραξικόπημα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑποχρεώθηκε νὰ παραιτηθεῖ. Ἀμέσως ὁ Κονδύλης, ἐξουσιοδοτήθηκε ἀπὸ τὴν *Ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπή,* ἡ ὁποία εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὸ ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν, περιμένοντας τὶς ἀποφάσεις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, νὰ σχηματίσει κυβέρνηση. Ταυτόχρονα οἱ πραξικοπηματίες κήρυξαν τὸν στρατιωτικὸ νόμο. Ἡ νέα ὑπὸ τὸν Κονδύλη κυβέρνηση (συμμετεῖχε σ' αὐτὴ καὶ ὁ Ἀ. Σλήμαν ὡς ὑπουργὸς Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου) ἐμφανίστηκε στὴν Ἐθνοσυνέλευση στὶς 10 Ὀκτωβρίου, δὲν ὁρκίστηκε στὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖο δὲν εἶχε ἀκόμα καταργηθεῖ καί, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Τσαλδάρη, μὲ τὴν ψήφο 82 μόνο πληρεξουσίων, (οἱ 165 ἀκολούθησαν τὸν Τσαλδάρη καὶ ἔφυγαν μαζί του ἀπὸ τὴ Βουλή, μετὰ τὴν ἀγόρευσή του) ἐπέβαλε τὴν ἔγκριση ψηφίσματος, τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ὁποίου ἦταν: Κατάργηση τῆς ἀβασίλευτης Δημοκρατίας, διεξαγωγὴ δημοψηφίσματος στὶς 3-11-35, ἀνάθεση τῆς ἀντιβασιλείας στὸν Κονδύλη καὶ ἐπαναφορὰ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911. Ὁ βασιλιὰς στὸ Λονδίνο δήλωνε πὼς δὲ θὰ γύριζε στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ τὸ δημοψήφισμα...

Ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου Ἄγγελος Σλῆμαν.

Ἡ ἀντίδραση τῶν *Δημοκρατικῶν* κομμάτων, καθὼς καὶ τῶν ἐφημερίδων ποὺ τοὺς ἐξέφραζαν, ἐξαιτίας τῆς κήρυξης τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου ἦταν περιορισμένες. *Φῆμες κυκλοφοροῦσαν γιὰ μεγάλης ἔκτασης συλλήψεις, ἀκόμα καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν.* Στὰ Γιάννινα, ὅπως ἔγινε καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, μὲ βάση τὴ διαταγὴ τοῦ Κονδύλη, ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας Δ. Πολίτης ἀνακοίνωσε, (10-10-35) ὅτι ἀπαγορευόταν: 1) *Πᾶσα συνάθροισις, εἴτε ἐν Δημοσίῳ, εἴτε ἐν κλειστῷ χώρῳ.* 2) *Ἡ ἀνακοίνωσις ἢ δημοσίευσις πληροφοριῶν καθ' οἱονδήποτε τρόπον γιγνομένων καὶ στρε-*

φομένων κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους καὶ τῆς δημοσίας τάξεως. 3) Ἡ κυκλοφορία τῶν πολιτῶν καὶ ἡ λειτουργία τῶν δημοσίων κέντρων πέραν τῆς 23ης ὥρας. Μὲ πολλοὺς δισταγμοὺς ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* κυκλοφόρησε τὸ ἀπόγευμα τῆς 10ης παράρτημα, στηριζόμενο ὄχι σὲ ἀνταποκρίσεις, ἀλλὰ σὲ *ἐπιμόνους πληροφορίας ἐξ Ἀθηνῶν.* Σ' αὐτὸ δημοσίευε μερικὰ ὀνόματα τῆς νέας ὑπὸ τὸν Κονδύλη κυβέρνησης καὶ διέψευδε τὴ σύλληψη τῶν δημοκρατικῶν ἀρχηγῶν. Τὴν τελευταία στιγμὴ περιέλαβε στὸ παράρτημα κι ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ποὺ ἐπιβεβαίωνε τὶς πληροφορίες καὶ συμπλήρωνε τὸν κατάλογο τῶν νέων ὑπουργῶν. Οἱ διευθυντὲς τῶν ἐφημερίδων εἰδοποιήθηκαν τὸ ἀπόγευμα τῆς 10ης ἀπὸ τὴ μεραρχία ὅτι *ἰσχύοντος τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ ἀνασταλέντων τῶν περὶ ἐλευθεροτυπίας ἄρθρων τοῦ συντάγματος, θὰ ἐνεργῆται προληπτικὴ λογοκρισία ἐπὶ τῶν ἐφημερίδων.* Κάπως καλλίτερα ἐνημερωμένη ἡ *Ἤπειρος* ἔγραφε (11-10-35): *Αἱ ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς χθὲς κυκλοφοροῦσαι ἐπίμονοι διαδόσεις περὶ ἀνατροπῆς τῆς κυβερνήσεως Τσαλδάρη καὶ σχηματισμοῦ ἑτέρας ὑπὸ τὸν κ. Κονδύλην, ἐπαλήθευσαν ἀπολύτως... Ποιὰ θὰ εἶναι ἡ ἐξέλιξις τῆς καταστάσεως, δὲν δυνάμεθα νὰ προϊδωμεν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ εὐχὴ ὅλου τοῦ κουρασμένου λαοῦ, ἀπὸ τὴν τόσην ἀνωμαλίαν καὶ ἐκκρεμότητα, θὰ ἦτο ὅπως ἀποφευχθῶσαι νέαι περιπέτειαι εἰς τὰς ὁποίας δὲν θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀνθέξωμεν περισσότερον...* Τὴν ἴδια μέρα τοῦ πραξικοπήματος (10-10-35), ἡ ἴδια ἐφημερίδα, δημοσίευε ἄρθρο μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο: *Ἐναντίον πάσης πραξικοπηματικῆς λύσεως...* Ἀργότερα θὰ ἀναγκαζόταν νὰ προσαρμοστεῖ στὴν κατάσταση...

Οἱ ἐπιπτώσεις, στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, γιὰ τὴν Ἤπειρο ἦταν ἡ ἀντικατάσταση τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Λ. Τσώκου, καθὼς καὶ ἡ παραίτηση τοῦ γενικοῦ γραμματέα Κ. Σταυροπούλου. Ὁ ἴδιος ὁ Τσῶκος σὲ ἀνακοίνωσή του μιλοῦσε γιὰ παραίτηση, ἀφοῦ ἡ κυβέρνηση Τσαλδάρη, τῆς ὁποίας ἦταν μέλος, δὲν ὑπῆρχε πιά. Τόσο γιὰ τὸν Τσῶκο, ὅσο καὶ γιὰ τὸ Σταυρόπουλο, ἡ *Ἤπειρος* ἀφιέρωσε ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα καὶ σχόλια (12 καὶ 15-10-35). Οἱ ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου γιὰ τὶς δημοκρατικὲς ἐφημερίδες δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν. Ὁ *Κῆρυξ* κι ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ὑποχρεώθηκαν νὰ διακόψουν τὴν ἔκδοσή τους γιὰ ἕνα μήνα, μὲ ἀπόφαση τοῦ ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν. Πόσο ἀδιάβλητο μποροῦσε νὰ ἦταν τὸ δημοψήφισμα τῆς 3ης Νοεμβρίου, χωρὶς τὴν κυκλοφορία δημοκρατικῶν ἐφημερίδων, μόνο ὁ Κονδύλης τὸ ἤξερε... Ἀπὸ τὶς ἑβδομαδιαῖες ἐφημερίδες ἡ *Κραυγὴ* πανηγύριζε γιὰ τὴν κυβερνητικὴ μεταβολὴ καὶ γιὰ τὴ βέβαιη ἐπιστροφὴ τοῦ Γεωργίου, σὲ σειρὰ ἄρθρων. Πανηγύρισε καὶ γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση Σταυροπούλου, τοῦ ὁποίου τόσον καιρὸ ζητοῦσε τὴν παραίτηση: *Ἡ παραίτησίς του ἀσμένως ἐγένετο δεκτή. Ἦτο καιρὸς πλέον ἡ Ἤπειρος νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ κομματαρχίσκου τούτου καὶ νὰ ἀναπνεύσῃ. Ὥρα του καλή!* (14-10-35).

Μάταια περίμενε ὅλο τὸ καλοκαίρι ὁ Πέτρος Κωστίδης τὴν ἄφιξη τοῦ ἐγγονοῦ του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ὁ εὔελπις εἶχε ἐμπλακεῖ ἄθελά του στὰ γρανάζια τῆς τρέχουσας ἀνώμαλης πολιτικῆς καὶ πολιτειακῆς κατάστασης, ζήτησε ἐπανειλημένα ἄδεια, δὲν τοῦ τὴν ἔδωσαν. Οἱ ἀνάγκες τοῦ στρατεύματος δὲν τὸ ἐπέτρεπαν, τοῦ ἀπαντοῦσαν. Ὁ Πετράκης πείσμωνε, τάβαζε κι αὐτὸς μὲ τὸ Βενιζέλο ποὺ εἶχε γίνει αἰτία ὅλης αὐτῆς τῆς ἀναστάτωσης, ὄχι μόνο τῆς δικῆς του ζωῆς ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων. Περίμενε τώρα τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ βασιλιᾶ, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ ἡσύχαζαν τὰ πράγματα. Βέβαια «ἀνάγκα καὶ θεοὶ πείθονται». Πῶς ὅμως νὰ ἠρεμήσει τὴν ἀναστατωμένη καρδιά του, ποὺ φλεγόταν ἀπὸ ἔρωτα καὶ δὲν ἤθελε νὰ πειθαρχήσει στὴ λογικὴ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἀπαγόρευσης τῆς διοίκησης τῆς Σχολῆς γιὰ χορήγηση ἀδειῶν; Ἐκεῖ πάνω, στὰ Γιάννινα, ἤξερε πὼς τὸν περίμενε μιὰ ἄλλη καρδιά, τὸ ἴδιο γεμάτη ἔρωτα, ὅπως ἡ δική του· τὸν περίμενε ἡ Θάλεια, εἶχε μῆνες νὰ τὴ δεῖ, ἡ καθημερινὴ ἀλληλογραφία μαζί της γιγάντωνε τὸ αἴσθημά του, τὸν ὁδηγοῦσε συχνὰ σὲ ἐκρήξεις, ἀνεξήγητες γιὰ τοὺς συμμαθητές του. Ὕστερα σκεφτόταν καὶ τὸν καλότατο παπού του, ἤξερε μὲ πόση ἀνυπομονησία περίμενε τὴν ἐπάνοδό του, ἦταν βέβαιος πὼς θὰ τοῦ πρόσφερε μέγιστη χαρά, κι ὁ ἴδιος ὅμως εἶχε τὴν ἀνάγκη του. —*Θάρθει ὁ βασιλιὰς καὶ θὰ μᾶς δώσουν ἄδειες*, τούλεγαν οἱ ἄλλοι. Δὲν τὸν παρηγοροῦσαν οἱ διαβεβαιώσεις τους, ἦταν καλοκαίρι καὶ ἔνοιωθε πὼς θὰ περνοῦσαν ἀκόμα μῆνες γιὰ νὰ γυρίσει ὁ βασιλιάς...

Τὰ ἴδια αἰσθήματα, ἀνησυχία κι ἀπογοήτευση, ἐπικρατοῦσαν καὶ στὸ σπίτι τοῦ Κωστίδη. Προπαντὸς ὁ Πέτρος καὶ ἡ Θάλεια δὲν ἔβρισκαν ἡσυχία. Ὁ καιρὸς ἦταν καλός, ὅμως ὁ Πέτρος δὲν εἶχε διάθεση νὰ πάει πουθενά. Σπάνια ἔβγαινε καὶ πήγαινε στὸ μαγαζί, κάποτε ἦταν ὅλη του ἡ ζωή, τώρα δὲν τὸν τραβοῦσε. Ἔπειτα, δὲν ἤθελε νάχει συναντήσεις μὲ πελάτες ποὺ ξανοίγονταν σὲ πολιτικὲς συζητήσεις, μιλοῦσαν γιὰ τὴ *Δημοκρατία* καὶ τὴ *Βασιλεία*, ὁλόκληρες διαλέξεις ἔστηναν. Διαισθανόταν ὅτι τὸ Πολιτειακὸ εἶχε πιὰ κλείσει, ὁ βασιλιὰς θὰ γύριζε, καμιὰ δύναμη δὲ μποροῦσε νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐπιστροφή του. Ἀφοῦ ὁ Βενιζέλος εἶχε νικηθεῖ καὶ σερνόταν ἐξόριστος στὸ ἐξωτερικό, οἱ ἀντιβενιζελικοὶ θάφερναν τὸ βασιλιά. Ὁ ἀντιβενιζελισμὸς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἔναρξης τοῦ Διχασμοῦ εἶχε ταυτιστεῖ μὲ τὴ *Βασιλεία*, δὲν θὰ τὴν πρόδινε τώρα. Διάβαζε τὰ ἄρθρα τῶν δημοκρατικῶν γιαννιώτικων ἐφημερίδων καὶ τὰ χείλη του συσπόταν σ' ἕνα πικρὸ χαμόγελο. —*Τὰ πιστεύουν αὐτὰ ποὺ γράφουν* -ἀναλογιζόταν- *ἢ ξεγελοῦν τὸν κόσμο; Τυφλοὶ εἶναι; Δὲν βλέπουν πὼς οἱ ἄλλοι εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ φέρουν τὸ βασιλιὰ μὲ κάθε τρόπο; Θὰ τοὺς ἐμποδίσουν αὐτοὶ μὲ τὰ ἄρθρα καὶ τὶς ὀργανώσεις τῶν ἐπιτροπῶν ἀγῶνα γιὰ τὴ Δημοκρατία; Ὅσο βοήθησε ἡ «Δημοκρατικὴ ἄμυνα» τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου, ἄλλο τόσο θὰ βοηθήσουν κι αὐτὲς οἱ ἐπιτροπὲς στὴ ματαίωση τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς Βασιλείας. Δὲ λέω* -συνέχιζε τὸν ἐσωτερικό του διάλογο- *χρειάζεται νὰ ἐμψυ-*

*χώνουν τοὺς πολίτες ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὴ Δημοκρατία, ἀλλὰ τί ἀντίκτυπο θάχει τὸ σύνθημα ποὺ σὲ κύριο ἄρθρο της «Δημοκρατία ἢ θάνατος», σάλπιζε ἡ «Ἀγροτικὴ ἠχώ»; Δὲν καταλάβαινε πὼς μποροῦσε νὰ ὁδηγήσει σὲ ἀλληλοσπαραγμό; Καὶ σὲ μιὰ τέτοια ἀναμέτρηση ποιὸς θάβγαινε νικητής; Αὐτοὶ ποὺ εἶχαν τὸ στρατὸ μὲ τὸ μέρος τους, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ βασιλιά, ἢ οἱ ἄοπλοι Δημοκρατικοί; Πῶς φανατίζουν τὸν κόσμο χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἐλπίδα; ...*Αὐτὰ τοῦ ἔρχονταν στὸ νοῦ κάθε φορὰ ποὺ σκεφτόταν νὰ πάει στὸ μαγαζί, θαρχόταν ἐκεῖ ὁ Βάντζιος καὶ θὰ τοῦ ἄρχιζε τὴν κατήχηση, ἤξερε πὼς δὲ μποροῦσε νὰ τὰ βγάλει πέρα μαζί του, ἦταν δεινὸς χειριστὴς τοῦ λόγου καὶ ἱκανὸς νὰ ἀνατρέπει τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἄλλων καὶ νὰ πείθει. Ἀλλὰ ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε νὰ πειστεῖ. Μετροῦσε τὰ πράγματα μὲ τὴ λογική, ὄχι μὲ τὸ συναίσθημα, ἦταν προσγειωμένος, ἀπεχθανόταν τὰ μεγάλα λογια, ποὺ ἴσως ὁδηγοῦσαν σὲ συμφορές... Εἶχε ὑποταχτεῖ στὴ μοίρα τῆς λογικῆς ἑρμηνείας τῶν γεγονότων, εἶχε συμβιβαστεῖ. Κάποτε ἐπαναστατοῦσε γιαυτό, θυμόταν τὴν ἀγωνιστικὴ διάθεση τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, θυμόταν καὶ τὴ θυσία τοῦ Βασίλη καὶ ἔνοιωθε τύψεις. Γρήγορα τὸν προσγείωνε ἡ πραγματικότητα καὶ ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἦταν ραγδαία...

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση τῆς Θάλειας ἡ ἀπουσία τοῦ Πετράκη ἦταν καταλυτική. Ἔνοιωθε σὰν τὸ ψάρι ἔξω ἀπὸ τὸ νερό. Τίποτα δὲν τὴν ἱκανοποιοῦσε, οὔτε κὰν τὰ γράμματα ποὺ καθημερινὰ τῆς ἔφερνε ὁ ταχυδρόμος· ἤθελε τὸν ἴδιο τὸν Πετράκη, τὰ ἄλλα ἦταν ὑποκατάστατα· γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ τὴν ἱκανοποιοῦσαν αὐτά, γιατὶ ὑπῆρχε ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναμονῆς. Τώρα ποὺ κι αὐτὴ ἔσβησε, ἦταν σὰ νάχασε ὅλα τὰ στηρίγματα γύρω της. Ἄρχιζε μιὰ δουλειά, τὴν ἄφηνε, ἔπιανε ἄλλη, τίποτα δὲν τελείωνε. Ἀκόμα καὶ στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ ἦταν ἐκτεθειμένη στὰ μάτια τῶν διαβατῶν, δὲν ἔπαιρνε καμιὰ προφύλαξη γιὰ νὰ κρύψει ὅσα τὴ βασάνιζαν. Ἄρχιζε νὰ σκουπίζει κι ἀπότομα σταματοῦσε, σηκωνόταν ὄρθια κι ἔμενε ἐκεῖ σὰν στήλη ἅλατος. Ὁ νοῦς της ἔτρεχε στὸν ἀγαπημένο της, ποῦ ἦταν, τί ἔκανε, πῶς περνοῦσε τὴ μέρα του, κινδύνευε ἀπὸ νέες ἀνωμαλίες; Οἱ ἐφημερίδες ἔγραφαν πολλά, μεγαλοποιοῦσαν τὰ γεγονότα, πῶς θὰ προφυλασσόταν ὁ Πετράκης ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ τὸν τριγυρνοῦσαν; Οἱ περαστικοὶ σταματοῦσαν καθὼς τὴν ἔβλεπαν νὰ στέκεται ἀλύγιστη τὴ μέση τῆς αὐλῆς, δὲν τῆς μιλοῦσαν, καταλάβαιναν πὼς κάτι τῆς συνέβαινε, οἱ περισσότεροι πίστευαν πὼς ὁ νοῦς τῆς κοπέλλας ἔτρεχε στὸ καμμένο σπίτι καὶ στὸ φριχτὸ θάνατο τῶν δικῶν της, ὅλοι ἤξεραν τὸ δράμα της, σήκωναν τοὺς ὤμους τους καὶ προχωροῦσαν... Κάποτε τὴν ἔπιανε σ' αὐτὴ τὴ στάση ἡ θειά της ἡ Εἰρήνη, ἔβαζε τὶς φωνές, τὴν ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ χέρι κι ἀνέβαιναν στὸ δωμάτιό της, κι ἐκεῖ ἄρχιζε τὶς συμβουλὲς καὶ τὶς νουθεσίες. — *Τί θέλεις τώρα; Νὰ γίνουμε ρεζίλι στὸν κόσμο; Ναί, δὲν ἔρχεται ὁ Πετράκης, κι ἐγὼ λυποῦμαι ὅσο δὲν φαντάζεσαι καὶ τοῦ ἀφέντη τοῦ κόστισε πο-*

λύ, τὸν περίμενε πῶς καὶ πῶς, δὲν κάνει ὅμως ἔτσι, κρατάει τὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του, ἐσὺ θὰ γίνεις βούκινο, ἔτσι ποὺ συμπεριφέρεσαι... Ἀντὶ νὰ ἠρεμοῦν τὴ Θάλεια τὰ λόγια τῆς θείας της, τὴν ἐξαγρίωναν... *—Μὰ δὲν καταλαβαίνεις τίποτα ἐσύ;* φώναζε. *Αὐτὴ ἡ καρδιὰ κοντεύει νὰ σπάσει ἀπὸ τὴν ἀγωνία, δὲ μπορῶ νὰ τὴ συγκρατήσω θεία μου, τὸ μυαλό μου στὸν Πετράκη πετάει, πῶς νὰ συγκεντρωθῶ;..* Σταμάτησε, ἡ θεία ἦταν ἕτοιμη νὰ τῆς ἀπαντήσει, ἡ Θάλεια τὴν πρόλαβε: *—Λυώνω ἀπὸ ἔρωτα, δὲν τὸ καταλαβαίνεις;* ψιθύρισε, *ἐσὺ δὲν ἀγάπησες ποτέ...* Εἶδε τὸ πρόσωπο τῆς θείας της νὰ παραμορφώνεται. Ἡ ἀνεψιά της εἶχε ἀναξέσει παλιὰ πληγὴ καὶ τὴν ἔκανε ἀπότομα νὰ αἱμορραγήσει... *—Ἀγαπημένο μου παιδί,* μουρμούρισε, ἀνάμεσα σ' ἀναφυλητά, *μὴ μοῦ μιλήσεις ἄλλη φορὰ γιαυτό, καὶ νὰ σοῦ πῶ δὲ θὰ καταλάβεις, ἄλλη ἡ ζωὴ ἡ δική μας, ἄλλη τώρα ἡ δική σας. Τὰ αἰσθήματά μας τὰ διπλοκλειδώναμε τότε, νὰ μὴ καταλάβουν οἱ ἄλλοι τὶ μᾶς συνέβαινε, ὁ ἔρωτάς μας ἦταν βουβός, κάποτε μᾶς κατάτρωγε τὰ σωθικά, μερικὲς τὸν πλήρωναν μὲ τὴ ζωή τους... Ὅσο γιὰ μένα...* Νέο ποτάμι ἀπὸ δάκρυα κύλησε ἀπὸ τὰ μάτια της, δὲν τὴν ἄφησε νὰ συνεχίσει. Ἡ Θάλεια ἔτρεξε κοντά της, τὴν ἀγκάλιασε καὶ τῆς ζήτησε συγγνώμη. *—Δὲν ἤθελα νὰ σὲ πληγώσω θεία μου, αὐτὴ ἡ ἀπογοήτευση μὲ ξετρελλαίνει, δὲν ξέρω τὶ λέω... Συγχώρεσέ με...*

Ἡ ζωὴ βέβαια τραβοῦσε τὸ δρόμο της, χωρὶς νὰ στέκεται στὶς ἔγνοιες τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Θάλειας, χωρὶς νὰ λογαριάζει τὰ βάσανα τῶν ἀνθρώπων. Φῆμες γιὰ νέα κινήματα, θὰ γίνει ἢ ὄχι δημοψήφισμα, οἱ Ἰταλοὶ θ' ἀψηφήσουν τὴν Εὐρώπη καὶ θὰ χτυπήσουν τὴν Ἀβησσυνία, ὅσοι δὲν εἶχαν δουλειές, προπαντὸς οἱ συνταξιοῦχοι, γέμιζαν τὰ καφενεῖα, ἔπιναν τὸν καφέ τους, διαβάζοντας καὶ τὴν ἐφημερίδα ποὺ τοὺς ἔφερνε τὸ γκαρσόνι, ὅποια περίσσευε, καὶ ὕστερα ἄρχιζαν ἀτέλειωτες συζητήσεις γιὰ ὅλα, ἄκρη δὲν ἔβρισκαν. Ὁ Πέτρος ποτὲ δὲν πήγαινε σὲ καφενεῖο, κι ἂς ἀγωνιζόταν χρόνια τώρα, νὰ τὸν παρασύρει ἐκεῖ ὁ φίλος του ὁ Βάντζιος. *—Δὲ μοῦ ταιριάζει ἡ ἀτμόσφαιρά του,* ἀπαντοῦσε ὁ Πέτρος, *ἐγὼ θέλω νὰ μυρίζω τυρί, κασέρι, μανούρι, σαρδέλα, ρέγγα, μπακαλιάρο, ὄχι καπνοὺς τσιγάρων καὶ ναργιλέδων,* μερικὰ καφενεῖα τοὺς χρησιμοποιοῦσαν ἀκόμα... Κάποιες χαρὲς τοῦ πρόσφεραν οἱ παραστάσεις τῶν σχολείων ἰδιαίτερα ἐκεῖνες, στὶς ὁποῖες ἔπαιρνε μέρος καὶ ἡ ἐγγονή του ἡ Ἑλενίτσα. Τὸν ἀνακούφιζαν καὶ οἱ μικροὶ περίπατοι στὴ λίμνη, τὸν ἔπαιρνε τὸ ἀμάξι ἀπὸ τὸ σπίτι τὸ πρωῒ καὶ τὸ μεσημέρι τὸν γύριζε... Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ μπαστουνιοῦ περπατοῦσε στὸν περιφερειακὸ τῆς λίμνης, ὕστερα γύριζε καὶ καθόταν σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πρόχειρα καθίσματα ποὺ εἶχε στήσει ὁ δήμαρχος, δὲ χόρταινε νὰ κοιτάζει τὴν ἤρεμη λίμνη, τὸ νησὶ καὶ τὶς πλαγιὲς τοῦ Μιτσικελιοῦ, κατάξερες τότε, χωρὶς πράσινο. Χωρὶς νὰ θέλει, ἔτσι γίνεται πάντα μὲ τοὺς ἀνθρώπους κάποιας ἡλικίας, ἔπεφτε στὴν ἀναπόληση. Ὁ νοῦς του γύριζε στὰ περασμένα, ἄρχιζε ἀπὸ τὰ πολὺ παλιά, ὡς τὰ πρόσφατα, αὐτὰ ποὺ τόση ἀνα-

στάτωση δημιούργησαν ὄχι μόνο στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκογένειά του. Σταματοῦσε ὥρα πολλὴ στὸν Πετράκη, δὲ μποροῦσε νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὴν ἀπουσία του, φέτος τὸν εἶχε ἀνάγκη περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Παρηγοριόταν κάπως μὲ τὸν ἐρχομὸ τῆς οἰκογένειας τοῦ Νίκου, τοὺς μήνυσαν ὅτι θάρχονταν τὸν Αὔγουστο, ἦταν ἀκόμα ἀπασχολημένος μὲ τὰ ὑφηγητικά του καθήκοντα.

Ὅταν μιὰ τέτοια μέρα τοῦ Ἰουλίου γύρισε τὸ μεσημέρι στὸ σπίτι του, τὸν ἀνησύχησε ἕνα γράμμα ποὺ πῆρε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Δὲν ἦταν ἀπὸ τὸν Πετράκη, ὅπως στὴν ἀρχὴ νόμισε, τούγραφε ὁ Νίκος γιὰ νὰ τοῦ ἀναγγείλει πὼς ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη εἶχαν φύγει μ' ἕνα ξένο ὑπερωκεάνειο γιὰ τὴν Ἀμερική, τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες, ἄγνωστο πότε θὰ γύριζαν. —*Τί γυρεύουν στὴν Ἀμερική;* σκεφτόταν ὁ Πέτρος, *κάποιος θὰ εἶναι ἄρρωστος, δὲ θάφευγαν ἔτσι χωρὶς νὰ εἰδοποιήσουν κανένα.* Ἦταν σίγουρος γιὰ τὸ τελευταῖο, ὁ Γιάγκος καὶ ἡ Φωτεινή, οἱ γονεῖς τῆς Θεώνης, δὲν ἤξεραν τίποτα. Οὔτε ὁ Νίκος ἔγραφε κάτι στὸ γράμμα του γιὰ τὰ αἴτια τοῦ ταξιδιοῦ. Ὅταν θαρχόταν ἡ Φιλίτσα τὸν Αὔγουστο, θὰ μάθαιναν τὴν ἀλήθεια. Ὡς τότε οἱ δυὸ οἰκογένειες τοῦ Κωστίδη καὶ τοῦ Κεϊβανίδη, θὰ ζοῦσαν μὲ τὴν ἀμφιβολία...

Ὁ Ἰούλιος, μὲ τὶς μεγάλες, τὶς ἀνυπόφορες πολλὲς φορές, ζέστες, ἑτοιμαζόταν ν' ἀποσυρθεῖ, ὅλοι ἤλπιζαν σὲ λίγη δροσιὰ τὸν Αὔγουστο, πάντα σημείωνε μεταβολὴ ὁ καιρός. Μιὰ τέτοια ζεστὴ μέρα τοῦ Ἰουλίου, ὁ Πέτρος πῆρε μήνυμα ἀπὸ τὸ μουφτή, πὼς ὁ Θεοχάρης Καρβούνης βρισκόταν στὰ Γιάννινα καὶ ἤθελε νὰ τὸν δεῖ. Τὴν ἄλλη μέρα κι ὅλας πῆγε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ μουφτῆ, μόνος του, δὲν πῆρε τὸ Γιάγκο μαζί του, ἂν κι ἤξερε πὼς ὁ συμπέθερός του πάντα ἤθελε νὰ βλέπει τὸν Καρβούνη γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Θεώνης. Τὸν δέχτηκαν μ' ἐγκαρδιότητα, εὐχὲς καὶ καλωσορίσματα, κι ἀποσύρθηκαν καὶ οἱ τρεῖς τους στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ, στὴ μεγάλη αὐλή του, γεμάτη δροσιά, πρωινὸ καθὼς ἦταν. Ἡ μουφτέσια ἔφερε τοὺς καφέδες, χαρμάνι ἀπὸ τὴν Ἀραβία, τὸ ἐκλεκτότερο εἶδος, τὸ ἄρωμά του γινόταν ἀντιληπτὸ ἀπὸ πολὺ μακρυά. Ἡ συζήτηση δὲν ἄργησε ν' ἀρχίσει. —*Ἀπὸ καιρὸ ζητῶ νὰ σὲ δῶ, κὺρ Θεοχάρη,* ἄρχισε τὴν κουβέντα ὁ Πέτρος, *χαίρομαι ποὺ ἦρθες στὰ Γιάννινα, ἤθελα νὰ σοῦ γράψω, δὲ μπορεῖς ὅμως στὰ γράμματα νὰ πεῖς ὅλα, ὅσα θέλεις, ν' ἀποτυπώσεις τὰ αἰσθήματα τῆς καρδιᾶς σου...* —*Ἀκούονται κάπως σοβαρὰ ὅσα λές,* ἀπάντησε ὁ Καρβούνης, *συμβαίνει τίποτα στὶς οἰκογένειές σας; Στὴν Ἀθήνα ὅλοι εἶναι καλὰ ὁ Μάνος, ἡ Θεώνη, ὁ Νίκος, ἡ Φιλίτσα, τὰ παιδιά τους. Τοὺς εἶδα πρὶν δέκα πέντε μέρες... Εἶναι ἐδῶ κανεὶς ἄρρωστος;* —*Ὅπως τὸ πάρεις..,* εἶπε ὁ Πέτρος μ' ἕνα πικρὸ χαμόγελο. *Νὰ στὸν ἐγγονό μου δὲ δίνουν ἄδεια ἀπὸ τὴ Σχολὴ νὰ ἔρθει στὰ Γιάννινα. Γιὰ μένα αὐτὸ ἦταν βαρὺ πλῆγμα...* Ὁ Καρβούνης γέλασε. —*Μὴν ἀνησυχεῖς γιὰ τὸν Πετράκη, ἡ κατάσταση εἶναι ἀκόμα ἀνώμαλη, ὅλα θὰ ἠρεμήσουν, θὰ ἔρθει ὁ βασιλιὰς*

καὶ θὰ βάλει τάξη... Δὲν παραξενεύτηκε καὶ τόσο γιὰ τὰ φιλοβασιλικὰ αἰσθήματα τοῦ Καρβούνη ὁ Πέτρος, ἀπὸ καιρὸ ἤξερε τὶς συμπάθειές του, τοῦ ἔκανε ὅμως ἐντύπωση ἡ σιγουριὰ μὲ τὴν ὁποία μιλοῦσε γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ. Δὲν εἶχε ἐλπίδες μόνο, πίστευε ἀπόλυτα πὼς ἔτσι θὰ γινόταν. *—Δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀπουσία τοῦ ἐγγονοῦ,* συμπλήρωσε ὁ Πέτρος, *ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἀμερικὴ κι ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη, χωρὶς νὰ ξέρουμε γιατί. Ὁ Νίκος μᾶς ἔγραψε γιὰ τὴν ἀναχώρησή τους, χωρὶς ν' ἀναφέρει τοὺς λόγους, ἴσως δὲν τοὺς ξέρει. Μήπως ἔχεις καμιὰ πληροφορία κὺρ Θεοχάρη; —Μὲ ξαφνιάζεις μ' αὐτὰ ποὺ λές. Ὅταν τοὺς εἶδα ἦταν μιὰ χαρά, δὲ μοῦ παραπονέθηκαν γιὰ τίποτα. Δὲν ξέρω τὶ τοὺς ὑποχρέωσε νὰ κάνουν αὐτὸ τὸ ταξίδι. Ἀπορῶ κι ἐγώ... —Μπορεῖ νάναι γιὰ καλό,* παρατήρησε ὁ μουφτής, *μὴν τρέχει ὁ νοῦς μας πάντοτε στὰ ἄσχημα, ὁ Ἀλλὰχ εἶναι μεγάλος... —Εἶπες πὼς μὲ ἤθελες,* ξαναπῆρε τὴν κουβέντα ὁ Καρβούνης. *Κι ἐγὼ κάτι θέλω, γιαυτὸ σὲ κάλεσα. Ἂς ἀρχίσουμε λοιπόν... —Νά,* ἀπάντησε διστακτικὰ ὁ Πέτρος. *Ἤθελα νὰ σὲ παρακαλέσω κὺρ Θεοχάρη, νὰ βοηθήσεις αὐτὴ τὴ φορὰ τὸν συμπατριώτη μας, τὸ Νικόλαο Εὐαγγελίδη, ν' ἀνεβεῖ στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Ἀλεξάνδρειας. Τὸν ξέρουμε καλά, ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατία, εἶναι μορφωμένος ἱεράρχης, ἀπὸ τοὺς κορυφαίους τῆς Ὀρθοδοξίας, θαυμάσιος χαρακτήρας, τὸν θυμάμαι ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν καθηγητὴς στὴ «Ζωσιμαία σχολή». Δικός μας ἄνθρωπος εἶναι, Γιαννιώτης, ἂς χαρεῖ μιὰ φορὰ καὶ τούτη ἡ παραγκωνισμένη πόλη μας γιὰ κάτι καλό. Τὸ ξέρω, ἔχεις δύναμη μεγάλη στὴν Ἀλεξάνδρεια, μπορεῖ ν' ἀνεβάσεις ἀνθρώπους στὴν κορυφὴ ἢ νὰ τοὺς γκρεμίσεις, στὸ χέρι σου εἶναι. Αὐτὴ τὴ φορά, ὅλοι οἱ Γιαννιῶτες τὸ θέλουν, σὲ παρακαλοῦμε νὰ ὑποστηρίξεις τὸ συμπατριώτη μας...* Ὁ Καρβούνης παρακολουθοῦσε τὸν Πέτρο σοβαρός, σκυθρωπὸ ἔδειχνε τὸ πρόσωπό του, δὲ θέλησε νὰ τὸν διακόψει. Γιὰ λίγο ἔπεσε σιωπή, κανένας δὲ μιλοῦσε. Ἀπότομα τὸ σκηνικὸ ἄλλαξε. Τὸ πρόσωπο τοῦ Καρβούνη ξεσυννέφιασε, ἄνοιξε, σὲ λίγο ὁ ἴδιος γελοῦσε. *—Ἤξερα, ἀγαπητὲ φίλε, πὼς εἶσαι καλὸς ἄνθρωπος, χρυσὴ καρδιά, ἄξιος ἐπαγγελματίας, ἀπὸ τοὺς λίγους, δὲν ἤξερα ὅμως πὼς διαθέτεις καὶ τόσες διπλωματικὲς ἱκανότητες. Μὲ μεγάλη εὐστροφία μοῦ θύμισες πὼς τὴν ἄλλη φορὰ εἶχα πολεμήσει τὸν Εὐαγγελίδη καὶ γιὰ λίγους ψήφους δὲν ἐκλέχτηκε Πατριάρχης. Δὲν εἶπες ὅτι τὸν πολέμησα, τὸ ἄφησες νὰ ἐννοηθεῖ μὲ τὴν παράκληση ὅτι τώρα πρέπει νὰ τὸν βοηθήσω. Ὁμολογῶ πὼς τὸ ἔκανα τότε, μετανοιώνω σήμερα γιαυτό.* (Γιὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίδη καὶ τὴν ἀνάμιξη τοῦ Καρβούνη σ' αὐτόν, βλ. προηγούμενους τόμους). *Ναὶ τὸ μετανοιώνω. Δὲν εἶναι τώρα ὥρα ν' ἀπολογηθῶ γιατὶ τὸ ἔκανα, ἡ ἱστορία εἶναι μεγάλη, κάποτε θὰ σᾶς τὴ διηγηθῶ. Μεῖνε ἥσυχος. Ὁ Εὐαγγελίδης αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ ἔχει ὅλη μου τὴ συμπαράσταση, ἂν καὶ δὲν τὴ χρειάζεται. Ὅπως διαβάζω στὶς ἐφημερίδες τῆς Ἀλεξάνδρειας, ὅλες οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες εἶναι μὲ τὸ μέρος του. Μὴ ξεχνᾶς πὼς ἐγὼ*

*ἔχω ξεκόψει ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἀπὸ καιρό, ἐγκαταστάθηκα στὴν Ἑλλάδα, δὲ διαθέτω τὴν παλιὰ ἐπιρροή, μοῦ ἔμειναν ὅμως ἀρκετοὶ φίλοι, τοὺς ἔγραψα κι ὅλας νὰ ὑποστηρίξουν τὸν Εὐαγγελίδη καὶ θὰ τὸ κάνουν. Ἡ ἐκλογή του αὐτὴ τὴ φορὰ εἶναι σίγουρη. Μεῖνε ἥσυχος... —Ὁ δεύτερος γλυκὸς λόγος ποὺ ἀκούω ἀπὸ τὸ στόμα σου, κὺρ Θεοχάρη, ἀπὸ τότε ποὺ μᾶς ἔφερες τὸ μήνυμα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Θεώνης. Ὁ Θεὸς νὰ σ' ἔχει καλά... —*Ὁ Καρβούνης χαμογέλασε. *—Τώρα ἦρθε ἡ ὥρα νὰ σοῦ ζητήσω κι ἐγὼ χάρη καὶ θέλω κι ὁ δικός σου λόγος νὰ εἶναι γλυκός...* Ὁ Πέτρος ἀπόρεσε. *—Χάρη ἀπὸ μένα, τὶ μπορῶ ἐγὼ νὰ σοῦ προσφέρω; Ἂν εἶναι γιὰ χρήματα, ὅλο τὸ μαγαζὶ εἶναι δικό σου. Τὸ καλὸ ποὺ μᾶς ἔκανες δὲν ξεπληρώνεται μὲ τίποτα... —Ἡ χάρη δὲν ἔχει σχέση μὲ χρήματα, καλέ μου φίλε, σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὴν προθυμία σου, τὰ οἰκονομικά μου στέκονται καλά. Νὰ μὴν τὰ πολυλογῶ. Ἀγωνίζομαι, ἴσως νὰ τόμαθες, γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ βασιλιᾶ, πιστεύω πὼς εἶναι ἡ μοναδικὴ λύση γιὰ τὴν Ἑλλάδα στὴν κατάσταση ποὺ βρίσκεται, μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου. Μὲ τὴν ἐπιστροφή του, ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας θὰ ὁμαλοποιηθεῖ, θὰ πάψουν οἱ διωγμοί, οἱ ταλαιπωρίες τῶν Βενιζελικῶν, ποὺ συνεχίζονται ἀκόμα. Ὁ Τσαλδάρης δὲ φαίνεται νὰ ἔχει διάθεση νὰ ὑποστηρίξει μὲ ζέση τὴν κίνηση γιὰ τὴν ἐπιστροφή, ἀναγκάστηκα νὰ πάω μὲ τὸ μέρος τοῦ Θεοτόκη, τοῦ Κονδύλη κι ὅλων ποὺ ὑποστηρίζουν πὼς εἶναι ἀναγκαία γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ἄμεση ἐπάνοδός του. Σκέφτομαι νὰ πολιτευτῶ ἐδῶ στὰ Γιάννινα, ὅταν θὰ γίνουν ἐκλογὲς καὶ θέλω νὰ μὲ βοηθήσεις. Αὐτὸ ἦταν ὅλο...* Τὴ φορὰ αὐτὴ χαμογέλασε ὁ Πέτρος. *—Νομίζω πὼς μὲ βρῆκες σὲ κατάλληλη ψυχολογικὴ στιγμὴ νὰ δεχτῶ τὴν παράκλησή σου. Εἶμαι πολὺ ὀργισμένος μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου, ἔφερε τὸν τόπο ἄνω κάτω. Μοῦ στέρησε καὶ τὴν παρουσία τοῦ λατρευτοῦ μου ἐγγονοῦ, τοῦ χρόνου ἀποφοιτάει ἀπὸ τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, τώρα τὸν κρατοῦν ἐκεῖ, δὲν τοῦ δίνουν ἄδεια, φοβοῦνται ταραχές, ἀπὸ ποιούς; Αὐτοὶ ξέρουν. Θέλω κι ἐγὼ νὰ πάρει τέλος αὐτὴ ἡ ἀνωμαλία. Ἂς ἔρθει ὁ βασιλιάς, ἴσως τὰ πράγματα καλλιτερέψουν. Ἂν δὲν γίνει αὐτό, θὰ γίνω πάλι ὁ σφοδρότερος πολέμιός του. Θὰ σὲ βοηθήσω, κὺρ Θεοχάρη, ἔχεις τὸ λόγο μου...* Κουβέντιασαν καὶ γιὰ ἄλλα ζητήματα, πολιτικά, πανελλήνιου ἐνδιαφέροντος καὶ τοπικά, ἀξιοπρόσεχτες γιὰ τὸν Πέτρο ἦταν οἱ τοποθετήσεις τοῦ μουφτῆ. Εἶχε λαγαρὸ μυαλὸ αὐτὸς ὁ μουσουλμάνος ἱερωμένος καὶ σωστὴ κρίση. Πέρασε ἡ ὥρα εὐχάριστα γιὰ ὅλους, ἔφτασε τὸ μεσημέρι, ὁ μουφτὴς παρακάλεσε τὸν Πέτρο, νὰ μείνει νὰ φάνε μαζί, *εὐχαριστῶ, σοφολογιότατε,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος, *ὅμως πρέπει νὰ γυρίσω στὸ σπίτι, μ' ἔχασαν ἀπὸ τὸ πρωΐ καὶ θ' ἀνησυχοῦν.* Ἔσφιξαν τὰ χέρια καὶ χώρισαν. Ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ ὡς τὸ δικό του σπίτι στὴν Καραβατιά, ἦταν πολὺς δρόμος. Περίμενε λίγο, ὥσπου πέρασε ἕνα ἁμάξι καὶ τὸν πῆρε...

Τὸ πραξικόπημα τοῦ Κονδύλη καὶ τῶν στρατηγῶν, τῆς 10ης Ὀκτωβρίου, πέραν ἀπὸ τὴ σύντμηση τοῦ χρόνου γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ, δημιούργησε στὴ χώρα μιὰ κατάσταση, ποὺ εἶχε ὅλα τὰ γνωρίσματα ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων. Καταδιώξεις πολιτικῶν ἀρχηγῶν, ὅπως τοῦ Παπαναστασίου καὶ Παπανδρέου ποὺ ἐξορίστηκαν στὴ Μύκονο, στέρηση βασικῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν μὲ τὴν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, διώξεις καὶ διακοπὴ ἔκδοσης ἀντιπολιτευόμενων ἐφημερίδων στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν ἐπαρχία, λογοκρισία, δὲν ἔμειναν καὶ πολλὰ ποὺ νὰ δικαιολογοῦν τὴν ἐπίκληση τῆς ὕπαρξης Δημοκρατίας στὴν Ἑλλάδα. Στὰ Γιάννινα κυκλοφοροῦσαν μόνο οἱ κυβερνητικὲς ἐφημερίδες, οἱ ἄλλες ἔκλεισαν. Στὶς 21-10-35 ἐπανεκδόθηκε ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρηστοβασίλη, ἡμερήσια, ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ δημοψηφίσματος, δισεβδομαδιαία, ὕστερα ἀπ' αὐτό. (Κρατήθηκε ὡς τὶς ἐκλογὲς τῆς 26ης Ἰανουαρίου, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκλογῆς τοῦ Χρηστοβασίλη ὡς βουλευτῆ ἔκλεισε πάλι). Στὸ πρῶτο φύλλο της (21-10-35), μετὰ τὴν ἐπανέκδοσή της, ἀπευθυνόταν, μὲ ὁλοσέλιδο ἄρθρο της, *Πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸν λαόν*, γιὰ νὰ τὸν πείσει ὅτι ἡ μόνη σωτήρια λύση γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἦταν ἡ ἐπάνοδος τοῦ βασιλιᾶ. Προηγουμένως ἔκανε μεγάλη ἱστορικὴ ἀναδρομή, ἐξαίροντας τὰ ἀγαθὰ τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ καὶ καυτηριάζοντας ὅλα ὅσα ἔγιναν στὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὴν περίοδο ποὺ εἶχε ἐγκαθιδρυθεῖ ἡ *Δημοκρατία. Τί ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Δημοκρατία τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1922;* ρωτοῦσε. Κι ἀπαντοῦσε ὁ ἴδιος: *Τὴν διαίρεσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα* (σὰ νὰ μὴν ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ διαίρεση στὰ προηγούμενα χρόνια), *τοὺς τουφεκισμοὺς τῶν ἓξ μεγάλων ἐθνομαρτύρων, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰσόβια τυραννία τοῦ Βενιζελισμοῦ, τὴν χρεωκοπία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὴν βενιζελοπλαστηρικὴν ἐπανάστασιν τῆς 5ης Μαρτίου 1933, γιὰ νὰ μὴν παραδώσῃ τὴν κυβέρνησιν στὸν ἀρχηγὸν τοῦ νικηφόρου «Λαϊκοῦ κόμματος» κ. Π. Τσαλδάρην, καὶ τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν μὲ τὸν βενιζελικὴν ἐπανάστασιν τῆς 1ης Μαρτίου 1935, ἡ ὁποία ἐστοίχισε τόσες μεγάλες θυσίες εἰς τὸ κράτος καὶ σὲ αἷμα καὶ σὲ ὑλικὲς ζημίες. Ἀκοῦτε -κατέληγε- καὶ τὸ τελευταῖο πούχω νὰ σᾶς πῶ: Δημοκρατία σημαίνει παράδοση τοῦ κράτους στὸν Βενιζέλον καὶ στὸν κομμουνισμὸν καὶ Βασιλεία σημαίνει ἡσυχία, τάξις καὶ ἀσφάλεια. Τώρα διαλέξετε ὅποιο θέλετε!* Ἂν ἦταν νὰ διαλέξουν ἐλεύθεροι οἱ Ἠπειρῶτες, θὰ διάλεγαν. Μὲ τὸν τρόπο ὅμως ποὺ ὀργανώθηκε καὶ ἔγινε τὸ δημοψήφισμα δὲ μποροῦσαν... Τὶς περισσότερες στῆλες τῆς *Ἐλευθερίας*, ὡς τὸ δημοψήφισμα, καταλάμβαναν ἄρθρα καὶ σχόλια γιὰ τὴ *Βασιλεία* καὶ τὰ ἀγαθά της, ἀναδημοσίευση ἄρθρων ἀπὸ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες καὶ ἐκτεταμένη εἰδησεογραφία γιὰ τὶς ἐξορμήσεις βασιλόφρονων στελεχῶν στὴν ὕπαιθρο, ἰδιαίτερα τοῦ νέου Γενικοῦ διοικητῆ Ἀγ. Σλῆμαν, οἱ ὁποῖες ἀπέβλεπαν στὴ διαφώτιση τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου. Γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος ὁ Χρηστοβασίλης ἦταν ἀπόλυτα σίγουρος. Διαπίστωνε μεταστροφὴ

τοῦ πολιτικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ καὶ τὶς παραμονὲς τοῦ δημοψηφίσματος (1-11-35) διακήρυττε. *Παμβασιλισμὸς ἐν Ἠπείρῳ.* Ἡ νοθεία που ἔγινε κατὰ τὸ δημοψήφισμα τὸν δικαίωσαν: Ὅλοι οἱ Ἠπειρῶτες ψήφισαν βασιλιά...

Ἡ *Ἤπειρος* ἦταν συγκρατημένη στὴν ἀρθρογραφία της ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*. Ἀκολουθοῦσε πιστὰ τὴν πολιτικὴ τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος* καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ του. *Ὁ μεγάλος ἀρχηγός*, τιτλοφοροῦσε ἄρθρο της ἀφιερωμένο στὸν Τσαλδάρη, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ ἐρχόταν νὰ μιλήσει στὰ Γιάννινα (25-10-35). Ἡ ἐπίσκεψη δὲν ἔγινε. Εἶπαν ὅτι ἡ κακοκαιρία ἐμπόδισε τὸν ἐρχομό του, μᾶλλον ὅμως ὁ Κονδύλης δὲν τὸν ἄφησε. Τελικὰ καὶ ἡ Ἤπειρος ἔγραψε σειρὰ φιλοβασιλικῶν ἄρθρων, μὲ κορυφαῖο τὸ ἄρθρο τοῦ Ἀγ. Σλῆμαν ποὺ ἔφερε τὸν τίτλο: *Ζήτω ὁ Βασιλεύς!* (27-10-35).

Στὶς 17-10-35 ἦρθε στὰ Γιάννινα ὁ νέος Γενικὸς διοικητὴς Ἀγαμέμνων Σλῆμαν (Ἡ *Ἐλευθερία* τὸν ἀνέφερε καὶ ὡς Σχλῆμαν), μαζὶ μὲ τὸ νέο γενικὸ γραμματέα Μιλτ. Εὐστρατιάδη, δικηγόρο ἀπὸ τὴ Λάρισα. Τὸν ὑποδέχτηκαν ὅλες οἱ ἀρχὲς ἔξω ἀπὸ τὸ στρατηγεῖο τῆς VIII μεραρχίας, στρατὸς σὲ παράταξη, σωματεῖα, ὀργανώσεις καὶ κόσμος πολύς. Μίλησε πρὸς τοὺς συγκεντρωμένους ἀπὸ τὸν ἐξώστη τῆς μεραρχίας, ἀνέλυσε τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση καὶ δικαιολόγησε τὸ πραξικόπημα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου. Φυσικὰ δὲν παρέλειψε νὰ ἀναπτύξει τὰ ἀγαθὰ τῆς *Βασιλείας* καὶ νὰ συστήσει στοὺς Ἠπειρῶτες νὰ ψηφίσουν τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ· δὲν ἔπρεπε νὰ ξεχνοῦν πὼς ὁ πατέρας του, ὁ Κωνσταντῖνος, *ἀπέδωσε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἤπειρον, μαχόμενος εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ Μπιζανίου.* Ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τῶν ἀντικυβερνητικῶν ἐφημερίδων, μετὰ τὴν ἐπανέκδοσή τους, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν κυβερνητικὴ Ἤπειρο, διαπιστώνεται ὅτι μοναδικὸ ἔργο τοῦ Ἀγ. Σλῆμαν ὡς Γενικοῦ διοικητῆ, ἦταν ἡ προπαγάνδα του γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ δημοψηφίσματος. Ὄργωσε τὴν Ἤπειρο καὶ ἰδιαίτερα τὸ νομὸ Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, ἐκφωνώντας συνεχῶς φιλοβασιλικοὺς λόγους. Μετὰ τὸ δημοψήφισμα ἡ Ἤπειρος ἄσκησε δριμύτατη κριτικὴ γιὰ τὴν ὅλη πολιτεία του. Τὴν ὑποστήριξή του θὰ ἀναλάμβανε ἡ *Ἐλευθερία*. Στὶς 23-10-35 ὁ δήμαρχος Δημ. Βλαχλείδης ἔριξε τὸ δικό του βάρος ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*. Δὲν τὸ ἀνακοίνωσε ὁ ἴδιος, ἀνέθεσε στὸ Γενικὸ διοικητὴ νὰ ἐξαγγείλει τὴν ἀπόφασή του. Στὶς 24-10-35 οἱ ἐφημερίδες δημοσίευαν τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωση τοῦ Σλῆμαν: *Σήμερον τὴν πρωΐαν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ δεχθῶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ κ. Δημάρχου Ἰωαννιτῶν· ἡ συνομιλία ἀφοῦ περιεστράφη εἰς γενικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὰ συμφέροντα τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων, ἦρθε καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ κυρωτικοῦ τοῦ δημοψηφίσματος τῆς 3ης Νοεμβρίου. Ὁ κ. Δήμαρχος, ὡς ἄρχων τῆς πόλεως τῆς πάντοτε διακριθείσης διὰ τὸ συντηρητικὸν καὶ τὸ νομοταγὲς πνεῦμα τῶν κατοίκων μοὶ εἶπε τὰ ἑξῆς: Ἐννοεῖ ὅτι ὡς διεμορφώθησαν ἤδη τὰ πράγματα σχετικὰ μὲ τὸ δημοψήφισμα, μετὰ τὸ ψήφισμα τῆς*

Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β΄ εἰς τὸν θρόνον του, ἀντιλαμβάνεται καὶ αὐτὸς ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνους ἀπαιτεῖ ὅπως τὸ ποσοστὸν τοῦ δημοψηφίσματος εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον. Οὕτω ὁ Βασιλεύς, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ ὅλων τῶν πολιτικῶν κομμάτων, θὰ εἶναι ὁ πραγματικὸς Συνταγματικὸς ρυθμιστὴς τοῦ πολιτεύματος, ἐπιβλέπων καὶ συντελῶν ὅπως ὅλαι αἱ πολιτικαὶ παρατάξεις δυνηθῶσι νὰ συντελῶσι διὰ τῆς δράσεώς των εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ. Ἦταν ἀνάγκη νὰ ἐκδηλώσει, διὰ τῆς τεθλασμένης, ὁ δήμαρχος τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴ *Βασιλεία;* Περισσότερο θὰ τὸν κατανοοῦσαν οἱ συμπολῖτες ἂν ἀνακοίνωνε ὁ ἴδιος τὶς ἀποφάσεις του.

Το δημοψήφισμα (ἐπικυρωτικὸ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ πολιτεύματος ποὺ ψήφισε ἡ Ἐθνοσυνέλευση, μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου) ἔγινε στὶς 3ης Νοεμβρίου καὶ τὰ ἀποτελέσματά του ἦταν ἀποκαλυπτικὰ τῆς ἔκτασης τῆς νοθείας ποὺ εἶχε γίνει. Ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Γεωργίου ψήφισαν 1.491.992, ποσοστὸ 97,80%! Τέτοια ποσοστὰ μόνο μετὰ τὸν πόλεμο εἴδαμε σὲ ἐκλογὲς ἀνατολικῶν κρατῶν. Ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας* ψήφισαν μόνο 32.454, ποσοστὸ μόλις 2.12%. Τόσοι ἦταν οἱ δημοκρατικοὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα!.. Γενικὰ στὸ δημοψήφισμα, παρὰ τὴν ἀποχὴ τῶν *Δημοκρατικῶν κομμάτων*, ψήφισαν 356.077 περισσότεροι ἀπὸ ὅσους ψήφισαν στὶς ἐκλογὲς τοῦ 1932. Ποῦ βρέθηκαν ὅλοι αὐτοὶ οἱ νέοι ψηφοφόροι; Τὸ ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν εἶχε ἕτοιμη τὴν ἀπάντηση. Ἦταν ἀθρόα ἡ προσέλευση ψηφοφόρων, γιατὶ ὁ λαὸς φλεγόταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ συμβάλει μὲ τὴν ψῆφο του στὴν ἐπιστροφὴ τοῦ βασιλιᾶ. Ψήφισε κι ὁ στρατὸς (οἱ ἐφημερίδες ἀποκάλυπταν ὅτι κάθε στρατιώτης ψήφιζε, στὶς μεγάλες πόλεις, ὅσες φορὲς ἤθελε, σὲ διάφορα τμήματα), ψήφισαν καὶ οἱ ναῦτες στὰ καράβια τους, ψήφισαν κι ὅσοι δὲν ἦταν γραμμένοι στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους καὶ οἱ ἑτεροδημότες. Ἀνακοινωθὲν τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, τῆς 6ης Νοεμβρίου (δημοσιεύτηκε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* τῆς 30-11-35, ἐμφανίζει λίγο ψηλότερα ποσοστά, ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν. Ὑπὲρ τῆς *Βασιλείας*, ἔγραφε, ψήφισαν 1.527.714 καὶ ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας* 32.454. Σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν Ἤπειρο εἶχαν ψηφίσει (κατὰ τὴ στατιστικὴ τοῦ Μυλωνᾶ) ὑπὲρ τῆς Βασιλείας 63.510 καὶ ὑπὲρ τῆς *Δημοκρατίας* 23.496. Τὶ ἔγινε τὸ πλῆθος τῶν *Βενιζελικῶν* κι ἄλλων *Δημοκρατικῶν* τῆς Ἠπείρου; Αὐτὸ θὰ φαινόταν στὶς βουλευτικὲς ἐκλογὲς τοῦ Γενάρη τοῦ 1936. Στὰ σχόλιά του γιὰ τὰ *ἐπινίκεια* ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραφε πὼς στὸ νομὸ Ἰωαννίνων -πλὴν δυὸ τμημάτων- οἱ *Βασιλικοὶ* εἶχαν πάρει 30.570 ψήφους καὶ οἱ *Δημοκρατικοὶ* 1893. Καὶ πρόσθετε: *Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὰς τελευταίας πληρεξουσιακὰς ἐκλογὰς τῆς 9ης Ἰουνίου, ἐν Ἠπείρῳ ἡ χθεσινὴ ψηφοφορία ὑπὲρ τῆς Βασιλείας ὑπερέβη ἐκείνας κατὰ 5.500 περίπου ψήφους! Ὥστε οὔτε ἀποχή, οὔτε τίποτε. Γειά σας Ἠπειρῶτες! Μᾶς ἐξεντροπιάσατε!* Ὁ Χρηστοβασίλης ξεχνοῦσε πὼς εἶχε ἐπικρίνει τὸ Δημοψήφισμα γιὰ τὴν

ἐγκαθίδρυση τῆς *Δημοκρατίας*, τὸ 1924, γιατὶ εἶχε σημειωθεῖ νοθεία, ἀνέφερε μάλιστα τότε καὶ συγκεκριμένα παραδείγματα (βλ. προηγούμενους τόμους). Φυσικὰ καὶ στὸ δημοψήφισμα ἐκεῖνο εἶχε γίνει ἡ νοθεία, δὲν ἔφταση ὅμως στὰ ποσοστὰ τοῦ δημοψηφίσματος τοῦ 1935. Τὸ ποσοστὸ ποὺ συγκέντρωσε τότε ἡ *Δημοκρατία* ἦταν γύρω στὸ 70%, τώρα ἡ *Βασιλεία* εἶχε πλησιάσει τὸ 100%! *Παμβασιλισμός*, ὅπως ἔλεγε ὁ Χρηστοβασίλης...

Χαῖρε Βασιλεῦ τῶν Ἑλλήνων Γεώργιε Β΄, ἦταν ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου τῆς *Ἐλευθερίας*, τὴν ἑπόμενη τοῦ δημοψηφίσματος. Τὸ ὄνειρο καὶ ὁ πόθος τοῦ Χρηστοβασίλη πραγματοποιήθηκαν. *Ἀπὸ σήμερον* -ἔγραφε- *ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀναπνέει ἐλεύθερος, ὡς ἄλλοτε, ἐπὶ Βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α΄ καὶ θ' ἀρχίσῃ τὴν κανονικήν του πολιτικὴν καὶ οἰκογενειακὴν ζωήν. Ἀπὸ σήμερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποτινάσσων τὸν Βενιζελοδημοκρατικὸν βόρβορον ἀπὸ ἐπάνω του, θὰ αἰσθανθῇ τὴν ζωὴν τοῦ ἀληθῶς ἐλευθέρου πολίτου καὶ θ' ἀρχίσῃ ἐπανοικοδομῶν καὶ ἀναστηλώνων τὰ ἐρείπια, ἅτινα κατέλιπεν ὁ Βενιζελισμὸς μετὰ τῆς ψευτοδημοκρατίας του, θ' ἀνοικοδομήσῃ τὴν νέαν Ἑλλάδα...* Μεγάλα λόγια, χωρὶς ἀντίκρυσμα. Γιατί, ὅταν τὸ μεγαλύτερο μέρος -ἐντοπίζω τὸ θέμα στὴν Ἤπειρο- τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, ὁ ἀγροτικὸς κυρίως πληθυσμός, θεωροῦσε ὡς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν *ἕνα* πρόβλημά του τὴν ἐξασφάλιση, μέσω εἰσαγωγῶν, ἐπαρκοῦς καλαμποκιοῦ γιὰ νὰ ἐπιζήσει, τί εἴδους ἀνοικοδόμηση κι ἀναστήλωση περίμενε ὁ Χρηστοβασίλης; Ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς «μπομπότας», δὲν ἄφηνε περιθώρια γιὰ καταβολὴ μεγάλων προσπαθειῶν πρὸς οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη... Ἡ κρατικὴ ἐγκατάλειψη, στεροῦσε ἀπὸ τὴν Ἤπειρο τὴν ἀναγκαία ὑποδομή, πάνω στὴν ὁποία θὰ στηριζόταν ἡ ἀνόρθωση.

Καὶ βέβαια γιόρτασαν τὰ ἐπινίκεια οἱ *Βασιλόφρονες*. Σ' αὐτὰ περιλαμβάνονταν ἡ μεγάλη συγκέντρωση στὴν κεντρικὴ πλατεία, ὅπου μίλησε ὁ Ἁγ. Σλῆμαν καὶ ἡ πομπή, πρὸς τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Χρ. Σακελλαρίου, στὴν ὁποία εἶχε καταλύσει ὁ Κωνσταντῖνος, μετὰ τὴν εἴσοδό του στὰ Γιάννινα. Στὴ δεξιὰ πρόσοψη τοῦ σπιτιοῦ εἶχε ἐντοιχιστεῖ τότε μαρμάρινη πλάκα, μὲ ἀναφορὰ στὸ γεγονός. Τὴν εἶχαν ἀφαιρέσει καὶ καταστρέψει δυὸ φορὲς οἱ *Βενιζελικοί*, τὴν πρώτη μετὰ τὴν ἔξωση Κωνσταντίνου καὶ τὴ δεύτερη, μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή. Ἡ κατατεμαχισμένη πλάκα βρισκόταν στὰ χέρια τοῦ ὡρολογοποιοῦ Σπ. Γκουγιάννου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὴν πῆρε ὁ ὑποδηματοποιὸς Ν. Πάντος καὶ τὸν παρέδωσε στὸ Γενικὸ διοικητή. Μπροστὰ στὸ σπίτι τοῦ Σακελλαρίου ἡ μουσικὴ παιάνιζε τὸ «Ρέκβιεμ» τοῦ Μότσαρτ καὶ τὸ πλῆθος ἔψαλλε τὸν ἐθνικὸ ὕμνο. (Νέα πλάκα, ἀντίγραφο τῆς παλιᾶς, ἐντοίχισε ὁ Δῆμος στὸ σπίτι τοῦ Σακελλαρίου, κι ὅταν αὐτὸ κατεδαφίστηκε ἡ πλάκα μεταφέρθηκε στὸν τοῖχο τοῦ ἀπέναντι ἀρχοντικοῦ, τοῦ Λάππα).

Μετὰ τὰ ἐπινίκεια, στὶς 6-11-35, ἄρχισε ἡ *Ἤπειρος* τὴν ἀρθρογραφία της ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ. *Διὰ τὸν κ. ὑπουργὸν - Εἰλικρινῆ καὶ τί-*

μια λόγια, τιτλοφοροῦσε τὸ πρῶτο ἄρθρο της: *Ἡ διοργάνωσις τοῦ δημοψηφίσματος* -ἔγραφε- *δὲν ἀφῆκεν εἰς τὸν ὑπουργὸ Γενικὸν διοικητὴν Ἠπείρου κ. Σλῆμαν ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ζητήματα τῆς Γενικῆς διοικήσεως εἰς τρόπον ὥστε δύσκολον, ἂν μὴ καὶ μάταιον ἴσως, θὰ ἦτο νὰ συζητήσωμεν ἐπ' αὐτῶν ἀναλύοντες τὴν ὑφὴν καὶ τὴν σημασίαν των... Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἐφ' ὅσον ὁ κ. Σλῆμαν θὰ ἐξακολουθήσῃ παραμένων εἰς τὴν θέσιν του ...αἰσθανόμεθα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δηλώσωμεν ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς... ὅτι ἔχομεν ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ τὸν ἐνισχύσωμεν εἰς τὴν προσπάθειάν του.* Τόνιζε στὴ συνέχεια ὅτι πρώτιστο καθῆκον τῆς Γενικῆς διοίκησης ἦταν νὰ φροντίσει νὰ ξανάβρει ἡ διοικητικὴ μηχανὴ τὸν κανονικό της ρυθμό. *Σὺν τῷ χρόνῳ* -πρόσθετε- *ὁ κ. ὑπουργὸς θὰ κατατοπισθῇ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰ ζητήματα τῆς Διοικήσεως, θὰ μεριμνήσῃ δι' αὐτὰ καὶ θὰ τὰ παρακολουθήσῃ, ἀπομακρύνων ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὸ πλευρόν του τοὺς ἀνθρώπους τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ εὐκόλων φιλοβασιλικῶν ἐνθουσιασμῶν, ποὺ τὸν περιστοιχίζουν, ἀποτελοῦντες ἕνα ἀσφυκτικὸν κλοιὸν καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸν εὐρὺν καὶ ἀτελείωτον ὁρίζοντα τῆς Ἠπειρωτικῆς ζωῆς, μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σκληροῦ καὶ ἐντίμου μόχθου, μὲ τὰ πολλὰ ζητήματα καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά της.*

Ἡ *Ἤπειρος* καὶ τὴν ἑπόμενη ἀνακίνησε τὸ θέμα. Συνιστοῦσε στὸν Σλῆμαν, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, νὰ καταπιαστεῖ ἀμέσως μὲ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς Ἠπείρου, νὰ κρατάει πάντα ἀνοιχτὴ τὴ θύρα τῆς Γενικῆς διοίκησης γιὰ τὸν κόσμο, *νὰ εἶναι πρόθυμος ἀντιλήπτωρ τῶν ἀναγκῶν του καὶ ὄχι πάντοτε ἀπησχολημένος μὲ πράγματα ἔξω τῶν Ἠπειρωτικῶν ζητημάτων καὶ ὄχι πάντοτε κρατούμενος ὡς αἰχμάλωτος ἀπὸ ἀνθρώπους σεσημασμένους εἰς ὅλην τὴν Ἤπειρον ὡς ἀχρήστους καὶ κακοποιούς, διὰ νὰ μὴν ἴδῃ καὶ νὰ μὴν ἀκούσῃ τίποτε ἀπ' ὅ,τι εἰς τὴν πραγματικότητα ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν Ἠπειρωτικὴν ζωήν.*

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦσαν σαφεῖς ὑπαινιγμοὺς κατὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν «αὐλὴ» τοῦ Σλῆμαν, καὶ οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο, ἀντέδρασαν... *Νοσταλγεῖ τὰς ἡμέρας ἐκείνας* -ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία γιὰ τὴν Ἤπειρο καθ' ἃς ἐπί τινων Γενικῶν διοικητῶν εἶχε κρεμάσει τὴν κάππαν της εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Γενικῆς διοικήσεως καὶ ἐξήσκει χρέη ὑπερβουλευτοῦ καὶ ἔκανε ὅ,τι ἤθελε καὶ ὕβριζε καπηλικότατα τοὺς Λαϊκοὺς βουλευτὰς τοῦ τόπου (ἀκόμη) καὶ δυὸ Γενικοὺς διοικητάς, τοὺς Ἀλ. Ἐμπειρῖκον καὶ Σπ. Τρικούπην. Τώρα ἐπιχειρεῖ τὸ ἴδιον καὶ εἰς βάρος τοῦ κ. Ἀγ. Σλῆμαν. Τὴν πληροφοροῦμεν ὅτι ὁ κ. Σλῆμαν, γνωρίζων νὰ πράττῃ τὸ καθῆκον του, οὔτε Μεντόρων ἔχει ἀνάγκην, οὔτε ἀπὸ δημοσιογραφικὰς ἀπειλὰς πτοεῖται, ὥστε νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀρεστόν της...*

Ἡ *Ἤπειρος* ἐπέμεινε: *Ποιὸς διοικεῖ αὐτὸν τὸν τόπον, ὅταν ἀπουσιάζει ὁ Γενικὸς διοικητής, ὁ ὁποῖος συνεχῶς ἀπουσιάζει;* ἀναρωτιόταν (13-11-35). Ὁ γενικὸς γραμματέας Μ. Εὐστρατιάδης ἔσπευσε ν' ἀπαντήσει στὸ

ἐρώτημα (15-4-35), ἡ ἀπάντησή του ὅμως ὄξυνε περισσότερο τὴν ἀντίθεση, ἀντὶ νὰ τὴν ἀμβλύνει. Μὲ τὸ ν' ἀπουσιάζει στὴν Ἀθήνα ὁ Γενικὸς διοικητὴς -ἔλεγε ἡ ἀπάντηση- δικαιολογημένα δέ, γιατὶ εἶναι καὶ ὑπουργός, δὲ σημαίνει ὅτι δὲν ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὰ προβλήματα τῆς Ἠπείρου. Ἐκεῖ, στὴν Ἀθήνα, ὅπου βρίσκεται κι ὁ δήμαρχος τῆς πόλης, ἐργάζονται ἀπὸ κοινοῦ γιὰ τὴν ἐπίλυσή τους. Κατὰ τὴν ἀπουσία του ἡ λειτουργία τῆς Γενικῆς διοίκησης ἀπὸ τὸ νόμιμο ἀναπληρωτή του (τὸ Μ. Εὐστρατιάδη) *οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον καθυστέρησεν.* Ὅλα τὰ προβλήματα, πρόσθετε, λύονταν γιατὶ κι ὁ ἴδιος κι ὅλο τὸ προσωπικὸ ξημεροβραδιάζονταν γιὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τοὺς πολίτες καὶ κανένα παράπονο δὲ διατυπώθηκε. Στὸ τέλος καταφερόταν ἐναντίον τῆς *Ἠπείρου,* γιατὶ ἔγραφε σκόπιμες ἀνακρίβειες, ἐνῶ μποροῦσαν οἱ δημοσιογράφοι της νὰ πάνε στὰ γραφεῖα τῆς Γενικῆς διοίκησης καὶ νὰ διαπιστώσουν τὴν ἀλήθεια. Δὲν παρέλειψε ἀκόμα ὁ γενικὸς γραμματέας νὰ ὑπομνήσει τὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ τύπου στὴν ἀντιδικοῦσα ἐφημερίδα. Ὁ *τύπος* -ἔλεγε- *ὅταν ἐκπληροῖ τὴν ὑψηλὴν ἀποστολήν του, ἀποτελεῖ τεραστίαν πολιτειακὴν δύναμιν καὶ εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων μορφωτικῶν παραγόντων τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ὅταν ἐκτρέπεται τοῦ προορισμοῦ του καὶ μάλιστα σκοπίμως, καθίσταται ἐπιβλαβέστατος καὶ ἐκπίπτει εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ὀρθοφρονούσης κοινῆς γνώμης.* Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς *Ἠπείρου* πρὶν ἀπὸ τὴ δημοσιευόμενη ἀπάντηση τῆς Γενικῆς διοίκησης, ἦταν εἰρωνικὴ καὶ καυστικὴ γιὰ τὸ γενικὸ γραμματέα, σ' ὅλα τὰ σημεῖα ποὺ ἔθιγε. Γιὰ νὰ μὴ ξημεροβραδιάζουν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ στὴ Γενικὴ διοίκηση -ἀπαντοῦσε σ' ἕνα σημεῖο- στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐξυπηρετοῦν τὶς τρέχουσες ἀνάγκες τοῦ κοινοῦ, ἡμεῖς ἔχουμε προτείνει τὴν πρόσληψη κι ἄλλου προσωπικοῦ, *ἵνα ὁ ὑπουργὸς ἀπερίσπαστος ἀπὸ τὰς χυδαίας καὶ μικρὰς ὑποθέσεις* (ἐπίλυση προβλημάτων κοινοῦ) *ἀσχολῆται μετὰ τῶν ἄλλων ἀνενόχλητος μὲ σοβαρώτερα πράγματα. Θέλουν νὰ τὸ κάμουν; Ἂς τὸ κάμουν καὶ διὰ τὴν ἰδικήν των ἡσυχίαν καὶ διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ τόπου. Δὲν θέλουν: Ὁ μισθός τους οὕτως ἢ ἄλλως πάντοτε ἄξιος. Θὰ εἶναι κόλακες, παράσιτοι καὶ εὐχάριστοι γελωτοποιοὶ διὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνίας πάντοτε. Τὰ Ἰωάννινα εἶναι μία πόλις ὡραία, ὁ καιρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι θαυμάσιος καὶ δὲν ἔχουν παρὰ νὰ ἀγνοήσουν τὰς φωνασκίας μιᾶς μικρᾶς ἐφημερίδος, ἡ ὁποία δὲν ἐκπροσωπεῖ κανένα ἄλλον, παρὰ αὐτοὺς τοὺς ἀδυνάτους, ἀξέστους καὶ ἀμορφώτους Ἠπειρώτας...* (τίτλος τοῦ κειμένου: *Διὰ νὰ μάθωμεν ὅλοι ποῖος διοικεῖ τὴν Ἤπειρον).* Ἡ ἀντιδικία μεταξὺ *Ἠπείρου* καὶ Γενικῆς διοίκησης θὰ συνεχιστεῖ καὶ θὰ ὀξυνθεῖ περισσότερο, ὡς τὴν ἡμέρα τῆς ἀντικατάστασης τοῦ Σλῆμαν, ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπ' αὐτή, γιατὶ ὁ γενικὸς γραμματέας Μ. Εὐστρατιάδης ἐπέμεινε νὰ παραμένει στὴ Γενικὴ διοίκηση καὶ μετὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Σλῆμαν...

Τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν τὸ δημοψήφισμα εἶναι γνωστά. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀρχηγοὶ ἀρνήθηκαν νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν, ὁ ἐξόριστος ὅμως

Ἐλ. Βενιζέλος, ἀκολούθησε ἄλλη πολιτική, περισσότερο ρεαλιστική. Εἶχε τὴ γνώμη πὼς ὁ δημοκρατικὸς κόσμος μποροῦσε νὰ δείξει ἀνοχὴ στὴν πολιτειακὴ μεταβολὴ γιὰ ἕνα διάστημα, ἂν ὁ βασιλιὰς βεβαίωνε τὸν ἑλληνικὸ λαό, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του, ὅτι θὰ ἦταν βασιλιὰς ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ θὰ σεβόταν τὶς συνταγματικὲς ἐλευθερίες, τὶς ὁποῖες τὸ σύνταγμα τοῦ 1911 κατοχύρωνε. Οἱ Καφαντάρης, Παπαναστασίου, Παπανδρέου καὶ Μυλωνᾶς δὲν υἱοθέτησαν τὶς ἀπόψεις τοῦ Βενιζέλου, τὸ κόμμα ὅμως τῶν *Φιλελευθέρων* (ἐπικεφαλῆς βρισκόταν ὁ Θ. Σοφούλης) ἀκολούθησε τὶς συμβουλὲς τοῦ ἐξόριστου ἀρχηγοῦ, ἄρχισε κι ὅλας συνεννοήσεις μὲ τὸ *Λαϊκὸ κόμμα*, λίγες μέρες μετὰ τὸ δημοψήφισμα, γιὰ νὰ βροῦν σημεῖα συνεννόησης. Ὁ γιαννιώτικος τύπος, ὁ κυβερνητικὸς πρὸς τὸ παρόν, γιατὶ οἱ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες ἐπανεκδόθηκαν στὶς 15-11-35, παρακολουθοῦσε τὰ γεγονότα καὶ ἐνημερώνονταν, μὲ πολλὲς λεπτομέρειες, ἀπὸ τοὺς ἀνταποκριτές του. Ἡ *Ἤπειρος*, χωρὶς νὰ παραλείπει νὰ ἐκφέρει καὶ τὴν προσωπική της γνώμη, σὲ σχόλια, γιὰ τὴν ὅλη πολιτικὴ κατάσταση καὶ τὶς προοπτικές της (ἀρθρογραφοῦσε περισσότερο γιὰ τοπικῆς φύσης ζητήματα, προπαντὸς γιὰ νὰ ἐπικρίνει τὴν πολιτεία τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ Σλῆμαν καὶ τῆς αὐλῆς του), ἀναδημοσίευε τακτικὰ ἄρθρα ἐγκυρων κυβερνητικῶν ἐφημερίδων τῆς Ἀθήνας, κυρίως τῆς *Πρωΐας*. Ἡ *Κραυγή*, βέβαια, τοῦ Γρ. Σακκᾶ ἦταν στὶς δόξες της. Ὑμνοῦσε τὸν Σλῆμαν, ἐπέκρινε τὴν *Ἤπειρο* κι ὅλους, ὅσοι συμφωνοῦσαν μ' αὐτὴ - εἶχε καὶ ἰδιαίτερο λόγο ὁ Σακκᾶς, νὰ γράφει ἐπαινετικὰ ἄρθρα γιὰ τὸ Σλῆμαν, τὸν ἐπανέφερε στὸ Δημοτικὸ συμβούλιο, ἀπ' ὅπου τὸν εἶχε ἀπομακρύει ὁ Γενικὸς γραμματέας Κ. Σταυρόπουλος- πρωτοστατοῦσε σὲ φιλοβασιλικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ὑπέγραφε τώρα τὰ ἄρθρα του ὡς *Βασιλόφρων πολιτευτὴς Ἰωαννίνων*.

Μεγάλο μέρος τῶν στηλῶν τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων, κυβερνητικῶν καὶ ἀντιπολιτευόμενων (μετὰ τὴν ἐπανέκδοσή τους) κάλυπταν οἱ ἀνταποκρίσεις γιὰ τὸν πόλεμο τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τῆς Ἀβησσυνίας. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες -καὶ βέβαια καὶ οἱ Γιαννιῶτες- βρισκόταν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀβησσυνῶν· πολεμοῦσαν ἡρωϊκά, ἀλλὰ μὲ ἄνισους ὅρους, ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβησσυνοῦ βασιλιὰ Χαϊλὲ Σελασιὲ (Ρὰς Τάφαρι) καὶ τῶν κατὰ τόπους ἡγετῶν Ράς, Ρὰς Σεγιούμ, Ρὰς Ντέστα, Ράς.., Ράς.., βρίσκονταν στὰ στόματα ὅλων, ἦταν σίγουροι πὼς οἱ Ἀβησσυνοὶ θὰ κατατρόπωναν καὶ πάλι τοὺς Ἰταλούς, ὅπως κατόρθωσαν σὲ παλιότερους καιρούς. Πῶς ὅμως νὰ γίνει αὐτό; Αὐτὴ τὴ φορά, οἱ ὅροι ἀντιπαράθεσης ἦταν τελείως ἄνισοι. Οἱ Ἰταλοὶ πάνοπλοι, ἀποφασισμένοι νὰ χρησιμοποιήσουν ὅλα τὰ μέσα, ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ ἀποτρόπαια, ὅπως τὰ χημικὰ ἀέρια, γιὰ νὰ πετύχουν, καὶ οἱ Ἀβησσυνοί, χωρὶς στοιχειώδη μέτρα ἄμυνας, ν' ἀγωνίζονται νὰ σταματήσουν τὶς σιδερόφρακτες φάλαγγες τῶν εἰσβολέων, προτάσσοντας, κυριολεκτικά, μόνο τὰ στήθη τους... Κάθε μικρὴ ἢ μεγάλη ἐπιτυχία τους, ὁ τύπος τὴν ἐξόγκωνε, τέτοιος ἦταν ὁ πόθος τοῦ κοινοῦ,

ἤθελε ν' ἀκούει πὼς οἱ Ἰταλοὶ ἔχαναν, ὑποχωροῦσαν, διαλύονταν... Στὰ Γιάννινα, ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἐξέφραζαν τὴ συμπάθειά τους πρὸς τοὺς Ἀβησσυνούς, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ὅμως τὸ εἶχε παρακάνει. Κάθε μέρα ἀνακοίνωνε νέες νίκες τῶν Ἀβησσυνῶν καὶ φυσικὰ ἥττες τῶν Ἰταλῶν, κυκλοφοροῦσε μάλιστα τακτικὰ κι ἀπογευματινὰ παραρτήματα, μὲ τὶς εἰδήσεις αὐτές. Οἱ τίτλοι της, τὶς πρῶτες μάλιστα μέρες τῆς ἔναρξης τῶν ἐπιχειρήσεων: *Ὁ Ἀβησσυνιακὸς στρατὸς νικᾶ - Ἡ Ἰταλία ζητεῖ εἰρήνην* (8-10-35), *Ἡ Ἰταλικὴ ὑποχώρησις - Οἱ Αἰθίοπες νικοῦν* (27-11-35), *Ἤρχισεν ἡ ἀντεπίθεσις τῶν Ἀβησσυνῶν* (7-12-35) (αὐτὴ ἡ ἀντεπίθεση ἄρχιζε, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ξεκινοῦσε...). Δὲν περνοῦσε μέρα ποὺ νὰ μὴν ἀναγγέλλεται καὶ μιὰ νέα νίκη τῶν Ἀβησσυνῶν. Τὸ Ἰταλικὸ προξενεῖο τῶν Γιαννίνων ὑποχρεωνόταν, κάθε τόσο, νὰ διαψεύδει τὶς εἰδήσεις τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος*. Νὰ μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες διαψεύσεις: *Τὸ Γενικὸν προξενεῖον τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας, διαψεύδει κατηγορηματικῶς τὰς δημοσιευθείσας εἰδήσεις εἰς τὸν «Ἠπειρωτικὸν ἀγῶνα», σχετικῶς μὲ τὰς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ ἐπιχειρήσεις τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων ὡς φαντασιώδεις καὶ κακοβούλους. Ἡ κατάληψις τῆς πόλεως Ἄδουας ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων ἐπραγματοποιήθη τὴν 10.30΄ ὥραν τῆς Κυριακῆς 6-10-35.* Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* ὅμως ἐπέμεινε, παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες διαψεύσεις τῶν Ἰταλῶν. Στὶς 29-11-35 μάλιστα ἔδωσε ἐκτεταμένη ἀπάντηση σὲ μιὰ τέτοια διάψευση: *Λυπούμεθα εἰλικρινῶς,* ἔγραφε, *διότι καὶ πάλιν θὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ διάψευσις τοῦ Ἰταλικοῦ προξενείου συγκρούεται πρὸς τὴν πραγματικότητα...* Φυσικὰ ἡ κατάσταση δὲν ἐξελισσόταν ἔτσι ποὺ τὴν περιέγραφε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*. Καὶ βέβαια δὲν ἀποτελοῦσε ἔμμεση ὁμολογία ἥττας τὰ ἀναγραφόμενα σὲ ξένες, ἀκόμα καὶ ἰταλικὲς ἐφημερίδες, ὅτι ὁ ἰταλικὸς στρατὸς ἀντιμετώπιζε δυσχέρειες στὴν προέλασή του, οὔτε ἦταν ἀληθινὴ ἡ εἴδηση ποὺ τὴν ἴδια μέρα δημοσίευσε ἡ ἐφημερίδα ὅτι *ὁ Ρὰς Ντέσσα κατήγαγεν ἀληθινὸν θρίαμβον εἰς τὴν ἰταλικὴν Σομαλίαν...*

Ο βασιλιὰς Γεώργιος Β΄ ἄρχισε τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς του ἀπὸ τὸ Λονδῖνο στὶς 14-11-35. Πέρασε ἀπὸ τὸ Παρίσι εἶχε συναντήσεις μὲ τὴν πολιτειακὴ καὶ πολιτικὴ ἡγεσία τῆς χώρας, τὴν ὁποία διαβεβαίωσε γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τῆς Ἑλλάδας πρὸς τὸν ἀγγλογαλλικὸ ἄξονα -πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι συναντήθηκε μυστικὰ καὶ μὲ τὸ Βενιζέλο-, πέρασε στὴ Φλωρεντία, γιὰ νὰ προσκυνήσει τοὺς τάφους τῶν γονιῶν του, συναντήθηκε στὴ Ρώμη μὲ τὸ βασιλιὰ καὶ τὸ Μουσολίνι καὶ τὸ πρωῒ τῆς 25ης Νοεμβρίου ἔφτασε στὴν Ἑλλάδα. Ἡ δεύτερη περίοδος τῆς ἐνάσκησης τῶν βασιλικῶν καθηκόντων του ἄρχιζε. Καὶ δὲν ἦταν ἡ ἀναμενόμενη γιὰ τὸν πρωτεργάτη τῆς βασιλικῆς παλινόρθωσης, τὸν Γ. Κονδύλη. Ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς ἀποβίβασής του στὸν ὅρμο τοῦ Φαλήρου, ἔδειξε πὼς δὲν εἶχε τὴ διάθεση νὰ ταυτί-

σει τὴν πολιτική του μὲ τὶς φιλοδοξίες τοῦ *Κεραυνοῦ*. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ὁ Κονδύλης κράτησε ἐχθρικὴ στάση ἀπέναντι στὸ Γεώργιο, διαδιδόταν μάλιστα ὅτι ἑτοίμαζε κίνημα γιὰ τὴν ἀνατροπή του, δὲν πρόλαβε, τὸν πρόφτασε ὁ θάνατος... Στὸ διάγγελμά του πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ὁ Γεώργιος ὑποσχόταν ὅτι ἦταν ἕτοιμος νὰ διαθέσει ὅλες τὶς δυνάμεις του, τὴν πείρα καὶ τὴν ἐργατικότητά του *γιὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν προαγωγὴν τοῦ λαοῦ «Του»*, ὅλου τοῦ λαοῦ, χωρὶς καμιὰ ἐξαίρεση. *Παραδίδω* -συνέχιζε- *τὴν λήθην εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἔχω τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξασφαλίσω τὴν ἰσότητα καὶ τὴν δικαιοσύνην δι' ὅλους...* Κατὰ τὶς κυβερνητικὲς ἐφημερίδες, τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, μεγαλειώδης ἦταν ἡ ὑποδοχὴ ποὺ τοῦ ἐπεφύλαξε ὁ ἀθηναϊκὸς λαός, κατὰ τὴν ἄνοδό του στὴν Ἀθήνα. Ἡ ὅλη ὀργάνωση τῆς ὑποδοχῆς, πῆρε τέλος μὲ τὴν ἐπίσημη δοξολογία στὴ Μητρόπολη τῆς Ἀθήνας, ὅπου εἶχαν φτάσει κι ὅλοι οἱ μητροπολίτες τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας, δήμαρχοι καὶ δημοτικὰ συμβούλια, ὅπως ἔγινε καὶ στὴν περίπτωση τῶν Γιαννίνων. Δοξολογίες ἔγιναν καὶ σ' ὅλες τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριὰ τῆς Ἑλλάδας. Οἱ Δῆμοι καὶ οἱ κοινότητες -καὶ μεγάλος ἀριθμὸς ἰδιωτῶν- κατέκλυσαν τὰ ἀνάκτορα μὲ τὰ συγχαρητήρια τηλεγραφήματά τους. Οἱ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες δημοσίευσαν τὰ τῆς ἄφιξης καὶ τῆς ὑποδοχῆς, καθὼς καὶ τὸ διάγγελμα τοῦ βασιλιᾶ, χωρὶς σχόλια, οἱ ὡς τότε κυβερνητικὲς -κυβέρνηση δὲν εἶχε σχηματιστεῖ ἀκόμα- ἀφιέρωσαν καὶ ἐκτενῆ ἄρθρα καὶ σχόλια. Οἱ ἀντι-Κονδυλικές, μάλιστα, ὅπως ἡ *Ἤπειρος*, δὲν ἄφησαν ἀνεκμετάλλευτη τὴ βασιλικὴ ἔκφραση δυσφορίας ἀπέναντι στὸν Κονδύλη καὶ τὴ σχολίασαν. Ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος* (28-11-35): *Ἠπατήθησαν οἰκτρῶς ὅσοι ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μονοπωλήσουν τὴν Βασιλικὴν ἰδέαν καὶ μεταχειριζόμενοι τὰ συστήματα ποὺ ἐφήρμοσαν διὰ τὴν Δημοκρατίαν νὰ καπηλευθοῦν καὶ τὴν Βασιλείαν. Τὴν πλάνην των διέλυσεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ποὺ ἐπάτησεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος ὁ Βασιλεύς, ὑπογράφων τὸ διάγγελμά του πρὸς τὸν λαόν... Ὁ κ. Κονδύλης δὲν ἤργησε νὰ ἀντιληφθῇ, ὅτι τὸ ἄστρον του ἔβαινε πλέον ὁριστικὰ εἰς τὴν δύσιν του. Τὴν ἐπαύριον ὁ κ. Κονδύλης ἐλάμβανε τὸν μεγαλόσταυρον. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου θὰ ἐπανεύρῃ τὸν ὁμαλὸν κοινοβουλευτικὸν ρυθμόν, αἱ λαϊκαὶ ἐλευθερίαι θὰ ἔχουν ἀποκατασταθῇ, ὁ διασυρμὸς πάσης ἐννοίας κράτους θὰ παύσῃ καὶ ὁ Κονδύλης θὰ μείνῃ μὲ τὸν μεγαλόσταυρον, ἡμεῖς δὲ μὲ τὴν ἀνάμνησιν μιᾶς ζοφερῆς νυκτὸς ἠθικῆς ἀποχαλινώσεως καὶ κρατικῆς ἐξαρθρώσεως, τῆς πλέον σκοτεινῆς μέσα εἰς τὰ τελευταῖα ἑλληνικὰ χρόνια.* Δὲν ἔλειψε ὅμως καὶ ἡ εὔθυμη νότα τῆς ἀρθρογραφίας γιὰ τὴν ἄφιξη τοῦ βασιλιᾶ. Ὁ Γρ. Σακκᾶς, ἀφοῦ ἐξαντλοῦσε τοὺς ὑπερθετικοὺς τῶν ἐπιθέτων γιὰ νὰ εὐχηθεῖ τὸ *Ὡς εὖ παρέστητε Μεγαλειότατε* κατέληγε: *Μεγαλειότατε! Ὁ εὐγενὴς Ἠπειρωτικὸς λαὸς Σᾶς ἀπευθύνει καὶ πάλιν δ ι ' ἐ μ ο ῦ* (ἡ ὑπογράμμιση δική μου) *ὁλοψύχως τὸ ὡς «εὖ παρέστητε» καὶ εὔχεται ὅπως ἡ Ἑλλάς, ἥτις καὶ μόνον διὰ τοῦ θρόνου εὐη-*

μέρισεν καὶ ἔγραψεν λαμπρὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ σελίδας, ἴδη καὶ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀλησμονήτους ἡμέρας. Ὁ Σακκᾶς, οὔτε λίγο, οὔτε πολύ, ἀρθρογραφοῦσε καὶ καλωσόριζε τὸ βασιλιὰ ὡς αὐτοδιορισμένος ἐκπρόσωπος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ!..

Μετὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιᾶ, οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις ἦταν ραγδαῖες. Ὁ Γεώργιος, πρὶν καταλήξει στὸ ποιὸ θὰ ἦταν τὸ σχῆμα τῆς νέας κυβέρνησης -ὁπωσδήποτε ἦταν ἀποφασισμένος νὰ μὴν ἀφήσει στὴν ἐξουσία τὸν Κονδύλη- κάλεσε στὰ ἀνάκτορα ὅλους τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς γιὰ νὰ τοὺς συμβουλευτεῖ. Πῆγαν καὶ συνομίλησαν οἱ Π. Τσαλδάρης καὶ Ἰ. Μεταξᾶς, τοῦ Γ. Κονδύλη γνώριζε τὶς ἀπόψεις του. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀρχηγοί, μὲ ἐξαίρεση τὸν Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλο, δὲν ἀποδέχτηκαν τὴν πρόσκληση, δὲν ἤθελαν, μὲ τὴν παρουσία τους στὰ ἀνάκτορα, ν' ἀναγνωρίσουν ἀκόμα τὴν παλινόρθωση. Πάντως ὁ Θεμ. Σοφούλης, ἂν καὶ δὲν πῆγε, μὲ ὑπόμνημά του ἀνέπτυξε τὶς ἀπόψεις τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*, τὸ πρῶτο ποὺ ζητοῦσαν ἦταν ἡ γενικὴ ἀμνηστεία. Οἱ ἀπόψεις τῶν ἀρχηγῶν ποὺ συνομίλησαν μὲ τὸ βασιλιὰ διέφεραν πολὺ μεταξύ τους, δὲ συμφωνοῦσαν προπαντὸς μὲ τὶς λύσεις ποὺ τοὺς πρότεινε. Τελικὰ ὁ βασιλιὰς ἔδωσε τὴ λύση, γιὰ κεῖνες τὶς κρίσιμες μέρες φαινόταν πὼς ἦταν ἡ καλλίτερη, γιαυτὸ καὶ ἡ ἀνταπόκριση τοῦ λαοῦ, ὅπως πιστοποιεῖται ἀπὸ ἐγκυρότατους, ἱστορικούς, ἦταν θετική. Ἀκόμα καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ δὲν ἀντέδρασαν. Πρόεδρος τῆς κυβέρνησης ἀνέλαβε ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου Κων. Δεμερτζῆς. Γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου διορίστηκε ὁ ἀντιστράτηγος Χ. Παναγιωτάκος.

Ἡ πρώτη ἀπόφαση τοῦ βασιλιᾶ, νὰ χορηγήσει γενικὴ ἀμνηστεία, χωρὶς καμιὰ ἐξαίρεση, ἀκόμα καὶ στὸν Ἐλ. Βενιζέλο καὶ τὸν Νικ. Πλαστήρα, συνάντησε τὴ σκληρὴ ἀντίδραση τῶν ἀδιάλλακτων *Βασιλοφρόνων*. Ὁ Γεώργιος ἐπέμεινε, μὲ μόνη παραχώρηση νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα ἡ κυβέρνηση νὰ ὁρίζει τόπους διαμονῆς στοὺς ἀποφυλακιζόμενους ἀξιωματικούς. Γιὰ τὴ διάκριση τῆς ἄνισης μεταχείρισης ἀνάμεσα στοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς διαμαρτυρήθηκε κι ὁ Βενιζέλος (6-12-35) -εἶχε ἤδη ἀναγνωρίσει ἔμμεσα τὴν παλινόρθωση- ρίχνοντας τὴν εὐθύνη στοὺς δημοκρατικοὺς ἀρχηγοὺς ποὺ ἀρνήθηκαν τὴν πρόσκληση τοῦ βασιλιᾶ καὶ τὸν ἄφησαν νὰ ἐπηρεάζεται μόνο ἀπὸ τοὺς ἀδιάλλακτους. Μετὰ τὴ δημοσίευση τῶν διαταγμάτων γιὰ τὴ χορήγηση ἀμνηστείας ὁ Σοφούλης ζήτησε καὶ ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸ βασιλιά, στὸν ὁποῖο καὶ ἐξέθεσε ἀναλυτικὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ κόμματός του γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, διαβεβαιώνοντάς τον ταυτόχρονα ὅτι οἱ *Φιλελεύθεροι* θὰ βοηθοῦσαν μὲ ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ τεθεῖ τέρμα στὴν ἐσωτερικὴ διαίρεση. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ -κι ὁ Σοφούλης- ἐνημερώθηκαν καὶ ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ Κ. Δεμερτζῆ γιὰ τὶς προθέσεις τῆς κυβέρνησης. Ὅλοι ὑποστήριξαν τὴν ἄμεση διάλυση τῆς ἐθνοσυνέλευσης, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴ σύντομη διεξαγωγὴ ἐκλογῶν, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκκαθάριση τοῦ κρατικοῦ

μηχανισμοῦ. Οἱ Κονδύλης καὶ Θεοτόκης, ποὺ εἶχαν ἱδρύσει δικό τους κόμμα, ἦταν ἀντίθετοι. Διαφορετικὴ ἦταν ἡ γνώμη τοῦ Τσαλδάρη, ὁ ὁποῖος ζητοῦσε, πρὶν ἀπὸ τὴ διάλυση τῆς ἐθνοσυνέλευσης, στὴν ὁποία ἀκόμα πλειοψηφοῦσε, ν' ἀκυρωθοῦν ὅλες οἱ συντακτικὲς πράξεις καὶ οἱ ἀναγκαστικοὶ νόμοι ποὺ εἶχε ἐκδόσει ἡ κυβέρνηση Κονδύλη, κάτι ποὺ ἀπαιτοῦσε ἀρκετὸ χρόνο. Μὲ εἰσήγηση τοῦ πρωθυπουργοῦ του ὁ βασιλιὰς διέλυσε στὶς 17-12-35 τὴν ἐθνοσυνέλευση κι ὅρισε ἐκλογὲς γιὰ τὶς 26-1-36. Στὸ διάγγελμά του ἐξηγοῦσε στὸν ἑλληνικὸ λαὸ γιατὶ πῆρε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, ἦταν ἡ μόνη, ἔλεγε, ποὺ θὰ ξεκαθάριζε τὴν πολιτικὴ κατάσταση, ἀφοῦ στὶς ἐκλογὲς θὰ ἔπαιρναν μέρος ὅλα τὰ κόμματα.

Οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις, γίνονταν γνωστὲς στὰ Γιάννινα καὶ ἔξω ἀπ' αὐτά, μὲ τὴν πλούσια εἰδησεογραφία τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων καὶ τὸν καθημερινὸ σχολιασμό τους, μὲ ἄρθρα καὶ σημειώματα. Ἡ *Ἤπειρος*, ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑποστηρίζει τὶς θέσεις τοῦ *Λαϊκοῦ κόμματος*, ζητοῦσε τὴ διεξαγωγὴ ἐκλογῶν σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα μὲ τὸ πλειοψηφικὸ σύστημα, γιατί, ὅπως ἔλεγε, ὁ τόπος χρειαζόταν ἰσχυρὴ κυβέρνηση, τὸ πλειοψηφικό, παρὰ τὰ τρωτά του, τὴν ἐξασφάλιζε. Ἐξέφραζε τὴν ἱκανοποίησή της γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Σλῆμαν καὶ ἐπέμενε, μὲ καθημερινὰ σχεδὸν σχόλια, γιὰ τὴν ἄμεση ἀπομάκρυνση καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέα τῆς Γενικῆς διοίκησης Μ. Εὐστρατιάδη, ὁ ὁποῖος ἀγωνιζόταν, μὲ κάθε τρόπο, νὰ κρατηθεῖ στὴ θέση του. Οἱ ἐπικρίσεις ἐναντίον του ἦταν δριμύτατες. Παράδειγμα τὸ σχόλιο τῆς 22-12-35: *Δὲν ὑπάρχουσι δυστυχῶς αἱ λέξεις -ἢ ἐὰν ὑπάρχωσιν ἐμπίπτουσιν εἰς τὸν ποινικὸν νόμον- διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἔλλειψις στοιχειωδεστάτης εὐπρεπείας καὶ εὐθιξίας ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἀπὸ μέρους τοῦ ἰδιαιτέρου τοῦ κ. Σλῆμαν, Μ. Εὐστρατιάδου, ὅστις σοβαρῶς ἐπίστευσεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ παραμείνῃ ὡς γενικὸς γραμματεὺς τῆς Γεν. διοικήσεως καὶ ὑπὸ ἄλλο καθεστώς, ἐκτὸς τοῦ αἰσχροῦ Κονδυλικοῦ, καὶ χωρὶς νὰ ὑποβάλῃ καμμίαν παραίτησιν ἀπὸ τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν μόνον ὑπὸ τὸ ἄνομον ἐκεῖνο καθεστὼς ἠδύνατο νὰ κατέχῃ. Ἐκρύβη κάπου καὶ ἐνεφανίσθη πάλιν προχθὲς λαθραίως καὶ ἐστρογγυλοκάθησε ὁ ἐρίφης εἰς τὴν ἕδραν τοῦ γενικοῦ γραμματέως.* Ἀξίωση, ἔλεγε, τῆς πόλης ἦταν νὰ διατάξει ὁ νέος Γενικὸς διοικητής, μόλις ἐρχόταν, τὴν ἄμεση ἀπομάκρυνσή του, ἔγινε ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες. Ἡ *Ἤπειρος* χαιρέτισε τὸ διορισμὸ ὡς γενικοῦ γραμματέα, σύμφωνα μὲ τὶς εἰδήσεις, τοῦ Κ. Σταυροπούλου, γιὰ τὴν ἐπανατοποθέτηση τοῦ ὁποίου εἶχαν ἀντίθετη γνώμη οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, κυρίως οἱ δημοκρατικές. Ὁ Σταυρόπουλος τελικά, διορίστηκε γενικὸς γραμματέας μετὰ τὶς ἐκλογές.

Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (4-12-35) ἦταν ἱκανοποιημένος μὲ τὸ σχηματισμὸ τῆς κυβέρνησης Δεμερτζῆ. *Ἡ νέα κυβέρνησις* -τόνιζε- *διὰ τῶν πρώτων αὐτῆς πράξεων, γεννᾶ διὰ τὸν τόσον δοκιμασθέντα ἑλληνικὸν λαὸν τὰς σταθερωτέρας τῶν ἐλπίδων, περὶ ταχείας, ταχίστης μάλιστα, ἀποκαταστά-*

σεως τῆς ἐσωτερικῆς ὁμαλότητος, τὴν ὁποίαν -καὶ εὔχονται τοῦτο ὅλοι οἱ Ἕλληνες- θὰ διαδεχθῇ ἡ ἐθνικὴ ἑνότης. Ἀπαντώντας σὲ κάποιες ἐπικρίσεις ἀδιαλλάκτων τῆς παράταξής του γιὰ τὸν εὐμενῆ σχολιασμὸ τῆς νέας κυβέρνησης, ἀνέλυε, σὲ ἄρθρο τῆς ἑπόμενης (5-12-35) τὶς προϋποθέσεις ποὺ θὰ δικαίωναν τὶς πράξεις κι ἀποφάσεις τῆς κυβέρνησης καὶ κατέληγε: *Ἂς μή, λοιπόν, προτρέχωμεν τῶν γεγονότων. Ἂς μὴ ὁδηγώμεθα εἰς αὐθαίρετα συμπεράσματα. Ἐμπρός μας διανοίγονται νέοι ὁρίζοντες. Καὶ ὅλοι ἔχομεν καθῆκον, χωρὶς ν' ἀπαρνηθῶμεν τὰς ἀρχάς μας, νὰ συμβάλωμεν διὰ τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἐθνικὴν προκοπήν.* Ἡ *Κραυγὴ* δυσπιστοῦσε γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τῶν προθέσεων τῶν ἀρχηγῶν τῶν *Δημοκρατικῶν κομμάτων.* Στὸ ἄρθρο της: *Φοβοῦ τοὺς Δαναούς..,* καταφερόταν ἐναντίον τοῦ Βενιζέλου καὶ θεωροῦσε παραπλανητικὲς τὶς ἐκδηλώσεις ἀφοσίωσής του πρὸς τὸ βασιλιά: *Ἀλλ' ἐὰν πρὸς στιγμὴν ὁ κ. Βενιζέλος ἐλησμόνησε τὸ παρελθόν, ἐξέχασε τὸ πρόγραμμά του, ἐγκατέλειψε τὰς ἰδέας του ἀπὸ ἰδιοτελεῖς καὶ μόνον σκοπούς, ὁ λαὸς ὄχι, δὲν ἐλησμόνησεν, δὲν ἐξέχασεν τὴν προτέραν του τακτικὴν καὶ τὴν χθεσινὴν ἰδεολογίαν του. Γνωρίζει καλὰ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὅτι ἔχει νὰ κάμῃ πλέον μὲ ἕνα δίβουλον, μὲ ἕνα διπρόσωπον, μὲ ἕνα ἀσταθῆ καὶ ὕπουλον χαρακτῆρα, καὶ παρ' ὅλας τὰς δηλώσεις του, παρὰ τὸν ὅρκον τῆς ὑποταγῆς του,* (ὁ λαὸς) *κινεῖ δυσπίστως τὴν κεφαλήν του διερωτώμενος ἂν ἀπέβαλε τὰς παλαιάς του ἰδέας.* Ἡ *Κραυγὴ* πίστευε πὼς ὄχι, γιαυτὸ καὶ στὸ ἑπόμενο φύλλο (16-12-35) συνεργάτης τῆς ἐφημερίδας, σὲ ἄρθρο, διακήρυσε ἀνοιχτὰ ὅτι δὲν πίστευε στὶς διακηρύξεις τῶν *Δημοκρατικῶν* ἀρχηγῶν γιὰ συμφιλίωση καὶ λήθη: *Δὲν πιστεύομεν εἰς τὰς ψευδεῖς δηλώσεις τῶν κ.κ. ἀρχηγῶν, ποὺ ὡς μόνον πρόγραμμα ἔχουσι τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἔστω καὶ μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους.* Ὄχι, λοιπόν, λήθη καὶ συμφιλίωση. Διχασμός! Αὐτὸν ἤθελαν νὰ συντηροῦν οἱ κάθε φορὰ νικητὲς τῶν ἐκλογικῶν ἀναμετρήσεων, οἱ καταστολεῖς στάσεων καὶ ἐπαναστατικῶν κινημάτων, ὅσοι κατόρθωναν μὲ ἐπαναστάσεις ν' ἀναρριχηθοῦν στὴν ἐξουσία ἢ ὅσοι μέ, ὁποιονδήποτε τρόπο, γίνονταν ἐπιβήτορες τῆς ἐξουσίας. Μὲ τὸ Διχασμὸ μόνο μποροῦσαν νὰ κρατηθοῦν στὴν ἀρχή. Δὲ βελτιώθηκαν μεταπολεμικὰ καὶ πολὺ τὰ πράγματα. Ἡ ὁποια νίκη κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ἔχει ρεβανσιστικὰ γνωρίσματα, μὲ συνέπειες τὴν κομματικοποίηση τοῦ κράτους...

Ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* δὲ σχολίασε πολὺ τὴν πολιτειακὴ μεταβολή, παρόλο ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸ πραξικόπημα τῆς 10-10-35 εἶχε ἐξαπολύσει τὸ σύνθημα *Δημοκρατία ἢ θάνατος.* Ἀφιέρωνε τὶς στῆλες της στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ τόπου, ἰδιαίτερα τῆς Ἠπείρου, ποὺ εἶχε ἐπιδεινωθεῖ. Τὸ καλαμπόκι ἦταν, ὅπως καὶ πρὶν ἀπὸ καιρό, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ἕνα πρόβλημα τοῦ τόπου καὶ ἐκτοξεύονταν κατηγορίες ἐναντίον τῆς *Ἀγροτικῆς τράπεζας* γιὰ τὸ καθόλου ἐξυπηρετικὸ σύστημα διανομῆς του στὶς κοινότητες· προχωροῦσε ἀκόμα καὶ σὲ καταγγελίες ὅτι κερδοσκοποῦσε σὲ βάρος τῶν ἀγροτῶν

μὲ τὸν τρόπο διανομῆς καὶ τὴν τιμὴ ποὺ καθόριζε. Ἀνάλογους ὑπαινιγμοὺς εἶχε κάνει κι ὁ *Κῆρυξ*, ὁ ὁποῖος στὸ πολιτικὸ θέμα ἀκολουθοῦσε ἤπιους τόνους, σύμφωνους μὲ τὰ ὅσα διακήρυττε ὁ Βενιζέλος ἀπὸ τὸ Παρίσι. Σὲ ἄρθρο της, (ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχώ*) τὶς παραμονὲς τοῦ νέου χρόνου (28-12-35) δὲν ἦταν καὶ πολὺ αἰσιόδοξη γιὰ τὴν ὁμαλὴ ἐξέλιξη τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, τόσο στὴν Εὐρώπη, ὅσο καὶ στὴν Ἑλλάδα. Κατέληγε, ἀπευθυνόμενη *πρὸς τοὺς πεινῶντας ἀγρότας καὶ ἐν γένει βιοπαλαιστάς: Αἱ στιγμαὶ δυστυχῶς εἶναι χαλεπαί. Ἐν ὀνόματι τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος μας, ἐν ὀνόματι τῶν οἰκογενειῶν μας, ἂς ἐργασθῶμεν ἀπὸ σήμερα μὲ πίστιν, μὲ λησμοσύνην τοῦ κακοῦ παρελθόντος. Ὁ Θεὸς εἶναι μεγάλος. Καὶ ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι καλός. Αὐτὸς ποὺ δὲν ἄφησε ποτὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπροστάτευτον καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν θὰ μᾶς δείξῃ τὴν καλωσύνην του. Ἡ «ἐριβῶλαξ» ἑλληνικὴ Γῆ μᾶς καλεῖ ζητοῦσα ἐντατικὴν ἐργασίαν. Πρὸς αὐτὴν ἂς στραφῶμεν. Ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκαταπόνητους γεωργοὺς καὶ ἐργάτας θὰ ἴδωμεν τὴν καλλιτέραν αὔριον.* Ὅπως καὶ νὰ τὸ δεῖ κανείς, οἱ εὐοίωνες διαπιστώσεις τῆς κατάληξης τοῦ ἄρθρου, συμφωνοῦσαν μὲ τὶς προσδοκίες τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ γιὰ ὁμαλὴ ἐξέλιξη τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ καταβολὴ ἐντατικῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας...

Στὶς 31-10-35 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ τηλεφωνικοῦ κέντρου τῆς πόλης. Τὰ τηλέφωνα ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν μιὰ μέρα νωρίτερα. Ὅπως συμβαίνει σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις κάθε νέας ἐφεύρεσης, τὰ τηλέφωνα ὅλη τὴ μέρα χτυποῦσαν στὰ σπίτια ἀπὸ κάθε εἴδους χρῆστες. Τέτοια ἦταν ἡ κατάχρηση ποὺ γινόταν, ὥστε ὑποχρεώθηκε ἡ *Ἤπειρος* νὰ γράψει εἰδικὸ σχόλιο (5-11-35): *Ὁ Πανάγαθος, ὁ μεριμνῶν δι' ὅλα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πλάσματά του, εἶναι ὁ μόνος πλέον, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὸ μαρτύριον τῶν τηλεφωνούντων ἀργοσχόλων, οἱ ὁποῖοι κοντεύουν νὰ τρελλάνουν ὅλον τὸν κόσμον μὲ ἐρωτικὰς ἐξομολογήσεις, μὲ ἐξωφρενικὰς παραγγελίας καὶ ἄλλα περίεργα καὶ ἐκνευριστικὰ καμώματα, ...τηλε...φονικὰ τῆς ἡσυχίας τῶν ἀτυχῶν συνδρομητῶν!...*- Ἡ ἀνέγερση τοῦ νέου διοικητηρίου δὲν ἔλεγε να πάρει τέλος. Αἰτία οἱ κυβερνητικὲς παλινωδίες. Τὴ μιὰ μέρα ἔδιναν πιστώσεις, τὴν ἄλλη τὶς ἀνακαλοῦσαν. Ἡ Ἤπειρος ἦταν πρόχειρη γιὰ τὴν περικοπὴ πιστώσεων, αὐτὸ ποτὲ δὲ θὰ τὸ ἔκαναν σὲ περιοχὲς τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας. *Ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν καὶ κατάπληξιν* -ἔγραφε ἡ *Ἤπειρος* (8-11-35) *-προξένησε ἡ γνωσθεῖσα χθὲς εἴδησις περὶ ἀποφάσεως τῆς κυβερνήσεως ν' ἀνακαλέσῃ τὴν ἐξ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου ψηφισθεῖσαν πίστωσιν διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Διοικητηρίου.* Οἱ πληρεξούσιοι τοῦ νομοῦ -ὑπογράμμιζε- ἔπρεπε νὰ κάνουν τὸ καθῆκον τους.- Πέθανε, τέλη Ὀκτωβρίου, στὴν Ἀθήνα *τὸ ἔξοχον τέκνον τῆς Ἠπείρου, ὁ Γεώργιος Δούμας, γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογενείας ἐκ Τσεπελόβου,* ἐπὶ δεκαετίες γενικὸς διευθυντὴς τῶν ΣΠΑΠ. Εἶχε διατελέσει καὶ μέλος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς «Ἐθνικῆς Ἑταιρείας». Στὸν Βορειοηπειρωτικὸ ἀγώνα πρόσφερε πολλὲς ὑπηρεσίες. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση πολιτεύτηκε στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, μὲ τὸ *Λαϊκὸ*

κόμμα, χωρὶς νὰ ἐκλεγεῖ. Ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ τίμιους πολιτικοὺς τῆς Ἠπείρου. Κοντά του βρῆκαν καταφύγιο πολλοὶ Ἠπειρῶτες, τοὺς ὁποίους καὶ στήριξε στὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐπαγγελματικῆς τους σταδιοδρομίας στὴν Ἀθήνα.- Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (16-11-35) ἔφερε πάλι στὸ προσκήνιο τὴν ἀνάγκη τῆς ἵδρυσης Βιβλιοθήκης, τόσο ἀναγκαίας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἵδρυση, ἦταν ἡ ἐξασφάλιση ἑνὸς οἰκήματος γιὰ τὴ στέγασή της, ὑποχρέωση τὴν ὁποία ὁ Δῆμος ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναλάβει.- Σὰ νὰ μὴν ἔφταναν ὅλα τ' ἄλλα, παραμονὴ τοῦ δημοψηφίσματος, ὁ Χρηστοβασίλης θεώρησε ἀναγκαῖο (2-11-35) νὰ ζητήσει συγγνώμην ...ἀπὸ τὸ Μουσολίνι, γιατὶ στὸ προηγούμενο φύλλο τῆς *Ἐλευθερίας* ἔπεσε θύμα ἀπάτης καὶ δημοσίευσε ἀρθρίδιο *καθαπτόμενον τοῦ δικτάτορος τῆς φίλης Ἰταλίας κ. Μπ. Μουσολίνι, ὁ ὁποῖος, ἀσχέτως πρὸς τὰ διαδραματιζόμενα σήμερον ἐν Ἀβησσυνία* (σὰ νὰ ἀποτελοῦσε παρονυχίδα ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἀόπλων Ἀβησσυνῶν, - καὶ μὲ τὶ μέσα, μὲ ὑπερίτη...) *ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος τῶν συγχρόνων ἀνδρῶν τῆς Ἰταλίας καὶ ἔσωσεν αὐτὴν ἐκ τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀνελθὼν εἰς τὸ ὕπατον ἀξίωμα τῆς πατρίδος του ἐκ τῶν λαϊκωτέρων στρωμάτων...* Τὶ ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ὑποχρέωσε τὸ Χρηστοβασίλη νὰ ταπεινωθεῖ καὶ νὰ ζητήσει συγγνώμη ἀπὸ τὸ δικτάτορα; Ἴσως ἡ ἐπέμβαση τοῦ Ἰταλικοῦ προξενείου. Τὸ ἀρθρίδιό του πάντως, γιὰ τὸ ὁποῖο δείχνει μεταμέλεια, ἦταν ἀπὸ τὰ καλλίτερα ποὺ ἔχουν γραφεῖ κατὰ τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, γιὰ τὶς ἰμπεριαλιστικὲς βλέψεις της, στόχος τῶν ὁποίων ἔγινε σὲ λίγα χρόνια καὶ ἡ πατρίδα μας. Τὸ παραθέτω: *Ὁ Ἰταλοαιθιοπικὸς πόλεμος συνεχίζεται. Αἱ Ἀβησσυνιακαὶ πόλεις καὶ οἱ κάτοικοι τούτων ὑφίστανται ἀδιακόπως τὴν ἐναέριον ἐπιδρομὴν τῶν ἀεροπορικῶν δυνάμεων τοῦ αἱμοχαροῦς Ντοῦτσε. Τὸ πρὸ μηνὸς καταπαῦσαν νὰ πλημμυρίζῃ τὰς ὁδοὺς ὄμβριον ὕδωρ, ἀναπληροῖ τώρα αἷμα, αἷμα ἀνθρώπων βαρβάρων καὶ ἀπολιτίστων, κατὰ τὸν τύραννον τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ Δωδεκανησιακοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκ παραλλήλου ἡ Κ.Τ.Ε. καὶ τὰ ἀναλαβόντα τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐξευρέσεως συμβιβαστικῆς λύσεως διὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν κράτη, μέλη ταύτης, παρουσιάζουν εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον τὸ Ἀβησσυνιακὸν δρᾶμα ὡς κωμωδίαν, διότι ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ χλιαρὰ στάσις των ἔναντι τοῦ ζητήματος τούτου. Συμβιβαστικὴν λύσιν πρέπει νὰ ζητοῦν ἢ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ χτυπήσουν τὸν ἰταλικὸν φασισμὸν ἀνηλεῶς, ὥστε νὰ μὴ ἐγείρῃ πάλιν κεφαλήν; Ἢ μήπως ἔχουν τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ Ἀβησσυνία βρίσκεται ἐν ἀδίκῳ καὶ ἡ φασιστικὴ αὕτη κόπρος, ποὺ στιγματίζει τὸν 20ὸν αἰῶνα, ἐν δικαίῳ καὶ ἐπιζητοῦν μίαν τοιαύτην λύσιν, εἰς βάρος πάντοτε τῆς Ἀβησσυνίας;* Καλλίτερο σχόλιο γιὰ τὴν κατάσταση δὲ μποροῦσε νὰ γραφεῖ. Κι ὅμως ἀνασκευάστηκε...- Πίστευε ὁ Χρηστοβασίλης πώς, μὲ τὴ διακοπὴ τῆς ἔκδοσής τους οἱ δυὸ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες *Κῆρυξ* καὶ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών*, θὰ *ἔβαζαν μυαλό*. Ἔδωσε μάλιστα καὶ τὶς ἀναγκαῖες συμβουλὲς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανέκδοσή τους. Καὶ οἱ δυὸ δὲν τὸν ἄκουσαν, ἦταν ἀμετανόητες... Ἔγραφε, λοιπόν, στὴν *Ἐλευθερία* (18-11-35): *Ἠλπίζομεν ὅτι αἱ ἐπανιδοῦσαι τὸ φῶς βενιζελοδημοκρατικαὶ ἐγχώριοι συνάδελφοι, «Κῆρυξ» καὶ «Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν» θὰ ἤλλαζον τακτικὴν καὶ δὲν θὰ ἐξηκολούθουν βαδίζουσαι τὴν αὐτὴν ἁμαρτωλὴν ὁδόν. Δυστυχῶς ὅμως ἠπατήθημεν εἰς τὰς προβλέψεις μας καὶ εἰς τὰς ἐλπίδας καὶ ἡ ἐμφάνισίς των μᾶς ἐξήγαγε τῆς ἀπάτης...*

Θλιβόμεθα εἰλικρινῶς -κατέληγε- *διὰ τοὺς ἀμετανοήτους βενιζελοδημοτικοὺς τούτους συναδέλφους μας, τοὺς ὁποίους εἴχομεν περιβάλλει δι' ὅλης τῆς στοργῆς καὶ ἀγάπης μας...*- Ὁ Μιχαὴλ Γάκης (ψευδώνυμο Βάλσ. Σταλαχτίτης) ἐξακολουθοῦσε νὰ δημοσιεύει ποιήματα -ἀπὸ τὰ πρῶτα του- στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα.* Τὰ παραθέτω, γιατὶ δὲν ξέρω ἂν ἔχουν περιληφθεῖ σὲ κάποια συλλογὴ τοῦ εὐαίσθητου Γιαννιώτη ποιητῆ, ποὺ χάθηκε πρόωρα:

ΩΡΕΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ

Βρέχει... Τὸ μισοσκόταδο στὸ σπίτι μου πληθαίνει!
Θαμπὰ θωρῶ νὰ κρέμωνται στοὺς τοίχους τὰ πορτραῖτα.
Σὲ κύκλωσεν ἡ μοναξιά, ψυχὴ βασανισμένη
Κι ἂν θέλης νὰ ξεσκλαβωθῆς, στὰ περασμένα πέτα.

Θὰ ἰδῆς γυαλοὺς ὀνειρευτοὺς νὰ λάμπουν ἀπ' τὸν ἥλιο
γλήγορες βάρκες μὲ πανιὰ στὸ πέλαγο ἀνοιγμένα.
Θὰ ἰδῆς καὶ τὴν ἀγάπη σου μὲ τὸ χεράκι ἀντήλιο
νὰ σοῦ στυλώνη ἀπάνω σου τὰ μάτια τὰ γραμμένα!

...Λευκὰ χαρτιὰ προσμένουνε νὰ τὰ γεμίσω στίχους...
Ἀλλοίμονο! Τὸ κλάμμα σου πικρὸ θὲ ν' ἀντηχήση
ψυχή, στὴν ἔρμη κάμαρα μὲ τοὺς ὀγρούς της τοίχους
ὥσπου ναρθῆ ὕπνος βαρύς, βαθειὰ νὰ μὲ κοιμήση...

(17-11-35)

TABLEAU

Σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ σπιτιοῦ του κρεμασμένο
ἕνα παλιὸ ταμπλὼ ξεθωριασμένο...

Φτιασμένο ἀπὸ τὰ χέρια ἁπλοῦ τεχνίτη
δέχεται λίγο φῶς ἀπ' τὸ φεγγίτη...

Ἕνα χλωμό, πυρόξανθο κοράσι
ποὺ τὰ εἴκοσι δὲν θάθελε περάσει...

Στοὺς ὤμους τὰ μαλλιά, χυτὸ χρυσάφι
ποὺ ἀρχαίων βασιλιάδων κλειοῦν οἱ τάφοι.

Καὶ κάτι φρύδια γραμμωτά, ριγμένα
στὰ μάτια της, ποὺ μοιάζουν λυπημένα...

Στὸ φόντο ἕνα φτωχὸ σκυφτὸ παιδὶ
ποὺ ἀγάλια ἕνα λουλούδι τῆς μαδεῖ...

Σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ σπιτιοῦ μου κρεμασμένο
ἕνα ταμπλὼ παλιό, λησμονημένο...

4-12-35

ΧΑΡΑ

Ρόδινα τὰ κάρβουνα
στὸ χαμηλὸ μαγκάλι.
Τὸ μικρὸ στῆς μάνας του
κοιμήθη τὴν ἀγκάλη.

Τὰ θλιβερὰ νυχτόπουλα
στὸ χάλασμα ἀργοκλαῖνε.
Ὅλα ἀπόψε τὰ στοιχειά,
βαρειὰ τὸν πόνο λένε.

Ὅλοι ἀπόψε γελαστοὶ
κι ὁ γέροντας πατέρας
ἔκλεψε τὴ φωτεινὴ
τὴν ὄψη τῆς ἡμέρας...

Ἄ! Ἡ χαρὰ μαζεύτηκε
ὅλη σ' αὐτὸ τὸ σπίτι
ἀπ' τὸ πιὸ μικρὸ παιδὶ
ὡς τὸ λευκὸ πρεσβύτη.

Ἔξω ἠχοῦν σφυρίζοντας
τὰ δέντρα ἀπ' τὸ δρολάπι,
τὸν χαλοῦν, ὅπου ἔστρωσαν
τὰ φύλλα τους, τὸν τάπη.

Ἤρθε ἀπόψε προξενιὰ
στὴν κόρη τὴ μεγάλη
κι ὅλα γύρω χαίρονται
στὸ χαμηλὸ μαγκάλι...

17-12-35

Ὁ Μιχ. Γάκης (πάντοτε μὲ τὸ ψευδώνυμο Β. Σταλαχτίτης) δημοσίευσε στὸν *Ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα* (20-12-35) κι ἀξιόλογη μελέτη μὲ τίτλο *Γύρω ἀπὸ τὸ λαϊκὸ τραγούδι*.- Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἄρχιζε νὰ δημοσιεύει τὰ πρωτόλεια του καὶ ὁ Γιῶργος Χήτας, ὅπως τὸ πόνημα *Κατσανοπούλα* (28-11-35).- Ἡ ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχη Ἀλεξανδρείας -οἱ Γιαννιῶτες ἤθελαν νὰ δοῦν στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τὸ συμπολίτη τους Νικ. Εὐαγγελίδη- ἀπασχολοῦσε τὸν τύπο τῆς πόλης. Ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (20-11-35) δημοσίευσε σχετικὸ κατατοπιστικὸ ἄρθρο. Ὑποψήφιοι ἦταν δύο: Ὁ Ἑρμουπόλεως Νικόλαος κι ὁ Λεοντοπόλεως. Ὁ ἀρθρογράφος διαπίστωνε ὅτι ὅλος σχεδὸν ὁ κοινοτικὸς τύπος τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τοῦ Καΐρου *εἶχε κηρυχθῆ ἀπεριφράστως ὑπὲρ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἁγίου Ἑρμουπόλεως*. Δὲ θ' ἀργοῦσε ὁ κοινὸς πόθος τῶν Ἠπειρωτῶν νὰ γίνει πραγματικότητα.- Στὴν ἴδια ἐφημερίδα καὶ σὲ δυὸ συνέχειες (22 καὶ 23-11-35) ὁ Μ. Μπλάτσος ἀναφερόταν στὴν ἀνάγκη ὀργάνωσης Βιβλιοθήκης, βασικοῦ μέσου γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς κίνησης στὴν πόλη. Τὸ ἔργο -πρότεινε- ἔπρεπε νὰ τὸ ἀναλάβει ὁ *Φιλολογικὸς ὅμιλος*, ποὺ εἶχε πέσει σὲ ἀδράνεια. Στὶς 15-12-35 ὁ Μπλάτσος ἀσχολήθηκε, στὴν ἴδια ἐφημερίδα καὶ μὲ τὸ θέμα *Ἐπαρχιακὸς τύπος καὶ λογοτεχνία*.- Ὁ δήμαρχος Δ. Βλαχλείδης ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους δημάρχους

Γεώργιος Χήτας, τυπογράφος, δημοσιογράφος, λογοτέχνης. Ἡ φωτογραφία εἶναι τῆς ἐποχῆς ποὺ ὑπηρετούσαμε μαζὶ στὸ Στρατηγεῖο τῆς VIII Μεραρχίας

τῆς Ἑλλάδας ποὺ διαβίβασαν προσωπικὰ τὰ συγχαρητήριά τους στὸ βασιλιὰ γιὰ τὴν ἐπάνοδό του.- Ἡ ἀστυνομία (τμῆμα ἠθῶν) ἀποφάσισε νὰ συγκεντρώσει τὶς ἱερόδουλες σὲ οἴκους ἀνοχῆς. *Ἐννοεῖται* σημείωνε ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγών,* (1-12-35) *κατὰ τῆς πλήρους ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου θὰ σημειωθοῦν καὶ ἀντιδράσεις γνωστῶν τῆς Ἀφροδίτης θυτῶν,* συνιστοῦσε ὅμως στὸ τμῆμα νὰ προχωρήσει στὴν ἀπόφασή του... *Ὥστε οἱ θῦται τῆς Ἀφροδίτης* τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν στὰ Γιάννινα γνωστοὶ καὶ δακτυλοδεικτούμενοι... Πόλεμο κατὰ τῶν «κρυφόσπιτων» εἶχε κηρύξει καὶ ἡ *Κραυγή,* γιὰ νὰ συναντήσει τὰ εἰρωνικὰ σχόλια τοῦ *Κήρυκος. Λυπούμεθα* -ἀπαντοῦσε ἡ *Κραυγὴ* (9-12-35)- *διότι ἐνεφανίσθη ὡς συνήγορος καὶ προστάτης τοιούτου εἴδους ὑποκειμένων ὁ «Κῆρυξ», ἐκτὸς ἐὰν ἐσχάτως τὰ ἀνέλαβε* (τὰ *κρυφόσπιτα) ὑπὸ τὴν προστασίαν του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν τὸ πιστεύομεν.*- Ποιὸς θὰ τὸ πίστευε! Τὴ λέξη *ἔρχεται* τὴ χρησιμοποιοῦσαν ἀπὸ χρόνια οἱ *Βασιλόφρονες* γιὰ νὰ ὑποδηλώσουν τὴν ἄφιξη τοῦ βασιλιά. Μετὰ τὴ χορήγηση γενικῆς ἀμνηστείας στοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικούς, ποὺ εἶχαν ἀνάμιξη στὴν ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου, καὶ μετὰ τὴν προκήρυξη ἐκλογῶν γιὰ τὶς 26-1-36, τὸ *ἔρχεται* τὸ χρησιμοποιοῦσαν οἱ *Βενιζελικοὶ* ὑπονοώντας τὴν ἄφιξη τοῦ Βενιζέλου. Καὶ ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (7-12-35) σημείωνε: *Τὴ λέξη αὐτὴ δὲν τὴν ἀκοῦτε τώρα ἀπὸ τὸ στόμα τῶν Βασιλοφρόνων. Μὲ τὴν σειράν των τὴν μεταχειρίζονται οἱ Φιλελεύθεροι, ἀναγγέλλοντες τὴν προσεχῆ ἄφιξη τοῦ ἀρχηγοῦ των. Καὶ ἐνῶ ἄλλοτε ἐκυκλοφόρουν εἰκόνες τῶν Βασιλέων μὲ τὸν τίτλον «ἔρχεται», τώρα κυκλοφοροῦν καὶ πωλοῦνται τεράστιαι εἰκόνες τοῦ Κρητὸς πολιτικοῦ, μὲ τὸν τίτλον «ἔρχεται»! Πῶς ἀλλάζουν οἱ καιροί...!*- Ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του (8-12-35) ὁ νέος ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῶν σχολείων τῆς Κόνιτσας Γεώργιος Παπαϊωάννου. Ἦταν ἀπὸ τοὺς καλλίτερα καταρτισμένους ἐπιθεωρητές, μὲ γενικότερη μόρφωση, κι ὄχι μόνο στενὰ παιδαγωγική. Μεταπολεμικὰ ὑπηρέτησε καὶ στὰ Γιάννινα, ὡς Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Ἠπείρου, Κερκύρας καὶ Λευκάδας, τὴ φορὰ αὐτή.- Ἡ ἄθλια κατάσταση τῶν φυλακῶν *Ἀβέρωφ* ἔγινε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, ἀντικείμενο ἐπικριτικότατων σχολίων ὅλων τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων.- *Μέγας οἰκοδομικὸς ὀργασμὸς παρατηρεῖται τὸν τελευταῖον καιρὸν* (Νοέμβριος) *εἰς τὴν πόλιν μας. Τὸ γεγονὸς εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον εὐχάριστα,* σημείωνε ἡ *Ἤπειρος* (19-11-35). Στὴν ἴδια ἐφημερίδα δημοσιεύονταν σὲ συνέχειες (ἀπὸ 4-12-35), ἀποσπάσματα ἄρθρου τοῦ περιοδικοῦ *Βρεταννικὸς ἀστὴρ* τοῦ 1861, ἀναφερόμενα στὰ ἤθη, ἔθιμα καὶ γενικότερα στὴ ζωὴ τῶν Γιαννίνων τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Πολλὰ παράδοξα γίνονταν τότε, κυρίως σχετιζόμενα μὲ τὴ λίμνη, προκαλοῦν καὶ σήμερα μεγάλο ἐνδιαφέρον. Σὲ πολλὲς συνέχειες δημοσιεύονταν, ἐπίσης στὴν *Ἤπειρο* (ἀπὸ 13-12-35), ἐντυπώσεις τοῦ γιατροῦ Δ. Ἰωαννίδη μὲ τίτλο *Ἀνὰ τὸ κεντρικὸν Ζαγόριον.*- Νέος διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας Ἠπείρου διορίστηκε ὁ ὑποστράτηγος Παπανικολάου. Ὁ ὡς τότε μέραρχος Δ. Πολίτης ἀνέλαβε τὴ διοίκηση τοῦ Β΄ Σ.Στρατοῦ.- Ἡ ἀνευθυνότητα κάποιων ἀθηναίων δημοσιογράφων ἀποδείχτηκε πολλὲς φορὲς ὅταν ἔρχονταν στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ στείλουν -ὑποτίθεται- ἀντικειμενικὲς πληροφορίες γιὰ γεγονότα ποὺ συνέβαιναν στὴν Ἤπειρο. Στὶς 25-11-35 εἶχε γίνει στὰ Δολιανὰ ἕνα ἄγριο ἔγκλημα. Τρεῖς ἄνθρωποι δολοφονήθηκαν σ' ἕνα κεραμοποιεῖο καὶ φυσικὰ οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, μὲ τὶς ἀνταποκρίσεις τῶν δημοσιογράφων τους, παραποιώντας τὰ γεγονότα, ἔσπευσαν νὰ διακηρύ-

ξουν ὅτι ἀναβίωνε στὴν Ἤπειρο ἡ ληστεία. Ἕνα σχόλιο τῆς *Ἠπείρου* ἀναφερόμενο στὰ γεγονότα καὶ τὴν ἀναξιοπρέπεια τῶν δημοσιογράφων (19-12-35) ἦταν χαρακτηριστικό: *Ἀπὸ τὰ Δολιανὰ μᾶς γράφουν, παραπονούμενοι διὰ τὴν στάσιν δύο δημοσιογράφων, οἱ ὁποῖοι μεταβάντες ἐκεῖ διὰ νὰ ἐρευνήσουν τὰ τοῦ ἐγκλήματος, καὶ λαμπρῶς φιλοξενηθέντες, φαγόντες καὶ πιόντες, ἐθεώρησαν καλόν, γράφοντες κατόπιν ἀνταποκρίσεις, νὰ δημοσιεύσουν ὡς φωτογραφίας δῆθεν τῶν θυμάτων, φωτογραφίας καλῶν, ἀγαθῶν καὶ ὑγιέστατα ἐν τῇ ζωῇ εὑρισκομένων κατοίκων τοῦ χωριοῦ, τὰς ὁποίας ἁπλούστατα ἔκλεψαν ἀπὸ τὰς οἰκίας εἰς τὰς ὁποίας ἐφιλοξενήθησαν!..*- Σχετικὰ μὲ τὶς ἐπικείμενες ἐκλογὲς οἱ *Πεννιὲς* (20-12-35) σημείωναν: *Αἱ ἐκλογαὶ προσδιορίσθησαν. Καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν προμηνύεται ὅτι θὰ εἶναι ἐκλογὲς μὲ τὰ σῦλα τους. Θὰ ἀνάψῃ, λοιπόν, καὶ θὰ φουντώσῃ τὸ συζητικὸν δαιμόνιον τοῦ Νεοέλληνος, θὰ δώσουν καὶ θὰ πάρουν οἱ φωνὲς καὶ οἱ καυγάδες καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅλοι θὰ βροῦμε ...τὸ στοιχεῖο μας.* Στὸ μεταξὺ τὰ Χριστούγεννα ἔφταναν καὶ ἡ ἴδια στήλη, μὲ τὸν τρόπο της, ἀποκάλυπτε τὴ μεγάλη φτώχεια ποὺ ἔδερνε τὸν κόσμο. *Βέβαια* - ἔγραφε- *ἀρκετοὶ ἔχουν τὴν οἰκονομικὴν δυνατότητα νὰ γιορτάσουν ὅπως πρέπει τὰ Χριστούγεννα. Οἱ ἄλλοι ὅμως οἱ πολλοί; Βέβαια καὶ γι' αὐτοὺς ἡ μέρα αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι μέρα χαρᾶς. Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν χαρὰν αὐτὴν τὴν ὁποία «πρέπει» νὰ ἔχουν, εἶναι ἡ ἴδια σὰν ὅλες τὶς ἄλλες: ἄχαρη, μίζερη καὶ στερημένη... Καὶ εἶναι πολλοί, πάρα πολλοί, αὐτοὶ ποὺ θὰ γιορτάσουν τὰ Χριστούγεννα μὲ ξεροκόμματο...* Ἡ ἴδια φτώχεια ἔδερνε καὶ τὸ κράτος. *Ἐκ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου ἀνεκοινώθη, ὅτι κατόπιν ἐπισταμένης ἐξετάσεως τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν κατεδείχθη ὅτι εἶναι τελείως ἀδύνατος ἡ χορήγησις 13ου μισθοῦ ἢ ἐπιδόματος εἰς τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους.* Μὲ ξεροκόμματο, λοιπόν, καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι θὰ ἔκαναν Χριστούγεννα...- *Ἀρραβῶνες* (Δεκεμβρίου): Σπ. Χαραλάμπους, φιλόλογος καθηγητὴς καὶ Σοφία Παπαδάτου, καθηγήτρια Γαλλικῶν. Ἀβραὰμ Μεγὴρ καὶ Ζολὶ Ματαθία. Βλαδίμηρος Βρέλλης, τελειόφοιτους Νομικῆς καὶ Πολυξένη Παπασωτηρίου.- *Θάνατοι* (Δεκεμβρίου) Λάζαρος Σακελλαρίου, μπογατσοπώλης, Νικ. Τσακατζίκης, κουρέας, Χρῆστος Τζάτζος, ὑποδηματοποιός, Ἄννα Σιέμο Καμπελῆ (32 ἐτῶν), Γρηγόριος Λέκκας, ὁπλαρχηγός.

Τὰ σχολεῖα τῆς Βορείου Ἠπείρου, μετὰ τὶς ἀποφάσεις τοῦ *Διεθνοῦς Δικαστηρίου τῆς Χάγης*, καθὼς καὶ τοῦ *Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν*, τὶς ὁποῖες ἀποδέχτηκε ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνηση, δηλώνοντας ὅτι θὰ τὶς ἐφαρμόσει, ἀντιμετώπιζαν καὶ πάλι δυσκολίες στὴ λειτουργία τους. οἱ Ἀλβανοὶ στὴν πραγματικότητα, δὲν ἤθελαν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὶς ἀποφάσεις καὶ δὲν κράτησαν τὸ λόγο τους. Ἔτσι καὶ οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες, περισσότερο οἱ γιαννιώτικες, ἄρχισαν τὴ δημοσίευση ἄρθρων καὶ σχολίων, κατηγορώντας τὴν ἀλβανικὴ κυβέρνηση γιὰ ἀθέτηση τῶν ὑποσχέσεών της καὶ συνέχιση τῶν διώξεων. Ἰδιαίτερο πρόβλημα παρουσιαζόταν (ὅπως καὶ σήμερα) στὴ Χιμάρα. *Αἱ ἀλβανικαὶ ἀρχαὶ* -ἔλεγε ἀνταπόκριση τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος* (11-12-35)- *προσπαθοῦσι μὲ κάθε δυνατὸν τρόπον νὰ διαιρέσουν τὸν συμπαγῆ πληθυσμὸν τῶν ἑλληνοφώνων χωρίων, ὅπως ἐπι-*

τύχουν τοῦ σκοποῦ των. Πρὸς τοῦτο ἔπαυσαν τὸν μέχρι τοῦδε ἀλβανὸν ὑποδιοικητὴν τῆς Χιμάρας Ἰμὲρ Φασλῆ ἐκ Κορυτσᾶς ὡς μὴ δυνηθέντα νὰ χειρισθῇ τὸ σχολικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῶν ἀλβανικῶν ἀπόψεων, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διώρισαν τὸν ἄλλοτε ὑποδιοικητὴν Χιμάρας Παντελῆ Παπαφίλιου, χριστιανὸν ἐκ Πρεμετῆς. Ἐν τῷ προσώπῳ του ἐλπίζει ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις, ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ της. Τὸ πρόγραμμα τὸ ἀποκλειστικὸν τοῦ νέου ὑποδιοικητοῦ εἶναι νὰ συμβιβάσῃ τὴν Χιμάραν μὲ τὰς ἁρμοδίας κρατικὰς ἀρχάς, ὅπως λειτουργήσουν τὰ σχολεῖα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ ὑπογραφῇ δήλωσις τῶν Χιμαριωτῶν ὅτι τὸ ἄνοιγμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἀναγνωρίζεται ὡς χάρις τῆς κυβερνήσεως καὶ οὐχὶ ὡς ἀπαράγραπτον μειονοτικόν της δικαίωμα. Περιττεύει νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ τοιαῦται ραδιουργίαι καὶ ἀδέξιοι ἐλιγμοὶ τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν εἶναι καταδικασμένα εἰς πλήρη ἀποτυχίαν. Ἀναφερόμενος στὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ἀλβανοὶ γιὰ νὰ ματαιώσουν τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων σ' ὁλόκληρη τὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ ἰδιαίτερα στὴ Χιμάρα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (12-12-35) στὸ ἄρθρο του *Διαμαρτυρόμεθα καὶ προειδοποιοῦμεν*, ἔγραφε: *Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις μετέρχεται τὰς κοινοτέρας τῶν πανουργιῶν* -στὸ μεταξὺ τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν ἔναρξη τοῦ σχολικοῦ ἔτους δὲν εἶχε ἀκόμα ἐπιτραπεῖ ἡ κυκλοφορία τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, τῶν ἀπαραίτητων γιὰ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων -*διὰ νὰ καταλύσῃ καὶ σφετερισθῇ τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τῆς ἡρωϊκῆς καὶ ἱστορικῆς Χιμάρας. Καὶ διατείνονται τὰ Τίρανα ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Χιμάρας, ὡς μὴ ἀνήκουσα εἰς τὸν νομὸν Ἀργυροκάστρου δὲν δικαιοῦται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μειονότης, ἔχουσα τὰ αὐτὰ ἀνεγνωρισμένα μὲ τὴν ἑλληνικὴν μειονότητα τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου... Δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ διαμαρτυρηθῶμεν διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν τῶν Ἀλβανῶν καὶ νὰ προειδοποιήσωμεν αὐτούς, ὅτι καὶ ἡ νέα των τακτικὴ δὲν θὰ σταθῇ ἱκανὴ νὰ καταλύσῃ τὰ δικαιώματα τῆς Β. Ἠπείρου ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων μέχρι τῆς Μοσχοπόλεως.* Οἱ Ἀλβανοί, ὅμως, δὲν ἔπαιρναν ἀπὸ προειδοποιήσεις. Εἶχαν σχέδια (καὶ ἔχουν) ἀφελληνισμοῦ τῆς Β. Ἠπείρου, γιαυτὸ κι ἀθετοῦσαν ὑποσχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις. Καὶ ἡ *Ἤπειρος*, (15-12-35), θὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, ποὺ ἐξακολουθοῦσε (καὶ τὸ Δεκέμβριο) νὰ παραμένει ἐκκρεμές, μὲ συνέπειες οἱ μαθητὲς νὰ διδάσκονται εἴτε προφορικά, εἴτε ἀπὸ παλιὰ βιβλία, σὲ σημεῖο ποὺ καταντοῦσε *δῶρον ἄδωρον* τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων. Ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (16-11-35) θὰ κατηγορήσει τὴν ἀλβανικὴ κυβέρνηση γιὰ συνεχιζόμενες πιέσεις τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀλβανικὲς ἀρχὲς ἔδιωξαν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν κοινοτήτων Ἁγίου Νικολάου, Κατούνας, Δοβίνας, Μαυρογέρου Δελβίνου, Τσούκας, Πάλκης, Βρυώνη καὶ Κομμάτη, τοὺς δασκάλους, ἐνῶ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κοινοτήτων ποὺ διαμαρτυρήθηκαν στὸ νομάρχη Ἀργυροκάστρου *ἀπεπέμφθησαν ὑπ' αὐτοῦ σκαιότατα.* Ὅλες οἱ ἐφημερίδες διαμαρτύρονταν, ὅμως οἱ Ἀλβανοὶ συνέχιζαν τὴν ἴδια τακτι-

κή. Γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων *ἐκάλεσαν ὑπὸ τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς νεοδιορισθέντας (μικρᾶς ἡλικίας) διδασκάλους.* Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, λειτούργησαν, ὅπως μπόρεσαν, τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1935-36. Ἡ κατάσταση βελτιώθηκε αἰσθητὰ ἀπὸ τὸ ἑπόμενο σχολικὸ ἔτος.

Ἀνήσυχες ἦταν καὶ οἱ δυὸ οἰκογένειες, τοῦ Πέτρου Κωστίδη καὶ τοῦ Γιάγκου Κεϊβανίδη, γιὰ τὸ ταξίδι τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης στὴν Ἀμερική. Δὲν τοὺς εἶχαν προϊδεάσει καθόλου γιὰ τὴν ἀπόφασή τους, ἀπὸ γράμμα τοῦ Νίκου πληροφορήθηκαν τὴν ἀναχώρησή τους. Γιατὶ τόση μυστικότητα; Τὸ συζητοῦσαν, δὲν ἔβρισκαν ἄκρη. Κοινὸ ὅμως ἦταν τὸ συμπέρασμα πὼς δὲν ἦταν γιὰ καλό. Δὲν ἀφήνεις στὰ καλὰ καθούμενα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ὑποστεῖς τὴν ταλαιπωρία ἑνὸς ταξιδιοῦ δεκάδων ἡμερῶν μὲ τὸ βαπόρι, μεγάλα βέβαια ἦταν τὰ πλοῖα, ὑπερωκεάνεια, δὲν ἔπαυαν ὅμως νάναι κινούμενες φυλακές, μέσα σ' ἕνα ἀπέραντο, ἀδυσώπητο κάποτε, πέλαγος... Στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου οἱ δυὸ ταξιδεμένοι γύρισαν, ἔγραψαν στὸ Γιάγκο ἕνα ὀλιγόλογο γράμμα ὅτι εἶναι καλά, χωρὶς νὰ κάνουν λόγο, οὔτε αὐτὴ τὴ φορά, γιὰ τὸ τὶ τοὺς εἶχε ἀναγκάσει νὰ ταξιδέψουν στὴν Ἀμερική. Ἔτσι ἡ ἀνησυχία παρέμεινε. Ἴσως ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα νὰ τοὺς κατατόπιζαν μὲ γράμμα τους, κι αὐτοί, ὅμως, στὸ σκοτάδι τοὺς ἄφησαν. Στὸ πρῶτο γράμμα ποὺ πῆραν, μετὰ τὸ γυρισμὸ τῆς Θεώνης καὶ τοῦ Μάνου, μόνο πὼς «γύρισαν καλὰ» σημείωναν, τίποτ' ἄλλο. Θὰ περίμεναν τὰ Χριστούγεννα, λοιπόν, νὰ πληροφορηθοῦν τὰ αἴτια. Νέο γράμμα τῆς Φιλίτσας, τοὺς ἀφαίρεσε κι αὐτὴ τὴν ἐλπίδα. Δὲν θὰ ἀνέβαιναν τὶς γιορτὲς στὰ Γιάννινα, δὲ μποροῦσαν. Δὲν τὴν ἄφηναν οἱ μητρικὲς ὑποχρεώσεις της, τὸ Νίκο τὸν κρατοῦσε ἡ ἀνάγκη τῆς περισυλλογῆς, γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ νέου βιβλίου του, ἀπαραίτητου γιὰ τὴν κατάληψη τῆς καθηγητικῆς ἕδρας τὸν ἄλλο χρόνο. Θ' ἀνέβαινε τὸν ἄλλο μήνα γιὰ νὰ ψηφίσει στὶς ἐκλογές, δὲν τοῦ περίσσευε χρόνος γιὰ δυὸ ταξίδια...

— *Αὐτὰ τὰ παιδιά... αὐτὰ τὰ παιδιά...* ἔλεγε ὁ Πέτρος, κουβεντιάζοντας μὲ τὴ γυναίκα του. *Μόνο τὸν ἑαυτό τους σκέφτονται, πῶς θ' ἀνεβοῦν ψηλότερα, πῶς θὰ κάνουν ὅσο πιὸ γρήγορα μποροῦν πραγματικότητα τὰ ὄνειρά τους. Ξεχνοῦν πὼς ἔχουν καὶ γονεῖς... Δὲ λέω. Κι ἐμεῖς ἀνυπόμονοι εἴμαστε καὶ βάζαμε ὅλες τὶς δυνάμεις μας νὰ φτάσουμε ψηλά, νὰ πετύχουμε στὴ δουλειά μας, ἀλλὰ εἴχαμε καὶ τὸ νοῦ μας στοὺς γέρους...* — *Καλά... καλά...*, κοίταζε νὰ τὸν ἠρεμήσει ἡ γυναίκα του, *δὲ σὲ πῆραν δὰ καὶ σβάρνα τὰ γεράματα... Ἔπειτα τοὺς δικούς σου ἐδῶ τοὺς εἶχες, δὲν ἀναγκαζόσουν νὰ ταξιδέψεις γιὰ νὰ τοὺς δεῖς... Ἔχουν καὶ τὰ παιδιὰ τὶς ἔγνοιες τους. Μὴν τὰ θέλεις ὅλα δικά σου...* Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἡ Εἰρήνη ἔφερε γράμμα ἀπὸ τὸν ταχυδρόμο. —*Ἀπὸ τὸν Πετράκη εἶναι*, εἶπε ὁ Πέτρος, *γνώρισα τὰ γράμματά του, θάχουμε τουλάχιστο τὸν ἔγγονο κοντά μας τὰ*

τύχουν τοῦ σκοποῦ των. Πρὸς τοῦτο ἔπαυσαν τὸν μέχρι τοῦδε ἀλβανὸν ὑποδιοικητὴν τῆς Χιμάρας Ἰμὲρ Φασλῆ ἐκ Κορυτσᾶς ὡς μὴ δυνηθέντα νὰ χειρισθῇ τὸ σχολικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῶν ἀλβανικῶν ἀπόψεων, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διώρισαν τὸν ἄλλοτε ὑποδιοικητὴν Χιμάρας Παντελῆ Παπαφίλιου, χριστιανὸν ἐκ Πρεμετῆς. Ἐν τῷ προσώπῳ του ἐλπίζει ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις, ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ της. Τὸ πρόγραμμα τὸ ἀποκλειστικὸν τοῦ νέου ὑποδιοικητοῦ εἶναι νὰ συμβιβάσῃ τὴν Χιμάραν μὲ τὰς ἁρμοδίας κρατικὰς ἀρχάς, ὅπως λειτουργήσουν τὰ σχολεῖα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ ὑπογραφῇ δήλωσις τῶν Χιμαριωτῶν ὅτι τὸ ἄνοιγμα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἀναγνωρίζεται ὡς χάρις τῆς κυβερνήσεως καὶ οὐχὶ ὡς ἀπαράγραπτον μειονοτικόν της δικαίωμα. Περιττεύει νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ τοιαῦται ραδιουργίαι καὶ ἀδέξιοι ἐλιγμοὶ τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν εἶναι καταδικασμένα εἰς πλήρη ἀποτυχίαν. Ἀναφερόμενος στὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ἀλβανοὶ γιὰ νὰ ματαιώσουν τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων σ' ὁλόκληρη τὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ ἰδιαίτερα στὴ Χιμάρα, ὁ *Ἠπειρωτικὸς ἀγὼν* (12-12-35) στὸ ἄρθρο του *Διαμαρτυρόμεθα καὶ προειδοποιοῦμεν*, ἔγραφε: *Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις μετέρχεται τὰς κοινοτέρας τῶν πανουργιῶν* -στὸ μεταξὺ τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν ἔναρξη τοῦ σχολικοῦ ἔτους δὲν εἶχε ἀκόμα ἐπιτραπεῖ ἡ κυκλοφορία τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, τῶν ἀπαραίτητων γιὰ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων -*διὰ νὰ καταλύσῃ καὶ σφετερισθῇ τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τῆς ἡρωϊκῆς καὶ ἱστορικῆς Χιμάρας. Καὶ διατείνονται τὰ Τίρανα ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Χιμάρας, ὡς μὴ ἀνήκουσα εἰς τὸν νομὸν Ἀργυροκάστρου δὲν δικαιοῦται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μειονότης, ἔχουσα τὰ αὐτὰ ἀνεγνωρισμένα μὲ τὴν ἑλληνικὴν μειονότητα τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου... Δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ διαμαρτυρηθῶμεν διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν τῶν Ἀλβανῶν καὶ νὰ προειδοποιήσωμεν αὐτούς, ὅτι καὶ ἡ νέα των τακτικὴ δὲν θὰ σταθῇ ἱκανὴ νὰ καταλύσῃ τὰ δικαιώματα τῆς Β. Ἠπείρου ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων μέχρι τῆς Μοσχοπόλεως.* Οἱ Ἀλβανοί, ὅμως, δὲν ἔπαιρναν ἀπὸ προειδοποιήσεις. Εἶχαν σχέδια (καὶ ἔχουν) ἀφελληνισμοῦ τῆς Β. Ἠπείρου, γιαυτὸ κι ἀθετοῦσαν ὑποσχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις. Καὶ ἡ *Ἤπειρος*, (15-12-35), θὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, ποὺ ἐξακολουθοῦσε (καὶ τὸ Δεκέμβριο) νὰ παραμένει ἐκκρεμές, μὲ συνέπειες οἱ μαθητὲς νὰ διδάσκονται εἴτε προφορικά, εἴτε ἀπὸ παλιὰ βιβλία, σὲ σημεῖο ποὺ καταντοῦσε *δῶρον ἄδωρον* τὸ ἄνοιγμα τῶν σχολείων. Ἡ *Ἀγροτικὴ ἠχὼ* (16-11-35) θὰ κατηγορήσει τὴν ἀλβανικὴ κυβέρνηση γιὰ συνεχιζόμενες πιέσεις τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀλβανικὲς ἀρχὲς ἔδιωξαν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν κοινοτήτων Ἁγίου Νικολάου, Κατούνας, Δοβίνας, Μαυρογέρου Δελβίνου, Τσούκας, Πάλκης, Βρυώνη καὶ Κομμάτη, τοὺς δασκάλους, ἐνῶ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κοινοτήτων ποὺ διαμαρτυρήθηκαν στὸ νομάρχη Ἀργυροκάστρου *ἀπεπέμφθησαν ὑπ' αὐτοῦ σκαιότατα.* Ὅλες οἱ ἐφημερίδες διαμαρτύρονταν, ὅμως οἱ Ἀλβανοὶ συνέχιζαν τὴν ἴδια τακτι-

κή. Γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴ λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων *ἐκάλεσαν ὑπὸ τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς νεοδιορισθέντας (μικρᾶς ἡλικίας) διδασκάλους*. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, λειτούργησαν, ὅπως μπόρεσαν, τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1935-36. Ἡ κατάσταση βελτιώθηκε αἰσθητὰ ἀπὸ τὸ ἑπόμενο σχολικὸ ἔτος.

Ανήσυχες ἦταν καὶ οἱ δυὸ οἰκογένειες, τοῦ Πέτρου Κωστίδη καὶ τοῦ Γιάγκου Κεϊβανίδη, γιὰ τὸ ταξίδι τοῦ Μάνου καὶ τῆς Θεώνης στὴν Ἀμερική. Δὲν τοὺς εἶχαν προϊδεάσει καθόλου γιὰ τὴν ἀπόφασή τους, ἀπὸ γράμμα τοῦ Νίκου πληροφορήθηκαν τὴν ἀναχώρησή τους. Γιατὶ τόση μυστικότητα; Τὸ συζητοῦσαν, δὲν ἔβρισκαν ἄκρη. Κοινὸ ὅμως ἦταν τὸ συμπέρασμα πὼς δὲν ἦταν γιὰ καλό. Δὲν ἀφήνεις στὰ καλὰ καθούμενα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ὑποστεῖς τὴν ταλαιπωρία ἑνὸς ταξιδιοῦ δεκάδων ἡμερῶν μὲ τὸ βαπόρι, μεγάλα βέβαια ἦταν τὰ πλοῖα, ὑπερωκεάνεια, δὲν ἔπαυαν ὅμως νάναι κινούμενες φυλακές, μέσα σ' ἕνα ἀπέραντο, ἀδυσώπητο κάποτε, πέλαγος... Στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου οἱ δυὸ ταξιδεμένοι γύρισαν, ἔγραψαν στὸ Γιάγκο ἕνα ὀλιγόλογο γράμμα ὅτι εἶναι καλά, χωρὶς νὰ κάνουν λόγο, οὔτε αὐτὴ τὴ φορά, γιὰ τὸ τί τοὺς εἶχε ἀναγκάσει νὰ ταξιδέψουν στὴν Ἀμερική. Ἔτσι ἡ ἀνησυχία παρέμεινε. Ἴσως ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα νὰ τοὺς κατατόπιζαν μὲ γράμμα τους, κι αὐτοί, ὅμως, στὸ σκοτάδι τοὺς ἄφησαν. Στὸ πρῶτο γράμμα ποὺ πῆραν, μετὰ τὸ γυρισμὸ τῆς Θεώνης καὶ τοῦ Μάνου, μόνο πὼς «γύρισαν καλὰ» σημείωναν, τίποτ' ἄλλο. Θὰ περίμεναν τὰ Χριστούγεννα, λοιπόν, νὰ πληροφορηθοῦν τὰ αἴτια. Νέο γράμμα τῆς Φιλίτσας, τοὺς ἀφαίρεσε κι αὐτὴ τὴν ἐλπίδα. Δὲν θὰ ἀνέβαιναν τὶς γιορτὲς στὰ Γιάννινα, δὲ μποροῦσαν. Δὲν τὴν ἄφηναν οἱ μητρικὲς ὑποχρεώσεις της, τὸ Νίκο τὸν κρατοῦσε ἡ ἀνάγκη τῆς περισυλλογῆς, γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ νέου βιβλίου του, ἀπαραίτητου γιὰ τὴν κατάληψη τῆς καθηγητικῆς ἕδρας τὸν ἄλλο χρόνο. Θ' ἀνέβαινε τὸν ἄλλο μήνα γιὰ νὰ ψηφίσει στὶς ἐκλογές, δὲν τοῦ περίσσευε χρόνος γιὰ δυὸ ταξίδια...

— *Αὐτὰ τὰ παιδιά... αὐτὰ τὰ παιδιά...* ἔλεγε ὁ Πέτρος, κουβεντιάζοντας μὲ τὴ γυναίκα του. *Μόνο τὸν ἑαυτό τους σκέφτονται, πῶς θ' ἀνεβοῦν ψηλότερα, πῶς θὰ κάνουν ὅσο πιὸ γρήγορα μποροῦν πραγματικότητα τὰ ὄνειρά τους. Ξεχνοῦν πὼς ἔχουν καὶ γονεῖς... Δὲ λέω. Κι ἐμεῖς ἀνυπόμονοι εἴμαστε καὶ βάζαμε ὅλες τὶς δυνάμεις μας νὰ φτάσουμε ψηλά, νὰ πετύχουμε στὴ δουλειά μας, ἀλλὰ εἴχαμε καὶ τὸ νοῦ μας στοὺς γέρους...* — *Καλά... καλά..*, κοίταζε νὰ τὸν ἠρεμήσει ἡ γυναίκα του, *δὲ σὲ πῆραν δὰ καὶ σβάρνα τὰ γεράματα... Ἔπειτα τοὺς δικούς σου ἐδῶ τοὺς εἶχες, δὲν ἀναγκαζόσουν νὰ ταξιδέψεις γιὰ νὰ τοὺς δεῖς... Ἔχουν καὶ τὰ παιδιὰ τὶς ἔγνοιες τους. Μὴν τὰ θέλεις ὅλα δικά σου...* Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἡ Εἰρήνη ἔφερε γράμμα ἀπὸ τὸν ταχυδρόμο. —*Ἀπὸ τὸν Πετράκη εἶναι*, εἶπε ὁ Πέτρος, *γνώρισα τὰ γράμματά του, θάχουμε τουλάχιστο τὸν ἔγγονο κοντά μας τὰ*

Χριστούγεννα... Δὲ θὰ τὸν εἶχε. Ὅταν τέλειωσε τὸ διάβασμα, τὸ πρόσωπό του εἶχε συννεφιάσει. *—Οὔτε αὐτὸς θάρθει,* εἶπε μ' ἀπογοήτευση. *Τοὺς ἔχουν πάλι σ' ἐπιφυλακή, ἐξαιτίας τῶν ἐκλογῶν. Γιατὶ τοὺς τυραννοῦν; Ὁ βασιλιὰς ἦρθε, ποιὸς θὰ κάνει κινήματα, στὸ στρατὸ δὲν ἄφησαν κανένα δημοκρατικὸ ἀξιωματικό, τὶ τοὺς θέλουν τώρα τοὺς εὐέλπιδες... —Κάτι ξέρουν γιὰ νὰ τοὺς κρατοῦν...* ἀπάντησε ἡ Ἑλένη, *πρέπει νὰ ὑπάρχει λόγος...* Ἡ Ἑλένη εἶχε ἀγγίξει ἕνα καυτὸ θέμα, χωρὶς νὰ ξέρει ποιὸ εἶναι. Ποῦ νὰ φανταζόταν πὼς τὸ πρωτοπαλλήκαρο τῆς παλινόρθωσης τῆς Δυναστείας, ὁ Κονδύλης, ὀργισμένος γιατὶ ὁ Γεώργιος δὲν τοῦ ἀνάθεσε τὴν πρωθυπουργία, ὅπως ἦταν σίγουρος, ὄχι μόνο τὸν παραμέρισε, ἀλλὰ μὲ τὴ στάση του ἔδειχνε πὼς ἦταν ἀποφασισμένος νὰ τὸν βάλει στὸ περιθώριο. Σχεδίαζε, ἔλεγαν οἱ φῆμες, μὲ φίλους του, ἀνώτερους ἀξιωματικοὺς στὸ στρατό, ν' ἀνατρέψει τὴν κατάσταση καὶ νὰ διώξει τὸ Γεώργιο. Οἱ φῆμες ἔφταναν καὶ στ' αὐτιὰ τῶν κρατούντων, ὑποχρεώνονταν ἔτσι νὰ πάρουν τὰ μέτρα τους. Ὁ Πετράκης δὲ θάπαιρνε ἄδεια, ἔπρεπε τώρα νὰ προφυλάξουν τὸ βασιλιὰ ἀπὸ τὸν Κονδύλη...

Δὲν ἦταν μόνο ὁ Πέτρος ποὺ στενοχωρήθηκε ἀπὸ τὴν εἴδηση ὅτι ὁ ἐγγονός του δὲ θαρχόταν τὰ Χριστούγεννα, ἦταν καὶ ἡ Θάλεια. Αὐτὴ ποιὸς θὰ τὴν παρηγοροῦσε; Εὐτυχῶς ποὺ ὅλο τὸ καλοκαίρι ἦταν ἀπασχολημένη μὲ τὴν προετοιμασία γιὰ τὴν ἐπιτυχία της στὶς κατακτητήριες ἐξετάσεις στὴν τελευταία τάξη τοῦ γυμνασίου. Εἶχε βάλει τὰ δυνατά της γιὰ ν' ἀποδείξει σ' ὅλους, καὶ πρῶτα στὸν ἀγαπημένο της, ὅτι ἦταν ἄξια νὰ σταθεῖ στὸ πλάϊ του, ἔτσι δὲν τῆς ἔμεινε πολὺς χρόνος γιὰ νὰ σκέπτεται τὸν Πετράκη ὅπως πρῶτα. Βέβαια, στιγμὲς-στιγμές, τὴν ὥρα τῆς μελέτης, τὸ μυαλό της ξέφευγε ἀπὸ τὸ βιβλίο καὶ ἔτρεχε σ' ἄλλους χώρους, σὲ πεδιάδες κατάσπαρτες μὲ παπαροῦνες, σὲ κήπους μ' ὁλάνθιστα δέντρα, σὲ πηγὲς μὲ νερὰ μορμύροντα, σὲ βαθύσκια πλατάνια, κοντὰ σὲ ποτάμια ποὺ κυλοῦσαν ἤρεμα, ἔτσι ἤθελε ἡ Θάλεια καὶ τὸν ἔρωτά της. Ὄχι πάθος κοχλάζον ποὺ μπορεῖ νὰ χαρίζει στιγμὲς ἀσύλληπτης ἔξαρσης, νὰ πυρπολεῖ καρδιὲς καὶ σώματα, ἀλλὰ καὶ ν' ἀφήνει πίσω του στάχτες κι ἀποκαΐδια. Κάποτε τὴν προσγείωνε στὴν πραγματικότητα ἡ θεία της ἡ Εἰρήνη, ὅταν ἔμπαινε στὸ δωμάτιο, ἄλλοτε συμμαζευόταν ἡ ἴδια ἀπὸ τὶς περιπλανήσεις της, τίναζε τὸ κεφάλι της καὶ ἔπεφτε πάλι στὸ διάβασμα. Στὶς κατατακτήριες ἐξετάσεις μπῆκε μὲ τὸ σπαθί της, δὲ χρειάστηκε τὶ διαμεσολάβηση κανενός, δὲ ζήτησε ἐπιείκεια. Ἐπειδὴ προερχόταν ἀπὸ ἑλληνικὸ γυμνάσιο ξένης χώρας, εἶχε συναίσθηση τῶν ἱκανοτήτων της, εἶχε καὶ τὴν περηφάνεια τῆς γενιᾶς της, οἱ μεσιτεῖες ἄλλων τῆς ἦταν ἄχρηστες. Οἱ συμμαθήτριές της, στὴν ἕκτη τάξη, εἶχαν μάθει καὶ γιὰ τὶς τραγικὲς στιγμὲς ποὺ πέρασε μὲ τὴν πυρπόληση τοῦ σπιτιοῦ της καὶ τὸ θάνατο τῶν γονιῶν της, τῆς ἔδειξαν ὅλη τὴν ἀγάπη τους, τὴ θεώρησαν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ δική τους, σὰ νὰ τὴ γνώριζαν χρόνια. Ἐξάλλου ἡ Θάλεια μὲ τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν πνευματική της κατάρτιση, ἐπιβαλ-

λόταν στοὺς γύρω της ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ τὴ γνώριζαν. Ἡ πρόοδός της στὰ μαθήματα, καθόλη τὴ διάρκεια τῆς σχολικῆς χρονιᾶς καὶ ἡ ἀνάδειξή της στὶς τρεῖς πρῶτες ἀριστοῦχες τοῦ γυμνασίου, ἐπιβεβαίωσαν τὸ πλῆθος τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς πνευματικῆς δωρεᾶς, μὲ τὴν ὁποία ἦταν προικισμένη. Μποροῦσε νὰ σταθεῖ ἰσάξια στὸ πλάϊ τοῦ ἀγαπημένου της, τὸν κέρδισε μὲ τὴν καρδιά, θὰ τὸν σκλάβωνε καὶ μὲ τὰ ψυχικά της χαρίσματα καὶ τὴν καλλιέργεια τοῦ νοῦ της. Ὅπως καὶ νάρχονταν τὰ πράγματα, ἡ Θάλεια ἦταν ἀποφασισμένη νὰ μὴ μείνει στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἀλλὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς πνευματικὴ ὀντότητα. Θὰ πήγαινε καὶ στὸ Πανεπιστήμιο...

Ὁ Πέτρος Κωστίδης ὅλον αὐτὸ τὸν καιρό, προσπαθοῦσε νὰ δημιουργήσει ἀτμόσφαιρα γιὰ ν' ἀπαλύνει τὴ συναισθηματικὴ φόρτιση τῆς Θάλειας, πίστευε πὼς θὰ ἔνοιωθε πολὺ ἀπογοητευμένη ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ Πετράκη. Διαπίστωσε γρήγορα πὼς ἡ Θάλεια εἶχε ξεπεράσει τὶς δυσχέρειες τῆς προσαρμογῆς στὰ νέα δεδομένα. Ἱκανοποιήθηκε γιαυτὸ καὶ προσανατόλισε τὰ διαφέροντά του στὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις, ἂν καὶ δὲν τὸν ἐπηρέαζαν πολὺ τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν. Ἐξάλλου ἔνοιωθε πὼς δὲν εἶχε καὶ μεγάλα περιθώρια ἐλιγμῶν, γιὰ νὰ ἀποφασίσει ποιὸ κόμμα θὰ ψήφιζε. Μὲ τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἶχαν δώσει κι αὐτὸς κι ὁ Γιάγκος Κεϊβανίδης στὸ Θεοχάρη Καρβούνη, ἀποκόπηκαν ἀπὸ τὶς πολιτικές τους καταβολές, θὰ ψήφιζαν ἕνα κόμμα ἀδιάλλακτων βασιλόφρονων, ἔνοιωθαν κάποια δυσφορία, ἀλλὰ δὲ θ' ἀθετοῦσαν τὸ λόγο τους. Μποροῦσαν νὰ ξεχάσουν πὼς ἦταν ὁ σωτήρας τῆς Θεώνης;

Καὶ νά! Ἐκεῖ ποὺ δὲν περίμεναν κανέναν γιὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ ἑτοιμάζονταν νὰ τὰ γιορτάσουν μόνοι τους, ὅπως τὸν παλιὸ καιρό, ὅταν δὲν εἶχε σκορπίσει ἡ οἰκογένεια, τὴν παραμονὴ τῆς μεγάλης γιορτῆς ἔφτασε στὸ σπίτι τους ὁ Μάνος μὲ τὴ Θεώνη. Ἦταν σὰ νάπεσαν ἀπὸ τὸν οὐρανό. Τοὺς δέχτηκαν μ' ἀνοιχτὲς ἀγκάλες, εἰδοποίησαν γνωστοὺς καὶ φίλους, σὲ λίγο ὅλα τὰ Γιάννινα ἔμαθαν τὸν ἐρχομό τους. Ὁ Γιάγκος εἰδοποιήθηκε στὸ μαγαζί, τὸ ἴδιο καὶ ἡ Φωτεινή, ἔτρεξαν ὅσο πιὸ γρήγορα μποροῦσαν, γεμάτοι χαρά, ἀλλὰ καὶ μὲ μικρὴ ἀνησυχία στὸ βάθος, τὴ δημιουργοῦσε τὸ ξαφνικὸ τοῦ ἐρχομοῦ τους. Ὅταν συναντήθηκαν μάνα καὶ κόρη, δὲν ἔλεγαν νὰ φύγουν ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἄλλης· εἶχαν μῆνες νὰ ἰδωθοῦν, μεσολάβησε καὶ τὸ ταξίδι στὴν Ἀμερική, καὶ τὶ δὲν εἶχαν νὰ ποῦν. Ἡ Θεώνη ἔλαμπε ἀπὸ ὀμορφιά, θαρρεῖς κι ὁ θεός, γιὰ ν' ἀναπληρώσει τὴν ἀναπηρία της, τῆς χάριζε καινούργια στολίδια, ἔτσι ποὺ νὰ ξεχνιέται ὁ πόνος ἀπὸ τὴν ἀνικανότητά της νὰ διαιωνίσει τὴ ζωή... Καθόλη τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς τους στὰ Γιάννινα, ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη δὲν ἔκαναν ποτὲ λόγο σὲ κανέναν γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπιζαν, οὔτε γιὰ τὸ ταξίδι τους στὴν Ἀμερική, μὲ μιὰ ἐξαίρεση μόνο. Ὁ Μάνος, ποὺ βασανιζόταν νύχτα μέρα ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς γυναίκας του, εἶχε χάσει τὴν αὐτοκυριαρ-

χία, οἱ ψυχολογικές του ἀντιδράσεις ἦταν φανερὲς γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνταν μὲ προβλήματα ὑγείας. Δὲν ἦταν δυνατὸ ὅλα αὐτὰ νὰ μείνουν ἀπαρατήρητα ἀπὸ τὸ Δημήτρη. Τὴ δεύτερη μέρα τῶν Χριστουγέννων, μετὰ τὸ πρωινὸ -ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου, δὲν τοὺς ἄφησαν, γιὰ κανένα λόγο, νὰ πάνε στὸ ξενοδοχεῖο τους, ὅπως σχεδίαζαν- ὁ Δημήτρης πρότεινε στὸ Μάνο νὰ κάνουν ἕνα περίπατο, ὁ καιρὸς ἦταν καλός, ἡ βροχὴ ἀπὸ μέρες εἶχε σταματήσει, ἕνα ἐλαφρὸ βοριαδάκι ἔδιωξε καὶ τὴν ὁμίχλη ποὺ κάθε πρωὶ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ λίμνη, τύλιγε ὅλη τὴν πόλη, δίνοντας ὄψη μακρυνῶν τοπίων τοῦ βορρᾶ. Δέχτηκε, περισσότερο γιατὶ θὰ τοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ κουβεντιάσει μὲ κάποιον, μακρυὰ ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς Θεώνης, μακρυὰ ἀπὸ τὸν ἴσκιο της ποὺ ἐπέβαλε σιωπὴ σ' ἐκεῖνα ποὺ βασάνιζαν τοὺς δυό τους... Πρὶν καλὰ καλὰ ἀρχίσουν τὸν περίπατο, ἔφτασαν στὸ ἰατρεῖο τοῦ Δημήτρη, σκόπιμα ὁ γιατρὸς εἶχε ἀκολουθήσει αὐτὴ τὴν πορεία, ἦταν βέβαιος πὼς ὁ Μάνος ἤθελε κάτι νὰ τοῦ πεῖ, τέτοια δὲν κουβεντιάζονταν σὲ περιπάτους, ὅπου κυκλοφοροῦν ἄνθρωποι, ἀπαιτοῦν κλειστοὺς χώρους. —*Πάμε γιὰ λίγο μέσα;* πρότεινε ὁ Δημήτρης, *νὰ τὰ ποῦμε μὲ τὴν ἡσυχία μας, ἔχουμε ὥρα γιὰ περίπατο.* Ὁ Μάνος, ἂν καὶ καταλάβαινε πὼς οἱ κινήσεις αὐτὲς ἦταν προσχεδιασμένες, δὲν ἔφερε ἀντίρρηση. Αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη ν' ἀνοίξει τὴν καρδιά του, δέχτηκε πρόθυμα τὴν πρόταση τοῦ Δημήτρη. Δὲν περίμεναν ἄρρωστοι τὸ γιατρό, γιορτὴ ἦταν, ἔκλεισαν τὴν πόρτα καὶ πέρασαν στὸ γραφεῖο του. Ὁ Δημήτρης ἄνοιξε ἀμέσως τὴ συζήτηση. —*Ἄκου Μάνο, κάτι συμβαίνει μὲ σένα καὶ τὴ Θεώνη, εὔχομαι νὰ μὴ δημιουργήσει προβλήματα στὸ γάμο σας. Ἂν εἶναι θέμα ὑγείας, γιατρὸς εἶμαι, ἴσως μπορέσω νὰ βοηθήσω. Ἀπὸ τὴν ἔκδηλη ἀνησυχία σου, ὑπολογίζω πὼς πρόκειται γιὰ σοβαρὸ πρόβλημα, μὴ διστάζεις νὰ μοῦ τὸ πεῖς. Ἀπὸ τὴ Θεώνη, ξέρω, δὲ θὰ πάρω λέξη. Ἔχει τόση αὐτοκυριαρχία, ὁ χαρακτήρας της χαλυβδώθηκε μὲ ὅσα πέρασε, δὲ θὰ μιλήσει ποτέ, ἀκόμα κι ἂν ἀντιμετωπίζει τὸ μεγαλύτερο κίνδυνο. Ἔχω τὴν αἴσθηση πὼς τὸ πρόβλημα ξεκινάει ἀπὸ κείνη, συμπάσχεις κι ἐσὺ μαζί της. Ἄνοιξέ μου τὴν καρδιά σου, ἴσως μπορέσω νὰ βοηθήσω.* —*Ἔχεις δίκιο, Δημήτρη, τοὺς τελευταίους μῆνες, κουβαλῶ βαρὺ φορτίο στοὺς ὤμους μου, τρεῖς φορὲς βαρύτερο ἡ Θεώνη, πάει νὰ μᾶς συντρίψει, εἶναι ἀβάσταχτο. Ἔχεις δίκιο, πρέπει νὰ σοῦ ἐξομολογηθῶ.* Τὰ εἶπε ὅλα ὁ Μάνος. Ἀναφέρθηκε στὸ δράμα ποὺ ζοῦσε ἡ γυναίκα του, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ καθηγητὴς στὴν Ἀθήνα διαπίστωσε πὼς ἡ διάπλαση τῆς μήτρας της ἦταν τέτοια, ποὺ ἐμπόδιζε τὴ σύλληψη, δύσκολο ἂν ὄχι ἀδύνατο τῆς εἶπε νὰ γίνει μητέρα. Γιὰ τὴ Θεώνη ἦταν τὸ πιὸ φοβερὸ πλῆγμα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τὴ χτυπήσει, ἀκόμα καὶ τὴν ἀξία τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς της μηδένιζε μπροστὰ στὸν κίνδυνο νὰ στερηθεῖ τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ ποὺ χάρισε ἡ φύση στὴ γυναίκα. Γιὰ πολὺ καιρὸ δὲν ἔλεγε σὲ κανένα τίποτα, ἔκρυβε τὸ μυστικὸ βαθειὰ στὴν καρδιά της, αὐτὸ τῆς κατάτρωγε τὰ σωθικά, πολλαπλασίαζε τὴν ἀγωνία

της, μεγάλωνε τοὺς φόβους καὶ τὴν ἀνασφάλειά της κι αὐτὴ σφίγγα, νὰ μὴν ἀνοίγει τὸ στόμα της, νὰ μὴν ἀποφασίζει νὰ στηριχτεῖ κάπου γιὰ νὰ πάρει ἀνάσα καὶ ἐλπίδα· ἀνακύκλωνε τοὺς φόβους της, ἔτρεχε ἀπὸ γιατρὸ σὲ γιατρό, γιὰ ν' ἀκούει ἀπ' ὅλους τὴν ἴδια γνωμάτευση, τὴν καταδίκη της. Δὲν ἤθελε νὰ ἐνοχλήσει κανένα, νὰ μοιραστεῖ τὸν πόνο της, οὔτε τὸν ἄντρα της, κι ἂς ἤξερε πὼς ἦταν ἕτοιμος νὰ πέσει στὴ φωτιά, ἂν κινδύνευε. *Τελικά,* συνέχισε ὁ Μάνος, *λύγισε τὰ εἶπε στὴ Φιλίτσα, ὕστερα σὲ μένα, κάπως ξαλάφρωσε. Ἐπειδὴ οἱ γιατροὶ τῆς Ἀθήνας ἄφησαν κάποιες ἀμυδρὲς ἐλπίδες, ἀποφασίσαμε νὰ πάμε στὸ Παρίσι. Δυστυχῶς οἱ γνῶμες τῶν ἐπιστημόνων, διάσημων γυναικολόγων, ταυτίζονταν μ' ἐκεῖνες τῶν δικῶν μας. Κάποιες ἐλπίδες ἔδωσαν κι αὐτοί, τὸ πίστευαν ἢ ὄχι ἄγνωστο, ἴσως νὰ μὴν εἶχαν καὶ τίποτα ἄλλο νὰ ποῦν, βέβαιοι πὼς δὲν ὑπῆρχε θεραπεία. Μίλησαν γιὰ περιπτώσεις εὐνοϊκῶν ἐξελίξεων ποὺ σημειώθηκαν σὲ πανεπιστήμιο τῆς Ἀμερικῆς, ἂν μπορούσαμε νὰ πάμε ἐκεῖ, ἴσως ἡ πάθηση ν' ἀντιμετωπιζόταν... Πιαστήκαμε ἀπὸ τὸ λόγο τους, ἀναστήσαμε τὴν ἐλπίδα κι ἀποφασίσαμε τὸ ταξίδι. —Θὰ σὲ διακόψω ἕνα λεπτό,* εἶπε ὁ Μάνος. *Μπορεῖ νὰ μοῦ περιγράψεις, ἔτσι γενικά, τὴν πάθηση τῆς Θεώνης, χωρὶς λεπτομέρειες ἰατρικὲς γιὰ νὰ μπορέσω κι ἐγὼ νὰ καταλάβω γιατὶ ἀκριβῶς πρόκειται; —Ἐξειδικευμένους ὅρους ἰατρικοὺς δὲ μπορῶ νὰ χρησιμοποιήσω, δὲν τοὺς ξέρω. Ἡ πάθησή της ἐντοπίζεται στὴ στένωση τῶν σαλπίγγων, ἐμποδίζουν, λένε, τὰ ὠάρια νὰ φτάσουν στὴ μήτρα καὶ νὰ γονιμοποιηθοῦν. Ἡ πάθηση, ὅπως καταλαβαίνεις, ἔχει καὶ ἐπιπτώσεις στὴ φυσιολογικὴ λειτουργία πολλῶν ὀργάνων καὶ συστημάτων, στὴν ὅλη ζωή της. Γιὰ ἕνα τρίτο αὐτὰ δὲ γίνονται ἀντιληπτά, γιὰ μένα ὅμως ποὺ ζῶ καθημερινὰ μαζί της, τίποτα δὲν εἶναι κρυφό· τὴν ἐπηρεάζουν ψυχολογικά, ἀλλοιώνουν τὸ χαρακτήρα της. Ἡ Θεώνη εἶναι τόσο περήφανη ποὺ δὲν ἀνέχεται τὴν παραμικρὴ ἐκδήλωση συμπόνοιας, ἀκόμα καὶ κατανόησης τοῦ προβλήματος ποὺ ἀντιμετωπίζει. Θέλει νὰ τὰ βγάλει πέρα μόνη της, γιαυτὸ καὶ κλείνεται στὸν ἑαυτό της, κι ἂς δείχνει πὼς συμμετέχει στὴ ζωὴ τῆς συντροφιᾶς, ἀκόμα καὶ μένα πολλὲς φορὲς μὲ ξεγελάει... —Τί σᾶς εἶπαν οἱ γιατροὶ στὴν Ἀμερική,* τὸν διέκοψε ὁ Δημήτρης, περισσότερο γιὰ νὰ θέσει τέρμα σ' αὐτὸν ἀτέλειωτο μονόλογο, ἦταν γιὰ τὸ Μάνο τρομερὴ δοκιμασία, κι ἂς ἀγωνιζόταν νὰ συγκαλύψει τὴν ταραχὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου. *—Στὴν Ἀμερική;* εἶπε καὶ σταμάτησε. *Λὲς γιὰ τὶς γνωματεύσεις τῶν γιατρῶν; Οἱ ἴδιες μὲ τῶν Εὐρωπαίων, τῶν δικῶν μας καὶ τῶν Γάλλων. Ἡ πάθηση εἶχε σωστὰ ἀνιχνευτεῖ. Στὴν ἀντιμετώπισή της ἔχουν διαφορετικὴ γνώμη. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπιμένουν στὴν ἐγχείρηση, οἱ Γάλλοι δὲν τὴ συνιστοῦν, κρύβει πολλοὺς κινδύνους, λένε. Ἡ Θεώνη εἶναι ἀποφασισμένη νὰ τὴν κάνει. Θὰ ἔδινε καὶ τὴ ζωή της γιὰ νὰ γίνει μητέρα. Λέμε τὸ καλοκαίρι νὰ ξαναπάμε στὴν Ἀμερικὴ γιὰ τὴν ἐγχείρηση. Ὡς τότε κάνει θεραπεία μὲ φάρμακα ποὺ τῆς ἔδωσαν. Κανένα ἀποτέλεσμα. Ἔτσι γιὰ νὰ συντηροῦν*

τὴ μικρὴ σπίθα ἐλπίδας, λιγότερο γιὰ τὴν ἴδια, περισσότερο γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ συμπεριφορά της καὶ οἱ σκέψεις της δείχνουν, κι αὐτὸ εἶναι τὸ κακό, πὼς οὔτε ἀπὸ τὴν ἐγχείρηση περιμένει τίποτα. Εἶναι ἀπελπισμένη. Καταλαβαίνεις τώρα ποιὸ εἶναι τὸ δράμα μας; Ὁ Δημήτρης ἔσφιξε τὰ χέρια τοῦ Μάνου. Στὸ νοῦ του στριφογύριζε ἡ ἀνησυχία μήπως ὅλο αὐτὸ τὸ ἄγχος ὁδηγήσει τὴ Θεώνη στὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς μεγάλης δοκιμασίας της στὰ βάθη τῆς Μικρασίας, εἶδαν κι ἔπαθαν τότε νὰ τὴ συνεφέρουν. Δὲν εἶπε τίποτα στὸ Μάνο, ἀγωνίστηκε νὰ τὸν καθησυχάσει, νὰ ἐνισχύσει τὴν πεποίθησή του ὅτι μποροῦσε ἡ ἐγχείρηση νὰ ἔδινε τὴ λύση, πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ἔπρεπε νὰ στρέψει τὴν προσοχή του, νὰ πείσει δηλαδὴ καὶ τὴ Θεώνη πὼς οἱ φόβοι της γιὰ ἀποτυχία ἦταν ἀστήρικτοι. Ὁ Μάνος, ἀπὸ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου του, ἔδειχνε πὼς δύσκολα θὰ ἦταν κατορθωτὸ κάτι τέτοιο, ἡ γυναίκα του δὲ θὰ τὸν πίστευε, παρόλο ποὺ στὴν Ἀμερικὴ οἱ γιατροὶ τῆς ἀνέφεραν συγκεκριμένα παραδείγματα θεραπείας μὲ ἐγχείρηση, δὲν ἦταν συνεπῶς ὅσα ἔλεγαν, μόνο καθησυχαστικὲς διαβεβαιώσεις χωρὶς ἀντίκρυσμα. *—Γιὰ στάσου,* μίλησε σὲ κάποια στιγμὴ ὁ Δημήτρης μὲ ἔμφαση. *Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀκόμα λύση, μπορεῖτε νὰ τὴ δοκιμάσετε. —Τὶ λύση;* ρώτησε μὲ ἀγωνία ὁ Μάνος καὶ στὰ μάτια του καθρεφτίστηκε ἡ ἐλπίδα γιὰ κάποια σωστικὴ διέξοδο. *—Νὰ υἱοθετήσετε ἕνα βρέφος, ἀγόρι, κορίτσι, ὅ,τι θέλει ἡ Θεώνη. Ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ἀνατροφή του θὰ ξυπνήσει τὰ μητρικά της αἰσθήματα, ἴσως τὸ ἀγαπήσει σὰ δικό της, θὰ τοῦ ἀφιερωθεῖ τότε, θὰ ξεχάσει τὴν ἀναπηρία της, θὰ ξανάβρει τὸν ἑαυτό της...* Ὁ Μάνος χαμογέλασε πικρά. *—Τὸ σκεφτήκαμε,* εἶπε, *πρὸς τὸ παρὸν δὲ θέλει ν' ἀκούσει τίποτα. Δὲν πιστεύει, ὅπως σοῦ εἶπα, στὴν ἐπιτυχία τῆς ἐγχείρησης, ἐλπίζει ὅμως πὼς μπορεῖ νὰ γίνει τὸ θάμα, δὲ λέει σὲ κανένα τίποτα, οὔτε σὲ μένα. Θὰ προσπαθήσω τοὺς μῆνες ποὺ ἀπομένουν γιὰ τὸ νέο ταξίδι, νὰ δημιουργήσω ἀτμόσφαιρα αἰσιοδοξίας, πρῶτα γιὰ νὰ ἐνισχύσω τὴν πίστη της πὼς ἔχει δικαίωμα νὰ περιμένει κάτι καλλίτερο, καὶ ὕστερα γιὰ νὰ τὴν προφυλάξω νὰ μὴν κατρακυλήσει σὲ ψυχολογικὲς διαταραχές, πολὺ ἐπικίνδυνες γιὰ τὴν ὑγεία της. Θὰ συμπεριφερθῶ ἀνάλογα μὲ τὶς ἀντιδράσεις της. Σὲ παρακαλῶ μόνο μὴν πεῖς τίποτα σὲ κανένα, νὰ προσέχεις ἀκόμα καὶ τὴ δική σου συμπεριφορά. Εἶναι πανέξυπνη. Καὶ ἡ παραμικρὴ ἀλλαγὴ στάσης, θὰ τὴ βάλει σὲ ὑποψίες. —Τὸ καταλαβαίνω,* μεῖνε ἥσυχος. *Τίποτα, ἀπὸ τὴ δική μας πλευρά, δὲ θὰ δώσει ἀφορμὴ γιὰ ὁποιαδήποτε ἐνόχλησή της. Θάθελα μόνο νὰ μὲ ἐνημερώνεις γιὰ τὴν πορεία τῆς κατάστασής της. Μπορεῖ κάποτε καὶ ἡ δική μου μικρὴ βοήθεια νὰ χρειαστεῖ...* Σταμάτησαν, ἔκλεισαν τὸ ἰατρεῖο καὶ συνέχισαν τὸν περίπατό τους, χωρὶς νὰ μιλοῦν, εἶχαν συγκεντρωθεῖ καὶ οἱ δυὸ στὸν ἑαυτό τους. Ἡ νέα δοκιμασία τῆς Θεώνης ἀπασχολοῦσε τοὺς διαλογισμούς τους, καθένας κατέληγε στὰ δικά του συμπεράσματα, ἔκανε τὶς προεκτάσεις του, ξεκινώντας ἀπὸ διαφορετικὲς ἀφετηρίες. Σιω-

πηλοὶ ἔμειναν καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή. Λίγο πρὶν πλησιάσουν στὸ σπίτι ὁ Μάνος συνειδητοποίησε τὸν κίνδυνο ποὺ ἐνέδρευε, ἂν συνεχιζόταν αὐτὴ ἡ σιωπή. —*Ἄρχισε νὰ μιλᾶς Δημήτρη, ἂν δὲν κουβεντιάζουμε, ἡ Θεώνη θὰ καταλάβει...* Μπῆκαν στὸ σπίτι καταβάλλοντας μεγάλη προσπάθεια γιὰ ν' ἀναστρέψουν τὴν εἰκόνα ποὺ πρὶν λίγο ἐμφάνιζαν· χαμογελοῦσαν, ἦταν ὁμιλητικοί, διαχυτικοί, *κεφάτους σᾶς βλέπω* εἶπε ἡ Θεώνη, καθὼς τοὺς ὑποδεχόταν, *συμπεραίνω πὼς ὁ χειμωνιάτικος περίπατος σᾶς ἱκανοποίησε.* Πέρασαν οἱ γιορτές, χωρὶς τὸ πρόβλημα τῆς Θεώνης νὰ διαταράξει τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν ἡμερῶν. Οἱ γονεῖς της ἄφηναν μὲ πολλοὺς τρόπους νὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ εὐφορία τοῦ ἐσωτερικοῦ τους κόσμου ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς παρουσίας της, τὸ ἴδιο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Πέτρου. Ὁ μόνος ποὺ ἤξερε ἦταν ὁ Δημήτρης, αὐτὸς ὅμως μὲ τὴν ὅλη συμπεριφορά του δὲν ἔδωσε λαβὴ γιὰ κανενὸς εἴδους ὑποψία. Κράτησε τὸ λόγο του. Ἡ Θεώνη δὲν κατάλαβε τίποτα. Ἡ ἴδια ἀντιδροῦσε σὰν ὅλα νὰ συνέβαιναν φυσιολογικά, κι ἂς λυσσομανοῦσε ἡ τρικυμία στὴν καρδιά της, οὔτε τὰ συναισθήματα τῶν δικῶν της δὲ μπόρεσαν νὰ τὴν καταλαγιάσουν. Ἔρχονταν μάλιστα στιγμὲς ποὺ ἡ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα ἐπέτεινε τὸ ἄγχος της, τὴν ὑποχρέωνε σὲ ἐκδηλώσεις ποὺ δὲν πήγαζαν ἀπὸ ἐσωτερικὴ διάθεση, ἦταν συμβατικές, κι αὐτὸ τὴν κούραζε. Ἡ προσποίηση ἀπαιτεῖ καταβολὴ μεγάλων προσπαθειῶν, ἔνοιωθε πὼς δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀντέξει ὡς τὸ τέλος. Παρακάλεσε τὸ Μάνο νὰ βρεῖ μιὰ δικαιολογία νὰ φύγουν γιὰ τὴν Ἀθήνα τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς· αὐτὸς δὲν τὴ ρώτησε τίποτα, κατάλαβε. Οἱ ἄλλοι ξαφνιάστηκαν μὲ τὴν ἀπόφασή τους, δὲν ἔβρισκαν καὶ τόσο πειστικὲς τὶς δικαιολογίες τους, ὁ Μάνος ὅμως ἐπέμεινε πὼς ὑπηρεσιακοὶ λόγοι τὸν ὑποχρέωναν τὴ Δευτέρα τῆς Πρωτοχρονιᾶς νὰ βρίσκεται στὴ θέση του, θὰ γινόταν μεγάλη σύσκεψη γιὰ ἐκτέλεση ἔργων. Ἔδειξαν πὼς συμφωνοῦσαν μὲ τὶς ἐξηγήσεις τοῦ Μάνου, ἡ δουλειά του εἶχε προτεραιότητα στὶς ἐπιλογές του, τοὺς εὐχήθηκαν καλὸ ταξίδι, θὰ ἔφευγαν μὲ ἀεροπλάνο, ὁ καιρὸς ἦταν καλὸς καὶ ἡ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία τακτική.

Γιὰ τὸν Πέτρο καὶ τὸ Γιάγκο ἡ Πρωτοχρονιὰ βρῆκε τὰ σπίτια τους ἄδεια. Ὁ Μάνος καὶ ἡ Θεώνη τὰ γέμιζαν μὲ τὴν παρουσία τους, κανέναν δὲν περίμεναν ν' ἀναπληρώσει τὸ κενό. Τὴν παραμονὴ τὸ βράδυ μαζεύτηκαν πάλι, ὅπως κάθε χρόνο, τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, γιὰ κοινὴ συνεστίαση καὶ τὸ καθιερωμένο παιγνίδι. Ὁ Πέτρος δὲν ἔδειχνε κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τίποτα, ἔλειπαν τ' ἀγαπημένα πρόσωπα, ἡ γιορτὴ δὲν εἶχε σημασία γιαυτόν. Ὡς τὰ μεσάνυχτα τοὺς ἔκανε συντροφιά, ὕστερα ζήτησε ν' ἀποσυρθεῖ. Εἶχε ἀρχίσει νὰ τὸν ἐνοχλεῖ καὶ ἡ συζήτηση γιὰ τὰ πολιτικά. Τὴν εἶχε συνδαυλίσει ὁ Θεόφιλος, δὲν μποροῦσε νὰ χωνέψει πὼς ἦταν ὑποχρεωμένος κάθε Κυριακὴ ποὺ πήγαινε στὴ λειτουργία, στὴν ἁγία Μαρίνα, ν' ἀκούει τὸ «πολυχρόνιον...». Τὰ λόγια ἔμοιαζαν μὲ σφαῖρες πολυβόλου, εἶχαν στήσει τὸ Βενιζέλο μπρὸς τὴν Ὡραία Πύλη καὶ

τὸν χτυποῦσαν ἀνελέητα, νὰ τὸν ἐξουθενώσουν... Οἱ ἄλλοι ἀδυνατοῦσαν νὰ τὸν παρακολουθήσουν, δυσφοροῦσαν μάλιστα, ἰδιαίτερα ὁ Πέτρος κι ὁ Γιάγκος, κανένας δὲν ἤξερε γιὰ τὸ λόγο ποὺ εἶχαν δώσει στὸ Θεοχάρη Καρβούνη, τὸ φανατικὸ βασιλόφρονα, νὰ τὸν ψηφίσουν. Οὔτε κι ὁ Δημήτρης. Τὸ κρατοῦσαν μυστικό, ἦταν σίγουροι ὅτι ἡ ἀπόφασή τους δὲ θὰ γινόταν κατανοητὴ ἀπὸ τοὺς δικούς τους, ἀκόμα κι ἀπὸ τὸ Δημήτρη ποὺ πίστευε στὸ βασιλιά, καὶ ἔδειχνε εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του... *—Εὐτυχισμένος ὁ καινούριος χρόνος... γιὰ ὅλους ... προπαντὸς μὲ ὑγεία,* εὐχήθηκε ὁ Πέτρος καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὸ τραπέζι. Ἡ Ἑλένη θέλησε νὰ τὸν συνοδεύσει στὴν κρεββατοκάμαρά τους, *θὰ πάω ἐγὼ τὸν παπού,* τὴν πρόφτασε ἡ Θάλεια, *μείνετε σεῖς.* Τὸ πρόσωπο τοῦ Πέτρου ἔλαμψε, ἀκούμπησε πάνω της κι ἀνέβηκε στὸ δεύτερο πάτωμα. *—Σ' εὐχαριστῶ κορίτσι μου,* μουρμούρισε, *μούδωσες μεγάλη χαρά, ἔφερες τὸν Πετράκη σπίτι μας, νοιώθω πὼς κάπου κοντά μας εἶναι καὶ χαμογελάει. Θὰ γίνετε εὐτυχισμένο ζευγάρι, εἶμαι σίγουρος. Λίγος καιρὸς ἔμεινε ἀκόμα, χαίρομαι ποὺ σὲ βλέπω νὰ δείχνεις κατανόηση, καλλίτερο σύντροφο τῆς ζωῆς του δὲ θάβρισκε ὁ Πετράκης.* Ἡ Θάλεια τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν φίλησε. *—Σὲ σένα, παπού, χρωστάμε τὴν εὐτυχία μας, θὰ τὸ θυμόμαστε σ' ὅλη μας τὴ ζωή. Καλὸν ὕπνο καὶ καλὴ χρονιά. —Εὐλογημένη νάσαι..,* ψιθύρισε ὁ Πέτρος, *κι εὐτυχισμένη σ' ὅλη σου τὴ ζωή...* Ἕνα δυνατὸ ἀεράκι τράνταξε τὶς γρίλλιες τοῦ δωματίου, σημεῖο πὼς ὁ καιρὸς χαλοῦσε. Ὁ χειμώνας ἔκανε πάλι αἰσθητὴ τὴν παρουσία του, ἡ ἄνοιξη ἀργοῦσε πολύ. *Θάρθει τάχα μ' αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν;* ἀναρωτήθηκε ὁ Πέτρος κι ἔκανε τὸ σταυρό του...

ΤΕΛΟΣ Θ΄ ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Ὁ Ἀντιβενιζελισμὸς στὴν ἐξουσία	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ Ἡ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Βενιζέλου	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ Ἡ πολιτικὴ ἔνταση συνεχίζεται	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ Πεθαίνει ὁ Σταυραετός....	113
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ Διαμάχες παρατάξεων καὶ ἐσωκομματικὲς	129
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ Μνήμη Μαβίλη - Τὸ Βορειοηπειρωτικὸ	152
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ Οἱ δημοτικὲς ἐκλογὲς	168
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ Σκάνδαλα καὶ ἐσωτερικὲς διαμάχες	213
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ Σὲ γοργοὺς ρυθμοὺς ἡ ἀντίστροφη μέτρηση...	241
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ Ὁ ἀγώνας τῶν Βορειοηπειρωτῶν δικαιώνεται	279
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Βενιζέλου	332
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ Οἱ ἐκλογὲς καὶ οἱ συνέπειές τους	373
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ Ἡ ἐπάνοδος τοῦ βασιλιᾶ	431

Οἱ φωτογραφίες παραχωρήθηκαν ἀπὸ τούς: Οἰκογένεια Κωνσταντίνου Ἀγνάντη, Ἰφιγένεια Κων. Βακόλα, Ἀγγελική Βερτοδούλου - Καψάλη, Φίλιππο Βαταβάλη, Γεώργιο Βρέλλη, Σπ. Ἐργολάβο, Γεώργιο Ζάγκλη, Πόπη Καππᾶ - Παρλαπᾶ, Ἄγγελο Μ. Καππᾶ, Τέλη Καζαντζῆ, Κων. Κίτσο, Κων. Κόκκα, Γρηγ. Κόκκορο, Φωτεινή Κωνσταντινίδου, οἰκ. Δημ. Κωστάκη, Λίτσα Λάππα, Κων. Ματσόπουλο, Μιχ. Παντελῆ, Γεώργιο Παπαζώη, Ἀντώνιο Ράπτη, Ἰουλία Σακελλαρίου, οἰκ. Νικ. Σκοπούλη, Ὀδυσσέα Σκούρτη, Δημ. Τζομάκα, πατέρα Ἀθαν. Χατζῆ, Μιράντα Χρηστίδου - Ζαφειροπούλου, Γεώργ. Χήτα. Ὅλους τοὺς εὐχαριστῶ θερμά.

Οἱ φωτογραφίες τῶν σελίδων 49, 95, 112, 181, 325 προέρχονται ἀπὸ τὴ συνεχιζόμενη στὸν *Πρωϊνὸ Λόγο* ἔρευνα τοῦ κ. Χρ. Τσέτση, μὲ τίτλο: «Νὰ ποιοὶ κυβέρνησαν τὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ 1913». Οἱ φωτογραφίες τῶν σελίδων 15 καὶ 82 προέρχονται ἀπὸ τὸ βιβλίο «Ἐλαφότοπος» τοῦ Πελ. Οἰκονομίδη.

Ἰδιαίτερες καὶ πάλι εὐχαριστίες ἐκφράζω: α) Στὴν *Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν*, ἀπ' ὅπου προέρχονται πολλὲς φωτογραφίες. β) Στὴν κ. Λουκία Τζάλλα, διευθύντρια τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ Ἀγῶνος*, στὸν κ. Χρ. Πλάτωνα καὶ τὴν οἰκ. Νικ. Τσιμογιάννη γιὰ τὴν παραχώρηση πρὸς μελέτη τῶν τόμων τοῦ *Ἠπειρωτικοῦ Ἀγῶνος* καὶ τῆς *Ἀγροτικῆς ἠχοῦς*. γ) Στὴν κ. Ἀγγελική Βερτοδούλου - Καψάλη γιὰ τὴν παραχώρηση τῶν σκίτσων τοῦ πατέρα της Ἀποστόλου Βερτοδούλου.

ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

1. *Ἱστορικὴ μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ χώρας Βεζήτζης, Ἰωάννινα 1939*
2. *Ρυθμοὶ ψυχῆς (ποιήματα), Ἰωάννινα 1939*
3. *Ἡ ἐποχή μας (δοκίμια), Ἰωάννινα 1971*
4. *Ἡ νεοελληνικὴ παράδοση καὶ τὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ Κράτος, Ἰωάννινα 1973*
5. *Ἀναδρομὲς (διηγήματα), Ἰωάννινα 1981*
6. *Ζαγόρι, δοκίμιο ἀνθρωπογεωγραφίας, Ἰωάννινα 1982*
7. *Μνῆμες τοῦ '40, Ἰωάννινα 1985*
8. *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν, τ. Α΄, Ἰωάννινα 1992*
9. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Α΄ (Προαπελευθερωτικὴ περίοδος - 1914), Ἰωάννινα 1992*
10. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Β΄ (1915-1916), Ἰωάννινα 1992*
11. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Γ΄ (1917-1920), Ἰωάννινα 1992*
12. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Δ΄ (1921-1922), Ἰωάννινα 1993*
13. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Ε΄ (1923-1924), Ἰωάννινα 1993*
14. *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν, τ. Β΄, Ἰωάννινα 1994*
15. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. ΣΤ΄ (1925-1926), Ἰωάννινα 1994*
16. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Ζ΄ (1927-1928), Ἰωάννινα 1995*
17. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Η΄ (1929-1932), Ἰωάννινα 1995*
18. *Ἐπιλογές, τόμ. Α΄, Ἰωάννινα 1996*
19. *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου, τ. Θ΄ (1933-1935), Ἰωάννινα 1996*

Τυπογραφικές Εργασίες
Γ. Δούβαλης – Ε. Αποστόλου ο.ε
ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 41 (Στοά Καμπέρη) Τηλ. (0651) 27.845 – 20.544